WŁADYSŁAW REYMONT

Comedianta
Frământări

Roman

Editura Univers

CW

Imaginea care se desprinde din prozele reymontiene, traduse pînă acum în românește, este aproape exclusiv aceea a unui excelent pictor al lumii rurale. Cricît de prestigioasă prin prezența capodoperei, ȚĂRANII, ea acoperă însă numai una din fațetele unei fizionomii artistice dintre cele mai complexe. În realitate, opera celui de-al doilea deținător polonez al Premiului Nobel este mult mai întinsă, realizînd cuprinzătoare ambiții balzaciene. Mediile sociale înfățișate asamblează o adevărată frescă, policromă în tipologie și problematică, a societății polone de la cumpăna veacurilor.

Stan Velea

Lei 38

cu

Editura Univers

Władysław Reymont

COMEDIANTA – FRĂMÂNTĂRI

Roman

Traducere, prefaţă şi note de STAN VELEA

Bucureşti, 1984
Editura Univers

WŁADYSŁAW REYMONT
Pisma
Komediantka-Fermenty
Nakład Gebethnera i Wolffa
Warszawa, 1949

Clasicii
Literaturii Universale

Coperta colecţiei: *Vasile Socoliuc*

PREFAŢĂ

Imaginea care se desprinde din prozele reymontiene, traduse până acum în româneşte[1], este aproape exclusiv aceea a unui excelent picior al lumii rurale. Oricât de prestigioasă prin prezenţa capodoperei, ea acoperă însă numai una din faţetele unei fizionomii artistice dintre cele mai complexe. În realitate, opera celui de-al doilea deţinător polonez al Premiului Nobel este mult mai întinsă, realizând cuprinzătoare ambiţii balzaciene. Mediile sociale înfăţişate asamblează o adevărată frescă, policromă în tipologie şi problematică, a societăţii polone de la cumpăna veacurilor. Afirmaţia îşi află întemeieri concludente, printre altele, în nuvelele şi romanele care circumscriu ambianţa intelectualilor, creatori de valori spirituale cel mai adesea nonconformişti, în rândul cărora se încadrează scriitorul însuşi. Fiindcă Reymont[2] a fost un vizionar hăituit de

[1] Ladislav Reymont, *Povestiri,* trad. de Al. Iacobescu, Bucureşti, 1928; Władysław Reymont, *Ţăranii,* trad. de Th. Holban şi B. Iordan, Bucureşti, 1942 şi 1965 (ediţie revizuită şi substanţial îmbunătăţită prin contribuţia lui C. Ţoiu şi M. Mitu; prefaţă de St. Velea); *Căţeaua* şi *Tomek Baran,* trad. de I. Petrică, notă biobibliografică de I.C. Chiţimia, în vol. *Nuvele clasice polone,* Bucureşti, 1963, p. 245–304; *Fiu de nobili.* Nuvele, trad. şi prefaţă de St. Velea, Bucureşti, 1967.

[2] Władysław Stanisław Reymont s-a născut la Kobiele Wielkie, o localitate la sud-est de Varşovia, la 7 mai 1867, în familia organistului din sat. Copilăria îi este marcată de chinurile pianului şi atmosfera religioasă, şcoala medie constituind un adevărat calvar; n-a izbutit s-o termine niciodată. Încearcă diferite meserii – croitor, actor în diferite trupe provinciale, supraveghetor de linie la căile ferate etc. – pentru ca din 1893 să se consacre literaturii. Mediile sociale în care a trăit şi propria experienţă de viaţă, la care se adaugă călătoriile în Franţa, Italia, America, Germania şi Anglia, vor fi răsfrânte în operă. A scris numeroase schiţe, povestiri, reportaje şi nuvele, epica de largă respiraţie impunându-l printre cei mai mari creatori de la confluenţa

intense drame interioare. Veşnic nemulţumit de filistinismul împrejurărilor de viaţă, tinde mereu să se refugieze nostalgic într-o ambianţă lipsită de contururi ferme în ordinea realităţii. Cu sorgintea în vagul modernist şi perceptibil la nivelul subconştientului emoţional, dorul acesta neostoit spre ţinte nedefinite, mai ales în vârsta de început a creaţiei sale, a făcut din el un agitat receptiv la cele mai diferite idei ale timpului. Neastâmpărul vieţii mărturiseşte anxietăţile şi căutările înfrigurate ale unei conştiinţe zbuciumate, întemeind aportul masiv al criticii biografice, alături de alte metodologii interpretative, la explicitarea operei. Resortul care declanşează aceste drame îl constituie neputinţa intelectualului cu aspiraţii superioare de a se adapta unei vieţi de reptilă. Lipsa de orizont îl înăbuşe, iar mediocritatea rebarbativă îi repugnă. Din acest nonconformism ţâşneşte firesc împotrivirea şi implicit năzuinţa spre o lume fundată pe alte principii etice. De aceea, Reymont va fi în permanenţă un inadaptabil, al cărui protest transpare în forme variate la multe din personajele sale, explicându-le substanţa intimă. Desele-i călătorii în străinătate şi refugiul în preocupările spiritiste reprezintă, la un mod specific, tot o evaziune dintr-o realitate apăsătoare.

În creaţia nuvelistică îndeosebi, sunt inşi care nu visează decât să se conformeze întru totul imperativelor înconjurătoare, renunţând aprioric la o personalitate care i-ar obliga să şi-o afirme. Se mulţumesc cu un trai obscur, cameleonic, cu privirea veşnic aţintită în jos. Goana ameţitoare şi adesea riscată pe înălţimile unui ideal le inspiră teamă, emoţiile puternice îi înspăimântă. Unul din

---

secolelor XIX şi XX. A publicat dilogiile *Comedianta (Komediantka,* 1895) – *Frământări (Fermenty,* 1896) şi *Pământul făgăduinţei (Ziemia obiecana,* 1897–1898), tetralogia campestră *Ţăranii (Chlopi,* 1902–1908), distinsă cu Premiul Nobel în 1924, romanele *Vampirul (Wampir,* 1904) şi *Visătorul (Marzyciel,* 1909) şi trilogia istorică: *Ultimul seim al Republicii (Ostatni sejm Bzeczypospolitei,* 1912), *Nil desperandum* (1913) şi *Insurecţia (Insurekcja,* 1917). Încercările poetice şi teatrale de tinereţe nu se ridică la valoarea prozei. A murit la 25 decembrie 1925 la Varşovia.

aceştia este Józio din nuvela *De lucru! (Pracy!* 1928). Tipuri similare, axate însă pe alte laturi, sunt Halina şi părinţii ei din *File de jurnal (Z pamiętnika,* 1902). Întregul jurnal nu este decât un badinaj superficial care alunecă zglobiu la suprafaţa lucrurilor. Printre rânduri nu se strecoară nicio observaţie mai profundă. În această formă uşoară, Reymont ironizează subtil precaritatea cunoştinţelor culturale şi mărginirea universului cerebral şi afectiv al personajelor.

Cei mai mulţi însă încearcă să se împotrivească într-un fel sau altul piedicilor care le stăvilesc elanul. Dar protestul multora dintre ei îmbracă forme improprii, deoarece nu intuiesc de la început cauzele zbuciumului lor şi, mai ales, nu întrezăresc o cale care să-i ducă la rezolvarea pozitivă a dramei lor. Genio din nuvela *Idila (Idylla,* 1928) este un retardatar romantic care vegetează răpus de o melancolie aidoma lui Réné, eroul lui Chateaubriand. Faţă de incongruenţa existentă între diurnul vieţii şi visurile lui, reacţionează doar printr-un plictis apatic, refugiindu-se într-o intimitate metafizică. Ceea ce îl deosebeşte pe Genio de oamenii de prisos din literatura rusă a veacului al XIX-lea, de Oneghin ori Peciorin, este obsesia morţii, care îi paralizează voinţa de acţiune. Negăsind nicio idee vrednică să i se consacre, chinul lui sfârşeşte firesc printr-o tragedie. Înrudit cu Genio, dar de o nuanţă diferită, este Józek Pełka, personajul principal din romanul *Visătorul.* Idealul lui se constituie în planul visului şi nu are contururi distincte. Un dor nemărginit îl mână spre o „viaţă furtunoasă, spre o iubire pasională". Pełka reprezintă un pas înainte faţă de resemnatul Genio, deoarece încearcă să scape din acest claustru spiritual. Dar tentativa lui disperată era sortită eşecului. Mai întâi din pricina mijlocului inechitabil de realizare, furtul, apoi pentru că idealul lui nu se sprijinea în viaţa socială. Visurile, mai devreme sau mai târziu, se destramă. Este, dealtfel, şi părerea autorului. Tânărul visător se sinucide, ajungând la concluzia că „totul este o minciună, până şi visurile". În multe studii monografice, consacrate operei lui Reymont, romanul *Visătorul* a fost

considerat, unilateral, doar ca o manifestare de idealism. Interpretarea este îngustă, deoarece cartea reprezintă protestul autorului, exprimat retrospectiv, faţă de viaţa redusă pe care era silit s-o ducă pe când era slujbaş feroviar. Avea pe atunci vârsta marilor idealuri şi a marilor dezamăgiri. Aşadar, condamnându-şi eroul la dispariţie, scriitorul îşi condamnă propriile visuri din acea vreme.

Cu un eşec se vor încheia, evident, şi încercările Stabrowskăi din *Frământări,* Irenei din *Visătorul* şi ale lui Hiacynt din *File de jurnal.* Căci înclinarea lor spre arta decadentă, artificioasă, trebuie considerată, cel puţin în punctul de plecare, tot ca un protest faţă de nimicnicia realităţii. Ciudăţeniile naturaliste ale scriitoarei Stabrowska, fastidioase pentru cei din jur, prilejuiesc scriitorului o ridiculizare copioasă a sloganurilor pozitiviste care discreditau ştiinţele ce nu studiau fapte concrete şi utile, precum filosofia, psihologia şi muzica. De aceeaşi factură, naturalistă, sunt şi ideile despre dragoste ale Irenei, o domnişoară tomnatică ce se declară adeptă a „drepturilor sfinte ale simţurilor", promovând drept religie „dragostea liberă" de orice prejudecăţi. Şi tot aşa, pe o direcţie eronată, evoluează elucubraţiile ermetice ale studentului Hiacynt; acesta, împreună cu câţiva confraţi, vrea să editeze o revistă cu file negre şi litere verzi, în care să declare război simboliştilor. Impulsurile Stabrowskăi, ale Irenei şi ale lui Hiacynt, deşi oneste în intenţia iniţială, dezvoltându-se într-o direcţie primejdioasă, savuros criticată de Reymont, vor sfârşi într-o fundătură contradictorie.

Un intelectual în devenire, modest în aspiraţii, este şi Jan din nuvela *De lucru!* Ascultând îndemnurile pozitiviştilor, Jan, fecior de ţărani, urmează cu greu gimnaziul, visând la o îndeletnicire care să-i permită ulterior să se afirme. Dar, lipsit de protecţie, nu găseşte nicăieri de lucru. În cele din urmă, stăpânit doar de un egoism animalic, se îndrăgosteşte de iubita unui prieten pe care-l strangulează, nutrind iluzia că-i va ocupa locul vacant la căile ferate. Destinul lui Jan, de un tragism elevat, este îndreptat

acuzator de către autor împotriva burgheziei pozitiviste care, neîngrijindu-se ca elementele pregătite să-şi găsească un loc, unde să-şi valorifice util cunoştinţele căpătate, le lăsa în voia întâmplării. Multe din aceste cadre capabile îşi consumau eforturile în gol, sfârşind ca victime ale contextului social.

Zbaterea protestatară a intelectualilor de felul lui Genio, Pełka, Jan şi ceilalţi s-a irosit fără să izbândească, fiindcă strădania lor ţintea solitar spre o finalitate contrazisă de realitate. Pe de altă parte, mijloacele alese de ei pentru a-şi împlini idealurile erau utopice şi nu corespundeau exigenţelor unei etici elementare. Scriitorul motivează sugestiv prăbuşirea lor iminentă.

Printre creaţiile în care Reymont abordează problematica intelectualului nonconformist, dilogia *Comedianta* – *Frământări* ocupă locul central, înscriindu-se într-o direcţie tematică foarte populară la răspântia secolelor XIX şi XX. Conceput în convenţia personajului-călăuză aproape întreaga naraţiune este filtrată prin individualitatea eroinei principale, acest *kunstlerroman* prefigurează romanul modern polonez prin implicaţiile autotematice ale relatării şi inserţiile de teatru în teatru[3]. Aşa cum prin valenţele peisajului înfăţişat panteist, a cărui capacitate de vizualizare impresionează, relaţia om-natură, tipologia şi conflictele rurale, prevesteşte apariţia tetralogiei *Ţăranii.* Interpretabil fie ca o prezentare la modul critic a situaţiei artei în societatea poloneză de la sfârşitul secolului al XIX-lea, fie ca o expresie a conflictului dintre două generaţii, romanul are semnificaţii mai largi, exprimând protestul inadaptabilului Reymont faţă de realitatea vremii lui; la baza *Comediantei* se află povestirea Hankăi, o actriţă care îşi dorea altă viaţă, pe care romancierul o cunoscuse pe când juca el însuşi într-o trupă de actori provinciali. Janka Orłowska, eroină de prim-plan care transfigurează numeroase momente şi trăiri ale autorului, marchează o treaptă superioară a împotrivirii intelectualului, depăşind deconcertanţa inactivă a lui Genio ori himerele ceţoase ale

[3] Vezi şi J. Rurawski, Władysław Reymont, Varşovia, 1977, p. 149 şi 175.

lui Pełka. Visând să se realizeze ca artistă, se angajează într-un teatru aflat sub conducerea lui Cabiński. La fel ca ea procedase şi Władek din nuvela *În stradă (Na bruku,* 1894), care îşi părăsise iubita şi părinţii pentru a se consacra muzicii. Teatrul lui Cabiński reprezenta o situaţie caracteristică pentru toate teatrele din provincie din acea vreme. Repertoriul se alcătuia în funcţie de interesele băneşti ale direcţiunii, iar artiştii, exploataţi feroce, se întreceau într-un cinism de culise, în care cu greu se mai puteau depista rămăşiţe împrăştiate din vechile idealuri de consacrare scenică. Aici Janka întâmpină primele dificultăţi, primele dezamăgiri. Templul Melpomenei adăpostea o viaţă obscură şi trivială, pe reliefurile căreia tânăra entuziastă nu voia să se plieze. Greutăţile se abat tot mai des peste umerii ei slabi, epuizându-i dârzenia. Părăsită de actorul Niedzielski, pe care începuse să-l iubească, păstrându-şi asupra lui o ascendenţă morală şi intelectuală ce-l contraria, hărţuită de mizerie şi de intrigile de culise, Janka nu mai găseşte puterea să lupte. Cuprinsă de o deprimare adâncă, lesne de înţeles în starea de graviditate în care se afla, cedează disperării şi încearcă să se sinucidă prin otrăvire.

Tentativa de sinucidere este explicată în maniera naturalistă, autorul relevând scientist-pozitivist relaţia cauză-efect; biologic prin ereditatea unora dintre înclinaţiile patologice ale părinţilor, şi social prin viaţa promiscuă care o împinge spre concesii ce-i contrazic idealul moral. Tribulaţiile eroinei în mediul actoricesc imund, demitizat stăruitor, sunt expuse de Reymont cu competenţa celui care s-a înfruptat copios din amarul vieţii de scenă; între 1885–1890 a jucat în câteva trupe provinciale, îndurând, asemenea eroinei, oprobriul familiei, foamea şi cinismul colegilor. Salvată de la moarte şi transportată în casa tatălui ei, Janka îşi revine cu încetul sub privegherea duioasă a lui Orłowski. Ambele personaje au o construcţie lineară, posedând bogate resurse de energie afectivă. Acum, după ce au fost apropiaţi din nou în urma unui concurs de împrejurări, care le-a zdruncinat sufletele, tatăl şi fiica se regăsesc într-o dragoste puternică. Trecerile de la

o dominantă la alta, de la ura iniţială la iubire, se săvârşesc ca rezultat al unor intense zguduiri psihologice, caracteristice firilor pasionale. Scena împăcării este impresionantă, sondajele întreprinse în sufletele personajelor vădind profunzime şi complexitate. Chiar dacă modalităţile expunerii trimit în proporţii funcţionale spre poetici diferite: realistă, naturalistă, impresionistă şi expresionistă, toate cultivate, e drept, diferenţiat în epocă.

După otrăvire, în *Fermenty,* Janka intră într-o fază de declin. Procesele de conştiinţă iau tot mai rar forma unor conflicte între visurile ei şi mediul înconjurător. În rarele clipe de trezire, simte că se înăbuşe în acest cadru redus şi mereu acelaşi, dar nu mai are curajul s-o ia de la capăt. Toate gândurile de odinioară, toate vechile aspiraţii, le simte dormitând în ea, dar dacă odată credea în ele, visând fericirea prin realizarea lor, acum a devenit sceptică faţă de aceste „prosteşti iluzii ale tinereţii”. Asistând la o criză de nebunie a tatălui său, în conştiinţa Jankăi se dezlănţuie o luptă dramatică între avântul spre o viaţă cu orizonturi vaste şi obligaţiile filiale, luptă care se încheie în sensul alternativei din urmă. Prezenţa în roman a unor tipuri patologice, ca Orłowski sau Świerkoski, atestă urme ale înclinaţiilor lui Reymont spre descripţia naturalistă, caracteristică pentru creaţiile de început, unde stăruiau obsesiv situaţiile morbide, faptele brute, sângele etc. Până la urmă, Janka acceptă şi jugul conjugal, iar ultima vizită a lui Głogowski la Krosnowa o găseşte aproape fericită în mijlocul familiei şi al grijilor gospodăreşti. Câţiva ani fuseseră deajuns ca noroiul mediocrităţii casnice să acopere cu o crustă groasă înflăcărarea juvenilă a Jankăi. Aceleaşi condiţii vor irosi şi talentul muzical al Zaleskăi, din acelaşi roman, o tânără ce va sfârşi ca roabă a bărbatului şi a copiilor, şi tot din aceleaşi motive se va prăbuşi şi Władek din *În stradă,* ajungând într-un spital cu bolnavi de tifos.

Într-o recenzie asupra romanului *Comedianta,* scriitoarea Gabriela Zapolska, vorbind despre pasiunea teatrală a eroinei, o socotea drept ceva cu totul trecător, deoarece nu-şi afla un punct de sprijin în înclinaţiile părinţilor. De

aceea – opina – Janka rămâne învinsă la sfârşitul cărţii. Zapolska judeca însă personajul după tipicul naturalist, căutând originea tuturor însuşirilor în temperamentul moştenit de la înaintaşi[4]. Spre deosebire de Pełka ori Jan, a căror înfrângere era hotărâtă de natura contradictorie a idealului lor, capitularea jalnică a Jankăi Orłowska, a Zaleskăi sau a lui Władek, este regizată în primul rând de promiscuitatea socială. Şi Janka, şi Władek sunt nişte icari cu aripile frânte de viaţă. Sacrificiile lor s-au dovedit inutile, dar zborul lor rămâne de domeniul exemplarităţii.

Şi înfrânţi sunt şi cinicii de diferite nuanţe, care alcătuiesc ambianţa umană a teatrului Cabiński. Cei mai mulţi dintre actori au păşit în lumina rampei, nutrind idealul de a-şi încununa fruntea cu laurii scenei. Urme degenerate din aceste iluzii pierdute răzbat uneori în discuţiile despre artă, dar din evlavia inocentă a începutului n-a mai rămas aproape nimic. Topolski mai visează încă să organizeze un teatru în care să joace „artişti şi nu clowni”, un teatru izbăvit de ifosele „stelelor”, în care totul să fie real, de la elementele decorative până la jocul actorului. Până aici, Topolski nu face decât să repete întocmai principiile teatrului naturalist francez, expuse de Zola în volumul *Le naturalisme au théâtre* (1881) şi aplicate consecvent în practica spectacolului de Antoine la Théâtre libre, pe care îl înfiinţează în 1887. Este interesant că romancierul pune în seama personajului unele idei de natură mai generală, care contrazic afirmaţiile precedente. Topolski e convins la un moment dat că teatrul este „un altar, iar reprezentaţiile nişte ceremonii sfinte în cinstea divinităţii”, că arta este o lume în afara cotidianului plat, destinată unui cerc îngust de iniţiaţi. Susţinerile de acest fel aparţineau simboliştilor francezi şi erau profesate la Théâtre d’Art, organizat în 1891 de Paul Fort, şi, începând din 1893, continuate de Théâtre de l’Oeuvre sub conducerea lui Lugné Poe. Această fisură în structura ideologică a lui Topolski arată o recepţie nu prea clară din partea autorului a discuţiilor îndelungate

[4] G. Zapolska, Władysław Reymont: *„Comedianta”,* „Przegląd Tygodniowy”, Varşovia, 1896, nr. 44, p. 490–492.

purtate în Franţa între naturalişti şi simbolişti în problema artei teatrale, discuţii răsfrânte cu destulă conştiinciozitate în periodicele poloneze[5]. Un alt actor, Pieś, are reputaţia unui veşnic căutător de adevăruri, la care însă renunţă prea lesne pentru a fi luat în serios. Concluziile lui, câteodată pertinente, nu depăşesc cadrul unei conversaţii întâmplătoare. Şi Topolski, şi Pieś, deşi mai păstrează unele ţeluri nu prea desluşite în legătură cu arta, sunt, de fapt, nişte rataţi. În comportarea lor şi a altora nu se ştie niciodată unde încetează jocul şi unde începe trăirea adevărată. Teatralismul scenei se exteriorizează *volens nolens* şi în viaţa de zi cu zi. Convenienţele etice nu mai prezintă nicio însemnătate pentru niciunul dintre ei. Toţi îşi îndrumă viaţa după dictonul odios „scopul scuză mijloacele”, afişând un libertinism moral care îl determină pe autor să califice această lume drept un „sol mlăştinos”, unde virtuţile se ofilesc şi caracterele se alterează.

În acest mediu al culiselor, în care triumfă ambiţiile mărunte şi răzbunările joase, erotismul frivol şi cabotinismul cras, excepţiile sunt aproape cu neputinţă. Cuplul Cabiński înşală cât poate şi pe cine poate, pozând ipocrit şi comic într-un menaj fericit. Doar bătrâna şi înţeleaptă dădacă, ce îngrijeşte de copiii aproape părăsiţi, asistă la scene intime cu adevărat groteşti între cei doi soţi care îşi aruncă pătimaş în faţă tot ce gândesc unul despre altul. Şi aceste gratulaţii conjugale nu sunt deloc agreabile. Sowińska, din răzbunare pentru unicul fiu care s-a împuşcat din cauza unei actriţe, grăbeşte cât poate căderea tinerelor care se angajează la teatru. E o maestră a colportajului. Kotlicki e convins că orice împotrivire faţă de influenţa nefastă a realităţii actoriceşti viciate este zadarnică, de aceea îndeamnă pe ceilalţi să se înfrupte cât pot la ospăţul plăcerilor pe care le oferă viaţa, el însuşi procedând în consecinţă. Frumosul Władek nu manifestă decât o singură înclinaţie: crâşma, banii şi femeile, acestea din urmă cât

[5] Vezi, de pildă, corespondenţa Gabrielei Zapolska publicată în „Kurier Codzienny”, Varşovia, 1890, nr. 173: 1893, nr. 327, 331, 334; 1895, nr. 87–90 şi „Przegląd Tygodniowy”, Varşovia, 1892, nr. 47.

mai puţin inteligente, pentru că sunt mai comode.

Aşadar, nicăieri nicio preocupare cu adevărat serioasă, pretutindeni calambururi şi cabale de multe ori licenţioase, care chiar dacă nu pornesc totdeauna din ură, au totuşi urmări identice. În aceste condiţii, cedează până şi obstinaţia voluntară a Jankăi Orłowska. Topolski şi Pieś, Cabiński şi Sowińska, Władek şi Kotlicki etc. evoluează inexorabil pe drumuri diferite fie spre filosofía negativistă a indiferenţei senile faţă de viaţă, proprie bătrânului pescar din *Comedianta,* care o îndeamnă pe Janka să nu tindă spre nimic în afară de linişte, căci liniştea constituie adevărata fericire, fie spre o pasivitate cu rădăcini mistice à la Witowska, fie, în sfârşit, şi aceasta este perspectiva cea mai întunecată, spre pierderea oricărui simţ al demnităţii umane, ceea ce înseamnă corupţia totală.

Dezamăgirile încercate nu rareori de Reymont i-au presărat viaţa cu momente de adâncă descurajare, în timpul cărora scriitorul, meditând retrospectiv asupra zbuciumului său, conchidea pesimist asupra zădărniciei eforturilor cheltuite. Perioadele acestea de restrişte transpar pregnant în creaţia sa, explicitul în bună măsură numărul apreciabil de intelectuali înfrânţi în luptă cu viaţa. Dar Reymont, în opera lui mare, nu este un învins. Slăbiciunea lui este trecătoare; o nădejde nelămurită stăruie permanent ca un fundal stimulator, hrănindu-i încrederea într-o lume mai bună. Deşi nu întrezăreşte contururile acestei lumi, tânjeşte după ea, presimţind că se va înfăptui odată. Încrederea îi generează hotărârea de a nu se lăsa îngenuncheat de vitregia socială. Gustul amar, de cenuşă, pe care îl lasă cititorului înfrângerea unor intelectuali ca Janka Orłowska, se şterge repede sub jetul de lumină ce irumpe din exemplul altor inadaptabili, precum dramaturgul Głogowski din *Comedianta – Frământări* ori pictorul Buczek din *Visătorul.* Unicul ţel spre care se consumă eforturile lui Głogowski – personaj în care sunt evidente unele elemente din biografia autorului – este literatura. Niciun sacrificiu nu i se pare prea mare pentru a-şi îndeplini acest ideal prestigios. Are ceva din dârzenia

iniţială a Jankăi, dar o dârzenie fanatică, ce nu se va pleca în faţa loviturilor. Căci e convins că trebuie să învingă. Împotriva incompetenţei criticii teatrale şi a superficialităţii unui public capricios, va lupta cu talentul său viguros. Pentru că teatrul nou trebuia fundat pe alte opere decât pe ale clasicilor. Pentru Głogowski, Schiller este doar un ecou al enciclopediştilor şi al revoluţiei franceze, Goethe nu este decât Faust, iar acesta, chiar dacă întrupează tipul ideal al omului, este doar un experimentator, Byron este doar un răzvrătit individualist care a pălmuit Anglia cu capodopere, iar Shelley un poet al elementelor, nu al oamenilor. Îi preţuieşte doar pe Shakespeare, în care vede întregul univers ce poate fi meditat, dar nu şi înţeles, şi pe Ibsen care prevesteşte apariţia unui mare talent. Noile opere menite să inoveze dramaturgia nu sunt nici elucubraţiile concupiscente ale Stabrowskăi, pe care le osândeşte fără rezerve. Teatrul modern are nevoie de creaţii care să reflecte realist şi în profunzime oamenii. Şi Głogowski îşi păstrează până la sfârşit acest ideal, chiar dacă uneori vitregiile vieţii par să-l încovoaie. Răzvrătirea lui, izvorâtă din repulsia pentru mediocritatea sufocantă a vieţii, creşte în intensitate, alimentându-i tăria de a lupta. Sincer îndurerat de căderea Jankăi în mocirla lipicioasă a filistinismului casnic, nu acceptă niciun fel de compromis şi luptă neabătut mai departe. Perspectiva dezvoltării lui este antrenantă, presupunând, e adevărat, riscul suferinţei, dar şi satisfacţia idealului împlinit. În cadrul unei naraţiuni schimbate, se înţelege, va evolua asemănător şi pictorul Buczek din *Visătorul.* Ajuns la Paris cu o bursă, studiază cu sârg pentru a-şi îmbogăţi cunoştinţele şi a-şi perfecţiona meşteşugul. Venirea lui Pełka îl află trăind modest, dar muncind intens, neclintit în hotărârea de a se afirma.

Şi cu o izbândă se încheie şi zbaterea lui Franek şi Lili din nuvelele cu aceleaşi titluri. Amândoi trăiesc în mediul viciat al culiselor, Franek ca slugă a tuturor, Lili ca artistă. Ei nu sunt nişte intelectuali decât în perspectiva timpului, amândoi având o cultură de tot precară. Însufleţit de chemarea talentului, Franek reuşeşte după chinuri îndelun-

gate să dramatizeze un roman. *Ulana* de J.Ig. Kraszewski. Manuscrisul îi este furat, dar Franek e hotărât să scrie piesa din nou. Iar Lili îşi sacrifică propria iubire pentru fericirea celui divinizat, conştientă că nu va putea învinge prejudecăţile exclusiviste ale clasei din care provenea acesta.

Toţi aceşti inadaptabili, a căror luptă împlineşte semnificaţii optimiste, trăiesc într-o epocă de restrişte când, după un avânt al progresului, burghezia pozitivistă instaurează o reacţiune socială care stârneşte împotrivirea intelectualilor cu vederi largi. Chiar dacă protestul lor rămâne victorios, în sensul că nu şi-au întinat idealurile prin concesii şi nici nu au renunţat la ele, conflictul existent între ei şi realitatea opresivă continuă să se dezvolte atâta vreme cât fiinţează împrejurările care i-au dat naştere. În toate aceste ipostaze de intelectuali neconformişti, transpare cu limpezime personalitatea robustă a celui care le-a plăsmuit. Reymont, ca şi Głogowski, nu s-a lăsat doborât de vitregia condiţiilor de viaţă, mai ales în perioada adolescenţei, a biruit piedicile care îi stăteau în cale şi a lăsat în urmă o operă monumentală, a cărei perenitate înfruntă temerar timpul.

STAN VELEA

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Dilogia lui Władysław Reymont, *Comedianta – Frământări,* apare pentru prima dată în româneşte în traducerea de faţă. Transpunerea a fost făcută după originalul cuprins în prima ediţie critică alcătuită de Adam Bar: Wł. Reymont, *Scrieri (Pisma),* Varşovia, 1949–1952, vol. 1–20; respectiv volumele II, 1949 *(Comedianta)* şi III, IV, 1949 *(Frământări).*

Autorul tălmăcirii s-a străduit să păstreze şi în limba română particularităţile distinctive ale stilului reymontian, cu originea în curentele estetice care s-au înfruntat în epoca elaborării. Descrierea realistă a mediilor sociale, câteodată cu îngroşări naturaliste, se împleteşte fără bruscări supărătoare cu muzicalitatea tablourilor de natură şi fiorii nostalgiei nelămurite, cultivate de şcolile moderniste. Cât va fi izbutit să realizeze din această intenţie lăudabilă, vor aprecia cititorii care cunosc sau nu originalul polonez.

În transcrierea numelor proprii, a fost respectată grafia originală, cu toate că citirea lor implică nu o dată dificultăţi pentru lectorul de la noi din cauza abundenţei de consoane sau a unor litere cu valori sonice specifice limbii polone. Dăm, de aceea, câteva indicaţii de pronunţie, menite să uşureze receptarea lor: *ą = o*^{n} *(o* nazal); *ę = e*^{n} *(e* nazal); *c = ţ; j = ĭ (i* scurt); *ł = u; ó = u; cz, ci, ć = č* (ci); *rz, zi, ź = j; sz, si, ś = ş* (şi). Excepţie de la această regulă au făcut doar câteva denumiri care au intrat demult în limba noastră şi sunt cunoscute în scrierea fonetică proprie limbii române; Varşovia, Cracovia, de pildă.

ST. VELEA

COMEDIANTA

Lui Marian Gawalewicz[6]

AUTORUL

I

Bukowiec, staţia de cale ferată de pe linia spre Dąbrowa, se află într-un loc minunat... S-a tăiat un drum cotit printre colinele acoperite cu fagi şi stejari, iar acolo unde locul era mai plat, între un munte uriaş, care îşi înalţă vârfurile stâncoase deasupra pădurilor, şi o vâlcea lungă şi îngustă, plină de ochiuri de apă şi de noroaie năpădite de verdeaţă, a fost aşezată staţia. Gara de cărămidă netencuită, cu un etaj, unde locuiau şeful de gară şi ajutorul lui, o căsuţă de lemn, într-o latură, pentru telefonist şi angajaţii mai mărunţi, alta la fel, aproape de macazuri, pentru supraveghetorul de linie, trei gherete pentru pază plasate în diferite colţuri pe terenul staţiei şi o rampă descoperită pentru încărcarea mărfurilor – cam aceasta era totul.

Pădure se-ntindea în spatele gării, pădure fremăta şi-n faţa ei. Fâşia de văzduh albăstrui, presărată cu nori cenuşii, se înălţa ca un acoperiş în lărgimea tăriilor.

Soarele se apropia de amiază, lumina tot mai alb, dogorind din ce în ce mai tare; povârnişurile roşcate ale muntelui de piatră, cu vârful zdrenţuit, scobit parcă violent de torentele primăverii, se scăldau în strălucirea soarelui.

Stăpânea liniştea unei amiezi de primăvară. Copacii încremeniseră în tăcere. Frunzele verzi de fag, ascuţite, atârnau parcă somnoroase, îmbătate de lumină, căldură şi linişte.

Rareori se auzea vreun ciripit în desişul pădurii, doar

[6] Marian Gawalewicz (1852–1910) – dramaturg, ziarist, regizor şi director de teatru polonez.

ţipetele păsăretului de apă din mlaştini şi bâzâitul slab al ţânţarilor răsunau în văzduh.

Peste linia lungă, de un albastru intens, a şinelor ce se aşterneau în depărtare ca un lanţ neîntrerupt cu zigzaguri şi curbe, aerul încins juca în ape violete.

Din biroul şefului staţiei ieşi un bărbat scund şi lat în umeri, cu părul deschis, aproape cânepiu. Era îmbrăcat sau mai degrabă vârât într-un surtuc elegant; îşi ţinea pălăria într-o mână şi se îmbrăca în paltonul pe care i-l ţinea un muncitor.

Şeful gării sta înaintea lui, îşi mângâia barba lungă, încărunţită, cu o mişcare automată şi zâmbea prietenos. Era şi el tot atât de îndesat, solid şi lat în spete, iar în ochii albaştri ce fulgerau sub sprâncenele stufoase şi fruntea înaltă, se citeau aceeaşi hotărâre şi fire puternică, neînduplecată. Nasul drept, buzele groase, un fel anume de a-şi apropia sprâncenele şi privirea deschisă, care lovea ca un stilet, arătau un caracter violent.

— La revedere, pe mâine, rosti vesel măruntacul bălai, întinzând mâna-i mare.

— La revedere! Hai, lasă-mă să te pup... Mâine bem aldămaşul!

— Eu mă cam tem de ziua de mâine...

— Curaj, băiete! Să nu-ţi fie frică. Cuvântul meu îţi garantează un rezultat bun. Îi spun îndată Janiei totul... Mâine vii la noi la masă, îi ceri mâna, ţi se acordă, peste o lună facem nunta şi... vom fi vecini... Ehei!... Eu ţin la dumneata, domnule Andrzej! Totdeauna mi-am dorit un asemenea fecior, dar dacă n-am avut, ce să fac... măcar un ginere să am!...

Se sărutară din toată inima, tânărul urcă în brişca uşoară, de munte, care aştepta la intrare, şi porni repede pe drumeagul îngust prin pădure. Privi înapoi, îşi scoase încă o dată pălăria, apoi se înclină adânc spre fereastra de la etaj şi dispăru în umbra pădurii. Aici sări din brişcă, îi porunci vizitiului să plece, iar el o luă de-a dreptul pe jos.

Când nu-l mai văzu, şeful staţiei se întoarse în birou şi se apucă să-şi rezolve corespondenţa oficială.

Era foarte mulţumit că Grzesikiewicz îi ceruse mâna fiicei; i-o făgăduise, fiind cum nu se poate mai sigur că şi ea va fi de acord.

Cu toate că nu sărea în ochi de frumos, Grzesikiewicz era foarte deştept şi foarte bogat. Pădurile în care se afla gara şi cele câteva conace vecine erau proprietatea tatălui său.

Bătrânul Grzesikiewicz era înainte de toate un ţăran care din cârciumar ajunsese negustor şi făcuse o mare avere din tăierea pădurii şi negoţul cu grăsuni.

Mulţi oameni din împrejurimi îşi mai aduceau aminte că în tinereţe bătrânul se numea Grzesik[7]. Glumeau adesea pe socoteala lui, dar nimeni nu-l condamna că-şi schimbase numele, pentru că nu făcea pe boierul şi nu se lăuda niciodată cu averea dobândită.

Descindea din ţărani şi, cu toate schimbările survenite, rămăsese ţăran pe de-a-ntregul. Fiul primise o bună educaţie şi acum îşi ajuta părintele. Cu doi ani în urmă o cunoscuse pe fiica şefului de gară, după ce aceasta se întorsese de la gimnaziul din Kielce, şi se îndrăgostise de ea la prima vedere. Bătrânul nu se arătase împotrivă, îi spusese doar de-a dreptul că dacă vrea, n-are decât să se însoare.

Se văzuse deseori cu domnişoara Janka şi o îndrăgise din ce în ce mai mult, dar nu cutezase niciodată să-i vorbească despre dragostea lui. Ea se purtase foarte amabil cu el, se bucura că se întâlneau, dar în acelaşi timp se arăta ciudat de simplă şi de deschisă, încât lui cuvintele de iubire i se opriseră întotdeauna pe buze.

Presimţea în ea o femeie de rasă, inaccesibilă pentru „neciopliţii” ca el, cum se considera nu o dată cu francheţe, dar tocmai din această cauză o iubea şi mai mult.

În cele din urmă, se hotărâse să-i vorbească tatălui ei.

Orłowski îl întâmpinase cu braţele deschise şi de la început îl asigurase fără nicio rezervă că totul se va sfârşi cu bine. De aceea se gândea acum că nici Janka nu-l va

[7] În limba polonă numele proprii cu terminaţia *-ik* sunt folosite mai des pentru populaţia rurală, *-iewicz* reprezentând mai degrabă o altă stare socială.

refuza, după ce va sta de vorbă cu tatăl ei.

— Chiar aşa! şopti.

Era tânăr, bogat şi o iubea foarte mult.

— Peste o lună facem nunta!... adăugă repede şi se simţea atât de bucuros, încât alerga prin pădure, rupea crengi din copaci, izbea cu piciorul în trunchiurile bătrâne, scorburoase, reteza pălăriile ciupercilor de primăvară, fluiera şi zâmbea, închipuindu-şi mulţumirea mamei, când îi va spune că se însoară, fiindcă mama lui dorea foarte mult această căsătorie.

Era o ţărancă bătrână care, sub înrâurirea banilor, nu-şi schimbase nimic din obiceiurile şi gândurile ei, afară doar de îmbrăcăminte. La Janka se gândea ca la o regină. Visul ei era să aibă ca noră o domnişoară adevărată, o cucoană care să-i impună prin frumuseţe şi naşterea aleasă, fiindcă bărbatul şi banii lui, respectul care i se arăta de către cei din jur, nu-i erau de ajuns. Se simţea totdeauna ţărancă şi primea totul cu o neîncredere autentic ţărănească.

— Jędruś! îi spunea uneori feciorului, Jędruś, însoară-te cu domnişoara Orłowska. Asta cucoană! Când se uită la tine, ţi se încreţeşte pielea de frică, îţi vine să i te ploconeşti până la pământ şi s-o rogi ceva... Trebuie să fie şi bună, pentru că de câte ori se întâlneşte cu oamenii prin pădure, le dă bineţe, vorbeşte cu ei, le mângâie copiii... alta n-ar şti să facă aşa! Neam de boieri, ce mai. I-am trimis şi eu un coşuleţ cu ciuperci şi când ne-am întâlnit, pe urmă, mi-a sărutat mâna... Ei, se vede că e tare deşteaptă, ho, ho, ştie ea că am un băiat ca o cadră. Însoară-te, Jędruś! Grăbeşte, ţapinare, cât mai e mâncare! sfârşea mai totdeauna cu un proverb.

Jędruś râdea, de obicei, săruta mâinile mamei şi-i promitea că-i va îndeplini curând rugămintea.

— O să fie regina noastră, o punem să stea în odaia bună! Să n-ai grijă, Jędruś, n-am s-o las să-şi murdărească mâinile cu nimic; am să stau numai pe lângă ea, s-o slujesc să-i fie toate la îndemână... ea să citească franţuzăşte sau să cânte la pian. Că de-aia e cucoană! continua mama visând la fericirea viitoare.

— Sunt femeie bătrână, Jędruś, şi-mi trebuie nepoţi!... îi spunea adesea fiului cu tristeţe.

În adâncul fiinţei lui era şi el tot ţăran; sub aparenţele omului civilizat, manierat şi educat, fremăta o energie nestăpânită şi dorinţa de a avea o soţie de neam. Acest atlet, care în clipele de înflăcărare arunca singur în căruţă sacii de şase puduri[8] de grâu şi nu o dată trebuia să trudească asemenea unui argat ca să obosească şi să-şi domolească setea năvalnică de viaţă şi furtunile ce se iscau în sângele-i sănătos, neistovit de zeci de generaţii, visa la Janka, era robit de farmecul ei, de frumuseţea ei. Avea neapărat nevoie de un stăpân care să-l tiranizeze cu slăbiciunea lui.

Acum aproape că zbura prin pădure ca vijelia, apoi, drept peste câmpurile înverzite de grâul fraged şi sănătos, alerga să-i împărtăşească mamei fericirea lui. Ştia că o va găsi în încăperea preferată cu pereţii împodobiţi de trei rânduri de icoane în rame aurite; era singurul lux pe care şi-l îngăduia.

În acest timp, şeful gării sfârşi nu ştiu ce raport, îl semnă, îl înregistră în condică, îl introduse într-un plic, scrise adresa „Către expeditorul staţiei Bukowiec” şi strigă:

— Antoni!

Curierul se arătă în prag.

— Du-l la expediţie! îi porunci Orłowski.

Curierul luă plicul în tăcere şi, cu cea mai serioasă înfăţişare din lume, îl aşeză pe masa de cealaltă parte a ferestrei.

Şeful staţiei se ridică de pe scaun, se întinse, îşi scoase şapca roşie de pe cap şi trecu la masa vecină; îşi puse pe cap o şapcă obişnuită cu dungi roşii şi deschise cu seriozitate plicul expediat cu o clipă înainte. Îl citi şi notă pe verso câteva cuvinte drept răspuns, semnându-se iarăşi; scrise apoi „Către şeful staţiei, loco” şi-i spuse lui Antoni să-l ducă.

Era un maniac, pe seama căruia se distrau toţi cei ce lucrau la căile ferate. La Bukowiec lipsea expeditorul, aşa că tot el îndeplinea şi obligaţiile acestuia; la altă masă însă, nu la aceea a şefului de gară.

[8] Veche unitate de măsură de 16,38 kg.

Ca şef de gară era propriu-i superior, aşa că avea câteodată clipe de adevărată, de-a dreptul nebunească satisfacţie când, observând vreo greşeală de calcul, vreo neglijenţă în munca expeditorului, scria îndată un raport şi se pedepsea singur.

Râdeau cu toţii de el, dar nu-i lua în seamă şi îşi făcea treaba mai departe, dezvinovăţindu-se astfel:

— Totul se întemeiază pe ordine şi disciplină; fără ele se duce totul de râpă!...

Sfârşind ce avea de făcut, închise sertarele, inspectă peronul cu privirea şi se duse acasă. Nu intră prin anticameră, ci trecu mai întâi pe la bucătărie. Trebuia să ştie totul, ce şi cum se făcea. Se uită în cămin, aţâţă focul cu vătraiul, certă slujitoarea pentru că vărsase apă pe duşumea, apoi intră în sufragerie.

— Unde-i Janka?

— Domnişoara Janina vine numaidecât, îi răspunse Kręska, un fel de menajeră şi damă de companie, o blondină frumoasă cu faţa foarte mobilă.

— Ce pregătiţi pentru prânz? întrebă cu acelaşi ton inchizitorial.

— Ce-i place domnului şef atât de mult: mâncare de pui cu sos, supă de măcriş, cotlete...

— Ce risipă!... Pe Dumnezeul meu, asta-nseamnă risipă!... Supă şi un fel cu carne socot că este prea deajuns şi pentru un rege! O să mă ruinaţi, pe Dumnezeul meu!...

— Bine, domnule şef, dar numai pentru dumneavoastră am poruncit înadins să se gătească aşa.

— Fleacuri! Pe Dumnezeul meu, fleacuri!... Voi, femeile, n-aveţi în cap decât mâncăruri alese, dulcegării, delicatese şi nimic altceva. Toate astea nu-s decât nimicuri, ptiu, ptiu!

— Nu ne judecaţi cu dreptate, domnule şef; noi economisim de obicei mai mult decât bărbaţii.

— Aha, economisiţi, ca pe urmă să vă cumpăraţi mai multe zdrenţe. Ştiu eu, pe Dumnezeul meu!

Kręska nu-i mai răspunse şi începu să pregătească masa.

Tocmai atunci intră şi Janka.

Era o fată de douăzeci de ani, bine făcută, cu umerii largi

şi privirea mândră, impunătoare. Trăsăturile nu-i erau prea regulate; ochii negri, fruntea dreaptă, puţin prea largă, sprâncenele negre, puternic desenate, nasul roman, buzele pline şi roşii. Ochii aveau parcă expresia unor priviri întoarse spre înlăuntru, iar gura strânsă arăta seriozitate sau o răutate ascunsă. Părul blond cu reflexe roşcate, foarte frumos ca nuanţă, şi înfoiat, îi acoperea ca o coroană capul rotund şi mic. Avea tenul auriu, ca piersica, şi glasul ciudat, de altistă, care răsuna uneori cu accente bărbăteşti de bariton, îşi salută tatăl înclinând din cap şi se aşează de cealaltă parte a mesei.

— Astăzi a fost Grzesikiewicz la mine, rosti şeful staţiei, turnând fără grabă supa celorlalţi; el le punea totdeauna mâncarea în farfurie.

Janka îl privi liniştită, aşteptând ce avea să spună mai departe.

— A fost şi mi-a cerut mâna ta, Jania.

— Şi ce răspuns i-aţi dat, domnule şef? întrebă Kręska repede.

— Asta-i treaba noastră, răspunse cu asprime. Ne priveşte numai pe noi... I-am spus că-i bine, o să vie mâine aici la masă şi o să vă înţelegeţi...

— N-are rost! Tată, dacă dumneata i-ai spus că-i bine, apoi mâine să-l primeşti dumneata şi să-i spui din partea mea că, dimpotrivă, nu e bine... Eu nu vreau să stau de vorbă cu el. Mâine plec la Kielce! îi replică Janina impulsiv.

— S-a urcat în păr, a cules pătrunjel şi-o să crească ceapă!... pe Dumnezeul meu! răspunse Orłowski dispreţuitor. Dacă n-ai fi o nebună, ai înţelege ce fel de om şi ce partidă reprezintă Grzesikiewicz; deşi se trage din ţărani, pentru tine face mai mult decât un prinţ, pentru că te vrea... şi te vrea, pentru că e un prost; oricând poate lua pe alta mai dihai ca tine!... Ar trebui să-i fii recunoscătoare. Te va cere mâine şi peste o lună vei fi doamna Grzesikiewicz.

— Nu voi fi doamna Grzesikiewicz! Dacă se poate căsători cu alta, s-o facă...

— Pe Dumnezeul meu, vei fi doamna Grzesikiewicz!

— Nu! Nici pe el, nici pe altcineva n-am să-l iau! N-am să

mă căsătoresc cu nimeni, nu vreau!...

— Eşti o proastă! o întrerupse cu brutalitate. O să te căsătoreşti, pentru că trebuie să mănânci, să stai undeva, să te îmbraci şi să fii ceva... Eu n-am de gând să ajung în sapă de lemn... dar când nu-mi va mai ajunge nici mie, ce se va întâmpla?

— Îmi rămâne dota mea; o să mă descurc şi fără Grzesikiewicz. Dumneata, tată, vrei aşadar să-mi asiguri prin această căsătorie numai întreţinerea!... strecură, privindu-l sfidătoare.

— Da, pe Dumnezeul meu!... pentru ce altceva se căsătoreşte o femeie cu un bărbat?...

— Se căsătoreşte din dragoste şi cu cel pe care-l iubeşte.

— Eşti o proastă, ascultă la mine! strigă apăsat, punându-şi mâncare. Dragostea e ca sosul ăsta, puiul se poate mânca şi fără el; iar sosul e o născocire, o poveste, o nouă prejudecată!

— Nimeni nu se vinde primului venit numai pentru că acesta are ce să-i dea să mănânce!

— Eşti proastă, pe Dumnezeul meu! Toate fac aşa, toate se vând. Iubirea nu-i decât flecăreală de pension, o prostie, pe Dumnezeul meu! Nu mă supăra...

— Acum nu e vorba de supărare şi nici dacă iubirea este o prostie sau nu; e vorba de viitorul meu, tată, de care dumneata dispui după bunul plac. Ţi-am spus şi atunci când m-a cerut Zielenkiewicz că n-am de gând să mă căsătoresc.

— Zielenkiewicz nu era decât Zielenkiewicz, pe când Grzesikiewicz e cineva, nu mai încape îndoială; un om bun, să-l pui pe rană, nu altceva!... inimă de aur, deştept, doar a terminat Dublany[9], şi puternic ca un taur, pe Dumnezeul meu; un om în stare să ţină în frâu calul cel mai sălbatic, un om care odată, când l-a pocnit pe un argat cu pumnul în faţă, i-a scos şase dinţi dintr-o dată – nu-i bun pentru tine?! Pentru Dumnezeu, e ideal, cel mai ideal ideal!

— Grozav mai este idealul dumitale, tată! Schilodeşte oamenii şi poate să se arate şi la circ!

— Eşti o nebună, ca şi maică-ta. Stai tu c-o să-ţi pună

[9] Şcoală agricolă, înfiinţată la Dublany, lângă Lwów, în anul 1856.

Jędrek zăbală dublă şi ai să te domoleşti... N-o să-i pară rău de bici.

Janka împinse scaunul cu violenţă, aruncă lingura pe masă şi ieşi trântind uşa în urma ei.

— Dumneata nu mai căsca gura şi spune să se aducă la masă cotletele! ţipă la menajera care se uita cu o mină îndureratăă după Janka. Kręska îi întinse farfuria cu umilinţă şi şopti îngrijorată:

— Domnule şef, o să vă îmbolnăviţi de atâta supărare.

— E curată otravă pentru mine!... oftă prelung. Nici la masă nu pot să stau liniştit, totdeauna certuri, gălăgie!...

Şi începu să se jeluiască şi să se plângă de încăpăţânarea Jankăi, de firea ei şi de necazurile pe care i le făcea mereu.

Kręska aproba din cap, subliniind din când în când unele amănunte; se văicărea discret că şi ea trebuie să îndure multe, foarte multe din pricina ei; ofta adânc şi căuta să-i facă pe plac de fiecare dată. Aduse cafeaua, puse lichiorul alături şi-i turnă cu mâna ei, aşezându-i totul la îndemână şi atingându-l întruna, chipurile din întâmplare, când mâinile, când umerii; îşi lăsa ochii în jos, cocheta mereu şi se străduia vizibil să-i provoace vreo reacţie... Făcea toate acestea, urmărind un scop anume.

Orłowski se domolea tot mai mult, iar după ce-şi bău cafeaua, spuse:

— Dumnezeu să te răsplătească!... Pe Dumnezeul meu, numai dumneata mă înţelegi... eşti o femeie foarte bună...

— Dacă aş putea arăta tot ce simt eu, ce... se bâlbâi ea plecându-şi ochii.

Orłowski îi strânse mâna şi plecă să-şi facă siesta în camera lui.

Kręska porunci să se strângă masa, iar când rămase singură, îşi luă ceva de lucru şi se aşeză la fereastra care dădea spre peron; privea în răstimpuri spre pădure şi peste linii, dar nicăieri nu se vedea ţipenie de om, pretutindeni se înstăpânise liniştea. Se ridică, pentru că nu mai putea sta locului, şi începu să meargă în jurul mesei cu paşi uşori, de felină, zâmbind în acelaşi timp propriilor gânduri.

— O să fie al meu... al meu!... În sfârşit, o să mă pot şi eu

odihni ca lumea!... Se va termina cu toate!... îşi spunea, văzându-se deja soţia şefului de gară.

Se şi vedea stăpâna casei... Lepădă cu o uşurare uriaşă această mască de bunătate, supuşenie, umilinţă şi economie, pe care era nevoită s-o poarte faţă de ceilalţi, făgăduindu-şi să se răzbune pentru tot ce... îndurase.

Era singurul ei scop spre care tindea stăruitor de doi ani.

Apoi iarăşi îi veniră în minte crâmpeie din trecut, ani întregi de vagabondaj cu o trupă de actori provinciali...

Renunţase la teatru, fiindcă pusese mâna pe un tânăr care se căsătorise cu ea. Trăise cu el doi ani... doi ani pe care şi-i amintea cu amărăciune. Soţul era nebun de gelozie şi o bătea de multe ori, când nu-şi ţinea în frâu temperamentul focos.

În cele din urmă, devenise liberă, dar nu-i mai plăcea teatrul; se obişnuise întrucâtva cu o bunăstare relativă, cu o viaţă mai liniştită. Se cutremura la gândul că s-ar putea întoarce la rătăcirile dintr-un oraş în altul, la lipsurile veşnice. Văzând că îmbătrâneşte şi se urâţeşte, vânduse tot ce avea, căpătase un ajutor de la direcţia unde lucrase soţul răposat şi, timp de o jumătate de an, jucase rolul văduvei; voia neapărat să se căsătorească a doua oară. Îşi întinsese plasa, dar în zadar, propriul temperament se arătase împotrivă. Cu banii pe care-i simţea în buzunar, se trezise în ea vechea actriţă, superficială şi focoasă, căreia îi plăcea să se distreze, să-şi trăiască viaţa... Era încă atrăgătoare, aşa că avea mereu în jurul ei un roi de admiratori de duzină, cu care irosise tot ce avea, odată cu reputaţia pe care şi-o făcuse cu ajutorul soţului.

Nu ştia nimic, dar avusese tupeu şi atâta minte că nu-şi pierduse curajul şi, îndată ce ultimul admirator o părăsise, anunţase în „Gazeta de Kielce” cum că văduva unui funcţionar, înaintată în vârstă, caută un loc de menajeră, într-o familie sau la vreun văduv.

Nu aşteptase prea mult. Apăruse Orłowski; acesta avea neapărată nevoie de cineva care să-i conducă gospodăria, întrucât Janka era încă la gimnaziu, iar el nu se putea descurca singur cu slujitorii. N-o mai întrebase nimic, atât i se

păruse de liniştită, supusă şi îndurerată de pierderea soţului, aşa că o luase numaidecât acasă.

Orłowski era văduv, avea un salariu bunicel, bani gheaţă peste zece mii de ruble şi o singură fiică, absentă, pe care n-o putea suferi. La început, voia să le sucească mintea funcţionarilor de la gară, dar îşi dăduse seama de greşeală destul de repede, aşa că acum îşi juca rolul întruna, vrând să-şi realizeze visul – căsătoria.

Orłowski se obişnuise cu ea. Ştia să se facă necesară; totdeauna se pricepea să-şi sublinieze utilitatea cu atâta îndemânare, încât nu supăra pe nimeni.

Dealtminteri, serile lungi de iarnă şi ploile de toamnă o apropiaseră şi mai mult de înfăptuirea scopului, deoarece Orłowski avea cincizeci şi opt de ani şi reumatism; fusese întotdeauna maniac, dar în timpul crizelor devenea de-a dreptul nebun. Numai ea era în stare să-l îmblânzească şi să-l manevreze cu mintea-i ascuţită de practica scenică îndelungată.

Rămăsese o singură piedică – Janka.

Kręska înţelesese că atâta vreme cât Janka era acasă, nu putea face nimic. Hotărâse deci să aştepte şi aştepta cu răbdare.

Orłowski îşi iubea fata cu ură, o iubea pentru că o ura.

O ura pentru că era fiica soţiei, a cărei amintire o blestema cu îndârjire, a soţiei care, după doi ani de căsnicie, plecase cu copilul la părinţi, nemaiputând suporta tirania şi ciudăţeniile lui. Se judecase, voise s-o oblige să se întoarcă, dar sentinţa îi despărţise pentru totdeauna. Înnebunise de furie, dar îndărătnicia, încăpăţânarea nemaiauzită şi orgoliul nebunesc nu-i îngăduiseră să-şi roage soţia să revină; rugată, poate că s-ar fi întors sub acoperişul soţului, fiindcă era o femeie bună. Doar că tot timpul era chinuită de boli necunoscute medicilor din provincie. Avea un suflet de mimoză, pe care fiecare lacrimă, fiecare durere sau supărare îl cufundau în disperare; în plus, se temea de trăznete, de ploaie, broaşte, camere întunecate, zile cu ghinion şi de orice sunete mai puternice, aşa că un bărbat ca Orłowski o ucidea cu brutalităţile lui.

La câţiva ani după divorţ, murise de epuizare nervoasă, lăsând-o pe Janka orfană la vârsta de zece ani. O luase îndată cu forţa de la familia soţiei, pentru că nu voiau să i-o dea de bună voie, având în vedere firea lui şi atmosfera schimbată în care crescuse fetiţa până atunci.

O mai ura şi pentru că era fată. Cu violenţa-i sălbatică, el îşi dorise un băiat, pe care să-şi poată încerca nu numai pumnul, ci şi umorile de fiecare zi. Visase atâta să aibă un fiu! Îşi închipuise că avea să fie un flăcău voinic, pe jumătate sălbatic, puternic ca un stejar şi, când colo, i se născuse o fiică.

Pentru toate şi-ar fi iertat soţia, dar pentru asta nu.

O dăduse imediat pe Janka la un pension, aşa că se vedeau numai o dată pe an, deoarece Crăciunul şi sărbătorile Paştelui le petrecea la unchii ei.

De prin al treilea an începuse să aştepte aceste vacanţe cu nerăbdare, fiindcă se plictisea singur în gara izolată; nu se apropiase de nimeni, aşa că îndată după venirea Jankăi începea războiul între ei.

Janka se înălţase repede, se dezvoltase de minune, dar zămislită, născută şi crescută în scandaluri şi certuri neîntrerupte, hrănită cu plânsul şi văicărelile mamei, începuse să-l urască şi să se teamă de ironiile lui. De aceea devenise ascunsă şi îndârjită. Se răzvrătea împotriva despotismului şi zgârceniei lui.

Moştenise câteva mii de ruble de la mama ei şi tatăl îi declarase ritos că trebuie să se descurce numai cu dobânda de la această sumă, pentru că el n-are de gând să-i dea niciun sfanţ.

Învăţase la un pension de mâna întâi, dar, după plata taxelor de întreţinere şi a gimnaziului de mai târziu, îi rămânea atât de puţin pentru diferite lucruri absolut necesare, încât era nevoită să se gândească mereu cum să lege capăt cu capăt şi să se ruşineze ba pentru pantofii rupţi, ba pentru rochiţă sau pentru lipsa cine ştie cărui lucru mărunt. Fetele de la pension râdeau de ea, şi asta o umilea cel mai mult.

După câţiva ani începuseră să se teamă de ea; până şi

îndrumătoarele de clasă îi cedau adesea, fiindcă avea firea impulsivă a tatălui, care nu suporta nicio zăbală. Nu plângea niciodată şi niciodată nu se plângea de nimic, dar era gata oricând să plătească nedreptatea cu pumnul fără să se gândească la ce i s-ar fi putut întâmpla; pe deasupra, era şi cea mai înzestrată elevă.

Nu era iubită cu adevărat, dar trebuia să i se acorde întâietatea, pentru că şi-o adjudeca singură când îşi simţea superioritatea faţă de mulţimea colegelor care o tratau de sus, ca pe o fiică de funcţionar, râdeau de pantofii ori de rochiţele ei rupte şi nu-i îngăduiau să se apropie de ele. Mai târziu se răzbunase şi ea cu vârf şi îndesat.

Era o fire sălbatică ce se dezvolta în singurătate. Avea o singură prietenă care devenise pentru ea un fel de căţeluş ce făcea sluj la orice chemare.

Nu iubea pe nimeni, până şi mama ocupa în inima-i sălbatică un loc foarte mic.

— Tatăl tău e aşa!... tatăl tău a făcut asta!... tatăl tău este atât de josnic!... tatăl tău... se văicărea fără încetare, vărsând ploaie de lacrimi în timpul crizelor de isterie.

I se făcea lehamite de asemenea manifestări, începuse să urască orice slăbiciune, iar chipul tatălui atingea în închipuirea ei proporţii uriaşe. Şi-l imagina rău, josnic, dar mare şi puternic.

Îl cunoscuse mai bine după moartea mamei şi-l urâse din cauza fricii pe care i-o inspira. Venise în vacanţă la Bukowiec, pentru că aici erau păduri uriaşe, munţi stâncoşi, pâraie repezi, sălbăticia care o hipnotiza cu farmecul ei şi-i domolea temperamentul. Nu-i plăcea oraşul, fiindcă îi aducea aminte de şcoală, de colege şi de umilinţele îndurate. Aici se simţea în largul ei, liberă. Se certa cu tatăl ei în fiecare zi, nelăsându-se cu nimic mai prejos. În timpul acestor luni de odihnă pentru ea, Orłowski devenea de-a dreptul imposibil; o provoca înadins, stârnindu-i izbucnirile de mânie şi se bucura nespus când Janka, furioasă, devenea o panteră tânără, gata să se arunce asupra lui şi să muşte.

Îi plăcea grozav forţa şi vedea cu o bucurie amară că fiica

lui are această forţă înnăscută, iar atunci îi părea şi mai rău că era fată.

Îi spunea deschis că-i e silă de ea, pentru că este femeie; râdea de ea că, afară de andrele şi cărţi, nu e în stare să ţină nimic în mână; îi arăta puşca de vânătoare şi o punea la loc cu tristeţe, plângându-se că numai un băiat ar şti să preţuiască asemenea lucruri cum se cuvine.

Erau lovituri care lăsau urme usturătoare în sufletul ei.

Se repezea atunci ca un mânz şfichiuit de bici, lua puşca şi rătăcea zile întregi prin mlaştini şi bungetele pădurii după păsări; învăţase să tragă atât de bine, încât aducea acasă nu puţine raţe sălbatice şi sitari pe care-i arunca triumfătoare la picioarele tatălui.

În asemenea clipe, Orłowski înnebunea pur şi simplu de furie; se simţea umilit că, faţă de vitalitatea ei, el însuşi rămânea neputincios, că nu putea s-o îndoaie şi s-o zdrobească... şi atunci regreta şi mai mult că o fată ca ea are atâta rezistenţă sălbatică.

Câteodată, era mândru de ea şi o apăra cu înflăcărare faţă de cunoscuţi, fiindcă toată lumea din împrejurimi era scandalizată de spiritul ei de aventură. Se întâlneau cu ea prin pădure, noaptea, pe ploaie şi vreme rea, totdeauna singură, ca un mistreţ tânăr răzleţit de turmă. Nu se ruşina deloc să se caţere în copaci după cuiburi ori să se ia la întrecere, călărind fără şa, pe imaşuri cu flăcăii din sat.

Lipsea zile întregi din casa tatălui, visând să se întoarcă la şcoală, iar la şcoală nu se gândea decât la singurătatea de acasă.

Aşa fusese până pe la optsprezece ani. După absolvirea gimnaziului, venise acasă pentru totdeauna.

Părea că se liniştise, dar mintea i se înflăcăra tot mai mult. Începuse să viseze şi să caute ceva, un scop sau vreo idee care să-i călăuzească viaţa.

De vechea prietenă, Hela Walder, ideal de frumoasă şi ideal de visătoare în privinţa independenţei femeilor, se despărţise. Hela plecase la Paris, la naturale; ea nu voise, fiindcă pur şi simplu nu simţea nevoia învăţăturii. Dorea ceva mai puternic, care să acţioneze asupra

temperamentului ei... ceva care s-o acapareze în întregime şi pentru totdeauna.

Rămăsese singură şi începuse să se uite cu luare aminte la oameni. Căuta acea idee, dar familiile din împrejurimi o plictiseau de moarte. Pentru ea, toate acestea însemnau prea puţin, aceste distracţii modeste şi somnolente, aceşti oameni care o înconjurau.

Această viaţă liniştită, măsurată, împărţită în trezirea la o anumită oră, micul dejun, masa de prânz, cina, preferansul, joia la ei, sâmbăta la ajutorul tatălui, iar duminica la supraveghetorul de linie, o ucidea cu monotonia ei. Se sufoca.

Pe bărbaţi aproape că-i evita, deoarece o înfuriau cu obrăznicia lor; femeile o plictiseau cu veşnica bârfă, văicărelile şi intrigile lor. Mai toţi se îndepărtaseră de ea.

Prin împrejurimi, circulau pe socoteala ei tot felul de versiuni, mai mult sau mai puţin mincinoase.

Pentru toţi era o ciudăţenie.

În acest timp, ea se lupta cu sine însuşi, cu propriu-i suflet, cu dorinţele nelămurite pe care nu ştia să le concretizeze. Nu ştia pentru ce trăieşte şi cu ce scop?... Se chinuia cu cititul, dar nu-şi afla liniştea în cărţi. Presimţea că trebuie să găsească ceva care s-o pasioneze, că va găsi cândva... dar deocamdată se zbuciuma în chinurile aşteptării.

Îi ceruse mâna Zielenkiewicz, proprietarul unui sat destul de împovărat de datorii. Îi râsese batjocurilor în faţă, spunându-i fără ocolişuri că n-are de gând să-i plătească datoriile cu zestrea ei.

Trecuse de douăzeci de ani şi începea să-şi piardă răbdarea.

Un lucru de nimic, prea obişnuit, avea să-i hotărască viaţa.

În orăşelul din apropiere, se înfiinţase un teatru de amatori. Se aleseseră trei piese de câte un act, se împărţiseră rolurile, apoi totul se împotmolise, fiindcă nimeni nu voia să joace rolul Pawłowei din *Cavalerul tomnatic* de Bliziński[10].

[10] Józef Bliziński (1827–1893) – scriitor polonez de comedii cu subiecte

Iniţiatorul, în acelaşi timp regizor, ţinea morţiş să se joace această piesă, vrând să-i facă în necaz unui vecin, dar niciuna dintre amatoare nu accepta să joace pe Pawłowa sau pe Eulalia.

Cineva sugerase s-o roage pe Orłowska, se ştia doar că ei nu-i pasă de nimic. Într-adevăr, Janka primise rolul Pawłowei cu destulă indiferenţă, iar Kręska, în care rămăseseră amintirile trecutului, îl convinsese pe Orłowski să anunţe personal că mai era o amatoare şi pentru rolul Eulaliei...

Repetaseră vreo trei luni de zile, întrucât componenţa actorilor se schimbase de câteva ori. Şicane prea obişnuite în teatrele de provincie, unde nimeni nu vrea să joace personaje bătrâne, rele, arţăgoase, de caracter, ambigue sau cameriste, toată lumea feminină dându-se în vânt după rolurile de eroine.

Kręska, pe care Janka o ţinea la distanţă, nu i se destăinuia şi nu-i asculta sfatul niciodată, se apropiase de ea din cauza spectacolului. Începuse să-i dea lecţii de mişcare pe scenă, arătându-se o îndrumătoare neobosită; abia sub influenţa ei Janka începuse să se intereseze cu adevărat de rol şi de spectacol.

Era atât de prinsă de rol, intrase atât de bine în datele personajului care i se potrivea atât de bine, încât juca foarte bine. Era ţăranca Pawłowa întrutotul, astfel că la sfârşitul piesei sala răsunase de aplauze.

Atunci, în acea clipă de stăpânire asupra mulţimii, simţise o bucurie sălbatică, vecină cu nebunia; coborâse de pe scenă aproape cu lacrimi în ochi, părându-i rău că totul se sfârşise şi simţind că înăuntrul ei, undeva în subconştient, ceva nou începea să se trezească...

Kręska făcuse şi ea adevărate furori... Primise un rol pe care-l mai jucase cândva cu succes pe o scenă adevărată. În pauze, se vorbea numai despre ea şi despre Janka.

— E o comediană, o comediană înnăscută! şopteau femeile cu o compătimire superioară.

Orłowski, căruia i se mulţumise şi fusese felicitat pentru

---

extrase din lumea rurală.

asemenea fiică şi menajeră, dăduse din mână a lehamite.

— Dacă era băiat, aţi fi văzut voi de ce sunt în stare!...

Cu toate acestea, fusese mulţumit, pentru că se dusese în culise, o mângâiase pe Janka pe obraz, iar Kręskăi îi sărutase mâna.

— Bine, bine!... Bucuria nu-i prea mare, dar cel puţin nu ne-am făcut de râs, le spusese în loc de laude.

După acest spectacol, Janka se apropiase mai mult de Kręska, iar aceasta, într-un moment de slăbiciune, îi mărturisise taina ei, ascunsă cu grijă până atunci, perindând pe dinaintea Jankăi asemenea lumi necunoscute, atât de ciudate şi de ademenitoare, încât inima ei începuse să bată cu putere.

Asculta într-o concentrare pioasă povestirile despre teatru, despre triumfuri şi spectacole, despre viaţa colorată de actor. Kręska se înflăcărase şi povestea cu emoţie; nu-şi mai aducea aminte de mizeriile îndurate şi-i înfăţişa fetei uluite numai tablourile luminoase. Scotea din cufăr caiete îngălbenite cu rolurile jucate odinioară şi-i citea, juca entuziasmată de amintirile trecutului.

Janka era orbită, se trezeau în ea dorinţe puternice, dar nu se înflăcăra încă, nu era acel „ceva” pe care-l aştepta de atâta vreme.

Mai jucase, după aceea, de câteva ori, pentru că morbul teatrului începuse s-o cuprindă cu încetul.

Începuse să citească atentă prin gazete criticile teatrale şi amănuntele despre actori. În cele din urmă, de plictiseală sau dintr-o pornire instinctivă, făcuse rost de Shakespeare şi atunci se... prăbuşise.

Găsise acel „ceva”, aflase eroul, scopul, ideea – era teatrul.

Şi-l apropiase pe Shakespeare cu toată violenţa firii ei, în întregime şi dintr-o dată.

Ar fi mult de scris, ca să cuprinzi fie şi în rezumat această lărgire bruscă a sufletului, zborul nebun al închipuirii, creşterea lăuntrică de după lectură. Se pomenise înconjurată de un roi de suflete rele şi nobile, nimicnice şi plate, eroice şi suferinde, totdeauna măreţe prin rasa lor, după care nu mai

rămăsese nici urmă pe lume. O străbăteau asemenea sunete şi cuvinte, gânduri şi sentimente atât de puternice, încât se simţea aidoma întregului univers!

După ce citise de câteva ori aceste cărţi nemuritoare, se hotărâse să devină actriţă, neapărat, fiindcă preocupările zilnice i se păreau atât de serbede, oamenii atât de mărunţi, încât se şi mira că nu-şi dăduse seama mai devreme. Simţea că are suflet de artistă, pe care-l străluminase flacăra unui fulger şi-l trezise la viaţă; că arta era minunea aşteptată şi atât de dorită.

Începea s-o mistuie patima teatrului, setea unor emoţii neobişnuite.

Iernile i se păreau prea calde, zăpezile prea mici; primăverile veneau prea încet, căldurile erau reci, toamnele prea uscate, prea puţin ceţoase; ea le trăia înlăuntrul ei de o sută de ori mai puternic. Voia să cunoască frumosul suprem, răul măcar în forma unei crime, orice faptă să atingă proporţii gigantice.

— E prea puţin!... Mai mult!... striga adesea toamna, când vijelia îndoia cu vuiet copacii şi frunzele cădeau pe jos ca nişte pete roşii de sânge, când ploua cu găleata săptămâni la rând şi toate drumurile, şanţurile şi râpele se umpleau de apă, iar nopţile erau de-a dreptul înfricoşătoare din cauza beznei şi zbuciumului stihiilor.

În zilele în care părea că totul se stinge, se şterge şi se amestecă în cer şi pe pământ, când se mai zărea doar pulberea cenuşie a lumii sparte, iar în văzduh se împrăştia de pretutindeni o mohoreală ce umplea sufletul de tristeţea fără margini a agoniei, se refugia în pădure, se întindea peste pâraie ori pe vreo colină golită de verdeaţă şi aşa, în bătaia ploii, a vântului şi în frig, se lăsa în voia închipuirii care o purta în zbor într-o lume de uriaşi; atunci aproape că-şi pierdea minţile de fericire. Se zbănţuia odată cu uraganul care bătea şi se lua la trântă cu pădurea, urla pe sub coroanele copacilor şi schelălăia jalnic asemenea animalului sălbatic prins în laţ.

Îi plăceau asemenea zile şi nopţi, se da în vânt după tânguirea pătrunzătoare a naturii agonizând în noroaiele

toamnei. Şi-l închipuia atunci pe Lear[11] şi, cu un glas cu care în zadar se străduia să acopere furtuna şi vuietul pădurii, arunca în lumea ceţoasă blesteme tragice...

Trăia atunci viaţa personajelor lui Shakespeare. Rătăcirile minţii aproape că atingeau zenitul. Îndrăgise cu toată puterea aceste măreţe figuri tragice.

Orłowski ştia câte ceva despre boala ei, dar râdea dispreţuitor.

— Comedianto! îi arunca în faţă cu brutalitatea-i obişnuită.

Kręska aţâţa cât putea această flacără, vrând s-o îndepărteze de acasă cu orice preţ.

Începuse s-o convingă că are talent şi lăuda teatrul cu entuziasm.

Janka nu se putea hotărî să facă acest pas decisiv. Se temea de presentimentele întunecate, nelămurite, şi de spaimele care o năpădeau câteodată.

Ştia că ar fi trebuit să rupă cu toţi şi să pornească singură în lume, într-o lume de care se temea instinctiv. Nu trăise niciodată după capul ei. Îngheţa la gândul că trebuie să-şi deschidă drumul cu pumnii. Până atunci fusese condusă de alţii; mâna care o ducea, era aspră, nemiloasă, dar oricum avea grijă de ea, veghea asupra ei. Aici avea colţişorul ei, pădurea, locurile preferate de care se legase organic, pe când acolo, undeva în lumea largă, ce avea să găsească acolo?...

Nu, nu se putea hotărî. Era nevoie de o furtună care s-o smulgă şi s-o arunce departe de aici, cum smulgea copacii şi-i împrăştia pe câmpurile goale. Aştepta deci să se întâmple ceva. Între timp, Kręska o informa mereu despre trupele provinciale. Dealtfel, ştia din presă numele directorilor şi reputaţia de care se bucurau. Se pregătea totuşi şi făcea economii. Tatăl îi înmâna regulat procentele de la dotă, aşa că într-un an izbutise să strângă peste două sute de ruble.

Cererea lui Grzesikiewicz şi asigurările tatălui că trebuie să-l ia de bărbat o revoltaseră.

[11] Erou principal din tragedia *Regele Lear* de Shakespeare.

— Nu, nu şi nu! îşi spunea acum, preumblându-se prin cămăruţa ei. Nu mă căsătoresc.

Nu se gândise niciodată la căsătorie. Câteodată i se înfiripa în minte o iubire mare, cutremurătoare, visa o clipă la ea, dar la căsătorie nu se gândise niciodată.

Ţinea destul de mult la Grzesikiewicz, fiindcă nu-i vorbise niciodată cu jumătăţi de cuvinte despre sentimentele lui, nu jucase faţă de ea comedii sentimentale de felul celor cu care o obişnuiseră alţi admiratori; ţinea la el pentru simplitatea cu care-i povestea ce trebuise să îndure prin şcoli, cum îl jigniseră, spunându-i ţărănoi şi fecior de cârciumar, cum îl umiliseră şi cum le plătise ţărăneşte, cu pumnul.

Râdea în timp ce povestea, dar în râsul lui răzbăteau urmele părerilor de rău sau ale ranchiunei.

Se plimbaseră de multe ori împreună; însoţită de tatăl ei, fusese nu o dată în vizită la el acasă şi-i plăcea foarte mult bătrâna Grzesikiewiczowa, dar să-l ia de bărbat!... Gândul i se părea atât de năstruşnic şi caraghios, încât o făcu să izbucnească în râs.

Deschise uşa de la camera tatălui, ca să-i spună hotărât că Grzesikiewicz n-are de ce să mai vie la ei. Orłowski dormea însă după masă în fotoliul său, cu picioarele sprijinite de pervazul ferestrei. Lumina îi cădea drept în faţa aproape arămie din cauza soarelui.

Se întoarse. După neliniştea care creştea în ea, presimţea că furtuna va fi înfricoşătoare, pentru că tatăl nu va ceda, simţea însă că nici ea nu va ceda.

— Nu, nu şi iar nu!... Chiar de-ar trebui să fug de acasă, nu mă căsătoresc!...

Dar după acest gând hotărât, o cuprinse iarăşi descurajarea şi privi aproape cu spaimă în golul în care i se părea că se vede fugind singură de acasă.

— O să plec la unchiu’... da!... iar de acolo la teatru... Nu mă poate obliga nimeni să rămân aici.

Indignată, simţi aproape că o apucă ameţeala la gândul că cineva vrea s-o silească şi îndată privirile i se îndreptară cu mândrie spre viitor; acum era hotărâtă să facă orice, numai să nu cedeze.

Îşi auzi tatăl sculându-se, apoi se uită pe fereastră la trenul personal care tocmai pleca; răsună semnalul clopoţeilor de la staţie, murmurul câtorva oameni care urcau; vedea şapca roşie a tatălui, dungile galbene ale telegrafistului care vorbea cu o doamnă de la fereastra unui vagon; vedea şi auzea totul, dar nu înţelegea nimic. Era cu totul în stăpânirea clipei hotărâtoare de mâine.

Kręska intră şi, înainte de a spune ceva, începu să dea ocol încăperii, cum îi era obiceiul, cu mişcări furişate de felină. Pe faţă i se întipărise compătimirea, iar în glas i se simţea înduioşarea.

— Domnişoară Janina!

Janka se uită la ea şi-i înţelese limpede teama.

— Nu, doamnă! Crede-mă că nu! îi răspunse apăsat.

— Tata şi-a dat cuvântul... şi-ţi va cere să te supui... ce va ieşi din asta?...

— Nu! Nu mă căsătoresc!... Tata n-are decât să-şi ia cuvântul înapoi; pe mine nu mă poate sili...

— Bine... dar va începe un scandal de pomină!...

— Am îndurat atâta, voi îndura şi mai mult.

— Mie mi-e frică... asta nu se poate sfârşi cu bine. Tata e aşa de violent... Nu pricep cum de poţi dumneata să suporţi atâta... Dacă aş fi în locul dumitale, apoi eu aş şti ce să fac... şi asta numaidecât, astăzi!

— Sunt curioasă... dă-mi şi mie un sfat.

— În primul rând, aş pleca de aici, ca să evit tărăboiul. Aş pleca la Varşovia...

— Ei, şi pe urmă? întrebă Janina cu glasul tremurător.

— M-aş angaja la un teatru şi întâmple-se ce s-o întâmpla!

— Într-adevăr, e o idee bună, dar... dar...

Şi nu mai apucă să sfârşească, deoarece vechea descurajare şi vechile temeri puseră din nou stăpânire pe ea; sta încurcată şi nu-i mai răspunse Kręskăi care, văzând că proiectul ei nu va fi îndeplinit, ieşi îmbufnată.

Janka se îmbrăcă într-o jachetă, îşi puse pe cap o şapcă de fetru, îşi luă băţul şi plecă în pădure. Astăzi însă nu era în stare să rătăcească fără gânduri şi nici să simtă vreo

plăcere în singurătate: nici măcar la teatru nu se putea gândi.

Urcă pe vârful pietros al muntelui, de unde se deschidea o privelişte întinsă spre păduri, spre satele de dincolo de ele şi spre orizontul necuprins. Se uita în jur, dar liniştea văzduhului, teama, presimţirea furtunii şi spaima nelămurită nu-i dădeau pace. Ştia că mâine se va hotărî ceva, se va întâmpla ceva, ceva ce-şi dorea şi de care se temea totodată...

Se întoarse acasă pe înserat. Nu mai vorbi nici cu Orłowski nici cu Kręska, ci îndată după cină se duse în camera ei, unde citi multă vreme *Consuelo* de George Sand[12].

Noaptea o chinuiră vise urâte, se trezea mereu transpirată, iar spre ziuă i se sperie somnul şi nu mai putu să doarmă. Sta întinsă în pat cu ochii larg deschişi şi privea în tavanul pe care se desena o pată de lumină de la felinarul de pe peron. Trecu un tren cu vuiet mare şi-i auzi multă vreme zgomotul ritmic; cohorte întregi de glasuri pătrundeau prin geamuri ca nişte râuri de sunete.

În fundul încăperii năpădite de întuneric, plină de lucirile ce se iţeau ca iradierile unor lumini stinse de mult, i se părea că vede aievea năluci, contururile unor scene, siluete, sunete... Fantomele creierului obosit umpleau camera cu halucinaţii. Văzu o clădire uriaşă, lungă, cu şiruri de coloane, care începea să se desprindă din întuneric... nu ştia ce este, dar se uita...

Urmară, apoi, scene şi figuri tragice, spaţii luminate, sunetele unei muzici, o mulţime de oameni, un oraş mare cu străzi lungi şi case înalte... multă înghesuială pe străzi.

Dimineaţa se sculă atât de vlăguită, încât abia se mai putea ţine pe picioare.

Auzea că tatăl ei comandă o masă îmbelşugată, că se fac pregătiri pentru o primire de sărbătoare. Kręska umbla pe lângă ea în vârful picioarelor, privind-o cu un zâmbet subtil, ironic, care o enerva. Era buimăcită din cauza extenuării şi

[12] Romanul *Consuelo* de George Sand conţine viaţa unei cântăreţe italiene din secolul al XVIII-lea.

a clocotului din suflet. Se uita indiferentă la toate, cu gândul la lupta cu Orłowski. Vru să citească, să-şi ocupe mintea cu ceva, dar toate îi scăpau din mâinile fără putere.

Porni spre pădure, dar se întoarse repede, fiindcă nu mai ştia ce caută acolo... Descurajarea i se revărsa în suflet, iar teama îi acoperea gândurile cu o pâclă din ce în ce mai deasă. Nu era chip să scape de această indispoziţie.

Începu să cânte maşinal gamele, dar notele monotone, adormitoare îi accentuau şi mai mult starea proastă.

După aceea, cântă nocturnele de Chopin, cântă îndelung, ascultând pierdută aceste tonuri aidoma unui cânt de pe alt tărâm, care purta în el accente de lacrimi, suferinţă, ţipete, disperare neputincioasă, strălucirea nopţilor reci de pe lună, gemete ce semănau cu şoapta sufletelor agonizânde, murmure, lumini, zâmbetul despărţirilor, fiorul unei vieţi subtile şi triste...

Şi izbucni într-un plâns cu sughiţuri. Plânse multă vreme, fără să ştie de ce plânge, ea care de la moartea mamei nu vărsase nicio lacrimă.

Se simţea extenuată pentru prima oară într-o viaţă care fusese până acum numai zbucium şi răzvrătire continuă. Se trezi în ea dorinţa puternică de a-i împărtăşi cuiva mâhnirea sufletului; voia să destăinuie unei inimi binevoitoare aceste gânduri nebune, simţămintele sfâşiate, suferinţele nelămurite şi teama. Jinduia compătimirea, simţind că extenuarea i-ar fi mai puţin adâncă, durerea mai mică şi lacrimile mai puţine dacă şi-ar putea deschide inima unei prietene devotate.

Înţelegea acum că, în anumite situaţii, singurătatea înseamna nefericire.

Kręska o chemă la masă, spunându-i că Grzesikiewicz o aştepta.

Îşi şterse urmele lacrimilor, îşi aranjă părul şi se duse.

Grzesikiewicz îi sărută mâna şi se aşeză lângă ea.

Orłowski era într-o dispoziţie de sărbătoare, arunca priviri triumfătoare spre Janka şi făcea glume pe socoteala ei.

Domnul Andrzej era tăcut şi neliniştit; din când în când spunea câte ceva, dar atât de încet, că Janka abia putea să-

l audă. Pe faţa Kręskăi se citea iritarea.

Stăruia o atmosferă mohorâtă.

Prânzul se desfăşura greoi şi plictisitor. Orłowski cădea uneori pe gânduri şi atunci îşi încrunta sprâncenele, se trăgea mânios de barbă şi arunca priviri ucigătoare spre Janka.

După masă, trecură în salonaş.

Li se servi cafea neagră şi coniac.

Orłowski îşi luă repede cafeaua şi, ieşind, o sărută pe Janka pe cap şi mormăi ceva de neînţeles.

Rămaseră singuri.

Janka privea pe fereastră; Grzesikiewicz, roşu la faţă, tulburat, ciudat parcă, începu să spună ceva, sorbind din cafea cu înghiţituri mici, apoi dădu ceaşca peste cap şi o împinse pe masă, răsturnând-o odată cu farfurioara.

Janka începu să râdă de stângăcia lui şi de înfăţişarea pe care o avea când încercă să se explice.

— Să nu fii mirată, domnişoară, dar într-o clipă ca asta omul este în stare să înghită şi o lampă fără să bage de seamă...

— Ar fi cam greu, îi răspunse şi iarăşi se scutură de râs.

— Râzi de mine?... o întrebă, privind-o neliniştit în ochi.

— Nu, dar ideea de a înghiţi o lampă mi se pare foarte caraghioasă.

Apoi tăcură amândoi. Janka atingea uşor abajurul cu mâna, iar Grzesikiewicz îşi tot trăgea mănuşile şi fără să vrea, instinctiv, îşi muşca mustaţa; emoţia îi luase graiul.

— Mi-e greu... teribil de greu!... începu, ridicându-şi implorator privirile spre ea.

— De ce? îl întrebă ea scurt şi imprecis.

— E, pentru că... pentru că... Pe viul Dumnezeu, nu mai rezist!... O, nu, nu mai pot să mă chinuiesc, am să ţi-o spun de-a dreptul, te iubesc, domnişoară, şi te rog să-mi acorzi mâna! strigă şi aproape că răsuflă uşurat, dar îşi lovi fruntea cu palma şi, luându-i mâna Jankăi, continuă:

— Domnişoară, te iubesc de mult, mi-a fost teamă să ţi-o spun şi nici acum nu prea ştiu cum să ies din încurcătură, nu mă pricep să vorbesc şi să arăt aşa cum aş dori... Te

iubesc, domnişoară, şi te implor să fii soţia mea...

Îi sărută mâna apăsat şi îşi pironi asupra ei ochii albaştri, cinstiţi, în care se citeau devotamentul şi o dragoste sinceră şi adâncă. Buzele-i tremurau nervos şi faţa i se făcuse palidă.

Janka se ridică de pe scaun şi, privindu-l drept în ochi, răspunse încet şi rar:

— Eu nu te iubesc.

Sfârşeala-i pierise; ştia că venise în fine clipa aşteptată şi era pregătită s-o întâmpine. O hotărâre liniştită se citea în ochii-i care priveau cu răceală.

Grzesikiewicz se dădu brusc înapoi, ca şi când ar fi primit o lovitură puternică în piept, dar reveni şi, neînţelegând încă sensul cuvintelor auzite, rosti cu glasul tremurător:

— Domnişoară Janina... te rog să fii soţia mea... Te iubesc!

— Eu nu te iubesc... de aceea nu pot să-ţi acord mâna mea... nu vreau să mă căsătoresc... răspunse cu acelaşi glas, dar în vorbele ei se simţea că-i era milă de el.

— Isuse, Marie! strigă Grzesikiewicz, luându-şi capul în mâini. Ce spui, domnişoară?... Ce înseamnă asta?!... Nu vrei să te căsătoreşti!... Nu vrei să fii soţia mea?!... Nu mă iubeşti!...

Îngenunche pe neaşteptate în faţa ei, îi apucă mâinile şi, acoperindu-i-le de sărutări, aproape cu lacrimi de spaimă în ochi, începu s-o roage cu atâta convingere, cu atâta umilinţă... glasul îi tremura atât de tare în izbucnirile iubirii uriaşe, încât se oprea din când în când, ca să răsufle şi să-şi adune gândurile.

— Nu mă iubeşti?... O să mă iubeşti mai târziu. Îţi jur că eu, mama şi tatăl meu vom fi robii dumitale... La urma urmei, mai pot aştepta... Spune-mi că peste un an... peste doi... peste cinci... şi am să aştept. Domnişoară, îţi jur că vom aştepta!... Numai nu spune nu!... Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai spune nu, că înnebunesc de disperare! Cum aşa?... dumneata nu mă iubeşti!... dar eu te iubesc... noi toţi te iubim... noi nu mai putem trăi fără dumneata!... nu... Tata mi-a spus că... şi când colo!... Isuse, Marie, îmi

pierd minţile!... Ce faci cu mine, domnişoară!... ce faci!...

Zvâcni în picioare şi luându-şi în mâini capul ciufulit, aproape că striga de durere.

Janka avea lacrimi în ochi şi-i părea rău de el; disperarea lui, atât de sinceră şi de simplă, atât de sfâşietoare, avea o înrâurire ciudată asupra ei.

La un moment dat, simţi că-i împărtăşeşte lacrimile şi disperarea, o simpatie amestecată cu milă punea stăpânire pe ea, şi instinctiv vru să-i întindă mâna şi să-i spună că va fi soţia lui, dar asta nu dură decât o clipă.

Acum stătea iarăşi cu lacrimi de înduioşare în ochi, dar cu indiferenţa în inimă, şi-l privea cu răceală.

— Domnişoară Janina, te implor să-mi răspunzi!... Gândeşte-te că refuzul dumitale ne ucide pe mine, pe mama, pe tata, pe toţi...

— Ai prefera să mă sacrific eu, nu-i aşa? răspunse rece şi se aşează iar pe scaun.

— A!!... i se smulse din gât şi îşi înclină capul puţin pe spate, parcă temându-se că tavanul se va prăbuşi îndată peste el.

Îşi scoase mănuşile ca un automat, le rupse, mai degrabă le sfâşie şi le aruncă pe jos, apoi se încheie la toţi nasturii de la surtuc şi, în sfârşit, străduindu-se să fie liniştit, rosti:

— La revedere, domnişoară... dar... să ştii că totdeauna... că pretutindeni... niciodată... şopti cu greutate, îşi lăsă capul în jos şi se îndreptă spre uşă.

— Domnule Andrzej!... îl strigă.

Grzesikiewicz se întoarse de la uşă cu luciri de speranţă în ochi.

— Domnule Andrzej, îi spuse rugătoare, nu te iubesc, dar te respect... nu sunt în stare să mă căsătoresc cu dumneata, nu pot, dar totdeauna îmi voi aminti de dumneata ca de un om cinstit. Cred că mă înţelegi, ar fi o josnicie să mă căsătoresc cu un om pe care nu-l iubesc... Dumitale nu-ţi place prefăcătoria şi minciuna pe care şi eu le urăsc. Iartă-mă, dar şi eu sufăr... nici eu nu sunt fericită... o nu!...

— Domnişoară Janina... dacă ai vrea... dacă...

Se uită la el cu atâta durere, încât tăcu şi ieşi încet.

Janka privea încă spre uşa pe care ieşise, în minte îi răsunau încă vorbele lui, când intră Orłowski.

Se întâlnise cu Grzesikiewicz pe scară şi din înfăţişarea acestuia aflase totul.

Janka aproape că ţipă de frică, atât de groaznic se schimbase. Faţa tatălui devenise vânăt murdară, ochii îi ieşiseră din orbite, iar capul i se clătina cu mişcări dezordonate.

Se aşează la masă şi întrebă încet, cu glasul înăbuşit:

— Ce i-ai spus lui Grzesikiewicz?

— Ce ţi-am spus şi dumitale ieri, că nu-l iubesc şi nu mă căsătoresc cu el, răspunse cu îndrăzneală, dar se sperie de încetineala şi liniştea aparentă cu care vorbea Orłowski.

— De ce? aruncă scurt, parcă neînţelegând.

— I-am spus că nu-l iubesc şi că nu vreau să mă căsătoresc.

— Eşti o proastă!... proastă!... proastă!... strecură printre dinţi şi se ridică încet de pe scaun.

Se uită liniştită la el, simţind că-i revine hotărârea de mai înainte.

— Eu ţi-am spus că te vei căsători cu el... mi-am dat cuvântul că te vei căsători cu el şi aşa vei face!

— Nu mă voi căsători!... nu mă poate obliga nimeni!... răspunse Janka posomorâtă, privind curajoasă în ochii strălucitori ai tatălui.

— Te voi duce cu sila în faţa altarului. Vei face cum îţi spun eu!... musai!... ameninţă surd.

— Nici nu-mi trece prin minte!

— Te vei căsători cu Grzesikiewicz, ţi-o spun eu, tatăl tău, îţi poruncesc s-o faci! Trebuie să te supui, numaidecât, altfel am să te omor!...

— Prea bine, n-ai decât să mă omori, dar nu pot să te ascult.

— Te voi goni de acasă!... aproape că strigă, recăpătându-şi puterile şi strângând nervos spătarul scaunului.

— Bine!

— Am să te reneg!

— Bine! răspundea tot mai apăsat.

Simţea acum că după fiecare cuvânt al tatălui sufletul i se aspreşte tot mai mult, întărindu-i hotărârea.

— Te voi goni de acasă!... auzi?... şi... de-ar fi să mori de foame, să te aud scâncind la uşa mea, n-am să-ţi deschid, n-am să vreau să mai ştiu de tine niciodată!...

— Bine...

— Janka, nu mă face să-mi pierd cumpătul. Fata mea, copilul meu, căsătoreşte-te cu Grzesikiewicz, te rog eu!... va fi numai spre binele tău. Nu mă ai decât pe mine pe lume; eu sunt bătrân... o să mor... şi o să rămâi singură, fără nimeni care să aibă grijă de tine... Janka, tu nu m-ai iubit niciodată!... Dac-ai şti cât de nefericit am fost toată viaţa, ţi-ar fi milă de mine!... o ruga, dar în glasul lui se simţea mânia şi ameninţarea.

— Nu!... niciodată!... răspunse neclintită la reproşurile şi rugăminţile tatălui.

— Te întreb pentru ultima dată! strigă înnebunit de răspunsul ei.

— Pentru ultima dată îţi răspund că nu!

Orłowski izbi scaunul de duşumea cu atâta forţă, încât bucăţile se împrăştiară în toate părţile; îşi rupse gulerul de la cămaşă, fiindcă se îneca de furie, şi cu restul spătarului în mână, se repezi la Janka, s-o lovească, dar expresia de pe chipul ei, rece, aproape dispreţuitoare, îl linişti într-o clipă şi aruncă scândura cât colo.

— Afară!!... ţipă, arătându-i uşa, afară!... auzi?... Nu mai ai ce căuta în casa mea!... Cât trăiesc eu, să nu-mi mai calci pragul, că am să te omor ca pe un câine turbat şi am să te arunc în drum!... Nu mai eşti fata mea!...

— Bine, o să plec... răspunse maşinal.

— Nu mai eşti fata mea! Nu vreau să mai ştiu de tine, nu vreau să mai aud de tine!... piei!... Te omor!... te omor!... răcnea alergând prin încăpere ca un ieşit din minţi.

Nebunia lui izbucnea acum cu toată forţa.

Apoi ieşi în fugă şi Janka îl văzu pe fereastră cum alerga spre pădure.

Sta aşa asurzită, mută, îngheţată... Se aştepta la orice, dar nu se gândise niciodată că propriu-i tată o va goni de

acasă. Era foarte pornită împotriva lui, dar nicio lacrimă nu i se ivi în ochi. Privea uluită în gol, fiindcă îi răsunau mereu în urechi ţipetele acelea răguşite: „Afară! Afară!”

— O să plec, o să plec... răspundea supusă, cu glasul întrerupt, printre lacrimile care-i inundau inima, o să plec...

Era totuşi atât de copleşită, îşi simţea sufletul atât de împovărat, încât rămânea locului, încremenită de durere. I se părea că blestemul părintesc, cuvântul „afară”, o izbea ca un drug de fier, acoperind-o de sângele supliciului...

Menajera, care auzise totul, veni repede şi începu s-o mângâie cu lacrimi în ochi, dar Janka o dădu la o parte cu blândeţe. N-avea nevoie de asemenea vorbe, de asemenea mângâiere!

— Tata m-a gonit de acasă... trebuie să plec... rosti, mirându-se în sinea ei că aceste sunete, numai câteva, închideau în ele atât de mult.

— Bine, dar nu e cu putinţă!... Tata se va lăsa convins şi te va ierta...

— Nu, nu mai pot să rămân aici. M-am săturat de sufe-rinţă, destul!...

— Vrei să te duci la unchiul dumitale?

Jania căzu pe gânduri, dar după o clipă faţa-i mohorâtă se lumină; rosti hotărâtă:

— Plec la teatru. Asta e!

Kręska se uită la ea cu o mirare prefăcută şi încercă să-i schimbe hotărârea.

— Doamnă, ajută-mă să-mi împachetez lucrurile. Plec cu primul tren... o rugă Janka.

— Personalul de acum nu trece prin Kielce.

— Mă duc la Strzemieszyce, iar de acolo, pe linia spre Viena, la Varşovia.

— Domnişoară Janka, mai gândeşte-te... un pas ca ăsta îl faci o dată în viaţă. Mai târziu s-ar putea să-ţi pară rău...

— N-are rost!... Se vede că aşa a trebuit să fie şi altfel nu va fi.

Începu să-şi strângă lucrurile cu înfrigurare, fără să mai ia seama la Kręska. Rufăria, îmbrăcămintea, cărţile şi no-tele, diferite mărunţişuri – toate le aşeza cu grijă într-un

cufăr vechi, de pe vremea pensionului, de parcă pleca în vacanţă.

Nu se mai gândea la altceva şi nu mai simţea nimic, decât că trebuie să plece chiar acum, numaidecât; că trebuie să ajungă undeva, cât mai departe de Bukowiec, ca şi când înăuntrul sufletului se temea că mai târziu nu va mai avea curajul şi puterea s-o facă.

Se despărţi de Kręska destul de indiferentă. Părea liniştită, rece şi chiar aşa era, doar tremurul uşor al buzelor şi fiorul lăuntric pe care nu-l putea stăpâni, trădau furtuna prin care trecuse.

Spuse să i se ducă lucrurile jos şi, cum mai avea încă o oră până la tren, plecă spre pădure. Se aşeză sub un fag rămuros şi îşi aţinti privirile înainte.

— Pentru totdeauna!... răspunse cu jumătate de glas desişului care parcă începuse să-şi freamăte frunzele şi să foşnească aplecându-se spre ea.

— Pentru totdeauna!... şopti cu privirile aţintite la lucirile roşcate ale soarelui coborând spre apus, care răzbăteau printre crengile împletite ale fagilor şi străluceau pe pământ.

Pădurea încremenise în tăcere, ascultându-i parcă ultimele cuvinte de despărţire şi minunându-se tăcută că cineva care se născuse în ea, crescuse şi trăise înfrăţit în sentimente cu ea, care vărsase atâtea lacrimi în îmbrăţişarea ei şi visase atâta în ea, poate să-şi ia la revedere şi să plece pentru totdeauna; în căutarea unei sorţi mai bune şi a unor prieteni mai sinceri.

Copacii începură să foşnească jalnic... Ceva ce semăna cu un cântec de adio, plin de regrete nostalgice, înfioră pădurea; evantaiele verzi de ferigă se cutremurară, frunzele noi de alun începură să fluture, pinii să fâşâie din acele subţiri şi un geamăt prelung înviora pădurea întreagă. Păsărelele izbucniră şi ele într-un ciripit întrerupt, înfricoşat, iar pe cer, pe pământul aşternut cu frunze, muşchi galben şi lăcrămioare albe, prin pădurea verde se alergau aievea umbre şi sunete nebănuite, parcă nişte bocănituri ce semănau cu ecoul unor hohote de plâns...

— Rămâi!... eu îţi ajung pentru toate... rămâi!... părea să-i spună pădurea cu glasul puternic al dragostei părinteşti.

Torentul vuia mânios, se bulbucea la vale, arunca crengile şi pietrele care-i stăteau în cale, le da la o parte, le ocolea şi, învolburat şi acoperit de spumă, se prăpăstuia într-o cascadă de pulbere, care strălucea în bătaia soarelui în toate luminile curcubeului, alergând mereu nestăpânit înainte, şoptind victorios şi părând să spună:

— Du-te... du-te...

Apoi se înstăpâni o linişte adâncă, întreruptă de bâzâitul ţânţarilor şi de bufnetul conurilor de anul trecut, care căDeau de pe crengi.

Cucul cântă undeva departe.

— Pentru totdeauna!... şopti Janka.

Se ridică şi porni înapoi spre staţie. Păşea încet, privirile-i alunecau cu dragoste peste copaci, peste poteci, peste povârnişurile colinelor de care se despărţea adânc înduioşată, pătrunsă de o durere neînţeleasă.

Simţea că o podidesc lacrimile; lacrimi amare de părere de rău că trebuia să plece din aceste locuri cu care se înfrăţise organic şi pe care era silită să le părăsească pentru totdeauna...

Abia acum, în această clipă, simţea întreaga amărăciune a despărţirii; nu era adevărat că nu iubea pe nimeni şi nimic aici, că nu lăsa nimic scump în urmă. Lăsa pădurea, cea mai dragă inimii ei. Lăsa munţii, poienele, cerul senin, viaţa aceasta nedomolită, dar liberă, clipele acestea de singurătate – trecutul întreg, presărat cu împotriviri şi lupte, cu certuri, încântare şi visuri...

Lăsa mai mult decât putea să înţeleagă deocamdată.

Privea cu invidie la tot ce rămânea şi se gândea cu amărăciune că soarele va lumina la fel peste această fâşie scumpă de pământ, pădurile vor fremăta la fel, chemându-se cu mii de glasuri în nopţile furtunoase de toamnă; primăverile vor veni şi ele, vor îmboboci florile şi locul acesta însingurat, plin de melancolie, care-i aparţinea, nopţile cu lună, îngândurarea pădurii – toate vor continua să existe... numai ea trebuie să plece... doar pe ea soarta o

smulge şi o aruncă departe... şi pentru totdeauna...

Se gândi apoi la viaţa nouă spre care se îndrepta şi regretele trecutului se şterseră; creştea încet în ea, conştientă de sine, o forţă vitală nestăvilită, dându-i puterea să se îndrepte, să privească tot mai îndrăzneaţă înainte şi să ridice capul cutezătoare.

Văzându-şi tatăl pe peron, nici nu clinti; între ei se aşezase mirajul lumii noi, spre care fugea, ademenind-o cu făgăduieli de fericire şi glorie.

Cunoscuţii se apropiară de ea şi îi dădură bineţe, o întrebară apoi de sănătate, unde pleacă etc.

Le spuse tuturor că pleacă la familia mamei şi îşi păstră liniştea. Era atât de calmă, încât se duse singură să-şi ia bilet de la casă.

Se opri în faţa ghişeului şi-l ceru cu voce tare.

Orłowski, el însuşi vindea biletele, îşi ridică brusc capul; o umbră purpurie îi trecu parcă asemenea unui fulger peste faţă, dar nu zise nimic, îi înapoie restul şi se uită la ea liniştit şi rece, mângâindu-şi barba, de parcă n-o cunoscuse niciodată.

Când să plece, Janka întoarse capul şi-i întâlni privirile arzătoare.

Se întoarse brusc de la ghişeu, înjură apăsat şi ea plecă, numai că acum mergea parcă mai încet şi îi tremurau picioarele.

Sclipirea ochilor lui, însângeraţi parcă de lacrimi, o izbise, îngreunându-i inima.

Trenul sosi şi... urcă. Se mai uită o dată de la fereastra vagonului spre staţie.

Kręska îşi flutura batista la o fereastră de la etaj şi se prefăcea că-şi şterge lacrimile.

Orłowski, în şapca-i roşie şi cu mănuşile albe, imaculate, se plimba pe peron; nu-i aruncă nici măcar o privire.

Clopoţelul dădu semnalul, se auzi şuieratul locomotivei, apoi fluierul conductorului şi trenul porni.

Telegrafistul o salută înclinându-se, dar nu-l văzu; îl văzu numai pe Orłowski întorcându-se încet şi intrând greoi în biroul lui.

— Pentru totdeauna!... şoptea, aplecându-se pe fereastră şi îmbrăţişând totul cu privirea; pădurile, satele, colinele şi mlaştinile îi zburau pe dinaintea ochilor ca nişte umbre fantastice, în timp ce se simţea cuprinsă de o forţă atotputernică, uriaşă, care o smulgea din cuib şi o ducea într-o lume necunoscută, urmându-i destinul.

Se lăsa noaptea.

Luna plutea pe albastrul întunecat al cerului ca o luntre argintie pe marea nesfârşită, dar ea continua să se aplece pe fereastră şi să privească spre Bukowiec, şoptind din când în când fără glas şi abia auzit:

— Pentru totdeauna!... pentru totdeauna!...

Orłowski veni la cină ca de obicei.

Cu toată bucuria, Kręska era neliniştită; se uita cu teamă în ochii lui, păşea şi mai încet, străduindu-se să pară mai mică şi mai supusă ca oricând.

Dar el, parcă se lupta cu sine însuşi, nu izbucni în blesteme şi nu spuse nicio vorbă despre Janka.

Numai că a doua zi închise camera Jankăi cu cheia pe care o ascunse într-un sertar de la birou.

Nu dormise toată noaptea, avea ochii încercănaţi şi tenul cadaveric. Kręska îl auzise umblând tot timpul prin încăpere; îşi făcu totuşi serviciul ca în fiecare zi.

La prânz, Kręska îşi luă inima în dinţi şi-l întrebă de vorbă.

— Aha!... trebuie să rezolv şi problema dumitale!...

Kręska păli. Începu să-i vorbească despre Janka, despre bunăvoinţa cu care se străduise să-i schimbe hotărârea de a pleca, cât de mult o rugase...

— Proastă mai eşti, cucoană!... A vrut să plece şi a plecat... N-are decât să-şi frângă gâtul!...

Kręska îl căină, apoi, pentru singurătatea lui.

— Căţeaua!... mormăi, scuipând cu dispreţ. Dumneata, cucoană, poţi să pleci chiar astăzi. Îţi plătesc ce ţi se cuvine şi afară din casa mea, altfel pun muncitorii să-ţi scoată boarfele!... Dacă trebuie să stau singur, nu mai am nevoie de îngrijitoare!... Căţeaua!... pe Dumnezeul meu!...

Sparse un pahar, lovindu-l de masă, şi ieşi.

II

Grădina în care se afla teatrul de vară se trezea.

Cortina se ridică scârţiind şi apăru un flăcăiandru ciufulit, desculţ şi numai în cămaşă, care se apucă să măture templul artei. Norii de praf se împrăştiară prin grădină, depunându-se pe scaunele tapiţate în roşu şi pe frunzele celor câţiva castani piperniciţi.

Garsonii şi ajutorii lor de la restaurant făceau curăţenie înaintea verandei uriaşe. Se auzeau clinchetul halbelor spălate, bătutul preşurilor, hârşcâitul scaunelor împinse şi şoaptele bufetierei care aşeza cu mare grijă rândurile de sticle, farfuriile cu gustări şi buchetele uriaşe à la Makart[13], care semănau cu nişte mături uscate.

Într-o latură, soarele lumina puternic şi un cârd de vrăbii aproape negre, neastâmpărate, zburdau pe ramuri şi se aşezau pe spătarele scaunelor, cerşind firimituri.

Ceasul de la bufet tocmai bătuse ora zece, când pe verandă intră în fugă un băietan înalt şi slab; îşi purta şapca ponosită pe vârful capului acoperit de cârlionţi roşcaţi, avea faţa plină de pistrui şi numai râs, iar nasul puţin cârn. Se repezi drept spre bufet.

— Încet, Wicek, că-ţi rupi pingelele!... îl certă bufetiera.

— Nu-i nimic, le dau la refăcut! răspunse vesel, privindu-şi pantofii care numai printr-o minune îi mai stăteau în picioare, cu toate că nu mai aveau nici tocuri, nici vârfuri.

— Daţi-mi vă rog şi mie un degetar de votcă! ceru, ploconindu-se până la pământ.

— Bani ai? îl întrebă bufetiera, întinzând mâna.

— N-am, dar voi avea... Vi-i dau diseară, pe cuvântul meu, vi-i dau negreşit, se rugă subliniind cuvintele.

---

[13] Hans Makart (1840–1884) – pictor austriac ale cărui tablouri se caracterizau prin bogăţia culorilor, fastul decorativ şi frumuseţea costumelor.

Bufetiera se mulţumi să ridice dispreţuitoare din umeri.

— Daţi-mi, doamnă... o să vă pun o vorbă bună la şahul Persiei... Vai de mine, o tipesă atât de arătoasă, cu siguranţă că...

Garsonii izbucniră în hohote de râs, iar bufetiera trânti pe masă tava de metal.

— Wicek! strigă cineva de la intrare.

— Vă ascult, domnule regizor.

— Au venit toţi la repetiţie?

— Oho, să tot fie!... răspunse zâmbind strengăreşte.

— I-ai anunţat?... I-ai pus să semneze condica?...

— I-am pus, au semnat toţi.

— Ai fost cu afişul la director?

— Păi, dacă directorul era încă în culise; era culcat şi îşi admira un pantof.

— Trebuia să i-l dai soţiei lui.

— Păi, doamna director avea probleme cu copiii; era cam multă gălăgie, aşa că m-am dat la fund.

— Ai să duci o scrisoare pe strada Hoźa, ştii tu cui, nu?...

— Cum de nu. „Femeii prea cinstite!” cum i-a spus ieri un domn din sală domnişoarei Nicoleta.

— Te duci, capeţi răspuns şi te întorci într-un suflet.

— Da, domnule regizor, dar pică ceva?... că sunt atât de sărac, pe legea mea...

— Doar ai căpătat şi tu un acont aseară.

— Ptiu!... o rublă! Am schimbat-o imediat pe bere şi sardeluţe. Din ce mi-a mai rămas, am plătit chiria, i-am dat un acont cismarului, am achitat rata la loterie şi acum sunt lefter!

— Eşti un maimuţoi şmecher!... Uite pentru drum.

— Binecuvântate fie mâinile care împart monede de patruzeci! exclamă comic, îşi târşi călcâiele şi dispăru, ţopăind de bucurie.

— Pregătiţi scena pentru repetiţie! strigă regizorul şi se aşează în faţa verandei.

Actorii se adunau încet. Se salutau în tăcere şi se împrăştiau prin grădină.

— Dobek! strigă regizorul la un bărbat înalt care se

îndrepta spre bufet, torni în tine de dimineaţă, iar la repetiţie abia te auzi, sufli sub orice critică!...

— Domnule regizor, am avut un vis groaznic. Noapte... fântână... mă împiedic... cad în adânc... M-am îngrozit... strig... niciun ajutor... pleosc!... în apă... Brr... mi-e atât de frig, că nu pot să mă încălzesc cu nimic.

— Nu-mi mai bate capul cu visurile tale! Bei de dimineaţa până seara.

— Pentru că nu pot să beau ca toţi ceilalţi, de seara până dimineaţa. Mi-e frig... dezgustător de frig!...

— Îţi comand un ceai.

— Domnule Topolski, sunt un om sănătos, iar ierburi folosesc numai când sunt bolnav. Păi, *herbateus*[14], *team* sau *herbatum...* înseamnă iarbă! Numai vinul, extractul, distilatul de secară sunt vrednice de un om în toată puterea cuvântului, iar eu un asemenea om am onoarea să mă consider, domnule regizor.

Veni directorul şi Dobek plecă spre bufet.

— Ai dat cuiva rolul lui Nitouche? îl întrebă pe regizor după ce se salutară.

— Încă nu m-am hotărât. Cu femeile astea... Sunt trei candidate pentru Nitouche.

— Bună ziua, directore! spuse Majkowska, unul dintre stâlpii teatrului, o actriţă bine făcută, într-o rochie de culoare deschisă, şal de mătase la fel şi cu o pălărioară albă la care purta înfiptă o pană uriaşă de struţ. Era roşie la faţă din cauza somnului şi a stratului foarte subţire de fard. Avea ochii mari, de un albastru închis, buzele pline şi rujate, trăsăturile clasice şi mişcări foarte mândre. Juca rolurile principale.

— Directore, vino puţin, am să-ţi spun ceva.

— Totdeauna la dispoziţia dumitale. Ceva bani?... întrebă directorul îngrijorat.

— De astă dată... nu. Ce bei, directore?

— Ho! Ho! Aici se va vărsa sângele cuiva! exclamă, ridicându-şi comic braţele.

— Directore, te-am întrebat ce bei?...

---

[14] *Herbateus* (lat.) = de iarbă.

— Ştiu şi eu. Aş bea un coniac, dar...

— Ţi-e frică de soţie?... Doar nu joacă în *Nitouche*[15]*?*

— Asta-i sigur, dar...

— Coniac şi gustări de două ori. Directore, ai să-i dai rolul lui Nitouche Nicoletei, nu-i aşa?... Te rog, directore, ţin foarte mult la asta. Nu uita, Cabiński, că eu nu cer niciodată nimic şi fă ce te rog...

— Asta-i a patra amatoare!... Doamne, câte trebuie să îndur din cauza acestor femei!

— Cine mai vrea rolul?

— Păi, Kaczkowska, soţia mea, Minai şi acum Nicoleta.

— Încă un rând! strigă, bătând cu paharul în tavă.

— Directore, să-i dai rolul Nicoletei. Ştiu sigur că nu-l va primi, deoarece cu vocea ei lemnoasă ar putea să danseze, nu să şi cânte, dar, directore, tocmai de aceea trebuie să-i oferi ei acest rol.

— Lăsând-o la o parte pe nevastă-mea, Mimi şi Kaczkowska îmi vor tăia capul!

— Nu vei pierde prea mult. Îţi promit că le voi explica eu cum stă treaba. O să fie o farsă grozavă, pentru că, vezi dumneata, astăzi va veni aici curtezanul ei. Ieri s-a lăudat faţă de el că pe ea ai avut-o în vedere când ai anunţat în presă că rolul lui Nitouche va fi jucat de foarte frumoasa şi picanta XX.

Cabiński începu să râdă încet.

— Dar nicio vorbă nimănui. Ai să vezi, directore, ce se va întâmpla. De formă, faţă de el, ea o să primească rolul, ca să iasă în evidenţă. Halt va începe imediat repetiţiile, şi Nicoleta... va claca în faţa tuturor; atunci dumneata îi vei lua rolul şi-l vei da cui doreşti.

— Eşti formidabilă în ura dumitale.

— Tocmai în asta stă puterea noastră.

Ieşiră în grădină, unde peste zece persoane aşteptau să înceapă repetiţia.

Pe scaune şedeau în grupuri actorii şi actriţele de dramă. Râsetele, glumele, istorisirile şi reproşurile răsunau din

[15] Este vorba de *Mam'zelle Nitouche,* opereta compozitorului francez Florimond Hervé.

toate părţile pe fondul acordării instrumentelor care alcătuiau orchestra.

Pe verandă se aduna tot mai multă lume. Se auzeau murmure, zgomotul farfuriilor, hârşcâitul scaunelor trase. Fumul ţigărilor se înălţa în rotocoale până sub grinzile de metal ale acoperişului. Se înstăpânea treptat atmosfera obişnuită într-un restaurant cu vad mare.

Intră Janka Orłowska. Se aşează la o măsuţă şi întrebă un garson:

— Spune-mi, te rog, directorul teatrului a venit?

— Uite-l acolo!

— Care este?

— Poftim, domnişoară?

— Iartă-mă, care dintre domnii de acolo este Cabiński?

— Şapte!... de patru ori votcă! se comandă de la masa de alături.

— Vine, vine!

— Bere!

— Care din domnii aceia este directorul? întrebă Janka a doua oară fără să-şi piardă răbdarea.

— Aşteptaţi o clipă, domnişoară! răspunse ascultând şi înclinându-se în toate părţile.

Se simţea foarte intimidată. Avea impresia că toată lumea se uită la ea, iar garsonii, în trecere, cu mâinile încărcate de halbe şi farfurii, se apleacă spre ea şi-i aruncă priviri ciudate care o făceau să roşească fără voie.

Aşteptă destul de mult până când garsonul veni în fugă şi-i aduse cafeaua comandată.

— Vreţi să vorbiţi cu directorul?

— Da.

— Stă în primul rând de scaune dinspre grădină. Grasul acela în vestă albă... îl vedeţi?...

— Îl văd. Mulţumesc!

— Doriţi să-l chem aici?

— Nu. Dealtfel este ocupat...

— E, discută doar aşa...

— Şi domnii cu care vorbeşte cine sunt?

— Tot de-ai noştri, actori.

Janka plăti cafeaua, dându-i o monedă de patruzeci. Căută multă vreme să-i dea restul, dar văzând-o că priveşte în altă parte, îi mulţumi pentru bacşiş.

— Mă duc să-i spun....

— Bine, dar numai după ce se depărtează ceilalţi...

— Înţeleg! rosti cu un zâmbet prostesc şi plecă.

Janka sorbi în grabă cafeaua şi ieşi în grădină. Trecu pe lângă director şi-l privi cu luare aminte. Nu văzu decât o faţă mare, de o paloare anemică, acoperită cu pete vineţii, nu prea simpatică.

Cei câţiva actori, care se aflau lângă el, îi făcură impresia unor oameni frumoşi.

În gesturile lor, pe feţele bărbierite proaspăt şi în râsetele necenzurate, i se păru că observă ceva mult mai interesant decât văzuse la bărbaţii pe care-i cunoscuse până atunci, aşa că ascultă cu atenţie ce vorbeau.

Scena deschisă, plină de umbre, misterioasă, îi atrăgea privirile.

Vedea pentru prima dată de aproape teatrul şi actorii în afara scenei. Teatrul i se părea asemenea unui templu grec, iar pe oamenii aceştia, ale căror profiluri le vedea acum şi ale căror glasuri suave le auzea mereu, îi socotea adevăraţi capelani ai artei, la care visase adesea.

Privea toate acestea pentru prima dată şi cu ochii unei entuziaste.

Era foarte mulţumită că putea respira în voie aerul teatrului adevărat.

Se uita foarte curioasă la toate, când deodată îl văzu pe garson şoptindu-i ceva directorului şi arătând discret spre ea.

O trecu parcă un fior de teamă, neînţeleasă şi enervantă; nu se mai uită nicăieri, simţind că cineva venea spre ea, că privirile cuiva întârziau pe faţa ei examinându-i înfăţişarea.

Habar nu avea cu ce să înceapă, ce să spună şi cum să procedeze, dar intuia că acum trebuia să facă faţă discuţiei.

Când îl văzu pe Cabiński în faţa ei, se ridică.

— Sunt directorul Cabiński...

Din cauza emoţiei puternice, Janka nu fu în stare să ros-

tească nicio vorbă.

— Dumneata m-ai chemat, domnişoară?... o întrebă şi se înclină cu demnitate, în semn că este gata s-o asculte.

— Da... domnule... director. Voiam să vă rog... poate că... se bâlbâi neputând să găsească vorbele de care avea nevoie.

— Domnişoară, ia loc, te rog... linişteşte-te... E ceva chiar atât de important?.... şopti, aplecându-se spre ea, clipind semnificativ din ochi în acelaşi timp spre actorii care-i priveau.

— O, e foarte important!... răspunse, înălţându-şi ochii spre el. Voiam să vă rog să mă primiţi şi pe mine la teatru.

Rosti repede ultima propoziţiune, parcă temându-se că-şi va pierde glasul şi curajul.

— A!... numai atât?... dumneata vrei să te angajezi?...

Se îndreptă şi îşi pironi ochii mijiţi dispreţuitor pe faţa ei, examinând-o atent.

— Am venit anume... Domnule director, n-o să mă refuzaţi, nu-i aşa?...

— La cine ai mai fost?

— Nu prea înţeleg... nu ştiu ce...

— În trupa cui?... unde?...

— N-am mai fost nicăieri. Am venit anume din provincie.

— Nicăieri!?... N-am locuri!

Şi se întoarse să plece.

Janka fu cuprinsă de o spaimă disperată, că va pleca fără să-i promită nimic, aşa că începu să vorbească repede cu un glas în care răsuna o mare rugăminte:

— Domnule director!... Am venit să mă angajez în trupa dumneavoastră. Iubesc atât de mult teatrul, încât nu pot trăi fără el!... Nu mă refuzaţi, vă rog! N-am pe nimeni la Varşovia. Am venit aici, pentru că am citit multe lucruri în presă despre dumneavoastră. Simt că aş putea juca... Ştiu pe dinafară atâtea roluri!... O să vedeţi, numai să pot juca... o să vedeţi!...

Cabiński tăcea.

— Poate doriţi să vin mâine?... pot să mai aştept câteva zile... adăugă, văzând că nu-i răspunde şi doar o cercetează

stăruitor.

Vorbea greu, întretăiat, rugămintea şi surescitarea se simţeau în glasu-i tremurător care se modula cu uşurinţă şi avea atâta originalitate, atâta căldură, încât Cabiński o asculta cu plăcere.

— Acum n-am timp, dar o să vorbim mai mult după repetiţie, răspunse.

Vru să-i strângă mâna şi să-i mulţumească, dar n-avu curajul s-o facă, deoarece erau tot mai mulţi cei care se uitau la ei.

— Hei, Cabiński!

— Omule!

— Ce-i asta, directore?... O întâlnire?... la lumina zilei, în văzul tuturor şi la numai trei etaje de Pepa?... îi strigară din scaune când se despărţi de Janka.

— Aşa întâlnire!

— Cine-i tipa?...

— Directore, nu ne mai arunca praf în ochi, bagă de seamă... E cam imprudent, aşa în avanscenă...

— Eşti în mâinile noastre!... Făceai pe îngeraşul, împielităţatule!... îl scărmănă unul dintre actori, slab, cu gura veşnic strâmbă şi parcă îmbăiată de fiere şi răutate.

— Du-te dracului, dragule!... nici prin gând nu-mi trece!... Acum o văd pentru prima dată.

— Frumoasă femeie!... Ce vrea?...

— O amatoare... vrea să se angajeze.

— Ia-o, directore. Pe scenă nu sunt niciodată prea multe femei frumoase.

— E, directorul e sătul de atâtea viţeluşe naive.

— Da, dar corul?...

— Nu te teme, Władek, nu ele împovărează bugetul, pentru că Caban are obiceiul de a nu plăti un sfanţ mai ales femeilor tinere, frumoase şi începătoare.

— Glas exagerează întotdeauna... e defectul lui cel mai mare!...

— Directore, l-ai uitat pe cel mai important, acela că te strâng cu uşa pentru salarii. Sau asta-i o calitate, ai?...

— Oho, nu şi iar nu!... protestă Cabiński cu înflăcărare.

Izbucniră cu toţii în râs.

— Directore, comandă un şnaps şi-ţi spun una bună, începu iarăşi Glas.

— Ei, zii?

— Regizorul comandă pe-al doilea....

— Domnul meu, îţi creşte burta pe seama glumelor... ai început să spui prostii!...

— Numai pentru proşti, îi răspunse Glas cu răutate lui Władek şi plecă spre culise.

— Mehes[16], toval de bocanci! bodogăni Władek în urma lui.

— Jaś!... strigă soţia directorului de pe verandă.

Cabiński se repezi în întâmpinarea ei.

Era o femeie înaltă, bine clădită, cu faţa plină de urmele unei mari frumuseţi întreţinute cu mult fard; avea trăsături îngroşate, ochii mari, gura mică şi fruntea foarte scundă. Se îmbrăca tinereşte, în culori prea deschise, astfel că de departe părea o femeie tânără.

Era foarte mândră de soţul director, de talentul ei dramatic şi de cei patru copii. În viaţă îi plăcea să joace rolul matroanei ocupate numai cu casa şi creşterea copiilor, dar era cea mai mare comediantă în realitate şi în culise; pe scenă deţinea partiturile mamelor şi ale tuturor femeilor bătrâne şi nefericite; nu-şi înţelegea niciodată bine rolul, dar îl juca patetic şi cu suflet.

Se purta îngrozitor cu slujitorii, proprii copii şi actriţele începătoare, pe care le bănuia că au talent. Avea o fire răutăcioasă, mascată în lume de liniştea-i exagerată, de leşinuri prefăcute şi de bolile de nervi.

— Bună ziua, domnilor!... spuse, agăţându-se cu nonşalanţă de braţul soţului.

Se strânseră cu toţii în jurul ei. Majkowska o întâmpină, sărutând-o apăsat.

— Ce bine arătaţi astăzi, doamnă director! se miră Glas.

— Ai avut tu orbul găinilor, pentru că doamna director arată bina totdeauna! îl certă Władek.

— Cum staţi cu sănătatea?... fiindcă spectacolul de ieri

[16] Mehes (ebr.) = evreu botezat.

trebuie să vă fi costat destul de mult?...

— N-ar trebui să mai primiţi roluri atât de obositoare.

— Doamnă director, aţi jucat minunat... v-am văzut cu toţii din culise...

— Presa a plâns... L-am văzut pe Źarski ştergându-şi ochii cu batista.

— A şi strănutat... are un guturai pe cinste, se auzi un glas de alături.

— Publicul a fost de-a dreptul uluit şi captivat de actul al treilea... mulţi s-au sculat în picioare...

— Voiau să dea bir cu fugiţii de atâta plăcere.

— Doamnă director, câte buchete aţi primit?

— Întrebaţi-l pe director, el a plătit nota.

— Ah!... Maestre, astăzi eşti un urâcios! îl certă soţia directorului, învineţindu-se de furie, deoarece actorii începuseră să se strâmbe de râs.

— N-am spus-o cu răutate... De vreme ce toţi vorbesc numai de lucruri frumoase, atunci am să vorbesc eu de cele de bun simţ.

— Maestre, eşti un obraznic!... Cum se poate?... La urma urmei, ce-mi pasă mie de teatru!... Dacă am jucat bine, e meritul lui Janek, iar dacă am jucat prost, e vina directorului care mă obligă să primesc roluri noi şi să apar pe scenă!... Atât aş vrea să mă închid în casă, numai cu copiii mei, să nu mă intereseze nimic afară de treburile casei... O, Doamne, arta e un lucru mare!... iar noi toţi suntem atât de mici alături de ea, atât de mărunţi, încât mă tem ca de foc de fiecare spectacol!... declama soţia directorului.

— Doamnă director, te rog, vreau să-ţi spun un cuvinţel! o chemă Majkowska.

— Vezi, maestre, nici măcar despre artă n-avem timp să mai vorbim! oftă adânc şi plecă.

— Paparudă bătrână!

— Debutantă veşnică!... i se pare că e mare artistă!

— Ieri mugea atât de tare pe scenă, că... pe Dumnezeul meu, puteai să turbezi!

— Se zvârcolea pe scenă de parcă o lovise damblaua!

— Tăcere!... după ea asta înseamnă realism!...

— Pentru teatru şi pentru Caban n-ar fi o pierdere prea mare, dacă i-ar da drumul la iarbă...

— Cu atâţia copii!...

— Crezi că ea se ocupă de ei?... cum de nu!... Directorul şi doica fac toată treaba.

Asemenea fraze şi păreri se încrucişau după plecarea soţiei directorului cu Majkowska.

Comedia exclamaţiilor de emoţie, a complimentelor binevoitoare, durase doar o clipă.

În acest timp, pe verandă, Majkowska încheia discuţia:

— Îmi dai cuvântul de onoare?

— Ţi-l dau, rezolv imediat.

— Trebuie s-o facem. Nicoleta a devenit de-a dreptul imposibilă. Îndrăzneşte să te critice până şi pe dumneata!... Ieri am auzit-o cum te încondeia în faţa redactorului, spuse Majkowska.

— Cum aşa?... Se leagă de mine?... întrebă soţia directorului cu răutate.

— Nu mi-a plăcut bârfa niciodată, nu mă pricep la intrigi, dar...

— Ce-a spus?... Redactorului, zici?... Cocheta mizerabilă!

Majkowska zâmbi abia vizibil, dar îi răspunse repede:

— Nu-ţi spun... nu-mi place să repet prostiile altora!...

— O să-şi primească răsplata!... Îi venim noi de hac!... şopti soţia directorului.

— Dobek! Sufleorul!... în cuşcă!

— Începe repetiţia!

— Pe scenă! Pe scenă!... începură să strige din sală.

— Să mergem!... Soţia directorului joacă ceva astăzi?...

— Nu.

— Directore! exclamă Majkowska, se poate... soţia dumitale e de acord.

— Bine, dragele mele, bine...

Se duse pe verandă, unde se afla Nicoleta cu un domn nu prea tânăr, îmbrăcat foarte bine.

— Poftim la repetiţie... Bună ziua, binefăcătorule!...

— Ce se repetă? întrebă Nicoleta.

— *Nitouche...* dumneata joci rolul principal, am şi anunţat

în presă...

Kaczkowska, care venise tocmai atunci şi se uita la ei, se acoperi repede cu umbrela, ca să nu izbucnească în râs de încurcătura Nicoletei.

— Nu sunt dispusă acum pentru repetiţie... răspunse, privind cu luare aminte la Cabiński şi la Kaczkowska.

Se vede că presimţea vreo capcană... Dar Cabiński îi înmână rolul cu cea mai serioasă înfăţişare.

— Poftim rolul... Începem numaidecât, spuse la plecare.

— Directore, dragă domnule director, faceţi repetiţia fără mine astăzi!... mă doare capul groaznic şi nu ştiu dacă voi fi în stare să cânt, se rugă.

— Nu se poate, începem imediat.

— Hai, cântă!... mie îmi place foarte mult cum cânţi dumneata!... o îndemnă admiratorul, sărutându-i mâinile.

— Directore!

— Ce-i, soprană dragă?...

Soţia directorului arătă spre culise, unde aştepta Janka.

— Aha, amatoarea...

— O angajezi?

— Avem nevoie la cor... Surorile din Praga[17] au rămas de căruţă, pentru că făceau numai scandaluri.

— E destul de urâţică!... îşi dădu cu părerea Cabińska.

— Dar faţa-i e foarte expresivă!... are o voce foarte frumoasă, deşi cam stranie...

Janka nu pierdea niciun cuvânt din această conversaţie purtată cu jumătate de glas; tot aşa cum ascultase corul de laude la adresa soţiei directorului şi pe celălalt, care o blagoslovea.... Privea la toţi cu mirare, neînţelegând nimic.

— Eliberaţi scena! Eliberaţi scena!

Ieşiră cu toţii în culise, pentru că pe scenă se năpusti în goană o întreagă mulţime.

Vreo cincisprezece femei, cele mai multe tinere, cu feţele machiate, uscate, marcate de surescitare şi de viaţa trepidantă a teatrului. Erau blonde, brunete, scunde şi înalte, firave şi grase, o adunătură pestriţă din toate straturile vieţii. Unele aveau chipuri de madonă cu priviri sfidătoare, altele

[17] Cartier din Varşovia.

fără relief, rotunde, inexpresive şi năuce, asemenea unor fete din popor.

Doar două trăsături comune aveau, toate erau îmbrăcate mai mult sau mai puţin exagerat, în pas cu moda, şi li se citea în ochi acel ceva ce se capătă pe scenă, o expresie de nepăsare lejeră şi de cinism blazat.

Începură să cânte în cor.

— Halt!... De la început! aproape că răcniră perciunii uriaşi şi faţa mare, roşie, a dirijorului orchestrei.

Se retraseră şi intrară alene, lălăind o melodie colectivă, întreruptă mereu de bagheta dirijorului care bătea în pupitru, şi de strigătul:

— Halt!... De la început! Turmă!... mormăia pe sub nas, gesticulând cu bagheta.

Repetiţia corului se prelungi destul de mult.

Actorii, risipiţi pe scaunele din sală, căscau de plictiseală, iar cei care luau parte la spectacolul de seară, se plimbau prin spatele culiselor, aşteptând blazaţi să le vie rândul la repetiţie.

Wicek lustruia pantofii regizorului la garderobă şi-i povestea la repezeală rezultatul escapadei de pe strada Hoźa.

— I-ai dat-o?... ai răspunsul?...

— Oho!...

Şi-i înmână lui Topolski un plic lung, trandafiriu.

— Wicek, maimuţoiule, ştii ce te-aşteaptă dacă sufli cuiva vreo vorbă!...

— Nu-i nicio noutate!... Şi dumneaei mi-a spus la fel, numai că a adăugat şi o rublă.

— Moryś! îl chemă înţepată Majkowska, ivindu-se în uşa garderobei.

— Aşteaptă puţin... nu pot să plec cu un pantof nelustruit!...

— De ce nu ţi i-a făcut servitoarea?

— Servitoarea stă mereu la tine; eu nu pot s-o rog niciodată nimic.

— Atunci angajează-ţi şi tu una.

— De acord, dar numai pentru mine.

— Nicoleta, pe scenă!

— Chemaţi-o!... ţipă Cabiński de pe scenă spre scaune.

— Vino, Moryś, o să iasă cu tărăboi!

— Nicoleta, pe scenă! strigară actorii de pe scaune.

— Vin îndată...

Nicoleta, cu sandvişul în gură şi o cutie de bomboane sub braţ, apăru în fugă, de duduia podeaua.

— Ce dracu!... e repetiţie... aşteptăm... mormăi furios dirijorul orchestrei „Halt”, pentru că aşa-l porecliseră în teatru.

— Doar nu mă aşteptaţi pe mine.

— Tocmai că pe dumneata te aşteptăm, ştii doar că n-am venit aici la palavre... Începem!

— Eu nu ştiu încă nimic. Să cânte Kaczkowska... partitura i se potriveşte de minune!

— Dumneata ai primit rolul, nu-i aşa?... atunci ce rost are să mai discutăm!... Hai să începem..

— Directore, n-ar fi mai bine după amiază?... acum eu...

— Începem! strigă mânios Halt, bătând în pupitru.

— Ei, hai, încearcă... Partitura e bună şi pentru glasul dumitale... Eu l-am sfătuit pe director să ţi-o dea, o îndemnă Cabińska cu un zâmbet prietenos.

Nicoleta asculta mutându-şi privirile de la unul la altul, dar toate feţele erau imobile, numai admiratorul ei îi zâmbea drăgăstos de pe un scaun.

Halt făcu o mişcare cu bagheta, orchestra începu, iar sufleorul şopti primele cuvinte.

Nicoleta, de care toţi ştiau că nu e în stare niciodată să-şi înveţe rolul, se poticni de la prima frază şi începu să cânte cât se poate de fals.

Încercară încă o dată; mergea mai bine, dar Halt schimbă ritmul înadins şi totul se sfârşi şi mai prost.

Un hohot unanim de râs răsună pe scenă.

— Vaca muzicală!

— La balet cu asemenea glas şi asemenea ureche!

— E bun să cheme găinile când o să ajungă moşiereasă!

Nicoleta se apropie de Cabiński aproape plângând.

— Ţi-am spus, directore, că acum nu pot să cânt... n-am avut timp nici măcar să mă uit pe rol.

— A, bine, dacă dumneata nu poţi?!... Dă-mi rolul, te rog!... O să cânte Kaczkowska...

— Pot să cânt, dar acum nu ştiu... nu vreau să mă fac de râs!

— Proprietarilor ai timp să le suceşti capul, să te ţii de intrigi, să ne vorbeşti de rău în faţa presei, să umbli prin localuri... pentru asta îţi găseşti timp!... strecură Cabińska.

— Mai bine ai avea grijă de tipii şi de copiii dumitale... de mine să nu te legi!...

— Domnule director, uite cum mă insultă asta...

— Te rog să-mi dai rolul... N-ai decât să cânţi la cor, dacă nu eşti în stare să cânţi partitura...

— A, nu!... tocmai că acum am s-o cânt eu!... Nu-mi pasă de intrigile josnice.

— Cu cine vorbeşti dumneata aşa?... se burzului Cabińska, ridicându-se de pe scaun.

— E, fie şi cu dumneata.

— Dumneata nu mai faci parte din colectivul de actori!

— N-aveţi decât să crăpaţi! se înfurie Nicoleta, aruncându-i rolul în faţă lui Cabiński. Se ştie de mult că în colectivul vostru nu-i loc pentru o femeie cinstită!...

— Pleacă de aici, scandalagioaică josnică!

— Îmi bat joc de tine, broască bătrână!... M-am săturat de grajdul vostru!....

— Du-te învârtindu-te!... O să te primească în... Corint![18]

— O să se bage guvernantă la moşierul ei, interveni batjocoritoare Majkowska.

— Am să aştept până când vei înfiinţa tu Corintul cu... fetele tale!

Cabińska se repezi la ea, dar se opri deodată la jumătatea drumului şi izbucni în plâns.

— Doamne, copiii mei!... Jaś, copiii mei...

Se clătină pe picioare înecată de un spasm de răutate isterică.

— La dreapta e o canapea... poţi să leşini acolo mai bine! rosti cineva de pe scaun.

---

[18] Aluzie la femeile de moravuri uşoare din Corint; foarte cunoscute în antichitate.

Actorii râdeau cu feţe imobile şi înţepau cu jumătăţi de cuvinte.

— Pepa!... draga mea!... linişteşte-te... Ce Dumnezeu, niciodată nu se poate sfârşi fără bâlci?

— Păi, eu sunt de vină?...

— Nu spun că tu eşti de vină, dar ai putea să te linişteşti... doar nu ţi s-a întâmplat nimic!

— Uite ce bărbat, ce tată! Şi ce director eşti!... ţipa ea ca o nebună. Vezi că mă insultă o femeie de stradă, ca asta, şi tu nu spui nimic?... Strică spectacolul, şi ţie puţin îţi pasă?!...

— Nu plăteşti la nimeni şi nici nu spui nimic!... suflă cineva din culise.

— Ţin-te bine, Cabiński!

— Rezistă măcar un ceas, mucenicule, şi-o să ajungi drept în cer!

— Domnule, întrebă proprietarul de moşie, răsucind un nasture de la surtucul unui actor, dragă domnule!... joacă ceva nou sau asta e *Nitouche?...*

— Mai întâi, ăsta e nasturele meu pe care mi l-ai rupt!... răspunse actorul luându-şi înapoi nasturele din mâna proprietarului descumpănit, iar ce vezi dumneata acolo, e primul act al unui tărăboi intitulat *În culise,* are loc în fiecare zi şi se bucură de mare succes!...

Scena se goli.

Orchestra îşi acorda instrumentele; Halt se duse la o bere, iar actorii se împrăştiară prin grădină.

Cabiński îşi luase capul în amândouă mâinile şi alerga ca un nebun pe scenă, văietându-se cu răutate şi, chipurile, compătimitor, fiindcă soţia mai sughiţa şi acum tot mai încet.

— Ce oameni! Ce oameni, ce scandal!...

Janka, speriată de brutalitatea acestor scene, se retrăsese în fundul culiselor şi nu ştia ce să mai facă. Îşi dădea seama că nu-i chip să vorbească acum cu directorul.

— Artişti!... teatru!... îşi spunea în gând, pătrunsă de o dezamăgire profundă şi de un sentiment de dezgust.

Se simţea rănită şi-i era tare ruşine.

— Se ceartă ca nişte... ca nişte... gândi, neputând să găsească deocamdată comparaţia potrivită.

Nu înţelegea nimic.

Începea doar să presupună că aici nimic din aceste zâmbete, discuţii, priviri, pe care le auzea şi le vedea, nu era adevărat. I se părea că toţi joacă nu ştiu ce roluri, că toţi se prefac în faţa tuturor. Intuia toate acestea, dar nu era încă sigură, fiindcă în simplitatea ei nu putea să înţeleagă de ce se procedează astfel?...

În realitate, nu juca nimeni, erau în totul ei înşişi, erau actori.

După o pauză nu prea lungă, repetiţia începu din nou cu Kaczkowska în rolul eroinei principale.

Majkowska era într-o dispoziţie excelentă, deoarece se descotorosise de o rivală în unele roluri, câştigându-şi totodată o foarte bună prietenă, pe Cabińska.

După plecarea soţiei, directorul îşi frecă mâinile de bucurie şi-i făcu semn lui Topolski. Plecară să bea o votcă la bufet. Fără îndoială, câştigase ceva din cearta cu Nicoleta.

Stanisławski, cel mai vârstnic din trupă, se plimba prin garderobă, scuipa şi mormăia spre Mirowska, o actriţă care şedea pe un scaun cu picioarele îndoite sub ea:

— Scandaluri şi iar scandaluri!... cum poţi să te mai gândeşti la succes!...

Mirowska îi dădea în bună, zâmbind palid, şi împletea mai departe un şal.

După repetiţie, Janka îl abordă cu curaj pe Cabiński.

— Domnule director... începu.

— A, dumneata erai?... Te angajez. Să vii înainte de spectacol să ne înţelegem... Acum n-am timp...

— Vă mulţumesc foarte mult!... îi spuse bucuroasă.

— Ai cât de cât voce?

— Voce?

— Cânţi, domnişoară?

— Am cântat puţin acasă... dar mai mult ca sigur că n-am glas pentru scenă... dealtfel, eu...

— Să vii mâine să încercăm, dar mai devreme... o să vorbesc eu cu dirijorul...

III

Ziua era foarte frumoasă şi caldă.

Łazienki[19] respira bucuria primăverii. Trandafirii înfloriseră şi iasomia revărsa arome îmbătătoare prin tot parcul... Era atâta linişte şi atât de frumos, încât Janka şedea de câteva ore pe malul iazului, uitând de toate.

Lebedele pluteau cu aripile ridicate, asemenea unor norişori albi, pe oglinda albăstruie a apei; statuile de marmură ale zeităţilor iradiau în jur albul lor imaculat, liniile lor nobile introduceau în liniştea parcului înverzit formele frumosului antic...

Pretutindeni se revărsa verdeaţa proaspătă, ca marea de smarald saturată de aurul soarelui.

Florile roşii de castan căzdeau fără zgomot pe pământ, în apă, pe gazon, licărind ca nişte flăcărui trandafirii în umbra copacilor.

Larma oraşului răzbătea ca un ecou slab şi se împrăştia prin desişuri.

La răstimpuri, vântul adia printre ramuri, încreţea faţa de atlas a apei şi se depărta lăsând în urmă fiorul unei linişti şi mai adânci.

Janka venise aici direct de la teatru. Se obişnuise cu singurătatea şi avea nevoie de ea; înconjurată de larma oraşului, nu putea să gândească şi nici să-şi domolească bătăile inimii legănate de bucuria angajării la teatru; pe de altă parte, voia să scape de gustul amar pe care i-l lăsase cearta de la începutul repetiţiei.

Era neliniştită din pricina celor văzute; o apăsa durerea surdă a dezamăgirii, nehotărârea. O umbră o înfiora.

Nu voia să-şi aducă aminte de nimic, aşa că repetă în gând de câteva ori:

---

[19] Numele unui vechi parc din Varşovia.

— Am fost primită la teatru!... Am fost primită la teatru!...

De parcă ea însăşi avea nevoie să se convingă că i se împlinise visul pe care-l nutrise ani întregi, că viitorul dorit cu atâta ardoare se afla înaintea ei... că ziua de mâine se desparte de cea de ieri printr-o depărtare uriaşă.

— Ce va fi?... se întrebă.

Şi-i trecură pe dinainte siluetele viitoarelor colege. Simţea instinctiv că pe chipurile lor, în loc de prietenie, nu există decât invidie şi prefăcătorie, că aici nu va găsi nicio mână întinsă, nicio inimă devotată, că trebuie să se descurce singură cum se descurcase şi până atunci.

Se lăsă în seama închipuirii şi totul îi deveni indiferent; simţea în ea o forţă nelămurită, talentul, şi i se părea că va fi deajuns să joace o dată un rol, ca să cucerească totul şi să meargă înainte.

Dar unde?... încotro?... Nu ştia unde trebuie să ajungă, nu vedea nicio limită, dorea însă cu toată puterea firii ei să meargă înainte, să se înalţe mereu în zbor spre infinit...

Îşi alese în gând un rol, pe care ar fi vrut să-l joace la început.

Se simţea atât de bine stând aici şi visând, încât mai târziu aproape că nu se mai gândea la nimic, se abandona doar în voia plăcerii de a respira aerul aromat şi curat, privind la culorile blânde ale cerului şi copacilor.

Simţea în ea pulsaţiile naturii exuberante care se dezvolta necontenit, aceeaşi fericire vegetală a vieţii, tăcută şi puternică. Siluetele de marmură ale zeilor şi lăstarii tineri de salcie păreau că o binecuvântează cu mare bunăvoinţă şi-i şoptesc cuvinte şi făgăduieli încurajatoare.

Simţea în ea primăvara, impulsul vieţii tinere, puternice şi întreaga forţă nemuritoare, mereu vie, care trece prin veacuri şi prin umanitate, prin zâmbete şi suferinţă, forţa fiinţei şi simţirii a tot ce există.

O trezi din visare scârţâitul nisipului. Se apropia un tânăr care se aşeză pe banca vecină şi îşi scoase şapca; îi văzu atunci fruntea albă, foarte înaltă, sprâncenele bogate şi ochii cenuşii. Aproape că se întinse pe bancă şi începu să citească o cărţulie nu prea mare.

Văzu impresiile care se perindau pe faţa-i palidă, expresivă; îşi încrunta sprâncenele, aci îşi înălţa ochii cenuşii spre cer, aci se cufunda într-o meditaţie adâncă, în timp ce pe buze îi stăruia un zâmbet îngândurat.

Trecând pe lângă el, citi fără să vrea titlul cărţii – Musset[20], *Poezii.*

Tânărul zvâcni în sus de pe bancă şi se uită atent la ea; Janka întoarse capul, ca să nu-i mai vadă zâmbetul, şi-i simţi multă vreme privirile aţintite asupra ei, dar când îndrăzni să se uite înapoi, stătea iarăşi cu capul ascuns în palme şi citea.

Se opri uimită în faţa unui satir care dansa parcă într-o cuşcă împletită din liliac verde. Nu-şi putea desprinde privirile de pe acest chip ironic, batjocoritor, cu trăsături ascuţite, care râdea în hohot; de la scălâmbăielile-i de veselie dezlănţuită.

Cârlionţii înnegriţi, deşi, răsuciţi ca florile de zambilă, parcă-i tresăltau în joc, iar picioarele îndoite, de ţap, şi strâmbătura comic-bahică a trăsăturilor răutăcioase o umpleau de o teamă pe care nu ştia să şi-o explice.

Satirul parcă râdea de soarele care-i aurea trupul de piatră dându-i aparenţa de viaţă, de primăvara care fremăta împrejur, de el însuşi şi de lume; râdea şi îşi bătea joc, indiferent la tot ce nu era întruchiparea veseliei.

Se depărtă, dar de câteva ori avu impresia că vede iţindu-se prin desişuri faţa-i strâmbată şi batjocoritoare, că-i aude râsul tăcut care o pătrundea ca un fior rece.

Se posomorî, deoarece această întâlnire avea o înrâurire destul de proastă asupra stării ei sufleteşti. Gura de piatră, tare, o muşca de inimă!

Merse aproape în fugă până la hotelul la care trăsese, ascultând sfatul tovarăşelor de călătorie. Era un hotel ieftin, situat destul de departe; aici locuiau mai mult funcţionari agricoli mai mărunţi şi actorii din micile teatre de provincie.

I se dăduse o cămăruţă la etajul trei, cu o fereastră care da spre acoperişurile roşii, ce se alergau în linii frânte, ale

[20] Alfred de Musset (1810–1857) – unul din cei mai mari romantici francezi.

oraşului vechi.

Era o privelişte atât de urâtă, încât venind din Łazienki, cu sufletul şi ochii plini de verdeaţă şi culori însorite, trase repede transperantul şi se apucă să despacheteze o parte din lucruri.

Nu avusese încă timp să se gândească la tatăl ei. Oraşul pe care-l vedea prima dată, larma care o înconjurase imediat după ce coborâse din tren, oboseala călătoriei şi ultimele clipe de la Bukowiec, apoi stăruinţa înfrigurată de a se angaja la teatru, repetiţia, Łazienki, aşteptarea serii şi prima probă, toate acestea nu-i lăsaseră o clipă de răgaz, aşa că aproape uitase de casă.

Se îmbrăcă îndelung şi cu grijă, fiindcă voia să arate bine.

Când sosi la grădină, luminile erau aprinse şi publicul începuse să se adune.

Se duse cu îndrăzneală în culise.

Maşiniştii aşezau decorurile; dintre actori nu venise încă nimeni.

La garderobă lămpile cu gaz ardeau luminos. Croitorul aranja nişte costume fistichii, iar frizerul pieptăna fluierând o perucă bălaie cu o coadă lungă.

La garderoba pentru femei, o bătrână cosea ceva la lumina lămpii.

Janka se plimbă prin toate colţurile, privind totul cu luare aminte, încurajată de faptul că nu-i acorda nimeni nicio atenţie.

Zidurile din spatele decorurilor uriaşe erau murdare, cu tencuiala căzută şi acoperite de o mucezeală lipicioasă care o umplea de scârbă. Murdăria hălăduia pe duşumele, pe mobilele sfâşiate şi pe decorurile care i se păreau nişte otrepe jalnice.

Mirosul de mastic[21], rujuri şi păr pârlit, care stăruia pe scenă, îi provoca greţuri.

Admira castelele impunătoare, încăperile regilor de operetă şi priveliştile minunate, care de aproape se vădeau simple mâzgăleli ce puteau să mulţumească numai simţirile grosolane. La magazie, văzu coroane de carton, mantalele

[21] Cleiul folosit de actori la machiaj.

de catifea erau doar tergal ieftin, hermina – bumbac pictat, aurul – hârtie, armurile – carton, paloşele şi stiletele – lemn.

Minciună! Minciună! Minciună!

Privea cu o superioritate dispreţuitoare la acest lux artificial, acest viitor regat al ei, vrând parcă să se convingă ce reprezintă şi ce cuprinde?... Nu se mira prea mult că ceea ce vedea, nu era decât născocire, faţadă, minciună, comedie, fiindcă dincolo de toate acestea ea întrezărea un lucru infinit superior – arta.

Scena, încă nearanjată, ora slab luminată. O parcurse mai întâi de câteva ori, călcând apăsat, ca o eroină, apoi cu paşi uşori, plini de graţie şi aerieni, ca de fetiţă, sau grăbiţi, înfriguraţi ca aceia care poartă cu sine moartea, blestemul, nimicirea, compunându-şi de fiecare dată o faţă corespunzătoare; ochii îi ardeau cu vâlvoarea eumenidelor[22], aprinşi de mânie, de porniri trupeşti şi de luptă, de dragoste, dar şi nelinişte, strălucind ca stelele într-o noapte de primăvară.

Se preschimba fără să-şi dea seama sub înrâurirea pieselor şi a rolurilor pe care şi le amintea, uitând de toate, indiferentă la cei care trebăluiau în jurul ei.

În clipa aceasta, se simţea încinsă de focul sfânt al artei, fiorul atât de familiar tuturor artiştilor adevăraţi o cutremura până în adâncul fiinţei...

Se concentra toată în această fericire unică a sufletelor superioare, pe care o dă cufundarea în extaz, în contemplarea unor idei sau impresii...

— La fel făcea şi Oleś al meu... da, la fel, rosti încet cineva din culise, dinspre garderoba femeilor.

Janka se opri intimidată şi se îndreptă într-acolo.

Văzu o femeie în puterea vârstei, nu prea înaltă, cu faţa uscăţivă şi privirea aspră.

— Dumneata te-ai angajat la noi, domnişoară? o întrebă aceasta cu glasul ascuţit, energic, aţintindu-şi scrutător ochii rotunzi, de bufniţă, la Janka.

— Nu întru totul... Dau acum o probă cu dirijorul. Adevărat, domnul Cabiński mi-a spus că va avea loc chiar

[22] Zeiţe ale răzbunării în mitologia greacă.

înaintea spectacolului!... exclamă, aducându-şi aminte.

— Aha, cu beţivanul ăla...

Janka se uită la ea mirată de sunetul ascuţit al glasului.

— Vrei neapărat să rămâi aici?

— La teatru?... da!... Am venit înadins.

— De unde? întrebă scurt bătrâna.

— De acasă, răspunse Janka, mai încet şi cu anume ezitare.

— A... dumneata eşti cu totul nouă!... hm, hm! curios!...

— De ce?... că cineva care iubeşte teatrul vrea să ajungă la el?...

— E!... aşa spune fiecare, şi când colo, ea fuge de acasă de ceva... sau de cineva...

Janka simţi în glasul ei accente de răutate, aşa că nu-i mai răspunse... dar, chibzuind repede, întrebă:

— Doamnă, nu ştii când vine dirijorul orchestrei?

— Nu ştiu! o repezi bătrâna mânioasă şi plecă.

Janka rămase iarăşi singură; se retrase spre fundul culiselor, deoarece pe scenă se întindea o pânză cernită, uriaşă. Privea cu gândul aiurea, când bătrâna apăru din nou şi-i vorbi cu mai multă blândeţe:

— Domnişoară, îţi dau şi eu un sfat... Dirijorul trebuie să fie de partea dumitale.

— Dacă aş şti cum să-l atrag?...

— Bani ai?

— Am, dar...

— Dacă mă asculţi, îţi spun eu cum să procedezi.

— Te rog, primesc cu recunoştinţă orice sfat; n-am pe nimeni aici, nu ştiu cum să mă descurc şi cui să mă adresez... Ajută-mă, doamnă, te rog foarte mult.

— Trebuie să-i dai ceva de băut şi proba o să meargă bine.

Janka o privi mirată; nu înţelegea deloc ce vrea să spună.

Bătrâna zâmbi cu milă.

— Văd că nu pricepi, domnişoară... dar dacă cineva nu înţelege nici măcar atâta lucru, cum trebuie să-şi facă loc, apoi acela chiar că n-are ce căuta la teatru!...

— Bine, dar am vorbit cu directorul... Mi-a promis... aşa

că ce-aş putea face mai mult?...

— Ha! Ha! râse încet, ha! ha!... eşti o începătoare sadea!...

Iar după o clipă şopti:

— Vino la garderobă... o să-ţi deschid eu puţin ochii!...

O trase după ea, apoi apucându-se să încheie o rochie pe manechin, spuse:

— Trebuie să facem cunoştinţă mai întâi.

— Orłowska, se recomandă Janka.

— E pseudonim sau numele adevărat? întrebă bătrâna, apucând-o de mână.

— Numele adevărat, răspunse gândindu-se că poate era mai bine dacă folosea un pseudonim.

— Eu mă numesc Sowińska. Pot să-ţi fiu de ajutor în toate. Sunt numai croitoreasă aici, dar fac de toate la nevoie. Fiica mea are un magazin de confecţii, dacă îţi trebuie ceva, să vii la noi...

Glasul i se muiase şi se vedea cât de colo că se străduieşte să-i intre în voie şi să-i câştige încrederea; era numai zâmbet.

— Doamnă, spune-mi te rog, cum să procedez cu dirijorul?...

— Trebuie să-i cumperi coniac... Da!... adăugă după o clipă, coniac, bere şi o gustare, poate că ajunge atâta, iar dacă nu, o să-ţi spună el ce mai trebuie...

— Cât ar putea să coste?...

— Cred că trei ruble ajung, ca să-l cinsteşti cum se cuvine. Dă-mi mie banii şi aranjez eu totul. Trebuie să mă duc numaidecât, nu mai putem întârzia.

Janka îi dădu banii.

Sowińska plecă şi, după vreun sfert de oră, reveni gâfâind.

— Gata, totu-i bine!... Du-te, domnişoară, dirijorul te aşteaptă.

Dincolo de sala restaurantului se afla o încăpere cu un pian pe care-l foloseau la probele de cânt şi la orele de meditaţii.

Halt, roşu şi cu sufletul la gură, o aştepta acolo.

— Mi-a vorbit Cabiński de dumneata... începu. Ce poţi să cânţi?... Of! Ce căldură!... Deschidem un pic fereastra? se adresă Sowińskăi.

Glasul răguşit şi faţa învâlvorată, de beţiv, o umplură de teamă pe Janka, dar se aşează la pian, neştiind ce să aleagă.

— A!... dumneata cânţi la pian?... întrebă uluit.

— Da! răspunse şi începu să cânte o uvertură, neobservând semnele pe care i le făcea Sowińska.

— Domnişoară, cântă din gură ceva... să-ţi aud vocea... Poate ai putea să cânţi solo?...

— Domnule dirijor... eu mă simt atrasă de dramă, în sfârşit, de comedie, în niciun caz de operă.

— Nici nu e vorba de operă...

— Atunci?...

— De, da... de operetă! exclamă, lovindu-şi genunchii ca într-un cancan avântat. Hai, domnişoară, cântă!... n-am timp de pierdut şi iau foc de căldură.

Începu să fredoneze cu glasul tremurând de emoţie, dar cu anume supleţe, un cântec de Tosti[23]. Dirijorul asculta şi privea la Sowińska, arătând spre buzele arse.

Când sfârşi, strigă:

— Bine, domnişoară... te primim... Am fugit, simt cum mă prăbuşesc.

— Poate vreţi să... beţi... ceva cu noi?... propuse Janka timidă, înţelegând semnele pe care i le făcea Sowińska.

Se împotrivi puţin, dar în cele din urmă rămase.

Bătrâna comandă garsonului să aducă o jumătate de sticlă de coniac, trei beri şi gustări, iar după ce-şi bău halba, ieşi în grabă, văietându-se că uitase ceva la garderobă.

Halt se trase cu scaunul mai aproape.

Janka, intimidată de acest tête à tête, tăcea, neştiind ce să spună.

— Hm!... domnişoară, dumneata ai glas... un glas frumos!... spuse şi-i aşează pe genunchi o mână uriaşă, roşie, iar cu cealaltă îşi turnă coniac în bere.

Janka se depărtă puţin jignită de această familiaritate.

[23] Francesco Paolo Tosti (1846–1916) – compozitor italian.

— Poţi să ajungi departe, domnişoară... eu am să te ajut.

Goli halba dintr-o dată.

— Dacă sunteţi amabil... şopti, depărtându-se şi mai mult; o învăluia răsuflarea lui fierbinte, îmbibată de alcool, şi privirea-i tulbure o cuprindea ca într-o îmbrăţişare.

— O să ne străduim... Mă ocup eu de dumneata!...

Şi deodată, fără prea multă ceremonie, era totdeauna împotriva ei, îi cuprinse mijlocul şi o trase spre el.

Îl îmbrânci cu atâta putere, încât Halt căzu pe masă, iar ea se repezi la uşă gata să strige după ajutor.

— Ptiu! Nu pleca... Eşti un bebeluş fără minte!... nu pleca!... Vreau să mă ocup de tine, să te ajut, dar dacă eşti proastă, n-ai decât să cânţi la cor până la moarte!...

Dădu pe gât restul de coniac şi ieşi.

Pe verandă stăteau Cabiński şi regizorul.

— Are cât de cât voce?... întrebă cel dintâi care o văzuse pe Janka intrând în cabinetul cu pian.

— Are! E o notă încă neatacată, adăugă izbucnind într-un râs grosolan.

— Oricum accesibilă?... spuse Topolski.

— Încearcă. Te previn numai că astfel de viţeluşe... sunt de mare preţ...

— Ai vrut şi tu?...

— Mai bine un butoiaş plin decât o fecioară... Garson, o bere!

— E soprană?

— Ha! Ha! Ceva aproape extraordinar... altistă!

Janka întârzie vreo oră în cabinet, neputând să-şi vie în fire, să-şi potolească indignarea şi furia care puseseră stăpânire pe ea; erau clipe când voia să se ducă după el şi cu orice ar fi avut la îndemână să-i crape capul şi să-l bată... să-l bată până-l omora.

Ceea ce i se întâmplase, era atât de brutal, atât de josnic, încât ruşinea îi umplu ochii de lacrimi de umilinţă amară. Mai să-şi iasă din minţi, când se gândea că tocmai ei i se întâmplase una ca asta!...

Avea momente în care zvâcnea în picioare, de parcă voia să fugă dintre pereţii şi oamenii aceştia, dar cădea înapoi

gemând, fiindcă îşi aducea aminte că nu mai are casă.

— Unde să mă duc?... şi ce să caut? Am să rămân!... am să îndur totul, dacă trebuie să îndur totul, dar voi ajunge acolo unde vreau să ajung... musai!... îşi spuse cu putere, musai!...

Şi se încrâncenă în hotărârea luată. Îşi adună toate forţele pentru lupta cu viaţa, cu insuccesul, cu piedicile, cu lumea întreagă, rea şi duşmănoasă, şi o clipă se văzu pe un vârf ameţitor, unde se aflau gloria şi îmbătarea victoriei, dar nu se simţea fericită, o, nu!... pentru că întrezări mai sus un alt vârf mai semeţ, spre care se îmbulzeau oamenii.

— Bine-am mai plătit pentru a fi primită la teatru!... îşi spuse, intrând în culise.

Sowińska veni în fugă la ea şi o privi în ochi îndelung, vrând s-o cerceteze pe ocolite, dar Janka îi spuse de-a dreptul cu dispreţ:

— Doamnă, îţi mulţumesc pentru sfat şi pentru că... m-ai lăsat singură cu animalul!...

— Mă grăbeam, domnişoară... doar nu te-a mâncat... e un om bun...

— N-ai decât s-o laşi pe fata dumitale cu acest om bun!...îi spuse cu asprime Janka.

— Fata mea nu este actriţă, i-o întoarse bătrâna.

— A, nu-i nimic... numai aşa, ca să ştie, şopti depărtându-se de Sowińska.

Îl întâlni pe Cabiński şi, apropiindu-se de el, îl întrebă:

— Mă primiţi, domnule director?...

— Eşti angajată, domnişoară. O să vorbim de salariu într-una din zilele următoare.

— Ce-o să joc la început?... Eu aş prefera rolul Clarei din *Stăpânul forjelor!*[24]

Cabiński se uită repede la ea şi îşi duse mâna la gură, ca să nu izbucnească în râs.

— E, răbdare... răbdare... trebuie să te obişnuieşti mai întâi cu scena. Deocamdată vei intra la cor. Halt mi-a spus că ştii notele şi cânţi la pian. Mâine vei căpăta partiturile din operetele pe care le jucăm, ca să înveţi intervenţiile

[24] Melodramă sentimentală de George Ohnet.

corului.

Janka vru să mai spună ceva, dar Cabiński se întoarse şi plecă.

— Sau e o comediantă, sau e grozav de ţicnită!... şopti, oprindu-se brusc; zâmbi, dădu din mână şi porni repede spre grădină.

Janka se duse la garderobă şi abia apucă să crape uşa, că cineva o împinse, îi trânti uşa în nas şi-i spuse cu răutate:

— Sus! Acolo sunt coristele.

Garderoba coristelor era o încăpere scundă, îngustă şi lungă. Lămpile de gaz de pe mesele de scânduri, înşirate de-a lungul celor trei pereţi, ardeau fără abajururi. Pereţii încherbaţi din scânduri nerăşluite şi nevopsite erau acoperiţi de nume, date, glume şi caricaturi făcute cu cărbune sau cu ruj.

Pe peretele liber erau agăţate o mulţime de rochii şi costume.

Vreo douăzeci de femei tinere şedeau dezbrăcate în faţa oglinzilor de cele mai diferite forme, fiecare având în faţă câte o lumânare aprinsă.

Janka, văzând o măsuţă liberă nu prea departe de uşă, se aşează şi începu să ia seama.

— Scuză-mă, ăsta e locul meu! strigă o brunetă corpolentă.

Janka se ridică şi rămase alături, în picioare.

— Dumneata ai venit la cineva?... o întrebă aceeaşi, ungându-şi faţa cu vaselină, înainte de a se pudra.

— Nu. Am venit la garderobă. Sunt angajată, răspunse destul de tare.

— Da?!...

Se înălţară câteva capete şi câteva perechi de ochi se aţintiră asupra ei.

Janka îi spuse brunetei cum o cheamă.

— Fetelor!... asta nouă se numeşte Orłowska. Faceţi cunoştinţă! strigă bruneta.

Câteva dintre cele care şedeau mai aproape îi strânseră mâna, apoi continuară să se machieze.

— Lodka, împrumută-mi şi mie pudra.

— Cumpără-ţi!

— Sowińska! ţipă una în jos prin uşa întredeschisă, spre garderoba solistelor.

— Ştiţi că l-am întâlnit pe tipul ăla... Mergeam pe Nowy Świat...

— Aiurea!... Crezi că ne duci cu cioara vopsită!

— Mi-am cumpărat un costum... ia uitaţi-vă... strigă o blondină scundă, foarte frumoasă.

— El ţi l-a cumpărat?...

— O, nu, Doamne fereşte!... mi l-am cumpărat singură din economii.

— Oho, ia balonul!... Te credem... Farmacistul ăla îţi strânge economiile, nu?...

— E chiar violet, tu!... bluză lărguţă cu guleraş din dantelă crem, fustă dreaptă cu o dunguliţă la poale... pălărie cu violete... povestea alta, trăgându-şi peste cap rochiţa de balet.

— Ascultă, violeto... când îmi dai rubla înapoi, că-mi trebuie...

— Când iau banii, după spectacol, ţi-o dau... pe cuvântul meu!

— Aha! Caban o să-ţi dea exact atâta...

— Îţi spun că mă apucă disperarea!... A tuşit puţin... dar am crezut că n-are nimic... până ieri, când m-am uitat în gâtişorul lui şi am văzut... pete albe... Am alergat după doctor, l-a văzut şi-a zis că are difterie. Am stat toată noaptea lângă el şi l-am uns din oră în oră... nu putea să spună nimic, dar arăta cu degetul că-l doare tare... şi lacrimile îi şiroiau pe obrăjori, de-mi venea să mor de durere!... Am lăsat-o pe portăreasă cu el, fiindcă trebuie să fac rost de bani... mi-am amanetat pelerina şi tot nu-mi ajunge!... îi povestea cu jumătate de glas vecinei, o actriţă zveltă, frumoasă, dar cu faţa subţiată de suferinţă şi sărăcie, în timp ce-şi încreţea părul, îşi dădea cu ruj pe buzele învineţite şi îşi împrospăta cu creionul expresia ochilor obosiţi de lacrimi şi nesomn.

— Hela! Astăzi m-a întrebat mama de tine...

— Cred că nu-i vorba de mine... Eu am rămas de mult

fără mamă.

— Nu mai spune... Majkowska vă cunoaşte foarte bine şi v-a văzut împreună pe Marszałkowska.

— Majkowska ar putea să-şi cumpere ochelari, dacă-i oarbă... Atunci mă duceam în oraş cu portăreasa.

Începură să râdă. Cea care îşi renega mama, îşi stinse lumânarea şi ieşi supărată.

— Îi este ruşine cu mama ei. Ce-i drept, aşa o mamă!...

— E o femeie simplă. O compromite, ar putea să nu-şi afişeze dulcegăriile faţă de oameni!

— Cum aşa? O mamă poate să-şi compromită fiica?... se poate oare să-ţi fie ruşine cu mama ta?... exclamă Jania care sta tăcută şi asculta curioasă frânturile de vorbe care ajungeau până la ea; ultimele cuvinte o indignaseră.

— E, eşti o viţeluşă naivă, dumneata nu ştii nimic, îi răspunseră câteva glasuri.

— Se poate?... întreba un glas bărbătesc de afară.

— Nu se poate! Nu se poate! strigară speriate.

— Zielińska, ţi-a venit redactorul.

O coristă înaltă, voinică, străbătu garderoba şi ieşi foşnindu-şi fustele.

— Szepska, uită-te după ei.

Szepska plecă, dar se întoarse imediat.

— S-au dus jos.

Clopoţelul începu să sune strident pe scenă.

— Începem numaidecât, strigă regizorul de culise, pe scenă!

Se iscă o larmă de nedescris. Ţipau toate deodată, alergau, îşi smulgeau acele, fierul de păr, se pudrau, certându-se pentru fleacuri, stingeau lumânările, îşi încheiau în grabă neseserurile şi coborau îmbulzindu-se, pentru că clopoţelul sunase a doua oară.

Jania coborî ultima şi se opri în culise.

Spectacolul începu.

Se juca o piesă fermecătoare, pe jumătate feerie, pe jumătate operetă.

Pur şi simplu nu mai recunoştea oamenii, teatrul, atât de mult se schimba şi se înfrumuseţa totul sub fard, pudră şi

lumină!...

Muzica se revărsa în tonuri uşoare, mângâietoare în liniştea în care se cufundase teatrul, pătrunzându-i în suflet şi legănând-o cu dulceaţă... apoi dansul... molatec, senzual, adormitor, o vrăjea, o legăna şi o purta pe valurile ritmului, răspândindu-i în trup o slăbiciune voluptoasă...

Se simţea tot mai mult atrasă într-o vâltoare plină de lumină, cântece şi strălucire. Firea ei senzuală şi impulsivă, care se zbuciumase până atunci printre oameni banali şi mărunţişurile zilnice, era uluită de teatru.

Aşa îl văzuse totdeauna în sufletul ei, plin de lumini, muzică, tensiuni istovitoare, leşinuri extatice, culori vii şi simţăminte clocotitoare, explozive, asemenea tunetelor.

Ce-i drept, pe scenă nu erau toate acestea, dar imaginaţia ei înflăcărată ţesea din frânturile văzute alte lumi de o mie de ori mai frumoase, orbind-o cu splendoarea propriei opere. Flajoletele viorilor îi transmiteau fiorii adânci ai unei desfătări nespuse, copleşind-o cu o căldură vlăguitoare.

I se părea că vede vechi basme populare, că se află printre nimfe şi rusalce, că aceste femei puternic fardate, care dansau pe pânza dată cu cretă „pasul” de bacante cu îndârjirea şansonetistelor, sunt umbrele fanteziei, dansând undeva în adâncul apelor... Lumina electrică revărsa o pâclă albăstrie, abia vizibilă, sclipind în focul briliantelor de pe plăcuţele aurite, prinse pe costumele dansatoarelor.

Mirosul înăbuşitor al prafului de pudră o învăluia ca un nor, iar din sala plină se înălţa un val de răsuflări fierbinţi, de priviri încărcate de pofte, şi lovea scena ca o undă magnetică, încercând în uitare tot ce nu era cântec, muzică şi voluptate.

Teatrul împrumuta tot mai mult pentru ea contururile unei halucinaţii aievea.

La sfârşitul primului act, când izbucni ropotul de aplauze, aproape că leşină... Îşi înclină capul, ascultând cu lăcomie aceste ropote ce semănau cu fulgerele şi, ca şi ele, o orbeau. Inspira cu tot pieptul strigătele publicului înveselit, cu toată puterea sufletului doritor de succes. Închidea ochii ca

această impresie, această privelişte să dureze cât mai mult.

I se părea că se înalţă în tării, că rupsese cu tot ce-i mărunt, mizer, cenuşiu; reveni la realitate abia când auzi larma de glasuri pe scena care se elibera în grabă.

Tabloul vrăjit se spulberase. Pe scenă trebăluiau oameni în cămăşi, fără vestă; schimbau decorurile, aşezau mobila, fixau suporturile, lucrau cu înfrigurare; văzu grumazuri murdare, chipuri urâţite, supte, mâini mari şi muncite, siluetele greoaie ale muncitorilor.

Îşi trecu mâna peste frunte, vrând parcă să se convingă dacă nu cumva visa; dar unul o dădu la o parte, altul o împinse, al treilea trecu repede pe lângă ea, trăgând după el o mobilă grea...

Se duse pe scenă şi prin ochiul din cortină se uită în sala întunecată, plină de lume. Vedea sute de capete tinere, femei zâmbitoare, impresionate încă de muzică, ce-şi făceau vânt cu evantaiul, graţioase şi vioaie; bărbaţii în haine negre alcătuiau pete împrăştiate regulat pe fondul toaletelor albe. Privea cu atenţie la publicul acesta, pe care-l socotea drept un areopag puternic şi hotărâtor în domeniul artei, areopagul care dăruia aplauzele, succesul şi gloria sau care... condamna.

Îi veniră în minte, proaspete, povestirile umile ale Kręskăi despre public. Îşi plimba privirile curioase pe toate felele, parcă vrând să ghicească ce vorbesc despre artă şi artişti, dar auzea numai un murmur dezordonat de glasuri, ca la iarmaroc, uneori un hohot de râs mai puternic, halbele ciocnite pe verandă sau comanda:

— Garson, bere!

Se simţi şi mai dezamăgită, când observă că publicul avea chipuri ce semănau întru totul cu Grzesikiewicz, cu tatăl ei, cu oamenii pe care-i cunoscuse mai înainte, cu directoarea pensionului, cu profesorii de la gimnaziu ori cu telegrafistul de la Bukowiec.

La început, nu-i venea să creadă.

Cum aşa?... doar ştia ce trebuie să gândească despre ei; îi împărţise de mult în cretini, prostănaci, şterşi, gâşte, beţivani, bârfitoare, cloşti casnice; în suflete meschine şi joase,

o turmă de mâncători de pâine obişnuiţi, înecaţi în mocirla îmbuibării şi a vegetării.

Oamenii aceştia, care umpleau teatrul şi aplaudau, la care se gândea mai înainte ca la nişte semizei, puteau oare să fie la fel cu ceilalţi? se întreba, găsind în ei tot mai multe trăsături comune.

Avea o intuiţie dezvoltată de singurătate, cu ajutorul căreia vedea multe lucruri.

— Domnişoară! auzi pe cineva lângă ea.

Îşi dezlipi faţa de cortină. Alături sta un tânăr bine făcut, elegant; îşi duse două degete la cilindru şi zâmbi de circumstanţă.

— Domnişoară, dă-mi voie şi mie o clipă, rosti.

Janka se dădu puţin la o parte.

— Iartă-mă!... te rog foarte mult să mă ierţi...

— Poftim, domnule, eu m-am uitat destul.

— Nu e o privelişte prea interesantă, nu?... Filistini cât se poate de autentici; negustori de coloniale şi cizmari!... Dumneata crezi poate că au venit să asculte, să gândească sau să admire arta?... O, nu... au venit să facă paradă, să se laude cu hainele lor, să mănânce aici şi să-şi omoare timpul...

— Atunci cine vine numai pentru artă? Pe cine interesează?...

— Aici, nimeni, domnişoară!... La Teatrul Mare, la Varietăţi... da, acolo mai poţi găsi o mână de oameni, foarte puţini, e drept, care iubesc arta şi vin la teatru numai pentru ea. Am pus de multe ori această problemă în presă.

— Redactore, dă-mi o ţigară! ceru un actor din culise.

— Poftim... îi întinse cu o înfăţişare binevoitoare tabachera de argint în formă de notes.

Janka se trase puţin într-o parte şi se uită la redactor curioasă şi plină de respect. Cunoştea asemenea oameni numai din auzite, din consideraţia cu care este înconjurată această profesie la ţară, aşa că îşi făcuse în mintea ei un tip ideal de om care însemna rezumatul tuturor virtuţilor şi etalonul ideilor generale, în care trebuie să fiinţeze talentul, înţelepciunea şi nobleţea.

Privea cu admiraţie la el, mulţumită că avea prilejul să cunoască de aproape un astfel de om.

De câte ori la ţară, ascultând aceleaşi veşnice discuţii despre gospodărie, griji, politică, ploaie şi vreme bună, visase la această lume nouă, la oamenii care să-i vorbească despre idei, despre artă, despre umanitate, despre progres şi poezie, care să întruchipeze toate aceste deziderate cu care se hrăneşte lumea şi tinde spre ele.

Acum dorea ca redactorul să nu plece încă şi să mai vorbească puţin cu ea.

— Cred că dumneata te-ai angajat de curând, pentru că n-am mai avut plăcerea să te văd?...

— Abia azi m-am angajat.

— Ai mai jucat şi înainte?...

— Nu, pe o scenă adevărată... niciodată!... Am jucat numai într-un teatru de amatori.

— Aşa încep aproape toate talentele dramatice. Cunosc, cunosc prea bine!... Modrzejewska[25] îmi vorbea adesea despre asta, spuse zâmbind îngăduitor.

— Redactore... la datorie! îl chemă Kaczkowska, întinzându-i mâna.

Redactorul îi încheie nasturii la mănuşi, îi sărută de câteva ori fiecare mână, căpătă un bobârnac şi reveni iarăşi lângă cortină.

— Aşadar, dumneata joci pentru prima dată?... Probabil familia... împotrivire... hotărârea neclătinată... un fund de provincie... primul spectacol de amatori... trac... succes... presimţirea scânteii divine... visurile despre scena adevărată... lacrimi... nopţi nedormite... lupta cu cei din jur... în sfârşit, acceptarea... ori poate fuga în timpul nopţii... frică, nelinişte... umblatul pe la directori... angajarea... satisfacţia... arta... dumnezeirea! rezumă la repezeală în stil telegrafic.

— Aproape că aţi ghicit, domnule redactor... aşa a fost şi cu mine.

— Păi vezi, domnişoară, mi-am dat seama dintr-o dată.

[25] Helena Modrzejewska (1840–1909) – mare actriţă poloneză, renumită îndeosebi pentru rolurile tragice.

Intuiţia e totul! Am eu grijă de dumneata, pe cuvântul meu!... Mai întâi o notiţă, apoi câteva amănunte sub un titlu de senzaţie, pe urmă un articol mai mare despre noua stea de pe firmamentul artei dramatice – îşi luă avânt – se produce vâlvă, ceva nemaipomenit!... lumea se entuziasmează... directorii se vor bate pentru dumneata, iar după vreun an sau doi... teatrul din Varşovia[26].

— Bine, domnule redactor, dar pe mine nu mă cunoaşte nimeni, nu ştie încă nimeni dacă am sau nu talent pentru scenă...

— Ai, domnişoară, pe cuvântul meu! Mi-o spune intuiţia; nu trebuie să dai crezare simţurilor, de raţionalitate să te ţii departe, calculul aruncă-l cât colo, dar în intuiţie să crezi!...

— Redactore, vino repede!... îl chemară.

— La revedere, la revedere!...

Îi trimise un sărut din buze, atinse borul cilindrului cu degetul şi ieşi în fugă.

Aceeaşi intuiţie de care-i recomandase să asculte îi spunea să nu-l ia prea în serios. I se părea cam superficial, se pripea cu aprecierile; notele şi articolele promise, asigurarea că avea talent i se păreau ciudate. Faţa, mişcările şi ciripitul lui îi aduceau aminte de Józio, un flecar vestit în împrejurimile staţiei Bukowiec.

Începu actul al doilea.

Privea şi acum, dar fără prea mult entuziasm, nu se mai simţea atât de captivată ca înainte. Era nemulţumită că-i scăzuse înflăcărarea şi nu mai cădea în extaz.

— Ce zici de teatrul nostru, domnişoară, îţi place? o întrebă bruneta de la cor.

— Foarte mult, răspunse.

— Asta-i, teatrul e ca ciuma, când pune mâna pe cineva, nu mai scapă niciodată!... şopti bruneta apăsat.

În culise, trecerile aproape întunecate din spatele deco-

[26] Este vorba despre teatrele guvernamentale din Varşovia, cu caracter permanent: Teatrul Mare, Varietăţi, Teatrul de vară, Teatrul Nou şi Teatrul Mic, care aveau o conducere unică şi, în principiu, acelaşi colectiv de actori. În timpul verii, când teatrele permanente erau închise din cauza concediilor, la Varşovia, veneau trupele particulare din provincie, aşa-zisele teatre-grădină.

rurilor erau înţesate de lume.

Actorii aşteptau, unele perechi se ascundeau în întuneric; şoapte, râsete discrete se auzeau pretutindeni.

Regizorul de culise, bătrân, chel, numai în vestă şi fără guler, cu scenariul într-o mână şi cu clopoţelul în cealaltă, străbătea în toate direcţiile spaţiul din fundul scenei.

— În scenă!... Dumneata intri numaidecât!... intră! striga transpirat, încălzit şi iarăşi alerga, îi scotea de la garderobă pe cei de care avea nevoie în scenă, îi aşeza aproape de uşile din pereţii laterali şi spatele scenei, asculta ce se spunea pe scenă, privea prin rupturile uşilor de pânză şi în clipa potrivită şoptea:

— Intră!

Janka vedea cum discuţiile se întrerupeau brusc, actorii se opreau la jumătatea frazei, puneau pe masă halbele golite numai pe jumătate, lăsau totul şi alergau spre intrări, aşteptându-şi rândul tăcuţi şi nemişcaţi sau şoptind enervaţi cuvintele pentru a intra în rol; vedea fiorul buzelor, tremurul picioarelor şi al genelor, paloarea de sub stratul de fard, privirile aprinse de trac...

— Intră! răsuna ca un pleznet de bici.

Aproape fiecare se cutremura, îşi compunea fulgerător înfăţişarea potrivită, se închina de câteva ori şi intra.

Ori de câte ori se deschideau uşile care dădeau în scenă, Janka se înfiora tăcută, cuprinsă de valul de căldură ciudată, alcătuită din privirile şi răsuflările care veneau dinspre public.

Se emoţiona din nou, căzând pradă halucinaţiilor; întunericul, culorile ţipătoare, apărând brusc din beznă, scăldate în lumină, sunetele muzicii nevăzute, ecourile cântecelor, care rătăceau prin ungherele întunecate, paşii uşori, foşnetele stranii, oamenii cuprinşi de fierbinţeală, ochii arzători, agitaţia generală, aplauzele răsunând asemenea unei ploi torenţiale îndepărtate, dârele de lumină orbitoare, bezna ceţoasă; îmbulzeala oamenilor, cuvintele patetice, ţipetele tragice, emoţiile pline de lacrimi, gemetele, plânsul, întreaga melodramă, jucată pompos şi strident, toate acestea îi sporeau înflăcărarea, altfel decât după

primul act, înflăcărarea energiei şi a faptei: juca odată cu toţi, suferea cu aceşti eroi de hârtie, se neliniştea odată cu ei, iubea ca şi ei; avea trac înainte de a intra, mai că leşina de plăcere în unele momente ale jocului patetic; unele cuvinte şi strigăte o cutremurau de fiori atât de ciudaţi şi dureroşi, încât ochii i se înecau de lacrimi şi era gata să ţipe de emoţie.

În pauză, îşi veni în fire şi se întoarse la gândurile ei.

Din ce în ce mai multe persoane din public intrau în culise.

Cutiile de bomboane, buchetele de flori treceau din mână în mână.

Se bău bere, votcă; apăru şi o tavă cu sandvişuri care dispărură într-o clipă.

Hohotele de râs izbucneau în voie, glumele pipărate explodau ca nişte rachete în aer. Câteva coriste se îmbrăcară în rochiile obişnuite şi plecară în grădină.

Janka văzu actori numai în cămaşă, rătăcind prin faţa garderobei; femei în fustiţe albe, machiate doar pe jumătate, cu braţele goale, alergau pe scenă să privească la public prin ochiul din cortină. Fugeau înapoi chipurile speriate de persoanele străine. Ţipau, zâmbeau cochet şi alergau, aruncând priviri provocatoare.

Garsonii de la restaurant, slujitoarele, maşiniştii grăbeau ca nişte ogari şi în fiece clipă se auzea:

— Sowińska!

— Croitorul!

— Hei, recuziter!

— Pantalonii şi pelerina!

— Bastonul şi scrisoarea, pe scenă!

— Wicek, zboară la director şi spune-i să vie să se îmbrace pentru ultimul act!

— Pregătiţi scena!

— Wacek, trimite-mi rujul, o bere şi un sanviş cu carne şi brânză! strigă o actriţă spre bărbaţi.

La garderobă domnea haosul; se îmbrăcau în grabă şi se machiau febril cu rujurile aproape topite de căldură, se certau...

— Dacă mai treci înaintea mea pe scenă, pe Dumnezeul meu că-ţi dau un picior!...

— Îi dai un picior câinelui dumitale!... Aşa mi-e rolul... uite, citeşte!

— Mă acoperi înadins!

— Păi cum!... abia am intrat şi s-au şi iscat murmure...

— A bătut vântul şi el a crezut că a...

— A fost un murmur de... indignare, pentru că zbierai ca un animal.

— Cum să nu zbier, când Dobek suflă atât de prost, de-mi vine să-l pocnesc!...

— Foarte bine, vorbeşte dumneata, că eu am să tac... să vedem cum te descurci!... Îţi arunc cuvintele în urechi cu lopata şi nimic!... strig atât de tare, că Halt bate cu piciorul în scenă... iar el tot nimic!

— Eu ştiu totdeauna rolul la perfecţie, numai că dumneata o faci înadins, ca să mă dai gata...

— E, nu mai umbla cu şoalda! îl certă careva.

— Croitor, cingătoarea, spada şi pălăria... mai repede!

— „...Maria, dacă-mi vei spune să plec, voi pleca însoţit de noapte, suferinţă, singurătate şi lacrimi... Maria, mă auzi oare?... glasul meu e glasul inimii care te iubeşte... e glasul...” repeta Władek rolul, umblând încoace şi-ncolo prin garderobă şi gesticulând cu avânt, surd la tot ce se întâmpla în jurul lui.

— Ei, Władek, nu mai ţipa atâta!... gemi destul pe scenă şi te răţoieşti de ne spargi urechile...

— Mi se pare că acest tânăr, după ce şi-a pierdut toate simţurile, a rămas numai cu organul vorbirii.

— Spune mai bine al urlatului...

— Domnilor, nu l-aţi văzut cumva pe Piotruś? întrebă o figurantă, băgându-şi capul pe uşă.

— Domnilor, ia vedeţi dacă Piotruś nu s-a ascuns pe undeva pe sub masă!

— Domnişoară... Piotruś s-a dus la cabinet cu o tipă foarte frumoasă.

— Ucide-l, domnişoară!... infidelul!

Se încrucişau răspunsurile însoţite de râsete.

Figuranta dispăru şi de cealaltă parte a scenei se auzi cum îi întreba pe toţi:

— Piotruś nu e aici?

— O să ajungă să turbeze de gelozie din cauza lui!...

— E o femeie cumsecade.

— Asta nu o împiedică să se poarte ca o proastă, nedreptăţindu-l cu gelozia ei pe cel mai liniştit om din lume.

— Ce mai faci, redactore?

— Oho, a venit redactorul! Asta e ca şi când s-ar fi comandat berea şi ţigările.

— Maestrul! Bună seara!...

— Ce se aude la casierie?

— Fain!... Toate locurile sunt vândute, pentru că Gold fumează trabuc.

— Slavă Domnului, acontul va fi mai mare.

— Bolek, ce faci?... Nu intra aici, că te topeşti ca untul... astăzi e ca-n Africa...

— Ne răcorim numaidecât, am şi comandat berea...

— Pe scenă cu toţii!... Să intre poporul, capelanii şi armata!... striga regizorul de culise alergând de la o garderobă la alta.

În curând, afară de persoanele din public, nu mai era nimeni în culise, fugiseră cu toţii pe scenă.

După spectacol, în drum spre hotel, Janka se simţea lipsită de orice vlagă din cauza atâtor impresii. Camera de la hotel i se păru şi mai mizeră ca înainte, atât de goală şi de apăsătoare, încât se culcă imediat, dar nu putu să adoarmă.

În creier i se învălmăşeau zgomote, frânturi de strigăte şi de imagini, pete de culoare şi fraze muzicale dezlânate; retrăia cu toată puterea seara petrecută la teatru. Vru să se gândească la tatăl ei, la Bukowiec, dar amintirile acestea, readuse în memorie cu forţa, cedau repede locul altora mai noi...

Trecutul începea să pălească, rostogolindu-se parcă în bezna uitării; îl examina prin prisma impresiilor de astăzi şi i se părea străin, foarte cenuşiu şi atât de rece, încât parcă-i era milă de ea însăşi. Se cufundă într-o stare de

semisomnolenţă din care o treziră strigăte de bravo, hohote de râs şi muzică... Se ridică în capul oaselor în pat, uitându-se prin încăperea pustie, colorată de lucirile slabe ale zorilor, răsfrânte de acoperişurile clădirilor.

Apoi dormi mai mult şi visă că aude vuietul trenurilor care treceau pe sub ferestre, sunetul clopoţeilor electrici de la semnal; trompetele cantonierilor semnalizau un tren de persoane.

— Personalul de la Kielce!... se gândi şi văzu pe impiegatul de mişcare, cu mănuşi albe, încheiat la toţi nasturii, ţeapăn, plimbându-se pe peron.

Imaginile se întrerupeau şi se amestecau... Îşi văzu tatăl... apoi iarăşi i se păru că doarme şi că trebuie să se scoale, deoarece discul roşu al soarelui se înălţase pe cer şi razele-i dogoritoare îi ardeau faţa.

— Încă puţin... încă puţin!... se roagă de cineva şi se simte grozav de somnoroasă... grozav!...

Strigă prin somn, fiindcă văzu faunul din Łazienki; se strâmba tot atât de urât, de batjocoritor, şi dansa, iar sub el, asemenea unei vedenii contorsionate, se învălătucea teatrul: Cabiński, redactorul, Sowińska şi toţi ceilalţi... iar faunul se tăvălea peste trupurile lor, dansa peste capetele lor. Avea pe umeri o mantie de hermină şi fluturând-o, hohotea prelung fără încetare, în vreme ce sub el oamenii se îmbulzeau şi ţipau, ochii plângeau, mâinile întinse voiau să-i apuce poala mantiei, gurile căscate implorau şi toţi purtau pe faţă măşti înfricoşătoare... Simţi că vârtejul o cuprinde şi pe ea, că trebuie să se apere, dar mâinile acelea o înşfacă şi... se învârteşte odată cu ele...

Trecuse de ora nouă, când se trezi obosită şi aproape ameţită; la început nu putea înţelege unde se află şi ce încăpere era aceasta?

Dar se dezmetici repede. Îşi aduse aminte pe rând de toate şi că astăzi trebuie să i se dea partiturile de la cor. Se îmbrăcă în grabă.

Nu mai rămăsese nici urmă din emoţiile şi înfrigurarea de ieri, dar simţea o bucurie liniştită, era mulţumită că fusese primită la teatru. La răstimpuri, această stare sufletească

luminoasă era întunecată de umbra unei presimţiri sau de cine ştie ce amintire din trecut; erau năluciri neplăcute care, deşi piereau îndată, lăsau urme sâcâitoare în adâncul sufletului.

Sorbi în grabă ceaiul şi tocmai voia să plece, când auzi pe cineva ciocănind încet la uşă.

— Poftim! răspunse.

Intră o evreică bătrână, îmbrăcată cuviincios, cu o cutie uriaşă sub braţ.

— Bună ziua, domnişoară.

— Bună ziua! răspunse Janka mirată de această vizită.

— Poate domnişoara vrea să cumpere ceva?... Am marfă bună şi ieftină. Vreo bijuterie, poate?... Mănuşi, ace de păr, podoabe de argint, nu?... Am de toate, la preţuri mai mici şi mai mari, marfă grozavă de la Paris!... trăncănea repede, răsfirând pe masă conţinutul cutiei, în timp ce ochişorii mici, negri, cu pleoape grele, roşii ca la ochii de erete, cotrobăiau prin cameră, cercetând totul.

Janka tăcea.

— Ce strică să vezi... insista evreica. Am lucruri ieftine şi frumoase! Poate vrei o panglică, sau o broderie, ciorapi?... ori un batic de mătase?...

Janka începu să se uite la lucrurile desfăcute pe masă şi alese câţiva coţi de panglică.

— Poate şi mama vrea să cumpere ceva?... aruncă bătrâna într-o doară, cercetând-o cu luare aminte.

— Stau singură.

— Singură? ţâţâi prelung, mijindu-şi ochii.

— Da, dar nu voi locui aici, spuse parcă explicându-se.

— Aş putea să-ţi fac eu rost de o cameră?... cunosc o văduvă care...

— Bine, o întrerupse Jania, caută-mi o cameră la o familie pe Nowy Świat, aproape de teatru...

— Domnişoara este de la teatru?...

— Da.

— Poate mai ai nevoie de ceva?... Am lucruri frumoase şi pentru teatru.

— Nu, nu-mi mai trebuie nimic.

— Le dau ieftin... pe sufletul meu... sunt numai bune pentru teatru.

— Nu-mi trebuie.

— Pe sănătatea mea, că le dau ieftin!... Cu vremurile astea proaste...

Puse totul în cutie şi se dădu mai aproape.

— Poate... câştig şi eu ceva?...

— Nu mai cumpăr nimic, n-am nevoie! răspunse Janka, pierzându-şi răbdarea.

— Nu de asta-i vorba!

O privi cu atenţie şi începu să şoptească repede:

— Domnişoară, ştii, eu cunosc la bărbaţi tineri şi frumoşi... bogaţi bărbaţi!... Eu nu mă ocup cu asta, dar ei m-au rugat... Vin singuri. Frumoşi bărbaţi, bogaţi...

— Cum! Ce?! strigă abia venindu-i să-şi creadă urechilor.

— De ce strigă domnişoara?... putem să facem afacerea fără să ţipăm... aşa mă doare inima...

— Cară-te, altfel chem pe cineva! strigă indignată.

— Ce pripeală!... Cumperi nu cumperi, da' poţi să te târguieşti. Eu am cunoscut zece ca domnişoara, la început, da' pe urmă îmi pupau mâinile ca să le duc la cineva...

Nu mai apucă să sfârşească, fiindcă Janka deschise uşa, o înşfăcă de grumaz şi o îmbrânci pe coridor, iar în urma ei zbură numaidecât şi cutia cu marfă.

Închise uşa cu cheia şi se opri în mijlocul camerei, abia acum înţelegând ce voise să spună.

După un timp se aşeză şi rămase aşa multă vreme, fără gânduri şi fără putere. Abia acum îşi dădea seama că e absolut singură şi trebuie să se descurce fără ajutorul nimănui, că aici nu-l mai are pe tatăl ei şi nici alţi cunoscuţi care s-o ferească de asemenea situaţii, de asemenea oameni; că lupta vieţii pe care o începea nu este numai o luptă pentru glorie şi scopuri mai înalte, că trebuie să lupte pentru propria demnitate şi, dacă nu vrea să piară, trebuie să se apere.

— Deci, aşa e pe lume! se gândea, mergând spre teatru. Acum i se părea că ştie totul, că viaţa nu mai putea să aibă surprize şi amărăciuni pentru ea, deoarece încercase de

toate.

Se întâlni cu Sowińska pe verandă şi o întrebă imediat, cât se poate de politicoasă, dacă nu ştie vreo cameră de închiriat la o familie; înţelegea că la hotel, din mai multe pricini, nu mai putea sta.

— Se potriveşte de minune!... Dacă eşti de acord, avem chiar la noi o cameră. Ţi-o putem lăsa dumitale, asigurându-ţi şi întreţinerea nu prea scump. O cămăruţă frumoasă, la parter, cu fereastră spre miazăzi şi cu intrare separată din antreu...

Se înţeleseră şi asupra preţului. Janka spuse că poate plăti pentru o lună înainte.

— Foarte bine! La noi o să ai linişte, pentru că fata mea n-are copii... Să mergem s-o vedem.

— Poate după repetiţie; dacă dumneata nu poţi să mă aştepţi, poţi să-mi laşi adresa... nimeresc eu.

Sowińska îi dădu adresa şi plecă.

Janka primi notele şi luă parte la repetiţie, cântând după ele.

Deşi n-o prezentă nimeni, atrase atenţia tuturor, deoarece Kaczkowska voia ca Halt să meargă cu ea şi s-o acompanieze la pian.

— Lasă-mă în pace, n-am timp! îi răspunse dirijorul.

— Dacă vreţi, pot să vă acompaniez eu, aveţi partitura?... se oferi Janka.

Kaczkowska o luă repede în cabinetul cu pian şi repetă acolo vreo oră. Toată lumea află astfel de corista care ştie să cânte la pian.

Mai târziu, Cabińska discută destul de mult cu ea, rugând-o să treacă pe la ea a doua zi după repetiţie, apoi se despărţi de ea, arătându-se foarte binevoitoare.

De la teatru, Janka se duse direct la Sowińska să vadă camera.

IV

„Direcţia are cinstea să invite pe onor artistele şi onor artiştii colectivului, ca şi pe membrii orchestrei şi pe corişti, la localul conducerii în ziua de 6 ale lunii curente, după repetiţie, la un ceai şi o discuţie colegială.

Directorul Asociaţiei artiştilor dramatici, semnătura Jan Cabiński Olej”.

— Ei, Pepa, e bine aşa? întrebă directorul, citindu-i soţiei greoi şi cu multe sublinieri invitaţia scrisă.

— Bogdan, taci din gură, că n-aud ce citeşte tata.

— Mămico, Edek mi-a luat rola!

— Tăticule, Bogdan m-a făcut măgar prost!

— Linişte! Isuse, ce ţi-e şi cu copiii ăştia! Pepa, ai grijă de ei.

— Tăticule, dă-mi zece groşi[27] şi tac din gură.

— Şi mie, şi mie!

Cabiński strânse în mână cravaşa sub masă şi aşteptă; când copiii se apropiară, se repezi la ei şi începu să-i altoiască pe unde nimerea.

Izbucniră văicăreli, zarvă; uşa se deschise cu zgomot şi vlăstarele directorului îşi dădură drumul în jos pe balustrada scării.

Liniştit, Cabiński citi încă o dată invitaţia soţiei care se afla în camera vecină.

— La ce oră îi inviţi?

— După spectacol, am scris.

— Ar fi bine să chemi şi vreunul dintre recenzenţi, dar cu invitaţie specială sau verbal.

— Eu nu mai am timp şi nu vreau să mă fac de râs.

— Cheamă pe cineva de la cor să scrie.

— Cum nu, să-mi facă vreo boacănă, cum mi-a făcut Karol anul trecut, de mi-a crăpat obrazul de ruşine... Pepa, dragă, compune-o tu, că ai şi un scris foarte frumos.

— Nu, nu se cuvine ca eu, soţia directorului şi o femeie, să scriu unor bărbaţi pe care nu-i cunosc. I-am spus... fetei pe care ai angajat-o la cor... stai, cum o cheamă?...

— Orłowska.

[27] Aici zece bani; 100 de groşi = 1 zlot.

— Da, i-am spus să vie pe la noi. Îmi place fata asta; are ceva pe faţa ei, care atrage. Kaczkowska mi-a zis că ştie să cânte foarte bine la pian, aşa că m-am gândit...

— Bine, să scrie ea; de vreme ce cântă la pian, cu siguranţă că ştie şi să scrie.

— Lasă asta, eu cred că ar putea s-o înveţe şi pe Jadzia să cânte...

— A, ştii că e o idee!... pentru că plata i-o socotim la salariu...

— Cât îi dai? îl întrebă, aprinzându-şi ţigara.

— N-am stabilit încă... atât cât le dau şi la celelalte, răspunse, zâmbind ciudat.

— Asta înseamnă...

— Foarte, foarte mult... în viitor. Ha! Ha! începură să râdă amândoi şi tăcură.

— Jaś, ce ai de gând să dai la cină?

— Nu ştiu încă... O să discut la restaurant. O scoatem noi la capăt într-un fel...

Cabiński transcrise invitaţia pe curat, în timp ce Pepa îşi fuma ţigara, legănându-se pe un balansoar. După o clipă, întrebă neglijentă:

— Jaś, tu n-ai observat nimic în jocul Majkowskăi?

— Nu... doar că se cam zvârcoleşte pe scenă, dar ăsta e stilul ei.

— Se cam? Face adevărate crize de epilepsie, ţi-e jenă să te uiţi la ea cum se scălâmbăiază şi se aruncă pe scenă. Redactorul mi-a spus că presa a băgat de seamă şi...

— Pepa, teme-te de Dumnezeu! Vrei s-o dărâmi pe cea mai bună actriţă din colectiv? Ai mătrăşit-o şi pe Nicoleta care era foarte iubită şi avea galeria ei.

— Iar ţie îţi plăcea grozav, ştiu eu câte ceva.

— Aş putea şi eu să-ţi aduc aminte de redactorul acela, dar pentru că înainte de toate îmi place liniştea...

— Asta nu te priveşte! Nici eu nu mă amestec când tu umbli cu coristele prin cabinete separate.

— Parcă eu mă interesez de ce faci tu? La urma urmei, n-are rost să ne certăm!... Numai că nu-ţi dau voie să te legi de Majkowska!... Ţie îţi arde de intrigi, dar eu mă gândesc

la existenţă, doar ştii foarte bine că asemenea cuplu, ca Mela şi Topolski, nu se mai află în provincie, şi poate nici chiar la teatrele din Varşovia. La drept vorbind, ei duc tot greul!... Tocmai de Mela ţi-ai găsit să scapi?... O actriţă care se bucură de simpatia publicului, e lăudată de presă... are talent... ce să mai vorbim?...

— Majkowska are talent?... Ţi-ai pierdut minţile, domnule director! Majkowska are isterie, nu talent! se împotrivi cu glasul ridicat.

— Are talent, să mă bată Dumnezeu, Majkowska are talent cu caru'. Din toate femeile care joacă în trupele din provincie numai ea are talent şi cea mai bună condiţie fizică.

— Şi eu?!... îl întrebă ameninţătoare, venind în faţa lui.

— Tu?... şi tu ai talent, dar... răspunse mai încet, dar...

— Niciun „dar", domnule director, află că eşti cel din urmă idiot!... N-ai idee de joc, de presă, de artiste şi vrei să le împărţi în mai mici şi mai mari... Tu însuşi eşti un mare artist, uriaş! Ştii cum l-ai jucat pe Franz[28] din *Hoţii?* Dacă nu ştii, îţi spun eu... L-ai jucat ca un cizmar, ca unul de la cor!...

Cabiński sări în sus, de parcă l-ar fi lovit cineva cu biciul.

— Nu-i adevărat! Królikowski[29] a jucat la fel; am fost sfătuit să-l imit şi l-am imitat...

— Tu şi Królikowski?... Eşti un mare naiv, artistule dragă!

— Pepa, taci din gură, ca să nu-ţi spun şi eu ce eşti!

— A, spune, te rog, spune! strigă cu răutate.

— Un mare nimic, ba chiar unul mare de tot, scumpa mea.

— Vorbeşte limpede, ce sunt?

— Ţi-am spus doar că... nu eşti Modrzejewska! începu Cabiński să râdă încet şi batjocoritor.

— Mie să nu-mi scoţi ochii cu cei de la teatrele din Varşovia!...

— Pepa, nu trebuie să fii supărată că nu ţi-au dat voie să

[28] Este vorba de unul din personajele principale din *Hoţii* de Fr. Schiller.
[29] Jan Królikowski (1820–1886) – cunoscut actor polonez; după 1845 a jucat pe scenele din Varşovia.

debutezi atunci.

— Tacă-ţi gura! Ai văzut tu?... Ai auzit că bat clopotele, dar habar n-ai în care biserică. N-am vrut atunci, aşa cum nu vreau nici acum!... Ţin prea mult la demnitatea mea de om şi de artistă.

Cabiński râdea în hohote.

— Gura, clovnule!... ţipă, aruncând cu ţigara în el.

— A, stai tu, primadonă de cabaret! strecură, învineţindu-se de mânie.

Tăcură amândoi înecaţi de ură.

Cabiński, într-un halat rupt în coate, în cămaşă şi pantofi, începu să alerge de-a lungul încăperii după Pepa care, aşa cum se sculase din pat, nespălată după machiajul de ieri, nepieptănată, cu părul vâlvoi, fugea atât de repede, încât numai fusta albă şi murdară îi fâlfâia.

Se uitau unul la altul cu înverşunare, ameninţându-se numai din priviri. Vechea rivalitate dintre ei izbucnea cu toată puterea. Se urau ca nişte artişti, pentru că se invidiau reciproc şi fără margini pentru talent şi succesul de public.

Ce-i drept, se ascundeau unul faţă de celălalt, dar purtau în inimi răni veşnic sângerânde, pe care orice cuvânt putea să le scormonească.

Cabiński, mai ales, care cunoştea valoarea artistică a soţiei sale, turba uneori, când auzea că jocul ei şters şi artificial era răsplătit de public cu aplauze îndelungate. Fiecare succes însemna o lovitură de cuţit în inima lui; avea impresia că Pepa este o hoaţă mârşavă care-i fura aplauzele ce trebuiau să i se adreseze numai lui. Una ca ea îndrăzneşte să-i spună în faţă că a jucat ca un artist de circ, lui care se simţea aproape un geniu al scenei, care era aproape sigur că dacă n-ar fi existat o clipă potrivnică ar fi trebuit să joace el toate rolurile la teatrele din Varşovia...

Alerga tot mai repede şi izbea cu furie turbată tot ce întâlnea în cale; iar prin colţuri erau destule vechituri – pantofiori uzaţi, garderobă de teatru, salteluţele copiilor lângă perete, teancuri de partituri muzicale, coşurile cu cărţi, o grămadă de haine purtate şi decoruri...

Furia îi creştea văzând cu ochii.

— Eu am jucat prost?... eu sunt artist de circ?... Trăznite-ar Dumnezeu să te trăznească!...

Scoase un pahar din ladă şi dădu cu el de pământ, ridică un teanc de cărţi şi-l aruncă, apoi rupse un scaun împletit.

Se înflăcăra din ce în ce mai mult şi îşi descărca furia pe lucrurile din casă, spărgând numai fleacuri, dar când îi întâlni privirea Pepei, încărcată de ură şi dispreţ, se repezi la pian şi izbi cu pumnul în claviatură, de plesniră câteva corzi cu un bâzâit trist, după care se îndreptă spre fereastră; pe prichici se afla o grămadă de farfurii cu resturi de la prânzul de ieri.

Pepa sări ca arsă şi le acoperi cu trupul ei.

— Dă-te la o parte!... mormăi amenințător, strângându-şi pumnii.

— Astea sunt ale mele! strigă şi-i aruncă la picioare vraful de farfurii cu atâta putere, încât toate se prefăcură în cioburi mărunte.

— Scorpie!

— Cabotinule!

Se încrucişară adjectivele, în timp ce ei stăteau amenințători unul în faţa celuilalt, gata să se repeadă şi să se muşte unul pe altul; ochii le ardeau de ură şi scrâşneau din dinţi. Tocmai atunci intră şi servitoarea.

— Cocoană, dă-mi banii pentru micul dejun.

— Să-ţi dea dumnealui! răspunse Pepa şi cu pasul mândru, cu care Rakiewiczowa[30] pleca de pe scenă, intră în camera alăturată, trântind uşa în urma ei.

— Dă-mi banii, domnule, că e târziu şi copiii plâng că le e foame.

— Du-te, doică, şi cere-i cucoanei...

— Păi da!... Că eu sunt proastă! Dumneata te-ai certat ca la uşa cortului, de să auza în toată casa, şi acum să mă duc eu la cocoană!... Dumneata mai bine îmbracă-te fuguţa! Doamne sfinte, e ceasu’ zece şi dumneata umbli dezbrăcat ca un jidan înainte de masa de sabat...

— Lasă observaţiile, doică, ţi-am spus de atâtea ori să nu

[30] Aleksandra Rakiewiczowa (1840–1898) – cunoscută tragediană poloneză; a jucat la Cracovia şi la Varşovia.

te mai amesteci...

— Păi sigur... şi cine să aibă grijă de toate?... Dumneavoastră faceţi la comedii, şi la copilaşi nu să gândeşte nime.

— Au nevoie de ceva? întrebă îmbunat, deoarece copiii erau slăbiciunea lui.

— Păi cum!... Lui Edzio îi trebuie ghetuţe, lui Wacio haine, că nărodocul şi-a rupt pantalonaşii de tot, iar domnişoara Jadzia nu mai are nici ea ce pune pe ea... La comedii nu vă zgârciţi, da' la copii câţiva groşi sunt prea destul! bodogănea ajutându-l să se îmbrace.

— Să te duci prin magazine şi să afli cât costă toate astea... îmi spui şi-ţi dau banii... uite, ţine pentru micul dejun.

Îi dădu o rublă, îşi şterse cilindrul roşcat cu mâna şi ieşi.

Doica luă o cănuţă, coşuleţul pentru chifle şi plecă.

Soţii Cabiński duceau o viaţă de ţigani nomazi, aşa că aveau obiceiuri de artişti. Dar ceaiul îl făceau seara acasă, şi nu într-un samovar, pe care tot promitea doamna Pepa să-l cumpere, ci pe o lampă cu benzină. Ca să nu mai aibă bătaie de cap cu menajul, toţi ai casei mâncau la restaurant, directorul şi soţia, cei patru copii şi două servitoare; dimineaţa se cumpăra pentru toţi cafeaua de la cafenea, iar masa de prânz o luau la restaurant.

N-aveau timp să se mai gândească la casa lor, cum nu se gândeau nici la copii. Absorbiţi de teatru, de roluri şi de lupta pentru succes, nu se mai îngrijeau de nimic altceva.

Pereţii de pânză ai decorurilor şi culisele, înfăţişând saloane şi locuinţe elegante, le erau prea deajuns; acolo respirau mai adânc şi se simţeau mai bine, aşa cum o privelişte sălbatică, împodobită cu un castel într-un vârf de munte de culoarea ciocolatie şi cu o pădure pictată dedesubt, le ţinea loc de natură vie, de pădurile şi câmpurile adevărate.

Mirosul de mastic, farduri şi parfumuri era pentru ei cel mai frumos miros.

Locuiau şi trăiau pe scenă şi în afara culiselor, acasă mulţumindu-se numai să doarmă.

Pepa, cu sensibilitatea ei de femeie, era atât de pătrunsă

de teatru, încât de câte ori se înfuria cu adevărat, se bucura sau, în sfârşit, povestea ceva, întotdeauna în tonul, poza şi în mişcările ei erau vizibile ecourile scenei, care-i intraseră în obişnuinţă.

Nu era în stare să rostească două cuvinte fără accente scenice şi cu asemenea glas de parcă o ascultau sute de persoane.

Cabiński era înainte de toate actor, apoi un afacerist de asemenea croială, încât nu ştia niciodată ce precumpăneşte în el, dragostea de artă sau banii? Purta adesea lupte aprige cu sine însuşi în această direcţie şi banul nu câştiga totdeauna. Avea noroc la amândouă, făcea bani pe tăcute, deşi avea obiceiul să se plângă peste tot de sărăcie şi insucces, să-i păcălească pe toţi cât putea. Reteza salariile, întârzia cu socotelile şi-i plăcea să plătească aconturi, pe cât cu putinţă mai mici. Visa în acelaşi timp la ceva măreţ, de care pomenea adesea nu prea limpede, încât lumea începuse să râdă de el, dar de câte ori venea la Varşovia în sezonul de vară, umbla pe la arhitecţi, se sfătuia cu autorii dramatici, cutreiera redacţiile şi apoi făcea mereu calcule pe ascuns.

Credea că lunea este fatală pentru reprezentaţiile cu piese noi şi pentru călătorii, că dacă pui un rol pe pat, seara la spectacol, sala va fi goală, că toţi directorii sunt nişte idioţi şi că... el are un mare talent în rolurile tragice.

Trăia de douăzeci şi ceva de ani în lumea teatrului şi juca întruna, se da în vânt după fiecare rol nou, îi invidia pe ceilalţi, suferea că toţi jucau prost şi nu o dată se gândea noaptea cum ar fi jucat el; atunci se scula, aprindea lumina şi începea să se preumble prin cameră cu exemplarul în mână, repetând cine ştie ce rol.

Numai ţipetele Pepei sau mirarea doicăi: „cine-a mai pomenit asăminea comedii noaptea”, îl goneau înapoi în pat.

Cu toate contradicţiile şi ura tăinuită dintre ei, alcătuiau o pereche foarte potrivită.

Evitau cu dispreţ şi indiferenţă tot ce nu avea legătură directă cu teatrul.

Îşi îngrădiseră sufletele în această sferă redusă de viaţă

artificială care le ajungea pe deplin.

În realitate, Pepa conducea teatrul, deşi pe Cabiński nu-l dirija decât în aparenţă, întrucât, cu toată invidia, îi impunea; în schimb, era o adevărată maestră în toate bârfele, intrigile şi scandalurile de culise.

Nu pricepea niciodată nimic, îşi asculta doar propriul instinct şi soţul câteodată. Se da în vânt după melodramă, după situaţiile încărcate care biciuiau nervii; îi plăceau gestul larg, tonul ridicat al vorbirii şi originalitatea stridentă.

Adesea era exagerat de patetică, dar juca cu înflăcărare; nu o dată intra atât de mult în rol, captivată de cine ştie ce accent sau cuvânt, încât şi după ce părăsea scena, plângea cu lacrimi adevărate în culise.

Totdeauna ştia rolul foarte bine, îl tocea până-l învăţa pe de rost; de copii se îngrijea tot atât cât se îngrijea şi de rochiile purtate; îi năştea şi-i lăsa în seama soţului şi a doicăi.

Imediat după plecarea lui Cabiński, strigă prin uşa închisă:

— Doică, vino încoace!

Doica tocmai se întorsese cu cafeaua şi copiii, pe care abia-i adunase din curte; le da să mănânce şi le promitea:

— Edziuś!... o să ai ghetuţe... îţi cumpără tătícu! Wacio o să capete hăinuţe, iar domnişoara Jadzia o rochicioară... Mâncaţi copii!

Îi mângâia pe cap, îi îmbia cu chifle, îi ştergea la gură cu dragoste. Îi iubea şi se purta cu ei cum s-ar fi purtat cu proprii copii.

— Doică! o chemă Pepa.

Aceasta nu auzea, deoarece îi scosese celui mai mic ghetuţele murdare de noroi şi le peria cu sârg.

— Edziuś a fost pe stradă. Edziuś n-o ascultă pe doică... da' doica o s-aducă cerşitorul să-l ia...

— Ce mai cerşetor!... Tata joacă pe cerşetori... Ce n-am văzut eu? rosti Wacek cu îndoială.

— Atunci o s-o chem pe jidanca aia care vinde scrumbii... şi o să-i vând ei, dacă n-o s-asculte de doică.

— E, proastă eşti, doică!... Păi pe evreică o joacă doamna Wolska, aşa că nu mi-e frică.

— Şi dacă o să fie o jidancă adăvărată, nu o comediantă?

— Nu te mai preface, doică! o certă Jadzia, cea mai mare, de opt ani, cu glasul şi înfăţişarea unei persoane adânc convinse de superioritatea ei.

— Doică! ţipă Cabińska, băgând capul pe uşă.

— Aud, aud, da' copiii sunt întâi.

— Unde-i Antka?

— S-a dus la măngălău.

— Atunci du-te tu la Sowińska după rochie. Pe strada Widok, ştii unde, nu?

— Cum să nu ştiu!... la aia costelivă şi ra ca o căţa...

— Du-te chiar acum şi întoarce-te repede...

— Mămico!... mergem şi noi cu doica... se rugară copiii, pentru că se temeau de mama lor.

— Să iei şi copiii cu tine.

— Păi să ştie, că n-o să-i las singurei!

Îi îmbrăcă, îşi puse zăvelca de lână în dungi largi alb-roşii, după portul din Łowicz, se înveli cu o năframă şi plecă repede cu copiii.

La teatru îi spuneau baba Jaga[31] sau nevasta. Era un tip interesant, pe cale de dispariţie. Cabińska o angajase la Włocławek, ca doică la primul copil, şi rămăsese la ei pentru totdeauna.

Se poate spune că, deşi era calul de bătaie al tuturor, era o adevărată binefacere pentru casă. Crescuse toţi copiii familiei Cabiński. Avea vreo cincizeci de ani, o fire arţăgoasă, era cinstită ca o ţărancă autentică şi ţinea foarte mult la copii. Numai pe ea teatrul n-o schimbase deloc.

Singură pe lume, se legase de cuplul Cabiński ca un câine.

Nu voise în ruptul capului să schimbe zăvelca pe rochie, lada împodobită cu flori roşii cu un geamantan, eresurile populare cu cele de la oraş şi părerea ei despre teatru. Îi plăceau grozav spectacolele, dar socotea totul destrăbălare, comedie, prefăcătorie.

În culise îi făceau nenumărate şicane, uneori foarte dureroase, cu toate acestea, nu se supăra.

[31] Personaj din folclorul slav.

— Destrăbălaţilor!... o să vă bată Dumnezeu! îi certa atunci.

Îşi avea şi ea pasiunile ei: copiii, pe care-i iubea mai mult ca orice, şi gândul la o pilotă cu puf proaspăt, pilotă de gospodină vrednică. Când avea bani, i se părea că puful e prea scump şi nu prea bun, iar când se nimerea să găsească mai ieftin, nu cumpăra pentru că n-avea încredere.

— Te pomeneşti că l-a spurcat vro lighioană!... spunea.

Îi plăceau de asemenea foarte mult găinile. Puteau să se supere pe ea oricât, în fiecare primăvară făcea rost de o cloşcă şi ouă; o punea să clocească fie şi la piciorul patului ei, iar când ieşeau puii, avea mai multă grijă de ei decât de copii. Pentru nimic în lume nu admitea să-i taie.

Când creşteau mari, alegea din ei vreo trei găini şi un cocoş de prăsilă, iar pe ceilalţi îi punea într-un coş şi-i ducea la târg; în fiecare an trăia atunci o adevărată sărbătoare.

Fie că era la Płock, la Lublin sau la Kalisz, se ducea printre ţărănci, se aşeza în rând cu ele şi vindea puii.

Merita să-i vezi atunci faţa străluminată, mândră, de gospodină sadea, sau să-i auzi glasul piţigăiat, serios, cu care îndemna cumpărătorii şi vorbea cu vecinele!... Arăta ca o ţărancă adevărată cu cel puţin o falcă de pământ...

Tot colectivul teatrului se ducea *in gremio*[32] s-o vadă.

Explicaţiile şi batjocura nu izbutiseră s-o dezbare de acest obicei moştenit de la mama ei.

Tot aşa, nu renunţase la deprinderea de a săruta mâna tuturor femeilor şi de a se ploconi până la pământ; toate acestea le făcea involuntar, în puterea obişnuinţei, cu toate că Cabińska o certa mereu.

Această ţărancă simplă, sinceră şi luminoasă ca o zi de vară la ţară, producea o impresie ciudată în lumea teatrului şi a minciunii.

Se întoarse destul de repede cu rochia şi cu copiii.

Cabińska se îmbrăcă şi tocmai voia să plece, când sună cineva la uşă.

---

[32] Cu toţii, laolaltă (lat.).

Doica se duse să deschidă.

Intră un domn scund, destul de rotofei şi nespus de vioi.

Era maestrul.

Avea faţa proaspăt bărbierită, ochelari cu rama de aur pe nasul mic şi un zâmbet parcă încleiat pe buzele subţiri.

— Se poate?... îmi dai voie, doamnă?... Numai un minut, plec numaidecât... recită repede.

— A, stimate maestre, dumneata ai voie oricând...

— Bună ziua! Dă-mi, te rog, lăbuţa... Arăţi minunat!... Am venit numai aşa, în trecere...

— Ia loc, maestre, te rog! Doică, adu-i un scaun domnului.

Maestrul se aşează, îşi şterse ochelarii cu batista, îşi aranjă părul foarte rar, dar foarte negru, îşi trecu repede un picior peste celălalt, clipi nervos de mai multe ori din ochi, scoase portţigaretul şi i-l întinse.

— Sunt pur şi simplu formidabile! Am un prieten la Cairo, care tocmai mi-a trimis...

— Mulţumesc!

Luă o ţigară, o privi cu atenţie şi o aprinse cu un zâmbet discret.

— Pe cuvânt de onoare, sunt egiptene, originale! o asigură, observându-i zâmbetul.

— Într-adevăr, sunt foarte bune!

— Ce jucăm astăzi, dragă doamnă director?

— Ca să-ţi spun drept, nu ştiu, doică, eu joc ceva azi?

Se prefăcea întotdeauna că nu-i pasă şi că nu se gândeşte la teatru, că trăieşte numai pentru casă şi copii.

— Dacă Wicek n-a adus cărticica, înseamnă că nu joci, răspunse doica, înlăturând în grabă urmele pustiirii făcute de Cabiński.

— Am citit astăzi în „Curierul” o notă foarte laudativă despre dumneata.

— Cred că n-o merit, fiindcă numai eu ştiu cum trebuie jucat acest rol.

— Ai jucat foarte bine, minunat!

— Îmi faci complimente, maestre, eşti rău şi nu-mi vrei binele!... se alintă cu naivitate.

— Spun adevărul, adevărul adevărat, ai cuvântul meu!

— Cocoană, păi să apropie prânzu', spuse doica, amintindu-i în acest fel musafirului că e timpul să plece.

— Mergi la teatru, doamnă director?

— Da, trec pe la repetiţie, iar pe urmă ies puţin în oraş.

— Atunci mergem împreună, nu? Pe drum rezolvăm şi o mică problemă...

Cabińska îl privi nelinişti tă, dar el nu băgă de seamă, pentru că tocmai clipea iarăşi din ochi, îşi trecea un picior peste altul şi îşi îndrepta ochelarii care-i tot alunecau pe nas.

— Mai mult ca sigur că vrea banii, se gândi Pepa când începură să coboare scările.

În acest timp, maestrul se răsucea, zâmbea şi ciripea.

Era un adevărat Mecena al trupei de actori; tuturor le spunea pe nume şi se interesa de toţi. Nu se ştia cine era, unde locuia şi ce făcea, dar avea totdeauna buzunarul deschis.

Îşi făcea apariţia la grădină odată cu primul spectacol şi dispărea după cel din urmă până primăvara viitoare. Împrumuta bani care nu i se mai dau niciodată înapoi; uneori plătea masa de seară, aducea bomboane actriţelor, se îngrijea de cele mai tinere amatoare şi era probabil întotdeauna îndrăgostit cu totul platonic, de vreuna din actriţe.

Era un om foarte bun, dar cam ciudat.

Imediat după ce se instalase, Cabiński împrumutase a sută de ruble de la el şi-l obligase să primească amanet brăţara soţiei; o făcuse înadins de faţă cu toţi, ca să-i convingă că n-avea bani.

Cabińska tocmai îşi spunea că acum îşi va cere banii înapoi.

Se aşezară fără zgomot pe scaune, pentru că repetiţia era în toi, şi Majkowska şi Topolski tocmai jucau o atractivă scenă de dragoste.

Maestrul ascultă, se înclină în toate părţile, zâmbi şi rosti în şoaptă:

— Iubirea e un lucru minunat... pe scenă!

— Nici în viaţă nu-i prea rea...

— Adevărata iubire e o raritate în viaţă, aşa că eu prefer scena, unde o am în fiecare zi, spuse repede şi pleoapele începură din nou să-i tremure.

— Eşti dezamăgit, maestre?...

— A, nu, ferească sfântul!... am spus şi eu aşa, în general. Ce mai faci, Pieś?

— Sunt sănătos, sătul şi plictisit, răspunse un actor înalt, cu faţa frumoasă, gânditoare, întinzându-i mâna şi salutând-o pe Cabińska.

— Fumezi ţigări egiptene?

— Dacă-mi dai, nu refuz, răspunse cu răceală.

— Doamna Pieś e tot sănătoasă şi geloasă... nu-i aşa? întrebă maestrul, oferindu-i o ţigară.

— Tot, ca şi dumneata, care ai totdeauna umor, şi-aşa-i rău, şi-aşa nu-i bine.

— Socoteşti umorul un lucru rău? îl întrebă maestrul.

— Eu cred că un om normal trebuie să fie în primul rând indiferent, rece, să nu-i pese de nimic, trebuie să rămână liniştit înăuntrul lui.

— Nutreşti de mult convingerea asta?

— Adevărul se cunoaşte târziu, de cele mai multe ori.

— Şi o să crezi multă vreme în adevărul ăsta?

— Poate totdeauna, dacă nu voi găsi ceva mai bun.

— Pieś, pe scenă!

Actorul se ridică ţeapăn şi porni spre culise cu pasul rar, automat.

— E un om interesant, foarte interesant! şopti maestrul.

— Dar şi foarte plicticos cu veşnic căutatele lui adevăruri, idealuri şi alte galanterii prosteşti! spuse un tânăr actor, îmbrăcat ca o păpuşă într-un costum de culoare deschisă, cămaşă cu dungi trandafirii şi pantofi galbeni din piele de viţel.

— A, Wawrzecki, cred că ai retezat iarăşi vreo floricică nevinovată, că prea străluceşti ca un soare...

— N-ai decât să glumeşti, stimate maestre!... se apără zâmbind complice şi scoase în faţă un picior suplu; poza cu graţie ridicându-şi mâna, ca să i se vadă inelele strălucind în soare, fiindcă soţia directorului se uita la el cu ochii mijiţi.

— Şi cine nu-i plictisitor, după tine?... ia spovedeşte-te, băieţaş.

— Dumneata, maestre, pentru că ai umor şi o inimă de aur; directorul, atunci când dă bani; publicul, când mă aplaudă; femeile frumoase şi binevoitoare; primăvara, dacă-i caldă, oamenii, când sunt veseli – tot ce este frumos, drăguţ şi zâmbitor; iar plicticoase sunt numai lucrurile nesuferite: grijile, lacrimile, suferinţele, sărăcia şi bătrâneţea, frigul...

— Ai uitat ceva; în care sertar aşezi binele, în stânga sau în dreapta?

— Cum arată binele ăsta?... Dacă are între cincisprezece şi douăzeci şi cinci de ani şi este frumos, la dreapta. Dar, maestre, la urma urmei, spune-mi dumneata ce este binele? Pentru Caban e bine când nu plăteşte salariile, pentru mine când nu plătesc croitorul şi primesc salariul, aşadar...

— Tot ce spui, e numai cinism de proastă calitate.

— Ei, maestre, şi dumitale îţi place acelaşi lucru, dar de calitate bună, răspunse actorul, zâmbind şi învăluindu-i pe conlocutor şi pe soţia directorului într-o privire care spunea multe.

— Wawrzecki, băiatule, nu te mai lăuda cu propria-ţi prostie, că şi aşa lumea o să-şi dea seama destul de repede.

— E, maestre, eşti o sugativă... o sugativă fleşcăită! răspunse acesta acru şi se îndreptă grăbit spre un grup de actriţe care şedeau pe verandă şi, în rochiţele lor în culori deschise, proaspete, semănau cu un buchet de flori ademenitoare.

— Dragă doamnă director, cine-i cea de colo? întrebă maestrul, arătând spre Jania care asista la repetiţie.

— O amatoare de teatru.

— Arată bine. Are o faţă rasată şi inteligentă. Nu ştii cine e?

— Wicek! strigă Cabińska la băiatul care se juca de-a clasa în grădină, du-te şi roag-o pe domnişoara de lângă lojă să vie aici.

Wicek plecă în fugă, o ocoli pe Janka, o privi în ochi şi-i spuse:

— Domnişoară, te cheamă bătrâna la ea.

— Care bătrână? întrebă, neînţelegând de cine vorbea.

— Cabanowa, doamna Pepa, soţia directorului!

Janka se apropie încet; maestrul o privea cu luare aminte.

— Ia loc, domnişoară. Maestrul nostru iubit, providenţa teatrului nostru, îl prezentă Cabińska.

— Orłowska! spuse Janka scurt, atingând mâna întinsă.

— Iartă-mă! exclamă maestrul, reţinându-i mâna şi întorcând-o cu palma spre lumină.

— Nu te teme, domnişoară! Maestrul are mania nevinovată de a ghici în palmă, o linişti Cabińska, privind peste umărul lui în palma la care acesta se uita.

— Ho, ho, ia te uită, ia te uită! şopti bătrânul.

Scoase din buzunar o lupă mică şi cercetă cu ea liniile palmei, unghiile, încheieturile degetelor, toată mâna.

— Stimaţi spectatori! Aici se ghiceşte în palmă, în talpă şi în nu mai ştiu ce!... Aici se prevesteşte viitorul, se acordă talentul, virtutea, moneda viitorului! Cinci copeici intrarea, pentru cei mai săraci numai cinci groşi! Poftiţi, stimaţi spectatori, poftiţi! strigă Wawrzecki, imitând de minune glasul scandalagiilor din piaţa Ujazdowski.

Actorii îi înconjurară din toate părţile pe cei care şedeau pa scaune, se uitau în palma Jankăi şi râdeau în hohote.

— Hai, maestre, dă-i drumul!

— Se căsătoreşte curând?

— Când o trimite la vechituri pe Modrzejewska?

— O să găsească un fraier cu parale?

— Poate comandă ceva?

— Câţi au mai fost?...

Zburau întrebările frivole şi batjocoritoare.

Maestrul nu răspundea, mulţumindu-se să se uite în tăcere la amândouă palmele.

Janka auzea ironiile, dar omul acesta ciudat o ţintuia pur şi simplu de scaun; simţea că supărarea şi ruşinea puneau stăpânire pe ea, dar nu era în stare să-şi retragă mâinile.

O trecu un fior de teamă superstiţioasă, îi era frică de cele ce avea să-i spună.

Nu credea cu adevărat, râsese nu o dată cu dispreţ de cunoscuţii care ascultau tot felul de parascovenii din gura ţigăncilor, dar acum se temea de ceva nelămurit.

În cele din urmă, maestrul îi lăsă mâna şi spuse celor din jur:

— Aţi putea măcar o dată să nu faceţi pe bufonii, pentru că uneori glumele voastre prosteşti sunt şi inumane. Domnişoară, te rog să mă ierţi că te-am expus acestor ironii, dar nu m-am putut abţine să nu mă uit în palma dumitale; asta-i slăbiciunea mea...

Îi sărută mâna ostentativ şi se adresă Pepei care aşteptă mirată:

— Să mergem, doamnă director!

Janka ardea de curiozitate, aşa că îl întrebă încet de faţă cu toată lumea:

— Cum, maestre, nu-mi spuneţi nimic?

Maestrul se întoarse spre ea, dar văzând că zeci de persoane aşteptau să-i prindă vorbele din gură, se aplecă şi-i şopti la ureche:

— Nu pot acum... Peste două săptămâni, când mă întorc, am să-ţi spun totul.

— Hai, maestre, că acum chiar că eşti plictisitor! îl chemă Cabińska. Aha, domnişoară, poţi să treci pe la mine după repetiţie? o întrebă pe Janka.

— Da, o să trec, răspunse, aşezându-se pe un scaun.

— Bătrânul a înnebunit... i-a sărutat mâna ca unei prinţese! şuşoteau coristele.

— O să aibă grijă de ea.

— Se vede că-i destul de gros la pungă şi se ţine numai după începătoare... neghiob bătrân!

Deşi ştia că toate acestea se refereau la ea, Janka nu răspunse nimic; atâta lucru apucase să înţeleagă că la teatru e mai bine să nu răspunzi nimic şi să priveşti totul cu indiferenţă dispreţuitoare.

— Unde mergem, doamnă director? întrebă maestrul, dar acum parcă nu mai era atât de vesel; căzuse pe gânduri şi

şoptea ceva numai pentru sine.

— Ca de obicei, la cofetăria pe care o frecventez.

Cabińska nu se arăta curioasă, abia după ce se aşezară pe scaune în cofetăria în care petrecea în fiecare zi câteva ceasuri, sorbind din ciocolată, fumând şi privind mişcarea de pe stradă, îl întrebă, prefăcându-se indiferentă:

— Ce-ai văzut, maestre, în palma coţofenei ăleia?

Maestrul se mişcă nerăbdător, îşi potrivi ochelarii pe nas şi strigă la băiatul care servea:

— Mazagran şi ciocolată foarte slabă.

Apoi îi răspunse Cabinskăi:

— Vezi, dumneata, ăsta e un secret... care nu înseamnă nimic, într-adevăr, dar nu e secretul meu.

Cabińska vru neapărat să ştie, pentru că e destul să spui cu voce tare „E secret!” ca toate femeile să moară de curiozitate, dar nu spuse nimic, îi comunică doar laconic:

— Plec, doamnă director.

— Unde te duci şi pentru ce? îl întrebă Pepa foarte mirată.

— Musai... mă întorc peste două săptămâni. Iată de ce aş vrea să rezolvăm înainte...

Cabińska se strâmbă şi aşteptă să continue.

— Pentru că, vezi dumneata, s-ar putea întâmpla să mă întorc abia la toamnă, când nu veţi mai fi la Varşovia...

— Am presimţit de mult că eşti un cămătar bătrân, îşi puse Cabińska în gând, ciocănind cu linguriţa în pahar.

— Prăjituri cu fructe!

— De aceea, iubită doamnă, îţi înapoiez acum brăţara, îşi urmă vorba.

— Bine, dar noi n-am făcut încă rost de bani. Succesul se lasă aşteptat... plăţile mai vechi...

— Să lăsăm banii la o parte. Gândeşte-te că de ziua dumitale îţi dau şi eu o mică amintire... Bine? o întrebă băgându-i brăţara pe mâna durdulie.

— O, maestre, maestre, dacă nu l-aş iubi atât de mult pe Janek al meu... rosti nespus de bucuroasă că-şi recăpătase brăţara pe degeaba; îi strânse mâinile, privindu-l cu ochii învâlvoraţi atât de aproape, încât îi simţi pe faţă răsuflarea

şi mirosul de verbină cu care îşi ştersese obrazul.

Se trase înapoi cu delicateţe şi îşi muşcă buzele, atât de ridicolă i se părea.

— Maestre, eşti un om ideal, n-am cunoscut un suflet, mai nobil ca...

— Să lăsăm asta... ţi-am dat brăţara astăzi, deoarece nu pot veni de ziua dumitale.

— Nici nu vreau să aud!... Dumneata trebuie să vii!

— Nu, n-am să pot... am de îndeplinit nişte obligaţii nu prea plăcute. N-am încotro... răspunse mai încet şi mai rar; ochii i se înceţoşară, dar zâmbetul îi stăruia pe faţă.

— Cum să mă revanşez, maestre, pentru atâta bunătate?

— Să mă inviţi la cumetrie.

— Eşti un nesuferit!... Cum, maestre, chiar pleci?...

— Am tren peste două ore. La revedere!

Plăti la bufet şi ieşi zâmbindu-i încă o dată de afară.

Cabińska şedea cu ochii aţintiţi pe stradă.

— Mă iubeşte oare?... se întreba, zâmbind unor imagini încă nelămurite, abia perceptibile, în timp ce sorbea din ciocolata răcită.

Scoase un rol din buzunar, citi câteva rânduri şi rămase iarăşi cu ochii pierduţi pe stradă.

Birje hârbuite, trase de cai costelivi, se târau alene; tramvaiele treceau huruind; pe trotuare o mulţime de oameni umblau grăbiţi, ca o panglică lungă, mişcătoare.

— Să fie oare îndrăgostit de mine?... se întrebă din nou şi se adânci într-o uitare totală.

Un orologiu bătu ora trei; se ridică şi porni spre casă.

Mergea încet, privind de sus la mulţimea trecătorilor.

La fereastra cofetăriei lui Blikiel îl observă pe Cabiński; şedea acolo şi privirea-i îngândurată aluneca pe stradă fără să vadă nimic.

Se îndreptă şi mai mult, fiindcă tot mai multă lume se uita la ea. Negustorii, vânzătorii, birjarii chiar din cartier o cunoşteau pe doamna director.

I se părea că pe feţele lor, pe care abia şi le mai amintea din sala de spectacol de la grădină, înfloresc zâmbete de încântare, că toţi îşi şoptesc cu umilinţă: „Uite-o pe soţia

directorului Cabiński”...

Păşea tot mai încet, ca să prelungească această impresie de mulţumire. Îl văzu de departe pe redactor cu Nicoleta şi orizontul gândurilor i se întunecă brusc.

— El cu Nicoleta?!... cu intriganta asta josnică?!...

Îi ţintui de departe cu priviri de gorgonă[33].

La colţul străzii Warecka, Nicoleta dispăru pe undeva, aşa că redactorul se îndreptă vesel spre Cabińska.

— Bună ziua! salută, întinzându-i mâna.

Pepa îl măsură cu o privire mândră şi îşi întoarse faţa în partea cealaltă.

— Ce glumă mai e şi asta, Pepa? o întrebă în şoaptă, mergând alături de ea.

— Domnule, eşti un nemernic!

— Iarăşi vreo comedie?

— Mie îndrăzneşti să-mi vorbeşti aşa, domnule?!

— Nu-ţi mai vorbesc deloc... îţi spun doar la revedere! o salută furios, se înclină ţeapăn şi înainte ca Pepa să-şi dea seama ce face, urcă într-o birjă şi plecă.

Cabińska împietri de indignare; plecase fără să-şi ceară scuze. O cuprinse furia; mergea repede fără să mai ia seama la nimeni şi la nimic.

Probabil că era ceva între ei; lumea vorbea prin culise, dar sigur nu se ştia decât că Pepa nu putea trăi fără câteva categorii de adoratori. Dacă se întâmpla ca, într-un oraş, să nu-şi găsească un curtezan printre spectatori, atunci amantul ei trebuia să fie vreun actor începător cu chip frumos şi destul de naiv, ca să se lase prins de o femeiuşcă plictisitoare, nu prea tânără şi capricioasă. Avea nevoie întotdeauna de cineva de încredere, care să-i asculte răbdător văicărelile şi destăinuirile sentimentale din trecut.

Cabiński îi îngăduia să facă ce vrea, pentru că nu-l interesau nici măcar iubiţii neplatonici ai soţiei, pe care-i lua în râs ori de câte ori avea prilejul pentru soarta lor nefericită.

După ce redactorul o lăsă în drum, Pepa se întoarse acasă, unde provocă un adevărat iad; bătu copiii, ţipă la

[33] Monstru din mitologia greacă; avea chip de femeie cu priviri de foc şi şerpi în loc de păr.

doică şi se închise în camera ei.

Îşi auzi soţul când veni şi întrebă de ea ciocănindu-i la uşă, dar nu-i răspunse; nu ieşi nici măcar la masă, umblând mânioasă încoace şi-ncolo prin încăpere.

În curând veni şi Janka. Soţia directorului spuse să vie la ea, o întâmpină binevoitoare, o conduse în budoar şi se scuza că trebuie să o aştepte până când mănâncă şi ea de prânz; se schimbase de nerecunoscut, atât era de accesibilă şi ospitalieră.

Când rămase singură, Janka privi curioasă prin budoar, pentru că dacă întreaga locuinţă arăta ca o magazie de vechituri sau ca o sală de aşteptare de clasa a treia, plină de legături, valize şi cufere, camera în care se afla, impunea prin eleganţă şi, până la un punct, prin lux.

Avea două ferestre care dădeau în grădină, pereţii acoperiţi cu tapet de culoare închisă, imitând brocartul, iar pe tavan erau pictaţi amoraşi.

Mobila cu îndoituri ciudate era îmbrăcată în mătase purpurie vrâstată de dungi aurii. Covorul crem, semănând cu o veche tapiserie italiană, acoperea toată podeaua. Un volum de Shakespeare, legat în piele aurită, era aşezat pe măsuţa de lac cu desene chinezeşti.

Janka nu se arătă prea interesată de aceste lucruri, concentrându-şi întreaga atenţie asupra cununilor agăţate pe pereţi, ale căror panglici erau acoperite de inscripţii: „Colegei, de ziua numelui”, „Actriţei eminente”, „Din partea publicului recunoscător”, „Doamnei director, din partea colectivului”, „Din partea admiratorilor talentului”. Lujerele de laur şi frunzele de palmier îngălbeniseră şi atârnau răsucite, pline de praf. Panglicile late, albe, galbene şi purpurii, coborau pe perete, depărtate unele de altele, aidoma culorilor curcubeului, amintind cu literele lor de aur clipe trăite de mult. Inscripţiile acestea pompoase, coroniţele uscate făceau ca încăperea să semene cu o criptă; privirea căuta involuntar datele despre răposată...

Jankăi i se strânse inima de tristeţe şi se gândi că aici trebuie să fi murit cineva, era prea multă mâhnire...

Patul simplu cu baldachin de tul, împodobit cu bucheţele

de trandafiri artificiali bordo, măsuţele, albumele, fotografiile în diferite roluri şi costume, caietele deschise la întâmplare pe console şi taburete – toate acestea alcătuiau o imagine destul de atrăgătoare, dar mai mult pretenţioasă. Se vedea că această cameră este aranjată numai pentru gazdă, că aici nu sta şi nu lucra nimeni.

Când intră pe nesimţite Cabińska, Janka tocmai se uita prin albume.

Pe faţă i se întipărise o expresie de suferinţă şi melancolie. Se lăsă greoaie într-un fotoliu, oftă adânc şi rosti cu o voce înceată, din care răzbătea durerea:

— Iartă-mă că te-am lăsat să te plictiseşti aici.

— Nu m-am plictisit deloc, sunt atâtea lucruri interesante...

— Ăsta-i sanctuarul meu. Aici mă închid când viaţa mă apasă prea tare, când sufăr prea mult... vin să-mi amintesc trecutul luminos şi fericit, să visez la cele ce nu se vor mai întoarce! adăugă, arătând rolurile şi cununile de pe pereţi.

— Doamnă director, sunteţi bolnavă? Poate că vă deranjez... Ştiu prea bine că în unele clipe de tristeţe şi suferinţă singurătatea este cel mai bun leac, spuse Jania cu o compătimire sinceră, mişcată de sunetul glasului şi de expresia de pe faţă.

— Nu pleca, domnişoară! Simt o adevărată uşurare să stau de vorbă cu cineva din afara acestei lumi de minciună şi deşertăciune! rosti cu emfază, parcă declamând un rol.

— Nu ştiu dacă merit încrederea dumneavoastră, răspunse Janka modestă.

— O, intuiţia mea de artistă nu mă înşală niciodată! Domnişoară, te rog stă stai mai aproape, aşa! Doamne, cât sufăr!... Aşadar, dumneata n-ai mai fost la teatru?

— Nu.

— Ce rău îmi pare de dumneata şi cât te invidiez!... Ah, dacă aş putea să reiau totul de la început, poate că n-aş mai lucra la teatru; n-aş mai îndura atâta amărăciune şi atâtea dezamăgiri. Dumneata iubeşti teatrul?

— Am sacrificat aproape totul pentru el.

— O, tristă-i soarta artiştilor! Să renunţi la tihna şi feri-

cirea căminului, la dragoste, la familie şi la relaţiile de societate... şi pentru ce? Pentru ce se scrie despre noi, pentru coroniţele astea care trăiesc doar câteva zile; pentru aplauzele mulţimii plictisite? O, domnişoară, să te fereşti de provincie! A, cum îşi mai bate joc soarta de oameni! Uite la mine... Vezi coroniţele astea... Cât sunt de frumoase şi de ofilite, nu-i aşa? Şi nu e prea multă vreme de când jucam la Lwów!...

Se opri o clipă, năpădită parcă de amintiri.

— Scenele din lumea întreagă mă aşteptau. Directorul Comediei franceze[34] a venit înadins ca să mă vadă şi să mă angajeze...

— Vorbiţi atât de bine franţuzeşte?

— Nu mă întrerupe. Aveam un salariu de câteva mii; ziarele nu mai găseau cuvinte să-mi aprecieze jocul; când aveau loc spectacole de binefacere, tinerii deshămau caii, mă acopereau cu buchete de flori, mi se aruncau coliere!... aici îşi potrivi involuntar brăţara. Tineri de mâna-ntâi îmi cerşeau bunăvoinţa... Numai o nenorocire mai lipsea, m-am îndrăgostit... Da, domnişoară, nu te mira! Am iubit şi am fost iubită... Am iubit, atâta cât se poate iubi, pe cel mai frumos, pe cel mai bun... Era un aristocrat, un prinţ singur la părinţi. Ne-am jurat dragoste şi trebuia să ne luăm. Nu-ţi mai spun ce fericiţi eram!... Deodată!... trăznet din senin!... Familia lui, prinţul cel bătrân, un magnat mândru, un tiran fără inimă, ne-a despărţit... Pe el l-au dus departe, iar mie a vrut să-mi plătească o sută de mii de guldeni[35] sau chiar un milion, numai să renunţ la iubitul meu... I-am aruncat banii la picioare şi i-am arătat uşa. A plecat furios şi s-a răzbunat cumplit, a răspândit cele mai ruşinoase zvonuri despre mine, a cumpărat presa, m-a persecutat netrebnicul la fiecare pas... Am fost nevoită să părăsesc oraşul şi viaţa mea a intrat pe alt făgaş...

Umbla prin cameră cu paşi repeziţi; zâmbetul îi răsfrângea iubirea, avea lacrimi în ochi, tristeţea

[34] Teatru francez de renume internaţional, înfiinţat la Paris în 1860.

[35] Monedă de aur sau de argint care a circulat în mai multe ţări europene; principala unitate monetară în Olanda.

amărăciunii în colţurile gurii, masca tragică a resemnării pe faţă, o vlăguire adâncă în atitudine şi accente sălbatice de durere disperată în glas.

Îşi juca istorisirea cu atâta măiestrie, încât Janka o crezu întru totul, împărtăşindu-i nefericirea.

— Doamnă, îmi pare atât de rău de dumneavoastră! Ce soartă necruţătoare! o compătimi.

— Gata, mi-a trecut! răspunse Cabińska, lăsându-se să cadă în fotoliu cu neputinţa unei disperări resemnate.

Ajunsese să creadă ea însăşi aceste născociri, povestite de sute de ori în diferite variante tuturor celor care voiau să le asculte. Câteodată, la sfârşit, emoţionată de sunetele propriului glas şi de acest destin închipuit, izbucnea în hohote de plâns şi o vreme suferea cu adevărat.

Jucase atâtea roluri de femei trădate şi nefericite, încât nu mai putea să deosebească limitele propriei personalităţi; se confunda tot mai mult cu personajele jucate, topindu-şi în ele propria simţire, aşa că povestirea ei nu era o simplă minciună.

După o tăcere mai lungă, Cabińska întrebă liniştită:

— Dumneata locuieşti probabil la Sowińska?

— Încă nu m-am mutat. Am închiriat camera, dar trebuie să facă puţină curăţenie; era atât de murdar, încât nici vorbă să-mi pot duce lucrurile acolo, aşa că deocamdată stau la hotel.

— Kaczkowska şi Halt mi-au spus că dumneata cânţi foarte bine la pian.

— Da, oarecum, ca acasă...

— Voiam să te rog să-i dai lecţii şi Jadziei mele, dacă vrei.... Fetiţa e foarte talentată, are ureche excelentă şi cântă toate operetele fără greşeală.

— Cu multă plăcere. Nu ştiu nici eu prea multe, dar cred că aş putea s-o învăţ pe fiica dumneavoastră primele noţiuni de muzică... numai să am timp!...

— O să ai, fără îndoială. Iar plata o s-o primeşti odată cu salariul.

— Bine... Fetiţa a mai luat lecţii de la cineva?

— Perfect. O să te convingi numaidecât... Doică, adu-o pe

Jadzia! dispuse Cabińska.

Trecură în cealaltă încăpere, în care se afla patul directorului, câteva pachete, coşuri şi un hârb de pian.

Janka o ascultă pe Jadzia cum cântă, apoi hotărâră că va veni între două şi trei, atunci când directorul şi soţia nu erau acasă.

— Dumneata când ai primul spectacol? o întrebă Cabińska.

— Astăzi, joc în *Voievodul ţiganilor*[36].

— Costum ai?

— N-am apucat încă să-mi cumpăr, dar mi-a promis domnişoara Falkowska... o să-mi împrumute ea unul.

— Ia vino încoace... poate găsim ceva care să ţi se potrivească...

Intrară în camera în care avusese loc scena artistică în cursul dimineţii şi unde dormeau copiii cu doica. Cabińska scoase dintr-un pachet un costum nu prea uzat şi i-l dădu Jankăi.

— Vezi dumneata, noi avem costume pentru toată lumea, dar fetele vor să şi le aibă pe ale lor; ale noastre nu pot fi atât de elegante, aşa că zac aici nefolosite... ia şi dumneata unul din ele, deocamdată...

— O să-mi cumpăr şi eu.

— Aşa-i cel mai bine, nu e plăcut să joci într-un costum îmbrăcat de altcineva.

Se despărţiră ca două prietene şi doica duse costumul Jankăi la hotel.

În timp ce călca atentă costumul toarte şifonat, Janka se gândea la Cabińska.

O compătimea şi acum pe această femeie nefericită, pe care o admira fără să vrea pentru felul în care se exprimase.

Cuprinsă de febra spectacolului de astăzi, ajunse foarte devreme la teatru, unde găsi culisele pustii.

Coristele se adunau fără grabă şi se îmbrăcau şi mai încet. Discuţiile, râsetele, şoaptele abia auzite îşi urmau cursul lor obişnuit, dar Janka, preocupată să se îmbrace, nu

[36] Operetă de J. Strauss.

mai înregistra nimic.

Se grăbeau toate s-o ajute, râzând de stângăcia ei, de faptul că n-avea nici măcar pudră şi ruj.

— Cum, nu te-ai pudrat niciodată? o întrebară.

— Nu... de ce să mă pudrez? răspunse simplu.

— Trebuie să-i aranjăm faţa, e prea palidă, propuse una.

Şi o luară în primire.

Îi întinseră pe faţă un strat subţire de fard alb, îl închiseră apoi cu ruj, îi roşiră buzele, îi conturară ochii cu o pensulă muiată în tuş, îi frizară părul şi i-l prinseră cu clame; şi-o treceau din mână în mână, dându-i mii de sfaturi şi avertismente.

— Când intri, să priveşti drept spre public, ca să nu te poticneşti.

— Şi să te închini înainte de a intra.

— Vezi să păşeşti cu dreptul pe scenă.

— Ei, bine... doar n-ai de gând să ieşi pe scenă în costum scurt şi fără dres?...

— N-am dres!

Începură toate să râdă de încurcătura ei.

— Ţi-l dau eu pe-al meu! se oferi Zielińska. Cred că-ţi vine bine.

Se arătau foarte binevoitoare, pentru că aflaseră că-i va da lecţii de pian Jadziei Cabińska şi că Pepa îi împrumutase costumul. Voiau s-o câştige de partea lor pentru a avea un sprijin la direcţie.

Janka se uită în oglindă şi mai că strigă de uimire; aproape că nu se mai recunoştea, atât de mult o schimbase rujul, ochii daţi cu negru şi fardul. I se părea că are o mască pe faţă, foarte puţin asemănătoare cu chipul ei şi mai arătoasă, dar cu expresia aceea ciudată pe care o aveau toate coristele.

Coborî de la garderobă şi se duse la Sowińska.

— Doamnă dragă, spune-mi adevărul, cum arăt? întrebă cu înfrigurare.

Sowińska o cercetă din toate părţile şi cu un deget îi întinse mai bine rujul pe obraji.

— Cine ţi-a dat costumul, domnişoară?

— Mi l-a împrumutat doamna director.

— O, cred că s-a înduioşat de ceva, pentru că altminteri nu dă nimănui nimic.

— Într-adevăr, astăzi era cam suferindă... mi-a povestit nişte lucruri atât de triste...

— Comedianta!... dac-ar juca şi pe scenă tot atât de bine, ar fi cea mai bună actriţă din lume.

— E, cred că dumneata glumeşti!... Mi-a povestit despre trecutul ei, despre Lwów...

— Minte, baba! Acolo a fost iubita unui husar, se ţinea de scandaluri şi au dat-o afară de la teatru. Şi ce mare scofală a fost la teatrul din Lwów?... o biată coristă. Ha, ha, astea sunt bancuri vechi... Noi le ştim de mult... Dacă ai să crezi întotdeauna ce spun actorii şi actriţele, ai să afli mai mult de-o groază!...

Janka nu-i răspunse, nu putea şi nu voia s-o creadă pe Sowińska.

— Spune-mi, doamnă, cum arăt?

— Bine... chiar foarte bine!... îţi garantez că de azi încolo o să se ţină şi după dumneata! îi spuse apăsat şi cu un tâlc anume, încât Janka se făcu stacojie.

Emoţia îi creştea; umbla pe scenă, privea prin ochiul din cortină la publicul care se strângea încet, alerga la garderobă şi se privea în toate oglinzile, încerca să se aşeze undeva şi să aştepte, dar nu putea sta locului; aţâţarea, emoţia primului spectacol îi dădeau o stare febrilă. Nu putea să stea liniştită nici măcar un minut. Erau momente când se simţea paralizată de o frică ciudată şi atunci voia să lase totul baltă şi să fugă.

Nu vedea oamenii, pregătirile din jurul ei, luminile, nu vedea nici măcar scena, în creier îi stăruia imaginea unei mase mişcătoare de ochi şi de feţe.

Se uita mereu cu spaimă la public şi simţea că i se opreşte bătaia inimii.

Când gongul bătu a doua oară, coborî de pe scenă şi se duse lângă cor în spatele decorului, aşteptând clipa în care avea să intre; se închină fără să vrea şi tremura atât de tare din tot trupul, încât una dintre coriste o luă de braţ.

— Intraţi! răcni regizorul de culise şi mulţimea o luă cu ea, ducând-o în partea din faţă a scenei.

Liniştea bruscă şi strălucirea luminilor o făcură să-şi revină. Privea năucă la public, nefiind în stare să scoată niciun sunet.

Fetele îi făceau semne, o încurajau, dar habar nu avea ce se petrece cu ea. Abia dialogul şi corul următor o aduseră cât de cât la realitate.

După ce ieşi de pe scenă, se opri în culise şi se linişti cu totul; era furioasă că se lăsase atât de uşor stăpânită de o spaimă copilărească.

A doua oară simţi doar un tremur lăuntric, dar cântă, ascultă muzica şi privi drept spre public.

Se simţea mai liniştită şi pentru că întâlni privirea redactorului aşezat în rândul întâi, care o încuraja zâmbindu-i binevoitor.

Se uită o vreme la el, apoi începu să distingă tot mai multe chipuri din public.

Într-o scenă în care corul se plimba, sugerând poporul – în faţă se desfăşura un dialog comic – Janka putu să se uite în jurul ei, în timp ce colegele îşi comunicau în şoaptă.

— Bronka, îl văd pe farmacistul tău, în rândul trei spre marginea din dreapta...

— Ia te uită! Dasza a venit la teatru... o, ce gătită e!

— Cum să nu fie, dacă i-a suflat bancherul lui Mimi.

— Unde joacă acum?

— La Eldorado[37].

— Siwińska, încheie-mi şi mie copcile, că simt cum îmi cade fusta. Fă-te că-mi spui ceva la ureche, să nu observe nimeni.

— Ludka, ţi se lasă peruca.

— Mai bine ai grijă de laţele tale!...

— Mâine mă duc cu cineva la local... Zielińska, vii şi tu?

— Uite cum îmi face cu ochiul studentul ăla de la margine.

— Nu-mi plac curtezanii cu buzunarele goale.

— Da, dar sunt nişte tipi foarte veseli!

[37] Teatru-grădină din Varşovia.

— Mersi! N-au decât votcă şi sardele. Bună masă, dar numai pentru... stradă.

— Tăceţi din gură, Cabanowa e în lojă.

— Ce-i cu ea de s-a îmbrăcat azi ca o tinerică?...

— Gura, cântăm!

Asemenea situaţii se repetau mereu cu schimbări nu prea mari. Abordau publicul cu ajutorul privirilor şi al zâmbetelor. În pauze, câteodată între două acte, îşi împărtăşeau observaţii suculente despre publicul masculin, mai ales, deoarece pe femei se mulţumeau să le critice şi să facă ironii pe seama lor.

Culisele se umpleau de tot felul de chipuri; slujitoare, maşinişti, băieţi de la bufet, actori care aşteptau să intre – şi toţi priveau pe scenă.

Doica şi doi dintre copii, cei mai mari, stăteau aproape de avanscenă, lângă frânghia cortinei.

Era atât de cald, încât actorii aproape că se înăbuşeau, iar fardul li se topea pe faţă.

Din culise, Wawrzecki făcea semne disperate către Mimi care cânta un duet cu Władek; în pauze, actriţa îi arăta limba cu răutate şi se apropia şi mai mult de partener.

— Dă-mi cheia de la casă... mi-am uitat cizmele şi am nevoie acum de ele.

— Este în buzunăraşul de la rochie, la garderobă. Puteai să ştii atâta lucru... îi răspunse, depărtându-se spre mijlocul scenei în vreme ce cânta o frază muzicală.

Halt bătu cu bagheta în pupitru, deoarece Władek sărea notele şi ezita mereu; intimidat de-a binelea de iritarea dirijorului, cânta deci din ce în ce mai prost.

— O face înadins, porcul de şvab! murmura cu răutate, îmbrăţişând-o într-o scenă de dragoste pe Mimi care cânta.

— Nu mă strânge atât de tare... pentru Dumnezeu, ai să-mi frângi coastele! şopti Mimi, zâmbind în acelaşi timp pierdută.

— Căci te iubesc... ca un nebun!... căci te iubesc!... cânta Władek cu înflăcărare.

— Ai turbat, domnule?!... o să-mi faci vânătăi şi...

Se întrerupse brusc, fiindcă Władek sfârşi partitura şi

aplauzele porniră ca o lavină, aşa că-l luă de mână şi înaintară spre partea din faţă a scenei, înclinându-se publicului.

În pauză, Janka privi curioasă la primul rând de scaune, pentru că i se spusese că acolo stau reprezentanţii presei; văzuse într-adevăr înscrise pe spătarul scaunelor titlurile gazetelor.

Redactorul sta în intervalul dintre rândurile de scaune şi discuta cu un blond rotofei.

— Domnule, de la ce gazetă este redactorul care vine în culise? îl întrebă Janka pe regizorul de culise, care supraveghea aranjarea scenei pentru actul următor.

— De la niciuna, mai mult ca sigur, fiindcă e un redactor sezonier, pentru teatrele-grădină.

— Nu e cu putinţă... Mie mi-a spus că...

— Hi, hi, râse încet, trebuie să fii tare naivă, ca să crezi tot ce spun spectatorii care vin în culise!

— Bine, dar stă în scaunele presei, aduse Janka un argument pe care-l socotea convingător.

— Ei şi ce!... Mulţi neisprăviţi din ăştia stau acolo. Uite, domnişoară, numai blondul este scriitor adevărat şi critic de teatru... ceilalţi, păsări călătoare! Dumnezeu ştie cine sunt, ce fac... şi pentru că se au bine cu toţi, vorbesc mult, au bani şi sunt întotdeauna pe primele locuri, nu-i întreabă nimeni ce hram poartă...

Janka asculta surprinsă neplăcut de această descoperire.

— Splendid arăţi, domnişoară, splendid! exclamă redactorul, dând buzna pe scenă şi întinzându-i mâna de departe. Un adevărat portret de Greuze[38]. Ceva mai mult curaj şi totiul o să meargă strună. Mâine dau o notiţă despre apariţia dumitale pe scenă.

— Mulţumesc, domnule redactor, răspunse cu răceală fără să se uite la el.

Redactorul se învârti pe călcâie şi alergă la garderoba bărbaţilor.

— Bună ziua, domnilor!... Ce faci, directore?...

— Cum e sala?... redactore, ai trecut pe la casă?... Recuziter, fir-ar să fie, dă-mi burta mai repede!

[38] J.B. Greuze (1725–1805) – cunoscut pictor francez.

— Aproape toate locurile sunt vândute...

— Cum merge piesa?

— Bine, foarte bine! Văd că ai împrospătat corul; am văzut o blondă minunată, atrage toate privirile...

— Cum... arată chiar atât de bine? Abia a venit.

— Mâine am să te laud că ai grijă de ochii publicului.

— Bine, bine... Aduceţi-mi burta mai repede!

— Directore, dă-mi un bon să ridic două ruble de la casierie; trebuie să trimit numaidecât pe cineva după ghete, se rugă un actor, îmbrăcându-şi costumul în grabă.

— După spectacol! răspunse Cabiński, ţinându-şi perna pe abdomen. Trage tare, Antek!

Îl strânseră în feşe lungi ca pe o mumie.

— Directore, am nevoie de ghete pe scenă, n-am în ce să joc!

— Du-te dracului, iubitule, şi nu-mi mai bate capul! Gongul! îi spuse regizorului de culise. Daţi-mi vesta, repede!... Recuziter, ce mobile sunt pe scenă? întrebă aproape strigând, dar recuziterul nu-l auzi. Frizer, peruca!... mai repede! Pe Dumnezeul meu, voi mă faceţi să întârzii întotdeauna!

Ori de câte ori juca, Cabiński producea o adevărată vânzoleală la garderobă. Avea mereu trac şi, ca să scape de el, striga şi se certa din te miri ce; frizerul, croitorul, recuziterul trebuiau să alerge în jurul lui şi să aibă grijă să nu uite ceva din ce-i trebuia pe scenă. Cu toate că începea să se îmbrace din timp, întârzia totdeauna, completându-şi de obicei îmbrăcămintea sau machiajul în culise. Abia pe scenă îşi recăpăta liniştea.

Acum se întâmpla la fel; îşi pierduse bastonul pe undeva, aşa că îl căuta peste tot şi striga:

— Bastonul, cine mi-a luat bastonul?... Bastonul, fir-ar să fie, că trebuie să intru în scenă!...

— La garderobă faci un tărăboi grozav, iar pe scenă abia bâzâi ca o muscă, îi spuse rar Stanisławski, căruia nu-i plăceau ţipetele.

— Dacă nu vrei să asculţi, ieşi în grădină.

— Rămân aici, dar vreau să am linişte. Nimeni nu se

poate îmbrăca lângă tine...

— Maestre, ai grijă de tine! strigă Cabiński furios, căutându-şi zadarnic bastonul prin toate colţurile.

— Ucenicule, află de la mine că măiestria n-are nimic comun cu ţipetele.

— Dar nici cu bolboroseala ta... Bastonul, oameni buni, daţi-mi un baston!

— În niciun caz cu şopocăitul tău pe scenă! rosti cu răutate Stanisławski.

— Podesta, pe scenă! strigă regizorul de culise.

Cabiński se repezi, smulse cuiva bastonul din mână, îşi înnodă batista neagră la gât şi alergă pe scenă.

Stanisławski plecă în culise, se împrăştiară cu toţii şi garderoba rămase pustie; doar croitorul adună costumele aruncate pe jos şi pe mese şi le duse la magazie.

Regizorul Topolski veni şi, cum avea obiceiul, se trânti pe mese, împreunându-şi mâinile sub cap.

Pasiunea lui era să asculte de departe glasurile scenei, sunetele slabe ale muzicii, ecourile neclare ale cântecelor, şi să viseze.

Era un amestec iute ca focul din cele mai diferite elemente; un actor care avea talent cu adevărat şi în afară de teatru nu mai voia să ştie de nimic. Juca realist până la exagerare, cu toate că se râdea mult pe socoteala lui. Trăia cu Majkowska, ei doi alcătuind fruntea trupei. Se iubeau foarte mult, deşi se certau aproape în fiecare zi.

— Moryś, dacă-ţi spun figura pe care i-am făcut-o lui Cabiński, ai să sari drept în picioare! spuse Wawrzecki, dând buzna la garderobă.

— Du-te dracului! mormăi regizorul şi vru să-i repeadă un picior; l-ar fi lovit, dacă Wawrzecki nu se retrăgea la timp. Turba de furie când cineva îi întrerupea aceste momente de singurătate.

— Ai un talent special la săritura într-un picior... poţi să te duci fără frică la circ şi la trapez!...

— Ce vrei?... spune repede şi cară-te în iad!

— Cabiński mi-a dat zece ruble... Ei, nu ţi-am spus că ai să sari în sus?

— Cabiński ţi-a dat zece ruble acont?... e o glumă proastă! se îndoi Topolski şi se întinse din nou.

— Pe cuvântul meu. Nu i-am spus decât că Ciepiszewski a reapărut, că şi-a vândut ultima fermă din regiunea Łomźa şi că înfiinţează o nouă trupă, vrând să stea de vorbă şi cu tine.

— Maimuţoiule! Dacă Ciepiszewski mi-ar da şi o mie de ruble pe lună, tot nu m-aş duce la el. Prefer să adun eu însumi o trupă de actori...

— Moryś, de ce nu înfiinţezi tu o trupă de teatru cu adevărat?...

— Mă gândesc s-o fac de multă vreme. Dacă n-ai fi atât de prost şi ai înţelege puţin arta, ţi-aş împărtăşi planul meu, fiindcă bani pot să am oricând. Tu ştii că am o slăbiciune pentru tine, dar nu poţi să mă înţelegi, pentru că eşti un prost fără margini şi o gură spartă.

Wawrzecki îşi lăsă capul în jos şi răspunse cu naivitate:

— Şi ce vină am eu!... Aş vrea şi eu să ştiu şi să înţeleg cât mai multe lucruri, dar cum încep să gândesc sau să citesc ceva, fie că mă apucă somnul, fie că Mimi mă scoate la plimbare şi nu mai pot face nimic.

— De ce trăieşti cu ea?... Dă-i drumul la păscut ori vinde-o vreunui dobitoc...

— Dar tu de ce trăieşti cu Mela? Că doar nici tu nu eşti prea fericit cu ea...

— E cu totul altceva. Mela are talent, o iubesc şi apoi îmi plac grozav femeile puternice; îmi plac femeile pătimaşe, din acelea care atunci când se înflăcărează, muşcă în timp ce fac dragoste, iar la mânie sfâşie şi bat. Una ca asta ştiu măcar că are suflet în ea! Urăsc oamenii încleiaţi artificial, manechinii cuminţi... ptiu... fir-ar să fie!

— Mimi e atât de isteaţă şi veselă. Ea mi-a dat ideea cu Ciepiszewski, fiindcă avem de gând să organizăm o escapadă la Bielany[39]. Merge cu noi şi autorul ăla... ştii tu... a scris o piesă pe care o s-o jucăm noi...

— Głogowski. Ho, ho, omul ăsta are dinţi, nu glumă. O să jucăm piesa luna asta; e grozavă, turbată pur şi simplu, dar

[39] Pădurice, loc de agrement la marginea Varşoviei.

nu va avea succes, pentru că e prea greu de mistuit pentru publicul de la noi...

— Mimi e moartă după el, fiindcă-i spune în faţă că e proastă... E un tip de viaţă!

— Wawrzek, s-ar putea să adun o trupă, dar atunci o să ne descotorosim de femei şi o să locuim împreună... ţi-aduci aminte, ca la Płock şi la Kalisz... o să ne gătim singuri...

— Ce vremuri bune... numai că la Grabiec era o sărăcie lucie!

— Tu nu ştii, dar un artist adevărat are nevoie de puţină sărăcie şi multă luptă.

Tăcură.

Hohote răzleţe de râs năvăleau dinspre public, întrerupte de aplauze zgomotoase, care făceau geamurile să zăngăne, sau de strigăte de mulţumire ce răsunau ca o furtună în liniştea garderobei, cutremurând flăcările lămpilor de gaz; apoi iarăşi se aşternea tăcerea şi ecourile încete se auzeau ca şi înainte... până când, brusc, se iscă o larmă asurzitoare... Se sfârşise un act.

— Cu ce plăcere aş călca peste capetele acestor guralivi! mormăi Topolski.

— Hai, spune-mi şi mie planul tău, îţi dau cuvântul de onoare că n-am să scot o vorbă.

— Merg şi eu cu voi la Bielany, o să-ţi spun atunci.

— O să fie o escapadă pe cinste. Mimi o să se bucure grozav; mă duc să-i spun că veniţi şi voi.

Topolski se ridică de pe mese şi ieşi în grădină, pentru că la garderobă dădură buzna cei care coborau de pe scenă. Se gândi la Wawrzecki. Ţinea foarte mult la el, cu toate că era exact opusul lui.

Wawrzecki era prost, uşuratic, risipitor, cinic şi un chefliu de prima mână, dar avea mult talent; era unul din cei mai buni amanţi superficiali din trupele de provincie.

Era de-a dreptul uluitor ca el, copilul străzii şi al rigolei, fiul unui paznic din Leszno, să poată juca atât de bine pe domnişorii răsfăţaţi. Nu medita niciodată asupra rolului, nu-l completa printr-o elaborare proprie, intuia şi ştia dintr-o

dată tot ce trebuia. Avea în sânge acel ceva care intră în alcătuirea unui talent adevărat; crea de fiecare dată tipuri şi caractere noi.

Era iubit de public, mai ales de cel feminin, fiindcă era foarte frumos şi foarte cinic. Nu suporta nicio zăbală; nicăieri nu rezista mai mult de două luni, deoarece făcea scandal din orice fleac şi pleca în altă parte.

La Cabiński se afla încă din primăvară şi nu plecase până acum numai pentru că era foarte legat de Topolski şi de o idilă înfiripată fără ştirea lui Mimi pe care o adora.

Era rău şi schimbător ca un copil. Îi plăceau la nebunie hainele la modă şi legăturile amoroase... suflet şi culoare de fluture.

În garderoba solistelor izbucni furtuna; strigau atât de tare, încât Cabiński, care tocmai coborâse de pe scenă, alergă cât putu de repede să liniştească lucrurile.

Se repeziră la el Kaczkowska dintr-o parte şi Mimi din cealaltă; îl înhăţară fiecare de câte o mână, ţipând care mai de care şi străduindu-se astfel să se facă ascultate.

— Directore, dacă dumneata îngădui să se întâmple asemenea lucruri, eu nu mai am ce căuta aici!...

— E un scandal!... Directore, a văzut toată lumea... nicio oră nu mai stau cu ea!

— Directore, ea a...

— Minţi, doamnă!

— Asta-i revoltător!

— E caraghios, de-a dreptul josnic!

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce s-a întâmplat?... Isuse, Marie! Cine m-a pus să viu aici?! se văieta Cabiński jalnic.

— Îi spun eu directorului...

— Ba eu trebuie să-i spun, pentru că dumneata minţi!

— Dragele mele!... Pe legea mea, nu mai pot răbda... plec!

— Uite cum a fost! Eu am căpătat un buchet de flori, pentru că mie mi-l întindea, e limpede... iar dumneaei, care stătea mai aproape, s-a repezit, l-a luat şi... în loc să mi-l dea mie, s-a înclinat cu tupeu şi l-a oprit pentru ea! hohoti

Kaczkowska printre lacrimi.

— Dă-i ’nainte cu născocirile! Gândeşti c-o să te creadă cineva!... Numai coşarii puteau să-ţi trimită dumitale flori! Dragă directore, am primit un buchet de flori după cuplet; l-am luat şi asta s-a legat de mine că-i al ei... E curată prostie!... Ea crede că urletele ei răguşite trebuie răsplătite cu flori!

— Şi ţie-ţi trimit flori?... ţie care nu cânţi nicio notă ca lumea?! Pentru piuitul tău de şansonetistă?!

— Uite la ea, cântă ca un elefant jupuit de piele şi se mai şi grozăveşte!

— Tăcere, doamnă! Sunt actriţă cu experienţă şi nu permit să fiu insultată de o debutantă, un cap de varză, o biată coristă ca dumneata.

— O debutantă ca mine face mai mult ca dumneata: pe mine nu mă ţin aici de politeţe, pentru merite de anţărţ, pentru dinţii falşi, pentru perucă şi bătrâneţe! Cu cântul dumitale ţi-ar sta mai bine să te joci cu nepoţeii, decât să apari pe scenă.

— Directore, spune-i scandalagioaicei ăsteia să tacă, altfel părăsesc teatrul în clipa asta!

— Dacă baborniţa asta nu tace din gură, pe Wawrzek! pe care-l iubesc, vă las să sfârşiţi piesa fără mine... Ducă-se dracului totul!... Mi s-a acrit să joc cu asemenea oameni!

Începu să plângă.

— Mimi, vezi să nu-ţi murdăreşti ochii! o avertiză careva.

Mimi se opri numaidecât din plâns.

— Ce pot să vă fac eu? întrebă Cabiński, prinzând un moment potrivit.

— Să-mi dea buchetul înapoi imediat şi să-şi ceară scuze! pretinse Kaczkowska.

— Pot să-ţi mai dau şi ceva pe deasupra, câţiva pumni... Directore, întreabă fetele de la cor; toate au văzut foarte bine cui i s-a întins buchetul.

— Corul din actul patru! strigă Cabiński spre culise.

Intrară vreo cincisprezece femei şi bărbaţi, îmbrăcaţi numai pe jumătate; printre ei se afla şi Janka.

— E, acum să facem judecata lui Solomon!

În încăpere se îmbulzea o mulţime de lume şi glumele usturătoare la adresa Kaczkowskăi, pe care n-o suferea nimeni, se încrucişau ca focurile de artificii.

— Cine a văzut cui i s-a dat buchetul? întrebă Cabiński.

— N-am băgat de seamă, răspunseră într-un glas, nevrând să se pună rău cu niciuna dintre părţi; numai Jania, care ura orice minciună, spuse la sfârşit:

— Domnişoarei Zarzecka i s-a dat... eram acolo şi am văzut bine.

— Începătoarea asta ce caută aici?!... A venit direct de pe stradă şi cutează să-şi spună părerea? o certă Kaczkowska dispreţuitoare.

Janka înaintă spre ea şi-i spuse cu glasul răguşit întrucâtva de furie:

— Doamnă, n-ai dreptul să mă insulţi! Mie n-are cine să-mi ia apărarea, dar sunt în stare să mă descurc şi singură şi nu permit nimănui să mă insulte! E limpede? Te pot face să-ţi înghiţi vorbele cu forţa! Pe mine nu m-a insultat nimeni şi nici n-o să mă insulte!

Ridicase glasul şi aproape că ţipa, firea ei nedomolită spunându-şi cuvântul. Se aşternu o linişte ciudată, atâta demnitate şi forţă răsunau în cuvintele ei. Privi ameninţătoare, cu ochii plini de flăcări, şi plecă.

Kaczkowska făcu o criză de furie, deoarece Mimi şi celelalte femei se prăpădeau de râs.

Cabiński dădu bir cu fugiţii; îşi dezbrăcă în grabă costumul şi alergă la casierie.

— Oho, e o figură, asta nouă! murmură cineva.

— Kaczkowska n-o să i-o ierte niciodată...

— Ce poate să-i facă! O sprijină direcţia...

Imediat după sfârşitul piesei, Mimi alergă la fetele de la cor. O găsi pe Janka încă revoltată şi furioasă; i se aruncă de gât şi-i mulţumi din toată inima, acoperind-o de sărutări.

— Cât de bună eşti, domnişoară... cât te iubesc pentru...

— Am făcut numai ce trebuia să fac.

— N-ai ţinut seama, ca ceilalţi, că-ţi vei face o duşmancă din Kaczkowska.

— Niciodată n-am ţinut seama de aşa ceva. Puterea unui

om se măsoară prin numărul duşmanilor săi, răspunse cu mândrie, dezbrăcându-se alene.

— Vii şi dumneata cu noi la Bielany, bine?...

— Când? Nu ştiu dacă... cine mai vine?

— Într-una din zilele următoare... O să meargă Wawrzek, eu, un autor, a cărui piesă o s-o jucăm aici, un băiat foarte vesel... Majkowska, Topolski şi dumneata. Trebuie să mergi şi dumneata. O să ne distrăm de minune, îţi garantez.

După multe insistenţe şi sărutări, pe care Janka le primi cu indiferenţă, acceptă în cele din urmă.

— Ştii că mâine o să fie o petrecere şi mai grozavă! Cabińska îşi serbează ziua numelui. Hai, îmbracă-te, plecăm împreună.

Îi aşteptară apoi pe Wawrzecki şi se duseră cu toţii la cofetărie, la un ceai, luându-l şi pe Topolski. Acesta redactă aici convocarea pentru a doua zi; tot colectivul avea să vie neapărat la repetiţie la ora zece dimineaţa.

V

Pentru Cabiński, toate zilele în care se juca erau importante, extraordinare însă erau numai trei: ajunul Crăciunului, prima zi de Paşte şi... ziua onomastică a soţiei, care cădea la 19 iulie, de sfântul Wincenty à Paulo.

În aceste trei zile, direcţia teatrului organiza petreceri cu mare fast. Cabiński avarul dispărea atunci şi-i lua locul un Cabiński ospitalier ca un şleahtic de altădată, care manifesta înclinaţii ereditare de adevărat risipitor. Totul era aranjat pe picior mare, se bea peste măsură şi nu se cruţau banii pentru nimic. Ce-i drept, vreo lună de zile după aceea, aconturile erau mai mici, văicărelile în legătură cu locurile nevândute mai mari şi amânările plăţii salariilor mai dese, dar aproape că nu observa nimeni; de distrat însă se distrau în lege, mai ales de ziua onomastică.

Numele mic al Cabińskăi era Wincentyna; de ce-i zicea

soţul Pepa, nu ştia nimeni, pentru că nici nu interesa pe nimeni chiar atât de mult.

Conform convocării lui Topolski, actorii sosiră punctual la repetiţie. Avea să se joace *Martira* lui d'Ennery[40], în care rolul principal, unul dintre cele mai ambiţioase şi mai lacrimogene din repertoriul ei, îl juca de regulă o dată pe an soţia directorului. Într-adevăr îl juca bine; îşi cheltuia în el întreaga rezervă de lacrimi şi toate posibilităţile glasului, trăind o mulţumire adâncă atunci când emoţiona publicul.

Reprezentaţia din ziua onomastica era de obicei o adevărată binefacere pentru tot felul de începătoare, cărora li se împărţeau roluri cu acest prilej, ca Pepa să iasă şi mai mult în evidenţă.

Cabińska veni direct pe scenă; nu mai vorbi cu nimeni, tot timpul repetiţiei stăruindu-i pe faţă o expresie de înduioşare şi emoţie.

La sfârşit, după ce toţi actorii făcură roată în jurul ei, ieşi înainte Topolski. Cabińska îşi lăsă ochii în jos cu modestie şi aşteptă, prefăcându-se uimită.

— Stimată doamnă director, îngăduie-mi ca în numele colegilor şi al colegelor mele să-ţi exprim cele mai sincere urări de ziua onomastică, dorindu-ţi din tot sufletul, stimată doamnă director, să rămâi încă foarte multă vreme mândria scenei noastre, mângâierea soţului şi a copiilor. În semn de recunoaştere a meritelor artistice şi de mulţumire pentru atitudinea colegială, colectivul de actori te roagă, doamnă, să binevoieşti a primi acest dar modest al inimilor noastre binevoitoare ca un omagiu neînsemnat pentru bunătatea şi prietenia dumitale.

Sfârşi întinzându-i o cutiuţă deschisă în care se afla o garnitură de safire, cumpărată prin contribuţia tuturor. Apoi îi sărută mâna şi se retrase mai la o parte.

Începură cu toţii să se apropie de ea unul câte unul; bărbaţii îi sărutau mâna, iar femeile i se aruncau de gât cu manifestări de prietenie şi bunăvoinţă.

Władek, care îndurase cel dintâi corvoada sărutului, îl trase pe Topolski în culise.

[40] A.Ph. d'Ennery (1811–1899) – dramaturg francez de a doua mână.

— Scuipă repede, domnule, că ai să te otrăveşti de atâta prefăcătorie.

— Ea însă nu se otrăveşte.

— Na-ţi-o bună! Safirele au costat o sută douăzeci de ruble, pentru atâţia bani poate asculta fie şi o săptămână întreagă.

— Mulţumesc, vă mulţumesc din toată inima. Mă faceţi să roşesc, pentru că nu ştiu cu ce-am putut merita atâta bunăvoinţă, le spuse Cabińska emoţionată, deoarece safirele erau într-adevăr foarte frumoase.

Directorul zâmbea, îşi freca mâinile şi-i invita pe toţi acasă după spectacol; din toată inima, întrucât nu se aştepta ca Pepa să primească un dar atât de frumos.

Soţia directorului era atât de bucuroasă, încât o sărută cu o efuziune deosebită pe Jania care, îndemnată de o simpatie neprefăcută, îi aduse un foarte frumos buchet de trandafiri, scuzându-se că nu participase la cumpărarea safirelor, care avusese loc înainte de angajarea ei.

Cabińska n-o mai lăsă să plece de lângă ea şi o luă să prânzească împreună.

— Sunt nişte oameni foarte buni şi ţin la dumneavoastră, spuse Janka la masă.

— O fac numai o dată pe an, aşa că nu se ruinează, răspunse Cabińska veselă.

După masă plecară la o cofetărie, ca să nu încurce pregătirile care se făceau acasă pentru masa de seară.

Cabińska întârzie aici ca de obicei, povestindu-i Jankăi istoria acestor zile onomastice cu o înduioşare care nu-i putea înăbuşi senzaţia de amărăciune şi nelinişte pricinuită de tăcerea redactorului care nu-i trimisese nici măcar un bucheţel.

Spectacolul însemnă pentru ea un adevărat succes. Publicul îi dărui o mulţime de flori, iar redactorul îi trimise un coş uriaş cu flori şi o brăţară foarte frumoasă. Se simţea copleşită. Când îl văzu apărând în culise, îl trase în colţul cel mai întunecos şi-l sărută cu înflăcărare.

Locuinţa familiei Cabiński înfăţişa o privelişte

neobişnuită.

Primele două camere erau aranjate scenic cu mobile folosite la teatru. În prima încăpere, pe un covor uriaş care acoperea pardoseala murdară, se afla un taburet moale cu un palmier evantai la mijloc; două oglinzi pe console de marmură erau aşezate în colţuri. La uşi şi la ferestre atârnau draperii grele de catifea vişinie. Câţiva ficuşi mari şi rododendroni alcătuiau între două ferestre o delicioasă oază de verdeaţă, care punea în evidenţă linia frumoasă a unui tors reprezentând pe Venus din Milo; un gips îngălbenit, pus pe un postament scurt, drapat cu purpură.

Pe pianul din fund, înconjurat cu o ghirlandă de flori artificiale, era o fructieră de aur cu picior înalt, plină cu o mulţime de cărţi de vizită. Patru măsuţe, fiecare cu scaunele ei, erau risipite cu pricepere în locurile cele mai luminate. Auriturile înnegrite şi capitonate de la ramele oglinzilor erau abil acoperite cu muselină roşie, împodobită artistic cu flori, iar peste fâşiile rupte din tapet se agăţaseră tablouri. Salonul arăta splendid şi se distingea printr-o notă de fineţe şi eleganţă, încât Cabińska, întorcându-se de la teatru, rămase uimită şi exclamă cu entuziasm:

— Ce scenă grozavă!... Jaś, ai merita o mulţime de aplauze pentru asemenea aranjament.

— Doamne sfinte!... e frumos ca la comedie! adăugă doica, umblând prin salon în vârful degetelor.

Cabiński se mulţumi să zâmbească; trecutul lui de tapiţer era răsplătit.

Cealaltă încăpere, şi mai mare, care arăta de obicei ca o magazie de vechituri, atât era înţesată de tot felul de materiale necesare scenei, fusese transformată acum în sufragerie; albeaţa feţelor de masă, platourile strălucitoare, buchetele de flori şi tacâmurile bogate încântau privirile prin fastul caracteristic marilor restaurante.

Cabińska abia apucă să se schimbe în rochia violetă de sărbătoare, care împrumuta tenului ei ofilit şi asprit de cosmetice o nuanţă tinerească şi prospeţime, că actorii şi începură să umple încăperile.

Doamnele treceau în camera Cabińskăi, a treia de lângă

budoar, iar domnii îşi lăsau pardesiele în bucătăria împărţită în două de un perete franţuzesc, pictat în stil Ludovic al XV-lea, care fusese adus de pe scenă.

Wicek, într-o livrea de la teatru, ghete cu carâmbi de carton, o tunică albastră împodobită cu aplicaţii de şnur roşu şi o mulţime de nasturi auriţi, cam prea mare pentru el, ajuta actorii să se dezbrace, ţeapăn şi serios ca un adevărat *groom*[41] dintr-o comedie englezească; dar pentru că temperamentul lui de ştrengar nu-i îngăduia să rămână prea multă vreme în aceeaşi dispoziţie, din când în când le făcea cu ochiul şi se strâmba de mai mare hazul.

— Uite ce maimuţă onomastică a făcut directorul din mine! Nici mama care m-a născut nu m-ar mai cunoaşte! Mai mult ca sigur că pentru minunăţiile astea n-am să mai capăt masa de seară sau iertarea păcatelor! şoptea râzând.

— Gata!... Hai să începem!... strigă Władek spre regizor, bătând din palme.

— O scenă prea frumoasă pentru o biată farsă ca asta! completă Glas, intrând în urma lor.

— Dumneata ai prefera o tavernă de pe strada Zapiecek, fiindcă acolo e mai murdar, îi aruncă Władek.

— Orice animal preferă grajdul salonului, şi pe bună dreptate! spuse rece Stanisławski, scoţându-şi mănuşile jerpelite, nemuritoare, cum râdeau colegii.

— Cunoscutul, preţuitul şi merituosul nostru are azi umor de rândaş.

— Nicidecum! Ştie doar să vorbească fiecăruia pe limba lui! răspunse Władek în locul lui Stanisławski, deoarece purta un război permanent cu Glas.

— Sfârşiţi piesa asta moralizatoare şi începeţi ceva dintr-o operetă, o să fie mai vesel.

Se împrăştiară.

Femeile gătite, rujate, frumoase impuneau o atmosferă îngheţată, ţeapănă; stăteau nemişcate, stingherite de ceva, sfioase.

Janka veni destul de târziu, pentru că hotelul era departe şi voise să se îmbrace cu grijă. Se salută cu toţi, plimbându-

[41] Rândaş.

şi privirea mirată peste chipuri şi prin încăperi, uimită de expresia solemnă care domnea peste tot. Îmbrăcată într-o rochie de mătase crem de nuanţa heliotropului, cu albăstrele în păr şi la piept, înaltă, bine făcută, cu tenul ei gălbui şi părul roşcat, arăta foarte frumoasă şi originală. Avea mult farmec şi o distincţie naturală, se mişca lejer, obişnuită parcă dintotdeauna cu saloanele, spre deosebire de celelalte femei care se simţeau stânjenite de eleganţa teatrală a salonului; umblau, vorbeau şi zâmbeau ca pe scenă, jucând un rol mult mai dificil care cerea o permanentă prezenţă de spirit; se vedea cât de colo că nu se simt în largul lor păşind pe covoare; se aşezau cu teamă pe taburetele de mătase şi parcă se strecurau printre lucruri de frică să nu le atingă; se simţeau doar nişte figurante.

Era o recepţie plină de fast; cu vin servit de garsonii de la restaurant, platouri de prăjituri şi lichioruri care făceau înconjurul încăperilor în sticle pântecoase. Erau descumpănite cu totul. Nu ştiau să bea şi să mănânce cu eleganţă; se temeau să nu-şi păteze rochiile, mobila şi să nu pară caraghioase, deoarece câţiva bărbaţi, cărora nu le impunea deloc luxul acesta, se uitau la ele, împroşcându-le cu glume răutăcioase.

Majkowska, astăzi pur şi simplu minunată, într-o rochie galben deschis, împodobită cu trandafiri bordo, cu părul ei negru cu reflexe albăstrii şi faţa oacheşă, de o frumuseţe clasică, arăta ca un personaj pictat de Veronese[42]; o luă pe Janka de braţ şi se plimbară în voie prin salon, privind cu mândrie la cei din jur.

Mama ei, în schimb, pe care un răutăcios o aşezase pe un taburet, îndura chinuri mari; într-o mână avea un pahar de vin, în cealaltă o tartină, iar pe genunchi o prăjitură. Băuse vinul şi nu ştia ce să facă cu paharul.

Privi rugătoare spre fiică, roşi, apoi o întrebă pe Zielińska aşezată alături:

— Domnişoară dragă, ce să fac eu cu paharul ăsta?

---

[42] Paolo Veronese (1528–1588) – mare pictor italian, creatorul picturii monumentale decorative la Veneţia.

— Pune-l, doamnă, sub scaun...

Bătrâna o ascultă. Începură să râdă de ea, aşa că-l luă de sub scaun şi rămase cu el în mână.

Bătrâna Niedzielska, mama lui Władek şi proprietăreasa unei case pe strada Piwna, onorată întotdeauna de către familia Cabiński, şedea lângă ficuşi cu Kaczkowska, nedezlipindu-şi o clipă privirile de pe feciorul ei.

Între timp, bărbaţii luau cu asalt bufetul în sufragerie; dispoziţia creştea odată cu larma întretăiată de râsete ori de glumele lui Glas.

— De unde ai tu atâta umor?... îl întrebă Razowiec, cel mai posomorât dintre actori, care juca însă numai roluri de şleahtici veseli şi unchiuleţi nostimi.

— E secretul tuturor: nu-mi fac griji şi am un stomac excelent.

— Ai tocmai ce-mi lipseşte mie... Ştii, am folosit leacul pe care mi l-ai recomandat şi nimic... nu mai ajută la nimic. Presimt că nu mai ies din iarna care vine, mai mult ca sigur; dacă nu mă doare stomacul, mă supără ba şoldul, ba inima, ba mă străpunge o durere groaznică în grumaz sau mi se pune un junghi cumplit în şale.

— Închipuiri! Bea un coniac cu mine... Nu te mai gândi la boală şi vei fi sănătos tun.

— Tu râzi... dar eu îţi spun sincer că nu mai pot să dorm cât e noaptea de lungă, pentru că simt cum creşte boala în mine; parcă văd ceva cum pătrunde în fiecare vână, în fiecare os şi mă suge atât de groaznic... atât de groaznic!... Sunt din ce în ce mai slăbit; ieri abia am fost în stare să sfârşesc rolul, atât de tare mă înăbuşeam...

— Închipuiri, ascultă la mine! Hai să bem un coniac!

— Tu o ţii una şi bună, dar închipuirile astea pe mine mă dor şi mă omoară în fiecare zi, închipuirile astea înseamnă suferinţă şi se termină cu moartea, auzi tu, cu moartea?!

— Tratează-te cu apă sau porunceşte să te radă-n cap, să te îmbrace într-un halat galben şi să te ducă la Bunii fraţi[43],

[43] Ordin de călugări catolici înfiinţat în 1540 în Spania; în Polonia exista din 1609. Aveau în grijă şi spitale pentru bolnavi mintal; acesta este sensul folosit aici.

acolo sigur o să le vindece.

— E uşor să-ţi baţi joc, când n-ai fost bolnav niciodată.

— Am fost, pe Dumnezeul meu, am fost... Hai să bem un coniac. Am mâncat odată un cotlet la „Steaua” şi-am zăcut o săptămână; mă zvârcoleam ca un ţipar de durere...

Se traseră mai la o parte, continuându-şi discuţia la capătul bufetului, lângă fereastră. Unul se văieta şi se plângea, iar celălalt râdea întruna; în curând nu se mai auzeau decât şoaptele înfrigurate ale lui Razowiec sau glasul vesel al lui Glas care spunea mereu:

— Hai să mai bem un coniac!

Topolski sta cu Pieś în uşa salonului. Pieś îşi înclinase capul spre conlocutor şi muşca dintr-un sandviş cu carne, ştergându-se la gură cu fularul colorat. Ochii lui mari, de culoarea turcoazei, rătăceau neliniştiţi pe faţa colţuroasă, imobilă, a lui Topolski, pe care nu se citea nimic.

— Artă pentru artă!... Nu vorbi aşa, nu-i adevărat... asemenea artă n-are ce căuta pe scenă... E ca şi când ai vrea să reduci arta la o biată jucărie pentru câţiva nătângi, cărora le place un sos atât de leşios; ca şi când în această artă n-ai primi impulsurile de la viaţă, ca şi când ai vrea să te izolezi de ea, să ieşi din tine însuţi – tu, un om, un membru al unei rase, al unei colectivităţi.

— Nu mă interesează. Arta nu este oglinda ticăloşiilor unei rase, cum îi zici tu, a unei colectivităţi; nu este o trompetă cu ajutorul căreia tot felul de dobitoci să strige că e cald sau umed, că vor să înfulece sau să danseze...

— Dar ce este arta, omule, ce este? întrebă cu înfrigurare.

— Este o lume autonomă, în sine, în afara tuturor şi numai pentru câţiva...

— Nu-i adevărat, asta-i minciună!... Arta nu există în afara tuturor, ci deasupra tuturor... este ceva superior, iar prin aceasta cuprinde totul, fiindcă totul se întrepătrunde, totul se leagă şi totul trebuie să alcătuiască un întreg: binele şi cunoaşterea. Arta e natura însăşi, dar o natură conştientă întrucâtva.

— E, lasă-mă în pace!... ce ne privesc pe noi toate astea?

Şi aşa cortina se lasă prea repede, încheind farsa vieţii! spuse Topolski cu un glas aspru în care se simţea descurajarea.

— A, nu!... A trăi înseamnă tocmai a acţiona; trebuie să-ţi cheltuieşti talentul, energia, sentimentele pentru oameni... să ajuţi în prezent generaţiile viitoare.

— Începi să declami, Pieś! Ge-a mai rămas din stoicismul tău, unde-i indiferenţa pe care o recomandai şi căutarea liniştii interioare, ce s-a ales din aristocratismul tău spiritual?

— Mi-am dat seama că greşeam, nouă nu ne este îngăduit să ne depărtăm de viaţă şi s-o dispreţuim, fiindcă asta nu-i decât egoism. N-ai decât să râzi, dar îţi spun că abia acum am aflat adevărul.

— Şi dacă nici ăsta nu-i cel adevărat?...

— Odată şi odată o să-l găsesc eu... o să-l caut pân-o să-l găsesc...

— Mai degrabă ai să găseşti moartea sau spitalul de nebuni...

— Asta nu mă sperie deloc. Ce s-ar mai alege din bătăliile câştigate, dacă de frica morţii, oştenii s-ar împrăştia în cele patru vânturi înainte de luptă?

— Moryś! îl chemă încet Majkowska, dând draperia la o parte.

Topolski se aplecă spre ea şi Mela îi şopti la ureche:

— Te iubesc!... şi plecă discutând mai departe cu Janka.

— ...Asta nu mă sperie, cel puţin ştiu că trăiesc, că am un ţel... Nimicnicia vieţii personale mă atinge numai pe jumătate...

— Totu-i prostie şi deşertăciune! Ce-au descoperit toţi aceşti înţelepţi şi cercetători?...

— Ce vorbeşti, omule!... Au descoperit lumea, milioane de lucruri folositoare. Compară situaţia omenirii din secolul trecut cu cea din secolul nostru, şi ai să observi deosebiri uriaşe.

— Nu văd deloc că ar fi mai bine; ba e chiar mai rău, pentru că cei care se chinuie zadarnic, ca tine, s-au înmulţit... dar să lăsăm asta... mă gândesc la lucruri mai importante... Pieś, în cazul că voi alcătui o trupă de actori,

pot conta pe tine? întrebă mai încet.

— Totdeauna. Chiar dacă voi avea un salariu mai mic, prefer să fiu cu voi. După ce începe sezonul?

— Nu ştiu încă sigur. Am să-ţi spun peste câteva săptămâni... dar ţine minte... să nu scoţi o vorbă.

— Nu te teme. Numai că trebuie să-mi dai un acont, fiindcă am datorii.

Continuară să vorbească în şoaptă, conspirând; ca să nu atragă atenţia asupra lor, îşi asezonau conversaţia cu hohote de râs.

În tot salonul se alcătuiseră grupuri care discutau.

Cabiński alerga mereu de colo-colo, îndemna musafirii să bea, turnându-le el însuşi, şi se săruta cu toţi.

Pepa şedea alături de redactor şi de Kotlicki, unul dintre sprijinitorii de totdeauna ai teatrului. Discutau cu vioiciune despre ceva vesel, pentru că redactorul izbucnea într-un râs discret în timp ce Kotlicki îşi strâmba zâmbind faţa prelungă de cal şi îşi tot potrivea pulpanele surtucului. Se ştia despre el doar că este bogat şi blazat.

Kotlicki asculta destul de răbdător, în cele din urmă, întrebă cu un glas lemnos, spart, aplecându-se spre Cabińska:

— Când are loc punctul culminant al piesei de astăzi, cina?

— Numaidecât... aşteaptă, să vie şi proprietăreasa.

— De vreme ce-i acordaţi atâta atenţie, înseamnă că n-aţi plătit chiria de un trimestru, şopti ironic, nonşalant.

— Dumneata vezi întotdeauna şi peste tot numai lucrurile rele! îl certă soţia directorului, lovindu-l cu o floare.

— Astăzi văd doar că eşti încântătoare, doamnă director, că Majkowska are o înfăţişare de leoaică, iar cea care se plimbă cu ea... dar cine e?

— O coristă proaspăt angajată.

— Tocmai... că această adeptă a artei dramatice este minunată şi originală, având ea singură mai multă distincţie decât toate la un loc, că Mimi seamănă azi cu o chiflă abia scoasă din cuptor, aşa-i de albă, rotundă şi rumenă; că Rosińska are faţa unui pudel negru care a căzut în lada cu

făină şi n-a apucat să se scuture bine, în vreme ce Zosia ea este aidoma unui ogar spălat proaspăt şi netezit... Kaczkowska arată ca o tigaie cu unt topit... Doamna Pieś ca o cloşcă ce-şi caută puii pierduţi... Brzezińska e îngândurată ca un C alungit, iar soţia lui Glas parcă-i un viţel îmbrăcat în curcubeu; de unde dracu' a pus atâtea culori pe ea?

— Eşti un sarcastic neînduplecat!

— Îngăduie-mi să te înduplec, doamnă director, să ne grăbim la cină...

Tăcu.

Apoi Cabińska povesti despre noul tărăboi pe care Majkowska i-l făcuse lui Topolski.

Ascultând-o, Kotlicki se încrunta enervat, deoarece nu-i plăceau bârfele şi era prieten cu Topolski.

— Doamnă director, păcat că nu există o lege care să vă oblige să vă străpungeţi limba în locul urechilor; asemenea lege ar aduce mult bine omenirii, spuse cu răutate, învăluindu-se într-un nor de fum şi uitându-se la Jania care se plimba cu Majkowska.

Amândouă erau radioase, se simţeau măgulite că toată lumea privea la ele. Janka avea o expresie de veselie în ochii mari, iar buzele-i rujate râdeau cu atâta libertate şi farmec, descoperindu-i dinţii admirabili, încât Kotlicki îşi miji ochii de mulţumire. Îşi înclina capul şi se uita cu atâta naivitate la Majkowska, încât pe faţa ei se citeau destul de limpede neîncrederea şi curiozitatea. Doar din când în când o expresie îndârjită îi asprea o clipă colţurile gurii şi privirea; atunci degetele ei striveau nervos capetele albăstrelelor prinse la piept. Totul se petrecea fulgerător, dar nimic nu-i scăpa atenţiei lui Kotlicki.

Władek n-o slăbea nici el din ochi, în timp re discuta cu mama lui. Janka îi impunea prin înfăţişarea ei de femeie de societate. Îi întâlni privirea lui Kotlicki şi întoarse capul, descumpănit întrucâtva.

În acelaşi timp, Majkowska povestea diferite întâmplări din viaţa ei de artistă, fără reţineri şi cu mult cinism. Le sublinia deseori atât de expresiv cu râsul ei strident de isterică, încât Janka se simţea înfiorată de repulsie şi atunci

îi aluneca pe faţa foarte mobilă acea umbră de asprime.

Li se alătură Zosia Rosińska, o fetişcană de paisprezece ani, tipul copilului de actor, cu boticul slab şi lung de ogar, tenul vineţiu şi ochii mari de madonă. Părul scurt, frizat, îi tremura la fiecare mişcare a capului, iar buzele subţiri, mici, aproape că muşcau cu o expresie de răutate în timp ce-i povestea ceva cu înfrigurare Majkowskăi.

— Zosia, o chemă energic Rosińska.

Zosia se duse şi se aşează lângă mama ei, posomorâtă şi rea.

— Ţi-am spus de-atâtea ori, nicio legătură cu Majkowska! îi şopti Rosińska, aranjând cu atâta dragoste cârlionţii de pe capul fiicei, încât aceasta se strâmbă de durere şi răspunse abia auzit:

— Nu mă mai bate la cap, mamă!... De ce mă tot plictiseşti?... Mie îmi place domnişoara Mela, pentru că ea nu este o sperietoare, ca altele, ciripi răutăcioasă, zâmbind cu naivitate Niedzielskăi care se uita la ea.

— Las' că vorbim noi acasă! spuse mama mai încet.

— Bine, mamă, bine... o să vedem!

Rosińska se întoarse spre Stanisławski care stătuse tot timpul lângă ea şi discutase fără să bea nimic. Începu să vorbească rău despre Majkowska, cu care se certa mereu, deoarece aveau aproape acelaşi repertoriu, dar Majkowska avea în plus talentul, tinereţea şi frumuseţea, aşa că Rosińska era îndepărtată treptat de la rolurile mai importante. Suferea cumplit din această cauză şi făcea scandaluri de pomină întotdeauna, fiindcă invidia şi umilinţa o rodeau adânc... îndura chinurile de nedescris ale unei actriţe, pe care începeau s-o lase puterea, glasul şi posibilităţile fizice, ale femeii care îmbătrânea şi era aruncată ca un obiect nefolositor, luându-i locul alta mai tânără, mai înzestrată şi mai frumoasă.

Ura toate femeile tinere, presimţind în fiecare o rivală, o hoaţă care-i fura rolurile şi publicul.

Ah, de câte ori nu plângea cu lacrimi de nemărginită durere când într-un rol în care odinioară făcuse furori, acum ieşea din scenă fără aplauze!... Nu ştia nimeni câte nopţi

nedormite şi câte lacrimi amare o costau succesele Majkowskăi.

În ultima vreme, se apropiase de Stanisławski, intuind că şi cu el se petrecea ceva asemănător; nu-i spusese nimic, nu se plânsese niciodată, dar acum, când îşi înclina spre ea faţa-i slabă, palidă, încreţită de riduri subţiri ca firul de păr, în care ochii gălbejiţi ardeau mohorât, când vedea în ei o nelinişte uriaşă, chinuitoare, o idee care-l rodea ascunsă în adânc, şi această expresie a buzelor vineţii, amară, tristă şi foarte obosită, era sigură că nu greşea.

— Nu numai Majkowska... dar îi vezi pe toţi cum joacă!... Ce-i teatrul ăsta al lor?

— Dumneata ai văzut cum a jucat Cabińska astăzi? îl întrebă Rosińska.

— Dacă am văzut?... eu văd în fiecare zi. Oho, eu ştiu de mult ce sunt ei... de mult!... Chiar şi Cabiński, ce-i el?... Un bufon, un dansator pe sârmă, căruia pe vremea mea nu i-ar fi dat să joace nici măcar un rol de lacheu!... Iar Władek, ăsta-i artist? Un animal care transformă scena într-o casă de toleranţă!... El joacă numai pentru iubitele lui! Stăpânii lui sunt cizmarii şi frizerii, iar frizerii şi cizmarii lui sunt golani de pe malul Vistulei. Ce aduc ei pe scenă?... Grosolănia, trotuarul, bâlbâiala, noroiul... Şi Glas ce este? Că-i beţiv, treacă-meargă, dar unui artist adevărat nu-i este îngăduit să bată cârciumile cu toţi nespălaţii; un artist n-are voie să aducă pe scenă sughiţuri de beţivan sau brutalităţi vulgare... Să-l vezi pe Źólkowski[44] în *Meşterul şi calfa*[45]*;* iată tipul de beţiv sadea în sensul larg, clasic; găseşti acolo şi gest, şi poză, şi mimică, şi găseşti nobleţe... Ce face Glas dintr-un rol ca ăsta? Un cizmar beţivan, murdar şi respingător, de cea mai joasă speţă. Asta-i artă?! Şi Pieś?... Nici Pieś nu-i mai breaz, cu toate că pare un bun actor... totul nu-i decât biată muncă de mântuială; pe scenă are umor, cum au câinii când se încaieră... în orice caz, umorul lui nu este omenesc şi nici ales... nu-i de-al nostru!...

Tăcu o vreme şi se şterse la ochi cu mâna-i lungă şi

[44] Alojzy Źólkowski (1814–1889) – reputat actor polonez de comedie.
[45] Comedie de moravuri de Józef Korzeniowski (1797–1863).

osoasă cu degete subţiri şi noduroase.

— Dar Krzykiewicz?... dar Wawrzek?... dar Razowiec?... Ăştia sunt artişti? Aş!... Îţi aduci aminte de Kaliciński?... ăsta era artist!... de Krzesiński, de Felek Stobiński, de Chelchowski?... dărâmai munţii cu astfel de artişti!... Ce sunt ai noştri pe lângă ei? întrebă, privind cu ură la cei din jur. Ce este această bandă de cizmari, croitori, tapiţeri, frizeri... nişte comedianţi, scandalagii şi bufoni!... Ptiu! Uite cât de jos a ajuns arta! Peste câţiva ani, când noi o să ne dăm la fund, teatrul o să se transforme în cârciumă, circ sau magazie publică.

Tăcu iarăşi, înecat de ura-i neputincioasă şi de furie.

— Auzi?... să-mi dea ei mie roluri de o jumătate de coală, cerşetori hârbuiţi, bătrâni nătângi, mie care timp de patruzeci de ani am ţinut în spinare tot repertoriul clasic... mie! A! şuiera încet, zgâriindu-şi mâinile de durere sălbatică. Topolski, da! El e singurul care are talent, dar ce face cu el?... Un tâlhar care face crize de epilepsie pe scenă, în stare să aducă şi un grajd pe scenă, dacă aşa vor noii autori... Ei îi zic realism, dar nu e decât o porcărie, ticăloşie curată!

— Dar femeile? Dumneata, domnule, uiţi de femei! interveni Rosińska. Cine joacă rolurile de amante şi eroine principale?... cine cântă la cor?... croitoresele, chelneriţele... cele mai de jos... care şi-au făcut din teatru un paravan pentru moravurile uşoare. Şi asta nu-i nimic... directorii au nevoie de ele; ce le pasă lor că n-au talent, că sunt proaste şi urâte!... ele joacă, joacă roluri de mâna întâi, joacă roluri de eroine şi arată ca nişte cameriste sau ca cele care bat trotuarul!... Numai afacerile să meargă şi casa să fie plină, asta-i interesează! spuse repede şi un val de sânge îi năvăli pe faţă, de se făcu stacojie, cu tot stratul gros de pudră şi fard.

Tăcură amândoi, răutatea, ura şi durerea le răsuceau şi le sfâşiau măruntaiele. Nu erau în stare să înţeleagă şi să accepte că vremea lor trecuse, iar oamenii şi ideile noi îi împingeau spre periferie; că vârsta lor îi lipsea de putere în această luptă mohorâtă şi îndârjită, care se ducea fără

vorbe şi fără istov. Se agăţau de orice cu ultimele puteri, asemenea celor care se înecă. Îşi simţeau cu disperare propria neputinţă, împuţinarea puterilor, cufundarea în bezna uitării...

Regizorul de culise, cândva un actor cunoscut care juca la câteva teatre, şi bătrâna Mirowska, ţinută acum mai mult de milă, avându-se în vedere vârsta şi trecutul ei strălucit, completau ce mai rămăsese din vechea gardă de actori, care luptase în alte timpuri, în perioada celei mai mari dezvoltări a artei actoriceşti[46], şi privea chiorâş la cei de acum... Se aflau sub puntea vasului care se scufunda, aşa că nu le mai auzea nimeni nici măcar strigătele disperate.

Kotlicki îi făcu un semn lui Władek şi-l chemă lângă el.

În trecere, Władek o măsură pe Jania cu o privire înflăcărată şi se aşeză frecându-şi genunchiul care-l durea ori de câte ori şedea mai mult pe scaun.

— Reumatismul, nu-i aşa?... iar gloria şi banii sunt încă departe!... începu Kotlicki batjocoritor.

— E... puţin îmi pasă mie de glorie!... Bani însă aş vrea să am...

— Crezi că vei avea vreodată?

— Fireşte... sunt cum nu se poate mai convins. Uneori am impresia că-i simt deja în buzunar.

— Aşa-i, doar mama are o casă.

— Da... copii o droaie şi dator vândut!... Nu, nu, eu îi aştept din altă parte...

— Între timp, după vechiul obicei, împrumuţi de unde poţi, nu?... continuă Kotlicki.

— Ţie o să ţi-i dau înapoi şi încă în luna asta, sigur.

— O s-aştept, fie şi până la cometa din 1812; va trece în anul...

— Nu-ţi mai bate joc... Eşti pur şi simplu oribil cu ironiile tale. Cu ciomagul şi nu le-ai face oamenilor atâta nedreptate, câtă le faci cu glumele şi cinismul tău.

— Asta-i arma mea! răspunse Kotlicki, încruntându-şi sprâncenele.

---

[46] Este vorba de „epoca stelelor” la teatrele din Varşovia, 1863–1880, când joacă Modrzejewska, Królikowski, Rychter, Źólkowski ş.a.

— O să mă însor curând şi o să-mi plătesc toate datoriile...

Kotlicki se întoarse brusc, îl privi în albul ochilor şi începu să râdă încet cu glasul lui nechezat, strâmbându-şi faţa caraghios.

— E o idee formidabilă, genială chiar; poţi să-ţi păcăleşti cu ea nu numai surorile, ci şi pe mama ta; patenteaz-o şi dă-o în exploatare...

— Mă gândesc serios să mă însor... am şi găsit ceva: o clădire în Krzywe Koło... domnişoară de douăzeci de ani, blondă, plinuţă, zveltă, dintr-o bucată... Dacă m-ajută maică-mea, mă-nsor înainte de sfârşitul sezonului.

— Şi teatrul?...

— O să adun o trupă... şi o să-i concurez pe toţi directorii, de-o să-i ia dracu'!...

Kotlicki râse din nou.

— Maică-ta e prea rezonabilă, ca să se lase înşelată, fercheşule!... De ce te holbezi aşa după rochia crem?...

— O, ce femeie grozavă, e foarte frumoasă!

— Aşa-i, dar tu ai dinţii prea slabi pentru asemenea nucă de cocos. Nu eşti în stare s-o spargi şi poţi să mai pierzi şi vreun dinte...

— Ştii cum procedează sălbaticii? Când n-au la îndemână cuţitul sau o piatră, aprind focul, şi bagă nuca de cocos în jar; la căldură, aceasta se deschide singură...

— Şi dacă n-au foc, ce fac? Hai, răspunde, şmechere!... Pleacă mulţumindu-se cu privitul şi cu gândul că alţii o să se descurce mai bine...

Discuţia le fu întreruptă de proprietăreasa casei. Se iscă rumoare. Cabiński ieşi în întâmpinarea ei cu mâna întinsă şi cu înfăţişarea majestăţii radioase.

Proprietăreasa îşi duse la ochi lornionul cu ramă de aur şi se uită de sus la toţi.

— Îmi face o mare plăcere!... Mă bucur foarte mult!... repeta cu un zâmbet searbăd, întinzând binevoitoare mâna persoanelor pe care i le prezenta Cabińska.

Se purta ca o aristocrată de neam ales, prefăcându-se rece, mândră şi indiferentă, dar încă de dimineaţă o rodea

curiozitatea de a vedea mai de aproape aceste femei atât de cunoscute, despre viaţa cărora aflase de atâtea ori cu o indignare menită să neliniştească o femeie cu educaţie, care trăia în altă lume.

Cabiński se grăbi să-i ofere zâmbitor vin şi prăjituri, dar Pepa îi invită pe toţi la masă.

Proprietăreasa se scuză de întârziere, dar glasul ei subţire se pierdu în larma celor care se grăbeau să stea la masă. Se aşeză şi ea pe locul de onoare, lângă Pepa, Majkowska şi redactor; Kotlicki se plasă la capătul mesei, alături de Janka, iar Władek se strecură grăbit între Janka şi Zielińska.

Se aranjară cu toţii cât putură mai bine. Numai Krzykiewicz, un omuleţ cu bărbie pătrată şi barba ascuţită, care juca roluri negative de caracter, rămase fără loc, ajutându-l pe amfitrion. În fiecare clipă faţa-i hepatică, lipită parcă din bucăţi, apărea în altă parte a încăperii.

Janka privea la chipurile care se înviorau cu încetul; tăcerea şi rigiditatea dinainte se topeau văzând cu ochii, privirile se înflăcărau.

Candelabrele de argint, buchetele de flori, coşuleţele cu fructe, sticlele – toate alcătuiau parcă un văl prin care feţele companionilor se înroşeau tot mai mult.

După primele feluri şi băuturi tari, veselia începu să irumpă, ici şi colo se auzeau râsete şi glume spuse în şoaptă.

Mai ales după toastul redactorului în cinstea sărbătoritei, larma răbufni ca un torent care, cu o forţă nestăpânită, inunda întreaga încăpere...

Începură cu toţii să vorbească deodată, să râdă şi să glumească. Desfătarea acoperea tot mai mult creierii cu pâcla trandafirie a veseliei, ţesând bucuria în inimi.

Tocmai când petrecerea era în toi, în antreu răsună clopoţelul tras de cineva cu violenţă.

— Cine poate fi? întrebă Cabińska uitându-se la ceilalţi.

Nu lipsea nimeni.

— Doică, du-te şi deschide!

Doica trebăluia pe lângă o masă laterală, unde mâncau

copiii; plecă îndată, deschise uşa şi se întoarse.

— Cine-a venit?

— Nimenea, afară de gălbejitul ăsta nebotezat! răspunse cu dispreţ.

Cei mai apropiaţi izbucniră în râs.

— Aşa-i, lipseşte Gold, iubitul şi nepreţuitul Gold!

Gold intră şi începu să se încline în toate părţile, ciupindu-şi barba rară, galbenă.

— Ce mai faci, nebotezatule?

— Eşti după sabat?

— Hai, vino şi stai aici, ai un loc cum scrie la talmud.

— Casierule, perla casierilor, hai încoace!

— Temelia trupei!

Casierul se înclina mereu şi se saluta cu toţi fără să ia seama la glumele răutăcioase.

— Doamnă director, vă rog să mă iertaţi că am întârziat, dar familia mea locuieşte tocmai în cartierul Szmulowizna şi a trebuit să stau şi eu cu ei până la sfârşitul mesei.

— Legumele şi mâncarea de sabat ţi-au plăcut atât de mult, încât nu te-ai grăbit deloc să vii la o cină catolică...

— Şezi, domnule. Dacă nu vrei să mănânci, cel puţin poţi să bei, îl îndemnă Cabiński, făcându-i loc lângă el.

Gold se aşeză cu grijă, zâmbind tuturor, în timp ce glumele tot mai răutăcioase şi privirile dispreţuitoare se abăteau ca grindina peste capul lui cârlionţat de semit.

Nu se supără şi se apucă să mănânce. Era foarte rezistent la astfel de insulte şi atacuri, la care nu se zgârcea nimeni, răzbunându-se cu toţii pentru şolticăriile şi camăta lui.

După ce mai uitară de el, spuse:

— V-am adus cea mai proaspătă veste, văd că n-a aflat-o nimeni.

Scoase ziarul dintr-un buzunar lateral şi citi cu voce tare:

— „Domnişoara Sniłowska, cunoscuta şi talentata actriţă a scenelor din provincie, care joacă sub pseudonimul Nicoleta, a căpătat permisiunea să debuteze la teatrele din Varşovia. Actriţa va juca prima dată marţea viitoare în

Odeta de Sardou[47]. Nădăjduim că, angajând-o, direcţia face o preţioasă achiziţie pentru teatru.”

După care băgă iarăşi ziarul în buzunar şi continuă să mănânce.

La început, încremeniră cu toţii, auzind o veste atât de ciudată.

— Nicoleta pe scenele din Varşovia!... Nicoleta debutează!... Nicoleta!? se întrebau în şoaptă uimiţi, jigniţi, mişcaţi până în adâncul sufletului de vestea pe care o ascultaseră cu o clipă înainte.

Începură cu toţii să se uite la Majkowska şi la Pepa, dar acestea tăceau amândouă.

Pe faţa Majkowskăi se aşternuse o expresie dispreţuitoare, dar Pepa, neputând să-şi ascundă răutatea, trăgea în neştire de dantela de la mâneci...

— Mai mult ca sigur că acum binecuvântează scandalul din cauza căruia a plecat de la noi; asta i-a ajutat! spuse cineva.

— Sau talentul!... adăugă Kotlicki cu tâlc.

— Talentul?... exclamă Cabińska. Nicoleta şi talent!... ha, ha, ha... Păi la noi nu era în stare să joace niciun rol de cameristă!

— La teatrele din Varşovia va juca alte roluri.

— Teatrele din Varşovia! Teatrele din Varşovia sunt într-o stare şi mai proastă! strigă Glas.

— Ho, ho, mare procopseală teatrele din Varşovia şi actorii care joacă acolo!... Ce mare scofală!.... Spuneţi-i-o altuia care nu ştie!... ţipă Krzykiewicz roşu la faţă, turnându-i vin proprietăresei.

— Măriţi-ne şi nouă salariul şi o să vedeţi de ce suntem în stare!

— Adevărat. Pieś are dreptate... Cine poate să se gândească numai la artă, când banii nu-i ajung nici pentru mâncare şi chirie, când trebuie să lupte în fiecare zi cu sărăcia?... Mai poţi juca bine în asemenea situaţie?

— Fals! Asta ar însemna că orice păstor sătul poate deveni actor! se opuse Stanisławski peste masă.

---

[47] Victorien Sardou (1831–1908) – dramaturg francez destul de popular.

— Mizeria e o flacără care arde copacii, puful şi tot felul de gunoaie, nu însă şi metalul superior pe care-l înnobilează doar, spuse Topolski repede.

— Vorbă să fie!... Nu-l înnobilează, dar îl afumă şi-l mănâncă rugina mai iute... Sticla n-are valoare pentru că poate conţine cel mai grozav Tokay, ci pentru că e plină cu şnaps, la dracu'!... bolborosi Glas.

— Teatrele din Varşovia! Dragă Doamne, păi acolo, afară de doi trei inşi, sunt numai ciurucuri care n-au fost primite în teatrele din provincie!...

— Aşa-i, aşa-i, fir-ar al dracului! Actori care nu sunt în stare să-ţi joace o piesă nouă în două zile, cu o singură repetiţie, să se descurce cu cea mai măruntă operetă!... Să mă ciugulească raţele, fir-ar al dracului!... cum zice iubitul nostru Cabiński. Domnilor, cer cuvântul! striga Glas beat criţă, vrând să se ridice de pe scaun.

— Dacă presa ar avea grijă de noi, dacă ne-ar aduce spectatori în fiecare seară şi-ar scrie zilnic despre noi câte o jumătate de şpalt!...

— E, tot n-ai putea deveni altceva decât Wawrzecki!

— Da, dar ar veni publicul şi ar vedea că acest Wawrzecki nu e cu nimic mai prejos, ba poate că e chiar mai sus, decât somităţile cu patent la mână.

— La dracu', domnilor, cer cuvântul! şopti Glas, străduindu-se zadarnic să se desprindă de scaun şi să se ţină pe picioare.

— Publicul!... Publicul nu-i decât o turmă de oi care se duc după cioban.

— Nu vorbi aşa, Topolski...

— Nu mă contrazice, Kotlicki! Îţi spun eu că publicul e un mare prost, dar cei care-l păstoresc sunt şi mai proşti!... Iar ceea ce vreţi voi să admire, n-are niciun sens! Teatrul actual, fie că e al lui Cabiński, fie că sunt cele din Varşovia sau Comedia franceză, nu-i decât o farsă, un teatru de marionete, jucărie pentru copii sau pentru gloată! îi spuse Topolski peste masă lui Kotlicki care zâmbea ironic.

— Şi tu ce fel de teatru ai vrea?

— La dracu', domnilor, cer cuvântul! mormăi abia auzit

Glas, rezemându-se greoi de masă şi uitându-se în jur cu priviri înceţoşate.

— Glas, du-te şi te culcă, te-ai îmbătat! îl certă Topolski.

— Eu beat?... la dracu!, cer cuvântul... eu beat?!... îngăimă Glas roşu ca focul.

Glasuri tot mai pătimaşe se ridicau împotriva teatrelor din Varşovia. Se iscă o larmă de nedescris. În toate aceste proteste, ironii şi nemulţumiri, în privirile înflăcărate de vin şi de votcă, pe feţele îmbujorate de emoţie, se vedea că teatrele din capitală, urâte doar în aparenţă, pătrunseseră adânc în fiecare creier, toţi nutrind nădejdea că vor ajunge la ele, la acest pământ al făgăduinţei care le stăpânea sufletele.

Se bea din ce în ce mai mult şi se schimbau locurile, fiecare stând acolo unde i se părea mai comod.

Władek se aşează între Majkowska şi proprietăreasa casei, cu care începu să flirteze.

Mimi, aţâţată şi veselă, se duse lângă Kaczkowska cu care schimbase peste masă priviri şi cuvinte binevoitoare. Acum şedeau alături, ţinându-se de mijloc şi sărutându-se întocmai ca două prietene adevărate.

Jania, care-i răspundea lui Kotlicki numai cu propoziţii scurte, deoarece privea cu luare aminte şi asculta conversaţia celorlalţi, văzând-o pe Mimi atât de apropiată de Kaczkowska, îşi îndreptă ochii miraţi şi întrebători spre Kotlicki.

— Te miră că le vezi sărutându-se, nu-i aşa, domnişoară?

— Nu de mult s-au certat furcă şi credeam că între ele nu mai poate fi vorba de împăcare...

— Ehe... n-a fost decât o comedie bine jucată într-o clipă potrivită...

— Comedie? Şi eu care gândeam...

— Că o să se ia la bătaie, pentru că şi asta se întâmplă câteodată în culise între cele mai bune prietene. Pentru Dumnezeu, din ce planetă ai venit la teatru, domnişoară? De ce eşti atât de uimită de oameni şi de slăbiciunile lor?

— Am venit de la ţară, unde se vorbeşte numai despre teatru, nu şi despre actori, răspunse cu simplitate.

— A, iartă-mă... Acum îţi înţeleg mirarea şi-mi îngădui să-ţi spun că toate aceste certuri, scandaluri, intrigi, gelozii, bătăi chiar, sunt numai din cauza nervilor care răbufnesc ca nişte strune de pian dezacordate la cea mai uşoară atingere. Lacrimile, supărările şi ura nu durează decât o clipă, iar iubirile cel mult o săptămână. Asta-i comedia vieţii unor oameni cu nervii obosiţi, comedie jucată de o sută de ori mai bine decât cea de pe scenă, pentru că e şi trăită. Mi-aş permite să apreciez că toate femeile din teatru sunt isterice, iar bărbaţii, mai mari sau mai mici, neurastenici. Domnişoară, aici ai să găseşti de toate, numai oameni nu! şopti, arătând cu privirea spre ceilalţi. Dumneata eşti de mult la teatru?...

— De o lună.

— Atunci e firesc ca totul să te uimească şi să te enerveze, fiindcă multe lucruri văzute aici te revoltă şi-ţi provoacă scârba, mâine însă, peste o lună, peste patru cel mult, nimic n-o să ţi se mai pară ciudat; atunci toate vor fi normale.

— Adică voi deveni şi eu o isterică?! spuse Janka.

— Întocmai. Domnişoară, ai cuvântul meu că vorbesc cu toată sinceritatea. Dumneata crezi că poţi să exişti în lumea asta fără să fii pedepsită, fără să devii la fel cu ceilalţi?... E o necesitate naturală. Să dezvolt puţin ideea, ca să înţelegi mai bine?...

— Ascult cu plăcere şi nu mai scot o vorbă.

— Dumneata ai crescut la ţară, deci trebuie să cunoşti pădurile... Ei bine, adu-ţi aminte de tăietorii de lemne; nu păstrează în ei ceva din pădurea în care lucrează mereu? Sunt ţepeni, puternici, posomorâţi şi indiferenţi. După câţiva ani de stat în pădure, nu numai în înfăţişare, dar şi în priviri au asprimea lemnului şi melancolia tăcută a vegetaţiei... Dar măcelarul?... Un om care ucide mereu şi respiră aerul îmbibat de mirosul cărnii proaspete şi al sângelui aburind, nu ajunge să aibă aceleaşi trăsături ca şi animalele ucise?... Mai mult, el însuşi devine un animal. Iar ţăranii?... Dumneata cunoşti bine satul?...

Janka adeveri din cap şi ascultă mai departe.

— Aminteşte-ţi de câmpurile verzi primăvara, aurii vara, cenuşiu-ruginii, învăluite în mohoreală, toamna; albe, înghеţate şi pustii iarna; ei bine, aşa-i şi ţăranul de când se naşte până moare. Vorbim de ţăranii obişnuiţi, normali. Flăcău, este sălbatic, un mânz fără zăbală, aidoma forţei naturii primăvara. Ţăranul matur seamănă cu vara, e un adevărat atlet, tare ca pământul dogorit de soarele de iulie, cenuşiu ca ogoarele şi păşunile lui, domol ca grâul când se coace... Toamnei îi corespunde întru totul bătrâneţea ţăranului, acea bătrâneţe urâtă, disperată, cu ochii şterşi, tenul pământiu ca ogorul arat, fără vlagă, în zdrenţe, asemenea câmpului de pe care s-a strâns recolta; unde şi unde mai îngălbenesc lujerele uscate ale cartofului; zace pe prispă, nu mai gândeşte, nu mai aşteaptă nimic, nu se mai bucură... se întoarce încet în pământul care amuţeşte după larma recoltării, încremenind în soarele de toamnă, tăcut, îngândurat, somnolent... Apoi vine iarna; ţăranul se întinde în coşciugul alb, în ghete noi şi cămaşă curată, şi intră în pământul care într-o dimineaţă s-a îmbrăcat şi el în zăpadă şi a adormit, a cărui viaţă a trezit-o, pe care l-a iubit sălbatic fără să-şi dea seama şi cu care moare odată, tot atât de rece şi de tare ca brazdele înghеţate de ger, care l-au hrănit. Domnişoară, ţăranul nu-i un om ca noi, el nu s-a desprins de pământ, seamănă cu el, nu s-a schimbat; pământul l-a creat după chipul şi asemănarea lui...

Stătu o clipă dus pe gânduri, apoi îşi continuă vorba:

— Iar dumneata ai vrea să rămâi la teatru, să fii actriţă şi să joci... dar să nu devii isterică... Nu e cu putinţă! Viaţa printre fantome, această continuă creare de oameni, sentimente şi gânduri noi pe suprafaţa mişcătoare a impresiilor, excitaţiile artificiale, ambianţa diversă, desfătarea, durerea, mânia şi dragostea, crima şi sacrificiul – trebuie să-l transforme pe orice om, distrugându-i vechea personalitate, remodelându-l, mai degrabă înmuindu-i sufletul, ca să imprime totul. Trebuie să fii cameleon, domnişoară, pe scenă pentru artă, apoi în viaţă de nevoie, pentru că altceva nu poţi fi... Măiestria artistică defineşte tocmai această disponibilitate nebunească a sensibilităţii cerebrale

şi afective de a înghiţi totul, de a se revărsa peste tot, tinzând în primul rând spre pierderea propriului eu. Aici nu mai rămâne loc, vorbesc despre actori, pentru viaţa personală, pentru o conştiinţă mai cuprinzătoare, pentru vreun echilibru, întrucât toate dispoziţiile de pe scenă se întrepătrund cu cele proprii atât de organic, încât nu se mai ştie unde începe eul propriu şi unde se termină cel artistic, adică cel imaginat?... De aceea, oamenii de aici se mulţumesc cu rămăşiţele personalităţii de altădată, ca şi când ar fi propriile lor umbre...

— Adică, spunând lucrurilor pe nume, ca să devii artist, trebuie să degenerezi, răspunse Janka.

— Exact, artă fără entuziasm nu există, aşa cum nu există artist fără pasiune!... Dar de ce-ţi spun eu dumitale toate astea?... Celui care pleacă la drum lung, nu trebuie să-i vorbeşti de toate primejdiile care-l aşteaptă, pentru că s-ar putea să renunţe...

— Eu socotesc că, dimpotrivă, cunoaşterea acestor pericole îi dă puteri noi.

— Niciodată. Îl descurajează... da, raţionamentul slăbeşte voinţa. Să cuprinzi totul cu mintea dintr-o dată înseamnă să nu ştii nimic, să te opreşti la jumătatea drumului şi să priveşti încurcat în jur... Cel mai bine e să nu ştii nimic, ajunge să ai putere şi să mergi înainte...

— Da, dar s-ar putea să-ţi supraestimezi forţele şi să te prăbuşeşti la jumătatea drumului...

— Ei şi ce?... Alţii vor ajunge cu siguranţă şi se vor convinge că nu merita să încerce... că nu merită să tinzi spre nimic; nu trebuie să investeşti niciun efort, să verşi nicio lacrimă, nu trebuie să-ţi pară rău de nimic... pentru că totul nu-i decât iluzie şi iar iluzie...

— Mă tem să înţeleg... şopti Janka.

— E mai bine să nu înţelegi niciodată, ca să nu te mai întrebi de ce şi la ce bun?... E mai bine să fii un animal decât un om, crede-mă...

Tăcură.

Janka se înfioră de frig, nu se mai simţea bine; se gândea la cele auzite şi spaima dinainte, încă de la Bukowiec, de

ceva necunoscut puse stăpânire pe ea. Se străduia să scape de ea şi, cu privirile aţintite la şirurile de lumânări, zbura spre depărtări uriaşe, pline de linişte şi fericire...

Kotlicki se sprijini cu o mână de masă, pironindu-şi ochii pe carafa de cristal plină cu lichior. Îşi turna pahar după pahar, bea şi se cufunda în apatia care-l apăsa ca o durere surdă amestecată cu teamă... Îl obosise discuţia cu Janka şi regreta că vorbise atâta. Faţa palidă, presărată cu pistrui şi acoperită de păr roşcat, tăiat scurt, părea aspră, semănând în reflexele sângerii ale carafei cu lichior cu un cap de cal.

Se uită la Janka şi simţi cum creşte răutatea în el; pe chipul ei vedea atâta forţă, sănătate interioară, atâtea dorinţe, visuri şi speranţe, încât aproape că şopti cu nemulţumire crudă:

— Ce rost are?... La ce bun?...

Şi dădu iarăşi de duşcă paharul de vin, ascultând discuţiile celorlalţi. Murmurele crescuseră într-o adevărată zarvă de beţivi. Glasurile răsunau răguşite, feţele erau roşii, iar ochii străluceau prin abureala albăstruie de alcool; unii începuseră să bolborosească fără noimă. Vorbeau toţi deodată, nepăsându-le dacă-i ascultă cineva; toţi demonstrau cu ardoare, se certau cu voce tare, înjurau fără rezerve; ţipau sau râdeau fără motiv; la răstimpuri, răbufnea animalitatea brutală...

Lumânările, aproape arse, fură schimbate. Zorii zilei care se apropia, pătrundeau în fâşii subţiri, cenuşii, prin storurile de trestie, întunecând flăcările lumânărilor.

Începură să se ridice de la masă şi să se împrăştie prin celelalte încăperi.

Cabińska, urmată de câteva femei, se duse în budoar să ia acolo ceaiul care se servea în ceşti.

În camera din faţă se aranjară la repezeală câteva mese şi bărbaţii începură să joace cărţi.

Doar Gold mai rămăsese la masă şi continua să mănânce, povestindu-i ceva lui Glas care se îmbătase în aşa hal, încât se temea să se mai ridice de pe scaun, ca să nu cadă.

— Sunt oameni săraci... Sora mea e văduvă şi are şase

copii; eu o ajut cât pot, dar ce pot face eu?... Iar copiii cresc odată cu nevoile, povestea Gold.

— Atunci fură-ne şi mai mult, ce dracu'!... Opreşte-ne procente mai mari şi ajută-ţi plozii.

— Cel mai mare o să urmeze medicina, următorul e ucenic într-o prăvălie, iar ceilalţi sunt încă mici şi atât de slabi, de bolnăvicioşi, că te apucă groaza!

— Să-i înece potopul ca pe nişte căţei, la dracu'!... Potopul şi basta! mormăia Glas aproape inconştient.

— Domnule, eşti beat criţă... şopti Gold cu dispreţ. Dumneata habar nu ai ce fel de copii sunt!... Cât sunt de buni şi cât îi iubesc eu! N-aş mai pleca niciodată de lângă ei...

— Însoară-te şi o să ai odraslele tale, la dra...

Începu să sughiţă.

— Nu pot... mai întâi trebuie să-i scot la lumină pe ăştia, răspunse Gold, luând paharul cu ceai în amândouă mâinile şi sorbind cu înghiţituri mici. Trebuie să fac oameni din ei, adăugă şi ochii i se înceţoşară de bucuria acestei iubiri.

Trecând pe lângă el, Krzykiewicz îl lovi atât de tare pe Gold, încât acesta aproape că ţipă de durere, dar continuă să zâmbească cu gândul la grămada de nepoţi.

Krzykiewicz, care era cel mai treaz dintre toţi, deoarece nu se putea îmbăta niciodată, alergă mai departe, fără măcar să-şi ceară scuze de la Gold.

Se apropia de grupurile care se formaseră, îşi înclina capul ascuţit, rostea câteva cuvinte şi-şi urma drumul. Bârfea, îl învinovăţea pe Cabiński de risipă şi colporta pe furiş noutatea că Ciepiszewski angajează actori; dădea de înţeles că ştie mai multe amănunte.

— Ştiu sigur că dacă dumneata te-ai duce la el, ţi-ar încredinţa conducerea trupei, şopti la urechea lui Topolski.

— N-are decât să ţi-o dea dumitale, fiindcă eu nu-mi bag în cârd cu Ciepiszewski.

— De ce?... Tipul are intenţii bune şi bani mulţi... salariul e sigur...

— Pentru că Ciepiszewski e un prostănac. El vrea să-şi adune o trupă numai ca să aibă un harem şi funcţia de

director. E limpede, domnule Krzykiewicz?...

— E limpede, domnule Topolski, că dacă mai adăugăm ceva la cele dinainte, iese un mare nimic, pe care nu trebuie să-l luăm în seamă, dar banul rămâne ban.

Topolski îi întoarse spatele şi plecă să bea un pahar cu sifon.

Pretutindeni era fierbere, ca într-un stup în care roiul tânăr se pregăteşte să-şi ia zborul.

Toate poftele ţinute până atunci în frâu, invidia, certurile şi supărările răbufneau cu putere. Vorbeau în gura mare, se acuzau fără cruţare, se bârfeau şi se batjocoreau fără milă. Acum erau ei înşişi; nimeni nu mai purta mască, nu mai era îngrădit de tiparul vreunui rol; jucau cu toţii mii de roluri. Cabotinismul din sufletele lor îşi găsea aici scena, spectatorii şi actorii, câteodată geniali.

Janka, puţin ameţită de vinul băut şi de această adunare numeroasă, discuta cu Wawrzecki despre teatru. I se părea atât de naivă cu ideile ei, încât nu mai putea de râs.

Apoi Janka dădu o raită prin toate încăperile; se uită la cei care jucau cărţi, ascultă diferite conversaţii şi dispute, dar simţea că-i lipseşte ceva pentru a fi pe deplin mulţumită.

Cândva visase la această lume, la oamenii aceştia printre care se afla; acum avea totul, dar i se părea că lumea închipuirilor ei este de o sută de ori mai puternică şi mai mare, ca şi satisfacţia pe care ar fi putut să i-o provoace. Oamenii aceştia, afară de Kotlicki pe care-l uitase, erau pentru ea totuna cu publicul. Nu putea să vadă în ei nişte artişti. Sowińska o lămurise în legătură cu toţi, povestindu-i cu o mulţumire răutăcioasă că numai Topolski şi Pieś nu se ştie ce făcuseră înainte de a veni la teatru, ceilalţi însă erau foşti meşteşugari, funcţionari mărunţi, negustoraşi etc.

Valoarea lor ca actori scăzuse în ochii ei. Acum îi veni în minte o scenă din *Visul unei nopţi de vară* de Shakespeare.

— Eu sunt luna! Eu sunt leu! spunea un biet dulgher, căznindu-se în zadar să imite groaza şi măreţia regelui pustiei.

— Şi ei sunt la fel, la fel! şoptea, privindu-i cu ochii ageri

ai cunoaşterii. Să fi râs oare Shakespeare cu bună ştiinţă de toţi, să fi vrut să spună prin sforţările acestor naturi simple şi necioplite că toţi arată şi sunt la fel faţă de talentul adevărat... Toate acestea nu erau oare decât intenţii stângace, aspiraţia inconştientă a orbilor spre soare! se gândea cu amărăciune şi iarăşi studia chipurile din jur; parcă voia să vadă măcar vârfurile aripilor crescute pe umeri, o licărire de infinit oricât de slabă în ochii vreunuia; vedea însă doar mulţimea care părea să-i spună:

— Eu sunt zid! Eu sunt luna! Eu sunt Priam! Eu sunt leu!... Nu vă temeţi de noi, suntem doar nişte bieţi oameni, cărora numai Dumnezeu ştie de ce li s-a poruncit să joace o comedie! Tăcere! Altfel îmi veţi auzi răgetul de leu numaidecât!...

Da, erau croitori, cizmari, tapiţeri, chelneriţe, lenjerese şi soţii care îşi părăsiseră bărbaţii şi pe care fatalitatea le obligase să joace comedia... Da, nu erau decât nişte minţi înguste, individualităţi mediocre, suflete mărunte – o gloată cenuşie; în această gloată însă, provenită din toate straturile vieţii, era atâta entuziasm şi dragoste de artă, de teatru, îndrăgiseră cu toţii atât de mult această himeră, încât îşi părăsiseră atelierele, prăvăliile, bunăstarea relativă, soţii şi copiii, bunul renume, lumea în care crescuseră şi fără să le pese de nimic, însoţeau carul triumfal al Melpomenei[48].

Nu înţelegeau, ca Topolski şi Pieś, ce este arta, dar îi puneau la picioare întreaga viaţă, mintea şi inima lor, erau sclavii ei, fără rezerve şi pentru totdeauna. Pentru ea îndurau sărăcia, sufereau, încetau să fie oameni numai pentru ea...

Poate că aveau suflete rele, perfide, brutale, din acelea care pe taraba lumii erau întâmpinate cu hohote de râs, aproape cu dispreţ; cu toate acestea, asemenea suflete erau superioare fie şi pentru că nu erau împinse spre teatru de instinctul josnic de pradă şi luptau pentru o idee pe care mintea lor n-o înţelegea prea bine.

---

[48] Una din cele nouă muze din mitologia greacă; zeiţa cântecului şi a poeziei tragice.

Da, erau suflete superioare, fiindcă urmau chemarea naturii şi sufereau.

Janka se trezi din îngândurare, deoarece Kotlicki se opri lângă ea cu o ceaşcă de ceai în mână şi o întrebă cu zâmbetul lui acru de plictiseală:

— Te uiţi la ei, domnişoară?... Ce-i drept, câtă energie în mişcările lor, ce suflete puternice au acum; dacă toate aceste tensiuni nervoase ar putea fi strânse într-un rezervor, s-ar crea o forţă de câţiva cai putere, o forţă care se iroseşte în palavre...

— Şi răutatea dumitale este o forţă... rosti Janka rar, pentru că începea s-o irite.

— Care se iroseşte în ironii şi bârfeli... asta voiai să zici, domnişoară?...

— Da, cu observaţia că şi una şi alta sunt...

Ezită.

— Ce?... Te implor, domnişoară, spune... îmi place grozav când femeile... nu mint.

— Un flirt destul de comun şi plictisitor, spuse repede.

— Oho, e tare, tare de tot!... Aştept cu nerăbdare să ciripeşti mai departe.

— Doar atât am avut de spus. Am vorbit pe şleau, fiindcă nu-mi place limonada mai mult sau mai puţin îndulcită cu banalitatea bunelor maniere. Îmi place să văd şi să vorbesc limpede, urăsc superficialitatea şi o apuc de obicei spre dreapta sau spre stânga, numai să nu rămân locului.

— Drumul de mijloc înseamnă echilibrul de aur al înţelepţilor, numai cu ajutorul lui se poate vedea întregul.

— Aş, este locul nătângilor care, neavând voinţa, puterea şi dorinţa de a făptui ceva, preferă să privească şi să se laude cu observaţii făcute de departe. Au impresia că văd totul foarte bine, dar văd numai reflexele, spuse Janka apăsat, înflăcărându-se.

— Tare, tare de tot!... Vreau să cred că numai sinceritatea poate vorbi astfel, şopti Kotlicki zâmbind.

— Mie mi se pare că totdeauna trebuie să stai în rând, de o parte sau de cealaltă, şi să doreşti, să faci ceva, să munceşti şi să pui tot sufletul, să trăieşti cu pasiune...

— Şi să te amăgeşti prosteşte cu iluzia că asta va duce unde? sfârşi Kotlicki.

— Nu, şi să nu-ţi pese unde ajunge, numai să nu te blazezi.

— Domnişoară, şi ăsta-i tot un flirt, numai că în altă variantă. Sunt curios la ce vei ajunge dumneata cu această pasiune; ce vei dobândi cu această energie fulminantă.

— Poate că nu voi dobândi ce-aş vrea să dobândesc, răspunse mai încet, copleşită de aceeaşi teamă nelămurită de necunoscut.

— O să vedem, o să mai vedem... spuse încet, subliniindu-şi cuvintele, aşează ceaşca pe o măsuţă, apoi se despărţi de Janka şi plecă neobservat de nimeni.

În antreu, în timp ce Wicek îi ţinea somnoros pardesiul, auzi după un perete despărţitor glăscioarele copiilor şoptind monoton. Dădu draperia la o parte şi văzu pe cei patru copii ai lui Cabiński care, în genunchi şi numai în cămăşuţe, spuneau rugăciunea cu doica.

Candela mică, aprinsă la icoana agăţată deasupra patului doicăi, arunca o lumină slabă peste grupul copiilor şi femeia bătrână, căruntă, care bătea mătănii cu umilinţă şi îngâna cu glas lăcrimos:

— „Fiul Domnului, care ştergi păcatele lumii!”

Copiii repetau cu glăscioare somnoroase şi se băteau cu pumnişorii în piept.

Privi uimit şi se retrase încet; zâmbetul îi dispăruse. Abia pe scară, răspunzând parcă şi acestei imagini şi ultimelor cuvinte ale Jankăi, rosti:

— Hm, hm! O să vedem, o să mai vedem...

Janka se îndrepta spre budoar, dar Niedzielska îi aţinu calea şi o chemă să stea de vorbă; mai târziu veni lângă ele şi Władek.

Începură să se împrăştie cu toţii pe la casele lor.

— Dumneata stai departe? o întrebă Niedzielska.

— Pe Podwale, dar peste cel mult o săptămână mă voi muta pe strada Widok.

— Atunci e foarte bine, pentru că noi stăm pe Piwna, aşa că o să mergem împreună....

Şi plecară îndată.

Niedzielska o luă de braţ pe Janka, iar Władek păşea de partea cealaltă, puţin nemulţumit că trebuia să-şi conducă mama acasă; bodogănea încet, din când în când formulând observaţii melancolice despre dimineaţa frumoasă.

Străzile erau pustii, tăcute.

Zorile albeau depărtările întunecate ale orizontului, casele se desluşeau destul de limpede. Felinarele, semănând cu un fir de aur cu noduri de flăcări palide, se înşirau într-o linie nesfârşită, răspândind o pulbere gălbuie peste trotuarele acoperite de rouă şi zidurile cenuşii ale clădirilor. Adierile proaspete ale dimineţii de iulie răcoreau străzile, răspândind pretutindeni farmec şi linişte. Casele şi străzile aşteptau tăcute, adâncite încă în somnul nopţii; oamenii mai dormeau, iar visele fâlfâiau împrejur cu aripile lor, călătorindu-se în lucirile încenuşate ale zorilor.

O conduseră în tăcere până la hotel; Niedzielska, împinsă de o bunăvoinţă neaşteptată, o sărută şi se despărţiră.

VI

— O să te simţi bine, domnişoară?

— Cred că da. Dacă e linişte şi lumină, mi-ajunge... Cine a stat înainte aici?

— Domnişoara Nicoleta. Acum e la unul din teatrele din Varşovia, e un semn bun.

— E, n-a fost încă primită. S-ar putea să n-o mai angajeze...

— O s-o angajeze... Domnişoara Sniłowska e tare isteaţă, se descurcă ea. Dacă nu i-au venit de bac Majkowska şi Cabińska, dacă n-au doborât-o cei şase ani cât a jucat pe scenele din provincie, apoi n-o mai doboară nimeni şi nimic! spuse adânc convinsă Madame Anna, fiica Sowińskăi, la care se muta Janka acum.

Era o femeie la douăzeci şi patru de ani, nici frumoasă,

nici urâtă; ochii şi părul n-aveau o culoare hotărâtă, în schimb era neînchipuit de slabă şi de o răutate neîntrecută.

Avea un magazin de confecţii cu firma „M-me Anna”, scrisă cu litere aurii, uriaşe, deasupra intrării. Numele-i era comun, Stępniak, de aceea, probabil, se adăpostise sub streaşină franţuzească. Se îmbrăcau la ea mai mult actriţele şi lumea de mijloc. Avea vreo cincisprezece fete la atelier şi un soţ care lucra pesemne într-un birou, cel mai adesea rătăcind însă prin sălile de biliard şi prin cârciumi. N-aveau copii, ceea ce Sowińska le reproşa întotdeauna cu destulă asprime; se temeau amândoi de ea, fiindcă ţinea totul din scurt şi nu-i scăpa nimic.

Madame Anna mai avea încă o însuşire; deşi trăiau de pe urma actriţelor şi nu o dată căpăta pe gratis bilete la teatru, nu se ducea niciodată şi-i ura pe artişti. Soţul îi ţinea isonul din toată inima. De multe ori se certau cu Sowińska din această pricină, dar bătrâna nu voia în ruptul capului să renunţe la slujba de la teatru.

Intrase atât de mult în viaţa scenei, încât nu se mai putea smulge de lângă ea, iar Madame Anna se îmbolnăvea de gălbenare de ruşine că mama ei este croitoreasă la teatru. Era dezgustător de zgârcită, proastă, crudă şi invidioasă...

Cercetă garderoba Jankăi cu o răutate abia ascunsă.

— Totul trebuie schimbat, transformat, fiindcă miroase a provincie de la o milă, decretă.

Janka încercă să se împotrivească, spunând că văzuse deseori pe stradă modele identice.

— Da, domnişoară, dar să bagi de seamă cine le poartă: vânzătoarele sau fetele cizmarilor, o femeie care se respectă nu pune pe ea asemenea zdrenţe!

— Atunci să refacem totul, deşi mie mi-e totuna. Pot să plătesc înainte manopera şi chiria pe prima lună.

— Nu-i nicio grabă. Doar trebuie să-ţi cumperi şi dumneata câteva costume, asta-i urgent.

— Mi-ajung banii...

Îi dădu treizeci de ruble chiria pe o lună, căci aşa se înţelesese cu Sowińska.

— M-am aranjat definitiv, îi spuse mai târziu bătrânei care trecu pe la ea.

— E, definitiv! Peste două luni, iar mutare, iar... Viaţă de nomazi, din căruţă-n căruţă, din oraş în oraş... Nu-ncălzeşti locul nicăieri, ce plăcere mai e şi asta!...

— Odată şi odată poate voi putea să mă stabilesc undeva..

Sowińska zâmbi neîncrezătoare şi spuse:

— La început aşa crezi, şi pe urmă... pe urmă se duc dracului toate şi te trezeşti că vagabondezi până la moarte... Ajungi o zdreanţă şi-ţi dai sufletul într-o cameră de hotel...

— Nu sfârşesc toţi aşa! răspunse Janka veselă, fără să-i acorde prea multă atenţie, fiindcă tocmai alegea şi aşeza la locul lor tot felul de lucruri mărunte.

— De ce râzi, domnişoară?... Nu-i nimic de râs!... se supără Sowińska.

— Nu râd, nu râd! Spun doar că nu toţi sfârşesc aşa, pentru că ăsta-i adevărul...

— Da, dar toţi ar trebui să sfârşească aşa! strigă cu răutate şi plecă.

Janka nu-i putea înţelege nici mânia neaşteptată, nici cuvintele de la urmă. Continua să aranjeze diferite mărunţişuri, dar în camera de alături, în care sta Sowińska, auzi pe cineva umblând cu paşi repezi, lovindu-se de mobile şi blestemând cu voce tare.

Zilele se scurgeau neabătut înainte şi, asemenea valurilor unui flux neîntrerupt, se buluceau spre ţărmul infinitului, se izbeau de el şi se prăbuşeau în abisul timpului în tăcere şi definitiv, încât doar urma trecerii lor rămânea în inimile oamenilor.

Janka se contopea tot mai mult cu viaţa teatrului.

Se ducea regulat la repetiţii, apoi la cele două ore de pian de la familia Cabiński, după care venea la masă, îşi pregătea îmbrăcămintea pentru spectacol, şi la opt se întorcea din nou la teatru.

În zilele în care nu jucau operete şi corul era liber, se ducea la Teatrul de vară şi acolo, înghesuită la balcon,

petrecea visând seri de-a rândul. Studia cu atenţie actriţele, mişcările lor, costumele, mimica, glasul. Urmărea acţiunea piesei cu atâta luare aminte, încât pe urmă putea să şi-o depene de la început până la sfârşit în minte; nu o dată, după ce se întorcea de la teatru, aprindea lumânările, venea în faţa oglinzii uriaşe, pe care Madame Anna i-o adusese în cameră, şi repeta rolul văzut, cercetând atentă tremurul feţei şi încercând diferite poze; dar rareori era mulţumită.

Piesele pe care le vedea, n-o entuziasmau deloc; rămânea rece şi apatică. N-o înflăcărau melodramele burgheze, veşnicele conflicte sentimentale şi de moravuri, flirtul superficial pe care-l practicau actorii. Le repeta frazele cu răceală, se oprea la jumătatea scenelor şi se culca. Toate aceste piese din repertoriul contemporan erau prea mici pentru ea.

Nu ştia nimeni, deoarece nu-i plăcea să se destăinuiască nimănui şi nu-şi făcuse nicio prietenă printre colegele pe care le trata cu anume superioritate. Scria scrisori în locul lor, le asculta cu răbdare veşnicele mărturisiri şi secretele, dar ea nu se dezvăluia niciodată. Se simţea aproape tot atât de singură ca şi la Bukowiec, i se părea că furnicarul omenesc, care o înconjura, îi era mai străin şi mai depărtat decât fagii şi pinii de acolo.

Ii ceru lui Cabiński un rol într-o piesă nouă care abia se punea în scenă, dar acesta o expedie fără să-i promită nimic.

— Ne gândim mereu la dumneata, dar mai întâi trebuie să te obişnuieşti cu scena... Când o să jucăm o melodramă sau o piesa populară, o să-ţi dăm un rol mai mare...

Între timp, jucau numai operete, pentru că acestea aveau mare succes.

Zâmbi, auzindu-i răspunsul, deoarece îşi cam pierduse răbdarea, dar învăţase să se stăpânească şi să poarte masca indiferenţei zâmbitoare. Se mângâia cu gândul că n-o să cânte veşnic la cor, că odată şi odată va sosi timpul când va juca.

Închise ochii de plăcere, pentru că se transportă fulgeră-

tor în viitor şi se văzu apărând pe scenă într-un rol important, văzu privirile magnetice ale publicului numeros, îşi auzi bătăile inimii şi zâmbi cu nostalgie acestei imagini.

Momentele în care cânta la cor pe scenă sau făcea figuraţie erau pentru ea veacuri întregi de visare. Asculta cu lăcomie manifestările de mulţumire, strigătele entuziaste ale publicului. Ah, cât îi invidia pe cei cărora li se adresau aceste aplauze, de parcă o frustrau pe ea de ceea ce i se cuvenea în viitor.

Se contopea treptat cu atmosfera în care trăia.

Şi publicul acesta atât de ciudat şi capricios, pe care unii îl acuzau de prostie şi de absenţa oricărui gust şi aspiraţii mai înalte, iar alţii de indiferenţă, în faţa căruia făceau cu toţii temenele, plecându-se până la pământ, tremurau şi-i cerşeau bunăvoinţa, publicul acesta o umplea de furie. În purtarea Jankăi faţă de el, era ceva ciudat. Se îmbrăca foarte elegant pentru scenă, ca să atragă atenţia, deseori se strecura în partea din faţă şi poza cât mai fermecător, dar ori de câte ori simţea privirile mulţimii, se înfiora şi se retrăgea mânioasă cât putea de repede.

— Gloata! şoptea dispreţuitoare şi toată seara rămânea în umbră.

La garderobă, nu ceda în faţa nimănui, coristele îi acordau întâietatea fără să lupte, deoarece presimţeau în ea o forţă superioară şi se temeau de ea, ştiind că este în relaţii strânse cu direcţia; le impunea şi faptul că Władek îi căuta mereu compania, iar Kotlicki, care mai înainte rareori se întâmpla să treacă prin culise, venea acum în fiecare zi şi sta tot timpul cât dura reprezentaţia, discutând cu ea cu cilindrul în mână. O învăluia aura invizibilă a unui respect involuntar; cu toate că pe socoteala ei şi a lui Kotlicki se discuta în fel şi chip, nu îndrăznea nimeni să-i reproşeze pe faţă.

La început, încercase să se apropie de actriţe, vrând să le cunoască mai bine, dar o dezamăgiseră profund, fiindcă ori de câte ori începea să discute cu ele despre teatru şi despre artă, tăceau sau îşi aduceau aminte de succesele lor, de chefuri, roluri grozave şi spectacole de binefacere...

Ce puteau să ştie ele despre artă? Se târau după carul lui Thespis[49], visând la aplauze şi aconturi mari; obosite de viaţă, totdeauna îngrijorate de ziua de mâine şi preocupate de lupta permanentă cu toţi şi toate, ascultau batjocoritoare smulgerile unei entuziaste ca Janka. Râdeau de visurile şi convingerile ei, pentru că cele mai multe dintre ele nu ştiau să viseze, ştiau numai să trăiască aşa cum visa ea.

Bătrânul Stanisławski, în schimb, şi regizorul de culise erau prietenii ei adevăraţi. De câte ori, în timpul repetiţiilor, nu se duceau sus, în garderoba goală sau în cămăruţa de lângă scenă, plină de tot felul de vechituri, şi-i povesteau întâmplări din teatrele unde jucaseră, întâmplări dintr-o epocă apusă; îi descriau figuri, suflete şi pasiuni măreţe care semănau cu cele visate de ea.

Câteodată se duceau împreună în parcul Łazienki. Îi ruga s-o însoţească, deoarece începea să se înăbuşe în oraş. Tot mai dese erau momentele când îi era dor de sat, de pădure, de câmpurile semănate, fremătătoare, de liniştea întreruptă doar de cântecul ciocârliei. Se furişau în cea mai îndepărtată alee şi acolo, ascunşi într-un crâng sau într-un desiş, jucau în faţa ei fragmente din vechile roluri de eroi; îi povesteau glume din vremurile de altădată. Renăşteau atunci şi o captivau cu înflăcărarea lor. Sângele le împurpura feţele galbene, ochii stinşi se învâlvorau de fulgere, statura li se îndrepta şi pentru o clipă le revenea tinereţea, memoria, talentul şi fericirea pierdută demult.

Janka râdea şi plângea cu ei, era un copil, ca şi ei.

Şi câte sfaturi nu-i împărtăşeau, în legătură cu pronunţia, clasicitatea pozei şi o bună rostire a versurilor!

Îi asculta cu interes, dar când se întorcea acasă şi încerca să joace nu ştiu ce fragment după metoda lor, se împotmolea; i se păreau atât de ţepeni, de patetici şi de nenaturali, încât de la o vreme începuse să-i trateze cu anume îngăduinţă.

Cu Madame Anna se afla în relaţii de politeţe rece şi evita

[49] Thespis din Atena (sec. VI î.e.n.) – este socotit creatorul tragediei; călătorea într-un car şi dădea reprezentaţii în oraşele greceşti.

cu grijă orice discuţie cu ea, întrucât o scotea din sărite, astfel că nu o dată îi arunca în faţă vorbe pline de dispreţ şi se închidea în camera ei. Se apropiase mai mult de Sowińska, deoarece bătrâna se purta cu ea, cum te porţi cu o chiriaşă care plăteşte înainte, şi avea grijă să nu-i lipsească nimic.

Sowińska era grosolană şi violentă, la ginerele ei se repezea deseori cu pumnul, uneori gonea lucrătoarele de la atelier fără cel mai mic motiv şi ţipa toată ziua la toată lumea. Avea zile în care nu mânca nimic, nu se ducea nici măcar la teatru, stând închisă în camera ei şi plângând tot timpul sau blestemând la răstimpuri cu toată înverşunarea ei de femeie simplă.

După asemenea zile, era şi mai energică, aruncându-se cu şi mai multă ardoare în intrigile de culise. Atunci putea fi văzută pretutindeni. Ţinea legătura cu publicul şi discuta cu tinerii care se învârteau în jurul teatrului şi pe lângă actriţe. Devenea un fel de codoaşă. Aducea actriţelor invitaţii la cină, buchete de flori, bomboane, scrisori şi se străduia cu patimă neprefăcută să le convingă să cedeze pe cele care se împotriveau. Le însoţea la petreceri şi se pricepea de minune să găsească momentul potrivit când să se retragă, ca să nu incomodeze.

Sub masca binevoitoare şi încreţită de bătrâneţe, avea atunci o expresie de bucurie crudă, plină de răutate. Pentru cele care se opuneau, ţinea în rezervă un fel de filozofie, pe care le-o expunea.

Janka o auzise odată, vorbindu-i Szepskăi care venise la teatru înşelată de un corist.

— Ascultă la mine, domnişoară!... Cu ce te pricopseşte drăguţul tău? Cu o locuinţă pe Browarna şi sardele cu ceai dimineaţa, la prânz şi seara... Mai mare ruşinea să te iroseşti pentru unul ca ăsta! Dumneata poţi să ai locuinţa pe care o pofteşti; poţi să-i dai cu tifla lui Caban şi să nu-ţi pese dac-o să-ţi dea două ruble după spectacol sau nu. La ce bun să-ţi faci probleme!... Omul câştigă, ca să trăiască... O fată tânără şi frumoasă trebuie să se distreze, să se bucure de viaţă, nu să se acrească, trăind cu nu ştiu cine...

Scuipă pe ce spune lumea. Toate fac aşa şi vezi că nu se plâng deloc de sărăcie sau de trai prost. O duc foarte bine, pentru că aşa trebuie s-o ducă. Dumneata crezi că o să capeţi mai repede vreun rol?... Oho! când o face plopu' mere!.... Roluri capătă cele de care direcţia trebuie să ţină seamă, care au pe cineva la spate să le împingă în sus.

Szepska se apăra încă, dar bătrâna aruncă în balanţă ultimul argument:

— Crezi cumva că Leszcz o să-ţi facă scandal?... Pot să-ţi garantez că nu-i atât de prost. Doar nu trebuie s-o rupi definitiv cu el...

Şi de obicei rămânea pe-a ei.

Nu primea niciodată nimic pentru asemenea servicii, cu toate că i se ofereau uneori cadouri costisitoare.

— Nu-mi trebuie!... Dacă dau un sfat cuiva, o fac numai din bunăvoinţă, răspundea scurt.

În acest fel, ajunsese să aibă oarecare putere la teatru; deţinea secretele tuturor, aşa că se temeau de ea şi-i cereau sfatul în orice împrejurare mai delicată.

Jania, care cunoştea acum destul de bine dedesubturile vieţii de culise, privea la Sowińska cu anume spaimă. Ştia că nu împinge fetele în noroi pentru bani, ci pentru o pricină pe care încă n-o descoperise. Câteodată o copleşea teama, neputând suporta privirea ciudată cu care-i cerceta faţa. Intuia doar că Sowińska parcă aştepta ceva, pândind momentul potrivit.

Janka înţelesese repede ce fel de viaţă duceau colegele ei, dar nu se revoltase şi nu le dispreţuia. Îi era cu totul indiferent, pentru că le privea ca pe nişte obiecte, nu ca pe nişte oameni, şi nu-i trecuse niciodată prin minte că şi ea ar putea trăi la fel. Trăia prea mult în închipuire şi mai avea ceva bani, nu cunoscuse încă mizeria teatrului.

Într-una din zilele proaste ale Sowińskăi, înainte de a pleca la teatru, Janka vru s-o întrebe dacă era departe până la Bielany, unde avea să se ducă a doua zi cu Mimi şi ceilalţi.

Intră la ea şi rămase încremenită.

Sowińska îngenunchease în faţa unui cufăr deschis, iar

pe pat, pe masă şi pe scaune zăceau împrăştiate resturi dintr-un costum de teatru. Pe jos erau aruncate teancuri de caiete îngălbenite, iar într-o mână ţinea fotografia unui bărbat tânăr cu faţa ciudată, care alcătuia un triunghi alungit, atât de slabă, încât toate oasele obrazului se conturau destul de bine sub piele. Avea fruntea foarte înaltă, lărgită la tâmple, şi capul uriaş. Ochii mari priveau din faţa albă ca orbitele unui mort.

Janka se uită la toate şi începu:

— Doamnă, mâine vreau să mă duc la Bielany cu colegii. E departe?...

Sowińska nu-i răspunse la întrebare, se mulţumi să-i arate fotografia şi şopti cu glasul pătruns de durere:

— Uite, domnişoară, ăsta e băiatul meu... iar astea... relicvele mele!... adăugă, arătându-i cu lacrimi în ochi lucrurile împrăştiate.

— A fost actor? întrebă Jania cu un respect involuntar.

— Actor!... Dar nu o maimuţă cum sunt cei de la Cabiński. E, cum juca el, domnişoară dragă, cum juca!... jos pălăria!... Scria şi-n gazete despre el. Era la Płock şi m-am dus şi eu la el. Când a jucat *Hoţii,* se zguduia teatrul de aplauze şi de strigăte... Eu stam în culise şi când i-am auzit glasul, când l-am văzut pe urmă, am început să tremur şi să mă frământ, cuprinsă parcă de fierbinţeală mare, de credeam că o să mor de fericire... Iar el juca!... îi văd mereu aşa... îl văd...

Se ridică de jos şi încremeni în amintire, cu lacrimile şiroind încet pe obrajii palizi şi încreţiţi de riduri.

— Şi când mă gândeam că e fiul meu, copilul meu, mi se întuneca înaintea ochilor, ceva mă strângea, mă strângea în capul pieptului... fiecare oscior îmi tremura de bucurie... şi cum mai creşteam în mine de mândrie... cum mai creşteam...

Janka o asculta cu compătimire.

— I-am fost mamă bună, m-aş fi lăsat înjunghiată pentru el!... A fost un artist! N-avea bani niciodată şi de câte ori nu răbda de foame ca un câine, dar eu mă descurcam cum puteam. Aproape că slujeam la alţii, trăiam numai cu pâine şi

ceai, ca să strâng pentru el. Eram în stare să-mi dau şi sângele din mine, să mor, ca să trăiască el... O, i-am fost mamă bună, mamă bună.

Tăcu, uitând să-şi şteargă lacrimile care-i curgeau pe faţa vânătă ca două pârâiaşe ce-şi săpau albii sângerii.

După ce tăcu îndelung, Janka întrebă încet:

— Şi unde-i acum fiul dumitale?

— Unde? răspunse surd, unde?... A murit! S-a împuşcat, blestematul... s-a împuşcat!... A... să nu te rabde pământul pentru nedreptatea pe care mi-ai făcut-o!... Trebuia să fii ultimul dintre ticăloşi, ca să mă laşi singură... Şi asta mi-ai făcut-o tu, copilul meu iubit... Of!...

Începu să răsufle greu, înăbuşindu-se de lacrimi şi durere nespusă.

— Toată viaţa mea a fost aşa! începu iarăşi, aflând parcă o desfătare cumplită în scormonirea rănilor abia ogoite. Tatăl lui a fost la fel... El era croitor, iar eu ţineam o prăvălie; la început, ne-a mers bine, aveam bani puşi deoparte şi casa aranjată binişor. Dar asta n-a durat mult. S-a angajat croitor la circ; am vrut şi eu, că plăteau bine şi n-avea mult de lucru. Cine putea şti că de-aici avea să ni se tragă nenorocirea, cine?... I-a căzut cu tronc o acrobată de la circ; a lăsat totul baltă şi când a plecat circul, a plecat şi el în lume...

Oftă adânc.

— Ce puteam face? Am strâns din dinţi! Du-te, blestematule, n-ai decât să-ţi frângi gâtul şi să ţi se piardă urma!... M-am zbătut din greu, ca să trăim, eu şi fiica mea, dar m-a lovit şi pe mine boleşniţa care bântuia pe atunci, de mureau oamenii ca muştele... Am bolit multă vreme şi abia m-am vindecat, dar totul se dusese de râpă; îmi vânduseră prăvălia din cauza datoriilor. Am rămas în stradă. Atunci mi s-a urcat sângele la cap. Am împrumutat bani de unde-am putut şi am plecat cu fata să-mi caut drăguţul. L-am găsit. Trăia cu o negustorească, la mergea bine, aşa că uitase de mine şi de fată. L-am adus aproape cu sila la Varşovia... A stat un an încheiat, mi-a dăruit un băiat şi iar a fugit... Nu l-am mai căutat. Am scuipat în urma

lui... Ce-ncepuse şchiopătând, trebuia să sfârşească la fel. Aveam doi copii, nu puteam să stau cu mâinile încrucişate; am făcut de toate, ca să trăiesc, şi uite-aşa, au trecut anii. Băiatul, când a împlinit zece ani, l-am băgat ucenic la un alămar, cu toate că-i plăcea cartea şi citea toată ziua... Câteodată n-aveam bani nici pentru mâncare, ce să mai vorbim de învăţătură.

Am avut mare necaz cu el, mare necaz!...

Meşterul se plângea că citeşte noaptea, că lucrează cu cartea-n sân şi lasă lucrul ca să se apuce de citit. Când a scăpat de ucenicie, s-a înhăitat cu actorii şi n-a mai fost al meu... Ce l-am mai rugat, ce-am mai plâns cu lacrimi amare! Degeaba. Îmi săruta picioarele, mă ruga să-l iert şi o ţinea întruna: „Nu mai rezist, mă duc la teatru!” L-am bătut, l-am chinuit ca pe-un câine, nu mi-a spus o vorbă urâtă, dar ne-a părăsit şi a plecat cu o trupă din provincie... Aşa a vrut Dumnezeu! mi-am spus. Se vede că era scris undeva să n-am nicio mângâiere de pe urma lui, numai supărare!... Am început să-l ajut şi eu cu ce puteam... Fata crescuse, ne luam de cusut acasă şi aşa am scos-o la capăt.

Până când, într-o bună zi, mă pomenesc că mi-l aduc pe bărbatu-meu, nu mai vedea deloc. Maică Precestă, am crezut că înnebunesc de furie; cât fusese sănătos, rătăcise prin lume, iar acum, când se îmbolnăvise şi nu se mai putea vindeca, venise să moară la mine... Nu l-am gonit, că n-au vrut copiii. Eu l-aş fi aruncat de la etajul doi, pentru tot ce-mi făcuse... Dar bunul Dumnezeu s-a milostivit de mine şi l-a luat curând.

Fata s-a căsătorit. Lui Oleś nu-i prea plăcea cumnatul, că nu ştie să se poarte, că n-are un nume prea de soi, dar, dragă domnişoară, bărbatu-i bărbat, mai bine cu el decât fără el. Iar ăsta nu-i prea rău; ce-i drept, mai bea şi el uneori, dar nu-şi risipeşte banii... de, are şi el nevoie să se mai distreze. Mi-am luat serviciu, cum ţi-am mai spus, ca să-l ajut pe băiat, şi să nu le fiu povară, fiindcă deschiseseră magazinul ăsta şi la început nu le-a mers prea bine.

Odată, să tot fie doi ani de atunci, fata a invitat câteva

persoane, prieteni buni, de ziua onomastică. Tocmai când petreceam mai bine, am primit o telegramă şi pentru că eu nu prea mă descurc cu slovele scrise, a citit-o ginerele meu.

Era tocmai de la Suwałki. Scria să mă duc acolo, că Oleś e foarte bolnav.

Am plecat aşa cum eram; tot drumul m-au bătut gândurile rele, iar căruţaşii mergeau atât de încet, de parcă-mi făceau în ciudă, să mor de nelinişte, nu alta...

Îşi lăsă o clipă capul în jos, se uită cu priviri rătăcite prin încăpere şi, cu glasul abia auzit, pătruns de disperare, îşi continuă povestirea în şoaptă, ridicându-şi faţa învineţită spre Janka.

— ...Nu l-am mai găsit în viaţă... Mă aşteptase pe mine, ca să-l înmormânteze...

Janka privi la ea cu tristeţe...

— Of, domnişoară, când mi-am văzut copilul meu scump, mângâierea mea, în coşciug cu capul legat şi fără viaţă... s-a rupt ceva în mine... Şi s-a făcut deodată pustiu în jurul meu şi atât de întuneric, încât mi-am spus: gata, s-a zis cu mine...

Dacă Dumnezeu era drept, trebuia să mor atunci. N-am plâns aproape deloc, simţeam atunci că mă apasă ceva în piept... mi se sfâşia inima şi mă înăbuşeam... Atâta m-am lipit de pământul care mi-l luase, atâta am hohotit, atât de mult aş fi vrut să fiu alături de copilul meu! Şi câinilor le-ar fi fost milă de jalea şi durerea mea...

După aceea mi-au spus că se îndrăgostise de o coristă; din cauza ei s-a împuşcat!

Mi-au şi arătat-o. Era o lepădătură; se târa cu toţi şi tocmai de aceea se şi împuşcase...

Când am prins-o pe stradă, atâta am bătut-o şi-am călcat-o în picioare, atâta am tras-o de păr şi-am zgâriat-o pe faţă, încât a fost nevoie să ne despartă oamenii. Aş fi omorât-o, aş fi omorât-o ca pe un câine turbat, pentru durerea şi nedreptatea mea!... striga, încleştându-şi pumnii.

Asta-i viaţa mea!

Blestem în fiecare zi, dar nu pot să uit... mă apasă aici, în capul pieptului...

Câteodată vine noaptea la mine şi-l văd cum stă cu capul legat... atunci mă cutremur de jale şi inima mă doare să-mi pleznească. Mi s-au scurs ochii de atâta plâns...

Stau la teatru, pentru că mereu mi se pare că trebuie să vie, că se îmbracă şi o să apară îndată pe scenă... Atunci când trăiesc cu amintirile, umblu prin garderobă şi sunt fericită, o clipă uit că a murit, că nu va mai putea veni niciodată, că n-am să-l mai văd!...

Doamne, Dumnezeule!... A murit fără vină, că vinovată e numai ea... Toate sunteţi nişte căţele turbate, toate îndoliaţi inima de mamă... mârşave... târâturi!... V-aş strivi pe toate ca pe nişte viermi, v-aş omorî... v-aş îmbrânci în noroi, în sărăcie şi-n boli, ca să suferiţi şi voi ca mine... ca să vă chinuiţi, să vă chinuiţi şi voi!...

Tăcu, răsuflând greu; pe faţa galbenă ca o lumânare de înmormântare se citea o ură sălbatică, înspăimântătoare; ridurile alungite îi tremurau nervos şi gura pungită, vânătă, exprimă dorinţa de distrugere şi răzbunare.

Janka rămăsese în picioare tot timpul, ascultând cu lăcomie fiecare cuvânt, fiecare gest şi tremur al buzelor. Era adânc impresionată de tragismul povestirii. Adevărul acestei dureri cutremurătoare, atât de simplă şi de puternică, îi sfâşia inima... Trăia totul atât de intens, ca şi când suferea ea însăşi. O compătimea atât de mult, încât plângeau împreună. Se simţea pătrunsă de un fior de extaz, un strigăt de durere îi stăruia în inima sfâşiată de amintirea pierderii, de moartea copilului iubit; nebunia disperării neţărmurite i se întipărise în ochii sticloşi, iar zâmbetul ei mărturisea mâhnirea adâncă a sufletului care murea...

Juca aproape fără să-şi dea seama, iar mai târziu, venindu-şi în fire şi văzând că Sowińska era cufundată în amintirile-i dureroase, plecă în oraş.

Îşi simţea sufletul şi mintea împovărate de durere. Îi făcea plăcere această dispoziţie tragică, asemenea unui amănunt picant din nu ştiu care rol.

— Aşa aş putea să joc pe mama din *Muntenii din Carpaţi*[50]*...* se gândea.

[50] Piesă realistă de Józef Korzeniowski.

Şi iarăşi natura ei sensibilă se transpuse cu totul în această dramă auzită şi văzută.

— Nu mai era în viaţă! şopti, repetând fără să vrea mişcarea disperată a maxilarului, desfacerea mâinilor, căderea braţelor neputincioase şi acea stingere fulgerătoare a ochilor pe chipul împietrit de durere.

Îşi reveni curând, dar fu cuprinsă de dorinţa de a vedea satul, verdeaţa. Avea nevoie de tăcere şi linişte.

Aici, apăsată de ziduri, trăia parcă numai cu o jumătate a sufletului, se înăbuşă; i se părea că pereţii clădirilor îi prelungesc în suflet o umbră cenuşie, mohorâtă, îi aţin calea şi-i acoperă soarele.

Se opri pe stradă, gândindu-se unde să se ducă, şi auzi deodată un glas în urma ei:

— Bună ziua, domnişoară!

Se întoarse repede. În faţa ei se afla Niedzielska, mama lui Władek, zâmbindu-i cu toată faţa ei bătrână şi cinstită cu ochii şterşi.

O întâmpină cu braţele deschise şi se hotărî să nu se mai ducă nicăieri.

— Haideţi să vă conduc puţin, mă mai plimb şi eu...

— Mulţămesc, mulţămesc... Poate trecem pe la mine? întrebă încet Niedzielska. Eu stau singură, zile întregi nu văd pe nimeni, afară de Anusia şi de portar, fiindcă Władeczek al meu pleacă de dimineaţă şi se întoarce destul de târziu, aşa că nu pot să vorbesc niciodată cu el. Hai, nu-i aşa că vrei să treci şi pe la mine?...

Începu să tuşească şi încetini pasul.

— Bine, mai am destul timp până la spectacol.

— Dumneata nu eşti de mult la teatru, nu-i aşa?...

— Numai de trei săptămâni... parcă m-aş fi angajat ieri.

— O, se vede, se vede dintr-o dată!

— După ce se vede, doamnă?... întrebă curioasă Janka.

— N-aş putea să-ţi spun. M-am uitat la dumneata atunci, la onomastica Cabińskăi, şi mi-am dat seama numaidecât. I-am spus şi lui Władeczek...

— Vă iau de braţ, ca să vă fie mai uşor... propuse Janka, văzând că Niedzielska răsuflă greu de oboseală şi abia mai

merge.

— O, ce bună eşti, domnişoară! De, vârsta, ce să-i faci, şi mai sunt şi bolnavă întruna; am ieşit să-i cumpăr nişte batiste lui Władeczek şi m-am cam îndepărtat de casă.

— Hai să luăm o birjă, doamnă, văd că sunteţi foarte obosită.

— A, nu, nu... de ce?... Mai cheltuim banii... ajungem îndată la un scuar şi mă odihnesc acolo puţin...

Cu toate protestele bătrânei, Janka chemă o birjă, o urcă pe Niedzielska şi porniră spre strada Piwna.

Când birja se opri, Niedzielska coborî numaidecât fără ajutorul nimănui şi se repezi spre poartă, ca să nu plătească birjarul; ca să nu i se ghicească intenţia, începu să ţipe la portar:

— A, Michał, te-ai şi îmbrăcat în bluza nouă? Pe cea veche nu mai poţi s-o porţi, nu-i aşa?... Le rupi atât de repede, că nu mai pridides c!... Hai, scoate-o pe-asta şi pune-o pe cea veche!

Portarul vru să se dezvinovăţească, dar nu-l mai ascultă. Se depărtă puţin şi începu să strige din nou:

— Michał, să le spui copiilor să nu se mai joace în curte cu mingea; îmi sparg geamurile şi trebuie să le plătesc eu. Dumnezeu m-a pedepsit cu copiii ăştia!... În loc să stea liniştiţi acasă, aleargă tot timpul prin curte, murdăresc scările şi rup ştergătoarele... Să le spui locatarilor că-i dau afară.

Portarul asculta într-o tăcere dispreţuitoare, în vreme ce Janka zâmbea abia vizibil, urmând-o pe bătrâna care luă de jos un bulgăre de cărbune.

— De ce să se irosească!... Risipesc în toate părţile şi pe urmă n-au cu ce plăti chiria.

— Simte-te ca la dumneata acasă, domnişoară... Mă-ntorc numaidecât.

Se duse în camera vecină.

Janka privi curioasă la mobila de modă veche.

Masa de mahon cu prelungitoare ovale, acoperită cu o faţă de masă împletită, era aşezată lângă o canapea uriaşă, înaltă, tapiţată cu o ţesătură neagră; scaunele erau la fel,

cu spătare în formă de liră. Servanta dintr-un colţ al încăperii, galbenă, era înţesată de porţelanuri ciudate, urcioare verzui, figurine colorate, pahare rotunde cu monogramă şi picior înalt şi ceşti cu desene florale. Ceasul cu glob, gravurile vechi, mucegăite, din epoca imperiului, care înfăţişau scene mitologice, o lampă cu abajur verde pe o măsuţă, câteva sacsii cu flori în fereastră şi două colivii cu canari completau mobilierul acestei camere de oaspeţi. Fereastra dădea într-o curte cât o încăpere, mărginită de ziduri înalte. În această linişte mohorâtă, stăruia mirosul de mucegai, de bătrâneţe şi avariţie.

— Să bem o cafeluţă... propuse Niedzielska. Scoase din servantă două ceşti şi le puse pe masă. Apoi se duse la bucătărie şi aduse cafeaua, în nişte cănuţe de faianţă ciobite, şi o farfurioară cu câteva prăjituri uscate.

— Doamne sfinte, am şi uitat că am scos ceştile... Nu-i nimic, putem bea şi din astea, nu-i aşa?

Puse cafeaua pe masă şi exclamă iarăşi încurcată:

— Am uitat zahărul! Dumitale îţi place dulce?

— Nu prea mult...

Bătrâna ieşi. Prin uşa întredeschisă se auzea cum alege cuburile de zahăr; aduse pe o tăviţă numai două bucăţi.

— Hai, domnişoară, ia şi bea... Că eu, din cauza bătrâneţii, nu pot să beau nimic dulce, spuse, scoţând cafeaua cu linguriţa şi suflând în ea de fiecare dată.

Jankăi îi veni să zâmbească, auzindu-i explicaţiile, dar bău, deşi nu-şi putea ascunde scârba de cafeaua oribilă şi prăjiturile care miroseau a mucegai şi a dulap de pin.

În timp ce-i vorbea despre Władek, îi întindea mereu farfurioara cu prăjituri şi o îndemna să mănânce.

— E, spune şi dumneata, ce nevoie are el de teatru? A învăţat carte şi ar putea fi funcţionar... Mă face numai de ruşine, de-mi vine să plâng uneori. Înţeleg, dacă n-ai încotro, mă rog... şi actorii sunt tot oameni... doar n-o faci de plăcere... Toţi colegii lui de şcoală sunt însuraţi, au copii, lucrează şi câştigă bine, trăiesc ca oamenii cu frica lui Dumnezeu... da’ el? E actor! Şi să nu crezi că suntem bogaţi: avem căsuţa asta, într-adevăr, dar locatarii nu

plătesc chiria, iar impozitele sunt din ce în ce mai mari, aşa că nu mai rămâne aproape nimic... Că vezi dumneata... Hai, mai ia o prăjitură!... Ar fi timpul ca şi Władeczek, să se căsătorească şi-ţi spun numai dumitale, că e secret, am şi găsit ceva... Băiatul mi-a făgăduit că anul ăsta părăseşte teatrul şi se căsătoreşte... Am cunoscut-o pe viitoarea noră, e frumoasă şi de neam. Au un magazin de mezeluri pe Świętojańska, două case şi numai trei copii, fiecare o să aibă zestre bună!... Eu aş vrea să se întâmple cât mai repede, că vai de mine ce necazuri am cu el!... Doamne, nu mă plâng, dar îi cam place să bea şi să cheltuiască banul, ca taică-său. Da, da, aşa că trebuie să ia o fată bogată. Un băiat de oameni cu stare, ca el, spune şi dumneata, domnişoară, cum i-ar sta să ia una care n-are nimic!... Ar fi o adevărată nenorocire şi pentru fata care l-ar lua!... Oho, eu cunosc lumea, o cunosc!

Şi povestea înainte cu glasul coborât, stâlcind puţin cuvintele din vârful limbii, de bătrâneţe, în timp ce se mişca asemenea unei umbre firave, atât era de închircită şi de uscată. Pe fruntea-i îngustă şi brăzdată se vedea grija pentru feciorul iubit, iar în ochii albaştri, spălăciţi, stăruia o nelinişte continuă.

Pe Janka o apuca somnul, ascultându-i glasul monoton în liniştea care domnea în încăpere. Se ridică să plece.

— Să mai treci pe la mine, domnişoară, o să mă bucur foarte mult.

Se despărţi de ea cu părere de rău şi deschise şi orberlihtul, privind după Jania cu un zâmbet complice.

Niedzielska le invita înadins pe toate femeile frumoase de la teatru şi le povestea despre căsătoria lui Władek, ca să le facă să renunţe la el.

În faţa casei, Janka se întâlni cu Władek, care aproape că strigă de uimire.

— Mai mult ca sigur că dumneata ai fost la mama! exclamă, înclinându-se.

— Doar nu-i nimic rău în asta, răspunse, zâmbind de încurcătura lui.

— Pe Dumnezeul meu, nebuna asta bătrână mă compro-

mite. Ţi-a povestit desigur despre căsătoria mea, cât sunt de nepricopsit etc. Copilării fără rost. Te rog foarte mult să mă scuzi...

— Nu m-am supărat deloc...

— Oricum, nu te-ai simţit prea bine, totuşi e o idioţenie... Tot teatrul râde de mine, pentru că toate femeile au trecut pe aici.

— E puţin ciudat, într-adevăr, dar această ciudăţenie provine din dragoste... mama dumitale te iubeşte.

— Dragostea ei îmi stă ca un os în gât! răspunse acru şi vru să mai adauge ceva, dar Janka îl salută, făcându-i un semn din cap, şi plecă.

Władek nu îndrăzni să se ducă după ea şi alergă furios la mama lui.

Janka îşi aduse aminte de casă şi se înfioră toată, năpădită de imaginile trecutului.

— Ce se petrece acolo?... se întrebă, ce face tata?... Da, da, am şi eu un tată.

O străbătu deodată un firicel de simpatie pentru acest tiran pe care nu-l înţelegea. Acum îşi dădea seama de singurătatea lui printre nişte oameni care-i erau străini şi râdeau de ciudăţeniile lui.

— Poate că se gândeşte la mine? se întrebă, dar îi veni în minte ultima scenă, toate chinurile pe care le îndurase atunci, şi se simţi iarăşi cuprinsă de o repulsie rece, aproape de ură.

Cu toate acestea, în timpul reprezentaţiei, pe scenă, în culise ori la garderobă, gândul la tatăl ei n-o mai părăsi. Acum se gândea în linişte la relaţiile dintre el şi ea şi socotea că nu sunt deloc normale. Se întreba ce putuse să-l facă atât de aspru, de bizar?... de ce o ura?...

Kotlicki îi aduse un buchet de trandafiri.

Îl întâmpină cu răceală, fără să se uite la el, atât era de prinsă de amintirea tatălui.

— Astăzi nu eşti prea bine dispusă, îi spuse, luându-i mâna.

Şi-o smulse numaidecât şi-l întrebă:

— E oare cu putinţă ca părinţii şi copiii să se urască între

ei?...

— Întrebarea conţine un răspuns afirmativ... Având în vedere manifestările obişnuite, asemenea relaţii sunt într-adevăr o raritate, întrucât ura nu înseamnă numai indiferenţă, ci forma opusă a dragostei. Ura este întotdeauna strigătul unei inimi rănite...

Janka nu răspunse nimic, pentru că îşi aduse aminte de Sowińska şi de reproşurile violente, pline de ură, la adresa fiului ei.

— Poate că mă iubeşte şi el în felul lui? îşi spuse, dar în acest caz eu nu ţin deloc la el, fiindcă îmi este indiferent.

— Nu-i adevărat! îşi răspunse după aceea, nu-i adevărat, nu-mi este cu totul indiferent, de vreme ce îmi pare rău de el...

Şi îşi lăsă capul pe spate, ca să-şi ascundă faţa, deoarece îşi simţi inima cuprinsă de jale şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce este dragostea?... Ce este dragostea, în general?... se gândea, stând în culise şi privind la scena deschisă, în care Wawrzecki îi declara dragoste Rosińskăi, în cuvinte simţitoare, cu o afecţiune exagerată.

— O comedie!

Majkowska, trecând pe lângă ea, îi şopti arătând spre cea care juca:

— Ce sperietoare, ce şablon!... Nici urmă de adevăr în jocul ei!

După ea, în fundul întunecat al culiselor, un domn cu cilindru strângea mâinile unei coriste şi-i şoptea cuvinte înflăcărate de dragoste...

— O comedie!

Janka trecu de partea cealaltă, pentru că această scenă i se părea de-a dreptul respingătoare.

— Ce este dragostea?... Ce-oi fi având oare?...

Nu se putea linişti.

— O să mi se întâmple ceva... S-ar putea să vină tata, sau Grzesikiewicz?!...

Râse însă cu voce tare, atât de puţin probabilă i se părea această presupunere.

Mimi veni în fugă la ea şi începu să-i şoptească:

— Se potriveşte de minune, pentru că mâine n-avem repetiţie; plecăm la Bielany la amiază. Dumneata să ne aştepţi acasă, trecem să te luăm...

— Ce este dragostea?... se întreba mereu Janka.

— O, Wawrzek ar putea să nu-i facă huidumei ăsteia atâtea avansuri prosteşti... e o porcărie! şopti Zarzecka, privind contrariată pe scenă. Uite, domnişoară, cum îi cade în braţe!... îl sărută cu adevărat... maimuţa!... Aşteaptă că-ţi arăt eu ţie... rosti ameninţătoare şi alergă la uşa pe care avea să iasă Rosińska.

— O comedie!

— Merg şi eu în excursie, îi spuse Kotlicki Jankăi. Topolski vrea să ne expună un plan... Ne vom da fiecare cu părerea, pentru că vei merge şi dumneata, nu?

— Probabil, dar dacă nu voi putea, o să fie bine şi fără mine.

— Da, dar în acest caz nu m-aş mai duce nici eu, n-aş mai avea de ce...

Se aplecă atât de mult spre ea, încât îi simţi răsuflarea pe faţă.

— Nu înţeleg! îi spuse, depărtându-se.

— Eu merg la Bielany numai pentru dumneata... rosti încet.

— Pentru mine? întrebă, privindu-l cu luare aminte, contrariată de accentele care răsunau în glasul lui şi cuprinsă brusc de un sentiment de repulsie dispreţuitoare.

— Chiar aşa... cred că puteai să-ţi dai seama că te iubesc... răspunse, strângându-şi buzele tremurătoare şi privind-o rugător.

— Şi acolo se spune la fel, numai că se joacă mai bine! îl repezi, arătând spre scenă.

Kotlicki se îndreptă, pe faţa-i de cal îi trecu o umbră de furie şi ochii îi străluciră ameninţători.

— Dumneata socoteşti sentimentele mele drept o comedie?... Te voi convinge, domnişoară, că nu-i vorba de aşa ceva, te voi convinge!...

— Bine, dar nu aici, mâine la Bielany! îl întrerupse,

întinzându-i mâna la despărţire şi plecă la garderobă, fredonând o melodie.

Kotlicki privi dispreţuitor în urma ei, îşi muşcă buzele burzuluit de furie.

— Comedianta! şopti la sfârşit şi plecă de la teatru.

— Cum mai minţea!... Bine, dar de ce a îndrăznit să mi-o spună tocmai mie... de ce?... se întrebă Janka, simţind că-i creşte supărarea pe măsură ce-şi aducea aminte de purtarea lui la ziua Cabińskăi.

— Mă iubeşte!

Şi zâmbi cu un sentiment de umilinţă şi de revoltă în acelaşi timp. I se părea că asemenea declaraţii îi jigneau demnitatea; o insultase fie şi numai pentru că fusese în stare s-o creadă la fel cu celelalte femei de la teatru.

— Ce este dragostea?... continua să se întrebe, privind la colegele care se îmbrăcau grăbite, ca să ajungă mai repede la întâlnire; asculta râsetele, şoaptele şi discuţiile a căror temă permanentă erau bărbaţii şi dragostea. Zâmbi cu ironie, dar în adâncul sufletului o chinuia întrebarea rămasă fără răspuns, golul pe care-l simţea în ea; o cuprindea oboseala.

Veni acasă şi se culcă numaidecât, dar nu putu să adoarmă; asculta zgomotele de pe stradă, care pătrundeau până la ea neclare. Orele se scurgeau încet, dar neliniştea şi presimţirea creşteau în ea.

— Trebuie să mi se întâmple ceva! şoptea, prefăcându-se aproape toată în ascultare.

Auzi ecoul rar al paşilor unui trecător pe stradă, apoi bocănitul bastonului paznicului de noapte.

Cineva sună la intrare.

— Cine-i?!... întrebă aproape cu voce tare, înălţându-şi capul, de parcă voia să vadă prin zid, dar uită îndată de toate, chinuită de acelaşi gând:

— Ce mi se va întâmpla?...

Sta întinsă şi pupilele-i nemişcate priveau undeva într-un spaţiu fără sfârşit...

Se înfioră brusc şi se cufundă şi mai adânc în pernă; privea încordat cu ochii sufletului la umbrele care începură

să se perinde prin faţa ei. Se înfioră din nou, simţind parcă privirea cuiva plutind spre ea din infinit, plină de luciri sticloase, de lacrimi şi de putere...

Adormi... dar când se trezi după o vreme şi prin cine ştie ce legătură văzu aceleaşi umbre, simţi că se mişcau pe nesimţite, acum le vedea mai bine, dar nu putea desluşi contururile chipurilor; simţea că se apropie tot mai mult. Mintea i se limpezi cu totul, dar nu mai putea suporta teama aceea pricinuită de presimţiri nelămurite. Privi în toate părţile, pentru că i se părea că aude paşii cuiva care intră în cameră şi se apropie în vârful picioarelor de patul ei, se apleacă deasupra ei...

Încremeni de spaimă, nu îndrăznea să se mişte, nici să sară în picioare, se întreba doar cu greutate: Cine-i?... cine?... şi tremura toată de încordare.

Adormi adânc abia spre dimineaţă, când razele roşietice ale soarelui care răsărea inundară încăperea.

VII

Se trezi pe la zece şi jumătate; Sowińska tocmai îi aducea micul dejun.

— M-a căutat cineva? întrebă Janka.

Sowińska dădu din cap afirmativ şi-i înmână o scrisoare.

— Să tot fie vreo oră de când mi-a dat-o un şleahtic roşu la faţă, care m-a rugat foarte mult să ţi-o dau...

Janka rupse plicul cu înfrigurare şi recunoscu numaidecât scrisul lui Grzesikiewicz.

„Stimată domnişoară!

Am venit înadins la Varşovia, ca să te văd într-o problemă foarte importantă. Te rog să fii acasă la ora unsprezece, atunci am să vin; te rog să-mi ierţi îndrăzneala.

Îţi cere scuze şi-ţi sărută mâna al dumitale

Grzesikiewicz”.

— Ce poate să fie?... îşi spuse, îmbrăcându-se repede. Ce problemă foarte importantă?... Tata!... Să fie oare bolnav? Să i se fi făcut dor de mine?... A, nu, nu!...

Bău ceaiul la repezeală, făcu ordine prin cameră şi aşteptă cu nerăbdare. Se gândea cu bucurie că în sfârşit va vedea pe cineva cunoscut de la Bukowiec.

— Te pomeneşti că-mi cere iar mâna?!... se întrebă.

Şi-i văzu faţa mare, arsă de soare, ochii aceia albaştri care priveau atât de blând de sub ciuful cânepiu, şi îşi aduse aminte de timiditatea lui.

— E un om bun şi cinstit! se gândi, preumblându-se prin încăpere; îşi spuse însă că această vizită ar putea să-i strice excursia de la Bielany şi se răci din nou, hotărându-se să discute cu el scurt şi concis.

— Ce poate să vrea? se întreba neliniştită, închipuindu-şi cele mai imposibile lucruri.

— Tata trebuie să fie foarte bolnav şi mă cheamă la el, îşi răspundea aproape cu frică.

Se opri în mijlocul camerei, buimăcită de teama că poate va trebui să se întoarcă la Bukowiec.

— Nu, e imposibil, n-aş mai putea rezista acolo nicio săptămână... la urma urmei, m-a gonit pentru totdeauna...

O luptă necunoscută până atunci între ură, părerea de rău şi un dor abia simţit îşi făcea loc în inima ei.

Se auzi clopoţelul din antreu.

Janka se aşează şi aşteptă calmă. Auzi uşa deschizându-se, glasul lui Grzesikiewicz şi al Sowińskăi, fâşâitul pardesiului agăţat în cuier şi zgomotul bastonului căzut pe duşumea, dar nu mai avea nici atâta putere cât să se ridice şi să iasă în întâmpinarea musafirului.

— Se poate? întreba un glas din afară.

— Poftim! şopti Jania înecată de teamă, sculându-se de pe scaun.

Grzesikiewicz intră.

Avea faţa şi mai bronzată, iar ochii parcă şi mai albaştri. Pesemne că era foarte emoţionat, întrucât păşea ţeapăn în

surtucul prea strâmt, de parcă înghiţise un băţ. Îşi aruncă pălăria aproape în coşul de lângă uşă şi sărutându-i mâna Jankăi, spuse încet:

— Bună ziua, domnişoară...

Se îndreptă, rătăci cu privirile peste faţa ei şi se aşeză greoi pe scaun.

— Abia te-am găsit... începu mai tare şi se întrerupse brusc, iar pentru a-şi recăpăta curajul, vru să tragă puţin înapoi scaunul care-i stânjenea mişcările şi-l împinse cu atâta putere, că se răsturnă.

Zvâcni în picioare roşu ca racul şi începu să-şi ceară scuze.

Janka zâmbi, atât de viu îi veniră în minte ultima discuţie cu el şi nefericita cerere în căsătorie. O clipă i se păru că acum se petrecea totul în salonaşul liniştit de la Bukowiec. Nu era în stare să-şi limpezească impresia pe care o făcea asupra ei cu chipul lui cinstit şi slăbit şi cu ochii aceştia luminoşi; parcă aducea cu sine ecoul câmpurilor şi al pădurilor dragi, al râpelor tăcute, al soarelui şi al naturii luxuriante. Toate acestea i se perindară prin minte cu iuţeala fulgerului, dar îşi aduse aminte şi de zbuciumul şi de izgonirea ei...

Îl îmbie cu ţigări şi spuse fără stânjenire, întrerupând tăcerea care se aşternuse:

— Dai dovadă de mare curaj, domnule Grzesikiewicz, şi de... bunătate, de vreme ce mai vii la mine după toate cele întâmplate...

— Domnişoară, îţi aduci aminte ce ţi-am spus atunci, când am vorbit ultimă dată? răspunse coborând şi muindu-şi glasul. Nu voi înceta niciodată să te iubesc.

Janka se mişcă neliniştită; o durea accentul de adâncă sinceritate care răzbătea din glasul lui.

— Te rog să mă ierţi... dacă te supără, nu mai spun niciun cuvânt despre mine...

— Ce se mai aude pe acasă? îl întrebă, ridicându-şi privirile spre el.

— Păi, ce să se audă?... Sodoma şi Gomora! Dacă l-ai vedea pe tatăl dumitale, nu l-ai mai recunoaşte; la serviciu

a devenit un pedant imposibil, iar în afara serviciului se duce la vânătoare, îşi vizitează vecinii, fluieră... dar a slăbit atât de rău şi s-a împuţinat, de nu-l mai recunoşti... Îl roade supărarea ca un vierme.

— De ce? Ce supărare poate să aibă tata?...

— Isuse, Marie! Tocmai dumneata întrebi de ce?... Ce supărare poate să aibă?... Glumeşti, domnişoară, sau nu mai ai niciun pic de inimă?... Auzi, de ce?... Pentru că ai plecat, pentru că se usucă din picioare de dorul dumitale, ca şi noi toţi!

— Şi Kręska?... întrebă Jania cu o linişte aparentă, simţindu-se mişcată.

— Ce are a face Kręska?... A dat-o afară imediat după ce ai plecat, chiar a doua zi, apoi a făcut cerere de concediu şi a plecat... S-a întors după o săptămână, dar atât de amărât şi de slab, încât aproape că nu l-am mai recunoscut... Îi plâng străinii de milă, dar dumitale nu ţi-a păsat şi ai plecat în lume... şi încă ce lume?... De comedianţi!...

Janka se ridică brusc de pe scaun.

— Foarte bine, domnişoară, n-ai decât să te superi pe mine, dar eu te iubesc prea mult... noi toţi te iubim prea mult şi suferim din cauza dumitale, ca să nu am dreptul să vorbesc. N-ai decât să spui să mă dea afară, mă rog, o să te aştept la intrare, o să te întâlnesc în altă parte, şi tot am să-ţi spun că tatăl dumitale se prăpădeşte fără dumneata, că e tot mai bolnav. Mama l-a văzut în pădure, nu de mult; zăcea într-un tufiş şi plângea ca un copil. Ai să-l omori, domnişoară... Vă omorâţi unul pe altul cu mândria voastră nesăbuită. Dumneata eşti cea mai bună femeie, eşti o sfântă; eu ştiu, simt că dumneata n-ai să-l părăseşti, că ai să laşi teatrul ăsta nenorocit şi ai să te întorci... Dumitale nu-ţi e ruşine să te înhăitezi cu aceşti oameni de nimic, să apari pe scenă!

Se întrerupse brusc şi respirând greu, îşi şterse ochii cu batista. Niciodată nu mai vorbise atâta şi nu înţelegea cum de fusese în stare să fie atât de aspru, de sălbatic.

Janka şedea cu capul în piept, palidă ca ceara, cu buzele strânse şi inima plină de revoltă şi suferinţă. Glasul acesta

ascuţit, pe care-l auzea, avea accente atât de înduioşătoare, de simţire atât de adâncă, iar cuvintele: „Tatăl dumitale suferă... plânge... îi este dor de dumneata... te iubeşte!...” îi transmiteau atâta durere, încât erau momente când voia să sară în picioare şi să alerge acolo, la el, dar iarăşi o năpădeau amintirile trecutului şi se domolea; îi veni în minte teatrul şi se linişti de-a binelea.

— Nu! M-a gonit pentru totdeauna... sunt singură şi voi rămâne singură... Nu mai pot trăi fără teatru! îşi spuse în gând şi simţi cum creşte în ea dorinţa nebună de a cuceri lumea.

Grzesikiewicz tăcea şi el, dar ochii i se înceţoşau tot mai des; o furtună cumplită, de jale şi iubire, se dezlănţuise în sufletul lui. O învăluia cu privirea şi-i venea să se arunce în genunchi la picioarele ei, să-i sărute mâinile, poala rochiei şi s-o implore... Apoi iarăşi, când îşi aducea aminte de toate, sărea în sus de pe scaun şi ar fi trântit, ar fi rupt şi ar fi spart tot ce-i cădea în mână; sau îl copleşea înduioşarea şi ar fi plâns în hohote, s-ar fi izbit cu capul de pereţi de disperare...

Sta şi se uita la chipul acesta iubit, palid şi slăbit, pe care aerul oraşului şi viaţa înfrigurată de noapte îşi întipăriseră amprenta; şi-ar fi dat sângele şi viaţa pentru ea, numai să fi vrut să le primească.

Janka îşi ridică spre el privirea în care se citea o hotărâre puternică, neclintită.

— Dumneata ştii cât mă urăşte tata; trebuie să mai ştii că atunci când ţi-am respins cererea în căsătorie, m-a gonit de acasă pentru totdeauna... aproape că m-a blestemat şi m-a gonit... repetă cu amărăciune. Am plecat, fiindcă am fost nevoită să plec, dar de întors n-am să mă mai întorc niciodată. N-am să schimb libertatea şi teatrul cu robia casnică. S-a întâmplat, pentru că aşa trebuia să se întâmple. Tata mi-a spus atunci că nu mai are fată, iar acum îi spun şi eu că nu mai am tată. Ne-am despărţit şi nu ne vom mai regăsi niciodată. Eu mă descurc şi singură, arta îmi este deajuns.

— Deci nu vrei să te întorci? o întrebă, fiindcă numai atât

înţelegea din vorbele ei.

— Nu; nu mai am casă, iar de la teatru nu plec, îi răspunse calmă, privindu-l cu răceală; doar buzele palide îi tremurau în timp ce pieptul i se ridica repede, zguduit de lupta lăuntrică.

— Ai să-l omori, domnişoară... el ţine atât de mult la dumneata... nu va putea rezista... rosti cu blândeţe.

— Nu, domnule Andrzej, tata nu m-a iubit niciodată şi nu mă iubeşte nici acum... Când ţii la cineva, nu-l chinuieşti ani întregi şi nu-l goneşti de acasă, ca pe cel din urmă amărât... Câinele nu-şi goneşte căţeii din culcuş... deşi nu e decât un animal, nu e în stare să facă ce mi-a făcut tata mie!

— Domnişoară Janina, eu sunt convins că, deşi la mânie te-a dat afară din casă, nu s-a gândit nicio clipă s-o ia în serios, nici măcar nu i-a trecut prin minte că dumneata ai să pleci. Eu l-am văzut şi ştiu cât de mult regretă vorbele nesăbuite, cât de greu îi este fără dumneata... Domnişoară Janina, îţi jur că-l vei face fericit, dacă te întorci... că-i vei reda viaţa!

— Ţi-a spus dumitale să mă întorc la Bukowiec? Mi-a scris vreo scrisoare?... îl întrebă repede. Te rog să-mi spui adevărul.

Grzesikiewicz se poticni şi se întristă şi mai mult.

— Nu... nu mi-a spus nimic şi nici n-a scris, răspunse încet.

— Iată cât de mult mă iubeşte, cât de mult vrea să mă vadă!... ha, ha, ha, hohoti uscat, spasmodic.

— Dumneata nu-l cunoşti, domnişoară?... Preferă să moară de sete decât să ceară cuiva un pahar cu apă. Când am plecat şi i-am spus unde mă duc, nu mi-a spus niciun cuvânt, dar s-a uitat la mine atât de expresiv şi mi-a strâns mâna atât de tare, încât l-am înţeles pe deplin...

— Nu, domnule Andrzej, nu l-ai înţeles deloc. Lui nu-i pasă de mine, pe el îl doare că toată lumea din împrejurimi vorbeşte că am plecat şi m-am angajat la teatru... Kręska n-a stat cu mâinile în sân... Îl doare că mă bârfesc toţi şi-i murdăresc bunul renume; ar prefera să mă vadă învinsă, cerşind la picioarele lui, ca să-şi poată satisface ura

instinctivă, ca să mă poată tortura ca mai înainte... Asta ar vrea el!

— Nu-l cunoşti, domnişoară! O inimă ca a lui...

Îl întrerupse repede:

— Să nu mai vorbim de inimă, atunci când nici vorbă nu poate fi de aşa ceva, când nu există nimic, afară de nebunie...

— Aşadar?... o întrebă, ridicându-se, deoarece îl îneca furia.

În antreu răsună clinchetul clopoţelului, tras pesemne cu putere..

— Nu mă voi întoarce niciodată.

— Domnişoară Janina... ai milă!...

— Nu înţeleg acest cuvânt, răspunse apăsat, şi-ţi repet: niciodată! Poate... după moartea mea.

— Nu vorbi aşa, domnişoară, în viaţă sunt momente în care...

Nu mai apucă să sfârşească, deoarece uşa se deschise la perete şi intrară Mimi şi Wawrzecki.

— Hai, gata! Pregăteşte-te, domnişoară, că plecăm numaidecât! A, iartă-mă, n-am observat... se scuză Mimi, uitându-se la Grzesikiewicz care îşi luă pălăria, se înclină ca un automat şi ieşi fără să privească la nimeni, şoptind dispreţuitor:

— Adio, domnişoară!

Şi ieşi.

Janka se ridică, vrând să-l reţină, dar tocmai atunci intrară Kotlicki şi Topolski şi o salutară cu veselie. Al treilea veni imediat după ei.

— Cine-i domnul ăsta atât de lat în umeri?... Să crăp, văd pentru prima oară asemenea masă de carne într-un surtuc! exclamă, intrând.

— Głogowski! Peste o săptămână îi vom juca piesa, iar peste o lună... va dobândi gloria europeană! îl prezentă Wawrzecki.

— Iar peste trei luni... voi fi vestit pe Marte şi prin împrejurimi!... Dacă-i glumă, măcar să fie bună.

După ce-i întâmpină pe toţi, Janka îi răspunse cu jumă-

tate de glas lui Mimi care o întreba curioasă cine-i Grzesikiewicz.

— O veche cunoştinţă, vecinul nostru, un om foarte de treabă.

— Tânărul trebuie să fie plin de parale... cel puţin aşa arăta! spuse Głogowski.

— Da, e chiar foarte bogat. Are cea mai mare stână de oi din Regat[51]...

— E cioban?... Bine, dar arată de parcă ar avea de-a face cu elefanţi! se prosti Wawrzecki.

Kotlicki se mulţumi să zâmbească, studiind-o discret pe Janka.

— Aici s-a petrecut ceva... este emoţionată şi aspră... se gândi. Poate că e fostul ei amorez?

— Hai să ne grăbim, că Mela ne aşteaptă în birjă.

Janka se îmbrăcă repede şi plecară cu toţii numaidecât.

Ajunseră pe malul Vistulei şi de acolo porniră cu barca spre Bielany.

Toţi erau într-o dispoziţie excelentă, doar Janka nu acorda nicio atenţie celor ce se petreceau în jurul ei. Şedea posomorâtă şi îngândurată.

Kotlicki sporovăia vesel, Wawrzecki glumea cu Głogowski, iar femeile se străduiau să le ţină isonul, Janka însă nu auzea nimic. Rumega în minte discuţia pe care o avusese nu de mult cu Grzesikiewicz şi sfârşeala care-i rămăsese în suflet.

— Ce ai, domnişoară?... o întrebă Kotlicki îngrijorat.

— Eu?... n-am nimic... mă gândeam şi eu la soarta omului... răspunse, privind la valurile care-i purtau.

— Nu merită să te gândeşti la nimic, afară de desfătare, plinătatea vieţii şi tinereţea...

— Nu vorbi prostii, domnule. Asta înseamnă să mănânci numai untul de pe pâine şi, pe urmă, să visezi alături de felia uscată că ai fost totuşi destul de naiv! interveni Głogowski.

— Văd că dumitale nu-ţi place să mănânci, preferi să-ţi

[51] Regatul polonez (congresist), stat înfiinţat în 1815 la Congresul de la Viena; cuprindea cea mai mare parte din principatul Varşoviei.

lingi doar...

— Domnule...

— Kotlicki! îl ajută batjocoritor.

— Am onoarea să ştiu asta din clasa a doua. Nu-i vorba de asta; e vorba că dumneata recomanzi lucruri de-a dreptul naive, fumate de mult; puteai că verifici asupra dumitale rezultatele acestei teorii vesele.

— Domnule Głogowski, în viaţă, ca şi în literatură, dumneata eşti întotdeauna paradoxal, răspunse Kotlicki.

— Să crăp, continuă Głogowski, dacă dumneata n-ai plămânii slabi, artrită, scleroză, neurastenie şi...

— Numără înainte până la douăzeci!

Începură să se contrazică, apoi să se certe de-a binelea.

Trecură de podul de cale ferată şi-i învălui o linişte adâncă. Soarele lumina sus pe cer, dar din apele tulburi ale râului se ridica o răceală pătrunzătoare. Valurile mărunte, străpunse de lumină, clipoceau în soare, asemenea unor şerpi cu spinările lucitoare. Bancurile lungi de nisip semănau cu nişte uriaşi ai apelor, care îşi încălzeau la soare burdihanele gălbui. Un şir de plute trecu pe lângă ei; plutaşul, într-o bărcuţă cât o coajă de nucă, manevra în faţă, strigând din când în când câte un cuvânt care se împrăştia repede şi ajungea până la ei ca un auit învălmăşit... Vreo cincisprezece plutaşi trăgeau automat la vâsle; o melodie tărăgănată se auzea dinspre ei şi se răspândea în văzduh. Apoi se aşternu o linişte şi mai adâncă.

Verdele blând al vegetaţiei de pe mal, apa vrâstată de străluciri, lucitoare ca moliciunea atlasului, legănarea uşoară a bărcii, plescăitul ritmic al vâslelor şi melancolia care stăruia în văzduh îi domoleau pe toţi.

Trecură şi se cufundară în visare.

Stau aşa şi nu se gândeau la nimic, simţind doar bucuria vieţii încremenite în contemplare.

— N-am să mă întorc! reveni Janka la gândurile dinainte; rătăcea cu privirea pe suprafaţa vineţie, urmărea valurile care alergau grăbite în depărtare. N-am să mă întorc!

Simţea că singurătatea o cuprindea cu braţele-i lungi,

făcând pustiu în jurul ei; o privea sfidătoare.

Părerea de rău, tatăl ei, Grzesikiewicz şi toţi cunoscuţii de odinioară, trecutul întreg parcă plutea undeva dincolo de ea, pierzându-se tot mai mult în mohoreala depărtării; numai în răstimpuri mai ajungeau până la ea, ca un ecou, o urmă de plâns sau de rugăminte...

Nu! N-ar mai avea putere să se întoarcă şi să înoate împotriva curentului care o purta înainte. În acelaşi timp însă, lacrimi calde îi umpleau inima de amărăciune.

La Bielany, coborâră la debarcader şi începură să urce încet.

Janka porni înainte cu Kotlicki care n-o mai părăsea.

— Domnişoară, îmi eşti datoare un răspuns, îi spuse după o clipă, aşternându-şi pe faţă o expresie tandră.

— Ţi-am răspuns încă de ieri, iar astăzi dumneata îmi eşti dator o explicaţie, vorbi Jania cu asprime, întrucât acum, după discuţia cu Grzesikiewicz, după atâtea emoţii prin care trecuse, simţea faţă de Kotlicki o ură aproape fizică; i se părea respingător şi obraznic.

— O explicaţie?... Poţi oare explica în vreun fel iubirea, poţi să analizezi un sentiment?... începu să vorbească, mişcându-şi nelinişti buzele subţiri. Nu-i plăcea tonul ei.

— Să fim sinceri, pentru că ce-ai spus dumneata... nu se mai putu abţine Janka.

— Nu-i altceva decât sinceritate.

— Nu-i decât o comedie! rosti hotărât şi simţi nevoia să-l pălmuiască.

— Mă insulţi, domnişoară... Poţi să crezi pe cineva şi fără să-i împărtăşeşti sentimentele, spuse mai încet, ca să nu-i audă cei care veneau în urma lor.

— Domnule, îţi mai spun că această comedie nu numai că mă plictiseşte, dar începe să mă şi supere. Eu sunt prea puţin o actriţă isterică şi prea mult o femeie obişnuită şi normală, ca să-mi placă jocul ăsta... Pe mine mama şi mătuşile nu m-au învăţat niciodată cum să mă port cu bărbaţii, cum să mă feresc de minciunile şi josnicia lor. Eu am ajuns singură la această concluzie, privind ce se petrece zilnic în culise. Dumneata crezi că oricărei femei de

la teatru poţi să-i vorbeşti cu îndrăzneală de dragostea dumitale, aşa, la întâmplare... poate că merge!... Actriţele sunt atât de caraghioase şi atât de proaste, nu-i aşa?... spuse îndârjită, neînduplecată. Ai îndrăzni oare să-mi vorbeşti la fel, dacă aş fi acasă?... Nu, n-ai îndrăzni, dacă nu m-ai iubi cu adevărat, deoarece acolo aş fi şi pentru dumneata o femeie, pe când aici nu sunt decât o actriţă, deoarece acolo s-ar afla în spatele meu un tată, mama, fratele, sau măcar o convenienţă care nu ţi-ar permite să te porţi în chip josnic cu o biată fată poate prea naivă... Aici însă, n-ai ezitat nicio clipă, pentru că aici sunt singură şi actriţă pe deasupra, adică o femeie căreia poţi să-i spui minciuni fără să fii pedepsit, pe care poţi s-o ai fără nicio teamă, iar după aceea s-o arunci fără să-ţi ştirbeşti cu nimic opinia unui om cinstit şi de onoare!... A, poţi să fii sigur, domnule Kotlicki, că nu voi deveni amanta dumitale, nu voi deveni a nimănui, dacă nu voi iubi pe nimeni... M-am gândit mult, prea mult, ca să mă mai las înşelată de vorbe! spuse repede, iar cuvintele ei aspre, brutale chiar, se abăturăca nişte lovituri de topor peste capul lui.

Se simţea atât de umilit, încât abia mai era în stare s-o asculte, tremura de nerăbdare şi o privea uluit. N-o cunoştea, nici nu-i trecuse prin minte că poate să găsească o actriţă care să-i strige în faţă asemenea lucruri. Se închircea în el, îşi mijea ochii şi se încrâncena în dorinţă, atât de mult îi plăcea, îl atrăgea cu puterea şi cinstea ei, pentru că, judecând după faţa care-i răsfrângea cât se poate de exact toate trăirile lăuntrice şi după accentele de sinceritate din glasul ei, înţelegea că este o fată cinstită; iar pe deasupra mai era şi atât de frumoasă!

— Biciul a fost de piele, cu bucăţi de plumb la capete... Ai lovit, domnişoară, cu o înverşunare femeiască în vinovaţi şi nevinovaţi, reluă Kotlicki, dar văzând că Janka nu-i răspunde, adăugă după o clipă:

— Nu-ţi ajunge, domnişoară?... Dacă-mi dai voie să-ţi sărut mâinile tot timpul acestui act, te rog să continui....

Văzându-i înfăţişarea posomorâtă, vru să întoarcă totul în glumă.

— Kotlicki!... Aşteptaţi puţin şi ajutaţi-ne să ducem coşurile! strigă Wawrzecki în clipa când Janka se oprise fără să vrea şi era gata să-i arunce în faţă lui Kotlicki un cuvânt greu de dispreţ, dar nu mai apucă.

Bărbaţii duceau coşurile cu provizii; păşeau cu toţii pe malul povârnit, căutând un loc potrivit pentru popas.

Pădurea era pustie, frunzele de stejar şi tufele de ienupăr foşneau uşor.

Se opriră sub un crâng de stejari verzi. În spatele lor, se întindea pădurea tăcută, iar în vale clipoceau valurile Vistulei, spărgându-se de mal şi strălucind în soare.

După primele păhărele de votcă şi gustări se înviorară cu toţii.

— Şi acum să bem în sănătatea iniţiatorilor excursiei! propuse Głogowski, umplând paharele.

— Mai bine să bem pentru succesul piesei dumitale.

— Nu, e de prisos... şi aşa o să fie un eşec...

— Poate că acum Topolski ne va spune care-i planul lui secret, sugeră Kotlicki, întinzându-se liniştit pe un pled aproape de Janka.

— Lăsaţi-l în pace acum!... Să mâncăm bine, să bem şi mai bine şi abia după aceea. Doamnelor, nu vreţi să deschideţi sipetele şi să ne daţi ceva mai acătării, exclamă Wawrzecki.

Aşternură pe iarbă o faţă de masă, scoaseră tot felul de bunătăţi şi le împărţiră râzând cu hohote, deoarece Mimi nu prea se descurca, iar Majkowska nu voia s-o ajute. Abia Janka şi Głogowski aranjară totul cum se cuvine.

— Foarte frumos, dar ceaiul?... se miră Janka.

Kotlicki sări în picioare.

— Ceai avem, samovar avem, dar apă trebuie să aduci dumneata. Să mergem să luăm din Vistula! strigă Majkowska, răsturnând cărbunii dintr-o găleată.

Kotlicki se strâmbă puţin, dar se duse. În câteva minute, puseră samovarul, Głogowski arătându-se un adevărat maestru cu acest prilej.

— E specialitatea mea! spuse suflând ca nişte foale. Doamnele trebuie să ştie că deseori, mai des decât îmi

place mie, rămân fără cărbuni şi abia atunci iese la iveală geniul meu de inventator; folosesc hârtie sau scot vreo scândurică din podea şi ceaiul e gata.

— Nu poţi să-ţi cumperi o lampă de benzină?

— Nu, prefer ustensilele familiale... iar în al doilea rând, dacă n-am benzină, nu mai fac nimic nici cu scândura de la canapea.

— Cred că dumneata duci o viaţă foarte variată! spuse Topolski râzând.

— Hm, aşa şi aşa... dar nu pot spune că-mi place.

— Anunţ pe toţi cei de faţă şi pe fiecare în parte că începe să fiarbă!... Doamnelor, jucaţi-vă de-a Hebe[52].

Janka le turnă tuturor ceai, apoi se aşează cu paharul în mână nu departe de Mimi.

— Acum e vremea potrivită să stăm de vorbă, zise Kotlicki.

— Dă-i drumul, Topolski... Te ascultăm cu luare aminte! i se alătură Wawrzecki.

— Vreau să înfiinţez o trupă de actori, începu Topolski.

— Iată singurul mod de a-ţi realiza ideea! Angajează vreo cincisprezece oameni de teatru, promiţându-le salarii mari, şi dă-le aconturi mici; caută o casieră atât de deşteaptă, încât să aibă parale pentru cauţiune, şi atât de naivă, încât să-i depună, apoi ia lucrurile actorilor, amanetează-le şi gata! N-au decât să plece, dacă nu le convine; după două luni, procedezi la fel şi tot aşa până când aduni banii care-ţi trebuie.

— Wawrzek, nu mai face pe bufonul! îl certă supărat Topolski, golind un pahar după altul. Asemenea trupă poate strânge orice idiot, orice Cabiński. Eu n-am nevoie de o bandă care să se lase ademenită de bani şi să se împrăştie la cel mai mic prilej, eu am nevoie de un colectiv puternic, cu planuri sigure, de un colectiv închegat!

— Tu, care ai spart atâtea trupe, mai crezi că te poţi bizui vreodată pe actori?

— Sunt sigur. Ascultaţi, o să fac aşa: prima condiţie e să

[52] Zeiţa tinereţii în mitologia greacă; în timpul ospeţelor, turna nectar zeilor din Olimp.

fac rost de vreo cinci mii de ruble pentru început, aleg apoi din toate trupele celelalte pe cei mai buni, cel mult treizeci de persoane, le dau salarii mijlocii, dar certe, stabilesc procente, dividende...

— Oho, las-o mai moale cu dividendele! mormăi Kotlicki.

— Vor fi şi dividende, trebuie să fie! strigă Topolski, aprinzându-se tot mai tare. Selecţionez piesele, câteva lucruri tipice şi clasice; acestea vor fi stâlpii şi temelia edificiului meu; pe urmă, toate noutăţile mai însemnate şi toate piesele populare, afară cu opereta, afară cu bufoneria, afară cu circul, afară cu tot ce nu este artă adevărată! Vreau să am un teatru, nu o tarabă de bâlci! striga din ce în ce mai tare, artişti de valoare, nu nişte clovni!... Scena nu-i loc pentru paradă... idealul meu este întregul, adevărul pe scenă, iată scopul meu! Teatrul este un altar, iar reprezentaţiile ritualuri sfinte în cinstea divinităţii! Teatrul de acum este o bufonerie!... Nu ştiu încă ce trebuie, ca să creez un teatru model, perfect, dar sunt clipe când simt că-l voi crea, pentru că cel de azi e ridicol, o baracă pentru copii, în care apar marionete umplute cu fraze. Teatrul era cândva o instituţie religioasă, un cult, şi trebuie să redevină ce a fost!...

Începu să tuşească atât de tare, încât toate vinele gâtului îi tremurau ca nişte strune. Tuşi îndelung, apoi bău votcă şi îşi reluă vorba, dar mai încet şi mai rar, fără să se mai uite la nimeni, nevăzând nimic afară de himerele vieţii lui, pe care le povestea în propoziţiuni scurte şi învălmăşite.

— Trebuie să renunţăm la toate imitaţiile de acum, false şi prosteşti: tavane de pânză, culise, oglinzi pictate etc., la orice scamatorie ieftină. Dacă scena trebuie să reprezinte un salon, apoi să fie un salon adevărat; dacă trebuie să fie bal, atunci să se danseze, să se flirteze, să se înghesuie, să fie un bal real, nu un simulacru; staulul să fie staul întru totul, cât mai exact, nu o utopie, ca în realitate... Iar jocul pe scenă, pentru că acum se joacă totuşi şi se declamă, sugerează pasămite oameni reali, cochetează cu arta şi repetă ca nişte copii o lecţie învăţată pe de rost. Actorul trebuie să uite că publicul priveşte la el, pentru că nu

trebuie să se scălâmbăieze ca un bufon, ci să recreeze tainele vieţii, conştient că nu e un scop în sine, ci doar un instrument... Artistul trebuie să coboare întotdeauna pe al doilea plan, deoarece prin el vorbeşte o idee, autorul. Da, vreau să alcătuiesc un colectiv de artişti adevăraţi, să înfiinţez un teatru adevărat, să joc opere de autentică valoare şi cu această trupă vreau să ies în lume şi-atunci să vedeţi succes! Am să cutreier toată ţara, apoi Rusia, apoi Europa... să vedeţi triumf. Voi cuceri America! O să vedeţi victoria artei adevărate! striga aproape buimac, răguşit, orbit de imaginea luptei viitoare şi a victoriei.

Îşi ridicase braţele, parcă vrând să sfărâme tot ce nu era artă adevărată, se bătea cu pumnul în piept, zâmbea viitorului, se repezea înainte, cutremura întreaga lume, aprindea totul cu flacăra nebuniei nobile a sufletului şi grăbea înainte, ca un conducător sau ca un reformator, ca o forţă dezlănţuită, dornică de fapte... Nu mai vedea pe nimeni şi nimic, se simţea singur în faţa universului; îi crescuseră aripi şi zbura în tării spre ideal!

Kotlicki, pe care această tiradă înflăcărată dar şi ilogică nu-l impresionase deloc, cum se întâmplase cu ceilalţi, remarcă:

— Ai cam întârziat, domnule. Antoine[53] a făcut asta la Paris destul de demult; sunt ideile lui...

— Nu, asta-i ideea mea, visul meu; de douăzeci de ani îl port în mine! se împotrivi Topolski, învineţind deodată ca lovit de trăznet şi uitându-se la Kotlicki cu priviri rătăcite.

— Şi ce-i cu asta, de vreme ce acest vis a şi fost realizat în parte şi a căpătat numele...

— Hoţii, mi-au furat ideea! Mi-au furat ideea! strigă Topolski şi se prăbuşi pe iarbă, ascunzându-şi capul în mâini şi şoptind printre sughiţuri şi bolboroseala de beţiv: Mi-au furat ideea!... Ajutor, mi-au furat ideea!... hohotea, zbătându-se pe iarbă ca un copil disperat.

— Mie proiectul mi se pare imposibil de realizat nu pentru

[53] André Antoine (1858–1943) – regizor, actor şi critic francez; a organizat la Paris un teatru experimental, Théâtre Libre, înrâurit de ideile naturaliste.

că ideea e deja cunoscută, începu Głogowski liniştit, ci pentru că publicul nostru nu este încă pregătit pentru un teatru de acest fel şi nu-i simte nevoia. Aşa că oferiţi-i mai departe farse în care să fie cât mai multe tumbe, balet pe jumătate dezbrăcat, urlete de cancan, puţină duioşie de joasă speţă, o mulţime de fraze despre virtute, moralitate, familie, datorie, dragoste şi...

— Numără înainte...

— Cum e publicul, aşa e şi teatrul; unul este vrednic de celălalt! interveni Majkowska.

— Cine vrea să aibă mulţimea de partea lui şi s-o stăpânească, trebuie s-o linguşească şi să facă ce vrea ea, să-i dea ce-i trebuie, să fie mai întâi robul ei şi abia după aceea să ajungă stăpânul ei, reflectă Kotlicki rar şi sentenţios.

— Eu însă sunt împotrivă! Nu vreau să mă supun gloatei şi nici s-o stăpânesc; prefer să fiu singur...

— Excelentă atitudine! Poţi să-ţi baţi joc de ea cât pofteşti.

— Pentru a plezni din bici şi a-i cataloga pe unii proşti, iar pe alţii josnici!

— Domnişoară Janina, mai toarnă-mi un ceai! se burzului Głogowski; sări în sus, zvârli cu pălăria în copac şi îşi răvăşi ciuful rar.

— Domnule, eşti un radical îndrăcit, i se adresă Kotlicki cu o ironie binevoitoare.

— Iar dumneata eşti, să crăp, un peşte, o focă, o balenă...

— Zi-i înainte până la douăzeci!

— Grozave argumente!... Uite, domnule, unul mai bun... propuse Wawrzecki, întinzându-i bastonul lui.

Głogowski se stăpâni, privi o clipă la el, apoi începu să-şi bea ceaiul.

Majkowska asculta în tăcere, iar Mimi, culcată pe pardesiul lui Wawrzecki, dormea tun.

Janka le turna ceai la toţi şi nu pierdea niciun cuvânt. Uitase de Grzesikiewicz, de tatăl ei, de discuţia cu Kotlicki; problemele ridicate o interesau foarte mult, iar himerele lui

Topolski o uluiau. Se da în vânt după asemenea discuţii mai generale despre artă şi problemele ei.

— Cum rămâne cu trupa de actori? îl întrebă pe Topolski care tocmai îşi ridicase capul.

— O voi înfiinţa... trebuie s-o înfiinţez! răspunse Topolski.

— Domnişoară, îţi garantez că se va înfiinţa, interveni Kotlicki, nu va fi ea cum vrea Topolski, dar va fi cât se poate de bună. Ce-i drept, un progres oarecare s-ar putea înfăptui, ca divertisment atractiv, dar să-i lăsăm pe alţii să revoluţioneze teatrul; pentru asta ar fi nevoie de sute de mii de ruble şi s-ar putea face numai la Paris.

— Reforma teatrului nu va fi întreprinsă de directori, cât despre creaţia dramatică de astăzi, ce reprezintă ea, la urma urmei?... căutări pe orbecăite, adulmecat de câine, vagabondaj fără scop sau şocuri... Trebuie să apară un geniu care s-o facă, eu îl presimt...

— Cum aşa? Nu sunt deajuns capodoperele existente, ca să creezi un teatru model? întrebă Janka.

— Nu... aceste capodopore sunt capodopere la timpul trecut; noi avem nevoie de altele. Pentru noi, aceste capodopere au devenit arheologie pură, pe care putem s-o admirăm prin muzee şi tot felul de cabarete.

— Aşadar, Shakespeare înseamnă arheologie?

— Pst!... Despre el să nu vorbim; el reprezintă întregul univers; poţi să meditezi asupra lui, dar nu să-l înţelegi...

— Dar Schiller?

— Un utopist şi un clasic, ecoul enciclopediştilor şi al revoluţiei franceze. Nobleţe, ordine, doctrinerie şvăbească, declamaţie patetică şi plictisitoare.

— Şi Goethe? întrebă Janka din nou, plăcându-i definiţiile paradoxale ale lui Głogowski.

— Adică numai *Faust,* dar Faust este o maşină atât de complicată, încât de la moartea inventatorului n-a mai izbutit nimeni s-o întoarcă şi s-o pună în mişcare. Comentatorii o îmbrâncesc, o demontează, o curăţă, o scutură, dar maşina stă şi începe s-o mănânce rugina... Dealtfel, asta-i aristocraţie curată. Acest domn Faust nu reprezintă, înainte de toate, tipul ideal al omului, ci un experiment; nu-i decât

creierul unora din acei rabini învăţaţi, care meditează toată viaţa cum să păşească în templu, cu dreptul sau cu stângul; unul care face mereu discuţii; şi pentru că în timpul unei experienţe inima Margaretei a încetat să mai bată şi-l aştepta puşcăria, iar miopia nu-i îngăduia să mai vadă nimic afară de laboratorul propriu şi de retorte, şi-a făcut un sport din a se văicări întruna, ba că viaţa e josnică, ba că ştiinţa nu face două parale... Într-adevăr, trebuie să fii cel puţin tot atât de arogant ca nemţii, ca având guturai, să afirmi că toţi trebuie să-l aibă...

— Asemenea glume vesele îmi plac mai mult decât piesele dumitale profunde, şopti Kotlicki.

— Da... dar Shelley?... Dar Byron? continuă Jania curioasă.

— Prefer prostia care vorbeşte, aceleia care ar vrea să facă ceva, se revanşă Głogowski prompt. Aha, Byron!... reluă firul. Byron e o maşină cu aburi, care produce energie revoluţionară; un lord care nu s-a simţit bine nici în Anglia, nici la Veneţia cu Suiciolla, deoarece se plictisea, deşi avea destulă căldură şi bani. E un revoltat individualist cu pasiuni foarte puternice; un aristocrat care se înfurie întruna, cheltuindu-şi talentul numai pentru a face în ciudă duşmanilor. A pălmuit Anglia cu capodopere. Este un protestatar uriaş, din plictiseală şi pricini personale.

— Iar Shelley?

— Shelley e şi el trăncăneală divină pentru publicul de pe Saturn; un poet al elementelor, nu e pentru noi, oamenii.

Głogowski tăcu şi se duse să-şi umple paharul cu ceai.

— Vrem să ascultăm continuarea; cel puţin eu aştept cu nerăbdare, se rugă Janka.

— Bine, dar o să mai sar, ca să sfârşesc mai repede.

— Cu condiţia să nu mai suni din clopoţei şi să nu mai baţi în tamburine...

— Kotlicki, taci din gură! Tu nu eşti decât un biet filistin, un reprezentant tipic al speciei tale, şi nu ai cuvânt atunci când vorbesc oamenii!

— Încetaţi, domnilor, că nu pot să dorm, se plânse Mimi.

— Chiar aşa, nu-i deloc distractiv! i se alătură Majkowska,

căscând cu poftă.

Wawrzecki se apucă să umple iar paharele. Głogowski veni lângă Janka şi începu să-i prezinte cu înflăcărare teoria lui.

— Ibsen mi se pare straniu; el prevesteşte pe cineva mai puternic, reprezintă zorile care anunţă răsăritul soarelui. Cât despre cei mai noi, ridicaţi în slăvi şi mult lăudaţii nemţi, Sudermann[54] şi compania, vorbă multă, treabă puţină. Vor să convingă lumea că purtatul chiloţilor cu bretele, să zicem, nu e necesar, întrucât se pot purta şi fără bretele...

— Aşadar, am ajuns la concluzia, interveni Kotlicki, că nu mai există nimeni. Pe unul l-ai pocnit în moalele capului, al doilea a căpătat o lovitură în coastă, iar al treilea s-a pricopsit cu un picior în fund...

— Nu, domnule, mai exist eu! răspunse Głogowski, înclinându-se comic.

— Am dărâmat clădirile pentru... un balon de săpun!

— Poate să fie şi aşa, dar având în vedere că şi baloanele de săpun reflectă soarele...

— Să mai bem câte o votcă! sfârşi Topolski care ascultase în tăcere.

— Ducă-se dracului totul!... să bem şi să nu ne mai gândim!

— Asta-i concluzia ta, Wawrzecki!

— Să bem şi să iubim! completă Kotlicki, înviorându-se şi ciocnind paharul de sticlă.

— De acord, pe legea mea, pentru că iubirea este sufletul lumii!

— Staţi să vă cânt ceva de iubire...

„Strânge-mă, iubeşte-mă,
Ai fost primul, crede-mă!
Nu fugi, că-nlăcrimezi
Ochişorii mei turchezi

[54] Hermann Sudermann (1857–1928) – scriitor german de a doua mână; autor de nuvele, romane şi piese naturaliste destul de populare în epocă.

Hei, hei!”

— Bravo, Wawrzek!

Se înviorară cu toţii, dar nu mai discutară nimic serios, spunea fiecare ce-i venea pe limbă.

— Onorabili şi onorabile!... Pe cer se adună norii, iar pe pământ sticlele sunt goale. S-o ştergem!

— Cum?

— Mergem pe jos, până la Varşovia e cel mult o milă.

— Şi coşurile?

— Găsim noi vreun găligan care să le ducă... Mă ocup eu de asta, se oferi Wawrzecki, şi alergă în direcţia mânăstirii.

Înainte de a se întoarce, toţi erau gata de plecare. Buna dispoziţie crescuse, pentru că Mimi dansa cu Topolski un vals pe iarbă. Topolski era atât de beat, încât vorbea mereu de unul singur sau se certa cu Majkowska. Kotlicki zâmbea şi se învârtea pe lângă Jania care se simţea în largul ei şi era nespus de veselă. Îi zâmbea şi discuta cu el de parcă nu-şi mai aducea aminte de declaraţiile de dragoste. Se vede că supărarea îi trecuse, pierzându-se în uitare.

Mergeau în neorânduială, ca atunci când te întorci dintr-o excursie.

Janka împletea o cunună din frunze de stejar, iar Kotlicki o ajuta şi o întreţinea cu glume picante. Îl asculta atentă, dar când intrară într-o pădure mai mare, adevărată, plină de tufişuri, deveni serioasă; privea cu atâta bucurie la copaci, mângâia cu atâta duioşie trunchiurile şi ramurile, în ochi i se citea atâta bucurie, încât Kotlicki o întrebă arătând spre pădure:

— Nu mai încape îndoială, e o cunoştinţă veche?

— Adevărat, veche şi sinceră, nu-ţi face farse, răspunse Jania cu o ironie uşoară în glas.

— Ai o memorie răzbunătoare, domnişoară. Nu crezi şi nu ierţi niciodată... Nu-mi doresc decât un lucru, să te pot convinge că...

— Dacă-i aşa, căsătoreşte-te cu mine! îl întrerupse repede, întorcându-se spre el.

— Te rog să-mi acorzi mâna dumitale! îi răspunse Kotlicki

pe acelaşi ton.

Se priviră în ochi şi se posomorâră. Janka se încruntă şi începu să rupă cu dinţii cununa pe care nu apucase s-o termine, iar Kotlicki îşi lăsă capul în jos şi tăcu.

— Să mergem mai repede, altfel întârziem la spectacol.

— Deci la repetiţia de mâine o să citim piesa mea?

— La drept vorbind, nu vom putea decât să citim piesa, deoarece Dobek n-a copiat toate rolurile...

— Dumnezeule, şi când o să aibă loc reprezentaţia?

— Nu te grăbi, domnule, şi aşa filistinii o să te fluiere prea devreme! îl necăji Kotlicki.

— Marţea viitoare, peste o săptămână... cel puţin eu aşa aş vrea!... spuse Topolski.

— Adică, mai exact, pentru repetiţii şi învăţarea rolurilor nu mai rămân decât patru zile. Nimeni nu va şti rolul, nimeni nu va izbuti să-l lucreze cât de cât... Asta e o adevărată sinucidere!

— Ei şi, îi faci cinste lui Dobek cu câteva pahare de votcă şi te scoate el la liman.

— Aşa-i, va ţipa pentru toţi... Mai bine să anunţăm că va avea loc citirea piesei.

— În ce mă priveşte, poţi să fii liniştit, eu îmi voi învăţa rolul!

— Şi eu.

— Ştiu că femeile învaţă rolurile întotdeauna, dar bărbaţii...

— Bărbaţii vor juca bine şi fără să înveţe textul. Află, domnule, că Glas nu-şi învaţă rolul niciodată, dar absolut niciodată; câteva repetiţii îl familiarizează cu situaţiile piesei, iar restul completează sufleorul.

— Şi joacă şi aşa!

— Ce mai, domnule, e un actor bun, un comic de mâna întâi.

— Pentru că improvizează bufonerii de fiecare dată şi acoperă astfel toate poticnirile...

— Te rog să-mi răspunzi foarte serios. Ultimele cuvinte au fost o glumă sau au exprimat dorinţa dumitale, condiţia?... reluă Kotlicki.

— Orice e bun, numai să nu fie plictisitor. Ştii asta, domnule? răspunse Janka iritată.

— Mulţumesc, o să ţin minte... dar dumneata ştii că răbdarea este prima condiţie a succesului?

Îşi miji ochii, se înclină şi rămase în urmă. Avea o siguranţă de sine de-a dreptul obraznică şi, fie ce-o fi, hotărî să aştepte.

Kotlicki nu era unul dintre oamenii pe care o femeie poate să-i îndepărteze, arătându-i dispreţul sau insultându-l. Primea totul cu seninătate şi ţinea minte pentru socoteala viitoare. Era un om care dispreţuia sexul slab, spunea tuturor adevărul în faţă şi totdeauna era în căutare de femei şi dragoste. Nu ţinea seama că e urât, întrucât se ştia destul de bogat, ca să cumpere pe oricare dintre ele. Făcea parte din categoria celor în stare de orice.

Acum mergea şi zâmbea unui gând anume, retezând buruienile de pe marginea drumului cu bastonul.

Se întunecă deodată şi începu să plouă cu picături mari.

— O să ne ude până la piele, râse Mimi, deschizând umbrela.

— Domnişoară Janina, apărătoarea mea de ploaie îţi stă la dispoziţie, strigă Głogowski.

— Mulţumesc foarte mult, dar pe cât pot, nu mă apăr niciodată de ploaie; îmi place la nebunie să mă ude ploaia.

— Domnişoară, ai instincte... se întrerupse brusc şi îşi duse mâna la gură.

— Sfârşeşte odată, domnule, te rog...

— Dumneata ai instincte de peşte-gâscă. Interesant, de unde până unde?...

Janka începu să zâmbească, deoarece îşi aduse aminte de vremea când umbla, toamna sau iarna, prin cele mai mari furtuni şi viforniţe, şi răspunse veselă:

— Îmi plac stihiile. De mică m-am obişnuit cu ploile şi vremea rea... Aşa că mă dau în vânt după fiecare furtună.

— Ai sânge focos, e ceva atavic, fantezie etc.

— Nu-i decât obişnuinţă sau o nevoie interioară care a crescut într-o pasiune.

Głogowski îi oferi braţul; Janka nu-l refuză şi-i povesti cu

tonul ei prietenesc, fără rezerve, diferite întâmplări din escapadele de odinioară. Se simţea atât de nestingherită alături de el, de parcă-l ştia de când era mică. Erau momente când pur şi simplu uita că-l vede pentru prima oară în viaţă. Faţa lui senină şi purtarea sinceră, puţin colţuroasă, o atrăgeau; intuia în el un suflet cinstit de frate.

Głogowski o asculta atent, îi răspundea şi o privea curios, în cele din urmă, prinzând o clipă potrivită, îi spuse cu sinceritate:

— Să crăp, dar dumneata eşti o femeie interesantă... chiar foarte interesantă! Uite, să-ţi spun ceva, o idee care mi-a venit acum, ţi-o împărtăşesc numaidecât, caldă, numai să nu ţi se pară ciudată. Nu suport convenţiile, prefăcătoria de salon, cochetăria actriţelor etc., că mai sunt multe, adică tocmai ce nu văd la dumneata... Oho, mi-am dat seama de la început că nu te preocupă aşa ceva. Dumneata îmi placi ca un tip de femeie foarte rar întâlnit. Interesant, interesant! se mira aproape de unul singur. Am putea deveni prieteni! exclamă bucuros, sfârşindu-şi gândul cu voce tare. Cu toate că femeile mă dezamăgesc întotdeauna, fiindcă mai devreme sau mai târziu iese la iveală femela. Oricum, o experienţă nouă nu strică...

— Sinceritate pentru sinceritate, îi răspunse, râzând de iuţeala cu care se hotăra, şi dumneata eşti un exemplar foarte interesant.

— Deci de acord!... Să ne strângem mâna şi să rămânem prieteni! se bucură, întinzându-i mâna.

— N-am terminat, îl opri Janka. Eu mă descurc de minune fără confidenţe şi fără prieteni, fiindcă nu-mi place sentimentalismul şi, pe urmă, e mai sigur aşa.

— Vorbă de clacă! Prietenia este mult mai importantă decât dragostea... Văd că începe să toarne cu găleata! Şi câinii plâng, pesemne, o prietenie respinsă. O să ne mai întâlnim, nu-i aşa? Dumneata ai ceva, ceva... ca o bucată de suflet care nu se găseşte pe toate drumurile.

— Sunt în fiecare zi la teatru pentru repetiţii şi aproape în fiecare zi la spectacol...

— Să crăp, dar asta nu foloseşte la nimic!... Dacă stau o

săptămână cu dumneata, o să apară atâtea vorbe, bârfe, presupuneri etc., încât...

— Şi ce-mi pasă mie ce se vorbeşte despre mine acolo!... râse nestingherită.

— Ho, ho, găină moţată! Îmi place când cineva nu-şi face probleme din cauza acestei vechituri care se numeşte opinie publică.

— Cred că, de vreme ce n-am nimic să-mi reproşez, pot să ascult liniştită ce se spune despre mine.

— Ăsta-i orgoliu, pe Dumnezeul meu, orgoliu curat!

— De ce nu-ţi reprezinţi piesa la un teatru din Varşovia?

— Pentru că nu mi-au primit-o. Vezi dumneata, teatrele din Varşovia sunt nişte instituţii prea parfumate, prea elegante şi numai pentru un public foarte delicat, cu o simţire foarte subtilă, iar piesa mea nu miroase deloc a salon; în ea se simt cel mult câmpul, pădurea şi coliba ţăranului. Acolo n-are ce căuta adevărul, e suficient flirtul, convenienţa, farsa şi altele asemenea. Dealtfel, n-am avut nici protecţie, iar ei îşi au acolo fabricanţii lor patentaţi de piese.

— Şi eu care credeam că e destul să scrii un lucru bun, ca să ţi se joace imediat!

— O, Doamne, să crăp, dacă nu-i aşa. Vezi şi dumneata câte trebuie să îndur eu pentru ca unul ca Cabiński să-mi accepte piesa!... Ridică totul la pătrat şi abia atunci vei avea cât de cât o idee despre bucuriile unui scriitor de comedii, începător, care pe deasupra nu se pricepe să se folosească de tot felul de patroni...

Tăcură. Ploaia continua să cadă bălţind pe drum.

Głogowski privea mohorât la oraşul, ale cărui turnuri se desluşeau pe orizontul înceţoşat.

— Oraş mârşav! mormăi furios. De trei ani mă căznesc să-l cuceresc şi degeaba... Lupt, mă zbat... şi nu mă cunoaşte nimeni!

— Dacă-i vei spune mereu că e mârşav şi prost, n-o să-l cucereşti niciodată, remarcă Janka.

— Îl voi cuceri. Nu mă va iubi, dar va fi silit să ţină seama de mine, să crăp!... Asemenea fortăreţe sunt mai uşor de cucerit de către actori, cântăreţi şi dansatori; e deajuns un

spectacol reuşit.

— Da, dar numai pentru o zi. După ce coboară de pe scenă, nu mai lasă nimic în urmă, piere ca o piatră aruncată în apă! spuse Jania cu amărăciune, privind la clădirile tot mai apropiate ale oraşului.

Abia acum îi trecu prin minte că gloria la care visa, este tot o glorie de o zi.

— Mi se pare că şi dumneata îţi doreşti acelaşi fel de mâncare, o întrebă.

— Ai dreptate! răspunse cu tărie, şi glasul îi răbufni ca o explozie. Ai dreptate! repetă, dar mult mai încet şi fără entuziasm.

Privirile i se stinseră rătăcind în neştire peste acoperişurile cenuşii; o chinuia gândul gloriei de o zi, fiindcă îşi aducea aminte de coroniţele uscate ale Cabinskăi şi de gloria de altădată a lui Stanisławski, fiindcă se gândea acum cu tristeţe la miile de actori vestiţi care au existat, au murit şi nimeni nu le cunoaşte nici măcar numele. În suflet îi stăruiau simţiri învălmăşite. Se sprijini mai tare de braţul lui Głogowski şi merse fără să mai scoată nicio vorbă.

Pe strada Zakrocimska urcară într-o birjă, urmaţi de Kotlicki.

Janka se uită supărată la el, dar se prefăcu înadins că nu observă şi o privi cu zâmbetu-i de totdeauna. O conduseră acasă. Mai avea doar atâta vreme cât să intre în casă, să-şi schimbe îmbrăcămintea, să ia lucrurile care-i trebuiau şi să plece îndată la teatru.

Din cauza ploii, mai întârziară şi alte coriste.

Cabiński, enervat că din pricina ploii vor rămâne biletele nevândute, alerga pe scenă şi ţipa la cei care intrau:

— Vă arde de zbenguială, fetelor... E trecut de opt şi niciuna din voi nu e îmbrăcată!

— Am fost şi am ascultat slujba de la biserica sfântului Karol Boromeusz, explică Zielińska.

— Nu mă duceţi pe mine cu slujba, ia te uită!... Aveţi grijă de slujba care vă dă să mâncaţi!

— Că mare lucru ne daţi, domnule director! se împotrivi Ludka răutăcioasă, pentru că îşi rupsese umbrela la intrare.

— Nu vă dau destul? Dar din ce trăiţi?

— Din ce trăim?... În niciun caz din salariul pe care ni-l promiteţi mereu.

— O, până şi dumneata întârzii, domnişoară? strigă la Janka.

— Eu intru abia în actul al treilea, am timp destul...

— Wicek, fugi după Rosińska... Unde-i Zośka? Începeţi mai repede!... mânca-v-ar câinii!

Apoi se uită prin ochiul din cortină.

— Toate scaunele sunt ocupate, pe Dumnezeul meu, iar garderoba e pustie... şi pe urmă îmi strigă că nu le plătesc! Domnilor, pentru numele lui Dumnezeu, îmbrăcaţi-vă şi începeţi!

— Numaidecât, să sfârşim jocul.

Aproape cincisprezece actori, îmbrăcaţi şi machiaţi numai pe jumătate, jucau stos. Doar Stanisławski şedea într-un colţ în faţa unui ciob de oglindă şi îşi „compunea faţa”.

Pentru a treia oară îşi ştergea fardul cu o cârpă şi se machia din nou; făcea gimnastica feţei, încrunta mânios din sprâncene, îşi încreţea fruntea, privind în fel şi chip; îşi aranja faţa pentru un rol de caracter şi îngâna cu jumătate de glas de fiecare dată când îşi schimba fizionomia corespunzătoare din text; doar la răstimpuri se adresa celor care jucau cărţi, aruncându-le câte o monedă de zece şi două cuvinte:

— Patru! Decar!

— Publicul face scandal! E timpul să bată gongul şi să începem! se ruga Cabiński.

— Nu ne mai bate la cap, directore. N-au decât să aştepte... Decar, treflă... pune jos!

— Valet! grozav!

— Damicelă de cupă... cinci sutare!

— Gata! Directore, mizează pe Desdemona!

Strânse cărţile, le amestecă şi le întinse, spunând:

— Poftim, directore, trage!

— Mă înşală! şuieră Cabiński, aruncând o monedă de argint pe o carte.

— Parcă aşa nu te înşală?

— Să bată gongul! strigă Cabiński, la regizorul de culise, auzind tropăituri în public.

O vreme nu se mai auzi nimic, afară de fâşâitul cărţilor aşezate pe masă cu iuţeala fulgerului.

— Patru popi... arde-l!

— Plăteşte suticile!

— Valet, jos!

— Cinci, bine. Am câştigat ceva.

— Damă de cupă, dă-i!

— Fiţi politicoşi cu sexul frumos.

— Damă de pică, arde-l. Banii!

— Ajunge! Îmbrăcaţi-vă! Pe Dumnezeul meu, acolo au început să urle...

— Dacă asta-i distrează, de ce să-i deranjăm?

— O să te saturi de distracţii, dacă pleacă şi îşi iau înapoi banii de la casă! îl ameninţă Cabiński, ieşind în fugă.

Lăsară cărţile şi începură să se îmbrace şi să se machieze cu înfrigurare.

— Cu ce începem?

— Cu *Jurământul.*

— Stanisławski!

— Poate să bată gongul, vin îndată! anunţă Stanisławski.

Şi se urni încet.

— Mai repede, că dărâmă teatrul, strigă Cabiński din uşă.

Se juca un buchet dramatic, cum i se spunea, sau „de toate pentru toţi”, adică o comedie scurtă, o operetă într-un act, un fragment dintr-o dramă şi un dans solo. Aproape toţi actorii participau la reprezentaţie.

Janka, în costum, sta în culise şi privind pe scenă, îşi aştepta rândul. Se simţea iritată de impresiile din timpul zilei. Închise ochii cufundându-se în retrăirea cuvintelor lui Grzesikiewicz, care-i veni iarăşi în minte, dar se înfioră, deoarece dincolo de chipul lui zări iţindu-se din adâncuri zâmbetul lui Kotlicki şi faţa lui de satir; apoi îl văzu pe Głogowski cu capul lui mare şi privirea blândă. Îşi şterse ochii cu mâna, vrând parcă să gonească vedeniile, dar zâmbetul acela bun îi stăruia în memorie.

— Ce pudel respingător şi Rosińska asta! şopti

Majkowska, oprindu-se lângă Janka.

Janka tresări şi se uită la ea contrariată.

Ce-i păsa ei acum de toate astea?...

Această luptă fără istov a fiecăruia cu toţi ceilalţi începea s-o enerveze şi s-o supere.

Ce-i păsa ei de Rosińska, chiar dacă juca într-adevăr imposibil, şarja sau cădea într-un şablon dulceag, acolo unde era nevoie doar de puţin sentiment; de cocheta cu primele rânduri de scaune cu o graţie leşioasă, de rutină, ceea ce făcea o impresie de-a dreptul respingătoare.

— Cabiński n-ar trebui s-o mai lase pe scenă, continuă Majkowska, neluând seama la tăcerea Jankăi, dar se întrerupse repede, pentru că îşi făcu apariţia Zośka, fiica Rosińskăi, care avea să danseze solo „pas” cu şalul.

Se opri lângă Majkowska, îmbrăcată deja pentru dans. În acest costum arăta de doisprezece ani, avea silueta nedezvoltată, faţa slabă şi mobilă, în ochii cenuşii stăruia expresia unei curtezane cu experienţă, iar buzele-i rujate erau răsfrânte într-o strâmbătură cinică. Privi la jocul mamei sale şi ţâţâi de nemulţumire; în cele din urmă, se aplecă spre Majkowska şi şopti în aşa fel, ca s-o audă şi Janka:

— Poftim, uite cum joacă bătrâna!

— Cum, mama ta?

— Probabil. Uite cum cochetează cu tipul cu cilindru. Ţopăie ca o curcă bătrână... A, cum s-a îmbrăcat! Vrea neapărat să pară tânără şi nici măcar faţa nu ştie să şi-o compună cum trebuie. Mi-e ruşine pentru ea... Crede că toată lumea e proastă şi nu-şi dă seama... oho, pe mine nu mă păcăleşte. Când se îmbracă, se ascunde de mine, ca să nu văd cum se aranjează, ha, ha, ha! râdea aproape cu ură. Bărbaţii ăştia sunt atât de nătângi, încât cred tot ce văd... Toţi banii se duc pentru ea, eu nu pot să-mi cumpăr nici măcar o umbrelă.

— Zosia, cine-a mai auzit să-ţi ponegreşti mama atât de rău!

— E, mare lucru mama! Peste patru ani, dacă vreau, pot să fiu şi eu mamă de câteva ori, dar nu sunt proastă, oho!

ţânci îmi trebuie mie?...

— Eşti un copil oribil! Am să te spun mamei... şopti revoltată Majkowska, depărtându-se.

— Ea e proastă, cu toate că e actriţă angajată. Îmi place, hm!... aruncă Zosia în urma ei, strângându-şi buzele.

— Încetează, nu pot să ascult din cauza ta...

— Da' ce, domnişoară Janina, ai şi pe cine să asculţi!... Bătrâna are un glas dogit, ca o găleată spartă, continuă Zośka fără să se descurajeze.

Janka făcu un gest de nerăbdare.

— De-ai şti, domnişoară, cum mă insultă! La Lublin, venea pe la noi un domn Kulasiewicz, eu îi ziceam Kulas[55], că nu-mi aducea nici măcar bomboane. Ei, bine, află că m-a bătut şi mi-a spus că e tatăl meu... Ha, ha, ha, îi cunosc eu pe taţii ăştia... Acolo era Kulas, la Łódź, Kamiński, iar acum am doi... Umblă cu ei... Ea crede că eu o invidiez, că şi am pentru cine! Curtezani din ăştia cu buzunarele goale sunt pe toate drumurile...

— Zośka, taci din gură! Eşti pur şi simplu josnică! şopti Janka revoltată până în adâncul sufletului de cinismul acestui copil de actori.

— Păi ce-am spus atât de rău?... Ce, nu-i aşa?... răspunse cu glasul minunat al inconştienţei neprefăcute.

— Mai şi întrebi!... Cum poţi să vorbeşti atât de urât de mama ta?...

— Păi ea de ce e atât de proastă? Toate au câte un fante care are ceva parale... pe când ea!... Şi pentru mine ar fi mai bine, dacă ar fi mai deşteaptă... Eu o să ştiu să mă aranjez altfel!...

Janka se retrase, uitându-se mirată la ea, dar Zośka nu înţelese nimic, veni mai aproape şi şopti complice:

— Domnişoară Janina, dumneata ai pe cineva?...

Se depărtă în fugă, deoarece căzu cortina şi dansul trebuia să aibă loc în pauza dintre două acte.

Janka se scutură, de parcă se atinsese de ceva vulgar. O trecu un fior rece şi faţa i se îmbujoră de ruşine şi umilinţă.

— Ce murdărie! îngână, privind la Zosia care intră pe

[55] Joc de cuvinte; în limba polonă, *kulas* = picior; *kulawy* = şchiop.

scenă zâmbitoare şi radioasă.

În timpul ritmului nebunesc al valsului i se vedea numai boticul ascuţit de ogar.

Dansă cu temperament şi îndemânare, astfel că stârni un ropot de aplauze. Cineva îi aruncă un buchet de flori; îl ridică de pe jos şi în timp ce se retrăgea de pe scenă, zâmbea cochet ca o actriţă cu experienţă, aspirând cu nările fremătânde aceste manifestări de mulţumire.

— Domnişoară Janina, strigă în culise, am căpătat un buchet de flori! Acum Caban va fi nevoit să-mi dea şi mie un acont. Publicul a venit pentru dansul meu... uite că mă cheamă!...

Se repezi pe scenă şi începu să se încline către public.

— Vorbăria voastră nu face două parale!... Fără dansul meu, aţi fi fost la mare ananghie!...

Se învârti pe călcâie, râse triumfător şi alergă la garderobă.

Începu un act dintr-o piesă lacrimogenă, *Fiica lui Fabricius.* Rolul lui Fabricius îl juca Topolski, iar pe al fiicei, Majkowska. Jucau foarte bine, deşi Moryś era atât de beat, încât habar n-avea ce se întâmplă cu el; totuşi nimeni nu observa starea în care se afla. Numai Stanisławski sta în culise şi râdea în hohot de gesturile lui automate şi de privirea rătăcită. Majkowska îl sprijinea mereu pe Topolski, pentru că altfel s-ar fi prăbuşit pe scenă.

— Mirowska, vino să-i vezi cum joacă! spuse unei actriţe bătrâne, adâncită azi într-o stare de apatie, şi ochii îi sticliră de ură.

— Ăsta-i rolul meu!... Eu trebuia să-l joc. Ce-a făcut din el?... O bestie beată! şuieră printre dinţii încleştaţi şi după ce izbucniră aplauze furtunoase, meritate totuşi. Stanisławski se învineţi şi aproape că se rezemă de perete, ca să nu cadă, atât de cumplită era invidia care-l sufoca.

— Gloata, gloata! şoptea, ameninţând publicul cu pumnii strânşi.

Se duse, apoi, după regizorul de culise, dar nu-l găsi şi se întoarse; păşea acum abia târându-şi picioarele, obosit şi furios.

— „...Fiica mea, copilă iubită, deci nu-l respingi pe bătrânu-ţi tată?... Strângi la pieptul tău nevinovat un tată criminal?... Nu fugi de lacrimile şi sărutările lui?...” veneau de pe scenă şoaptele fierbinţi ale lui Topolski şi loveau în bătrânul actor, încât se îndrepta, uita într-o clipă de toate, răpit de joc, şi îngâna aceleaşi cuvinte, turna în aceste manifestări de dragoste părintească atâta simţire şi lacrimi, atâta sânge şi entuziasm şi era atât de caraghios, în acelaşi timp în lumina nesigură a culiselor, cu braţele întinse patetic în gol, cu capul plecat înainte şi cu ochii pironiţi pe frânghia cortinei, încât Wicek, care-l vedea, se repezi la garderobă, strigând:

— Vă rog, domnilor!... În culise, Stanisławski se dă iar în stambă...

Se grăbiră cu toţii să asiste la spectacol şi, când îl văzură în aceeaşi atitudine patetică, izbucniră într-un hohot de râs general.

— Ha, ha! parcă e o maimuţă americană!

— Uite mamutul african care trăieşte o sută de ani! A mâncat oameni şi hârtie, roluri şi glorie şi i s-a făcut rău de la stomac, atât s-a îndopat! strigă Wawrzecki, imitând tonul şi vorbirea unui prezentator de curiozităţi din provincie.

Stanisławski îşi reveni, se uită înapoi şi întâlnind privirile celor care râdeau de el, se cutremură şi îşi lăsă capul în jos cu tristeţe.

Jania care asistase la întreaga scenă şi în timpul extazului său nu îndrăznise nici măcar să se mişte, ca să nu-l tulbure, nu se mai putu stăpâni, când îi văzu ochii plini de lacrimi şi pe cei care-şi băteau joc de el, se apropie şi-i sărută mâna în semn de cinstire.

— Copila mea, copila mea! rosti bătrânul abia auzit, întorcându-şi capul, ca să-şi ascundă lacrimile, îi strânse mâna cu putere şi se depărtă.

Părerile de rău, durerea şi ura îl chinuiau atât de rău, încât coborî scările cu mare greutate.

Se duse în grădină, se uită la cei care jucau şi la public cu o privire nespus de tristă, apoi se îndreptă prin verandă spre stradă, dar se întoarse brusc şi rămase.

— Ar fi un tutore foarte bun! îi spuse cineva Jankăi după plecarea lui Stanisławski,

— O să înfiinţeze o trupă şi o să joace împreună cupluri de îndrăgostiţi! observă altul cu voce tare.

— Sunteţi nişte şacali! le răspunse Jania cu o privire sfidătoare.

Avea o poftă grozavă să-i scuipe pe toţi în faţă, atât de mare era valul de ură care-i urca în inimă şi atât de josnici şi de nemiloşi i se păreau cu toţii. Se stăpâni totuşi şi se aşeză la loc, neputând să se liniştească multă vreme.

Intră pe scenă odată cu corul, tremurând încă de revoltă, şi prima persoană pe care o văzu în public, fu Grzesikiewicz, care sta în primul rând de scaune. Privirile li se întâlniră; el făcu o mişcare ca şi când ar fi vrut să plece, iar ea încremeni o clipă de uimire, la mijlocul scenei, dar îşi reveni numaidecât, pentru că-l zări şi pe Kotlicki, aşezat nu prea departe, care-l cerceta cu luare aminte pe Grzesikiewicz; mai încolo o văzu pe Niedzielska, lângă loji, care-i zâmbea prietenoasă şi binevoitoare.

Nu se uita la Grzesikiewicz, dar îi simţea privirea aţintită la ea şi începu să se enerveze şi mai mult. Îi trecu prin minte că are costumul prea scurt şi o cuprinse ruşinea că stă în faţa lui atât de strident îmbrăcată...

Este imposibil de descris ce se petrecea acum în sufletul ei. Niciodată nu mai simţise ceva asemănător. Când juca, privea de obicei la public de sus, ca la o mulţime supusă şi aproape proastă, astăzi însă, se părea că se află în faţa unei cuşti uriaşe sau că este nu ştiu ce animal dintr-o baracă de curiozităţi exotice, iar publicul acesta venise să privească la ea şi să râdă de scamatoriile pe care le făcea; o studia din toate părţile, se uita la ea cu lornieta, aproape că o atingea cu vârful bastoanelor şi al umbrelelor.

Era pentru prima dată când vedea acest zâmbet, care nu exista pe niciunul din chipurile pe care le observa, dar care stăruia totuşi pe feţele tuturor şi părea să umple teatrul; era un zâmbet de ironie blajină, inconştientă, zâmbetul superiorităţii copleşitoare, pe care-l au cei vârstnici când se uită la jocul copiilor. Îl simţea pretutindeni.

Apoi văzu numai ochii lui Grzesikiewicz pironiţi asupra ei. Îşi dezlipi cu greu privirea de la el şi se uită în altă parte, dar îl văzu totuşi când se ridică şi plecă. Nu crezuse că va veni la teatru, nu se aşteptase să-l vadă, cu toate acestea, plecarea lui o întristă. Se uita parcă dezamăgită la locul gol, unde stătuse cu o clipă înainte.

Se retrase odată cu corul într-un plan mai îndepărtat, pentru că Glas începu să cânte un duet comic cu Kaczkowska.

Glas se opri lângă cuşca sufleorului şi ciocăni uşor, făcându-l atent pe Dobek, fiindcă urma un fragment solo, pe care nu-l ştia deloc, ca de obicei.

Halt îi făcu semn cu bagheta şi Glas, compunându-şi o faţă comică, începu să cânte un cuvânt pe care şi-l mai amintea în timp ce îşi încorda auzul, dar Dobek nu sufla nimic.

Halt bătu energic în pupitru, dar Glas cânta mereu acelaşi lucru, şoptind rugător în pauzele de o clipă:

— Suflă, suflă!

Corul, împrăştiat spre fundul scenei, începu să se încurce, cineva din culise rostea cu voce tare cuvintele cântecului nefericit, dar Glas, transpirat, roşu de furie şi de emoţie, cânta întruna: „Eşti a mea, frumoasă Róźa!” nevăzând şi neauzind nimic din cele ce se petreceau în jurul lui.

— Suflă! cerşi încă o dată cu disperare, deoarece orchestra şi o parte din public, înţelegând ce se întâmplă, izbucniră în râs. Îl izbi cu piciorul în faţă de Dobek şi se opri deodată, uitându-se la public cu privirea rătăcită.

Pentru că Dobek, lovit în gură, îl apucase de picior şi nu-i mai da drumul.

— Aşa, fecioraşule, ia nu mai zburda! şopti sufleorul, ţinându-l atât de bine, încât Glas nu mai putea să se mişte. Te-ai făcut de râs pentru totdeauna!... Tu l-ai pictat pe Dobek, iar Dobek te-a pictat pe tine... Acum suntem chit!

Halt şi Kaczkowska salvară situaţia, începând să cânte numărul următor.

Dobek îi dădu drumul lui Glas, se retrase cât putu mai în

fundul cuştii şi începu să sufle mai departe din memorie cât se poate de liniştit, zâmbind cu blândeţe spre Cabiński, care-l ameninţa din culise, şi spre coriste.

Janka nu înţelegea prea bine ce se petrecea pe scenă, fiindcă îl văzuse pe Grzesikiewicz întorcându-se cu un buchet de flori în mână.

Se aşeză pe locul dinainte; abia când corul veni din nou în avanscenă, se ridică, înaintă pe lângă orchestră, aruncă florile la picioarele Jankăi şi se întoarse liniştit, străbătu sala şi dispăru fără să-i pese că produsese senzaţie în teatru.

Janka ridică florile maşinal şi se retrase în fundul scenei, în spatele colegelor, deoarece simţea privirile publicului aţintite asupra ei.

— Ei, cum e? o întrebă Zielińska.

— Domnişoară, caută la mijloc, între flori, poate că e ceva... îi şopti altă colegă.

Nu-i urmă îndemnul, dar îi era adânc recunoscătoare lui Grzesikiewicz pentru aceste flori.

Coborî de pe scenă fără să mai ia seama la cearta grozavă care se încinse între Glas şi Dobek după căderea cortinei.

Glas se agita furios, dar Dobek se îmbrăca în pardesiu şi-i răspundea încet, cu răutate:

— Dinte pentru dinte. Dulce-i răzbunarea pentru inima omului.

Se răzbunase, deoarece cu o zi înainte, Glas îl îmbătase şi, împreună cu Władek, îl machiaseră ca pe un negru. Când se trezise cât de cât, Dobek plecase liniştit de la cârciumă la teatru, fără să ştie ce se întâmplase cu faţa lui. În culise se distraseră de minune, dar Dobek jurase să se răzbune şi se ţinuse de cuvânt, ameninţând că nu-l va ierta nici pe Władek.

Furios, Cabiński îi îndruga tot felul de prostii lui Glas, dar acesta nu mai răspundea, umilit profund de păţania de pe scenă.

Îmbrăcată deja, Janka o aştepta numai pe Sowińska pentru a pleca acasă, când Władek se apropie de ea şi a întrebă moale:

— Domnişoară, îmi îngădui să te conduc?...

— Mă duc acasă cu Sowińska, iar dumneata mergi în altă direcţie...

— Chiar Sowińska m-a rugat să te anunţ că se întoarce abia peste o oră... E la direcţie.

— Atunci, să mergem!

— Dacă buchetul te deranjează, pot să-l duc eu... se oferi, întinzând mâna după flori.

— A, nu, mulţumesc!

— E foarte scump!... zâmbi Władek, subliniind cuvintele.

— Nu ştiu cât costă, răspunse Jania cu răceală, nearătându-se prea dispusă pentru conversaţie.

Władek începu să râdă, apoi vorbi despre mama lui, iar la urmă adăugă:

— Poate că treci şi pe la noi... Mama e bolnavă... de câteva zile nu se mai ridică deloc din pat...

— Mama dumitale e bolnavă?... Am văzut-o astăzi la teatru.

— Nu se poate! exclamă Władek descumpănit într-adevăr. Îţi dau cuvântul meu că o ştiam bolnavă... Mi-a spus că de câteva zile nu se mai scoală din pat... Pune ceva la cale... adăugă încruntat.

Niedzielska îl spiona necontenit şi trebuia să-i cunoască întotdeauna escapadele amoroase, fiindcă tremura de spaimă ca Władek să nu se însoare cumva cu vreo actriţă...

Se despărţi de ea în faţa porţii, arătându-i un respect exagerat, şi-i spuse că se grăbeşte să se ducă acasă pentru a se convinge de boala mamei.

Când o văzu pe Janka intrând în casă, se întoarse şi porni spre teatru. Pe drum se întâlni cu Sowińska şi stătură îndelung de vorbă. Bătrâna îl privea batjocoritoare, şi la urmă îi promise tot sprijinul.

Władek se duse în mare grabă la Krzykiewicz, să joace cărţi, deoarece organizau deseori asemenea întâlniri la care luau parte mulţi cunoscuţi dintre spectatori.

Odată ajunsă în camera ei, Janka puse florile într-o vază cu apă, iar când se culcă, mai privi o dată la trandafiri şi şopti cu duioşie:

— Ce om cumsecade!

VIII

— Domnişoară, poftim convocatorul! strigă Wicek.

— Ce mai e?...

— Se citeşte o piesă nouă sau aşa ceva!... răspunse, uitându-se prin încăpere.

Janka semnă convocatorul prin care regizorul invita pe toţi actorii la ora douăsprezece la citirea piesei lui Głogowski, *Ţăranii...*

— Fain buchet! exclamă Wicek, admirând florile din vază, aş putea să-l topesc...

— Vorbeşte ca oamenii! îl certă Janka, înapoindu-i convocatorul.

— Aş putea să-l vând cuiva, dacă ai vrea să mi-l dai.

— Păi cine vinde şi cine cumpără asemenea buchete?

— E, domnişoară, dumneata eşti o fraieră!... Unele, când capătă flori, le vând imediat florăresei, aia care vinde flori seara în grădină... Oho! Aş putea lua o rublă pe buchetul ăsta, dacă mi l-ai da...

— Nu ţi-l dau... Poftim altceva şi să-ţi fie de bine!

Wicek îi sărută mână cu umilinţă, bucuros că-i dăduse o rublă, şi ieşi în fugă.

Risipea banii pe te miri ce.

După plecarea lui Wicek, Janka schimbă apa din vază şi tocmai începuse să aranjeze trandafirii pe o măsuţă, când intră Sowińska şi-i aduse masa de seară.

Astăzi era radioasă, ochii ei rotunzi, cenuşii, arătau atâta bunăvoinţă, încât Janka se miră.

Bătrâna aşează cafeaua pe măsuţă şi, arătând spre buchet, spuse zâmbindu-i:

— Ce trandafiri frumoşi!... Domnul ăla voinic i-a adus?

— Da, răspunse scurt Janka.

— Cunosc pe cineva care ţi-ar trimite asemenea buchete

în fiecare zi... începu vorba Sowińska, aşa ca din întâmplare, în timp ce deretica prin cameră.

— Buchete de flori?

— E, chiar ceva mai mult, dacă ai vrea să primeşti.

— Acel cineva trebuie să fie foarte naiv şi să nu mă cunoască...

— Domnişoară dragă, oricine poate să se prostească din dragoste.

— Se prea poate! răspunse Janka sec şi ascultă cu atenţie, presimţind că va urma o propunere.

— Nu ghiceşti cine-ar putea să fie? întrebă Sowińska.

— Nu sunt curioasă deloc să aflu.

— Totuşi, îl cunoşti foarte bine...

— Mulţumesc, doamnă, dar n-am nevoie de nicio informaţie.

— Nu te supăra, domnişoară... Ce poate fi rău în asta? strecură bătrâna încet.

— Tocmai dumneata vorbeşti aşa?...

— Eu, că doar îţi doresc binele, cum i l-aş dori şi fiicei mele...

— Dumneata îmi doreşti binele, cum i l-ai dori şi fiicei dumitale? o întrebă Janka încet, privind-o în albul ochilor.

Sowińska îşi coborî pleoapele, neputându-i susţine privirea, şi ieşi tăcută din cameră, dar dincolo de uşă se opri şi o ameninţă cu pumnul.

— Mironosiţo! Ţi-arăt eu!... şopti cu ură.

Era o zi ceţoasă şi rece, burniţa întruna, iar străzile şi trotuarele se acoperiseră cu un strat gros de noroi; norii cenuşii se învălătuceau în tării ca toamna.

La teatru, Janka nu-i găsi decât pe Pieś, pe Topolski şi pe autor.

Głogowski o întâmpină zâmbind şi-i întinse mâna.

— Bună ziua! Ieri m-am gândit la dumneata şi trebuie să-mi mulţumeşti neapărat...

— Îţi mulţumesc, dar sunt curioasă...

— Nu m-am gândit... Nu m-am gândit, cum s-ar gândi cei ca mine la nişte femei frumoase ca dumneata, nu! să crăp!... M-am gândit... Isuse! nu mai pot să scap de

cuvântul ăsta... M-am întrebat de ce ai dumneata atâta forţă... de unde provine ea?...

— De acolo de unde se trage şi slăbiciunea, e înnăscută, răspunse Janka, aşezându-se.

— Dumneata trebuie să ai vreo idee la care te gândeşti mereu şi mergi înainte. Această idee are părul galben-roşcat, un venit de zece mii de ruble anual, poartă ochelari şi...

— Şi... las-o baltă, domnule!... O prostie poate fi spusă oricând, că ea nu îmbătrâneşte niciodată... îl întrerupse Topolski.

— Piatka, de patru ori coniac, fiindcă şi domnişoara bea cu noi!

— Mulţumesc, n-am băut şi nu beau niciodată.

— Acum e musai... măcar să-ţi moi buzele. E doar începutul ospăţului de înmormântare a piesei mele.

— Exagerezi! mormăi Pieś.

— Bine, o să vedem! A, domnule Piotr, domnule Topolski, hai să mai bem câte unul... ducă-se!... se înflăcăra Głogowski, turnând coniac în pahare.

Râdea, glumea întruna, îi chema la bufet pe actorii care intrau, se agita, dar se vedea că sub această veselie prefăcută se ascundeau grija şi nesiguranţa succesului.

Pe verandă se încinse un mic chef, fiindcă Głogowski le făcea cinste la toţi, dar buna dispoziţie se lăsa încă aşteptată din cauza ploii.

Cabiński se uita mereu la ceas, îşi scotea cilindrul şi se scărpina în cap nemulţumit; soţia directorului era posomorâtă ca o zi de toamnă; Majkowska îl fixa cu priviri scânteietoare pe Topolski şi se vedea că vrea să-i facă o scenă, fiindcă avea buzele vinete şi ochii înroşiţi de plâns sau de nesomn; Glas era şi el apatic după întâmplarea neplăcută de ieri şi nu mai povestea niciun banc; Razowiec îşi cerceta limba în oglindă şi se plângea Piesiowei şi nici măcar Wawrzecki nu se simţea în apele lui, cum îşi definea el însuşi starea sufletească.

O somnolenţă asemănătoare cu aceea care stăruia în văzduh îi umplea pe toţi de plictiseală şi apatie.

— E douăsprezece şi jumătate... hai să citim! propuse regizorul.

Traseră o masă la mijlocul scenei, aduseră scaune şi Topolski, înarmat cu un creion, începu să citească.

Głogowski nu se aşează; se plimba cu ocoluri uriaşe şi, trecând pe lângă Janka, îi împărtăşea mereu tot felul de observaţii de care aceasta râdea cu jumătate de glas; iar el se depărta, îşi ciufulea părul, zvârlea cu pălăria în sus şi fuma ţigară după ţigară, ascultând totuşi cu luare aminte.

Burniţa în continuare şi apa se scurgea cu zgomot prin burlane. Ziua inunda scena cu o lumină murdară. Era atâta plictiseală, încât nu mai putea nimeni să asculte liniştit, aşa că începură şuşotelile.

Glas arunca chiştoacele în nasul lui Dobek, iar Władek sufla uşor în capul Mirowskăi care moţăia.

De la garderobă se auzeau scrâşnetul fierăstrăului tăind scânduri şi zgomotul cuielor bătute; maşinistul îşi pregătea decorurile pentru spectacolul de seară.

— Domnule Głogowski, aici ar trebui să mai tăiem puţin, spunea Topolski din când în când.

— Taie, domnule! răspundea Głogowski, continuându-şi plimbarea.

Şoaptele se auzeau din ce în ce mai bine.

— Kamińska, mergi cu mine pe Nalewki? Vreau să-mi cumpăr material pentru o rochie.

— Bine, o să ne uităm şi la pardesie.

— Ce-i asta... dantelă pentru bluză?... o întrebă Rosińska pe soţia lui Pieś, care împletea de zor cu igliţa.

— Da, uite ce desen frumos... Am luat modelul de la soţia directorului.

Şi iarăşi urmă o clipă de linişte adâncă, în care se auzeau numai glasul calm şi melodios al regizorului, gâlgâitul apei de ploaie şi scrâşnetul fierăstrăului.

— Dă-mi o ţigară, îi ceru Wawrzecki lui Władek. Ai câştigat ceva aseară?

— Am rămas lefter, ca de obicei. Stai să-ţi spun, şopti Władek trăgându-se mai aproape, am mizat pe un careu douăzeci şi cinci de ruble. Joc pe dublă, trece; spun caro şi

sunt ai mei. Kotlicki îmi propune să retrag jumătate. Nu accept; nu mai vrea să joace nimeni, începe să fie fierbinte; trag mai departe: şase, şapte, opt, zece şi iar câştig! Se mulţumesc cu toţii să se uite. Kotlicki e furios, fiindcă aproape trei sute de ruble sunt ale mele; trag a unsprezecea oară şi câştig din nou! Strigă cu toţii la mine să retrag jumătate... Nu vreau! Trag pentru a douăsprezecea oară şi pierd! Câteva sute de ruble, ca şi când le-aş fi aruncat în noroi, ce ghinion!... Mi-am făcut un plan!

Se aplecă şi-i şopti la ureche, ca să n-audă nimeni.

— Ce-ai făcut cu locuinţa? îl întrebă Krzykiewicz pe Glas, oferindu-i o ţigară.

— N-am făcut nimic, stau tot acolo.

— Ai plătit chiria?

— Nu, dar o s-o plătesc! răspunse comicul, mijindu-şi ochii.

— Ascultă, Glas! Am auzit că directorul îşi cumpără o casă pe Leszno.

— Aiurea! Pe Dumnezeul meu, m-aş muta îndată la el pentru salariul pe care mi-l datorează. Dar astea-s basme! De unde să aibă el atâţia bani?

— Ciepiszewski l-a văzut cu agenţii de la construcţii.

— Doică! strigă Cabińska.

Doica veni repede, aducând o scrisoare în şorţ.

— Felka a spart oglinda, nu eu; a aruncat cu o sticlă de şampanie într-un sfeşnic, dar a nimerit oglinda... Trosc!... Şi treizeci de ruble s-au adăugat la socoteală dintr-un condei. Grăsanul s-a mulţumit să se strâmbe.

— Nu minţi! Eu nu eram beată şi-mi amintesc foarte bine cine a spart-o.

— Îţi aminteşti, nu-i aşa? Îţi aminteşti cum ai sărit de pe masă, cum ţi-ai scos pantofii şi... ha, ha, hal...

— Linişte!... strigă Topolski cu asprime la coristele care-şi povesteau impresiile de ieri.

Tăcură, dar Mimi începu să-i povestească aproape cu voce tare Kaczkowskăi despre un nou model de pălărie pe care-l văzuse pe strada Długa.

— Dacă o să fie tot aşa, nu mai rezist... Proprietarul mă dă afară din casă. Ieri am amanetat ultima gioarsă, pentru că a trebuit să-i cumpăr vin lui Janek. Sărăcuţul se însănătoşeşte atât de încet! Vrea să se ridice, se plictiseşte şi nu-i mai intri în voie; ar trebui să-i dau ceva mai bun să mănânce, dar abia îmi ajung banii pentru ceai... Dacă nu mă angajez la Ciepiszewski şi nu primesc un acont, proprietarul mă aruncă în stradă, că de plătit n-am cu ce...

— E sigur că înfiinţează o trupă de actori?

— Sigur; zilele astea trebuie să mă duc la el să semnez contractul.

— Nu mai stai la Cabiński?

— Păi dacă nu vrea să-mi plătească salariul din urmă, şopti Wołska, o actriţă care juca roluri de caracter.

Cei treizeci de ani se vedeau limpede pe faţa ei obosită, brăzdată de griji. Stratul gros de pudră şi ruj nu izbutea să-i ascundă ridurile şi să-i şteargă nelinişte care-i lucea în ochi. Avea un băieţel de şase ani, care se îmbolnăvise încă din primăvară. Îl apărase cu disperare, răbdând nu o dată de foame; se lipsise de toate, numai să-l salveze, şi îl salvase, dar ea ajunsese ca un schelet.

— Maestre, pofteşte pe la noi! exclamă Glas, văzându-l pe bătrânelul care nu se mai arătase de câteva săptămâni pe la teatru.

Maestrul intră şi se salută cu toţi. Cititul se întrerupse, pentru că se ridicară cu toţii de pe locurile lor.

— Bună ziua, bună ziua!... Deranjez cumva?

— Nu, nu!

— Ia loc, maestre, îl rugă Cabińska, o să ascultăm împreună...

— A, respectele mele, tinere!

— Idiot ramolit! mormăi Głogowski, răspunzându-i cu un semn din cap şi se ascunse în culise, enervat de întreruperile şi discuţiile care nu mai conteneau.

— Tăcere!... Pe legea mea, aici e un adevărat balamuc! ţipă Topolski supărat şi continuă să citească.

Dar nu-l mai asculta nimeni. Soţia directorului ieşi cu bătrânelul, iar ceilalţi plecau şi ei unul câte unul pe furiş.

Începu să plouă cu găleata; picăturile răpăiau pe acoperişul de tablă al teatrului, care înăbuşea zgomotul.

Se întunecase, aşa că Topolski nu mai putu să citească.

Se mutară cu toţii în garderoba bărbaţilor, unde era ceva mai multă lumină şi mai cald, şi începură să tăifăsuiască.

Janka sta în uşă cu Głogowski şi tocmai îi spunea cu înflăcărare ceva despre teatru, când Rosińska o întrerupse batjocoritoare:

— Domnişoară, pe dumneata te obsedează teatrul! Nu credeam, dacă nu vedeam cu ochii mei...

— E foarte simplu, teatrul înseamnă totul pentru mine.

— Eu, dimpotrivă, trăiesc cu adevărat numai în afara teatrului.

— Atunci de ce nu renunţi?

— Dacă aş putea să mă smulg de aici, n-aş mai sta niciun minut!... răspunse cu amărăciune Rosińska.

— Aş, astea-s vorbe! Oricare din noi ar putea, numai că e tare greu să te desprinzi de teatru, spuse Wołska încet. Eu o duc mai greu ca toţi şi ştiu că dacă aş renunţa la teatru, aş trăi mai bine, dar de câte ori mă gândesc că nu voi mai juca, mă cuprinde spaima şi mi se pare că aş muri fără scenă...

— O, teatrul... înseamnă otrăvire lentă şi agonie zilnică! şopti Razowiec plângător.

— Nu fii sentenţios, pentru că tu eşti bolnav de stomac, nu din cauza teatrului.

— Această agonie şi această otrăvire continuă înseamnă totuşi şi bucurie! reluă Janka.

— Grozavă bucurie, n-am ce zice! Poate numai dacă foamea, invidia şi neputinţa de a trăi altfel înseamnă bucurie.

— Fericiţi cei ce nu s-au molipsit de boala asta ori s-au retras la timp.

— Bine, dar e mai bine să trăieşti, să suferi şi să agonizezi aşa, având un ţel, arta, decât să duci o viaţă de melc sau de reptilă. Prefer de o mie de ori să trăiesc aşa, decât să ajung sluga bărbatului şi roaba copiilor, un obiect de uz casnic, şi să nu cunosc nicio grijă, răbufni Janka.

Władek începu să declame cu un patos comic:

„Preoteasă, altare
În templul artei
Voi porunci să ţi se-nalţe!...”

— Iartă-mă, te rog, dar eu însumi afirm că în afara artei nu mai există nimic!... şi dacă n-ar fi teatrul...

— Te-ai apuca să croieşti tocuri pentru pantofi! interveni Glas.

— Aşa poate vorbi numai o începătoare foarte tânără şi foarte naivă! se împotrivi Kaczkowska.

— Sau una care nu ştie ce gust are salariul de la Cabiński...

— Ai milă, distinsă persoană. Entuziasmul, înflăcărarea, tinereţea, talentul şi frumuseţea, dacă le ai, ţi le va distruge mizeria pe toate! rosti Pieś cu glas aspru şi cu tonul unei prevestiri.

— Nu, asta încă nu-i nimic... dar o trupă cu asemenea artişti şi asemenea piese îţi va lua totul, domnişoară... Numai dacă vei trece cu bine prin acest iad, vei ajunge o mare artistă! îngână Stanisławski sarcastic.

— Aşa grăit-a maestrul, aşa că, gloată, înclină-ţi capul şi spune-ţi că aşa trebuie să fie! îşi bătu joc Wawrzecki.

— Bufonule! mormăi Stanisławski ieşind.

— Mamutule!

— Să vă povestesc cum am început eu... spuse Władek.

— Se ştie prea bine, la un bărbier.

— Glas, încetează cu maimuţăreala! Vrei neapărat să pari mai prost decât eşti!

— Eram în clasa a patra, când l-am văzut pe Rossi[56] în *Hamlet...* şi s-a zis cu mine!... Am luat bani de la tata, mi-am cumpărat tragediile lui Shakespeare şi am început să mă duc la teatru; am învăţat zile şi nopţi în şir rolurile. Visam că voi cuceri lumea întreagă...

— Şi ai ajuns un biet actor la Caban! râse Dobek.

— Am aflat că Rychter a venit la Varşovia şi intenţionează să deschidă o şcoală de teatru. M-am dus la el,

[56] Ernesto Rossi (1829–1896) – actor italian de renume.

simţeam că am talent şi voiam să învăţ. Locuia pe Świętojańska. Ajung acolo şi sun la uşă; îmi deschide chiar el, mă lasă să intru şi închide uşa cu cheia. M-a luat cu cald de frică... Habar n-aveam cu ce să încep... Mă mutam de pe un picior pe altul. El a spălat cât se poate de liniştit o crăticioară, apoi a turnat petrol în lampă, şi-a scos surtucul, s-a îmbrăcat într-un ilic căptuşit cu vatelină şi a început să cureţe cartofi.

După o tăcere îndelungată, văzând că trece timpul şi n-ajung la nimic, încep să bâlbâi ceva despre chemarea scenei, despre dragostea de artă, despre dorinţa de a învăţa şi aşa mai departe.

El continua să cureţe cartofi.

În cele din urmă, îl rog să-mi dea lecţii.

S-a uitat la mine şi a mormăit: „Câţi ani ai, cavalerule?”

Am înlemnit, dar el continuă să mă întrebe: „Cavalerul a venit cu mămica?”

Ochii au început să mi se umple de lacrimi, dar el nu mă slăbeşte: „O să-ţi tragă tăticu’ o chelfăneală... Oho, clasa întâi... şi o să te dea afară şi de la şcoală”.

Mă simţeam atât de prost şi atât de umilit, încât nu mai eram în stare să scot o vorbă.

„Hai, cavalerule, declamă vreo poezie, *Staś şi-a pătat haina*[57]*. Era o noapte-ntunecoasâ...* de pildă, sau ceva din Łukaszewski...” a rostit încet, curăţind cartofii cu migală.

N-am înţeles ironia, pentru că se deschisese cerul deasupra mea de bucurie. Să declam în faţa lui!... Nu visasem decât asta... Credeam că-l voi da gata, că-l voi uimi; toate verişoarele mele şi gimnaziul întreg mă invidiau pentru glasul meu.

— De atunci ai rămas cu plăcerea de a ţipa?...

— Glas, nu mă deranja...

— Hm, îmi zic, trebuie să-i arăt dintr-o dată ce ştiu... şi cu toate că tremuram de emoţie, m-am proţăpit într-o atitudine tragică şi am început... Ce?... *Şalul negru*[58] care era

[57] Din scrierile lui Stanislaw Jachowicz (1823–1897).

[58] Poezie de Kornel Ujejski (1823–1897); după modelul lui A.S. Puşkin, cu acelaşi titlu.

pe atunci la modă... Mi-am stăpânit emoţia şi de la început m-am lăsat dus de patos; mă frângeam, îmi răsuceam încheieturile, strigam, izbucneam ca Othello, şuieram de ură ca samovarul... Am sfârşit leoarcă de transpiraţie...

„Altceva?" m-a întrebat, curăţind cartofi întruna şi niciun muşchi de pe faţă nu trăda ce gândeşte.

Mi s-a părut că merge bine şi am ales *Hagara*[59]*;* îmi dau drumul dintr-o dată: mă vaiet disperat ca Niobe, blestem ca Lear... implor, ameninţ şi închei vlăguit, iar el îmi spune iar: „Încă ceva!"

A lăsat cartofii şi s-a apucat să toace carnea.

Uluit de îngăduinţa şi îndemnul pe care mi s-a părut că le aud în glasul lui, aleg din *Mazepa*[60] lui Słowacki scena din închisoare, din actul patru, şi o recit în întregime...

Gem pentru Amelia, sporovăiesc pentru Chmara, blestem pentru Zbigniew, răcnesc pentru Voievod... Declam cu atâta simţire, cu atâta ardoare, încât aproape că răguşesc; părul mi se ridică măciucă în vârful capului, tremur, uit unde sunt, inspiraţia mă poartă pe aripile ei, ies flăcări din mine, ca dintr-o sobă; am lacrimi în ochi, spasme în capu' pieptului, dar recit înainte... Am blestemat-o pe Amelia, am aruncat-o pradă dispreţului, m-am zvârcolit de durere şi dragoste; sfârşesc actul patru şi-l atac furtunos pe al cincilea. Tragismul mă înflăcărează, mă ridică aproape până-n tavan, încăperea începe să danseze cu mine, în ochi îmi apar stele colorate, nu mai am aer, nu mai am putere, emoţia mă îneacă, sufletul mi se sfâşie, leşin...

Deodată, el începe să strănute şi îşi şterge ochii cu mâneca...

Am tăcut.

El a lăsat jos ceapa pe care o tăia, mi-a pus o găleată în mână şi mi-a spus cât se poate de liniştit: „Adu-mi apă..."

I-am adus.

A turnat peste cartofi, i-a pus pe lampă şi a aprins fitilul.

Îl întreb, timid, dacă pot să vin să-mi dea lecţii? „Vino,

---

[59] Titlul exact: *Hagar în junglă,* poezie de Kornel Ujejski.

[60] Tragedie în versuri de Juliusz Słowacki (1809–1849), mare poet romantic polonez.

vino! mi-a răspuns. O să măturі, o să-mi aduci apă. Dar chinezeşte ştii?...”

„Nu!” răspund, neştiind ce vrea să spună.

„Atunci învaţă, şi când vei şti, să vii la mine; atunci o să vorbim despre teatru”.

Am plecat disperat, dar asta nu m-a potolit. N-am să uit niciodată clipa asta...

— Nu lăcrima, că Głogowski nu se mai duce după bere.

— Spuneţi ce vreţi, dar viaţa valorează ceva numai prin artă.

— Şi nu l-ai mai văzut pe Rychter? întrebă Jania curioasă.

— Păi, încă n-a învăţat chinezeşte...

— Nu, n-am mai fost pe la el. Dealtfel, după ce m-au dat afară de la şcoală, am fugit de acasă şi m-am angajat la Krzyźanowski.

— Ai fost la Krzyś?...

— Am umblat un an încheiat cu el, cu soţia lui, cu nemuritorul Leoś, fiul lui, şi cu încă o începătoare; spun „am umblat”, fiindcă foarte rar foloseam alte mijloace de locomoţie decât propriile picioare. Deseori n-aveam ce mânca, dar să joc şi să declam puteam ori de câte ori voiam. Aveam un repertoriu uriaş. Jucam numai cu patru persoane pe Shakespeare şi pe Schiller, adaptaţi cum nu se poate mai ciudat posibilităţilor noastre de Krzyś care avea şi foarte multe piese proprii cu trei şi patru titluri fiecare. Krzyźanowski le căra el însuşi într-o ladă şi la popasuri spunea deseori, bătând cu palma în capac:

— Aici este un Shakespeare sau un Molière polonez. Sărăcia nu mai înseamnă nimic atunci când ai nemurirea asigurată. Leoś, ţine minte ce-ţi spune tatăl tău!

Începură cu toţii să râdă din toată inima.

Jankăi nu-i plăcu râsul lor, care-i aduse aminte de Stanisławski, şi se împotrivi energic:

— Sărăcia şi irosirea talentului nu sunt deloc caraghioase.

— O, aşa-i, suflet caritabil, aşa-i!... Krzyźanowski a fost un adevărat apostol al artei, un geniu cu ghete jerpelite şi... împrejurări nefavorabile!... Un Shakespeare de maidan!

Talma[61] de tavernă!... declamă Glas patetic.

— Gloată, turmă, târâie-brâu şi... celelalte, mormăi Głogowski, pentru că garderoba se cutremura de veselie.

— Câte comedii n-am jucat cu el, când aveam trupa mea! Voi nu veţi mai vedea aşa ceva! spuse regizorul de culise cu amărăciune.

Începură să-şi bată joc de el şi să-i imite accentele galiţiene.

— Sunteţi nişte comedianţi, nu artişti! strigă furios regizorul de culise şi plecă în grădină.

Începură apoi să povestească pe rând tot felul de bancuri, pentru că tema era inepuizabilă şi totdeauna se găseau vorbitori şi doritori să asculte.

Ploua fără încetare, o mohoreală rece stăruia pretutindeni, aşa că se strânseră şi mai mult unii lângă alţii la taifas.

Deodată răsunară ţipete dinspre scenă, apoi se întrerupseră.

— Tăcere! Ce-i asta? Aha, Majkowska contra Topolski; scenă de dragoste liberă.

Janka se duse să vadă ce se petrece.

Pe scena aproape întunecoasă, se certa cuplul rolurilor principale.

— Unde ai fost? strigă Majkowska, repezindu-se cu pumnii la el.

— Dă-mi pace, Mela.

— Unde ai fost toată noaptea?

— Te rog să pleci... Dacă eşti bolnavă, du-te acasă.

— Ai jucat cărţi, nu-i aşa, iar eu n-am o rochie pe mine! Aseară n-am avut bani nici pentru mâncare!...

— Tu de ce n-ai vrut?...

— Aha, tu ai vrea, în schimb, ştiu eu! Tu ai vrea ca eu să am bani, ca să ai tu pe ce juca... Eşti în stare să mă şi ajuţi să fac bani... nemernicule, josnicule!

Se repezi la el cu turbare. Faţa ei frumoasă, statuară, împrăştia flăcări, iar din gât i se smulgeau şuiere prelungi şi gemete. Avea o criză de isterie; îl apuca de umăr, îl ciupea

[61] Fr.J. Talma (1763–1826) – mare actor francez de tragedie.

şi-l scutura în neştire.

Enervat, Topolski o lovi şi o îmbrânci cu putere.

Cu un urlet care n-avea nimic omenesc, Majkowska se prăbuşi în genunchi, hohotind între râs şi plâns cu o disperare tragică.

— Moryś!... Iubitul sufletului meu, iartă-mă!... Soarele meu!... ha! ha! ha! Lua-te-ar dracii, nemernicule!... Scumpul meu, iartă-mă!...

Se târî la picioarele lui, îl apucă de mână şi începu să i-o sărute cu furie.

Topolski rămase posomorât; îi părea rău de ea şi regreta că-şi pierduse cumpătul, aşa că se mulţumi să-şi muşte ţigara şi şopti:

— Ridică-te... ce-i comedia asta?... Nu ai pic de ruşine!... O să se adune toţi aici...

Veni într-un suflet mama Majkowskăi, o femeie bătrână şi urâtă.

— Mela, fetiţa mea!

— Mamă, ia-o pe nebuna asta de aici; face numai scandaluri... spuse Topolski şi plecă în grădină.

— Vezi, fetiţa mea, ţi-am spus... te-am rugat să nu-l iei pe fantele ăsta! nu ştie să te respecte şi-o să-ţi distrugă numai sănătatea, pe când celălalt... Vezi, draga mea? Ridică-te, copila mea!

— Lasă-mă în pace, mamă! ţipă Majkowska.

O îmbrânci pe bătrână, se ridică de jos, îşi şterse faţa şi începu să se preumble pe scenă cu paşi repeziţi.

Se vede că avea nevoie de această mişcare, ca să-şi descarce restul de răutate, pentru că începu să îngâne o melodie şi să zâmbească, iar după aceea o chemă pe Jania cu glasul cel mai natural:

— Nu vrei să mergi cu mine în oraş, domnişoară? îi propuse.

— Ba da, acum a stat şi ploaia... răspunse Janka, uitându-se la faţa ei.

— Ei, arăt rău... nu-i aşa? Ai văzut şi dumneata?

— Am văzut şi nu-mi pot stăpâni indignarea.

— Prostii!

— La teatru am înţeles cu mare greutate multe lucruri, mi le-am explicat şi eu cum am putut, dar asemenea scenă întrece toate aşteptările. Cum poţi să suporţi aşa ceva?...

— Îl iubesc prea mult ca să iau în seamă astfel de fleacuri.

Janka începu să râdă nervos.

— Numai la operetă poţi să vezi aşa ceva şi în culise.

— Da, dar cum o să mă mai răzbun!

— Dumneata să te răzbuni?... Sunt foarte curioasă, pentru că eu nu l-aş ierta niciodată, niciodată.

— O să mă căsătoresc cu el... Trebuie să mă ia de soţie.

— Asta va fi răzbunarea? se miră Janka.

— De alta mai bună nu e nevoie. Ah, cum o să-i mai aranjez viaţa! Ştii ce, hai să trecem mai întâi pe la cofetărie, trebuie să-mi beau şocolata...

— Bine, dar aseară n-aveai bani nici de mâncare!... observă Janka fără să vrea.

— Ha, ha, naivă mai eşti, domnişoară... ha, ha! L-ai văzut pe cel care-mi trimite flori şi crezi că am rămas fără parale! ha! ha! unde-ai crescut, domnişoară? Eşti de-a dreptul grozavă!...

Şi începu să râdă iarăşi ca o nebună, de se uitau trecătorii după ea; deodată Majkowska schimbă tonul conversaţiei şi o întrebă curioasă:

— Dumneata ai pe cineva?...

— Am... arta! răspunse Janka serioasă, fără să se simtă jignită de întrebare, întrucât ştia că asemenea lucruri erau prea obişnuite la teatru.

— Domnişoară, ori eşti foarte ambiţioasă, ori foarte deşteaptă... nu te-am cunoscut... spuse Majkowska şi începu să asculte cu mai multă luare aminte.

— Ambiţioasă, se prea poate, deoarece la teatru am un singur ţel: arta!

— Domnişoară, nu te mai ţine de farse! ha! ha! Auzi, arta ţelul vieţii. Iată un motiv pentru un cuplet grozav, cu toate că gluma e veche.

— Depinde pentru cine...

Majkowska tăcu; începu să se gândească întunecată la

ceva, presimţind în ea o rivală şi încă ameninţătoare prin inteligenţa ei.

— Abia v-am ajuns! strigă cineva în urma lor.

— Dumneata aici, maestre? Nu eşti la slujbă? şopti Majkowska răutăcioasă, pentru că umbla totdeauna cu soţia directorului.

— Vreau să-mi schimb partenera... tocmai căutam un loc liber.

— Lângă mine nu-ţi va fi prea uşor.

— A, nu, mulţumesc!... Sunt prea bătrân... Cunosc pe cineva care ar fi mai îngăduitoare cu anii mei.

Şi se înclină cu o politeţe căutată înaintea Jankăi.

— Mergi cu noi, maestre?

— Desigur, dar daţi-mi voie să vă conduc eu.

— De acord.

— Vă propun un mic dejun la „Versailles”.

— Eu trebuie să mă întorc la teatru, spuse Janka, mai avem de citit la piesa lui Głogowski.

— O să sfârşească ei şi fără dumneata. Să mergem!

Nu se grăbeau, nu mai ploua deloc şi soarele de iulie usca noroiul de pe stradă.

Maestrul se agita curtenitor, o privea în ochi pe Janka şi zâmbea complice; se înclina cunoscuţilor şi faţă de trecătorii mai tineri îşi compunea o înfăţişare de învingător.

La „Versailles” nu era lume. Se aşezară la o masă lângă balustradă şi maestrul comandă un mic dejun rafinat.

La început, Janka se simţea puţin jenată, dar văzând că Majkowska se poartă ca de obicei, îşi recăpătă buna dispoziţie şi nu mai acordă atenţie garsonilor şi trecătorilor care se uitau la ei şi zâmbeau.

Maestrul o servea numai pe Janka, n-o scăpa o clipă din ochi şi o copleşea cu complimente, făcând-o pe Majkowska să ridă în hohot. La început, Janka fu puţin mirată, dar mai apoi strădaniile lui i se păreau atât de comice, încât râdea şi ea cu poftă împreună cu Mela.

Micul dejun era grozav, vinul de calitate, iar soarele strălucea vesel, pătrunzând-o cu o căldură moleşitoare; se simţea atât de bine stând aici fără grijă şi fără niciun

gând... dar îşi aduse aminte de repetiţie.

— Să aştepte! Cum aşa, eu să mă potrivesc după programul lor!

Majkowska era adesea despotică numai din capriciu, iar atunci făcea să tremure tot teatrul şi impunea să se joace piesele în care putea să iasă în evidenţă. Cabiński ceda, pentru că n-avea încotro şi se temea să nu-i împrăştie trupa plecând împreună cu Topolski tocmai în mijlocul sezonului.

Trecuse de ora trei când se întoarseră la teatru. Repetiţia spectacolului de astăzi era în toi.

Cabiński voi să-i ia la rost, dar Majkowska se uită la el cu o privire strivitoare, aşa că se mulţumi să se strâmbe şi plecă.

Mama îi aduse o scrisoare. Majkowska o citi, scrise îndată câteva cuvinte de răspuns şi i-o înapoie bătrânei.

— Du-i-o numaidecât, mamă!

— Mela, şi dacă nu-i acasă? întrebă bătrâna.

— Să-l aştepţi şi să i-o dai în mână... Ţine, mamă, pentru...

Şi lovindu-şi gâtul cu arătătorul, cum fac beţivii, îi dădu o monedă de patruzeci.

Ochii verzui ai bătrânei se luminară de recunoştinţă, sărută mâna fiicei şi plecă grăbită.

Janka îl căută pe Głogowski, dar acesta plecase, aşa că se duse la rândurile de scaune, unde şedea maestrul care venise odată cu ele, pentru că-şi aduse aminte că-i ghicise cândva în palmă.

— Maestre, îmi eşti dator cu ceva... începu, aşezându-se lângă el.

— Eu? Pe Dumnezeul meu, nu-mi amintesc...

— Mi-ai promis să-mi spui ce-ai văzut atunci în palma mea.

— A, mi-aduc aminte, dar trebuie să mă mai uit o dată...

— Da, dar nu aici. Să mergem mai bine la garderobă, acolo cel puţin n-o să atragem atenţia nimănui...

Urcară la garderoba coristelor.

Maestrul îi studie amândouă palmele amănunţit şi îndelung, apoi spuse puţin descumpănit:

— Ai cuvântul meu, e pentru prima dată când văd o palmă atât de ciudată... Într-adevăr, nu ştiu dacă...

— Maestre, te rog să-mi spui tot, să nu-mi ascunzi absolut nimic. Vezi dumneata, cu toate că, dacă m-ar auzi cineva, ar râde de mine, trebuie să recunosc că eu aproape cred în asemenea lucruri, aşa cum cred în vise ori în presimţiri... E poate caraghios, dar eu cred.

— Nu pot să-ţi spun nimic, în definitiv nici eu nu sunt prea convins că este adevărat.

— Mi-e totuna, dacă-i adevărat ori nu, dar trebuie să-mi spui neapărat, hai, spune-mi, maestre! Promit solemn că n-am să pun nimic la inimă, îl rugă Janka, alintându-se; îi stârnise curiozitatea şi o înfiora o teamă inexplicabilă.

— Domnişoară, pe dumneata parcă te aşteaptă o boală, mintală s-ar zice... Eu nu ştiu şi nu cred nimic, ai cuvântul meu. Spun şi eu ce văd, dar... dar...

— Şi teatrul? îl întrebă.

— Vei dobândi gloria, domnişoară, vei dobândi gloria! şopti repede fără să se uite la ea.

— Nu-i adevărat, asta n-ai văzut-o în palmă! se opuse, citindu-i minciuna din ochi.

— Pe cuvântul meu, pe cuvântul meu de onoare, am văzut totul acolo!... Vei ajunge departe, dar vei trece prin atâtea suferinţe, prin atâtea lacrimi... Să te fereşti de visuri, domnişoară.

— N-am decât să îndur toate suferinţele iadului, numai să ajung! rosti apăsat Janka cu fulgere în priviri.

— Dă-mi voie să-ţi stau la dispoziţie întotdeauna cu sfatul şi ajutorul meu prietenesc. Inimile oamenilor există ca să se sprijine reciproc...

Spuse şi-i sărută mâna cu respect.

— Mulţumesc, dar vreau să fiu singură, la fericire şi durere. Îţi mulţumesc din toată inima, maestre, dar n-aş putea suporta niciodată mila oamenilor, iar dumneata vrei să fii milostiv cu mine.

Larma unui grup vesel, amestecată cu sunetele muzicii, răbufni de jos, năvălind în liniştea în care se cufundaseră amândoi.

Maestrul îi strânse mâna Jankăi şi spuse la plecare:

— Să nu crezi în asta, domnişoară, dar să te fereşti de apă!...

Rămase o vreme singură, chinuită de presimţiri nelămurite, amestecate cu teamă şi durere, apoi coborî şi ea.

Se duse acasă, mâncă de prânz şi citi ceva; tot timpul îi răsunau în urechi cuvintele prevestirilor.

— Sunt curioasă ce-o să mi se întâmple şi când?... se gândea, plimbându-se neliniştită prin încăpere.

— „Vei dobândi gloria, domnişoară!... Să te fereşti de visuri!” repeta.

— Prostii!... M-am enervat fără să fie nevoie! adăugă.

Dar nu putu să scape atât de uşor de aceste gânduri negre care se învălmăşeau undeva în subconştient.

— Voi dobândi gloria!...

Zâmbi, repetând încet şi rar aceste cuvinte.

— „Fereşte-te de visuri, domnişoară!...”

Stătu până târziu şi se gândi la soarta ei.

Îşi rememoră tot timpul de când era la teatru atât de exact, încât revăzu aproape fiecare zi, scenă după scenă.

— Ce-am făcut?... se întrebă, rupând buchetul de la Grzesikiewicz, care aproape se ofilise.

— Acum sunt la teatru! îşi răspunse.

Şi iarăşi i se perindă pe dinaintea ochilor toată această lume în care trăia şi care i se părea ciudată, chiar foarte ciudată în comparaţie cu lumea în care crescuse. Privea la amândouă ca de pe o înălţime şi intuia că se află la o răscruce de drumuri: fiecare din cele două universuri se mişca în jurul propriului centru de atracţie.

Se gândi multă vreme la viitorul ei, dar parcă fără să participe, absentă; se temea să se adâncească în gânduri şi să formuleze concluzii mai clare, deoarece simţea că atunci se va cufunda într-un întuneric paralizant.

Se apucă să coasă ceva şi gândurile i se îndreptară spre alt făgaş. Mintea i se limpezi şi cu toate că se mai gândea în răstimpuri la prevestirile maestrului, nu mai era atât de impresionată.

Seara, maestrul îi trimise în culise printr-un comisionar un buchet de flori, o cutie cu bomboane şi o scrisoare în care o invita să ia cina la „Idila”, specificând că va veni şi Majkowska cu Topolski.

Citi scrisoarea şi, neştiind ce să facă, o întrebă pe Sowińska.

— Vinde florile, mănâncă bomboanele şi du-te la „Idila”.

— Dumneata aşa mă sfătuieşti?

Sowińska dădu din umeri dispreţuitoare şi răspunse apăsat:

— E, mai devreme sau mai târziu tot o să se întâmple... Toate sunteţi...

Nu apucă să-şi sfârşească vorba şi ieşi.

Enervată, Janka aruncă florile într-un colţ, împărţi bomboanele la celelalte colege, iar după reprezentaţie se duse direct acasă, foarte supărată pe maestrul care i se păruse un om foarte serios şi cumsecade.

A doua zi, la repetiţie, Majkowska îi spuse cu ironie:

— Domnişoară, eşti o romantică... neprihănită.

— Aş, trebuie doar să-mi respect demnitatea mea de om.

— „De-ai fi imaculată ca zăpada, nu vei scăpa de defăimare... Te du la mânăstire!”[62] declamă Mela.

— Nu mă interesează ce spun alţii; vreau să rămân curată faţă de mine însămi... Am oroare de orice murdărie şi nici măcar pentru împlinirea visurilor mele n-aş face nicio josnicie.

— Ptiu, dacă eu aş şti ce înseamnă josnicia, murdăria şi alte asemenea vorbe, dacă aş şti că-mi aduc vreo satisfacţie mai ca lumea, le-aş folosi dimineaţa şi seara în loc de unt pe pâine.

Se priviră în ochi zâmbind dispreţuitoare şi se despărţiră.

Janka începu să simtă o repulsie puternică faţă de colegele ei, amestecată chiar cu anume scârbă. Le cunoscuse pe toate cât se poate de bine şi i se păreau ca un cârd de papagali, atât erau de inconştiente, rele şi proaste. O enervau cu trăncăneala lor veşnică despre îmbrăcăminte şi bărbaţi. Feţele lor zâmbitoare şi gândurile

[62] Parafraza unei fraze din *Hamlet,* actul întâi, scena a treia.

prea slobode îi stârneau pur şi simplu furia. Ea, care râdea foarte rar şi numai din vârful buzelor, aproape niciodată cu inima, nu putea suporta veselia iscată din te miri ce.

Plecă la lecţia de pian de la Cabińska, dar nu putea uita mirarea dispreţuitoare a Sowińskăi şi nici cuvintele Majkowskăi.

— „De-ai fi imaculată ca zăpada, nu vei scăpa de defăimare. Te du la mânăstire!” repetă de câteva ori şi se miră nespus numai de propoziţiunea de la urmă.

— Nu! Nu!... îşi spuse, respingând parcă vedeniile care i se îmbulzeau în minte.

După ce sfârşi lecţia, cântă îndelung nocturnele lui Chopin, melancolia lor alinându-i parcă tristeţea.

— Domnişoară Janina!... Soţul mi-a lăsat un rol pentru dumneata! strigă Cabińska din camera vecină.

Janka închise pianul şi începu să se uite peste rol. Totul se reducea la vreo cincisprezece cuvinte din piesa lui Głogowski, care n-o mulţumeau, fireşte, întrucât era vorba doar de un episod fără însemnătate, dar inima începu să-i bată mai tare; abia acuma avea să joace cu adevărat.

Piesa fusese amânată pentru marţea viitoare, iar până atunci, în fiecare după amiază aveau să facă repetiţie, pentru că Głogowski îi cinstea zilnic pe toţi, numai să înveţe rolurile.

La câteva zile după primirea rolului, se încheia o lună de când Janka se mutase la Sowińska. Bătrâna îi aduse aminte dis-de-dimineaţă, rugând-o să-i dea banii cât mai repede.

Janka îi dădu zece ruble, promiţându-i solemn că va plăti restul în curs de câteva zile, fiindcă mai avea doar câteva ruble.

Îşi făcu socotelile şi rămase foarte uimită; pe ce cheltuise în numai cinci săptămâni aproape două sute de ruble cu care venise de la Bukowiec.

— Cum mă voi descurca oare de acum încolo? şopti, hotărându-se să-i vorbească lui Cabiński despre salariul ce i se cuvenea.

Încercă la prima repetiţie.

Cabiński sări ca ars, de parcă cineva voia să-l ucidă.

— N-am, pe Dumnezeul meu, n-am! Dealtfel, începătoarele nu primesc niciun ban în primele luni. Hm, mă mir că nu ţi-a spus nimeni. Altele au un sezon întreg în urma lor şi nu mă mai bârâie la cap... Deocamdată ar trebui să-ţi ajungă că te afli într-o trupă de prima mână. Hm, da, cred că ţi s-ar cuveni câte ceva pentru lecţiile de pian...

Ascultă cu spaimă şi spuse de-a dreptul:

— Domnule director, nu-mi mai ajung banii decât pentru o săptămână... N-am spus nimic până acum, fiindcă am mai avut bani de acasă.

— Dar bătrânul maestru nu poate să-ţi dea?... Doar se ştie că...

— Domnule director! şopti, împurpurându-se.

— Mascota!... mormăi Cabiński, strângându-şi buzele cu răutate.

Janka îşi stăpâni indignarea şi spuse:

— Acum am neapărată nevoie de zece ruble; trebuie să-mi cumpăr costum pentru *Ţăranii.*

— Zece ruble?... Ha, ha, ha, ştii că eşti bine, domnişoară? Nici măcar Majkowska nu primeşte atâta dintr-o dată! Zece ruble!... Îmi place naivitatea dumitale!...

Râse din toată inima, apoi îi spuse la plecare:

— Adu-mi aminte deseară să-ţi dau o chitanţă pentru casierie.

Seara căpătă numai o rublă.

O năpădiră gândurile negre, înţelegând că sărăcia o pândea la uşă; în curând aveau să se afle faţă în faţă.

Ştia prea bine că celelalte coriste nu căpătau mai mult de cincizeci de copeici acont după cel mai reuşit spectacol; în zilele obişnuite luau doi zloţi sau patruzeci de groşi. Abia acum îşi aducea aminte de chipurile triste şi obosite ale actriţelor mai în vârstă.

Acum vedea multe lucruri pe care mai înainte nu le văzuse sau dacă le văzuse, nu se gândise prea mult la ele. Propriile lipsuri îi deschideau ochii asupra sărăciei care-i apăsa pe toţi ceilalţi, asupra zbuciumului de fiecare zi, drapat adesea de o veselie stridentă în timpul repetiţiilor şi al reprezentaţiei.

Această veselie artificială, poză şi bufonerie, nu era decât aparentă sau mai degrabă a doua faţă a acestor oameni, poate chiar cea mai adevărată; după aceea le cunoscuse şi viaţa tristă, pe care o duceau de pe o zi pe alta într-o luptă necontenită cu necazurile de tot felul. Simţea că ea însăşi începe să coboare spre acele locuri joase în care se purta lupta continuă a tuturor împotriva tuturor şi a fiecăruia în parte care ar fi vrut să primească roluri şi să micşoreze aconturile celorlalţi.

Până acum fusese numai spectatoare, acum trebuia să intre ea însăşi în luptă.

Îşi dădea seama cât de nesigur este terenul teatrului, cu câtă putere trebuie să se ţină, ca să nu se prăbuşească şi să meargă înainte. Câtă forţă şi voinţă trebuia să irosească aici, câte trebuia să îndure, neluând seama la nimeni şi nimic pentru a ajunge...

— De ajuns, o să ajung!... răspunse hotărâtă acestor imagini întunecate care abia se conturau în mintea ei, pentru că îşi aminti prevestirile maestrului.

Acum, când trebuia să aştepte zilnic la casierie după reprezentaţie, ca să-şi cerşească drepturile ei, se simţea umilită şi plină de amărăciune.

Cu atât mai mult dorea să i se încredinţeze un rol mai mare, ca să se smulgă odată de la corul acesta nesuferit; era însă amânată mereu, iar asta o durea nespus şi o jignea adânc.

Kotlicki se învârtea mereu în jurul ei; nu-şi reînnoia propunerile, dar aştepta.

Dintre toţi colegii, Władek se arăta cel mai prietenos faţă de ea şi povestea în gura mare că ea se ducea în vizită la mama lui.

Trecuse într-adevăr de câteva ori pe la Niedzielska, pentru că nu fusese în stare s-o refuze pe bătrâna cu care se întâlnea mereu, ba la teatru, ba pe stradă. Niedzielska îl urmărea mereu pe Władeczek, bănuindu-l că o plăcea pe Janka.

Aceasta primea cu indiferenţă politeţea şi aluziile lui Władek, aşa cum primea cuvintele şi privirile pline de un

respect căutat ale lui Kotlicki, ori buchetele de flori şi bomboanele pe care i le trimitea în fiecare zi maestrul.

Niciunul din aceşti trei admiratori tăcuţi nu o interesa câtuşi de puţin; îi ţinea la distanţă prin purtarea ei rece.

Actriţele îşi băteau joc de îndărătnicia ei, dar pe ascuns o invidiau.

Nu răspundea la observaţiile lor usturătoare, ca să nu le provoace şi mai mult.

Ţinea doar la Głogowski care, având în vedere reprezentarea piesei, petrecea zile întregi la teatru. El îi acorda mai multă atenţie decât celorlalte femei, numai cu ea discuta despre lucrurile mai importante, numai pe ea o trata ca pe un om, Janka se simţea flatată şi-i era recunoscătoare. Îi plăcea pentru caracterul lui paradoxal, pentru sinceritatea cu care-i vorbise nu o dată despre probleme sociale dintre cele mai delicate, pentru că nu-i pomenise niciodată de dragoste şi pentru că nu se ţinea de farse.

Mergeau adesea să se plimbe în parcul Łazienki.

Se aflau în relaţii de sinceră prietenie; nu-l trata ca pe un bărbat, socotindu-l un suflet superior, căruia îi erau străine fleacurile.

După repetiţia generală cu *Ţăranii,* plecară împreună de la teatru.

În ziua aceea, Głogowski era mai întunecat decât de obicei, spunea mai des „să crăp” şi „numără înainte până la douăzeci”. Tremura de nelinişte în fiecare seară, dar se prefăcea că nu-i pasă şi râdea în hohote.

— Nu vrei să ne plimbăm cu iapa belgiană până în Grădina botanică?

Janka dădu din cap în semn că acceptă şi luară o birjă.

Găsiră locuri libere lângă bazin, sub un arţar uriaş, şi o vreme tăcură.

Era lume destul de puţină. Câteva perechi se zăreau ici şi colo pe bănci ca nişte umbre în aerul încins. Ultimii trandafiri înfloriţi îşi etalau culorile prin verdeaţa crengilor lăsate în jos; mirosul mixandrelor din rondul cel mare se răspândea în valuri din ce în ce mai puternice. Păsărelele ciripeau arar prin tufişuri cu glasuri somnoroase. Copacii

încremeniseră, ascultând parcă liniştea zilei de august. Doar din când în când câte o frunză sau o ramură uscată cădeau în spirală pe iarbă. Petele aurii ale soarelui care răzbătea printre crengi, desenau pe iarbă un mozaic mişcător, sclipind ca nişte fulgi de platină.

— Ducă-se dracului totul! rostea uneori Głogowski în tăcerea din jur şi îşi ciufulea părul cu furie.

Janka se mulţumea să se uite la el şi-i părea rău să tulbure liniştea care o învăluia; liniştea naturii care dormita toropită de căldura prea mare. Se simţea copleşită de o duioşie necunoscută, străină de lucruri, care venea parcă din văzduhul albăstrui, din norii albi, transparenţi, care alunecau încet în tării, şi din verdele închis al copacilor.

Respira cu încântare aroma de mixandre, dar de câte ori se uita la Głogowski, care nu putea sta locului şi se tot agita, o privea şi se trăgea de păr, de atâtea ori un gând îi şoptea îndărătnic că în curând avea să-i declare dragostea lui.

— Spune, domnişoară, şi dumneata ceva, că simt că înnebunesc, turbez... strigă deodată.

Janka izbucni în râs, atât era de comic şi de departe de orice gând de dragoste.

— Hai să vorbim, fie şi despre... spectacolul de astă seară...

— Vrei să mă otrăveşti cu adevărat? Să crăp, dar cred că nu mai rezist până diseară!...

— Bine, dar dumneata mi-ai spus că nu eşti la prima piesă, aşa că...

— Da, dar de fiecare dată tremur de spaimă, pentru că îmi dau seama în ultima clipă că am scris o porcărie, o ticăloşie, un lucru de mântuială.

— Eu n-am pretenţia că mă pricep, dar mie piesa mi-a plăcut grozav; e atât de sinceră...

— Vorbeşti serios? exclamă Głogowski cu o umbră de mulţumire în glas.

— Dumneata ştii bine că n-aş îndrăzni să mint.

— Pentru că, vezi dumneata, mi-am spus că, dacă piesa va cădea, să crăp, dar...

— Ai să te laşi de scris?

— Nici vorbă, dar voi dispărea de pe firmament şi voi scrie alta... Voi scrie încă una, două... voi scrie până când voi crea una foarte bună, musai!... De-ar fi să crăp şi tot am s-o scriu!... Sunt gata să mă angajez la teatru, ca să-l cunosc şi să-l înţeleg mai bine... Dumneata crezi că te poţi lăsa de scris?!... Poţi să turbezi, să ucizi, să dai ortu' popii, dar să nu mai scrii!?... A, eu n-aş fi în stare! Domnişoară, gândeşte-te şi dumneata, de ce-aş mai trăi atunci?... adăugă, privind în gol.

Faţa lui luminoasă, trăsăturile neregulate şi aspre aveau o expresie de uimire, de parcă abia acum îşi punea pentru prima dată întrebarea: de ce-ar mai trăi, dacă ar înceta să scrie?...

— Dumneata ce crezi, Majkowska o să joace bine rolul Antkăi? o întrebă brusc.

— Mi se pare că rolul i se potriveşte ca o mănuşă.

— Nici Moryś nu-i rău, dar ceilalţi... nu sunt buni de nimic! Ce să mai vorbim, căderea e sigură...

— Mimi nu-i cunoaşte deloc pe ţărani şi vorbeşte foarte prost, remarcă Janka.

— Am auzit şi mai că m-a apucat durerea de ficat! Dumneata îi cunoşti?... A, pentru Dumnezeu! strigă cu putere, de ce nu joci dumneata rolul ăsta?...

— Pentru că nu mi s-a dat mie.

— De ce nu mi-ai spus mai înainte? Să crăp, dar aş fi fost în stare să dărâm tot teatrul, numai să-l joci dumneata! Parcă toate s-au vorbit împotriva bieţilor *Ţărani,* iar acum mai vii şi dumneata şi-mi dai lovitura de graţie...

— N-am îndrăznit, şi pe urmă, directorul mi-a dat rolul Filipowei.

— Ăsta-i un rol de figuraţie, episodic... putea să-l joace oricine. Să crăp, dar cred că Mimi va vorbi ca o subretă de operetă... Ce mi-ai făcut, domnişoară... Isuse, Marie! Dacă dumneata crezi că viaţa este o operetă frumoasă, te înşeli amarnic!

— Mai ştiu şi eu câte ceva... răspunse Janka, zâmbind cu amărăciune.

— Nu ştii încă nimic, o să vezi mai târziu. Dealtfel, femeile o duc mai uşor; până şi destinul se poartă mai elegant cu ele, le întinde mâna şi le conduce în momentele mai dificile. Noi trebuie să asudăm din greu, ca să ne smulgem partea, să plătim numai Dumnezeu ştie cât de scump orice profit de nimic.

— Şi femeile nu plătesc? întrebă Janka.

— Vezi dumneata, lucrurile stau aşa: mai ales pe scenă, femeile datorează o parte infimă din succesul lor talentului propriu, altă parte amanţilor care le protejează, iar restul galanteriei bărbaţilor care speră să le protejeze cândva...

Cu toate că se simţi jignită, Janka nu răspunse nimic, deoarece îi veniră în minte Majkowska şi Topolski, Mimi şi Wawrzecki, Kaczkowska şi ziaristul ei şi aşa mai departe, aproape toate, aşa că îşi lăsă capul în piept cu tristeţe şi tăcu.

— Domnişoară, să nu te superi pe mine, pentru că asta nu te priveşte pe dumneata. N-am făcut decât să constat o stare de lucruri evidentă.

— Nu mă supăr, deoarece recunosc că ai dreptate.

— Cu dumneata nu se va întâmpla la fel, o simt... Hai să mergem!... propuse pe neaşteptate, ridicându-se de pe bancă. Vreau să-ţi mai spun ceva... reveni Głogowski după ce intrară pe Alei. Ce ţi-am mai spus şi în ziua în care te-am cunoscut la Bielany: hai să rămânem prieteni!... N-avem ce face, omul e un animal de turmă, simte întotdeauna nevoia să aibă pe cineva aproape, ca să poată trăi pe lume... Omul nu poate sta singur; trebuie să se sprijine, să se întrepătrundă cu ceilalţi, să-şi unească existenţa cu a altora, să meargă şi să simtă împreună, ca să poată făptui ceva... Deşi îi ajunge şi un singur suflet înrudit. Să devenim prieteni!...

— Bine, răspunse Janka, dar pun o condiţie.

— Mai repede, pentru mila lui Dumnezeu, deoarece s-ar putea să nu fiu de acord.

— Dă-mi cuvântul de onoare că niciodată, dar absolut niciodată, nu-mi vei vorbi de dragoste, că nu te vei îndrăgosti de mine şi te vei purta cu mine aşa cum te porţi

cu un coleg ceva mai tânăr. Poţi chiar să-mi destăinuieşti amorurile dumitale şi orice decepţii sentimentale...

— De acord pe toată linia, cuvântul meu de onoare va sta drept chezăşie! se bucură Głogowski. Condiţiile mele sunt: sinceritate totală şi încredere absolută... Amin!

Îşi strânseră mâinile cu seriozitate.

— Asta înseamnă unirea a două suflete curate în scopuri ideale! râse, clipind din ochi. Acum sunt atât de vesel, încât mi-aş lua capul în mâini şi l-aş săruta din toată inima.

— Presimţi succesul... *Ţăranilor.*

— Nu-mi mai aduce aminte, domnişoară. Eu ştiu ce mă aşteaptă. Acum trebuie să ne despărţim...

— Nu mă conduci până acasă?

— Nu... ba da, dar voi vorbi despre dragoste, exclamă vesel.

— Atunci, la revedere! Să te ferească Dumnezeu de asemenea minciuni.

— Cred că dumneata te-ai săturat de mizeriile astea, de vreme ce te apucă greaţa numai când îţi aduci aminte...

— Hai, du-te, domnule, o să-ţi povestesc altădată...

Głogowski urcă într-o birjă şi se îndreptă spre strada Hoźa, iar Janka se duse acasă.

Probă costumul ţărănesc, pe care i-l făcuse Madame Anna pentru *Ţăranii,* gândindu-se cu plăcere la alianţa încheiată cu Głogowski.

În culise şi la garderobă, se simţea că e o zi de „premieră".

Se adunaseră cu toţii mai devreme şi acum se îmbrăcau şi se machiau cu mai multă grijă, numai Krzykiewicz, cum îi era obiceiul, umbla pe la garderobă şi pe scenă pe jumătate dezbrăcat şi cu fardul în mână.

Stanisławski, în schimb, care atunci când juca, venea cu două ore mai înainte de începerea spectacolului, era gata îmbrăcat şi doar din când în când îşi completa machiajul.

Wawrzecki se plimba cu rolul lui în mână şi vorbea de unul singur cu jumătate de glas.

Regizorul de culise se agita mai mult ca de obicei, iar femeile se certau la garderoba lor cu mai multă îndârjire;

erau surescitaţi cu toţii.

Sufleorul supraveghea aranjarea scenei şi se uita la publicul care umplea grădina. Coristele, gata îmbrăcate în costume populare, pentru că aveau să joace rolul mulţimii, umblau încoace şi încolo peste tot.

— Dobek! strigă Majkowska, nu trebuie decât să mă ajuţi, dragul meu. Eu ştiu rolul, dar în actul doi, în scena cu Hrehory, să-mi sufli mai tare monologul.

Dobek dădu din cap şi nu apucă să-şi reia locul, că îl aborda Glas.

— Dobek, bei o votcă? Poate vrei şi-o gustare? îl întrebă grijuliu pe sufleor.

— Dacă-i gustare, spune să aducă şi bere, răspunse Dobek, zâmbind blajin.

— Ai grijă să nu mă laşi astăzi! Ştiu rolul, dar pot să mă poticnesc pe undeva...

— Vezi să nu te faci singur de râs, cât despre mine, nu te las eu să pieri.

Şi aşa mereu, câte unul sau câte una veneau la el şi-l rugau, îi promiteau votcă, iar Dobek se mulţumea să dea din cap şi să le făgăduiască la toţi că-i va ajuta.

— Dobek, eu am nevoie numai de primul cuvânt, ţine minte! încheie şirul Topolski.

Głogowski se tot învârtea pe scenă, ajuta la aşezarea colibei şi-i dăscălea pe actori; se uită de câteva ori neliniştit la primul rând de scaune ocupate de reprezentanţii presei.

— Mâine o să-mi fie foarte cald! şopti.

Şi începu să se preumble înfrigurat, deoarece nu mai era în stare să stea nicio clipă locului. În cele din urmă, ieşi în grădină, se opri lângă un castan şi începu să se uite cu teamă la primul act, care tocmai începuse, dar nu rezistă nici acolo, pentru că nu putea vedea întreaga scenă şi avea publicul într-o latură.

Se întoarse iarăşi în culise şi se uită la spectatori prin crăpăturile uşii.

Publicul asculta în linişte; în grădină se aşternuse o tăcere apăsătoare. Văzu sute de ochi şi de capete nemişcate, până şi garsonii stăteau pe scaune pe verandă şi priveau

spre scenă. Ascultă cu atenţie, vrând să prindă vreun zgomot dinspre rândurile de scaune... dar nu auzi nimic... Uneori tuşea cineva, fâşâia vreun afiş, apoi iar se lăsa tăcerea.

Glasurile personajelor răsunau limpede şi pluteau spre această mulţime compactă.

Głogowski se aşează în ungherul cel mai întunecat pe o grămadă de decoruri, îşi ascunse faţa în mâini şi ascultă.

Scenele continuau una după alta cu tot şartul, urmărite cu aceeaşi linişte ameninţătoare parcă în sală şi sărbătorească în culise, deoarece se mergea în vârful picioarelor şi cine putea, venea şi sta aici.

Nu, nu era în stare să stea locului!

Auzi glasul de bariton al lui Topolski, pe cel de soprană al Majkowskăi şi pe cel al lui Glas, puţin răguşit, dar nu asta voia să audă, nu asta!

Îşi muşca mâinile atât de tare, încât avea lacrimi în ochi de durere. Se ridică; voia să se ducă undeva, să facă ceva, fie şi să ţipe, dar se aşează la loc şi ascultă.

Actul se sfârşi.

Răsunară câteva aplauze destul de reţinute care se pierdură în tăcerea generală.

Głogowski zvâcni în picioare şi aşteptă cu capul întins înainte şi cu ochii înflăcăraţi de febră, dar auzi numai zgomotul cortinei coborâte şi murmurul discuţiilor care se iscă dintr-o dată.

În pauză, se uită din nou la public şi văzu câteva manifestări ciudate. Presa părea contrariată; unii şuşoteau între ei, iar câţiva îşi notau ceva.

— Mă ia cu frig! şopti, scuturat de un fior de gheaţă.

Şi porni să umble în neştire prin teatru.

Vizitatorii obişnuiţi se îmbulziră în culise, înviorând atmosfera, dar pe feţele actorilor se răsfrângea teama pentru cele patru acte care mai rămăseseră.

— Te felicit, domnule!... Prea aspră, prea brutală, dar nouă! spuse Kotlicki, strângându-i mâna lui Głogowski.

— Adică nici câine, nici vidră, ci un soi de clapon! îi răspunse Głogowski.

— Să vedem ce va urma... Publicul e uimit, o piesa populară şi fără horă...

— Pe dracu!... Doar nu-i balet!... mormăi supărat Głogowski.

— Da, dar dumneata cunoşti publicul şi ştii că se dă în vânt după cântece şi dansuri.

— Atunci n-are decât să se ducă la bâlci! spuse Głogowski.

Se întoarse şi plecă furios.

După actul al doilea, urmară aplauze îndelungi.

La garderobă, optimismul urcă până la cota obişnuită.

Cabiński îl trimise pe Wicek de două ori la casierie să vadă cum merge?... Prima dată Gold răspunse: „Bine”, iar a doua oară: „Biletele-s vândute”.

Głogowski se zbuciuma în continuare, dar altfel; auzind aplauzele pe care le aştepta cu atâta înfrigurare, se linişti întrucâtva şi se aşeză în culise, uitându-se la cei care jucau pe scenă.

Era vânăt de furie, îşi călca pălăria în picioare... nu se mai putea stăpâni. Personajele lui ţărăneşti, întru totul autentice, erau transformate în nişte figurine siropoase ale unei melodrame sentimentale, manechine îmbrăcate în haine ţărăneşti. Bărbaţii mai erau cum mai erau, dar femeile, afară de Majkowska şi de Mirowska, cea din urmă juca rolul unei cerşetoare bătrâne, erau sub orice critică; ciripeau în loc să vorbească, mimau ura, dragostea, râsul; totul era atât de făcut, de artificial, fără pic de adevăr şi sinceritate, încât îl îneca disperarea... Nu era decât o mascaradă, nimic altceva.

Mai apăsat... cu mai multă îndrăzneală... mai energic! şoptea, bătând din picior.

Dar nu-i asculta nimeni îndemnurile.

Un zâmbet îi lumină chipul când o văzu pe Janka intrând în scenă. Îi văzu şi ea zâmbetul şi asta o salvă, deoarece glasul îi murise în piept şi se simţea de-a dreptul paralizată; era atât de emoţionată, încât nu mai vedea nici scena, nici pe actori, nici publicul, topindu-se în strălucirile rampei...

Dar îi văzu zâmbetul binevoitor şi îşi reveni îndată.

Nu trebuia decât să pună mâna pe mătură, să-şi înşface bărbatul beţiv de guler, să recite zece-cincisprezece rânduri de insulte şi văicăreli, apoi să-l dea afară cu forţa.

Procedă în consecinţă, dar îşi luă bărbatul de grumaz cu atâta convingere şi se răzbună pe cârciumar cu atâta energie, încât părea o ţărancă adevărată cuprinsă de turbare.

Situaţia era destul de comică, pentru că bărbatul se străduia să-i explice şi se împotrivea, aşa că după ce ieşiră din scenă, izbucniră hohote de râs.

Głogowski se duse s-o caute pe Janka. Aceasta sta pe scările care duceau la garderobă, neputând să-şi vie în fire; ochii îi radiau de mulţumire.

— Foarte bine, ai fost o ţărancă autentică! Dumneata ai şi temperament şi glas, două lucruri de prima mână! îi spuse Głogowski şi se întoarse în vârful picioarelor la locul lui.

— S-ar putea să te cheme şi pe dumneata la scena deschisă, îi şopti Cabiński la ureche.

— Du-te dracului, domnule, şi crapă! îi răspunse tot atât de încet şi simţi o poftă nebună să-l lovească peste faţa machiată, dar i se năzări altceva, deoarece o văzu pe doică stând ceva mai încolo şi privind serioasă, cu anume pioşenie pe scenă.

— Doică!

Doica se apropie fără prea multă plăcere de Głogowski.

— Spune-mi, doică, îţi place comedia? o întrebă curios.

— Poricla nu să potriveşte deloc... *Ţăranii*! Să ştie că norodul de la ţară nu e totuna cu boierii, da’ să le zici aşa, de la obraz, şi să-i faci de râsul lumii, e mare păcat!

— Să lăsăm asta... dar oamenii ăştia seamănă cu cei de la ţară?

— Aici dumneta ai nemerit-o! Că ţăranii aşa sunt, da’ nu să îmbracă atât de elegant, nu merg şi nu vorbesc aşa, ca boierii... Da’, mă rog dumnetale, spune-mi şi mie censamnă asta? Înţăleg să-i arăţi pe boieri, pe ovrei sau alţi surtucari, da’ să faci de râs neşte gospodari cumsăcade şi să-i bagi în comedii! Dumnezău poate să te pedepsască

pentru asăminea destrăbălare!... Gospodaru-i gospodar... de el să nu te legi!

Şi continuă să privească pe scenă cu şi mai mare asprime şi aproape cu lacrimi de revoltă în ochi.

Głogowski nu mai avu când să se mire, deoarece actul se sfârşi numaidecât cu aplauze tunătoare şi autorul fu chemat de public pe scenă, dar nu se duse nici măcar să se încline şi să-i mulţumească.

Câţiva cronicari veniră să-i strângă mâna şi să-i laude piesa. Îi ascultă cu indiferenţă, fiindcă de pe acum se gândea cum să-şi modifice piesa.

Abia acum vedea în amănunt tot felul de goluri şi nepotriviri şi le completa pe loc în gând, adăuga alte scene, compara situaţiile şi era atât de absorbit de această muncă, încât nu se mai uită cum se joacă actul patru.

Aplauzele izbucniră în toată sala şi iarăşi se auzi strigătul mulţimii:

— Autorul! Autorul!

— Te cheamă, du-te, domnule! îi şopti cineva la ureche.

— Să crăp, dar, dragă frate, du-te dracului!

Publicul îi chemă şi pe Majkowska şi Topolski.

Majkowska alergă gâfâind la Głogowski.

— Domnule Głogowski, hai mai repede! strigă, luându-l de mână.

— Lăsaţi-mă în pace! răspunse ameninţător.

Majkowska plecă, iar el rămase să se gândească mai departe. Acum nu se mai interesa deloc de aplauzele şi chemările publicului, de succesul piesei, pentru că îl rodea gândul că piesa e foarte proastă. Medita adânc, adică o vedea tot mai bine şi aproape că se cutremura de durere la gândul că încă un efort se irosise fără rost.

Asculta cu o furie neputincioasă publicul care aplauda episoadele apăsat comice şi grosolane, care nu alcătuiau decât fundalul pe care sufletele ţăranilor lui trebuiau să iasă în relief, în vreme ce conţinutul piesei, teza ei, nu impresiona pe nimeni.

— Domnule Głogowski, te rog să te duci neapărat pe scenă după actul cinci, când te vor chema spectatorii, îi

spuse Jania cu hotărâre, mirată de indiferenţa lui.

— Cine mă cheamă? Dumneata nu vezi că asta-i numai galeria? Nu vezi ironia din ochii presei şi ai publicului din primele rânduri? Piesa e proastă... o porcărie! O să vezi ce-o să scrie mâine despre ea.

— Ce-o să fie mâine, o să vedem mâine. Astăzi este un succes şi piesa e formidabilă.

— Formidabilă! rosti cu durere. De-ai vedea-o, domnişoară, cum arată ea în mintea mea, cât e de bună şi de completă, ai şti că ceea ce se joacă acum nu-i decât un simulacru searbăd... o zdreanţă...

Veniră în fugă Cabiński, regizorul şi Kotlicki şi-l rugară fierbinte pe Głogowski să apară în faţa publicului, dar acesta continuă să se împotrivească.

La sfârşitul piesei, când tot publicul bătea entuziasmat din palme şi-l chema pe autor, Głogowski ieşi cu Majkowska, se înclină adânc, îşi aranjă părul şi se retrase cu stângăcie în culise.

— Dacă erau dansuri, cântece şi muzică, garantez că am fi jucat piesa până la sfârşitul sezonului, spuse Cabiński.

— Dă-ţi duhul, directore, dă-ţi foc, îmbată-te, dar nu-mi mai spune aiureli, îl repezi Głogowski. Mai mult ca sigur că o să vie şi şeful restaurantului să-mi reproşeze că, din aceleaşi pricini, a vândut mai puţină votcă şi bere, fiindcă publicul care trebuie să asculte şi râde mai rar, preferă ceaiul fierbinte.

— Dragă domnule, nimeni nu scrie piese pentru el, ci pentru oameni.

— Adevărat, pentru oameni, dar nu pentru nişte sălbatici...

Kotlicki veni din nou la el şi încercă multă vreme să-l convingă de ceva.

Głogowski se strâmbă şi spuse:

— În primul rând, nu am atâţia bani, pentru că asta costă mult, iar în al doilea, nu vreau să fiu nici „cunoscutul şi preţuitul vostru”; asta-i prostituţie!...

— Banii mei îţi stau la dispoziţie... socot că relaţiile noastre colegiale... insistă Kotlicki.

— S-o lăsăm baltă! îl întrerupse Głogowski. Mi-a venit însă o idee... Ce-ar fi să organizăm o masă, aşa... cu câteva persoane...

— Excelent, hai să alcătuim lista.

— Familia Cabiński, Majkowska şi Topolski, Mimi şi Wawrzecki, Glas, pe post de bufon, dumneata, se înţelege... Cine-ar mai fi?...

Kotlicki vru s-o propună pe Janka, dar se jenă.

— Aha... Orłowska... Filipka! Ai văzut, domnule, ce bine a jucat-o?

— Într-adevăr, foarte bine... răspunse Kotlicki, privindu-l, deoarece îi trecu prin minte că şi Głogowski trebuie să-şi aibă planurile lui...

— Dumneata du-te şi anunţă-i pe toţi... vin şi eu îndată.

Kotlicki se duse în grădină, iar Głogowski alergă sus, la garderoba coristelor, şi strigă prin uşă:

— Domnişoară Orłowska!

Janka scoase capul afară.

— Hai, domnişoară, îmbracă-te mai repede; mergem să luăm masa undeva cu toată banda, numai fără proteste.

După o jumătate de oră, erau cu toţii într-o încăpere separată la unul din cele mai mari restaurante de pe Nowy Świat.

Abordară cu energie gustările şi votca, întrucât suprescitarea de câteva ceasuri le crescuse apetitul. Se vorbea puţin şi se bea mult.

Janka nu voia să bea, dar Głogowski o rugă şi ţipă la ea:

— Domnişoară, ai să bei şi gata! La o înmormântare pe cinste, ca cea de azi, trebuie să bei şi dumneata...

Bău un păhărel de încercare, apoi urmară celelalte; de altfel simţea că-i face bine, pentru că nu scăpase încă de emoţie şi de îngrijorarea pentru soarta piesei.

După diferite feluri de mâncare, garsonii aduseră o baterie întreagă de sticle cu vin şi lichioruri.

— Ehei, o să avem cu ce ne lupta!... exclamă Glas cu veselie, lovind cu cuţitul într-o sticlă.

— O să fii victima propriei victorii, ai să vezi, dacă o să ataci şi mai departe tot cu atâta râvnă.

— Voi vorbiţi, iar noi să bem! propuse Kotlicki, ridicând paharul. În sănătatea autorului!

— Să-ţi stea în gât, senegalezule!... mormăi Głogowski, ridicându-se şi ciocnind cu toţi.

— Să trăiască şi să scrie în fiecare an câte o capodoperă! strigă Cabiński, afumat de-a binelea.

— Directore, şi dumneata creezi în fiecare an capodopere şi nu-ţi zice nimeni nimic.

— Da, domnilor, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al oamenilor! răspunse Cabiński.

Zarzecka izbucni în râs şi după ea se luară toţi ceilalţi.

— Hai să te îmbrăţişez... cel puţin odată spui şi tu adevărul! răcni Glas.

Cabińska râdea în hohote.

— În sănătatea directorului şi a soţiei sale! ură Wawrzecki.

— Să trăiască şi cu ajutorul lui Dumnezeu şi al oamenilor să procreeze şi mai multe capodopere.

— În sănătatea tuturor!

— Iar acum să bem în cinstea publicului.

— Vă rog, vă rog! Întrucât eu sunt singurul reprezentant aici, acordaţi-mi mie această onoare. Veniţi la mine cu respect, ciocniţi cu mine... puteţi chiar să mă sărutaţi şi să-mi cereţi vreun favor; voi chibzui şi voi face tot ce voi putea! se înveseli Kotlicki.

Luă un pahar de pe masă, se aşeză în faţa oglinzii şi aşteptă.

— Asta-i îngâmfare, pe Dumnezeul meu! Eu mă arunc primul în foc! strigă Głogowski.

Şi se apropie de Kotlicki cu paharul plin, clătinându-se puţin.

— Stimate şi bunule domn!... Îţi ofer piesele scrise cu sângele şi inima mea; străduieşte-te să le înţelegi şi să le apreciezi cu dreptate! rosti patetic şi-l sărută pe obraz.

— Maestre, dacă le vei scrie pentru mine, dacă nu mă vei insulta cu brutalităţi şi vei ţine seama de mine, dacă vei scrie numai pentru mine, ca să mă distrez şi să mă relaxez, îţi voi acorda succesul!

— Mai degrabă o să-ţi dau un picior în fund! şopti amar Głogowski.

Urmă Cabiński.

— Onorat public! Tu eşti soarele, tu eşti frumosul, tu eşti atotputernicia, tu eşti înţelepciunea, tu eşti cunoaşterea! Pentru tine trăiesc, joacă şi cântă aceşti copii ai Melpomenei, care sunt numai ai tăi!... Spune, preamărite, de ce nu eşti generos cu noi?... Prealuminate, fă ca în fiecare zi să fie teatrul plin!

— Iubitule! Fă rost de ceva bani, când vii la Varşovia, pregăteşte un repertoriu cât mai mare, o trupă aleasă, coriste frumoase şi joacă ce-mi place mie, iar casieria ta se va scufunda sub greutatea aurului.

— Onorat public! se repezi Glas cu un patos comic, sărutându-l pe Kotlicki pe barbă.

— Vorbeşte! îl îndemnă acesta.

— Onorat public... dă-ne aur şi porunceşte să ţi se radă capul, să te îmbrace într-un caftan galben şi să te înfăşoare în hârtie verde, iar noi îţi făgăduim să te trimitem unde trebuie.

— Vei avea cu vârf şi îndesat, feciorăşule, dar... *delirium tremens...*

— Topolski, e rândul tău!

— Lăsaţi-mă în pace... sunt sătul de bâlciul vostru!

Soţia directorului refuză şi ea, dar Zarzecka se înclină comic şi-l mângâie pe Kotlicki pe faţă.

— Dragul meu!... Scumpul meu! îl rugă cu duioşie. Fă în aşa fel ca Wawrzek să nu se mai îndrăgostească de toate femeile şi... vezi şi tu... mi-ar trebui o brăţară, apoi un costum verde pentru toamnă, o haină de blană pentru la iarnă şi... să ne plătească directorul salariile...

— Vei avea tot ce-ţi doreşti, fiindcă eşti sinceră, uite adresa.

Îi dădu cartea lui de vizită.

— Grozav! Bravo!

— Acum poate să vie şi domnişoara Majkowska, promit totul dinainte.

— Domnule, eşti un bătrân ipocrit... promiţi mereu şi nu

dai niciodată! răspunse Mela.

— Peste un an îţi garantez debutul şi angajarea la un teatru din Varşovia.

Majkowska înălţă nepăsătoare din umeri şi se aşează.

— Domnişoara Orłowska...

Janka se ridică de pe scaun; i se învârtea puţin capul, dar era atât de veselă şi gluma i se părea atât de comică, încât se apropie de Kotlicki şi rosti cu glas rugător:

— Un singur lucru vreau, să pot juca... aşa că dă-mi roluri...

— Voi discuta cu directorul şi le vei primi.

— Sfârşiţi odată, că m-am plictisit!... Kotlicki, hai, domnule, să începem o nouă serie.

Începură să bea vârtos. Încăperea se umplu de lumină şi fum de ţigară. Fiecare pleda şi demonstra ceva de unul singur şi toţi îndrugau tot felul de prostii, pentru că se îmbătaseră de-a binelea.

Majkowska se rezemase de masă şi cânta, bătând tactul cu cuţitul într-o sticlă de şampanie.

Soţia directorului se certa în lege cu Zarzecka şi bea întruna malagă seacă.

Topolski tăcea şi bea de unul singur. Wawrzecki îi povestea tot felul de anecdote Jankăi, iar Głogowski, Glas şi Kotlicki se certau pentru public.

— Hai să vă cânt ceva pe tema asta, se oferi Glas.

„De-aş avea mândruţa mea,
Mereu m-aş uita la ea...
M-aş culca chiar lângă ea,
Să n-o fure careva.
Hei, hei!...”

Nu-l auzea nimeni, ocupaţi cum erau cu discuţiile.

Janka râdea, îl contrazicea pe Wawrzecki, dar nu mai ştia prea bine ce se petrece cu ea. Camera începuse să se învârtă cu ea, iar lumânările se alungiseră ca nişte torţe; avea o poftă nebună să danseze sau să arunce sticle pe suprafaţa apei, fiindcă de la o vreme oglinzile uriaşe i se

păreau ca nişte ape mari; în sfârşit, voia neapărat să-l înţeleagă pe Głogowski care, stacojiu, beat criţă, cu părul ciufulit şi cravata pe spate, striga mai tare decât toţi, dădea din mâini, izbea cu pumnul în stomacul lui Glas, în loc de masă, şi scuipa la picioarele lui Cabiński care moţăia alături pe scaun şi bolborosea:

— Mă rog, mă rog!...

Dar Głogowski nu-l auzea şi continua să peroreze:

— Nu-mi pasă de priceperea publicului! Piesa e proastă, v-o spun eu!... Şi ce-i dacă au aplaudat, ce dacă ziceţi şi voi... asta dovedeşte că numai eu am dreptate... Voi sunteţi o mie, deci e cu atât mai greu să alegi adevărul dintr-o mie... Unitatea reprezintă omul, iar mulţimea nu-i decât o turmă care nu ştie nimic...

— „Obştea e un om mai mare!” glăsuieşte proverbul... şopti Kotlicki sentenţios.

— Şi spune prostii! Obştea nu-i decât o mare gălăgie, o mare iluzie şi o mare halucinaţie.

— Dumneata, dragă maestre, eşti un aristocrat şi un individualist.

— Eu sunt Głogowski... Głogowski, domnule, din leagăn şi până-n coşciug.

— Asta înseamnă?...

— Eşti liber să-nţelegi cum îţi place.

— Laşi un câmp prea mare pentru ipoteze.

— Păi tu ce crezi, filistinule, că sufletul meu se compune dintr-o singură celulă, pe care poţi s-o strângi în pumn, s-o priveşti şi să afirmi că face parte din specia cutare?... Fără etichete, domnule Kotlicki. Lasă clasificările! Voi altceva nu mai ştiţi, decât să clasificaţi!

— Maestre, eşti al dracului de sigur pe dumneata.

— Diletantule, sunt doar lucid.

— Fir-ar al dracului, atâtea prostii într-o biată teacă! şopti Glas, pipăindu-i pieptul lui Głogowski.

— Geniul nu stă în carne... Un om gras e numai un animal gras. Un spirit superior nu suportă osânza. Aşa cum un stomac sănătos, normal, înseamnă mediocritate, iar mediocritatea defineşte omul de jos.

— Paradoxurile astea nu-s decât tocătură de secară.

— Pentru măgari şi alţi intelectuali.

— *Dixi*[63]*,* frate. Vinul de Rin vorbeşte prin gura ta.

— Luaţi-o de la capăt! îi întrerupse Glas, căzându-le de gât.

— Dacă-i vorba de băut, sunt de acord, dar dacă-i vorba de vorbit, eu mă duc să mă culc! ţipă Kotlicki.

— Atunci să bem!

— Ce dracu', Wawrzek, ia-o pe Mimi şi încă un glăscior şi bai să facem un coruleţ pe cinste.

Începură să cânte numaidecât o melodie veselă; numai Głogowski nu cânta, deoarece se sprijinise de Cabiński şi adormise buştean, iar Janka nu mai era în stare să scoată o vorbă.

Cântecul răsuna tot mai vesel; Janka simţea că o cuprinde o moleşeală uriaşă, că se clatină pe scaun, apoi cineva o sprijină, o îmbracă, o conduce... cu o birjă parcă...

Simte alături pe cineva, dar nu-şi poate da seama cine poate fi, o răsuflare fierbinte o învăluie, braţele cuiva o cuprind; aude uruitul roţilor şi o voce şoptindu-i... abia aude şi aproape că repetă „Te iubesc, te iubesc!" dar nu înţelege nimic...

Se cutremură, simţind că cineva o sărută fierbinte, pătimaş, pe gură... Se smuci cu putere înainte şi îşi reveni.

Kotlicki şedea lângă ea, ţinând-o de mijloc şi sărutând-o; vru să-l îndepărteze, dar braţele îi căzură neputincioase; vru să strige, dar nu mai avea putere... se cufundă iarăşi într-o somnolenţă adâncă, vecină cu letargia.

Birja se opri şi tăcerea bruscă o trezi.

Văzu că se află pe un trotuar, iar Kotlicki sună la poarta unei case.

— Doamne, Doamne! şopti uimită, neputând să-şi dea seama unde este.

Înţelese fulgerător abia atunci când Kotlicki se apropie de ea şi-i şopti dulce:

— Să mergem!

Se smulse cu puterea spaimei cumplite. Kotlicki vru s-o

[63] Am zis (lat.).

cuprindă în braţe, dar îl îmbrânci, de se lovi de zid... şi o luă la fugă drept spre bariera Mokotów.

Alerga ca ieşită din minţi, pentru că i se părea că o urmăreşte, e gata s-o ajungă şi o prinde... Inima îi bătea ca un ciocan, faţa-i ardea de ruşine şi spaimă.

— Doamne, Doamne! rostea, fugind din ce în ce mai repede.

Străzile erau pustii; o înfricoşau ecoul propriilor paşi, birjele pe care le întâlnea la colţul străzilor, umbrele pitite pe lângă case şi liniştea de piatră, înfricoşătoare, a oraşului adormit, în care parcă se pierdeau hohote de plâns, chicote cutremurătoare, râsete deşănţate, strigătele beţivilor... Se oprea în umbra porţilor şi se uita cu teamă împrejur, amintindu-şi treptat tot ce se întâmplase: reprezentaţia, masa de la restaurant, pe urmă băuse... cântase... apoi iar o silise cineva să bea; frânturi de imagini împlinite cu faţa prelungă, de cal, a lui Kotlicki, mersul cu birja şi sărutările lui!...

— Mizerabilul, mizerabilul! şopti, revenindu-şi cu totul şi aproape că-şi încleştă pumnii, atât de mare era valul de mânie şi ură care creştea în ea...

Se simţea înjosită, ochii i se umpleau de lacrimile neputinţei, aşa că ajunse acasă plângând cu sughiţuri.

Se lumina de ziuă.

Îi deschise Sowińska.

— Trebuia să vii acasă ziua, nu să trezeşti lumea noaptea! mormăi bătrâna supărată.

Janka nu-i răspunse, lăsându-şi capul în jos, ca sub greutatea unei lovituri.

— Mizerabilii, mizerabilii! numai atât mai putea să strige inima-i cuprinsă de revoltă şi ură.

Acum nu se mai simţea ruşinată şi umilită; pradă unei furii nemărginite, alerga înnebunită prin cameră, se trăgea de haine în neştire şi, neputând să se liniştească, se prăbuşi pe pat îmbrăcată.

Dormi chinuit; se trezea mereu strigând, voia să fugă undeva, apoi parcă ridica mâna cu paharul şi rostea prin somn: „Vivat!”. Începea să cânte sau buzele-i fierbinţi

îngânau din când în când: „Mizerabilii, mizerabilii!”

IX

La câteva zile după reprezentaţia cu piesa *Ţăranii,* care nu fusese scoasă din repertoriu, dar atrăgea tot mai puţini spectatori, Głogowski veni la Janka acasă.

— Ce se întâmplă cu dumneata? îl întrebă, strângându-i mâna cu prietenie.

— Nimic, numai că m-a durut capul câteva zile după beţia de la restaurant şi... am mai modificat puţin piesa... Ai citit cronicile?

— Am citit câte ceva.

Se împurpură, aducându-şi aminte de seara aceea pe care n-o putea uita. O rodea gândul că probabil tot teatrul ştie că plecase împreună cu Kotlicki, dar n-avea intenţia să protesteze şi să explice nimic, doar că umbla cu capul mai sus şi vorbea mai puţin cu colegele de la cor.

— Am adus toate gazetele care au publicat recenzii despre piesa mea. Vreau să ţi le citesc, ca să ai şi dumneata o oră de distracţie.

Începu să citească.

Unul din săptămânalele mai importante afirma că piesa *Ţăranii* este foarte bună, originală şi profund realistă, iar autorul are talent mare şi îl aşteaptă un viitor strălucit; că odată cu Głogowski a apărut în sfârşit un dramaturg adevărat care a introdus un curent de aer proaspăt în atmosfera anemică a creaţiei noastre dramatice, creând oameni adevăraţi, viaţa adevărată; păcat numai că reprezentaţia a fost sub orice critică, iar jocul actorilor, cu mici excepţii, de-a dreptul scandalos.

Alt săptămânal, nu mai puţin serios, sublinia: „Autorul *Ţăranilor* are într-adevăr talent în compunerea... nuvelelor, a şi scris câteva, dar n-ar trebui să abordeze teatrul, nu-i domeniul lui; este lipsit total de nervul scenic, de aceea

personajele din piesă nu sunt decât nişte manechine, iar viaţa şi noţiunile pe care le reprezintă, nu sunt ale ţăranilor noştri, ci ale papuaşilor”.

Referentul unuia dintre cele mai populare ziare vorbise timp de două zile în rubrica sa despre teatrele din Franţa, despre actorii din Germania, despre arta aplicată la Nüremberg... Vorbea despre influenţa pozitivă a criticii asupra calităţii creaţiei dramatice: povestea despre noutăţile teatrale; tot la două rânduri scria în paranteză: l-am văzut la „Odeon”[64]... l-am ascultat la „Burg”[65]... i-am admirat jocul la Londra... Relata tot felul de anecdote teatrale, lăuda actorii decedaţi cu o jumătate de secol înainte, amintea de trecut, în zece-cincisprezece rânduri, vorbea despre otrepele roşii ale radicalismului care începe să răzbată pe scenă, lăuda cu o îngăduinţă părintească pe actorii care jucau în *Ţăranii,* îl lăuda pe Cabiński şi sfârşea, spunând că despre piesă va vorbi atunci când autorul va mai scrie încă una, deoarece pentru aceasta putea fi scuzat, ca debutant ce se afla.

Alt ziar scria că piesa este pur şi simplu idioată, ca idee şi ca realizare, că cinismul şi brutalitatea cu care autorul ironizează ideile „fundamentale” întrece până şi ceea ce se poate vedea în produsele importate din putreda Franţă; dar ceea ce li se poate ierta francezilor, întrucât (aici urma un şpalt întreg de explicaţii şi cauze pentru care un francez poate să scrie tot felul de ticăloşii), nu i se poate trece cu vederea unui autor de la noi... Şi ca un autor să îndrăznească să scrie aşa, să înjosească într-atât idealurile etice ale vieţii, să semene ura, să scuipe pe lucrurile cele mai scumpe sufletului polonez, apoi trebuie să fie un... (aici urmau puncte puncte şi metafore transparente care însemnau: ticălos).

Al treilea afirma că piesa nu-i deloc rea şi ar fi fost de-a dreptul perfectă, dacă autorul ar fi respectat tradiţia şi ar fi adăugat muzică şi dansuri.

Al patrulea adopta o atitudine diametral opusă, susţinând

[64] Teatru renumit la Paris, înfiinţat în anul 1779.
[65] Corect „Burgtheater” – teatru înfiinţat la Viena în 1741.

că piesa nu face două parale, nefiind decât o porcărie, dar autorul are cel puţin meritul că a evitat şablonul şi n-a mai introdus cântecele şi dansurile care coboară de obicei valoarea pieselor populare.

În al cincilea, un specialist în teatrele-grădină scria o sută de rânduri mai mult sau mai puţin în acest ton: *Ţăranii* domnului Głogowski, hm!... nu sunt un lucru prea rău... ar fi fost chiar foarte bun... dar... deşi cântărind bine... la urma urmei... trebuie să avem curajul să spunem adevărul... În orice caz... oricum... cu o mică rezervă, autorul are talent. Piesa este... hm... cum să spunem?... Cu două luni în urmă, am scris ceva despre acest lucru, aşa că cei interesaţi se pot informa din acel articol... Au jucat excelent!... Şi copia tot afişul, aşezând alături de numele fiecărei actriţe câte un epitet dulce, un cuvânt drăguţ, o caracterizare politicoasă, o melancolică vorbă cu două înţelesuri şi propoziţia era gata...

— Ce-i asta?

— Un libret de operetă; dacă-i pun titlul „Cronici teatrale” şi-i adaug muzică, o să vie lumea ca la bâlci...

— Şi dumneata ce spui de asta?

— Eu... nimic!... Le-am întors spatele şi fiindcă am un plan grozav pentru o nouă piesă, mă voi apuca imediat de lucru. Am făcut rost de o meditaţie în judeţul Radom şi plec pentru o jumătate de an acolo. Aştept confirmarea definitivă.

— Şi chiar trebuie să pleci neapărat?

— N-am încotro! Eu mă întreţin numai din meditaţii. N-am făcut nimic două luni şi am rămas fără o para. Mi s-a jucat piesa, i-am făcut temenele publicului, mi-am făcut de cap la Varşovia şi cu asta basta! Jos cortina, pentru că trebuie să pregătesc altă farsă. La revedere, domnişoară Janina! O să ne mai vedem înainte de a pleca, aici sau la teatru.

Îi strânse mâna, exclamă „să crăp” şi plecă grăbit.

Janka se întristă. Se obişnuise atât de mult cu Głogowski, cu ciudăţeniile lui, cu paradoxurile şi cu francheţea lui, care ascundea în fond timiditatea înnăscută şi o delicateţe

subtilă, încât îi păru rău că rămâne singură.

Acum, când pleca şi el, înţelegea că nu-i mai ajunge teatrul; simţea tot mai mult nevoia de a se apropia de un suflet de om, deoarece viaţa era din ce în ce mai grea.

Nu mai avea bani, trăia într-adevăr numai din ce primea de la teatru.

Nu îndrăznea să recunoască faţă de ea însăşi, dar de fiecare dată când cerea bani, îşi aducea aminte de casă şi de timpul când nu trebuia să se gândească la nimic, fiindcă avea de toate. Acum se simţea foarte umilită că trebuia să cerşească aproape în fiecare zi câteva zeci de copeici, dar n-avea ce face; poate doar ce citea în ochii cenuşii ai Sowińskăi şi vedea în viaţa celorlalte colege pe care le trata tot mai dispreţuitoare. I se plătea cu vârf şi îndesat. Se spuneau lucruri nemaiauzite despre escapadele nocturne, despre obiceiurile ei ciudate, pentru că de la o vreme trebuia să umble aproape zilnic pe străzi câteva ceasuri la rând, ca să se liniştească, să-şi satisfacă fie şi în parte nevoia de mişcare neîntreruptă, de a schimba mereu locul; se ducea aproape în fiecare seară în piaţa Teatrului.

Când se grăbea, trecea doar prin piaţă, privea la Teatrul mare şi se ducea acasă, dar când avea mai mult timp, întârzia în scuar sau se aşeza pe banca de lângă ghereta din staţia de tramvai şi se uita de acolo la şirurile de coloane, la profilurile înalte şi curate ale faţadei, adâncindu-se în visare... Nu căuta să-şi explice de ce procedează aşa; simţea o atracţie puternică spre zidurile acestea... Trăia clipe de adevărată şi adâncă plăcere când trecea prin faţa coloanelor sau când privea la clădirea cenuşie şi lungă în liniştea unei nopţi cu lună...

Colosul acesta de piatră îi vorbea, iar ea asculta şoaptele care veneau dinăuntru, ecourile şi sunetele toate; subţiate în întuneric şi vizibile doar pentru sufletul ei, urme din scenele jucate nu de mult acolo i se perindau prin faţa ochilor. Iubea această clădire... mai mult, o diviniza; nutrea un adevărat cult pentru ea, îşi îndrepta spre ea ca o rugă visurile şi gândurile învălmăşite, neformulate în nicio idee limpede.

Visările ei se manifestau uneori ca nişte destinderi nervoase. Erau ca o furtună care voia să cuprindă cât ai clipi din ochi lumea întreagă, dar care se poticnea la cel dintâi obstacol întâlnit în cale şi atunci oricine putea s-o domolească.

Se lăsa pradă visării şi pentru a nu simţi sărăcia, deoarece a doua jumătate a sezonului era mult mai proastă decât prima în privinţa încasărilor. Spectatorii veneau din ce în ce mai puţini din cauza ploilor care nu mai conteneau şi a serilor reci, se înţelege că şi aconturile scădeau la jumătate.

Câteodată, Cabiński lua banii de la casă şi pleca la mijlocul reprezentaţiei, prefăcându-se bolnav şi lăsând numai câteva ruble pentru câteva zeci de persoane; prins înainte de a dispărea, se văieta de sărăcie şi aproape că plângea:

— O mână de oameni... şi, pe deasupra, jumătate din bilete de favoare... pe copiii mei, jumătate... Ce pot să fac? N-am nici cu ce să plătesc chiria, îmi suflă vântul prin buzunare!... Întrebaţi-l şi pe Gold, o să vă arate biletele nevândute. O să ajung în sapă de lemn, dac-o să meargă tot aşa!... Haideţi la casierie, dacă mai sunt bani, vi-i dau pe toţi.

Şi dacă se ducea la casierie cu cineva, ţinându-l de braţ, ca pe un prieten, acesta era un semn convenit dinainte cu Gold că nu trebuie să aibă bani; iar dacă nu-i ducea de braţ, casierul îşi lua o înfăţişare îngrijorată şi se văicărea:

— N-ajung banii nici pentru gaz... şi mai e şi teatrul, şi recuzita... Pur şi simplu nu putem acoperi cheltuielile...

— Dă-i, domnule, ceva... Doar nu trebuie să le plăteşti astăzi pe toate... intervenea Cabiński chipurile în favoarea solicitantului.

Lăsa o chitanţă, ca să se dea banii, şi pleca.

Din nenorocire, aproape întotdeauna se întâmpla ca Gold să nu aibă toată suma trecută în chitanţă. Măcar zece-cincisprezece copeici tot trebuia să-i lipsească. Zbierau la el, îl numeau hoţ, dar până la urmă luau cât li se da, pentru că altfel nu mai primeau nimic.

Gold se prefăcea jignit şi se adresa de obicei soţiei directorului, care sta tot timpul la casierie ori de câte ori nu juca.

Cabińska se pornea atunci să-i certe pe actori, lăudând cinstea lui Gold, care din leafa lui de mizerie îşi mai ajuta şi sora. Gold radia de fericire când se amintea de sora lui; ochii îi străluceau de duioşie şi-l asigura pe petent că-i va da neapărat a doua zi banii care-i mai lipseau, dar nu-i mai da niciodată.

La teatru începuseră scandalurile, certurile cu direcţia şi întreruperea spectacolelor. Cei mai mulţi dintre actori erau descurajaţi de insuccesul reprezentaţiilor şi de sărăcie. Tot mai multe proiecte de noi trupe se înfiripau şi tot mai des se sfătuiau la o cafea neagră în cofetăria de pe Nowy Świat.

Spectacolele erau pur şi simplu neglijate, se juca de mântuială, delăsarea pricinuită de hoţiile lui Cabiński era din ce în ce mai mare. În plus, apropierea plecării de la Varşovia, datoriile în care erau înglodaţi cu toţii, iarna care venea şi grija unei noi angajări nu erau de natură să încurajeze pe nimeni.

Iar Cabiński se văicărea mereu, îi săruta pe toţi, promitea marea cu sarea şi nu plătea un ban.

Ştia să se descurce în orice situaţie, se prefăcea că este atât de sincer îngrijorat de soarta tuturor, încât Jania, compătimindu-l pentru necazurile lui şi crezându-l, nu mai cuteza să-i amintească de bani; ştia dealtminteri că între director şi soţia lui se purta o luptă continuă pentru banii de cheltuială şi că, de foarte multe ori, doica le cumpăra copiilor tot felul de lucruri din economiile ei, în vreme ce Cabińska îşi dublase timpul pe care-l petrecea la cofetărie, ca să nu mai asiste la discuţii şi să nu mai dea ochii cu actorii.

Astfel că Janka, după ce asculta plângerile celor de la teatru, se vedea nevoită s-o asculte şi pe Madame Anna care povestea în fiecare zi la masă despre scumpetea tot mai mare şi despre creşterea chiriilor.

Janka nu putea să mănânce, ascultându-i văicărelile, fiindcă-i datora chiria pe jumătate de lună şi nu mai avea

niciun han.

Treptat, mizeria o înconjura din toate părţile, întipărindu-i pe faţă expresia grijilor necurmate.

Nu i se mai aducea micul dejun în cameră, uitau să-i mai cureţe pantofii, să-i aprindă lampa seara; aceste mărunţişuri şi neglijenţe se înmulţiseră, aşa că venea acasă şi se aşeza la masă, abia stăpânindu-şi ruşinea şi teama; tremura la fiecare cuvânt mai apăsat pe care-l rostea Madame Anna şi privea neliniştită la chipurile celorlalţi, părându-i-se că citeşte în ochii lor repulsie şi dispreţ sau expresia aceea de milă a oamenilor care au întotdeauna bani, expresie de care se temea ca de foc.

În aparenţă, se mai domolise, dar înăuntrul ei se ducea o luptă tristă, care-i măcina puterile, între visurile despre artă, despre glorie şi sentimentul propriei neputinţe. Începuse să se teamă de ceva şi, de frică, scruta mereu viitorul.

În plus, oraşul o apăsa din ce în ce mai mult. O apăsau zidurile caselor, haosul veşnic şi ritmurile grăbite ale vieţii urbane o ameţeau, provocându-i repulsie; vedea că această viaţă este mai superficială, mai sertarizată şi mai plictisitoare decât la ţară. Aici fiecare era robul propriilor nevoi, pentru satisfacerea cărora muncea, fura şi înşela, împingând grăbit la roaba vieţii...

Se chinuia şi mai mult din cauza situaţiei în care se afla şi pentru că nu se putea izola de oameni, cum făcea la Bukowiec după fiecare ceartă cu tatăl ei; nu putea să se mai ia la întrecere cu vijelia, ostoindu-şi zbuciumul interior prin epuizarea fizică.

Umbla prin oraş, dar pretutindeni întâlnea prea multă lume. I-ar fi destăinuit lui Głogowski tot ce o chinuia, dar nu îndrăznea; o reţinea propria mândrie. Głogowski părea că-i înţelege situaţia, cel puţin dificultăţile prin care trecea, şi-i amintea mereu că trebuie să-i spună totul... Pregeta totuşi.

Sta acasă cât putea mai puţin; de câte ori intra, se străduia să nu facă zgomot, să n-o audă nimeni, ca să nu supere pe nimeni şi astfel să stârnească discuţii despre datoria ei.

Nu se speria că mâine putea să se afle în stradă, dar nu suporta gândul că Madame Anna sau Sowińska pot să-i spună scurt: „Domnişoară, plăteşte-ţi datoria!” şi ea să nu aibă cu ce...

În cele din urmă, sosi şi clipa de care se temea.

Într-o bună zi, în timp ce mânca, înţelese că discuţia nu mai pul ea fi amânată, cu toate că Stępniak, Madame Anna şi chiar Sowińska erau foarte bine dispuşi; întâlni privirea doamnei Anna în timp ce aceasta împărţea supa şi citi în ea totul.

Mâncă încet, cu inima strânsă de teamă, înghiţind cu greutate, şi stătu la masă mai mult ca de obicei, vrând să întârzie astfel cât se putea discuţia, dar până la urmă, nu mai avu încotro şi se duse în camera ei.

Madame Anna o urmă numaidecât şi începu să-i povestească nonşalant despre o clientă fantastică, apoi trecând brusc de la una la alta, de parcă abia acum îşi aducea aminte, spuse:

— Aha, să nu uit, domnişoară... Poate-mi dai banii pentru jumătatea de lună, fiindcă astăzi trebuie să plătesc chiria.

Janka păli şi abia putu să îngâne:

— N-am acum...

Vru să mai spună ceva, dar o lăsă vocea.

— Cum adică n-ai? Te rog să-mi dai ce-mi datorezi! Doar nu-ţi închipui că pot să te ţin cu mâncare... doar aşa... pentru ochii dumitale frumoşi! Hm, după ce că vii acasă abia dimineaţa!...

— Bine, doamnă, dar o să vi-i dau! răspunse Janka, revenindu-şi brusc sub duşul vorbelor ei.

— Îmi trebuie banii numaidecât!

— O să-i ai peste o... oră! promise, hotărându-se deodată şi o privi cu atâta dispreţ, încât Madame Anna ieşi fără un cuvânt, trântind uşa.

Janka aflase de la colege de muntele de pietate şi plecă îndată să-şi amaneteze brăţara de aur, singura pe care o avea.

Când se întoarse acasă, îi dădu imediat banii doamnei Anna, care rămase uimită, dar nu se arătă mai

binevoitoare.

— O să mănânc în oraş, nu vreau să vă mai deranjez... adăugă.

— Cum vrei. Dacă nu te simţi bine la noi, drumul e liber! şopti Madame Anna adânc jignită.

Purtându-se astfel, îşi puse fireşte toată casa împotrivă.

— O să vând totul... până la ultima gioarsă! se încrâncenă Janka.

Şi îşi făcu socoteala că numai cu jumătate din cât îi plătea doamnei Anna va mânca foarte bine în oraş.

Wolska o conduse la o cantină convenabilă, unde avea să ia mesele de prânz de acum înainte; când nu-i ajungeau banii, se mulţumea numai cu sardele şi chifle.

Dar într-o bună zi, reprezentaţia nu mai avu loc, deoarece la casierie se vânduseră bilete doar de douăzeci şi cinci de ruble; a doua zi se întâmplă la fel din cauza ploii torenţiale. Ca toţi ceilalţi, Janka nu căpătă niciun sfanţ de la Cabiński şi aceste două zile nu mâncă absolut nimic.

Pentru prima dată n-avea cu ce să-şi astâmpere foamea, era foarte deprimată. Simţea în stomac o durere ciudată, necontenită.

— Asta-i foamea! şoptea înspăimântată.

Până acum o cunoştea numai din auzite. Era foarte uimită că vrea cu adevărat să mănânce şi n-are cu ce să-şi cumpere nici măcar o chiflă.

— E adevărat oare că n-am ce mânca? se întreba.

Din antreu pătrundea până la ea un miros de carne prăjită. Închise uşa mai bine, pentru că mirosul îi provoca senzaţii de vomă.

Îşi aduse aminte cu o înduioşare ciudată că majoritatea artiştilor mari din diferite timpuri au avut de suferit din cauza mizeriei şi asta o mai linişti pentru moment; se simţea parcă înnobilată de primul supliciu în numele artei...

Zâmbi, privindu-şi în oglindă chipul slăbit, gălbui, într-o poză melancolică; încercă să citească, să uite de ea, să scape într-un fel de propria personalitate, dar nu fu în stare, chinuită de foame.

Se uită pe fereastră la curtea lungă, străjuită din toate

părţile de ziduri înalte, dar văzu în câteva încăperi oameni stând la masă; jos, lângă ziduri, nişte muncitori îşi mâncau şi ei prânzul din ulcele de pământ roşii... Se retrase de la fereastră, simţind că foamea îi sfâşie tot mai mult măruntaiele ca o mână de oţel cu gheare ascuţite.

— Toţi mănâncă! şopti mirată, de parcă acum vedea prima dată aşa ceva.

Apoi se culcă şi dormi până seara, lipsind de la repetiţie şi de la Cabińska; dar se simţi şi mai vlăguită, chinuită de o ameţeală dureroasă. Îi venea să plângă din cauza golului dinăuntru.

Seara, la garderobă, o cuprinse o veselie gălăgioasă; râse întruna, spuse glume, făcu ironii pe seama colegelor, se certă cu Mimi pentru un fleac, iar de pe scenă cochetă cu spectatorii din primele rânduri de scaune.

Pe maestrul care se înfăţişă în culise în prima pauză, îl întâmpină cu bucurie şi-i strânse mâna atât de tare, încât bătrânul rămase încurcat. După aceea, în colţul întunecat, unde se aşeză, aşteptând ca regizorul de culise să strige „intraţi”, când se văzu învăluită de întuneric şi linişte, izbucni într-un plâns cu sughiţuri.

După spectacol, primi un acont de patru ori mai mare, două ruble. Cabiński i le dădu el însuşi şi pe furiş, asigurându-şi în acest fel lecţiile de pian ale Jadziei.

Se duse să mănânce pe verandă şi se îmbătă de-a binelea dintr-un pahar de votcă, aşa că-l rugă pe Władek s-o conducă acasă.

Din seara aceea, Władek se ţinu de ea ca o umbră şi începu să-i arate pe faţă dragostea lui, nepăsându-i că bătrâna Niedzielska se interesa la toţi ce face şi-i urmărea mereu pe amândoi.

Într-o zi, Głogowski veni la Janka acasă şi strigă de la uşă:

— E, în sfârşit, plec la senegalezii mei!...

Îşi zvârli pălăria pe un cufăr, se aşeză pe pat şi începu să-şi răsucească o ţigară.

Janka se uită liniştită la el şi se gândea că acum îi era totuna, deşi nu prea demult acest prieten o interesa într-o mai mare măsură.

— Cum, domnişoară, nu plângi? Ei, ce să-i faci... doar câinii o să mai plângă după mine, să crăp! Nu ştii ce se întâmplă cu Kotlicki? Nu mai dă pe la teatru şi nu-l pot găsi nicăieri... Cred că a plecat undeva...

— Nu l-am mai văzut de la masa de la restaurant... răspunse rar.

— Ceva trebuie să fie! Vreun scandal, vreo aventură, sau cine ştie ce! Dar de ce trebuie să mă ocup eu de maimuţoiul ăsta, nu?...

— Într-adevăr, aşa e! răspunse Janka, întorcându-se spre fereastră.

— Oho, dar asta ce mai e?... exclamă, uitându-se în ochii ei. Cât de mult te-ai schimbat! Ochii înfundaţi în orbite, tenul gălbui, privirea sticloasă, trăsăturile alungite... Ce înseamnă asta? întrebă mai încet.

Deodată se lovi cu palma peste frunte şi începu să umble repede prin cameră ca un nebun.

— Sunt un mare idiot, un hotentot, un om imposibil!... Eu mă plimb prin Varşovia, iar aici mizeria se simte ca la ea acasă! Domnişoară Janina! strigă, luându-i mâna şi privind-o în ochi. Domnişoară Janina, vreau să ştiu tot, ca la spovedanie... Să crăp... trebuie să-mi spui tot!

Janka tăcea. Văzându-i faţa cumsecade şi ascultându-i glasul plin de compătimire, care o copleşea, se simţi cuprinsă de o duioşie adâncă şi ochii i se umplură de lacrimi, dar nu putu să vorbească din cauza emoţiei.

— Hai, plânsul nu mai ajută la nimic, oricum tot plec... spuse în glumă, ca să-şi ascundă propria emoţie. Ascultă, domnişoară... dar fără proteste, fără opoziţii inutile... urăsc parlamentarismul! Dumneata, cum văd, te delectezi cu mizeria şi pe deasupra, cu cea din lumea teatrului... o cunosc şi eu prea bine. Nu roşi, domnişoară, ce dracu'... Mizeria câştigată în mod cinstit nu-i nicio ruşine. Nu-i decât o variolă prin care trebuie să treacă şi cei mai buni... Ehei, parcă eu nu mă lupt cu sărăcia de când mă ştiu! Sfârşesc îndată... Uite, facem aşa!...

Se întoarse, scoase treizeci de ruble din portofel, adică toţi banii care i se trimiseseră pentru drum, îi băgă sub

pernă şi reveni pe locul dinainte.

— „Acum suntem de acord, dragă vere...” a spus Ludovic al XI-lea, tăindu-i capul prinţului de Anjou... Orice apel va fi respins, iar acum, râzi, domnişoară!...

Îşi luă pălăria şi rosti încet, întinzându-i mâna:

— La revedere, domnişoară Janina!

Janka se aşează repede în dreptul uşii, cu o mişcare disperată parcă.

— A, nu! Nu mă mai umili şi dumneata! Şi aşa sunt destul de nenorocită! şopti, apucându-l de mână cu putere.

— Ei, poftim, filozofie de muiere!... Să crăp, dar asta e tot atât de natural, ca şi faptul că eu o să-mi trag un glonte în cap, iar dumneata ai să ajungi o mare actriţă!

Janka începu să-i explice, să-l roage, în sfârşit, să insiste să-şi ia banii înapoi; îi spuse că n-are nevoie şi nu primeşte nimic, arătându-se de-a dreptul jignită de ajutorul lui.

Głogowski se întunecă şi exclamă grosolan:

— Să crăp eu, dar din noi doi, cel mai prost sunt eu! Uite că nu mă supăr; iau loc liniştit şi... hai să vorbim serios... Nu vreau să te superi pe mine pentru nişte bani amărâţi... Dumneata nu vrei să-i primeşti, deşi ai nevoie de ei. De ce? Pentru că ţi-e ruşine să-i iei, pentru că ai fost învăţată că un lucru atât de obişnuit, atât de omenesc, cum este întrajutorarea, îţi jigneşte demnitatea. Asemenea convingeri au început să miroasă urât, la gunoi cu ele! Sunt doar nişte prejudecăţi prosteşti şi păgubitoare. Pe Dumnezeul meu, trebuie să ai o mentalitate de european şi o sensibilitate de isterică, exagerată, ca să pregeţi să iei bani de la un om ca şi tine, atunci când eşti la ananghie. De ce şi pentru ce crezi dumneata că oamenii se adună în colectivităţi? Ca să se muşte şi să se fure unii pe alţii, sau ca să se ajute? Dumneata ai să-mi spui că nu-i aşa, iar eu am să-ţi răspund că tocmai aici e răul şi, de vreme ce socotim că e rău, trebuie să-l evităm. Omul se cuvine să facă bine, asta e datoria lui. Să faci bine, iată cea mai înţeleaptă aritmetică. Dumnezeule!... Ce rost are să vorbesc atâta! se supără de-a binelea.

Continuă totuşi să vorbească multă vreme; îşi bătu joc,

blestemă, exclamă „să crăp!” şi se înfurie, dar în glasul lui era atâta sinceritate, atâta bunăvoinţă, încât Janka, deşi nu era deloc convinsă, numai ca să nu-l supere, cedă, strângându-i mâna în semn de mulţumire.

— E, aşa-mi place! Şi acum... la revedere!

— La revedere! Îţi mulţumesc şi-ţi sunt atât de recunoscătoare, atât de obligată.

— Dacă ai şti cât bine mi-au făcut mie oamenii!... Aş vrea să fac şi eu la fel măcar a suta parte... Fii sigură că la primăvară o să ne întâlnim iarăşi.

— Unde?

— Habar n-am... dar nu încape îndoială că la teatru, pentru că m-am hotărât să mă angajez la primăvară, fie şi pentru o jumătate de an, ca să cunosc mai bine posibilităţile scenei.

— Bine, dar asta ar fi minunat!

— Acum suntem chit, cum zicea tata, când îmi tăbăcea pielea. Îţi las adresa mea şi nu-ţi mai spun nimic, îţi amintesc numai că trebuie să-mi povesteşti totul în scris... absolut totul!... Ei, îmi promiţi?

— Ai cuvântul meu! răspunse cu seriozitate.

— Eu mă încred în cuvântul dumitale, cum m-aş încrede într-al unui bărbat, cu toate că în general, când e vorba de femei, cuvântul nu-i decât o expresie care se foloseşte, dar care nu se respectă niciodată. La revedere!

Îi strânse amândouă mâinile cu putere, le ridică puţin, ca şi când ar fi vrut să le sărute, dar le lăsă repede în jos, o privi în ochi, râse cam artificial şi plecă.

Janka se gândi multă vreme la el. După această discuţie, îşi recăpătă dintr-o dată puterea şi buna dispoziţie; îi era atât de recunoscătoare, încât regretă că nu ştie de la ce gară avea să plece Głogowski, pentru că voia să-l mai vadă o dată.

Apoi iarăşi simţi ceva crescând în ea, ceva care protesta împotriva acestui ajutor şi vedea în bunăvoinţa lui doar o insultă.

— Pomană! şopti cu amărăciune, simţind durerea umilinţei.

— Cum adică? Nu sunt în stare să trăiesc singură, să merg pe picioarele mele, să mă descurc de una singură?... Trebuie să mă sprijin mereu pe câte cineva care să aibă grijă de mine? Ei cum s-or fi descurcând...

Se adânci în gânduri, dar după o clipă plecă să-şi răscumpere brăţara de la muntele de pietate şi pe drum îşi cumpără o pălărioară de toamnă.

Viaţa îşi urma cursul alene, plictisitor.

Janka se mângâia cu speranţa, mai degrabă cu convingerea că totul se va schimba în curând şi aştepta plină de dor; între timp, începu să-i acorde tot mai multă atenţie lui Władek. Ştia că o iubeşte. Îi asculta aproape zilnic mărturisirile şi declaraţiile, bucurându-se în adâncul inimii şi gândind că oricum ea nu va ajunge niciodată ce ajunseseră colegele ei, care îi stârneau o repulsie adâncă, deoarece simţea o scârbă aproape organică pentru orice murdărie; destăinuirile şi curtea lui Władek o făceau să se gândească pentru prima dată la dragoste.

Visa câteodată să iubească un om, căruia să i se încredinţeze cu totul şi pentru totdeauna; se gândea şi ea la viaţa în doi, plină de înflăcărare şi iubire, la o viaţă ca acelea înfăţişate de poeţi, şi atunci îi treceau prin minte imagini de cupluri cunoscute, şoapte pătimaşe, îmbrăţişări arzătoare, pasiuni vulcanice – tot ceea ce însemna o iubire puternică, la amintirea căreia o treceau fiorii...

Nu ştia de unde-i vin asemenea gânduri, dar ele deveneau tot mai insistente, cu toată mizeria care îşi arăta iarăşi colţii, cu toată foamea care o sugruma adesea în braţele-i osoase. Brăţara luă din nou drumul muntelui de pietate, deoarece nu o dată era silită să-şi cumpere costume pentru scenă şi să rabde de foame... Ca să atragă publicul, se puneau mereu în scenă piese noi, dar succesul se lăsa aşteptat.

Această situaţie o chinuia nespus, vlăguind-o, în acelaşi timp însă, creştea în ea o nouă revoltă care începea să clocotească surd.

La început, puse stăpânire pe ea o ciudă nelămurită faţă de toţi şi de toate. Se uita cu o invidie aproape sălbatică la

femeile de pe stradă; avea uneori o poftă nebună să abordeze o asemenea damă împopoţonată şi s-o întrebe dacă ştie ce-i sărăcia.

Privea cu luare aminte la feţele, rochiile şi zâmbetele lor şi ajungea la concluzia dureroasă că asemenea doamne habar nu au că mai există oameni care suferă, plâng şi rabdă de foame.

Apoi îi trecu prin minte că şi ea este îmbrăcată la fel, că poate sunt mai mulţi cei care umblă flămânzi, ca şi ea şi, disperaţi, se agaţă cu privirile de feţele trecătorilor. Vru să deosebească în mulţime chipurile celor suferinzi, dar... nu era cu putinţă. Toţi arătau foarte mulţumiţi şi fericiţi.

Atunci un soi de triumf al propriei superiorităţi faţă de această mulţime gătită îi lumină faţa. Se simţea cu mult superioară acestei lumi...

— Eu am o idee, un scop! se gândi. Dar ele pentru ce trăiesc? se întreba.

Şi neştiind ce să-şi răspundă, zâmbea cu milă, compătimindu-le pentru nimicnicia lor.

— Neam de fluturi! Habar nu au de unde vin, de ce dau din aripi şi încotro se duc! şopti, desfătându-se în voie cu acest dispreţ tăcut faţă de oameni, care creştea în ea.

Pe soţia directorului o ura acum din tot sufletul, fiindcă deşi Pepa continua să fie politicoasă cu ea, nu-i plătea nimic pentru lecţiile de pian, zâmbindu-i binevoitoare şi profitând de situaţia ei.

Janka nu putea să se certe cu ea, pentru că intuia că dincolo de această mască recunoscătoare se ascunde o scorpie care n-ar fi iertat-o; o ura ca femeie, ca mamă şi ca actriţă. O cunoştea cum nu se poate mai bine şi, pe urmă, în această stare de zbucium permanent, trebuia să iubească sau să urască pe cineva cu patimă.

Încă nu iubea pe nimeni, dar, ce-i drept, ura.

— Nu-mi vine să cred că o nepricepută ca soţia directorului poate să împartă rolurile! îi spuse odată lui Władek, foarte amărâtă că nu fusese inclusă printre actorii care aveau să joace într-o veche melodramă, cum era

Marcin, copilul găsit[66]*.*

— Păcat că n-ai rugat-o să-ţi dea un rol, fiindcă directorul, cum vezi şi dumneata, nu e în stare de nimic...

— Adevărat, e o idee grozavă! O să încerc mâine.

— Roag-o să-ţi dea rolul Mariei din *Doctorul Robin*[67]*;* se reprezintă peste o săptămână. E un amator care se angajează la noi şi vrea să debuteze, jucându-l pe Garrick.

— Şi rolul Mariei cum e? întrebă Janka.

— Dacă vrei să te remarci, e excelent! Cred că dumneata l-ai juca grozav... Pot să-ţi aduc piesa...

— Bine, o s-o citim împreună.

A doua zi, Cabińska îi promise solemn că-i va îndeplini rugămintea.

După amiază, Władek îi aduse piesa. Venea pentru prima dată în camera ei, aşa că se gătise cu mare grijă şi se purta cu eleganţă şi amabilitate, făcând pe distratul melancolic. Juca foarte bine rolul unui îndrăgostit respectuos; era foarte tăcut, chipurile, din cauza fericirii prea mari.

— E pentru prima dată când sunt timid şi fericit! spuse, sărutându-i mâna.

— De ce eşti timid? Dumneata care te mişti atât de liber pe scenă! îi răspunse Janka descumpănită întrucâtva.

— Aşa-i pe scenă, unde doar mă prefac că sunt fericit, dar nu aici, unde sunt cu adevărat fericit.

— Fericit? repetă Janka.

O privi cu atâta înflăcărare, îşi însoţi cuvintele cu un zâmbet atât de expresiv şi îşi aşternu pe faţă cu atâta măiestrie fericirea iubirii, încât dacă s-ar fi aflat pe scenă, ar fi fost aplaudat îndelung.

Janka îl înţelese de minune şi tresări, de parcă cineva îi atingea o nouă strună a inimii.

Władek începu să citească. La fiecare cuvânt al Mariei, natura entuziastă a Jankăi răbufnea; asculta cu răsuflarea tăiată şi cu ochii ţintă la Władek, neîndrăznind să tulbure cu vorba sau cu gestul impresiile pe care le încerca; se temea să nu sperie vraja care iradia din cuvintele lui, stăruind în

---

[66] Prelucrare după un roman de E. Sue.

[67] Piesă într-un act de dramaturgul francez J. Prémaray (1819–1868).

culoarea ochilor negri, catifelaţi.

După ce sfârşi de citit, Janka exclamă îmbătată:

— Rolul e minunat!

— Domnişoară, îţi garantez că vei face furori.

— Da... cred că nu l-aş juca prea rău. „Garrick[68], acest creator de suflete, atât de puternic în *Coriolan”[69]* rosti o frază pe care şi-o amintea, intrând în rol.

Şi fu cuprinsă de asemenea înflăcărare, pe faţă i se citea o bucurie lăuntrică atât de mare, încât lui Władek i se păru aproape de nerecunoscut.

— Domnişoară, eşti o entuziastă.

— Da, pentru că iubesc arta! Totul pentru ea şi totul prin ea! ăsta-i crezul meu. Eu nu mai văd aproape nimic în afara artei!... spuse, aprinzându-se pe neaşteptate.

— Nici măcar dragostea?

— Mie mi se pare că arta este o întrupare mai mare şi mai deplină a idealului decât dragostea...

— Da, dar nu este atât de vitală pentru oameni, ca dragostea. Lumea poate să existe fără artă, dar fără dragoste... niciodată!... Pe de altă parte, arta produce dezamăgirile cele mai mari...

— Dar şi cele mai mari satisfacţii... Dragostea este o emoţie unilaterală, pe când arta este una socială, este o sinteză. Prin ea iubeşti umanitatea; evident, mai şi suferi pentru ea, dar numai prin ea ajungi uneori nemuritor.

— Visuri, domnişoară... Mii de oameni şi-au pierdut viaţa ca să ajungă la această convingere şi tot atâţia au blestemat această iluzie inaccesibilă...

— Dar aceste mii de oameni şi-au umplut viaţa cu această iluzie şi au simţit mai mult decât poţi simţi fără să visezi la nimic...

— De vreme ce n-au fost fericiţi, nu mai are nicio valoare!

— Dar ceilalţi sunt fericiţi? întrebă Janka.

— De o mie de ori mai mult decât noi! Ultimul cuvânt îl

---

[68] Dawid Garrick (1717–1779) – cunoscut actor şi poet englez; popularizator al lui Shakespeare.

[69] Tragedie de Shakespeare.

rosti apăsat.

— Nu-i adevărat! se împotrivi Janka, pentru că fericirea noastră înseamnă în acelaşi timp bucurie şi durere, supliciu şi desfătare; căci tot fericire este să poţi să te dezvolţi spiritual şi să doreşti infinitul, să-ţi creezi în închipuire o lume mai mare şi mai frumoasă decât cea care ne înconjoară, să cânţi, fie şi cu lacrimi în ochi, imnuri în cinstea nemuririi şi a frumosului, adică să visezi, dar să visezi cu toată fiinţa ta, încât să uiţi că mai există viaţă şi să trăieşti în visare!

Un val de fericire şi entuziasm îi umplea inima şi formula clar frânturi de gânduri, ca să se poată exprima fie şi în parte.

De mult nu se mai simţise atât de înflăcărată de propriile vedenii; vorbea parcă uitând că o mai ascultă cineva; făurea cu voce tare visuri tot mai înaripate şi tot mai puţin definite...

La început, Władek o ascultă cu interes, apoi îşi pierdu răbdarea.

— Comedianta! îşi spuse, cu ironie.

Era sigur că Janka îşi desface înaintea lui aripile de păun numai ca să-l cucerească şi să-l impresioneze şi nu-i mai răspunse, deoarece începea să se plictisească; el cuprindea întreaga fericire în trei cuvinte: „cârciuma, banii şi femeia”.

— Rolul Mariei este puţin prea sentimental... adăugă Janka după o tăcere mai lungă.

— Mie mi se pare numai liric.

— Aş vrea s-o joc cândva pe Ofelia.

— Pe *Hamlet* îl cunoşti?

— În ultimii doi ani am citit numai piese de teatru şi am visat să apar pe scenă, îi răspunse fără ocolişuri.

— Într-adevăr, asemenea înflăcărare merită să te închini în faţa ei!

— La ce bun? E suficient s-o ajuţi... să-i dai prilejul să se dezvolte...

— De-aş putea... Crede-mă, domnişoară, când îţi spun că doresc din toată inima să-ţi împlineşti visurile.

— Te cred, rosti încet. Îţi foarte mulţumesc pentru *Robin.*

— Vrei să-ţi copiez rolul?...

— Mi-l copiez singură; îmi face plăcere.

— Dacă n-ai nimic împotrivă, aş putea să-ţi suflu când ai să-l înveţi...

— N-aş vrea să-ţi iau prea mult timp...

— Lasă-mi numai câteva ore în fiecare zi pentru spectacol, iar de rest te rog să dispui cum vrei, răspunse cu entuziasm.

Se uitară unul la altul.

Janka îi întinse mâna; el o reţinu şi i-o sărută îndelung.

— De mâine mă apuc să învăţ, pentru că am zi liberă, îl anunţă Janka.

— Nici eu nu joc mâine.

Plecă nu prea mulţumit de sine, întrucât, deşi o jignise, socotind-o „comediantă”, îl intimida cu simplitatea şi entuziasmul ei; în plus, intuia în ea o superioritate intelectuală şi artistică.

Mergea şi zâmbea ironic, amintindu-şi vorbele ei, dar îi plăcea nebuneşte, din ce în ce mai mult.

Janka se apucă să lucreze cu înfrigurare la *Robin.*

În câteva zile, învăţă pe dinafară nu numai rolul ei, ci întreaga piesă. Se înflăcără atât de mult de rolul Mariei, de parcă toată viaţa ei depindea de această reprezentaţie. Visurile de altădată, înăbuşite întrucâtva de mizerie şi viaţa trepidantă de la teatru, ţâşniră iarăşi cu o putere orbitoare, hipnotică. Teatrul crescu din nou în ea atât de uriaş, încât în conştiinţa ei nu mai era loc pentru altceva; în ceasurile de extaz i se înfăţişa aidoma unui altar mistic, existând undeva deasupra existenţei cotidiene, înconjurat de flăcări ca un alt tufiş[70] al lui Moise, i se părea o minune care dăinuia dintotdeauna.

În fiecare zi, între repetiţie şi spectacol, Władek venea la ea, cu toate că-l plictiseau de moarte aceste reluări, şi se enerva că Janka, absorbită în întregime de artă, nu-i acorda prea multă atenţie; nu era în stare să răzbată prin această înflăcărare bolnăvicioasă cu dragostea lui, dar venea totuşi.

[70] Legenda biblică afirmă că Moise ar fi văzut un tufiş aprins la poalele munţilor Sinai. Când s-a apropiat, a auzit un glas care i-a spus că Dumnezeu vrea să elibereze pe evrei din robia egipteană.

Începea să-i dorească tot mai mult dragostea. Îl scoteau din sărite naivitatea şi talentul pe care-l intuia în ea, dar pe de altă parte, tânjea demult după o amantă atât de elegantă şi cultivată. Natura lui senzuală, brutală, se bucura de pe acum, presimţind victoria.

Voia neapărat să aibă această fată elegantă, atât de deosebită de iubitele dinainte, care-l cucerise cu farmecul superiorităţii; triumful ar fi fost cu atât mai mare, cu cât i se părea una din acele femei din lumea bună, la care privise de atâtea ori cu lăcomie pe Aleile Ujazdowski.

Ce-i drept, nu-i spusese că-l iubeşte, dar înţelegea totul din purtarea ei şi o înconjura cu o plasă tot mai deasă, alcătuită din zâmbete, cuvinte arzătoare, oftaturi şi respect exagerat.

Janka trăia acum cea mai frumoasă perioadă din viaţa ei. Nu-şi făcea probleme din cauza mizeriei pe care o trata cu dispreţ, ca pe ceva cu totul trecător.

Văzând că Władek o vizitează cu regularitate, Sowińska se apropie din nou de ea cu bunăvoinţa de altădată, sfătuind-o să vândă o parte din garderoba care-i prisosea; se oferi chiar s-o ajute.

Şi viaţa se scurgea înainte. Janka aştepta cu înfrigurare ziua spectacolului.

Trăia ca într-un coşmar chinuitor. Privită prin prisma visurilor, lumea i se părea iarăşi trandafirie şi oamenii mai buni. Uitase de toate, chiar şi de Głogowski, a cărui scrisoare, citită numai pe jumătate, o ascunsese într-un sertar, amânându-i sfârşitul într-un viitor nedefinit, deoarece acum trăia numai în prezent.

Se apăra de acest viitor cu ajutorul visurilor despre ce avea să fie.

Iar pe de altă parte, îl iubea pe Władek.

Nu ştia cum se întâmplase, dar nu mai putea să se descurce fără el; se simţea foarte liniştită şi fericită când se plimba pe stradă lipită de braţul lui şi-i asculta glasul gros, melodios, rugăminţile...

Privirea de o moliciune catifelată a ochilor negri o ardea, umplând-o de o dulce neputinţă...

Tot ce era el o atrăgea.

Arăta atât de frumos pe scenă, juca cu atâta înflăcărare şi lirism pe amanţii nefericiţi din melodrame, vorbea, se mişca şi poza cu o simplitate atât de fermecătoare!... Era preferatul publicului, iar presa de multe ori nu se zgârcea cu laudele şi-i prevestea o carieră artistică strălucită.

Janka se bucura chiar atunci când el era aplaudat la scenă deschisă. Władek îşi folosea resursele intelectuale cu atâta pricepere, încât în ochii celor mai mulţi trecea drept un om cultivat; avea însă numai isteţimea şi tupeul unei haimanale de la oraş, avantajate şi de faptul că fusese primul căruia îi cedase. I se părea că asta îi unise pentru totdeauna.

Se întâmplase după una din repetiţiile cu *Robin,* în care Władek îl dubla pe actorul care-l juca pe Garrick.

Îi vorbise atunci, mai degrabă îi declamase, despre dragoste cu o patimă vulcanică şi îşi sublimase sentimentele cu atâta patos, încât Janka fusese mişcată până în adâncul sufletului; simţise în ochi lacrimi de duioşie, în timp ce inima-i învâlvorată era stăpânită cu totul de setea fericirii supreme; tot sufletul ei se concentrase în dorinţa erotică.

Nici măcar nu ştia ce se petrece cu ea, pentru că nu se putea împotrivi farmecului care iradia din glasul lui; vorbele de dragoste, sărutările fierbinţi şi privirile lui pătimaşe îi stârneau o dorinţă puternică.

I se dăruise cu pasivitatea fiinţelor orbite de extaz, fără niciun cuvânt de împotrivire, dar şi fără conştiinţă; era pur şi simplu hipnotizată.

Nu ştia nici măcar pe cine iubeşte mai mult: pe actorul care-i mima perfect sentimentele şi entuziasmul, sau pe omul din el.

Nu se gândea la asta.

Îl iubea pentru că-l iubea, pentru că îi completa arta şi teatrul, şi în aceste clipe era aproape propria întrupare.

Avea impresia că prin ochii lui vede mai departe şi mai adânc.

Sufletul ei înflorea (aşa vorbesc ţăranii despre unele perioade de creştere), aşa că în afara planurilor

îndepărtate, de slavă în viitor, avea nevoie de ceva numai pentru ea, avea nevoie să se fortifice, să simtă sprijinul unui suflet care să fie în acelaşi timp o treaptă pentru propria înălţare. Nu se mai simţea singură, deoarece putea să-i împărtăşească lui cele mai tainice gânduri, visurile ei, să facă proiecte de viitor; să repete împreună diferite roluri; era pentru ea un fel de împlinire fizică, un liman în care îşi descărca prisosul de energie şi visare...

Nu se confunda şi nu se pierdea în el, ci dimpotrivă, îl asimila lăuntric.

Nu se gândea nicio clipă că ea i se dăruise lui, că de acum înainte el avea să-i fie amant şi stăpân; că ea este proprietatea lui.

Nu se gândea nici măcar dacă el are sau nu un suflet; îi era de ajuns că este frumos, destul de cunoscut, o iubeşte şi are nevoie de el.

În gândurile ei cele mai ascunse, în şoaptele de dragoste, folosea fără să vrea un ton de superioritate. Vorbea mereu cu el, dar nu-i cerea părerea aproape niciodată şi arareori îi asculta răspunsurile.

Władek nu înţelegea această stare de lucruri, dar o intuia şi se simţea foarte stingherit, deoarece cu toate relaţiile apropiate dintre ei, nu era în stare să se poarte cu ea cu libertatea-i obişnuită. Asta îi rănea vanitatea, dar nu putea face nimic. Poseda numai trupul ei, dar sufletul, acel ceva... iubirea care se dăruieşte o dată pentru totdeauna, constituind un reazim pentru parteneri, n-o simţea în ea.

Se enerva, uneori se mai şi plictisea, dar îl atrăgea atât de mult, încât îşi dubla dovezile de dragoste, gândind că o doză mărită de minciună sentimentală, un joc mai izbutit o vor învinge până la urmă şi o vor cuceri cu totul.

Totul era însă zadarnic.

Treptat, robită de această dragoste, Janka vându aproape tot ce se putea vinde; cu toate acestea era fericită. Răbda câteodată de foame şi de sete, dar se mulţumea să-l aibă lângă ea şi să se cufunde în rol, ca să uite de lumea întreagă.

Iar spectacolul cu *Robin* se amâna de pe o zi pe alta,

fiindcă amatorul care avea să debuteze, se îmbolnăvise. Trebuia să se joace altă piesă, întrucât succesul şchiopăta din ce în ce mai mult, aşa că Janka aştepta... sfâşiată de nerăbdare şi de ambiţia de a se ridica dintr-o dată deasupra celor mai multe dintre colege şi împinsă de mizeria care avea să ia sfârşit atunci, dar şi de o nevoie a sufletului care zămislise figura Mariei şi trebuia s-o scoată la lumină.

Nu-i păsa că în culise fierberea creştea tot mai mult, că pretutindeni se conspira şi se alcătuiau zilnic proiecte de înfiinţare a unor trupe noi, la care se renunţa tot atât de repede.

De câteva ori, Krzykiewicz îi pomenise cu delicateţe că, dacă vrea, poate să se angajeze imediat la Ciepiszewski. Îl refuzase, amintindu-şi de proiectul regizorului, a cărui înfăptuire o aştepta, ştiind că se conta pe ea.

Topolski organiza într-adevăr un colectiv; era chipurile încă un secret, pe care-l cunoştea însă toată lumea. Se vorbea cu voce tare că Mimi, Wawrzecki, Pieś cu soţia şi câţiva tineri au şi încheiat contracte; că Topolski se străduia să obţină teatrul de la Lublin, care abia se construise: se ştia sigur că banii îi dau Kotlicki şi încă cineva.

Cabiński, se înţelege, ştia totul şi îşi bătea joc de aceste proiecte; ştia prea bine că toţi aceia care se alăturaseră lui Topolski, aveau să treacă de partea lui, dacă le promitea mai mulţi bani; prezicea că Topolski nu va rezista nici măcar un sezon şi va da faliment, fiindcă nu credea că vrea cineva să-l împrumute cu bani pentru a-şi înfiinţa trupa.

— Asemenea proşti nu mai există! spunea cu convingere.

Reforma preconizată de Topolski îl făcea pur şi simplu să râdă; o socotea drept o nebunie curată... El cunoştea publicul şi ştia foarte bine ce-i trebuie.

Topolski organiza foarte des întâlniri la el acasă, la care invita pe cei ce puteau să-i fie folositori; nu vorbea însă pe faţă despre proiectul său, fiind înlocuit de Wawrzecki care punea foarte mult suflet şi încă de pe acum se certa cu Cabiński şi făcea scandal pentru salariile neplătite.

Janka fusese de câteva ori la aceste serate aranjate de Topolski, dar se plictisise de moarte, pentru că bărbaţii

jucau mai totdeauna cărţi, iar femeile, dacă bârfeau şi nu se văicăreau, se adunau în grupuri şi şopocăiau pe furiş, ţinând-o la distanţă pe Janka de care se temeau, fiindcă se ducea în fiecare zi la familia Cabiński pentru lecţiile de pian.

La ultima serată, Majkowska o rugă, în timp ce se servea ceaiul, să rămână mai mult şi o vor conduce amândoi acasă.

Władek nu venea niciodată aici, declarându-se pe faţă de partea lui Cabiński.

După plecarea tuturor, Topolski se aşează în faţa Jankăi şi începu să-i vorbească despre trupa pe care o organiza.

— Va fi un teatru model pentru arta adevărată!... Am actori grozavi; am şi contractat teatrul unuia din cele mai bune oraşe, biblioteca e împachetată, costumele pe jumătate gata... aşa că am aproape tot ce-mi trebuie...

— Ce mai lipseşte?... întrebă Janka şi se hotărî să ceară şi ea să se angajeze.

— Ceva bani... Un fleac, cam o mie de ruble capital de rezervă pentru prima lună...

— Nu puteţi să împrumutaţi de undeva?

— Ba da... şi tocmai despre asta vreau să vorbesc cu dumneata în mod colegial, întrucât pe dumneata noi te socotim de-a noastră. Vei primi un salariu bun şi roluri de dublură cu Mela, pentru că ştiu că dumneata poţi să faci faţă... Arăţi bine, ai glas şi temperament, adică exact atâta, fără să mai punem la socoteală inteligenţa dumitale, cât îi trebuie unei actriţe de mâna întâi.

— Mulţumesc... mulţumesc din toată inima! exclamă Janka luminată de bucurie.

Şi de fericire, o sărută pe Mela care, ca de obicei, aproape că se trântise pe masă şi privea absentă la lampă.

— Dumneata însă trebuie să ne ajuţi! spuse Topolski după o pauză.

— Eu?!... Ce pot să fac eu? întrebă uimită.

— Foarte mult, numai să vrei...

— E... dacă spui dumneata că pot, se înţelege că am să şi vreau; nu este numai o datorie, ci şi în interesul meu... dar sunt curioasă ce-aş putea face eu...

— E vorba de acea mie de ruble... Banii sunt siguri... dar cu o condiţie...

— Ce condiţie? întrebă intrigată.

Topolski se trase mai aproape de ea, îi luă mâna cu prietenie şi abia după aceea răspunse:

— Domnişoară Janina! De banii ăştia depinde nu numai teatrul nostru, ci şi viitorul dumitale artistic... aşa că am să-ţi spun de-a dreptul că e cineva care ar da şi două mii de ruble, numai că vrea să ţi-i dea dumitale personal, altfel nici nu vrea să audă...

— Despre cine e vorba? întrebă neliniştită.

— Despre Kotlicki.

Îşi lăsă capul în piept şi tăcu. Topolski o privea cu teamă, iar Majkowska îşi aşternuse pe faţă un zâmbet aproape ironic.

Janka mai că nu ţipă de durere la auzul acestui nume şi al propunerii; după o clipă, se ridică de pe scaun şi spuse cu hotărâre:

— Nu, domnule... eu nu mă voi duce la Kotlicki... iar ce mi-ai spus dumneata, este pur şi simplu o josnicie!... Numai la teatru oamenii pot să-şi piardă simţul moralităţii până într-atâta, încât să îndemne la mârşăvii, să-i îmbrâncească pe alţii în groapa ruşinii, numai ca să profite ei... Ţi-ai greşit socotelile, domnule... atât de jos n-am căzut... Mă doare că dumneata ai crezut măcar o clipă că eu voi fi de acord, că mă voi duce la Kotlicki care pentru mine este mai mizerabil şi mai respingător decât o reptilă!... strigă furioasă.

— Domnişoară Janina, hai să fim calmi...

— Dumneata îndrăzneşti să-mi vorbeşti mie de calm?!

— Sunt nevoit s-o fac, pentru că n-ai experienţă: ţi se pare că ceea ce te rog, e ceva monstruos, care te înfundă în noroi, te face de râs, îţi calcă cinstea în picioare...

— Atunci, pentru Dumnezeu, ce este!? întrebă uluită.

— Să lăsăm comediile, să nu ne mai jucăm de-a v-aţi ascunselea şi să judecăm cu luciditate şi atunci o să vedem că e un lucru dintre cele mai obişnuite. Ce-ţi cer eu? Să te duci la Kotlicki după banii care constituie temelia viitorului nostru... după banii care ne vor îngădui să avem teatrul

nostru şi fără de care nu putem pleca de la Varşovia. Ce-i atât de rău în asta? Ce poate fi rău în ceea ce ne va face feliciţi pe aproape toţi?

— Cum aşa, dumneata nu vezi nimic rău în faptul că eu, o femeie, să mă duc singură în locuinţa unui bărbat? Şi pentru ce, mă rog, o să-mi dea cele o mie sau două mii de ruble?

— Domnişoară, când ai trăit cu Głogowski nu ţi-a luat-o nimeni în nume de rău! Iar acum cine-ţi reproşează că trăieşti cu Władek? Ce-i atât de ruşinos în asta? Toţi trăim aşa şi niciunul nu spune că săvârşim cine ştie ce josnicie!... Nicidecum, pentru că ăsta e un lucru secundar, pentru că noi avem un scop mai important, arta!

— Nu, n-am să mă duc... răspunse încet, deprimată că toţi ştiau de legătura cu Władek.

Continuă să-l asculte pe Topolski, dar nu mai auzea şi nu mai înţelegea aproape nimic din cuvintele lui. Acesta începu să-i expună tot felul de motive, s-o roage, să-i explice că toţi îşi sacrifică şi viaţa pentru teatru, aşadar ceva mai mult decât o mângâiere de femeie... că refuzul ei va da lovitura de graţie viitoarei trupe, că ei au contat pe ea şi-i vor fi recunoscători până la moarte, fiindcă va asigura existenţa câtorva zeci de oameni prin sacrificiul ei; că viitorul teatru va fi legat de numele ei. Voia neapărat să înfrângă această rezistenţă pe care n-o putea înţelege, dar Janka rămase neclintită.

— Nu m-aş duce nici dacă mi-ar fi viaţa în joc... aş prefera să mor!...

— Atunci... adio! se înfurie Topolski.

Janka se uită la el şi vru să-i mai spună ceva, dar Majkowska îi aruncă pardesiul pe umeri, îi puse pălăria pe cap cu brutalitate şi acoperind-o cu o grindină de insulte, îi deschise uşa la perete.

Janka nu reacţiona în niciun fel, coborî scările ca un automat şi se îndreptă spre casă.

Îi părea rău de trupă, de perspectivele pe care le pierdea, rupând relaţiile cu Topolski, dar îi era grozav de ruşine că o socotesc o otreapă, de vreme ce îndrăznesc să-i facă

asemenea propuneri şi să creadă că ea le va da urmare...

Nu se putea linişti.

Noaptea îl visă când pe Kotlicki. când pe Władek, când teatrul... I se părea că toţi o vorbesc de rău şi o insultă, că o fugăresc o mulţime de oameni îmbrăcaţi în zdrenţe şi o blestemă cu ură, vor s-o prindă şi s-o bată... În chipurile acestea abia desluşite credea că recunoaşte pe Mela şi pe Topolski, pe Mimi, pe Wawrzecki...

Apoi iarăşi visă că merge pe stradă şi toţi se uită la ea ciudat şi înfricoşător, încât ar fi preferat s-o înghită pământul, numai să nu vadă privirile acestea; părea că nu mai are putere să se mişte şi mulţimea tălăzuieşte încet pe lângă ea, în timp ce Topolski se proţăpeşte în faţa ei şi-i spune atât de tare, încât toţi îşi întorc capetele:

— Uitaţi-vă la ea!... A trăit cu Głogowski, iar acum este amanta lui Władek!

Nu mai putu să îndure; ţipă groaznic prin somn, deoarece văzu că tatăl ei merge cu Kręska la braţ şi-i spune, arătând spre ea:

— A trăit cu Głogowski, iar acum este amanta lui Władek!

— O, Doamne, şoptea chinuindu-se în acest coşmar ciudat.

Iar mulţimea chipurilor cunoscute creştea mereu: preotul de la Bukowiec, îndrumătoarele de la pension, fostele colege, Grzesikiewicz – treceau cu toţii în grabă pe lângă ea şi o priveau cu zâmbetul acela înfiorător care o pătrundea ca un cuţit, şfichiuind-o ca un harapnic.

Se trezi cu ochii în lacrimi şi obosită de moarte.

Înainte de a pleca la repetiţie, veni şi Władek.

Pentru prima dată se aruncă singură în braţele lui.

— Toţi ştiu! şopti, ascunzându-şi faţa la pieptul lui.

Ghici despre ce e vorba.

— Ei şi ce?... E o crimă?! răspunse.

Şi se aşează întunecat, îşi frecă genunchiul, apoi se mută furios pe un scăunel.

Când îl văzu în ce stare se află, Janka uită de ea şi-l întrebă:

— Ce ai?... Eşti bolnav?

— N-am nimic. Am o datorie de zece-cincisprezece ruble şi nu pot s-o plătesc... Mamei nu pot să-i spun, pentru că i-aş face şi mai rău... iar e bolnavă!... Cabiński nu vrea să-mi dea nimic, aşa că nu-mi rămâne decât să mă dau cu capul de pereţi.

Minţea fără sfială, deoarece jucase cărţi toată noaptea şi pierduse totul.

Janka îşi aduse aminte de datoria pe care o avea la Głogowski, aşa că îşi desprinse repede ceasul cu lănţişor de aur şi i-l întinse.

— Bani n-am. Amanetează ceasul şi plăteşte-ţi datoria; să-mi aduci ce mai rămâne, că nici eu nu mai am nimic... îi spuse cu sinceritate.

— A, nu, niciodată! Ce mai e şi asta? Nu-mi trebuie... bine, draga mea, dar... refuză Władek cuprins de remuşcări.

— Ia-l, te rog... Dacă mă iubeşti, ai să-l iei...

Władek se mai codi o vreme, dar se gândi că, având bani, ar putea să joace şi să-şi recâştige banii pierduţi.

— Nu... Ce mai înseamnă şi asta! şopti, opunându-se tot mai slab.

— Du-te numaidecât şi când te întorci, mergem să luăm micul dejun.

O sărută chipurile jenat, îngână ceva despre recunoştinţă etc., dar luă ceasul şi plecă să-l amaneteze.

Se întoarse în grabă, aducând treizeci de ruble. Douăzeci le luă imediat cu împrumut şi vru chiar să-i semneze o poliţă. Janka se supără, astfel că trebui să-şi ceară scuze şi se duseră la micul dejun.

Aproape că locuiau împreună. La teatru se ştia de legătura lor, dar nimeni nu acorda atenţie unui lucru atât de banal.

Doar Sowińska îi răspundea uneori Jankăi cu jumătăţi de cuvinte şi dispreţ; dacă nu de mult îl ridica în slăvi pe Władek, acum spunea o sumedenie de răutăţi pe seama lui... Încerca o mare satisfacţie, chinuind-o pe Janka.

Se răzbuna pentru fiul ei.

În sfârşit, se fixară repetiţiile la *Robin.* Vestea i-o aduse Władek, întrucât de câteva zile nu mai ieşise din casă,

simţindu-se foarte slăbită. O cuprindea o somnolenţă moleşitoare sau o durere insuportabilă în şale; o copleşea un sentiment de neputinţă şi de descurajare, îi venea să plângă, nu mai avea niciun chef să se dea jos din pat şi zăcea zile întregi cu ochii în bagdadie. Îi revenise vechea ameţeală şi o mistuia o sete, pe care n-o putea stinge cu nimic, dar când auzi că va juca, se simţi dintr-o dată sănătoasă şi puternică.

Se duse cu teamă la repetiţie, dar văzându-l pe viitorul Garrick se linişti repede. Debutantul era un flăcăiandru slab şi apatic; nu-l pronunţa pe „l”[71], mergea legănat, ca o raţă, dar pentru că era vărul unui ziarist influent care-l sprijinea, privea de sus la actori, tratându-i pe toţi cu anume îngăduinţă,

În faţă, îşi bătea joc de el cu delicateţe, dar în spate râdeau în hohote pe socoteala lui.

La repetiţie, veniră cu toţii, de parcă s-ar fi vorbit să nu lipsească nimeni.

Când Janka intră pe scenă, Majkowska se retrase ostentativ în culise, iar Topolski n-o salută nici măcar cu un semn din cap.

Înţelese că între ea şi ei nu mai putea fi vorba de niciun fel de relaţii; nu mai avu când să se gândească la asta, deoarece repetiţia începu imediat. Cu toate că se hotărâse doar să mimeze jocul, nu se putu stăpâni să nu traseze în mare liniile rolului.

Era nespus de necăjită că toţi se uită la ea; le simţea privirile aţintite asupra ei de pretutindeni. Avea impresia, că citeşte ironia şi sarcasmul în ochii şi pe buzele lor, aşa că mereu răbufnea nervoasă cu tot temperamentul ei sau, din contră, vorbea prea încet.

Majkowska ţâţâia mirată şi râdea cu Zarzecka, spunându-şi cu voce tare părerea despre jocul ei. Topolski o întoarse de câteva ori înapoi, pentru că greşea intrarea din cauza nervilor.

Janka ştia ce urmăreau, aşa că nu punea prea mult la

[71] În lb. polonă *ł (l* tăiat) se pronunţă *u;* în unele medii, îndeosebi în cel actoricesc, se velarizează puternic, pronunţându-se *l*.

inimă ironiile Melei şi indicaţiile pedante ale regizorului. Juca mai departe; rolul ieşea inegal, dar conturat cu fermitate.

Se aşternuse o linişte caracteristică; nu mai râdea nimeni.

Regizorul de culise umbla de colo-colo, îşi freca mâinile şi mormăia:

— E bine, ar trebui însă mai mult patos, mai mult patos!

— N-o vezi că ţipă? Ce mai vrei? se amestecă Majkowska ironică.

— Dragă domnişoară... dumneata faci adevărate crize de epilepsie pe scenă, şi, din politeţe, nu-ţi reproşează nimeni nimic, răspunse Stanisławski în locul prietenului său.

— Nu aşa!... Parcă imiţi o moară de vânt! Cine-a mai pomenit să-ţi roteşti braţele aşa! strigă regizorul.

— N-o descuraja, domnule, e prima repetiţie! îl certă Cabińska din sală.

— Domnişoară, mergi pe scenă ca o gâscă! izbucni iarăşi Topolski iritat.

— E bună, dar la spălătorie! şuieră Mela.

Cu toate acestea, deşi simţea că o podidesc lacrimile, continuă să joace, nelăsându-se derutată şi nepierzându-şi nicio clipă cumpătul.

La sfârşit, Cabińska o sărută ostentativ şi începu s-o laude în gura mare, ca s-o audă Majkowska:

— Te felicit, domnişoară, o să joci foarte bine acest rol!

— Trebuie să lucrezi mai mult amănuntele, adăugă Stanisławski.

— Bine, dar e prima repetiţie! În mintea mea personajul e gata.

— Acum o să avem o eroină adevărată, şi frumoasă, şi cu talent! spuse Rosińska.

Majkowska o privi cu turbare, dar nu-i răspunse.

Janka se simţea atât de veselă şi de bună, încât era în stare să-i îmbrăţişeze pe toţi.

Reprezentaţia avea să aibă loc peste două zile.

Acest timp fu pentru Janka o uriaşă oază de lumină, în care se cufunda cu plăcere. I se părea că este întru totul

mulţumită.

În sfârşit, în sfârşit! şoptea îmbătată. Se va sfârşi cu mizeria, cu umilinţele de tot felul!...

Credea că i se va încredinţa imediat un anume gen de roluri. Îşi dădea frâu liber închipuirii şi se vedea ajunsă în vârf. În acel pământ al făgăduinţei, al emoţiilor uriaşe pe care le visa în fiecare zi; într-o lume populată de o mulţime de eroi, de simţăminte supraomeneşti, lumea frumosului orbitor, în care visurile se confundau cu realitatea.

Acum privea cu milă la neajunsurile de fiecare zi, de parcă se despărţea de ele pentru totdeauna. Totul, până şi Władek, pălise în faţa ochilor ei hipnotizaţi.

Repeta de o mie de ori rolul Mariei. Petrecea ore întregi înaintea oglinzii, compunându-şi mimica; febra aşteptării n-o slăbea o clipă.

Aproape adormită, se ridica noaptea în capul oaselor şi privea; i se părea că vede teatrul plin, reprezentanţii presei... că aude şoaptele publicului, vede iradierea privirilor, că intră pe scenă şi joacă... Conştientă numai pe jumătate, repeta cuvintele din rol, se înflăcăra declamând cu emoţie, iar mai târziu, adâncindu-se în starea de somnolenţă, zâmbea printre lacrimi de fericire, deoarece auzea cum nu se poate mai clar ropotul de aplauze, atât de cunoscut, şi strigătul:

— Orłowska! Orłowska!...

Şi cu acest zâmbet pe buze adormea şi se trezea, ca să-şi continue visarea.

Vându tot ce mai putea vinde, ca să se îmbrace cum se cuvine pentru rolul Mariei. Lui Władek îi zâmbea şi-l gonea de la ea, ca să n-o încurce.

În ziua de dinaintea repetiţiei generale, zi atât de importantă şi hotărâtoare pentru ea, Cabiński îi luă rolul şi-l dădu Majkowskăi.

Intrigile şi invidia triumfau.

Cabiński fusese silit să cedeze, fiindcă Topolski îl ameninţase că va pleca imediat cu jumătate din actori, dacă nu i ia rolul Jankăi, ca să-l dea Majkowskăi.

Se răzbuna astfel pentru Kotlicki.

Lovită drept în inimă, Janka fu cât pe ce să se prăbuşească; începu să se clatine pe picioare, simţind că teatrul se învârte cu ea şi totul se cufundă într-o beznă de nepătruns... Îi învălui pe toţi într-o privire încărcată de o durere nemărginită, implorându-le parcă ajutorul, dar cei mai mulţi aveau întipărite pe faţă bucuria că participau la o farsă grozavă şi mulţumirea animalică a cretinilor asistând la înăbuşirea talentului. Victima era forfecată cu priviri batjocoritoare; vorbe cu tâlc, ironii usturătoare se auziră din toate părţile, abătându-se asupra sufletului ei doborât de lovitura neaşteptată. Izbucniră râsete grosolane, şfichiuitoare ca pleznetul de bici; răutatea oamenilor, care se bucură de durerea altuia, îşi găsea astfel un scop şi un canal de scurgere.

Iar ea aştepta mută şi nemişcată, cu această durere cumplită în inimă; parcă toate arterele se rupseseră în ea, înecând-o în sângele disperării.

Se stăpâni totuşi şi întrebă:

— Eu de ce nu pot să joc?...

— Nu poţi şi gata! îi răspunse Cabiński scurt.

Şi plecă numaidecât, temându-se să nu-i facă vreo scenă; îl încercau însă şi părerile de rău.

Janka rămase în culise pradă dezamăgirii dureroase. Se simţea atât de părăsită, de însingurată, încât erau clipe când se credea singură pe lume; ceva ca o greutate uriaşă o apăsa, înăbuşind-o. Avea impresia că se pierde în adâncuri, se prăbuşeşte pe un povârniş abrupt până jos de tot, unde clipocea surd o apă cenuşiu-verzuie...

Gândurile şi simţirile i se învălmăşeau, ochii i se umplură de lacrimi de deznădejde. Plecă la garderobă şi se aşeză în ungherul cel mai întunecat.

Visurile se destrămau; lumile minunate se cufundau în ceaţa depărtării, imaginile fermecătoare fluturau ca nişte zdrenţe în mintea şi sufletul ei.

Mohoreala degajată de decoruri şi de pereţii murdari, de mulţimea acestor nimicnici ironici o pătrundea până în adâncul sufletului.

Se simţi atât de obosită, descurajată, bolnavă şi

incapabilă de a face ceva, încât se duse în grădină să-l caute pe Władek, ca s-o conducă acasă, pentru că nu mai avea putere.

Nu-l găsi; o ştersese prevăzător, aşa că reveni la garderobă.

— Să te fereşti de visuri, domnişoară!... Să te fereşti de apă!... repeta, străduindu-se să-şi amintească cine-i spusese aceste cuvinte.

Păli deodată şi se dădu câţiva paşi înapoi, toate i se învălmăşiră în minte şi crezu că leşină...

Stătu aşa multă vreme şi plânse în neştire. Plângea pentru că nu se mai putea stăpâni; revenindu-şi cât de cât, îşi aduse aminte de toate suferinţele şi dezamăgirile încercate.

În cele din urmă, istovită de zbucium şi legănată de liniştea care se aşternuse în tot teatrul după sfârşitul repetiţiei, adormi.

O trezi Rosińska; venise mai devreme la garderobă, deoarece trebuia să înceapă piesa şi, văzând-o adormită, o cuprinsese mila. Ceea ce mai rămăsese dintr-o feminitate fardată de viaţa la teatru, tresări în ea la vederea chipului palid, slăbit de mizerie şi suferinţă.

— Domnişoară Janina! rosti cu blândeţe.

Janka se ridică şi începu să-şi şteargă în grabă lacrimile de pe faţă.

— Nu l-ai văzut pe Niedzielski?... o întrebă pe Rosińska.

— Nu, copilă dragă! Da' ştiu că ţi-au făcut-o!... Acuma nici dumneata nu trebuie să pui totul la inimă... Dacă vrei să fii artistă, trebuie să înduri multe, să suferi multe... O, draga mea, de-ai şti prin câte am trecut eu şi trec şi acum. Dac-o să pui la inimă toate necazurile, dacă te vei supăra pentru toate intrigile în care te vor amesteca şi vei plânge de fiecare dată, apoi să ştii că n-o să-ţi ajungă nici lacrimile, nici ochii şi nici puterea!... Ce să-i faci? Aşa este la teatru! În definitiv, nu-i nimic pierdut! Ai avut o decepţie, ei şi? O experienţă în plus.

— Da, dar dacă ei au dreptate?... Probabil că n-am talent, de vreme ce Cabiński mi-a luat rolul...

— Ca actriţă, domnişoară, eşti foarte naivă! Păi tocmai fiindcă ai talent ţi-au făcut figura asta... Eu am auzit ce-a spus debutantul acela la prima repetiţie...

— Ce folos, dacă tot nu pot să joc şi n-am cu ce trăi?

— Totu-i lucrătura Majkowskăi. Ea l-a obligat pe Cabiński să-ţi ia rolul!...

— Ştiu că e supărată pe mine, dar să se răzbune cu atâta cruzime!...

— Domnişoară, dumneata n-o cunoşti... Nu ştiu de ce v-aţi certat, dar ştiu că după ce te-a văzut la prima repetiţie, s-a înspăimântat că ea va coborî pe al doilea plan şi a început să tragă iţele. Am văzut-o cum se purta cu debutantul, cum îl linguşea pe verişorul lui şi pe Cabiński, cum îi săruta mâinile soţiei directorului, am văzut-o cu ochii mei! Cine-a mai pomenit să se umilească aşa?... Dar şi-a ajuns scopul! A mai lucrat ea şi pe altele. Dumneata habar nu ai ce trebuie să îndur din cauza ei, eu, o actriţă titulară... A, e o scorpie turbată! Dumneata nu ţi-ai dat seama ce se petrece, pentru că s-a lucrat pe furiş, aşa că afară de mine, nu mai ştie nimeni. Una ca ea are întotdeauna noroc!... Stai să vezi cum ţi-o aranjez eu astăzi; am să-i plătesc pentru amândouă!...

Garderoba începu să se umple încet de actori, de larmă, de miros de pudră şi fard încălzit. Începeau să se îmbrace.

Într-un târziu, sosi şi Majkowska, splendidă, triumfătoare, cu un buchet de flori în mână, cu trandafiri la piept şi văzând-o pe Janka lângă Rosińka, se întunecă:

— Mi se pare că garderoba coristelor nu-i aici! spuse cu răutate.

— Foarte rău că ai această impresie, artistă de pantomimă! răspunse Rosińska.

— N-am spus-o pentru dumneata.

— Dar îţi răspund eu. Domnişoară, te rog să rămâi, se adresă Jankăi, care voia să plece.

— Te rog să nu te legi de mine... N-o să mă îmbrac la un loc cu începătoarele, nu?

— Mai aşteaptă puţin şi-ai să capeţi cu mare pompă o cameră separată şi un halat, că de asta n-ai să scapi.

— Taci din gură, naivitate de patruzeci de ani.

— Vârsta mea nu te priveşte pe tine, eroină hârbuită.

— După ce că pe scenă arăţi ca o cloşcă murată, mai ridici şi glasul.

Garderoba se cutremura de râsete. În timp ce ele se certau din ce în ce mai ordinar, neîntrerupându-şi nicio clipă machiajul şi îmbrăcatul în mare grabă.

Janka asculta în tăcere. Aproape nu mai era supărată pe Majkowska că-i luase rolul, simţea pentru ea doar o repulsie fizică. Acum i se părea atât, de murdară, uzată, josnică şi lipsită de orice însuşiri omeneşti, încât până şi glasul îi răsuna respingător.

Abia când începu să se joace *Doctorul Robin,* se duse în culise să privească la rolul ei. Nu se poate descrie durerea ucigătoare care-i sfâşia sufletul când o văzu pe Majkowska – Maria pe scenă. Fiecare cuvânt, fiecare gest, fiecare atitudine şi accent al glasului le resimţea dureros, de parcă cealaltă i le smulgea din minte şi din inimă.

— Sunt ale mele, ale mele! şoptea, nemaiputându-se abţine. Sunt ale mele! şi o devora din ochi pe Mela, apoi închidea ochii, ca să nu mai vadă nimic şi să nu-şi mai sângereze sufletul cu aducerile aminte. Hoaţa! rosti în cele din urmă atât de tare, încât Majkowska se înfioră pe scenă.

Rosińska aştepta în culise de cealaltă parte; când Majkowska ieşi pe scenă, începu îndată teatrul în teatru; repeta fiecare cuvânt al Melei cu o intonaţie falsă, râdea pe faţă de jocul ei, o ironiza, imitându-i mişcările cât se poate mai comic şi făcând un adevărat tărăboi...

La început, Majkowska nu-i acordă nicio atenţie, dar mai apoi nu se mai putu stăpâni să nu se uite în culise; acum nu mai putea să nu audă glumele şi sclifoselile Rosińskăi. Începu să se încurce şi să uite replicile; uneori nu-l mai auzea pe sufleor şi se oprea la jumătatea frazei, în timp ce Rosińska îşi continua jocul.

Majkowska înnebunea de furie neputincioasă, dar juca prost şi îşi dădea seama de asta, zvârcolindu-se pe scenă ca o apucată. În culise vedea chipurile strâmbate de râs; până şi Dobek mai că îşi astupa gura cu mâna în cuşca lui,

atât de bine se distra, aşa că îşi pierdu orice stăpânire de sine.

Cum ieşi din scenă, se repezi cu pumnii la Rosińska.

Se iscă asemenea scandal, încât bărbaţii fură nevoiţi să intervină, deoarece îşi stricau perucile.

Pe Majkowska o conduseră cu sila la garderobă; era pur şi simplu turbată şi de furie avu o criză de isterie. Spărgea oglinzile, îşi rupea veşmintele şi se zbătea cu atâta putere, încât trebuiră să cheme un medic şi să-i lege mâinile şi picioarele.

Cabiński îşi smulgea şi ultimele fire de păr de disperare, dar actorii râdeau şi se distrau de minune.

N-avură încotro şi coborâră cortina la jumătatea piesei, iar Topolski, vânăt de mânie, anunţă:

— Stimaţi spectatori! *Doctorul Robin* nu mai poate continua din cauza domnişoarei Majkowska; o indispoziţie de moment, o stare foarte proastă... Va începe imediat piesa următoare, înscrisă pe afiş.

Cu toată mulţumirea pricinuită de insuccesul Melei, Jankăi i se făcu milă de ea când o văzu atât de suferindă. Nu era încă atât de mult actriţă, încât să rămână indiferentă şi se duse la ea, dar văzându-i la garderobă pe medic şi pe Cabiński, care se certa cu Rosińska, se retrase repede.

Rosińska, Wołska şi Mirowska îi declarară lui Cabiński în faţă că, dacă Majkowska mai rămâne la teatru, ele vor pleca imediat...

Cabiński dădu bir cu fugiţii, dar se întâlni cu Stanisławski şi Krzykiewicz care-i spuseră acelaşi lucru, adăugând că nu vor mai rămâne nici măcar o zi, deoarece le era ruşine să mai stea într-un colectiv în care au loc asemenea scandaluri.

Directorul mai să înnebunească, pentru că nu era deloc pregătit pentru asemenea situaţii; se fofilă cum putu, promise, dădu chitanţe oricui cerea să ridice bani de la casierie şi, văzând-o pe Janka, îi spuse cu voce tare, ca să repare cât de cât răul pe care i-l făcuse:

— Domnişoară, dacă vrei bani, spune să-ţi dau o chitan-

ţă, fiindcă trebuie să plec imediat...

Îi ceru cinci ruble: Cabiński nu mai făcu mofturi, îi îndeplini dorinţa şi plecă în fugă la Pepa, dar în drum îi abordară debutantul şi verişorul lui; strigau cu toţii atât de tare, încât spectatorii ascultau neliniştiţi, neştiind ce se petrece.

Reprezentaţia luă sfârşit, dar publicul rămase tăcut; niciun spectator nu se grăbi să aplaude...

Janka luă banii de la casă şi plecă, dar o întâlni pe Niedzielska mergând încet.

Se opri şi vru să-i dea bineţe, dar Niedzielska o privi ameninţătoare:

— Ce mai vrei?...

O apucă un acces de tuse; o ameninţă cu bastonul în care se sprijinea şi se târî mai departe.

Janka privi fără să vrea în jur, crezând că-l va vedea pe Władek, dar pesemne că acesta dispăruse... nu-l văzuse de dimineaţa.

O evita înadins, întrucât ajunsese la concluzia că tot e mai bine să aibă de-a face cu femei obişnuite; nu mai avea nevoie să se prefacă, să aibă grijă de tot ce făcea şi spunea...

În definitiv, speranţele i se spulberaseră; rămăsese coristă şi mama îl ameninţase pur şi simplu că-l va dezmoşteni din cauza ei...

Privi îndelung în urma bătrânei, care mai mult ca sigur că îşi căutase feciorul, şi se îndreptă încet spre casă.

X

Janka era bolnavă.

I se părea că zace pe fundul unei fântâni, şi din abisul acesta în care o îmbrânciseră, vede numai albastrul palid al cerului, noaptea neagră, sclipitul stelelor, apoi aripi întinse îi acopereau ochii de umbre şi nu mai ştia de nimic; simţea doar că pulsaţia vieţii şi ecourile ei, vuietele, strigătele,

lacrimile şi disperările ei se scurgeau pe ghizdurile netede şi se revărsau în sufletul ei ca într-un rezervor, provocându-i o durere adâncă, necunoscută, care se răsfrângea în fiecare celulă a fiinţei.

Avea impresia că se depărtează tot mai mult nu numai de viaţă, dar şi de visurile ei, deoarece ori de câte ori voia să-şi amintească ceva, să alcătuiască şi să combine în minte vreo imagine sau vreo noţiune, totul se destrăma de parcă se scurgea prin nişte crăpături uriaşe ale creierului, lăsând în urmă doar golul şi durerea singurătăţii

Zilele se târau atât de încet, ca şi când ar fi fost înşirate pe lanţul secolelor, cum se târăsc pentru cei care au pierdut totul, până şi speranţele.

Anunţase direcţia că este bolnavă, dar nu venise nimeni s-o vadă, doar Cabińska îi transmisese prin Wicek că Jadzia duce dorul lecţiilor, altceva nimic.

Acolo joacă, învaţă, creează ceva, trăiesc! Ea zăcea adâncită într-o apatie totală, ca un suflet zdrobit care abia mai cutează să se gândească uneori că mai există şi se cufundă iarăşi în agonie, neputând să sfârşească în uitare şi moarte.

La drept vorbind, fizic nu era bolnavă, pentru că n-o durea nimic, simţea doar că moare din cauza epuizării lăuntrice.

I se părea că îşi cheltuise toate rezervele în aceste trei luni de viaţă la teatru şi acum moare de foamea sufletului care nu mai avea cu ce trăi.

În aceste zile lungi, în zbuciumul neţărmurit din liniştea nopţilor, medita pe îndelete, mai degrabă retrăia totul, şi această rememorare înceată a celor întâmplate, cu totul unilaterală, o umplea de o tristeţe dureroasă.

— Nu există fericire pe lume... şoptea şi i se părea că până atunci purtase un văl pe ochi, pe care destinul i-l smulsese cu brutalitate. Acum vedea, dar erau clipe când regreta bezna dinainte şi mersul pe orbecăite.

— Nu există fericire, spunea cu amărăciune şi pesimismul, pesimismul femeilor şi al firilor pasionale, revoltat şi violent, îi năpădea tot sufletul.

Pretutindeni vedea numai rău şi josnicie.

Ca într-un film, se perindau pe dinaintea ei toate siluetele cunoscute şi pe toate le prăvălea cu dispreţ în aceeaşi prăpastie, ca şi pe Władek, care venise o singură dată pe la ea, începuse să-i explice... dar îl întrerupsese nervoasă şi-l rugase să plece.

Acum îl cunoştea destul de bine şi se gândea cu mirare că nu-l iubise niciodată cu adevărat.

— De ce, de ce? se întreba.

Îi era ruşine şi-i părea rău că putuse să cadă atât de jos şi încă pentru cine!...

Acum i se părea atât de mărunt şi de comun...

Nu putea să şi-o ierte.

Se chinuia grozav, dar nu mai era în stare să schimbe nimic.

— Ce fatalitate l-a adus în drumul meu... continua să se întrebe.

Faţă de ea însăşi se simţea profund umilită.

— Nu l-am iubit... îşi spunea şi se înfiora de scârbă.

Începuse să-l urască.

Şi aura teatrului avusese foarte mult de suferit în aceste ore de meditaţie.

Îl aprecia acum în funcţie de certurile continui şi de intrigile de culise, în funcţie de nimicnicia capelanilor care-l slujeau şi de propriile dezamăgiri.

— Mai demult îl vedeam altfel! regreta.

Totul, lucruri şi oameni, se închircea în mintea ei şi se banaliza; pretutindeni începea să descopere numai otrepe, prefăcătorie şi minciună... Oamenii îi acopereau totul.

Nu-şi mai dorea să ajungă regina scenei.

— Ce-i asta? şoptea. Ce-i asta?...

Şi vedea publicul pestriţ căruia îi era indiferent dacă piesa are vreo valoare sau nu. Venea numai să se distreze şi să râdă, voia bufonerie şi circ.

— Ce-i asta?... O farsă pentru bani şi pentru distracţia mulţimii...

Scena i se părea acum o adevărată arenă în care îşi arătau priceperea clovnii şi maimuţele dresate.

— O, o!... gemea pătrunsă de durere. Voia să distreze gloata, da... dar unde-i asta? se întreba, pironindu-şi privirile în spaţiul necuprins. Ce înseamnă arta pură, idealul?... Acela pentru care sute de oameni îşi sacrifică viaţa?... Ce este şi unde se află? se întreba iarăşi neliniştită şi începea să înţeleagă că totul este mai degrabă o joacă decât un scop.

Literatura, poezia, muzica, pictura, toate artele frumoase îi treceau prin minte, dar nu putea despărţi aspectul util de cel artistic.

Vedea că toţi cântă, joacă şi creează doar pentru ca această gloată brutală, uriaşă să se distreze... Pentru ea îşi sacrifică viaţa, sângele şi visurile; pentru ea luptă şi suferă, pentru ea trăiesc şi mor...

În această mulţime, alcătuită din inşi ca Grzesikiewicz, Kotlicki ori maestrul, vedea un stăpân aspru în prostia lui şi pornirile-i joase, un stăpân care priveşte cu zâmbet pe jumătate ironic şi aproape cu milă la toţi aceia care joacă în faţa lui, se machiază, citesc, creează şi cerşesc cu priviri hămesite, bunăvoinţa şi recunoştinţa...

Şi vedea valul uriaş, puternic, al acestei mulţimi de oameni, revărsându-se peste câmpuri, legănându-se încet şi nevrând să ajungă nicăieri, iar pe de altă parte, îi vedea pe cei care croiau pârtii în toate direcţiile, vorbeau cu voce tare, cântau cu înflăcărare, arătau spre spaţiul nemărginit şi spre stele, voiau să introducă oarecare ordine în gloata învălmăşită, deschideau drumuri, implorau cu glasuri puternice şi blestemau, în vreme ce mulţimea râdea sau aproba în surdină şi se oprea, tălăzuind şi îmbrâncindu-i sau călcându-i în picioare.

— Ce-i asta? De ce? întreba adânc înspăimântată. Dacă n-au nevoie de noi, să-i lăsăm singuri şi să ne retragem mai la o parte, să existăm numai pentru noi şi între noi, îşi spunea. Dar iarăşi toate i se învolburau în minte şi nu putea înţelege cum să trăiască în afara tuturor, pentru că atunci nu mai merita să trăieşti. Asemenea gânduri şi întrebări îi frământau mintea chinuită.

Sowińska, bătrâna care o îngrijea ca o mamă adevărată,

îi întrerupse zbuciumul.

— Du-te acasă, domnişoară, o îndemnă.

— Niciodată!

— Ce rost are să te iroseşti aşa. Te odihneşti puţin, mai prinzi puteri şi, pe urmă, te întorci iar la teatru.

— Nu! se împotrivi încet.

— Ieri a fost pe la mine bătrâna Niedzielska.

— O cunoşti şi dumneata?

— Nicidecum, a avut o treabă cu mine. A, e o şmecheră, baba! adăugă.

— Puţin cam prea zgârcită, dar e o femeie destul de cumsecade.

— Cumsecade, o să mai ai parte de cumsecădenia ei.

— Cum aşa? întrebă Janka fără nervozitate; ce putea s-o mai intereseze Niedzielska acum.

— Nu pot să-ţi spun decât că nu te iubeşte deloc, domnişoară, dar deloc!?

— Ciudat, pentru că eu nu i-am făcut niciun rău.

Sowińska se schimbă deodată, o privi cu răutate şi vru să-i spună ceva, dar citindu-i pe faţă indiferenţa totală, o lăsă în pace şi ieşi.

Janka începu să se gândească la Bukowiec.

— Nu mai am casă, îşi spuse parcă fără amărăciune. Acum casa mea e lumea largă, adăugă, dar îşi aminti ce-i spusese Grzesikiewicz de tatăl ei şi tresări, ca şi când ar fi durut-o ceva.

Nelinişstea, nu aceea care-l încearcă pe om în preziua nu ştiu cărei întâmplări, ci aceea pricinuită de amintirea unui bun pierdut pentru totdeauna, îi cuprinse inima.

Era durerea trecutului; asemenea amintirii tăcute a morţilor în ceasuri de meditaţie şi de discuţie cu tine însuţi.

Amintirile de la Bukowiec, nopţile de singurătate în care visa, uitând de toate, şi îşi crea lumi atât de mirifice, prinseră contururi puternice. Imaginea naturii luxuriante şi minunate, câmpurile uriaşe, desişurile silhui, pline de foşnet şi ciripit de păsări, verdeaţa şi sălbăticia puternică prin frumuseţea ei, o învăluia în melancolie şi farmec, legănându-i sufletul obosit de harţa cu viaţa.

Pădurile în care crescuse, adâncurile întunecate, pline de minunăţii cu neputinţă de descris, copacii uriaşi pe care-i simţea aproape ca nişte fraţi, de care era legată prin mii de fire, îi năvăliră în memorie.

Acum le ducea dorul; noaptea îşi încorda auzul, părându-i-se că aude freamătul mohorât al codrului toamna, foşnetele somnoroase ale crengilor, că simte în ea legănarea înceată, nesfârşită, a uriaşilor; mişcările acestea molatice, chemările bucuroase ale păsărilor, aromele mugurilor de pin şi ienupăr; viaţa domoală a naturii întregi.

Zăcea ore în şir fără să rostească un cuvânt, fără să gândească şi fără să se mişte, pentru că sufletul ei era acolo, în codrii aceia verzi; rătăcea prin râpele în care înfloreau mălinii sălbatici şi păducelul, pe întinderile acoperite cu secara înaltă, ca o pădure, care se legăna fâşâind şi lucind în soare cu boabele-i de rouă, străbătea desişurile de puieţi de pin pline de mirosul de răşină. Mergea în gând pe fiecare drum, pe fiecare mejdină, pe fiecare cărare şi se saluta cu toţi şi toate, spunând câmpurilor, pădurilor, tăriei albastre şi munţilor:

— Am venit! Am venit! şi zâmbea, ca şi când şi-ar fi regăsit fericirea pierdută.

Amintirile acestea înviorătoare o însănătoşeau văzând cu ochii.

A opta zi se ridică din pat şi, simţindu-se destul de puternică, se duse la plimbare. Avea nevoie de aer proaspăt, de verdeaţă ferită de praful oraşului, de soare şi de spaţii largi care să nu poată fi cuprinse cu privirea.

Simţea că oraşul o apasă tot mai mult, că aici trebuie să-şi delimiteze la fiecare pas propriul eu, să se concentreze şi să se zbată mereu între tot felul de bariere, de dependenţă sau de moravuri.

Trecu prin piaţa Armelor şi dincolo de catedrală porni peste bancurile jilave de nisip spre Bielany.

O învălui o linişte deplină.

Soarele strălucea pe cer şi era cald, dar dinspre apă venea o răcoare înviorătoare.

Privea la râul care curgea la vale clipocind încet, vrâstat

ici şi colo de spumă albă, la bărcile care pluteau duse de sforul apei. Îşi umplea pieptul cu liniştea care o înconjura şi simţea renăscându-i puterile secătuite.

Se întinse pe nisipul gălbui de pe mal şi uită de toate cu ochii pironiţi pe fâşia lucitoare de apă. I se părea că pluteşte în voia curentului, că malurile râului, casele şi pădurile aleargă înapoi, în timp ce ea pluteşte mereu în depărtarea nesfârşită şi albăstruie ca şi nemărginirea de deasupra ei; că nu mai ştie nimic, simţea numai o desfătare nespusă legănându-se pe valuri. E o adevărată fericire să te abandonezi în puterea apei fără nicio dorinţă, fără niciun gând, să te laşi purtată şi să adormi tot mai adânc, ascultând susurul blând şi dulce al valurilor, să nu trăieşti, să nu-ţi mai aduci aminte de nimic, să simţi numai nedesluşit culorile, aromele, sunetele, tremurul luminos al stelelor, viaţa copacilor, şoaptele infinitului, întreaga răsuflare a pământului-mamă şi a nemărginirii.

O trezi din această somnolenţă un bătrân care trecu pe lângă ea cu undiţa în mână.

Se uită la ea şi se aşeză aproape alături, pe buza malului, apoi îşi aruncă liniştit undiţa şi aşteptă.

Avea o faţă de om cumsecade şi Janka se simţi îndemnată să intre în vorbă cu el; tocmai se gândea cum să-l abordeze, când el o întrebă:

— Vrei să treci dincolo, domnişoară?

Janka îl privi întrebător.

— Aha, nu ne înţelegem. Am crezut că vrei să te îneci.

— Nici măcar nu mă gândesc la moarte, răspunse încet.

— Ho, ho, ar fi fost o mare onoare pentru râu.

Îndreptă poziţia undiţei şi tăcu, concentrându-şi întreaga atenţie la peştişorii care începuseră să dea târcoale nadei prinse în cârlig.

Liniştea se făcuse parcă şi mai adâncă, adunându-i sufletul în bucuria împăcării; simţea că o pătrunde o mulţumire uriaşă, că măreţia spaţiului, a apei şi a vegetaţiei o înalţă şi-i smulge din piept un imn mut de recunoştinţă şi de bucurie curată a vieţii, nelegată de niciun lucru al existenţei. Se îndrepta parcă şi, crescând în

statură, începea să trăiască viaţa de toate zilele.

Bătrânul privi dintr-o parte la ea şi pe buzele subţiri îi alunecă un zâmbet nepătruns.

Îi simţi privirea şi se uită la el. Ochii li se întâlniră şi se cercetară îndelung cu bunăvoinţă.

O cuprinse brusc o dorinţă nestăpânită de a i se mărturisi.

Acest necunoscut avea pe faţă o expresie atât de blajină, în ochi i se citea o înţelepciune atât de profundă, încât îi stârnea o simpatie neţărmurită.

Se trase mai aproape de el şi spuse încet:

— Nu mă gândeam la moarte.

— Atunci voiai doar să te linişteşti?

— Da, voiam să văd natura şi să uit...

— De ce?

— De viaţă! şopti surd şi lacrimi de duioşie îi străluciră în ochi.

— Eşti un copil, domnişoară. Ambiţia, o decepţie în dragoste sau poate absenţa banilor de mâncare te-au făcut să vezi lucrurile atât de tragic?

— Toate laolaltă nu ajung oare ca să mă simt foarte nefericită?

— Toate laolaltă nu înseamnă nimic, pentru că după gândul meu, pur şi simplu nu există nimic care să-l poată face nefericit pe un om cu scaun la cap.

— Dumneata ce eşti, domnişoară? o întrebă după o pauză. Adică ce faci?

— Sunt angajată la teatru.

— Aha, lumea comedianţilor! Prefăcătorie pe care mai pe urmă o luaţi drept realitate; nişte himere! Asta perverteşte sufletul omenesc. Cei mai mari actori nu sunt decât nişte maşinuţe, întoarse câteodată de înţelepţi şi de genii, dar cel mai adesea de o stupiditate care se adresează altei stupidităţi şi mai mari. Actorii, artiştii, creatorii nu sunt decât nişte instrumente oarbe ale naturii care se foloseşte de ele pentru a se exprima pe sine în scopuri numai de ea ştiute. Au impresia că ei reprezintă ceva esenţial, dar tristă iluzie! sunt numai o unealtă care va fi aruncată la gunoi,

când nu va mai fi nevoie de ea.

— Dumneata cine eşti? îl întrebă Janka aproape fără să vrea, mişcată de cuvintele lui.

— Un om bătrân, cum vezi şi dumneata, care prinde peşte cu undiţa şi căruia îi place să sporovăiască. Da, da, sunt foarte bătrân. Vara vin în fiecare zi aici, dacă e vremea frumoasă, să pescuiesc câteva ceasuri, dacă peştişorii se lasă prinşi. Dar ce nevoie ai să ştii cine sunt eu? Numele nu-ţi va spune nimic. Sunt o unitate dintr-un număr mai mare, care îşi are rândul ei la intrarea în lume şi la ieşirea din ea. Sunt o celulă sensibilă, înscrisă şi clasificată de mult de alţi semeni în rubrica „nătângi", spuse zâmbind pe un ton de glumă.

— N-am vrut să te supăr cu întrebarea mea, se scuză Janka.

— Eu nu mă supăr niciodată de nimic. Se supără sau se bucură numai prostia, răspunse bătrânul. Omul se cuvine să privească, să ia seama la toate şi să-şi vadă de treaba lui, adăugă, scoţând o plevuşcă din undiţă.

Janka era puţin descumpănită de seriozitatea şi de tonul hotărât, care nu admitea replică, al bătrânului.

— Dumneata eşti de la unul din teatrele din Varşovia? o întrebă, aruncându-şi iarăşi undiţa.

— Nu, sunt în trupa condusă de Cabiński, cred că-l cunoşti şi dumneata.

— Nu, nu-l cunosc, n-am auzit de el...

— Cum aşa, n-ai auzit nimic despre Cabiński şi despre „Tivoli"[72], n-ai citit nimic? îl întrebă foarte uimită că poate exista cineva la Varşovia, care să nu ştie nimic şi să nu se intereseze de teatru.

— Nu mă duc niciodată la teatru şi nu citesc nicio gazetă.

— Bine, dar nu e cu putinţă!

— Se cunoaşte că dumneata n-ai decât douăzeci de ani, de vreme ce exclami uimită: „Nu e cu putinţă!" şi te uiţi la mine ca la un înapoiat mintal sau ca la un barbar.

— Vorbind cu dumneata, nu mi-am închipuit nicio clipă că...

[72] Teatru-grădină pe strada Długa, la Varşovia.

— Că nu mă interesează teatrul şi nu citesc gazetele, nu-i aşa? îi luă vorba din gură.

— Nu ştiu şi nici măcar nu înţeleg de ce!

— Pentru că nu mă interesează, îi răspunse simplu.

— Pe dumneata nu te interesează ce se întâmplă pe lume, cum trăiesc oamenii, ce fac, ce gândesc?

— Nu. Ţi se pare, probabil, monstruos, dar e cu totul natural. Oare Maciek, Bartek ori Jagna, oamenii de la ţară, se preocupă de teatru şi de problemele lumii? Nicidecum, nu-i aşa?

— Da, dar asta-i cu totul altceva, se opuse Janka.

— E acelaşi lucru, cu deosebirea că pentru ei nu există gloria şi măreţia voastră; lor le e totuna dacă Newton ori Shakespeare au existat sau nu. Şi se simt totuşi foarte bine.

Janka tăcea, pentru că formularea i se părea paradoxală şi neadevărată.

— Ce-aş putea afla eu din gazetele şi teatrele voastre? Că oamenii se iubesc sau se urăsc, că se hărţuiesc între ei, că pretutindeni domneşte răul şi forţa, cum a mai domnit şi înainte, că lumea şi viaţa seamănă cu o moară uriaşă în care se macină creiere şi conştiinţe. Nu e oare mai comod să nu ştii nimic din toate astea?

— Dar e bine oare să te îndepărtezi atât de egoist de lume?

— Tocmai în asta constă înţelepciunea. Să nu doreşti nimic pentru tine, să nu te îngrijeşti de nimic şi să rămâi indiferent, iată spre ce trebuie să tinzi.

— Şi se poate realiza această stare de insensibilitate absolută?

— Se poate ajunge treptat la ea cu ajutorul experienţei de viaţă şi al gândirii. Nu uita, domnişoară, că cea mai neînsemnată plăcere, o mulţumire de o clipă, ne costă totdeauna mai scump decât valorează cu adevărat. Un om mediocru nu va cumpăra o pară cu o mie de ruble, să zicem, pentru că atâta lucru înţelege şi el că ar fi o nebunie, doar ştie şi el valoarea miei de ruble şi a unei pere, dar din capitalul vieţii nu pregetă să arunce multe mii pentru fleacuri, o idilă care durează cât se coace o pară de două

parale, de pildă, şi asta fiindcă nu s-a gândit niciodată la valoarea pur şi simplu fără preţ a propriei energii de viaţă; se orbeşte singur şi se poartă ca un taur când toreadorul îi flutură pânza roşie dinaintea ochilor, plătindu-şi orbirea cu o bucată din viaţă. Majoritatea oamenilor nu mor dintr-o necesitate, ca o lampă în care se sfârşeşte petrolul, ci din cauza falimentului, a risipirii în mărunţişuri de o mie de ori mai puţin valoroase decât o singură zi de viaţă.

— Mie nu mi-ar conveni o viaţă atât de calculată şi rece, fără nebunii, visare şi dragoste, opină Janka.

— Chiar dacă oamenii nu s-ar mai iubi, lumea nu s-ar preface în pulbere.

— E preferabil să te sinucizi, decât să trăieşti şi să te usuci ca un copac.

— Sinuciderea nu-i decât strigătul ordinar al animalului care suferă, revolta atomului împotriva legilor generale, în plus, un strigăt în care poate să rămână ceva din durerea conştiinţei şi să dureze secole în infinit. Trebuie să arzi liniştit până la capăt, ca o lumânare, asta-i adevărata fericire.

— Aşa arată fericirea? întrebă Janka.

— Da. Liniştea înseamnă fericire. Să negi totul, să-ţi ucizi dorinţele şi pornirile instinctive, să smulgi din tine iluziile şi capriciile. Adică să-ţi închizi sufletul în copcile conştiinţei şi să nu-i îngădui să se irosească în tot felul de prostii.

— Cine vrea să ducă un astfel de jug, care suflet va rezista?

— Sufletul înseamnă conştiinţă.

— Deci nimic afară de indiferenţa de piatră, de linişte! Niciodată nimic altceva! Prefer să trăiesc o viaţă obişnuită.

— Ar mai fi o soluţie; cel mai bun remediu pentru suferinţele minţii este lărgirea inimilor noastre, unirea cu natura.

— S-o lăsăm baltă, nu-mi place această discuţie, mă stârneşte, recunoscu Janka.

Tăcură îndelung.

Bătrânul privea la apă şi murmura ceva în şoaptă, iar Janka se gândea.

— Toate-s prostii! reluă iarăşi pescarul amator. Uite, domnişoară, uită-te fie şi la apa asta, poţi să înveţi multe de la ea. Cercetează stelele, păsările, elementele; urmăreşte creşterea copacilor, ascultă vijelia, îmbată-te cu arome şi culori şi vei afla peste tot minuni nemaiauzite, durabile ca veşnicia, vei încerca bucurii nespuse. Asta-ţi va fi deajuns, ca să trăieşti printre oameni. Numai să nu priveşti cu ochiul omului comun, fiindcă atunci cel mai frumos cântec de păsărele ţi se va părea larmă; pădurile de nepătruns, doar lemn de foc; în animale vei vedea numai carnea pentru hrană; pe lunci numai fânul; pentru că atunci, în loc să simţi, o să calculezi.

— Toţi sunt aşa.

— Sunt doar câţiva care ştiu să citească în cartea naturii şi să extragă din ea hrană pentru viaţă.

Se adâncirăiarăşi în tăcere.

Soarele cobora dincolo de malul celălalt, parcă mistuit de flăcări, lumina din ce în ce mai rece, sângerând apa cu ultimele raze.

Pâlcurile de copaci parcă se închirceau, păreau mai scunde şi mai late. Nisipul galben de pe mal se acoperea de mohoreala amurgului. Orizontul îndepărtat se înfunda în ceţurile ce se înălţau ca fumul soarelui care se stingea.

Liniştea era şi mai adâncă şi se târa somnolentă peste pământ, obosită parcă de truda din timpul zilei.

Janka se gândea la vorbele bătrânului şi o tristeţe tăcută, posomorâtă, îi umplea inima, învăluind-o într-o teamă nelămurită; o cuprindea o moleşeală pasivă, un fel de încremenire lăuntrică.

Se ridică să plece, pentru că se lăsa întunericul.

— Dumneata mai stai? îl întrebă.

— E timpul să plec şi eu, până în oraş avem o bucată bună de drum.

— Atunci o să mergem împreună.

Bătrânul îşi strânse vergeaua undiţei ca pe un baston, puse peştişorii într-o cutie de metal şi porniră destul de repede.

— Domnişoară, reîncepu vorba, nu ştiu cum te numeşti şi

nici nu mă interesează, dar văd că pe dumneata nu te dă binele afară din casă. Eu sunt un nebun, cum zic vecinii mei, un mason bătrân, adaugă cumetrele din Oraşul vechi; trăiesc singur şi împăcat cu soarta, îmi aştept sfârşitul... Am suferit şi eu cândva, am iubit, dar asta a trecut de mult! şopti, privind parcă în trecutul îndepărtat cu zâmbetul palid al amintirilor. Cel mai mare bun al omului este că poate să uite, altfel n-ar mai putea trăi. Nu te interesează ce-ţi spun, nu-i aşa? Trăncănesc şi eu uneori şi mă pomenesc că vorbesc de unul singur, dar uit de multe ori; de, bătrâneţea. Pe faţa dumitale se citeşte bunătatea, de aceea, ca un om cu experienţă, îţi dau şi eu un sfat: ori de câte ori suferi, te dezamăgeşte sau te doare viaţa, fugi din oraş, du-te pe câmp, respiră aer curat, scaldă-te în lumina soarelui, priveşte la cer, gândeşte-te la infinit şi roagă-te.... aşa vei uita de toate. Te vei simţi mai bună şi mai puternică. Mizeria oamenilor de astăzi provine din ruperea de natură şi de Dumnezeu, din însingurarea interioară. Şi-ţi mai spun încă ceva: iartă totul şi ai milă întotdeauna. Oamenii sunt răi din cauza prostiei, dumneata să fii bună. Cea mai mare înţelepciune înseamnă bunătatea cea mai profundă. Nu-ţi risipi forţele în nimicuri. Cât e cald, eu vin aici în fiecare zi. Poate că ne mai întâlnim. E, să fii fericită, domnişoară. Îi făcu un semn din cap la despărţire şi-i zâmbi cu bunăvoinţă.

Janka privi lung în urma lui până când îl pierdu din ochi aproape de biserica Sfintei Maria.

Se şterse la ochi, părându-i-se că fusese victima unei halucinaţii.

— Nu! şopti, simţind încă pe faţă privirea curată a bătrâneţii senine şi auzindu-i glasul.

— Fii bună! Roagă-te! Iartă, repeta mergând pe străzi. Iartă! Şi-i veni în minte tatăl ei, apoi teatrul, Cabiński, Majkowska, Kotlicki, Madame Anna, Sowińska, şi îşi aminti zilele în care răbdase de foame şi fusese jignită în demnitatea ei de om, toate suferinţele îndurate...

— Fii bună! şi o văzu pe Mirowska, bătrâna actriţă care întâmpina orice nedreptate cu zâmbetul pe buze, care nu

făcea niciodată rău nimănui, dar era bătaia de joc a tuturor; pe Wołska, sărmana înşelată şi împinsă în mizerie, care îşi smulgea copilul din ghearele morţii cu preţul propriei vieţi; pe doica ce se sacrifica pentru copiii altuia; pe regizorul de culise; pe ţăranii trataţi ca nişte animale; pe muncitorii exploataţi; ticăloşiile, înşelătoriile şi crimele despre care auzea că se întâmplă mereu. Simţea că ceva se cutremură în ea, se rupe şi strigă; creştea parcă în ea durerea tuturor. Toate nedreptăţile, toate lacrimile şi suferinţele se înălţau în faţa ei, în timp ce un glas uriaş îi spunea de undeva de sus:

— Fii bună... iartă... roagă-te... îi răspundea un râs sarcastic ce se stârnea în jurul ei.

Ajunse acasă, dar multă vreme nu putu să se liniştească, îşi luă capul în mâini; gândurile i se îmbulzeau în minte, se încâlceau şi se rostogoleau în neorânduială, iar ea nu ştia să aleagă adevărul de minciună. Pentru că, într-o clipă de revelaţie, înţelese că oamenii, buni sau răi, suferă la fel, toţi se zbuciumă şi imploră mântuirea, toţi se plâng de viaţă.

— Îmi pierd minţile! O să-mi pierd minţile! şoptea.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, veni Władek. Se purtă atât de blând şi atât îi sărută mâinile, încât Janka rămase uimită. Se plânse de Cabiński şi de mama lui.

Îl privi cu răceală şi înţelese numaidecât că voia să-i ceară bani.

— Cumpără-mi nişte pudră, pentru că astăzi trebuie să mă duc la teatru.

Se ridică îndatoritor.

— Închide şi uşa, vreau să mă îmbrac.

Închise uşa cu yala la care avea şi el o cheie şi plecă.

Pe stradă, aproape în faţa intrării, îl văzu pe maestru. Îi fulgeră prin minte ceva, fiindcă zâmbi şi se apropie vesel de el.

— Bună ziua, stimate maestre.

— Bună ziua, cum stai cu sănătatea?

— Mulţumesc, eu sunt sănătos tun, dar domnişoara Orłowska nu e. Soţia directorului m-a rugat să trec pe la ea, să văd cum se mai simte.

— Cum, domnişoara Janina e bolnavă? Am aflat ceva în culise, dar n-am dat crezare, gândeam...

— E bolnavă, mă duc să cumpăr nişte medicamente.

— E ceva grav?

— A, nu, dar, maestre, nu vrei să te convingi singur?

Maestrul tresări, dar spuse cu modestie, îndreptându-şi ochelarii.

— Într-adevăr, aş vrea, am vrut nu o dată, dar e atât de inaccesibilă.

— Aranjez eu.

— Glumeşti, domnule! Cum se poate... Deşi bunăvoinţa mea e sinceră...

— Se poate. Poftim cheia de la yală. O să te primească, maestre, mi-a spus chiar că s-ar bucura dacă cineva dintre cunoscuţi ar veni s-o vadă; ce vrei, stă zile întregi singură.

— Dar... dacă...

— Du-te, domnule, de vreme ce am putut s-o văd eu, dumneata cu atât mai mult... Mă întorc peste vreo oră şi mai vorbim atunci.

Şi se depărtă grăbit.

Maestrul îşi şterse ochelarii şi se opri locului, chibzuind dacă să intre sau nu, când Władek se întoarse şi-i zise:

— Maestre, dragul meu, împrumută-mi cinci ruble. Ar fi trebuit să-l caut pe Cabiński să-mi dea bani, dar medicamentul e necesar acum. Am luat asupra mea o sarcină ingrată, dar ce să fac... suntem doar colegi. Ţi-i dau diseară înapoi, numai că te rog să fii discret şi să mă ierţi.

Maestrul se grăbi să scoată portofelul şi, dându-i zece ruble, îi spuse:

— Poftim, cu plăcere. Dacă va fi nevoie de mai mult, spune-i domnişoarei Janina să nu pregete să rostească numai un cuvinţel...

Władek luă banii şi se depărtă fluierând vesel.

Maestrul intră, deschise uşa fără zgomot, se dezbrăcă de pardesiu în antreu şi păşi înăuntru.

Janka tocmai se pieptăna şi nu se uita spre uşă, crezând că era Władek.

Maestrul îşi drese glasul şi porni spre ea cu mâna întinsă.

Janka se repezi şi luă o năframă cu care îşi acoperi umerii goi.

— Domnul Władysław mi-a spus că eşti bolnavă, domnişoară, aşa că ar fi păcat să nu-ţi fac o vizită, spuse repede, îşi îndreptă ochelarii pe nas şi zâmbi cu zâmbetul lui leşios, cu două înţelesuri.

Janka îl privi uluită, abia simţind atingerea mâinii lui reci şi umede; se împurpură toată, se repezi spre uşă cu toată graba, încât năframa îi căzu pe jos, dezvelindu-i umerii foarte frumoşi, şi strigă deschizând uşa cu un gest energic:

— Afară, domnule!

— Domnişoară, ai cuvântul meu de onoare că n-am vrut să te supăr. Dimpotrivă, ca un prieten sincer şi binevoitor, am venit să-ţi spun o vorbă bună. Domnul Władysław...

— Este un nemernic...

— Cu asta sunt de acord, dar dumneata nu trebuie să te superi pe mine şi să-ţi exprimi indignarea în acest fel, e puţin cam...

— Te rog să pleci, domnule! strigă Janka, tremurând de mânie.

— Comedianta! E o comediantă, pe cuvântul meu de onoare, şopti, îmbrăcându-şi pardesiul, pentru că era revoltat şi furios. Trânti uşa după el cu răutate.

— Netrebnicul!... Uite cui m-am dăruit eu!... Ăştia sunt şacali, nu oameni! Nu te poţi atinge de nimic, pretutindeni numai noroi.

Se lăsă pradă mâniei şi revoltei, strigând aproape printre lacrimi:

— Sunteţi josnici! josnici! josnici!

În curând se întoarse Władek, aduse pudra, o sticlă de votcă şi gustări la pachet. Se uită mai întâi la ea, apoi prin încăpere.

— Maestrul a trecut pe aici! îi spuse Jania cu asprime.

Actorul începu să râdă cu cinism şi exclamă într-un jargon de tavernă:

— I-am suflat bănişorii. Hai să tragem un chefuleţ!

Vru să-i arunce în faţă josnicia, dar îi răsună în urechi îndemnul:

— Fii bună... iartă!... Se abţinu şi începu să râdă atât de tare, spasmodic şi îndelung, încât căzu pe pat şi tăvălindu-se, repeta printre hohote isterice, înfricoşătoare:

— Fii bună... Iartă... ha, ha, ha!

După o întrerupere de o săptămână, începu iarăşi viaţa grea, mai grea decât lupta dinainte, pentru că acum trudea numai pentru pâine.

Cânta şi acum la cor, se îmbrăca, privea prin ochiul de la cortină la publicul care se rărea tot mai mult; în pauze rătăcea ca şi înainte pe scenă, pe la garderobă, asculta şoaptele, muzica, certurile; dar cât de diferite erau gândurile şi sentimentele pe care le încerca acum, cât de schimbată era ea, cât de puţin semăna cu Janka dinainte.

Nu mai căuta în ochii publicului entuziasmul şi dragostea de artă, nu mai arunca priviri sfidătoare spre primele rânduri, pentru că mizeria o învăţase să numere spectatorii de pe scenă şi să tragă concluzii în legătură cu mărimea acontului.

Foamea o învăţase să ia pe furiş din pâinea păstrată în magazia cu recuzită pentru scenă şi s-o mănânce în drum spre casă; nu puţine erau zilele în care nu mai mânca altceva. Nu-i mai făcea nimeni curte şi n-o mai conducea acasă, nu mai lupta pentru artă.

Kotlicki dispăruse nu se ştie unde. Maestrul se supărase şi nu mai venea pe la ea, iar Władek vorbea din când în când cu ea şi o vizita din ce în ce mai rar, motivând că mama lui era tot mai slăbită şi trebuie să stea lângă ea. Ştia că minte, dar nu-l mai contrazicea, pentru că-i era totuna. Îl dispreţuia profund, dar parcă în amintirea clipelor însorite, nu se putea hotărî s-o rupă cu el... Îl trata cu răceală, nu-i îngăduia s-o sărute, dar nu putea să-i spună de-a dreptul că-i un nemernic, întrucât el era ultima verigă de legătură cu sufletul ei ciudat.

Slăbise îngrozitor; pete gălbui îi acopereau faţa nesănătoasă, vineţie, iar din ochii măriţi, sticloşi, privea o foame continuă, înfiorătoare.

Umbla prin micul teatru ca o umbră, tăcută şi liniştită în aparenţă, dar chinuită de foamea neîntreruptă care-i sfâşia

măruntaiele; era în stare de orice.

Erau zile întregi când nu punea nimic în gură; atunci simţea un gol dureros în creierul din care ţâşnea un singur îndemn, mănâncă!

Să mănânce pe săturate!... În rest, nu mai exista nimic, totul îşi pierduse orice însemnătate.

Ceilalţi actori trăiau şi ei la fel de prost.

Femeile se descurcau cum puteau, dar bărbaţii, mai ales cei mai cumsecade, vindeau tot ce aveau, chiar şi perucile, ca să nu moară pur şi simplu de foame.

Fiecare seară era aşteptată cu teamă.

— Va avea loc spectacolul?

Aceasta era întrebarea care se auzea pretutindeni, se strecura în grădina în care se zbenguia prea des vântul de toamnă, răsuna pe veranda pustie, rostită de garsonii care îşi aşteptau clienţii în zadar. O repeta şi Gold, zgribulit de frig în ghereta lui de casier.

La garderobă, domnea o linişte apăsătoare. Nici cele mai reuşite glume ale lui Glas nu izbuteau să descreţească frunţile întunecate de grijă.

Se machiau fiecum. Nimeni nu-şi mai învăţa rolul, toţi aşteptau cu înfrigurare reprezentaţia, se învârteau pe lângă casierie şi întrebau:

— Astă seară se joacă?

Cabiński punea în scenă în fiecare zi câte o piesă nouă, dar sala rămânea tot goală. La *Călătorie prin Varşovia*[73] – goală, la *Hoţii* – goală. Până şi la piese de răsunet, precum *Don Cezar de Bezan*[74]*, Statuia comandorului*[75]*, Vrăjitoarea la Voison,* nu mai venea nimeni.

— Pentru Dumnezeu, ce mai vreţi? îi interpela directorul din spatele cortinei pe spectatori.

— Dumneata crezi că ei ştiu? Dacă ar veni trei sute de persoane, cu siguranţă că ar mai apare încă pe atâtea, dar dacă nu sunt decât cincizeci, iar pe deasupra mai e şi

---

[73] Vodevil de Feliks Szober, actor şi dramaturg polonez.

[74] Corect *Don Cezar de Bazan;* este vorba, probabil, de tragedia lui Victor Hugo, *Ruy Blas.*

[75] Probabil, *Don Juan* de Molière.

ploaie şi frig, atunci rămân numai douăzeci, îi explică lui Cabiński redactorul, singurul care mai venea în culise, întrucât ceilalţi dăduseră bir cu fugiţii odată cu primele ploi.

— E o turmă care astăzi habar nu are unde se va îmbulzi mâine, remarcă Piotr cu ură.

Chiar aşa, urau publicul şi i se închinau. Îl blestemau, îl numeau turmă de vite, îi ameninţau cu pumnii şi-l scuipau, dar îndată ce se aduna în număr mai mare, îi cădeau în genunchi şi-i arătau o recunoştinţă adâncă acestui stăpân capricios care îşi schimba umorile în fiecare zi, odată cu favoriţii.

— Se poartă ca o femeie de stradă! şoptea ameninţător Topolski. Astăzi cu pisarul, mâine cu circarul!

— Ai spus adevărul, dar nu vei căpăta nicio rublă, îi răspunse Wawrzecki care îşi păstrase umorul, acum sec şi amar, deoarece Mimi părăsise trupa şi se angajase la Poznań.

Plecau care încotro, deşi mai era o săptămână până la sfârşitul sezonului. Cei de la cor, care îndurau cea mai mare mizerie, se împrăştiaseră aproape cu toţii.

Ploua dimineaţa, la prânz şi seara.

La teatru, atmosfera devenise aproape imposibilă. La garderobă trăgea un curent îngrozitor, iar duşumelele erau pline de noroi, pentru că acoperişul era stricat şi apa se scurgea în voie peste tot; frigul gonea pe toată lumea.

Janka avea impresia că teatrul se dărâmă cu încetul, îngropându-i pe toţi sub ruine. Cel din piaţa Teatrului, în schimb, înfrunta vremelnicia. Înnegrise din cauza ploilor, părea mai aspru şi mai puternic, inspirându-i o teamă inexplicabilă, aproape pioasă, ori de câte ori se uita la el. Câteodată i se părea că această clădire uriaşă îşi sprijină coloanele pe mormane de cadavre din care soarbe sânge, viaţă şi creaţie, crescând tot mai mult în putere...

În visele-i halucinante, care o năpădeau mai des acum, se întâlnea nu o dată faţă în faţă cu arta şi murea de spaimă, deoarece nu mai era una dintre muzele acelea dulci şi diafane pe care le închipuiseră pictorii şi poeţii, ci

chipul ameninţător al Dianei din Taurida[76], aspru şi neînduplecat. Pe fruntea ei netedă de fecioară, brăzdată de o cută din cauza concentrării, nu se citea mila; pe buze îi stăruia o expresie de forţă sângeroasă, iar ochii îi erau plini de o asprime zeiască şi priveau departe în infinit; nepăsători faţă de mizeria oamenilor, faţă de strigătele şi zbaterea efemeră a celor care se avântau spre ea şi voiau s-o cucerească.

Era nemuritoare şi inaccesibilă.

— Înnebunesc, înnebunesc! şoptea adesea Janka, strângându-şi în mâini capul înfierbântat, fiindcă asemenea coşmaruri o vlăguiau chiar mai mult decât foamea.

Dar mai era un lucru care o adâncea într-o apatie de moarte, încât asculta ceasuri întregi ce se petrece înăuntrul ei; ceasuri întregi se gândea la senzaţiile şi la sentimentele nedefinite, ciudate, care-i pătrundeau fiinţa tot mai des. Simţea că în ea se întâmplă ceva îngrozitor, că fiorii şi plânsul care o încercau, nu se ştie din ce pricină, aceste schimbări nebuneşti ale dispoziţiei sufleteşti şi suferinţele neînţelese nu sunt normale şi provin dintr-o cauză la care se temea să se gândească.

N-avea mamă şi nici pe altcineva căruia putea să i se destăinuie şi care s-o lămurească despre ce era vorba, dar veni vremea când instinctul de femeie îi spuse că va fi mamă...

Plânse îndelung după această descoperire, dar nu cu lacrimi de disperare, ci de duioşie miloasă amestecată cu ruşine, îşi dădu seama că moartea se află în spatele ei, atât de aproape, încât o străbătu un fior de nebunie, cufundând-o într-o indiferenţă apatică. Încetă să se mai gândească, abandonându-se pasivă, cu fatalismul oamenilor suferinzi de multă vreme sau zdruncinaţi de o lovitură puternică, în voia valului care o purta fără măcar să o întrebe încotro.

Odată, nemaiputând suporta chinurile foamei, începu să caute ceva de vânzare.

Scotoci prin geamantane cu înfrigurare. Mai avea doar

[76] Corect Artemida din Taurida; în mitologia greacă, era o zeiţă crudă, care cerea jertfe omeneşti.

câteva costume de teatru, elegante, uşoare şi împodobite cu panglici. O costaseră destul de scump şi-i aduceau aminte de serile înfiorate petrecute pe scenă...

Sowińska îi amintea iarăşi în fiecare zi de chiria neplătită, adâncindu-i şi mai mult starea depresivă.

Nu mai putea s-o roage să-i vândă vreun costum, pentru că n-ar fi pregetat să-i oprească toţi banii.

Aşa că se hotărî să-l vândă singură.

Împachetă costumul şi ieşi pe scări, să-l aştepte pe neguţătorul de haine vechi; prin curte trebăluia portarul, slujitoarele umblau de colo-colo, iar pe fereastră văzu feţele unor femei care îi aruncau mereu priviri batjocoritoare.

Nu, aici nu putea sta, întrucât toată casa ar fi aflat într-o clipă de mizeria ei. Se duse deci în clădirea vecină şi aşteptă acolo o vreme.

— Haine vechi! Haine vechi! striga un evreu bătrân cu glasul răguşit.

Îl chemă la ea.

Neguţătorul se uită în jur şi veni. Pe cât era de bătrân, pe atât era de murdar.

Janka îl urmă pe scări.

— Ai ceva de vânzare, domnişoară?

Îşi lăsa jos băţul cu desaga şi îşi îndreptă faţa uscată cu ochi înroşiţi spre pachet.

— Da.

Desfăcu hârtia.

Neguţătorul luă costumul în mâinile-i murdare, îl întinse în lumina soarelui, îl cercetă, îl întoarse de câteva ori pe o parte, şi pe alta, zâmbi abia vizibil, îl împachetă la loc în hârtie, îşi luă băţul cu desaga şi abia după aceea spuse:

— Asta delicatesă nu e pentru mine, şi începu să coboare scările, ţâţâind batjocoritor.

— Îl vând ieftin, spuse Janka în urma lui.

Măcar o rublă, chiar o jumătate de rublă dacă mi-ar da, se gândi cu teamă.

— Domnişoară, poate ai niscaiva pantofi vechi, rochiţe, perne, ţi le cumpăr, da’ o marfă ca asta nu e nicio scofală. Nu cumpără nimeni.

— Îl vând ieftin, şopti.

— E, cât să-ţi dau pe el?

— O rublă.

— Să dea boala-n mine, dacă face mai mult de douăzeci de copeici. Ce să fac cu el, cine cumpără aşa ceva? şi reveni, desfăcu pachetul din nou şi-l examină indiferent.

— Numai panglicile m-au costat câteva ruble.

Tăcu, acceptându-i preţul în gând.

— Panglicile! Păi sunt tăiate bucăţele, răspunse arătându-le. E, doar treizeci de copeici. Vrei, domnişoară? Pe sufletul meu, mai mult nu pot, am inimă bună, da' nu pot. Hai să-ţi dau banii!

Târguiala îi făcea atâta scârbă şi ruşine, îi stârnea atâtea păreri de rău, încât îi venea să lase totul baltă şi să fugă undeva...

Bătrânul îi numără banii, luă costumul şi plecă. Îl mai văzu încă pe fereastră, în curte, cum întindea fusta în lumină şi o cerceta cu luare aminte.

— Ce pot să fac cu mărunţişul ăsta? se întrebă descumpănită, strângând în mână monedele de alamă.

Trebuia să plătească chiria, era datoare la bufetul de la teatru şi la câteva colege, dar nu se mai gândea la asta; se duse să-şi cumpere ceva de mâncare.

Se întoarse acasă şi, după ce mâncă, vru să se culce puţin, dar veni Sowińska şi-i spuse că o aşteaptă de vreo jumătate de oră o slujitoare; intră îndată slujitoarea Niedzielskăi cu ochii înroşiţi de plâns.

— Domnişoară, te rog să mergi cu mine, că stăpâna se simte foarte prost şi vrea neapărat să te vadă.

— Doamna Niedzielska e chiar atât de bolnavă? se miră, ridicându-se din pat şi punându-şi pălăria în grabă.

— După masă, am adus preotul de la biserica Sf. Augustin şi a împărtăşit-o, abia îşi mai trage sufletul, şopti printre lacrimi bătrâna confidentă şi slujitoare. Atâta am putut înţelege de la ea, să dau fuga la dumneata, că vrea să te vadă neapărat. Da' domnu' Władysław unde este?

— De unde pot să ştiu eu, ar trebui să fie lângă mama lui.

— Ar trebui, sigur c-ar trebui, da' un fiu ca ăsta! Şopti

surd. Cu o săptămână în urmă, s-au certat furcă şi de atunci n-a mai dat pe acasă. Doamne, Doamne! Atâta a ţipat la ea, voia s-o şi bată. Doamne milostiv, şi asta pentru că l-a îngrijit ca pe ochii din cap şi şi-a luat bucăţica de la gură, ca să-i dea lui banii. A fost zgârcită, n-a vrut să chemăm doctorul şi să cumpărăm medicamente, ca să nu cheltuim nimic, da' el! o să-l pedepsească Dumnezeu pentru lacrimile mamei lui. Eu ştiu că dumneata n-ai nicio vină, aşa cred... da'... turuia încet, trepădând alături de Janka şi ştergându-şi mereu ochii înroşiţi de plâns şi de nesomn cu un colţ de la năframă.

Janka n-auzea aproape nimic din sporovăială bătrânei, pentru că larma, zgomotul de pe stradă şi gâlgâitul apei care curgea prin burlane pe trotuare o acopereau cu totul.

Acceptase să se ducă numai pentru că o chema o femeie aflată pe moarte.

Prima încăpere era aproape plină de lume; dădu bineţe, dar nu-i răspunse nimeni, deşi privirile tuturor o urmăreau curioase.

În camera în care zăcea Niedzielska, mai erau câteva persoane aşezate în jurul patului.

Janka se apropie de bolnavă.

Bătrâna zăcea pe spate; îşi pironise ochii asupra ei de cum intrase.

Murmurele încetară atât de repede, încât Janka fu scuturată de un tremur ciudat. Îi întâlni privirea Niedzielskăi şi nu-şi mai putu lua ochii de la ea. Se aşeză lângă pat, salutând-o cu jumătate de glas.

Bătrâna îi apucă mâna şi o întrebă abia auzit:

— Unde-i Władek?

O încreţitură aspră i se adânci pe frunte, iar ochii îi sticliră de ură.

— Nu ştiu. De unde pot să ştiu eu? răspunse Janka aproape înfricoşată.

— Nu ştii, hoaţo! Tu nu ştii, ai, care mi-ai furat băiatul?! îngână, forţându-se să ridice glasul care-i răsuna surd şi sălbatic. Ochii i se lărgeau tot mai mult, plini de ameninţare şi ură, buzele vinete îi tremurau nervos, în timp ce faţa

suptă, gălbejită, îi tremura mereu. Se ridică puţin şi strigă răguşită, cu ultimele puteri:

— Hoaţo, târâtură... şi căzu epuizată pe spate cu un geamăt surd.

Izbită parcă de un curent electric, Janka zvâcni în picioare, dar mâna bătrânei o strângea atât de tare, încât căzu înapoi pe scaun, neputând să se smulgă din strânsoarea ei. Privi cu disperare la cei din jur, dar toate chipurile erau ameninţătoare, îşi miji ochii o clipă, ca să nu mai vadă feţele încreţite, galbene, ale femeilor aşezate înaintea ei ca nişte măşti scheletice, lucitoare în penumbra care stăruia în încăpere.

— Asta-i aia! Atât de tânără şi...

— Lepădătura!

— Eu aş omorî-o ca pe un câine, dacă mi l-ar lua pe Antek al meu.

— Aş da-o pe mâna poliţiei, la pulberărie.

— Pe vremea mea, ţin minte bine, cele ca ea erau legate la stâlpul infamiei.

— Mai tăceţi din gură! le dojeni un bătrânel.

— Pentru ea a plecat la comedianţi, pentru ea a pierdut atâţia bani, pentru târâtură asta şi-a bătut mama, a, scârnăvie, mânca-te-ar câinii!...

În glasurile lor şuierătoare, în vorbele şi privirile lor, răzbeau ura, dispreţul şi răutatea omenească, înecându-i inima într-un ocean de durere şi ruşine.

Voia să strige: îndurare, oameni buni, sunt nevinovată, dar îşi înclina tot mai mult capul pe piept şi, pierzând rostul lucrurilor, nu mai ştia ce se petrece cu ea, era prea slabă pentru asemenea lovitură. Se cutremură cuprinsă de o spaimă îngrozitoare, deoarece avea impresia că mâna bătrânei, care o strângea cu atâta putere, şi ochii ei înfiorători, ieşiţi din orbite, o trag într-o prăpastie fără fund... că se apropie moartea... sfârşitul...

Pe urmă, nu mai auzi niciun cuvânt şi nu mai văzu pe nimeni, afară de bătrâna care se stingea. La răstimpuri, voia parcă să se smulgă şi să fugă de aici, dar această pâlpâire de voinţă n-ajungea să se formuleze într-un gând

limpede.

Într-atât îi întunecaseră mintea impresiile dinainte şi această lovitură care o nimerise drept în inimă. Şedea încremenită, palidă ca ceara, cu ochii aţintiţi la faţa muribundei; aceleaşi frânturi de gânduri şi imagini i se buluceau în memorie, ca mai demult; la fel ca atunci, o masă imensă de apă verzuie îi năpădea conştiinţa. Nu simţi nici măcar când o scoaseră din mâna bătrânei şi o îmbrânciră într-un colţ, unde rămase nemişcată.

Niedzielska era pe moarte; parcă numai pe Janka o aşteptase, ca să-şi poată da sufletul. Răutatea şi ura o ţinuseră în viaţă câteva ore mai mult.

Acum încordarea trecuse.

Zăcea ţeapănă, dreaptă, cu mâinile pe pătura de care trăgea convulsiv şi cu pupilele tulburi aţintite parcă în nefiinţa în care se prăbuşea.

Lumânarea aşternea o lumină gălbuie pe faţa îmbrobonată de sudoarea încordării din urmă, de chinul agoniei. Părul cărunt, în neorânduială, alcătuia un fel de fundal, pe care ieşea în evidenţă şi mai mult chipul uscat al muribundei, cutremurat de fiorul inconştient al agoniei.

Răsufla greu şi rar, hârâia cu efort, sorbind aerul printre buzele vinete. Din când în când, faţa i se strâmba înfiorată, buzele se crispau dureros şi ridica mâinile desfăcute, de parcă voia să-şi sfâşie gâtul, ca să înghită mai mult aer. Scotea spasmodic limba albă, încărcată din cauza fierbinţelii, şi se încorda atât de cumplit în această luptă cu moartea, încât vinele i se umflau pe gât şi la tâmple ca nişte sfori negre.

Liniştea era întreruptă de plânsetele celor îngenuncheaţi şi de gemetele înfricoşătoare ale muribundei. Rugăciunile rostite cu înfrigurare, şiroaiele de lacrimi, hohotele de plâns ale slujitoarei, ale copiilor – toate aceste manifestări ale sufletelor îndurerate alcătuiau o atmosferă de un tragism cutremurător.

Umbrele tremurau prin unghere, absorbind parcă viaţa care se irosea. Lumânările răspândeau o aură dureroasă.

Încăperea se umpluse de oameni îngenuncheaţi, numai

bătrâna întinsă pe pat, inconştientă şi în agonie, zăcea parcă triumfătoare pe aşternutul din urmă, poruncind de pe tronul morţii tuturor celor de faţă, care cerşeau îndurarea Domnului.

Un bătrânel albit de ani se strecură până lângă pat, îngenunche, scoase o cărticică din buzunar şi începu să citească la lumina lumânării psalmii de ispăşire.

Avea glasul curat, răsunător, iar cuvintele se înălţau peste capetele tuturor, ca un arc de curcubeu, ca nişte luciri temătoare, de lacrimi, putere şi iertare.

„Milostiveşte-te de mine, Doamne! că sunt bolnav; sănătos fă-mă, Doamne, că tare chinuit sunt!

Tu eşti mângâierea mea în suferinţa care m-a cuprins. O, Doamne, sfârşeşte chinul meu...

Multe sunt bicele care brăzdează spinarea păcătosului, dar cel ce se încrede în Dumnezeu, va avea parte de milă...

Prietenii şi rudele mele s-au ridicat împotrivă-mi...

Iar cei care mi-au fost alături, s-au depărtat de mine, m-au vorbit de rău şi m-au prigonit...”

Cuvintele răsunau tot mai puternic şi se răspândeau în valuri largi, ca adierea unei forţe uriaşe care apleca frunţile şi le arunca în pulbere cu lacrimi de căinţă, ispăşire şi rugăminte.

Repetau cu toţii după cel care citea, şi murmurul glasurilor amestecate, înfiorate de lacrimi, monotone, o smulse pe Janka din încremenire.

Simţi că trăieşte încă, îngenunche pe prag şi începu să îngâne cu buzele aspre de febră aceste cuvinte alinătoare pe care le uitase de mult, aflând în ele o mângâiere adâncă, plină de tristeţe şi duioşie.

„Mă vei spăla şi voi fi mai alb decât zăpada...

Nu-ţi întoarce faţa de la mine, căci voi fi asemenea celui ce coboară în groapă...

Şi vei pierde pe toţi aceia care-mi chinuiesc sufletul meu, fiindcă eu sunt sluga ta...”

Repeta cu sârg, şi lacrimile îi şiroiau pe faţă ca perlele, unindu-se cu lacrimile tuturor şi spălându-i sufletul de durere şi amintire; după o vreme, se simţi împovărată, se ridică

încet şi ieşi.

Pe stradă, se întâlni cu Władek care venea în fugă, înspăimântat; vru s-o întrebe ceva, dar Janka merse înainte fără măcar să se uite la el.

Nu mai simţea aproape nimic, afară de o oboseală de moarte.

Intră în biserica Sf. Anna de pe Krakowskie Przedmieście şi se aşeză pe o bancă. Privea la altarul luminat, la mulţimea oamenilor îngenuncheaţi, auzea cântecul amplu de orgă; vedea chipurile fericite ale sfinţilor de pe pereţi şi de la altar, care se uitau la ea, dar nu-şi dădea seama de nimic.

„Şi vei pierde pe toţi aceia care-mi chinuiesc sufletul meu". Şi vei pierde... vei pierde... repetă în neştire şi ieşi din biserică; nu, nu putea să se roage, nu putea.

După toate aceste încercări, dormi somn de piatră, fără visuri şi fără halucinaţii.

A doua zi, Cabiński îi încredinţă un rol mai mare, pe care-l jucase Mimi; îl primi cu indiferenţă. Tot atât de nepăsătoare se duse şi la înmormântarea Niedzielskăi. Merse în urma cortegiului, neobservată de nimeni; privea indiferentă la miile de morminte din cimitirul Powązki şi la coşciug şi nu simţi nimic când auzi bocetele de îngropăciune.

Parcă se rupsese ceva în ea şi nu mai putea să participe la cele ce se petreceau în jurul ei.

Seara se duse la spectacol; se îmbrăcă atentă, ca de obicei, şi aşteptă, uitându-se cu gândul aiurea la lumânările lipite de mese, la pereţii acoperiţi de inscripţii, la actriţele aşezate în faţa oglinzilor.

Sowińska trebăluia încoace şi-ncolo şi o cerceta cu luare aminte.

Când celelalte colege încercară să intre în vorbă, Janka nu le răspunse; erau clipe când se prăbuşea într-o stare cataleptică în care priveşti fără să vezi şi trăieşti fără să simţi nimic; undeva, în adâncurile minţii, îi stăruia imaginea muribundei şi şoaptele acelea şuierătoare se amestecau cu cuvintele psalmilor.

Tresări deodată la auzul unui glas de pe scenă; îi trecu prin gând că nu putea fi decât Grzesikiewicz, se ridică şi plecă.

Pe scenă îl văzu însă pe Władek, care-i spunea ceva Majkowskăi, sărutându-i umerii dezgoliţi.

Se opri în culise cu inima săgetată de ascuţişul rece al unui simţământ fără nume, care trecu repede, trezind-o la realitate.

— Domnule Niedzielski! îl chemă.

Actorul ridică din umeri; pe faţa-i proaspăt bărbierită alunecă o umbră de enervare şi plictiseală; îi şopti Melei ceva la ureche, aceasta izbucni în râs şi se depărtă, în vreme ce Władek se apropie încet de Janka fără să-şi ascundă nemulţumirea.

— Voiai ceva? o întrebă morocănos.

— Da...

În această clipă de descurajare, voia să-i spună că e nefericită şi bolnavă. Dorea să audă un cuvânt mai cald, pur şi simplu simţea o nevoie de neînfrânt să se destăinuiască, să-şi plângă amarul la pieptul cuiva, dar când îi auzi glasul repezit, îşi aduse aminte câte îndurase din cauza lui, cât era de josnic, aşa că îşi înăbuşi pornirea inimii şi-l întrebă:

— Astă-seară se joacă?

— Da. S-au vândut bilete de vreo sută de ruble.

— Vorbeşte să-mi dea şi mie nişte bani.

— Ce mai e şi asta! Vrei să mă fac de râs? Dealtfel, plec acasă imediat.

Se uită la el şi răspunse cu glasul abia auzit:

— Mi-e foarte rău, te rog să mă conduci până acasă.

— N-am timp, trebuie să mă duc acasă, sunt aşteptat.

— Ah, cât eşti de nemernic, cât eşti de nemernic! şopti.

Actorul se dădu înapoi descumpănit; nu ştia ce să facă, să râdă sau să se prefacă jignit.

— Cu mine vorbeşti aşa, cu mine?

Nu îndrăzni s-o insulte. Privirea de stăpână şi faţa ei mândră îi impuneau întotdeauna, făcându-l să-şi înghită brutalităţile cu care voia s-o împroaşte.

— Cu tine! Eşti un netrebnic, cum nu se poate mai netrebnic, auzi, cum nu se poate mai netrebnic!

— Janka! exclamă, vrând parcă să se apere de insultele ei.

— Domnule, îţi interzic să-mi spui aşa, mă simt jignită!

— Ai înnebunit? Ce comedie mai e şi asta? îngăimă Władek furios.

— Acum te cunosc, domnule, şi te dispreţuiesc din tot sufletul.

— Ptiu! Da' ştiu că ţi-ai ales un rol patetic. Vrei să debutezi cu el la unul din teatrele de la Varşovia?

Janka îi răspunse cu o privire de dispreţ şi se depărtă.

Sowińska alergă la ea şi-i şopti pe furiş cu o milă cumplită:

— Domnişoară, nu trebuie să te mai superi aşa şi nici să te strângi în corset.

— De ce?

— Poate să-ţi facă rău, fiindcă... fiindcă... şi îi spuse restul la ureche.

Sângele i se urcă în obraji, de ruşine că Sowińska ghicise starea în care se afla, deşi se străduise să nu afle nimeni. Nu mai avu putere să-i răspundă şi nici timp, trebuia să intre în scenă.

Se jucau *Ţăranii emigranţi* şi Janka făcea parte dintre figuranţii care mimau „poporul".

În timpul spectacolului, la garderoba bărbaţilor se dezlănţui furtuna.

În pauză, înaintea tabloului ce înfăţişa Ajunul Crăciunului, Topolski, care îl juca pe Bartek Kozica, îi trimise o scrisoare lui Cabiński, un fel de ultimatum, cerându-i cincizeci de ruble numai pentru el şi Majkowska, pentru că altfel nu va mai juca. Aşteptând răspunsul lui Cabiński, începu să se demachieze încet.

Cabiński veni la el aproape plângând.

— Îţi dau douăzeci de ruble. Ce oameni, ce oameni!... se văietă.

— Dacă dai cincizeci, jucăm mai departe, iar dacă nu... îşi dezlipi mustaţa şi începu să-şi scoată botforii.

— Doamne, Maică Preacurată! Bine, omule, dar la casierie nu sunt decât cel mult o sută de ruble, abia avem cu ce plăti cheltuielile...

— Cincizeci de ruble şi asta imediat, altfel termini singur piesa şi înapoiezi banii publicului, spuse Topolski liniştit, scoţându-şi al doilea botfor.

— Până acum am crezut că măcar tu eşti un om-adevărat! Gândeşte-te cât rău ne faci la toţi.

— Directore, vezi că mă dezbrac.

Pauza se prelungea şi publicul începuse să strige şi să bată din picioare.

— Nu mă aşteptam la una ca asta de la tine. Tu, cel mai bun prieten...

— Dragă directore, lasă sporovăială. N-ai decât să-i înşeli pe toţi, dar eu nu mă las dus de nas.

— N-am; dacă-ţi dau treizeci de ruble, nu mai am cu ce plăti localul, striga Cabiński deznădăjduit, dând ocol garderobei.

— Eu ţi-am spus că plecăm numaidecât acasă... perseveră Topolski.

În grădină se iscase o adevărată hărmălaie de ţipete şi fluierături.

— Bine, poftim cincizeci de ruble, îţi jefuieşti proprii colegi, dar ce-ţi pasă ţie, dacă ai să ai trupa ta. Poftim, dar între noi totul s-a sfârşit.

— Nu-ţi mai bate capul cu trupa mea, îţi păstrez şi ţie locul de maşinist.

— Mai degrabă ai să ajuţi tu oamenii să se îmbrace la mine, până să mă vezi în trupa ta... mai va...

— Taci, bufonule! se răsti Topolski.

— Chem poliţia să te liniştească, îl ameninţă Cabiński, pierzându-şi cumpătul.

— Stai că-ţi arăt eu linişte, circarule, ţipă Topolski, completându-şi îmbrăcămintea, şi-l înhăţă de guler pe Cabiński, îi dădu un picior în fund şi-l aruncă afară din garderobă, după care alergă pe scenă.

Reprezentaţia se sfârşi în linişte, dar la casierie începu iarăşi cearta.

Aşteptau cu toţii, îmbulzindu-se, de li se vedeau numai capetele şi feţele lucind în lumină din cauza alifiei cu care se demachiaseră.

Cereau să li se plătească drepturile atâta vreme amânate. Pumnii strânşi se întindeau ameninţători spre ghişeu, privirile aruncau fulgere, iar glasurile răguşiseră de încordare.

Cabiński, roşu şi tremurând de furie din cauza ofensei lui Topolski, se certa cu fiecare, vrând să plătească doar acon-turi, ca de obicei.

— Cine nu vrea, n-are decât să se ducă la Topolski. Nu-mi pasă.

Janka se apropie de ghişeu.

— Domnule director, mi-aţi promis că astăzi îmi daţi banii.

— Nu am!

— Bine, dar nici eu nu am, se rugă încet.

— Nu le dau nici altora şi nu mai insistă atâta.

— Domnule Cabiński, aproape că mor de foame, recu-noscu simplu Janka.

— N-ai decât să câştigi şi singură. Toate fetele se descurcă într-un fel... Îmi plac naivele, dar numai pe scenă... Comedianta! Du-te la Topolski să-ţi dea bani.

— Aşa am să şi fac. Topolski nu-şi va lăsa oamenii să rabde de foame şi le va plăti ce li se cuvine, nu va înşela pe nimeni, răbufni.

— Poţi pleca de pe acum, să nu te mai văd pe aici! ţipă Cabiński cu răutate, înfuriat că-i pomenise de Topolski.

— Ascultă, directore, dă-o dracu'! începu Glas, dar Janka nu-l mai ascultă şi, strecurându-se prin mulţime, plecă.

— N-ai decât să câştigi şi singură...

Mergea pe străzile aproape goale. Felinarele împrăştiau luciri galbene, mohorâte, luminând pustiul şi tăcerea care se înstăpâniseră pretutindeni.

Albastrul închis al cerului se întindea peste oraş ca un tavan uriaş, presărat cu stele luminoase. Pe străzi, sufla un vânt rece care o pătrundea până în măduva oaselor.

— N-ai decât să câştigi şi singură... repetă, oprindu-se în

faţa Teatrului mare. Ajunsese aici fără să-şi dea seama.

Clădirea întunecată, dormitând parcă în liniştea nopţii, se înălţa puternică, şirurile de coloane se desluşeau mohorâte în penumbră.

Privi la teatru şi porni înapoi.

O durere insuportabilă îi încingea capul ca un arc de foc; era atât de vlăguită, încât uneori simţea nevoia să se aşeze pe marginea trotuarului şi să se odihnească. Apoi iarăşi îşi dădea seama cu disperare de situaţia în care se afla şi era gata să se dăruiască primului venit, numai să se sfârşească odată tremurul acesta dureros, sfârşeala pe care o simţea.

Mergea pe străzi agale, pentru că nu mai ştia ce să facă, iar răcoarea nopţii şi oboseala de moarte îi stârneau dureri voluptoase. Prin faţa ochilor i se perindau vedenii şi străluciri ciudate, aşa că nu mai ştia unde este şi ce se petrece cu ea. Simţea doar că nu mai poate rezista.

— Ce mă mai aşteaptă oare? se întreba în neştire, privind în golul dinaintea ei.

Nu-i răspundea decât liniştea oraşului care adormea şi a tăriilor albastre.

Simţea că alunecă tot mai repede pe un povârniş, se rostogoleşte, iar acolo în adânc, la capătul drumului, zărea trupul crucificat al Niedzielskăi.

— Moartea! îşi răspundea. Moartea!... şi fixa cu privirile faţa aceea aspră, moartă acum, cu lacrimile încremenite pe obraji; o cuprindea nu teama, ci marea tăcere. Se uită împrejur, căutând parcă pricina acestei tăceri adânci în jurul ei.

Se mai gândi la tatăl ei, la teatru, la ea însăşi, dar ca la nişte lucruri îndepărtate pe care le văzuse cândva sau despre care poate că citise undeva.

— Ce mă mai aşteaptă? se întrebă cu voce tare, când ajunse acasă; nu mai putea să-şi închipuie ziua de mâine, viitorul.

— În starea în care sunt, nu mai pot să stau la teatru şi nici în altă parte; aşadar, ce-mi rămâne de făcut? Această întrebare, pe care şi-o punea fără să vrea, o izbea ca o măciucă în moalele capului.

Se crăpa de ziuă şi camera se umplu de o lumină tulbure, iar ea şedea în acelaşi loc, cu ochii adânciţi în orbite, cu buzele arse de fierbinţeală şi şoptea cu privirile aţintite la fereastră:

— Ce să fac? Ce să fac?

XI

Sezonul teatral luă sfârşit.

Cabiński se pregătea să plece la Płock cu o trupă complet schimbată, deoarece Topolski îi luase oamenii cei mai buni, iar restul se împrăştiaseră prin alte oraşe.

În cofetăria de pe Nowy Świat, Krzykiewicz, care se certase cu Ciepiszewski, îşi aduna trupa lui.

Stanisławski, de asemenea, îşi organiza şi el un mic colectiv.

Topolski se stabilise cu oamenii lui la Lublin.

O linişte de moarte se aşternea peste teatrele de vară.

Scenele erau acoperite cu scânduri, garderobele şi intrările bătute în cuie, iar pe verandă mai rămâneau doar scaunele rupte şi vechiturile bune de aruncat.

Frunzele copacilor cădeau pe jos, iar ce mai rămăsese din ultimele afişe, fâlfâia trist în bătaia vântului.

Sezonul teatral se sfârşise.

Nimeni nu mai trecea pe la grădină, păsările călătoare îşi luaseră zborul, doar Janka mai venea în virtutea obişnuinţei, privea o clipă la pustiul din jur şi pleca şi ea.

Cabińska îi trimise o scrisoare, invitând-o la ea.

Se duse.

Tocmai îşi împachetau lucrurile.

Cufere uriaşe şi geamantane aşteptau deschise în mijlocul încăperilor pline de tot felul de ustensile scenice, de saltele şi pături risipite vraişte pe jos; Janka fu întâmpinată, aşadar, de această imagine deplină a vieţii de nomazi.

În camera Cabińskăi, nu mai găsi coroniţele uscate, nici

mobilele şi nici patul cu baldachin; pereţii goi îşi expuneau tencuiala ruptă ici şi colo când se luaseră tablourile şi se scoseseră în mare grabă cuiele. La mijloc, se afla un cufăr lung în care doica, transpirată de efort, împăturea garderoba Pepei. Cabińska o dirija cu ţigara în gură şi ţipa întruna la copiii care se zbenguiau veseli, tăvălindu-se pe paiele împrăştiate pe duşumea.

O întâmpină pe Jania cu o bucurie exagerată.

— Aici nu putem sta, e prea mult praf. Doică, aşează rochiile cu grijă, ca să nu se şifoneze prea tare! Hai să ne plimbăm pe stradă! propuse Cabińska, luându-şi mantoul şi pălăria.

O conduse pe Janka la cofetăria pe care o frecventa, şi acolo, la o ciocolată, începu să-i ceară scuze pentru purtarea soţului ei.

— Crede-mă, domnişoară, directorul era atât de furios atunci, că pur şi simplu nu mai ştia ce spune. Şi nu-i de mirare, el se zbate, îşi amanetează propriile lucruri numai ca actorilor să nu le lipsească nimic, iar unul ca Topolski îi face şicane şi-i împrăştie oamenii. Până şi un sfânt şi-ar fi pierdut răbdarea; dealtfel, chiar Topolski i-a spus că dumneata aveai să pleci odată cu ei.

Janka nu-i răspunse nimic, întrucât îi era totuna, dar când Cabińska o anunţă că după amiază pleacă la Płock, aşa că trebuie să-şi împacheteze lucrurile, pentru că va veni o căruţă să le ia, spuse cu hotărâre:

— Mulţumesc pentru bunăvoinţă, doamnă director, dar eu nu plec nicăieri.

Cabińska exclamă uluită, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— Te-ai şi angajat, şi la cine, mă rog?

— Nu m-am angajat nicăieri şi nici n-o să mă angajez.

— Cum aşa, domnişoară, renunţi la scenă, tocmai dumneata care ai tot viitorul înainte!

— Îmi ajunge cât am jucat, răspunse cu amărăciune.

— Hai şi nu-mi mai face reproşuri; eşti doar în primul an şi nimeni nu ţi-ar fi dat roluri mari de la început.

— Nici nu mă voi mai strădui să le capăt.

— Şi eu care îmi făcusem planul că la Płock vei sta la noi, ar fi fost mai uşor şi pentru dumneata, iar Jadzia ar fi avut şi ea mai mult de câştigat. Gândeşte-te bine, domnişoară, îţi promit eu că nu vei duce lipsă nici de roluri.

— Nu, nu! M-am săturat de mizerie, nu mai am putere să îndur, şi pe urmă, nu pot, nu mai pot, răspunse încet, cu lacrimi în ochi, deoarece propunerea Cabińskăi îi surâse ca o lumină, ca un viitor mai bun, trezindu-i pentru o clipă înflăcărarea şi visurile de altădată, dar îşi aminti de starea ei şi de dificultăţile pe care le-ar întâmpina din această cauză, aşa că adăugă şi mai apăsat:

— Nu pot, nu pot! Dar nu-şi mai putu stăpâni lacrimile care începură să-i curgă pe faţă. Cabińska se apropie de ea şi o întrebă cu o compătimire sinceră:

— Pentru Dumnezeu, ce s-a întâmplat, domnişoară? Spune-mi şi mie, aş putea să te ajut cu ceva.

Drept răspuns, Janka se împurpură uşor, îi strânse mâna cu putere şi plecă în grabă.

Stanisławski veni la ea acasă şi-i propuse să plece cu el în provincie. Înfiinţa o trupă din opt până la zece actori cu participare la cheltuieli şi la venituri. Îi încredinţa Jankăi rolurile principale de amante şi-i garanta succesul în oraşele de provincie. Îi spuse pe cine angajase, numai tineri, debutanţi şi debutante, plini de entuziasm, putere şi talent, pe care îşi făgăduia să-i conducă pe drumul artei adevărate. Aproape o şcoală dramatică, al cărei învăţător şi părinte adevărat avea să fie el; din aceşti începători, intenţiona să crească artişti autentici, vrednici de teatru şi de tradiţiile lui.

Îl refuză cu hotărâre.

Îi mulţumi din toată inima pentru bunăvoinţa pe care i-o arătase în timpul verii şi se despărţiră cu părere de rău, parcă pentru totdeauna.

După plecarea lui Stanisławski, se decise să sfârşească odată cu toate acestea.

Nu-şi spuse cu hotărârea din urmă că vrea să moară, şi dacă cineva i-ar fi reproşat că se gândeşte la asta, ar fi negat cu sinceritate, dar ideea şi dorinţa încolţiseră deja în

adâncurile subconştientului.

Ştia când pleacă familia Cabiński, aşa că se duse la debarcaderul de pe malul Vistulei.

Sta pe podişcă şi privea la vaporaşul care se depărta, la valurile cenuşii ale Vistulei, ce se spărgeau plescăind de piloni, la întinderile acoperite de mohoreala ceţoasă a toamnei... O tristeţe şi o jale adâncă puneau stăpânire pe ea şi nu mai era în stare să se mişte, să se desprindă de apă.

Se lăsa noaptea şi Janka sta mereu cu ochii aţintiţi în gol; şirul felinarelor de pe mal se iţea din umbrele înserării ca o ghirlandă de flori gălbui care prelungeau pete luminoase şi tremurătoare pe suprafaţa mişcătoare, verzuie, a apei; zgomotul şi lărmuiala oraşului hăuiau surd în spatele ei, birjele treceau uruind peste pod, clopoţeii tramvaielor răsunau necontenit, în mulţimea trecătorilor se auzeau râsete; uneori ajungeau până la ea ecoul unei melodii, sunetele vioaie de caterincă, adierile calde ale vântului ori mirosul aspru al adâncului; totul se lovea de ea ca de o piatră poleită, alunecând în toate părţile.

În adâncuri, apa avea sclipiri ciudate, se înnegrea tot mai mult, dar pe fondul acesta întunecat se iţeau luciri de o clipă, flăcărui roşietice, dâre violete şi gălbui ca durerile radiaţiei. Acolo era o viaţă mai bună şi mai bogată, deoarece valurile clipoceau, atât de bucuroase, se spărgeau de piloni şi de bordura de piatră, apoi se reuneau îndată cu chiote de nebunie, se amestecau, încălecau unul peste altul şi pluteau mai departe. Aproape că le auzea râsul slobod, chemările şi glasurile de bucurie nemărginită.

— Ce faci aici, domnişoară?

Janka tresări şi se întoarse încet. Înaintea ei se afla Wołska şi o privea curioasă şi neliniştită.

— Nimic, mă uitam şi eu, răspunse încet.

— Hai să plecăm, aerul de aici nu e prea sănătos, îi spuse Wołska, luând-o de braţ, fiindcă citise în ochii ei stinşi gândul sinuciderii.

Janka se lăsă dusă şi abia mai târziu, când ajunseră la Zjazd, întrebă încet:

— Dumneata n-ai plecat?

— N-am putut. Vezi şi dumneata, boala lui Janek s-a agravat din nou. Doctorul mi-a interzis să-l scot din pătuţ şi-l cred, pentru că asta ar putea să-i fie fatal, şopti cu tristeţe. A trebuit să rămân, doar n-o să-l duc la spital. Dacă voi fi nevoită s-o fac, măcar să murim amândoi, că eu nu mă despart de el. Doctorul însă mă asigură că se va însănătoşi.

Janka privi cu un sentiment ciudat la chipul ei, care exprima o iubire puternică. Wołska arăta ca o femeie sărmană în pardesiul ei de culoare închisă, pătat, în rochia cenuşie, destrămată la poale; purta o pălărioară de orez şi mănuşi negre, cârpite, şi o umbrelă decolorată de ploi, dar prin acest înveliş de sărăcie strălucea ca soarele dragostea pentru copilul ei. Nu mai vedea nimic, nu-i păsa de nimic, pentru că nimic nu mai avea nicio însemnătate, dacă n-avea legătură cu băieţelul ei.

Janka păşea alături de ea, examinând-o cu admiraţie.

Îi cunoştea viaţa.

Provenea dintr-o familie de intelectuali cu stare, se îndrăgostise de un actor sau de teatru şi devenise actriţă. Cu toate că mai târziu iubitul o părăsise şi avusese parte de sărăcie şi umilinţă, nu mai putuse să renunţe la teatru, iar acum toată dragostea şi speranţele ei şi le punea în copilul care se îmbolnăvise grav încă din primăvară.

— De unde are atâta putere? îşi spuse, apoi o întrebă:

— Dumneata ce faci acum?

Wołska tresări, o rumeneală uşoară îi urcă în obraji, şi buzele îi tremurară dureros.

— Cânt... ce puteam să fac, trebuie să trăiesc şi să-l tratez pe Janek... cu toate că-mi este grozav de ruşine, n-am încotro. Of, soarta mea crudă! gemu.

— Nu înţeleg! Nu pricepea de ce îi este ruşine să cânte.

— Păi, vezi dumneata, domnişoară Janina, dar să rămână între noi, da? o imploră cu lacrimi în ochi.

— Ai cuvântul meu, cui pot să-i spun, că şi eu sunt tot singură.

— Cânt la un restaurant de pe strada Podwale, spuse

Wołska în grabă.

— La restaurant! îngână Janka, oprindu-se pe trotuar de mirare.

— Ce puteam să fac? Spune şi dumneata. Trebuie să mănânc şi să stau undeva... Cum puteam câştiga un ban, că eu nu ştiu nici măcar să cos. Acasă am învăţat să cânt binişor la pian, să vorbesc franţuzeşte, dar ce folos? Am văzut un anunţ într-un ziar că se caută o cântăreaţă, m-am dus acolo şi... cânt. Mi se plăteşte o rublă pe zi, masa şi... dar... o înecă plânsul, îi luă mâna Jankăi şi i-o strânse cu înfrigurare. Janka îi răspunse la fel şi merseră mai departe în tăcere.

— Domnişoară Janina, hai cu mine, o să-mi fie mai uşor!

Janka acceptă îndată.

Intrară în restaurantul „La pod” de pe strada Podwale.

Era o grădiniţă lungă şi îngustă cu vreo zece-cincisprezece copaci subţiratici. Nu departe de intrare se afla o fântână. Gardul din stânga, văruit, mărginea curtea vecină, unde trebuia să fie un depozit de cherestea, fiindcă printre uluci se vedeau grămezi înalte de trunchiuri şi scânduri. Piaţeta era luminată de câteva felinare.

Câteva zeci de mese albe, cu tăbliile din lemn băiţuit, şi de trei ori pe atâtea scaune abia rindeluite alcătuiau tot mobilierul acestui restaurant de vară. O clădire mică, fără etaj, şi acoperişul casei vecine închideau partea dreaptă; iar în fund, zidurile netencuite, în care se tăiaseră ferestre cu gratii, murdare, se înălţau ca un perete înalt; acesta era spatele fostului palat Kochanowski, care se afla la colţul străzii Kapitulna cu Miodowa.

Lângă gard, o estradă mică, acoperită de o copertină de pânză, deschisă din două părţi spre public, alcătuia un fel de nişă, tapetată cu hârtie obişnuită, cu stele argintii pictate pe un fond albastru.

Lămpile cu petrol, afumate, aruncau dintr-o parte o lumină murdară peste pianistul care, îmbrăcat într-un surtuc îngălat de pete de grăsime şi cu barba căruntă în neorânduială, chinuia claviatura pianului hârbuit, mişcându-şi automat mâinile şi capul.

Grădina era plină de clienţi din Oraşul vechi şi de meseriaşi.

Se strecurară prin înghesuială până la clădirea mică, în care era o cămăruţă destinată cântăreţilor, împărţită în două de o perdea roşie de creton; aceasta era garderoba pentru doamne şi pentru bărbaţi.

— Eu sunt gata! răsună un glas răguşit, de beţiv, dincolo de perdea.

— Poţi să începi, vin îndată, răspunse Wołska, îmbrăcându-se grăbită într-un costum bizar de culoare roşie.

În câteva minute fu gata şi ea.

Janka o urmă şi se aşeză în faţa estradei. Wołska apăru, încheindu-şi ultimele copci şi nasturii de la costum, apoi se înclină adânc în faţa publicului. Pianistul lovi clapele galbene şi cântecul începu:

„Între stejari, pe-o prăjină
Vin of! două turturele
Şi nu ştiu din ce pricină
Se sărută-n ciocurele”.

Vechea melodie sentimentală din *Cracovienii şi muntenii*[77] răsuna întreruptă doar de dese strigăte de bravo, de zgomotul halbelor ciocnite şi al farfuriilor, de uşile trântite şi de trosnetul săgeţilor la standul de tir. Felinarele împrăştiau o lumină tulbure, murdară; fete în şorţuri albe şi cu mâinile pline de halbe umblau printre mese, socoteau cu voce tare, aruncau restul, care zornăia pe tăblia meselor, făceau ochi dulci clienţilor şi răspundeau cu cinism celor care le abordau... Râsetele vulgare, glumele grosolane şi ironiile de trotuar irumpeau ca nişte rachete însoţite de hazul tuturor.

Publicul îşi manifesta mulţumirea strigând, bătând tactul cu bastoanele şi ciocnind halbele, Din când în când, cântecul nu se mai auzea deloc din cauza vântului care îndoia cu vuiet copacii ofticoşi, împrăştiind frunzele pe

[77] Comedie operă de W. Rogusławski (1757–1829).

estradă şi peste capetele ascultătorilor.

„Vaca noastră s-a gonit, hei”

continua să cânte Wołska. Costumul ei roşu, de comedie, cu tăietură adâncă la piept, ieşea în evidenţă ca o pată stridentă pe fundalul albastru, punându-i foarte bine în valoare faţa slabă, fardată din belşug, ochii adânciţi în orbite şi încercănaţi, trăsăturile ascuţite ca ale unui muritor de foame. Se legăna greoaie în ritmul melodiei:

„Ah de dor mă perpelesc
Pe Stach dulce să-l iubesc!”

Glasul răsuna spart, revărsându-se ca un uruit în larma beţivilor.

Râsetele brutale se înălţau în hohote pătrunzătoare, iar strigătele de bravo, rostite de gâtlejurile clienţilor de duminică, întrerupte de sughiţuri, răbufneau ca o hărmălaie răguşită spre estradă, odată cu glumele fără perdea care n-o cruţau deloc pe cântăreaţă.

Dar ea n-auzea nimic, cânta, indiferentă la toate şi rece; melodia, cuvintele şi mimica vădeau automatismele transei hipnotice; doar uneori îi căuta privirea Jankăi, parcă implorându-i mila.

Janka aci pălea, aci se învineţea; nu mai putea rezista în această atmosferă înţesată de alcool, în această îmbulzeală de beţivi care o umpleau de scârbă.

— Mai bine moartea! îşi spuse. Nu, n-ar fi în stare să distreze asemenea public, l-ar scuipa în faţă şi s-ar pălmui pe ea însăşi, apoi... fie şi în Vistula!

Wołska sfârşi cântecul, iar partenerul ei, îmbrăcat într-un costum cracovian, porni cu notele în mână pe la mesele clienţilor. I se aruncau în faţă cu brutalitate glume cinice, dar el se mulţumea să zâmbească întruna cu zâmbetul lui tâmp de beţiv înrăit, îşi şnuruia buzele nervos şi se ploconea cu umilinţă pentru monedele de zece groşi pe care i le aruncau pe note.

Wołska sta cu ochii închişi lângă pian, trăgea de panglica aurie de la bluză şi număra în gând, gemând de încordare, monedele pe care pianistul le puse lângă ea. Apoi începură să cânte iarăşi, de astă dată în doi, cuplete vesele, întretăiate de un soi de cracoviac[78] pe care-l jucau într-un ritm aproape somnolent.

După ce reprezentaţia luă sfârşit, Janka se despărţi de Wołska fără să-i spună un cuvânt despre impresia pe care i-o făcuse localul şi ieşi aproape alergând din grădină; fugea de asemenea clienţi, de înjosire.

Toată ziua următoare o petrecu în camera ei, fără să mănânce şi fără să se gândească aproape la nimic; zăcea în pat şi privea în tavan, urmărind în neştire ultima muscă ce abia se mai târa amorţită, aproape moartă.

Seara veni Sowińska, se aşeză pe o ladă şi-i spuse cu asprime, fără nicio introducere:

— Am şi închiriat camera, aşa că de mâine trebuie să te muţi, domnişoară. Iar pentru datoria de cincisprezece ruble, îţi opresc toate hainele; am să ţi le dau înapoi, când îmi dai banii.

— Bine, răspunse Janka şi se uită indiferentă la ea, de parcă totul era foarte firesc. Bine, o să mă mut, adăugă mai încet şi se ridică din pat.

— O să te descurci, nu-i aşa? Te pomeneşti că mâine-poimâine vii în trăsură la mine! spuse Sowińska şi o flacără de ură îi sticli în ochii rotunzi.

— Bine, repetă Janka şi începu să umble prin încăpere.

Văzând că nu-i răspunde nimic, Sowińska plecă.

— Acum toate s-au sfârşit! şopti Janka surd şi gândul morţii se formulă, luminându-i amăgitor ungherele conştiinţei.

— Ce este moartea? Uitare, doar uitare! îşi răspunse cu voce tare, oprindu-se şi cufundându-şi privirea în adâncurile întunecate care se deschideau înaintea ei.

— Chiar aşa, uitare, numai uitare, repetă încet şi rămase multă vreme încremenită, uitându-se la flacăra lămpii.

Noaptea se scurgea încet, casa se liniştea, luminile se

[78] Joc specific din ţinutul Cracoviei.

stingeau una după alta şi peste tot se înstăpânea o tăcere tot mai adâncă; totul se cufunda într-o linişte somnolentă, doar la intrare răsuna clopoţelul din când în când, iar de pe stradă se auzea huruitul birjelor.

Văzduhul devenise cenuşiu şi zorile începuseră să albească încet întinderile, desluşind contururile slabe ale acoperişurilor, când se trezi şi, uitându-se prin încăpere, înţelese că hotărârea era luată. Zvâcni de pe scaun şi, împinsă de un gând care-i aprindea în ochi un foc ciudat, se îndreptă repede spre uşă, dar trosnetul clanţei apăsate o umplu de spaimă. Se clătină pe picioare, se rezemă de tocul uşii şi răsuflă adânc o vreme, apoi îşi scoase pantofii din picioare, trecu prin antreu cu mare grijă şi ajunse într-o cameră mai mare, vecină cu bucătăria, în care mâncau şi care era atelier ziua şi dormitor noaptea pentru fetele angajate la lucru. O învălui un aer înăbuşitor, lânced. Cu mâinile întinse şi ţinându-şi răsuflarea, înainta spre bucătărie atât de încet, încât i se păru că durează o veşnicie. Se opri o clipă şi stăpânindu-şi tremurul de spaimă, ascultă respiraţia şi gâfâitul celor ce dormeau, apoi porni mai departe strângând din dinţi cu puterea disperării. De efort şi de frică, era leoarcă de sudoarea care-i intra în ochi, iar bătaia inimii, încetinită şi nespus de dureroasă, o simţea pulsându-i aproape în gât. Uşa de la bucătărie era întredeschisă, aşa că se strecură ca o umbră şi se împiedică de patul slujitoarei, care se afla lângă uşă. Îngheţă de spaimă şi rămase multă vreme nemişcată şi cu răsuflarea tăiată, cu viaţa atârnându-i parcă de un fir de păr, fixând cu privirea contururile abia schiţate în întuneric ale patului. Recăpătându-şi puterea şi curajul, se apropie de poliţele pe care se aflau tot felul de ustensile de bucătărie, întinse mâna şi le pipăi cu mare grijă până când dădu peste sticluţa cu esenţă de oţet; o văzuse aici cu câteva ceasuri în urmă şi, găsind-o acum, o scoase cu atâta grabă dintre celelalte lucruri, încât un capac de metal căzu pe duşumea. Janka îşi aplecă fără să vrea capul, deoarece zgomotul îi răsună în urechi atât de puternic, de parcă lumea întreagă se prăbuşea peste ea.

— Cine-i acolo? întrebă slujitoarea trezită de zăngănitul capacului. Cine-i acolo? repetă mai tare.

— Eu sunt... am venit să beau apă... răspunse Janka după un răstimp cu glasul înăbuşit, strângând nervos sticluţa la piept. Slujitoarea mormăi ceva nedesluşit şi nu mai zise nimic. Gonită parcă de furiile nebuniei, Janka nu se mai feri să n-o audă sau să nu trezească pe cineva, alergă în camera ei, se închise cu cheia şi abia atunci se prăbuşi pe pat pe jumătate moartă de epuizare. Tremura atât de tare, încât i se părea că se desface în bucăţi; lacrimile pe care nici măcar nu le mai simţea, începură să-i curgă şiroaie pe faţă şi astfel se mai linişti şi adormi. Dimineaţa, Sowińska îi aminti din nou de mutare şi, arătându-i uşa, îi spuse cum nu se poate mai brutal, să plece. Janka se îmbrăcă în grabă şi plecă în oraş fără să scoată o vorbă.

Merse pe străzi, gândindu-se la singurătatea ei şi la vârtejul ameţitor în care mintea i se cufunda tot mai adânc. Trecu pe Nowy Świat, merse pe Aleile Ujazdowski şi se opri abia în parcul Łazienki, pe malul lacului.

Copacii înţepeniseră şi frunzele îngălbenite aşterneau aleile cu un covor galben. În văzduh, stăruia calmul unei zile senine de toamnă, doar câte un stol de vrăbii trecea gălăgios din când în când sau lebedele gâgâiau jalnic şi băteau cu aripile apa verde murdară, asemenea catifelei ponosite.

Semnele toamnei care îngălbenea şi irosea viaţa vegetală se vedeau pretutindeni; oriunde îşi făcea apariţia, frunzele se uscau şi cădeau, iar ultimele flori de ochiboului îşi înclinau căpşoarele moarte de pe care picurau boabele de rouă ca nişte lacrimi răposate.

— Moartea, şopti, strângând sticluţa cu esenţă de oţet, şi se aşeză pe aceeaşi bancă pe care stătuse şi în primăvară; avea impresia că adoarme treptat şi gândurile o părăsesc, deoarece conştiinţa începea să-şi piardă controlul; înceta să mai simtă şi să mai ştie.

Toată vlaga se scurgea din ea şi murea ca natura din jurul ei, care părea că se stinge, dându-şi suflarea din urmă.

O bucurie calmă şi tăcută îi umplea sufletul, totul îi pie-

rea din memorie; toate necazurile, amărăciunile şi hărţuielile se ştergeau, păleau şi se spulberau, absorbite parcă de soarele palid de toamnă, care încremenise deasupra parcului; parcă nu ea fusese aceea care le îndurase, ea nu simţise nimic şi nu suferise niciodată... Avea impresia că se face tot mai mică şi mai subţire, ca cerculeţul din apa despicată de pieptul lebedei, care revine la loc numaidecât şi piere într-un tremur imperceptibil; că se micşorează şi se închirceşte, ca frunza aceea agăţată în sârma ghimpată a îngrăditurii, care foşneşte abia auzit, tremură şi cade dusă de adierea uşoară a vântului acolo... în prăpastia fără fund... în moarte. Apoi iarăşi i se părea că se destramă ca pânza de păianjen care acoperise gazonul, fluturându-şi în aer semnele lucitoare, că se deşiră în fâşii, în fire tot mai subţiri şi încetează să mai simtă, pulverizându-se în infinit. I se făcu milă de ea, o duioşie neînţeleasă îi umplu inima de lacrimi.

— Sărmana de mine... cât sunt de nefericită... şoptea parcă despre altcineva, ale cărui suferinţe le împărtăşea şi-i părea grozav de rău; un spasm de durere nespusă îi strânse inima, strivind-o sfâşietor, aproape impersonal.

Sufletul i se descompune în agonie şi nu mai înţelege nimic. Ce fel de necazuri au învins-o? Ce nenorociri au doborât-o? De ce plânge? Cine este ea?

— Moartea, repetă instinctiv, şi cuvântul are un ecou inconştient în mintea şi nervii ei, storcându-i doar câteva lacrimi.

Se oprise fără să ştie înaintea faunului care dansa.

Ploile îi înnegriseră trupul de piatră, părul cârlionţat ca florile de zambilă devenise cenuşiu, iar faţa brăzdată de pâraiele de apă era parcă mai lungă decât în primăvară, dar în ochi îi scânteia şi ardea aceeaşi flăcăruie batjocoritoare, în timp ce picioarele-i strâmbe dansau mereu cu înfocare.

— Iha! Iha! Iha!... părea să cânte şi să-şi scuture fluierul, să râdă, să-şi bată joc de toate şi să-şi ridice obraznic spre soare capul încununat parcă de o coroniţă de bacantă, alcătuită din frunzele căzute.

Se uită la el, dar neputând să-şi amintească şi să înţeleagă nimic, plecă.

Pe strada Nowy Świat, într-un hotel, solicită o cameră, apoi ceru cerneală, hârtie de scris şi două plicuri. Gând i se aduse totul, închise uşa cu cheia şi scrise două scrisori; una scurtă, uscată şi dureros de ironică lui Orłowski, tatăl ei, şi alta cu totul calmă lui Głogowski. Îi anunţa pe amândoi că se sinucide.

Scrise adresele cât mai exact, cu anume grijă chiar, şi le puse la vedere.

După care, cât se poate de liniştită, scoase sticluţa din buzunar, o destupă, privi lichidul în lumină şi fără să mai stea pe gânduri, fără să ezite o clipă, bău până la fund...

Deodată îşi încrucişă braţele, pe faţa palid-vineţie îi alunecă o lucire de spaimă, iar ochii orbiţi parcă de golul nemărginit care se deschidea înaintea ei, se închiseră şi se prăpăstui pe spate cuprinsă de dureri cumplite.

Câteva zile mai târziu, Kotlicki, întorcându-se de la Lublin, unde-l instalase pe Topolski cu trupa lui, răsfoia ziarele într-o cofetărie şi citea cu totul întâmplător la rubrica de nenorociri următoarea înştiinţare:

„Sinuciderea unei actriţe

Marţi, într-o *Chambre garnie* de pe Nowy Świat, personalul de serviciu a auzit gemete într-o cameră închiriată cu o oră înainte de o femeie necunoscută, a spart uşa şi a văzut o privelişte cutremurătoare.

Pe duşumele se zvârcolea în dureri o femeie tânără şi frumoasă. Două scrisori, lăsate de disperată, lămureau că era vorba de Janina Orłowska, fostă coristă în trupa condusă de Cabiński, care în sezonul trecut dădea spectacole într-un teatru-grădină.

A fost chemat medicul şi bolnava a fost dusă în stare de inconştienţă la spitalul «Copilul Isus». Starea ei este gravă, există însă unele speranţe... Orłowska s-a otrăvit cu esenţă de oţet; sticluţa a fost găsită în cameră. Cauza acestui act disperat nu se cunoaşte. Cercetările sunt în curs...”

Kotlicki citi de câteva ori anunţul, se încruntă, păli, se trase de mustaţă, citi încă o dată şi, în cele din urmă, mototoli „Curierul” şi-l aruncă înfuriat pe jos.

— Comedianta! Comedianta! şopti cu dispreţ, muşcându-şi buzele.

Wolborka, 15 noiembrie 1894.

FRĂMÂNTĂRI

PARTEA ÎNTÂI

I

— O telegramă de la doctor; vine cu mărfarul de unu; se vede că l-aţi chemat dumneavoastră, domnule şef?

— Asta nu te priveşte pe dumneata! mormăi impiegatul de mişcare[79], primind telegrama.

Telegrafistul se retrase, încurcat întrucâtva, în încăperea în care se afla telegraful, se aşează lângă aparat, îşi înfundă degetele nervoase, lungi şi slabe, în părul cânepiu şi îşi aţinti privirile pe fereastră la ziua ceţoasă de toamnă. Pretutindeni domnea liniştea, înecând parcă întreaga staţie în plictiseală, frig şi umezeală. Ploaia răpăia în geamuri uniform, adormitor, legând parcă cerul şi pământul cu miliarde de firişoare piezişe, iar ceasul, aşezat într-o cutie înaltă şi cu cadranul afară, pe peron, ticăia groaznic de monoton.

Telegrafistul nu putea sta locului, se ridică de pe scaun şi începu să se preumble în vârful picioarelor, privind cu oarecare teamă la uşa deschisă de la biroul impiegatului. Se uită înapoi la peronul acoperit de băltoace lucitoare, ascultând cu fruntea rezemată de geamul uşii sunetele pianului, care abia se auzea de la etaj; renunţă însă repede, întrucât ritmurile egale, uniforme, repetate mereu, îl iritau şi mai mult. Se aşează iarăşi lângă aparat şi începu să scrie o scrisoare.

„Mămico! Mă plictisesc atât de mult, dragă mamă, încât îmi vine să plâng. E atâta umezeală, atât de frig şi atât de

[79] La Bukowiec, staţie de mică importanţă, un fel de haltă, impiegatul de mişcare era şi şeful gării.

urât, că-mi vine să-mi iau lumea în cap. Mamă, o să mai stau mult aici, la Bukowiec? Pentru că, pe lângă toate astea, nu mă simt bine deloc. Ieri mă cam înţepa sub spata stângă, m-am frecat cu camfor şi mi-a trecut, dar astăzi limba mi-e puţin încărcată şi n-am poftă de mâncare, deşi raţa pe care mi-ai trimis-o, mai ales umplutura, a fost grozavă. Îţi trimit coşuleţul, şase perechi de manşete murdare şi ghetele care trebuie pingelite. Poate-mi cumperi şi mie nişte mănuşi albastre cu broderie neagră şi mi le trimiţi. Mamă, află că astăzi de dimineaţă am fost atât de necăjit, încât mi-a fost frică să nu mă îmbolnăvesc, pentru că Andrzejowa a spart brotăceii pe care mi i-a adus unchiu' de la Viena, ţii minte, nu? Erau atât de frumoşi şi le plăceau tuturor. Mămico, mi-ar trebui şi haina de flanelă, pentru că gerurile pot să înceapă de pe o zi pe alta; cred că nu e nevoie să-mi cumperi una nouă, atâta vreme cât cealaltă..."

Ascunse scrisoarea sub hârtii; aparatul semnaliză brusc apoi începu să imprime pe panglica îngustă care se desfăşura de pe rolă. Telegrafistul citea cu atenţie, când intră pe uşa de la peron Świerkoski, un brunet înalt, slab, cu barba rară şi cu ochi negri, neliniştiţi, într-un cojoc scurt, de culoare deschisă, în cizme şi cu o glugă impermeabilă pe cap.

— Amis, hai, căţelule, vino! Amis, hai dragă, vino la stăpânul tău! îşi chemă mângâietor câinele care se oprise înaintea uşii, temându-se să intre; se aşezase pe trepte, privea neliniştit la stăpân şi da din coadă.

— Închide, domnule, uşa, că e frig!

— Amis, păcătosule! strigă Świerkoski; câinele începu să scâncească jalnic, se lungi pe burtă şi se târî la picioarele lui. Świerkoski îl apucă de ceafă şi-l împinse înăuntru. Câinele chivni şi se strecură cât putu de repede sub canapeaua tapiţată cu muşama, pe care se aşeză Świerkoski, iritat şi posomorât ca imaginea acestei zile de octombrie. Świerkoski se frânse în două, întocmai ca un briceag care se închide, sprijinindu-şi faţa în pumnii aşezaţi pe genunchi. Tăcu o vreme, în timp ce ochii îi alergau neliniştiţi pe duşumeaua presărată cu mucuri de ţigări; de

câteva ori îşi pironi privirile pe lădiţa roşcată, pe care albea inscripţia „Trusă de prim ajutor, Staţia Bukowiec”; urmări ultimele muşte ce se târau alene pe podea, apoi începu să se uite când la ghetele telegrafistului, care îşi schimbau mereu poziţia, când la grămăjoara dezordonată de hârtie înălţată pe jos de panglica ce continua să se desfăşoare de pe rolă; în cele din urmă, îşi chemă încet câinele. Amis îşi arătă cu teamă capul cenuşiu, apoi, căpătând curaj, sări pe canapea şi începu să-i lingă faţa.

— Acolo!... şuieră Świerkoski, arătându-i uşa. Câinele plecă încet şi se aşeză lângă uşă, privindu-l jalnic, parcă rugător, cu ochii lui negri. Świerkoski scoase din sân pe furiş o curea împletită, se uită mângâietor la câine, zâmbind îngăduitor şi şopti;

— Hai, Amis, vino, băiatule, vino la mine! Câinele se apropie sărind de bucurie. Stăpânul îl înşfacă de ceafă şi începu să-l bată cu cureaua, bodogănind:

— Ai să-ţi asculţi stăpânul, drăguţule, nu-i aşa? Ai să-l asculţi, băiatule? Amis o să fie cuminte, nu?

Câinele se smucea şi schelălăia disperat, pielea acoperită de păr cenuşiu, scurt, lucios ca mătasea, i se încreţea ca tremurul valurilor; se zvârcolea, lingea cizmele stăpânului şi-l ruga din ochi, dar Świerkoski se înfuriase şi-l lovea tot mai înverşunat, certându-l:

— Ai să stai cuminte, băiatule, nu-i aşa? N-o să mai latri, prietene, nu?

— Ce faci, domnule? Pe Dumnezeul meu, nu poţi avea o clipă de linişte! strigă impiegatul, venind în fugă din camera lui. Privi ameninţător şi se retrase, trântind cu mânie uşa după el.

— Idiotul! murmură Świerkoski, lăsă câinele, ascunse cureaua şi se îndreptă. Câinele începu să-şi lângă blana, aruncându-i din când în când priviri temătoare din colţul în care zăcea. Świerkoski îşi aprinse ţigara, îşi ciupi barba rară, zâmbi prietenos câinelui, cu o dragoste sălbatică parcă, apoi se apropie de fereastră, uitându-se pe linie, unde vreo cincisprezece muncitori cu saci pe cap, din care-şi făcuseră glugi, lucrau la traverse.

Liniştea îndelungată fu întreruptă de telegrafist, deoarece aparatul tăcuse:

— Plouă tare, nu-i aşa?

— Aşa-i.

— Noroiul e mare?

— Este.

— Un octombrie de spaimă!...

— De spaimă, răspunse ca un ecou, Świerkoski.

— Stai să vezi ce-o să fie la iarnă!

— Ce să fie, iarnă!

— Eu nu mai pot rezista, cu plictiseala asta îmi vine să-mi iau câmpii.

— Vezi să n-ajungi să-l muşti pe Amis al meu, şopti Świerkoski batjocoritor.

La auzul numelui său, câinele scheună încet şi se aşternu la picioarele stăpânului.

— Păcătoasă slujbă. Nu poţi să te duci nicăieri, nu tu oameni, nu tu distracţie...

— Bine, dar dumneata te duci deseori pe la... Grzesikiewicz, spuse apăsat.

— Da, dar... tânărul Grzesikiewicz, domnul Andrzej, deşi nu-i din lumea mea, e un om foarte cumsecade, însă rareori poate fi găsit acasă, iar să încap pe mâna tatălui său, un ţăran simplu, mulţumesc. Te duce îndată la crâşmă, te cinsteşte cu votcă şi cârnaţi, adună tot satul şi plăteşte pentru toţi, iar când se îmbată, începe să te sărute, se scuturã nervos şi scuipă cu scârbă. Ultima dată am crezut că leşin, dar am întotdeauna o sticluţă cu eter la mine, aşa că m-am înviorat şi am dat bir cu fugiţii.

— Eşti foarte delicat, domnule, rosti încet Świerkoski şi-i aruncă o privire ironică.

— Cum nu se poate mai natural, doar n-am crescut într-o colibă şi nici pe trotuar.

— Asta o ştim cu toţii, păi cum, ai crescut în saloane, în atlas şi leagăn aurit, lângă mama şi unchiuleţ, cu doică, bonă şi doctor, cu Feluś, ca Amis al meu, îl luă în râs Świerkoski, uitându-se cu ură la el.

— Da, chiar aşa, răspunse telegrafistul cu anume

mândrie, dar nu prea înţeleg ce-i caraghios în asta şi de ce râzi dumneata. Eu n-am nicio vină că dumneata n-ai crescut la fel, dealtfel această inegalitate este firească, întrucât...

— Într-adevăr, e firească, îl întrerupse repede, pentru că mai târziu totul se plăteşte, pentru că mai târziu un om crescut în puf, ca dumneata, domnule Babiński, trebuie să-şi ia o slujbă, să muncească, să nu doarmă noaptea, să-şi obosească ochii pentru o leafă de mizerie, s-o întristeze pe mama, că se plictiseşte şi i s-au rupt pantofii! hi! hi! hi! încheie Świerkoski cu un râs penibil, gemut, ascuţit ca hârşcâitul oţelului pe sticlă.

Stasio se îmbujoră ca o fată, ochii i se umplură de lacrimi de părere de rău, buzele pline, trandafirii, îi tremurară nervos, dar nu răspunse nimic, îşi descheie doar gulerul de la uniformă, mirosi eterul pe care-l purta totdeauna la el şi întrebă împăciuitor:

— Nu cumva ai vreo carte de citit?

— Nu! N-am bani pentru prostii, răspunse grosolan.

Stasio îl privi cu o milă îngăduitoare şi schimbă iarăşi vorba.

— Azi noapte a venit un pachet mare pentru dumneata de la Varşovia.

— A venit, exclamă Świerkoski bucuros, ridicându-se. N-ai băgat de seamă dacă era împachetat în rogojini?

— Da, era foarte bine împachetat. Ai cumpărat ceva?

— E... nu... nu... de unde bani, mi-au trimis ai mei o vechitură, transportul mă costă atât de mult, încât regret că am acceptat-o, spuse grăbit, aruncând priviri neliniştite în jur.

Aparatul începu să ţăcăne, Stasio citi iarăşi panglica, apoi se ridică, ieşi pe peron, trase clopoţelul şi reveni numaidecât.

— Semnalul de la Kielce, a plecat trenul, îi spuse muncitorului care veni la auzul clopoţelului.

— Hai să bem o votcă! îl invită Świerkoski, îmblânzit parcă.

— După ce trece trenul, mă rog, cu toate că, la drept vor-

bind, votca îmi face rău.

— Nu-i nimic, îţi trimite mama medicamente! Izbucni în râs şi-l bătu prieteneşte pe abdomen, deoarece, deşi îşi bătea joc de el întruna, se aveau destul de bine.

— Auzi, domnule? Impiegatul vorbeşte singur.

Începură să asculte. Din biroul lui Orłowski răzbăteau glasuri de sfadă; uneori se auzeau vorbe mai apăsate, înjurături, apoi iarăşi o voce umilă şi rugătoare, abia auzită.

— Idiotul! Trebuie să fi greşit iar, şi acum se ceartă singur şi îşi tot explică. Dacă ăsta n-o să ajungă la Bunii fraţi, apoi eu, Świerkoski, o să am milioane. Dumneata încă nu-l cunoşti bine, dar noi... Nu apucă să-şi sfârşească vorba, fiindcă Orłowski intră în camera telegrafului; era foarte furios, ochii negri, mari, cu luciri sângerii, îi ardeau de mânie, iar faţa cu trăsături regulate, foarte frumoasă încă, desprinsă parcă din vechile portrete de senatori veneţieni, pictaţi de Tintoretto[80], înconjurată de păr des, cărunt, şi mărginită de o barbă splendidă, care ajungea până la jumătatea pieptului, semeaţă şi îndârjită, cu sprâncene aproape stufoase, era vânătă din cauza iritării. Trecu pe lângă ei fără un cuvânt şi ieşi pe coridor.

Urcă încet la etaj pe scările de piatră, în timp ce-şi frângea mâinile, mormăia vorbe neînţelese şi zâmbea îngăduitor şi de sus.

Intră la bucătărie, se uită cercetător la toate lucrurile, privi la focul de sub plită şi întrebă cu glasul coborât pe servitoarea care curăţa cartofi lângă fereastră.

— Domnişoara Janina doarme?

— Nu ştiu, da’ mă duc acuşica să văd.

— Nu e nevoie, spuse în grabă, intră în camera învecinată, care servea de sufragerie, şi privi prin draperiile lăsate în dormitorul fiicei. În întunericul prea puţin rărit de dârele zilei mohorâte, care pătrundeau prin storurile trase, desluşi după o vreme patul şi trăsăturile palide, nesigure, ale Janiei care stătea întinsă. Auzise pesemne zgomotul paşilor lui, pentru că se mişcă în aşternut. Orłowski îi simţi privirile aţintite asupra lui şi se retrase încurcat. Mai

[80] Tintoretto (1518–1594) – pictor renascentist italian.

rămase o clipă în faţa draperiei, îşi ridică vârful bărbii la gură, îl muşcă, apoi se întoarse la birou. La telegraf îl găsi pe Karaś, mecanicul de rezervă, care locuia la Bukowiec, fiindcă aici se găsea o locomotivă de rezervă, gata în orice clipă să pornească în ajutor la nevoie, îl salută printr-un semn din cap şi intră la el, închizând uşa în urma lui.

— Ştii, Świerk, începu Karaś aşezându-se pe lădiţa cu medicamente pentru primul ajutor, din zi în zi semeni tot mai mult cu câinele tău, acum te şi decolorezi... Domnule Babiński, dumneata care eşti foarte învăţat, ai făcut probabil trei clase întregi, spune-mi şi mie dacă, după Darwin[81], oamenii se trag din maimuţe sau din câini?

— În orice caz nu din Karaşi.

— Eu nu sunt vrednic de asemenea onoare, nu sunt vrednic! râse Karaś, îşi frecă mâinile şi începu să umble încoace şi-ncolo cu paşi mărunţi. Statura-i nu prea arătoasă, slabă şi scundă, bărbuţa ascuţită, firavă, şi nasul lung, ochii mici şi pătrunzători, fruntea foarte boltită, părul rar, roşcat, umerii obrazului ieşiţi în afară, urechile vinete de frig, picioarele-i subţiri – toate acestea tremurau, săreau şi se mişcau mereu, de parcă toate mădularele, vârâte într-un cojoc gros, acoperit cu pânză cauciucată, lucioasă, şi muiate cu ulei şi unsori, ţopăiau fără întrerupere, ameninţând să se dezgrădineze.

— N-ai vreo carte nouă? îl întrebă Staś.

— Ba am, dar citesc la ea, că abia ieri am căpătat-o. *Bon,* o să ţi-o împrumut şi dumitale, e o povestire grozavă şi cu atâta piper, cum ne place nouă, domnule Stanisław. Izbucni în râs, îşi frecă mâinile, ochii începură să-i sticlească, îşi arată dinţii şi porni iarăşi să umble prin încăpere.

— Ai să vezi, e acolo o întâlnire între doi îndrăgostiţi, scrisă fantastic, îţi clocoteşte sângele când citeşti, nu alta; dumneata o să ai nevoie de eter sau, mai bine, să-ţi pui cataplasme cu hrean înainte de a începe cartea.

— Mulţumesc, eu nu citesc astfel de cărţi, răspunse Staś împurpurându-se.

---

[81] Ch. Darwin (1809–1882) – naturalist englez, autorul teoriei evoluţioniste.

— *Bon!* fecioară angelică, foarte bine faci, porumbel nevinovat, atunci mulţumeşte-te cu lăptişor, unge-te cu camfor, întinde-te în pat şi citeşte pe Hoffmanowa Tański[82], că e bună şi pentru somn şi pentru digestie. Să lăsăm gluma, adăugă mai serios. Cred că Zaleska trebuie să aibă niscaiva cărţi, doar e femeie şi, pe deasupra, şi frumoasă şi cultivată, dacă e să ne luăm după soţul ei.

— Cântă foarte frumos la pian, îl întrerupse Staś şi roşi iar.

— Nu mai roşi domnule, ca o fată mare, persoana e vrednică de dragostea dumitale, îmi place.

— Pentru un prăpădit de Karaś, e o ştiucă prea mare, te-ar înghiţi dintr-o dată.

— Nu te teme, Świerkoski, nu te teme pentru mine! Am avut eu de-a face şi cu balene mai mari şi a fost *bon.*

Începu să-şi frece mâinile şi râse atât de încet, profund şi respingător, încât Staś îi întoarse spatele. Nu putea să se uite la ochii lui, aburiţi de ceaţă alburie, şi la dinţii ascuţiţi, galbeni, rânjiţi. Se cutremura tot şi se mişca în toate părţile.

— Ştiţi, începu iarăşi, liniştindu-se, am fost ieri la Kielce, şi mi s-a întâmplat o chestie formidabilă... *belissimo,* ascultaţi, *bon?*

— Nu ne interesează, păstreaz-o pentru Karasica ta, o să-ţi fie recunoscătoare, îl întrerupse Świerkoski.

— Vine trenul! strigă un muncitor, crăpând uşa de la peron.

Orłowski apăru cu şapca roşie pe cap, îşi puse mănuşile de un alb imaculat şi plecă pe peron.

Karaś ieşi pe treptele din faţa gării. Świerkoski se frânse iarăşi în două, iar Babiński începu să transmită la aparat, notând şi dând semnale electrice.

Trenul se rostogoli pe şine cu un zgomot asurzitor şi, frânând, se opri; masa de fierotenii scrâşni greoi, peronul pustiu se învioră puţin, deoarece câţiva ungători şi frânari coborâră din vagoane şi începură să-şi îndrepte trupurile cocoşate.

---

[82] Klementyna Hoffmanowa Tański (1798–1845) – scriitoare şi pedagog polonez; a scris literatură pentru copii şi romane istorice şi de moravuri.

Deschizându-şi umbrela, Orłowski se plimba nouros de-a lungul trenului; când trecea pe sub ferestrele prin care se revărsau într-un pârâu neîntrerupt gamele cromatice, îşi încrunta sprâncenele nervos, strângea mai tare mânerul umbrelei, grăbea pasul şi privea la ultimele ferestre, cele de la colţ, de deasupra telegrafului, care erau complet acoperite. Se plimbă astfel, oftând şi revenind, până când trenul începu iarăşi să gâfâie, să scoată aburi, să troznească, să scrâşnească, să fluiere şi porni mai departe, lăsând în urmă nori de fum roşcat, care se destrămau printre copacii aproape desfrunziţi din grădiniţa staţiei şi se alungeau pe lângă peretele drept al pădurii care începea dincolo de linii.

Orłowski se întoarse la birou; după ce închise uşa, Świerkoski se ridică şi propuse:

— Haideţi la o votcă.

— Vin şi eu îndată; să întreb numai unde a ajuns personalul, răspunse Staś, semnalizând la aparat.

Karaś şi Świerkoski plecară la bufet. Câţiva evrei cu hainele ude moţăiau pe bănci, aşteptând trenul de persoane, iar la bufet, înghesuit între dulap şi sobă, ascuns după un ziar, sforăia în lege barmanul. În alt colţ al sălii mari, murdare, câţiva feroviari şi muncitori jucau cărţi.

Trecură în cealaltă sală, pustie acum.

— În sănătatea ta, Świerk, a calului tău, a câinelui tău şi a înşelătoriilor tale, *bon!*

— Aşteaptă puţin, să vie şi Babiński, o să bem cu toţii.

— *Bon,* dar spune-mi, nu cumva vrei să te însori sau aşa ceva cu domnişoara Zofia?

Świerkoski se strâmbă, se ciupi de bărbuţă, privirile îi alunecară prin încăpere, îşi băgă mâinile în mâneci şi răspunse:

— E... ce-aş putea să-i dau eu soţiei să mănânce, pietriş, şi traverse, nu-i aşa?

— Da, şi muşchi, ca şi la cal!

— N-ai decât să râzi... dar eşti însurat şi ştii cât te costă o soţie, deşi a ta e un adevărat înger.

— *Bon,* un înger la pătrat, spune.

— Şi pe urmă; ce sunt toate domnişoarele astea? Unde să găseşti una sănătoasă, deşteaptă, bună gospodină care să ţie banul din scurt? Dacă e vreuna, apoi n-are nicio leţcaie, iar dacă are, ţine nasul pe sus şi crede că-i vreo regină cu nişte pretenţii...

— O, chiar aşa, vor să mănânce, trebuie să umble în pantofi, să aibă rochii şi câteodată şi cine ştie ce plăceri, vor să trăiască omeneşte; împieliţatele, uite ce le pofteşte inimioara!... Ba, pe deasupra, nu le place să le baţi ca pe câini sau pe ţărani... râse Karaś.

— Vorbă degeaba, dac-aş avea cu ce, aş trăi şi eu ca oamenii, iar dacă fac economii, dacă vreau să-mi găsesc o soţie care să ţie la bani, e numai pentru ca să trăiesc omeneşte mai târziu. Oho, eu unul ştiu că voi trăi altfel, da, da... Ştii ce, aici cunosc o singură fată cu care m-aş căsători fie şi mâine, deşi e mare cucoană...

— Grzesikiewicz o să se-nsoare cu fata impiegatului?

Świerkoski îl privi cu luare aminte, se îndoi de spate, îşi băgă şi mai adânc mâinile în mâneci şi nu răspunse, deoarece când auzi de Grzesikiewicz, i se urcă sângele la cap.

Stasio veni în fugă şi începură să bea votcă.

— Trebuie să mă grăbesc, pentru că am de expediat corespondenţa cu personalul.

— *Bon,* dar mai e un loc de unde poţi lua cărţi, domnişoara Orłowska.

— A, cea care s-a otrăvit; n-o cunosc deloc, am văzut-o doar atunci când au transportat-o din vagon în casă.

— Deci dumneata habar n-ai de ce s-a întâmplat? *Bon,* o să-ţi spun eu.

— Ştiu prea puţin, am auzit că s-a certat cu tatăl ei, a plecat la teatru şi pe urmă s-a otrăvit, am citit chiar eu într-o gazetă. Eram deja la Bukowiec, când impiegatul s-a dus după ea la Varşovia. Ce hram poartă?

— E o nebună, ca şi tatăl ei, şopti Świerkoski.

— Da, dar e frumoasă şi cultivată, o femeie semeaţă, foarte frumoasă, cu trăsături minunate, privirea mândră, ochii mari şi focoşi, *belissima,* s-o tot săruţi.

Începu să tremure, râzând încet şi frecându-şi mâinile.

— Face să mai bem câte-o picătură. Ei, domnule bufetier, şase tari.

— De ce şase deodată?

— Aşa o să fie *bon,* domnule Staś, să avem de rezervă.

— Ia ascultaţi, spuse Świerkoski, ridicându-şi capul de pe genunchi. Vreau să vă propun ceva, o afacere pe cinste din care putem să câştigăm bine.

— *Bon,* Świerk, dă-i drumul.

— Ştiu că se vinde o dâlmă de pădure, nu prea mare, cu o mie cinci sute de ruble, e aproape de linia ferată, am văzut-o nu e mult. Scoatem sigur o mie de ruble câştig, am şi găsit unde să duc lemnele la Radom. Hai s-o cumpărăm împreună, e o afacere grozavă.

— E... cumpăr-o singur, eu n-am bani, şi pe urmă m-ai înşelat astă iarnă cu cărbunii, lasă-mă-n pace, ştiu eu, nu te mai dezvinovăţi, ca să nu-ţi spun cine eşti...

— A, spune, că eu nu mă supăr, nu mă supăr deloc...

— *Bon,* te-ai purtat cu mine ca un porc, asta-i... bufetul! Şase tari! comandă.

— Doar atât, nu e prea mult, se miră Świerkoski, începu să râdă, îşi strâmbă gura spre stânga, îşi ciupi barba, îşi alunecă privirea peste chipurile conlocutorilor şi continuă: da, nu e prea mult, pentru că puteam să te păcălesc mai bine şi n-am făcut-o, aşa-i comerţul, dragul meu.

— Ticăloşie, zi-i! Halal comerţ, în trei luni am pierdut trei sute de ruble care au trecut în buzunarul tău, m-ai înşelat, ce mai!

— Hai să cumpărăm pădurea şi poţi să te revanşezi, dacă eşti în stare.

— Unde-i pădurea asta? Vreau să intru şi eu în afacere! acceptă Karaś după o clipă de gândire.

— La Karczmiski, e a lui Grzesikiewicz, şopti Świerkoski în grabă, ochii îi sticliră de bucurie şi îşi mângâie câinele.

— Ha, ha, ha! a cumpărat-o Szezygielski acum o săptămână şi a şi început s-o taie... Ha!... ha!... râse Karaś, zvâcni de pe scaun şi începu să umble prin sală cu paşi repeziţi, tremurând tot; în ochişorii lui se citea o mare

mulţumire. Bufetul! şase tari! strigă spre uşă. Ascultă Świerk, vrei să faci afaceri, dar eşti un mare prost, vrei să înşeli oamenii, dar eşti un prost, fiindcă se prind numaidecât, te ţii de înşelătorii mărunte, prosteşti, care miros a puşcărie... Bău toate cele şase păhărele unul după altul, îşi frecă mâinile, îl bătu pe umăr în zeflemea pe Świerkoski şi plecă odată cu Staś.

— O să vedem... o să mai vedem... murmură Świerkoski. Ticăloşii, auzi, ce fel de ticăloşii? Eu vreau să câştig, să am bani, aşa că proştii n-au decât să se păzească. Amis, hai, băiatule! Szezygielski e un netrebnic, pădurea era grozavă. Furios, Iovi câinele cu piciorul; îl încerca o mare părere de rău că pierduse un câştig pe care-l credea sigur.

Îşi luă coletul de la bagaje, îl puse unui muncitor în spinare şi-l urmă pas cu pas. De la fereastra biroului, Staś îl văzu pe Świerkoski cum pipăia şi mângâia mereu pachetul. Îl urmări multă vreme cum mergea cu pasul lui cotit, de lup, aruncând priviri temătoare în jur.

— Vino încoace, domnule Staś, să-ţi dictez un raport! îl strigă Orłowski.

Staś intră în camera impiegatului şi aşteptă, fiindcă acesta se plimba prin încăpere, privind prin cele două ferestre de la peron sau scoţând capul pe ferestruica de la casierie, care dădea în coridor, şi ascultând.

— Domnule, stai, te rog, la masa mea.

— Bine, dar...

— Niciun bine, pentru că cealaltă e a expeditorului.

Orłowski era impiegat de mişcare şi îndeplinea şi obligaţiile expeditorului.

— Nu-i totuna, de vreme ce dumneavoastră faceţi treaba la amândoi?

— Pe Dumnezeul meu, mă scoţi din sărite, domnule. Nu e totuna, pentru că află, domnule, că o să-i facem un raport expeditorului de la staţia Bukowiec, spuse cu totul serios. Babiński se uită uluit la el.

— Domnule şef, ce-o să spună cei de la direcţie, când o să vadă că vă reclamaţi singur?

— Sunt nişte proşti. Ordinea, înainte de toate ordine şi

sistematizare, auzi, domnule? Dacă dumneata ai respecta aceste principii, nu i-ai mai face observaţii superiorului dumitale.

Staś îşi lăsă capul în piept şi regretă că-l provocase; se hotărâse de atâtea ori să nu mai întrebe nimic, să-i îndeplinească orbeşte dispoziţiile şi uite că iarăşi nu se putuse stăpâni.

— Scrie, domnule!

„Deoarece înlocuitorul expeditorului din staţia Bukowiec, printr-o purtare lipsită de tact, s-ar putea spune chiar brutală, i-a făcut pe călători să scrie o plângere în condica de sugestii şi reclamaţii, pe care o înaintez alăturat, rog înalta Direcţie să-l pedepsească după cuviinţă în scopul evitării în viitor a incidentelor de acest fel. Expeditorul aduce la cunoştinţă, drept circumstanţă atenuantă, că incidentul pomenit a avut loc în timp ce fiica lui era grav bolnavă, motiv pentru care era foarte îngrijorat. Socotesc totuşi că îndreptăţirile de acest fel nu pot fi luate în consideraţie, întrucât problemele personale ale funcţionarilor, care nu trebuie să impieteze cu nimic asupra obligaţiilor de serviciu, nu interesează pe nimeni, nici Direcţia, nici pe călători”.

— Bine, domnule şef, dar... se împotrivi Staś.

— Taci din gură! Pe Dumnezeu! meu, domnule Babiński, lasă observaţiile. Dumneata ai uitat că trebuie să taci când îţi vorbeşte superiorul? se burzului Orłowski.

Babiński tăcu, muşcându-şi buzele, iar se abătuse de la hotărârea luată.

— Vine trenul! strigă un muncitor prin uşă.

II

Staś alergă la aparat, iar Orłowski pe peron. Uitându-se la cei care coborâseră din tren, astăzi destul de mulţi, dădu bineţe unei doamne, urmate la distanţa cuvenită de un la-

cheu în livrea, dar văzându-l pe doctor, se îndreptă spre el şi-l salută în tăcere; făcu un semn din cap, se auzi clopoţelul, apoi fluierul conductorului şi trenul porni mai departe.

— Te-aşteptam cu mare nerăbdare, pe Dumnezeul meu, bine că ai venit. Janka se simte mai bine, dar trebuie s-o vezi şi să mi-o spui şi tu, fiindcă eu nu mă pricep, presupun doar că e mai bine. Te duci la ea imediat, nu-i aşa?

Doctorul dădu din cap afirmativ, deoarece avea la gură o mască pentru protejarea respiraţiei care-i tăia în două cu o dungă neagră faţa slabă, prelungă. Abia îşi târa picioarele vârâte în galoşi adânci, uriaşi, încovoindu-se în blana peste care îşi pusese o pelerină de cauciuc şi sub pledul gros, tărcat, care-i acoperea umerii. Urcă scările încet, descheindu-şi pe fiecare treaptă câte un nasture de la pelerină şi câte unul de la blană. Nu se dezbrăcă în anticameră, ci intră în salonaş şi începu să se uite şi să încerce ferestrele, uşile şi oberlihturile dacă sunt bine închise.

Orłowski îl însoţi pe doctor până în faţa draperiei care ascundea uşa de la camera în care se afla Janka, dar aici se întoarse şi se duse la servitoare.

— Janowa, spune-i domnişoarei Janina că a venit doctorul. Întreab-o dacă poate să-l primească?... Aşteaptă o clipă, servitoarea o anunţă numaidecât, se adresă doctorului care, cu ajutorul lui Roch, sluga tuturor, se dezbrăca din veşmintele-i nenumărate. Eu mă întorc la birou. Când termini, trimite după mine să mă cheme.

Se învârti de câteva ori prin încăpere, se uită la doctor, îşi ridică vârful bărbii spre gură, îi dădu un bobârnac, ridică din umeri şi plecă.

— Domnule Babiński, hai să scriem un raport. Acum să-l lăsăm pe expeditor să se apere singur.

Începu să-i dicteze lui Staś, dar se întrerupea mereu, se oprea la mijlocul încăperii, îşi muşca vârful bărbii şi asculta cu atenţie ecourile slabe, abia auzite, ale paşilor de la etaj, deoarece camera bolnavei se afla deasupra telegrafului. Auzi sau mai degrabă simţi că doctorul se aşează pe pat,

fiindcă un tremur slab străbătu tavanul; veghea îi fu tulburată de sunetele pianului, care se auzeau foarte limpede.

— Linişte! strigă cu mânie, bătând din picior.

Staś zâmbi, cea care cânta nu putea să-l audă prin tavan, dar îşi aplecă ciuful deasupra hârtiei, pentru că Orłowski începu să-i dicteze din nou şi, înainte de a termina, se repezi acasă, ascultă o clipă la uşă şi ieşi iar pe peron, uitându-se pe furiş la ferestrele de la etaj.

Doctorul sfârşi cu dezbrăcatul, îşi pieptănă părul cărunt şi ciocăni la uşa bolnavei.

— Poftim! răspunse un glas sonor, puternic.

Zâmbetul îi lumina faţa, când intră în sufragerie. Ridică storurile până la jumătate, cercetă şi aici dacă ferestrele şi oberlihturile erau închise bine şi abia după aceea se aşeză lângă pat.

— Cum te simţi, domnişoară? întrebă încet, desprinzându-şi masca de la gură.

— Bine, aş vrea să nu mai stau în pat, răspunse Janka tresărind, când îi atinse mâna cu degetele-i reci. Voiam atât de mult să vă văd, domnule doctor, încât mă hotărâsem să vă scriu chiar astăzi, continuă cu un glas ciudat, aproape de altistă, care se poticnea uneori din cauza răguşelii; atunci înceta să mai vorbească, respira adânc şi vocea îi revenea, deşi în ochii mari, negri, i se citea durerea efortului. Se săltă puţin, îşi strânse într-un coc grecesc părul bogat, blond-arămiu, risipit pe pat ca paiele unui snop de grâu copt, şi urmă: – Mă simt complet sănătoasă. Doar în gât şi în piept mă mai încearcă la răstimpuri o durere ascuţită, ei, şi glasul mă mai supără adesea. Dar aceste simptome sunt din ce în ce mai rare. Aşa-i, sunt sănătoasă, dar mă plictisesc îngrozitor. Rămâneţi la masă? Vreau să vă rog ceva... rosti mai încet şi un val de sânge îi împurpură pentru o clipă faţa palidă ca ceara.

— Rămân, vin îndată. Se ridică şi se duse la bucătărie; privirile Jankăi îl urmăriră până când dispăru după uşă, iar când reveni, i se pironiră cercetătoare pe faţă.

— Am spus să se pregătească masa mai devreme, ca să

prind trenul, îi explică aşezându-se. O să te consult încă o dată cu mare atenţie şi în acest timp poţi să-mi spui...

Janka se uită la el cu recunoştinţă, pentru că n-ar fi avut curajul să-i vorbească, dacă i-ar fi simţit privirile pătrunzătoare aţintite asupra ei.

Doctorul o ciocăni, o examină şi o întrebă câteva amănunte la auzul cărora Janka se întoarse fără să vrea cu faţa la perete, îşi şnurui buzele şi răspunse în şoaptă, abia desluşit. Consultaţia dură multă vreme, fiindcă bolnava fu cercetată cu toată conştiinciozitatea.

— Tatăl dumitale ştie tot?... tot?... repetă încet întrebarea.

— Cred că nu. Doctorul se îndreptă, ca să răsufle în voie, şi-i aruncă o privire care o făcu să se întunece şi să-şi plece capul.

— Trebuie să ştie? îl întrebă rar, stăpânindu-şi cu greutate emoţia. Spuneţi-mi dumneavoastră, care sunteţi cel mai bun şi cel mai vechi prieten al nostru, care mă ştiţi de mică, şi am să procedez aşa cum mă veţi sfătui. Tăcu apoi îndelung, colţurile gurii începură să-i tremure, strângându-se într-o crispare dureroasă. N-aş vrea să mint, indiferent ce s-ar întâmpla după aceea, dar... mă tem... El m-a urât şi n-a avut dreptate, iar dacă, dacă acum ar afla totul... îşi strânse degetele spasmodic, glasul i se frânse şi îşi apăsă pieptul cu mâna, deoarece durerea aceea ascuţită o ardea ca jarul, chinuind-o cumplit; respira greu, dar după o clipă continuă cu glasul asprit de emoţia reprimată: – îmi pare rău de tata, îmi pare foarte rău.

— Asta-i foarte bine; şi el te iubeşte, domnişoară, ca un nebun, poate, dar foarte mult.

O copleşi un gând apăsător.

— Tata e complet sănătos? îl întrebă repede pe doctor, ţintuindu-l cu privirea.

— Nu... şi tocmai de aceea trebuie să-l cruţi, să nu-l stârneşti... fiindcă...

— Spuneţi-mi deschis; sunt destul de tare, ca să suport adevărul, nu numai că vreau să-l aflu, dar am neapărată nevoie să-l cunosc. Îmi închipui atâtea lucruri, văd atâtea

simptome ciudate, înfricoşătoare aproape, încât mi-e frică pentru el.

— Aşa-i, nu e bine, pentru că despotismul lui, înverşunarea şi dedublarea asta la care-l obligă cele două funcţii pe care le îndeplineşte... Mi-au vorbit la secţie de rapoartele pe care le face.

— Cum se pot sfârşi toate astea? întrebă înspăimântată, când doctorul tăcu, întorcându-şi faţa de la ea.

— Nu ştiu, ştiu doar că nu trebuie să-i spui nimic, răspunse scurt.

— Şi dacă va dori să afle? întrebă Janka cu asprime, de parcă se hotărâse să-i arunce tot adevărul în faţă.

— Nici atunci nu trebuie să-i spui nimic. Adevărul este câteodată o crimă, ucide la fel. Dacă într-adevăr nu-ţi pasă câtuşi de puţin de tatăl dumitale, apoi află, domnişoară, că asta-l va distruge dintr-o dată, aşa că vei avea linişte şi mâinile libere. Spuse repede şi, mânios, îşi puse pe gură masca pentru protejarea respiraţiei şi se aşeză pe scăunel.

Janka se uită lung la el, pe faţa ei frumoasă, slăbită, se perindau simţăminte contradictorii; durerea şi amărăciunea amintirilor, neliniştea şi teama, apatia adâncă, paralizantă, îi alunecau pe chip, în timp ce în ochii adumbriţi de sprâncene întunecate, i se desluşeau tot mai limpede motivele resemnării.

— Dumneavoastră ce gândiţi despre mine? îl întrebă în cele din urmă. Ar fi vrut să audă un cuvânt de mângâiere şi iertare, de compătimire; era gata să-şi deschidă inima, să se elibereze de simţirile, durerile şi plângerile care o chinuiau; acum, în clipa asta, ar fi vrut să se arunce la pieptul cuiva, să-şi plângă toate suferinţele îndurate, toate părerile de rău. Se simţea atât de slabă, de lipsită de apărare şi nedreptăţită, încât plânsul i-ar fi adus bucuria şi alinarea; doctorul însă tăcu multă vreme, se trase de nas, îşi aranjă părul, se uită pe fereastră, în sfârşit, îşi luă masca de la gură, îi strânse mâna şi-i spuse:

— Eşti atât de nefericită, domnişoară, încât îmi pare rău de dumneata ca de propria fiică.

— O, domnule doctor... domnule doctor... Nu mai putu

vorbi, ochii i se umplură de lacrimi, îi sărută mâna apăsat şi căzu pe pernă fără putere, doar lacrimile îi şiroiau pe obraji, ca nişte perle scumpe, crescute din durere. Era atât de copleşită de jale, încât nu-l mai văzu pe doctorul pare plecă; nu mai auzea nimic, nu mai ţinea minte nimic. Zăcea nemişcată şi aproape fără cunoştinţă; îşi simţea toată fiinţa pătrunsă de lacrimi şi de o durere nespusă care o ardea.

Îşi reveni abia atunci când servitoarea îi aşează mâncarea pe o măsuţă lângă pat.

— Janowa, ia mâncarea înapoi, nu mi-e foame.

— Cum, domnişoară, păi de ieri n-ai pus nimic în gură. Cine-a mai pomenit să rabzi atâta de foame? Că nici eu nu sunt sănătoasă, o, nu!... uite, colea în capu' cheptului, mă doare câteodată de mă ia cu ameţeală. Slobozi storurile, duse mâncarea la bucătărie şi începu iar să se văicărească cu glas plângător: – Că nici durerea mea n-are leac, poate-or fi bune doctoriile pe care le iei dumneata, ai?

— Janowa, bea puţină votcă şi o să-ţi ia boala cu mâna.

— Votcă!... Că bine zici, domnişoară. Votcă, ia uitaţi-vă, oameni buni! Votcă! Păi eu am făgăduit preotului să nu mai beau, că aşa a vrut şi fetiţa mea, da' dacă dumneata zici că ajută la boala mea, aşa trebuie să fie.

— Hai, Janowa, du-te! o îndemnă, pierzându-şi răbdarea.

— Mă duc! Mă duc... că aşa-mi zice şi fata mea. Mă duc! Mă duc... Votcă! Un degetar acolo, ca doctorie, nu poate să fie păcat. Plecă şi numaidecât se auzi scârţâitul uşii de la bufet şi clinchetul sticlei.

Janka asculta ecourile slabe ale discuţiei din salonaş.

Doctorul mâncase, nu-l mai aşteptase pe Orłowski care venise abia la sfârşitul mesei şi începuse să-l întrebe de Janka.

— E complet refăcută, poate să se scoale din pat, dealtfel, am scris aici tot ce trebuie să facă şi să ia, uite hârtia.

Orłowski începu să citească reţeta cu interes.

— E bine, dar să nu mai ţipi la ea, să nu-ţi mai dai drumul, că o recidivă pentru ea înseamnă moartea, îl dojeni doctorul, dar văzând că Orłowski se întunecă la faţă şi e

gata să izbucnească, îşi puse masca la gură şi se aşează la masă.

— Eu s-o ucid, din cauza mea e bolnavă? Eu ţip la ea?

— Las-o baltă, în mare parte tu eşti vinovat de tot ce s-a întâmplat, scrise doctorul pe hârtie cu creionul.

— Aşadar şi tu crezi că eu sunt vinovat, eu! strigă Orłowski şi, mototolind hârtia, o aruncă pe jos, o călca în picioare şi se opri la mijlocul încăperii cu braţele desfăcute, de parcă voia să nege totul, dar se aşează brusc lângă fereastră, începu să bată toba cu degetele pe geam, deschise oberlihtul şi strigă la un muncitor care stătea pe peron:

— Semnalul de la Strzemieszyce, prostănacule, n-ai auzit că personalul a plecat de acolo? închise oberlihtul trântindu-l, reveni pe locul dinainte, îşi aprinse ţigara pe care o aruncă îndată în sobă şi începu să se preumble; din când în când, faţa i se făcea ca purpura, se tot trăgea de barbă, ridica din umeri şi arunca în jur priviri neliniştite, evitând chipul doctorului.

— Nu-i adevărat! M-am purtat cu ea aşa, gândindu-mă numai la binele ei. Nu-i adevărat, da! strigă cu glasul ridicat, lovind cu pumnul în masă.

— Tot pentru binele ei ai gonit-o şi de-acasă? scrise doctorul.

— Dac-am gonit-o?... aşa-i, e adevărat... gemu Orłowski, aruncându-şi ochii pe hârtie şi, ca şi când cuvintele l-ar fi izbit, orbindu-l, se trase înapoi, privi tulbure şi se aşează tăcut, copleşit.

— Adevărat! adăugă ceva mai încet şi scena care se petrecuse cu câteva luni în urmă aici, în acelaşi salonaş, îi veni în minte atât de vie, încât ochii stinşi îi alunecară împrejur şi înclină capul, neputând să susţină privirea aspră a doctorului.

— Tu n-o cunoşti! reluă, ridicându-se de pe scaun; păşea rar şi se oprea uneori pentru o clipă la uşa Jankăi. Uite, pe scurt, cum a fost. Astă primăvară i-a cerut mâna Grzesikiewicz, îl cunoşti şi tu, un om foarte cumsecade şi bogat.

— Şi ţăran sadea, cu toate că pare şlefuit prin educaţia primită, zise doctorul.

— Mă rog. L-a respins şi s-a încăpăţânat atâta, încât rugăminţile mele n-au mai ajutat la nimic, a spus nu şi a rămas pe-a ei.

— Avea dreptate, pentru că nu-l iubea.

— Iubire, ce mai e şi asta? O prostie! dădu dispreţuitor din mână. Nu, a vrut numai să-mi facă mie în ciudă, a vrut să fie cum vrea ea şi aşa a fost.

— Dar şi tu ai vrut să-i impui voinţa ta, s-o sileşti să-l ia! scrise doctorul repede şi-i întinse hârtia.

— Numai că ea nu poate fi silită! Sigur, poate că m-am înfuriat şi eu şi, la mânie, poate că am făcut-o să sufere, dar ce, trebuia să plece numaidecât de acasă, se cuvenea oare, cu toate cele petrecute între noi, să mă părăsească, pe mine, tatăl ei, şi casa? Şi pentru ce? Ca să intre la teatru!... Auzi tu, o fată de oameni cumsecade, fiica mea, la teatru, la teatru! repetă apăsat.

— De vreme ce ai gonit-o, trebuia să facă ceva.

Orłowski aproape zvâcni în picioare, citind aceste cuvinte. Ochii i se rostogoleau în orbite, barba şi buzele îi tremurau de furie. Începu să-şi roadă barba şi să dea ocol camerei ca un animal în cuşcă, apoi să lăsă să cadă iarăşi în fotoliu, de-i zăngăniră arcurile. O clipă, se aşternu tăcerea; pe fereastră pătrundea hârşcâitul şinelor schimbate, în geamuri răpăia ploaia cu aceeaşi monotonie, iar sunetele pianului, surde, uniforme, răzbăteau prin perete şi se spulberau în aer. Doctorul aştepta liniştit urmărind muştele, ultimele muşte de toamnă, care rătăceau alene pe faţa de masă albă.

— Am gonit-o... iar ea a plecat şi nici nu s-a uitat la mine, nu mi-a spus o vorbă la despărţire, a plecat la teatru, să ajungă comediantă într-o bandă de netrebnici şi femei de moravuri uşoare, pentru ei a renunţat la mine, la tatăl ei... A, nemernica, nemernica, nemernica! şuiera, trăgând de piepţii uniformei şi tremurând tot. Am gonit-o... şi ea, în tot acest răstimp, nu mi-a scris nici măcar un cuvinţel! Patru luni! Ferice de tine că nu eşti căsătorit, bine că n-ai copii şi

nu cunoşti suferinţele pe care le provoacă părinţilor... Patru luni de zile, singur, numai cu grija ei, înconjurat de umilinţe, a!... a!... Îl înecă durerea şi nu mai putu să vorbească.

— Trebuia să te duci după ea, s-o ierţi şi s-o aduci acasă, scrise iar doctorul.

— Eu să mă duc după ea, s-o rog şi să mă umilesc înaintea ei, eu?! striga bătându-se cu pumnii în piept. Eu? Niciodată, mai bine să mă ia dracu'!

— Pe tine nu te-a luat, dar pe ea a luat-o!

Orłowski citi şi tăcu îndelung, ascunzându-şi faţa în palme.

— Am tot aşteptat să-şi aducă aminte că sunt tatăl ei şi să se întoarcă acasă, continuă cu glasul întretăiat de lacrimi; am aşteptat măcar o scrisoare, credeam că o să-mi scrie să-i trimit bani, pentru că a trăit în mare sărăcie acolo, aş fi lăsat totul şi aş fi plecat la ea, aş fi iertat-o, doar e singurul meu copil, nu mai am pe nimeni afară de ea, şi sunt bătrân, foarte bătrân, iar bătrâneţea de unul singur este amară, o, cât e de amară, nu sunt în stare să-ţi spun; dealtfel, de ce-aş mai trăi, dacă n-aş putea să trăiesc pentru ea? Acum două săptămâni m-am pomenit cu o telegramă de la Varşovia, uite-o, o port la mine: „Domnişoara Orłowska bolnavă. Spitalul Copilul Isus. Roagă să veniţi. Głogowski". Şi m-am dus. Am găsit-o fără cunoştinţă. Se otrăvise, asta o ştii, că doar tu ai tratat-o după aceea şi ai salvat-o; de ce a făcut asta, nu ştiu nici astăzi.

Doctorul îl privea pe sub sprâncene.

— Am recâştigat-o şi am pierdut-o. Dacă n-o salvai, îmi trăgeam un glonte în cap. A făcut-o în ciuda mea, da, în ciuda mea, ca să mă omoare, ticăloasa, ticăloasa!... aproape că ţipă, muşcându-şi mâinile, trăgându-se de uniformă şi smucindu-se ca un apucat. Se linişti însă curând, îşi încheie tunica la toţi nasturii şi îşi puse mănuşile ca un automat.

— Tu trebuie să ştii de ce s-a otrăvit, din cauza cui, reluă liniştit, dar glasul îi tremura şi ochii îi sticleau ameninţători. Spune-mi tot, fără ocolişuri... da, o iert pentru toate, dar

dacă e vinovat vreun om, am să-l ucid, aşa să-mi ajute Dumnezeu şi toţi sfinţii lui! strecură iar printre dinţii încleştaţi.

— Nu, nu ştiu nimic, răspunse doctorul repede, scoţându-şi masca de la gură, ştiu numai că i-a fost frică să se întoarcă la tine. Ce vrei, e fiica ta, aşa că e în stare mai degrabă să se frângă, decât să cedeze. Împăcaţi-vă, o să fie bine pentru amândoi. Ea te iubeşte, dar dacă vrei s-o auzi din gura ei, trebuie s-o iubeşti şi tu. La ce bun să vă tot chinuiţi unul pe altul?

— Adevărat, la ce bun! Atâta amar de ani, atâta suferinţă...

— Vine trenul! anunţă un muncitor, băgând capul pe uşă.

— La ce bun! repetă Orłowski încet, îl sărută pe doctor şi ieşi în fugă.

Doctorul se duse la Janka, dar pentru că aceasta nu-l observă imediat, se retrase şi plecă îndată cu trenul. Jania căzu într-o stare de amorţire ciudată, simţea, auzea şi vedea totul fără să înţeleagă nimic.

În creier simţea un gol imens, în care răsunau ecourile zgomotelor vieţii exterioare, neînţelese şi necuprinse. Privea într-un abis nedefinit; repetă mecanic de câteva ori cuvintele doctorului:

— Adevărul este câteodată o crimă, pentru că şi el poate să ucidă.

După aceea începu să se gândească treptat la urmările unei mărturisiri totale şi se retrase pălind, se abandonă vlăguită în ea însăşi; o durere pătrunzătoare îi sfâşia inima. Nu se poate, gândi, trebuie să-şi ascundă trecutul, trebuie să se ferească de propriile cuvinte, să aibă grijă, să se păzească, să joace rolul respingător al unei mincinoase. Era nevoită să se ascundă faţă de oameni, să se ruşineze! ea! care nu demult ar fi provocat întreaga lume la luptă, ea, care trata cu atâta mândrie şi dispreţ orice rătăcire şi orice slăbiciune, care mai că nu înţelegea că şi ea poate să facă ceva ce trebuia să ascundă, deoarece făcea totul conştient, ca un om care ştie ce face – iar acum, acum! trebuie să se ascundă, să se prefacă, să joace comedia – musai să facă

aşa şi nu altfel. Ochii i se întunecară de lacrimi de mânie neputincioasă, de revoltă împotriva acestui jug impus; natura ei violentă se ridica într-un protest energic împotriva minciunii în care trebuia să trăiască de aici încolo.

— Asta l-ar ucide pe tata... Da, da... repeta cu greutate, tot mai rar şi o milă adâncă se trezea în inima ei, dar în acelaşi timp se mira de acest sentiment, era uimită că în propria inimă creştea ceva ca un fel de iubire pentru acela pe care i se părea că-l urăşte, pentru tatăl ei care o tiranizase şi o chinuise ani întregi, care o alungase de acasă. O, şi astăzi, acum, simţea durerea acelor clipe din trecut; se deschisese iarăşi rana prin care cândva se scursese o mare de ură. Cu ochii aţintiţi în întunericul camerei repeta: Afară! Afară!... şi se simţea cuprinsă de aceeaşi strângere de inimă şi durere ca atunci când o alungase de acasă cu aceste cuvinte. Cu toate acestea, mă aflu în aceeaşi încăpere, îşi spuse privind împrejur şi trezindu-se parcă dintr-o stare sufletească apăsătoare. Să-l cruţ oare, ca să mă alunge din nou când o să-l contrazic cu ceva... Alt răspuns nu găsea în ea, repeta întruna aceste vorbe, făcându-şi curaj, conştientă numai pe jumătate, până la primirea unei noi lovituri.

— Atunci am să plec în lume, am să plec în lume! repetă mecanic şi prin cine ştie ce legătură ciudată îi reveni în minte trecutul nu prea îndepărtat; astăzi se unea astfel cu vremea de atunci, fiindcă ziua de ieri îi stăruia în memorie doar ca o pată cenuşie, nu prea clară. Tresări, pentru că i se păru că zace în acelaşi hotel, în care se otrăvise, că acum, numai cu o clipă înainte, băuse otrava şi aştepta moartea, că se prăbuşeşte pe spate cu toată fiinţa şi zboară cu un strigăt mut, cumplit în hău, în noapte, în golul necuprins; închise ochii, vârtejul gândurilor împrăştiate i se învălătuci în creier; simţea că se rostogoleşte la vale şi nu mai are nici putere, nici voinţă să se oprească pe acest drum abrupt, amintirea durerilor trecute, toate câte le îndurase, o chinuia nespus; strânse din dinţi, se luptă cu sine însăşi, ca să nu ţipe şi să nu înnebunească, întrerupând astfel bruma de luciditate care-i mai rămăsese.

Într-un târziu, deschise ochii atât de greu, atât de uimită, de parcă fusese hipnotizată, şi lumina puternică a gândurilor limpezi, a lucidităţii depline o însenină numai-decât.

— Sunt la Bukowiec, la tata! Ca mai demult, ca acum patru luni, aşa că viaţa se va scurge iarăşi fără niciun ţel, de la o zi la alta? Nu spuse nu, dar mişcarea profundă, aproape instinctivă a gândurilor exprima împotrivirea; simţea că nu mai poate trăi la fel, că viaţa ei se afla acum într-o nouă etapă, cea dinainte încheindu-se odată cu plecarea de acasă şi angajarea la teatru. Toţi cei douăzeci şi doi de ani care trecuseră, vremea copilăriei, şcoala, cei câţiva ani petrecuţi în casa tatălui, visurile ei, aşteptarea unui viitor pasionant, smulgerile nebuneşti ale sufletului care se zbătea în existenţa cenuşie a fiicei unui impiegat de mişcare, luptele individualităţii ce se zvârcolea în jugul vegetării provinciale, ciocnirile cu tatăl ei, respingătoare, mărunte, dar cumplite prin tragismul lor neîntrerupt – toate acestea se rostogoleau în trecut, în noaptea în care acum abia mai desluşea contururile întâmplărilor atât de importante odinioară. Ultimele patru luni de viaţă la teatru începură să i se depene în amintire. Privea însă cu răceală la trecutul acesta apropiat; îi veniră în minte teatrul şi oamenii în cele mai mici amănunte, mizeria cu farsele ei tragice sau câte un chip frumos şi cinic se desluşeau din ce în ce mai limpede în memorie, acoperind totul. Se cutremură ca la atingerea unei reptile reci şi alunecoase şi, năpădită de un val de furie violentă, de ură nebună, îşi încleştă mâinile spasmodic, ochii începură să-i scapere scântei, se ridică, de parcă voia să se scoale, să plece şi să se răzbune pentru nedreptăţile îndurate... dar izbucni într-un râs sec.

— Ah, am fost o proastă, o proastă, o proastă!... şopti cu ură, aducându-şi aminte de „iubitul” ei, o creatură măruntă, mizerabilă, pentru care simţea acum mai mult dispreţ decât părere de rău.

— Cum am putut, cum am putut! se întrebă împurpurată de ruşine; şi-l aminti în toată nimicnicia şi prostia lui atât de

limpede, încât muşcă perna, ca să-şi domolească furia; îi venea să ţipe, ca să se uşureze, să arunce afară acest potop de ură şi scârbă care se adunase în ea.

O sună pe Janowa. Nu mai putea să stea în pat. Se simţea sănătoasă şi, sub impulsul acestor trăiri lăuntrice, avea nevoie de aer, de oameni şi de spaţiu. Sufletul îi înflorea, uimind-o cu energia-i nesecată care o stârnea, o înflăcăra şi o împingea să facă ceva.

— Astăzi e frig? o întrebă pe Janowa care o ajută să se îmbrace.

— Păi e frig, te pătrunde până la oasă. Domnişoară, ştii că azi a venit boierul de la Krosnowa? Tocmai mă duceam nu ştiu unde, când mă întâlnesc cu el şi mă strigă: Janowa! I-am făcut o plecăciune cu respect şi ascult. Da' el îşi răsuceşte mustăcioara şi-mi zice: Domnişoara Janina s-a sculat din pat? Îi spun că încă nu, şi el loveşte calul cu biciuşca şi zice: Salut-o pe domnişoara din partea mea. E un boier respectos...

— Tu îl cunoşti pe domnul Grzesikiewicz?

— Să-mi fie cu iertare, domnişoară, da' eu şi maică-sa... n-o să te superi pe mine, nu?

— Nu mă mai plictisi şi spune o dată!

— Apăi pe vremea iobăgiei, eu şi cu maică-sa ne duceam împreună să muncim la curte.

— Tu şi cu mama lui? întrebă Janka surprinsă neplăcut.

— Păi cum. Ei sunt boieri mari acum, le-a ajutat Dumnezău şi s-au făcut şleahtici, iar eu slugăresc, cum am mai slugărit. Da', domnişoară, să le dea Dumnezău la toţi bine cu caru', că şi săracu' găsăşte mai repede mâncare. Da' alde Grzesikiewicz sunt oameni buni; ce dacă ălui bătârn îi place să bea câte-o picătură din când în când, nu e păcat, că face avere, iar ea e o fomee atât de bună, că să tot caţi una mai bună şi nu găseşti. Că eu, ce sunt eu, ia... o fomee proastă, slugă de, da' când mă duc pe la ei, mă primeşte ca pe una la fel cu ea, chiar dacă ei au la o mie de fălcii şi sunt boieri atât de mari! Alta în locu' ei nici nu s-ar uita la mine, da' ea vorbeşte cu mine de Jędruś al ei şi de Józia! Eu îi spui de fetiţa mea şi ea porunceşte să fiarbă

votcă şi grăsime şi mă cinsteşte... e o fomee tare bună.

— Janowa, tu ai o fată?

— Am, domnişoară! Oho, fata mea e cocoană acu'! Au loat-o neşte boieri de la Varşovia, care vin la Zwoleń în fiecare vară, la ei acasă. N-au copii şi când au văzut-o pe Anusia mea, le-a plăcut aşa de mult, că nu m-am putut opune şi le-am dat-o. Păi cum, era să stric norocu' copilului?... Acu' învaţă la o şcoală din cele mai mari, ca şi părintele, ceteşte prin cărţi şi ştie atât de multe, că vorbeşte ca şi străinii, spuse cu o mândrie naivă.

— Şi o vezi deseori?

Janowa nu răspunse imediat, îşi şterse nasul şi ochii cu marama, se învârti de câteva ori prin încăpere şi abia după aceea, în timp ce o pieptăna pe Janka, răspunse:

— Nu să poate prea des, că iarna e la Varşovia, iar vara, când sunt la Zwoleń, Anusia zice că boierii se supără dacă viu des şi n-o las să înveţe. Mi-e tare greu câteodată, că aş vrea şi eu s-o mângâi, s-o strâng la chept şi să plâng de bucurie, da' dacă nu să poate... Că nici pentru ea nu e o cinste, iar eu nu cutez, cum pot eu să pui mâinile mele murdare pe ditamai domnişoară, îmbrăcată ca o cocoană, care samănă cu o grafină. Da' Anusia mea e bună, o, e tare bună, mai anţărţ mi-a dat o rublă întreagă şi o maramă, şi stambă să mă îmbrac. M-a podidit plânsul, i-am plătit preotului o liturghie şi i-am mulţămit lui Dumnezău întinsă pe jos pentru bunătatea ei. Spuse încet şi lacrimi de bucurie adâncă îi sticleau în ochii decoloraţi

Janka o privea cu atenţie. N-o impresionase atât povestirea Janowei, cât faptul că aceasta trudise la curte cu mama celui care-i ceruse mâna.

Îi spuse să ridice storurile şi se uită afară.

Amurgul tulbure, verzui, se aşternea peste păduri, ploaia stătuse, dar începuse să bată vântul şi zgâlţâia copacii, şuierând cu gemete jalnice printre sârmele de telegraf; luminile verzi de la macazuri licăreau în mohoreală ca nişte flori strălucitoare.

Cum sta aşa, cu privirile aţintite la culmile golaşe ale munţilor care îngălbeneau dincolo de pădure, Janka îşi

aduse aminte de vechile escapade printre copaci în scapătul soarelui şi vru să plece imediat dar, după ce străbătu încăperea, i se făcu rău, picioarele i se îndoiau sub ea şi se simţea atât de vlăguită, încât se duse la bucătărie şi se aşeză pe un scaun. Janowa aprinse lumina şi-i aduse o grămadă de ziare, dar Janka nu era în stare să citească; dădu la o parte vraful de hârtii tipărite, îşi pironi ochii pe lampă şi stătu aşa multă vreme, fără gânduri, încremenită. Simţea doar plăcerea că există, că trăieşte, şi dacă vrea, poate să se ridice imediat şi să umble.

După ce încredinţă serviciul înlocuitorului, Orłowski reveni acasă, se schimbă într-o uniformă veche fără nasturi şi se aşeză de cealaltă parte a mesei, în faţa Jankăi. Janowa punea de ceai.

— Janowa, întreab-o pe domnişoara dacă vrea să mănânce biftec, aşa a recomandat doctorul! rosti încet, de după ziar, alunecându-şi privirea pe faţa fiicei care, la auzul acestei întrebări, îşi ridică ochii la el.

— Bine, Janowa, prăjeşte-l, îi răspunse servitoarei care repetase întocmai.

Orłowski clipi mulţumit, împături ziarul şi începu să scoată el însuşi din bufet şi să pună pe masă coniacul, fructele, un păhărel, prăjiturile, dulceaţa şi vinul. Nu vorbeau unul cu altul, dar din când în când li se întâlneau privirile şi atunci îşi întorceau încurcaţi faţa sau se prefăceau indiferenţi.

— Janowa!... toarnă ceaiul, spuse văzând-o pe Jania că se ridică şi se îndreaptă spre samovar.

Se aşeză la loc, dar buzele îi înfloriră într-un zâmbet.

— Janowa, roag-o pe domnişoara să bea puţin coniac înainte de biftec, aşa a recomandat doctorul.

De astă dată Janowa nu mai fu în stare să repete întrebarea, holbă doar ochii şi se uită pe rând la amândoi uluită.

— Janowa, mai ia un păhărel din bufet, spuse femeia.

— Nu e nevoie! interveni repede Orłowski. Janowa, spune-i că beau eu după ea.

Janka turnă coniac şi împinse păhărelul spre el. Se încruntă mânios, ca să-şi ascundă emoţia, începu să-şi muşte

barba, dar în cele din urmă bău şi spuse punând păhărelul pe masă:

— Janowa, mulţumeşte-i domnişoarei.

Ca să-şi ascundă faţa care începuse să-i tremure de râs, Janka ridică paharul şi privi ceaiul în lumină.

— E tulbure? o întrebă de-a dreptul, se sculă de pe scaun şi întinse mâna după pahar, dar se aşează numaidecât şi îşi muşcă barba. Janowa, toarnă-i alt ceai! spuse cu asprime şi începu să mestece cu linguriţa în propriul pahar.

Se aşternu tăcerea. Janka mânca încet, dar simţind privirea tatălui pe chipul ei, îşi înălţa când şi când ochii la el; atunci el îşi cufunda privirile în pahar ori apuca ziarul cu o mişcare nervoasă şi-l punea în faţă, ca pe un scut, pentru ca iarăşi după o clipă, în vreme ce Jania continua să mănânce, să-i urmărească fiecare mişcare a capului şi a buzelor şi s-o sărute din ochi.

— Janowa, toarnă-i vin domnişoarei! Doctorul a recomandat vin vechi, adăugă când Janka sfârşi biftecul.

După cină, Janka nu mai ştia ce să facă, se simţea greoaie şi fără vlagă, dar nu îndrăznea să se ducă în camera ei, ca să nu-şi supere tatăl; luă o gazetă şi începu să citească, dar stătea aplecată şi asta o obosea, iar spătarul de lemn al scaunului o apăsa pe grumaz. Orłowski băgă de seamă şi-i aduse fotoliul lui adânc, îmbrăcat în piele.

— Janowa, roag-o pe domnişoara să stea în fotoliu, o să-i fie mai comod.

Janka se uită la el cu recunoştinţă, dar Orłowski se ascunse îndată după ziar, încruntându-şi sprâncenele.

Afară vântul bătea cu putere, făcând ceştile să tremure, iar luna se ivea şi dispărea mereu acoperită de norii care se alergau în tării. În încăpere se înstăpânise o linişte deplină. Lampa ardea strălucitoare şi arunca fâşii de lumină peste capetele plecate deasupra ziarelor; la răstimpuri, răsuna semnalul de la mişcare sau trecea vreun tren prin gară, atât de greoi, încât se cutremura toată casa şi paharele se auzeau ciocnindu-se în bufet; Orłowski se ridica atunci, privea pe fereastră la luminile roşii din spatele trenului şi,

când acestea piereau în depărtare, se aşeza iar şi citea.

Janka puse ziarul alături, deoarece cititul o obosea, aproape că se întinse în fotoliu şi începu să se uite la Janowa care şedea la bucătărie, lângă uşa deschisă de la sufragerie, cu un ciorap în mână. Bătrânul Roch, omul de serviciu al staţiei, sta în genunchi lângă sobă şi spăla cratiţele cu o cârpă. Liniştea aceasta, somnoroasă parcă şi caldă, o alina. Se simţea bine aşa, înconjurată de îndestulare şi bunăvoinţă; fără să vrea, compara starea de acum cu ultimele săptămâni petrecute la teatru, săptămâni de foame, de mizerie şi de suferinţă. Îşi trecu mâna peste frunte, vrând parcă să alunge aceste vedenii spăimoase. Orłowski observă gestul şi spuse:

— Janowa, întreab-o pe domnişoara dacă o doare capul, avem prafuri.

— Nu, mulţumesc, n-am nimic, mă simt foarte bine.

Grija aceasta o înduioşa şi o uimea în acelaşi timp, pentru că n-o mai cunoscuse.

Orłowski începu să citească ziarul cu jumătate de glas, dar văzând că ea îl ascultă, citi mai departe cu voce tare, alegând înadins lucrurile cele mai interesante.

Janka era uluită şi adânc recunoscătoare. Tatăl o înţelegea, fiindcă se acoperea cu ziarul, iar în accentele glasului îi tremura bucuria, îl modula mângâietor şi se străduia să-i netezească asprimile, numai să n-o supere, numai să vrea să-l asculte cât mai mult, pentru că asta îi producea o mulţumire pe care n-o mai încercase.

Seara se lungi foarte mult, iar Janka, uşor ameţită de vin, legănată de această atmosferă de tihnă, caldă, de glasul blând al tatălui, adormi. Orłowski observă şi plecă imediat în camera lui, lăsând uşa deschisă, ca să poată privi la ea fie şi de departe. Nu citea, deşi îşi apropia mereu ziarul de ochi, deoarece literele se învălmăşeau şi nu mai înţelegea nimic, o vedea numai pe ea. Aproape că-şi ţinea răsuflarea, se temea să se mişte pe scaun şi nu-şi aprindea nici măcar ţigara de frică să n-o trezească hârşcâitul chibritului sau fumul. Sta şi se uita la ea cu o înduioşare adâncă şi-l încerca o dorinţă nebună să se ducă la ea, să cuprindă în

palme capul acesta scump, şi să-l sărute; o, acum simţea cu toată puterea cât îi este de dragă, cât o iubeşte. Inima-i bătea înfiorată de marea dragoste părintească. Nu-şi mai amintea trecutul. Intuia că o iubise şi mai înainte, cu toate că avea impresia că o ura. Zâmbind larg, se gândea că de acum încolo viaţa lui va fi o fericire neîntreruptă şi în minte începea să i se înfiripe ideea plecării de la căile ferate; avea să se stabilească la oraş şi se şi vedea acolo, conducând-o pe Janka rezemată de braţul lui, mândră şi frumoasă, prin mulţimea de oameni, aşa că îşi înălţa capul tot mai mult şi voia să strige în gura mare: Priviţi, asta-i fiica mea! Daţi-vă cu toţii la o parte din drum! se cufunda tot mai adânc în fericirea-i visată.

Vântul izbea în ferestre, iar freamătul pădurilor îngâna un cântec trist; la intervale mari, trecea câte un tren cu vuiet mare şi totul se cutremura, apoi iarăşi se lăsa liniştea şi somnolenţa. Din apartamentul vecin, locuit de familia Zaleski, răzbăteau slăbite de ziduri şi depărtare sunetele pianului, revărsându-se în game nesfârşite, monotone; uneori izbucneau în larma învălmăşită a unei rapsodii sau cântau lunare imnuri de visare, fiorul nopţilor de primăvară, hohote de plâns, alteori îngânau o melodie de dragoste, simplă, duioasă şi profundă ca veşnicia.

Orłowski asculta muzica şi supărarea-i creştea tot mai mult; tocmai voia să se ducă să-i roage să înceteze, când văzu că Janka se trezise şi-l căuta cu privirile. Se apropie repede, dar ea se ridică din fotoliu fără să-l observe şi plecă în camera ei.

— Janowa, urează-i domnişoarei noapte bună din partea mea, spuse încet servitoarei şi se duse să se culce.

III

Janka dormi prost în această primă noapte după boală.

Se trezi des, părându-i-se că se află încă la spital. Vedea

sala lungă şi albă, plină de paturi, în care zăcuse nu demult. Privea la peretele de vizavi, acolo unde era agăţată icoana Maicii Domnului care se uita cu dragoste blajină la bolnavi prin lucirile gălbui ale candelei cu ulei. Nu uitase această privire, o avea în minte. Nu o dată, în nopţile acelea fără număr, lungi şi înspăimântătoare, când se trezea, îşi îndrepta ochii spre icoană, abandonându-şi sufletul în zâmbetul dumnezeiesc al Reginei, sorbindu-i dulceaţa şi bunătatea din privire şi îngânând rugăciuni şi plângeri mute, îndelungi.

Acum îşi înălţa capul şi credea că aude gemetele bolnavilor, horcăiturile răguşite ale muribunzilor sau cuvintele plângătoare, de rugă, cerşind milostivirea, şoptite de buzele arse de fierbinţeală. Închidea ochii şi zăcea tăcută, nemişcată, copleşită de o teamă neînţeleasă; viaţa se pierdea în ea, înceta pentru o clipă, ca să înşele moartea pe care o simţea rătăcind în umbrele cenuşii, pe care aproape că o vedea cum se strecoară printre paturi şi atinge bolnavii cu degetele osoase, împrăştiind întuneric din găvanele-i negre, goale, ca să se smulgă din puterea ei fie şi printr-un şiretlic; sau se ridica brusc şi se aşeza în capul oaselor în pat, deoarece un strigăt uriaş, cutremurător, sfâşia dureros tăcerea. E moartea! repeta cu buzele uscate... moartea! şi inima înceta să-i bată, chinuită de durerea spaimei, a disperării şi a aşteptării.

Vedeniile creierului obosit îşi scoteau ghearele amintirilor şi-i sfâşiau sufletul cu rămăşiţele simţirilor amare şi suferinţele trecute atât de cumplit, încât aproape că striga după ajutor.

Bukowiec, Bukowiec... repetă cu încăpăţânare şi de atâtea ori, până când cuvântul se transformă în imagine şi luciditate, alungând din memorie toate nălucirile care o năpădiseră. Iarăşi nu-şi mai amintea de cele patru luni de la teatru; acum se gândea la scenă ca mai demult, înainte de a o cunoaşte, şi începu să-şi închipuie din nou viitorul, să se entuziasmeze, trăind pe rând siguranţa victoriei, apatia şi descurajarea; sufletul ei pătimaş se ridica şi acum la luptă pentru a cuceri fericirea necunoscută, tremura de dorinţa

nestăpânită de a trăi o viaţă liberă, de a rupe toate cătuşele; îşi ura tatăl ca mai înainte, cum ura orice asuprire, şi credea că va dobândi cândva acel ceva măreţ şi necunoscut, la care visa, aşa că se chinuia şi acum şi se zbătea între gratiile cuştii pe care i-o hotărâse destinul. În sfârşit, vlăguită, o învinse somnul şi dormi până dimineaţa.

Se trezi foarte vioaie şi sănătoasă. Se sculă numaidecât şi se duse la fereastră. Era o dimineaţă splendidă, una din acelea care există câteodată în octombrie între două serii de ploi. Gazonul îngălbenit era acoperit de bruma care făcea ape de briliante în soarele strălucitor ce revărsa puhoaie de căldură şi lumină peste frunzele roşii de fag, peste coroanele ruginii ale perilor din grădiniţă, peste verdele pal, parcă de ceară netopită, al plopilor; peste covorul verde perlat al grâielor de toamnă, care se întindea paralel cu linia; se răsfrângea în băltoacele de apă ca nişte plăci verzui, aurea văzduhul şi peretele lung al pădurilor care stăteau încremenite, adâncite în liniştea adormitoare. Copacii parcă respirau încet şi îşi înălţau frunzele necăzute mai spre soare, sorbind lumina şi căldura. Vrăbiile se zbenguiau gălăgioase în faţa magaziei şi, ameţite parcă de căldură, se băteau cu înverşunare şi năpădeau în cârduri acoperişurile, se aşezau prin copaci şi iarăşi coborau ciripind pe pământ.

— Astăzi e foarte cald? îl întrebă pe Roch care se mişca în genunchi prin încăpere şi freca duşumeaua cu o cârpă.

— Cald! e... domnişoară, e o căldură pe cinste, da’ nici frigu’ nu să lasă.

Janka râse de acest răspuns; acum se simţea puternică şi fremătând de energie, ca mai demult, avea nevoie de mişcare şi de aer. Se învârti un timp prin încăpere, apoi întrebă din nou:

— Domnul şef e la birou?

— La birău! E... păi la birău, că domnu’ Zaleski a plecat de azi dimineaţă pe maşinuţa lui şi n-a mai venit, domnu’ şef îi ţine locu’.

— A plecat cu locomotiva de rezervă?

— Locomotiva de rizervă! E... nu, domnişoară, cu o

maşină pe care stai crăcănat şi dai din picioare, iar ea sănvârteşte singură; domnu' Zaleski umblă tot timpu' cu ea!

— Cu bicicleta!

— Biţăglu! E... păi cum, că alaltăieri sară mi-a zis: Roch, adu-mi biţăglu de la magazie. I l-am adus, e subţire ca jderul, el s-a suit pe biţăglu ăsta şi dus a fost, numa' rotiţăle lucea...

Îşi miji ochii, de parcă vedea şi acum luciul roţilor, şi frecă mai departe.

Janka se duse prin toate încăperile. Se clătina puţin, picioarele îi tremurau, aproape că învăţa din nou să meargă, ca un copil, şi în timp ce privea în jurul ei, se gândea că în aceste patru luni aici nu se schimbase nimic, doar pe mobile praful era mai gros ca de obicei, iar pianul era acoperit cu un covor. Se aşează pe trepied şi-l deschise, dar nu îndrăzni să apese clapele care, în lumina soarelui, semănau cu dinţii rânjiţi ai unei tigve. O reţinea o teamă inexplicabilă, simţea că apăsându-le, va trezi trecutul care o va înconjura iarăşi cu roiul amintirilor dureroase, deoarece simpla vedere a pianului îi aduse aminte că Grzesikiewicz îi ceruse mâna în acest salonaş, şi tot aici tatăl o alungase de acasă. Se înfioră de frig şi se întoarse în camera ei; n-avu curaj nici măcar să închidă pianul. Se aşează la fereastră şi privi afară.

Karaś trăgea vagoanele încărcate la rampă cu locomotiva de rezervă; se auzea mereu bufnetul surd al tampoanelor care se loveau unul de altul, Świerkoski, care venea cu câinele pe lângă linie, se opri puţin lângă muncitorii care bocăneau cu târnăcoapele, dezgropând traversele. Câţiva evrei trebăluiau pe rampa pe care se aflau grămezi de saci cu grâu; zeci de căruţe ţărăneşti încărcau cărbuni din vagoane, se auzea hârşcâitul lopeţilor de fier pe podeaua vagoanelor, scârţâit de care şi îndemnul cailor. Orłowski se plimba pe peron cu şapca roşie pe cap şi cu mănuşi albe, uitându-se întruna spre ea.

Viaţa se desfăşura împrejur ca în fiecare zi, încet şi aproape automat, dar ea se dezobişnuise şi privea la toate cu oarecare uimire şi fără prea multă plăcere; vedea că oa-

menii aceştia se mişcau alene, parcă aici nu se grăbea nimeni, nu se îmbrâncea nimeni, ca să-i întreacă pe ceilalţi; icnetele de încordare neîntreruptă, învălmăşeala, zbaterea, lupta îndârjită şi istovitoare a concurenţei nu existau, cei de aici simţeau puţin şi gândeau şi mai puţin, doar atât cât era nevoie pentru o viaţă vegetativă, pentru satisfacerea cerinţelor elementare; toţi aveau ceva din pământul acesta dezbrăcat de culorile verii, trist şi parcă agonizând, cenuşiu şi puternic, din pădurile din jur; intuia în aceşti oameni tăria stejarilor, ale căror coroane rămuroase, acoperite de frunze ruginii, se înălţau drept în faţa ei, de cealaltă parte a staţiei; aceeaşi mâhnire resemnată şi inconştientă care se ghicea în mestecenii mari, ale căror trunchiuri albe se iţeau printre molizii întunecaţi; şi tot aşa, oamenii aceştia începeau să vorbească şi tăceau deodată, ca şi pădurea care se legăna, fremăta, se clătina nu se ştie de ce şi tăcea, adâncindu-se într-o îngândurare fără noimă.

Mergea prin cameră şi se gândea la această viaţă tihnită, consacrată muncii şi îndatoririlor, o viaţă numai a timpului şi muşchilor înlănţuiţi în jugul nevoilor zilnice. Se cutremură. Nu, ea n-ar putea trăi aşa, nu s-ar putea rostogoli aşa, încet şi fără protestul conştiinţei, până la moarte, nu s-ar putea împărţi între obligaţiile mizere de fiecare zi şi gândurile mărunte, n-ar fi în stare să bată pasul pe loc într-un astfel de cerc oricât de neted, de şlefuit, dar foarte îngust.

— Numai să mă refac complet, să mă refac cât mai repede! îşi spuse, dar nu mai avu curajul să hotărască ce va face după ce se va însănătoşi. Simţea doar că nu va rămâne aici. La masă fu mai puţin vioaie.

— Cărările din pădure sunt desfundate? o întrebă pe Janowa.

— Nu, domnişoară, am fost azi dimineaţă după ciuperci şi nu era udeală nicăieri.

— Avem ciuperci? adulmecă prin aer, pentru că le simţi mirosul.

Janowa aduse coşuleţul plin şi i-l arătă. Orłowski se învârtea neliniştit prin cameră, vru să spună ceva, dar abia

după masă îi zise Janowei la plecare:

— Janowa, spune-i domnişoarei să se îmbrace bine, dacă vrea să se ducă în pădure; o să-l trimit eu pe domnul Babiński s-o însoţească, nu trebuie să se obosească prea mult.

Coborî la telegraf şi-l rugă frumos pe Staś să se ducă la plimbare cu fiica lui; cu toate că în sinea lui era furios, deoarece ar fi vrut s-o conducă el la braţ, numai că pentru nimic în lume n-ar fi fost în stare să-i propună aşa ceva. Ca să se liniştească, ieşi în faţa gării şi începu să strige la Roch care mătura scările:

— Eşti un nătâng, pe Dumnezeul meu! Ţii mătura ca pe condei! N-auzi ce-ţi spun, toate frunzele rămân în urma ta; nu vezi cum măturі?

— Rămân! E... nu, domnule şef! E... las-că mătur, le mătur eu, o să fie curat ca-n odaie, răspunse calm Roch şi-şi văzu de treabă.

Orłowski voia să plece, dar auzi tropotul unui cal; venea cineva prin pădure. Îşi duse mâna streaşină la ochi, fiindcă nu vedea din cauza soarelui, şi recunoscându-l pe călăreţul care tocmai ieşea dintre copaci pe un cal şarg cu coama şi coada albe, zâmbi de bucurie.

— Roch, ţine-i calul boierului! strigă în timp ce călăreţul descăleca la intrare...

— Bună ziua! se încrucişară vorbele de salut şi mâinile se strânseră cu putere.

— Domnule Andrzej, hai puţin în biroul meu. Nu te invit sus, fiindcă... se poticni, îşi muşcă barba şi dădu din mână.

— Cum se mai simte domnişoara Janina? întrebă Grzesikiewicz, după ce intrară la telegraf.

— Bine, atât de bine, că astăzi vrea să se plimbe puţin.

— O! şopti Andrzej şi un gând îi întunecă ochii albaştri, începu să se tragă de mustăcioara bălană.

— Aşadar, e complet sănătoasă? întrebă după o clipă.

— Complet. Ieri a venit doctorul şi mi-a spus că e complet refăcută. Păi n-au fost deajuns trei săptămâni de spaimă neîntreruptă când s-a luptat între viaţă şi moarte?

Vorbi cu asprime, muşcându-şi tot mai avan barba.

— Eu mă lupt şi mai demult, rosti încet Andrzej cu o durere abia simţită în glas, şi faţa îi păli ca ceara, în vreme ce în ochi i se citea energia dinainte, hotărârea de a se împotrivi, de a persevera.

— Ce se mai aude pe la voi, scoateţi cartofii?

— Suntem aproape gata; peste o săptămână vreau să încep să-i car la distilerie.

— Părinţii sunt sănătoşi? Nu ştiu cum s-a făcut că pe tatăl dumitale nu l-am văzut de mult.

— Mama e bine, iar tata e şi el sănătos tun! râse uscat şi cu anume amărăciune. Să nu vă răpesc timpul, vă rog să-i transmiteţi sărutări de mâini domnişoarei Janina din partea mea! adăugă mai încet.

Orłowski se uită pătrunzător la el, îi strânse mâna şi spuse:

— Bine, bine. Sărută mâna mamei din partea mea.

Ieşiră afară şi Grzesikiewicz plecă în galop. Orłowski privi lung în urma lui, urmărindu-i silueta puternică plecată pe grumazul calului.

— Păcat de el, e ca un stejar, gândi. Păcat! Dacă l-ar vrea Janka... Poate că totul se va sfârşi cu bine... poate că acum nu-l va mai respinge. Mare păcat! Se întoarse la telegraf şi căzu adânc pe gânduri.

După el intră îndată Świerkoski, se aşeză pe canapea, se frânse în două ca de obicei şi începu să se uite prin încăpere.

— Am venit să vă cer un sfat, începu băgându-şi mâinile în mâneci.

— Mă rog, poftim, numai să pot să ţi-l dau.

Świerkoski îi vorbi pe larg despre afacerea pe care voia s-o pună la cale, despre transportul a trei sute de stânjeni de piatră de pavaj. Voia să se ocupe de acest transport, pentru că după socotelile lui avea să câştige în doi ani aproape trei mii de ruble. Îşi expunea planurile şi se înflăcăra atât de mult la gândul acestui câştig, încât ochii îi sticleau de lăcomie şi buzele îi tremurau nervos. Fireşte, proiectul se prezenta într-o lumină cum nu se poate mai favorabilă.

— Ce alta ţi-aş putea spune, decât că afacerea mi se

pare foarte bună! spuse Orłowski.

— Îmi trebuie câteva mii de ruble, ca să pun totul pe roate, iar eu n-am atâţia bani. De aceea, m-am gândit să vin la dumneavoastră şi să vă propun să fim asociaţi. Treizeci de procente sunt sigure la capitalul învestit.

— Pentru Dumnezeu, ce-mi trebuie mie aşa ceva! Adevărat, am vreo cincisprezece mii de ruble în acţiuni cu dobândă şi în ipoteci, dar nu mă lăcomesc la procente mari, mi-ajung cele de până acum.

— Patru, cinci, cel mult şase procente, bine, dar e caraghios, mai ales acum când puteţi avea treizeci. Dac-aş avea eu atâta capital, vă garantez, l-aş dubla şi l-aş tripla într-un timp foarte scurt. L-aş rula, l-aş investi în afaceri rentabile, ca să crească, să producă zeci de mii, sute, milioane. Să curgă pe albii largi, adunând de pe drum tot ce se poate aduna, să se mărească...

— Sau să piară fără urmă, că şi asta se mai întâmplă, îl întrerupse Orłowski.

Orbit de propriile vorbe şi proiecte, Świerkoski nu răspunse imediat, aşa că refuzul lui Orłowski fu ca un duş rece care-l umplu de o jale uriaşă că visurile lui n-aveau să se realizeze niciodată.

Privi la Orłowski cu o mânie rău ascunsă şi cu ură.

— V-aţi văzut cu necioplitul ăia? întrebă apăsat.

— Cu care necioplit?

— Ei, cu Grzesik, lămuri batjocoritor.

Orłowski răspunse violent:

M-am văzut cu domnul Grzesikiewicz.

— De unde până unde Grzesikiewicz! E Grzesik, băiatul unui cârciumar, o ştie toată lumea.

— Bine, dar de ce-mi spui dumneata toate astea? întrebă Orłowski furios.

— Credeam că nu ştiţi şi voiam să vă previn ca un prieten.

— Mulţumesc, pe Dumnezeul meu, foarte mulţumesc, dar mă descurc foarte bine şi fără lămuririle dumitale, spuse umblând repezit prin încăpere.

— Aşa se spune, dar nu-i deloc aşa. Oamenii sunt josnici,

domnule şef, şi se prefac, ca să-i înşele pe unii ca dumneavoastră, iar Grzesik, oho, e foarte interesat să-şi ascundă originea. Acum face pe şleahticul, pe marele boier. Ptiu! Ţărănoiul, lua-l-ar dracu! şopti cu ură şi scuipă dispreţuitor.

— Domnule Świerkoski, pe Dumnezeul meu, scuteşte-mă, nu mai vreau să te ascult.

— Prea bine! Amis, hai acasă. Se ridică greoi, faţa lupească, triunghiulară, i se acoperi cu o rumeneală cărămizie, iar capul începu să-i tremure din cauza revoltei ţinute în frâu, în timp ce-şi zgâria înverşunat cojocul cu degetele-i lungi, slabe şi noduroase, ca nişte gheare.

— Deci nu vreţi să ne asociem? mai întrebă din prag.

— Mulţumesc, n-ai decât să câştigi singur, ca să te-mbogăţeşti mai repede, îi aruncă batjocoritor Orłowski.

— Oho, vă bateţi joc de mine? strigă răguşit.

— Nu, domnule Świerkoski, îţi urez din toată inima să te îmbogăţeşti cât mai repede.

Świerkoski ieşi fără un cuvânt, dar după ce închise uşa, se îndreptă cu semeţie şi ridică pumnul încleştat. Aşteaptă, aşteaptă puţin, şuieră, o să mă revanşez eu odată şi odată. O să bateţi cu toţii temenele în faţa lui Świerkoski! gândi grăbindu-se spre casă. În prima cameră, aproape goală, unde nu mai era nimic afară de patul încherbat din scânduri de pin nerăşluite, o masă la fel şi nişte lăvicioare, se dezbrăcă, îşi luă papucii şi o manta ponositä de feroviar în loc de halat şi, îmbrăcat astfel, intră în salonul a cărei cheie o purta întotdeauna la el. Salonul nu semăna deloc cu celelalte încăperi, întrucât era literalmente înţesat de mobile foarte elegante şi scumpe. Świerkoski deschise obloanele interioare şi se apucă să despacheteze coletul pe care-l primise ieri. Era un mic birou de damă, încrustat cu sidef, o adevărată bijuterie, cam hârbuit de vreme şi acoperit de mucegaiul din cine ştie ce depozit umed; îl examină cu bucurie, pentru că izbutise să-l cumpere foarte ieftin.

— Franek, ceaiul! strigă spre bucătărie şi începu să-şi târâie încet papucii făcuţi din nişte ghete vechi. Se oprea în faţa câte unei mobile, mângâia mahonul sau palisandrul,

netezea tapiţeria pluşată, se privea în oglinzile mari, acoperite de pânze de păianjen, deoarece Franek n-avea voie să deretice şi nici măcar să intre în acel sanctuar, îşi punea pe cap draperiile murdare de mătase care acopereau uşile sau se aşeza o clipă pe canapeaua turcească, splendidă însă puţin pătată, îmbrăcată în catifea vişinie cu dungi aurii, de care îşi lipea obrazul cu mişcări unduioase de pisică, închidea ochii de plăcere, se întindea, îşi rotea privirea mândră prin încăpere şi şoptea: Sunt ale mele, ale mele!

— Franek, adu ceaiul! Bea un pahar după altul, fuma ţigară după ţigară şi se lăsa tot mai mult pradă visării. Ghemuit pe canapea, ca şi Amis, care se încolăcise la celălalt capăt, înconjurat de rotogoale de fum, prin care ochii lupeşti, gălbui, luceau fosforescent, dădea frâu liber himerelor, renunţând la grijile zilnice, îşi lepăda înfăţişarea obişnuită, cunoscută de toată lumea, îl părăsea undeva departe pe acel Świerkoski care ura oamenii: pe cei buni pentru bunătatea lor, pe bogaţi pentru bogăţie, pe săraci fiindcă nu-i putea suporta, pe cei frumoşi pentru frumuseţea lor, pe cei cu suflet nobil pentru că-i socotea proşti, iar pe cei înţelepţi, pentru că dispreţuia şi ura înţelepciunea care căuta în viaţă ţeluri superioare banilor; tot acel Świerkoski care se zvârcolea fără istov, aţâţat de poftele niciodată satisfăcute ale ambiţiei şi lăcomiei, dispărea, rămânea doar sufletul care realizase totul şi se bucura din plin.

Păşea în gând prin saloane elegante, se simţea bogat şi admirat, zâmbetul i se aşternea pe buzele subţiri, se lăţea pe faţă şi-i umplea inima de infatuare şi mulţumire; fruntea îngustă de idiot, străbătută de încreţituri adânci, iradia parcă o aureolă verzuie. Scoase din portofel zeci de lozuri de loterie din ţări diferite, le răsfiră dinainte şi rămase cu ochii la şirurile lungi de cifre, la sumele pe care îşi făgăduia să le câştige.

— Două sute de mii de ruble! şopti cu duioşie adâncă, despăturind biletul de participare la împrumuturile cu premii. Două sute de mii de ruble! se zgârci de plăcere, deoarece cuvintele acestea dulci îi desfătau sufletul.

— Trei sute de mii de mărci! părea că şopteşte lozul

trandafiriu de la loteria din Hamburg.

— Două sute de mii de mărci! îi cânta în urechi lozul albastru din Austria.

— O sută de mii de florini! tunau cele roşii, maghiare.

— O jumătate de milion de franci! răsună profund, grav, glasul unui loz liliachiu cu capul republicii franceze la mijloc.

— Milioane! Milioane! Milioane! şopti zâmbind pierdut. I se părea că aceste milioane sunt deja ale lui, îi înflăcărau închipuirea, îi dau o forţă uriaşă şi-i îndreptau sufletul încrâncit în dorinţă; îşi înălţa capul tot mai sus, răsufla adânc, sorbind parcă mirosul dulce şi aţâţător al banilor, ca să-i aibă în el, să-i simtă în toată fiinţa.

— Milioane, milioanele mele, repetă de mai multe ori cu încăpăţânarea unui robot sau a unui cretin orbit de o tinichea strălucitoare. Ale mele... şi nu-şi mai aduse aminte că duce o viaţă de mizerie, hrănindu-se numai cu pâine, cartofi şi ceai, că înşeală oamenii, ca şi pe sine însuşi, că sacrificase totul în viaţă pentru aceste lozuri care-l minţeau de două ori pe an, din pricina cărora aproape că murea de disperare, deoarece nu câştiga niciodată; nu-şi mai aducea aminte de nimic, pentru că în adâncurile tainice ale sufletului stăruia credinţa neclintită că aceste visuri prosteşti se vor împlini cândva.

Orłowski se duse sus, era furios că se vorbea dispreţuitor despre Grzesikiewicz: ţărănoi! Grzesik! Băiat de cârciumar! se gândea repetând înciudat cuvintele lui Świerkoski. Aşa-i, dar e un om dintr-o bucată, cu carte, bun şi bogat. Ce-i priveşte pe ei? Pe cine interesează? Abia într-un târziu se mai linişti şi se întrebă de ce vorbise Świerkoski aşa, ce interes avea el? Se lovi deodată cu palma peste frunte şi îşi muşcă de câteva ori barba. Aha, te pomeneşti că se gândeşte şi el la Janka, îl roade gelozia, asta era! acum înţeleg totul. Dragă domnule Świerkoski, eşti prea mic pentru Orłowska, mult prea mic, şopti, crăpă uşa de la bucătărie şi strigă:

— Janowa, spune-i domnişoarei că Grzesikiewicz îi transmite sărutări de mâini.

— Domnule Stanisław! îi spuse lui Babiński după ce coborî la telegraf, fiica mea te aşteaptă.

— Sunt gata, vă rog numai să mă prezentaţi, pentru că n-am plăcerea s-o cunosc personal pe domnişoara Janina, rosti Staś solemn, punându-şi mănuşile.

Îl conduse, îl prezentă în două cuvinte fără să se uite la Janka şi plecă.

— Am aşteptat să vă însănătoşiţi, ca să vă rog să-mi împrumutaţi şi mie cărţi de citit, spuse Staś. E atâta plictiseală aici, atâta plictiseală, încât prietenii mei de la Varşovia sunt uimiţi că am rezistat până acum.

— Dumneata eşti de curând la Bukowiec?

— De trei luni, domnişoară! răspunse cu o durere atât de comică, încât Janka izbucni în râs; i se părea simpatic şi amuzant cu faţa lui rumenă de domnişoară şi cu timiditatea-i copilărească, de-a dreptul caraghioasă la barba lui, statura înaltă şi umerii laţi. Făcea impresia unui flăcăiandru machiat în bărbat.

— Să mergem, domnule, să-ţi arăt că Bukowiec, deşi plictisitor, nu e urât deloc.

Staś îi oferi braţul la plecare, dar roşi atât de tare, încât întoarse capul, ca să nu-l vadă. O conducea cu mare grijă, pentru că i se împleticeau picioarele.

— Ai grijă, domnule Babiński! strigă Orłowski în urma lor din faţa gării.

— Mergem la pădure?

— Da, cred că acum o cunoşti şi dumneata puţin.

— Nu. Am fost o dată şi m-am rătăcit, iar pe altă parte, mama mi-a spus că nu-i prea sănătos să te plimbi acum prin pădure, e prea multă umezeală, aşa că e primejdios, poţi să răceşti, să faci febră.

— O, cred că nu trebuie să te temi pentru dumneata, spuse Janka, măsurându-l cu privirea.

— Dimpotrivă... trebuie să mă feresc, să nu uit niciodată; mama zice că trebuie să am grijă, pentru că o boală le pregăteşte pe celelalte. Şi începu să povestească pe larg despre medicamente, despre masajul cu camfor după fiecare oboseală, despre flanela pe care o îmbracă

noaptea... Vorbea cu atâta naivitate şi era atât de serios, încât Janka se stăpânea, ca să nu izbucnească în râs.

— Dumneata ai o mamă foarte bună, îi spuse scurt.

— O, domnişoară, cred că nu mai e alta ca ea! Şi iarăşi depănă mii de amănunte despre grija înduioşătoare a mamei; cu toată timiditatea cu care i se adresa, care i se citea în privirea ochilor albaştri, în mişcări şi în zâmbet, turuia întruna.

Janka nu-i mai răspundea, nici măcar nu-l mai asculta; îi lăsă braţul şi porni pe mijlocul unui drumeag acoperit de nisip ud, zvântat numai la suprafaţă. Pădurea îi acoperea cu ramuri dese, puternice, printre care se iţeau fâşiile cerului palid; pe muşchiul gălbui, pe frunzele roşcate de ferigă, răsucite şi uscate, tremurau pe alocuri lucirile aurii ale soarelui. Conurile uscate, agăţate de crengile de molid ca nişte fuse pline, cădeau la picioarele lor ori prin gropile cu apă lâncedă în care se răsfrângea soarele. Deasupra pâraielor se înălţau arinii negri sau plopii alb-argintii îşi tremurau frunzele. Mirosul puternic de răşină, de frunze şi fructe sălbatice, putrezite, de coajă şi pământ muiat hălăduia pretutindeni. Janka privea îngândurată prin pădurea atât de familiară, regăsindu-şi vechile cunoştinţe: vârful înalt şi golaş cu stânci îngălbenite, povârnişurile calcaroase pe care se căţărau ca nişte gheare întinse vrejurile lungi de mure, pinii uriaşi cu coaja roşcată, lucitoare, adevărate coloane de chihlimbar, pătate de rugină; pârâiaşele care se prelingeau printre rădăcinile copacilor sclipind ca nişte panglici de mătase; potecile, luminişurile cu mlaştini la mijloc... – le recunoştea pe toate, la Varşovia se gândise nu o dată la această pădure, iar acum era aici, aşa cum îşi dorise să fie, dar revăzându-le, parcă îi lipsea totuşi ceva: nu le mai întâmpina cu emoţie, deoarece pădurea îi era acum aproape indiferentă, nu mai simţea legătura dintre ea şi aceste tufişuri care încremeneau mute şi reci, pe jumătate desfrunzite, sărăcite, cufundându-se parcă în somnul lung de iarnă.

Se plimbară aproape o oră. Babiński tăcuse, iar Janka se uita cu anume amărăciune la pădurea aceasta care nu-i

mai spunea nimic acum, a cărei viaţă n-o mai simţea şi n-o mai cutremura ca odinioară. Se simţea străină de ea.

— Să ne întoarcem, aerul m-a cam ameţit, parcă sunt beată.

— Bine, pentru că recunosc că încep să simt guturaiul, nu mi-am luat galoşii.

— Dumneata ce faci seara? îl întrebă, ca să spună ceva.

— Dacă nu sunt de serviciu, stau acasă şi citesc, iar când n-am cărţi, mă duc la familia Zaleski s-o ascult pe doamna cântând la pian.

— Nu o cunosc, cred că trebuie să fie de curând la Bukowiec.

— De trei luni, am venit aici împreună.

— Cântă toată ziua, pentru că se aude mereu muzică.

— Câte şase ore pe zi. Munceşte foarte mult şi e şi foarte drăguţă, adăugă şi roşi, deoarece Janka zâmbi uşor. Aşadar, domnişoară, o să fiţi atât de amabilă să-mi împrumutaţi cărţi de citit?

— Poţi să vii mâine să alegem, dacă s-o găsi ceva. Îi mulţumi pentru companie şi se duse acasă. Nici nu apucase să se dezbrace, când Janowa îi aduse o scrisoare.

— E de la doamna care cântă întruna, explică.

Janka cercetă curioasă scrisoarea de culoarea heliotropului, cu o liră aurie pe plicul ce mirosea de asemenea a heliotrop; începu să citească, dar se întrerupse auzind un glas străin la bucătărie. Se apropie de uşa în care apăru Zaleska într-un capot de mătase bordo cu palmieri aurii, împodobit cu dantelă la mâini şi la gât.

— Dă-mi voie, domnişoară, vin să mă explic....

Janka o pofti înăuntru.

— Iartă-mă, domnişoară... Sunt Zaleska! Cred că ai auzit de noi, am venit de curând la Bukowiec. Scrisoarea mea e puţin ciudată, dar suntem vecini, de aceea am şi îndrăznit... Se aşeză la masă, scoase un portţigaret de argint şi-l întinse zâmbind spre Janka.

— Mulţumesc, doamnă, nu fumez...

— Spune-mi dacă eşti ocupată, între colege nu trebuie să existe nicio jenă. Începu să caute cu înfrigurare chibrituri.

Ţi-am scris, pentru că n-am avut curajul să-ţi vorbesc, dar cel puţin nădăjduiesc că-mi vei ierta îndrăzneala şi inoportunitatea, da, inoportunitatea! Îşi aprinse în sfârşit ţigara şi trase de câteva ori cu voluptate. Diseară am câţiva musafiri, nişte veri apropiaţi, familia Tacikowski din Tacików, o ştii, nu? Ea şi mama... tutunul e umed şi nu vrea să ardă! Aruncă ţigara pe duşumea şi o strivi cu piciorul. Am fost la Varşovia, dar am uitat să cumpăr, aşa că dacă dumneata ai să fii amabilă, o să-ţi fiu recunoscătoare, iar eu ştiu să fiu recunoscătoare... Mi-aduc aminte că odată, eram încă la conservator, în ultimul an, Cesia Pigłowska, o ştii, nu? A ajuns pe urmă una din cele mai bune eleve ale lui Rubinstein, un talent de primă mână, dar ratată prin căsătorie, cu toate că bărbatul ei e ideal, pe cuvântul meu, ideal. L-am cunoscut într-un mod foarte caraghios, din întâmplare, şi pentru că întâmplarea face totul... Dar să mă întorc la rugămintea mea, voiam să te rog să-mi împrumuţi nişte tacâmuri pentru şase persoane, pe-ale mele mi le-au spart sau le-au pierdut copiii în ultimele zile, aşa că sunt nevoită să împrumut. A, şi dumneata ai pian? Cânţi şi dumneata? exclamă, văzând pianul prin uşa întredeschisă de la salonaş; alergă la el şi începu să improvizeze cu mare îndemânare. Janka o urmă miratăde această turuială neîntreruptă, fără sens şi fără legătură.

— Ştii ce-i asta, nu? întrebă Zaleska începând altceva. E scherzo din concertul lui Moszkowski[83]. E fantastic, mai ales aici, domnişoară, auzi râsul, subtil, un râs ironic! Îşi dădu la o parte trena capotului cu mişcarea unei soliste pe estradă, zâmbi înclinându-şi căpşorul într-o parte, parcă sub povara gândurilor, şi cântă trimiţând în depărtare priviri melancolice de sub pleoapele lăsate. Împrumută-mi, dacă vrei şi albiturile pentru masă, adăugă încheind cântecul cu un *fortissimo* avântat, oftă, îşi lăsă braţele în jos, fără putere, moleşite parcă de plăcere, îşi roti alene privirile prin salonaş, îşi duse mâna la frunte, oftă iar prelung, de parcă abia atunci se trezea, şi se ridică, îndreptându-se cu mândrie.

[83] M. Moszkowski (1854–1925) – compozitor şi pianist polonez.

— Domnişoară, iartă-mi uitarea de sine, începu încet luând-o de mână pe Janka, ştiu însă că dumneata mă înţelegi, pentru că eşti artistă. Am auzit, am auzit, te bucuri de toată preţuirea şi dragostea mea. Toţi cei care trăiesc în lume numai pentru asta, trebuie să se înţeleagă şi să se iubească. La revedere, la revedere! Îi trimise o sărutare cu mâna şi plecă în grabă. Janka n-apucase să rostească niciun cuvânt, iar după plecarea ei ridică din umeri dispreţuitoare şi începu să citească.

După o jumătate de oră, Zaleska trimise încă o scrisoare de culoarea heliotropului, rugând-o să-i împrumute doi funţi[84] de zahăr şi ceai, fiindcă, scria, soţul a uitat să-mi aducă de la Kielce.

Janka îi spuse Janowei să-i ducă Zaleskăi tot ce o rugase, dar aceasta se împotrivi.

— Domnişoară, păi doamna asta cere mereu; domnu' şef mi-a zis mai demult, când dumneata nu erai acasă, să nu-i dau nimic, fiindcă nu mai aduce înapoi. Să spuie şi domnu'! se adresă lui Orłowski care tocmai intrase, repetându-i despre ce era vorba.

— Proastă mai eşti, Janowa, când domnişoara e acasă, ea porunceşte, eu nu mă amestec, o dojeni. Dacă domnişoara ţi-a spus să-i dai, dă-i numaidecât.

Janka se întinse pe pat, deoarece se simţea foarte obosită de această primă plimbare. Orłowski îşi făcu de lucru toată seara prin sufragerie, trimiţând-o mereu pe Janowa s-o întrebe pe Janka dacă n-avea nevoie de ceva; în cele din urmă, propuse să-i citească cu glas tare.

— Janowa, spune-i că-i mulţumesc din toată inima şi voi asculta cu plăcere, pentru că nu pot să dorm deloc! răspunse Janka. Orłowski auzi, dădu draperia la o parte, apropie masa şi aşezându-se lângă uşă, începu să citească un roman englezesc lacrimogen.

Dimineaţa, Zaleska trimise iarăşi o scrisoare parfumată, în care se anunţa pentru seară; deocamdată se scuza că nu-i aduce lucrurile împrumutate, dar musafirii aşteptaţi plecaseră la Varşovia, soţul se văzuse cu ei în staţie, aşa că

[84] Funt – unitate de măsură egală cu 0,5 kg.

se vor întoarce. Îi trimitea sărutări şi la sfârşit o ruga să-i împrumute un sfert de arpacaş.

— Domnişoară, îi lipsăşte o dăoagă! se amestecă Janowa, văzând zâmbetul cu care Janka citea scrisoarea, şi începu să povestească despre obiceiurile din familia Zaleski.

— Nu vreau să aud nimic, Janowa, să nu-mi spui niciodată nimic.

— Păi întotdeauna e mai bine să ştii mai mult decât mai puţin! se explică servitoarea.

— Mă înhaţă provincia, se gândi Janka, încep să-i simt jugul.

Se înzdrăvenea foarte repede şi la început se abandona cu oarecare plăcere în seama vieţii liniştite şi destul de active, dar groaznic de monotone, care se scurgea la Bukowiec. Trenurile veneau şi plecau la orele stabilite; Orłowski pleca la birou dimineaţa şi se întorcea seara; Zaleski, ajutorul lui, îşi folosea tot timpul liber antrenându-se pe bicicletă pe terenul îngust din faţa staţiei. Întârzia la serviciu şi nu-i păsa de casă, pedalând întruna; îi plictisise pe toţi şi doar duminica mai veneau câteodată copiii din satul cel mai apropiat să-l vadă pe „nebunul” îmbrăcat într-un costum strâmt, care făcea nenumărate ocoluri pe maşinuţa-i diabolică.

Grzesikiewicz venea în fiecare zi, la diferite ore, să se intereseze de sănătatea Jankăi. Îl văzuse de câteva ori de la fereastră şi încercase o stinghereală ciudată. Karaś făcea întruna manevre cu vagoanele lui. Świerkoski petrecea zile întregi la staţie, rătăcea cu câinele peste linii, ţipa la muncitori. Janka se obişnuise să-i vadă la aceleaşi ore, la care trecea prin faţa ferestrelor şi i se înclina adânc, aşa cum se obişnuise şi cu cântatul Zaleskăi la pian. Ştia ce făcuseră toţi ieri şi ce aveau să facă mâine. Cunoştea toate speranţele şi bolile lui Staś, fiindcă fusese de câteva ori la ei şi povestise cu o sinceritate naivă tot ce-l privea. Ştia tot, pentru că Janowa nu avea linişte până când nu-i spunea cât cheltuieşte doamna Zaleska pe pudră, cât pe carne, ce face Karaś noaptea, cine din împrejurimi şi de ce trimisese la bufetul gării... Se săturase atât de repede de toate acestea,

încât se închidea zile întregi în camera ei şi zăcea în pat ceasuri în şir fără să se gândească la nimic, fără să simtă nimic, afară de plictiseala care începea să pună stăpânire pe ea.

Zaleska îi scria duzini de scrisori parfumate, venea pentru o clipă şi întârzia ceasuri întregi, povestindu-i în ritmul rapsodiei a unsprezecea de Liszt despre băieţelul cel mic, Wacio, că începeau să-i iasă dinţii; despre Chopin că e divin, despre talentul lui Stefek care izbea cu pumnişorii în claviatură; despre Helenka, fetiţa ei, care avea prostul obicei să scuipe peste tot. Pomenea în treacăt şi de Babiński şi, cu un zâmbet semnificativ, se dezvinovăţea discret că ea n-are nicio vină că flăcăul îşi pierde capul. Apoi iarăşi urzea proiecte fantastice pentru viitor, întrebând-o brusc pe Jania cât o costase materialul din care îşi făcuse rochia; sau aducea câte o pălărie nouă să o probeze, fiindcă oglinda Jankăi era mai bună. Amintea nu prea limpede despre un văr de la Varşovia, foarte influent, foarte bogat şi foarte drăguţ care-i ajuta.

— Fiindcă soţul meu e foarte capabil, şoptea zâmbind şi îşi ciupea şorţuleţul de etamină ca o fetiţă, dar n-are noroc, în patru ani a schimbat serviciul de şase ori. Ofta adânc şi dădea de înţeles că nu e fericită, că a încercat o mare dezamăgire în viaţă, că e o victimă a destinului. Câteodată, fără să-şi dea seama, aducea vorba despre un spectacol public, spectacol care fusese un mare triumf. Atunci se îndrepta, buzele îi tremurau de emoţie şi regretul trecutului, real sau imaginar, îi umplea ochii de lacrimi, înduioşând-o atât de adânc, încât se grăbea să se ducă acasă.

Jankăi i se părea caraghioasă, dar o respecta, deoarece cânta admirabil; stăpânea tehnica pianului ca puţini dintre maeştrii cunoscuţi şi recunoscuţi ai acestui instrument, în afara căruia nu era decât un copil pierdut în treburile mărunte de fiecare zi, în prostii; nu ştia nimic şi nu înţelegea aproape nimic.

Într-o bună zi o invită pe Janka la ceai, după ce mai înainte printr-o scrisorică mirosind a heliotrop, îi ceruse pahare

şi zahăr tos. Janka se duse de curiozitate.

Ca să ajungă în camera ei, lipită de salonaşul lui Orłowski, Zaleska o conduse printr-o încăpere în care soţul ei sforăia îmbrăcat şi plin de noroi pe o canapea. Camera Zaleskăi avea tapet albastru şi era aranjată foarte frumos. Mobila era îmbrăcată în catifea albastră în nuanţa heliotropului, ca şi draperiile de la uşi şi perdele; un covor cu totul asemănător înăbuşea zgomotul paşilor. Pianul Blüthner se afla la fereastră; un palmier destul de mare alcătuia din frunzele-i în evantai un fel de acoperiş deasupra claviaturii. Ici şi colo erau aşezate câteva măsuţe înalte, pline de flori ofilite sau uscate. Un secreter încrustat cu fildeş, mic şi elegant, încărcat cu statuete, bucheţele de violete ofilite, uitate aici încă din primăvară, plicuri, cutii cu hârtie de scrisori, note şi mănuşi aruncate peste pudra vărsată, trona la mijlocul încăperii. Pe scaune, pe fotoliile japoneze de bambus, cu rezemători de catifea albastră, pe pian, până şi pe patul modest cu baldachin de tiul în culoarea heliotropului sau pe covor, pe lângă perete, se lăfăiau în neorânduială cărţi, caiete de note, reviste de modă, şorţuleţele copiilor, galoşii soţului etc. etc.

— Doamne, ce dezordine, ce harababură! se văicări Zaleska, frângându-şi mâinile.

— Anusia, Anusia! o strigă pe servitoare, dar Anusia nu se grăbi să vină, doar de la bucătărie se auzeau larma şi ţipetele copiilor, iar la răstimpuri sforăitul puternic al soţului.

— Domnişoară Janina, ia loc; cumplită neorânduială, dar o singură servitoare nu poate face faţă la toate; câteodată mă apucă disperarea. I-am spus soţului să angajeze o cameristă; îmi spune mereu că nu găseşte. I-am scris şi verişorului meu să-mi trimită una de la Varşovia.

Aranjă notele pe pian, trase spre Janka un fotoliu, apoi se lăsă să cadă obosită într-un balansoar scund, tapiţat cu catifea albastră; se ridică însă imediat, scoase o cutie de bomboane din secreter, împinse spre Janka o măsuţă roşie, lăcuită, pe care puse bomboanele, şi o invită să se servească. Cât despre ea, lua mereu câte una şi se legăna în balansoar, îndreptându-şi buclişoarele frizate mărunt în

timp ce spunea:

— Dragă domnişoară, de ce n-am deveni prietene! Uneori am atâta nevoie de o inimă apropiată, de un suflet care să mă iubească. Ah, în clipa asta spun să ne servească ceaiul. Ieşi în fugă şi reveni aproape imediat, gâfâind îmbujorată; se prăbuşi greoi în balansoar şi începu să ronţăie bomboane, în vreme ce la bucătărie răsunau ţipetele ascuţite ale copiilor. Ah, mi-e frică de nebunie, dar dacă o să mai trăiesc mult în asemenea condiţii, nu mai garantez pentru mine. Se întrerupse şi ascultă, pentru că se auzi un uruit în faţa gării. Astăzi trebuie să vie pe la mine doamna Osiecka, o cunoşti, nu?

— Doar din vedere.

— E o femeie foarte drăguţă, puţin cam tristă, dar distinsă şi cu relaţii întinse în societate; primeşte foarte des, mai ales vara, deoarece au stat la ea câteva verişoare. Probabil că Świerkoski îi face curte nepoatei ei, Zosia, dar e un om foarte ciudat, recunosc că mi-e frică de el. E adevărat că dumneata ai fost la teatru? întrebă de-a dreptul.

— Am fost trei luni, răspunse Janka fără plăcere.

— Te rog să mă ierţi, mai mult nu te întreb, fiindcă văd că nu-ţi face plăcere. Da, da, rosti cu melancolie, fiecare om, mai degrabă fiecare femeie are în viaţa ei momente luminoase despre care nu-i place să vorbească, te înţeleg foarte bine. Te rog, domnişoară, caisele astea în zahăr sunt foarte bune, garantez pentru ele, deoarece mi le-a trimis verişorul meu.

Se aşeză la pian cu o bomboană în gură şi începu să cânte un preludiu de Chopin, acele mărturisiri ale sufletului bolnav, şoptite printre lacrimi, stăpânite de vraja naturii primăvara. Janka ascultă cu emoţie, legănându-şi sufletul în aceste ritmuri pline de arome şi tristeţe, şi se cufundă treptat într-o stare plină de doruri nespuse. Zaleska cânta cu suflet şi cu o simplitate minunată, în cântecul ei nu era nimic din strălucirea şi virtuozitatea menită să orbească, să uluiască ascultătorii; cântecul ei era parcă impersonal, nimic din individualitatea ei nu-l tulbura şi nu-l acoperea pe

Chopin. Pe chipul ei palid, neregulat, se aşternuse tristeţea, ochii mari, negri, răsfrângeau frumuseţea muzicii, de emoţie îşi muşca buzele ca vişina, frumos conturate, şi cânta trăind tot mai profund.

— Încetează! Ce dracu', nici să dorm nu mă laşi, zdrăngăneşti toată ziua, ţipă soţul trântind uşa de la budoar şi scârţâitul puternic al canapelei arătă că se culcase din nou.

Zaleska se ridică de la pian, uitându-se cu teamă când la pian, când la Janka.

— Scuză-mă, domnişoară, soţul meu e obosit de la antrenament... am uitat cu totul... Voia probabil să se ducă să-i ceară iertare, dar se aşează iar la pian şi începu să rupă frunzele uscate de la fereastră, ca să-şi ascundă încurcătura, dar nu izbuti, deoarece lacrimile îi ţâşniră de sub pleoapele strânse şi se scurseră pe obraji, adâncind dâre gălbui în stratul de pudră; izbucni într-un plâns cu sughiţuri şi hohote, încet, ca un copil dojenit pe nedrept. Janka era pur şi simplu revoltată de brutalitatea lui Zaleski şi într-un impuls de compătimire se apropie de ea şi începu s-o liniştească. Zaleska se strânse la pieptul ei şi plânse ca un copil; pâraie întregi de lacrimi parcă se porniseră din izvoare nesecate, curgând din abundenţă.

— O, cât sunt de nefericită! O, dac-ai şti, domnişoară! şoptea tot mai încet, cutremurându-se de sughiţurile care-i sfâşiau pieptul.

Janka o strânse la pieptul ei şi-i mângâie cu duioşie părul împletit într-o coadă frumoasă. Nu ştia ce să-i spună şi nici cum s-o liniştească, copilăriile şi sensibilitatea ei îi stârneau mila.

— Soţul meu e un om bun, nu mă pot plânge de el; e foarte bun, dar serviciul îl sâcâie atât de mult, încât uneori scapă câte un cuvânt aspru care mă doare grozav... Tăcu şi începu să sugă cu lăcomie dintr-o bomboană; asta o mai linişti, pentru că se duse la măsuţa de toaletă de lângă pat, îşi dădu cu puţină apă de colonie, se pudră şi reveni radioasă; uitase cu totul de incidentul dinainte, doar sub ochii umezi de lacrimi şi de colonie îi apăruseră pete vineţii, singurele semne ale suferinţei încercate. Plecă la bucătărie

şi în curând servitoarea aduse ceaiul.

— Anusia, nu uita de copii.

— Atâta lucru ştiu şi eu, nu trebuie să mi se amintească mereu, răspunse aceasta obraznică.

— Nu te supăra, Anusia, dar câteodată poţi să uiţi, se scuză cu umilinţă şi, după ce servitoarea plecă, începu să se explice. Servitoarele de acum sunt atât de rele şi le găseşti atât de greu, încât am ajuns să mă tem că Anusia mă va părăsi; copiii s-au obişnuit cu ea, iar soţul meu se supără când schimb servitoarele prea des.

Jankăi îi părea rău de această biată roabă a servitoarelor, a soţului şi a copiilor şi voia să i-o spună, dar Zaleska o întrebă:

— Dumneata îl cunoşti pe domnul Grzesikiewicz?

— Da, de mult, răspunse Janka întunecându-se.

Zaleska îşi dădu seama că iar fusese lipsită de tact şi tăcu, se aşeză lângă secreter şi scrise câteva rânduri pe un bileţel parfumat pe care-l expedie îndată prin Anusia. Apoi iar începu să vorbească, dar cădea mereu pe gânduri, privea pe fereastră, se uita încetişor dacă soţul mai doarme, ofta, mânca bomboane şi se muta de pe un scaun pe altul, negăsindu-şi locul nicăieri.

— Domnişoară, la Varşovia toamna nu-i chiar atât de rea. Sunt curioasă dacă acum se mai poartă pieptăraşe à la Figaro.

— N-am idee.

— Sezonul de concerte a început deja; ah, grozave mai erau miercurile acelea de la Societatea muzicală.

— Dumneata te duceai des, doamnă Zaleska?

— Nu-mi scăpa niciuna! Şi premierele de la Varietăţi ori, vara, concertele de la Valea elveţiană! Atâtea plăceri pe care numai oraşul le poate oferi; acolo se respiră o atmosferă artistică, e altă viaţă. Doamne, Doamne! Cum au dispărut toate, cum mai trece timpul!

Janka zâmbi cu ironie; ştia şi ea câte ceva despre această atmosferă artistică, despre această altă viaţă.

— Au venit doamna Osiecka şi domnişoara! dădu de veste Anusia.

— Pofteşte-le! Pofteşte-le înăuntru! exclamă Zaleska precipitându-se prin încăpere şi, neştiind ce să facă, alergă la soţul ei.

— Henryk! Henryk! îi şopti la ureche cuprinsă de teamă. Dragul meu, scoală-te, a venit doamna Osiecka. Începu să-l mişte cu mare grijă.

— Ducă-se dracului toate muierile! Ce mai vrea şi baborniţa asta? Nu mai pot nici să dorm ca lumea! bodogăni răsucindu-se pe sofa.

— Henryk, iubitule, nu te supăra, scumpul meu! ciripea aproape suspinând, i se agăţa de gât şi, mângâietoare şi duioasă, se alinta la pieptul lui ca o pisică, uitându-i-se în ochi asemenea unui câine care se teme să nu fie lovit.

O îmbrânci, îşi luă perna sub braţ şi se duse în camera copiilor, iar Zaleska alergă s-o întâmpine pe doamna cu înfăţişare foarte serioasă care tocmai intra.

— Cât de bună sunteţi, dragă doamnă! o sărută cu bucurie. Domnişoară Zofia, cum stai cu sănătatea? se adresă apoi tinerei într-o rochiţă destul de scurtă şi pălărioară de fetru, marinărească. Domnişoara Janina Orłowska! o prezentă pe Janka. Anusia, ia pelerina doamnei.

— Copii, tăceţi din gură! strigă la propriile odrasle care o luaseră în primire pe Osiecka. Doamnelor, poftiţi la mine.

— Dragă doamnă Stefa, vezi să se ocupe servitoarea şi de cal, pentru că am venit singure, e, dacă-ţi spun, singure, fără slujitor! dispuse Osiecka cu glasu-i puternic, aşezându-se cu greu în fotoliu.

— Bine. Anusia, dă-i ovăz calului! Caii mănâncă ovăz, nu-i aşa?

Osiecka izbucni în hohote de râs, atât de răsunătoare, încât calul îi răspunse nechezând din faţa gării.

— O, copilă scumpă, copilă scumpă, vino să te sărut pentru naivitatea-ţi neprefăcută, e, dacă-ţi spun, naivitate neprefăcută... se înverşună de parcă se împotrivea cineva.

— Să nu mai coboare Anusia, am eu grijă de cal, se oferi Janka, gândind că aşa va izbuti să scape.

— Bine, domnişoară Janina, la drept vorbind, nici nu ştiu dacă avem ovăz în casă; dar să te întorci imediat, te rog

foarte mult.

Janka promise şi plecă.

— Nu e Orłowska aceea care a fost la teatru şi s-a otrăvit acum o lună? A scris şi la gazete, am citit cu ochii mei! adăugă, roşind de enervare.

— Ba da, o femeie foarte distinsă şi curajoasă.

— Oho, curajoasă, n-am ce zice! Curajoasă femeie! repetă mai încet Osiecka şi un zâmbet batjocoritor, răutăcios, îi alunecă peste faţa drăguţă, înconjurată de părul cărunt, care contrasta neplăcut cu ochii negri, mari, plini de vioiciune şi temperament. Avea tenul şi buzele foarte proaspete şi tinereşti.

Janka reveni curând şi începu o conversaţie foarte vioaie, aproape despre nimic. Zaleska se mulţumea să le trateze cu bomboane şi să se aşeze pe rând lângă fiecare, ca să-i şoptească la ureche câteva cuvinte în mare taină. Osiecka o examina întruna pe Jania care simţi această curiozitate supărătoare, îşi înălţă capul cu mândrie şi privirile li se încrucişară, cercetătoare şi reci. O teamă neînţeleasă puse stăpânire pe ea şi se înfioră, deoarece privirile sfredelitoare ale Osieckăi îi pipăiau întreaga făptură, urmărindu-i mişcările cu luare aminte.

— Dumneata nu te plictiseşti la ţară? o întrebă pe Zosia.

— Nu! răspunse aceasta scurt şi, descumpănită, se uită la Osiecka, întrebând-o din ochi dacă poate să vorbească, dar nici Janka nu mai spuse nimic, simţind că nu e în stare să-şi adune gândurile. Glasul tunător al Osieckăi o irita, iar ochii ei fără astâmpăr o intimidau. Încerca şi ea chinurile pe care le îndura o pasăre hipnotizată de şarpele cu clopoţei; nu mai avea putere să se ridice şi să fugă, cu toate că ar fi vrut s-o facă; mintea începea să i se tulbure, valuri de sânge îi năvăleau în creier, era atât de slăbită, încât era gata să leşine, dar în acelaşi timp îşi dădea seama cu oarecare spaimă de starea ei, pentru că nu i se mai întâmplase aşa ceva. Sunt bolnavă, îşi spuse frecându-şi tâmplele.

— Unde-i Henryk? tună Osiecka.

— Soţul meu? Cred că la serviciu...

— Nu-i adevărat. Tăticu' doarme! se împotrivi cu o bucurie răutăcioasă Hela care stătuse liniştită până atunci.

— Da... se prea poate... n-am băgat de seamă, încuviinţă Zaleska, privind rugătoare la fiica ei.

— Trezeşte-l, doamnă. Să aranjăm un mic preferans; e, dacă-ţi spun, unu mic, apoi mic e! Dumneata joci? întrebă liniştită, întorcându-se spre Janka.

— Nu, şopti cu greutate, tresărind nervos.

— Păcat! Soţul meu, fie-i ţărâna uşoară, zicea că e unul din cele mai plăcute jocuri; din nefericire, pentru mine este singura plăcere de când s-a prăpădit, fie-i amintirea sfântă; da, singura plăcere a unei biete văduve singure; chiar aşa, dacă-ţi spun că e singura... plăcere... a unei biete văduve... repetă suspinând, se rezemă de măsuţă, făcând-o să troznească, şi lacrimi mari, ca picăturile de grăsime, începură să-i curgă din ochi.

— Mătuşică, hai, linişteşte-te.

— Scumpă doamnă, ştiţi că orice emoţie vă face rău, o imploră Zaleska.

— Of, îmi pare rău, aşa-i, dar dumneata crezi că unei sărmane ca mine îi este uşor să-şi uite cel mai bun prieten: totul îmi aminteşte mereu că el nu mai este. Nu pot să duc o lingură la gură, fără să mă gândesc că iubitul şi neuitatul... îşi acoperi ochii cu mâna-i grasă, mare cât o tigaie, şi oftă din adânc; fotoliul scârţâi, pus la încercare de formele-i planturoase, scuturate de suspine. Zosia îi săruta mâinile şi ciripea cuvinte banale de mângâiere, deşi în ochi i se citeau iritarea şi plictiseala rău ascunse. Zaleska alerga mereu la măsuţa de toaletă şi aducea tot felul de sticluţe cu parfum, stropindu-i aferată faţa şi capul cu apă de colonie. Osiecka o lăsa să facă tot ce voia cu ea. Îşi luă mâinile de pe faţă şi se rezemă cu toată greutatea pe spătarul fotoliului, sfârşită parcă de durerea neogoită.

Sub influenţa acestei scene, care făcea asupra ei o impresie comică, Janka îşi recapătă puterea şi luciditatea; acum privea cu un zâmbet batjocoritor la profilul Osieckăi.

— Îţi mulţumesc, Stefa, îţi mulţumesc! şopti Osiecka cu glasul îndurerat. Compătimirea dumitale îmi adânceşte

părerile de rău, o nouă durere mă sfâşie la gândul că nu e el, nu soţul meu de sfântă amintire îmi vorbeşte aşa, nu soţul meu de sfântă amintire mă mângâie aşa, rosti cu mai multă energie.

— Nu vă contrazice nimeni, doamnă! spuse Jania cu oarecare asprime.

Osiecka îi aruncă o privire grea, ca o măciucă, şi continuă să se vaiete cu glas lăcrimos:

— Nu mă mai mir de indiferenţa oamenilor, pe cine poate să mai intereseze o femeie bătrână şi singură. Totul nu-i decât politeţe, da, politeţe rece. Abia mai târziu înţelegi, când rămâi singură pe lume... Sărmană, părăsită... Doamnă Stefa, spune să se pregătească cina, fiindcă astăzi n-o să jucăm decât o partidă; ca să plecăm mai devreme acasă, deoarece nopţile sunt întunecoase acum, sunt foarte întunecoase, dacă nu greşesc, i se adresă Jankăi.

— Într-adevăr, dar n-aş putea spune, pentru că n-am mai ieşit seara de mult.

— Aha... dumneata ai fost bolnavă, dacă nu greşesc.

— Da, confirmă scurt Jania, căci privirea pătrunzătoare a Osiekăi o durea şi o intimida.

— Doamnă Stefa, trezeşte-ţi soţul, e timpul să începem preferansul; e, dacă-ţi spun că e timpul, apoi e timpul!

— O, sigur că e timpul, încuviinţă Zosia somnoroasă.

Zaleska plecă şi în curând în camera vecină se auzi glasul morocănos al soţului, urmat de cel al soţiei, umil şi rugător; apoi zgomotul sertarelor trase şi trântite la loc, fâşâitul apei deschise şi pufnituri puternice. După vreo jumătate de oră se arătă Henio. Proaspăt, într-un costum nou, zâmbitor, rumen de somn şi de apa rece, ca un cocoş tânăr, cu nasul subţire şi lung, părul blond încreţit în inele naturale, pieptănat cu cărare pe mijloc, ochii albaştri ca emailul decolorat şi eleganţa unui chelner, îşi târşea picioarele, unduindu-şi silueta zveltă, bine făcută. Sărută mâna Osieckăi care-l bătu cu duioşie pe obraz.

— A, stimată doamnă, binevoiţi să ne onoraţi cu prezenţa dumneavoastră, eu şi soţia mea suntem nespus de bucuroşi, nu-i aşa? Îi sărută mâinile încă o dată, îşi înclină

capul înaintea Zosiei şi se întoarse spre Jania cu o înfăţişare serioasă şi plină de respect pentru fiica superiorului.

— Domnişoară, n-am avut prilejul şi plăcerea de a te cunoaşte personal, cu toate că am dorit-o foarte mult, eu şi soţia mea, nu-i aşa, Stefa? Spun asta, deoarece sunt sigur că mă aflu în faţa domnişoarei Orłowska, fiica scumpului şi respectatului nostru şef; eu şi soţia mea suntem nespus de fericiţi, nespus de mândri, că putem să te întâmpinăm sub acoperişul nostru. Îşi schimbă poziţia, întinse mâna, ca la contradans, îi strânse palma, se înclină atât de adânc, încât îi văzu grumazul roşu şi se aşeză între Janka şi soţie. Zâmbetul nu-i mai cobora de pe buze şi bucuria de pe faţă.

— Cât e de frumos! Cum mi-l mai aminteşte pe soţul răposat, se înduioşă Osiecka, sărutându-l cu privirile. Domnule Henryk, aşează-te lângă mine, sunt cam ameţită şi de departe nu prea aud bine unele cuvinte.

Se trase atât de aproape de el, încât aproape jumate din făptura ei sprijinită de rezemătoarea de trestie a fotoliului se lăsă peste picioarele lui.

— Dragă Stefa, poate-ar fi mai bine să spui să ne pregătească masa de joc.

— Cum merge antrenamentul? îl întrebă Zosia.

— Sunt aproape de final, foarte aproape, răspunse vioi. Acum fac douăzeci de kilometri într-un minut şi cincizeci de secunde şi dac-o să progresez tot aşa, primul record al primăverii va fi al meu, nu mai încape îndoială; pentru că până acum n-a mai realizat nimeni această viteză. Se însufleţi şi începu să vorbească despre bicicletă, cauciucuri pline, pneuri, pompe de uns, şosele, recorduri şi starturi. Cite amănunte de la ultimele întreceri, istorisea anecdote din viaţa sportivă. Vorbea cu un dispreţ adânc despre campionul polonez neînvins până atunci la cursele de ciclism. Arăta cu picioarele şi mâinile unele mişcări de la finiş, pe care trebuia să le facă ciclistul, ca să ajungă la linia de sosire. Sta pe scaun ca pe bicicletă şi vorbea întruna, râzând singur de propriile glume în timp ce pedala mecanic şi strângea rezemătoarea scaunului, pe care o învârtea ca pe ghidon. Zosia asculta cu gura căscată, Osiecka izbucnea

mereu în hohote puternice de râs, făcând fotoliul să troznească şi, ca să-şi arate mulţumirea, îl mângâia pe faţă sau îi ciupea uşor bicepşii întăriţi.

— A, pezevenghiule, ce grozav! şoptea, îndemnându-l să mai povestească şi altceva. Zaleska se ivea mereu în uşa deschisă de la sufragerie, privea cu mândrie la soţul ei, asculta, zâmbea cu delicateţe de glumele lui şi dispărea trebăluind mai departe în jurul mesei. Janka se plictisi repede de această companie şi, cu toate că o rugară fierbinte să mai rămână, îşi luă la revedere şi plecă acasă.

IV

Îi găsi pe tatăl ei şi pe Świerkoski discutând ceva cu însufleţire. Pe masă, într-o foarte frumoasă vază arămie, se afla un buchet mare de trandafiri crem şi garoafe roşii. Îi dădu bineţe lui Świerkoski şi privi cu mirare buchetul din toate părţile; evitând privirea tatălui, se uită întrebătoare la Janowa care-i aşeza un pahar cu ceai dinainte.

Orłowski împinse spre ea o scrisoare şi cu un gest expresiv arătă că e în legătură cu buchetul. Se întoarse apoi spre Janowa şi-i spuse cu jumătate de glas:

— Janowa, spune-i că sunt de la Krosnowa! Se înţelege, domnule Świerkoski, îţi împrumut cu plăcere cele patru sute de ruble! se adresă apoi în graba supraveghetorului de linie.

— De astăzi, în două luni vi le dau înapoi, dar cum spuneam, acum trebuie să fac plăţile ţăranilor care-mi transportă piatra şi nu mai am deloc bani lichizi. Peste două luni o să iau un avans şi vi-i dau înapoi. Tăcu brusc, se ridică şi începu să numere florile din buchet. Treizeci şi cinci de trandafiri, şopti notându-şi această cifră pe manşetă. Şaizeci şi doua de garoafe. Numără încă o dată şi scrise şi această cifră alături de cealaltă. Trei mii cinci sute şaizeci şi

doi! Un număr foarte bun, excelent. Jumătate face o mie şapte sute optzeci şi unu. O cifră minunată, îngână scriindu-şi-o pe manşetă. Vă place această primă cifră? întrebă, arătându-le pe rând manşeta murdară lui Orłowski şi Jankăi.

— Ca să spun drept, nu ştiu ce-aş putea răspunde, pentru că pe mine nu mă impresionează nicio cifră, zise Janka uimită de purtarea lui.

— Pentru dumneata sunt moarte, da, dar mie îmi vorbesc foarte limpede, uite, cifra asta, pe care am format-o din numărul florilor, îmi spune s-o aleg pentru vreo loterie, deoarece va câştiga cu siguranţă lozul cel mare. Vă mulţumesc din toată inima pentru împrumut, se adresă lui Orłowski. Vă rog foarte mult să mă iertaţi, dar acum trebuie să plec; mi-am adus aminte de o treabă grabnică. Salută grăbit, fluieră la câine şi ieşi în fugă; alerga acasă, ca să mediteze în singurătate la aceste cifre şi să scrie furnizorilor săi de la loterie să-i completeze un loz cu acest număr.

— Îi lipseşte o doagă, pe Dumnezeul meu, s-a ţicnit de tot! murmură Orłowski.

— Florile sunt foarte frumoase! şopti Janka, uitându-se încă o dată la buchet.

— S-a dus anume la Varşovia şi le-a cumpărat, rosti Orłowski trăgându-se de barbă, fiindcă-i venea greu să vorbească fără intermediar cu ea; începu să umble în jurul mesei cu mâinile încrucişate, privind cu duioşie la Jania care citi multă vreme scrisoarea de la Grzesikiewicz şi când o sfârşi, i-o dădu în tăcere tatălui.

„Stimată domnişoară. Ştiu că nu procedez cum s-ar cuveni, dar intenţiile mele sunt bune, aşa că trebuie să mă ierţi. Am aflat de la tatăl dumitale că te-ai făcut bine, de aceea, dacă nu mă urăşti, te rog din suflet să-mi îngădui să-ţi fac o vizită”. Scrisoarea era lungă şi toată în acest ton de rugăminte sinceră. La sfârşit, o implora să-i trimită răspuns, fiindcă altfel n-avea curajul să vină; iar dacă nu doreşte să-l vadă, se va împăca şi cu asta, dar o ruga atâta şi-i promitea să-şi ţină simţirile în frâu, numai să-l primească. Adăuga salutări din partea părinţilor.

— E un flăcău de treabă, pe legea mea, Jędrek e un flăcău de treabă, şopti Orłowski, iar Janka asculta cu faţa învăpăiată; o ardea parcă un foc lăuntric, dureros, o jale adâncă, tăcută îi împovăra sufletul. Se uita la buchet, respira aromele palide de toamnă ale florilor şi vedea înaintea ei chipul bun şi cumsecade al celui care i le trimisese. Îi era profund recunoscătoare şi o mulţumire dulce îi măgulea amorul propriu; cu toate cele întâmplate, el o mai iubea şi acum, dar recunoştinţa inimii ei era întunecată cu încetul de grijă, de indicibile păreri de rău, de o teamă care nu se ştie de unde izvora; sufletu-i era aidoma unei palete de culori care se muiaseră, amestecându-se unele cu altele şi alcătuind o pată murdară.

Seara se scurgea mohorâtă.

Nu-şi vorbeau, dar simţeau amândoi tot mai limpede că trebuie să spună neapărat ceva care să-i apropie şi să-i întărească. Inimile lor simţeau nevoia de a se mărturisi.

Orłowski continua să dea ocol mesei posomorât. Îşi muşca barba, se oprea şi vorbele-i stăteau pe limbă, dar teama că ea se va supăra şi va pleca în camera ei îl îngheţa, ridica din umeri, ochii îi răsfrângeau durerea şi tăcea. Janka nu putea nici ea să stea locului. Încercă să citească, să coasă, să facă ceva, dar nu era în stare, îi scăpau toate din mână. Tremura toată de iritare, alunecând într-o stare dureroasă, bântuită de presimţiri şi temeri necunoscute. Asculta freamătul pădurii, care pătrundea pe fereastră, ori scârţâitul ceasului, dar nu se putea concentra, nu se putea gândi la nimic, pentru că gândurile i se împrăştiau ca un stol de păsări speriate de ceva de neînţeles. Se uită la scrisoarea care zăcea pe masă, colorată de reflexele trandafirii ale florilor, o citi de câteva ori, dar un singur cuvânt îi revenea mereu şi-i răsuna în creier aproape fără participarea conştiinţei.

— Nu! Nu! Nu!

Se duse să se culce. Orłowski privi în urma ei cu ochi rugători, însângeraţi, dar Janka nici măcar nu se uită la el; uitase că mai era cineva în cameră. Puse buchetul pe masă,

stinse lampa şi îşi aţinti privirile la lumea de afară, scăldată în lumina lunii, oare prelungea pe duşumea o dâră mare, lucitoare, brăzdată de umbrele giurgiuvelelor. După aceea, se uită atentă la portretul decolorat al mamei sale, care atârna pe peretele de vizavi; lumina aluneca peste geamul şi rama neagră, scoţând în evidenţă contururile blânde, cufundate în penumbră, aşa cum doar în amintiri se mai văd chipurile morţilor de mult; privea la mama ei şi parcă-i cerea sfatul, un cuvânt întăritor, pe care-l dorea, de care avea nevoie, se ruga parcă la ea în adâncul făpturii inconştiente, deoarece buzele-i şopteau: Ce să fac? Ce să fac... şi neaflând răspunsul nici înlăuntrul şi nici în afara ei, se prăpăstuia în vălmăşagul de gânduri, scene şi visare care veneau spre ea din spaţiu în liniştea nopţii, se iţeau din hăurile întunecate ale creierului şi-i umpleau sufletul de larmă dureroasă, de sentimentul părăsirii, de mâhnire şi neputinţă; mai avea doar atâta putere cât să repete: Nu, nu, nu! Se temea, nu îndrăznea nici măcar să înţeleagă de ce spune nu. O, nu era în stare, deoarece îndată ce se înălţa în ea însăşi şi începea să despice firul în patru, iar gândurile i se adunau în vreo concluzie, din bezna adâncă apărea chipul urât şi josnic, pe care-l blestema cu toată violenţa firii ei, şi i se proţăpea înainte, aducând în urma lui întâmplările uitate» scenele respingătoare ale prăbuşirii ei, amintirea tuturor lacrimilor şi a suferinţelor îndurate. Se sculă din pat şi desculţă, numai în cămaşa de noapte, începu să se plimbe prin încăpere cu pumnii încleştaţi. Părul despletit flutura în urma ei ca o coadă aurie de cometă, stârnind praful de pe duşumea; i se părea că împrăştie scântei în lumina lunii.

Îşi puse o broboadă pe umeri şi se duse în sufragerie; văzu lumină prin uşa de la bucătărie şi intră. Janowa şedea pe duşumea lângă o ladă deschisă.

— Nu te-ai culcat, domnişoară? Că eu mă uit, păi cum, mă uit. Uite, materialu’ ăsta îl am de la fetiţă, se lăudă despachetând dintr-o hârtie o ţesătură ruginie. Îmi iese fustă şi bluză, da’ am să mi-o fac pentru când oi muri, domnişoară, ca darurile de la copii sunt cele mai potrivite pentru coşciug. Când m-o duce înaintea Domnului, chiar

dacă fata mea ar fi păcătuit, când am să spui că fata mi-a dat îmbrăcăminte şi că a ţinut la mine, apoi musai s-o ierte.

Janka privea tăcută la faţa ei brăzdată de bătrâneţe, cu buzele vinete, zbârcite, printre care se vedeau dinţii găunoşi; dragostea de mamă îi strălumina ochii mici, adânciţi în orbite sub fruntea legată cu o maramă galbenă. Nutrea un respect profund pentru această femeie simplă, care ştia doar să iubească, pentru care lumea şi viaţa se închideau în copilul ei.

Plecă de la bucătărie întristată că pe ea n-o iubise nimeni atât de mult. Se duse în salonaşul luminat de razele lunii care aurea clapele verzui ale pianului deschis, ce semănau cu nişte dinţi rânjiţi. Fără să se gândească de ce o face, împinse uşa de la camera tatălui; acesta n-o auzi când intră, sta aplecat peste birou şi scria.

— Tată, spune-mi şi mie ce să-i răspund lui Grzesikiewicz? întrebă încet.

Orłowski zvâcni în picioare, se uită la ea, îşi muşcă barba şi şopti:

— Ce vrei tu; eu nu te silesc în niciun fel, nu insist. Dacă vrei să te căsătoreşti cu el, bine, dacă nu vrei, iar bine. Tăcu, pentru că-l îneca emoţia, se întoarse şi începu să apese sugativa peste hârtia scrisă cu cerneală.

Janka rămase descumpănită, interpretându-i gestul drept supărare, iar asprimea glasului drept mânie şi ură, aşa că nu mai spuse nimic şi plecă înapoi.

— Janka, o chemă, dar atât de moale, de mângâietor, cu atâta tristeţe şi dragoste, şi jale, şi frică, încât se întoarse repede şi, împinsă de aceste accente de simţire profundă care-i cutremurau toată fiinţa, i se aruncă în braţe.

— Tată drag! Tată! Tată!

— Copila mea! Copila mea! şoptiră îmbrăţişându-se. Îşi amestecară lacrimile, sărutările şi nu mai spuseră nimic, doar inimile băteau împăcate.

V

— Domnişoară, a venit Bartek de la Krosnowa şi zice că l-a trimis boieru' după scrisoare.

— Spune-i să vină la mine.

— Vai de mine!... ieri am spălat duşumeaua şi-n pădure e un noroi.... poate că...

— Cheamă-l imediat, iar duşumeaua o s-o speli iar.

Bartek veni şi se opri lângă uşă, mototolindu-şi şapca veche cu timiditate, în timp ce din sufragerie Janowa se uita cu o ură comică la încălţările lui, care lăsau urme groase pe duşumeaua ceruită.

Janka scria, dar rupea mereu hârtia şi o lua de la început. Voia să-i mulţumească lui Grzesikiewicz că n-o uitase şi să-i adreseze câteva cuvinte de politeţe care să nu însemne nimic, în sfârşit, după eforturi îndelungi, scrisoarea era gata.

— Eşti de mult la domnul Grzesikiewicz? întrebă închizând plicul.

— He, he!... păi dintodeauna, că n-am mai fost la altcineva.

— Cucoana bătrână e sănătoasă?

— He, he!... de sănătoasă, cred că-i sănătoasă, că azi dimineaţă a pocnit-o pe Jewka peste gură, râse Bartek prosteşte, învârtindu-şi mai avan şapca în mână, şi faţa-i bucălată, bărbierită cu grijă, cu gura largă, nasul mic, ochii rotunzi şi ciuful cânepiu, tăiat scurt deasupra frunţii, se strâmbă de mulţumire.

— Du scrisoarea şi dă-le bineţe boierilor din partea mea. Cum te cheamă?

— He, he!... păi Bartek. Dumneavoastră nu ştiţi, că toată lumea ştie! Bartek înveli scrisoarea într-o batistă, o băgă în sân, făcu o plecăciune adâncă, lăudă numele Domnului şi plecă.

La bucătărie îl pândea Janowa.

— Bartek, haimanao, nu puteai, nepricopsitule, să-ţi speli ghetele în apă? De ce-ai intrat în casă aşa murdar, ai? Dacă

mai faci, îţi trag una de...

— He, he!.... lasă, leliţă, o să te iau de nevastă şi ne-mpăcăm noi!

— Vai de mine, blendereule, îţi mai baţi şi joc de mine! şi începu să se uite după mătură.

Bartek se trase repede spre uşă şi o luă la sănătoasa, împrăştiind noroiul pe duşumeaua curată de la bucătărie, grija cea mare şi fala Janowei.

Luă ziarele de la poştă, le băgă în geacul de lână, agăţat pe umăr, se uită la Zaleski care se antrena în faţa gării şi plecă acasă prin pădure. Mergea repede, dar pe măsură ce se apropia de Krosnowa, supărarea şi teama puneau tot mai mult stăpânire pe el. Se oprea, îşi scotea căciula şi se scărpina în cap îngrijorat. E, o moarte are omul, murmura, îşi înfunda şi mai adânc pe cap şapca roşie în colţuri, cracoviană, îşi sufla nasul între degete, îşi strângea cingătoarea bătută cu bănuţi de alamă şi păşea tot mai încet, aruncând priviri tremurătoare pe drumul care ieşea din pădure, aşternându-se peste câmpurile întinse, vălurite de coline şi tăiate de tarlale lungi cu grâu de toamnă, arături, pârloage cenuşii şi mirişti. Pădurile strângeau într-un inel albăstrui întinderea câmpurilor şi satul mare, printre casele şi grădinile căruia, pe jumătate desfrunzite, sclipea râul larg cu albia întortochiată capricios, care ieşea din pădure şi se vărsa în iazul cel mare de lângă grădina conacului, apoi se abătea peste roţile morii şi mergea la vale prin parc, întretăia drumul şi strălucea în soare ca o panglică argintie prin luncile gălbui, printre tufele negre de arin şi petele lunguieţe de trestie uscată.

Bartek trecu podul şi o luă pe aleea splendidă, străjuită de tei uriaşi, sădiţi în direcţia terasa meniului care ţinea râul în frâu, îndreptându-se spre conacul ale cărui coloane înalte albeau de departe la intrare; deasupra, ferestrele de la etajul care se termina cu un acoperiş foarte ascuţit, împărţit în două, răsfrângeau orbitor razele soarelui. Trecu pieziş pe lângă rondul cel mare, înconjurat de un gard viu de dracilă, rupt pe alocuri şi uscat, în care, în loc de gazon şi de flori, creşteau cartofi, şi coti spre o clădire mare,

umbrită de castani şi unită cu conacul printr-un coridor acoperit, cu multe geamuri sparte şi scânduri lipsă. Trecând pe lângă bucătărie, se uită pe fereastră.

— Magda, unde e stăpâna?

Magda arătă cu capul spre tindă şi continuă să sfărâme cartofii într-un ciubăraş din care ieşeau vălătuci de aburi.

Pe prag, în tinda la care se ajungea printr-o adâncitură pătrată, ce continua coridorul dinspre conac, şedea Grzesikiewiczowa pe un fotoliu vechi, rupt şi cu lina ieşită. Curăţa fulgi pe genunchi într-un fel de sită şi se uita mereu spre rond şi spre curtea cealaltă, despărţită de cea de primire printr-un gard de nuiele şi un rând de plopi înalţi cu coroanele uscate, şi înconjurată din trei părţi de acareturi.

Bartek îşi scoase şapca pe coridor, trase geacul în faţă şi scoase ziarele.

— Ai şi o scrisoare de la domnişoara? întrebă cu blândeţe bătrână, ridicându-şi spre el ochii vioi, cenuşii, şi faţa palidă şi încreţită.

— Sigur că am. Domnişoara m-a chemat în casă şi mi-a zis să aduc scrisoarea şi să mă închin cu respect din partea ei, he, he...

— E sănătoasă?

— Musai să fie, că scrie şi în scrisoare, da’ am văzut că erea galbină la faţă ca luna plină şi vorbea atât de încet, că abia auzam. M-a întrebat dacă argăţăsc de mult aicea. He, he! Chicoti uşor, pentru că i se părea ciudat că ea nu ştia ce ştie toată lumea. Până şi evreii din Miechów ştiau că crescuse aici de mic. M-a mai întrebat dacă cocoana bătrână, dumneavoastră, de, e, sănătoasă. Am zis că e sănătoasă. Pe urmă mi-a zis să mă-nchin dumneavoastră şi am venit.

— Altceva n-a mai spus? îl cercetă, fiindcă tare mult îi plăcea să iscodească lumea.

— He, he!... păi a mai zâs: Cum te cheamă? Păi, Bartek! am răspuns. Eşti de mult argat? Dintotdeauna, zic, he, he!... Da’ cocoana bătrână e sănătoasă? Sănătoasă! o luă de la început.

— Bartek, acum du-te la bucătărie să-i ajuţi Magdei să

ducă mâncare la porci; pe urmă să dai fuga la gropile de cartofi, da' să nu te-apuci de zbenguială, că ţi-arăt eu... îl ameninţă.

Bartek îşi agăţă geacul în tindă şi plecă, dar se întoarse repede; ţinea şapca în mână, se scărpina în cap, se muta de pe un picior pe altul şi se uita la bătrână cu teamă.

— Ce mai vrei?

— Păi... se aplecă şi-i sărută picioarele, poate că puneţ' o vorbă bună la boier, m-a loat cu ameţală şi scrisorile pe care mi le-a dat să le pui la poştă, o să plece tocma mâine cu maşina, nu astăz', că boierul mi-a zis: a albastră la tren şi a albă la şefu' gării. Am ţinut minte până la pădure, da' pe urmă le-am amestecat şi am crezut că a albastră e la şef şi a albă la tren... şi aşa le-am şi dat. Şefu' a strigat la mine, că a albastră era la tren şi a albă la şef! Până am ajuns în pădure, am ţinut minte, da' acolo mi s-a părut că a albastră...

— Bine, bine, îl întrerupse repede, pentru că nu înţelegea ce voia să spună. Lăsă puful, luă ziarele şi scrisorile, le puse în şorţul roşu de casă cu care era încinsă, trecu prin bucătărie şi prin coridorul acoperit se îndreptă spre conac; într-un colţ al clădirii, la etaj, era camera feciorului. Păşea încet prin încăperile aranjate cândva cu gust, înţesate acum de mobilele vechi stil, cu tavanele înnegrite, pline de picturi, de tot felul de aurituri şi pereţii acoperiţi cu tablouri prăfuite.

Conacul era un adevărat palat, Grzesikiewicz îl cumpărase la licitaţie cu tot ce era în el, deoarece averea uriaşă, pământul şi pădurea, după moartea proprietarului care se împuşcase într-un acces de nebunie, intrase pe mâna nenumăraţilor creditori. Bătrânii Grzesikiewicz locuiau în clădirea din spate; conacul era prea mare şi prea luxos pentru ei, nu ştiau să meargă pe parchet şi pe covoare şi nici să se mişte printre catifele, mătăsuri şi alămuri, înconjuraţi de eleganţa şi rafinamentul aristocratic. Se simţeau stingheriţi în palat, ca la biserică. Numai Andrzej ocupa două camere la etaj, fiindcă de acolo putea să vadă toată curtea şi o bună parte din câmpuri, restul erau goale.

Mobilele erau adunate claie peste grămadă în jumătate din clădire, cealaltă servind drept hambar şi magazie de hamuri şi fierotenii vechi.

Bătrâna păşea încet, îşi ridicase puţin rochia bej, decolorată, fiindcă parchetul şi covoarele erau acoperite cu un strat gros de praf, şi cerceta cu luare aminte o încăpere după alta, alegând în gând locuinţa viitoarei nurori. În toată casa, cu toate splendorile îngrămădite în ea, stăruia o atmosferă de tristeţe şi părăsire. Multe ferestre erau astupate cu scânduri, altele aveau geamurile lipite cu hârtie sau înfundate cu paie; mese deformate, fără picioare, cu furnirul descleiat, arătau ca nişte biete vechituri schiloade dintr-un depozit evreiesc de mobilă. Căminele de marmură sculptată, cu gratii de bronz aurit, erau pline de gunoaie. Portierele albastre, grele, din mătase de Damasc, spânzurau sfâşiate la câteva uşi; o mulţime de tablouri căzuseră din rame şi zăceau în pulbere; tencuiala care cădea, alcătuia un strat cenuşiu pe consolele oglinzilor minunate, năpădite de pânze de păianjeni, moarte, pe mesele încrustate cu furnir colorat şi aramă aurită.

Într-o încăpere uriaşă, spre grădină, luminată de două ferestre veneţiene, sufrageria de odinioară, încărcată cu lambriuri sculptate şi dulapuri de stejar, se înălţau mormane de ceapă, iar pe mesele de asemenea de stejar, cu blaturi impunătoare, acoperite cu mozaicuri din lemn alb, se rânduiau roşiile aşezate la soare. O uşă largă, cu geamuri, răspundea pe terasa înconjurată cu o balustradă de fier, împodobită cu crini mari, forjaţi manual; de pe terasă, trepte de piatră, sparte, ici şi colo dezgrădinate, coborau pe terenurile gazonate. Grzesikiewiczowa se uită la daliile roşii, ultimele din acest an, la gălbenele şi la nalbele palide care creşteau şi odrâsleau singure în ronduri în fiecare primăvară, la iazul nu prea mare, alungit, cotit şi plin de insuliţe, care începea aproape de lângă terasă şi se întindea prin tot parcul plin de copaci seculari, de coline artificiale, grote, statui ciobite şi alei mărginite de carpeni tunşi, până la râu. Întoarse o parte din roşii, apoi urcă la etaj la fiul ei. Locuinţa lui Andrzej arăta decent, avea

perdele curate şi mobilierul complet, dar se vedea cât de colo că aici nu gândeşte şi nu trăieşte nimeni, ei doar se doarme; mobilele stăteau ţepene la locul lor, alungând orice intimitate. Pe biroul lung se lăfăiau o mulţime de hârtii şi cărţi de agricultură, borcănaşe cu probe de îngrăşăminte artificiale, desene, eşantioane de pământ şi câteva retorte. Bătrâna şterse praful peste tot cu mare grijă, îndreptă aşternutul pe pat şi privi îndelung la scrisoarea Jankăi, examinând-o din toate părţile. Se uită atentă la scriere, cu sfiala şi respectul cu care se uită ţăranii la slove, deoarece nu ştia nici să scrie şi nici să citească literele de mână; buchisea numai în cărticica ei de rugăciuni. Puse scrisoarea pe birou la vedere, o netezi mângâietor, de parcă o mângâia pe Janka, şi se întoarse zâmbind de bucurie în clădirea din spate. Luă penele şi le duse în camera ei de lângă tindă, ale cărei ferestre dădeau spre curte şi spre grădina de zarzavat. Lăsă uşa întredeschisă, ca să audă ce se petrece la bucătărie, şi începu să se plimbe cu paşi mărunţi pe preşul ţesut în casă în dungi albe, verzi şi roşii, care împărţea camera în două. Pardoseala era din scânduri de pin rindeluite, care aproape că străluceau de albeaţă, iar pereţii erau văruiţi şi cu o dungă de culoare sub tavan. Trei rânduri de sfinţi în rame aurite atârnau pe pereţi, iar deasupra patului uriaş de mahon, adus de la conac, aşternut cu pilotă şi o grămadă de perne mai mari şi mai mici cu feţe albe, era agăţată o icoană arătoasă cu Maica Domnului, acoperită cu o perdeluţă de muselină şi înconjurată de vreo cincisprezece iconiţe lipite pe perete. Într-un colţ stătea o comodă foarte veche, împodobită cu bronz, pe care se aflau două buchete uriaşe de trandafiri de hârtie, galbeni şi roşii, puşi în nişte vaze cam ciobite, cu un crucifix negru la mijloc şi un şirag de mătănii; deasupra comodei, până la tavan, înnegreau alte icoane care înconjurau o sculptură mai mare de fildeş, înfăţişând pe Cristos răstignit pe o cruce de abanos. În faţa crucii, agăţată de un lănţişor ruginit, ardea neîntrerupt o candelă albastră.

— Anusia, strigă spre bucătărie, pregăteşte gustarea de

după amiază pentru boier.

— O, e o cucoană adevărată! îşi spuse zâmbind cu dulceaţă la amintirea Jankăi. Scuipă pe un deget şi îşi netezi părul pieptănat lins deasupra frunţii, îşi puse o năframă vărgată, luă băţul, trecu prin camera vecină şi se duse la bucătărie. Tăie singură pâinea pentru argaţi şi, luând mâncarea pregătită pentru bărbatul ei, ieşi în curte. Trecu mai întâi pe la cocina porcilor, o baracă în care fostul proprietar îşi ţinea câinii.

— Magda, aşa dai tu la porci să mănânce? Jumătate din cartofi sunt pe jos, nu în albie.

— I-a vărsat purceaua cu râtu' , ia uite cum îi aruncă!

— Purceaua! Stârpitură, te-am mai văzut eu şi aldată, ţipă piţigăiat şi începu să adune cartofii amestecaţi cu pleavă şi să-i arunce în albie. Te spun eu boierului. Când o să-ţi dea câteva jordii, o să te uiţi unde verşi ciubărul, ai să vezi tu. Leneşi şi boţi! mormăi. Bartek, dă fuga cu mâncarea la boierul ăl bătrân, la sfeclă, da' repede!

Bartek dispăru cu coşul după colţul clădirii, iar bătrâna îşi continuă drumul.

În curte era linişte, doar câteva zeci de raţe lipăiau prin băltoace şi un cârd de găini râcâiau gunoiul şi paiele de lângă şură.

Dulăii mari, flocoşi, cu blana ruginie ca de lup, legaţi lângă uşile grajdurilor, începură să se smucească în lanţuri şi să latre de bucurie; îi mângâie pe toţi şi intră înăuntru la mânjii închişi într-o despărţitură anume. Îi bătu cu palma pe crupe şi pe grumaz, îi mângâie şi se uită în iesle şi văzându-l în celălalt colţ pe rândaş, strigă la el:

— Michał, ce păzeşti tu, puturosule, nu vezi că mânjii nu mai au fân? îl ameninţă cu băţul şi se îndreptă spre gropile de cartofi risipite prin grădină.

Vreo cincisprezece căruţe cărau cartofii pe care-i aşezau în grămezi lungi. Bătrâna străbătu grădina lăsată în paragină, plină de pomi fructiferi acoperiţi de muşchi, sub care se zăreau peste zece ştiubee învelite cu paie.

Dincolo de grădină, câteva zeci de femei în zăvelci şi cu basmale pe cap scoteau cartofii. Îşi duse mâna streaşină la

ochi şi privi spre crângul pe lângă care trecea drumeagul mărginit spre câmpuri cu mesteceni tineri. Smocurile de frunze ruginii se înălţau pe trunchiurile albe, semănând cu nişte pene mari de păun pe fondul albăstrui al păduricii. Pe drumeag se apropia sârgul lui Andrzej.

În aer domnea o pace deplină; carpenii din parc se înşiruiau în dâlme alungite, roşcate, iar vişinii îşi lepădau frunzele roşii-întunecate pe pământul proaspăt răscolit, mânjindu-l cu pete aidoma sângelui închegat. Vrăbiile se zburătăceau pe lângă stogurile de ovăz, iar ciorile se lăsau în cârduri pe câmpul de cartofi şi zburau la fiecare ecou mai puternic al cântecelor care se înălţau în văzduh dinspre femeile care săpau. Carele scârţâiau, din când în când răsunau mai tare strigătele cărăuşilor, însoţite de şuieratul biciului, se auzea duruitul înfundat al cartofilor vărsaţi pe pământul bătătorit sau vreo albină zumzăia încet şi se aşeza pe ultimele flori liliachii de ochiu-boului; moara uruia monoton undeva dincolo de parc. Lumina soarelui împrăştia parcă o toropeală care se aşternea peste pământul dezgolit de grâie, desfundat, văduvit de vegetaţie, moleşit şi obosit de efortul plantelor, oamenii şi vitele mergeau alene, peste ierburile îngălbenite nu mai răsunau ţipete de bucurie, copacii aproape goi nu mai fremătau, păsăretul nu mai cânta. Toamna răpea culorile şi puterea naturii, câmpurile erau pustii, mohorâte, dar unde şi unde înverzea grâul de toamnă, iar dinspre luncă se auzea mugetul surd, fără ecou, al vitelor. Murea totul, se cufunda într-un somn lung şi odihnă.

Pe flăcăi tu să nu-i crezi,
Nici pe cei mai buni, măi...
Că te-ncearcă, ai să vezi,
Şi-altora le spun, măi...

Răsună o frântură de cântec dinspre femeile care scoteau cartofii, pierzându-se îndată în tihna şi somnolenţa din aer. Grzesikiewiczowa se întoarse acasă, gândindu-se că-şi va găsi fiul acasă. Dar nu venise încă.

VI

Spre seară, când curtea începea să prindă viaţă, răsunând de behăitul oilor, şi se aduceau vitele în ocoale, veni Józia, fiica lui Grzesikiewicz, sora mai mare a lui Andrzej.

Veni cu brecul[85], cu vizitiul îmbrăcat în livrea.

— Bine că ai venit, o întâmpină bătrâna conducând-o în camera ei. Mă duc să-ţi arăt ceva.

Plecă în grabă la conac şi aduse scrisoarea Jankăi.

— Uite o scrisoare de la domnişoara Orłowska pentru Jędruś.

Józia se uită la scrisoare şi o aruncă pe masă cu destulă indiferenţă.

— Ce mare scofală? întrebă ridicându-şi ochii în două culori la mama ei, deoarece avea unul albastru şi altul gălbui.

— Nu vezi că e de la domnişoara Janina, spuse bătrâna apăsat, cercetând scrisoarea încă o dată.

— Aud, mamă, nu trebuie să mi-o spui de două ori.

— Mai mult ca sigur că Jędruś o să se însoare acum.

— Jędruś e un... nu sfârşi, îşi coborî glasul şi şopti: Dac-ar vrea, Jędruś ar lua una mai dihai ca Orłowska. E tânăr, cu şcoală, bogat.

— Păi sigur, sigur că e tânăr, că e bogat şi învăţat; a fost doar atâţia ani la şcoală, dar...

— Mamă, ai putea să renunţi la „păi” ăsta; mai de mult mergea, dar acum...

— Ce rău îţi fac, Józia dragă...

— Îmi faci, că râde lumea de dumneata.

— Numai proştii râd, cei deştepţi nu, că ştiu că sunt o femeie simplă şi fără carte, n-o să mă apuc acum la

[85] Trăsurică pe patru roţi cu capră înaltă şi două banchete.

bătrâneţe să învăţ să vorbesc frumos. Tu trebuie să mă împungi întotdeauna: nu spune aşa, nu umbla aşa, că râde lumea. Józia dragă, chiar dacă o să vorbesc şi o să mă îmbrac ca o cucoană, lumea ştie că nu sunt o cucoană adevărată. Tu trăieşti ca o grafină, da' oamenii tot ştiu că eşti fata mea şi tatăl tău a fost socotitor. N-ai de ce să te superi, Doamne sfinte! şopti repede şi cu anume amărăciune.

— Mamă, dacă nu încetezi, să ştii că plec, o repezi Józia, răutatea îi sticli în ochi, îşi îndreptă statura înaltă, impunătoare, şi privi spre uşă, dar se răzgândi şi se aşeză pe canapeaua de lemn cu spatele la fereastră.

— Andrzej i-a cerut mâna? întrebă aproape cu indiferenţă.

— Încă nu, dar i-a scris cu mâna ei, aşa că trebuie să se aibă bine. Cât a fost bolnavă, Jędruś s-a tot dus în fiecare zi pe acolo, da' acum că s-a făcut bine... Aş vrea să se însoare cu ea, zâmbi cu duioşie. E atât de frumoasă şi de bună. Păi anţărţ, anul trecut – se îndreptă, deoarece Józia ţâţâi din buze, – ne-am întâlnit în pădure şi mi-a sărutat mâna, vezi! mi-a sărutat mâna, şi eu sunt doar o femeie simplă, o, e o fată bună, bună!...

— Ştie doar să-şi facă socotelile bine. Un bărbat ca Andrzej nu mai găseşte ea. Înţelege, mamă, că şi alte fele de neam mare s-ar căsători cu el, abia aşteaptă.

— Vorbă să fie, păi n-a mai încercat şi cu Zielińska, şi cu Owińska? şi tot degeaba.

— El a fost vinovat, că n-a ştiut să se facă plăcut, răspunse şi o lucire de triumf îi lumină ochiul gălbui, cel albastru străluci rece, ca gheaţa foarte transparentă, iar pe buze i se aşternu un zâmbet abia vizibil.

— Da' de unde, numai că domnişoarele alea sunt nişte proaste şi îngâmfate, se încred – se corijă – în boieria lor. Jędruś, deşi e băiat de ţăran, are ambiţia şi onoarea lui, n-a vrut să se linguşească pe lângă ele ca un căţel şi n-am vrut nici eu, că de câte ori ne întâlneam la biserică, se uitau la mine prin ochelari, ca la un vierme de nimic!... Păi, ce, eu sunt de la panaramă? se cutremură de supărare.

— E, mamă, ai putea să te îmbraci şi dumneata altfel. Ia uite cum te-mbraci, ptiu! Se ridică şi începu s-o sucească în toate părţile şi să se uite la ea cu milă. Şorţ, rochie bej, caftan de barhet vătuit, o maramă de o jumătate de rublă pe cap, ptiu! Aşa eşti numai bună să stai după tejghea. Uite, şi cizmuliţele astea de zece zloţi din picioare, hi! hi! hi! sunt grozave, pe copiii mei! Menajera mea... nu sfârşi, se depărtă şi şopti cu dispreţ, astupându-şi nasul – dar bine mamă, miroşi a cocină de porci şi a grajd, asta nu-i îngăduit!...

— Iar domnişoara Orłowska, urmă bătrâna fără supărare, neluând în seamă vorbele fiicei – e cu totul altfel. E învăţată şi bogată. O cucoană adevărată, iar lui Jędruś i-a venit vremea să se însoare, că eu sunt bătrână, am să închid ochii în curând şi-mi vine tot mai greu să am grijă de gospodărie.

— De ce nu-ţi iei şi dumneata o femeie în casă?

— Trebuie s-o plătesc şi pe urmă, are grijă o străină, poţi să te încrezi în ea?

— Dumneata crezi că Orłowska o să se ocupe de gospodărie?

— Să facă ce-i place, numai să fie. Da, n-are decât să stea toată ziua în palat, să citească franţuzăşte şi să cânte la pian, că de-aia e cucoană. N-aş lăsa-o eu să-şi strice mâinile cu munca. Nu e o cinste să am o noră ca ea, o cucoană de neam? Zâmbi, uitându-se radioasă la faţa rotundă şi pudrată din belşug a fiicei care-şi şnuruia buzele, ca să nu izbucnească într-un râs dispreţuitor, răutăcios. Ochiul galben îi sticlea de ură, rotindu-se prin încăpere, iar cu cel albastru îşi pironea mama.

— O cucoană, tot cucoană rămâne. În palat e atâta avere şi să părăduieşte de pomană, ea ar şti s-o folosească.

— Mie de ce nu vrei să-mi dai nimic din vechiturile alea? Slavă Domnului, o să ajungă şi pentru cumnata mea.

— Alea sunt ale lui Jędruś, ştii şi tu că totul e al lui Jędruś. Când a cumpărat, tata voia să facă hambar în palat şi să vândă mobila, da’ s-a socotit cu Jędruś şi acuma palatul şi tot ce e în el, e numai al lui. Eu nu pot să-ţi dau nimic, nu

pot. Începu să nege cu gesturi energice posibilitatea de a-i da ceva, deoarece Józia o ţinea una şi bună.

— Nu te teme, mamă, o să-i rămână totul lui Jędruś, că numai el e copilul dumitale, numai el are nevoie, numai la el vă gândiţi şi numai pentru el strângeţi.

— Tu ai vrea să iei singură totul, da' nu te mai saturi; lăcomia asta nu-i a bună, o să te bată Dumnezeu, ai să vezi...

— Lasă prevestirile astea pentru altădată, acum dă-mi ceva să mănânc, că am plecat de acasă înainte de cafea.

Bătrâna o privi în silă şi se duse la bucătărie.

Józia şedea nemişcată pe canapea, de supărare începu să-şi muşte mănuşile şi să tragă de ele. Se gândea intens cum să împiedice această căsătorie care putea să-i strice cele mai tainice planuri şi cele mai înflăcărate visuri. Nu voia ca Andrzej să se căsătorească, fiindcă se şi vedea în viitor stăpână pe întreaga avere. Îşi vorbise fratele de rău în toate familiile cu fete de măritat cu ajutorul Osieckăi, care era cea mai bună prietenă şi confidentă a ei. În primăvară se bucurase nespus când Janka refuzase cererea lui Andrzej, iar când aflase că plecase de la Bukowiec şi se angajase la teatru, nu-şi mai încăpuse în piele de fericire; ori de câte ori se ivea prilejui, compătimitoare sau cu milă, vorbea atunci cu Andrzej despre ea. Iarăşi îmi aţine calea! gândi, îngenunche pe canapea, se sprijini cu un cot de prichiciul ferestrei şi se adânci în truda chinuitoare a gândurilor, căutând mijloacele potrivite pentru a zădărnici această căsătorie. Privea amurgul roşietic, plin de reflexe arămii, de jarişti de lumină cernută, de fâşii violete şi de larma zilei ce se sfârşea, care se împrăştia deasupra pământului, cuprindea câmpurile, acoperea tufişurile scunde şi trunchiurile plopilor, revărsând în încăpere o tulbureală cenuşie, subţiată de lucirile ce se stingeau în ramele aurite ale icoanelor. N-am să mă las! şopti cu pumnii încleştaţi. N-am să mă las! şi sufletul ei lacom şi îndârjit se încrâncenă de furie. Ochiul galben începu să tremure nervos şi să scapere scântei, iar cel albastru lumina rece, ameninţător. O ura pe Jania cu toată puterea firii ei nestăpânite de ţărancă, aşa cum ura tot ce era

frumos şi superior.

Servitoarea aduse cafeaua şi o lampă aprinsă, deoarece în încăpere se făcuse întuneric.

Józia plecă de la fereastră, îşi puse ochelarii albăstrui pe nas, ca să-şi ascundă ochii, şi începu să se plimbe prin cameră cu mâinile încrucişate pe umeri.

— Irenka a mai scris? o întrebă mama ei, turnând cafeaua dintr-un ibric.

— A scris, vă trimite sărutări. O să vină la Crăciun. Îndrumătoarea a adăugat şi ea câteva cuvinte, spune că Irenka învaţă foarte bine, răspunse Józia în grabă, aşezându-se la masă, înduioşată de amintirea fiicei care învăţa la şcoala călugăriţelor Sacré – coeur de la Lwów. Se înveseli şi uită de toate, povestind numeroase amănunte despre copiii ei, deoarece mai avea şi un băiat la un pension aristocratic de la Viena. Copiii erau mândria ei, visurile şi mângâierea ei, pentru că altfel se simţea mereu nenorocită; originea ei, de care se ruşina, o împovărase cu un jug greu pentru toată viaţa. Era mândră, răzbunătoare, invidioasă şi lacomă. Cu toată averea impunătoare, ştia că lumea din jur, adică toată nobilimea aşezată aici din moşi-strămoşi, o tratează ca pe fiica unui fost cârciumar şi cioban, şi asta o durea profund. Se simţea înjosită până şi de soţul ei, un vechil cu care părinţii o căsătoriseră pe vremea când bătrânul Grzesikiewicz făcea negoţ, deoarece cu toate hainele în care-l siliseră să se îmbrace, rămăsese un vechil simplu şi necioplit care abia izbutea să scrie şi să citească.

— Andrzej ştie că Orłowska a fost la Varşovia patru luni de zile? întrebă într-un târziu cu un plan anume.

— Păi cum să nu ştie, că astă vară s-a dus de vreo zece ori acolo.

— La ea? se prefăcu mirată Józia, pentru că ştia totul foarte bine.

— Asta n-o mai ştiu, că nu mi-a zis, nu mi-a zis, se corija îndată, da’ socotesc că la ea.

— Nu mai încape îndoială. Mamă, dumneata ştii ce-a făcut ea la Varşovia?

— Jędruś zicea că învaţă.

Józia izbucni într-un râs nestăpânit şi hohoti îndelung, până când faţa-i roşie, cu toată pudra, se acoperi cu pete vineţii.

— Mamă, dumneata prea le crezi pe toate, dacă ţi-ar spune Jędruś că Orłowska a plecat în lună, dumneata l-ai crede.

— Şi de ce nu? Ce rost ar avea să mă mintă Jędruś pe mine?

— Ce rost ar avea?... Pur şi simplu i-a fost ruşine să-ţi spună că domnişoara Janina, cucoana adevărată, şlahcianca educată, a fost comediantă.

— Comediantă? întrebă bătrâna neînţelegând prea bine.

— Da! Ca cele pe care le-ai văzut dumneata la Miechów mergând pe cai şi dându-se peste cap; ţii minte, alea care umblau numai în cămăşuţă.

— Doamne, Maică Precestă! ce tot vorbeşti, Józia? exclamă frângându-şi mâinile într-un gest tragic. Se opri înaintea fiicei, privind-o îngrozită, cu milă şi tristeţe.

— Ăsta-i adevărul, întreabă-l şi pe Andrzej, întreabă pe cine vrei. Cei de la gară ştiu cel mai bine, dealtfel ca şi toţi ceilalţi.

— Nu se poate, nu cred, ce să caute ea la nişte comedianţi? Tată are, bani are, e o femeie cumsecade, nu, nu! Se împotrivi cu energie şi îşi recăpătă repede încrederea zdruncinată pentru o clipă. O domnişoară ca ea să se ducă să se maimuţărească, la ce bun? întrebă neputând să priceapă.

— E, s-a vorbit în fel şi chip. Dacă era o domnişoară atât de cumsecade, apoi se căsătorea cu Jędruś, atunci când a avut prilejul, dar ea n-a vrut... a fugit imediat de acasă. Dumneata ştii bine ce-a făcut Orłowski, să înnebunească de ruşine nu alta.

— Asta aşa-i... dar de ce să plece la comedianţi? se miră bătrâna şi un val de îndoială şi amărăciune îi umplu iarăşi inima.

— Probabil că n-a putut să-l ia pe Jędruś şi a trebuit să fugă de acasă, se spune chiar că Orłowski ar fi gonit-o!...

şopti Józia semnificativ, fără să se uite la mama ei, care o ascultă înspăimântată.

— Taci din gură, Józia, te mai aude careva, se uită instinctiv la uşă şi la ferestre.

— Nu mai repet ce vorbeşte şi ştie toată lumea, dar când era acasă, umbla singură prin pădure, tot singură se ducea la Kielce... Aşa trebuie să, se poarte o fată cuminte? Nicio casă care se respectă nu i-ar fi deschis uşa. Iar la teatru ce-a făcut? De ce s-a otrăvit?... Abia mai trăia când a adus-o bătrânul la Bukowiec, a fost şi la spital, s-a scris şi în ziare.

— A fost la spital! s-a otrăvit, s-a scris şi în ziare? repetă bătrâna cu buzele arse, tremurătoare, şi boabele lacrimilor şiroiră pe caftanul vătuit.

— Ştie toată lumea. Nimeni nu ştie de ce s-a otrăvit, dar nu-i prea greu de ghicit, o, nu e greu deloc... continuă Józia cu glas şoptit, pătrunzător, şi un zâmbet răutăcios îi dezveli dinţii ascuţiţi ca de câine.

— Nu, nu!... protestă bătrâna din nou. Du-te şi lasă-mă, du-te. Nu-mi aduci nicio mângâiere niciodată, numai supărare şi lacrimi, ca necuratul.

— Spun întotdeauna numai adevărul, o să te convingi şi dumneata, răspunse cu asprime. Se ridică de la masă, îşi puse pălărioara verde cu pană albă, se înveli cu burnuzul lung şi vru să-i sărute mâna la plecare, dar bătrâna se feri grăbită. Józia dădu din cap cu dispreţ şi ieşi.

Grzesikiewiczowa rămase locului, neputând să-şi alunge părerea de rău şi obida. Se înfioră de teamă, deoarece fericirea la care se gândea de atâta amar de vreme ameninţa să se năruie. Janka! Janka, pe care atâta şi-o dorea de noră, să fie ea aşa... Şlahcianca asta, pe care Jędruś al ei o iubea atât de mult... Nu, nu... nu poate fi adevărat. Ar şti şi Jędruś care e atât de deştept şi de învăţat... Aşa-i, cu siguranţă că nu-i adevărat ce spunea Józia, se convingea singură. Mai mult ca sigur că nu-i adevărat. A, căţeaua, nu poate fără să muşte, şopti înfuriată, uitându-se pe fereastră în urma fiicei, la brecul care înconjura rondul şi dispărea sub arcada porţii impunătoare. Se mai linişti puţin, dar în adâncul inimii foiau în-

doielile şi dorea să nu fie nimic adevărat; mintea ei simplă de ţărancă nu putea pricepe, nu putea concepe nici cel puţin existenţa pricinilor care puteau să hotărască o femeie, cum era Janka, să se angajeze la teatru şi să facă toate cele de care o acuza Józia; în acelaşi timp însă, bănuielile o sfredeleau dureros. Se zbuciumă îndelung din cauza acestor întrebări şi nemaiavând răbdare să-l aştepte pe Jędruś, se duse în curte.

Glasul ei subţire, arţăgos, se auzea până în clădirea în care locuia; ţipă la argaţi, la fetele din casă, la femeile care mulgeau vacile. Se duse peste tot: la porci, la ieslele cailor, la oi, la găini şi la gâşte; controlă lacătele de la hambar şi de la şuri, răbufnind mânioasă pretutindeni.

— Se duse şi la gropile de cartofi, unde oamenii sfârşeau treaba pe întuneric, pentru că auzi glasul puternic al fiului certându-l pe Bartek care sta cu şapca în mână şi încerca să-i explice plângător.

— Ce-ai făcut, neisprăvitule? Nu ţi-am spus clar, nu ţi-am explicat de câteva ori că scrisoarea albastră trebuie s-o pui la tren, iar pe cea albă s-o dai şefului de gară?...

— Boierule, au fost două scrisori, una albă şi una albastră. Ţin minte ce mi-aţi poruncit, a albastră la tren şi a albă la domnu' şef.

— Şi de ce n-ai făcut aşa? întrebă Andrzej mai blând, văzând-o pe bătrână care se apropia.

— Am uitat. Am plecat şi-am ţinut minte până când am ajuns în pădure, a albă la domnu' şef, a albastră la tren; da' în pădure nu ştiu zău ce mi-a venit că a albastră s-a mutat în cap acolo unde sta a albă şi n-am ştiut deloc care şi unde s-o dau. Şi când am ajuns la gară, mi-am zis că a albastră e la şefu' şi a albă la tren. Eu, stăpâne, am ţinut bine minte, da' la marginea pădurii croncăneau neşte ciori, am dat cu blungări în ele şi-am plecat, zicând mereu în gând: a albastră la tren şi a albă la domnu' şef; da-n pădure m-a luat cu ameţală şi-am crezut că a albă, adică a albastră, la tren, da, a albastră, adică a albă, la şefu'. Şi la gară... iartă-mă, boierule, da' până la pădure m-am gândit: a albă, a albă, a albă... şefu', şefu'...

— Du-te dracului! Du sârgul la grajd! Răspuns ai adus?

— L-am dat cocoanei.

— Hai, mişcă! strigă, dându-i calul care sta liniştit lângă el.

— Boierule, îngăimă Bartek printre lacrimi. Am zis bine până la pădure: a albă, a albă, păi, a albă...

— Cară-te, idiotule! Ţesală calul şi pune o pătură pe el.

Bartek pieri în întuneric, ţinând calul de frâu, scărpinându-se în cap şi bodogănind:

— Isuse, numa' blăstămatele alea sunt de vină, pe care le-am gonit cu blungări. Că până la pădure am tot zis: a albă, a albă, în pădure, sau a albastră, sau a albă... Doamne sfinte, altfel nu poate fi, m-au prostit blăstămatele alea.

Andrzej dădu ultimele dispoziţii şi se întoarse acasă cu mama lui. Bătrâna îi spuse încet, uitându-se la el:

— A venit o scrisoare de la domnişoara Orłowska.

— Aha, mi-a spus idiotul ăla de Bartek. Grăbi pasul cuprins de nerăbdare.

— Jędruś, stai mai încet, că nu pot să mă ţin de tine, nu mai pot să răsuflu. Îşi încetini mersul, îşi luă mama de braţ şi o conduse cu grijă.

— Adineaori a plecat Józia, începu bătrâna, neştiind cum să-i spună ce-i povestise fiica. Se uita mereu la el, dar sfiala şi dragostea de mamă îi închideau gura.

— Se mai duce la Varşovia, nu ţi-a spus?

— Nu, dar mi-a spus o mulţime de lucruri despre domnişoara Janina, îngână cu glasul tremurător.

— Las-o baltă, mamă, o cunosc prea bine pe Józia şi ştiu ce putea să-ţi spună. Ştiu că din biata domnişoară Orłowska n-a mai rămas nicio bucăţică neîmproşcată cu noroi. O cunosc prea bine pe scorpia asta!

Bătrâna răsuflă uşurată, pentru că dacă el ştie totul şi vrea să se însoare cu Janka, înseamnă că ce-i spusese Józia şi ce o îndemnase să ghicească nu era adevărat; se bucură atât de mult, încât începu să se plângă de Józia.

— E atât de lacomă, de mai mare ruşinea. Ar lua tot şi râde mereu de mine.

— Îi place să ia, săptămâna trecută a fost pe la palat şi mi-a cerut două sfeşnice de bronz. N-am vrut să i le dau, dar le-a luat când a plecat, ascunzându-le sub mantie. Nu-i nimic, dar dumneata ar trebui să n-o mai laşi să intre în palat când nu sunt eu acolo. E înspăimântătoare, se ceartă cu toată lumea, toţi se tem de ea, fiindcă dacă pune ochii pe cineva, apoi vinovat sau nu, nu mai scapă de gura ei; acasă la ei e un adevărat iad, bietul Ignacy nu mai ştie unde-i este capul.

Intrară în casă.

Desfăcu plicul înfrigurat şi parcurse scrisoarea cu privirile; un val de sânge îi rumeni de bucurie faţa deschisă cu trăsături regulate, cioplite parcă, încadrate de ciuful cânepiu. Începu să se tragă şi să-şi muşte mustaţa, citi scrisoarea de câteva ori.

— Jędruś, citeşte tare, vreau să aflu şi eu ce scrie, îl rugă bătrâna, atingând scrisoarea cu delicateţe.

Îi făcu pe plac şi citi. Mama se înveseli de-a binelea. Toate bănuielile şi îndoielile se topiră ca zăpada sub căldura soarelui de primăvară, bucuria îi umplu inima şi fericirea îi străluminã faţa albă, palidă ca ceara.

— Mi se pare că acum ai să te însori cu ea, şi e timpul, Jędruś, e timpul! oftă.

— Numai să mă vrea, că de-nsurat, dragă mamă, mă-nsor eu cât ai zice peşte. Şi o siguranţă plină de bucurie îi umplu sufletul de mulţumire dulce. O să ai noră, mamă, asta-i.

— Şi nepoţei, Jędruś?

— O să fie şi nepoţei! o încredinţă râzând şi sărutându-i mâinile.

Mama îi strânse capul la piept.

— Sunt femeie bătrână şi-mi trebuie neapărat nepoţei, neapărat copiii tăi, Jędruś, pentru că ai Józiei parcă nu sunt ai noştri, nu mă înţeleg cu ei, parcă sunt nişte străini.

Jędruś începu să depene planuri de viitor şi vorbi atât de mult, încât bătrâna nu mai putea de bucurie, fiindcă nu se sătura niciodată de el. Îşi petrecea tot timpul în afara casei, prins cu treburile gospodăriei, îşi vedea părinţii numai când

mânca, schimba câteva cuvinte cu ei şi dispărea. Acum însă, în loc să se ducă în camera lui sau la Witów, unde-şi petrecea adesea seara, rămase cu mama lui, povestindu-i înduioşat, despre Janka şi despre viitor. Îşi duse mâna la piept, acolo unde odihnea scrisoarea Jankăi, făcu câţiva paşi, se aşeză şi îşi sprijini capul de colţul mesei, urzindu-şi pânza minunată a visurilor.

Bătrâna şedea în fotoliul ei vechi şi rupt şi împletea la ciorap; din când în când se apleca asupra lui, ca să găsească vreun ochete scăpat, îşi înălţa privirile la Andrzej şi-l asculta, împărtăşindu-i fericirea. Îi întrerupse huruitul briştii.

— A venit tata.

Un argat îl aduse pe bătrân până în camera vecină, unde dormea de obicei, şi care servea în acelaşi timp şi de sufragerie; era atât de beat, încât abia îşi mai târa picioarele. Bătrânul se prăbuşi într-un fotoliu adânc, răsuflând greu, scrâşni din dinţi, lovi rezemătoarea cu mâna şi gemu:

— A, cum mă mai junghie, blestematul, mâine o să plouă... au, cum mă junghie!... Ai spus să acopere gropile de cartofi?

— Le-am acoperit pe toate.

— Eu am fost la pădure, au venit o mulţime de oameni după lemne. A... parcă mă găureşte cu sfredelul, aşa mă dor oasele. Mamă, dă-mi nişte rachiu să înec câinele ăsta blestemat care mă muşcă, pe viul Dumnezeu!

— Cred că l-ai înecat destul în pădure, tată, rosti Andrzej cu amărăciune.

— Taci cuminte, băiatule. Taci! Uite cum a fost: am simţit că mă înţeapă ceva la un picior şi l-am trimes pe Walek după rachiu; de câte ori mă înţepa, turnam câte un pahar peste viermele ăsta câinos, până când au început să mă doară amândouă picioarele. Jędruś, am vândut parcela aia putredă! strigă de bucurie, frecându-şi un genunchi.

— Tată, te-am rugat să n-o vinzi, iar ai înşelat pe cineva.

— Taci, băiatule, am luat bani ca pentru una bună. He, he! Neamţul credea că mă păcăleşte el pe mine, da’ l-am păcălit eu pe el! a, şvabii dracului! Mamă, adu rachiu, că

mă junghie, începu să scrâşnească din dinţi, capul îi căzu pe spătarul fotoliului şi faţa i se învineţi deodată, acoperindu-se de sudoare; se strâmba groaznic şi îşi rostogolea ochii în orbite. Mamă, adu votcă! gemu.

— Păi cum, vrei să bei toată împărăţia cerului? Nu ţi-a spus doctorul să nu mai bei, nici votcă şi nici alte otrăvuri? Ai băut atâta, că nu-ţi mai dau nicio picătură.

— Adu votcă, mamă, când îţi spun, că pe viul Dumnezeu... izbi cu pumnul în masă de săriră paharele şi farfuriile, scrâşni apoi şi se încordă icnind.

— Nu-i da, mamă! strigă Andrzej, văzând că bătrâna îşi şterge lacrimile şi caută cheile de la cămară. Dacă tata nu vrea să se îngrijească de sănătatea lui, trebuie să ne îngrijim noi.

— Deştept mai eşti, feciorule, nevoie mare! Mâine o să mă mut la Józia, dacă voi... o să-mi dea atâta votcă, da, câtă o să pot bea. O să afle şi ea cine sunt eu, mormăia tot mai învălmăşit. Eu sunt boier mare. Şi moşier sunt!... trebuie să mă ascultaţi!... ticăloşilor... să mă ascultaţi, că vă gonesc în cele patru vânturi!... pe viul Dumnezeu!... Adu votcă, mamă!... Jędrek!... ei, Jędrek!... să nu te legi de mine, că... scrâşni din dinţi bălmăji ceva somnoros şi adormi.

Andrzej îl culcă în pat. Servitoarea vru să-i scoată ghetele pline de noroi, dar da din picioare şi striga prin somn, aşa că-l lăsă în pace.

De câţiva ani se culca mereu îmbrăcat, pentru că se îmbăta în fiecare seară. Toată ziua nu punea un strop de votcă în gură, dar seara la cină musai să se îmbete.

Cu toată deşteptăciunea lui, bătrânul rămăsese un ţăran necioplit în înţelesul rău al cuvântului şi nimic nu fusese în stare să-l schimbe. Mai demult, când avea de-a face cu oamenii, se străduia să-şi ascundă defectele, dar în ultimii ani, de când Andrzej începuse să se ocupe de treburile moşiei, nu se mai ferea deloc. Bea cu ţăranii prin cârciumi şi-i înşela, pentru că asta-i făcea mare plăcere; râdea sfidător de toţi şi de toate, încrezător în puterea averii lui, care creştea de la un an la altul, pentru că nu cheltuiau nici

jumătate din venituri.

Andrzej plecă în curând la locuinţa lui de la conac.

O pace netulburată se lăsă peste lume, zgomotele încetară şi toată casa se cufundă în somn, doar câinii mai lătrau pe undeva prin sat şi moara uruia surd. Noaptea se scurse îndelung. Andrzej se plimbă prin camera lui până spre dimineaţă, gândindu-se la viitor şi la întâlnirea de a doua zi, când avea s-o vadă pe Janka. Era hotărât să-i ceară din nou mâna cât de curând.

VII

Józia se întoarse acasă într-o dispoziţie excelentă. Locuiau doar la vreo patru verste[86], la Ługi, o sfoară de moşie arendată de tatăl ei, fiindcă bătrânul nu le da nimic copiilor pe degeaba. Józiei îi dăduse destul de ieftin Ługi, o moşioară de vreo cinci sute de fălcii, iar lui Andrzej îi plătea salariu pentru că preluase administrarea întregii averi.

Conacul de la Ługi era mare şi aranjat cu un lux foarte simplu, uimind prin eleganţa lui. Slujitorii, nu prea mulţi, erau bine instruiţi şi îşi îndeplineau îndatoririle cu sfinţenie, cum se întâmplă arareori pe la conacele noastre. Józia îi ţinea pe toţi cu o mână de fier. Soţul, pisălogit şi tiranizat, asculta orbeşte, îndeplinindu-i toate dispoziţiile în tăcere; era doar vechilul propriei soţii care se pricepea atât de bine la gospodărie, încât până şi vecinii îi cereau sfatul şi ajutorul.

Trase brecul în faţa casei luminate numai într-o aripă, aruncă hăţurile vizitiului şi prin antreul rezemat pe stâlpi uriaşi, acoperiţi de viţă sălbatică, intră în anticamera spaţioasă. Lacheul, îmbrăcat într-o livrea gălbuie cu negru, se repezi în întâmpinarea ei.

— Boierul e acasă? îl întrebă, dându-i burnuzul şi pălăria.

[86] Verstă, veche unitate de lungime egală cu 1,0668 km.

— Boierul e încă prin curte, răspunse proţăpindu-se solemn.

Se duse în camera ale cărei ferestre dădeau în grădină. La masa rotundă, luminată de o lampă agăţată de tavan, şedea o femeie de vreo patruzeci şi ceva de ani, măruntă, cu faţa prelungă şi ochii negri, pătrunzători, înconjurată de ziare şi cărţi.

— Fifi, spune să servească cina, că sunt flămândă, mămuca mi-a dat o cafea atât de scârboasă, că mi s-a făcut rău, începu Józia aşezându-se într-un balansoar; se legăna destul de tare. Ce, iar citeşti prostii?

Fifi, o bătrână învăţătoare, confidenta ei şi obiectul asupra căruia îşi descărca nu o dată nervii, împături în grabă foiletoanele abia tăiate şi se ridică.

— Du-te repede şi vezi să nu-ţi pierzi piciorul pe drum! îi spuse cu răutate, deoarece Fifi şchiopăta şi se lăsa mult într-o parte când mergea.

Sună. Lacheul intră şi se opri lângă uşă aşteptând.

— Du-te în curte, caută-l pe boier şi spune-i că-l rog să vină aici.

Lacheul dispăru fără zgomot, iar ea începu să se legene din nou în balansoar şi să mediteze cum să împiedice căsătoria Jankăi cu Andrzej.

După o jumătate de oră, lacheul reveni şi-i spuse înclinându-se uşor:

— Boierul întreabă dacă poate să vie aşa cum a fost în curte.

— Nu! îşi încruntă sprâncenele mânioasă şi ochiul îi sticli. Necioplitul! şopti dispreţuitoare. Îşi silea soţul, când venea seara de la treburi, să se spele şi să se schimbe pentru masă.

— Ce-i cu cina? o întrebă scurt pe domnişoara Fifi care se întoarse.

— E gata numaidecât. Am terminat Castelul vechi, un lucru minunat, spuse Fifi cu accent franţuzesc puternic. După masă avem lecţie? întrebă repede, înfricoşată de încruntarea stăpânei.

— Avem! şi se legănă mai departe, fără să se uite la Fifi

care scoase cărţile şi caietele şi făcu nişte însemnări cu creionul roşu. Józia învăţa franţuzeşte în mare secret şi era atât de perseverentă, făcea progrese atât de mari, încât Fifina era pur şi simplu uimită. Nu ştia nimeni, nici măcar soţul ei, că Józia învăţa franţuzeşte. Se hotărâse să înveţe, fiindcă la balul dat de preşedinte, una dintre doamne îi vorbise în această limbă şi se mirase răutăcioasă că mai există femei în Polonia care nu ştiu franţuzeşte. Józia turbase de furie neputincioasă şi se hotărâse să înveţe. Îi venea foarte greu, dar învingea dificultăţile prin voinţă, prin înflăcărarea cu care se apucase să înveţe şi cu care făcea orice lucru. Ambiţia neistovită o împingea mereu înainte. Ura toate aceste cucoane în compania cărora trăia, râdea de ele, le înţepa cu sarcasm, dar îşi dorea să le întreacă pe toate prin lux, să le umilească şi să le întunece. Acasă se mulţumea cu te miri ce, bucătăria nu era cu mult mai bună decât cea ţărănească, îmbrăcămintea era întoarsă şi transformată de câteva ori, cafeaua din mazăre sau secară prăjită, numai să economisească şi să aibă bani pentru educaţia costisitoare a copiilor în străinătate, pentru haine luxoase, pentru lacheii care leneveau toată ziua în anticameră, pentru trăsurile şi caii cei mai frumoşi din împrejurimi şi pentru primirile fastuoase pe care le organiza de două ori pe an, invitând pe toţi vecinii mai apropiaţi sau mai depărtaţi. Atunci totul era din belşug.

Józia se ridică şi plecă împreună cu Fifina.

În sufragerie o aştepta soţul, un bărbat cu faţa blajină, înalt, puţin adus de spate de muncă, discutând cu un tânăr, fecior de oameni cu stare din ţinutul Cracoviei, vânător şi gospodar pasionat, care făcea practica agricolă la Ługi.

— Domnule Zygmunt, am fost rugată să-ţi trimit salutări.

— Pot să ştiu şi eu cine îşi aduce aminte de mine? întrebă Zygmunt întorcându-şi spre ea faţa frumoasă, aristocratică, bronzată de soare.

— Ghiceşte.

— Nu ghicesc, ce mai, nu pot să ghicesc, dar de la o femeie, nu-i aşa?

— O, da, şi încă de la o femeie foarte frumoasă. Îşi puse

ochelarii, pentru că ochiul galben începu să i se zbată nervos la amintirea acelei frumuseţi.

— Cunosc o singură femeie foarte frumoasă, pe verişoara mea, Jadzia Witowska, dar nu mă poate suferi şi mă crede un sălbatic; nu e ea, nu-i aşa?

— Ba ea e. Am întâlnit-o în drum spre casă.

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată că-şi aduce aminte de mine.

— Fireşte, mi-a spus-o în lipsă de altceva, aşa că nu te bucura prea mult. Trebuia să spună şi ea ceva şi cum nu avem nimic comun...

— Mulţumesc, mulţumesc doamnă, m-aţi adus la realitate, cu toate că pot să vă asigur că încă nu hălăduiam prin norii visurilor, o, nu, râse Zygmunt cam forţat; stingherea la îi răsuna în glas.

— Fifi! arătă cu un gest aspru spre Zygmunt şi farfurii.

Şchiopătând şi legănându-se, Fifi îi puse mâncarea dinainte. Zygmunt avea biftec, coniac şi bere, iar ei se mulţumeau cu ceai, mezeluri şi ce mai rămăsese din friptura de la prânz.

— Sfecla?...

— Am terminat-o. Mâine începem s-o transportăm la fabrica de zahăr, răspunse soţul încet.

— Să micşorezi plata muncitorilor cu zece groşi pe zi.

Zygmunt privi revoltat la ea, iar soţul nu spuse nimic, mulţumindu-se să se uite în pahar, iar Fifi râse uscat. Se aşternu o linişte îndelungă, dar nimeni nu îndrăzni să protesteze deocamdată.

— Le-am promis să le plătim mai mult, eu însumi i-am asigurat... începu Zygmunt destul de energic.

— O să le plătim totuşi mai puţin. Când am început să scoatem sfecla, era lapoviţă şi frig, aşa că era mai greu să facem rost de oameni, dar acum, când s-a îndreptat vremea, n-are sens să le mai plătim atâta.

— Le-am promis, îngână soţul abia auzit.

— O să le plătim mai puţin. Se mişcă iritată pe scaun.

— N-o să fie mulţumiţi deloc, o să se plângă şi o să ne vorbească peste tot că exploatăm nişte oameni sărmani.

Józia notă repede ceva în carneţel, făcu socoteala şi trase linie.

— Asta nu înseamnă nimic, şi aşa nu ne cruţă nimeni. Răspunse apăsat, ascunse carneţelul, sfârşi de mâncat, dădu din cap spre Zygmunt, îşi luă soţul şi plecară în birou, unde zăboviră vreo două ore, socotind mâna de lucru şi făcând însemnări. Într-un târziu, reveni în camera de pe colţ, unde Fifina aţipise în balansoar aşteptând-o.

— Dragă Fifi, n-ai decât să te aşezi pe divan, te rog să nu mai dormi în fotoliul în care stau eu, asta nu suport, o certă cu asprime. Franţuzoaica începu să se dezvinovăţească plângător. – Eşti o gâscă proastă; când faci ceva rău, trebuie să ai curajul să suporţi urmările, nu să te fofilezi ca un copil. Hai să începem lecţia.

Lecţia dură multă vreme. Józia traducea cu o răbdare ieşită din comun în limba polonă o istorioară şi îndura observaţiile usturătoare, formulate pe un ton dispreţuitor de Fifina, care măcar în acest fel se revanşa pentru umilinţele şi nedreptăţile ei. Józia se înfuria adesea şi arunca în ea cartea şi caietul, dar se liniştea repede, îşi cerea scuze şi nu uita să i-o plătească în curând cu vârf şi îndesat. Cu toate astea, se împăcau de minune, căci se completau reciproc şi aveau nevoie una de alta.

A doua zi, imediat după prânz, Józia porunci să se înhame caii la brec şi plecă la Osiecka; îşi făcuse un plan în legătură cu Janka, pentru înfăptuirea căruia avea nevoie de Osiecka, o veche şi bună prietenă.

Osiecka locuia lângă calea ferată, la vreo două verste de Bukowiec, unde avea câteva zeci de hectare înconjurate de pădure, pe care le cumpărase de la Grzesikiewicz. Le administra destul de prost, dar nu trăia din pământ, ci din procente. Aici, la Zacisze, cum se numea aşezarea, îşi construise o vilă foarte elegantă, cu etaj, înconjurată din trei părţi cu verandă. De la ferestrele din faţă avea o privelişte întinsă, deoarece pământul ei se aşternea ca o fâşie lungă până dincolo de calea ferată, spre care ducea o alee chenăruită de patru rânduri de mesteceni şi brazi. Pădurea se înălţa din trei părţi, încercuind cu o ramă verde

această dâlmă de pământ pietros.

Józia o găsi pe prietena ei în salonaş, într-un moment de criză pricinuită de rememorarea soţului de sfântă amintire. Îl află şi pe Świerkoski care venea aici în fiecare zi. Şedea îndoit de mijloc şi privea indiferent la Osiecka scuturată de plâns şi la Zosia care cosea flori roşii pe o etamină violetă. Amis zăcea lângă el, scâncind încet, ţinându-i parcă isonul Osieckăi care, când o văzu intrând, îşi şterse lacrimile şi se ridică repede ieşindu-i în întâmpinare.

— O, îmi cer scuze, se pare că întrerup o scenă de familie, spuse Józia, învăluindu-i fără să vrea cu privirea pe Świerkoski şi pe Zosia.

— Nu, nici vorbă, doamnă, îţi sunt foarte recunoscătoare pentru vizită. Strânse mâna Józiei, uitându-se iscoditor la faţa-i mobilă.

— Doamnă, dă-mi voie să fac prezentările, domnul Świerkoski, un prieten cumsecade, care nu uită două femei singure, ca noi.

Świerkoski se înclină apatic.

— Dragă vecină, am o treabă cu dumneata, aşa că dacă vrei să-mi acorzi câteva minute...

— Stimată doamnă, sunt într-adevăr bucuroasă, te rog să mă crezi, că dumneata ai o treabă cu mine, pe amintirea soţului meu; e, dacă-ţi spun că sunt bucuroasă, apoi nu mai încape îndoială, adăugă mai apăsat, rotindu-şi privirile prin încăpere.

Józia zâmbi răutăcioasă; se duseră numaidecât în cealaltă parte a casei.

Świerkoski se aşeză mai aproape de Zosia, în timp ce câinele alerga în jurul ei, apucându-i etamina cu dinţii. Fata îl mângâie şi întrebă fără să-şi ridice ochii:

— Amis îl cheamă, nu-i aşa?

— Da.

— Te însoţeşte totdeauna?

— Da.

— Ce căţel bun, ce frumos şi deştept e! spuse, gâdilându-l mângâietoare.

Amis sărea şi lătra de bucurie. Ochii lui Świerkoski

scânteiară, băgă mâna în sân şi rosti încet:

— Amis!

Câinele se repezi în mijlocul camerei, se ridică în două labe şi se apropie de el. Świerkoski scoase o bucată de zahăr din buzunar, i-o puse pe bot şi se ridică, plesni din curea pe lângă urechile lui şi comandă:

— Amis, înainte marş! rata ta ta ta! rata ta ta ta! strigă imitând răpăitul tobei şi bătând tactul cu piciorul. Câinele mărşăluia ţeapăn în jurul camerei cu zahărul pe bot şi cu limba scoasă, în vreme ce el plesnea din bici şi bătea măsura.

Zosia lăsă lucrul şi începu să se uite cu admiraţie la această scenă.

— Rata ta ta ta ta ta! foc! şi-l lovi cu biciul peste grumaz. Amis se dădu de-a berbeleacul, prinse zahărul în aer şi fugi sub fotoliul în care sta Zosia.

— Ce frumos, dumneata l-ai învăţat?

— Da.

— Ştie mai multe figuri, nu?

— Ţi-arăt îndată, domnişoară. Amis! Câinele veni în silă, se linse pe bot şi-l privi ascultător. Amis, băiatule, vezi să nu-ţi faci stăpânul de ruşine, îi şopti la ureche şi-l mângâie. Ei, Amis! pisica! pisica! pisica!... Câinele se întoarse şi începu să sară prin cameră, prefăcându-se că fuge cu înverşunare după pisică; sărea peste scaune şi peste mese, lătra îndârjit şi alerga în cerc. Zosia râdea în hohote, iar Świerkoski, când câinele fugea cât putea de repede, scoase revolverul şi trase în oberlihtul deschis. Amis se prăbuşi ca mort la mijlocul încăperii.

Zosia, înspăimântată de bubuitură, se ridică şi se duse repede la Amis, convinsă că nu mai trăia.

— Câinele a murit, s-a dus, se văietă Świerkoski, aplecându-se deasupra lui. Câinele a murit, a murit!... îl călcă pe coadă, Amis se răsuci pe spinare, iar Świerkoski începu să-i dea ocol şi să imite lătratul câinilor, guiţatul porcilor, nechezatul cailor, behăitul oilor – şi toate atât de bine, încât Amis, deşi ştia cine se preface, nu se putea stăpâni să nu ciulească urechile şi să nu mârâie; apoi imită

croncănitul ciorilor şi-l trase de păr, în sfârşit, se răsuci şi se apropie de câine aproape în patru labe, urlând surd, ca lupul. Ochii îi scânteiau animalic, faţa triunghiulară i se întunecă şi urlă până când toţi câinii din curte începură să aulească jalnic; găinile cotcodăceau înfricoşate, iar gâştele încercau să zboare pe garduri. Zosia păli de spaimă.

Amis nu mai rezistă, zvâcni în sus şi se repezi la uşă, tremura tot, râcâia cu disperare şi urla surd, pentru că Świerkoski se uita la el cu ochii învâlvoraţi, de lup, şuiera din bici şi urla tot mai avan; câinele fugi la uşă şi sări prin oberliht pe verandă, iar de acolo în curte.

Świerkoski se îndreptă, se şterse la ochi cu mâna tremurătoare, privi buimac la Zosia pe jumătate moartă de frică, apoi clătinându-se şi sprijinindu-se de mobilă, plecă fără o vorbă. Nici el nu mai ştia ce se petrece cu el.

Zosia se uită pe fereastră şi-l văzu bătându-şi câinele şi plecând amândoi pe aleea din faţa casei, Świerkoski, adus de spate, se legăna pe picioarele-i lungi, iar Amis se tira cu capul plecat în urma lui.

Nu-şi venise încă în fire după emoţia puternică pricinuită de urletele lui Świerkoski şi de faţa lui înspăimântătoare, când intrară Osiecka şi Józia.

— Domnul Świerkoski a plecat?

— Da, mai adineaori; mătuşă, dumneata n-ai auzit împuşcătura şi urletele?

— Ba am auzit, am auzit, răspunse într-o doară.

— Nu vă mai răpesc timpul, spuse Józia, o sărută pe Zosia şi plecă. Pe verandă Osiecka îi şopti la ureche:

— Doamnă, peste cel mult. două săptămâni vei afla totul, chiar în clipa asta mă apuc să scriu la câteva prietene.

— Orłowska e prietenă cu cineva?

— Da, cu Zaleska, o cunoşti şi dumneata, o idioată îndrăgostită de muzică, râse cu voluptate de propria glumă. Aha, pricep. Franusia, să nu ieşi cu copilul afară, strigă la o doica grasă care apăru de după colţ cu un copil în braţe. E copilul sorei mele, s-a îmbolnăvit de tuse convulsivă şi l-a trimis la mine, ca să schimbe aerul, explică în grabă.

Îşi strânseră mâinile şi Józia plecă într-o dispoziţie

excelentă. Şfichiuia caii tot mai des, deşi alergau nebuneşte pe drumeagul îngust din pădure; brecul sărea ca o minge peste rădăcinile groase şi uneori se clătina atât de rău, încât vizitiul se apuca de capră cu amândouă mâinile, ca să nu cadă. Îi plăcea să gonească aşa, însemna că era mulţumită, deoarece când era supărată, mergea de obicei pe jos. Drumul înainta paralel cu calea ferată, prin dâlma îngustă de pădure se zărea terasamentul proaspăt. În faţa gării, la întretăierea drumului care ducea la Krosnowa, văzu şargii lui Andrzej; un zâmbet răutăcios îi alunecă peste buze, ochiul i se zbătu, biciui caii mai cu sârg, ca să n-o vadă, şi dispăru în pădure la cotitura drumului.

VIII

După scrisoarea de ieri, Andrzej se ducea pentru prima dată în vizită la Janka. Trebuia să se ducă spre seară, dar nu mai putuse să aştepte, pentru că ziua i se părea groaznic de lungă, iar mama lui îl îndemnase şi ea să nu mai amâne. Cu toată bucuria pe care avea să i-o aducă această clipă îndelung aşteptată, îl încercau neliniştea şi teama. Suferise atât de mult, încât acum se temea să se gândească şi să creadă că visurile lui aveau să se împlinească; în adâncul inimii îi stăruia siguranţa chinuitoare, pe care încerca s-o îndepărteze cu amintirea scrisorii, că trebuie să se întâmple ceva şi să-i despartă iarăşi. Se gândea cum avea să-l întâmpine, îşi muşca mustaţa, îşi încheia mănuşile care i se descheiau întruna şi pe măsură ce se apropia, îi spunea vizitiului să meargă tot mai încet; era atât de adâncit în gânduri, încât n-o văzu pe Józia tăindu-i drumul; îşi reveni abia când caii se smuciră brusc şi de la intrare cotiră în goană spre pădure. Se speriaseră de Zaleski care se antrena pe bicicletă în faţa staţiei. Vizitiul trase de hăţuri şi scoase caii dintre copaci, dar nu putu să-i oprească, fiindcă hăţurile se rupseră şi caii

se năpustiră în grădiniţa impiegatului, sărind peste îngrăditura joasă din ţevi de fier. Vizitiul fu zvârlit de pe capră, iar Andrzej mai avu atâta prezenţă de spirit cât să sară jos; brişcă se desfăcu în bucăţi, iar caii intrară în rondul de molizi şi se opriră imediat.

În faţa staţiei se iscă larmă. Orłowski veni în fugă, în vreme ce Zaleski, alb ca varul şi descumpănit, încremenise lângă clădirea gării cu bicicleta lângă el.

Scoaseră caii din rond şi vizitiul, care nu păţise nimic, plecă acasă după altă brişcă. Andrzej avea doar palma zdrelită de o piatră, o înfăşură strâns cu batista, ca să oprească sângele, şi se salută liniştit cu Orłowski.

— E, nu-i nimic, se întâmplă, dar domnul Zaleski ar putea să se antreneze în altă parte, nu aici unde trag trăsurile; caii mei s-au speriat de strălucirea roţilor de la bicicletă şi au luat-o la fugă.

Zaleski începu să-şi ceară iertare.

— E, ajunge, s-a întâmplat şi gata.

— Nu, domnule Andrzej, nu ajunge; dacă dumneata vrei, poţi să-l ierţi pe Zaleski pentru rana dumitale, pentru brişcă distrusă şi pentru spaima pe care ai tras-o; eu însă nu pot, fiindcă asta contravine instrucţiunilor; eu nu pot să închid ochii, o să scriu un raport despre cele întâmplate, deoarece conştiinţa nu-mi îngăduie să tac.

— Scrie, domnule, şi zece rapoarte tâmpite! strigă Zaleski enervat, încălecă pe bicicletă şi furios, începu să pedaleze tot mai repede prin faţa staţiei.

— Am să scriu numai unul, pe Dumnezeul meu, că am să scriu! ţipă Orłowski. Pui în primejdie viaţa oamenilor, şi asta în timpul când trebuie să fii la serviciu. Domnule Babiński, domnule Stanisław! spuse intrând la telegraf. Scriem un raport.

Staś ascunse sub hârtii scrisoarea pe care i-o scria mamei şi îl urmă în silă pe Orłowski, dar acesta îşi aduse aminte că îl lăsase pe Grzesikiewicz în faţa gării şi se întoarse în fugă.

Staś adăugă în grabă:

„Am primit scrisoarea şi coşuleţul, mulţumesc din toată

inima pentru cârnaţi, mi se pare că au fost cam săraţi, pentru că astăzi mi-e sete mereu. Chiar în clipa asta caii lui Grzesikiewicz, acela care-i face curte domnişoarei Orłowska, s-au speriat de bicicleta lui Zaleski şi au luat-o la goană, brişcă s-a făcut bucăţi, dar el n-a avut nimic. Bătrânul idiot vrea să scrie un raport împotriva lui Zaleski şi-l va scrie sigur, fiindcă era foarte furios. Dacă-l scrie, Zaleski va avea neplăceri mari, poate să fie chiar transferat; interesează-te dumneata peste câteva zile la direcţie. Unchiul o să ştie. Îţi trimit sticluţa pentru spirt camforat. Ieri am folosit ce mai rămăsese şi mi-a făcut foarte bine, am dormit adânc, toată noaptea, iar azi dimineaţă am avut limba curată. Mamă, întreabă-l, te rog, pe Felek ce poate să fie, că astăzi m-a durut glezna piciorului, dar atât de tare, încât abia mai puteam merge. Cârnaţi să nu-mi mai trimiţi, aş prefera vrăbioare sau nişte debreţini. Ţigările mi-ajung până duminică. Te sărut cu drag. Staś”.

Abia apucă să ascundă scrisoarea în coşuleţ şi s-o expedieze mamei printr-un conductor, că Orłowski reveni la telegraf, deoarece personalul intra în staţie.

Grzesikiewicz urcă la etaj cu inima cât un purice. Mâna îl durea foarte rău şi încerca să-şi înăbuşe supărarea, dar când se văzu în salonaşul în care fusese refuzat cu câteva luni în urmă, uită de durere se aşează la masă şi o aşteptă înfiorat pe Janka.

Deşi ştia că venise, Janka era destul de stânjenită. Se uită îndelung în oglindă, îşi netezi părul ciufulit, îşi aranjă cu mare grijă rochia, numai să amâne cât mai mult clipa revederii.

Când intră în sfârşit în salonaş, Grzesikiewicz se ridică abia stăpânindu-şi emoţia; era adânc impresionat de faţa ei palidă, de buzele ei foarte roşii şi de urmele vizibile ale bolii, care stăruiau în colţurile gurii şi cearcănele vinete de sub ochi.

Janka îi arătă scaunul cu un gest larg, puţin teatral.

— Îţi mulţumesc încă o dată că te-ai gândit la mine. Florile mi-au făcut o mare plăcere, spuse intuind că-l

bucura cu aceste cuvinte.

— Domnişoară, ţi-aş fi recunoscător dacă mi-ai îngădui să-ţi trimit flori mai des, răspunse cu glas şoptit.

Îşi duse o mână la mustaţă, dar fără să vrea sâsâi de durere.

— Ce ai la mână? abia acum îi văzu mâna înfăşurată în batista pe care apăruseră pete de sânge.

— Un fleac; am sărit din brişcă şi m-am sprijinit cu mâna în pietriş.

— Mi-a povestit servitoarea, dar ea mi-a spus că, afară de brişcă, nimeni n-a păţit nimic.

— Nu-i decât o rană mică, o s-o dezinfectez şi n-o să mă mai doară.

Janka se duse repede după spirt şi cu toată împotrivirea lui, îi desfăcu batista. Janowa aduse un lighean cu apă, în care Andrzej îşi spălă mâna şi turnă spirt peste rana din palmă; Janka îl bandajă cu o fâşie de pânză curată. Spirtul îl ustura atât de tare, încât păli şi broboane de sudoare îi acoperiră faţa; strânse din dinţi şi şopti cu greutate:

— Domnişoară, nu mă răsfăţa, nu mă obişnui cu prea mult bine, că sunt în stare să-mi strivesc amândouă mâinile, ca să mi le bandajezi.

Janka se uită la el cu o privire luminoasă, bună. Andrzej îi sărută mâna.

— Am ştiut de mult că ai un suflet bun.

O umbră i se aşternu pe faţă şi Janka îşi lăsă capul în piept, neputând să-i susţină privirea.

— Ce mai faceţi? Părinţii sunt sănătoşi, sora? îl întrebă.

— Mama îţi trimite prin mine multă sănătate şi întreabă când vrei să-i faci o vizită, pentru că te aşteaptă cu dor, ca noi toţi, adăugă mai încet.

— O să vin într-o zi cu tata.

— Nu-mi vine să cred, domnişoară, mă uit la dumneata, te ascult, vorbesc cu dumneata şi nu îndrăznesc să presupun că mă aflu iarăşi cu adevărat în acest salonaş.

Tristeţea îi tremura în glas.

— Şi totuşi e adevărat, se pare că toate revin la punctul de plecare, spuse Janka serioasă.

— Se prea poate, dar eu şi tatăl dumitale nu mai speram să te vedem aici, aşa că şi acum mă încearcă îndoiala, nu cumva e un vis înşelător care seamănă cu realitatea, nu e oare continuarea lunilor lungi de aşteptare?! Mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte. Am stat amândoi seri de-a rândul în acest salonaş fără să ne spunem o vorbă, cu sufletul şi gândurile la fotografia asta, arătă cu o mişcare greoaie fotografia care se afla pe masă.

Se ridică în picioare, durerea amintirilor îi adumbri ochii şi se aşeză pe celălalt scaun. Janka îi privea chipul în tăcere. Acum i se părea nu numai frumos, ci şi mai interesant. Nu avea nimic dintr-un obişnuit al saloanelor şi nici dintr-un căţeluş de la oraş, care sare ca pe arcuri în jurul femeilor. Glasul îi răsuna cu accente de adevăr şi de simţire adâncă. Iradia o demnitate şi o forţă care începeau să-i impună. Se uita la el ca la un actor care-şi juca rolul cu emoţie, îi urmărea mimica aspră, privirea, gesturile sau îşi abătea ochii peste luciul inelului cu briliant pe care-l avea în deget, îşi oprea atenţia pe acul de la cravată, numai ca să-şi înăbuşe sentimentul de părere de rău şi vinovăţie ce se trezea în ea.

— Ai fost astă-vară în străinătate? întrerupse Janka tăcerea chinuitoare care durase destul de mult.

— Nu, dar... tuşi ca să treacă peste acest „dar”, fiindcă voia să spună că se dusese în fiecare săptămână la Varşovia, ca s-o vadă măcar de departe.

— Îi invidiez pe bărbaţi pentru libertatea lor; ei pot să facă ce le place, nu trebuie să dea socoteală nimănui.

— Da, dar prea de multe ori abuzează de ea.

— Şi asta-i rău în toate cazurile?

— Nu mai încape îndoială, fiindcă orice abuz, orice abatere, orice faptă nesăbuită, se răzbună ulterior cu supra de măsură împotriva noastră.

Se simţi profund nedreptăţită de aceste cuvinte; i se părea că le spusese înadins la adresa ei, ochii începură să-i scânteieze şi era gata să răbufnească, dar se stăpâni şi se ascunse într-o tăcere stânjenitoare.

Andrzej avea atâtea să-i spună, atâtea simţiri îi umpleau

inima, atâtea gânduri i se îmbulzeau în minte, dar nu îndrăznea să spună nimic, era imobilizat de propria timiditate şi de privirea ei aparent rece.

— Caii şargi mai trăiesc? îl întrebă iarăşi numai ca să spună ceva.

— Trăiesc, ei s-au speriat astăzi.

Şi iarăşi se aşternu o tăcere lungă, apăsătoare.

„Ce poţi să mai vorbeşti, despre ce?...” se gândi Janka disperată şi se ridică, potrivi abajurul pe lampă, strânse albumele împrăştiate şi îşi făcu de lucru, mişcându-se încoace şi încolo, numai ca să alunge stinghereala ciudată care se instalase între ei. Îi despărţea trecutul ei apropiat şi nu mai puteau să ajungă unul la altul, nu mai puteau să discute liber şi nici măcar să se mai uite unul la celălalt de-a dreptul şi cu sinceritate, fiindcă lângă Janka, cea de acum, o vedea pe cealaltă, de la teatru, din scena aceea slab luminată; pe cealaltă Janka, fardată, în costumul deşucheat, aruncând priviri sfidătoare spre primele rânduri de scaune; pe cealaltă Janka, actriţa pe care o ura pentru suferinţele pe care i le pricinuise; intuia ce se petrece în sufletul lui, aproape că ştia ce fel de gânduri i se perindă prin minte, îi citea totul în ochi şi asta o apăsa, voia ca el să uite acest trecut, să nu se mai gândească la el.

— Rămâi la ceai... nu-i aşa?... îl întrebă văzând că se ridică. Tata vine îndată de la serviciu. Te las o clipă singur.

Plecă să se ocupe de ceai, Andrzej simţea cum i se luminează sufletul. În această clipă de singurătate, o vedea altfel, nu semăna cu cea de demult, era mai impunătoare, dar şi mai scumpă. O iubesc! se gândi şi simţi că acum o iubeşte parcă altfel, mai adânc şi mai mult, fiindcă dincolo de femeia a cărei frumuseţe îl atrăgea, vedea acum un suflet superior. O iubesc! şopti apăsat şi sufletul lui de ţăran dârz, neîncovoiat, îngenunche înfiorat de fericire înaintea sufletului ei, înălţându-i imnuri de supunere.

Veni Orłowski şi în curând se aşezară la ceai. Sufletele se înseninaseră. Janka avea umor şi se simţea mulţumită. Andrzej vorbea mult şi, cu impulsivitatea lui nestânjenită, îşi mărturisea dragostea aproape în fiecare cuvânt, în fie-

care privire. Îl înţelegea şi-i era recunoscătoare, doar la răstimpuri peste dispoziţia şi gândurile ei luminoase se lăsa parcă o umbră şi tulbura totul pentru o clipă, abia vizibil, ca apa săgetată aproape de suprafaţă de joaca unor peşti; dar se liniştea repede şi iarăşi vorbea, se înviora, spunea câte o glumă subtilă pe care Andrzej n-o recepţiona, şi până şi faţa palidă i se colora de rumeneala uşoară a sângelui care circula viforos.

Orłowski era bucuros, dar după izbucnirile de râs sau după vreo frază rostită cu înflăcărare, cădea pe gânduri, se întorcea brusc şi arunca priviri înfricoşate înapoi, pentru ca după aceea să participe şi mai mult la discuţii, ca să-şi înăbuşe teama.

— Mă simt atât de bine aici, încât aş veni bucuros în fiecare zi, spuse Andrzej ridicându-se să plece.

— Vino, domnule, până când nu ţi se urăşte, răspunse Janka veselă.

Îi sărută mâna, Janka îl simţi înfiorându-se după aceste cuvinte, şi la plecare îi aruncă una din acele priviri care constituie cea mai adâncă expresie a iubirii.

Se uită după el pe fereastra de la bucătărie, el îi intui privirea, pentru că se întoarse în brişcă şi se înclină scoţându-şi pălăria.

Imediat ce rămaseră singuri, Orłowski scoase o hârtie şi i-o dădu Jankăi s-o citească. Era răspunsul la raportul pe care şi-l înaintase.

În cuvinte care sunau foarte serios, dar în care se simţea ironia, şeful secţiei dispunea:

„Impiegatului staţiei Bukowiec, să se facă cunoscut expeditorului sus amintitei staţii, domnului Orłowski, că în urma reclamaţiilor publicului călător şi a motivelor înfăţişate de superiorul lui direct, impiegatul staţiei, domnul Orłowski, Direcţia îl pedepseşte să plătească trei ruble amendă, avertizându-l să nu se mai repete; pe viitor impiegatul staţiei, domnul Orłowski, se face răspunzător de felul în care expeditorul aceleiaşi staţii, domnul Orłowski, îşi va îndeplini obligaţiile de serviciu.”

Janka se înfioră când se gândi la vorbele doctorului, apoi

îşi aduse aminte de manifestările ciudate ale tatălui şi-i înapoie hârtia neştiind ce să spună.

— Aspră pedeapsă, nu-i aşa? şopti. Aspră, dar dreaptă. Un funcţionar nu trebuie să cedeze slăbiciunilor; la serviciu eşti ca la război, n-ai tată, n-ai mamă, copii, familie, ai numai îndatoriri. Aşa au înţeles şi ei, recunoscând în sfârşit ceea ce le ceream demult. Au înţeles şi mă fac răspunzător de. activitatea expeditorului, recomandându-mi să veghez asupra lui. Au dreptate, altfel nu poate fi.

— Şi cum o să te descurci, tată, făcând treaba la amândoi? întrebă Janka încet, temându-se să nu-l supere şi dorind să-l scoată cumva din acest cerc vicios.

— E doar un fel de a spune că eu fac treaba la amândoi, aşa se spune, dar nu este deloc aşa. Eu o ştiu de mult, iar acum a recunoscut-o şi direcţia, scriind pentru prima dată limpede: „pe viitor impiegatul staţiei, domnul Orłowski, se face răspunzător de felul în care expeditorul aceleiaşi staţii, domnul Orłowski, îşi va îndeplini obligaţiile de serviciu”. Scrie foarte clar. Da, copila mea, în realitate la Bukowiec suntem doi inşi: Orłowski impiegatul şi Orłowski expeditorul. Eu ştiu asta de multă vreme, pentru că sunt două posturi, fiecare cu îndatoririle lui, pe care le deţin doi oameni diferiţi. Nici vorbă, aşa e, scrie şi direcţia care nu poate greşi. Râse în hohot, înălţă din umeri, îşi prinse barba cu dinţii şi făcu câţiva paşi prin încăpere, uitându-se mereu la hârtie. Se opri o clipă, cuprins parcă de îndoieli nelămurite care mai stăruiau în mintea lui, dar citi adresa, privi în faţă, undeva departe, şi dădu un bobârnac hârtiei cu un zâmbet de mulţumire şi siguranţă.

— Tată, cum ţi s-a părut Grzesikiewicz astăzi? întrebă, ca să ia altă vorbă.

— Ho, ho, eu am avut dreptate!... a, Grzesikiewicz?... bine, foarte bine. Aţi vorbit mult împreună, îşi reveni şi ascunse depeşa în buzunar. Ştii ce, începu aşezându-se lângă ea limpezit cu totul, un om atât de bun şi cumsecade eu nu mai cunosc. Dacă ai vrea să te căsătoreşti cu el, eu aş fi de-a dreptul fericit. E, nu te silesc, pe Dumnezeul meu, nu te silesc, spuse repede, observând norul de pe faţa ei.

Mă gândeam numai că dac-ai sta la Krosnowa, aş veni la voi în fiecare zi.

— Tată, de ce nu vrei dumneata să-ţi dai demisia? Ai avea libertate deplină şi n-ar mai trebui să te necăjeşti cu tot felul de griji. Ce înseamnă pentru dumneata serviciul ăsta? Atât cât ai dumneata, ne-ar ajunge să ducem o viaţă liberă, să nu depindem de alţii.

— M-am gândit şi eu la asta şi am s-o fac, da, am s-o fac, dar acum nu se poate. Cât mai sunt în putere, trebuie să fac şi să fiu ceva, dealtfel e nevoie de mine aici, căile ferate sunt o instituţie socială, vasele de sânge ale ţării, de funcţionarea căreia depinde întregul organism, sănătatea şi forţa lui; eu îmi cunosc, îmi înţeleg şi-mi iubesc chemarea, iar oamenii ca mine, cu dragoste de muncă, oamenii în stare să i se consacre în întregime, sunt din ce în ce mai puţini. Unul ca Zaleski, de exemplu, un încurcă-lume obsedat de bicicleta lui, care şi-a schimbat serviciul de cincizeci de ori, ei bine, unul ca ăsta nu-i interesat decât de salariu. Stasio e idiot. Świerkoski – un ratat sălbăticit printre ţărani. Iar Karaś, dacă n-ar fi un animal înainte de toate, care bea şi aleargă după femei, ar putea fi un funcţionar bun, fiindcă înţelege că trebuie să asculte. Cât despre ceilalţi, mai mărunţi, nimeni n-are alt gând decât cum să scape mai uşor de îndeplinirea îndatoririlor. Ai dreptate, cred că ne-am simţi foarte bine dacă am trăi împreună, m-am gândit şi eu, dar ce m-aş face eu fără serviciu? M-am obişnuit să trag toată viaţa la ham, ca un cal pe care chiar dacă-l dezlegi de la oişte, nu poate să meargă decât cu capul plecat, pentru că asta a învăţat, asta ştie. Începu să râdă de propria comparaţie.

Janka se linişti, fiindcă gândurile lui i se păreau cu totul logice.

— Aşadar, am să mai stau o vreme, să se mai rodeze, să uite că au mai trăit şi altfel, şi pe urmă, când n-oi mai fi eu, o să facă totul singuri, în virtutea inerţiei. Asta e convingerea mea, iar faptul că puţini sunt cei care o cunosc şi o înţeleg, că nu mă respectă şi mă numesc tiran şi-mi resping proiectele administrative, sigur că mă doare, o

vreme, dar voi persevera, cu toate astea, pentru că satisfacţia mea o port în mine, în conştiinţa mea, în certitudinea că aşa trebuie să procedez.

Avea atâta chef de vorbă, era atât de vioi, încât începu să-i povestească tot felul de lucruri, dezvoltând o adevărată teorie economică; de la proiectele pentru simplificarea administraţiei se înălţa în orizonturi tot mai cuprinzătoare; plana în ocoluri tot mai largi, compara regimul din diferite ţări, arăta defectele sistemelor aplicate în producţie, legătura lor strânsă cu moralitatea, etica, mentalitatea, cu numărul noilor născuţi şi al morţilor. Dădea cifre pe care le desena cu degetul în aer, cita din memorie părerile autorilor studiaţi în problemele care-l interesau, respingea unele afirmaţii, se entuziasma, se înflăcăra şi se monta singur cu glasul şi cu gesturile; din când în când se întrerupea, îşi arunca înapoi privirea tulbure, neliniştită, zâmbea şters către Janka uimită de acest puhoi de vorbe şi de gânduri, fiindcă nu-l mai văzuse niciodată în asemenea vervă, îşi strângea capul în mâini şi îşi depăna mai departe visurile, doar că mai încet şi mai învălmăşit; câteodată nu exprima decât o parte din idei, o frază sau un sunet, se uita înapoi înfricoşat şi încremenea mult timp în tăcere, aplecându-şi faţa peste ziarul întins pe masă. În cele din urmă, se ridică şi plecă fără o vorbă în camera lui.

Janka se duse şi ea la culcare şi, cu toată grija şi teama pentru el, adormi îndată, obosită de atâtea impresii, dar după o vreme o trezi un glas înfundat. Înălţă capul şi ascultă. Ca de obicei la această oră, Zaleska îşi cânta gamele nesfârşite, sunetele se revărsau monoton, dar pe fondul lor răzbăteau şoapte mai apropiate, necunoscute, exclamaţii şi parcă rugăminţi umile.

Se duse în salonaş, uşa de la camera tatălui era întredeschisă.

În indispensabili, dar în vestonul de la uniformă şi şapca roşie, Orłowski se oprise în mijlocul încăperii; lumânarea aprinsă de pe măsuţa de toaletă de la capul patului arunca o lumină gălbuie, tulbure asupra lui.

— Domnule expeditor, ţi-am spus: orice explicaţie este

de prisos, pe Dumnezeul meu. Direcţia a hotărât să plăteşti o amendă de trei ruble şi ai s-o plăteşti, iar pe viitor eu, superiorul dumitale, nu-ţi mai permit nicio abatere, niciuna; auzi, domnule, nu-ţi mai permit! rosti serios, despărţind literele, se aplecă, de parcă se afla în faţa cuiva mult mai scund, îl ameninţă cu degetul şi plecă; îşi lepădă vestonul şi şapca, începu să umble cu paşi mărunţi, îşi şterse fruntea asudată şi, îndoindu-şi spinarea şi aplecându-se, şopti cu glasul schimbat, atât de diferit, încât Janka se uită mai bine, sigură că mai era cineva acolo. Orłowski trepăda numai într-o parte a camerei, aceea din faţa uşii întredeschise prin care privea Janka; întinse mâna spre locul în care stătuse mai înainte.

— Domnule şef, pe cuvântul meu de om cinstit, pe fiica mea, pe care-o iubesc, nu e drept să mă pedepsească. Atunci am fost enervat, am fost bolnav, nu mai ştiam de mine, cinstit! Evreii s-au îmbulzit, au ţipat şi l-am lovit pe unul, iar cinstit! Au început să zbiere şi am spus să-i dea afară, cinstit... dar, domnule şef, amintiţi-vă că atunci fiica mea se afla la un pas de moarte, abia o adusesem de la Varşovia şi eram foarte nenorocit. Domnule şef, dacă singura dumneavoastră fiică ar pleca de acasă, nu v-ar scrie timp de câteva luni, dacă v-ar fi aruncat ca pe o otreapă, pe dumneavoastră, tatăl ei, dacă aţi iubi-o, cum o iubesc eu pe fata mea şi dacă pe urmă s-ar îmbolnăvi grav, nu v-aţi pierde şi dumneavoastră capul, v-aţi mai gândi la serviciu? O, cât am suferit, prin câte am trecut! gemea, îşi acoperea faţa cu mâinile şi şoptea printre suspine; lacrimile începură să-i curgă printre degete, şiroindu-i pe obrajii palizi; o durere atât de adâncă îi sfâşia inima, încât erau momente când nu mai ştia de el, se prindea de scaune, ca să nu cadă, se învârtea în cerc, îşi împreuna mâinile rugător şi îngâna rugăminţi dureroase, abia auzite, sau tăcea multă vreme, privind cu umilinţă la figura închipuită a şefului, la cel de-al doilea eu, pe care-l vedea înaintea lui cum nu se poate mai limpede.

Janka fu străbătută de un fior de frică, pentru că nebunia ciudată, liniştită, a tatălui ei o umplea de disperare,

readucând-o în haosul propriilor gânduri. Nu se putea mişca din loc, îi lipseau puterea şi curajul. Camera începu să se clatine, lumina aceea palidă a lumânării tremura în faţa ei ca o jarişte sângerie, ca un incendiu uriaş, în care se zbăteau parcă nişte trupuri şi se răsuceau cotiturile înspăimântătoare ale gândurilor luminoase, care-i strângeau capul în fâşii arzătoare.

Orłowski se aşează pe pat, îşi şterse fruntea, bău apă din sifonul de pe măsuţă şi se vede că sâsâitul acesta şi zgomotul jetului de apă îl făcură să-şi mai revină puţin, îndepărtându-l de închipuirile creierului bolnav; se trase de barbă, îşi şterse ochii şi privi multă vreme cu ochii larg deschişi, plini de o spaimă fără margini. Se liniştea vizibil, fiindcă în ochi începea să-i lucească luciditatea, vedeniile dispăruseră. Stinse lumânarea.

Janka îşi reveni şi ea, ascultă la uşă şi în curând auzi răsuflarea egală, puternică a tatălui: pianul Zaleskăi se auzea din ce în ce mai slab, până când tăcu; liniştea uriaşă, liniştea misterioasă a nopţii, plină de fioruri calme, de foşnete şi luciri neînţelese, inundă încăperea.

O cuprinse o spaimă ciudată, îngrozitoare. Se îndreptă tremurând spre camera ei; îşi ţinea respiraţia şi îşi apăsa mâna pe inima care bătea să-i spargă pieptul, deoarece avea impresia că aici, nu departe de ea, în celălalt colţ întunecat al încăperii, mai e cineva care merge în urma ei, mâinile cuiva se întind spre ea, ochii o privesc ameninţător şi o adiere rece îi alunecă peste faţă, îngheţându-i sângele în vine. Mobilele, asemenea unor monştri negri, fără formă, se piteau parcă în întuneric, aţinându-i calea; claviatura alburie îşi rânjea la ea colţii lungi, ascuţiţi. Străbătu repede salonaşul, intră în camera ei, închise uşa cu cheia şi se trânti pe pat, acoperindu-se cu pătura.

Într-un târziu, îşi reveni de-a binelea, începu să se îmbrace, ca să coboare şi să telegrafieze doctorului, dor cum trebuia să parcurgă sufrageria, bucătăria, scările şi coridorul lung, se cutremură de spaimă şi hotărî să aştepte până dimineaţa.

Toată noaptea nu puse geană pe geană, i se părea

mereu că aude glasul tatălui, îşi ascundea capul în perne, dar nu putea sta multă vreme aşa, fiindcă era sigură că de la ferestrele prin care pătrundea înăuntru noaptea neagră, fără stele, o priveşte faţa cuiva. Zvâcnea în sus, dar nevăzând nimic, se culca iar cuprinsă de o agitaţie chinuitoare.

Trenurile treceau cu vuiet, din când în când semnalele răsunau atât de puternic, încât pădurea le prelungea ecoul, apoi iarăşi se aşternea liniştea nemărginită, apăsătoare, de parcă toată lumea agoniza.

Dimineaţa, Orłowski se scula la ora obişnuită, îşi băii ceaiul şi plecă la treburile lui, doar că era mai palid şi avea ochii mai însângeraţi de vinişoare roşii, dar nu aminti niciun cuvânt despre direcţie, părând într-o dispoziţie cu totul normală. Janka îl urmărea cu luare aminte şi abia după ce plecă, aţipi puţin, apoi scrise doctorului o scrisoare, rugându-l să vină cât se poate de repede, cu orice pretext, şi înfăţişându-i pe scurt starea tatălui.

— Rock, să pui scrisoarea asta la primul marfar care va trece spre Kielce. Uite o rublă, s-o dai mânuitorului de bagaje şi să-l rogi s-o expedieze imediat din gară. Dar ce s-a întâmplat? întrebă văzându-i faţa posomorâtă şi necăjită.

— Ce să să-ntâmple? mie nu mi s-a-ntâmplat nimic, domnişoară, da' nevastă-mea abia-şi mai trage sufletu', ce măi, să prăpădeşte săraca!

— E bolnavă de mult? N-ai spus nimic.

— N-am spus, domnişoară, că şi dacă spuneam, la ce mai ajuta... păi cum, boleşte de ani de zile, nu de ieri de-alaltăieri; la început nu putea să muncească, că o durea în capu' cheptului, pe urmă nici n-a mai mâncat. A umblat şi pe la doftori, s-a uns şi cu alifiuri, şi cu rachiu, şi cu ierburi şi nimica n-a ajutat-o.

— Trebuia să chemi doctorul de la căile ferate, doar aveţi dreptul la ajutor medical.

— Avem, domnişoară, avem, păi cum, da'... doftorii ştiu să-i lecuiască numa' pe boieri, pe ţărani nu, că dac-a venit la Banasikowa, ce i-a făcut? A murit, domnişoară. Poate că nu din cauza lui, că cine trebuie să moară, nu-i mai ajută

nicio doftorie, poate numa' Domnu' Isus, da'...

— La urma urmei, ce are?

— Nevastă-mea? păi cum, că sigur nu ştiu, da' cine poate să ştie, domnişoară, când durerea e înontru. De mâncat nu poate, de muncit nu poate, s-a uscat ca surceaua, e, zace întrona şi aşteaptă milostivirea lu' Dumnezău sau moartea; gura i s-a făcut ca un pumnişor de copil. Arar mai înghite câte o picăturică de votcă, ciuguleşte de câteva ori cu lingura din carne şi atâta.

— Dă-mi scrisoarea înapoi, o să facem altfel.

Îi scrise tatălui un bilet să telegrafieze după un doctor pentru soţia lui Roch, care era bolnavă.

— Uite, dă-i biletul domnului şef. Peste două, trei ore doctorul o să fie aici. Da, e mai bine că s-a întâmplat aşa, n-o să ştie nimeni că eu am chemat doctorul, îşi spuse în gând.

Într-adevăr, după câteva ore sosi doctorul şi urcă la Janka; nu vru să se mai dezbrace din pleduri şi impermeabile; tuşea mai mult ca de obicei, avea tenul verzui şi nu-şi mai lua deloc masca de la gură. După ce intră, închise imediat uşile şi oberlihturile, controla ferestrele şi văzând că nu sunt etanşate pentru iarnă, îl ameninţă pe Orłowski care îl însoţise.

— Trăim şi aşa şi suntem sănătoşi! râse impiegatul.

— Da, dar cu dureri reumatice, migrene şi nevralgii, scrise pe marginea ziarului desfăcut pe masă.

— După ce vă întoarceţi de la soţia lui Roch, poate că mă consultaţi şi pe mine, interveni Janka.

Doctorul privi la ea, dădu din mână şi scrise din nou:

— Dumneata eşti complet sănătoasă, dar abia acum băgă de seamă că ea se uita la el într-un fel anume. Încuviinţă din cap şi vru să plece.

Janka se îmbrăcă repede şi ea.

— Domnule doctor, merg şi eu cu dumneavoastră, voiam să mă duc de azi dimineaţă.

— Ce rost are? se împotrivi Orłowski. Dacă moare, se descurcă ei şi fără tine, poate că boala e molipsitoare.

— O să intre domnul doctor întâi, să se convingă.

Plecară numaidecât.

Roch locuia la câteva zeci de paşi de staţie, într-o baracă ridicată anume pentru muncitorii feroviari. În timp ce mergeau pe lângă linie, Janka îl luă pe doctor de braţ şi începu să-i povestească încet despre tatăl ei. Deşi nu era o surpriză pentru el, când auzi de scena din timpul nopţii, se opri şi spuse foarte întristat că nu e bine deloc.

— Domnule doctor, trebuie să-l consultaţi pe tata cu vreun pretext oarecare şi să mă sfătuiţi ce să fac, fiindcă eu îmi pierd capul.

Dădu din cap şi intrară înăuntru.

Încăperea era întreţinută destul de curat, dar peste tot se simţea un miros amestecat de spirt, grăsime şi varză pusă la murat în putineiul de lângă sobă, acoperit cu o pernă. Singurul pat era la fereastră, pe prichiciul căreia creşteau în cutii rotunde de tinichea câteva muşcate anemice şi se afla o sticlă cu lipitori, legată la gât cu o cârpă murdară. Rochowa zăcea nemişcată cu mâinile negre şi uscate pe pilotă.; încercă să se ridice, dar gemu încet, privind în gol cu ochii stinşi, decoloraţi; avea faţa uscată, galbenă şi încreţită ca un măr uscat. Doctorul nici măcar n-o mai consultă, fiindcă era în agonie, rostea cu greu cuvinte neînţelese şi o urmărea uluită pe Janka.

— Ce te doare?

— O să mor... o să mor... şopti şi faţa-i cadaverică, pe fondul aşternutului colorat, cu vergi roşii, semăna cu chipurile asceţilor sfinţi şi ai mucenicilor agăţaţi la rând pe perete, care se iţeau din penumbra încăperii ca din nefiinţă, feţe informe, ca nişte vedenii insuficient materializate,

— De ce nu m-aţi chemat mai de mult?

— Nu v-am chemat... păi cum, nu v-am chemat, ne-am gândit c-o să-i treacă, şi pe urmă am văzut că nici dumneavoastră nu mai puteţi face nimic, lămuri Roch de lângă uşă, unde sta în poziţie de drepţi, şi salută cu toată palma.

— V-aţi dus la vrăjitori, nu-i aşa?

— Păi că a fost şi la doftor şi s-a frecat cu votcă şi grăsime, a loat ierburi şi i-au descântat şi fomeile, a umblat

desculţă pe rouă, a pus şi lipitori, şi apoticarul i-a pus v-o trei duzini de ventuză, şi tot nimica. Să vede că i-a venit ceasu' şi n-o mai poate ajuta nimica, spuse cu o resemnare liniştită, uitându-se la bolnavă cu o privire împietrit-indiferentă, inexpresivă.

— O să-i trimit chiar astăzi nişte medicamente. Să mergem, îi spuse doctorul Jankăi care privise lot timpul cu milă şi teamă la bolnavă. Se întoarse să plece, dar Rochowa întinse mâna şi o apucă cu degetele-i subţiri. Tresări înfricoşată.

— Domnişoară, domnişoară!... rosti surd, se înecă şi încremeni cu ochii ieşiţi din orbite, sorbind aerul cu greutate şi ridicând pilota în neştire.

Janka simţi lacrimi în ochi, îi îndreptă perna şi pilota, îi strânse năframa galbenă pe cap, o mângâie pe faţă şi ieşi din odaie înghiţindu-şi lacrimile. Rochowa se uită după ea şi în ochii înceţoşaţi de moarte, care înţepeneau, sticliră ultimele lacrimi de recunoştinţă, în timp ce buzele vinete, desfăcute, dezvelind gingiile fără dinţi, se mişcau parcă într-o rugăciune.

— Să fiii... să fii!... să fii!...

Îi trecea prin mintea cuprinsă de moarte, ca ultima lucire de lumină... şi zăcea aşa, privind fără teamă în depărtarea necunoscută şi înspăimântătoare.

— Femeia o să moară astăzi, îi spuse doctorul lui Roch în faţa casei şi îşi puse imediat masca la gură.

— O să moară... păi cum, o să moară! Atunci... mă duc după coşciug, spuse fără vlagă.

Jankăi i se rupea inima de jale, nu era în stare să spună nimic, păşea în urma doctorului şi privea la culorile de toamnă ale pădurii care murea, la vălătucii norilor cenuşii care zburau pieziş, ca nişte păsări, într-o lume întristată şi moartă parcă.

Ajunşi sus, doctorul se dezbrăcă şi arătă prin semne să i se dea să mănânce, iar după ce Janka îi povesti tatălui ei despre starea Rochowei, îi făcu un semn să-i lase singuri.

Scoase carnetul de note cu creion şi-l puse pe masă, se aşeză, privi la Orłowski care se plimba prin cameră şi

scrise:

— Eşti bolnav, se vede cât de colo.

— Da’ de unde, niciodată nu m-am simţit atât de bine.

— Citesc în ochii tăi că te doare capul şi dormi prost, scrise.

— Asta-i adevărat, dar am atâtea necazuri la serviciu, încât nu-i de mirare.

Doctorul îi examină ochii fără ceremonie, îi pipăi grumazul şi capul, apoi se aşează la loc.

— Nu mă doare nimic, ce ţi se năzare?...

Nu-i răspunse, mâncă în grabă şi se duse să-şi ia la revedere de la Janka.

— Nu-i decât un remediu: linişte, linişte şi iar linişte, şopti, iar al doilea, mai puţin important, să i se dea de la direcţie un ajutor pentru expediţie. O să fac diligentele cuvenite fără să ştie nimeni.

— Domnule doctor, nu mai e nevoie să vă spun, dar ghiciţi şi dumneavoastră ce trebuie să se petreacă în sufletul meu, cât sunt de înspăimântată, salvaţi-l, nu vă gândiţi la cheltuială, spuneţi-mi ce să fac şi nu voi cruţa nimic, ca să-l salvez.

— Nu-i vorba de asta, eu mă mulţumesc să-i prelungesc starea de acum, despre vindecare nu mai poate fi vorba, şopti cu asprime, îi strânse mâna cu căldură, o sărută pe obraz, îşi puse masca şi plecă.

Seara veni Grzesikiewicz cu un buchet de flori. Preocupată de tatăl ei, Janka îl privi cam distrată. După venirea lui Andrzej, Orłowski se scutură din amorţeală, râdea des şi era atât de radios, încât temerile ei se spulberară treptat, iar mai târziu uită de ele, fiindcă impiegatul îl bătea pe umăr pe Andrzej atât de familiar şi se sărutau atât de des, încât Janka era puţin iritată, privirile duioase şi tonul de logodnic cu care i se adresa Andrzej îi displăceau. Discutau despre relaţiile cu vecinii, când Orłowski întrebă:

— Witowski a plecat undeva? Nu l-am văzut de mult.

— Nu, dar nu mai trece pe la Bukowiec.

— De ce?

— Nebunii de-ale lui, ca de obicei, mi-a şi explicat de ce:

mă rog, pentru că stejarul în care s-a spânzurat astă iarnă ciobanul nostru, ţineţi minte, îl scoate din sărite, nu mai poate să treacă pe lângă el.

— E un om curios!

— Zi mai bine ciudat, domnişoară. Sâmbăta trecută dormeam tun şi deodată mă trezeşte cineva; am sărit în picioare, aprind un chibrit. Witowski stă pe patul meu şi mă salută. M-am mirat, dar am crezut că are vreo treabă importantă; iar el îmi zice că n-a putut să doarmă şi a vrut să mă vadă neapărat. A venit pe jos, uşile erau închise, aşa că a spart un geam dinspre terasă, a deschis fereastra şi a intrat. Ca de obicei, câinii n-au lătrat la el.

— Cum aşa, ca de obicei?

— Chiar aşa, câinii nu-l latră niciodată, vin la el şi se gudură, am văzut de câteva ori.

— Doamne, nu ştiam că pe aici există asemenea curiozitate.

— Poate că o să-l cunoşti în curând, domnişoară. E foarte bogat, cultivat şi se poartă foarte urât, dar pentru că-i de neam mare, toată lumea se teme de el, are o influenţă ciudată asupra celor din jur. Ţăranii îl numesc „anticrist”. Nu e un gospodar grozav, dar îşi administrează foarte bine moşia. Ne avem foarte bine şi nu o dată mi-a spus-o pe şleau: Grzesikiewicz, tu eşti un necioplit, dar ţin la tine şi pentru că eşti un element uman, din familia ta o să iasă un suflet mare.

— Cum a apărut aici?

— Exact acum un an, a venit direct de la Paris. Bătrânul Witowski de la Witów, unchiul lui, i-a lăsat moşia, ca să nu iasă din neam; dar l-a împovărat cu atâtea obligaţii filantropice şi morale, încât numai un exaltat putea să primească asemenea moştenire, cu toate că e o avere uriaşă.

— Domnul Skulski mi-a povestit lucruri de tot interesante despre Witowski ăsta.

— Da, circulă destule anecdote pe seama lui prin împrejurimi.

— Aş vrea să-l cunosc şi eu, spuse Janka.

Grzesikiewicz începu să râdă.

Janka se înfioră uşor.

— Râd, fiindcă mi-a spus odată că dacă cineva vorbeşte de el sau doreşte să-l vadă, el află prin telepatie şi mai devreme sau mai târziu apare.

— O să aştept cu răbdare.

— Dumneata crezi în asemenea basme, în simţirea prin telepatie, în presimţiri etc.?

— Nici aşa, nici aşa, nu ştiu, dar presupun şi accept orice posibilitate. Realitatea este alcătuită din aceeaşi urzeală ca şi visurile.

Grzesikiewicz nu răspunse, dar în ochi îi lucea o ironie abia vizibilă.

IX

Janka se gândi multă vreme la Witowski. Era foarte curioasă, acţiona deja de departe asupra ei, fiindcă intuia în el o structură neobişnuită, ieşită din comun. Îşi aduse aminte de personajele din dramele lui Calderón[87] şi, plină de gânduri nelămurite, neformulate, şi de visuri, plecă s-o vadă pe Rochowa. În urma ei, Janowa îi ducea bulion şi vin.

Roch nu era acasă. Lampa mică afuma sub tavan, inundând încăperea cu o lumină galben murdară. Lângă soba în care vreascurile uscate de molid trosneau vesel, şedeau câteva femei, vorbeau cu jumătate de glas şi îşi întoarseră mirate feţele de la foc spre cea care intra. Bolnava deschise anevoie pleoapele grele. Femeile o ridicară puţin pe pernă, şi Janka îi turnă o picătură de vin în gâtul strâmtat. Răsuflă lung, în ochii galbeni sclipi o licărire slabă de înţelegere.

— Domnişoară! mai mult şuieră, căznindu-se să apuce în mâna-i înţepenită palma Jankăi, domnul Isus să-ţi dea... Dumnezău tată' să-ţi dea... Maica Precestă să-ţi dea... să-ţi

[87] Calderón de la Barca (1600–1681) – dramaturg spaniol, autor de comedii pe teme istorice şi religioase.

dea... să... sfârşi horcăind, lucirea de luciditate se stinse, gemu încet şi răsuflând adânc, deschise gura, ochii îi ieşiră din orbite, luminând holbaţi ca două boabe mari, sticloase, dintr-un şirag de mătănii. Una dintre femei aprinse lumânarea, crezând că-şi dă sfârşitul, dar Rochowa se linişti repede şi începu să privească înainte cu mai multă luciditate.

Janka stătu multă vreme lângă ea; îi aranja părul care-i ieşea de sub maramă, îi turna câte puţin vin în gură, din când în când o mângâia pe faţă, ea însăşi cufundându-se cu încetul într-o înţepeneală nedureroasă; femeile se aşezaseră iarăşi lângă foc, una din ele îşi înfundase capul în perna care acoperea putineiul de varză şi dormea, iar celelalte sporovăiau încet şi se uitau cu teamă la Janka şi la bolnavă. Trenul trecu cu zgomot mare, casa se cutremură şi farfuriile de faianţă din servantă zăngăniră, apoi din nou se aşternu în odaie o linişte somnolentă şi tragică; vântul care se zbănţuia peste copaci şi şuiera în coşul sobei se domolea şi el, dar imediat se auzea parcă un behăit de ţap în pădure şi femeile se închinau cucernice, strângându-se tot mai mult una în alta. Janka tresări şi privi în jurul ei; femeile tăcură, iar Rochowa o privea parcă dintr-un hău ameţitor; luciul gălbui al privirii o înfiora de frig şi de teamă; îşi trase mâna, fiindcă bolnava i-o atingea doar cu vârful degetelor, neputând s-o apuce, de parcă se agăţa cu spaimă în această clipă dinaintea morţii. Se cutremură şi se ridică să plece.

— Do... do... do... mnişoară... do... horcăi Rochowa. străduindu-se zadarnic s-o oprească, disperarea şi durerea îi strâmbară faţa uscată. Janka nu se mai uită la ea, nu mai voia să vadă nimic şi deşi văzu rugămintea adâncă, nerostită, de pe faţa muribundei, plecă.

Nu, nu mai putea rămâne acolo, pentru că simţea că toată fiinţa ei înţepeneşte şi moare. Abia acum trăia groaza morţii. Alergă cât putu de repede acasă.

Toată noaptea văzu faţa cadaverică a Rochowei iţindu-se din întuneric.

Dimineaţa Roch deretică prin casă, ca de obicei, numai

că astăzi se oprea întruna din treabă, holba ochii, se închina şi începea de la capăt rugăciunea pe care n-o mai sfârşea.

— E, se simte mai bine? întrebă Janka după o ezitare mai lungă, pentru că ghicise din purtarea lui că totul se sfârşise, dar voia să n-aibă dreptate, să audă că Rochowa trăieşte; acum îi părea rău că nu rămăsese acolo, că nu ascultase rugămintea bolnavei, o chinuiau reproşurile conştiinţei.

— Mai bine?... e... nu e mai bine, domnişoară, fiincă toma' cântau cocoşii a doua oară, când a murit.

— A murit!...

— A murit! Păi cum, domnişoară, a murit. După ce aţi plecat, am venit cu părintele, i-a dat sfânta împărtăşanie şi a murit numaidecât. Femeile au şi pregătit-o de îngropăciune.

— A murit, rosti cu asemenea glas, de parcă se mira şi nu mai înţelegea nimic, nu-i venea să creadă că aceea cu care trăise treizeci de ani, putea să moară. Poimâine o îngropăm, domnişoară! a fost o fomee bună. Câteodată m-a mai bătut ea, da' eream vinovat, şi ce vrenică erea, cum mai muncea!

— A murit!

Se uită în jurul lui prin încăpere.

— Păi da, a murit, adăugă.

— Lasă curăţenia, du-te şi vezi de înmormântare. O să-i spun lui tata să scrie la direcţie să vă trimită ajutorul.

Se gândi o clipă şi aplecându-se la picioarele ei, spuse cu glas umil:

— Apăi, domnişoară, aş vrea să vă mulţămesc că o cocoană ca dumneavoastră n-a pregetat să vie la răposata, să vă dea Dumnezău şi Maica Precesta de la Częstochowa tot ce vă doriţ'.

Îl văzu cu şapca în mână, ştergându-se la ochi în timp ce se îndrepta spre casă pe lângă linie.

— A murit! repetă Janka încet pătrunsă de fiori.

— Aşa o să se spună şi despre mine: A murit! se gândi.

Câteva zile nu se putu dezbăra de impresia apăsătoare pe care o făcuse asupra ei moartea Rochowei. Zaleska îi

propuse printr-o scrisorică mirosind a heliotrop să meargă la înmormântare. „Vremea e atât de frumoasă, ieşim la plimbare, respirăm aer curat şi facem şi o faptă bună” scria. După o jumătate de oră veni expeditoarea şi o convinse cu mare greutate. Aveau să le însoţească Świerkoski, care oferea caii, şi Stasio.

Plecară îndată după amiază, ajunseră alaiul şi porniră la pas în urma tuturor. Lumea se înşirase pe drumeagul îngust din pădure. În faţă erau purtate o cruce neagră şi marele prapur, care fâlfâia în vânt ca o pasăre uriaşă, neagră, ţintuită cu o aripă de prăjină; pe pânză era pictat un schelet alb cu coasa în mână. Apoi venea carul tras de un cal, nişte scânduri simple, în care era aşezat coşciugul proaspăt răşluit cu o cruce neagră desenată la mijlocul capacului. Roch mergea pe lângă el cu capul în piept, se ţinea cu o mână de capac şi privea la răstimpuri înainte la mohoreala alburie care cobora din văzduh pe drumul răsucit ca un şanţ adânc prin pădure, la moartea de pe prapur, care i se părea că se apleacă şi atinge mestecenii de pe amândouă părţile, împrăştiind frunzele galbene ca pe nişte lacrimi ale pădurii, la coşciug, la capetele descoperite, cânepii, ale ţăranilor, la maramele galbene şi roşii ale femeilor, şi capul îi cădea fără putere, de păşea ca un mort copleşit de jale, iar în urma lui se alungeau şirurile de lumânări cu flăcărui aurii în vârf, ca nişte flori, care împrăştiau mirosul miriştilor dogorite de soarele lui cuptor, udate de câte o ploaie scurtă, şi se înălţa cântecul adânc, plin de solemnitate şi cucernicie:

Cine-n grija Domnului se lasă
Şi toată fiinţa I-o încredinţează...

Cântecul răsună atât de puternic în liniştea văzduhului încât tremurau mestecenii, iar stejarii seculari, ale căror crengi răsucite ciudat şi acoperite de noduri se ridicau asemenea unor pumni încleştaţi, îşi fremătau frunzele ruginii; lujerele verzi, lungi, de vâsc se scuturau, ierburile îngălbenite, ienuperii, vârfurile ferigilor răsucite, tufele de

alun fâşâiau trist şi pădurea întreagă, colorată de aurul palid şi purpura toamnei, asculta acest cântec, încremenea în îngândurare, îl sorbea prin toţi porii şi, copleşită parcă de jalea oamenilor, începea să-l îngâne cu glasurile ei, prelungindu-i ecourile; se legăna încet, ca un lan de grâu uriaş, se oprea o clipă ţeapănă şi atunci izbucnea un ţipăt ascuţit, tainic, încât ciocănitoarele îşi încetau bocănitul, ciorile zburau croncănind şi se roteau înfricoşate deasupra copacilor, iar cântecul se întrerupea pentru o clipă şi atunci se auzea trăncănitul roţilor încălecând peste pietre, şuieratul biciului deasupra calului şi oftaturile împovărate ale rugăciunilor.

Janka era toropită de tristeţea calmă, privea tăcută la feţele şi la capetele oamenilor, erau aspre, colţuroase şi împietrite parcă de resemnare, aidoma cu pământul cenuşiu pe care păşeau şi, ca şi el, apatice şi liniştite; siluetele lor puternice semănau cu stejarii rămuroşi, pentru că aveau aceeaşi forţă şi linişte vegetală. Ochii lor albaştri-cenuşii aveau culoarea băltoacelor revărsate pe drum şi a cerului întins deasupra lor ca o oglindă sticloasă, necuprinsă. Janka se gândi că dacă ar împietri în această pădure, ar semăna cu carpenii, stejarii şi fagii, s-ar dezintegra la sânul acestei mame dintâi şi ar pieri fără urmă, iar în primăvara viitoare ar creşte lăstari noi şi trunchiurile de oameni ar odrâsli, trăind mai mult, mai intens şi mai slobod.

— Toate se întorc în pământ! îşi spuse privind la coşciug, da, toate, se uită cu luare aminte la Świerkoski care şedea pe bancheta din faţă şi, aplecat, frânt în două, cu mâinile în mănuşi, privea posomorât; buzele îi tremurau nervos, trăgea mereu aer pe nas, arunca priviri încruntate, încărcate de ură, spre coşciug şi se frângea şi mai mult, ascultând cu o teamă superstiţioasă cântecul care se destrăma prin pădure ca o fâşie de pânză albă, presărată cu perlele lacrimilor, cu rugăminţile şi încrederea acestor viermi omeneşti care-şi topeau în aceste ritmuri străvechi sufletele lor simple.

— Amis! Amis! strigă încet câinele care alerga pe lângă brişcă. Câinele îi sări pe genunchi, apoi îi alunecă la

picioare, unde se ghemui liniştit. Stăpânul îşi lipi piciorul de capul lui, se simţea atât de trist şi părăsit, de parcă murea. Glasul lui rupse tăcerea care se înstăpânise între ei. Zaleska se aplecă spre Janka.

— Domnişoară, ce-ar fi ca acolo departe, în pădure, orchestra să cânte un marş de Chopin, dar încet şi profund. Ce fundal! Cântecul ţăranilor, coşciugul, prapurul, pădurea uscată, lumânări aprinse, şopti şi rumeneala îi urcă în obrajii vineţii de pudră, iar ochii îi scânteiară în extaz. Ar fi un efect minunat, nu-i aşa?

— Da, un efect de operă! răspunse Janka nervoasă, deoarece întrebarea o deranjase; nu voia să vorbească acum, când calmul şi tăcerea din jur erau atât de binefăcătoare, întrebarea răsuna ca o disonanţă neplăcută în această armonie.

— De operă, dai Coşciugul să fie împodobit cu flori, calul acoperit de o capă neagră şi pene, ţăranii să poarte mantii negre şi să li se facă feţele palide, minunat, minunat! şopti în batistă şi începu să îngâne încet a doua parte a marşului funebru.

Janka îi întoarse spatele furioasă şi se uită la cerşetorul care şchiopăta în cârje pe cărarea ce se răsucea pe lângă drum, printre copaci, cânta numai ultimele cuvinte şi înainta aşa de repede, încât desagii mari, agăţaţi pe umeri, i se loveau de piciorul închircit şi de cârjele cu care se ajuta la mers, răspândind vălătuci alburii din făină zdruncinată.

În faţa crâşmei dintre sat şi pădure, la răspântie, aşteptau câteva zeci de care încărcate cu trunchiuri, şi un grup de ţărani care se descopereau şi însoţeau cu priviri goale convoiul funebru, iar la intrare, şedea un flăcăiandru la o măsuţă şi scria. Bătrânul Grzesikiewicz îi dicta din brişcă şi văzând-o pe Janka, îi zâmbi prietenos şi-şi flutură şapca, înclinându-se, iar după el se luară şi ţăranii care începură să se ploconească adânc şi să şopocăiască între ei.

Se simţi puţin intimidată de aceste manifestări de respect, Świerkoski îi aruncă o privire ameninţător-batjocoritoare şi-şi lăsă capul în jos.

Trecură prin satul lung cu case scunde, albite cu var, peste care se pleoşteau acoperişurile de paie înverzite de muşchi. Oamenii ieşeau în faţa îngrăditurilor şi se închinau, câinii urlau pe lângă prispe şi alergau în urma carului, iar copiii desculţi, în cămăşi murdare şi cu şepci roşii pe cap, se urcau pe garduri şi întovărăşeau alaiul cu ochi înfricoşaţi.

Biserica se afla la marginea satului, înconjurată de stejari uriaşi, iar dincolo de ea, pe povârnişul nisipos, se întindea cimitirul, un cimitir ţărănesc, simplu, mărginit de un şanţ năpădit de mesteceni şi salcâmi.

Într-o latură a porţii de lemn, fixate în doi stâlpi zidiţi, aştepta o trăsurică la care erau înhămaţi doi cai minunaţi, murgi.

La poartă, ţăranii luară coşciugul din car şi-l duseră pe umeri, iar preotul, care mergea în urma lor de la biserică, psalmodia un cântec în limba latină.

— Witowski! şopti Zaleska, observându-l pe bărbatul care şedea în trăsură. Janka privi curioasă. Witowski îşi întoarse faţa şi privirile li se întâlniră o clipă cercetătoare. Un val de sânge fierbinte îi inundă inima; trecu grăbită spre mormântul lângă care fusese aşezat coşciugul şi începuseră cântecele de îngropăciune.

Ceremonia se sfârşi repede, coşciugul fu coborât în groapă pe frânghii, şi peste capacul alb şurui pământul.

Jankăi i se făcu frig. Privea cu ochii înspăimântaţi la groapa care se astupa. Roch, cu buzele strânse, încruntat, arunca pământ cu îndârjire, iar femeile îngânau un cântec de jale, plângător, disperat, care sfâşia inima. Stasio se întoarse şi îşi şterse lacrimile pe furiş, iar Świerkoski, rezemat de o cruce, se uita înfiorat la mormântul proaspăt şi tremura tot de emoţie.

Vântul se zbenguia prin cimitir, măturând frunzele înnegrite de pe mormintele noi, galbene; Amis chelălăia scurt şi dureros, iar cârdurile de ciori din stejarii de lângă biserică îşi uneau croncăniturile cu ţipetele gemute ale stâncilor care se roteau deasupra acoperişului ţuguiat, roşu, al clopotniţei; peste toate acestea îşi întindea braţele negre crucea din mijlocul cimitirului, de pe care priveau cu milă,

iertând totul, ochii lui Isus.

La marginile zării, dincolo de pădurile care strângeau satul într-un cerc închis, în tăriile verzi, începeau să înflorească lucirile trandafirii ale amurgului, împurpurând o parte din bolta cerului. Întunericul se tupila abia văzut prin desişurile acoperite parcă de străluciri arămii în jarişte a apusului.

Janka se desprinse de ceilalţi şi intră mai adânc în cimitir, îndreptându-se spre cavoul ce semăna cu piramida lui Cestius, care albea printre ienuperii zvelţi ca ciprişii. Uşa cavoului era întredeschisă, şi în prag sta un lacheu îmbrăcat în negru. Deasupra uşii aurea inscripţia: „Mormântul familiei Witowski din Witow”, iar într-o parte a uşii, pe o tăbliţă de marmură, se înşirau nume şi date ale morţii, o litanie întreagă de existenţe spulberate demult în univers.

Janka îngenunche şi începu să se roage, deoarece numele „Anna”, înscris la sfârşitul listei, îi aminti de mama ei, pe care o pierduse în copilărie şi pe care şi-o aducea aminte foarte slab, ca pe un sunet auzit în treacăt parcă printr-un perete, pe care nu ţi-l poţi aminti niciodată foarte limpede.

Din capelă ieşi o tânără înveşmântată în doliu, lacheul o luă de braţ şi o conduse cu grijă pe trepte. Janka se ridică şi privi uluită la necunoscută, pentru că nu mai văzuse un chip atât de frumos, atât de ciudat de frumos. Era chipul unei blonde autentice cu părul în tonul cel mai pur al inului, ovalul minunat, aproape feciorelnic, nasul roman şi buzele frumos desenate; ochii uriaşi şi strălucitori ca safirul, cu pleoapele lungi, bombate, mărginite de gene lungi, ca pana corbului, priveau cu răceală parcă. Necunoscuta păşea încet, ca un automat, fixând-o pe Jania cu stăruinţa miopilor. Faţa ei era atât de luminoasă şi inspirată, expresia ochilor atât de bogată, încât semăna cu figurile lui Rosetti[88].

Janka fu captivată de această privire. Necunoscuta trecu, dar ea se uita mereu în ochii aceştia care i se întipăriseră în

[88] D.G. Rosetti (1828–1882) – pictor şi poet englez; unul dintre iniţiatorii mişcării prerafaelite.

memorie şi mai că se trase înapoi ca din faţa unui abis.

— E Witowska, sora celui care şade în trăsură, o informă Zaleska grăbită, deoarece trebuiau să plece imediat. Nu-i aşa că e foarte frumoasă şi priveşte atât de ciudat, atât de ciudat, încât aş îngenunchea înaintea ei, nici eu nu ştiu de ce.

În poarta cimitirului se întâlniră cu Witowski care îşi conducea sora la trăsură; acesta o cercetă cu privirea şi Janka simţi o umbră îngheţată alunecându-i pe faţă.

— Femeile atât de frumoase n-au niciun rost pe lume, spuse Świerkoski după ce urcară în brişcă.

Ţăranii se dădură la o parte şi Roch, ajutat de Walek, un gospodar vârstnic, începură să mulţumească pentru onoarea pe care le-o făcuseră luând parte la înmormântare.

— Domnişoară, domnişoară bună, că nicio rudă n-ar fi fost mai bună, dacă Jagna ar putea, v-ar mulţămi cu recunoştinţă pentru bunătate şi pentru cistea noastră, rosti Roch cu înduioşare.

— Adăvărat; asta-i adăvărat, că sufleţălu’ ei zboară de mulţămire acolo, ca păsăruicile astea! încheie Walek grav, arătând stâncile care se roteau deasupra clopotniţei.

— Rămâneţi cu Dumnezeu, rosti Janka mişcată.

— Duceţi-vă cu Dumnezău şi mulţămim, răspunse un cor de glasuri şi capetele se înclinară.

Plecară repede, pentru că se lăsa înserarea.

Oamenii porniră şi ei în grup de la cimitir, Roch mergea în frunte cu Walek, se scărpină îngrijorat în cap, când ajunseră la crâşmă, dar spuse cu destulă energie:

— Oameni buni, gospodari şi toţi ăi de la Bukowiec, intraţi să loăm un pahar pentru iertarea păcatelor răposatei.

— Vă poftim din toată inima, cu ce-a dat Dumnezău, să mâncăm şi să bem, adăugă Walek şi intră primul în crâşmă.

Roch aduse din car o traistă cu pâine şi brânză. Circi umărul le mai dădu şi el ba una, ba alta, iar bătrâna Krakalina, cea dintâi la toate înmormântările, nunţile şi botezurile, pentru că ştia să cânte de toate, şi vesele şi triste, şi se descurca în orice împrejurare, pregătind

întotdeauna rachiul cu untură, se apucă să taie pâine şi brânză şi să le şi împartă la oameni.

Se aşezară la masa lungă cu picioare bătute cruciş şi Walek, cu o sticlă în mână, începu să-i îndemne să bea.

— Oameni buni, dragii mei, să fie de sufletul Jagnei, fie-i ţărâna uşoară, începu solemn, vărsând câteva picături de votcă într-un colţ.

— Să aibă parte de lumină în vecii vecilor, amin! răspunse grav corul de glasuri şi toate capetele se aplecară, câteva zeci de pumni bufniră în piepturi şi câteva zeci de răsuflări adânci, grele, îl izbiră pe Roch oare şedea cu capul în piept şi medita la soarta lui de orfan; înălţă capul, se şterse cu pumnul la ochi şi izbucni în hohote de plâns:

— Nu ma' e Jagna, nu ma' e! Săracu' de mine, săracu'! îşi sprijini capul de masă suspinând.

Larma glasurilor crescu, pentru că sticla făcea mereu înconjurul mesei; lăsară la o parte părerea de rău, durerea, tristeţea şi începură să se jeluiască unii faţă de alţii şi să bea, amestecându-şi lacrimile, pupăturile şi aducerile aminte cu pâine şi brânză.

Lângă vatra uriaşă, pe care după obiceiuri străvechi ardeau reteveie de lemn, răspândind luciri sângerii în întunericul încăperii, şedea cerşetorul şi îngâna cu glasul tremurător, jalnic, nesfârşite rugăciuni pentru moartă.

Se aprinse lampa şi stelajul apăru brusc în spatele gratiilor de lemn; din umbră se iviră butoaiele mari cu votcă, rândurile de sticle cu secărică pe poliţe şi cârnaţii atârnaţi pe o jordie.

— Beţi, fraţilor, beţi! îi îndemna întruna Walek pe toţi deodată sau pe fiecare în parte, rupea pâinea, întingea în sarea vărsată pe masă, mânca şi iar o lua de la capăt. Krakalina îmbia femeile, care se întorceau ruşinoase, se ascundeau după colţul maramei şi beau rachiu. Discuţiile se înfierbântau văzând cu ochii.

— Bea, Roch! Dumnezău a dat, Dumnezău o loat, ce să-i faci, frate? A fost nevasta ta, a fost a noastră şi-a lumii, da' acu ţ'-a loat-o sfântu' pământ, că şi lui îi trebuie.

— Bea, Roch, că dacă este-aşa, apăi aşa trebuie să fie.

— Bea, Roch! Jalea e ca geru', numa' cu tărie-o goneşti, îl îndemnă Krakalina.

— Cu tărie, păi cum, cu tărie! şopti Roch şi bău, muşcă din pâine şi întinse mâna după al doilea păhărel. Cu tărie, păi cum, cu tărie!

— Ce să-i faci! Nici banii, nici pământu' şi nici plânsu' nu te scapă de la moarte! A cu coasă vine şi, cum îţi fură hoţu' vita din ocol, aşa şi ea îţi ia sufletul păcătos şi ţ-il duce! Toarnă, Walek!

— Ţ-il duce, păi cum, ţ-il duce, repetă Rocii şi bău iar; îşi aduse aminte că în urmă cu cincisprezece ani le-au furat o vacă, pe care n-a uitat-o nici acum. A dus-o, haramu'! şiam avut şi lacăt, şi câine rău, şi eu cu răposata eream în casă, şi haramu' a dus-o, se jelui pentru nedreptatea de atunci. Făcea pe puţin trei sute de zloţ'! Şi ce-am mai căutat-o, răposata a plătit şi slujba la biserică, s-a dus la jandar', da' parc' a intrat în pământ. Jagna ştie mai bine... Se uită în jur, căutând parcă sprijin la nevastă, dar Jagna nu mai era şi-l apucă o jale, de-ncepu să-şi smulgă părul în furia durerii ce-l sfâşia ca un câine, să se dea cu capul de perete şi să-şi plângă soarta de orfan, vaca şi cei trei sute de zloţi.

Walek îl trase mai la o parte, făcură toţi roată în jurul lui şi-l mângâiară care cum putea, luându-l în braţe şi sărutându-l.

— Nu plânge şi nu mai huli, nu te jelui, sărmane Roch! îl linişti Krakalina, că am să-ţ' peţăsc eu o nevestică şi cu vacă şi cu ţoale, şi cu pământ sau cu bani, de-o să fii mulţămit, sărmane. Ciocni cu el, apoi se duse cu un păhărel de votcă la cerşetorul care rostea rugăciuni din ce în ce mai tare şi mai jalnic.

— Bea şi tu, bătrâne, şi roagă-te pentru sufletul Jagnei, Dumnezeu s-o ierte! şi pentru toţi cei care zac în purgatoriu.

— Dumnezău să pomenească! Încă un degetar, Jelită domnă, c-am îngheţat ca un câine şi-mi clănţăne dinţi-n gură, de nu pot să-mi spui rugăciunile.

— Na sărmane, ia şi bea!

— Roch, ascultă la mine, nu plânge, şi nu te văieta, că e păcat, începu Walek rar, umplând paharul la lumina din vatră. A fost o fomie vrenică, din una făcea doauă sau şi cinci, iar că te-a mai scărmănat câteodată cu jordia sau cu ceva mai moale ş'-a ţipat la tine din fie ce, aşa e, da' a fost şi ea fomie, omule. Bea colea, sărmane, şi iartă-i toate strâmbătăţile, că acum e la judecata lui Dumnezău, cu îngerii, şi şede la nuntă acu', ca o cocoană mare, numa'-n aur şi argint, Dumnezău s-o odihnească! Bea, sărmane!

— A avut şi-'mormântare creştinească, nicio bogătană n-ar fi avut una mai frumoasă, eşti un om bun, Roch.

— Mai bun nici că să putea, păi cum, unu' mai bun ca mine n-ar fi găsit, repetă Roch somnoros, se rezemă de masă, pentru că tăria i se urcase la cap, crâşma începuse să se clatine cu el şi se temea că dacă dă drumul la masă, o să se prăbuşească pe focul din vatră.

— Lăudat fie numele Domnului! spuse bătrânul Grzesikiewicz, ieşind din cămăruţa unde sfârşise socotelile cu socotitorul pădurii; cârciuma era a lui şi parcela tăiată se afla nu prea departe.

— În vecii vecilor! îi răspunseră bărbaţii în cor şi i se ploconiră până la pământ, iar femeile îi sărutară mâneca îngălată de grăsime.

— Ce-i, Roch, ţi-ai înmormântat nevasta?

— Am 'mormântat-o, luminate boierule, şopti Roch şi vru să i se ploconească adânc, dar se prinse repede de masă, ca să nu cadă.

— Pe fiecare-l paşte năcazul sau voia Domnului, şopti Walek solemn.

— Adevărat! Beţi, rachiul o să vă uşureze. Maică, o găleată de rachiu pentru oameni, strigă la cârciumăriţă şi se uită după un scaun. Cârciumarul îi aduse fotoliul de lemn din cămăruţă, aşternut cu o pilotă, şi-l aşeză lângă vatră. Grzesikiewicz aproape că se întinse în el, îşi puse picioarele pe grămăjoara de aşchii de lângă foc şi începu să se încălzească. Ţăranii se bulucirăsă ciocnească şi cu el; nu-i refuză, după câteva pahare faţa lui de apoplectic se făcu vânătă, ochii i se înceţoşară, dar se înveseli straşnic.

— Hai, spuneţi ceva, că doar nu v-a-ngheţat limba-n gură! îi îndemnă, pentru că tăcură încurcaţi de prezenţa lui şi se retraseră în colţul întunecat al crâşmei..

— Luminate boierule, oamenii să cam ruşinează, că, de, boieru-i boier, iar noi neşte ţărani necioplit', ceva nu să potriveşte, răspunse Walek viclean.

— Eşti un prost. Krakalina, ciocneşte cu mine. Păi eu nu sunt de-al vostru? Franek, se adresă unui ţăran care sta mai retras, n-ai plătit cincisprezece ruble acum o săptămână pentru stejarul ăla, ai? Uitaţi-vă la el, cumpără aşchii şi taie copacul.

— L-am loat să-mi fac inimă la car, luminate boierule, se dezvinovăţi Franek destul de posomorât şi scuipă de ciudă pentru cele cincisprezece ruble.

— Inimă la car, ai? da' l-ai cioplit pentru temelie! Mai bine să taci din gură. De când vă tot spun: nu mai ai grâu, vino, păcătosule, şi-ţi dau cu împrumut, dar de pădure să nu v-atingeţi. Ai nevoie de lemne, plăteşte! Dacă furi, te trag în judecată şi-ţi iau vaca de la jug, îţi vând cojocul, dar nu las ce-i al meu. Păi dacă-mi tai pădurea, parcă-mi dai mie în cap cu toporul. Maică, o jumătate de găleată de rachiu pentru toată lumea! pe legea mea, pentru vecinii mei!

Sătenii băură, dar vorbele boierului îi puseră pe gânduri, începură să plece unul câte unul, pentru că fiecare avea câte ceva pe conştiinţă şi nu puţini făcuseră puşcărie din cauza lui şi plătiseră amenzi pentru pădurea lângă care trăiau cu toţii, deoarece Grzesikiewicz nu ierta pe nimeni. Pădurea era coarda lui sensibilă şi, cu toate că le da să bea şi nu se zgârcea să-i cinstească, se temeau de gl şi-l duşmăneau, ameninţând în spate că o să-i rupă oasele, dar el nu avea habar, fiindcă umbla întotdeauna cu revolverul la el şi însoţit de un argat în stare să le vie de hac la zece inşi deodată.

— Cum, au plecat cu toţii? Păcătoşii! mormăi somnoros, focul îl încălzise şi votca i se urca la cap. Păcătoşii, dacă nu i-aş ţine din scurt, aş rămâne cu vrabia de pe gard... sau cu pielea ursului din pădure... Ţi-ai înmormântat nevasta, Rocii? îl întrebă iar pe Rocii care moţăia lângă perete.

— Am ’mormântat-o, luminate boierule, păi cum, am ’mormântat-o.

— Bea rachiu şi-o să-ţi treacă. Maică, umple paharele.

— Am ’mormântat-o! continuă Roch somnoros, în neştire. Că ce dacă n-am pământ, da’ i-am făcut o ’mormântare pe cinste; a fost şi preotu’, şi prapurii’, şi sfinţii calugări cu lumânări au fost, şi boierii de la gară, şi votcă, şi pline, şi brânză – de toate, ce mai! Ş-acu’ am rămas ca vai de capu’ meu! Jagna mea nu ma’ e! începu să plângă încet şi să se clatine în toate părţile.

— Domnişoara a fost?

— A fost, luminate boierule, a fost. Aşa e de bună, ca şi soarele ăsta, arătă spre focul din vatră, că înainte de a muri răposata, a fost pe la ea, i-a adus doctoru’ şi vinişor dulce.

— Mai bea rachiu, bea, omule, o să-ţi ia durerea cu mâna, îl îndemnă Grzesikiewicz mulţumit.

Roch bău, deşi era ameţit de-a binelea. Se legăna în mijlocul încăperii şi se uita cu ochii înceţoşaţi, ieşiţi din orbite, când la foc, când la cerşetorul care se întinsese lângă perete şi dormea cu capul pe desagi. Vru să mai spună ceva de Janka, dar pe limbă-i reveni înmormântarea.

— Şi deşi n-am pământ, i-am făcut o ’mormântare bogată, pe ciste. Coşciugu’ a fost cu juma de cot mai mure. Spui adăvăru’, luminate boierule, adăvăru’, cu juma de cot, ca să aibă şi răposata mea dragă o casă largă acolo, ca o bogătană. A trudit toată viaţa, măcar acu’ să-i fie bine şi să fie mulţămită...

— Ţi-ai înmormântat nevasta, Roch? întreba mereu Grzesikiewicz şi moţăia mai departe.

— Am ’mormântat-o, luminate boierule. „Precum ai spus, Doamne, tu eşti apărarea mea!” începu să cânte brusc, năzărindu-i-se că merge în urma coşciugului; aşa cum se afla, cu şapca într-o mână şi cu cealaltă întinsă, de parcă sprijinea coşciugul, ieşi de la crâşmă şi-o luă spre gară pe drumeagul pe care venise câteva ceasuri în urmă.

— Roch, ţi-ai înmormântat nevasta? Maică, umple paharele vecinilor mei, strigă prin somn Grzesikiewicz, dar tăcerea îl descumpăni puţin şi privi în jur. Walek, acasă!

Argatul îl urcă în brişcă ajutat de cârciumar. Cu toate că era beat criţă, Grzesikiewicz şedea ţeapăn pe banchetă, clătinându-se numai când nimereau prin hârtoape; îl ajunseră din urmă pe Roch care lălăia somnoros şi plângător:

„De piatra ascuţită să nu-ţi loveşti picioarele”.

Grzesikiewicz trecu pe lângă el fără să-l vadă, adormise.

Roch se poticnea, izbindu-se de copacii de pe marginea drumului, dar mergea din ce în ce mai repede, pentru că în mintea lui înceţoşată stăruia gândul că trebuie să se întoarcă la serviciu. Şapca şi-o ţinea tot în mână, se oprea din când în când, cădea, împiedicându-se de pietre şi scobâlţând în adâncituri, se ridica şi mergea mai departe.

Luna palidă lumina deasupra pădurii, inundând clinul adânc pe care-l făcea drumul; lumina-i verzuie aurea frunzele galbene de mesteacăn, revărsând prin pădure toropeală şi linişte, deoarece nici vântul, nici păsările, niciun zgomot nu tulbura tăcerea solemnă, doar Roch mormăia:

— Adăvărat, ea e la nuntă acu’ şi stă ca o mare cocoană cu îngerii numa’n aur şi argint! repeta cu glas uimit vorbele lui Walek. Luminate boierule, Dumnezău să te răsplătească!... se apleca vrând parcă să îmbrăţişeze picioarele cuiva. O ’mormântare pe ciste! coşciugu’ c-o juma de cot mai lung... douăzăci şi patru şi doi zloţ’ şi douăzăci de groşi, şi patru pâini, şi şasă rotocoale de brânză... şi trei găleţ’ de rachiu! ’Mormântare pe ciste, bodogănea întruna; nimeri la gară aproape instinctiv şi cum ajunse pe coridor, se răsturnă lângă perete şi adormi.

X

— Domnule Świerkoski, trimite dumneata un muncitor să-i ducă scrisoarea asta Osieckăi, scrie că e urgentă, iar Rocii al meu nu şi-a mai revenit după înmormântarea de

ieri.

— O s-o duc chiar eu, pentru că domnul Babiński şi cu mine vom fi diseară acolo. Domnule Stanisław, la ce oră eşti gata?

— La şase ies de la serviciu, adică peste o oră. Treci pe la mine să mă iei!

Świerkoski se duse acasă, se trânti pe patul din camera nelocuită şi strigă.

— Franek!

Intră în fugă flăcăul care era în acelaşi timp lacheu, bucătar, spălătoreasă şi vizitiu.

— Ceaiul! scoate-mi ghetele şi pregăteşte costumul pentru vizită.

— Astăzi trebuie neapărat să mă hotărăsc: Zosia sau Orłowska? îşi spuse. Osiecka mi-a spus că-i dă trei mii în ziua cununiei. Trei mii, mult prea puţin! Să facem socoteala. Scoase carneţelul cu creion şi începu să compare diferite cifre, să calculeze. Mult prea puţin! scuipă cu dispreţ. Nu, nu e nimic de făcut cu Zosia, n-are rost să mă mai gândesc... e săracă! Spune, Hipcio, îţi place, nu? Hi! hi! hi! râse încet, batjocoritor, ca-şi pusese asemenea întrebare prostească. Nu suporta femeile, deoarece pentru el femeia era totuna cu risipa şi slăbiciunile. Dar Orłowska? depănă firul mai departe. E bogată, pe puţin treizeci de mii! O cifră minunată! O scrise de câteva ori, admirând zerourile, pe care le rotunjea cu mare plăcere. Idiotul, care va muri curând sau va înnebuni! gândi despre Orłowski. Ţărănoiul e piedica, şopti cu ură şi scuipă parcă în obrazul lui Grzesikiewicz. Hipcio, dragă, o să rămâi toată viaţa argat pentru că necioplţii ăştia o să-ţi sufle miile! Sări în picioare, se aşează la fereastră şi îşi luă ceaiul adâncit în gânduri.

— De astăzi încep să-i fac curte Orłowskăi! O să-i zâmbesc duios! Hi! hi! hi!... Se privi în oglindă, îşi netezi părul şi râse îndelung, până când Amis începu să-i sară pe piept, şi să latre; îl izbi cu piciorul, câinele chelălăi de durere şi se ascunse sub pat. Świerkoski se linişti şi se îmbrăcă în mare grabă.

— Piatra merge bine, o să câştig destul. Dacă o să

câştige şi unul din lozurile cele mari, apoi mă-nsor cu Orłowska, ia să facem socoteala. Adună şi rămase cu ochii la cifre. Îşi frecă mâinile bucuros. Fantastică cifră. Hipcio, mizează pe ea. Da, asta poate să câştige. Şi-o notă în carneţel şi plecă la Stasio care locuia într-o clădire mai mică lângă gară.

— Hai, domnule, te găteşti ca o domnişoară.

— Nu ca o domnişoară, ci pentru o domnişoară. Mai avem. timp. Trebuie să te îmbraci încet şi cu socoteală.

Staś se dezbrăcă de halatul vătuit cu o încetineală calculată; se spălă, se şterse şi se parfumă, studiind fiecare parte din garderobă de câteva ori înainte de a o îmbrăca. Aşeză oglinzile în aşa fel, încât să se poată vedea din toate părţile, şi probă o duzină de cravate aranjate cu grijă în cutii. Încercă mai multe feluri de gulere, apoi mai multe perechi de pantofi şi, în sfârşit, fu gata.

— Bei un ceai cu lichior, nu-i aşa? propuse, parfumându-şi sprâncenele şi părul.

— Întârziem, o să ajungem pe la zece.

— Mai e vreme, hai să bem ceaiul. Mama zice că întotdeauna, înainte de a ieşi afară în frig, e bine să bei un ceai fierbinte, pentru că îţi încălzeşte stomacul şi te fereşte de răceală. Ce-ar fi, domnule, să iau jacheta în locul surtucului? întrebă privindu-se în oglindă.

— Pe viul Dumnezeu, nu mi-am închipuit că e vreo diferenţă...

— Ha! ha! nu ţi-ai închipuit, dar e caraghios, domnule. Cred că voi merge în surtuc, pentru că e o vizită de seară; da, surtucul arată mai distins, dar ce culoare să aibă mănuşile?

Scoase o cutie întreagă de mănuşi, pe care începu să le întoarcă, să le încerce, neputându-se hotărî.

— Amis, hai să mergem singuri, fiindcă eu trebuie să mă întorc devreme, ca să mă culc.

— Vin îndată. Pleci undeva mii ne dimineaţă? îşi puse mănuşile de culoarea perlei.

— Da, mă duc la Krosnowa să angajez ţărani la căratul pietrei.

— Merge bine afacerea? Schimbă mănuşile de culoarea perlei cu altele galbene.

— E... aşa afacere, mai bine lipsă.

— Orłowski mi-a spus că-i o afacere grozavă.

— Idiotul, ce ştie el? Vede câştigul, dar nu vede pierderile.

— Mi-a spus că dacă nu se împotrivea fiica lui, l-ar fi interesat şi pe el.

— Ar fi vrut şi el un oscior de ros, cum nu! şuieră cu răutate. Ce poate să ştie o gâsculiţă ca asta!...

— Domnişoara Janina o gâsculiţă! Domnule Świerkoski, e un calificativ cu totul nepotrivit pentru domnişoara Janina! rosti Staś cu gravitate şi schimbă mănuşile galbene cu altele roşii. Total nepotrivit, pentru că o femeie atât de frumoasă şi deşteaptă nu poate fi numită gâsculiţă...

Świerkoski se strâmbă, privindu-l batjocoritor pe Staś.

— Deşteaptă, bună, frumoasă, îngeri, idealuri şi aşa mai departe! Amis, băiatule, tu eşti mai bun şi mai deştept decât toate domnişoarele din lume! îngână, mângâindu-şi câinele.

Staś se supără, dar alegându-şi în sfârşit mănuşile, închise dulapurile, cuierele şi valizele, trânti sertarele, împături, şi puse totul la locul lui şi abia după aceea plecară.

— Grzęgorz, îl rugă pe acarul care stătea în faţa casei, spune-i soţiei dumitale să pregătească apă caldă pentru când mă întorc.

— Ce nevoie ai dumneata de apă caldă?

— Înainte de culcare mă frec întotdeauna cu apă şi camfor sau îmi fac un masaj uşor şi mă simt foarte bine.

— Te pomeneşti că mâine vrei să-ţi încălzească patul şi papucii.

— E, acum spun eu: să mergem! se zori energic Stasio care ezita, se gândea şi se pregătea multă vreme de obicei, dar când se hotăra, mergea neabătut înainte.

Staś tăcea, îşi răsucea mustaţa şi compunea în gând scrisoarea pe care avea să i-o scrie mamei a doua zi.

— Dumitale îţi place domnişoara Janina? îl întrebă

Świerkoski.

— Îmi place foarte mult, dar... vezi dumneata, nu pricep cum o domnişoară din lumea noastră a putut să se angajeze la teatru. Grzesikiewicz intenţiona s-o ia de soţie, bătrânul are destui bani, nu mai înţeleg nimic.

— Îi lipseşte o doagă, aşchia nu sare departe de copac.

— Unchiul Felcio zice la fel, deşi Grzesikiewicz se trage de jos de tot.

— Chiar aşa, din ţărani get-beget, parveniţi, gloată, domnule Babiński.

Nu-şi mai spuseră nimic până la Zacisze. deoarece tonul aspru, plin de ură, din glasul lui Świerkoski îl deranja pe Staś.

Stasio se dezbrăcă în anticameră, se uită în oglindă, se pieptănă, îşi încheie mănuşile, se mişcă de câteva ori, vrând să vadă dacă gâtul i se îndoia bine când se înclina, şi abia după aceea intrară în sufragerie, unde era lumină.

Osiecka, Zosia şi încă o doamnă tocmai îşi beau ceaiul.

Świerkoski salută şi se aşează, dar Staś se tot înclina, neîndrăznind să înainteze, până când Osiecka îl conduse în faţa necunoscutei şi-l prezentă:

— Domnul Babiński, nepoata mea de soră, Tola!

— Zosia, toarnă domnilor ceai! Aţi avut o idee grozavă să treceţi pe la noi, o să ne distrăm şi noi ceva mai bine, deoarece acum serile sunt atât de lungi, pur şi simplu nu se mai sfârşesc. Cum stai cu sănătatea, domnule Stanisław?...

— Mulţumesc, scumpă doamnă, astăzi mă simt foarte bine. Zvâcni în picioare, ca să ia ceaşca din mâna Zosiei, şi mâinile li se atinseră, făcându-i pe amândoi să roşească

Staś se aşează, îşi bea ceaiul şi se uita încântat la ea cum se mişca încet şi cu un farmec inegalabil. Świerkoski se mută alături de Osiecka; după citirea scrisorii pe care i-o adusese, aceasta se apropie de el şi începură să vorbească ceva în şoaptă.

— Ce-ar fi să jucaţi dame? îi întrebă pe Stasio şi pe Zosia.

— Dumneata eşti la noi abia a cincea oară, nu-i aşa? spuse Zosia, aşezând tabla pe o măsuţă.

— Abia, dar de câte ori n-am vrut să vin şi... roşi Staś

până în albul ochilor.

— Şi de ce n-ai venit?

— Mi-a fost frică să nu fiu inoportun, şi pe urmă...

— Dumneata inoportun, domnule Stanisław? Mătuşa a întrebat de atâtea ori de dumneata. Îşi coborî privirile, îşi muşcă buzele şi aşează piesele la locul lor.

— Zău că n-o merit. Dumneata pleci?

— Atunci să te străduieşti s-o meriţi. Nu, dumneata începi jocul, adăugă repede, înălţându-şi spre el ochii albaştri şi faţa frumoasă cu buze hotărâte, puţin cam prea subţiri. Un şorţuleţ roşu îi încingea mijlocelul subţire.

— Dacă mă ajuţi şi dumneata, întrebă privind-o cu timiditate.

— Îţi iau două piese dintr-o dată; oh, domnule, nu eşti deloc atent! Ţi-am întins o capcană şi te-am prins.

— De vreme ce dumneata eşti atât de şireată, trebuie să mă păzesc, o să fiu atent.

— N-o să izbuteşti, domnule! Uite că iar îţi iau o piesă, trebuia să iei şi n-ai luat, acum ţi-o iau eu! începu să râdă din toată inima, dar atât de încet, ca Osiecka să nu bage de seamă.

— Domnişoară, văd că pierd jocul cu dumneata.

— Trebuie să te aperi.

— Da, dar nu mai văd nicio scăpare.

— Trebuie să nu te laşi, să te aperi până la ultima piesă, să lupţi.

— Zosia, mai toarnă-mi un ceai! tună Osiecka, lovind cu pumnul în masă.

— Jucăm mai departe, eu am mutat ultima, acum e rândul dumitale, reveni Zosia după ce turnă ceaiul.

— Verişoara dumitale e bolnavă, nu-i aşa? întrebă Staś cu compătimire, uitându-se la Tola care-şi lăsase faţa palidă, bolnăvicioasă pe rezemătoarea scaunului şi moţăia.

— O, e foarte nenorocită, foarte nenorocită! şopti Zosia şi se aplecă peste tablă, ca să-şi ascundă lacrimile; părul îi atinse fruntea lui Stasio. Acesta se retrase încurcat şi tremurând. Continuară să joace în tăcere. Amis sta lângă ei şi privea cu ochi inteligenţi la Zosia care-l mângâia mereu

şi-i dădea câte o scovergă.

Ceasul ticăia monoton şi vântul izbea în ferestre, iar la răstimpuri, dinspre grajduri şi cocinile porcilor, se auzeau mugetele vitelor şi cumpenele fântânilor scârţiiau ascuţit. Liniştea somnolentă şi plictiseala domneau în toată casa.

Osiecka se întoarse cu o latură spre lampă, se rezemă de masă, făcând-o să troznească, şi aplecată puţin peste Świerkoski frânt în două şi cu luciri galbene, ciudate în priviri, îi povesti mai departe; îşi amintise pesemne de soţul ei de sfântă amintire, pentru că îşi scoase de câteva ori batista din mânecă şi îşi şterse ochii; uita însă şi o lua de la capăt.

— Duminică vii şi dumneata la doamna Zaleska?

— Mi-a spus mătuşa că o să ne ducem să jucăm preferans, da, mi-aduc aminte că aşa a spus.

— Pot să vin şi eu? Aha, în sfârşit, îţi iau şi eu trei piese dintr-o dată.

— Pot să vin şi eu duminică la familia Zaleski? întrebă mai încet, rugător.

— De ce ai nevoie de încuviinţarea mea? La ei te duci în fiecare zi, numai la noi vii o dată pe lună, îi spuse cu reproş parcă.

— Pot să vin şi aici în fiecare zi?

Zosia roşi, închise ochii, ca să-şi ascundă bucuria şi mutând o piesă, răspunse:

— Vrei într-adevăr?

— Foarte, foarte mult! repetă, vrând să-i ia mâna.

— Şi ai să faci tot ce-am să te rog?...

— Tot, cu condiţia să faci şi dumneata acum ce te rog eu.

— Bine.

— Dă-mi mâna.

I-o întinse cu timiditate, el i-o luă cu delicateţe şi i-o sărută apăsat.

— Domnule Stach, vrei să mă supăr, aşa ceva nu se face, se apără cu hotărâre.

Îi lăsă mâna cam descumpănit, simţind că mersese prea departe.

— Iartă-mă, domnişoară, dar jur că nu se va mai întâmpla

niciodată, o rugă grăbit şi foarte îngrijorat , deoarece Zosia se retrase încruntată de lângă el.

— Niciodată!... se miră ea prelung.

— Pe cuvântul meu, niciodată, promise grav. Îşi încheie doi nasturi la surtuc, îşi mângâie mustăcioara, se îndreptă în scaun şi jucă mai departe în tăcere; în timp ce se îndrepta de şale însă, i se rupsese un nasture, aşa că se făcu stacojiu, temându-se să se mai mişte din loc. Zosia era uimită şi supărată de naivitatea lui, juca neglijent, îngăduindu-i să câştige, deşi greşea din ce în ce mai mult, îngrijorat de nasturele rupt.

Sfârşiră partida. Zosia împinse măsuţa la locul ei, făcu curat pe masă, îşi luă veşnicul gherghef cu flori şi începu să coasă fără să-l mai ia în seamă pe Stasio care, ţeapăn, intimidat, aproape disperat că o jignise, şi speriat de nasturele rupt, şedea nemişcat, gândindu-se cum să reia discuţia întreruptă şi să îndrepte atenţia în altă parte. Se trase puţin mai aproape, îşi descheie surtucul, se aplecă spre Zosia, dar nu cutează să-i vorbească, pironindu-şi privirile rugătoare pe faţa ei înclinată deasupra gherghefului. Zosia se prefăcea că nu observă şi zâmbea răutăcioasă. Această tăcere penibilă se prelungi destul de mult, până când Staś, disperat că nu putea să înceapă vorba şi bretelele i se adânceau tot mai mult în umeri, se ridică şi începu să-şi ia la revedere. Se ridică şi Świerkoski, schimbă câteva cuvinte tainice cu Osiecka şi plecară.

Pe drum nu-şi vorbiră prea mult. Staś era de-a dreptul fermecat şi îngrijorat nu atât de Zosia, care-i plăcea foarte mult, cât de propria vervă şi îndrăzneală. Se descheie la palton, pentru că-i era cald, şi îşi îndreptă, trupul cu mândrie, aruncând priviri drăgăstoase în noapte şi spre luminile rare de la rampele de întreţăiere.

— Frumoasă fată, trebuie să-i scriu mamei despre ea. Şi cât de bună trebuie să fie, domniile Stach! îşi repeta cu încântare şi era atât de aferat, încât nu-şi mai aducea aminte dacă se salutase la despărţire cu Świerkoski care plecase repede, adâncit în amintirea celor auzite de la Osiecka în mare taină.

În staţie era pustiu, dar la ferestrele lui Orłowski ardea lumina, iar de dincolo de storurile de culoarea heliotropului de la budoarul Zaleskăi răzbăteau în şuvoaie sunetele pianului.

Când ajunse acasă, Świerkoski îl trezi pe Franek, îi porunci să-i fiarbă un ceai şi intră fără să se mai dezbrace în salonaşul lui. Aprinse lumânările şi lampa mare, cu abajur roşu, aşezată pe o colonadă într-un colţ. Se adânci într-un fotoliu luxos de pluş şi începu să se bucure de confortul care îl înconjura. În curând Franek îi aduse ceaiul pe măsuţa aurită. Dintr-un sertăraş ascuns ingenios în biroul mic, scoase un trabuc scump, îl aprinse şi se învălui în rotocoale de fum aromat; sorbea din ceai, se uita la lucrurile din jur şi parcă se delecta cu gustul viitorului.

— Hipcio, ai să te însori cu Orłowska! Nu mai încape îndoială. Un zâmbet răutăcios îi strâmbă faţa triunghiulară; dinţii lungi, albi, îi luceau de sub mustaţă şi scrâşneau de mulţumire. Fata e frumoasă! Hi! hi! hi!... un viermişor drag, frumuşel şi nevinovat! hi! hi! hi!... gâlgâi din gâtlejul strâmtat de bucurie, ca un curcan, iar faţa îi radia de o plăcere sălbatică, animalică. Hipcio, o să fii cineva, învaţă numai să aştepţi, şopti împletindu-şi peste genunchi mâinile lungi ca ale unui cimpanzeu. Da, o să se însoare, o să lase serviciul şi o să se mute la Varşovia, ca să se lanseze în afaceri mari şi să câştige la loterie milioane! milioanei milioane! şopti îmbătat şi se întinse alene, cuprins de plăceri ciudat de aţâţătoare.

— Hipcio, fii prudent! se avertiză singur. Ah, ea a avut amanţi, de unde o fi aflat Osiecka? Grzesik o să se bucure grozav când o să afle! Aha, aşa-ţi trebuie, nemernicule, necioplitule, să te saturi! râse încet, umblând prin încăpere. În atitudinea lui, pe faţa triunghiulară, arămie, în ochişorii învăpăiaţi, avea acum ceva de lup; dădea târcoale ca lupul, cu gâtul întins şi spinarea încovoiată, de parcă adulmeca prada; tresărea nervos, la fiecare doi paşi, se aşeza pe scaune şi pe fotolii, netezea catifeaua şi mătăsurile şoptind: Sunt ale tale, Hipcio, ale tale! Amis sta lângă uşă şi îşi urmărea nelinişţit stăpânul. Amis, vino, băiatule! Câinele

alergă la el. Cuminte, cuminte, căţelule drag! îl mângâie, iar câinele îi linse faţa şi mâna. Świerkoski scoase iute cureaua din buzunar şi-l lovi cu toată puterea peste grumaz. Amis se ghemui şi se rostogoli pe covor. Vezi ce paţi, băiatule, fără familiarisme!

XI

Dimineaţa, după ce sfârşi cu piatra, Świerkoski veni la gară în jur de unsprezece. Stasio era la serviciu, iar Zaleski, care umbla prost dispus de colo-colo prin încăperea telegrafului şi se tot uita pe fereastră, neputând scăpa de plictiseală, ieşi pe peron şi începu să se antreneze pe bicicletă. Frânt în două, Świerkoski şedea nemişcat pe canapea, doar ochii îi alergau întruna pe duşumele, iar Stasio, în pauzele dintre o telegramă şi alta, scria o scrisoare:

„Dragă mămică! Am primit coşuleţul şi-ţi mulţumesc din toată inima. Vrăbioarele au fost grozave. Din ce-a rămas, i-am spus soţiei acarului să-mi facă o mâncare cu sos alb şi arpacaş. Ieri am fost cu Świerkoski la doamna Osiecka. Domnişoara Zosia era atât de frumoasă şi mi-a arătat atâta bunăvoinţă, încât am plecat cu părere de rău acasă; n-am avut încotro, pentru că Świerkoski se ocupă de transportul pietrei şi trebuie să se scoale de dimineaţă. Am jucat dame şi am băut ceai la care s-au servit prăjituri cu brânză, dar mi-a fost frică să mănânc, fiindcă brânza e greu de digerat noaptea. A fost acolo şi o nepoată de soră a doamnei Osiecka, Tola, bolnavă. Mămică, dac-ai şti ce frumoasă şi ce bună e Zosia! O să mă duc mai des, deoarece m-am plictisit de ocheadele Zaleskăi, iar la Orłowski vine numai Grzesikiewicz, îl ştii dumneata, ţărănoiul ăla bogat despre care ţi-am scris că se va căsători cu domnişoara Orłowska. Te rog să-mi cumperi alte bretele, dar de mătase, moi, pentru că cele pe care le am, mi-au intrat ieri în carne şi mi-

au făcut dungi roşii, aşa că m-am frecat cu spirt. M-am simţit foarte bine toată seara, doar spre sfârşit i-am sărutat mâna domnişoarei Zosia, ea s-a supărat, şi pe urmă mi s-a rupt un nasture de la bretele, aşa că m-am speriat. Duminică mă văd cu ea şi o să-ţi scriu mai pe larg. Sărut mâna, mămică". O puse repede în plic, fiindcă intră Orłowski, morocănos şi parcă supărat, nu vorbi cu nimeni, trânti uşa şi începu să se plimbe cu paşi mari prin biroul lui.

— Domnule şef, dacă aveţi mult de scris, vă pot ajuta eu, se oferi Świerkoski, intrând după el. Orłowski se opri, îi aruncă o căutătură ameninţătoare, se trase de barbă şi spuse surd:

— Fără linguşeli! Suntem doi inşi, pe Dumnezeul meu, prea deajuns, de ce mai primim bani de la direcţie?

Świerkoski ridică din umeri şi ieşi.

Orłowski închise uşa în urma lui, scrise rapoartele, puse casa în ordine şi verifică socotelile, iar după ce sfârşi toate treburile de fiecare zi, pregătind casa şi hârtiile de expediat, începu să deschidă corespondenţa şi să citească. După ce citi scrisorile, pentru că-i erau adresate lui, scrise într-un colţ cu creionul roşu:

„Expeditorului, spre luare de cunoştinţă şi executare."

— Roch, astea du-le la expediţie. Roch luă hârtiile şi le puse liniştit pe cealaltă masă. Iar scrisoarea asta dă-i-o domnişoarei. Orłowski îşi scoase şapca roşie, şi-o puse pe cea obişnuită, cu dungi roşii, îşi frecă mâinile, îşi încovoie puţin spinarea şi trecu şi el la masa cealaltă. Citi cu atenţie cuvintele scrise cu o clipă înainte de el însuşi.

— Bine, domnule şef, o să am grijă! răspundea din când în când ridicându-se şi aplecându-se, ca şi când ar fi ascultat dispoziţiile superiorului. Să le trec doar în registru şi să deschid casa, pentru că în curând soseşte personalul. Sfârşi repede, deschise ghişeul şi pregăti ştampila pentru bilete; umbla în vârful picioarelor şi se mişca grijuliu, ca să nu facă nici cel mai mic zgomot. De la casă se uită de câteva ori spre biroul lui cu o umilinţă ciudată în ochi şi atunci îşi aduse aminte că plătise pe nedrept amenda de trei ruble şi oftă uşor. Când veni trenul, închise casa,

schimbă şapca, îşi puse mănuşile şi drept, arătos ca un comandant care-şi trece armata în revistă, începu să se plimbe pe peron.

Janka primi scrisoarea cu uimire, n-avea nici cea mai mică idee cine putea să-i scrie. Rupse plicul şi văzu semnătura „Głogowski”. A, Głogowski! şopti bucuroasă. Scrisoarea era scurtă.

„Domnişoară Janina! Acum, când citeşti, îţi aduci aminte de mine?” Zâmbi şi îi veni în minte faţa lui deschisă, neregulată, cu trăsături colţuroase şi ochii cenuşii, adăpostiţi sub ciuful dezordonat. „Cu câteva zile în urmă am părăsit meditaţia dinainte şi mai din întâmplare, mai cu voia mea, am intrat în casa unei scriitoare foarte cunoscute. Gloria asta se află la trei mile de Bukowiec. Trebuie să bag mintea în capetele singurelor ei opere vii. Duminică vin pe la Bukowiec, indiferent cum o să mă primeşti, bine sau cu câinii, numai să te văd. N-ai uitat că ne leagă o prietenie întemeiată pe demnitate? Sunt foarte curios să văd locurile şi pe dumneata, închei scrisoarea, făgăduind că-ţi voi spune mai multe personal. Sărut mâna cu respectul şi bunăvoinţa de altădată. Vin seara la şapte, aşa zice mersul trenurilor.”

Janka citi scrisoarea de câteva ori, de parcă din aceste câteva rânduri scrise sorbea o putere de viaţă care o pătrundea de fiori. Głogowski, pronunţă cu voce tare, ca să se asigure că-i adevărat, că nu continuă să viseze în această resemnare pasivă, apatică. Głogowski, a! Se trezi brusc în ea Janka de odinioară, firea sălbatică şi nestăpânită în dorinţa unui zbor mai larg, sufletul care se zbătea în jugul existenţei provinciale, cenuşii, învâlvorat de frământări violente.

Amintirile de la teatru îi năpădiră creierul, se iţeau din ungherele întunecate ale gândurilor, unde se aciuiaseră aşteptând clipa prielnică, şi o înconjurau ca un roi nebun de străluciri multicolore; toate i se învălmăşeau în minte şi, ca să-şi revină, deschise oberlihtul şi privi la tatăl care se plimba pe peron şi la trenul oprit în gară, dar se retrase repede de la fereastră. Ce o interesau pe ea toate acestea! Se înăbuşea în această singurătate. Se îmbrăcă şi plecă

spre pădure fără să-i mai spună nimic Janowei.

— Głogowski! repetă, deoarece acest nume cuprindea în el întreaga lume; rătăcea cu privirile prin pădure, în timp ce gândurile i se îndreptau spre trecutul apropiat care nu mai exista decât în amintirea ei. Revăzu teatrul, colegii, spectacolele, publicul; toate întâmplările înşirate pe lanţul timpului. Am dormit, am dormit până acum! şopti uitându-se uimită în jur. Ce fac eu aici, de ce mă aflu aici? Cele trei săptămâni de la Bukowiec nu fuseseră decât un somn neîntrerupt; da, abia acum. se trezea, o trezise scrisoarea acestui prieten. Gândurile îi hălăduiau prin lume ca frunzele acestea de fag care, asemenea unor pete sângerii, aşterneau cărările, se agăţau prin ţepii tufelor de măceş şi fluturau pe ramurile goale de arin, ori ca norii îmbulziţi într-o grămadă dezordonată, învălmăşite ca un stol de gâşte sălbatice, alergau prin văzduh gonite de viforniţă.

Îmbrăţişa cu priviri mândre, de stăpână, pădurea ce foşnea tainic împrejur, îşi scutura coroanele cu semeţie şi parcă se lua la trântă cu vijelia care şuiera printre ramuri, izbea în coroane şi se infiltra prin tufărişuri. Numai că acum nu mai vedea pădurea, nu-şi mai lega sufletul de ea, nu-i mai simţea pulsul, nu se mai zbuciuma printre copacii uriaşi care o înconjurau ca o mulţime posomorâtă, înfricoşătoare; venise aici, căutând însingurarea, pentru că simţea că o apasă ceva în piept, ochii îi erau mistuiţi de flăcări, creierul de o nebunie ciudată, şi voise să se bucure împreună cu ei, să-şi cheltuiască acest plus de energie violentă. N-avea nicio idee, nu formula niciun gând în legătură cu viitorul, acum îi era deajuns visarea şi sentimentul că trăieşte ca altădată, că este iarăşi gata să lupte, să cucerească lumea! Se bucura de propria existenţă.

— Bună ziua, domnişoară!

Reveni la realitate şi tresări. În faţa ei se afla Grzesikiewicz, ţinea calul de frâu, îi întindea mâna prietenos şi zâmbea fericit de această întâlnire neaşteptată; Janka se simţi pătrunsă de o durere neînţeleasă, de părere de rău şi de tristeţe. Aripile i se frânseră, în locul visurilor – Grzesikiewicz! O clipă îl urî

profund, dar se stăpâni şi-i zâmbi prefăcută.

— Dumneata veneai la noi?

— Da, am plecat puţin mai devreme de acasă şi am avut norocul să te întâlnesc.

— Am ieşit să mă plimb. Aşteptă, crezând că va fi atât de delicat, încât se va scuza şi va pleca singur, dar Andrzej nici nu se gândea la una ca asta.

— Duminică vine şi mama să vă facă o vizită.

— O, să poftească, eu şi tata o să ne bucurăm foarte mult, îi răspunse cu răceală.

— Dumneata n-ai fost încă nicăieri?

— Nu, abia duminică o să mă duc pentru prima dată la biserică. Simt nevoia să mai văd lumea. Acum sunt complet sănătoasă.

— O, arăţi minunat, îi răspunse Andrzej cu entuziasm.

Acest compliment banal nu-i produse o impresie prea favorabilă şi-l privi contrariată.

— Mergem prea repede, domnişoară, eşti obosită?...

— Nu, îmi place să merg repede.

— Duminică vă trimit trăsura, da?

— Mulţumesc, dar tata a şi vorbit la Zielonka, îi răspunse şi observă cu mare plăcere că vestea nu-l încântase.

— O să vii în vizită pe la mama?

— Probabil... rosti rar, trăgându-şi capul înapoi, fiindcă Andrzej se aplecase prea aproape de ea; se depărtă încurcat, cravaşat de privirea ei, şi-şi răsuci mustaţa îngrijorat. Intrară în casă; Janka îl lăsă în seama lui Orłowski, care nu era la serviciu, şi se duse în salonaş, unde cântă cu îndârjire un marş pentru prima dată de când se însănătoşise.

Grzesikiewicz se uita la ea prin uşa deschisă, astăzi n-o mai recunoştea. Ieri era atât de bună, dulce şi liniştită, iar astăzi! Ce s-a petrecut aici? se întrebă neliniştit. Janka părăsi pianul şi se antrenă în discuţie, dar glasul ei era ca oţelul, dur şi rece.

— Domnule Grzesikiewicz, ştii că l-am întâlnit pe Witowski la cimitir?

— Mi-a spus tata că te-a văzut în urma cortegiului. Cum ţi

s-a părut?

— El, mă rog, dar Witowska este o femeie foarte frumoasă.

— E tot aşa de nebună ca şi fratele ei.

— De ce? îl întrebă cu asprime; nu suporta tonul batjocoritor cu care vorbea despre Witowski.

— În primul rând, pentru că ea are impresia că orbeşte.

— Asta nu-i deajuns; trebuie să fie sigură, devreme ce o spune, la urma urmei, chiar faptul că i se pare înseamnă suferinţă.

— E... e bogată şi exaltată, n-are ce face şi îşi inventează tot felul de distracţii.

— Dar de ce deranjează pe cineva ce face ea? întrebă destul de nepoliticoasă. Ce înţelegi dumneata prin exaltare? adaugă repede, roşie de enervare.

— Ar putea să se căsătorească, dar nu vrea; şi-a aranjat jumătate din palat ca pe o mânăstire şi petrece zile întregi rugându-se ca o călugăriţă; a înfiinţat un azil pentru animale. Ho! ho! ho! frumoasă menajerie!

— Să zicem că astea sunt defectele ei personale, dar ce înţelegi dumneata prin exaltare?

— Nu ştiu să spun în două cuvinte, dar ţi-am dat un exemplu care ilustrează bine ce gândesc; uite încă unul: doamna Stabrowska, literata provinciei noastre, în loc să aibă grijă de gospodărie, de bărbat şi de copii, se distrează scriind versuri proaste şi articolaşe şi mai proaste care să răstoarne lumea. Nu e asta o exaltată tipică?

— Cretinii! gândi Janka şi renunţă să mai pună întrebări, să mai discute; se plictisise şi avea poftă să-i spună că e un încuiat şi un prost.

— E vorba de Stabrowska din Bonary? se interesă Orłowski.

— Întocmai. O avere frumuşică, dar totul se destramă, pentru că moşia este gospodărită ca vai de lume, în fiecare an se aplică noi sisteme economice, iar pe deasupra, în ce relaţii trăiesc? Janka ieşi, iar Andrzej se aplecă şi povesti tot felul de amănunte delicate, destul de scandaloase, care circulau prin împrejurimi despre familia Stabrowski.

— Cei care vă întrec cu un cap sunt exaltaţi, sunteţi toţi nişte proşti, nişte idioţi. Îi urâţi pe toţi cei cărora nu le ajunge viaţa cotidiană, bârfa de zi cu zi, vite bune numai de muncă! îşi spuse după ce Grzesikiewicz plecă întristat, implorând-o cu privirea să-l ierte. Se despărţi de el ceremonioasă.

După plecarea lui, Zaleska trimise o scrisorică mirosind a heliotrop, apoi veni ea însăşi, se aruncă de gâtul Jankăi şi o acoperi cu o ploaie de sărutări.

Janka rămase uimită, neînţelegând pricina acestei duioşii neaşteptate.

— Domnişoară, ai cântat formidabil marşul. Tocmai citeam o carte în budoar, când am auzit pianul, recunosc că am vrut să mă duc la bucătărie, gândindu-mă că dumneata cânţi, mă rog, cum cântă toate fetele acasă. Am ascultat însă şi am fost uluită. Dumneata ai talent; ce forţă de lovire, ce expresie! Abia am aşteptat să plece logodnicul dumitale.

— Domnul Grzesikiewicz nu este logodnicul meu, răspunse contrariată.

— Nu te supăra pe mine, domnişoară, am spus şi eu ce vorbeşte toată lumea. Eu mi-am zis că nu poate fi adevărat, de vreme ce dumneata nu mi-ai spus nimic. Trebuie să plec, se spală copiii şi servitoarea a plecat după cumpărături; dar mai cântă ceva, hai, domnişoară Janina, te rog foarte mult. Deci nu eşti logoditä. Da, cânţi?

Janka se lăsă convinsă. Cântă îndelung; Zaleska umbla încet prin încăpere, se oprea la răstimpuri, bătea cu piciorul în podea, când pedala ieşea prea slab, marca tactul cu mâna, şoptea *forte! forte!* lovea aerul cu degetele desfăcute, ca pe claviatură, se aşeza brusc în fotoliu, dar neputând sta locului, aţâţată, puţin dezamăgită, dar şi bucuroasă, în cele din urmă, o întrerupse cu o nouă revărsare de duioşie.

— Ai talent, domnişoară, şi o simţire profundă, dumneata individualizezi muzica, îţi lipseşte doar studiul şi tehnica, cânţi mai mult intuitiv. Doamne, trebuie să plec, copiii sunt în baie! Da, fraza asta e grozavă. Lovi clapele şi o repetă de

câteva ori, grozavă!

— A, nu mă mai lăuda, doamnă, ştiu că n-am talent, dar simt tot ce cânt.

— Dacă ai vrea să şi studiezi, cu libertatea şi posibilităţile dumitale ai ajunge departe.

— Unde? întrebă Janka liniştită.

— Pe estradă, la faimă, la glorie! răspunse solemn.

— Cunosc visurile, înflăcărarea asta am trăit-o şi eu, dar acum s-a stins.

— Nu vrei să te mai întorci pe scenă?

— Nu, amintirile de la teatru îmi ajung pentru toată viaţa, oricât de lungă ar fi.

— Cum aşa? Ai renunţat la gândurile despre artă, nu mai doreşti gloria, aplauze, îmbătarea aceea dumnezeiască, febra spectacolului, nebunia aceea... exclamă patetic Zaleska.

— Nu, nu mai doresc nimic din toate astea, răspunse cu tristeţe şi această recunoaştere deschisă o îndurera şi mai mult, pustiindu-i sufletul, descurajând-o.

— A, domnişoară, dac-ai şti! Examenele nu înseamnă nimic, dar după ce-am absolvit conservatorul, am fost invitată să particip la un concert. Am terminat conservatorul cu medalie de aur, o să ţi-o arăt! Domnişoară Janka, n-am să uit niciodată concertul acela. Am curtat mazurcile lui Chopin, uite, astea, atacă primele măsuri. N-ana să uit niciodată. Muream de plăcere. Am căpătat un buchet de flori şi o cunună. Dumneata n-auzi nimic? Mi s-a părut că ţipă Hela. Critica, o să-ţi arăt şi dumitale ce s-a scris despre mine. Dar ce să-i faci, m-au silit să mă căsătoresc, n-am avut mijloace să studiez mai departe, şi numai tehnica-mi lipsea. Acum o am, am dobândit-o printr-o muncă de şase ani, aştept doar prilejul potrivit, se întrerupse zâmbind cu lacrimi trecutului sau poate viitorului. Uitase de copii, de soţ şi, înfiorată de entuziasm, nu-şi mai amintea nici măcar de verişorul de la Varşovia. Avea ochii plini de lacrimi, părul i se desfăcuse, rimelul udat de lacrimi se întinsese, dar nu mai lua seama la nimic, visa cu voce tare la succese şi glorie. Veselia copilăroasă dispăruse fără urmă, ochii îi

străluceau de focul lăuntric, sufletul i se înălţa şi se dezvăluia, arătându-şi ascunzişurile. Arunca fulgere din ochi, de parcă în faţa ei se aflau mulţimi întregi de ascultători. Zâmbea, pierdută, ameţită de muzica pe care o auzea în suflet, orbită de aplauze, cutremurată de fiorii extazului.

Janka asculta şi privea, dar pustiul şi răceala din propriul suflet nu-i îngăduiau să împărtăşească încântarea şi entuziasmul Zaleskăi. I se părea de-a dreptul comică şi cu greu îşi reţinea zâmbetul de milă. Era tentată s-o întrerupă brutal cu vreo observaţie aspră, dar îi părea rău de ea şi-i asculta tot mai greu destăinuirile.

— Doamne sfinte, doamnă, ţipă copiii! strigă Janowa, dând buzna în salonaş.

Zaleska se opri în mijlocul încăperii, păli, începu să se uite cu priviri rătăcite în jurul ei, apoi îşi lăsă capul în jos. Spuse ceva fără legătură, se învârti în loc, de parcă îşi pierduse deodată conştiinţa de sine şi nu ştia ce să mai facă, în sfârşit, lacrimile începură să-i curgă şiroaie din ochi, îşi ascunse faţa în mâini şi ieşi în fugă.

După câteva minute, îl trimise pe Roch cu o scrisorică parfumată, cerând feşe de pânză curată pentru bandaj şi puţină alifie. Janka i le trimise, apoi se duse ea însăşi să vadă ce se întâmplase, dar la uşă auzi glasul mânios al soţului:

— Ce înseamnă asta! Umbli creanga prin vecini! Ce dracu’! laşi copiii singuri în baie şi tu stai la taclale cu comedianta aia, puteau să se înece ca nişte căţei. Ajunge! Nu pot să dorm, nu pot să mănânc ca oamenii, pentru că masa nu-i niciodată gata la timp, iar eu trebuie să am grijă de copii, fiindcă soţia mea se ţine de vizite şi lasă totul în plata Domnului.

— Henryk, dragul meu, scumpul meu, am plecat doar o clipă cu o treabă urgentă.

— Să stai acasă şi să ai grijă de copii. Toate merg de-a-ndoaselea. Trebuia să ai o dotă de douăzeci de mii, ca să poţi face ce-ţi place, aşa ar fi avut cine să-ţi ţină locul, pentru că puteam să plătim pe cineva.

Janka se retrase, nu voia să mai asculte, îi ajungeau aceste ecouri ale fericirii conjugale. Închise şi uşa de la salonaş, deoarece prin peretele subţire răzbăteau glasul ascuţit al lui Henio, zgomot de lucruri trântite şi glăsciorul plângător, umil şi implorator al soţiei.

Până duminică, adică trei zile întregi, n-o mai văzu pe Zaleska. Aceasta îi trimise doar câteva bileţele mirosind a heliotrop, în care o întreba de sănătate şi se plângea prin aluzii şi exclamaţii de soarta şi viaţa ei. Scara cânta câte două ore mai mult ca de obicei.

— Duminică vine Głogowski! îşi repeta Janka mereu.

XII

În sfârşit, sosi şi duminica mult aşteptată de Janka. Aşteptarea lui Głogowski o absorbea cu totul, deoarece i se părea că odată cu venirea lui avea să se schimbe şi situaţia ei, că el îi va aduce acel ceva pe care şi-l dorise în visurile ei, acel bine neînţeles până la capăt, aşteptat cu înfrigurare de când citise scrisoarea. Głogowski luase proporţii nebănuite în închipuirea ei, în adâncurile pustietăţii în care trăia, îl împodobise cu trăsături ideale, făcuse din el aproape un erou, înălţându-l cu înălţimea propriului suflet; voia să aibă un supraom, ca să-l divinizeze, fiindcă asemenea oricărei naturi mai întreprinzătoare, trebuia să-şi aibă fetişul ei, un scop în depărtare, spre care să meargă, să se roage, pe care să-l poată simţi al ei.

Îi spuse tatălui de venirea lui. Orłowski se bucură.

— Atunci... am vrut să-l văd, dar nu mai era la Varşovia. Îi suntem profund îndatoraţi. E un om cumsecade, dacă nu era el... se întrerupse şi se apucă de barbă.

— Da, e un om ideal de bun. Îi sunt datoare câteva zeci de ruble; mi le-a împrumutat într-un moment greu, când nu mai aveam niciun ban.

— I le voi înapoia imediat. Atât de rău ai dus-o acolo?

spuse şoptit, neîndrăznind să se uite la ea, ca să nu se supere de întrebare.

— Am indurat destule, chiar mai multe decât poate să suporte un om.

— De ce nu mi-ai scris? strigă violent, dar îşi ridică braţele, vrând parcă să atenueze asprimea tonului, şi adăugă cu amărăciune – dacă ştiam, dacă...

— Dacă... Hai să ştergem acest cuvânt din discuţiile noastre. În el sunt încifrate cele mai cumplite suferinţe omeneşti, din pricina acestui „dacă” se chinuieşte lumea. Dacă! îşi spuse pălind, aducându-şi aminte de trecut; se îndreptă spre fereastră şi îşi duse batista la gură, ca să nu blesteme cu voce tare. Se stăpâni cu puterea voinţei şi se îmbrăcă în grabă, deoarece Orłowski o zorea mereu; caii înhămaţi la o trăsură de modă veche aşteptau în faţa gării.

După o jumătate de oră, plecară spre orăşelul învecinat, aflat la vreo milă de staţie. De departe se vedea îngrămădirea caselor joase, aşezate în neorânduială, cu o biserică la mijloc, care îşi înălţa zidurile gotice, uriaşe, deasupra acoperişurilor de şindrilă; în vârful turnului zvelt strălucea crucea aurie.

Pe drumul noroios, plin de hârtoape şi bălţi, înaintau alene o mulţime de căruţe ţărăneşti, brişte şi trăsuri; pe cărăruia îngustă care şerpuia alături de şanţul de lângă drum, pe jumătate astupat, perpendicular pe tarlalele semănate cu secară, se înşirau femeile îmbrăcate în roşu, cu pantofii în mână, ca o panglică roşie, lungă, ieşind în relief pe fundalul verdelui rece al grâielor. Orłowski se înclina spre trăsuri, pălăriile se aplecau şi de după geamul caretelor sau de sub acoperişul trăsurilor se iţeau feţe de femei care o cercetau cu priviri curioase pe Janka. Le întorcea spatele înadins, fiindcă o iritau aceste priviri, şi răspundea din cap sătenilor care o salutau zâmbind şi ploconindu-se cu nemuritorul: Lăudat fie numele Domnului! Intrară într-o uliţă desfundată, mărginită de căsuţe dărăpănate, adâncite în pământ şi stropite de noroi până la ferestruicile mici, strâmbe. Evreice în rochii murdare, cu peruci roşcate, jerpelite şi urâte, se învârteau printre ţărani

şi îşi smulgeau din mâini găinile aduse spre vânzare, umplând uliţa de ţipete. Înaintea cârciumilor se aflau care cu caii deshămaţi, printre care umblau porcii, căutând de mâncare. Ulicioarele nepietruite alcătuiau adevărate şuvoaie de noroi; noroiul pătrundea în coridoarele întunecate, aşternea duşumelele prăvăliilor sărăcăcioase, înnegrea geamurile ferestrelor, se lipea de oameni şi animale, înălţându-se în aburii grei care se destrămau deasupra caselor odată cu şuviţele murdare de fum.

În piaţa mare, înconjurată de câteva case de cărămidă netencuită cu un etaj, în care se aflau poşta, judecătoria, farmacia şi biserica, era ceva mai uscat; câteva zeci de copăcei aproape frânţi înnegreau lângă trotuarul de cărămidă şi acopereau fântâna mare cu roată, în apropierea căreia se întinseseră tarabele târgoveţilor. Grămezi de chifle îngălbeneau pe mese, şirurile de cârnaţi atârnau laolaltă cu halcile de slănină, mormane roşii şi galbene fluturau ici şi colo ca nişte steaguri, ghete galbene, ipingele cracoviene, pantaloni albaştri erau agăţaţi de-a valma în rânduri lungi şi se legănau în vânt. Dincolo de gardul cimitirului, care înconjura biserica, printre zadele mari, cenuşii, albeau cruci şi pietre funerare de marmoră, care alcătuiau o adevărată pădure de piatră ce începuse să se prefacă în ruină. La cimitir, femeile îşi puneau maramele şi se încălţau, iar un grup de târgoveţi în mantăi negre, şifonate de cât zăcuseră împăturite prin lăzi, şepci cu fundul lucitor şi cu cărţi mari de rugăciune sub braţ sporovăiau cu jumătate de glas; îl salutară respectuoşi pe Orłowski, deoarece întreţineau legături strânse cu Bukowiec.

Intrară în biserica mare, fostă cândva mănăstire, prin uşa laterală de la sacristie; Orłowski rămase la intrare, iar Janka se duse spre stalurile uriaşe, sculptate în stejar şi încrustate cu frasin, în care odinioară se îmbulzeau călugării. Băncile ocupau pe amândouă părţile toată lungimea prezbiteriului şi, grupate în trei despărţituri, se înălţau până la ferestrele gotice înguste. Janka se aşează în cea mai de jos, aproape de altar, acolo unde sta de obicei.

Era încă destul de devreme, băncile aşteptau aproape goale, doar în naosul uriaş se adunase o mare mulţime de oameni. Pe partea dreaptă femeile, asemenea unui lan de maci roşii, împestriţat cu bulbucei galbeni şi vineţele, ocupau jumătate din biserică, până la nava laterală, joasă, prin ale cărei ferestre gotice pătrundeau dâre de soare răsfrânte în geamuri şi colorau capetele şi umerii, aşterneau pete de smaragd pe feţele proaspăt bărbierite, aspre şi colţuroase, ale ţăranilor, înroşeau cu rubine ciuturile bălaie şi scăldau în violet ipingelele albe şi vestele roşii, scânteind ca nişte briliante multicolore pe podoabele de metal de pe cingători, sumane şi gulere.

Candelabrul uriaş din faţa altarului, împodobit cu cristale, strălucea ca un curcubeu în toată gama culorilor, acoperit parcă de un nor de pulbere multicoloră în care ardeau flăcăruile aurii ale lumânărilor aprinse.

Murmurul rugăciunilor şi al răsuflărilor, accesele de tuse şi foiala tuturor înaintau spre altar, revărsându-se asupra Jankăi în valuri de căldură toropitoare; oamenii se legănau asemenea unui lan mare de grâie, cedând presiunii noilor veniţi dinspre intrare.

Stalurile se umpleau cu încetul.

Janka înregistra curioasă şi cu anume plăcere chipurile din jur; pe unele le cunoştea foarte bine, pe altele doar din vedere. În partea opusă celei în care se afla, o văzu pe soţia judecătorului Zakrzewski, o prietenă a mamei, şi se înclină cu un zâmbet de bucurie. Doamna Zakrzewska o privi lung prin *pince-nez*-ul cu mâner de baga, dar nu-i răspunse la salut, se mulţumi să şoptească ceva la urechea vecinei, arătând spre Jania cu o mişcare dispreţuitoare din cap. Resimţi dureros acest gest şi privirea ironic-miloasă care i se aruncase şi îşi întoarse cu mândrie capul spre amvon, deoarece preotul tocmai începuse să vorbească. Printre fiicele şi soţiile orăşenilor şi ale administratorilor de moşie, care înţesau prezbiteriul, îşi făcea loc o veche cunoştinţă a Jankăi, doamna Łomiszewska, ştiută de toată lumea pentru limba ascuţită, energia şi cele patru fete care acum se îndreptau spre ea aidoma unui atelaj nu prea bine ales. Se

ridică puţin, ca să-şi ceară scuze şi să le salute. Când o văzu, Łomiszewska se dădu înapoi, aşezându-se în faţa fiicelor şi ducându-şi ostentativ mâinile la spate.

— Să mergem, aici nu e loc pentru noi.

— Dar bine, mamă, uite acolo câteva locuri libere.

— Nu, doar n-o să staţi lângă o comediantă oarecare!... şopti atât de tare şi de dispreţuitoare, că toţi ochii se întoarseră spre Janka.

Janka se cutremură de indignare, o cuprinse o furie atât de puternică, încât pentru o clipă simţi o dorinţă nebună să arunce cartea de rugăciuni în obrazul Łomiszewskăi; se stăpâni totuşi, se aşeză greoi, îşi aţinti privirile la altar şi ascultă glasul melodios al preotului şi şoaptele-care începură să se încrucişeze pe lângă ea şi în spatele ei. Doamnele o priveau cu impertinenţă.

— E aceea în pălărioară verde?

— Da, cea cu faţa ca de aramă albită.

— E într-adevăr frumoasă.

— Are sprâncenele şi buzele făcute.

— Ea s-a otrăvit?

— Aşa au scris gazetele.

Tăcură, fiindcă preotul, în extazul său religios, îşi ridicase braţele spre altar din amvon, şi rostea cu glasul tunător al credinţei: „Doar pe Stăpânul acesta să-l rugăm şi să-l ascultăm, doar de El să ne temem şi Lui să-i slujim”. Apoi continuă mai încet, iar miile de ochi şi miile de guri întredeschise se înălţau spre el şi toate sufletele topite într-unul singur tremurau în liniştea adâncă a contemplaţiei; numai stalurile îşi reluaseră şopocăiala întreruptă.

— Se pare că impiegatul e nebun de-a binelea!

— Lodzia trebuie s-o cunoască, după cât îmi aduc aminte, au stat la aceeaşi gazdă şi au urmat aceeaşi şcoală, a fost şi la dumneata acasă, da, da, acum îmi aduc bine aminte.

— Din nenorocire, aşa e, şi n-o să mi-o iert niciodată.

— Eu nu-mi voi da fetiţele la şcolile publice, unde-şi trimit copiii te miri cine.

— De ce a fugit de acasă?

— Ştiu eu, doamnă, se vorbeşte în fel şi chip... continua-

rea nu se mai auzi.

— Îţi dau cuvântul meu, doamnă, mi-a spus Głębińska, sora lui Grzesikiewicz.

Janka nu mai auzi nimic, îi era deajuns, cuvintele acestea îi umpleau sufletul de durere şi parcă o şfichiuiau ca un harapnic; îşi înălţă fruntea, ascultând, vrând să asculte cel puţin predica.

— „Binecuvântaţi fie cei umili! rosti preotul, binecuvântaţi cei credincioşi, cei care aduc liniştea în inima aproapelui şi cei ce îndeplinesc sfintele porunci, pentru că aceştia iubesc oamenii şi le fac bine; ei sunt asemenea păstorilor şi truditorilor care, vlăguiţi după ziua de muncă, dar cu inima curată, vin la uşa Domnului lor să-şi primească răsplata pentru truda vieţii. Şi într-adevăr, într-adevăr vă zic vouă, Domnul va plăti fiecăruia după meritele sale”. Se înflăcăra, îngenunche în amvon şi în încheiere rosti cu glasul întretăiat de suspine o rugăciune implorând îndurarea Domnului şi trezirea păcătoşilor. Un oftat prelung şi arzător ca o adiere de august străbătu biserica, mulţimea se clătină deodată, precum pădurea izbită de viforniţă, ochii se umplură de lacrimi, geamătul se smulse din toate piepturile, braţele se înălţară, inimile se umiliră, frunţile bătură podeaua şi plânsul uriaş al rugăciunilor înfioră bolţile.

Janka îngâna cu buzele albite aceste rugăciuni, numai să uite de şoaptele care se abăteau asupra ei ca o ploaie fierbinte, umplând-o de o amărăciune nespusă. Nu mai simţea mânie şi ură, doar o adâncă părere de rău îi înfiora inima, părându-i-se că toţi ochii îi sfredelesc ţeasta şi toată lumea strigă cu ură şi dispreţ:

— Departe de ea! e blestemată!

Lacrimile îi înecau inima, dar sta dreaptă şi aţintea golul dinainte cu priviri reci, sticloase, pătrunse de o mare durere.

Începu liturghia, dar Janka nu era în stare să se roage; se uita la Witowska pe care lacheul o conducea spre fotoliul de lângă altar, dar aceasta îl trase de mânecă şi se aşeză lângă ea.

Witowski şi Andrzej se opriseră aproape de uşă şi priveau la ea, iar bătrâna Grzesikiewicz şedea la mijlocul prezbiteriului, pe un scaun adus anume pentru ea, şi se ruga cu prea puţină râvnă, fiindcă se uita mereu spre ea cu o expresie de dragoste şi bănuială pe chip.

Slujba se desfăşura cu şart sărbătoresc, orga psalmodia grav, cu accente pătrunzătoare, iar glasurile cântăreţilor, ale căror capete se vedeau înşirate ca o ghirlandă peste balustrada corului, se revărsau profunde pe sub bolţi. Soarele îşi trimitea lumina prin ferestre şi inunda biserica întreagă cu străluciri în care albăstreau dârele de fum ce se înălţau din cădelniţe. La altar, înconjurat de norii cădelniţelor, de lumânări şi strălucire, preotul cărunt cânta rugăciunile cu glas tremurător. Oftaturile, şoaptele, geamătul abia auzit al sufletelor cufundate în rugă se contopeau cu culorile, muzica şi adânciturile întunecate din navele laterale, cu privirile înflăcărate, se învălătuceau şi izbeau cu zgomot mare, ca un val, în altar apoi se retrăgeau spre uşa principală şi se revărsau în ziua palidă, aurie, de octombrie care domnea peste pământ şi păduri.

Janka se uita la madona lui Murillo[89], a cărei copie se afla în altar, dar absentă cu totul, nu vedea nimic din ce o înconjura; se adâncise în propriul lăuntru şi toate nedreptăţile suferite îi reveneau în minte, ieşeau din ungherele negre ale memoriei, cufundând-o într-o indiferenţă atotcuprinzătoare, copleşindu-i sufletul cu o linişte de piatră.

Nu mai simţea nici măcar părerea de rău, doar amărăciunea se scurgea din cupa spartă a iluziilor şi-i picura în suflet.

— De ce? Pentru ce? se întrebă. Suferise atât de mult în viaţă, iar acum, în schimbul zbaterii şi al dezamăgirilor, avea parte de dispreţul tuturor! Nu are şi ea dreptul la fericire? Ce-a făcut? Îşi plimbă privirile prin biserică şi peste capetele sătenilor, prin stalurile pline de cunoscuţi şi chipuri familiare, şi se simţi foarte singură, parcă străină, printre

[89] B.E. Murillo (1618–1682) – pictor spaniol; abordează teme religioase, dar şi laice, profund realiste.

ele; înţelese că nu există nicio legătură între sufletul ei şi al celorlalţi. Se simţea ca într-o mare care o acoperea cu nepăsarea apelor, împingând-o la fund. Se afla în afara vieţii pe care o trăiau toţi ceilalţi, dar asta nu putea s-o înţeleagă, aşa cum nu înţelegea nici de ce se făcuse vinovată faţă de ei.

Orga tăcu un răstimp şi cântecul corului încetă.

Preotul făcu semnul crucii cu sfântul potir deasupra celor îngenunchiaţi şi intonă:

Sfinte dumnezeule! Sfinte tare!

şi coborî pe treptele altarului:

Sfinte Cel fără de moarte! Miluieşte-ne pe noi!

Cântecul izbucni puternic din toate piepturile, răsunând ea uraganul, iar preotul păşea sub baldachin în nori de fum, purtând sus Sfântul potir strălucitor de aur şi rubine; sătenii mergeau în urma lui, cap lângă cap, umăr lângă umăr, inimă lângă inimă şi cântau aproape la unison; flăcăruile aurii ale şirurilor de lumânări pâlpâiau, iar clopoţeii îşi adăugau clinchetele subţiri în această armonie care unea toate sufletele şi se revărsa în lume prin glasul credinţei. Procesiunea ieşi în cimitir şi înconjură biserica uriaşă, călăuzită de glasurile de bucurie ale clopotelor de aramă, numai înăuntru, în biserica pustie, răzbătea prin zidurile groase cântecul îndepărtat:

Sfinte Dumnezeule! Sfinte tare!

— Sfinte Cel fără de moarte! Miluieşte-ne prenoi! îngâna ecoul în navele pustii, prelungit parcă de serafimii şi sfinţii care acopereau în număr mare pereţii şi tavanul bisericii.

— Miluieşte-ne pre noi! repeta Janka fără să se mişte din loc, sorbind cu lăcomie cântecul şi gândindu-se în acelaşi timp că nimeni n-are parte de milă în lumea asta, că toţi aceştia care merg cu ruga pe buze, pe care-i văzuse întorcându-se în biserică pe uşa cea mare, însufleţiţi de credinţă, puternici în extazul lor, şi umplând-o asemenea unui val neobosit, sunt duşmanii ei.

Se lipi de bancă înfiorată de o spaimă instinctivă, deoarece masa de oameni se îndrepta spre ea; ochii învăpăiaţi, fumul cădelniţelor, strălucirile aurului, sunetul orgii, buzele

întredeschise în cântec, ropotul surd al paşilor, toate acestea, întrepătrunse într-o învălmăşeală ameninţătoare, se rostogoleau spre ea cu o putere înfricoşătoare. Închise ochii, părându-i-se că această mare de oameni o izbeşte şi o acoperă ca pe un biet firicel de iarbă, călcând-o în picioare ca pe un vierme nimicnic care cutează să înfrunte stihia. După slujbă, ieşi aproape cea din urmă şi Grzesikiewiczowa o luă prietenoasă de braţ, trepădând pe lângă ea şi îngânând ultimele cuvinte ale rugăciunii.

Afară, toată lumea bună din împrejurimi se împărţise în grupuri, în cimitir, şi discuta cu aprindere. Bătea un vânt răcoros care aduna frunzele uscate, scutura crengile golaşe şi şuiera trist. Se pregătea să plouă.

— Am vrut să mă aşez lângă dumneata, şopti bătrâna, dar nu mai era loc.

— Dimpotrivă, era destul loc, răspunse Jania calmă, zâmbind atât de şters, ca întristarea aşternută de toamnă pe chipul naturii.

— Diseară sunteţi acasă? Aş vrea să vin cu Andrzej în vizită.

— Suntem şi foarte mulţumesc pentru vizită! Glasul i se muie, fără să se gândească prea mult, luă mâna bătrânei şi i-o sărută. Îi era adânc recunoscătoare în această clipă.

Lumea le făcu loc, când trecură spre portiţă, discuţiile încetară şi câteva doamne se apropiară înadins de Grzesikiewiczowa şi-i dădură bineţe, prefăcându-se că n-o observă pe Janka. Păşi mândră pe sub aceste furci caudine încărcate de dispreţ, alunecându-şi privirea rece peste chipurile lor şi răspunzând la saluturile câtorva tineri care îşi ridicară pălăriile cu anume timiditate.

Andrzej şi cei doi Witowski, fratele şi sora, se aflau în urma lor, aşa că văzură totul.

Janka o conduse pe bătrână la trăsură şi îşi luă la revedere de la Andrzej care îi sărută mâna de faţă cu toţi şi cu pălăria în mână. Îşi aştepta tatăl care făcea cumpărături într-o prăvălie din apropiere, când un glas blând şi bucuros strigă în spatele ei:

— Janka!

Se întoarse repede, electrizată de sunetul glasului.

— Helena! Tu aici! De unde până unde?

— Ce surpriză plăcută!

Şi cele două prietene şi colege din anii de şcoală se sărutară din toată inima.

— Locuieşti prin împrejurimi? întrebă Janka.

— Da, la Rozłogi, nu prea de mult, dacă ai auzit. Ne-am mutat doar de câteva luni; dar tu, tot acasă, la Bukowiec?

— Zi mai bine din nou acasă, din nou la Bukowiec. Ce mai, o să-ţi spun mai multe mai târziu, deocamdată te iau la noi.

— Nu pot, pentru că mergem într-adevăr la Bukowiec, dar la gară, şi de acolo cu primul tren la Varşovia. La întoarcere trecem cu plăcere pe la tine. Doamne, nu ne-am văzut de vreo cinci ani!

— Numai cinci! Te-ai întors de mult de la Paris?

— M-am întors acum trei ani, am stat doar un an acolo.

— Mi-a părut rău şi-mi pare şi acum, că nu mi-ai scris niciun cuvinţel despre tine, iar eu n-am ştiut unde să te caut. Cu un an în urmă, am întrebat-o pe Halina de adresa ta, dar n-o ştia nici ea.

— Sigur că n-am nicio scuză, dar deocamdată trebuie să mă ierţi. Domnişoara Orłowska, soţul meu, îl prezentă pe un blond înalt care se apropie, foarte bine făcut şi foarte comun. Hai cu noi până la gară, mai stăm de vorbă pe drum.

— Bine, aşteptaţi-mă, mă duc să-i spun tatălui meu.

Se întoarse în câteva secunde, era foarte fericită de această întâlnire.

— Şi acum ce faci? întrebă Helena, după ce plecară, examinând-o cu luare aminte.

— Păi ce vrei să fac? Sunt fată de măritat! răspunse Janka ironic.

— Nu-i o situaţie prea veselă, într-adevăr.

— O, iartă-mă, Hela, dar văd că nu preţuieşti îndeajuns libertatea.

— Ce pământ bun! începu Woliński, trezit de tăcerea care se aşternuse.

— Cunoaşteţi lumea pe aici? Astăzi erau aproape toţi la biserică.

— Afară de vecinii cei mai apropiaţi, pe nimeni La biserica asta venim pentru prima dată, pentru că nu-i parohia noastră şi e destul de departe de noi. Dar, cum era în drumul spre gară...

— Am venit cu gândul că, dacă te găsesc la Bukowiec, să te iau la noi, fie şi cu forţa.

— Nu refuz şi nu promit nimic. Mama ta mai trăieşte, e sănătoasă?

— O, trăieşte, mulţumesc.

— Nu cumva domnul care ţi-a sărutat mâna este... întrebă repede, schimbând vorba.

— A, nu, nu! E doar o veche cunoştinţă, se împotrivi Jania cu energie.

Tăcură amândouă, uitându-se încurcate una la alta.

Nu mai aveau ce să-şi spună, erau aproape două străine, aproape că nu se mai cunoşteau.

Ajunseră la staţie. Helena şi soţul ei nu mai avură timp s-o viziteze, fiindcă trenul sosi numaidecât, aşa că se mulţumiră să-i tăgăduiască solemn că vor trece pe la ea la întoarcere.

XIII

Până la trenul cu care venea Głogowski mai erau câteva ceasuri.

Acum, când rămase singură, o năpădiră amintirile scenei petrecute la biserică şi începură s-o chinuiască atât de cumplit, încât se duse la pian şi încercă să se cufunde în muzică şi să uite.

În curând veni în fugă Zaleska şi ascultă în tăcere, admirându-i faţa palidă şi ochii cu luciri mohorâte; fusese şi ea la biserică împreună cu Osiecka şi Zosia şi auzise ce se bârfea pe socoteala ei. Începu să vorbească de câteva ori,

cu gândul s-o mângâie, dar liniştea posomorâtă în care se adâncise Janka o reţinea şi o intimida; stătu multă vreme, dar neputând să mai aştepte, ieşi fără zgomot.

Janka se contopea cu sunetele, improviza o fantezie sălbatică, bântuită de furtună şi tunete, care se desprindea ca o vijelie din corzile pianului şi izbea cu ritmuri ascuţite în sufletul ei.

Apoi se preumblă prin încăperile întunecate, privind mereu la semnale. Gândurile îi semănau ca nişte şerpi de foc, o sfâşiau şi o orbeau ca fulgerele, care se răsuceau asemenea unor bice însângerate în beznele văzduhului.

În sfârşit, trenul sosi. La lumina lămpilor de pe peron îl zări pe Głogowski. O copleşi emoţia. Îl auzea urcând scările cu tatăl ei şi intrând în anticameră, dar nu se putea mişca de pe scaun; abia când îi auzi vorbind, se ridică şi le ieşi în întâmpinare.

Cu mişcarea pe care i-o cunoştea atât de bine, Głogowski îi întinse mâinile.

— Ei, să crăp, să crăp în clipa asta, când ochii mei te văd sănătoasă, domnişoară, exclamă sărutându-i mâinile şi bătându-se cu pumnii în piept. Ochii cenuşii, luminoşi, radiau de bucurie, părul bălai, zburlit, îi cădea în neorânduială pe frunte, iar gura şi toată faţa îi râdeau de o bucurie atât de sinceră şi de copilărească, încât se molipsi şi Janka.

— M-am prezentat încă de pe peron domnului Orłowski şi iată-mă. Dragul meu, îi spuse lui Roch, interesează-te dacă a venit trăsura familiei Stabrowski.

— Bine, dar... pe Dumnezeul meu, că nu te lăsăm să pleci atât de repede, trebuie să rămâi măcar până mâine, protestă Orłowski.

— Trebuie să rămâi, pentru că aşa vrem noi, îi vorbi Janka pentru prima dată.

— Iau cunoştinţă de violenţa folosită împotriva unui cetăţean liber, cedez forţei şi rămân. Trebuie să vă spun însă, domnule Orłowski, sper să nu mi-o luaţi în nume de rău, pentru că în ce o priveşte pe domnişoara Janina sunt liniştit, că mi-e o foame grozavă... îşi încrucişă braţele ironic.

— N-am mâncat nici noi de prânz, te-am aşteptat pe dumneata, aşa că punem masa numaidecât.

— Domnule, începu Orłowski grav după plecarea Jankăi, luându-i mâinile, îţi sunt mai mult decât recunoscător, pentru că îţi datorez viaţa fiicei mele şi pe a mea; dacă nu-mi trimiteai telegrama despre boala Jankăi, nu ştiam nimic; nu m-aş fi dus la Varşovia, ea ar fi murit, iar eu n-aş mai fi putut să trăiesc fără ea. Am vrut de mult să-ţi mulţumesc pentru bunătatea dumitale, dar pentru că până acum n-am avut prilejul, o fac acum din toată inima; îţi stau la dispoziţie, lasă-mă să mă revanşez într-un fel.

— Să... se abţinu. Dacă mai aud un singur cuvânt de mulţumire, pe cuvântul meu că plec imediat fie şi pe jos.

— E, îngăduie-mi măcar să te sărut.

— Oho, cu asta sunt de acord, putem consuma...

Se sărutară cu toată dragostea.

— N-am făcut decât ce trebuia să fac. Oamenii trăiesc laolaltă, ca să se ajute unii pe alţii, e cel mai pur egoism, pentru că ce-ţi fac eu ţie azi, tu-mi faci mie mâine, nu-i aşa? Dar ce privelişte frumoasă! exclamă, apropiindu-se de fereastră şi privind la pădurile argintate de lumina lunii.

Orłowski îl examină cu atenţie; o bănuială penibilă, pe care încerca zadarnic s-o înăbuşe, îl neliniştea. Tot timpul cât dură masa nu spuse aproape nimic, pândindu-le lacom cuvintele şi privirile, urmărindu-le zâmbetele şi ascultându-i cu atenţie, dar nu surprinse nimic suspect, deoarece în comportarea lor se vedea numai o familiaritate prietenească, plină de respect şi bunăvoinţă.

— Am stat puţin pe lângă Radom, povestea Głogowski. Binefăcătorul meu a început să-mi comande:

„Stai aici, ia asta, ai grijă de băieţi!” Am terminat şi eu plătindu-i cu aceeaşi monedă:

„Plăteşte, crapă şi învaţă-ţi singur copiii!” şi am plecat. Acum am zăbovit puţin la Varşovia.

— N-ai încercat să lucrezi la vreun birou? Ar fi fost mai lesne să te angajezi undeva, fie şi la căile ferate; puteai să stai astfel la Varşovia şi în acelaşi timp să te ocupi şi cu literatura, una n-ar fi împiedicat-o pe cealaltă.

— Am încercat de două ori. Întâi am stat două luni, dar pentru că tocmai atunci scriam o piesă, am cam uitat de birou şi am lipsit vreo lună de zile. Am terminat piesa, ce-i drept, dar m-au dat afară din serviciu. A doua oară am intrat la căile ferate şi am rezistat doi ani încheiaţi, fiindcă mi-am zis: basta cu literatura; n-aveam în toată casa o foiţă de hârtie, nu tu carneţel, nu tu cărţi de vizită, şi nici măcar manşete curate nu mai purtam, ca să nu mă apuc de mâzgăleală. M-am dus la birou ca un ceas, am lucrat foarte mult şi m-am idiotizat atât de bine, încât la sfârşitul celor doi ani m-au şi făcut un fel de şef mai mic. Ca să udăm numirea, am organizat un chef straşnic, am băut *bruderschaft* şi ne-am sărutat pe amândoi obrajii. După aceea m-am tutuit cu toţi colegii, într-un cuvânt, în secţia mea ere un adevărat rei, la noi era mai multă veselie ca la mascaradă. Odată, însă, mă pomenesc că mă cheamă şeful şi-mi dă de înţeles cu delicateţe că nu trebuie să mă arăt prea familiar cu cei din subordine, că nu sunt destul de serios, că trebuie să mă port ca un şef etc. M-am distrat de minune...

— Pe Dumnezeul meu, şeful dumitale avea toată dreptatea.

— Da, dar şi eu aveam motivele mele să-i râd în nas.

— Sunt curios care a fost sfârşitul.

— A urmat imediat, spuse vesel, se ridică şi începu să umble în jurul mesei, deoarece nu putea sta locului nici măcar cinci minute. Unul dintre colegi a scris o scenetă despre toată tărăşenia pe care le-o povestisem eu şi a publicat-o într-o revistă. Şi pentru că vechile mele preocupări literare erau cunoscute, au pus-o în seama mea. Şeful s-a înfuriat cumplit şi m-a insultat în public, eu nu i-am rămas dator, drept care i-am trimis politicos cartea de vizită, iar el, în loc de răspuns, s-a străduit să-mi dau demisia. Râse iarăşi fără grijă, îşi zburli părul cu o mişcare nervoasă şi începu să dea ocol mesei din ce în ce mai repede.

Iritat, Orłowski începu să-i explice ideea treptelor ierarhice:

— Altfel nu se poate, pe Dumnezeul meu, nu se poate.

Trebuie să-i ţii mereu în mână şi cel puţin să plezneşti din bici, dacă nu să-i şi loveşti, pentru că altminteri se dărâmă toată şandramaua şi nimeni n-o mai poate ridica la loc.

— Se prea poate să fie şi aşa, dar eu nu vreau să pleznească nimeni din bici deasupra mea şi nu vreau nici eu s-o fac.

— Trebuie să fii şi dumneata ori una ori alta, spuse Janka şi-i veniră în minte disputele nesfârşite de odinioară.

— O, mă rog de iertare, dar mai e galeria, mai sunt spectatorii care privesc la panoramă şi se distrează sau se plictisesc. Uite că deseori eu sunt doar un asemenea spectator, dar ticăloşia e că... îşi şterse fruntea şi îşi ciufuli părul. Nu sunt în stare să asist prea multă vreme indiferent şi totdeauna trebuie să fac vreuna boacănă, vezi dumneata.

— Da, e cam primejdios, dumneata o să sfârşeşti sub roţi, fiindcă sau eşti în tren sau departe de el, exclamă energic Orłowski, muşcându-şi barba, şi se lansă într-o discuţie pătimaşă.

— Domnişoară, au venit boierii de la Krosnowa, aduse la cunoştinţă Janowa.

Orłowski ieşi împreună cu Janka. Iar Głogowski continuă să dea ocol mesei şi să gândească:

— Ce-i asta? Nu mai e Orłowska de altădată. Liniştită, rece, solemnă, ca o fată bogată de măritat; s-o fi schimbat boala atât de mult? La dracu', să crăp, dar a croit-o pe alt calapod, unul mai urât.

Nu mai apucă să-şi continue gândul, pentru că Orłowski veni după el şi-l duse să-l prezinte lui Grzesikiewicz. Şopti de departe: mă bucur foarte mult, târşind picioarele şi dând din cap ca un cal strâns prea tare cu zăbala.

Grzesikiewiczowa se aşează gravă în fotoliu, îşi dădu la o parte trena puţin prea lungă a rochiei de tafta lucioasă şi ţeapănă ca tinicheaua, ca să nu se şifoneze, îşi îndreptă cu grijă fesul negru de dantelă de pe cap, se convinse că cerceii uriaşi de chihlimbar, în formă de pară, care-i ajungeau până pe umeri, se mai aflau în urechi, apoi îi spuse Jankăi foarte încet, deoarece timiditatea-i înnăscută era accentuată de prezenţa lui Głogowski şi de rochia de

sărbătoare în care Józia o obligase să se îmbrace:

— N-am putut să venim mai devreme, fiindcă a fost Józia pe la noi.

— Soţul dumitale de ce n-a venit?

— Păi, vezi domnişoară... a venit Witowski şi l-a luat cu el. Mie mi-e atât de frică de el, încât fug întotdeauna, fiindcă arată ca un antichrist, aşa că l-am lăsat cu soţul meu. Se pare că acest diavol a... se aplecă la urechea Jankăi şi începu să-i vorbească în şoaptă, uitându-se prelung la Andrzej care se simţea puţin stingherit de prezenţa lui Głogowski şi-l privea nu prea prietenos.

— Cred că am văzut undeva scrumbia asta! îşi spuse răsucindu-şi mustaţa.

— Masa asta de carne îmi pare cunoscută, dar de unde? se întrebă şi Głogowski.

Începură să se uite unul la altul aproape cu vrăjmăşie.

Orłowski se aşeza când lângă unul, când lângă celălalt, încercând în zadar să lege discuţia, pentru că Głogowski cădea pe gânduri, iar Andrzej privea pe furiş la mama lui. care-i povestea ceva Jankăi cu vioiciune, arătând spre el; dealtfel era şi acum indignat de scena de la biserică, fiindcă ceea ce auzise de la cunoscuţi vorbindu-se pe socoteala Jankăi – şi nu-l scutise nimeni de tot felul de amănunte şi comentarii, deoarece nu se trădase prin nimic cât de mult îi interesau – parcă îi sfâşia măruntaiele cu secera. Se uita acum la faţa ei, astăzi parcă mai frumoasă şi mai luminoasă ca niciodată, şi se liniştea, dar ce era cu acest Głogowski! Cine este, de unde se cunosc? Temerile îi creşteau odată cu antipatia. Să fie un rival? gândul îl cutremură şi se întoarse brusc spre ei.

— De unde te cunosc, domnule? îl întrebă Głogowski de-a dreptul, luându-i-o înainte.

— Nu ştiu şi mai mult ca sigur că n-o să-mi pierd vremea gândindu-mă la asta, răspunse Andrzej aspru.

— A, mi-aduc aminte! Dumneata ai fost astă vară la domnişoara, Janka la Varşovia. Noi am venit cu toată banda s-o luăm la iarbă verde, iar dumneata ai plecat.

— Da, dar eu nu-mi amintesc de dumneata, spuse

Andrzej cu anume răutate. Stârnit de această amintire, se apropie de ei şi-l privi în ochi. Dumneata o cunoşti pe domnişoara Janina de la teatru?

— Da, şi de la teatru, şi din culise, şi de acasă, răspunse Głogowski fără grabă, pentru că modul în care-l trata Andrzej i se părea foarte caraghios.

— Dumneata eşti actor? întrebă Grzesikiewicz apăsat şi-l privi cu dispreţ.

— Mai lasă, domnule, zâmbetul ăsta de dispreţ infinit, fiindcă, din nefericire, nu mie mi se cuvine, nu sunt actor, deocamdată sunt numai dramaturg, vezi dumneata?...

— Scuză-mă, domnule, n-am vrut să te jignesc, pe cuvântul meu de onoare, dar când aud de actori şi de teatru, nu-mi pot stăpâni ura şi dispreţul.

— Cred că dumneata trebuie să iubeşti şi să urăşti cumplit, şopti Głogowski, privindu-i cu luare aminte fruntea puternic boltită şi trăsăturile viguroase.

— Da, da!... strecură Andrzej printre dinţii încleştaţi; în ochi îi scăpăra o voinţă atât de puternică şi atâta forţă i se citea pe faţă, încât Głogowski aproape se înfioră de bucurie că întâlnise un exemplar atât de frumos; se trase mai aproape de el, ca să vorbească mai pe larg şi să-i pipăie puţin sufletul.

— Iartă-mi întrebarea, dar de ce nu-ţi plac dumitale actorii şi teatrul?

— Pentru că am suferit şi sufăr şi acum din cauza lor.

— Aşadar, mimai din motive personale; asta schimbă foarte mult lucrurile.

— Nu, domnule, nu schimbă nimic. Când îmi face rău ceva, apoi urăsc acel ceva din tot sufletul.

— Da, dar pentru alţii acel ceva poate să însemne bine.

— Asta-i priveşte, dacă pentru mine e rău, atunci rău rămâne, spuse repede.

— Jędruś, îl chemă bătrâna.

Jędruś se duse la mama lui, apoi ieşi în anticameră şi-i aduse batista pe care bătrâna o uitase în buzunarul pardesiului.

— Este tipul ilustrativ al individului primar, necizelat de

societate! se gândi Głogowski cu mulţumire, fiindcă ura oamenii cârpiţi din compromisuri. Material nativ, s-ar putea să fie doar lut, dar e lut curat, fără alte impurităţi.

Andrzej se aşează pe locul dinainte, dar nu mai spuse nimic, concentrându-şi atenţia asupra Janiei, căreia Janowa îi aduse un bileţel parfumat. Îl citi, îi spuse ceva în şoaptă Janowei, apoi se ridică şi se apropie de tatăl ei care parcă se schimbase, se uita deseori în jurul lui, îşi ştergea fruntea, îşi muşca barba şi se adâncea în gânduri.

— Familia Zaleski are musafiri: Osiecka, Zosia şi Świerkoski. Zaleska mă roagă să-i împrumut tacâmurile, dar m-am gândit să-i invităm pe toţi la noi, ar fi mai vesel, dumneata ce crezi, tată? îl întrebă încet.

— Bine, mă duc să-i chem; e foarte bine, o să jucăm un preferans.

— Domnule Andrzej, de câte ori ţi-a spus domnul Głogowski: să crăp? se interesă Janka, oprindu-se în faţa lui Grzesikiewicz.

— Drept să spun, n-am băgat de seamă.

— Oho! „să crăp” s-a dus. M-a dezvăţat logodnica mea.

— Dumneata ai o logodnică, ia te uită...

— Am avut, am avut, dar visurile frumoase durează doar o clipă, râse Głogowski.

— La oraş nu e lipsă niciodată de bărbaţi, rosti Grzesikiewiczowa sentenţios, aranjându-şi rochia şi pipăindu-şi cerceii şi fesul.

— Asta aşa este, numai că nu prea are cine să se mărite cu ei.

— Păi dacă se ţin numai de blăstămăţii şi vor să le sucească mintea, iar când e vorba de căsătorie, nu-i mai vezi.

Andrzej îşi muşca buzele de ciudă şi-i făcea mamei semne din ochi să înceteze, dar Głogowski se apropie de ea, vrând să asculte cât mai multe. Bătrâna tăcu, deoarece intrară familia Zaleski şi musafirii ei. Se cunoşteau cu toţii, aşa că Orłowski îl luă de braţ numai pe Głogowski şi făcu prezentările.

— Głogowski! murmură dramaturgul înaintea Osieckăi care se prăbuşise într-un fotoliu şi sufla ca o locomotivă.

— Głogowski! şi privi curios la Zosia care roşi şi se înclină ca o şcolăriţă.

— Głogowski! strânse palma îngustă într-o mănuşă lapislazuli a Zaleskăi.

— Głogowski! Głogowski! şopti cu ciudă în faţa lui Zaleski şi a lui Świerkoski. Se înclină încă o dată în gol, lăsă braţul lui Orłowski, scuipă şi se opri lângă pian, alături de Janka. Ei, ce zici, domnişoară, aş putea să-ţi fiu lacheu, nu-i aşa? Acum am grumazul antrenat, murmură. Uite, din cauza acestor reprezentaţii pe care le urăsc, o să rup relaţiile cu oamenii, mă simt ca o maimuţă purtată de lanţ şi împopoţonată în rochie. Chifla asta e frumuşică, arătă spre Zosia.

— Domnişoară Janina, nu vrei să ne cânţi ceva! o rugă dulce Zaleski, înclinându-se atât de adânc înaintea ei, încât îi văzu toată cărarea, de la frunte până la ceafă.

— N-aş îndrăzni niciodată de faţă cu doamna Stefania.

— Eşti prea amabilă, stimată domnişoară, într-adevăr, mult prea amabilă. Se înclină din nou, se învârti pe călcâie, îşi răsuci mustăcioara, îşi trase manşetele, îşi îndreptă cravata şi se apropie de Zosia.

— Asta-i o maimuţă făcută pentru rolurile de amanţi. Se scălâmbăiază ca Wawrzek sau ca Władek, ţi-aduci aminte, nu?

Janka încuviinţă din cap, privi undeva înaintea ei şi se depărtă.

— Domnilor, ce-ar fi să facem o partidă de preferans? propuse Orłowski.

— Dacă domnii n-au nimic împotrivă, sunt şi eu de acord, mormăi Świerkoski care, îmbrăcat într-un surtuc negru, ţeapăn şi cu înfăţişarea unui câine nemâncat de două zile, sta lângă Zosia şi se uita la Janka.

— Eu nu joc niciodată, refuză Głogowski.

— Deci... eu, Świerkoski, Zaleski şi poate doamna? se adresă Osieckăi.

— Mă rog. După moartea soţului meu, sfântă fie-i amintirea, asta e singura distracţie a unei biete văduve ca mine... dar poate că vrea şi doamna să joace cu noi?

— O, nu; eu nu cunosc nici cărţile.

Toţi bărbaţii se ridicară, pentru că în camera vecină, a lui Orłowski, se pregătea o măsuţă şi se aprindeau lumânările. Świerkoski se plimba prin încăpere cu mersul lui cotit şi furişat, îi număra pe toţi, combina niscaiva cifre şi se uita mereu când la Jania, care trebăluia prin camera tatălui, şi la Andrzej, adâncit într-o discuţie cu Zaleski, când la Głogowski care sta în mijlocul salonaşului cu mâinile în buzunare, umerii daţi pe spate şi capul aplecat puţin înainte, examinând-o pe Zosia care ciripea la urechea Zaleskăi.

— Cine e de serviciu astăzi, că văd că toţi sunt aici, întrebă Zosia cu naivitate.

— Domnul Babiński şi soţul meu, dar până la douăsprezece ţine locul tuturor.

— Ce mai fac nepoatele dumitale, doamnă Grzesikiewicz, da, nepoatele dumitale?

— Nu le-am mai văzut de anţ... de anul trecut, se îndreptă, Józia a primit nu demult o scrisoare de la ele; păi ce să facă, sunt sănătoase, învaţă...

— Ce drăguţă e domnişoara Janina, nu-i aşa?

— Chiar aşa, doamnă, greu mai găseşti una ca ea, şi înaltă, şi frumoasă, şi învăţată. O adevărată cucoană.

— Da, dar şi domnul Andrzej e foarte frumos, strecură rar Osiecka.

— Păi da, e bun şi el, asemenea feciori nu-i afli pe toate drumurile.

— Am auzit că se căsătoreşte? o cercetă mai departe, zâmbind cu discreţie.

— Ar fi timpul, dar poate să mai aştepte... se fofilă bătrâna.

— Am schimbat bicicleta, acum mi-am cumpărat un Brensbor; când vii pe la mine, o să ţi-o arăt şi dumitale.

— Aha, dumneata dai ocol întruna?... întrebă Głogowski, însemnând cu degetul un cerculeţ prin aer la înălţimea frunţii lui Zaleski.

— Mă antrenez, domnule, îl corijă apăsat. În acest an, am participat la recordul Varşovia-Radom, am sosit al patrulea,

pentru că n-am fost pregătit şi am avut o bicicletă proastă, dar anul viitor voi fi cu siguranţă primul.

— Nu-i de mirare, când ai asemenea picioare promiţătoare! îl ironiză Głogowski liniştit.

— Adevărat! Pune mâna, domnule, să vezi ce muşchi am, de oţel, pe legea mea! Se aplecă şi îşi ciupi pulpele cu mândrie. Uitaţi-vă, domnilor!

— Te credem, te credem pe cuvânt, că ai cele mai grozave picioare din toată Polonia, dar îţi cer o informaţie, ca unui specialist: de ce te antrenezi dumneata, de ce participi la întreceri şi vrei să dobori recorduri?

— Vreau să ajung campion, primul ciclist din Regatul polonez! să cuceresc medalii...

— Da, frumos, dar mai departe?

— Cum, nu-i deajuns să fiu campion? se minună Zaleski de prostia lui.

Andrzej aproape că întoarse capul, văzându-l pe Głogowski că-i strânge mâna serios şi-i spune chipurile emoţionat:

— Domnule, dă-mi voie să fiu primul cure te felicită pentru această realizare, pentru mine este o adevărată onoare să salut în dumneata pe viitorul campion nu numai al Poloniei, dar mai târziu chiar al lumii întregi. Domnule... ţi-am uitat numele... se bâlbâi, apucându-l de nasturele de metal de la uniformă.

— Zaleski! Henryk Marian Zaleski!

— Domnule Henryk Marian Zaleski, perseverează, domnule, când ai un scop atât de măreţ, nu te uita că filistinii şi oamenii cărora le lipseşte ceva aici – îşi ciocăni fruntea cu degetul – îşi bat joc de antrenamentul dumitale, socotindu-l o joacă fără noimă, în care îţi risipeşti timpul şi sănătatea, să nu-ţi pese că unii doctori igienişti au luat atitudine împotriva acestui sport în numele sănătăţii sau că femeile nu-l agreează din cine ştie ce raţiuni numai de ele cunoscute, dă-le cu tifla, domnule Henryk Marian Zaleski, şi atacă pieptiş obstacolele, ca să ajungi campion, mândria ţării şi a conaţionalilor...

— Domnule... domnule... într-adevăr, n-am auzit numele

dumitale...

— Głogowski! Pafnucy Symforian! rosti rar Głogowski şi se uită repede la Jania care, auzind aceste nume, izbucni în râs şi se întoarse cu spatele.

— O, domnule Głogowski, e foarte greu să mai auzi de la cineva un cuvânt de încurajare. Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc foarte mult şi dacă mai treci vreodată pe Bukowiec, te invit la un ceai, să mai stăm de vorbă şi să vezi cum pedalez.

— Oho, eu am avut plăcerea nu numai să văd! interveni înciudat Andrzej, uitându-se la rana acoperite cu un plasture.

— Stimate domnule Grzesikiewicz, se întâmplă, da, bine zic, se întâmplă, ce să-i faci, dar te rog încă o dată să mă ierţi... se înclină, îşi răsuci mustaţa, îşi scoase manşetele, îşi îndreptă cravata şi se duse lângă soţia lui.

— L-ai întors pe dos, l-ai făcut să-şi arate toate mă-runtaiele.

— Domnule, oamenii pot fi întorşi ca şi hainele.

— Şi te distrează s-o faci?

— Nici vorbă, eu îi observ, doar asta-i specialitatea mea.

— Henieczek, dragul meu, cine-i domnul Głogowski?

— Nu ştiu draga mea, ştiu doar că este un om foarte deş-tept şi foarte cultivat, ca să spun aşa. Ai fost pe la copii să vezi ce fac?

— Are Anusia grijă de ei, răspunse agasată.

— Draga mea, du-te, le rog, imediat, şi vezi dacă s-au culcat! şopti apăsat şi tiranic, zâmbindu-i în acelaşi timp cu dulceaţă.

— Domnilor, masa e gata! îi chemă Orłowski, bătând cărţile.

— Dacă aş avea un băiat, eu i-aş alege soţia, pentru că soţul meu, fie-i amintirea sfântă, spunea că până şi fetele cele mai bine educate pot... fi, dacă-ţi spun, să păcălească un bărbat. Oho, soţul meu se pricepea... vin, vin îndată... răspunse cu voce tare şi înciudată, se ridică din fotoliu şi se duse la cărţi, făcând podeaua să se îndoaie sub ea.

— Domnişoară Janina, cine-i domnul Głogowski? Soţul

meu zice că e foarte inteligent...

— E scriitor, dramaturg şi romancier, o lămuri Janka în trecere şi zâmbi.

— Scriitor! îngână aranjându-şi instinctiv părul care-i cădea pe frunte în inele delicate. Dramaturg! zâmbi fermecător. Romancier! îşi coborî pleoapele şi se aşeză lângă Głogowski care începuse să frunzărească albumul de pe masă şi tocmai se uita la fotografia Jankăi.

— Ce faţă minunată, are ceva muzical în expresie, şopti răsucindu-şi verigheta.

— Bine spus! răspunse cu însufleţire. Aşa-i, faţa asta are ceva ritmic. Dumitale îţi place muzica? Te ocupi...

— Puţin, atât cât te poţi ocupa la ţară; e singura mea plăcere.

— Mare, probabil.

— O, extraordinară! S-ar putea trăi oare fără muzică la Bukowiec, printre oameni indiferenţi la ţeluri superioare, la plăceri mai subtile, la artă? O admir pe domnişoara Janina că poate rezista aici, deşi e liberă, pentru că eu n-am încotro, sunt legată de obligaţii... oftă uşor.

— Soţul, copiii! îi ţinu isonul Głogowski.

— Numai visurile despre artă şi speranţa mă mai ţin pe picioare, mă ajută să mă descurc cât de cât în această viaţă cumplită. Dumneata, ca poet, ca artist...

— Şapte de pică fără atu!

— Mă abţin!

— Şapte de treflă!

— Nu joc!

— Şapte de cupă.

— Nu joc, următorul! se auzea din camera în care se jucau cărţi.

— Într-adevăr, cine are speranţă, are totul. Şi continua să răsfoiască albumul, în timp ce Zaleska îşi frângea degetele de nerăbdare şi nu izbutea să găsească un subiect pentru conversaţia pe care voia neapărat s-o conducă ea, în cele din urmă; după o pauză cam lungă, reluă:

— Nuvela *Zacisze* e a dumitale, nu-i aşa?

Głogowski se mulţumi să încuviinţeze din cap, deoarece

nu-i plăcea să vorbească despre lucrările sale.

— E foarte frumoasă! Te rog să mă crezi, domnule, că am plâns-o pe biata Zosia din toată inima. În acest tablou e ceva din melancolia şi tristeţea lui Chopin. Mi-am închipuit că autorul trebuie să aibă părul blond, bogat, ca dumneata, că trebuie să fie bun, trist şi suferind.

— De stomac şi de rinichi! interveni încet. Te voi dezamăgi, doamnă, dar eu nu sunt bun, sunt în schimb foarte vesel şi nu suport melancolia! spuse ironic.

Se uită la el cu ochii larg deschişi, ascultându-i lămuririle cu surprindere vădită.

— Domnişoară Janina, se adresă Grzesikiewiczowa Jankăi care se aşează o clipă lângă ea. Ce e domnul ăsta? arătă spre Głogowski.

— E literat, scriitor! o lămuri în şoaptă.

— Scriitor? La vreo moşie sau la calea ferată?

— Nu, e scriitor care alcătuieşte, care scrie cărţi...

— Ia te uită, un scriitor care scrie cărţi!.... Păi nu arată prea cucernic....

— Nu scrie cărţi de rugăciuni, îi răspunse intrigată de naivitatea ei.

— Atunci altele, de şcoală, ca cele pe care a învăţat Jędruś!...

— Nu, romane, piese de teatru, critică...

— Istorii ca cea despre Magielona[90], aha, acum înţeleg! Scrie şi ziare, nu?

— Scrie, încheie scurt. Domnişoară Zofia, o să răceşti! strigă la Zosia, care deschisese oberlihtul şi scosese capul afară spre peron, fiindcă Staś, neputând să părăsească serviciul, ieşea mereu de la telegraf, se plimba pe sub ferestre şi-i zâmbea pierdut. Închise oberlihtul şi se opri lângă claviatură, răsfoind notele; era atât de aproape de fereastră, încât îl vedea pe geam fără nicio greutate pe Stasio.

— Vă rog să arătaţi cărţile!

— E, nimic deosebit, domnul Świerkoski a pierdut.

— Soţul meu, fie-i amintirea sfântă, spunea totdeauna...

[90] Roman cavaleresc francez tipărit pentru prima dată în 1453.

— Domnule Zaleski, dumneata eşti vinovat, în loc să pui un optar, ai pus un decar.

— Domnule Świerkoski, s-avem iertare, dar eu ştiu ce trebuie să joc.

— Domnule Zaleski!... şuiera tot mai încet Świerkoski şi toată faţa îi tremura, iar ochii gălbejiţi aproape că-i scânteiau, străpungându-l pe Zaleski.

— Muzica reprezintă aripile de arhanghel ale sufletului! declamă cu glasul coborât Zaleska. Plutirea în universul fericirii...

— Cu bărbăţelul şi copilaşii! răspunse Głogowski aproape cu voce tare. Doamnă, poate-ţi desfaci puţin aripile astea, aş vrea să te ascult cum cânţi.

— Bine... dar... privi neliniştită spre soţul ei, se aşează la pian, atinse clapele cu delicateţe, dar se lăsă păgubaşă.

— Poate mai târziu, acum mă simt puţin obosită.

Reveniră la masă, Janka se aşează lângă ei şi începură să discute. Zosia se uita iarăşi pe fereastră. Grzesikiewiczowa îşi pipăia mereu cerceii şi fesul, îşi aranja rochia şi trăgea cu urechea la ce vorbeau, deoarece privirile pe care i le arunca Głogowski Jankăi, înţelegându-se de minune, întrucât Zaleska debita tot felul de copilării care de care mai ridicole, o intrigau şi o nelinişteau stârnindu-i antipatia. Vru să-l cheme pe Jędruś şi să-i spună să stea lângă Janka, dar la gândul că trebuie să se ridice şi să străbată camera sub privirile tuturor, renunţă şi rămase nemişcată.

— Am plusat fără atu, pe memoria soţului meu, e, dacă spun că fără...

— Pe viul Dumnezeu, că n-a auzit nimeni.

— Da, da! N-a auzit nimeni, răsună glasul lemnos al lui Świerkoski.

— Stimată doamnă, aţi uitat, da, bine zic, n-a mai crezut de cuviinţă să ne spună că fără atu, explică amabil Zaleski, scoţându-şi manşetele.

— Ce tot vorbeşti, domnule? Ascultă, dragul meu, eu joc cărţi de mai mulţi ani decât ai dumneata cu totul, şi joc bine; a recunoscut-o până şi soţul meu, sfântă fie-i amintirea, iar acum dumneavoastră îmi reproşaţi o greşeală, e,

dacă spun că o greşeala, apoi e o greşeală! Soţul meu...

— Iertaţi-mă, doamnă, jucăm mai departe şi nu suntem curioşi să aflăm ce gândea despre asta soţul dumitale, sfântă fie-i amintirea, interveni Andrzej, nu prea politicos. Cine joacă, trebuie să accepte controlul. Domnule Zaleski, ia casa de pierderi de la doamna Osiecka.

— Prea bine, luaţi-o, scrieţi, dar respectaţi numele soţului meu, sfântă fie-i amintirea, care...

— Începem, optar de pică! strigă Orłowski şi izbi cu pumnul în masă de săriră în sus sfeşnicele şi scrumierele. Osiecka tăcu, îşi înghiţi lacrimile şi şopti printre suspine:

— Nu particip, domnule Orłowski, dar să ştii că ai să pierzi!

— O să vedem, o să vedem! răspunse Orłowski, bătând nu ştiu ce tact cu piciorul, şi zâmbi cărţilor pe care le ţinea în mână, îşi muşcă barba şi privi batjocoritor prin ochelari, aruncând cărţile pe masă cu putere.

Se înstăpâni o clipă de tăcere deplină, în toată casa nu se auzeau decât fâşâitul cărţilor şi răsuflarea gâfâită a Osieckăi.

Andrzej, care nu mai avea ce face după ce împărţise cărţile, veni şi se aşeză puţin lângă Janka.

— Domnişoară, nu te plictiseşti deloc astăzi, nu ţi-am văzut niciodată faţa atât de vioaie.

— O, aşa-i, e prima zi la Bukowiec, când mă simt cum nu se poate mai bine.

— Trebuie să-i fim recunoscători domnului Głogowski, pentru că e meritul lui...

— De ce se simte ironia în glasul dumitale? O să-ţi spun odată cât bine mi-a făcut acest om, nu-i de mirare deci că mă bucur de venirea lui.

— Mai ales că-ţi aduce aminte de teatru, de vremea de atunci...

— Domnule Andrzej, dacă vrei să mă asculţi, îţi spun totul în două cuvinte: acum urăsc teatrul, iar vremea de atunci n-o blestem, e drept, dar o socotesc o şcoală tristă, o lecţie tragică a vieţii. Ţi-am spus întregul adevăr, mă crezi?

— Te cred, domnişoară, şi-ţi mulţumesc din toată inima!

şopti înveselit.

— Domnule Andrzej! îl chemară la jocul de cărţi.

Îi atinse mâna cu o mişcare mângâietoare, îi aruncă una din acele priviri adânci care exprimau toată dragostea lui şi plecă...

Janka privi în urma lui şi se duse şi ea în sufragerie să supravegheze aranjatul mesei.

— El e gelos, iar eu încep să-i dau socoteală, de ce? se întrebă, şi în inima ei nu era nici mânie, nici indiferenţă totală, ci o recunoştinţă plăcută pentru bunătatea lui.

— Domnişoară Janina, nu pot şi eu să schimb câteva cuvinte cu dumneata, spuse Głogowski cu jumătate de glas, băgând capul pe uşă. La masă, vezi, să-mi păstrezi locul de onoare, cel de lângă dumneata, ca musafir ce mă aflu! se retrase, fiindcă Zosia voia să intre în sufragerie. Coborî însă în coridor şi începu să strige:

— Roch! Roch!

Auzindu-i glasul, Staś ieşi afară. Se împurpura şi-l întrebă cu cea mai nevinovată înfăţişare:

— Voiam să-l trimit pe Roch la calul nostru, să vadă dacă mai are nutreţ în coş. Dumneata eşti de serviciu? Credeam că ai plecat undeva!

— Da, mi-a venit rândul tocmai astăzi, ca să nu pot veni şi eu la familia Orłowski.

— Cred că îţi pare rău, fiindcă este acolo şi doamna Zaleska, iar domnişoara Janina arată splendid astăzi.

— Domnişoară Zofia! exclamă cu reproş luând-o de mână.

— La revedere, la revedere. Roch trebuie să fie pe peron, îi strânse mâna şi fugi.

— Poate că după cină Roch o să aibă grijă şi de calul nostru, trebuie să-i dea apă, spuse la bucătărie.

— Să-l adăp, păi cum, sigur c-o să-l adăp! Ce fată gospodină, ha! ha! gospodină! îngână Roch.

— E şi ea cocoană şi vezi că să gândeşte la cal! adăugă Janowa.

Zosia se strecură în salon, unde se certau cu toţii şi discutau după partida de preferans.

Numai Świerkoski rămăsese la măsuţa de joc cu cărţile în mână şi verifica în şoaptă:

— Bat cu asul! dau o tinerică, dau un decar şi-mi răspunde cu valetul de treflă, dau dama de cupă, plusez cu şapte de treflă bun; dau un opt şi-mi aruncă un as străin... nu aşa!... pun riga de treflă şi-mi strică tot cu asul. Gata, nu mai am nimic din şase!

Lăsă cărţile, ocoli măsuţa de câteva ori şi se adânci iarăşi în meditaţie, supărat că pierduse; se alătură celorlalţi abia când începură să mănânce. Toţi discutau cu aprindere, dar domina basul Osieckăi care-i socotea pe degete cărţile lui Andrzej peste masă, convingându-l că a jucat bine. Świerkoski se împotrivea cu jumătate de glas, Zaleski zâmbea discret, îşi răsucea mustăcioara, îşi trăgea manşetele şi îşi ştergea întruna buzele roşii cu şerveţelul. Transmitea totul mecanic Zosiei care şedea lângă el şi-i făcea mereu complimente de care fata râdea cu hohote, aruncând priviri curioase spre Janka, aşezată mai departe, între Grzesikiewicz şi Głogowski, cu care vorbea încet, când avea timp, fiindcă se ridica întruna să-l dirijeze pe Roch care, îmbrăcat în uniforma cenuşie de sărbătoare, cu vipuşcă roşie, spălat şi proaspăt bărbierit, îndeplinea rolul de lacheu.

Andrzej, cu toate că astăzi îi arătase o atenţie deosebită, şedea în faţa ei şi le prindea şoaptele din ochi. Gelozia îşi înfigea dureros colţii în inima lui, dar se silea să stea de vorbă cu Orłowski care era ciudat de distrat, se scula de la masă, lua farfuriile din mâna lui Roch care transpirase, le ducea singur, se uita împrejur, asculta discuţiile, uneori voia să participe, dar nu înţelegea nimic din ce spuneau. Avea mereu impresia că-i vorbeşte cineva la ureche şi se chinuia, pentru că nu pricepea de unde venea glasul pe care-l auzea. Aşezată lângă el, Zaleska privea melancolic la lumânările aprinse, din când în când îl fixa pe Głogowski sau îi zâmbea soţului şi bătea darabana cu degetele pe şerveţel.

După cină se împrăştiară şi începu o discuţie însufleţită şi dezordonată. Zaleska se aşează la pian şi cântă îndelung.

— Rine, doamnă, dar dumneata cânţi pur şi simplu excelent! spuse Głogowski când sfârşi şi veni la masă.

— N-are nicio importanţă, de vreme ce sunt nevoită să stau la Bukowiec.

— Dumneata trebuie să dai spectacole publice la Varşovia.

— E un vechi vis al meu, din păcate, până acum neîmplinit.

— Recunosc cu toată sinceritatea că nu mă aşteptam să întâlnesc asemenea talent la Bukowiec.

— O, simt de mult că am talent, de mult! şi începu să-i povestească despre spectacolul ei, despre ovaţii, despre flori; repetă cuvintele criticilor muzicali, spuse câţi ani are şi câţi copii, că îi plac culoarea şi parfumul de heliotrop, pralinele pe care verişorul i le trimitea de la Varşovia... Sfârşi aşezându-se din nou la pian; de astă dată cântă o melodie de Tosti, acompaniindu-se din gură, cu un glas nu prea puternic, dar destul de bine format. Toţi o răsplătiră cu aplauze şi mulţumiri.

— Domnule Zaleski, cântă-ne şi dumneata ceva, ştiu că ai un glas foarte frumos, îl rugă Janka şi ceilalţi o susţinură cu toţii, afară de Świerkoski care nu-şi putea ierta că pierduse şi se plimba acum prin salonaş, număra mobilele, lumânările şi oamenii, combina diferite cifre şi le nota pe manşeta şi aşa destul de murdară.

După ce refuză de câteva ori, după cuviinţă, îşi descheie un nasture de la veston, îşi mângâie mustăcioara, îşi scoase puţin manşetele, îşi încordă pieptul, se proţăpi într-o atitudine eroică lângă pian şi cântă cu glas de bariton „Bătrânul caporal”.

— Glasul e bun, foarte scenic. Dumneata nu trebuie decât să mai înveţi şi să apari pe scenă, ai cariera asigurată, îi spuse Głogowski cu totul serios când sfârşi de cântat.

— Henio, ascultă ce spune domnul Głogowski, fiindcă dumnealui, ca literat şi critic, se pricepe de minune şi ar putea să te ajute foarte mult.

Zaleski se simţea în al nouălea cer şi, măgulit, mai cântă

câteva cântece, ca să-i arate lui Głogowski amplitudinea glasului.

După miezul nopţii începură să se pregătească de plecare. Cel dintâi se furişă Świerkoski, deoarece îl văzu pe Roch în sufragerie şi îşi spuse că nu mai trebuie să-i dea bacşiş, în anticameră, pentru că-i ţinea paltonul.

Osiecka, îmbrăcată în pardesiu şi cu pălărioara pe cap, începu să se vaiete.

— Care dintre domni mă conduce şi pe mine acasă, e atât de întuneric, încât mi-e frică singură. N-am venit cu vizitiul, e, dacă spun că n-am venit cu vizitiul, n-am venit! strigă roşind de enervare, deşi n-o contrazicea nimeni. Poate domnul Babiński! adăugă, prinzând din zbor şoapta Zosiei. Dar domnul Babiński e de serviciu.

— Îl schimb eu numaidecât, aşa că se află la dispoziţia dumneavoastră, se oferi Zaleski.

Grzesikiewiczowa o sărută din toată inima pe Janka şi o rugă stăruitor să-i facă o vizită.

Andrzej, în schimb, nu se arătă prea în apele lui, era puţin supărat pe Janka pentru bună-dispoziţia ei, ştiind că, nu el i-o provocase.

XIV

Głogowski avea să doarmă în camera lui Orłowski. În curând gara se cufunda în întuneric şi în somn, doar Stasio şedea pe capra briştei cu Zosia şi mâna încet, fiindcă noaptea era întunecoasă şi pe drumeagul din pădure erau o mulţime de hârtoape şi de rădăcini.

— Te superi că am apelat la dumneata? întrebă Zosia cea dintâi, deoarece Stasio tăcea cu îndărătnicie.

— O, dimpotrivă, mă bucur, sunt foarte fericit, foarte... tăcu iarăşi.

— Ce ai, domnule Stanisław? îl întrebă în şoaptă, luându-l de braţ; bancheta era atât de îngustă, încât se temea

mereu să nu cadă.

— Sunt necăjit, mama mi-a trimis o scrisoare... se întrerupse şi îndemnă calul.

Osiecka, întinsă ca într-un fotoliu pe bancheta din spate, sforăia.

— Mai ţii minte că ai promis să faci tot ce te rog?

— Sigur că da, di, murgule, di! şfichiui energic calul cu biciul.

— Acum te rog să-mi spui de ce eşti necăjit.

— Nu, n-aş îndrăzni, nu pot...

Şi dacă pe mine mă interesează foarte mult... şopti dulce, lipindu-se de braţul lui.

Stasio se înfioră, vru să se depărteze, deoarece răsuflarea ei îi ardea obrazul, dar nu mai era loc. Se aşternu tăcerea. Pădurea foşnea tainic în adâncurile ei negre. Luna arunca luciri aurii peste muşchiul verde, strălucind cu arabescuri fantastice în coaja de pe trunchiurile pinilor, norii zburau repede pe bolta cenuşie şi acopereau lumina.

— Eşti supărată pe mine, domnişoară? o întrebă după un răstimp.

Nu-i răspunse.

— Eşti supărată? repetă plângător şi o luă de mână. Şi-o smulse înciudată.

Staś se întristă şi se rugă cu glas umil să-l ierte. Dar Zosia nu-i spuse nimic, doar când opriră în faţa casei, îi atinse urechea cu buzele şi şopti strângându-l de mână:

— Să vii mâine seară.

Staś se întoarse uluit la gară. Întârzie multă vreme printre şine, privind la ferestrele luminate de la Zacisze; ceva creştea în el cu putere, înaintarea şi fericirea îi umpleau pieptul.

Zaleski dormea pe canapea acoperit cu vestonul, telegraful tăcea. Staś se desculţă de ghete şi se încălţă în papucii brodaţi cu aur; se plimba prin încăpere şi nu putea pricepe ce se petrecea cu el. Înghiţi câteva picături de laur, fiindcă inima îi bătea prea tare, scoase din buzunar scrisoarea pe care o primise astăzi de la mama lui şi o citi încă o dată:

„Băiatul meu! Îţi răspund imediat, deoarece ultima ta

scrisoare pur şi simplu m-a înspăimântat. Cine-i această domnişoară Zofia? De unde o cunoşti şi de cât timp? Unde locuieşte şi cine-i sunt părinţii? Despre aceste lucruri esenţiale nu spui nicio vorbă, îmi scrii numai prostii, că-ţi place foarte mult. Dragă Stasio, nu mai eşti copil, aşadar, fii bărbat. S-ar cuveni să ştii ce trebuie să-ţi placă şi ce nu. Nu uita că pentru un tânăr nu există altă primejdie mai mare decât fetele de măritat. Toate nu se gândesc decât la un lucru, să se căsătorească mai repede, să pună mâna pe vreun prostănac, şi se pricep atât de bine să îmbrobodească un bărbat cu zâmbete, cuvinte şi priviri, încât nici nu bagă de seamă când cade în capcană. Poţi să mă crezi, mă pricep şi eu puţin la asta, am destui ani şi văd câte se întâmplă, iar tu eşti doar un copilandru fără experienţă. Dacă ai flirta puţin cu Zaleska, dacă te-ai strădui să-i placi, n-aş avea nimic împotrivă, pentru că o femeie căsătorită nu e primejdioasă, iar prin ea ai putea să te bucuri de protecţia soţului ei! Dacă i-ai face curte fiicei impiegatului, n-ar fi rău deloc, fiindcă e fiica şefului tău, o domnişoară din sfera noastră şi bogată; dar să-ţi facă nu ştiu cine cu ochiul şi tu să scrii «Îmi place grozav»!? Îţi scriu cuprinsă de tristeţe, pentru că fără să mă întrebi, ai îndrăznit să te uiţi la o fată pe care eu n-o cunosc. Stasio, dacă ţii la mine, să nu te mai duci pe la doamnele acelea, cred că vei respecta dorinţa unei mame care te iubeşte atât de mult şi te roagă s-o asculţi. Îţi trimit bretelele; din scrisoarea ta văd că dacă nu-ţi intrau în carne, te pomeneşti că... îi cereai şi mâna, neastâmpăratule. Îţi trimit şi puţin pateu, e foarte bun, şi o plăcintă cu brânză. Mai mult ca sigur că la doamnele acelea nu mănânci aşa ceva la ceai!

Scumpul meu, cu fetele sărace şi necunoscute trebuie să fii foarte prudent, să te fereşti de ele ca de foc. Unchiul Feluś te sărută. Îţi trimit şase batiste de mătase; le-am cumpărat, pentru că mi-au plăcut foarte mult.”

Aceasta era pricina pentru care se arătase atât de rezervat în discuţia cu Zosia. Se gândea la această scrisoare de dimineaţă. Ezita, se hotăra să n-o mai vadă pe Zosia, dar

de câte ori îşi amintea ultimele cuvinte şi atingerea buzelor ei, tremura de emoţie, ochii bulbucaţi i se umpleau de lacrimi de bucurie şi atunci uita de mamă, de unchiul Felele, de toate. Simţea că nu este în stare să nu se mai gândească la ea, că nu poate să-şi asculte mama, a cărei umbră îi umplea amintirile. Mama, pe care se obişnuise de mic s-o asculte orbeşte, care-i îndruma grijulie fiecare pas în viaţă, îndepărtând din faţa lui toate piedicile şi suferinţele, care-i trimitea nu numai sfaturi cum să trăiască şi să se poarte, nu numai bretele, plăcinte cu brânză şi pateuri, dar era gata să-i facă rost şi de iubite, numai să nu-l scape din mână, să nu-şi piardă puterea asupra lui. Înţelegea imensitatea iubirii ei, dar iubirea pentru Zosia trecea adesea pe primul plan, se trezeau în el porniri de independenţă, se îndrepta cu energie, voia chiar să rupă scrisoarea, să se revolte şi să facă totul în ciuda mamei sale. În cele din urmă, citi scrisoarea încă o dată, o sărută şi se lăsă în voia soartei. Primi şi trimise telegramele cu automatismul de totdeauna, trecu în registre orele la care veneau şi plecau trenurile. Îi spuse lui Karaś câte vagoane să tragă la rampa de încărcare şi doar la răstimpuri ofta, rămânând cu privirea uitată în dimineaţa de toamnă, cenuşie şi ceţoasă, şi la şirurile de vagoane arămii, strălucind de rouă, pe care Karaś le manevra pe linie; asculta fluieratul locomotivei, loviturile tampoanelor, ciripitul vrăbiilor din faţa magaziei. Acum se simţea bine, pentru că nu mai trebuia să gândească; viaţa din jur, împărţită pe ore, măsurată şi activă, care-l silea să meargă de la serviciu acasă şi de acasă la serviciu, îi fixa cu stricteţe perimetrul îndatoririlor.

Se uită pe peron, îl trimise pe Roch să-l anunţe pe Orłowski că trăsura lui Głogowski aşteaptă, dădu în primire serviciul şi se duse să se culce.

Głogowski îşi bău ceaiul în grabă. Orłowski coborî pentru personalul care tocmai sosea.

— Trebuie să plec îndată. Am vorbit de una, de alta, dar, domnişoară Janina, prietenia pe care am legat-o la Varşovia mai există?

— În ce mă priveşte, când îi ofer prietenia cuiva, apoi i-o ofer pentru totdeauna.

— Mulţumesc. Nici eu nu m-am schimbat, deşi îţi spun deschis că mai demult nu credeam în prietenia dintre un bărbat şi o femeie, acum însă ştiu că există, cu toate că eu n-am avut niciun merit, întrucât mie mi-a fost interzis să mă îndrăgostesc, nu-i aşa?

Janka zâmbi ridicându-şi ochii spre el.

— Eu nu te iubesc pe dumneata, cum aş iubi o femeie; te socotesc un suflet mare, un cap scump, o inteligenţă înrudită, a cărei soartă mă interesează, care este legată de a mea prin firele nenumărate ale impresiilor, idealurilor, dorinţelor şi aversiunilor comune. Asta a fost doar o introducere, pentru ca acum să te întreb: pot să ştiu oare totul în ce te priveşte? să te întreb orice?

Nu-i răspunse, încuviinţă doar din cap, dar Głogowski observă umbra care-i întunecă ochii aţintiţi asupra lui.

— Aşadar, spune-mi, domnişoară, ce-ai de gând să faci acum? o întrebă de-a dreptul, înghiţindu-şi celelalte întrebări pe care le avea pe limbă, deoarece umbra aceea îl avertiza că nimeni nu poate spune absolut tot nici măcar celor mai apropiaţi, că fiecare suflet trebuie să-şi aibă ascunzişurile lui de taină, care nu pot fi dezvăluite şi cunoscute.

— Nu ştiu, răspunse serioasă.

— În orice caz, la Bukowiec n-o să rezişti multă vreme, asta o ştiu, doar dacă nu cumva vrei să te căsătoreşti.

— Nu ştiu.

— Nu te gândeşti să te întorci la teatru? o întrebă uimit întrucâtva de răspunsurile iei.

— Nu ştiu... nu ştiu... nu ştiu... nu ştiu încă nimic din ce-o să fac, unde-o să mă duc... În aceste câteva săptămâni am revenit la viaţă, mi-am recăpătat echilibrul şi mi-a fost teamă să mă întreb limpede ce va fi mai departe?... pentru că n-aş fi aflat răspuns nici în mine, nici în... făcu un cerc larg cu mâna. Nu ştiu, parcă m-a luat un vârtej care mă tot învârte mereu şi nu-mi îngăduie să ajung la sforul apei, care să mă poarte fie şi la pierzanie. Toată fiinţa mă îndeamnă

să plec undeva departe, dar încotro? unde? de ce? nu ştiu! rosti în şoaptă, ochii îi alunecară în gol şi un zâmbet dureros i se aşternu pe buzele tremurând de emoţie. Ieri, la biserică, toţi mi-au întors spatele cu dispreţ. Îşi povesteau aproape cu voce tare amănunte despre mine, de-mi venea să intru în pământ de ruşine şi durere, sau să pălmuiesc toată adunătura aceea şi să fug încotro văd cu ochii. O, aici e iadul adevărat! spuse apăsându-şi pieptul şi fruntea. De ce nu m-ai lăsat să mor?

— Era de datoria mea. Viaţa dumitale nu este totuşi o proprietate personală, ci un bun social.

— După ce am băut esenţa aceea, m-am trezit la spital, credeam că nu mai sunt în viaţă. Tata se afla în genunchi, lângă patul meu, şi mă săruta cu ochii plini de lacrimi; atunci am suferit cumplit pentru această viaţă irosită şi am jurat că dacă voi trăi, voi trăi numai pentru el, pentru tatăl meu. Acum însă, când sunt sănătoasă, aş vrea iarăşi să trăiesc pentru mine. Simt că inima mea nu mai este capabilă de sacrificii şi de iubire, fiindcă suferinţa mi-a secătuit-o, astfel că fiecare clipă de viaţă îmi aparţine numai mie şi n-am să las nimănui nimic. Se întrerupse o vreme, uitându-se îndârjită şi posomorâtă la lumea de afară, la văzduhul necuprins care se întindea dincolo de ferestre.

Głogowski suferea, deoarece modulaţiile abrupte ale glasului ei, vorbirea cam dezlânată, nestăpânită, şi răceala pe care o intuia în ea, cu toată privirea înflăcărată şi smulgerile bruşte, îl umpleau de durere şi compătimire. Simţea că se luptă cu ea însăşi, că nici ea nu ştie ce vrea, că cel mai mare duşman al ei era acum propriul eu, revoltat şi neînduplecat, temperamentul ei impulsiv, că toate acestea se frământau în fiinţa ei ca mai demult.

— Am ajuns prea departe, iar dumneata te grăbeşti. Vrei să ştii ce voi face? Domnule Głogowski, tatăl meu este foarte bolnav, va trăi atâta vreme cât voi fi eu lângă el, pentru că trăieşte doar prin mine.

— V-aţi împăcat?

— Da. E omul cel mai bun şi a pătimit atâta din cauza

mea, încât nu-mi este îngăduit să-l mai fac să sufere, n-ar mai putea suporta.

— Nu s-ar putea, în cazul că vrei să întreprinzi ceva, s-o faci cu ştirea şi încuviinţarea lui?

— Ba s-ar putea, dar ce să fac? Să mă întorc la teatru? întrebă mai încet şi un zâmbet amar îi înflori pe buzele palide. Domnule Głogowski, prin câte-am trecut eu acolo, înainte de a încerca să-mi iau viaţa! Nici nu-ţi poţi închipui că există atâta suferinţă şi mizerie, atâta umilinţă. Am vrut să fiu femeie şi n-am putut; am vrut să joc, să mă ridic deasupra mulţimii şi n-am izbutit; n-am fost în stare nici măcar să trăiesc, m-au îmbrâncit în prăpastie, josnicia omenească este cumplită pentru naivele printre care mă număram şi eu, mă număram, sublinie.

— Am auzit câte ceva despre necazurile dumitale, spuse Głogowski încet şi trist.

— Nu mai suport teatrul, n-am talent scenic; după boală s-a rupt ceva în mine, ceva mi s-a stins în suflet, lumea mi s-a întunecat şi până şi arta mi se pare uneori doar o biată jucărie, expresie firavă a frumosului.

— Păcat, pentru că aveam un proiect pe care acum nu mai are rost să ţi-l spun.

— Hai, spune-mi-l, poate fi oricât de extraordinar, de proiecte nu mă tem, visarea este singura plăcere în viaţa mea de acum, fiindcă pentru fapte nu mai am putere.

— Uite ce voiam să-ţi propun: după Anul Nou eu voi intra la teatrul de la Lwów, am şi vorbit acolo, am nevoie să joc eu însumi, ca să cunosc mai bine scena. Am discutat însă şi despre dumneata şi ţi-am făcut rost de un angajament, a fost toată lumea de acord. Între timp, în cele două luni de zile, eu voi medita copii şi-mi voi sfârşi piesa. Cel puţin în ceea ce te priveşte, proiectul rămâne doar un proiect, dar m-am gândit că vei accepta. Acolo e altă lume, oamenii sunt alţii, ar fi mai bine şi pentru dumneata, deoarece acum ai oarecare experienţă...

— O, am destulă experienţă, destulă... izbucni într-un râs uscat, nervos, atât de neaşteptat, încât Głogowski zvâcni speriat de pe scaun.

— Nu e o criză de isterie, nu! Am râs de mine însămi şi în acest fel mi-am luat adio de la trecutul prostesc, ah, cât de prostesc, de la iluzii, de la tinereţe şi de la încrederea în oameni. Continuă, domnule Głogowski, acum că mi-ai deschis ochii sufletului, arată-mi priveliştile minunate...

Głogowski, mişcat, se plimba prin încăpere, râsul şi vorbele ei nu-i plăcuseră, le socotea o farsă sau o criză autentică de isterie, de aceea o cerceta cu luare aminte.

— Nu te uita aşa la mine, nu-mi plac asemenea priviri care doar observă, examinează; mă studiezi ca pe un animal sălbatic sau exotic, strigă impulsiv.

— Mă uit aşa, pentru că nu te mai recunosc, dar să revenim la proiectul meu. Angajându-mă faţă de teatrul de la Lwów, eram sigur că vei fi de acord, fiindcă de acolo ţi se deschide drumul spre lumea întreagă.

— Un balon de săpun minunat, o fata morgana ademenitoare, mi-e frică să mă uit la ea, ca să nu doresc s-o ating cu mâna, iar atunci... ce s-ar întâmpla?

— Aşadar? întrebă, oprindu-se înaintea ei şi uitându-se la ceas.

— Nu ştiu. Toate gândurile de odinioară, toate dorinţele şi visurile de demult sunt şi acum în mine; nu mai cred însă că m-ar putea face fericită. O să mă mai gândesc şi o să-ţi scriu, bine?

— De o mie de ori bine, tocmai asta voiam să te rog şi eu. În decembrie trebuie să ştiu precis dacă mergi şi dumneata sau nu.

— Să mai treci pe la noi, domnule Głogowski, oricât de des. Dumneata însemni pentru mine toată lumea din afara staţiei Bukowiec.

— Bine, când voi găsi câteva ceasuri libere, voi veni.

— La revedere.

— La revedere. Numai să perseverezi în tot ce vei hotărî, domnişoară Janka.

— Mă voi strădui.

Plecă.

XV

La Bukowiec domnea o linişte somnolentă; după plecarea lui Głogowski şi petrecerea de la impiegat, despre care se vorbise ceasuri în şir, urmară câteva zile atât de plictisitoare, încât oamenii mergeau apatici, fiindcă ploile, ceaţa şi umezeala păreau să pătrundă prin piele, înecând în plictiseală, mohoreală şi urât minţile şi sufletele.

Orłowski suferea cumplit din cauza ploilor. Crizele reumatice îl ţintuiau la pat, aşa că zăcea toată ziua, gemea de durere şi blestema pe toată lumea. Ca să-i îndulcească suferinţa cât de cât, Janka îi citea cu voce tare, dar în curând nu mai avu ce. Orłowski o rugă odată să-i citească *Père Goriot* de Balzac, pe care-l cunoştea foarte bine; o făcea înadins, voia să-i citească, pentru că simţea că nu-i face plăcere, îşi astupă gura cu pătura, ca să nu geamă, dar ascultă, fără s-o slăbească din ochi şi durerea, trista istorie a iubirii de părinte, nerecunoştinţa fiicelor, înfăţişată atât de autentic, îi smulgeau blesteme răguşite, se zbuciuma ca un nebun, se ridica în capul oaselor, o întrerupea, se plângea de copiii nerecunoscători, dar înainte de sosirea personalului se muie şi începu s-o roage pe Janka cu blândeţe:

— Copila mea, pune ceva pe tine şi treci pe la casierie, pentru că suntem siguri că mormolocul ăsta de Zaleski nu vinde bilete. Îşi fac de cap, leneşii! se lovi cu pumnul într-un picior.

— De vreme ce te înlocuieşte pe dumneata, înseamnă că tot el şi răspunde.

— Răspunde, răspunde, e, numai noi răspundem! Janowa, uniforma!... Mă duc eu!

— Uite, mă duc chiar acum! cedă Janka, văzând că era gata s-o facă, şi plecă îndată.

— Ei, ai găsit casa închisă, el mergea pe bicicletă, iar pasagerii au plecat fără bilete, pe gratis? Am ştiut că aşa se va întâmpla! spuse când Janka reveni.

— Dimpotrivă. Au fost doar câţiva călători, i-am văzut când îşi cumpărau biletele la casă.

— Mâine luăm serviciul în primire. Trag mâţa de coadă, pe Dumnezeul meu. Azi noapte am auzit foarte bine când şi-a scos bicicleta de la expediţie, da, Zaleski s-a antrenat. Se petrec nişte lucruri acolo! Asta n-o iertăm, a, nu! izbi iarăşi cu pumnul în genunchi, pentru că-l dureau grozav încheieturile. O să facem nişte raporţele clasa-ntâi! zâmbi, îşi muşcă barba şi continuă să asculte, dar verifica în gând registrele de la casă şi condicile, descoperea nereguli, neglijenţele pe care le făcuseră Zaleski şi Stasio, şi întocmea în minte un raport aspru.

Janka citea cu glasul uscat, plictisit şi aţâţat; cele câteva zile de veghe neîntreruptă, ciudăţeniile şi capriciile tatălui, care deseori erau nebunie curată, o făcuseră să-şi piardă răbdarea. De multe ori nu mai spunea: eu, ci: noi, pronunţând cu gravitate pluralul pronumelui. O cuprinse frica, amintindu-şi deodată seara când Orłowski se certase cu el însuşi.

Sfârşi cartea şi vru să plece, se simţea foarte obosită şi-i era somn.

— Nu pleca, vreau să rămâi! ţipă brusc.

În aceste câteva zile, vechea asprime îi revenise cu asupra de măsură. Când i se părea că Roch merge prea încet, arunca furios cu ghetele după el.

Janka se aşează apatică.

Tocmai atunci Janowa aduse ovăzul prăjit pentru comprese şi se uita la el cu ochii înlăcrimaţi de compătimire.

— Ce înseamnă asta? Ce, crezi că dau ortu’ popii de te smiorcăieşţi aşa, cotoroanţo!

— Îm’ pare şi mie rău că sunteţ’ bolnăvior.

— Proastă mai eşti, pe Dumnezeul meu... nu pe mine mă doare, ci pe el... auzi?

— Păi cum să n-aud, da’ ştiu că doare, n-ar fi bine să punem oblojeli cu făină de hrişcă sau să chemăm o vrăjitoare! La Krosnowa e una bună şi de bube rele, şi de dureri de şale, şi de reumatizme, să ungă locu’ cu v-o alifie...

— Proasto! Janka, dă-o afară pe vidma asta, că nu mai

suport, latră ca o căţea bătrână!

Smulse compresele de pe picioare şi i le aruncă Janowei în faţă cu turbare.

— Pleacă odată, că pe Dumnezeul meu... vru să arunce cu sfeşnicul, dar se apucă brusc de genunchi şi se prăbuşi pe pat gemând şi blestemând.

Janka îi auzi multă vreme prin uşă gemetele, protestele energice şi loviturile de pumn în perete sau în pat. Înfricoşată de evoluţia bolii, scrise doctorului, amintindu-i promisiunea de a se ocupa de trimiterea unui ajutor pentru tatăl ei.

Nu-l mai contrazicea cu nimic pe bolnav, îndurându-i tăcută şi aparent nepăsătoare cuvintele grele, nu o dată, jignitoare, pentru că vedea cât suferă; în adâncul sufletului însă, afară de frica de ceea ce s-ar fi putut întâmpla cu el, simţea că-şi pierde răbdarea, totul dura atât de mult şi evolua atât de încet! Gând rămânea singură, se gândea la proiectul lui Głogowski, îşi cerceta propriul trecut şi se înflăcăra treptat la gândul întoarcerii pe scenă; o înspăimânta însă o umbră neînţeleasă, nu era teamă, ci convingerea de o clipă că teatrul îi este acum destul de indiferent; se străduia să reînvie vechile visuri, dar nu mai dorea atât de aprig să joace, ca odinioară.

— Domnişoară, te rog şi eu ceva, îi spuse Janowa sărutându-i mâna.

— Vorbeşte!...

— Povestea aia cu Góra, sau cum îi zice, pe care ai citit-o astăz', e adăvărată sau au închipuit-o numa' aşa în joacă? Păi cum să poate ca un ditamai bogătan să dea totu' fetelor şi să n-aibă cine-l îngroapă? Să nu-i cumpere îmbrăcăminte şi să nu vie niciuna să-l vadă înainte de moarte?... Mie mi să pare că nu e adevărat. Se miră încet şi se uită în ochii Jankăi, de parcă voia ca aceasta să-i confirme propriile îndoieli.

— Totul este adevărat, aşa se poartă copiii cu părinţii lor! răspunse Janka, bucurându-se parcă de lacrimile care curgeau din ochii slujitoarei.

— Nu e bine, nu aşa ne-nvaţă Dumnezău, asăminea copii

ar trebui răjghinaţ’ cu caii, spuse adânc îndurerată. Păi dacă copiii să poartă aşa cu părinţi’ lor, atunci însamnă că a venit sfârşitu’ lumii.

— Bine, dar şi la ţară se poartă tot aşa. Îl cunoşti şi tu pe Socha din Ługi, le-a dat copiilor toată averea, şi ei l-au gonit din casă, lăsându-l să trăiască din cerşit.

— Îl ştiu, şopti încet, şi ştiu că Dumnezău o să-i pedepsască greu în copiii şi dobitoacele lor, da’ şi oamenii sunt proşti. Păi un ditamai boieru’, care avea atâta bănet, de fetele lui erau ca neşte regine, şi atât de învăţate, cum să facă ele aşa cu tată-l lor?...parcă nu-mi vine să cred, domnişoară, şi mă doare inima... clătină din cap, nevenindu-i să creadă, fiindcă îşi aduse aminte de propria fiică crescută de boieri şi atât de deşteaptă. Anusia mea n-ar face aşa, o, nu! adăugă ştergându-şi lacrimile cu mâna.

Închise uşa, stinse lumina şi zăbovi mult în genunchi înaintea icoanei atârnate deasupra patului, cufundată în rugăciuni fierbinţi pentru fata ei.

Janka ajunsese într-o stare când se supăra din orice: Janowa o înfuria pentru că mergea ca o vacă, legănându-şi burdihanul şi răşchirându-şi picioarele, şi pentru că avea încredere în fiica ei; era supărată pe tatăl ei, Roch o enerva fiindcă era idiot, Zaleski pentru că părea prost, Zaleska fiindcă avea aspiraţii superioare şi nu avea grija de copii – toţi şi toate îi stârneau mânia. Plângea de ciudă din cauza ploii care cădea cu ţârâita de câteva zile, scurgându-se în dâre murdare pe geamuri, pentru că nu putea să iasă afară din casă; era atât de chinuită, încât nu-l primi nici pe Grzesikiewicz de câteva ori la rând. Nu mai voia să vadă pe nimeni. Arunca într-un colţ bileţelele parfumate de la Zaleska, fără măcar să le mai deschidă. Se plictisea şi se zbuciuma, deoarece nu se putea hotărî să accepte proiectul lui Głogowski şi nici n-avea curajul să renunţe la el.

Întâmpină cu bucurie ziua următoarei vremea era frumoasă, nu mai ploua, şi soarele strălucea pe cer. Orłowski se dădu jos din pat cu mare greutate şi plecă la birou; aproape imediat îi auzi glasul pe peron. Ţipă la ţăranii care cărau piatră pentru Świerkoski, se certă cu Karaś care

şedea nepăsător pe tender, legănându-şi picioarele şi fluierând. Alergă la macazuri, scoase nisipul cu degetele dintre terminale şi şinele laterale şi se repezi cu pumnii la acar, certându-l pentru neglijenţă în serviciu. Acarul, încordat ca un arc, cu mâna la şapcă, încercă să se dezvinovăţească, dar impiegatul îl pălmui şi fugi în celălalt capăt al staţiei. Nu veni nici măcar la masa de prânz, dispuse să i se aducă mâncarea jos, la birou, unde se închise cu cheia şi scrise o mulţime de rapoarte împotriva tuturor.

Spre seară, pământul se zvântă puţin şi Janka se duse la pădure.

Ziua era foarte călduroasă şi liniştită.

Pădurea sta încremenită, înfăşurată în aerul albastru, doar deasupra mlaştinilor se târau aburi sticloşi. Pe măsură ce înainta spre mijlocul pădurii, tăcerea din jur i se strecura tot mai mult în suflet liniştind-o. Mergea tot mai departe fără să se uite încotro merge, fără să ştie nimic. Intră printre puţurile de turbă, părăsite acum şi prăbuşite; pământul se scufunda sub picioarele ei şi duruia surd, ochiurile de apă neagră, asemenea plăcilor de bazalt lustruit, pătate de mucegai ruginiu, luceau tainic în pământul frământat, roşcat, înconjurate de brazi putreziţi, galbeni şi smocuri uscate de ferigă, care se agăţau disperate de trunchiurile mucezite, sugându-şi viaţa searbădă din aceste cadavre.

Umbla fără ţel. Se aşeza pe mormanele de turbă fărâmiţată de ploi, se pierdea în depărtarea nemărginită parcă într-o parte sau privea spre colinele joase, care întretăiau orizontul cu o linie vălurită, cenuşie, deasupra căreia se înălţa încet un soare roşu, uriaş, fără raze; la luncile secate peste care alunecau raze arămii ca nişte şerpi uriaşi, la puţurile prăbuşite strălucind de apă ca nişte ochi însângeraţi; la dârele subţiri de fum care se destrămau printre tufişuri ca nişte pânze de păianjen; sau la pădurea din partea cealaltă, unde înnegreau scheletele goale ale arinilor, deasupra căreia se rotea un cârd uriaş de ciori croncănind.

Acum privea lumea cu oarecare detaşare şi resimţea

amărăciunea singurătăţii. Se simţea singură. Vedea în jurul ei o lume-vrăjmaşă, rea şi puternică, şi aceste mii de firişoare care uneau totul, înfăşurând-o din ce în ce mai des şi mai strâns, de nu mai putea să scape. În zadar încercase odată să le rupă, călcând totul în picioare, pentru că acum simte din nou legătura apăsătoare cu tot ce există în jur şi aproape ştie că altfel nu se poate trăi. Se cutremură.

Prin locurile joase se tăiau trestia galbenă şi păpurişurile uscate; hârşcâitul gresiei pe ascuţişul coaselor se auzea până la ea. Hârşcâitul acesta îi strecura răceală în suflet, învălmăşea totul şi o teamă nelămurită îi strângea inima.

Se întoarse iarăşi în pădurea mare. Izbea cu băţul în trunchiurile putrede, reteza cu piciorul muscariţele pălite, care se înclinau ca nişte pălării pe sub copaci, şi mergea fâşâind prin frunzele uscate ce acopereau potecile şi drumurile înguste.

Pădurea începea să moară; mestecenii galbeni ca ceara lumânărilor de îngropăciune îşi iroseau ultimele frunze ce semănau cu nişte lacrimi uriaşe, care şiroi au prin pădure, se agăţau prin verdele închis al brazilor, spânzurau prin fagii roşii şi cădeau pe pământ în toamna mohorâtă, searbădă şi cenuşie. Trunchiurile pinilor străluceau ca ambra aprinsă în soarele care răzbătea în şuviţe lungi dintr-o latură şi învâlvora cu luciri sângerii adâncul pădurii toropite de linişte.

Păsările nu mai cântau, gâzele nu mai bâzâiau, florile nu mai împrăştiau arome şi nici lăstarii fragezi, nu mai pulsa viaţa tânără, totul se cufunda treptat în amorţeala iernii, învelindu-se parcă în îngândurarea grea a somnului şi a tăcerii; cârduri de ciori urcau în tării, fâlfâind încet din aripi sau, cârâind ascuţit şi dureros, se aşezau pe copacii goi, băteau din aripi şi croncăneau cântecul trist al toamnei, apoi iarăşi se înălţau şi se roteau peste pădure atât de sus, încât pe fondul palid al cerului semănau cu un rotocol de funingine; când şi când o pală de vânt rece se năpustea asupra pădurii nu se ştie de unde, izbea coroanele, înfiora pădurea trezind-o parcă şi se domolea prin desişuri, doar copacii uriaşi se mai legănau tot mai somnoros, mai încet,

frunzele rupte şi ramurile cădeau pe jos, iar melancolia, în tihna şi amorţirea din jur, plină de ecourile care mureau, de suspine, fâşâit şi trosnete, inunda pădurea întreagă.

Janka se aşează pe ridicătura de pământ, care cândva, cu veacuri în urmă, în timpul năvălirii nu se mai ştie căror duşmani, slujise probabil drept adăpost, fiindcă era înconjurată din toate părţile de mlaştini de netrecut, acum pe jumătate secate şi acoperite cu păduri sau transformate în zăcăminte de turbă. Era o înălţime nu prea mare, cam cât o şură de fin răsturnată, înrămată parcă în lespezi mari de gresie decolorată, a căror albeaţă le făcea să lucească asemenea unor tigve de uriaşi, crăpate, printre tufele scunde de ienupăr care năpădiseră locul. Lumânăricile pestriţe, uscate, stăteau ţepene şi moarte, doar aproape de pământ mai priveau ca nişte ochi ultimele flori galbene. Ridicătura emana tristeţea ruinelor vieţii stinse demult, ca un cimitir părăsit, uitat. Prin satele din împrejurimi se şoptea că locul e necurat, că în nopţile cu lună apăreau o groază de stafii, iar în partea dreaptă, unde se înălţau lespezi mari de granit, acoperite de muşchi, prăbuşite într-o grămadă dezordonată şi înconjurate de tufărişuri de netrecut de spini, mălini sălbatici şi mure, pământul se deschidea spre lăuntrul colinei pline de peşteri, bogăţii şi suflete care-şi ispăşeau pedeapsa.

Janka se întinse în vârf, pe plăcile uriaşe, albe, care zăceau în iarba uscată ca nişte lespezi de mormânt, îşi aţinti privirile la cer şi uită de toate; nu mai simţea nimic.

Soarele scăpăta; jos, aproape de pământ, se alungeau ceţurile şi întunericul, iar pădurea întreagă se învâlvora în strălucirile apusului, parcă poleită cu aramă care se răcea, plină de luciri ruginii, de purpură şi violet. Departe, de dincolo de coline, unde coborâse soarele, irumpeau stâlpi uriaşi de flăcări, ca şi când pământul luase foc de cealaltă parte şi însângera jumătate de lume cu aura purpurie.

Lumina păli cu încetul şi se micşoră, jariştea portocalie deveni galben-verzuie, se contopi cu albastrul cenuşiu al cerului spre apus şi începură să apară stelele, palide ca florile de crin, acum când ziua se lupta cu noaptea; din

mlaştini, din ape şi adâncurile pădurii se ridica răceala înserării şi aşternea peste pământ întunericul.

Cu mâinile sub cap, Janka zăcea nemişcată, uitându-se la stelele care-i luminau drept în ochi. Se odihnea, sorbind parcă fără să ştie din infinit puterea de a exista mai departe; se lăsase parcă în seama spaţiilor înfricoşătoare la care privea, a naturii agonizânde şi a nopţii care-şi întindea linţoliul din ce în ce mai negru peste pământ. Se contopea cu universul şi erau clipe în care simţea că o adiere îngheţată îi pătrundea sufletul pulverizându-l, că viaţa ei vegetală moare şi se descompune; că toate aceste rădăcini pe jumătate moarte ale copacilor şi ale ierburilor, pădurea întreagă, liniştea, văzduhul şi întunericul îi pătrund toată fiinţa şi încep să-i sugă sevele vieţii...

Îşi reveni, pentru că un cârd mare de ciori începură să se rotească în ocoluri uriaşe deasupra ei. Coborau din ce în ce mai mult şi parcă le auzea fâlfâitul aripilor; cârâiau încet, dar atât de ameninţător, încât se cutremură de spaimă, deşi nici măcar nu se clinti. Se lăsară apoi atât de jos, încât acum simţea pe faţă mişcarea aripilor şi vedea ciocurile tari, ascuţite, care se întindeau hrăpăreţe, ochii rotunzi, gălbui, luceau ca putregaiul; se înfioră, avea impresia că mii de gheare şi de ciocuri se reped la ea din toate părţile şi i se înfig în carne; dar nu se putea mişca, zăcea ca moartă, hipnotizată parcă de mii de ochi care o străpungeau cu lăcomie, de fâlfâitul aripilor şi de croncăniturile scurte, răguşite, care o acopereau ca un nor ameninţător; abia când câteva ciori mai îndrăzneţe coborâră în apropiere şi se repeziră la faţa ei cu aripile desfăcute şi priviri crude, sări în picioare; tot stolul negru se împrăştie în toate părţile şi se aşeză în copacii din jur, croncănind jalnic a pagubă. Janka plecă îndată acasă, pentru că în pădure era întuneric deplin.

Dar când ajunse acasă şi se aşeză pe un scaun în camera ei, izbucni într-un plâns nervos, cu suspine. Nu ştia ce are, de ce plânge, dar nu se putea stăpâni.

— Domnişoară, Doamne sfinte, ce s-a întâmplat, domnişoară? Isuse milostiv, de ce plânge copila asta dragă? o

căina Janowa cu ochii în lacrimi, sărutându-i mâinile şi picioarele; dar Janka nu era în stare să se liniştească, nu putea să-şi stăpânească lacrimile care-i curgeau şiroaie. Plânse aşa multă vreme şi cu suspine, încât Janowa nu mai ştia ce să facă; îi aduse ba vin şi prăjituri, ba ceai şi ultimele ziare, ba apă; o frecă şi pe faţă cu spirt, în loc de colonie, pentru că avea mai multă încredere în el. În cele din urmă, cedând simpatiei şi compătimirii materne, uitând că nu era decât o servitoare, se aşeză lângă ea, o luă de brâu, o strânse la pieptul ei simplu şi cinstit şi începu s-o mângâie cu vorbe şi nume dulci, s-o liniştească, s-o îmbărbăteze.

— Copiluţă dulce, fetiţa mea a mai scumpă, domnişoară dragă, păi nu măi plânge şi nu te măi zbuciuma, că rău' o să treacă şi Maica Precesta şi Isus drăguţu' o să-ţ' dea atâta bine şi noroc, că o să-ţ' fie prea destul. Nu măi plânge, regina mea, nu măi plânge... că lumea toată să trece, numai mila Domnului nu să trece.

O duse în pat, o dezbrăcă, o culcă şi o înveli; umblă în vârful picioarelor pe lângă ea, iar după ce sfârşi în grabă treaba la bucătărie, se aşeză în prag pe un scăunel cu ciorapul în mână şi-i veghe somnul adânc, uitându-se la ea cu credinţă şi dragoste de câine. Avea lacrimi în ochi, pierdea întruna ocheţii, dar rămânea locului, îngânând litanii lungi pentru Janka; inimii ei i se părea că e Anusia. Întârzie până noaptea târziu, dar văzând că Janka nu se trezeşte şi doarme adânc, liniştită, se duse la bucătărie. Scoase de pe perete icoana Maicii Domnului de la Częstochowa, o puse pe ladă şi se întinse cu faţa în jos în formă de cruce, rugându-se fierbinte pentru Janka şi pentru Anusia ei, în cele din urmă, pentru una singură, atât de mult se contopiseră în inima ei, încât nu mai ştia să le deosebească.

XVI

A doua zi, dimineaţa, Janka se simţi mai liniştită, plânsul de ieri îi smulsese din suflet amărăciunea şi iritarea zilelor din urmă, umplându-i inima de resemnare şi tristeţe.

Zaleska o rugă printr-o scrisorică mirosind a heliotrop să-i împrumute tacâmurile, fiindcă astăzi aveau să vie sigur la ei verişorii aceia bogaţi, pe care-i aşteptau de atâta vreme. Dealtfel, veni ea însăşi la cinci minute după scrisoare.

— De câteva zile mă tot ţin să vin la dumneata. Am un proiect grozav! Dar, domnişoară Janina, nicio vorbă nimănui, bine? i se aruncă de gât şi o sărută.

— Şase cuţite şi şase furculiţe, ce mai, tacâmul întreg şi garnitura de masă. După ce ia salariul, soţul meu se duce la Varşovia şi o să cumpere de acolo. Nu vorbeşti cu nimeni de proiect, nu-i aşa?

— Nu ştiu încă nimic, răspunse aproape cu asprime, deoarece Zaleska începea s-o plictisească.

— I-am scris vărului meu să se străduiască să-l mute pe soţul meu la Varşovia, la direcţie; e un om cu multă influenţă şi se arată foarte binevoitor cu noi, îşi lăsă capul în piept pentru o clipă. Dacă gândul meu se realizează, soţul ar putea să ia lecţii de canto în orele libere.

— La ce bun? întrebă fără prea multă plăcere, aproape supărată.

— Domnişoară Janina, Henio are un glas splendid, ar putea ajunge cântăreţ, dacă ar învăţa, iar eu aş putea să mă fac cunoscută în acest timp. Aş cânta mai întâi la Asociaţia muzicală, apoi mi-ar organiza un concert la primărie şi aş face rost de bani, ca să studiez în străinătate.

— Doamnă, dumneata vorbeşti serios? întrebă Janka impulsiv, iritată de această certitudine naivă a succesului, de acest optimism într-o lume din care ea ieşise strivită de dezamăgire.

— Foarte serios. De ce ţi se pare imposibil? întrebă cu glasul tremurător.

— Dragă doamnă. Nici nu-mi trece prin minte să neg că dumneata ai talent, nu se putu abţine să nu zâmbească batjocoritor. Dar la Varşovia, unde atâtea glorii autohtone şi străine luptă pentru succes, mi-e greu să cred că dumneata

te vei putea ridica deasupra nivelului comun. Cunoşti şi dumneata lumea de acolo; cunoşti greutăţile nebuneşti pe care trebuie să le învingi, lupta grea, cel mai adesea sterilă, pe care trebuie s-o duci, ca să izbuteşti cât de cât, şi totuşi vrei să pleci la Varşovia! La urma urmei, hai să presupunem că verişorul, sublinie acest cuvânt, îţi organizează un concert reuşit din toate punctele de vedere, fiindcă se pricepe probabil s-o facă, dar ce urmează după aceea?

— Voi munci mult, ca să mă afirm.

— Nu va fi aşa, ci cu totul altfel, soţul dumitale va învăţa mereu, iar dumneata te vei chinui mereu, te vei chinui şi vei suferi până la moarte, spuse apăsat.

— Se prea poate, dar cel puţin mă voi chinui în lumea pe care o visez şi fără de care n-aş putea trăi. Lacrimile începură să-i şiroiască pe faţă. Ştii şi dumneata cât de înfiorătoare este viaţa de aici, fără un ţel, numai aşa, să mai treacă încă o zi. În plus noi suntem săraci, salariul soţului abia ajunge pentru el, şi dacă n-ar fi ajutorul verişorului, n-am avea ce mânca; cu oarecare succes, el pe scenă, eu pe estradă, vom avea venituri mult mai mari. Pe de altă parte, verişorul nostru a şi...

— O, aşa-i, o să faceţi avere! O să locuiţi într-o singură cameră la etajul patru şi o să mâncaţi de prânz o dată la două zile. Eu cunosc viaţa asta, m-am înfruptat din desfătarea asta pe care ţi-o dă arta, m-am înfruptat cu atâta lăcomie, încât mi-a rămas în gât.

— Domnişoară Janina, de ce vorbeşti aşa? Dumneata îmi distrugi puterea şi încrederea în viitor, spuse printre suspine.

— Pentru că te cunosc prea bine, doamnă. Eşti o biată pasăre care vrea să zboare peste ocean, de aceea îţi spun: o să te îneci, fiindcă după câte mi se pare mie, soţul dumitale n-are o voce grozavă cu care să faci ceva pe scenă; vocea lui este foarte bună într-un salonaş de la Bukowiec, dar atâta, una dintr-un milion. Îmi pare rău de dumneata şi pentru că am oarecare experienţă, am vrut să te previn, să-ţi arăt viitorul fără înflăcărare, fără iluzii, fără fard!

— Mulţumesc, mulţumesc, domnişoară, dar îmi voi urma

destinul, voi pleca, rosti cu hotărâre, îşi şterse lacrimile şi ieşi fără să-şi ia la revedere.

— Gâsculiţa, vrea să cucerească lumea şi s-o stăpânească! îngână Janka ironic. Se înfuria la gândul că o femeiuşcă proastă visează la aceleaşi lucruri la care visase şi ea cândva, ca şi acum. Nu, nu voia să-i recunoască nici măcar talentul, cu toate că-l intuia în ea, pentru că ceva, ce semăna cu invidia, îi sfâşia inima cu gheare ascuţite. Începu să se preumble prin casă. Da, aşa e pe lume, te miri cine triumfă, dobândeşte totul, iar ea? gândea, ea, care îşi investise întreaga viaţă în visuri a căror înfăptuire o costase atâtea lacrimi şi dezamăgire, ea va rămâne în acest fund de provincie şi se va căsători cu un ţărănoi?

Împinse cu mânie scaunul care îi sta în drum. Îi va naşte plozii, va avea grijă de gospodărie, va trăi în această lume care o pălmuise duminică la biserică, va zâmbi acestei ţărănoi zbârcite, mama ei, care trudise cândva pe moşie lao-laltă cu servitoarea ei, îi va spune tată! unui beţivan care bătea toate circi umile din împrejurimi şi va fi soţia unui băiat de cârciumar, a lui Grzesik!

Îmbrânci iarăşi un fotoliu, de se opri în peretele de vizavi. Da, ea trebuie să trăiască aşa? Şi de ce, mă rog, de ce? Ca să umble cu cheile la brâu, în papuci călcaţi la spate, pe la cocinile porcilor, să supravegheze mulgerea vacilor şi să hărţuiască argaţii, iar duminica să se adune la biserică, să primească din când în când acasă toată adunătura asta de prostănaci şi de cretini, acest cârd de gâşte bârfitoare şi să se ascundă mereu, să-şi pună strajă sufletului şi propriului trecut, pentru ca niciun ecou să nu ajungă la aceşti inşi cumsecade, fiindcă i-ar putea striga în faţă: comedianta, actriţa! Să se închircească astfel, să-şi înăbuşe propriul suflet, toate aspiraţiile spre orizonturi mai largi, toate visurile care voiau ceva mai mult decât blidul de mâncare, să decadă astfel, încât să poarte fără murmur jugul unei vieţi de nimic?

— Eu să fac asta? Eu să trăiesc astfel? Eu? O, nu, nu, nul... strigă cuprinsă de revolta sufletului care-şi simţea propria forţă. Nu! N-are decât să se scufunde lumea, să se

prăbuşească totul în jurul meu, mi-e totuna, eu mă voi duce acolo unde vreau, voi trăi din plin, acolo unde n-o să-mi spună nimeni: nu se poate, nu se cuvine, nu e voie!

Gândurile ei, ca nişte păsări speriate de erete, se împrăştiată deodată şi se învălătuciră haotic în scene felurite, amintiri, culori şi glasuri; sufletul i se clătina parcă în puterea unui vifor năpraznic şi zbura în lumea visată, jinduită, plină de soare şi de realizări, de viaţă largă şi slobodă.

Se aşeză şi rămase aşa multă vreme, chibzuind totul la rece.

— Da, mă duc la teatru, talent am... trebuie să am. Îmi iau banii de la dotă, ca să nu mai rabd de foame. Mă duc la teatru! Rosti cu voce tare şi prin minte începură să i se perinde siluetele oamenilor cunoscuţi la Varşovia; ale artiştilor, păsămite, care alcătuiau teatrul, şi ale spectatorilor care formau publicul, şi toate necazurile şi amănuntele prosteşti din viaţa lor de fiecare zi, pe care le vedea acum în adevărata lumină; certurile veşnice şi intrigile, josniciile, mocirla încărcată de noroiul imoralităţii, o lume întreagă de isterici, nemernici, înrăiţi până în măduva oaselor, aşa cum îi vedea acum. Iar publicul, o mulţime constituită din inşi ca Zaleski, Grzesikiewicz, Babiński, Świerkoski şi atâţia alţii, o masă de prostănaci, sălbatici şi barbari, care îşi căutau la teatru pradă pentru nervii tociţi, senzaţii tari şi distracţie.

— Bufoni, manechini şi vite... Nu, nu mai ştiu nimic! şopti apăsată de această revelaţie; nu se mai putea dezbăra de sentimentul de repulsie adâncă şi dispreţ pe care-l nutrea pentru teatru; cu toate acestea, se decise totuşi să plece. Indiferent ce se va întâmpla, numai să se întâmple odată şi cât mai repede, fiindcă voia să plece înainte ca Grzesikiewicz să îndrăznească să-i ceară iarăşi mâna. Acum nu se mai gândea la tatăl ei, dar de Andrzej îi părea puţin rău, deşi nici ea nu ştia de ce, se simţea parcă vinovată faţă de el.

Era atât de preocupată de aceste gânduri şi proiecte, încât a doua zi se purtă destul de aspru, brutal chiar în relaţiile cu oamenii; o antipatie evidentă manifestă îndeosebi faţă de Świerkoski care se străduia s-o întâlnească în plim-

bările ei, venea în fiecare zi pe la ei de când se înzdrăvenise Orłowski şi sta seri întregi cu Andrzej, jucând domino cu impiegatul, distrând-o pe Jania cu isprăvile sălbatice ale câinelui, sau frânt în două pe scaun, nouros, tăcea toată seara, ciupindu-şi barba şi sfredelindu-l pe Grzesikiewicz cu ochii lui gălbejiţi.

— Află, domnişoară, că am câştigat cu piatra cinci sute de ruble în trei luni, îi spuse odată în loc de bună ziua, cu glasul tremurător, spart de bucurie.

— Şi cât mai vrei să câştigi? îl întrebă batjocoritor.

— Pe puţin o mie, sau poate chiar două! zâmbi gândindu-se cu drag la această sumă.

— Ei, şi pe urmă, cum ai de gând să mai câştigi?

— Cu orice s-o putea. O să cumpăr lemn de construcţie de la Grzesikiewicz şi o să-l transport la Varşovia întreprinderilor de dulgherie. Asta la început, iar mai târziu, vreau să mă apuc de comerţul cu grâu; evreii au câştigat în acest an sume uriaşe, de ce n-aş câştiga şi eu, nu?

— Într-adevăr, de ce, de ce n-ai face şi dumneata avere?

— Voi face, domnişoară, ai să vezi! îşi băgă mâinile în mâneci şi o privi cu o duioşie sălbatică, lupească.

— Atunci n-o să mai lucrezi la calea ferată.

— Nu.

— Probabil că va trebui să te căsătoreşti, ca să nu putrezească milioanele prin lăzi, îi spuse veselă, dându-i paharul cu ceai.

— Da, trebuie să mă căsătoresc mai repede, şi chiar am s-o fac... răspunse rar şi se uită în ochii ei foarte duios şi semnificativ.

— Căsătoreşte-te, domnule; la drept vorbind, ce mă interesează pe mine toate astea? se miră sfidându-l, enervată de ochii lui galbeni pe care-i simţea mereu alunecând pe faţa ei ca nişte sărutări libidinoase.

Orłowski, care asculta ce se vorbea, izbucni în hohote de râs din spatele ziarului.

— Świerk, ai primit un bobârnac, nu-i aşa? Ţin-te bine, frate! şi râse iar.

— Da, am primit şi nu mă las! Vreo cinci minute se grăbi

să-şi bea ceaiul, suflând în pahar, îşi arse buzele, scrâşni, lovi pe furiş câinele care-i stătea la picioare şi şuieră parcă în neştire. Da, am primit şi nu mă las! spuse în sfârşit şi plecă.

— Ehe, ce-o să te mai intereseze, îngeraşule! şopti cuprins de turbare şi dădu un picior câinelui, de se duse de-a dura pe scări. O să-ţi tocesc eu dinţişorii ăştia frumoşi, o să ţi-i scoată Hipcio pe toţi, ai să vezi!

Continuă totuşi să vină zilnic în vizită. Trimitea iepuri, peşte şi potârnichi pe care i le aduceau în dar muncitorii feroviari. Janka nu putea să refuze, pentru că aşa se obişnuia şi prin alte părţi, dar îi mulţumea întotdeauna în aşa fel pentru aceste cadouri, încât Świerkoski tremura de furie. Venea totuşi de fiecare dată după ce-i trimetea ceva, dornic să-i asculte mulţumirile, fie şi într-o formă jignitoare; îşi spunea că de vreme ce sunt primite, este şi el bine văzut.

XVII

Câteva zile mai târziu, veni Helena cu soţul ei de la Varşovia.

Woliński se apucă îndată să descarce din vagoane tot felul de lucruri cumpărate de la Varşovia, pe care le încărca în căruţele care aşteptau dinainte.

Janka o întâmpină cu bucurie pe Helena, dar cu toate că se cunoşteau de atâta vreme, cei cinci ani cât fuseseră despărţite, le înstrăinaseră. Amândouă erau destul de ascunse şi trăiseră prea mult timp departe una de alta, ca acum să se poată înţelege prea repede, se simţeau străine şi destul de indiferente.

Helena era cam tristă. Discutau cu întreruperi, negăsind un fir care să le intereseze şi să le apropie. Vechea prietenie mai era numai în amintirea lor, nu şi în inimile lor. Se cercetau pe furiş, încurcate, iar Janka îşi recunoştea cu oarecare durere propria indiferenţă şi se străduia în fel şi

chip să reînvie simţămintele de altădată, dar sforţările ei se iroseau aproape fără rezultat. Stârneau însă şi din partea Helenei aceeaşi sinceritate artificială, care se pulveriza mereu secătuită, şi atunci şedeau alături, neîndrăznind să se privească în ochi, tăcând cu sufletele umilite.

În staţie, vagoanele manevrate se loviră scrâşnind unul de altul. Helena zvâcni nervoasă de pe scaun, ţipând fără să vrea.

— Eşti foarte surescitată!

— Ah, mi-e ruşine s-o spun, dar drumul ăsta m-a obosit îngrozitor... dar să lăsăm asta, vorbeşte-mi despre tine...

— Ce să-ţi spun?... Povestea mea se cuprinde în două cuvinte: am suferit şi sufăr.

— E cam prea larg spus şi prea tragic, dar ăsta-i cusurul fetelor, exagerează în toate. Nici n-au apucat să trăiască şi blestemă viaţa.

— Eu nu blestem, spun doar atât: am suferit şi sufăr. Te-ai căsătorit de mult?

— De patru ani. Timpul trece! Am stat nu departe de Lublin, dar din diferite pricim am fost nevoiţi să ne mutăm prin locurile astea. E drept, schimbul nu-i prea favorabil, pentru că ne simţim destul de străini în lumea din jur, cam tristă, absorbită de griji, puţin troglodită, aşa că trăim destul de izolaţi, nu ne vedem decât cu familia Stabrowski, care e mai apropiată de noi.

— Stabrowska?... Scriitoarea?

— Da, da, romanciera, nuvelista, poeta, publicista şi încă o mie de asemenea titluri! începu să râdă.

— N-o cunosc; o cunoştinţă de-a mea s-a angajat meditator la copiii ei; după nume trebuie să-l ştii: Głogowski, dramaturg şi nuvelist.

— Głogowski!... Stai puţin, a fost la Paris cu cinci ani în urmă?

— Drept să-ţi spun, nu prea ştiu, e un om care, dacă vorbeşte, nu se referă la el.

— Blond, cu trăsături colţuroase, părul înfoiat şi temperament viforos!... Aşa-i, îmi aduc aminte că şi atunci scria piese, pentru că i-am jucat una într-un act la Mont

Parnasse, în care trebuia să joace şi el un rol, dar în ultima clipă, în loc să intre în scenă, a fugit de la teatru de emoţie. Pe urmă ne-a explicat că piesa era atât de proastă, încât publicul putea să arunce cu galoşii în el şi să-l spânzure pentru idioţenie.

— El e, am fost şi eu când i s-a prezentat o piesă la Varşovia, şi atunci vorbea la fel.

— Deci acum e la familia Stabrowski? Trebuie să reluăm legăturile cu el. Îl cunoşti demult?

— L-am cunoscut cu câteva luni în urmă la teatru, am jucat şi eu un rol mic în piesa lui.

— Unde la teatru? Pe o scenă de amatori?

— Nu, pe una adevărată, deşi la un teatru de grădină.

— Tu ai jucat pe o scenă adevărată? Tu? Bine, dar nu e cu putinţă.

— Da, da, am fost câteva luni actriţă.

— Ce surpriză! Nu, nu pot să cred; tatăl tău ţi-a permis să joci?

— Din nefericire, mi-am permis numai eu.

— Ai avut atâta curaj, atâta putere?

— Am avut, a trebuit să am, pentru că nu mai puteam trăi aici. Gândeşte-te şi tu, nu uita că orice fată, când împlineşte un număr de ani, este obligată să se căsătorească.

— Aşa-i, mi se pare că e destul de natural, o întrerupse Helena.

— Nu despre asta-i vorba, dar sunt şi fete care nu vor să-şi caute bărbaţii, nu vor să-şi vâneze stăpânul şi nu doresc să devină nişte roabe recunoscătoare.

— De acord, numai să facă altceva şi să nu se plângă de soarta lor.

— Uite că eu n-am vrut să mă căsătoresc, am preferat să mă dedic artei, spuse Jania cu entuziasm, neluându-i în seamă observaţia destul de tăioasă. Dealtfel, eu mă înăbuş aici, urăsc sila, minciuna, prefăcătoria şi convenienţele care domnesc în provincie.

— Dar unde nu există?

— Urăsc adunătura asta omenească, această turmă care se bate pentru o lingură de mâncare, dincolo de care nu

mai vede nimic.

— Oho, de ce atâta înverşunare? E posibil ca adunătura asta să nu fie chiar atât de rea şi nici atât de nimicnică, trebuie doar s-o judeci fără părtinire; hai să nu mai vorbim despre asta, problema este prea vastă, mult prea vastă!... spuse Helena, zâmbind îngăduitoare. Ai stat mult la teatru?

— Peste trei luni! începu să-i povestească destul de înfrigurată câte îndurase. Helena asculta cu atenţie, compătimind-o din tot sufletul.

— E, şi acum ce-ai de gând să faci?

— Mă aflu la o răspântie şi nici eu nu ştiu ce să fac, pentru că, deşi sunt hotărâtă să mă întorc la teatru...

Nu apucă să sfârşească, deoarece intrară Orłowski şi Woliński şi discuţia intră pe alte făgaşe.

— Musai să ne faceţi o vizită, spuse Woliński la ceai. Fie şi numai pentru a avea faţă de cine să mă laud cu felul cum îmi gospodăresc avutul.

— Eu nu pot, pe Dumnezeul meu, fiindcă ar trebui să-mi iau concediu, dar Janka, dacă vrea, poate veni cât de curând.

— Vii, Janka, nu-i aşa?

— O să vin, am nevoie să respir un aer mai proaspăt...

— Avem o casă destul de mare, parcul e frumos, pădurile nu sunt mai prejos decât cele de aici, iar prin împrejurimi mişună o mulţime de tineri chipeşi.

— Ultima condiţie nu contează pentru una ca mine.

— Janka, nu fi atât de categorică!

— Chiar aşa, pe Dumnezeul meu! încuviinţă Orłowski printre dinţi, se trase de barbă şi strânse buzele mânios.

Helena tăcu. Janka se uită îngândurată la lampă, în timp ce Woliński vorbea pe larg despre moşie şi despre îmbunătăţirile pe care intenţiona să le introducă.

Veni şi Andrzej, dar se scuză din prag pentru costumul nepotrivit.

— Am fost călare în orăşelul din apropiere şi la întoarcere mi-a părut rău să nu trec pe aici, cu atât. mai mult, cu cât nu te-am văzut de două zile, domnişoară, îi explică Jankăi.

Aceasta îl prezentă.

— Aha, dumneata ai cumpărat Rozłogi; oamenii mei mi-au vorbit de cineva de pe lângă Lublin şi clătinau neîncrezători din cap în legătură cu schimbările pe care vrei să le faci.

— Da, vreau să mă profilez pe industrie, pentru că n-am de gând să plec cu tolba-n băţ ca cel dinaintea mea. Vecinii mă cam iau în râs, mă numesc reformator, râd şi eu împreună cu ei şi transform totul.

— Asta-i inevitabil; o luptă şi mai grea a trebuit să duc şi eu cu tata care abia anul trecut a-fost de acord cu sistemul meu, când am obţinut medalia de aur pentru sămânţa de sfeclă şi cea de argint pentru grăsuni. Cunosc bine Rozłogi. Când va, tata a ţinut crâşmă acolo şi acolo am crescut, spuse cu sinceritate, fără pic de afectare.

Soţii Woliński îl priviră uimiţi, iar Orłowski îşi încruntă sprâncenele şi se trase de barbă.

— Pozează, se gândi Janka.

— La Rozłogi a cumpărat primele parcele de tăietură. Cu pădure cu tot, să tot fie în jur de trei mu de fălcii, nu?

— Poate şi mai mult, răspunse Woliński destul de rece, uitându-se la Andrzej de sus; tatăl cârciumar cu care se lăudase în gura mare, îi stricase buna dispoziţie. Şi până la plecare îl tratătă cu anume îngăduinţă.

— Râd de el, dar rutina râde întotdeauna de progres, spuse Andrzej după ce plecară.

— Dumneata te-ai vândut cu trup şi suflet gospodăriei.

— Trupul da, dar sufletul l-am dat altuia, răspunse privind la Janka. Aceasta îi împinse ceaiul prea repede şi cu atâta stângăcie, încât paharul căzu pe duşumea şi se sparse.

— Paharul spart aduce fericire, se bucură Andrzej.

— Da, dar cui?

— Nu ştiu, dar cred că celui căruia i s-a oferit ceaiul!...

— Dacă-i aşa, adaug şi eu urările mele de fericire.

— Adevărat, domnişoară?...

— Eu le urez întotdeauna tuturor să fie fericiţi, răspunse imprecis.

Orłowski zâmbi pe sub mustăţi şi-l bătu c-u palma pe genunchi pe Andrzej, care se lumină ca soarele. Janka se

sperie de bucuria lui crezând că o să-i ceară mâna chiar astăzi. Nu mai zise nimic şi rămase încruntată, rece şi destul de ţeapănă, fără măcar să se uite la el.

Andrzej scoase hârtiile din buzunar şi le întinse pe masă.

— Domnişoară, dacă nu te plictiseşti, aş vrea să-ţi arăt nişte, planuri, se rugă.

— Poftim. Vrei să construieşti ceva? îl întrebă nepăsătoare.

— Nu, vreau să transform palatul nostru, pentru că altfel va începe în curând să se dărâme, spuse încet şi privirea lui îi spuse că numai pentru ea o face. La început se uită destul de indiferentă, dar pe măsură ce-l asculta, creştea în ea un sentiment de recunoştinţă. Se aplecase atât de mult deasupra planurilor, încât părul ei bogat îi atinse faţa. Andrzej roşi odihnindu-şi în treacăt buzele pe mâna ei, care odihnea peste hârtii. Janka nu şi-o retrase, se uită la el cu o ironie subtilă şi continuă să-i pună întrebări.

— E o clădire uriaşă; credeam că are mai puţine încăperi.

— Adevărat, pentru mine e ca o junglă în care mă rătăcesc singur. Dumneata ce crezi, ideea mea de a readuce palatul la strălucirea de odinioară nu e caraghioasă?

— Caraghioasă nu, dar trebuie să coste o groază de bani.

— Aş, mai nimic, n-o să ne ruineze! spuse cu glasul unui om pentru care câteva mii de ruble nu însemnau aproape nimic.

— Cred... spuse Janka prelung şi gândi: necioplitul! apoi se depărtă puţin de el.

— Nici măcar nu costă atât de mult, fiindcă majoritatea mobilelor şi a celorlalte obiecte trebuie doar renovate; sunt, mai degrabă aşteaptă să fie folosite.

— Da, dar mai trebuie să aibă şi cine să stea acolo, interveni Orłowski, care în timp ce ei examinau planurile, se plimba în jurul mesei cu mâinile la ceafă şi se uita la ei din toate părţile, zâmbind de mulţumire.

— Asta în primul rând! exclamă Andrzej cu înflăcărare şi iarăşi se aplecă să-i sărute mâna; şi-o retrase însă atât de repede, încât nu atinse decât masa cu buzele, iar ea se

stăpâni, ca să nu-i râdă în faţă, pentru că avea o înfăţişare atât de caraghioasă.

— Bine, dar şi aşa sunteţi destui pentru toată casa; dumneata, tata, mama... urmă cu răutate.

— Tata şi mama n-ar sta în palat să-i pici cu ceară, mai degrabă ar prefera grajdul. Nu trebuie să te mire, domnişoară, au trăit aproape toată viaţa prin cârciumi, prin colibe şi pe la stânele ciobanilor, aşa că palatul îi apasă ca o biserică. Mărturisesc că nici eu nu mă simt prea bine în el.

— Şi totuşi îl renovezi, îl mobilezi, vrei să-l aduci în starea de odinioară?...

— Nu pentru mine... da... doar n-o să stau o veşnicie singur, pentru că... se bâlbâi strângând planurile şi, dacă n-ar fi fost prezenţa bătrânului, i-ar fi spus deschis că-l renovează pentru ea, că numai la ea se gândeşte, că o iubeşte şi o roagă să-i fie soţie; dar Orłowski continua să umble încoace şi încolo. Janka intuia şi ea prea bine ce gândeşte şi avea poftă să-i spună înainte ca el să-şi mărturisească dragostea: Nu, nu mă căsătoresc cu dumneata, fiindcă mă întorc la teatru... cu toate acestea, când plecă, îşi luă la revedere cu oarecare duioşie, iar după aceea se gândi la ei cu compătimire.

— Mă iubeşte cu adevărat. N-am ce-i face, trebuie să-l ţin tot aşa, ca să nu-mi ceară mâna înainte de plecare. Voia să fie scutită de neplăceri. După purtarea tatălui ei, care pomenea mereu de Grzesikiewicz, şi după ochii dulci pe care-i făcea Świerkoski, înţelese că dacă avea să plece de acasă, trebuie s-o facă acum, cât mai repede. Se simţea complet restabilită şi era hotărâtă să rupă cătuşele a doua oară. Trecu îndată la fapte. Îi scrise lui Głogowski o scrisoare amănunţită, anunţându-l că ea poate pleca oricând, fie şi imediat, îi înşiră motivele pentru care proceda astfel.

Lipi plicul şi abia după aceea se ivi problema prin cine să-i fie trimisă? Nu voia să se folosească de Roch, deoarece trebuia să-i spună şi lui Orłowski.

— Iar tata, adevărat! ce-o să spună el de plecarea mea? se gândi. Va fi de acord! Musai să fie, a fost atât de bun cu mine. Îşi recăpătă calmul. Coborî cu scrisoarea, pentru că

văzuse pe fereastră o mulţime de copii în staţie. În coridor se întâlni cu Stasio.

— Dumneata vii de la Kielce? Păcat că n-am ştiut, aveam şi eu o mică nevoie.

— Nu, nu vin de la Kielce, ci de la doamna Osiecka, îi răspunse moale.

— Doamnele sunt sănătoase?

— Domnişoara Zosia e sănătoasă, mulţumesc. Roşi ca racul. Vă trimite complimente, dar doamna Osiecka a avut ui; necaz, mai degrabă un accident.

Janka tresări neliniştită.

— Stă la ea o nepoată de soră atinsă de melancolie, care vrea mereu să fugă. Acum câteva zile a izbutit să se furişeze din casă şi nu s-a mai întors. Doamna Osiecka, speriată să nu se rătăcească pe cine ştie unde, pentru că împrejur e numai pădure şi era şi noapte, sau seara, căzu pe gânduri, da, seara, a plecat s-o caute, a găsit-o şi a urcat-o în brişcă, întorcându-se acasă pe drumul care merge pe lângă calea ferată. Tocmai alunei a trecut un tren, calul s-a speriat de lumini, de zgomot şi a luat-o la goană prin pădure. Brişcă s-a sfărâmat, iar doamna Osiecka a căzut din fericire într-un tufiş de ienupăr, aşa spune ea, dar mie mi se pare că într-o spinărie, şi şi-a julit toată faţa. Sunt sigur că ienupărul n-avea cum s-o zgârie în balul ăsta, e prea moale, dar mărăcinii... Norocul ei că a scăpat numai cu atâta.

— O, aşa-i, putea să se sfârşească mult mai rău. Să le transmiţi din partea mea urări de sănătate şi compătimire.

Stasio, impresionat de importanţa misiunii sale, îi mulţumi foarte serios în numele Osieckăi. Janka se îndreptă spre un grup de oameni, dar auzi de departe un mormăit surd, înjurături şi blesteme.

— Hoţu’! ne spune: haideţi, oameni buni, că vă plătesc cât vreţi. Am cărat şi acu’ el ne înşală.

— Adăvărat! Uite, mi-a zâs: dacă nu vrei patruzăci de groşi de căruţă, n-ai decât s-o iai acasă.

— S-o iai, păi cum! Spurcatul dracului! S-o iai, şi ce-o să pui în oală, piatră? Şi munca mea, şi căratu’, şi calu’ care-a

arânit o lună-ntreagă, iar acu’ zice: ia-ţ’-o!

— La-nceput ne-a plătit omeneşte.

— Ca să ne prindă, că e deştept ca un ovrei! La-nceput a plătit şi acu’ ne-nşală.

— Marcine, tu ai loat banii, ce mai trăncăneşti!

— Păi ce puteam să fac? Să-i car piatra degeaba sau s-o duc acasă?

— Hoţu’! Mama lui de câine!

— Stârpitura! şi să gudura şi chelălaia ca un câine, numa’ să-i cărăm piatra.

— De-aia şi muşcă acu’, Wawrzon. N-ai tu grijă, s-a gândit el ce face!

— Ar trebui să-l atingem cu leuca peste botu’ ăla de lup, să vadă ce-nsamnă să înşeli la socoteală.

— Păgânu’ dracului. Să mai zâce că numa’ ovreii înşală, da’ ăsta e de-al nost’u şi să poartă ca un câine...

— Cum de-al nost’u, e un vântură-lume!...

Zburau ameninţările, protestele şi înjurăturile; pumnii se încleştau, ochii aruncau fulgere, pe chipuri se întipărise ura întunecată, ameninţătoare, se îngrămădeau, strângeau bicele în mâini, se mutau de pe un picior pe altul, se scărpinau în cap, scuipau şi se văicăreau cu toţii.

Janka ghici că este vorba despre Świerkoski.

Trimise printr-un ţăran scrisoarea lui Głogowski, iar a doua zi, întâlnindu-l pe Świerkoski, îl întrebă:

— Domnule Świerkoski, ai terminat cu piatra?

— Da, ieri le-am dat ţăranilor banii pentru ultimul transport.

— Am auzit. Oamenii te binecuvântau şi păreau foarte mulţumiţi... foarte...

— Natural, am plătit până la centimă la toată lumea...

— O, frumos, foarte frumos... spuse ironic.

Świerkoski se uită repede la ea, faţa i se întunecă, buzele îi tremurară nervos şi răspunse încet:

— Dumneata crezi că i-am înşelat; nu, pe cuvântul meu că nu.

— Eu nu spun nimic şi nu mă gândesc la ce faci dumneata, fiindcă nu mă interesează absolut deloc. Dădu

din cap cu dispreţ şi plecă, iar acasă îi povesti totul tatălui.

Orłowski nu se miră.

— Îl cunosc prea bine, e un om rău şi tare prost. Mi-e şi ruşine să mai spun câte propuneri mi-a făcut.

— Tată, nu vrei să mergi cu mine la Kielce într-una din zilele astea?

— Nu pot, pe Dumnezeul meu, n-am cum. Roag-o pe Zaleska, să te însoţească ea. Vrei să cumperi ceva?

— Da, tată, cum bine ştii şi dumneata, nu mai am lenjerie aproape deloc şi nici îmbrăcăminte. Trebuie să cumpăr de toate. Am vândut tot ce-am avut.

— Nu sunt curios să aflu unde! ţipă cu răutate, dar se linişti repede, o sărută pe frunte destul de stângaci şi spuse cu un glas moale, blând: câţi bani îţi trebuie?

— Nici eu nu ştiu, dar voi cheltui destui, fiindcă trebuie să iau din toate câte ceva. Spuse cu timiditate şi îmbunată de sărutarea lui, vru să-i sărute mâna. O cuprinse de mijloc şi o duse în camera lui, aşezând-o în fotoliul său

— De ce câte puţin? Comandă un trusou complet, oricare-ţi place, avem hani destui, ca să nu ne facem de ruşine faţă de nişte străini. Cred că la Kielce n-ai să găseşti tot ce-ţi trebuie, de ce nu te duci la Varşovia? Am citit şi eu la rubrica de anunţuri, ţi-arăt numaidecât. Scoase din birou mai multe liste de preţuri de la diferite magazine. Le-am văzul astă-vară, uite, sunt trecute aici tot felul de lucruri. Se aşeză alături şi începu să-i arate listele şi sublinierile lui cu creionul roşu; însemnase cele mai mărunte obiecte. Janka fu năpădită de o duioşie atât de adâncă văzând aceste dovezi ale dragostei lui, încât o podidiră lacrimile.

— Ce bun eşti, tată, ce bun eşti! şopti sărutându-i mâna.

— Fii cuminte, că plec, pe Dumnezeul meu! strigă smulgându-şi mâna şi începu să umble prin încăpere cu paşi mari, să ridice din umeri şi să-şi muşte barba, în timp ce ochii îi erau străluminaţi de bucurie. Janka rămăsese cu listele în mână şi-l privea înlăcrimată, iar el se tot oprea locului, îşi mângâia barba, îi lua capul în mâini, îl îndrepta spre lumină, o săruta pe frunte şi şoptea:

— Toate astea-s fleacuri, Janka, nu-i aşa? şi iarăşi pornea

să se plimbe, era fericit şi sigur că se hotărâse să accepte căsătoria cu Grzesikiewicz.

Îi dădu o mie de ruble şi urcând-o a doua zi în vagon, îi recomandă să nu facă economie şi să cumpere tot ce era mai bun.

Janka ştia de ce se arătase atât de darnic şi de bucuros, dar nu lămurise lucrurile, cu toate că îşi făcea reproşuri că-l înşală întrucâtva. Avea să-i spună totul abia în clipa plecării, fără nicio pregătire, ca să urce numaidecât în tren şi să nu-i lase timp să mai protesteze. Îi era frică, îşi ascundea teama în adâncul inimii, dar clipa aceea apropiată o aştepta, înfiorând-o; era copleşită de presimţiri rele.

XVIII

Tot drumul se gândi în voie la tatăl ei şi la ea, fiindcă şi Zaleska se afla într-o dispoziţie ciudată; avea ochii roşii de lacrimi, faţa trasă de oboseală şi tăcea întruna, răspunzând în silă la întrebări. Se învioră abia la Kielce, prin magazine, în faţa miilor de fleacuri care alcătuiesc toaleta unei femei şi a materialelor la modă; parcă uitase de propriile necazuri şi se desfăta, alegând la nesfârşit modele, culori şi lucruri; voia să prelungească o veşnicie această clipă unică, deoarece Janka se decidea repede, orientându-se dintr-o dată în orice situaţie.

— Să mai stăm, să mai chibzuim, domnişoară Janina! şoptea de fiecare dată.

— Da, vă rog împachetaţii răspundea Janka, pierzându-şi răbdarea.

— Nu te grăbi aşa, trebuie să ne uităm bine! relua Zaleska jalnic şi-şi înfunda cu încântare mâinile până la coate în dantele şi mătăsuri ori chiar în pânzeturile cu desen frumos; pur şi simplu îşi pierdea capul, privea ţesăturile la lumina soarelui, se înfăşură cu ele, se admira în oglinzi şi întreba pe toată lumea dacă îi vin bine. Sfârşiră

destul de afectate cumpărăturile şi tocmeala cu modistele. Janka era obosită şi plictisită, iar Zaleska tremura de enervare.

Deoarece mai aveau aproape două ore până la plecarea trenului, Janka propuse să mănânce la hotelul pe care-l ştia.

Zaleska se împotrivi energic.

— Cum aşa, nu se cuvine, două femei tinere nu se pot duce singure la restaurant, nu se cade. Ce-o să gândească lumea despre noi?

— Că ne este foame şi am venit să mâncăm, răspunse cu destulă asprime.

— Eu n-aş intra pentru nimic în lume într-un restaurant fără soţul meu.

— Atunci hai la cofetărie, la o cafea şi prăjituri! decise apăsat.

Intrară într-o cofetărie din piaţa mare şi se aşezară într-un colţ, departe de fereastră.

Janka văzu pe uşă un afiş uriaş, roşu, care anunţa că grupul de actori conduşi de Cabiński prezintă astăzi *Cuibul familiei* de Sudermann[91] cu domnişoara Majkowska în rolul Magdei.

Parcurse afişul cu o impresie ciudată, imposibil de formulat, pradă unui simţământ dintre cele mai contradictorii. Se şterse la ochi, pentru că nu i se părea cu putinţă, credea că avea halucinaţii, dar nu, afişul se decupa ca o pată sângerie pe cadrul negru al uşii, aşa că îl citi încă o dată şi află aceleaşi amănunte. Se uită prin cofetărie uimită şi speriată în acelaşi timp.

La o masă de marmoră, la fereastra care da în piaţă, se aflau câteva persoane. Janka le privi cu atenţie. O recunoscu pe Cabińska, soţia directorului de la teatrul la care fusese în timpul verii.

Cabińska şedea îngândurată cu ochii pironiţi pe fereastră, doar din când în când îşi arunca privirea pe caietul pe care-l ţinea în mână, sorbea din ceaşca de ciocolată de pe masă şi iarăşi se uita afară.

---

[91] H. Sudermann (1857–1928) – scriitor german, autor de piese şi romane naturaliste.

Inima Jankăi se umplu de căldură şi duioşie.

În faţa Cabińskăi se afla un actor slab, cu faţa frumoasă, gânditoare; se rezemase de spătarul scaunului şi îşi plimba privirile prin cofetărie.

— E Pieś! se gândi Janka tot mai uimită. Îl recunoscuse, fiindcă era un actor care juca roluri de caracter, avea talent şi gândea foarte mult, din acest punct de vedere era un unicat la teatru, lângă el şedea o actriţă nu prea tânără, fardată şi rimelată, îmbrăcată cu o eleganţă cam făcută. Janka nu ştia ce să facă; inima îi bătea cu putere şi era atât de emoţionată, încât nu răspunse în niciun fel la ciripitul Zaleskăi.

— Sunt toţi, tot colectivul meu! Majkowska pe afiş, iar aici Cabińska, Rosińska, Pieś! îşi spuse cuprinsă brusc de bucurie. Uită de toate necazurile pe care i le pricinuiseră aceşti oameni, uită că-i urâse; simţea nevoia să vorbească acum cu ei, să-i vadă de aproape, să respire aerul din lumea lor care, deşi îi produsese atâta suferinţă, îi apărea iarăşi ca o privelişte fermecătoare, fascinantă. Vru să se ridice, dar picioarele n-o ascultară, n-avea putere; tremurul acela ciudat al debutului pe scenă o înfiora, desfătând-o dureros; mai putu doar să cheme garsonul şi să-i ceară afişul.

Citi cu o lăcomie fără margini.

— Toţi colegii mei, toţi, cu excepţia câtorva nume străine. Citi cu luare aminte şi lângă fiecare nume îi apărea în minte un chip, o scenă, un glas sau o frază care-i amintea întreaga făptură.

— Domnul Niedzielski! Citi acest nume de câteva ori, înainte de a înţelege cine este, şi abia acum reveni cu picioarele pe pământ. Şi el este aici! el! Un fior de gheaţă îi străbătu inima.

Actorii observară şi ei femeile care citeau afişul, deoarece cofetăria era aproape goală. Cabińska se întoarse alene de la fereastră, dar când o văzu pe Janka, scăpă caietul din mână, lăsă ceaşca pe masă şi cu mâinile întinse, cu gesturile şi atitudinea ladyei Macbeth, se îndrepta spre ea.

— Domnişoara Orłowska! Doamne Dumnezeule, cum, domnişoară Janina, nu vrei să ne spui bună ziua. Îi căzu în braţe şi o acoperi, de sărutări cu o bucurie exagerată, trăgând-o spre fereastră.

— Asta zic şi eu surpriză! Ce mai faci, domnişoară, nu mă aşteptam să te întâlnesc în ruptul capului! îngăimă Rosińska, strângându-i mâna şi privind-o curioasă.

— Nu trebuie să ne bucurăm şi să ne mirăm de nimic, pentru că totul este posibil, rosti grav Pieś, salutând-o şi făcându-i loc.

— Ce faci aici, domnişoară? Ce faci în general? Şi noi care te-am plâns atâta...

— De bună seamă! Glas a şi strâns bani pentru o slujbă funebră.

— A avut cu ce să se îmbete, interveni Janka rece.

— Eu am plâns, pe copiii şi pe soţul meu, am plâns când am aflat. Doamne, dac-am fi prevăzuţi Da' ştiu că eşti o determonistă.

— Deterministă! o corectă Pieś.

— Păcat de lacrimi, deşi la teatru nu costă prea scump, ca şi de banii care se fac mult mai greu; mă mângâi însă cu gândul ca lacrimi nu s-au vărsat prea multe, iar pentru cotizaţii nu s-au găsit prea mulţi amatori cu bunăvoinţă, răspunse Jania cu răceală şi asprime, fiindcă acum, după ce se întâlnise cu ei, resimţea iarăşi vechea obidă, părerile de rău de altădată; cunoştea prea bine aceste suflete de comedianţi.

— Domnişoară Janina, eşti supărată pe noi, dar n-ai dreptate; s-a întâmplat o nenorocire, dar oare numai din cauza noastră? Noi suntem de vină că dumneata nu eşti la fel ca toate femeile de la teatru? Cum puteam să prevedem că vei pune totul la inimă?

— Aşa-i, istoria se repetă, sătulul nu crede niciodată flămândului, pentru că nu-l înţelege.

— Băiete, două coniacuri pentru domnul secretar! comandă un actor scund şi gras, scoţând capul pe uşa de la camera învecinată. Văzând însă că cei de la fereastră discutau cu aprindere, se apropie şi el cu tacul de la biliard

în mână; tocmai îi dădea cu cretă.

— Glas, n-o mai cunoşti pe domnişoara Janina?

— Domnişoara Orłowska, cea care mortus! Ba pardon! Trăieşti, domnişoară, trăieşti cu adevărat? exclamă cu un patos comic, pipăindu-i mâinile.

— Trăiesc, lacrimile colegilor şi intenţia de a cotiza pentru o slujbă funebră mi-au salvat viaţa!...

— Ia te uită, pe legea mea! e de necrezut. Acum, să tot fie vreo lună, a venit un chibiţ la Płock pentru Majkowska şi î-am întrebat de dumneata, dar nu ştia nimic. Doamnă directoare, sacrifică şi dumneata o sticlă de coniac în cinstea acestui eveniment, termin partida şi vin şi eu; fie şi un rând de votcă sau vreo cincisprezece halbe de bere, adăugă râzând.

— Dumneata nu te-ai schimbat deloc; ai acelaşi umor ca de obicei, şopti Janka.

— Şi acelaşi stomac sănătos.

— Bună ziua, domnişoară, cum stai cu stomacul, voiam să spun cu sănătatea, dar în fond e acelaşi lucru, întrebă cu glasul slab, bolnăvicios, un actor care se ridică de la altă masă, unde sta cufundat în lectură.

Janka îi dădu şi lui bună ziua; răspundea la întrebări, dar nu se putea stăpâni şi continua să-i examineze cu priviri critice. Simţea o plăcere stranie să-i vadă în starea în care se aflau. I se păreau nenorociţi, roşi de mizerie ca nişte otrepe omeneşti; aveau feţele asemenea unor măşti moarte, mişcările obosite, privirile neliniştite şi apatice. Făcuseră cerc în jurul ei şi o întrebau cu glasuri plictisite, uitându-se pe fereastră sau căscând pe furiş.

Numai Cabińska îi punea întrebări şi o privea într-adevăr curioasă.

— Razowiec! se adresă actorului care veni la urmă. Îi şopti ceva la ureche.

— Bine, îndată, Pieś, vino puţin, te rog, nu te ţin mult.

Pieś se ridică greoi şi se duse.

— Dragul meu, spune-mi un singur cuvânt: e albă, nu? îl întrebă Razowiec, arătându-i limba.

— E neagră! Nu mai plictisi lumea cu limba ta, te-ai

prostit de tot.

— Dragul meu, păi dacă nimeni nu vrea să-mi spună adevărul şi toate oglinzile sunt mincinoase, ce să fac? Pe tine însă te cred; nu-i aşa că e albă şi încărcată de pete, pentru că am temperatură, n-am dormit toată noaptea. Hai, spune.

— Ai limba cu totul normală, dar tu eşti nebun şi o să sfârşeşti la Tworki[92]. Îi întoarse spatele şi se aşează lângă Janka.

— Şi nu te mai gândeşti la teatru! Nu e cu putinţă, tocmai îi spunea Cabińska. Uite ce e, domnişoară, mi-a venit o idee grozavă: angajează-te la noi pentru roluri de amantă.

— Ce-nseamnă avansul ăsta dintr-o dată? La Varşovia n-aţi vrut să-mi daţi niciun biet rol de subretă. Într-adevăr, am parte de o onoare nemeritată.

— Oho, ai o memorie bună şi eşti răzbunătoare ca o femeie, se amestecă Pieś.

— Mai degrabă ca orice om care nu uită umilinţele.

— Domnişoară Janina, totul se va îndrepta, ai să vezi. Nu vrei să treci pe la noi, să-ţi vezi vechea elevă?

— Nu pot, peste o jumătate de oră trebuie să plec la gară, refuză hotărâtă, dar această propunere neaşteptată o cam ameţise, ca un vin tare, predispunând-o la visare. Era mulţumită şi se purta lejer; deşi ştiau totul, nu se simţea stânjenită şi nici ruşinată faţă de ei. Îi privea oarecum de sus, pâna şi părerile de rău care i se treziseră în suflet, se stingeau încetul cu încetul, înecată de duioşia şi bucuria că-i revedea şi se afla printre ei.

Veni cu sufletul la gură şi Cabiński, după care trimisese soţia, şi începu să strige de la uşă:

— Ce oaspete! ce oaspete! Fii binevenită şi lasă-mă să te întâmpin cu braţele deschise! îi sărută mâna, privind-o cu oarecare uimire. Într-adevăr, abia te mai recunosc, domnişoară, atât de mult te-ai schimbat! Fără complimente, dar arăţi formidabil! Pe copiii mei, tocmai bună pentru o eroină lirică într-o scenă de prima mână!

— Băiete, două coniacuri pentru domnul secretar! co-

[92] Cartier din orăşelul Pruszków, în care se află un spital pentru boli nervoase şi psihice.

mandă Glas prin uşa de la bufet.

Janka începu să-şi ia la revedere, deoarece Zaleska începuse să dea semne de nerăbdare.

— Cum, domnişoară, pleci cu adevărat? Credeam că stai măcar la reprezentaţie. Dormeai la noi şi ne bucuram cu toţii.

— Poate altădată, astăzi, chiar acum, trebuie să plec.

— Te conducem la gară.

— A, asta cu plăcere. Se duse la Zaleska.

Actorii se uitau acum la ea cu interes şi cu admiraţie spontană parcă, pentru că era foarte frumoasă şi faţa ei mândră, statura şi mersul grav impuneau şi atrăgeau privirile. În uşa cofetăriei se întâlni cu Niedzielski, cu Władek. Îl văzu de departe, păli, strânse buzele cu mândrie şi trecu pe lângă el, aruncându-i o privire rece, dispreţuitoare, fiindcă se oprise la uşă cu cilindrul în mână şi văzând-o, era foarte încurcat. O urmări cu o privire tulbure, prostită şi dispăru înăuntru.

Până la tren mai era aproape un sfert de oră. Zaleska se ocupă cu expedierea cumpărăturilor, deoarece soţii Cabiński o imobilizaseră pe Janka, rugând-o fierbinte să se întoarcă la teatru.

— Domnişoară, îţi dau toate rolurile de mâna întâi, pe care le vrei dumneata, o asigură directorul solemn.

— Şi Majkowska? întrebă cu glas tremurător, simţind că i se clatină hotărârea şi nu mai ştie ce să facă.

— Majkowska va trebui să plece de la noi. Dumneata nu ştii că s-a despărţit de Topolski? Topolski a înfiinţat o trupă de actori care a durat o lună întreagă, după primul salariu s-au împrăştiat cu toţii. Atunci Mela a venit la noi, dar ne-am săturat cu toţii de ea. Îţi ofer nu numai rolurile ei, ci şi salariul ei, ai cuvântul meu de onoare.

— Adică promiteţi să-mi daţi salariul ei, îl ironiză Janka.

— Doamne, Dumnezeule, ce răzbunătoare sunt femeile! Uite, sunt în stare să mă oblig prin contract că-ţi plătesc salariul înainte. Pentru că sunt sigur că peste o jumătate de an vei fi cea mai bună actriţă din provincie.

— Ai putea să stai la noi, am închiria o locuinţă mai

mare? asta ţi-ar aduce aminte de casă şi de familie. Janka zâmbi, când auzi pomenindu-se de familia ei.

— Hai, domnişoară, hotărăşte-te, o să ne binecuvântezi, ai să vezi, iar cu o amantă ca dumneata, putem să-l jucăm pe Shakespeare şi piesele mai noi din repertoriul marilor teatre ale lumii; aş putea completa colectivul de actori, luând de la alţii ce e mai bun... se ruga Cabiński, înflăcărându-se de propriile cuvinte, îşi mângâia faţa proaspăt bărbierită şi înfăţişa viitorul în cele mai frumoase culori. Îi săruta mâna întruna. La rândul ei, Cabińska o îndemna din toată inima.

Janka nu putea să refuze, dar încă nu putea spune: da!

Lwów, după proiectul lui Głogowski, avea să fie abia peste două luni, dar acolo rolurile nu erau sigure, va fi nevoită să-şi cucerească locul prin luptă, pe când aici avea de la început o poziţie de invidiat, putea să se evidenţieze rapid, repertoriul nelimitat şi o ademenea parcă şi posibilitatea de a se răzbuna pe oamenii aceştia care nu demult o dispreţuiseră. Simţea că i se învârte capul, mii de planuri şi proiecte, mii de îndoieli şi speranţe i se încrucişau în minte, ameţind-o; sufletul, instinctul o împingeau spre această lume, spre viitorul pe care i-l arăta Cabiński. Treptat, pierdu totul din vedere, tot ce se împotrivea angajării la teatru, vechea febră puse stăpânire pe ea, pârjolindu-i sufletul, cutremurând-o. În creier i se învălmăşi un întreg univers ademenitor, roluri splendide, aplauze puternice, publicul, şi trăi intens plăcerea de a juca pe scenă, stăpânind mulţimile.

— Aşadar, de acord? Domnişoară, simt că eşti a noastră, nu-i aşa? întrebă Cabiński, neliniştit.

— Nu, nu ştiu încă, trebuie să mă mai gândesc, dar dacă aş accepta, aş face-o numai cu o singură condiţie!... ezită s-o formuleze limpede.

— Înţeleg şi sunt de acord! exclamă Cabiński, ghicind că era vorba de Władek. Majkowska va pleca, aşa că-l voi chema pe Topolski în locul lui.

— Mulţumesc, spuse încet, veţi avea în mod sigur răspunsul meu în scris.

— Aşteptăm cu nerăbdare! Domnişoară, dumneata vei salva teatrul din provincie, rosti Cabiński patetic.

Sosi trenul şi se deschiseră uşile spre peron. Din sala de aşteptare pentru clasa întâi ieşi Majkowska, vechea rivală a Jankăi, şi ca şi când n-ar fi intervenit nimic între ele, recunoscând-o pe Janka, se apropie zâmbind şi-i întinse mâna.

— Ce întâlnire! Bună ziua, domnişoară, mă bucur din toată inima că...

Janka îşi ascunse mâna la spate, o privi strivitor, îşi luă la revedere de la soţii Cabiński şi ieşi pe peron. Majkowska rămase stană de piatră în mijlocul sălii. Cabiński îşi ridică grăbit gulerul paltonului, îşi luă soţia de braţ şi dispăru, temându-se să nu izbucnească vreun scandal.

— Ştiu că are dinţii ascuţiţi Orłowska asta, murmură soţia directorului.

— He, he, e o femeie puternică şi frumoasă! ciuguli-o-ar raţele, de-a dreptul fermecătoare.

— Nu te mai holba atâta, că pot să-ţi iese ochii din orbite de plăcere.

— N-ai grijă, Pepa, nu te teme, soţie cu acte-n regulă!

XIX

Janka se întoarse acasă triumfătoare, dar copleşită de nelinişte. Posibilitatea împlinirii apropiate a visurilor aproape că o speria, ar fi preferat să mai amâne; dealtfel, întâlnirea şi propunerea de angajare fuseseră atât de neaşteptate, încât îi prelungeau şi acum în suflet o teamă neînţeleasă. Acasă îi arătă tatălui tot ce cumpărase, dar obsedată de gândul la teatru, vorbi destul de puţin.

— Rolurile principale şi asta începând fie şi de mâine! Se îndreptă triumfătoare. Ah, în sfârşit, voi fi răsplătită pentru tot ce-am suferit! În sfârşit, voi începe să trăiesc cu adevărat, desfăcându-mi aripile. Un vifor de energie îi purta

închipuirea înflăcărată, depărtând-o de realitatea imediată. Îi venea să strige şi să cânte de bucurie.

Voia să sărute copacii în pădure, unde se duse a doua zi, pe Roch care freca podeaua, privind-o cu ochii prostiţi, şi pe Janowa care era calmă, ca de obicei, şi se gândea mereu la fata ei. Doar faţă de tatăl ei îşi ascundea bucuria, aşternându-şi pe faţă o mască de linişte şi indiferenţă, numai el îi mai umbrea mulţumirea luminoasă, se refugia însă în gândurile despre teatru.

Îi scrise lui Głogowski o scrisoare entuziastă în care îl anunţa că renunţă la proiectele dinainte şi-i cerea sfatul dacă să se angajeze în trupa lui Cabiński, deşi la drept vorbind, hotărârea era luată.

Głogowski îi răspunse că face bine acceptând propunerea lui Cabiński. Promitea să-i facă o vizită înainte de plecare şi o ruga să-l anunţe când avea să se întâmple. Îşi descria binefăcătorii şi amintea că mai mult de o lună nu va putea rezista la familia Stabrowski.

Scrisoarea părea forţată şi tristă, exprima descurajarea şi plictiseala. Janka însă nu văzu decât faptele, neintuind starea sufletească a emitentului; era copleşită de propriile gânduri.

Acum se purta cu multă blândeţe, era veselă.

Lui Grzesikiewicz, care îi aduse flori într-una din zile, îi mulţumi atât de fierbinte, atâta îi strânse mâna şi cu atâta prietenie se uită la el, încât Andrzej era în al nouălea cer şi voia să-i ceară mâna imediat, numai că nu găsea momentul potrivit, deoarece mereu îi deranja câte cineva. Până şi Świerkoski observă schimbarea din purtarea ei, pentru că era atât de bună, iubea atât de mult lumea şi oamenii, încât pe cât putea, îşi revărsa în afară preaplinul inimii.

Doar Zaleska era de-a dreptul uluită de această transformare şi urmărea curioasă pregătirile de plecare.

Singurul care nu observa nimic, era Orłowski, el însuşi fiind cufundat într-o acalmie ciudată care se revărsa în el şi-i înăbuşea toate gândurile şi dorinţele, împovărându-l nespus. Ajunsese de nu se mai recunoştea nici el! El, care simţea mereu nevoia să fie activ, să facă ceva, petrecea

acum ceasuri întregi aţintind cu priviri goale lumea ce se zărea de la fereastra biroului; până şi îndatoririle de serviciu şi le îndeplinea ca un automat. Avea uneori clipe de luciditate, dar acestea erau din ce în ce mai rare şi durau din ce în ce mai puţin. Atunci zvâcnea în picioare, alerga acasă sau pe peron, dar la jumătatea drumului uita unde se duce, se oprea, îşi ştergea fruntea şi se întorcea să stea încremenit la el în birou. Suferea de dureri de cap cumplite, în timpul cărora aproape că nu mai ştia de el şi zăcea pe sofa, urmărind vedenia ceţoasă care-l prigonea fără încetare. Se ridica în capul oaselor pe sofa, de parcă voia s-o prindă, să se convingă că nu este o iluzie, apoi îşi reproşa cu glas pierdut propriile obsesii, se certa cu el însuşi şi se prăbuşea tot mai mult în beznă. Încerca să citească, ca să-şi controleze agerimea privirii, pentru că erau momente când credea că orbeşte, dar contururile scămoase, parcă ale unei fiinţe, îi stăruiau în faţa ochilor; odată erau chiar în faţa lui şi atât de aproape, încât mai să le atingă cu mâna, altădată vedea de la mare depărtare în fundul oglinzii lucioase o faţă roşie cu barba mare, căruntă, şi cu ochii scânteietori; apoi iarăşi mogâldeaţa apărea lângă el şi-i şoptea la ureche, încât Orłowski se întorcea repede sau, ceea ce făcea mai des, asculta cu adâncă luare aminte, ca şi când asculta mărturisirile fiicei ori alte vreunuia din colegi, dădea din cap afirmativ sau nega şi adeseori se încingea o violentă discuţie în contradictoriu, pe care nu o dată o auzeau din camera vecină Staś şi Zaleski.

Orłowski se desfăcea treptat în două individualităţi. Această dedublare se săvârşea însă cu unele întreruperi, întrucât erau zile în care simţea şi gândea cum nu se poate mai normal, şi atunci se mira de schimbarea Jankăi şi de pregătirile înfrigurate, dar nu întreba nimic, deoarece se temea de răspunsul ei, presimţea nelămurit că ea se gândeşte şi se pregăteşte de plecare; această presupunere i-o întăreau valizele cumpărate de la Kielce, care se aflau în camera ei. Dealtminteri, era atât de surescitat, încât intuia apropierea catastrofei. De multe ori se scula noaptea şi se ducea să vadă dacă mai e acasă. Ajunseseră să se prefacă

amândoi, suspectându-se reciproc.

La sfârşitul săptămânii, Janka îi scrise o scrisoare lui Cabiński, comunicându-i data sosirii ei şi rugând ca primul rol pe care-l va juca să fie cel al Mariei din *Doctorul Robin,* acela care-i fusese luat în ultima clipă din cauza Majkowskăi.

Cabiński îi răspunse cu entuziasm, anunţând-o că împărţise rolurile, publicase o notiţă în gazeta locală cum că „angajase un tânăr talent dramatic ieşit din comun", Władek plecase, iar Majkowska va pleca în ziua venirii ei.

Scrisoarea o întări în hotărârea ei, fiindcă acum avea un scop bine definit spre care îşi mobiliza ţoale gândurile, refăcându-şi forţele.

Clipa plecării se apropia.

Lucrurile erau împachetate, totul era gata, însă acum ea era aceea care amâna de la o oră la alta, de la un tren la altul, deoarece trebuia să-i spună tatălui că pleacă; era sigură că va fi de acord, iar dacă nu!... şi aşa simţea că nu se mai poate stăpâni, pur şi simplu nu mai putea, investise prea mult în aceste planuri şi pregătiri, ca să poată renunţa la toate fără să sufere.

Începu de câteva ori să discute cu tatăl ei, dar aceste cuvinte nu voiau să-i iasă din gură! Plec! spuneau ochii, dar gura tăcea, încleştată de timiditate. Se lupta cu sine şi nu era în stare să se decidă să i-o spună direct şi sincer, tremura de enervare că îşi întârzie atât de mult plecarea şi tărăgăna zile întregi şi seri la rând, lipsindu-i curajul.

În cele din urmă, faptul se produse aproape de la sine.

În ultima seară, se aşezaseră ca de obicei la ceai. Noaptea era întunecată şi ploioasă, noapte de noiembrie, bântuită de vifore care urlau prin sobe şi hornuri, de ploi care răpăiau în geamuri, de gemetele pădurii şi tristeţea naturii întregi. Prin geamuri pătrundeau frigul şi vântul care clătina flacăra lămpii ce ardea parcă fără lumină. Janowa avea ochii roşii, ofta din adânc şi umbla somnoroasă de colo-colo prin casă. Până şi Roch nu era în apele lui, şedea întristat lângă soba din bucătărie şi ori de câte ori vântul izbea mai avan pădurea, făcând-o să răsune de zgomote şi

şuierături ascuţite, îşi ridica ochii somnoroşi spre fereastră, se închina şi iarăşi se uita la focul care se stingea.

Pe Orłowski îl supăra reumatismul, îşi freca picioarele cu spirt, le învelea în flanelă şi se aşeza în fotoliu, blestemând întruna abia auzit. Ochii însângeraţi o sfredeleau pe Jania care nu putea sta locului şi se plimba dintr-o cameră în alta, arzând de nerăbdare şi fierbinţeală.

Hotărâse să plece mâine.

— Mâine! repetă pentru a mia oară şi pentru a mia oară vru să-i spună tatălui că pleacă, dar întâlni privirea încărcată de durere, de spaimă, aproape de nebunie, şi puterile o părăsiră, amânând totul pentru mai târziu. Îi era frig, sufletul îi era plin de spaimă şi întuneric. Iritarea atingea punctul maxim. Se uita cu frică la lumea de afară copleşită de ploaie, se temea de umbrele ciudate care tremurau sub tavan şi se tupilau printre mobile; într-un târziu se duse în camera ei, deschise valizele şi le examină foarte atentă, de parcă le vedea prima dată.

— Janowa, Rochi răcni Orłowski. Se ridică din fotoliu şi îşi pironi privirile înspăimântate pe geamul pe care îşi întinsese aripile un liliac atras de lumină şi se zbătea, neputându-se menţine pe suprafaţa alunecoasă.

Janka se cutremură la auzul acestui glas, zvâcni şi ea în picioare şi rămase încremenită.

Orłowski se linişti, se prăbuşi iarăşi în fotoliu, se uită la ea, deoarece uşa era deschisă, şi o întrebă calm:

— Te pregăteşti de plecare?

— Da, răspunse tremurând, făcu un pas înainte, intrând parcă în lupta care avea să se desfăşoare. O trecu un fior rece.

Se uitau unul la altul.

— Unde pleci? o întrebă încet şi atât de răguşit, încât se cutremură înfricoşată.

— La teatru... răspunse rar şi cu mare greutate, pentru că o înecă un spasm cumplit de spaimă, o teamă nelămurită îi astupă gâtul. Privea tot mai îngrozită la faţa-i pământie şi la ochii care stăruiau asupra ei cu încăpăţânarea unui idiot.

Un tren trecu prin staţie cu atâta zgomot şi scrâşnet, încât pereţii începură să vibreze, paharele clincheniră în bufet, apoi se aşternu o tăcere de moarte în toată casa.

— Unde pleci? La teatru? Unde?

— La teatru...

Iarăşi se înstăpâni tăcerea. Răsunară semnalele de pe linie; vijelia se înverşuna şi izbea tot mai puternic în geamuri, zgomotele pădurii pătrundeau cu gemete triste, prelungindu-se în tăcerea ameninţătoare din casă.

Ochii lui începură să se învăpăieze, se înroşiră şi mai mult, colţurile gurii i se lăsară în jos, ca la un bătrân, şi capul i se înclină; tremura tot, iar pe faţă avea întipărită o expresie de asemenea neputinţă, bătrâneţe şi suferinţă, încât Janka făcu un pas înainte, crezând că avea să cadă de pe scaun.

Orłowski se şterse la ochi, se îndreptă şi se uită la ea şi la valize, de parcă abia acum se trezise din somn; luciditatea îi revenea, în timp ce inima Jankăi se umplea de o spaimă neînţeleasă. Mai înainte era sigură că tatăl ei avea să se împotrivească, izbucnind cu violenţa-i de totdeauna, alungând-o, poate, iarăşi de acasă, pentru asta era pregătită aşa cum era hotărâtă să se despartă de el şi să plece, indiferent de asemenea piedici; dar şoapta aceasta abia auzită, pătrunzătoare, privirea disperată i se înfipseră în inimă ca nişte gheare ascuţite, îi clătinară şi tulburară voinţa, descumpănind-o, la asta nu se aştepta.

— Du-te... du-te... du-te... începu să vorbească din nou, răsuflând greu, de parcă fiecare cuvânt i se smulgea odată cu o bucată din inimă, odată cu viaţa; glasul îi răguşise şi se împrăştia prin încăpere ca o dâră de durere nespusă.

Nu răspunse, fiindcă spaima îi răbufni din inimă, împurpurându-i faţa şi mâinile, paralizând-o; vedea, dar nu putea rosti o vorbă. Orłowski se ridică şi se duse în camera lui, de unde se întoarse imediat cu un plic mare, cenuşiu, în mână.

— Du-te, uite, ai aici tot ce am, şi începu să scoată şi să arunce pe masă scrisori de credit, împrumuturi cu participare la premii, cupoane şi carnete de cec. E tot ce am!...

scoase din portofel toţi banii pe care-i avea, tot mărunţişul din buzunar şi-l adună grămadă.

— Ia-i, să nu mai suferi de sărăcie, pentru că mie banii ăştia nu-mi mai sunt de niciun folos. Se opri o clipă, răsuflă adânc, privi în gol şi continuă: mie nu-mi mai trebuie nimic. Direcţia va da banii de înmormântare, aşa că nu mai am nevoie de nimic. O să rămân singur, o să mă-ntind în paf şi am să mor... am să mor... am să mor... repetă încet, din ce în ce mai încet, capul începu să i se clatine, îşi duse mâinile la ochi, roşi şi se prăbuşi.

Izbuti să-l prindă înainte de a cădea pe duşumea.

— Tată! Tată! răcni disperată. Janowa, apă!

— Sst, taci din gură!... nu-mi trebuie nimic, mi s-a făcut rău, descheie-mă la guler. Aşa, acum mi-e mai bine. Aşa, bine! Bău apă şi se uită la ea cu luciditate, dar nespus de trist.

— Du-te, copila mea, eu nu te opresc, fiindcă ştiu că asta înseamnă pentru tine fericirea. Noi bătrânii, mamă sau tată, suntem egoişti, am vrea să avem întotdeauna copiii lângă noi. Du-te, acum te rog eu. O să mă descurc eu într-un fel, chiar dacă voi rămâne singur şi ...tu n-o să mai fii aici... Pe Dumnezeul meu, că vreau şi eu! strigă, lovi cu pumnul în masă şi tăcu, nu mai avea putere, îşi lăsă capul în piept şi nu-şi mai putu stăpâni lacrimile care i se scurseră pe obraji. Şi nu mai spuse nimic, plângea doar ca un copil.

Impresionată de durerea lui, pătrunsă de aceste lacrimi care-i picurau în inimă ca o lavă încinsă, Janka îngenunche înaintea lui şi cuprinzându-l într-o îmbrăţişare de dragoste uriaşă, începu să-i spună:

— Tată drag! Nu plec nicăieri. Rămân cu tine. Iartă-mă, iartă-mă. Nu ştiam că vei suferi atâta. N-am să te las singur, nu ne vom despărţi niciodată. Auzi, tată, numai iartă-mă, îl ruga, înălţându-şi spre el faţa palidă ca ceara, vrând parcă să găsească resursele necesare acestui sacrificiu, care era peste puterile ei. Da, nu mai plec, tată, voi rămâne cu tine.

— Janka!... Janka!... îi răspunse, o strânse în braţe şi o sărută cu dragoste, apoi începu să vorbească fără legătură,

râzând nervos şi muşcându-şi barba; într-un târziu se linişti şi îşi şterse lacrimile.

— Copila mea, te rog să te duci...

— Nu, tată, sunt hotărâtă, nu mai plec. Nu plec, repetă apăsat, ridicându-se şi avu impresia că se scufundă lumea cu ea, că zboară şi se prăbuşeşte în beznă, că moare totul în ea, atât de cumplit era pustiul care-i cuprindea inima şi creierul. Se uită liniştită la tatăl ei şi repetă încă o dată cu o hotărâre neclintită:

— Nu mă mai duc la teatru.

Apoi căzu greu pe un scaun, nemaiştiind ce se petrece cu ea.

Orłowski se sculă de pe fotoliu, în ochi i se citeau energia şi recunoştinţa dinainte, căzu în genunchi în faţa ei şi înainte de a-l putea opri, îi îmbrăţişă picioarele şi i le sărută.

— Copila mea, scumpa mea copilă! şoptea cu duioşie.

Îl ridică şi-l conduse până la fotoliu, pentru că se clătina pe picioare. Se străduia din răsputeri să fie calmă, să reziste. Îi turnă ceaiul şi-i punea la îndemână tot ce-i trebuia.

— Tată, dacă Grzesikiewicz ar vrea, m-aş căsători cu el, spuse înadins, ca să-l liniştească pe deplin şi să-l asigure că-şi va ţine cuvântul. Atunci ai renunţa şi dumneata la serviciu şi ai sta la noi.

— Da, bine, o să-mi dau demisia, mă chinuiesc prea mult, de la o vreme mă simt foarte slăbit, mă doare capul întruna... se întrerupse şi se întoarse brusc, părându-i-se că umbra aceea care-l urmărea se oprise în spatele lui; îi auzea cum nu se poate mai limpede şoaptele, aşa că se uită în jurul lui.

Nu era pentru prima dată când Janka vedea această mişcare, dar neînţelegându-i rostul, nu-i acorda nici cea mai mică atenţie; aşa se întâmplă şi acum, când se mulţumi să se uite la tatăl ei şi să repete încet, mecanic:

— Nu mai plec, rămân aici. Nu mai plec, rămân... şi în piept îi creştea strigătul de revoltă, dar rămânea tăcută, adâncită în linişte, asurzită de cele întâmplate; încă nu înţelegea prea bine...

Cu mişcări automate îşi conduse tatăl la pat; îi primi pasivă şi fără gânduri sărutările şi mulţumirile, îi citi în virtutea obişnuinţei ultima gazetă, se strădui chiar să se gândească la un model de pălărie la modă, pe care o văzuse în „Iedera”. Îi dădu Janowei dispoziţiile pentru ziua de mâine, strânse singură masa, aşeză paharele în bufet, îşi despleti părul care atârna greu, verifică dacă erau închise oberlihturile, se uită pe fereastra la care zăbovi o clipă şi privi fără să vadă nimic la luminile verzi de la macazuri, apoi se duse să se cuine...

Abia după ce o învăluiră întunericul şi liniştea, când putu să-şi adune gândurile, iar ochii nu mai văzură nimic în exterior, se dezmetici brusc. Se ridică în capul oaselor.

— Nu mă mai duc la teatru! Voi rămâne la Bukowiec. Mă voi căsători cu Grzesikiewicz! repetă cu voce tare şi după fiecare propoziţie creierul i se limpezea tot mai mult. Îşi luă capul în mâini cu o mişcare bruscă, disperată, ca şi când munţi întregi se prăvăleau asupra ei odată cu aceste cuvinte şi o striveau. Îşi aţinti privirile rătăcite în golul dinaintea ei şi încremeni o clipă, asemenea copacului retezat de fierăstrău, care tremură şi îşi clatină numai coroana înainte de a se prăbuşi la pământ fără viaţă.

— Ce-i asta? Cine vorbeşte? Cine vrea asta şi de ce? întrebă repede şi se zvârli prin cameră cu mişcarea violentă a unui animal rănit care îşi adună toate puterile pentru a scăpa de moarte sau pentru a se apăra până la ultima suflare. Un adevărat uragan de revoltă irumpse, învălmăşindu-se în mintea şi inima ei.

— Nu, nu, nu! De o mie de ori nu! Pe mine să mă oprească cineva, să-mi distrugă viitorul, să nu-mi îngăduie să trăiesc! O, nu, niciodată! nu există asemenea forţă pe pământ, nu există cătuşe pe care să nu le pot rupe...

— Tata!... îi şopti un glas parcă din adâncul sufletului. Tata! repetă prelung, uitându-se împrejur, de parcă voia să afle de unde venea glasul acela. Se cutremură. Niciodată, nimeni, nici măcar tata nu mă poate opri. Eu vreau să trăiesc, iar viaţa mea e acolo, acolo este fericirea mea. La teatru este totul pentru mine, iar aici nimicnicia, vegetarea,

agonia, robia, foamea veşnică a sufletului, chinul neîntrerupt! Şi tatăl bolnav! şopti iarăşi glasul cu asprime. Pentru mine nu s-a sacrificat nimeni, aşa că nici eu nu vreau s-o fac, e dreptul meu să trăiesc! Iar datoria?!... Datoria! râse uscat şi sfidător. Datoria! o vorbă mare de care nimeni nu ţine seama. Pentru mine eu sunt cea mai importantă datorie, da, chiar aşa! se înflăcăra tot mai mult. Da, cine mă va opri? Îmi bat joc de oameni şi de părerea lor, le-am cunoscut destul josnicia. Îmi bat joc de opinia celorlalţi, ştiu prea bine cine o formează. Îmi bat joc de prejudecăţi, căci le cunosc valoarea. Ce mă va opri? se adresa cu semeţie parcă lumii întregi. Conştiinţa!... îi răsună greoi în creier. Mila, datoria, conştiinţa! Se clătină, se aşează din nou în capul oaselor în pat şi se uită cu privirea rătăcită, înfricoşată, în fundul întunecat al încăperii, unde bezna acoperea totul cu un linţoliu nepătruns; candela care ardea pe peretele de vizavi la icoana Maicii Domnului, abia mai licărea. I se părea că din străfundul întunecat se desluşeşte treptat o siluetă uriaşă, înfricoşătoare, ce repeta cu glas pătrunzător: mila! datoria! conştiinţa!

— Deci eu însămi trebuie să mă condamn la pieire? întrebă pe jumătate conştientă cu glasul sfârşit al disperării.

— Da!

— Deci trebuie să rămân aici pentru totdeauna, să mă închid în această cuşcă înăbuşitoare a vieţii, să renunţ la orice gând de independenţă?

— Da!

— Deci asta înseamnă: mila, conştiinţa şi datoria, să mă sacrific, să pier, să renunţ la mine şi să mucezesc în mărunţişurile zilnice?

— Da!

Janka se prăpăstui cu faţa în jos în pat şi gemu de durere; mintea şi inima îi erau bântuite de furtună, se zbuciuma pradă celor mai contradictorii gânduri şi simţăminte.

— Nu! spuse cu hotărâre după o clipă, ridicându-se şi apăsându-şi cu putere mâinile pe piept. Nu, mă duc. Orice s-ar întâmpla, mă duc!

— Du-te! du-te! du-te! păru că o îndeamnă glas ul care semăna acum cu geamătul clopotelor de îngropăciune ce-i răsuna cumplit în creier; ascultă şi avu impresia că toţi pereţii se deschid, iar de sub picioarele ei începe un drum spre o lume veselă, luminoasă, zâmbitoare, şi ea merge pe drumul acesta şi vede întins de-a curmezişul cadavrul învineţit al tatălui ei! ţipă de spaimă. Începu să alerge prin cameră, gândurile i se învălmăşiră asemenea adâncului frământat de viforniţă.

— Isuse! Isuse! Isuse! gemu şi o durere atât de cumplită îi răsuci toată fiinţa, încât scânci neomenesc şi căzu într-un fel de leşin, încetând să mai simtă şi să mai gândească; se uita doar în neştire la dârele de lumină care pătrundeau de pe peron, ameţită parcă în golul dinlăuntrul ei şi în tăcerea dimprejur.

Orele treceau una după alta, scurgându-se ca nişte picături în infinit; noaptea ţinea lumea în îmbrăţişarea-i neagră; noapte plină de plescăituri, de ploaie şi de vânturi ce vuiau dincolo de ferestre, se luau la trântă cu pădurea şi îndoiau copacii care scârţiiau jalnic. Vaierul sârmelor de telegraf, asemenea chelălăitului obosit al câinelui în lanţ, răsunau prin încăpere. Glasurile necunoscute ale nopţii şi beznele se văietau deasupra pădurilor, zburau ca nişte scântei sau ca razele stelelor şi se cufundau în întuneric şi nefiinţă. Pământul şi noaptea se contopeau într-un tot inform, care părea că tresare prin somn şi respiră cu ajutorul vânturilor, spunându-şi povestea neînţeleasă, sfidătoare»

Jania continua să zacă în pat, nu se mai zbuciuma; acum semăna cu un trunchi greoi de copac zvârlit de ape pe nisipul de pe ţărm, pe care doar valurile îl ling cu lăcomie, neputând să-l mai poarte spre adânc şi să-l înece.

Totul se domolea în ea, seca, se stingea, cum se stinge şi se reaşază lumea după furtuna de fulgere şi trăznete, în vreme ce în văzduh mai tremură groaza, pe pământ zace totul în ruină şi din când în când un fulger mut străbate orizontul ca o dâră de foc.

— Rămân! rămân! răspunse cu un glas ce semăna cu geamătul muribunzilor. Rămân! şi pieptul i se linişti într-un

suspin adânc. Rămân! repetă cu încăpăţânare, simţind că tot ce trăia, voia şi gândea în ea, moare, se destramă şi parcă se uneşte cu noaptea înfiorătoare. Avea impresia că se goleşte treptat de toate visele şi dorinţele, coborând spre o stare primară în care nu mai doreşti, nu mai aştepţi şi nu te mai bucuri de nimic, trăieşti cum trăieşte mesteacănul toamna, fără frunze şi pe jumătate mort; se îndoaie încotro vor viforele, se prăbuşeşte unde vor oamenii şi moare când vrea pământul care amorţeşte şi îngheaţă.

Îngenunche la icoana Maicii Domnului.

PARTEA A DOUA

I

— O să-l muie pe solul meu la Varşovia, strigă Zaleska din uşă.

— Ai fost la Varşovia, doamnă?

— De-acolo mă întorc, fiindcă imediat ce soţul meu a fost de acord cu proiectul de care am vorbit atunci, am plecat la verişorul meu şi atâta l-am rugat, încât s-a ocupat el de toate şi a obţinut transferul. Mai mult ca sigur că de la Anul Nou o să ne mutăm de la Bukowiec. Sunt fericită că visurile mele încep să se împlinească: o să stăm la Varşovia şi o să cânt! Într-adevăr, îmi vine să dansez de bucurie. E, la revedere, acasă încă n-am fost, abia am apucat să-i spun soţului meu pe peron şi am venit într-un suflet la dumneata. Domnişoară, eşti grozav de palidă, nu cumva eşti bolnavă?

— Nu, n-am nimic, iar acum mă bucur de fericirea dumitale...

— O, da, sunt fericită! Doamne, ce mult mai e până la Anul Nou! Dumneata pleci undeva?

— De ce mă întrebi?

— Geamantanele astea mari...

— Le-am cumpărat împreună de la Kielce, nu-ţi mai aduci aminte?

— Aşa-i! Am uitat. Doamne, cât sunt de distrată! Nu ţipă oare copiii mei? Se opri la mijlocul încăperii şi ascultă o clipă ţipetele ascuţite.

— Se joacă şi ei! observă Janka încet, ridicându-şi ochii la ea.

— Domnişoară Janina, deci nu mai pleci la teatru? întrebă punând mâna pe clanţă.

— Nu.

— Aha, înţeleg, ţi-a cerut mâna Grzesikiewicz! Hai, nu nega, nu-mi vine să cred.

— De unde până unde asemenea presupunere, doamnă? o întrebă Jania cu glasul ridicat, aspru, dar se stăpâni şi adăugă cu blândeţe: – Ai dreptate, probabil că mă voi căsători cu domnul Andrzej.

— A, domnişoară, te felicit din toată inima, din toată inima.

Îi primi cu răceală urările şi sărutările, atât de rece, încât Zaleska îşi dădu seama, se uită la ea cu teamă şi plecă fără un cuvânt.

Janka se gândea cu anume amărăciune la fericirea Zaleskăi, dar n-o mai invidia, acum nu mai era în stare nici măcar s-o invidieze, atât era de resemnată.

Îi scrise îndată o scrisoare lungă lui Głogowski şi o alta familiei Cabiński, anunţându-i că nu mai vine.

Din noaptea în care se luptase cu sine însăşi, se schimbase foarte mult. Încerca să se arate indiferentă la orice, să-şi închidă inima şi sufletul tuturor impresiilor din afară, dar sub această răceală mocnea jarul nestins, sub această mască de linişte şi resemnare se ascundea deznădejdea. Nu regreta nimic, deoarece se hotărâse singură să rămână la Bukowiec, dar încerca o repulsie tot mai adâncă faţă de tot ce o înconjura, o indicibilă părere de rău. Era prea tânără, prea puternică fizic şi prea pătimaşă ca această luptă să-i fi mistuit toate dorinţele neîmplinite; trăiau şi se dezvoltau în ungherele inconştientului; le înăbuşea cu ajutorul voinţei, dar această încleştare tăcută era chinuitoare şi sterilă. Se ducea adesea la fereastră şi privea mohorâtă la lumea de afară, strângând din dinţi, ca să nu ţipe, ca să nu strige că suferă; privirile îi rătăceau peste pădurile albite de zăpadă, reci, ude, pătrunse de vremuiala toamnei târzii, prin staţia parcă somnoroasă, cu şinele alunecoase din cauza umezelii şi acoperişurile lucioase – iar când ploua sau ninsoarea acoperea pământul cu un puf alb, când viscolul iernii şuiera prin pădure, când zilele erau atât de scurte, încât dimineaţa parcă se unea cu

amurgul, şi atât de murdare, ca nişte zdrenţe tăvălite prin noroi, şi când pădurile strigau şi se încleştau cu viforele, şi când nu mai era nici cer, nici pământ, nici culori şi nici lumină, când înaintea ochilor nu mai vedea decât o pată uriaşă ce-i cufunda sufletul într-o melancolie posomorâtă – petrecea zile întregi la bucătărie în faţa sobei, cu ochii aţintiţi la foc, şi nu se gândea la nimic, simţea doar plăcerea aproape animalică a căldurii şi a tihnei. Dealtminteri, privea cu îndrăzneală la viaţa care o prinsese în jugul ei şi n-avea să-i mai dea drumul niciodată, şi vedea fără spaimă, cu anume plăcere chiar, cât de mult îi apasă pe oameni. Vedea pentru prima dată că cei din jurul ei, deşi lipsiţi de gânduri mai cuprinzătoare şi de dorinţe superioare, cum credea ea, suferă şi ei; începea să se uite şi să desluşească în aceste chipuri cenuşii, aspre, licăririle sufletului şi începea să-i compătimească.

— Au gândit oare vreodată, au dorit şi ei ceva, au fost şi ei zgâlţâiţi de furtuni? se întreba examinând oamenii. Nu putea citi nimic pe aceste fele decolorate şi şterse. Se cufunda din nou în sine şi se gândea cu anume încântare că peste ani şi ea va uita prezentul, va scăpa de povara nefericirii de acum, obişnuindu-se cu jugul, ca toţi ceilalţi, că va semăna cu toate femeile, mai tinere sau mai vârstnice, a căror viaţă aproape vegetală se desfăşura atât de încet şi de liniştit, ai căror ochi nu mai vedeau nimic afară de casa, copiii şi bărbaţii lor.

— Nu-i chiar atât de rea viaţa asta tihnită, nu-i rea deloc! îşi spunea şi se vedea dintr-o dată soţia lui Grzesikiewicz, o femeie bătrână, copleşită de copii şi de griji, la conacul de la Krosnowa; în suflet i se înstăpânea pacea şi liniştea vieţii vegetative.

— Prea bine! se resemna şi dorea ca Andrzej să-i ceară mâna cât mai repede, să se întâmple odată ce tot trebuia să se întâmple.

Dorea liniştea cu orice preţ.

Această indispoziţie sâcâitoare era adâncită şi de teama pentru tatăl ei, fiindcă ultima zguduire avusese urmări păgubitoare asupra minţii lui, care se pierdea tot mai mult în

beznele nebuniei. Se arăta recunoscător faţă de ea, dar Janka simţea că nu mai putea înţelege măreţia sacrificiului ei. Amuţise parcă, şedea toată seara cu ziarul în mână fără să-l citească şi se uita mereu cu priviri bănuitoare prin colţurile întunecoase ale casei; odată poruncise să se aprindă toate lumânările şi umblase prin încăperi ca un somnambul; se oprea din când în când şi se uita repede înapoi, şopocăia de unul singur şi, după ce se închidea în camera lui, Janka îl auzea vorbind cu jumătate de glas. Acum spunea din ce în ce mai des „noi”, iar într-o bună zi dădu dispoziţie să se pună încă un tacâm pe masă.

— Mai vine cineva la masă? întrebă Janka mirată.

— Da, vine şi Miecio numaidecât.

— Cine mai e şi ăsta?

— Cum, nu-l cunoşti? Doar e expeditorul nostru... nu sfârşi vorba, îşi ascunse faţa în palme şi tăcu; rămase aşa destul de mult, deoarece i se învălmăşeau gândurile, prin mintea împrăştiată îi licăreau slabe tresăriri de luciditate şi atunci îl năpădea o spaimă cumplită să nu înnebunească. Lupta celor două personalităţi care se dezvoltau în el îl umplea de temeri neînţelese. Atunci fugea de acasă, umbla prin staţie, se ducea la rampa de la depozit, se amesteca printre oameni, discuta şi râdea cei ei, căci atunci nu mai observa nicio abatere, se ţinea cât putea aproape de oameni, intuind că prezenţa lor îl întăreşte, iar nebunia nu mai poate răzbate până la el prin mulţimea atâtor organisme sănătoase.

Într-o zi, pe la începutul lui decembrie, o zi groaznică, întrucât lapoviţa începuse de dimineaţă, veni Grzesikiewicz, la ora obişnuită, în amurg, deoarece acum venea aproape zilnic, dar astăzi înainte de a urca la Janka, trecu pe la telegraf.

Orłowski se ridică de pe sofaua pe care sta întins şi, văzând fulguiala de afară, spuse:

— E foarte plăcut aici, e cald şi linişte!

— Da, dar afară e cumplit. Am fost nevoit să vin cu trăsura, ca să nu mă ude.

— Ai fost la Jania?

— Abia acum mă duc, am venit să-mi daţi dumneavoastră puţin curaj.

— O să fie totul bine, ştiu eu! exclamă vesel, muşcându-şi barba.

— De-ar fi adevărat, pentru că de câteva zile mi-am pierdut încrederea. Mă duc.

Se întoarse de la uşă şi întrebă încet:

— Şi dacă va fi nu?

— Îţi garantez eu că va fi da! strigă Orłowski, îl îmbrăţişa şi-l sărută cu bucurie. Du-te, cere-i mâna, vă luaţi în timpul carnavalului şi basta. Hai, du-te, nu mai pierde vremea... îl împinse uşor spre uşa pe care o închise în urma lui, apoi se întinse iarăşi pe sofa.

— Vezi, ştrengarule, ziceai că n-o să iasă nimic din căsătoria asta, şopti batjocoritor.

— Aşteaptă, să-i vedem plecând din faţa altarului, mai aşteaptă... îşi răspunse singur, dar cu alt glas şi clătină din cap neîncrezător.

— Ce tot trăncăneşti! Pe Dumnezeul meu, dacă-ţi spun că totul se va întâmpla după voia mea, apoi aşa o să fie.

— Nu totdeauna, dragă domnule şef, te-ai convins doar că nu poţi conta pe ea.

— Taci din gură! Janka este cel mai bun copil, pe Dumnezeul meu, cel mai bun copil.

— Ha! ha! ha! râse încet. E cel mai hun copil, dar toată vara a zburdat, iar acum voia să plece iar.

— Taci! strigă şi izbi furios cu piciorul în gol, zvâcnind în picioare, dar vedenia se destrăma şi pieri; în zadar se uită sub sofa, pe sub scaune, o căută până şi în sertarele de la birou şi în casa de hani zidită în perele şi asigurată contra focului; nu găsi pe nimeni, dar era atât de sigur că celălalt fusese acolo mai înainte, încât deschise ferestruica de la casă şi-l chemă pe Roch, vrând să-l întrebe dacă nu ieşise cineva pe coridor. Roch nu veni, aşa că rămase o clipă pe gânduri, apoi se duse la Zaleski.

În acest timp, Grzesikiewicz, cu toate asigurările lui Orłowski, urcă la etaj cu inima cât un purice, deoarece îi veniră în minte cele întâmplate astă primăvară, când îi

ceruse mâna. Se dezbrăcă foarte încet în anticameră.

— Domnişoara Janina este acasă? îl întrebă pe Roch care-l ajuta să-şi scoată paltonul.

— Este, păi cum, unde poate să fie! Îi spui acu' că a venit boieru'!...

— Stai puţin, strigă după el. Roch se opri şi aşteptă. Andrzej îşi aranjă surtucul, se încheie şi îşi puse mănuşile, îşi răsuci mustaţa şi se pieptănă, întârziindu-şi cât mai mult intrarea. Hai, acum du-te, ce mai aştepţi? îl întrebă.

— Păi, boierule, dumnevostă aţ' zâs să stau...

— Da, da, voiam să-ţi dau ceva, pentru toate serviciile... aşa-i, e drept... Îi dădu trei ruble, Roch îi sărută mâna şi, după vechiul obicei, vru să-i îmbrăţişeze genunchii.

— Prost mai eşti, Roch. Hai, du-te odată...

În sfârşit, intră în salonaş. Se opri la mijlocul încăperii, îşi scoase mănuşile şi se uită îngrijorat la uşa ce dădea în sufragerie. Nerăbdarea şi teama i se citeau mereu în priviri. Înregistră cele mai mici zgomote, tresărind de fiecare dată, vru să plece, să fugă şi să amine totul pentru altădată. Apoi iarăşi, nemaiputând să se stăpânească, vru să intre în camera Jankăi, dar se aşeză pe un scaun şi rămase aşa, ascultând cu anume emoţie sunetele înăbuşite ale pianului Zaleskăi care începuse să cânte ca de obicei după amiază.

În cele din urmă, Janka veni şi răspunzându-i la salut, înţelese după solemnitatea aşternută pe faţa lui că astăzi avea să-i ceară mâna. Îl invită să ia loc cu un gest ţeapăn şi păli din cauza emoţiei care nu dură prea mult, deoarece era hotărâtă să-i primească cererea în căsătorie.

— Domnişoară, azi arăţi cam suferindă, întrerupse Andrzej tăcerea.

— Mă doare puţin capul, nimic important.

— Cu vremea asta, nu-i deloc de mirare...

— Într-adevăr, îi răspunse Janka.

— Zăpadă, ploaie, viforniţă şi frig... continuă, dar limba i se împleticea, era furios pe timiditatea lui, intuia că spune cele mai crase banalităţi, dar nu era în stare să născocească altceva.

— Da, zăpadă, ploaie, viforniţă şi frig! Aşa-i, repetă Janka

mai încet, întorcându-şi ochii de la fereastră.

Andrzej era atât de înciudat, încât îi venea să se dea cu capul de colţul mesei. O privea rugător, o implora din ochi să-l ajute să iasă din această situaţie, dar Jania, cu un zâmbet abia vizibil, se prefăcea că nu înţelege nimic. Îşi chinuia mănuşile, îşi tot încheia şi descheia nasturii de la surtuc, îşi muşca mustaţa şi nu putea să spună nimic, gândindu-se întruna că-l va socoti prost şi nătâng.

— Nu-i aşa că sunt caraghios? o întrebă do-a dreptul.

— Nu, deloc, spuse Janka prelung, dar în ochi îi jucau licăriri de ironie, mi se pare numai că nu prea eşti în apele dumitale, parcă eşti îngrijorat de ceva, adăugă.

— Domnişoară, mai bine spune că m-am prostit ca un berbec răznit de turmă.

Janka izbucni în hohote de râs.

— Râzi de mine, nu-i aşa?

— Doamne fereşte, comparaţia dumitale m-a făcut să rid, mai degrabă am râs fără niciun motiv.

Grzesikiewicz se ridică, întârzie o clipă în faţa ei şi se duse la fereastră.

— Ai fost azi afară?

— Nu, e prea multă umezeală şi prea frig...

— Adevărat!

— Domnule Grzesikiewicz, îmi vine în minte discuţia pe care am avut-o în acest salonaş astă primăvară, rosti liniştită şi înadins, ca ei să spună ce vrea, deoarece începea să-şi piardă răbdarea.

Se întoarse repede de la fereastră, păli, ochii întunecaţi începură să-i scapere scântei.

— Domnişoară Janina... domnişoară Janina... îţi aduci aminte? Nici eu n-am uitat nimic... glasul i se frânse, îşi şterse fruntea cu mâneca şi o luă de mână.

— Mi-e frică, dar dacă şi astăzi ai să-mi spui nu, nu mai rezist. Nu, nu, nu mai sunt în stare să-mi înăbuş iubirea!... te iubesc, domnişoară. Domnişoară Janina... te iubesc... atât... Nu sunt meşter în vorbe frumoase, nu ştiu să vorbesc, dar te iubesc!... se precipită. Te-am iubit întotdeauna. Îţi aduci aminte când ne-am întâlnit prima

dată? Dumneata veneai de la Kielce, în vacanţă... De atunci te iubesc şi n-ara încetat o clipă să visez că vei fi soţia mea. Nu-mi spui nimic, nu răspunzi, nu mă asculţi?...

— Continuă, domnule Grzesikiewicz, te ascult bucuroasă, îi răspunse moale.

— Mă asculţi bucuroasă, deci eşti de acord? Aşadar e adevărat? Răspunde domnişoară, că îmi pierd minţile, aproape că strigă, acoperindu-i mâinile cu sărutări. Vrei să fii soţia mea?

— Vreau! rosti Janka apăsat.

Andrzej se îndreptă dintr-o dată, orbit parcă de cuvintele ei, şi o privi înspăimântat în albul ochilor.

— Domnişoară, ai spus că vrei? o întrebă, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— Aşa am spus.

Andrzej se aşeză liniştit pe scaun, acum era stăpân pe sine, şi începu să vorbească în şoaptă, pentru că bucuria îi umplea inima, mâinile şi buzele îi tremurau, ochii îi sărutau chipul palid şi frumos.

— Ştiu că sunt ceea ce se numeşte un ţăran; da, sunt un om simplu, dar cred că merit dragostea dumitale, jur că o merit. Am visat să alcătuim o familie model, pe care eu să o reazim cu umărul, iar dumneata s-o luminezi şi s-o încălzeşti cu sensibilitatea şi inteligenţa dumitale. Sunt pur şi simplu uimit că visurile mele încep să se îndeplinească. Un om sălbatic, cum sunt eu, trebuie să iubească o femeie ca dumneata! O, da, abia acum, când te privesc, înţeleg cât îmi eşti de scumpă şi de necesară, pentru că te iubesc, domnişoară, iubesc în dumneata frumosul şi inteligenţa, cultura, bunătatea şi rafinamentul, în dumneata iubesc toată această lume nouă pentru mine şi superioară. Începu iarăşi să-i sărute mâinile; avea o poftă nebună s-o cuprindă în braţe, s-o acopere de sărutări, s-o siringă la piept şi să fugă cu ea într-un bunget de codru, departe de oameni! Vorbi îndelung, îi povesti multe lucruri, îi mărturisi simţămintele, gândurile şi dorinţele lui.

Janka îl asculta, deşi avea mereu impresia că acest om, viitorul ei soţ, îi este totuşi un străin. Dar glasul lui gros,

manifestările de sinceritate ale dragostei uriaşe, sărutările, această încredere neţărmurită pe care o avea în ea, îi umpleau făptura sensibilă cu căldura unui simţământ necunoscut, începea să se înduioşeze; cu toate acestea, la sfârşit îi spuse cu destulă luciditate:

— Totuşi, dumneata nu-mi cunoşti trecutul... şi aşteptă cu un sentiment ciudat de părere de rău, care începea să-i pătrundă în suflet, gândind că după ce-i va auzi răspunsul, va pleca şi nu se va mai întoarce. Se uita la el cu o rugăminte mută în priviri, hotărâtă să-i destăinuie totul.

— Trecutul dumitale! Doamne, păi asta te priveşte numai pe dumneata... spuse simplu.

— Ar trebui să te privească şi pe dumneata.

— Nu, nu, nu! De vreme ce dumneata nu-mi ceri să mă spovedesc, nici eu n-am dreptul s-o fac. Viaţa noastră nu va avea „ieri”. Începe de „astăzi” şi va fi „mâine”. Ah, sunt atât de fericit, atât de fericit, iar mama o să se bir ure atât de mult! ea ţine atât de mult la dumneata!

Şi continuă cu înflăcărarea şi dezlânarea proprii îndrăgostiţilor.

Janka nu insistă ca Andrzej să-i asculte mărturisirile, îi era chiar recunoscătoare că nu ţinea neapărat, deoarece abia acum îşi dădea seama de grozăvia destăinuirilor ei. Nu, nu trebuie să ştie nimeni! îşi spuse şi începu să-l asculte cu toată luarea aminte, să încuviinţeze şi să-i zâmbească, lăsându-se purtată de dragostea lui; cu firea-i sensibilă de actriţă, intră destul de repede într-un rol nou pentru ea, entuziasmându-se atât de mult, încât jucă fără să se prefacă şi cu mare plăcere partitura unei logodnice iubite şi iubitoare. Simţea astfel o uşurare uriaşă, aproape uita trecutul, râdea în hohote şi din toată inima, încât Orłowski, care veni în curând, auzindu-i râsul şi văzând faţa străluminată a lui Andrzej, înţelese că totul se sfârşise cu bine.

— E, să fiţi fericiţi, copiii mei, să fiţi fericiţi, şopti sărutându-i cu dragoste. Jędrek, băiatule, îmi placi grozav, pe Dumnezeul meu; ce flăcău zdravăn, ce ginere! Ha! Ha! şi-l bătu pe umeri, luându-l în braţe şi sărutându-l din toată

inima.

Erau cu toţii foarte bine dispuşi.

— E şi frumos, şi bun ca bărbat, domnişoară, o să te ţie numa'-n palmă, n-o să lipsască nici laptele de pasăre! şopti Janowa la urechea Jankăi şi adăugă: – daco fata mea ar loa un bărbat ca ăsta, m-aş duce pe jos până la Częstochowa şi aş ţine post în toate vinerile.

Janka râse de urările ei, dar nu voia să se gândească acum la această viaţă viitoare; era atât de aţâţată de veselia tuturor, încât alergă la Zaleska sad spună totul, dar văzând-o cântând cât se poate de liniştită la pian în camera aproape întunecoasă şi rece, îi scăzu înflăcărarea. Schimbă câteva cuvinte şi se întoarse acasă.

Seara, când tocmai se aşezaseră la masă, veni Świerkoski şi uitându-se la chipurile lor şi ascultându-le discuţia, înţelese îndată totul. La început, aproape că amuţi, ochii îi luciră ameninţători, dar el rămase locului încovoiat ca de obicei, cu mâinile virile în mâneci, doar ochii îi rătăceau pe feţele Jankăi şi a lui Andrzej în timp ce cu piciorul călca furios coada lui Amis, până când acesta zvâcni chelălăind şi fugi la bucătărie.

Nu-i acorda nimeni nicio atenţie. Janka îi întindea ceaiul, uitându-se la Andrzej şi vorbind numai cu el.

Świerkoski şedea ca pe ghimpi, le pândea privirile şi îşi muşca buzele până la sânge, ca să nu strige din cauza părerii de rău care-i răsucea măruntaiele. Avea impresia că, aşa cum se uita Amis la el din bucătărie, tot aşa îi ţintuia şi el cu priviri lacome dintr-un abis în care nu-l vedea nimeni; o gelozie cumplită şi o durere atât de puternică îi striveau sufletul, încât aproape fără să vrea, muşcă paharul din care sorbea ceai, sticla se sparse în bucăţele, iar din buzele rănite începu să-i curgă sângele.

— Ce s-a întâmplat, domnule Świerkoski? Ţi s-a spart paharul în mână?

— În dinţi! Nu-i nimic, mormăi, ştergându-şi buzele cu batista.

— Domnule, până acum ai spart pietre, acum ai trecut la sticlă, ai metoda dumitale şi faci progrese.

— O să sparg şi lucruri mai tari, domnule Grzesikiewicz, răspunse Świerkoski, rânjindu-şi dinţii de lup într-un zâmbet. Sângele continua să-i curgă şiroaie din buzele zgâriate, aşa că se ridică şi şopti surd, cu batista la gură, fără să se uite la nimeni:

— Eu trebuie să plec, primiţi, vă rog, din partea mea cele mai sincere urări de bine în noua viaţă.

— Mulţumesc. Însoară-te şi dumneata, o să vezi cât e de plăcut să primeşti asemenea urări.

— Eu mai aştept... mai aştept, şopti încet, privind atât de ciudat la Janka, încât aceasta înălţă capul, se înfiora parcă de teamă şi zâmbetul i se stinse; se uită o clipă în ochii lui galbeni, neînţelegând nimic.

— Oricum, noi ne invităm singuri la nunta dumitale.

— Ce onoare!... pot oare măcar să visez, eu, un funcţionar oarecare, să primesc sub acoperişul meu un mare proprietar ca dumneata; nu, nu îndrăznesc să te invit, nu sunt vrednic de asemenea cinste... şopti, se înclină din uşă şi ieşi.

II

Świerkoski se opri în faţa gării, lângă zid, deoarece totul se învălmăşea înăuntrul lui; mintea i se tulbura din cauza durerii care-i sfâşia măruntaiele. Stătu aşa multă vreme, lipit de perete, cu mâinile în mâneci, cocoşat, neluând în seamă frigul, zăpada uscată şi îngheţată care-i intra în ochi; câinele scâncea de frig şi i se încolăcea la picioare, dar nu se uita la el, copleşit de jalea îngrozitoare ce-i împovăra sufletul. Îşi pierdea ochii gălbui, cu luciri fosforescente, în tăriile întunecate din care începeau să se ivească stelele palide, fiindcă pe pământ se lăsase gerul, sau privea la pădurea acoperită de zăpadă, încovoiată, albă, ascultând parcă liniştea care se înstăpânise, şi gemea printre dinţii încleştaţi. Acum simţea că o iubeşte pe Jania, că-i pare rău

nu numai de zestrea ei, ci şi de ea...

Zvâcni brusc, cuprins de o furie sălbatică, încât tremura tot, iar degetele i se închirceau şi i se încovoiau ca nişte gheare; dacă ar fi putut, l-ar fi înşfăcat pe Andrzej de gât şi l-ar fi zgâriat cu unghiile. Nu se mai duse acasă, căci se răzgândi şi porni spre vila Osieckăi, dar trecând pe lângă caii lui Andrzej, care aşteptau la intrare, mi se putu abţine şi lovi cu toată puterea în burta celui dinspre el; parcă l-ar fi lovit pe Grzesikiewicz. Calul icni înspăimântat şi sări brusc într-o parte; vizitiul care moţăia pe capră, surprins de această mişcare, se rostogoli pe jos, iar caii o luară la goană spre pădure.

Świerkoski dispăru şi el pe urma lor.

— Mai aştept, necioplitule, eu mai aştept! gândi, scrâşnind din dinţi de turbare şi mai că stătu locului, deoarece îl înăbuşea furia, făcându-l aproape să-şi piardă cunoştinţa. Se cocoşă şi mai mult şi începu să urle prelung, ca să se mai uşureze. Amis îi ţinea isonul cu atâta ardoare, încât stârniră câinii din ogrăzile de lângă drum; pădurea întreagă răsuna de aulituri, de parcă urla o haită de lupi flămânzi.

— Mai aştept! Hipcio ştie să aştepte!... şi ca să-şi exprime şi mai energic furia, dragostea şi ura, începu să tragă cu pistolul; trăgea, pentru că bubuiturile, mirosul de pulbere, dinele de lumină întrerupte, lucind în întuneric, îi făceau plăcere şi-l calmau.

Când ajunse la Zacisze, era pe deplin stăpân pe sine.

O găsi pe Osiecka în sufragerie, la masă. Zosia turna ceaiul. Staś privea hipnotizat la ea. Tola, ca de obicei, ţeapănă şi apatică, şedea la locul ei cu ochii pironiţi pe lampă. Mai era acolo încă o femeie necunoscută, tânără, cu faţa bolnăvicioasă, care sta în fotoliu, înconjurată de perne.

Świerkoski le salută şi-i şopti îndată Osieckăi că are o treabă urgentă cu ea.

— Ce e? Mă sperii cu înfăţişarea dumitale sumbră! îl întrebă când intrară în camera vecină.

— Grzesik i-a cerut mâna astăzi şi Janka nu l-a refuzat.

— Prostănacul. Natural că nu i-a refuzat, s-ar fi căsătorit

şi cu un hamal, numai să fi vrut s-o ia.

— Exageraţi, doamnă! şopti; cele auzite nu-i făceau plăcere.

— Crede-mă, domnule.

— Cred, mă rog, cred, dar cu toate astea sau poate tocmai de aceea, se vor căsători...

— Îţi garantez că nu. Logodna nu înseamnă căsătorie. Chiar acum mă duc la Glębińska, ea o să-i despartă, de-ar fi legaţi cu lanţuri de oţel. A, stai tu, mironosiţo! O să-ţi scoatem noi masca, n-ai grijă!... şopti ameninţător, şi pe faţa ei frumoasă se aşternu o expresie de ură atât de neînduplecată, încât Świerkoski se uită nelinişti la ea.

— Să mergem, domnule, te duc până la gară, o să vorbim pe drum mai pe îndelete.

Osiecka porunci să înhame caii numaidecât.

— Domnule Stanisław, rămâi dumneata aici, să nu le fie frică fetelor; e, dacă-ţi spun să rămâi aici, nu mai trebuie să te pregăteşti de plecare. Nu întârzii mai mult de două ore.

Se îmbrăcă în grabă şi plecară îndată.

În sufragerie se înstăpâni tăcerea. Astăzi, Staś era şi mai timid decât de obicei, fiindcă ultima scrisoare de la mama lui, în care îi interzicea s-o iubească pe Zosia, îl apăsa, lăsându-l pradă disperării. O săptămână întreagă nu mai trecuse pe la Zacisze, mai mult însă nu putuse rezista şi venise. Toată seara fusese morocănos şi trist, scrisoarea din buzunarul de la piept îl ardea şi îi amintea mereu că nu ascultă de sfaturile şi dorinţa mamei; se simţea vinovat şi nefericit din cauza acestei lupte între două iubiri şi-i arunca Zosiei priviri atât de înflăcărate, încât aceasta, imediat după plecarea Osieckăi, se aşează lângă el.

— De ce eşti atât de necăjit, domnule Stanisław? îl întrebă, aplecându-se peste ziarul desfăcut pe masă.

— În viaţa unui om sunt momente mai dificile... şi fără să vrea îşi duse mâna la piept, unde odihnea scrisoarea de la mama lui.

— Te doare inima?

— Nu, nu. Într-adevăr, eşti prea bună, domnişoară, că te gândeşti la mine...

— Şi dacă mă interesează şi pe mine de ce, din ce cauză suferi?... rosti mai încet, aplecându-şi şi mai mult capul deasupra ziarului.

— Domnişoară Zofia, domnişoară Zofia! i se smulse din piept.

— Hai, spune-mi de ce eşti necăjit, te rog. S-a întâmplat ceva la serviciu?

— Nu, nu.

— S-a îmbolnăvit mama dumitale sau vreun unchi?

— Nu, nu... da' de unde...

— Aha, mai mult ca sigur că mama dumitale ţi-a scris ceva nu prea plăcut. Cineva de la staţie mi-a povestit că dumneata îi spui totul mamei şi nu faci decât să-i urmezi sfaturile şi recomandările.

— Da, într-adevăr, procedez astfel, fiindcă mama mă iubeşte şi nu-mi doreşte decât binele, aşa că ar fi o lipsă de recunoştinţă din partea mea, dacă nu i-aş spune tot ce fac. Dealtfel, mama se ocupă de toate problemele mele.

— Aşadar, ultima scrisoare pe care ai primit-o este de vină? întrebă puţin iritată.

— Da, aşa e, n-a fost deloc plăcută, dimpotrivă, recunoscu cu glas plângător.

— Tăceţi din gură! strigă Tola, începu să asculte cu atenţie şi-i întinse ceaşca Zosiei.

Zosia se ridică, iar bolnava care moţăia în fotoliu se uită la ei, zâmbi cu blândeţe, mişcă din buze, pleoapele i se închiseră şi adormi iarăşi.

După ce-i dădu ceaiul Tolei, Zosia se aşeză din nou lângă el.

— Domnule Stanisław, trebuie să-mi arăţi şi mie scrisoarea. Te rog foarte mult, foarte...

— Nu pot, pe cuvântul meu. În viaţa omului sunt momente când nu trebuie să cedeze... se apără şi vrând parcă să se asigure, scoase scrisoarea din buzunar şi o strânse în mână.

— Să ştii că mă supăr, în fond, ai dreptate să nu-ţi pese de nimic, numai mama să fie mulţumită... restul ţi-e indiferent! Se întoarse bosumflată.

— Domnişoară, dacă ai şti... dacă aş putea să-ţi spun... dacă...

— Trebuie s-o întrebi pe mama dumitale dacă îţi dă voie să-mi spui, şopti muşcător.

— Domnişoară Zofia, îi spuse cu reproş; îi era ruşine, nu voia ca ea să creadă că se temea de propria mamă.

— N-ai decât să nu-mi spui nimic, ştiu prea bine că nu-mi vrei binele, deşi eu...

— Poftim scrisoarea, domnişoară! strigă cu curajul deznădejdii, contrariat dureros de accentele glasului ei, promite-mi însă că ori ce-o fi, nu te vei supăra pe mine.

— Domnule Stanisław, crezi că eu aş putea să mă supăr pe dumneata; spuse atât de dulce, luând scrisoarea, încât Staś roşi tot, năpădit de o bucurie nespusă.

Începu să citească încet. Staś se uita îngrijorat la ea şi acum îşi regreta din toată inima curajul nesăbuit: îi era frică să se uite la faţa ei, se tot răsucea pe scaun, îşi descheia surtucul, pentru că-i era cald, iar bretelele cele noi îi intrau în carne, mărindu-i suferinţa.

Zosia îi dădu scrisoarea înapoi, privindu-l cu o duioşie mânioasă parcă şi plină de milă; Staś nu îndrăznea s-o întrebe nimic, îi evita privirile şi valuri de sânge îi împurpurau obrajii.

Zosia se ridică fără un cuvânt şi se duse în salonaş.

Se ridică şi el de pe scaun, vrând s-o urmeze, dar nu cuteză; se aşeză la loc descumpănit şi supărat, începu să se gândească şi să se revolte împotriva tiraniei mamei; se simţea bărbat, prin urmare... Se îndreptă bărbăteşte, îşi încheie surtucul la toţi nasturii, îşi aranja bretelele pe furiş, simţindu-se din ce în ce mai bine. Privi de sus prin încăpere, rostogolindu-şi ochii sfidători şi îşi încleştă pumnii, neîndrăznind totuşi să se ducă după Zosia.

Bolnava se trezi, se uită somnoroasă prin cameră şi strigă:

— Zosia, Tola trebuie să meargă la culcare.

— Domnişoara Zofia a ieşit pentru o clipă, o chem imediat, se oferi intrând în salonaş.

Zosia sta lângă pian cu faţa ascunsă în palme, îşi înălţă

spre el ochii înroşiţi parcă de plâns.

— Domnişoară Zofia!... dumneata eşti supărată pe mine, că am îndrăznit să-i scriu mamei, dar... dar... Tola trebuie să meargă la culcare, domnişoara aceea bolnavă te cheamă; vezi dumneata, nu puteam să nu-i scriu, nu puteam, aşa că trebuie să mă ierţi... fiindcă sunt momente în viaţa omului când...

— Domnule Stanisław, trebuie să fii bărbat, nu e cu putinţă să-i spui mamei chiar tot ce gândeşti şi ce simţi, nu trebuie. S-ar cuveni într-adevăr să fiu supărată pe dumneata.

— Dar mă ierţi, nu-i aşa? Domnişoară, îţi jur că de astăzi înainte voi fi alt om, ai dreptate, mă voi purta ca un bărbat!... da!... îşi îndreptă trupul şi cu un curaj nemaiauzit, îi luă mâna şi o duse la buze. Te vei convinge, domnişoară, că dacă e nevoie, pot să fiu şi bărbat.

— Ei lasă, o să-i scrii iarăşi mamei despre toate.

— Îţi dau cuvântul meu că n-o să-i scriu, se împotrivi energic şi-i scutură mâna cu atâta putere, încât Zosia aproape că-i căzu în braţe; şi ca din întâmplare, buzele li se întâlniră într-un sărut lung, arzător. Se umplură amândoi de lumina orbitoare a fericirii; lumea întreagă, mama, teama şi oamenii, se scufundă într-un abis fără fund, încăperea pieri, toate amintirile se destrămară, rămaseră doar ei doi, gură în gură, inimă lângă inimă, uniţi prin sărutul primei iubiri. Se desprinseră o clipă, se priviră în ochii în care se citea uluirea fericirii fără margini, aproape spaima, şi iarăşi îşi căzură în braţe muţi, cu răsuflarea tăiată, fără să-şi dea seama ce fac, sorbindu-şi viaţa şi dându-şi-o unul altuia.

— Te iubesc! cântau ochii ei albaştri, mari, plini de lucirile umede ale fericirii.

— Te iubesc! răspundeau ochii lui.

— Te iubesc! te iubesc! te iubesc! le răsuna în creier, în suflet, în sângele tânăr şi toată fiinţa lor, tot ce exista împrejur, cânta acest imn al fericirii, al dragostei, al uitării de sine.

Îşi aruncă braţele de gâtul lui într-o mişcare impulsivă, se încolăci în jurul lui şi printre lacrimi, teamă şi desfătare,

şopti îmbătată, copleşită de vraja clipei:

— O, Stach, dragostea mea, te iubesc!

Stasio nu mai putea să vorbească de emoţie, abia după o clipă îngenunche înaintea ei şi o asigură cu glasul tremurător de iubirea lui neclintită, jurându-i credinţă până la moarte.

Într-un târziu, când îşi mai reveniră cât de cât, Staś îşi scutură pantalonii cu batista, îşi şterse faţa transpirată, se încheie la toţi nasturii de la surtuc şi spuse grav, cu glasul înfiorat:

— Eu mă duc să vorbesc cu mătuşa dumitale...

Da, acum se simţea într-adevăr bărbat.

— Nu, nu acum, n-aş îndrăzni să mă uit în ochii ei, dealtfel, nici nu s-a întors, dumneata însă pleacă, te rog.

Îi sărută mâna şi se aplecă, vrând parcă s-o sărute pe obraz.

— Nu, nu, Stach... domnule Stanisław! se feri, înclinându-şi capul şi întinzându-i buzele roşii, întredeschise.

Ieşiră în coridorul întunecos. Staś tocmai căuta clanţa cu mâna-i tremurătoare:

— Stasio!...

Întinse braţele şi cu tot întunericul, o cuprinse într-o îmbrăţişare pătimaşă.

— Du-te, hai!... du-te, dragul meu!... du-te, mi-e frică!...

Se despărţiră aproape cu forţa.

Staś plecă; mergea împleticindu-se înspre gară, de parcă era ameţit, nu ştia ce se întâmplă cu el, nu putea să-şi amintească în ruptul capului cum de li se întâlniseră buzele. Se înfiora şi acum, o simţea la pieptul lui, simţea căldura corpului ei, răsuflarea ei îi mângâia faţa, o asculta şi o simţea toată în braţele lui, la pieptul lui, îşi desfăcea braţele automat şi le strângea, îmbrăţişând-o parcă.

Mergea încet, adâncit în fericirea-i nespusă, şi primul gând, primul impuls al inimii era să-i scrie totul mamei, să i se spovedească, dar îi veniră în minte cuvintele Zosiei. Da, sunt totuşi bărbat, se gândi slăbindu-şi bretelele, ca să scape de strânsoarea dureroasă. O să mă descurc şi fără mama, medita, dar în adâncul sufletului se simţea

descumpănit şi înspăimântat în faţa vieţii noi, a independenţei care îl aştepta. Bine, dar Zosia, care este atât de bună, de energică şi de înţeleaptă, va fi soţia mea! Se linişti, îşi recapătă echilibrul, intuind că Zosia va lua întru totul locul mamei.

În faţa gării se întâlni cu Osiecka. Aceasta tocmai pleca de la familia Zaleski, pe la care trecuse doar pentru o clipă. Staś se retrase mai în umbră, de parcă se temea s-o întâlnească. Luă serviciul în primire de la Zaleski, care se duse să se culce, şi toată noaptea, între telegrame şi trenuri, îşi făcu planuri pentru viaţa viitoare, îşi socoti veniturile, se gândi la mobilă etc., dar totul mergea atât de greoi, încât scoase de câteva ori hârtia de scris, scrise chiar „Dragă mămică” şi rupse hârtia, amintindu-şi promisiunea pe care i-o făcuse Zosiei şi cuvintele ei: „Trebuie să fii bărbat!”

— Da, „trebuie să fiu bărbat!” repetă apăsat. Îşi desfăcu bretelele, îşi frecă tâmplele cu camfor, înghiţi câteva pastile homeopatice, ca să se mai învioreze, şi se simţi un bărbat adevărat, cu voinţă de neclintit.

III

La câteva zile după logodna lui Grzesikiewicz, sosi pe neaşteptate Głogowski şi Janka îl întâmpină cu bucurie.

— Voiam foarte mult să te văd, domnule Głogowski, dar nu mă aşteptam să se întâmple atât de curând, îţi sunt recunoscătoare pentru vizită.

— E, lasă-mă în pace, domnişoară, auzi, vizită! o întrerupse. Mă aflu la Bukowiec, pentru că fug în lume. I-am trimis la toţi dracii pe senegalezii pe care-i meditam.

— Ai plecat de la familia Stabrowski?

— În primul rând eşti curioasă să afli de ce. O întrebare naturală, deoarece femeile mai întâi vorbesc şi abia după aceea gândesc. Spuse cu asprime, îşi ciufuli părul şi începu

să dea ocol mesei cu paşi mari.

— În sfârşit, de ce? Pentru că n-am mai putut rezista. Familia e vrednică de toată lauda, dar se aşează de şase ori pe zi la masă, realizezi, domnişoară, de şase ori! Să mă trăznească, niciun porc n-ar fi putut să reziste. Şi ce cumsecade sunt cu toţii! Pe Dumnezeul meu, sunt ca nişte automate. Bărbatul produce bani, iar soţia prostii. Imaginează-ţi un pătrat perfect de şabloane, convenienţe, formule şi ordine! Trăzni-i-ar cu regularitatea şi ordinea lor pe toţi aceşti oameni cumsecade! Îşi băgă degetele lungi, nervoase, cu încheieturi noduroase, în ciuful zbârlit şi se aşează.

— Nu, n-am mai putut, n-am mai putut; toamna asta este atât de înfiorătoare, e atât de frig, umed şi plictisitor, încât îţi vine să te târăşti în noroi şi să urli de disperare. Plec la Paris! Etajul şase, masa la un birt de mâna a doua, o dată la două zile, toate astea nu înseamnă nimic dacă eşti liber şi poţi să respiri aer curat, să rătăceşti încotro vezi cu ochii, e o desfătare pe care mi-o doresc. Bagă de seamă, domnişoară, Stabrowska asta s-a ţicnit de-a binelea, spune nişte prostii colosale şi începuse să mi le impună şi mie, aşa că m-am revoltat şi i-am spus pe şleau, destul de politicos dealtfel, că tot ce scrie nu face două parale şi ar face mai bine să aibă grijă de mulsul vacilor şi de găini. Mă rog, n-are decât să scrie, e şi asta o boală, ca şi guturaiul cronic sau oricare alta, dar de ce vrea să molipsească oamenii cu prostiile ei, de cc le tot citeşte la toată lumea?... De fapt, de ce mă supăr eu, ce mă interesează pe mine toate astea? N-au decât să crape cu toţii, ce-mi pasă mie? Vorbea repede, sărind de la una la alta, cu glasul ridicat şi răguşit.

— Aşa-i, ce rost are să te enervezi?

— Se enervează oamenii care au sânge în vine, nu apă, la urma urmei, ce rost are să mai vorbesc? dădu din mână a lehamite.

— Domnule Głogowski, ai sfârşit *Oamenii incoruptibili?*

— Nu, nu, nu! răspunse cu efort, nervos, şi faţa i se înroşi, iar în ochi îi luciră văpăi mohorâte, disperate. Se întrista brusc, îşi sprijini fruntea în palme şi începu să

vorbească dezordonat, cu glas chinuit şi abia auzit, de parcă vorbea cu sine însuşi.

— Nu i-am sfârşit şi nici n-o să-i sfârşesc vreodată, m-ara săturat de literatură, de jongleriile astea prosteşti care mă omoară. Ce-mi dă mie arta prea iubită, fericirea? Cum de nu, îmi întăreşte tot mai mult convingerea că sunt un orb şi un idiot, că nu ştiu şi nu înţeleg nimic.

— Cum adică? Aşadar, poţi să nu mai scrii, să nu faci nimic?

— Nu voi mai scrie, cel puţin aşa s-ar cuveni să fac, m-am convins că nu trebuie să mai pun mâna pe pană. La drept vorbind, am terminat de scris *Incoruptibilii,* am investit în ei o jumătate de an de muncă, i-am udat cu sângele meu, ca să crească şi să trăiască, le-am dat creierul meu, i-am legănat, i-am apărat, m-am rugat de ei, am suferit odată cu ei şi pentru ei, am trăit numai prin ei şi timp de cinci minute am fost sigur că am creat o capodoperă! În realitate însă ştii ce sunt, domnişoară? Nişte manechine fără picătură de sânge în ele, fără brumă de puls în piepturile de hârtie!... Ăştia nu sunt oameni, asta nu-i viaţă adevărată, totul nu-i decât vorbărie curată! M-a cuprins disperarea, căci îi port în mine, vii, din sânge şi oase, sufletele lor există în sufletul meu, totul se zbate înăuntrul meu, ca o pasăre care vrea să se smulgă din colivie şi să zboare, sufletele lor plâng, strigă, cerşesc lumina zilei, trupul lor, vor să trăiască independent, mă chinuiesc îngrozitor! Iar eu sunt asemenea păstorului nevrednic care vede minunea, care intuieşte minunea şi nu poate s-o înţeleagă, s-o facă să dureze!... Ah, nu sunt în stare să smulg aceste suflete din mine, să le dau viaţă!... O, nu spune nimic, domnişoară, pentru eă mă copleşeşte amărăciunea, neputinţa mă prosteşte, mă roade disperarea; să nu vrei nimic, domnişoară, fiindcă nici măcar să vrei nu merită, să nu doreşti nimic, pentru că nu merită să doreşti nimic, pentru că nu se realizează, pentru că omul simte doar jugul cumplit al propriei neputinţe, recunoscându-şi propria micime şi mizerie, iar mai târziu nu mai este în stare să mai simtă nici cea mai simplă plăcere

omenească. Fericirea nu se află acolo, undeva, în visurile despre glorie, în gloria însăşi, nu există în afara noastră, să n-o căutăm aiurea, căci ea se află în noi. Suntem nişte proşti! proşti! proşti! striga cu glasul ridicat. Să imităm boii care trag plugul cu capul veşnic plecat şi nu se uită niciodată la cer; să imităm copacii care se mulţumesc să crească, să înflorească, să simtă căldura, să soarbă lumina, să se legene în bătaia vântului, să adoarmă în fiecare toamnă şi să se trezească odată cu primul fior al primăverii, pentru că fericirea înseamnă durabilitate, existenţă fericită!

Tăcu obosit, pe faţă îi treceau fulgere de mânie; jalea îi sfâşia inima şi se zbătea neputincios. Se trăgea de haină, de parcă voia să smulgă din piept aceste simţăminte şi avânturi, gânduri şi visuri, firea lui care îl împingea să nu-şi afle locul în lume. Se zvârcolea mereu, urca pe înălţimile idealurilor şi se prăbuşea în abisul propriei neputinţe.

Acum şedea mut, iar în ochii cenuşii, sticloşi, îi stăruiau durerea aprigă şi sfârşeala. Janka ascultase această lungă şi dezlânată izbucnire de sentimente cu o plăcere amară, dar şi cu mirare, deoarece îl cunoştea ca pe un luptător dârz care mergea din înfrângere în înfrângere, convins că în cele din urmă va învinge.

Îl compătimea din toată inima, dar în această compasiune era şi puţină mulţumire că nu numai ei îi merge rău, că nu numai ea se chinuieşte.

— Îmi pare atât de rău de dumneata, domnule Głogowski, încât...

— Nu mai sfârşi, domnişoară, n-am venit să-mi spui cuvinte de mângâiere şi nici să mă compătimeşti, astea nu-mi ajută la nimic. Am venit să te văd şi să-ţi spun tot ce ţi-am spus, pentru că simţeam nevoia să mă descarc; dacă m-ai ascultat sau dacă îţi pare rău de mine, prea puţin îmi pasă. Da, da, da! strigă, izbind cu pumnul în masă.

Janka zâmbi cu amărăciune, deoarece cuvintele lui o făceau să sufere.

— Ai primit scrisorile mele? îl întrebă.

— Le-am primit.

— Şi nu-mi spui nimic?

— Ba-ţi spun, trebuia să procedezi aşa cum ai procedat.

— Trebuia? spuse apăsat, pentru că nu-i plăcea cuvântul „trebuia”.

— Asta are mai puţină importanţă, ai făcut bine că ai rămas alături de tatăl dumitale. La teatru ce-ai fi avut?... emoţiile gloriei, nemurirea?... Nimic din toate astea, ci doar lupta, o luptă măruntă pentru o deşertăciune, o luptă pentru o umbră pe care nimeni n-a pus mâna.

— Da, dar aici ce am?

— Fie şi o vegetare liniştită.

— Adică regularitate şi ordine, familia, soţul, copiii şi obligaţiile. Ştiu asta! Îmi recomanzi mie tocmai ceea ce respingi dumneata cu scârbă. Mi se pare că te contrazici puţin...

— Să nu ţi se pară, pentru că nu-i aşa. Eu le resping, fiindcă pot s-o fac, fiindcă acolo unde poate să crească şi să trăiască ienupărul, stejarii se usucă şi mor.

— Bine le mai clasifici! şopti Jania cu amărăciune.

— Iar ne supărăm pentru un cuvânt, nu-i vorba de asta, ci de faptul că un om poate să trăiască o sută de ani numai cu ridichi coapte şi să se simtă fericit, iar altul nu poate.

— De unde ştii dumneata că tocmai eu sunt ienupărul sau omul acela care poate trăi numai cu ridichi?

— Nu m-am referit la dumneata, am spus-o în general.

— Întrucât era vorba de mine, a trebuit s-o iau ca atare.

— Totdeauna femeile reduc totul la propriul eu.

— Aşadar?... întrebă pierzându-şi răbdarea.

— Aşadar, eu nu te cunosc pe dumneata, ştiu, în schimb, că orice om puternic îşi ia crucea pe umeri şi pleacă în lume sau se aşează undeva lângă vreun gard şi dă ortul popii, dacă aşa-i place.

— Iar eu mă căsătoresc!... şopti, sfidându-l parcă, şi ochii îi scânteiară de furie.

— Faci cel mai bun lucru care ţi-a mai rămas de făcut.

— Şi definitiv...

— E, dramatizezi. Femeile aleg totdeauna extremele.

— Domnule Głogowski, astăzi parcă respiri numai fiere şi amărăciune.

— Viaţa nu mă îmbată cu mied. Cred că e timpul să ne întrerupem aici aceste jigniri reciproce şi văicăreli comune împotriva sorţii. Fiecare capătă ce i se cuvine.

— Ar trebui să i se cuvină fericirea, pe care însă n-o dobândeşte.

— De ce i se cuvine fericirea, de unde ştii dumneata, domnişoară, că omul trebuie să fie fericit?

— Pentru că vrea.

— Dacă-i aşa, poţi s-o iei de oriunde, pentru că se găseşte pretutindeni.

— Unde?

— În noi înşine şi numai în noi înşine.

— În mine nu există! răspunse Janka încet.

— Ei, atunci n-o s-o afli nicăieri...

Nu-i mai răspunse, avea ochii plini de lacrimi şi inima de amărăciune şi părere de rău.

— E, ajunge, e timpul să plec, trenul meu trebuie să sosească dintr-o clipă în alta. La revedere, domnişoară, îţi doresc din tot sufletul să fii fericită, ţi-o doreşti doar atât de mult; totul cedează în faţa unui suflet în extaz, zicea Avicenna[93], un bătrân scolastic.

— N-o să ne vedem prea curând, spuse Jania cu tristeţe; îi părea rău de acest singur suflet pe care-l preţuia foarte mult şi pentru care nutrea sentimente prieteneşti.

— Cred că niciodată. Glasul îi răsună aspru, se duse la fereastră şi se uită în depărtare cu priviri sticloase.

— Acest cuvânt ar trebui să dispară din limba oamenilor, deoarece exprimă disperarea şi nimicnicia noastră.

— Singurele două lucruri care nu dezamăgesc pe nimeni. E, la revedere. Acum plec la Varşovia, iar după sărbători în lumea largă. Dacă-mi va merge foarte rău sau foarte bine, o să-ţi scriu, pentru că n-am să uit că în acest colţişor se află un suflet prieten şi suferind.

— Mulţumesc, dar îmi pare atât de rău că te pierd...

— Nu trebuie să-ţi pară rău, domnişoară, poate că fericirea noastră constă tocmai în puterea de a uita. Eu nu sunt în stare să uit, dar asta-i altceva. Dacă am fi trăit mai

[93] Avicenna (980–1037) – medic şi filosof iranian.

aproape, poate că ne-am fi urât şi ne-am fi încăierat ca nişte câini legaţi unul lângă altul, care se bat pentru strachina cu mâncare şi pentru aer.

— Nu-i adevărat, pentru că ţi-aş fi dat întâietate, se împotrivi Jania cu gravitate.

— La revedere!... Mi-e greu să mă despart de dumneata. Îi luă amândouă mâinile, i le sărută şi privi lung la faţa ei, vrând parcă să şi-o întipărească în minte pentru totdeauna.

— Iartă-mă, domnişoară... simt că mi se sfâşie inima de durere... viaţa mă încearcă greu!... greu de tot...

Se uită prin încăpere şi ieşi în grabă, ştergându-şi pe scări ochii înlăcrimaţi.

Janka îl văzu pe fereastră, umblând pe peron cu tatăl ei, care-i plătea vechea datorie, şi sărutându-se la despărţire, îl mai văzu şi când apăru la fereastra vagonului. I se înclină, trenul porni şi totul pieri în norii de zăpadă.

Simţea o greutate pe inimă. Se gândea că poate nu-l va mai vedea niciodată, că odată cu plecarea lui se rupeau ultimele fire care o legau de lume; în suflet i se revărsa tristeţea grea, apăsătoare, a însingurării. Se depărta acum cu o repeziciune fantastică de propriul trecut.

IV

Câteva ore umblă de colo-colo ca ameţită şi atât de tristă, încât când veni Andrzej, şopti:

— Bine că ai venit, domnule Grzesikiewicz, te aşteptam cu nerăbdare.

Nu-l iubea totuşi, dar singurătatea o apăsa cumplit. Se obişnuia treptat cu obiceiurile şi felul lui de a gândi, dar o plictisea adesea cu dragostea lui; purtarea lui cam din topor o irita, deoarece cu toată largheţea principiilor, avea în sânge simţul nenumăratelor formule ale vieţii de societate, pe când Jędruś, cum îi spunea familiar Orłowski, deşi avea oarecare şcoală, de strictă specialitate, în relaţiile

mai apropiate era un barbar desăvârşit.

— Domnişoară, o să mă îmblânzeşti ca pe un cal sălbatic, se dezvinovăţea nu odată şi-i săruta mâinile.

Câteodată Janka îl dojenea cu destulă asprime, deoarece o enerva ignoranţa lui, şi Andrzej promitea să se îndrepte, deşi nu se prea sinchisea, pur şi simplu nu înţelegea prea bine ce vrea de la el şi în ce scop o făcea. Îşi cheltuia toate forţele în administrarea moşiei, dealtminteri era atât de îndrăgostit, încât toate celelalte lucruri le făcea aproape instinctiv, ca un automat. Janka îl atrăgea tot mai mult şi pentru că se simţea neajutorat în faţa ei, socotind-o o fiinţă superioară; era mândru de ea.

Îşi spunea deseori că averea lor are nevoie tocmai de cineva ca ea, de o astfel de cucoană, cum zicea mama lui. Se ducea în fiecare zi la Bukowiec şi se întorcea acasă tot mai îmbătat şi mai fericit. De multe ori, stătea până noaptea târziu la mama lui şi-i povestea nenumărate amănunte despre Janka sau pleca la familia Witowski şi se spovedea de toate înaintea domnişoarei Jadwiga. Trăia în zorul pregătirilor dinainte de nuntă, neluând în seamă aluziile usturătoare, adesea foarte dureroase, ale Józiei care acum venea întruna pe la Krosnowa şi privea cu ură şi părere de rău la restaurarea interioarelor palatului.

— O locuinţă de-a dreptul regală!... şi pentru cine?... şopti odată batjocoritoare.

— Pentru soţia mea... nu ştiai?

— A, ştiam, ştiam, şi ştiu chiar mai multe. Józia se întoarse şi plecă.

— Sora mea ţine foarte mult la mine... îi spuse tatălui său care auzise tot.

— Ce-i drept, aşa e, de ce dracu’ e nevoie de atâtea catifele, covoare, mobile aurite...ptiu!... mama ta a trăi! Într-o crâşmă când s-a măritat cu mine şi a fost bine, pe Dumnezeul meu!

— Pentru că dumneata n-ai avut palat, iar mama nu ţi-a adus o zestre de treizeci de mii de ruble...

— Da!... treizeci de mii, e o sumă frumuşică, dar pe legea mea! o să vă rătăciţi prin atâtea camere... cinci, şase... mai

înţeleg, că niciun episcop n-are nevoie de mai multe.

— Noi o s-avem nevoie de şaisprezece...

— De ce, ce-o să faceţi cu ele?

— O să stăm în ele... răspunse apăsat, pentru că bătrânul începea să-i calce pe nervi.

— Lemnele de la Ługi n-ajung nici pentru o iarnă, ca să-ncălzeşti odăile astea atât de mari.

— Mai sunt însă şi pădurile de la Krosnowa, cele de la Jakubów...

— Cum de nu... sunt, ştiu că sunt, nu trebuie să-mi spui tu unde sunt pădurile mele!... rosti îndârjit. Pe Dumnezeul meu, sunt ale mele!...

— Tată, nici dumneata nu trebuie să-mi aduci aminte mereu că pădurea şi pământul sunt ale dumitale, o ştiu foarte bine şi nu vreau să ţi le iau, strigă Andrzej cu glasul ridicat.

— Jędrek, ei, Jędrek!... închideţi pliscul, că-ţi dau cu tifla şi o să-ţi pară rău!

— Mă descurc eu!... şopti Andrzej dispreţuitor, fiindcă bătrânul îi amintea în acest fel că poate să înscrie toată averea pe numele Józiei.

— Are sângele iute, împieliţatul!... se gândi bătrânul, uitându-se cu duioşie mânioasă în urma lui Andrzej care se depărta, apoi, cu toate că nu mai putea să meargă decât cu ajutorul băţului şi al pereţilor, seduse să supravegheze treaba şi să mai stea la taifas în încăperile în care lucrau dulgherii şi tapiţerii.

Bătrâna venea şi ea de câteva ori pe zi pe la conac, umbla în vârful degetelor prin camerele de la parter, care erau aproape gata, se uita cu mândrie şi admiraţie la splendorile din jurul ei, mângâia mătăsurile şi catifelele şi ofta parcă de jale după banii cheltuiţi, dar nu-i spunea nimic feciorului. Îşi petrecea serile lungi stând la bucătărie cu roata de tors sau cu penele printre fetele din casă şi argaţii de la curte. Îi plăcea nespus să-i asculte pe slujitori lăudându-l pe Jędruś al ei; uneori nu se mai putea stăpâni şi le povestea şi ea despre Jania, cât era de frumoasă şi de învăţată.

Andrzej o dojenea adesea pentru asemenea familiarisme cu slujitorii.

— Da’ bine, Jędruś, unde să mă duc şi eu să vorbesc... dacă nu la ai mei? Nu te teme, ei mă înţeleg şi e sigur că-mi doresc mai mult bine decât doamna Kossowska, Witowska sau altele; sunt doar oamenii noştri... îi spuse odată încet. Însoară-te mai repede şi o să mă duc la nora mea să stăm de vorbă, adăugă.

Îl dezarmă cu aceste cuvinte şi Andrzej nu mai zise nimic.

— Jędruś, roag-o pe domnişoara Janina să vie şi ea să vadă; poate că nu-i place ceva şi acum mai putem să schimbăm.

— Ai dreptate, mă duc îndată la Bukowiec.

— Sigur, poate că va fi nevoie să mutăm palatul în alt loc, acolo pe insulă, ar fi mult mai frumos, sau te pomeneşti că zice să-l mutăm pe munte, în pădure, că acolo sunt privelişti minunate, şuieră Józia după plecarea lui Andrzej.

— Józia, tu ai limba tare ascuţită, he! he!... când spui o vorbuliţă, parcă înfigi cuţitul sub coaste, pe legea mea! râse bătrânul.

— Măcar eu să mai am ochi, dacă dumneata şi mama nu-i mai aveţi, pentru că despre Andrzej, ce să mai vorbesc. Când o să vie cucoana asta aici, în câţiva ani nu se mai alege nimic din Krosnowa, o să vezi, tată...

— Cum de nu... păi eu unde sunt?... Vinde pielea ursului din pădure.

— Şi ce-i cu asta, Andrzej nu face numai ce vrea el?... Câte mii de ruble costă reparaţiile de la palat şi ce rost are cheltuiala asta?... Pentru fiica unui impiegat!... de-acum îşi ţine nasul pe sus ca o contesă şi... nu sfârşi vorba, ochiul galben începu să i se zbată nervos, iar cel albastru încremeni privind posomorât; îşi puse ochelarii.

— Taci, Józia!... Să se însoare Jędrek, să-şi aducă solia aici şi pe urmă o să vedem ce-o să mai fie. N-ai teamă, ea n-o să-l ducă pe Jędrek de nas, cum îl duci tu pe Głębik al tău.

— Tată, ţi-am spus de atâtea ori că solul meu se numeşte Głębiński, dumneata tot ţăran o să rămâi.

— Bine, bine, conteso, bine, dar să-i spui boierului Głębiński de la Ługi că aştept de o săptămână rata arendei.

— Poţi să mai aştepţi încă o lună.

— Józka! strigă bătrânul lovind furios cu pumnul în masă; cu mine să nu vorbeşti aşa, cu banii nu e de glumit; nu uita că acum nu vorbeşti cu tatăl tău, ci cu proprietarul moşiei, auzi?

— Aud, de ce te superi, tată, nu-ţi plătim noi?...

— Ba da, mai bine nici că se poate... fiecare rublă trebuie s-o scot cu cleştele!...

— Da, tată, dar până la urmă scoţi tot, nu ne ierţi nici pentru un sfanţ.

— Şi de ce v-aş ierta, ai?... de ce?...

— Bine, tată, dar noi nu vrem nimic pe degeaba. Acum n-am plătit rata, pentru că a trebuit să trimit banii la Viena pentru copii, doar asta primează. Poimâine începem treieratul grâului şi din primii bani o să plătim şi rata – îi explică moale.

— Bine, fie, dar să vindeţi repede, fiindcă grâul e scump acum.

Cât despre Andrzej, bucuros că are un motiv, plecă astăzi pentru a dona oară la Bukowiec şi începu încă de la uşă:

— Domnişoară, am venit să te rog să ne faci o vizită la Krosnowa. Acolo se pun acum draperii şi perdele, se agaţă tablourile, iar eu şi ai mei nu ne prea pricepem, aşa că te rog să fii bună să vii să vezi şi dumneata, să ne spui ce nu-i bine şi să facem totul cum vrei, o rugă sărutându-i mâinile.

— Foarte bine, tocmai voiam să mă plimb puţin cu sania.

— Atunci hai să ne plimbăm.

— Dar cu o condiţie, mai degrabă, o rugăminte!...

— Fie şi o sută una.

— Să mergem repede.

— Ca vântul, şargii mei nu au obiceiul să bată pasul pe loc.

— Dar pârtia e bună?

— Ca sticla, aşa-i de lustruită.

— Şi pe şosea.

— Peste tot.

— Splendid!... o să ne facem de cap!... exclamă veselă, simţind o poftă grozavă să se mişte.

— Mergem acum?

— Nu, mâine!... Vii la prânz la noi, iar după masă pornim la drum.

— Încotro vom vedea cu ochii! strigă molipsit de înflăcărarea ei.

— Mai degrabă încotro ne vor duce şargii şi drumurile.

Andrzej plecă.

V

Seara se aşternea peste pământ; o seară de iarnă, geroasă, liniştită, cu miliarde de stele scânteietoare, orbitor de albă, presărată cu umbrele albăstrui pe care le lăsau copacii pe zăpadă. Staţia se cufunda în tăcere, iar de-a lungul liniei de cale ferată, lungă şi şerpuită, care se răsucea printre întinderile albe şi pădurile încovoiate sub zăpadă, înfloreau luminiţele gălbui ale lămpaşelor asemenea unui şirag de perle strălucitoare.

Zaleska exersa ca de obicei la această oră, muzica răzbătea prin pereţi în sunete blânde, dar copleşite parcă de tristeţe, încât Janka se înfioră, începu s-o doară inima, simţind că în suflet i se adună lacrimi neplânse, că această muzică o leagănă şi-i stârneşte visurile stinse, înflăcărarea de altădată. Nu, nu voia asta. Voia să fie puternică, voia să-şi poarte lucidă şi perseverentă jugul în care îşi băgase singură grumazul. Voia să uite cu totul şi aştepta ziua nunţii cu anume nerăbdare, deoarece dorea să se afle cât mai repede la ea acasă, să înceapă odată noua viaţă. O dorea şi pentru că atunci putea să-l convingă pe tatăl ei să renunţe la slujbă şi să stea la ea, fiindcă manifestările lui de nebunie, din ce în ce mai dese, o umpleau de spaimă.

Închise uşa, ca să nu mai audă muzica, şi se duse să stea în sufrageria transformată acum într-un fel de atelier de

croitorie, în care două croitorese coseau diferite lucruri pentru trusou; una era o fată adusă din Kielce, iar cealaltă, o femeie bătrână, căruntă, cu faţa galbenă, ridată şi ochii albaştri, şterşi, care îşi petrecuse toată viaţa cusând pe la curţile mai mici şi mai mari şi care era un adevărat oracol în nenumăratele amănunte ale unui trusou.

— Domnişoară!... începu, luând cu acul o vişină din prăjitura care se afla pe platoul din faţa ei. Monogramele pentru aşternuturi sunt gata?

— Da, le-am primit abia ieri de la brodeză. Vrei să le vezi?

— Dacă eşti amabilă. Se înclină cu umilinţă şi luă iarăşi o vişină cu acul.

Janka aduse o mulţime de articole de lenjerie şi le puse înaintea ei.

— Vai de mine! Fără coroniţe, cine a mai pomenit una ca asta?... Monogramele alcătuite numai din litere sunt bune pentru fetele evreilor sau ale târgoveţilor! se miră şnuruindu-şi buzele cu dispreţ. Or, dumneavoastră aveţi dreptul la o coroniţă cu cinci bastonaşe? întrebă prudentă.

— Da, dar am socotit că nu e nevoie, fiindcă... roşi ca racul sub privirile cercetătoare şi cam arogante ale croitoresei.

— Nu e nevoie?! Nu e nevoie de coroniţă?... Ce tot spui, domnişoară!... Cunosc un cuplu care s-a desfăcut tocmai pentru că mireasa ţinea neapărat să pară savantă şi n-a acceptat să i se pună pe lenjerie însemnele nobiliare. E vorba de domnişoara Górnicka de la Sluck, familie de aristocraţi, ce mai!... eu i-am cusut trusoul, la lenjerie am pus dantelă franţuzească... Au adus porţelanurile direct de la Sèvres... căsătoria s-a stricat, mireasa a plâns de disperare după aceea, dar n-a mai ajutat la nimic; cum e cu putinţă ca o fată să se ruşineze de blazonul familiei?... E sfârşitul lumii!... Ce grozăvie!... şopti revoltată cu adevărat şi tăcu, adâncindu-se în lucru.

Maşinile de cusut uruiau surd, fără încetare.

— N-am putea adăuga coroniţele acum? o întrebă Janka după o clipă.

— Eu aş fi de părere să trimiţi totul înapoi.

— Domnişoară Martyna, de unde încep faldurile astea la bluziţă? întrebă tânăra slabă, cu faţa vineţie şi părul negru, lins şi cu cărare deasupra frunţii.

— Dumneata nu ştii!... se miră, cu superioritate şi falsă admiraţie. A venit sfârşitul lumii, ce grăzăvie!... E şi natural, dumneata lucrezi la un magazin de mâna întâi!... zâmbi muşcător, înfigându-şi acul într-o vişină. Mi-aduc aminte că odată am cusut trusoul domnişoarei Wojna, nu prea departe de Lublin, familie de aristocraţi, da!... şi mi-au adus ca ajutoare o fată de la un magazin de lux din Varşovia. Ho! ho!... o frumuseţe, cu pălărie la modă, îmbrăcată după jurnal, avea o valiză plină cu scrisori de dragoste şi cosmetice!... Toţi erau încântaţi de ea, pentru că vorbea şi franţuzeşte, cânta la pian şi chiar din gură, într-un cuvânt, era atât de dotată, încât nu era în stare să însăileze o rochie!... După o săptămână am trimis-o înapoi la Varşovia!... sfârşi abia auzit şi-şi duse cu gravitate altă vişină la gură.

Se înstăpâni tăcerea.

— Rochia asta ar trebui garnisită cu catifea, cretonul e prea banal. Mi-aduc aminte că la familia Mielźyński, în ţinutul Poznań, neam de conţi!...

— Domnişoară! strigă Janowa de la bucătărie.

Janka nu mai ascultă sfârşitul şi plecă.

— De câteva zile tot vreau să-ţ’ spui şi dumnetale că de la Anu’ Nou să caţ’ pe alcineva... începu cu timiditate, sărutându-i mâna.

— De ce?... şi eu care mă gândeam să te iau cu mine la Krosnowa...

— Nu mai pot, domnişoară!... că m-am învoit cu doamna Zaleska să mă ia şi pe mine la Varşovia

— Dacă socoteşti că salariul e prea mic, pot să ţi-l măresc.

— Domnişoară, nu e vorba de plată, ăsta e lucru de nimic, şi eu ţin la dumneta, ca şi la fata mea, da’ mi-e dor şi mie de Anusia mea, mi-e tare dor s-o văd.

— Asta se poate aranja; o să-ţi dea tata un bilet gratuit

până la Varşovia şi înapoi. Te duci, o vezi, te bucuri de ea şi te întorci.

— Păi da... s-ar putea şi aşa... şopti descumpănită. Da' nu pot să mă duc aşa drept la ea... că nu să poate!... Trebuie să nemeresc când să duce la şcoală, ca să pot să mă uit la ea, poate să şi vorbesc cu ea.

— De ce nu te duci la familia Zieliński să le spui că vrei să-ţi vezi fiica?

— Adăvărat, aşa ar fi bine, da' s-ar mânia că-i încurc şi nici pentru Anusia n-ar fi mare ciste, faţă de sârvitori şi ăilalţi boieri, să vie la ea o ţărancă, aşa ca mine, mama ei... vez' bine...

Jankăi i se făcu milă de această mamă cu care propria fiică se ruşina şi care pregeta să-şi ceară singură drepturile, orbită de dragoste şi dorinţa de fericire pentru copilul ei. Nu-i spuse totuşi nimic din ce gândea despre fata ei, la ce bun să-i răpească singurele iluzii care o mai ţineau în viaţă.

— Bine, Janowa, du-te cu doamna Zaleska, dacă aşa crezi că e mai bine, dar să ştii că dacă vrei să te întorci, oricând eşti binevenită.

— Dumnezău să te răsplătească, domnişoară, să-ţ' dea domnul Isus noroc şi sănătate, copii şi avere, că eu aşa m-am socotit ca de la Sfântu' Ion, când Anka mea o să vie cu boierii la Zielonki pe timpu' verii, să mă-ntorc la dumneata, la Krosnowa, ca să fiu şi eu mai aproape de ea, peste câmp...

— Bine. Să fie cum vrei şi când vrei. Acum adu samovarul, iar Roch să se ducă să-l cheme pe tata la ceai.

Orłowski veni numaidecât, se îmbrăcă într-un veston vechi, fără nasturi, pe care-l folosea în loc de halat, şi se aşeză la masă.

— Domnişoară Martyna, domnişoară Maria, poftiţi la ceai.

Maria se aşeză la masă, dar Martyna îşi luă paharul şi-l puse pe blatul maşinii de cusut.

— Vino să stai la masă, domnişoară, e mai comod, o invită Orłowski.

— Mulţumesc frumos... aruncă Mariei o privire strivitoare şi se aşeză lângă maşina de cusut.

— Tată, vrei să mergi mâine la Krosnowa? Domnul Andrzej vine la prânz la noi, iar după masă i-am promis să mă duc în vizită la ei.

— Du-te, copila mea, noi n-avem timp, e sfârşit de luna, zăpadă, trenurile întârzie mereu, aşteptăm de la o zi la alta să viscolească şi să se întrerupă circulaţia, aşa că nu pot să lipsesc nici măcar o oră de la birou, răspunse liniştit, dar cu glasul înecat; câteodată se întrerupea la jumătatea cuvântului, se uita înapoi, se ştergea la ochi şi îşi continua vorba.

Stătu toată seara cu ele, arătându-se foarte preocupat de lucrul lor şi întrebându-le tot felul de amănunte. Martyna răspunse cu respect şi seriozitate, iar după ce Orłowski plecă în camera lui, îi şopti Jankăi:

— Tatăl dumitale are o faţă foarte aristocratică, foarte rasată... eu mă pricep la asta, iar dumneata nu voiai coroniţe!... Mi-aduc aminte că în Podolia, la familia Kruszelnicki, casă de magnaţi... am cusut trusoul nepoatei bătrânului domn Kruszelnicki...

— Ajunge cu lucrul pentru astăzi!... o întrerupse Janka puţin plictisită de aceste amintiri şi se duse în camera ei, dar prin uşă auzi glasul coborât al Martynei:

— Cum ai îndrăznit, domnişoară, să te aşezi la masă cu boierii?... a venit sfârşitul lumii, ce grozăvie!... ei te invită, fiindcă aşa se cuvine să facă, numai nişte oameni de jos nu te invită, dar dumneata trebuie să înţelegi că la politeţe trebuie să răspunzi cu politeţe. Frumos te mai porţi, n-am ce zice!

— Bine, domnişoară Martyna, dar ce rău vezi dumneata în asta?

— E mai mult decât rău, e lipsă de tact; eu, dac-aş fi domnişoara Janina, n-aş îngădui aşa ceva. Dealtfel, câteodată trebuie să te prefaci timidă, respectuoasă, uimită şi încântată, trebuie... mai departe vorbi atât de încet, încât Janka n-o mai auzi şi adormi destul de repede.

Se trezi însă curând; lumina din sufragerie pătrundea în camera ei prin crăpătura draperiei. Se sculă să vadă care dintre cele două croitorese întârzie atât de mult şi ce face.

Dădu draperia la o parte şi se uită: patul Mariei era ascuns de un paravan mic, iar Martyna sta în faţa oglinzii, cu vălul de nuntă pe cap şi învăluită în atlasul alb din care avea să-i facă rochia Jankăi. Oglinda, deşi era aşezată oblic faţă de Janka, răsfrângea întreaga statură a Martynei care îşi coborî vălul pe faţă, îngenunche şi cu mâna întinsă parcă pentru a fi unită cu stola, îngână ceva în şoaptă. Apoi îşi ridică vălul de pe faţă şi se privi îndelung în oglindă: lacrimile şiroiau încet pe chipul îmbătrânit, fanat, brăzdat de încreţituri, iar buzele umflate îi tremurau de o durere neprefăcută. Făcu încet câţiva paşi prin încăpere, ca şi când mergea la braţul cuiva, apoi îşi scoase vălul, desfăcu atlasul prins cu ace de gămălie peste rochia ei, chiti stofa şi o puse la loc, după care, cu o expresie ciudată pe faţa străluminată, purpurie, plină de teamă şi fericire totodată, cu ochii lărgiţi de o încântare neînţeleasă, stinse lumina şi se duse să se culce.

Janka se întoarse în pat, uimită de această purtare ciudată şi de scena la care asistase. Nu înţelegea nimic şi a doua zi se uită cu luare aminte la Martyna, dar pe faţa ei nu se mai vedea nimic; povesti la fel de neobosită despre diferite trusouri şi case de magnaţi, îşi certă ajutoarea şi mâncă toată ziua prăjituri, alegând vişinile cu acul.

Janka era contrariată, dar nu îndrăznea să-i spună că fusese martoră la scena nocturnă.

Grzesikiewicz veni la prânz şi imediat după masă plecară la Krosnowa.

— Walek, dă bice cailor! strigă la vizitiu când intrară în pădure.

— Nu acum, când ne întoarcem, ieşim la şosea, acolo e mai multă lărgime... îl rugă Janka.

— Pe cuvântul meu, nu trebuie să te temi nici aici, deşi drumul e mai îngust.

— Nu mă tem, dar voiam să mă uit la pădure, n-am mai fost pe aici de când a nins.

Porniră la pas.

— Splendid, domnule Andrzej, ia te uită acolo! exclamă cu emoţie, făcând un cerc larg cu mâna.

Era într-adevăr minunat. Pădurea încremenea tăcută, somnoroasă parcă, sub masa de zăpadă depusă pe crengi, şi scânteia toată în lumina soarelui, acoperindu-se cu linţoliul albăstrui al tăriilor. Drumul parcă era aşternut cu puf care, lovit de copitele cailor şi talpeţii săniei, se împrăştia în rotocoale albe. Caii sforăiau de bucurie, iar clinchetul vesel al clopoţeilor răsuna fără ecou prin pădure; vălătuci de aburi vineţii se înălţau deasupra săniei. Asemenea linişte domnea sub cupola alb-albăstruie a pădurii, printre coloanele nenumărate cenuşii-verzui, în adânciturile sidefii din care emana răceala, încât fiecare con de brad care cădea, fiecare ramură uscată care se frângea sub povara zăpezii ce se spulbera atunci pe jos, răsuna ca o disonanţă supărătoare în această simfonie a tăcerii. Prin văioage, prin mlaştinile acoperite de caprifoi galben, uscat, se răsuceau pâraiele albastre-oţelii cu luciri reci, deasupra cărora se ridicau în zbor pieziş, greoi, ciorile!

Mergeau în tăcere, fiindcă Andrzej nu îndrăznea să vorbească, se uita mereu la obrajii rumeni ai Jankăi, şi-i urmărea privirea care rătăcea cu încântare peste câmpurile albe, goale, pustii, în care intrară după ce ieşiră din pădure. Îl străbătea o bucurie ciudată, uriaşă, încât îi venea să se ridice în picioare şi să strige din toate puterile, dar nu se ridică, mulţumindu-se să-i scoată uşor mâna din manşon şi să i-o sărute. Janka nu se împotrivi, zâmbi cu blândeţe şi şopti în neştire, strângându-se lângă umărul lui:

— Ce bine e să aluneci aşa... ce bine...

— Nu-ţi e frig, domnişoară?... o întrebă grijuliu, învelindu-i genunchii cu blana.

— Nu.

— Poate să meargă mai repede?

Încuviinţă din cap.

Andrzej făcu un semn vizitiului şi caii porniră în galop, de se auzea numai şuieratul talpeţilor alunecând în goană nebună.

În curând apărură acareturile de la Krosnowa: parcul, satul, deasupra căruia se înălţau stâlpi de fum albăstrui, şi râul neîngheţat pe alocuri, strălucind auriu în soare.

Când ajunseră la intrarea străjuită de coloane a palatului, ieşi să-i întâmpine bătrânul Grzesikiewicz, îmbrăcat de sărbătoare, în cizme proaspăt unse, deoarece în îndoiturile carâmbilor albeau resturi de grăsime sleită, într-un cojocel negru, căptuşit cu piele de oaie, care mirosea de departe a blană netăbăcită; avea părul cărunt, lins, şi faţa vânăt-roşie; sfârcurile mustăţilor retezate deasupra gurii şi le răsucise în sus, tinereşte.

— Fii binevenită, măritată cucoană! spuse, ajutându-i Jankăi să coboare din sanie, apoi tăcu încurcat, fiindcă fiul îl certase din ochi pentru „măritată cucoană”. Îşi reveni însă repede şi-i sărută mâna apăsat şi cu zgomot, după care o conduse înăuntru.

Grzesikiewiczowa o întâmpină şi ea cu bucurie, iar când Janka îi sărută mâna, bătrâna o îmbrăţişă şi plânse înduioşată.

— Cine-n lacrimi te sărută, e din dragoste şi-ajută! râse bătrânul. Domnişoară, se vede că le-ai făcut farmece la ai mei să te iubească, fiindcă nici bătrânica mea şi nici Jędruś nu mai pot să trăiască fără dumneata, spuse cu veselie şi o luă de braţ. Jędruś, băiatule, tu ia-o pe mejdină, pe unde stau ciorile, pe domnişoara o conduc eu.

— A, nu se poate, ce rost are să te oboseşti atâta, se împotrivi Janka, văzând că abia îşi târăşte picioarele.

— Ia te uită, sunt în stare să joc oberecul[94] cu dumneata, pe legea mea!

— Şi tatăl meu suferă de reumatism, aşa că ştiu cât e de rău.

— Pune mâna, domnişoară, e catifea, catifea veritabilă!... pe legea mea!... Împieliţatul de Jędrek a cumpărat-o de la Varşovia!... spuse arătându-i îmbrăcămintea unei canapele vechi, demodate. Şi arcurile sunt noi, uite!... lovi cu pumnul de se auzi în toată încăperea. Nu s-ar rupe nici sub un taur, ce să mai vorbim de dumneata, pe Dumnezeul meu!

— Cred, şopti Janka înăbuşindu-şi râsul.

— Aici, domnişoară, sunt tablouri de demult, îi arătă nişte scene mitologice. Preotul s-a cam supărat din cauza lor,

[94] Dans popular polonez care se joacă într-un ritm avântat.

zicea că duduile astea sunt cam prea goale, dar mi-a părut rău să le arunc, deoarece ramele sunt din bronz masiv... ciocani încântat cu bățul în metal. Ca să nu mai supere pe nimeni, am poruncit dulgherului să dea cu puţin lac, şi acum e fertig!... Nu-i aşa că sunt frumoase?

— Foarte frumoase!... se uită cu interes la ramele splendide în stil Empire, deoarece tabloul nu se mai vedea; se înnegrise sub lacul dulgherului şi numai două capete de zeiţe se mai iţeau ca nişte pete mai deschise din negureala pânzei.

— Aici e sala de mese. Uite, domnişoară, sunt de toate!... începu să deschidă bufetul, trase sertarele şi încercă cheile, lovind mulţumit cu pumnul în scândurile şi hiaturile meselor.

— Stejar curat, pe legea mea, la noi totul trebuie să fie fain!...

— Într-adevăr, încăperea e foarte frumoasă... răspunse Janka, admirând priveliştea care se vedea de la fereastră spre iaz şi parc.

— Cum?... E frumoasă?... am spus eu că o să-ţi placă, numai că vara erau prea multe păsăruici şi cântau toată noaptea, de nu puteai să închizi ochii, dar acum, după ce Jędruś a mai împuşcat din ele, sunt mai puţine.

— Sunt şi privighetori?

— Apăi blestematele astea sunt cele mai multe. Să mergem în salon, pentru că toate astea nu înseamnă încă nimic, să vezi cât de bine le-a chibzuit Jędruś; împieliţatul, e bun la orice, pe legea mea! Dădu portiera la o parte cu bățul şi o lăsă să treacă înainte.

Salonul era uriaş, cu patru ferestre, foarte înalt, cu un fel de estradă pentru orchestră şi înţesat cu tot felul de obiecte şi mobile foarte scumpe.

— He, he!... pe legea mea, parcă e o biserică sau un palat regal!... nu-i aşa?... ia pipăie! se entuziasmă bătrânul, ridicând un colţ al storului de mătase brodată. Material clasa întâi! Şi ce groasă e, nu?... nici judecătorul Łomiszewski n-are aşa ceva. Ia uite cât sunt de frumuşele, parcă sunt de zahăr!... exclamă, arătând cu bățul o

garnitură de mobilă rococo, împodobită cu aurării şi desene de mână pe tapiţeria de mătase, începuse să se destrame şi să se rupă ici şi colo, dar meşterul a reparat-o şi a vopsit-o, bătrânica mea a cârpit-o, şi acum e fertig!... E fainã, pe legea mea!

Janka privi foarte curioasă, puţin uimită chiar, la vazele splendide de porţelan de Saxa, aşezate pe căminul uriaş de marmoră.

— A, porţelanurile! S-au spart, blestematele, dar bătrâna le-a lipit cu lac de coajă şi acum arată fain, pe legea mea... dar de tablouri, ce zici, nici în biserică nu găseşti altele mai bune, cât despre rame, ale noastre sunt de o sută de ori mai scumpe; un evreu voia să le cumpere la greutate, netrebnicul!...

— Dragă tată, vino puţin!... îl chemă Andrzej, intrând în salonaş şi auzind ce vorbeau, îl trase mai la o parte pe bătrân şi-i şopti ceva care-l făcu să se depărteze furios, să izbească în podea cu băţul, să-şi înfoaie mustăţile şi să-i zică:

— Ascultă la mine, eşti un prostănac, ştiu eu ce să-i spun! şi se întoarse la Janka.

— Domnule Andrzej, mobilele astea vechi sunt pur şi simplu minunate.

— Mă bucur că-ţi plac, domnişoară! răspunse acesta mulţumit.

— Nu e de mirare... numai pentru renovare şnapanii ăştia cer... interveni bătrânul.

— Tată, n-o mai plictisi cu asemenea fleacuri. Domnişoară Janina, poate să rămână, aşa cum e aranjat acum, cu mobilele astea?... îţi place?... o întrebă repede, apropiindu-se de ea, ca s-o despartă de bătrân.

— Îmi place foarte mult, cu toate că aş propune câteva schimbări mărunte.

— Fii atât de bună şi spune numai ce trebuie să schimbăm, să mutăm sau să scoatem afară şi se va proceda îndată în consecinţă.

Bătrânul îl înghionti cu băţul pe la spate, speriat că-i promitea să renunţe la nişte lucruri atât de scumpe.

— Domnule Andrzej, hai să lăsăm totul aşa cum este acum, iar mai târziu o să ne gândim împreună ce mai e de făcut.

— Aşa-i, aşa-i, ai dreptate, domnişoară, pe legea mea! Cine cumpără lemne vara şi le taie iarna, doarme la căldură. Ha, ha!... nu-i aşa?... Ce se amână, nu fuge. Cine mănâncă toată ziua, umblă cu desaga goală! Dai dovadă de înţelepciune, domnişoară.

Se duseră în celelalte încăperi, deoarece tot parterul era gata. Janka examină totul îndelung, întrucât palatul cu aspectul lui aristocratic îi impunea; nu mai vedea bătrâneţea mobilelor hârbuite şi lucrul de mântuială, grosolan, al reparatorilor, fiindcă era de-a dreptul uluită de covoarele splendide, draperiile de catifea şi mătase, de îmbrăcămintea mobilelor aurite şi măsuţele încrustate cu metal şi fildeş, de birourile gingaşe şi dulăpioarele de mahon, cu ornamente de bronz şi picioarele proaspăt încleiate, acoperite cu baiţ roşu; căminele de marmoră cu gratii de bronz aurit o fascinau, cândva putea doar să viseze la asemenea cămine, despre care citise numai în romane. Oglinzile mari, îngălbenite, pe jumătate oarbe, prinse în rame minunate în stil baroc şi proaspăt aurite, priveau din toate părţile, ca nişte ochi trişti care mureau; nu observa însă oboseala lucrurilor din jur, bucuroasă să-şi admire imaginea răsfrântă peste tot; era pur şi simplu entuziasmată de tot ce vedea. Se uita de câteva ori la câte un obiect, se bucura ca un copil care primeşte o jucărie nouă, strălucitoare, dar nu arăta nimic în afară din mulţumirea lăuntrică; păşea dreaptă, mândră şi frumoasă, deoarece camerele astea înalte, mobilele vechi, luxul acesta mucegăit acţionau ciudat asupra ei; se simţea parcă pe scenă, în rolul unei contese, aşa că fără să vrea îşi supraveghea mişcările, gesturile, privirile, modulându-şi corespunzător până şi sunetul glasului.

Când nu mai era nimic de văzut, veni bătrâna Grzesikiewiczowa şi-i invită la o gustare.

Ajunseră în sufragerie prin coridorul care unea palatul cu clădirea din spate şi bucătăria pustie acum, deoarece toate

fetele fugiseră în tindă şi li se vedeau numai ochii prin crăpătura uşii întredeschise. Mâncară în tăcere, fiindcă bătrânul habar nu avea despre ce să vorbească, bătrâna trebăluia mereu, aducând mormane de delicatese, iar Andrzej era intimidat de privirile Janiei, care rătăceau prin încăpere sau se opreau cercetătoare asupra părinţilor lui.

Abia spre seară, când ultimele străluciri arămii împurpurară apusul, sosi Józia şi discuţia se mai învioră.

Głębińska era într-o dispoziţie excelentă. O sărută pe Janka din toată inima, râse din orice, glumi pe socoteala lui Andrzej şi bău votcă alături de tatăl ei, copleşindu-şi viitoarea cumnată cu o grindină de complimente spuse pe jumătate în limba franceză, pe jumătate în cea polonă.

— Auzi, mamă?... Józia vorbeşte într-o limbă străină! exclamă Grzesikiewicz uluit, fiindcă Józia nu spusese la nimeni că învaţă franţuzeşte.

— Vorbă să fie, păi ce a fost la şcoală sau a avut guvernantă?... se îndoi bătrâna.

Ochii coloraţi ai Józiei se învăpăiară de furie, îşi puse repede ochelarii şi şopti cu ironie la urechea Jankăi în limba franceză:

— Domnişoară, trebuie să te înarmezi cu multă răbdare şi să fii foarte îngăduitoare cu părinţii noştri.

— Józia, pe legea mea, vorbeşte şi tu ca oamenii, că stăm ca la predica nemţească, n-auzim decât şerc... şerc... o imită bătrânul.

— Ah, domnişoară, cred că nici pe mine n-o să mă uiţi. Te rog foarte mult, numai să vii şi pe la mine, da, domnişoară Janina?...

— Cu plăcere, numai să vie domnul Andrzej să mă ia.

— Când vrei, domnişoară, sunt doar la dispoziţia dumitale.

— Să veniţi, să veniţi neapărat, pentru noi o să fie o adevărată sărbătoare, dragă domnişoară Janina!... şi atâta se alinta şi se gudura, glasul îi tremura atât de mângâietor, încât bătrânul îi spuse încet soţiei:

— Împieliţata, cred că a înşelat pe cineva astăzi, de-aia e atât de veselă.

— Ai văzut palatul, domnişoară?... Nu-i aşa că e frumos? întrebă Józia.

— Minunat, întrece orice aşteptări.

— O reşedinţă demnă de un rege, dar pentru dumneata nu e nimic prea frumos, nimic, pe cuvânt de onoare, sunt mândră de dumneata.

Janka rămase descumpănită; în aceste fraze netezite cu grijă intuia lipsa de sinceritate. Foarte sensibilă, înregistra imediat orice exagerare, iar duioşia şi complimentele Józiei întreceau măsura; până şi Andrzej privea puţin neliniştit şi uimit la sora lui, n-o mai recunoştea.

Când se lăsă întunericul şi luna se înălţă deasupra pădurilor, Janka se ridică să plece. Îşi luă la revedere de la toţi într-o dispoziţie luminoasă. Bătrânul o urcă în sanie, îi acoperi picioarele şi după ce caii porniră în goană, şopti:

— Împielițat mai e şi Jędrek ăsta, şi-a ales o fată ca o căprioară, pe legea mea, o să aibă de ce se bucura.

Józia urmări sania cu o privire ironică, batjocoritoare.

VI

— Domnişoară Janina, vrei să ne plimbăm, puţin cu sania?

— Cu plăcere, mergem unde vrei dumneata.

— Walek, ieşi la şosea. Dacă ceva n-a fost cum trebuie, te rog să ne ierţi!... începu timid.

— Domnule Andrzej, ai cuvântul meu că cele câteva ore petrecute la Krosnowa mi-au făcut o adevărată plăcere, pentru care îţi mulţumesc din toată inima.

— Dacă ai şti cât de mult te iubesc, cât de mult aş vrea să fii fericită! rosti cu înflăcărare, acoperindu-i mâinile cu sărutări. Tăcu, fiindcă ieşiră la şosea şi caii porniră în galop; o cuprinse cu braţul pe după umeri şi rămaseră aşa, tăcând încordaţi, el pentru că şedea lângă ea şi aproape că o ţinea în braţe, simţindu-i răsuflarea pe faţă, iar t a, înfiorată şi

acum de simţământul de mulţumire pe care îl încercase la Krosnowa.

Caii alergau atât de repede, încât parcurseră trei mile într-o oră şi jumătate. Intrară în Miechów şi vizitiul opri în faţa cofetăriei.

— Boierule, trebuie să lăsăm caii să răsufle şi să le dăm ceva de mâncare, lămuri.

— Bine, freacă-i puţin şi pune ceva pe ei, să se odihnească, noi ne întoarcem peste o oră. Domnişoară Janina, hai să luăm un ceai la cofetărie.

— Ca să fiu sinceră, aş prefera să aştept în sanie.

— Nu, nu admit una ca asta, vrei să răceşti?

— Mă rog, fie, dar... ezită o clipă, apoi coborî şi intrară în cofetărie. Alese o măsuţă mai izolată.

Aproape că îşi băuseră ceaiul, când în faţa casei opri o sanie cu clopoţei şi un tânăr îmbrăcat în negru intră înăuntru.

Andrzej se apropie de el, îl aduse la masa lor şi-l prezentă Jankăi.

Era Witowski.

— Am plecat de la Krosnowa cu gândul să ne plimbăm puţin, dar cum drumul era bun şi caii au mers bine, am ajuns până aici, îi explică Andrzej făcându-i loc lângă el.

— Şi cu mine s-a întâmplat cam la fel. Jadzia s-a dus la familia Jasinowski, eu am plecat după ea şi în drum am trecut pe aici să beau o cafea neagră.

— E, chiar în drum nu prea e, te-ai abătut din drum vreo zece verste, râse Andrzej.

— Da, dar cu caii mei asta înseamnă douăzeci de minute.

— Când pleci în străinătate?... Băiete, o cafea fierbinte şi un coniac!

— Abia după cununia voastră! îşi înclină capul spre Janka. Sunt şi eu nerăbdător să plec, deşi Ada vrea să mă întârzie cât mai mult.

— Trebuie să fie destul de plictisitor să călătoreşti cu trenul atât de departe.

— Depinde când, unde şi cu cine!... răspunse şi sorbi încet din fiertura neagră, ţinând paharul în amândouă

mâinile şi uitându-se mereu cu priviri furtive la Jania care tăcea puţin intimidată de prezenţa lui şi de faptul că se afla singură cu ei; pe de altă parte, o enervau privirile lui cercetătoare şi parcă dispreţuitoare, tonul lui familiar şi purtarea nesilită.

— Îţi place să te plimbi cu sania, domnişoară? o întrebă, punând paharul pe masă.

— Domnule Witowski, de ce nu mă întrebi dacă-mi place brânza?... o discuţie poate începe şi în acest fel, răspunse Jania cam impulsiv, stârnită de tonul neglijent, impertinent aproape, al întrebării.

Witowski se răsuci cu faţa spre ea. Faţa-i slabă, cu ochii negri, adânci, i se aspri o clipă şi se înclină cu gravitate.

— Întrucât n-am făcut nimic rău, pedeapsa dumitale nu este îndreptăţită, domnişoară. Dar pentru că te văd prima dată şi eşti logodnica lui Andrzej, pentru că vreau să trăim în pace, uită şi dumneata dacă te-am supărat cu ceva fără să vreau. Se îndreptă în scaun şi o privi în faţă.

Janka se simţi puţin descumpănită, deoarece privirea lui era atât de intensă, încât capul îi tremură într-o mişcare contrară şi se mişcă neliniştită.

— Acum îmi răspunzi, domnişoară? adăugă Witowski.

— Da, îmi place foarte mult să merg cu sania.

— Presupun că nu ştii prea bine ce înseamnă o adevărată plimbare cu sania, deoarece caii lui Andrzej, deşi destul de buni, îşi cam târâie picioarele, aleargă ceva mai repede decât boii.

— Exagerezi, şi încă foarte mult, am făcut trei mile într-o oră şi jumătate, se împotrivi Janka.

— Cred că asta-i o exagerare şi mai mare, pe cuvântul meu, dar ce să mai lungim vorba, haideţi să vă duc eu până la Bukowiec, se oferi Witowski. O să vezi, domnişoară, ce înseamnă să te plimbi cu sania.

— Adică să ne răsturnăm, zâmbi Janka.

— O, nu, la urma urmei, cum ne-o fi norocul.

— Bine, dar trebuia să te duci s-o iei pe domnişoara Jadwiga, interveni Andrzej, nu prea bucuros de propunerea lui Witowski.

— O s-o aducă Jasinowski acasă. Vă previn însă că o să gonim nebuneşte.

— De acord, dar să nu ne răsturnăm...

— Nu vă pot garanta nimic. Mie mi-e total indiferent, pentru că ştiu că dacă se va întâmpla ceva, eu nu voi păţi nimic, în ceea ce vă priveşte însă, nu pot să spun nimic.

— Mi se pare foarte curioasă siguranţa cu care spui dumneata că nu ţi se va întâmpla nimic. Dacă aş fi în locul domnului Andrzej, te-aş pune la încercare, se miră Janka veselă, socotindu-l un pozeor infatuat.

— O, dumitale îţi plac experienţele, domnişoară...

— E singurul mod de a verifica.

Witowski tăcu o vreme, Janka începea să-l intereseze, fiindcă mai înainte era aproape convins că, de vreme ce era logodnica lui Andrzej, nu putea fi decât o gâsculiţă obişnuită. Iată însă că se înşelase, era cu totul altceva.

— Bine, hai să încercăm! se încruntă Witowski şi pe frunte îi apărură dungi adânci care formau un cinci roman. Porunci vizitiului să tragă la scară.

— Aşadar, mergem? întrebă.

— Nu, s-o lăsăm baltă, domnişoara Janina, se poate întâmpla o nenorocire.

— E foarte posibil, dar mai e vreme să daţi înapoi, îngâna Witowski ironic.

— Hai să încercăm. Doar caii domnului Witowski nu pot să alerge mai repede decât ai dumitale.

— Ăştia sunt diavoli, nu cai. Aşadar, dumneata vrei, domnişoară? o întrebă Andrzej, sperând că Janka se va răzgândi.

— Da, răspunse cu hotărâre, simţind dispreţul usturător din ochii mijiţi ai lui Witowski.

Andrzej porunci vizitiului să meargă în urma lor. Urcară în sania lui Witowski; era mai lungă decât a lor şi aşternută cu o blană de urs.

Vizitiul strânse în hăţuri caii samogiţieni, mărunţi, cu pete albe, acoperiţi cu plase, şi aşteptă semnalul.

Janka şedea la mijloc.

— Dă-i drumul!... şi când ieşim din târg, din toate

puterile! strigă Witowski.

Într-adevăr, după ce trecură de ultima casă, vizitiul începu să pleznească din bici şi caii porniră ca o săgeată pe drumul drept, alunecos.

Noaptea acoperea pământul, în tăriile albastre, scânteind din miliarde de stele, plutea luna, presărând o pulbere luminoasă peste zăpada întărită şi argintind copacii goi de pe marginea drumului, acoperiţi de chiciura care tremura la fiecare adiere; copacii stăteau asemenea unui şir lung, nesfârşit, de schelete sidefii, privind spre cer, cu coroanele zburlite şi răsucite jalnic, sau în noaptea geroasă de iarnă, care învăluia câmpurile pustii, înconjuraţi în zarea depărtată de peretele vânăt al pădurilor, ca de valurile unei mări, îngheţate şi împietrite. Pe drumul şlefuit de sănii, peste zăpezile care acopereau întinderile cu un linţoliu rece, uniform, prin copaci, peste troiţele de lângă drum, albite de promoroacă, ce-şi întindeau braţele negre pe la răspântii, se târau alene, piereau luciri aurii, scânteind tainic, abia vizibil, ca spectrele luminilor şi ale culorilor din lumea de dincolo. Iar acolo, hăt! la poalele munţilor albi, se răsfirau satele lungi, aidoma unor monştri îngheţaţi, cu sute de ochi pătraţi, roşii, care fugeau parcă în mare grabă spre înapoi.

Cerul era tot mai pătrunzător, caii se acoperiseră de spumă albă şi zburau aproape atingând drumul cu burta, doar din când în când nechezau sălbatic şi îşi mişcau picioarele din ce în ce mai repede.

— Te simţi bine, domnişoară? o întrebă Witowski încet.

— Mai repede! Mai repede!... şopti îmbătată de goana nebună.

Witowski sări pe capră, puse mâna pe hăţuri şi începu să îndemne caii; nechezară de bucurie şi-i şfichiui cu biciul; sania porni cu asemenea iuţeală, încât dacă n-ar fi ţinut-o Andrzej de mijloc, Janka ar fi zburat de pe banchetă.

Abia acum începu o goană nebunească, nu mai puteau să-şi tragă răsuflarea. Sate, copaci, cruci, cârciumi şi întinderi, totul se contopea într-un vălătuc învălmăşit şi nedesluşit, care se rotea cu o viteză grozavă, rostogolindu-se parcă

într-o prăpastie, în vreme ce ei, amuţiţi, extaziaţi, cu inimile năpădite de o bucurie sălbatică, zburau... zburau... zburau...

Zăpada, împroşcată de copitele cailor, le acopereau feţele, arzându-i ca flacăra.

— Acum e bine? întrebă Witowski batjocoritor.

Janka nu-i răspunse, pentru că nu mai avea putere şi o spaimă instinctivă îi acoperea ochii cu o ceaţă sângerie; se strânse în Andrzej care o ţinea cu putere, dar şi el era din ce în ce mai neliniştit, deoarece caii înnebuniseră de-a binelea; nechezau sălbatic şi se aruncau într-o parte, dar Witowski îi ţinea în frâu cu o mână de fier şi îi pleznea cu biciul, îndemnându-le zborul; din vreme în vreme, Janka îi vedea profilul întors spre ea şi ochii negri, reci, zâmbetul acela straniu care o înfiora, dar pentru nimic în lume n-ar fi recunoscut că se teme; începea să-şi piardă cunoştinţa, se simţea slăbită şi i se învârtea capul, avea greţuri ca în cazul răului de mare, leşina de emoţie, dar tăcea.

Străbătură pădurea ca o furtună, lăsând în urma lor doar clinchetele ascuţite ale clopoţeilor, şi goniră spre gară. Witowski opri caii atât de brusc, încât boturile ararâ zăpada.

— Nenorocirea n-a vrut să se lege de noi! rosti Witowski liniştit, dând hăţurile vizitiului.

Jania coborî grăbită din sanie, dar se clătină pe picioare şi se prăbuşi leşinată în zăpadă.

— O isterică! murmură Witowski, se înveli în blană, porunci să se întoarcă sania şi plecă fără să-şi mai ia rămas bun de la nimeni.

Speriat, Andrzej o luă în braţe pe Janka. Domnişoara Martyna, Maria şi Janowa o luară în grija lor şi încercară s-o readucă în simţiri, în timp ce el, neîndrăznind să intre înăuntru, stătea la bucătărie şi îşi muşca mâinile şi mustăţile de ciudă.

Auzi prin uşa deschisă văicărelile femeilor şi plânsul jalnic al Janowei şi îl cuprinse o disperare atât de adâncă, încât izbi cu călcâiul într-o ladă de-i plezniră scândurile, apoi se repezi la uşă, vrând să intre cu forţa în camera în care zăcea Janka, dar Martyna îşi încrucişă braţele în uşă şi-i

spuse cu glasul ridicat:

— Nu se poate!... dumneata trebuie să ştii, dragă domnule, că nu se cuvine să intri aici.

Dar după zece-cincisprezece minute, îngrozitoare pentru el, deoarece avea impresia că Janka murise, îi auzi glasul. Se năpusti ca vijelia şi fără să ia în seamă pe nimeni, pătrunse în dormitor şi se prăpăstui în genunchi la picioarele patului, acoperindu-i mâinile de sărutări şi rugând-o din tot sufletul să-l ierte.

— E vina mea, iartă-mă, domnişoară, doar îl cunosc bine pe diavolul ăsta, e în stare să sacrifice toată lumea pentru un capriciu şi nu trebuia să accept. Am crezut că nu mai trăieşti.

— N-am nimic, e un leşin obişnuit din cauza emoţiilor excesive, spuse zâmbind şi închise ochii, dându-şi puţin capul pe spate, fiindcă i se părea că se află încă în sanie.

— Nu, pe Dumnezeul meu, asta nu i-o iert! izbucni Andrzej.

— Dimpotrivă, hai să uităm, te rog foarte mult... a fost vina mea, eu am vrut. Domnul Witowski a plecat?

— Mai mult ca sigur că acum e acasă.

— E pentru prima dată când leşin, mi s-a făcut deodată rău, pământul a început să se învârtă cu mine şi mai ţin minte doar că am căzut, apoi nu mai ştiu nimic. Poate că tot aşa se şi moare.

— Nu vorbi de moarte, domnişoară.

— Dumneata te temi de moarte?

— Îţi mărturisesc cu toată sinceritatea că de obicei mă străduiesc să nu mă gândesc la ea, pentru că mă cuprinde o spaimă teribilă. Da, mi-e frică de moarte.

Mai discutară o vreme şi Andrzej plecă, iar Janka, neputând să adoarmă, se gândi la Witowski. Îi vedea când ochii iţindu-se din văzduhul înzăpezit, scânteietor, clătinându-se în bătaia vântului şi lucind mohorât, când profilul uscat, aspru, şi-i auzea atât de limpede glasul răsunător, încât o cutremura şi simţea valuri de căldură pulsându-i prin vine.

Witowski începea să-i stăpânească închipuirea; se gândi

multă vreme la el şi se miră singură, dându-şi seama cât de mult o preocupă, dar, cu toate că-l împinse în ungherele memoriei, voia să afle cât mai multe amănunte despre el. Îi stârnise curiozitatea şi o aţâţase.

Se gândi să-l întrebe pe Andrzej care veni a doua zi mai devreme să se intereseze de sănătatea ei, dar văzându-i ochii sinceri, plini de dragoste, amină pe altă dată, deoarece îşi aduse aminte de faţa celuilalt şi fără să vrea începu să-i compare.

— Domnişoară, mai vrei să te plimbi puţin cu sania? îi propuse Andrzej.

— Mulţumesc, dar emoţiile de ieri îmi ajung pentru multă vreme.

Astăzi discuţia nu prea se lega, Janka era descumpănită de privirile sincere şi înflăcărate pe care i le arunca, glasul lui răguşit din cauza răcelii o enerva; o stingherea prezenţa lui, aşa că încercă un sentiment de uşurare când se despărţi de el şi se întoarse la lenjeresele care erau aproape gata cu trusoul. Martyna era foarte grăbită, pentru că pe peron o aştepta o trăsură şi trebuia să plece cât se poate de repede.

— Mă duc la familia Borzęcki, neam de magnaţi; fiica mai mare, domnişoara Cecylia, se căsătoreşte cu un Wiśniewski oarecare, un doctoraş de la Varşovia; e o mezalianţă, dar pesemne că se iubesc! se strâmbă cu ironie. Ţi-a plăcut viitoarea casă, domnişoară? întrebă, aplecându-şi capul deasupra platoului cu prăjituri şi alegând vişinile cu acul, ca să-şi ascundă zâmbetul batjocoritor pe care nu şi-l putea stăpâni.

— Mi-a plăcut foarte mult, e aranjată foarte frumos, peste tot m-a întâmpinat un lux neaşteptat.

— Ţărănesc! se gândi Martyna şi ochii şterşi îi luciră cu dispreţ.

— Domnişoară, spuse, cu vreo doi ani în urmă, am avut prilejul să cos un trusou pentru familia K. din Lituania, o casă de aristocraţi; singura lor fiică s-a căsătorit cu domnul Władek, un bărbat foarte frumos. Când mai aveau numai o săptămână până la cununie, au plecat să se plimbe cu

sania, domnişoara a răcit şi s-a îmbolnăvit, n-a murit, ce-i drept, dar căsătoria s-a stricat, părinţii socotind că e un semn de rău augur.

— Aşadar?... întrebă Janka, întorcându-se repede spre ea.

— Nu vreau să cobesc, dar m-am gândit la leşinul dumitale şi mi-am adus aminte de această istorie. Câteodată se întâmplă nişte lucruri atât de ciudate, de nu mai ştii ce să crezi... adăugă cu glasul atât de sumbru, încât Janka se supără şi plecă în camera ei, dar Orłowski o chemă în salonaş şi începu să-i pună tot felul de întrebări în legătură cu Krosnowa şi sănătatea ei.

Îi povesti totul amănunţit, dar parcă n-o auzea, se uita cu o privire tâmpă şi tulbure la fereastră şi îşi mângâia barba ca un automat; când sfârşi, o întrebă iar cât se poate de liniştit:

— E, cum e la Krosnowa, palatul e frumos, te-au primit bine?

— Bine, tată, dar ţi-am spus totul chiar adineaori, n-ai auzit nimic, ce ai?

— A, nimic, n-am nimic, da, am auzit, covoare, rame de bronz, porţelanuri de Sèvres, sufragerie pardosită cu stejar, adevărat, am auzit. Aşadar, te căsătoreşti cu Andrzej? îşi ridică cu greutate ochii la ea şi cu atâta duioşie, încât Janta se înfiora.

— De ce mă mai întrebi, tată? strigă speriată şi vru să-l ia de mână.

— Nu, lasă-mă!... ţipă, ferindu-se brusc. Vezi tu, credeam că te-ai răzgândit şi că... îngăimă tot mai încet, se ridică deodată şi plecă în camera lui.

— E bolnav! se gândi Janka şi se duse repede după el să vadă ce face.

Orłowski sta nemişcat şi tăcut înaintea unui birou mic, cu faţa întoarsă spre perete.

Janka se retrase îngrijorată, străduindu-se în zadar să-şi explice starea lui, dar se linişti curând, fiindcă la ceaiul de la cină, când rămaseră singuri – lenjeresele plecaseră – Orłowski se purtă ca de obicei; numai că în ochi i se citea o umbră de uimire sau de spaimă, iar când plecă să se culce,

mai devreme ca altădată, n-o mai sărută.

Crezând că are vreun necaz mai deosebit, că i se întâmplase ceva la serviciu, se duse la familia Zaleski să afle. Erau amândoi acasă, ea exersa la pian, iar el încerca să cânte o arie mai lungă, fiindcă acum putea fi auzit vocalizând toată ziua prin staţie.

Se aşeză în tăcere, aşteptând să se termine aria. Henio îşi umfla pieptul eroic şi cu mâna pe inimă, asemenea unui tenor de mâna întâi, îşi smulgea pur şi simplu glasul din gâtlej, aruncând priviri ucigătoare soţiei care, radioasă parcă şi cu părul zbârlit, transpirată din cauza efortului, surescitată, îi dădea tonul mereu, bătând din când în când tactul cu piciorul.

— Domnişoară, cum ţi se pare glasul meu, e ceva, nu-i aşa? întrebă modest, după ce sfârşi de cântat.

— Extraordinar, domnule Zaleski, te rog să mă scuzi că te deranjez, dar am venit cu o rugăminte.

Henio îşi umflă pieptul, îşi scoase manşetele, îşi răsuci mustăcioara, apoi se înclină adânc, trase scaunul mai aproape şi se aşeză cu o înfăţişare foarte gravă şi îndatoritoare, ascultând-o cu atenţie.

Janka îi vorbi de presupunerile ei în legătură cu Orłowski.

— Nu ştiu nimic, pe cuvântul meu! rosti patetic, dar deveni parcă mai rigid şi se uită cu înţeles la soţia lui, care asculta discuţia cu capul aplecat peste caietele de note de pe pupitru. Janka fu uimită de purtarea lui, simţi că-i ascunde ceva şi se convinse astfel că avea dreptate. Plecă repede de la ei şi coborî la telegraf, să-l întrebe pe Stasio, deoarece inima îi era plină de temeri nelămurite şi dureroase. Aici însă îl găsi pe Karaś care-i arăta poze cu desene pornografice şi râdea scârbos, ca un porc. Staś, roşu ca sfecla, cu ochii bulbucaţi, asemenea unei broaşte ce priveşte la soare, sta şi se uita. Închise uşa repede şi se întoarse acasă.

— Ce rost are să mă necăjesc? se gândi. Doar nu s-a întâmplat nimic! şi căută pricinile acestei stări sufleteşti; nu găsi nimic, dar cu toate acestea, nu se linişti, îngrijorarea îi cuprindea tot mai mult inima.

În ziua următoare, Andrzej nu veni deloc; îl aşteptă zadarnic până târziu.

— Trebuie să fie plecat undeva... deşi nu mi-a spus că pleacă... se gândi şi se duse de câteva ori la bucătărie să privească pe fereastră la pădurea argintată, la intrarea de jos, pustie, şi la panglica albă şi lungă a drumului care se pierdea printre copaci. Pretutindeni domneau pustiul şi tăcerea.

Orłowski tăcu toată seara şi se plimbă adus de spate în jurul mesei; se trase de barbă, înălţa din umeri şi plecă iarăşi în camera lui fără s-o sărute.

— Ce înseamnă asta? De ce? se întrebă.

Andrzej nu se arătă nici a doua zi.

Janka se înfioră de presimţiri rele, chinuitoare. Se abăteau asupra ei ca norii aceia greoi, de plumb, care începeau să acopere orizontul şi să întunece lumea, ca vânturile care se iscau pe câmpuri, înălţau rotocoale de zăpadă, se tăvăleau prin norii de fulgi şi piereau în acalmia înfricoşătoare.

Absenţa lui Andrzej o neliniştea, iar tatăl ei o înspăimânta, fiindcă umbla toată noaptea prin camera lui şi vorbea de unul singur. Surescitată cum era, se supăra din orice.

Nu putu să doarmă toată noaptea, deoarece Zaleska exersă toată seara mai mult şi mai trist ca de obicei; ascultând suspinele sunetelor îndepărtate, avea impresia că pădurea plânge şi se jeluieşte. Privi pe fereastră în noaptea întunecată, sfâşiată de viforniţa care-şi făcea de cap, şi simţi că o îneacă o spaimă cumplită; se uita cu ochii larg deschişi la viscolul care se învălătucea ca un uragan, se răsucea ca nişte pâlnii uriaşe şi izbea neobosit în pădurea care se apleca, gemea şi se încovoia, dar se ridica iarăşi şi încrâncenată, spăimoasă, cânta imnul mohorât de luptă prin zăpada învârtejită.

— E groaznic! şopti, aşezându-se pe pat, dar neputând să stea locului, zvâcni în picioare, vrând parcă să fugă, şi se prăbuşi pe canapea, unde rămase multă vreme închircită, acoperindu-şi capul cu braţele şi liniştindu-se cu încetul.

Andrzej nu veni nici a treia zi. Cu toate că îşi spunea că nu-l iubeşte, că n-o interesează câtuşi de puţin, dacă vine sau nu, Janka îl rugă pe tatăl ei să trimită pe cineva la Krosnowa să afle ce s-a întâmplat.

— L-am văzut pe domnul Grzesikiewicz la bufet, spuse Świerkoski care era de faţă.

— Când?

— Astăzi.

— Ţi s-a părut, domnule. Garantez că dacă era la bufet, trecea şi pe aici! îi răspunse mânioasă. Ce vrea idiotul ăsta, de ce a venit? se gândi înciudată.

— Iar eu îţi garantez, domnişoară, că a fost la bufet. Părea cam necăjit, a dat buzna înăuntru tocmai când eu şi Karaś priveam la nişte poze aduse de la Sosnowiec, s-a aşezat lângă noi, s-a uitat puţin şi a plecat imediat; am crezut că a urcat la dumneata, ca de obicei.

— Nu, n-a fost la noi, pesemne că a avut vreo treabă urgentă şi n-a mai putut veni... rosti Janka parcă dezvinovăţindu-l.

— A, mă rog, dacă un logodnic poate să aibă treburi mai importante decât să-şi viziteze... mă rog...

— De ce râzi, domnule? îl repezi văzând că Świerkoski zâmbea sarcastic.

— Ţi se pare, domnişoară, nu râd, răspunse serios, băgându-şi mâinile în mâneci.

Janka îl privi bănuitoare, mirată de tonul lui sec, batjocoritor.

Astăzi, Świerkoski nu mai era cel de totdeauna; aproape că nu se clintea pe scaun, şedea drept şi ţeapăn, doar ochii îi alergau cu o iuţeală ameţitoare prin cameră. Pe faţa imobilă, mai gălbejită acum, semănând mai mult ca oricând cu un bot de lup, stăruia o expresie de bucurie adâncă, abia stăpânită, şi de triumf; vorbea foarte puţin şi juca dame cu Orłowski, pierzând cu atâta indiferenţă, încât impiegatul, uitând de necazurile lui, îşi bătea joc de el.

— De ce n-a venit, ce se întâmplă? se întreba Janka, întorcându-şi ochii cu scârbă de la Świerkoski, şi căzu pe gânduri.

O apatie îngrozitoare puse stăpânire pe ea, după starea de surescitare nervoasă, pătrunzându-i toată fiinţa, chinuind-o sâcâitor.

VII

Stătea întinsă pe canapea cu ochii în bagdadie, când Janowa veni să-i spună că a venit boierul de la Krosnowa şi o aşteaptă în salonaş.

— Bine, vin imediat! exclamă cu atâta vioiciune, încât roşi şi se privi îndelung în oglindă, aranjându-şi părul înainte de a ieşi.

Andrzej se ridică în picioare, îi sărută mâna şi se aşeză din nou, răsucindu-şi mustaţa cu gândul în altă parte.

— Ce se întâmplă cu dumneata, eşti bolnav? Astăzi voiam să-l trimit pe Roch la Krosnowa.

— N-am nimic, sunt sănătos tun, da... da... răspunse poticnindu-se, se ridică de pe scaun şi se uită la ea ezitând.

— Eşti foarte schimbat!... îi observă paloarea vineţie, ciudată, ochii încercănaţi, arzând de fierbinţeală, şi buzele albe şi crăpate.

Andrzej nu-i răspunse, făcu câţiva paşi fără rost, scutură praful de pe faţa de masă, răsuci puţin abajurul şi se opri. Se uită în ochii ei cu o privire nespus de jalnică şi atât de obosită, încât se cutremură de teamă. Îşi descheie haina cu mâini tremurătoare şi căută multă vreme portofelul din care scoase o scrisoare nu prea mare, într-un plic lunguieţ, şi i-o înmână. Apoi căzu pe scaun, vlăguit parcă, îşi sprijini fruntea de masă şi spuse surd:

— Citeşte, domnişoară, citeşte şi dumneata... se întrerupse; i se tăia răsuflarea şi nu mai avea putere să vorbească.

Janka luă scrisoarea cât se poate de liniştită şi începu să citească:

„Domnule! O persoană foarte binevoitoare socoteşte că

este de datoria ei, sfântă, creştinească datorie, să te avertizeze. Aceea căreia vrei să-i dai numele dumitale, care va fi mama copiilor dumitale, este o stricată. Că a fost la teatru, ştii şi dumneata, dar că a fost mai întâi amanta unui oarecare Kotlicki, apoi a lui Głogowski, iar în cele din urmă a lui Niedzielski, o haimana de la teatru, mai mult ca sigur că n-a avut când să-ţi spună aceea care se uită cu atâta dispreţ la oamenii cumsecade. Nu ţi-a spus, probabil, nimic despre motivele care au silit-o să-şi caute scăparea în sinucidere. Întreab-o, domnule.

Îţi trimit alăturat adresa persoanei la care a locuit la Varşovia, aceasta îţi poate spune mai multe amănunte şi mai interesante. Mai târziu, când vei fi renunţat la ea, când îţi vei reveni respirând un aer mai curat, persoana care te avertizează se va deconspira, ca să afli şi dumneata cine se îngrijeşte cu adevărat de numele dumitale, în primul rând, de fericirea dumitale.”

Nu era nicio semnătură, scrisoarea fusese expediată cu trei zile în urmă.

Janka citea din ce în ce mai încet, îşi ridica ochii de pe scrisoare, privea o clipă în gol, ofta adânc şi continua să citească; erau momente când nu mai înţelegea nimic, deoarece literele se contopeau într-o pată neagră, iar sângele i se urca la cap, tâmplele îi zvâcneau şi totul începea să se clatine în jurul ei.

Se prăbuşi pe scaun, atât de cumplită era durerea care-i sfâşia inima. Îşi lăsă capul în piept, vlăguită, doar ochii înlăcrimaţi aţinteau hăul dinainte şi i se părea că aude glasul calomniator, neînduplecat, strigând răzbunător:

— A fost amanta lui Kotlicki! A lui Głogowski! A lui Niedzielski! şi glasul acesta o şfichiuia cumplit, irumpând tumultuos în creier şi încordându-i toate arterele de durere.

Andrzej se uita la ea, sorbindu-i din ochi simţămintele pe care le încerca.

— E... adevărat?... o întrebă rar, atât de rar şi de greu, cum se întreabă un muribund. Sudoarea i se scurgea în ochii care-i luceau sângeriu şi, disperat, se rezemă de masă, părându-i-se că se prăbuşeşte şi moare.

Janka nu-i răspunse, se uita la el cu o privire atât de ciudată şi încărcată de disperare, încât se înfioră; o rază de speranţă îi străluminã mintea: buzele, ochii, faţa întreagă începură să-i tremure, bătu aerul cu braţele, înecându-se şi o bucurie bruscă, orbitoare, de moarte, se iscă în el ca o furtună; nu putea să vorbească, tremura de emoţie, aşa că se aruncă la picioarele ei cu un strigăt sălbatic şi-i acoperi poala rochiei de sărutări.

Îl îndepărtă cu blândeţe, ridică scrisoarea de jos şi i-o dădu înapoi; iar când Andrzej întinse mâna s-o ia, neînţelegând nimic, se aplecă repede, îi sărută mâna şi ieşi din încăpere.

Rămase stană de piatră, privind cu mintea rătăcită la uşa prin care ieşise.

— A! A! A!... i se smulse din gâtlej. Se îmbrăcă în tăcere şi plecă.

Urcă în sanie fără să-şi dea seama ce face şi pe drum se uită apatic la cârdurile de ciori care se băteau pe balegele de cal; fugeau dinaintea săniei şi se aşezau la loc după ce primejdia trecea.

— Walek, încotro mergem? Ţi-am spus doar că ne ducem la Bukowiec! îl certă cu asprime, văzând că merg prin pădure.

— Păi, boierule, acum venim de la Bukowiec.

— Nerodule, întoarce şi ia-o spre Bukowiec! Ce idiot!... sfârşi mai încet, iar când vizitiul îndeplini porunca şi întoarse, Andrzej îşi puse mănuşile. După câteva minute ajunseră la gară, coborî din sanie, urcă şi sună cât se poate de liniştit. Abia când o văzu pe Janowa care-i deschise uşa, îşi reveni, îşi aduse aminte de tot ce se întâmplase, începu să tremure şi fugi înapoi, se aruncă în sanie şi răcni:

— Dă-i drumul!... hai, mai repede!... Caii porniră în trap întins.

— Mai repede!... strigă, smulse biciul din mâna lui Walek şi se apucă să bată caii cu turbare până când începură să necheze şi să se ridice în două picioare.

— Mai repede!... mai repede, ce dracu', mai repede!... îi îndemnă cu glasul răguşit, lovindu-i întruna. În cele din ur-

mă, căzu în sanie şi îşi acoperi gura cu blana, ca să nu ţipe din cauza durerii înfricoşătoare care-i împovăra sufletul.

— Janka, sfânta asta, logodnica şi idealul lui este o... Isuse!... ai milă, îmi pierd minţile... gemu printre suspine.

Erau clipe când şedea ţeapăn şi privea în neştire la drum, la pădurea neagră pe care vântul o scutura de zăpadă, la coţofenele ce se opreau cârâind prin copacii lăsaţi de sămânţă prin răritură, şi atunci liniştea i se revărsa în suflet, înăbuşind furtuna.

Se închise în camera lui, repezindu-se încoace şi-ncolo, ca un animal înnebunit, ce se izbeşte cu capul de zăbrelele cuştii care nu vrea să se deschidă. Dar învălmăşeala din minte şi durerea nu slăbeau; o turbare sălbatică îl scutura tot mai aprig, iar durerea adâncă a dezamăgirilor sentimentale îi pătrundea întreaga fiinţă şi-l rodea fără încetare. Luă de câteva ori revolverul de pe măsuţă şi-l puse la loc, uitând de fiecare dată de ce-l luase, haosul din creier îi amesteca şi-i destrăma toate gândurile şi simţămintele.

Ieşi în curte să facă inspecţia de seară, dar nu văzu şi nu înţelese mai nimic. Mergea cu durerea înfiptă ca un cuţit în inimă şi de fiecare dată când îşi dădea seama de starea în care se afla, se clătina şi se poticnea, apoi pleca mai departe cu mintea împrăştiată. Abia la cină îl văzu pe tatăl său care, ameţit de-a binelea, cerea votcă.

— Nu-i da, mamă! strigă înverşunat.

— Taci din gură, Jędrek!... pe legea mea, taci din gură!... mamă, adu rachiu! bâlbâi bătrânul şi bătu cu pumnul în masă. Eu sunt stăpân aici, pe mine trebuie să mă asculţi, că pe legea mea, afară cu toţi!... Hai, mamă, îţi spun cu vorbă bună, adu rachiu!... şi se legănă somnoros, scuipând întruna pe propria burtă şi prin farfuriile de pe masă.

Speriată, bătrâna îi aduse sticla.

Andrzej o luă şi o aruncă lângă sobă.

Bătrânul se trezi dintr-o dată, se îndreptă în scaun şi întrebă:

— Ce faci, Jędruś?

— Vezi şi dumneata ce fac; ajunge cu beţia asta!... te

îmbeţi ca un animal.

— Dacă aşa-mi place mie, Jędruś, aşa-mi place mie, băiatule, pe legea mea!

— Da, dar mie nu-mi place, eu nu vreau să te îmbeţi mereu.

— Nu vrei tu, Jędruś, fecioraşule! aha, adică tu vrei ca eu să nu mai beau... se maimuţări bătrânul şi ochii începură să-i scapere de furie şi dinţii să-i clănţănească, de parcă îl scuturau frigurile.

— Tată, nu mă scoate din sărite, că... strigă Andrzej, stăpânindu-şi cu greu mânia.

— Că ce?... nu cumva vrei să mă baţi, să mă arunci la gunoi, să nu-mi mai dai să mănânc?...

— Pietruś, pe rănile lui Cristos, oameni buni, veniţi-vă în fire!... se rugă bătrâna, agăţându-se de amândoi şi străduindu-se să-i potolească.

— Adică eu te încurc, ai vrea să pui tu mâna pe tot, pe legea mea... trebuie să mai aştepţi, flăcăiaşule, să mai aştepţi... nu mă grăbesc deloc să beau bere cu Avram... oho, mai trebuie să te mulţumeşti multă vreme doar cu mirosul averii mele. Când e vorba de mine, îţi pare rău de rachiu' pe care-l beau, dar cheltuieşti mii de ruble pentru contesa ta!... pentru tine cumperi catifele şi atlasuri, iar mie nu vrei să-mi dai nici măcar rachiu; bine, dar totu-i al meu... eu sunt stăpân aici, pe legea mea... tu n-ai dreptul la nimic!... dacă-ţi poruncesc eu să lingi, ca la un câine, apoi să lingi! dar n-ai voie să muşti, că te pomeneşti cu un picior în gură şi te dau pe uşă afară!... aşa să ştii, împieliţatule, afară...

Andrzej sări în picioare, dar spuse destul de liniştit:

— Foarte bine, n-ai decât să rămâi stăpân, eu plec mâine.

— Pleacă, Jędruś, pleacă, băiatule, cu cucoana de noră-mea în Italia să culegeţi portocale, dar mai întâi să dai socoteală de ce-ai făcut cu averea!... Ia te uită ce deştept e el, pe legea mea... s-a îmbogăţit de nu mai poate şi acum îmi dă cu tifla şi-mi zice: pupă câinele-n bot, că eu îmi iau tălpăşiţa!...

— Ce ţi-am furat, tată, ce-am luat, unde m-am îmbogăţit? se proţăpi Andrzej furios. Îmi dai dumneata măcar o para pentru tot ce fac? Iar când nu ţi-am prezentat socotelile la timp, nu m-ai silit să mă împrumut? Palatul ştii foarte bine că-l renovez din economii, din banii luaţi din vânzarea cailor pe care am voie să-i cresc, fiindcă aşa stă scris în contract. Faci asta, ca să mă răsplăteşti pentru că muncesc ca stăpân şi ca argat, că alerg toată ziua ca un câine cu limba scoasă. Pentru că ţi-am pus în ordine treburile pădurii, am introdus culturile alternative şi am dublat veniturile, pentru că trudesc ca un bou, dumneata mă faci hoţ!... Pe mine, pentru că dumneata te îmbeţi ca un porc şi nu mai ştii ce faci, cu mine îndrăzneşti să vorbeşti aşa?

— Uite că îndrăznesc, eu sunt stăpân şi boier aici, de mine trebuie să asculte toată lumea, dacă nu... afară!...

— Eu sunt hoţ, eu!... ţipă, zvâcni de pe scaun, îl înşfăcă pe bătrân de guler şi începu să-l zgâlţâie cu toată puterea ca pe un snop de grâu. Dacă mi-o spunea un străin, îl ucideam ca pe un câine...

— Dă-mi drumul, Jędruś, Jędruś, dă-mi drumul...! gemu bătrânul şi iarăşi se simţi ameţit; închise ochii şi aşteptă ca Andrzej să-l îmbrâncească spre sobă.

Bătrâna se repezi plângând între ei

— Suflet de cârciumar, fir-ar al dracului... şuieră Andrzej. Îl aruncă pe bătrân ca pe o fleandură pe pat şi plecă

— Pietruś, Doamne Sfinte, Pietruś!... strigă bătrâna, scuturându-l speriată, deoarece soţul ei rămase o clipă nemişcat, ca un buştean, dar curând deschise ochii şi se ridică în capul oaselor cu ajutorul ei, îşi pipăi capul şi coastele şi spuse treaz:

— Tot e bine, coastele n-au păţit nimic! Hm, ţine la onoare, stârpitura, pe legea mea, parcă e un şleahtic sadea... sfârşi cu o mulţumire adâncă şi admiraţie.

— Ascultă, beţivanule, ai făcut-o de oaie, dacă pleacă Jędruś, o să te saturi...

— Proastă mai eşti, păi unde poate să plece, ai?...

— Păi tu crezi că un om învăţat, ca el, nu poate s-o scoată la capăt? Ce, domnişoara Janka n-are destui bani?...

Te-ai găsit tu să-mi goneşti de-acasă singurul meu băiat, mângâierea mea?...

— Nu te mai prosti atâta, Jędruś n-o să plece nicăieri, că mă duc chiar mâine la notar şi scriu totul pe numele lui. Merită cu vârf şi îndesat, da' ştiu că ţine la onoare, împieliţatul, ţine la onoare... se scărpină în cap. Şi e puternic ca un taur, m-a aruncat ca pe un snop de grâu. Ha, ha!... ce mai flăcău am, pe cinstea mea! Mă duc să-i cer iertare, nu?... Ce zici mamă? Să mă duc sau nu?

— Du-te!... că doar tu trebuie să-i ceri iertare; m-aş duce eu, dar nu cutez.

Bătrânul se duse, dar cam cu teamă, îi era ruşine că-şi pierduse cumpătul.

Andrzej nu era în camera lui, ieşise de la părinţi întărâtat la culme; cearta, pe care n-o punea la inimă, pentru că nu era nici prima şi n-avea să fie nici ultima, venise ca un colac peste pupăză.

Plecase de-a dreptul peste câmp la Witowski.

VIII

Era o noapte noroasă şi bătea vântul; dinspre miazănoapte veneau rotocoale nesfârşite de nori cenuşii, asemenea unor mormane de bumbac; un vânt molatec şuiera în răstimpuri şi purta zgomotele pădurii care vuia în depărtare ca o furtună; ningea cu fulgi mari, umezi, care cădeau greoi pe pământ.

Andrzej mergea repede, până la Witów nu erau decât cinci verste, dar ninsoarea şi drumul acoperit de nămeţi îl oboseau. Îi trecuse furia, dar gândul nenorocirii îl umplu de jale şi disperare. În sinea lui se plângea acestor întinderi ale nopţii. Se simţea atât de nefericit, încât se oprea şi îmbrăţişa depărtarea cu priviri care implorau ajutor şi milă apoi pornea mai departe cu nesiguranţa omului care a rătăcit drumul şi bâjbâie prin întuneric.

Spre Witów îl împingeau puterea obişnuinţei şi faptul că Witowski îl domina. Andrzej nu numai că-l asculta, dar avea încredere deplină în el, pentru că în singurătatea lui avea un suflet prietenos, în faţa căruia se putea destăinui. Witowski nu-l cruţa niciodată, sarcasmul lui tăia întotdeauna ca briciul, dar ţinea la el. Erau ca două vârfuri: cel dintâi, un om din popor, puternic şi simplu, cizelat numai pe jumătate de civilizaţie, al doilea, urmaşul rafinat al unor voievozi, aproape un isteric şi un neurastenic sigur.

Se completau unul pe altul.

Andrzej trecu podul, deoarece clădirea uriaşă, o fostă cetăţuie de apărare, se afla pe o insuliţă, şi intră în anticameră.

Lacheul în livrea îl scutură de zăpadă.

— Unde sunt stăpânii?

— În bibliotecă.

Trecu printr-un salon mare, întunecat, apoi printr-o încăpere mai mică şi se opri înaintea draperiei lăsate, dincolo de care se auzea glasul monoton al cuiva care citea:

„Doamne, mă aflu în necaz, trupul meu e bolnav şi inima împovărată de tristeţe. Ce să-ţi spun, Doamne? Facă-se voia ta!”

Nu mai ascultă, dădu draperia la o parte şi intră.

— Tocmai voiam să trimit pe cineva după tine, se bucură Witowski, strângându-i mâna.

— Astăzi ne-am gândit la dumneata! adăugă domnişoara Jadwiga care şedea într-un fotoliu adânc.

— Vii de acasă ori de la logodnică?

— De acasă vin... dar dacă deranjez, îl iau pe fratele dumitale şi plec.

— Nu, astăzi nu-l mai las să plece. Domnişoară Aurelia, amânăm cititul pe altădată! îi spuse fetei care ieşi îndată. Pentru astăzi ajunge!... e pentru prima dată când îl conving să asculte... i se adresă lui Andrzej.

— Am ascultat, într-adevăr. Ce lucru ciudat, cuvintele astea sunt pline de lacrimi, de umilinţă, de încredere fără margini; e multă poezie în ele!

— Poate că tot aşa ai să şi crezi până la urmă! şopti Jadwiga cu un glas parcă de argint, îndreptându-şi ochii frumoşi, dar fără strălucire, morţi, spre fratele ei.

— De la încântare la credinţă e un drum mult mai lung decât ni se pare nouă.

— Eu cred că nu-i aşa.

Începură una din acele discuţii subtile în care nu numai cuvintele şi noţiunile, ci şi cele mai fine nuanţe sunt disecate până la ultimele consecinţe. De obicei, Andrzej tăcea, fiindcă nu înţelegea ce vorbeau sau se plictisea, astăzi însă se lăsă să cadă pe un scaun şi nu mai auzi nimic; era atât de istovit, de îndurerat, de strivit, încât încremeni în liniştea solemnă a sufletului care se pierde în preaplinul suferinţei.

— Noi vorbim, iar domnul Andrzej tace cu înverşunare.

— Eu aş mânca ceva, spuse cu sinceritate, amintindu-şi că nu mâncase nimic de azi dimineaţă şi foamea începea să-i dea ghes.

— De trei zile n-am mâncat mai nimic, explică.

— O, asta nu se prea obişnuieşte, ce ţi s-a întâmplat? Ţi s-au prăpădit caii, îţi mor oile?

— A, nu, nu!... se împotrivi cu tristeţe, nesimţind ironia.

— E bolnav vreunul dintre părinţi? întrebă Jadwiga cu compătimire, după glas, am impresia că suferi.

— Formidabil! Andrzej suferă şi nu suferă din cauza unei pierderi materiale... ia stai, nu cumva eşti bolnav?

— N-am nimic, dar tu mă socoteşti un simplu animal, fără suflet şi fără inimă.

— Nu, dar credeam că la tine organele astea nu funcţionează.

— Aşadar, ce sunt eu pentru tine? se supără Andrzej.

— În orice caz, un om, şi bagă de seamă că despre Jasinowski nu mai pot spune acelaşi lucru.

— Mulţumesc, e o mare onoare pentru mine, că mă introduci în genul uman.

— În specia umană!... îl corijă Witowski, înălţându-şi capul din balansoarul în care se legăna.

— Da, în specia turmei nimicnice care nu ştie să

iubească, nu poate să sufere... te înţeleg de minune, vă înţeleg!... începu să se înflăcăreze, în glas îi răsunară amărăciunea şi jalea, iar în ochi i se aprinse un foc mohorât. Cine sunt eu?... un ţăran prost, un necioplit... aproape un animal pentru tine... O, da, noi nu suferim, noi nu iubim, noi nu simţim nimic. Da, ce sunt eu? Un animal de tracţiune; un om care a văzut doar haina civilizaţiei şi nu are decât câteva nevoi, acolo; tu îmi vorbeşti în fiecare zi despre asta, pentru că nu te oboseşti să pătrunzi înlăuntrul meu, fiindcă tu nu crezi că pot şi eu să gândesc la altceva decât la cai şi la moşie, la pădure şi la pământ... dar la urma urmei, ce-mi pasă mie!... sfârşi mai încet şi tăcu.

— Dumneata suferi foarte mult, domnule Andrzej... ia vino să te văd!... Jadwiga îl luă de mână, îl conduse lângă lampa acoperită cu un abajur de mătase verde şi îl privi în ochi de aproape. Da, dumneata suferi foarte mult... îngână mâhnită şi buzele îi tremurară de milă. Se întoarse la fotoliul ei, pipăind cu mâinile în jur, deoarece vedea ca prin ceaţă contururile mobilelor.

— Poate că te putem ajuta cu ceva... dacă poţi, spune-ne şi nouă ce ţi s-a întâmplat?... Inima omului e un univers populat cu miliarde de dureri. E înfiorător, înfiorător!... rosti încet şi capul frumos îi căzu pe piept, iar în ochii ei stinşi străluciră boabele lacrimilor.

Andrzej se mişcă în scaun, o privi cu recunoştinţă şi admiraţie, dar văzu în treacăt expresia de pe faţa lui Witowski. dispreţuitoare parcă, şi mărturisirea care-i stătea pe limbă rămase închisă în el. Deveni rigid dintr-o dată, îşi încheie surtucul, înfiorat parcă de o adiere rece, şi răsucindu-şi mustaţa, spuse străduindu-se să pară liniştit şi indiferent:

— Un fleac, domnişoară... pe cuvântul meu... o mică neînţelegere acasă.

— Acasă... se miră prelung Witowski din fotoliu, privind la tritonii pictaţi pe tavan, care suflau în cochilii.

— Ah, neînţelegerile astea familiale sunt de obicei şi cele mai dureroase, pentru că-ţi picură în suflet supărarea şi amărăciunea, ca dintr-o cupă crăpată, picătură cu picătură,

şi nici nu-ţi dai seama când începi să urăşti casa în care te-ai născut, singurul liman... să-i blestemi pe ai tăi; şi toate astea se întâmplă numai din cauza mândriei deşarte, a lipsei de îngăduinţă...

— Da!... şopti iarăşi Witowski căscând fără sfială.

— Din fericire eu nu mă cert niciodată cu Stef; nici măcar la Londra, unde sărăcia ne strângea cu uşa, nicio umbră n-a tulburat armonia dintre noi.

— Tocmai de aceea sunteţi consideraţi un model de înţelegere şi dragoste familială.

— Şi de nebunie! adăugă Witowski batjocoritor.

Se aduse o măsuţă cu mâncare pentru Andrzej care începu să înfulece cu lăcomie.

În încăpere se aşternu tăcerea.

Witowski continua să se uite în tavan cu o expresie ironică, muşcătoare, pe buze, dar Jadwiga se ridică şi începu să se plimbe prin cameră, atingând mobilele cu mâinile întinse şi evitând obstacolele cu intuiţia proprie orbilor.

— Domnule Andrzej, când îmi faci cunoştinţă cu logodnica dumitale? vreau să pun şi eu mâna pe ea şi s-o cunosc. Cred, visez chiar, că vom alcătui în patru o comuniune puternică a sufletelor înfrăţite, devotate unul altuia.

— Un buchet de suflete lila, legate cu aţă de tort, interveni Ştefan, uitându-se la Andrzej.

Acesta se prefăcu că nu înţelege aluzia.

— Visul meu este să am în jurul meu mulţi oameni buni şi atunci, când lumea va pieri cu totul pentru ochii mei, când trupul mi se va cufunda în noaptea cea mare, să simt alături de mine inimi iubitoare şi să sorb din viaţa lor puterea de a îndura povara propriei existenţe. O, ştiu că asemenea sentimente sunt egoiste, dar mi-e atât de greu să renunţ la ele, atât de greu... spuse Jadwiga oprindu-se la mijlocul încăperii cu ochii în sus şi mâinile întinse. Nu pot să-mi găsesc altă bucurie şi, deşi nu mai am dreptul la niciuna...

— Ada! rosti Witowski cu duioşie, apropiindu-se de ea. Nu mai vorbi aşa, nu te mai gândi la asta, fiindcă mi se rupe

inima, n-are rost să te stârneşti şi să-ţi apropii suferinţa. Hai, nu mai vorbi, zâmbeşte, sora mea! o rugă cu glasul adânc, pătruns de lacrimi, deoarece chipul ei luminos exprima asprimea durerii care-i sfâşia inima.

Ada îi atinse faţa cu un gest matern, plin de duioşie, şi zâmbetul, asemănător cu zâmbetul florilor care mor, acoperite cu pământ, îi înflori pe buzele palide.

— Gândurile sunt ca nişte păsări; zboară de pe o ramură, ca să se aşeze pe alta, dar ajung departe, hăt! departe... deoarece în zborul lor văd vârfuri din ce în ce mai înalte şi se rotesc în jurul lor până când îşi dau seama că nici acolo nu se pot odihni... Când îmi faci cunoştinţă cu logodnica dumitale? Aş vrea s-o cunosc cât se poate de repede. Stef mi-a spus că e atât de frumoasă!...

— Nu mai am logodnică!... răspunse Andrzej, cu glasul tremurător.

— O, o, o!... se miră iarăşi Witowski din fotoliu, îşi desprinse privirile de pe tavan şi se uită intens la faţa lui Andrzej.

— Şi visurile sunt ca nişte păsări, fiindcă plutesc îmbătate de propria forţă, de nuntire, frumos şi bucuria pură a existenţei, şi atunci par să ajungă până la soare, colorând lumea; şi deodată se repede eretele şi sparge armonia, şi piere bucuria, înflăcărarea... şi piere fericirea, şi pier visurile; veştile rele sunt ereţii care îşi înfig ghearele în inimi şi ţipă: moarte şi pierzanie! Ai adus o veste foarte dureroasă, domnule Andrzej, foarte... spuse cu tristeţe.

— Veştile rele sunt lupii şi şerpii care înfăşoară inimile şi minţile în zig-zag-uri monstruoase şi le muşcă... le muşcă... le muşcă... repeta Witowski rar, cu faţa schimonosită şi cu un glas atât de dureros şi de greoi, de parcă toate viperele durerilor se treziseră în el şi-i sfâşiau sufletul.

— Noapte bună! spuse Andrzej, ridicându-se brusc de la masă, deoarece tonul lor, expresia întipărită pe feţele lor, liniştea tragică din încăpere şi amintirile îi umplură pieptul de suspine adânci, împovărându-i inima atât de cumplit, încât nu mai putu să vorbească şi plecă.

Şi se întoarse iarăşi peste aceleaşi câmpuri cu moartea în

suflet; copleşit de lacrimile care-i umpleau ochii, de durere şi de zbuciumul lăuntric, şoptea la răstimpuri:

— Janka!... Janka!... şi întindea braţele spre tăriile cerului, nemărginite şi pustii, în care ici şi colo, în beznele spăimoase, licăreau stelele, acoperite de norii ce alergau cu o iuţeală nebună.

— Bietul om, dragostea îl înălţa şi-l făcea atât de fericit!... îngână Jadwiga cu compătimire.

— Da, dar durerea îl umanizează.

— Bietul om, cum o să mai trăiască acum, se abandonase cu toată forţa lui în această dragoste. Tu mai rămâi?... eu mă duc să mă rog...

— Ada, iar eşti emoţionată!... Noi nu suferim oare? El suferă mai puţin, pentru că suferă ca un om sălbatic care simte numai, pe când durerea noastră e mai profundă, fiindcă ne dăm seama de ea şi nu vedem nicio scăpare. Mâine dimineaţă mă duc la el să-l întreb ce s-a întâmplat şi să încerc să-i împac.

— Noapte bună! îi atinse fruntea cu buzele, îi mângâie părul şi faţa cu mâna şi plecă.

Merse printr-un coridor lung şi boltit, luminat dintr-o parte de ferestre aidoma celor de la mânăstire, deoarece în nişele adânci atârnau cruci mari, străjuite de candele cu ulei. Le atinse cu mâna, oprindu-se o clipă concentrată lângă fiecare, apoi intră în capela uriaşă. Era vechea capelă a castelului, care ocupa turnul de două etaje dintr-un colţ al cetăţii, lipsită de orice podoabe şi înfricoşătoare prin asprimea şi liniştea ei împietrită. Pereţii erau negri de bătrâneţe, acoperiţi cu pete verzui de umezeala care se scurgea pe podeaua de piatră alcătuită din pavele albe şi roşii. Prin cele câteva ferestruici de tragere tăiate la mijlocul zidurilor lumina pătrundea cu greu, atât erau de înţesate de pânze de păianjeni. Legată de grinzile acoperişului, atârna o frânghie simplă care ţinea lampa ca un trandafir de aur, ce tremura întruna, răspândind luciri slabe peste covoraşul de rugăciune de sub ea şi altarul simplu, pe care se aflau şase sfeşnice de fier cu lumânări de ceară galbenă. Pe fundalul acestei mohoreli de criptă, deasupra

altarului, era agăţat un Cristos uriaş de fildeş, o copie splendidă după Donatello[95] din palatul Pitti; cele două candele purpurii, care se aflau între sfeşnice, aruncau răsfrângeri sângerii peste Răstignitul al cărui cap căzut pe piept, tragic prin tristeţea chipului, se desluşea în penumbră, împrăştiind în jur paloarea-i neomenească.

Jadwiga îngenunche pe covoraş şi se adânci în rugăciune.

IX

— Acum totul s-a sfârşit! spuse Janka, închizându-se în camera ei, după plecarea lui Andrzej.

— Totul s-a sfârşit! repetă surd, se aşeză pe canapea, îşi ascunse faţa în palme şi rămase aşa câteva ceasuri pradă unor chinuri cumplite, umilinţei şi ruşinii. Acest simţământ îngrozitor îi umplea toată fiinţa, paralizându-i judecata, îi întuneca luciditatea şi o ardea ca focul.

Orłowski intră şi începu să se plimbe prin încăpere, oprindu-se mereu înaintea ei; nici măcar nu-l observă.

— Andrzej a venit?...

Janka se cutremură auzindu-i glasul, îşi ridică privirile la el şi răspunse:

— A venit...

— Şi a plecat pentru totdeauna... sfârşi rar, începu să clipească din ochi, răsucindu-şi nasturii de la uniformă, dar îşi stăpâni furia care-i clocotea în piept.

— Pentru totdeauna... repetă Jania ca un ecou.

— Ştiu, nu trebuie să mi-o spui tu! strigă, repezindu-se la ea cu pumnii încleştaţi, dar mâinile îi căzură în jos, se uită într-o parte şi iarăşi începu să se preumble.

— Iar l-ai gonit, îi reproşă.

— Nu... a plecat el singur, răspunse sfârşită, pentru că nu

[95] Donatello (1386–1466) – sculptor toscan renascentist care împleteşte în operele sale realismul anticilor şi spiritul religios; capodopera lui este statuia ecvestră a lui Gattamelata de la Padova.

mai avea nicio putere; stătea pasivă şi vlăguită, lăsându-se în seama oricărei forţe care s-ar fi abătut asupra ei. Se uită în ochii tatălui, deoarece intuia că ştie totul, şi suferinţa lui îi umplu sufletul de milă.

— Uite, asta l-a gonit, târâtură... izbucni, Orłowski, aruncându-i în faţă o scrisoare mototolită, pentru că şi el primise o anonimă.

Janka îşi înclină capul şi lacrimile începură să-i curgă încet din ochi; nu încercă să se stăpânească, privind la el cu

O tristeţe nemărginită.

— Orłowska a avut un amant! Fiica mea! sânge din sângele meu! ţipa tot mai tare. Foarte bine, trebuie să se sfârşească odată, musai, pentru că eu nu mai suport...

— Fie şi aşa, omoară-mă, tată, omoară-mă. Mi-e atât de greu să mai trăiesc, încât mi-ai face un mare bine. Te rog din tot sufletul omoară-mă!... îl imploră, alunecându-i la picioare. Ţi-am făcut numele de ocară, v-am nenorocit, pe tine şi pe Andrzej, am făcut numai rău, iar eu sunt atât de nefericită, încât te implor, omoară-mă. Să se sfârşească odată! Se prăbuşi înaintea lui, îi îmbrăţişă genunchii şi începu să-i sărute plângând.

— Nu mă atinge, pentru că mă murdăreşti! strigă încrâncenat şi o îmbrânci cu atâta brutalitate, încât Janka căzu pe spate. Zvâcni în picioare, faţa i se acoperi de purpură, ochii i se învăpăiară şi toată fiinţa ei se revoltă într-un strigăt de mândrie rănită.

— A, destul, asta nu-i pedeapsă, ci răzbunare. Tată, dumneata n-ai voie să te porţi aşa cu mine! Îţi interzic, tată, nu-ţi permit... ţipă ascuţit, Ga o ieşită din minţi. De ce mă umileşti, tată, pentru că am avut un amant? Bine, dar nici măcar nu m-ai întrebat dacă este adevărat sau nu! Din cauza unei calomnii josnice, dumneata mă jigneşti şi mă îmbrânceşti ca pe o otreapă?

— Adevărat! E adevărat!... şopti înfricoşat.

— Şi, mă rog, de ce trebuie să dau socoteală pentru viaţa mea? Dumneata nu m-ai întrebat niciodată cât am îndurat, cât de scump mi-am răscumpărat greşeala. Trei luni de zile ţi-a fost indiferent ce fac, dacă am ce mânca, dacă nu

trebuie să mă vând din cauza sărăciei, tată, toată viaţa m-ai tiranizat şi m-ai umilit, m-ai urât şi m-ai chinuit... Dumneata ai ucis-o pe mama, iar pe mine m-ai asuprit mereu, obligându-mă să-ţi fac pe voie, fără să-ţi pese dacă pot sau nu, numai să-ţi satisfaci capriciile dumitale. Iar acum vii şi mă răsplăteşti, călcându-mă în picioare! De ce trebuie să mă spovedesc, cine are dreptul să mă pedepsească, pentru că am trăit aşa cum am trăit, cine? izbucni indignată, vânătă de efort şi de mânie, cu privirea înflăcărată de ură şi revoltă.

— Eu, tatăl tău, am acest drept, am oare acest drept? întrebă Orłowski încet, adresându-se parcă sieşi, şi îşi plimbă privirea rătăcită prin încăpere.

— Nu, numai Dumnezeu are dreptul, fiindcă el ştie cât am pătimit. Numai el cunoaşte toate suferinţele şi lacrimile mele. O, Doamne, Doamne!... îngână tot mai încet şi inima i se strânse de jale amară; îşi pierdu cunoştinţa şi se prăbuşi pe podea.

Orłowski se repezi s-o ajute, o ridică şi o culcă în pat, apoi începu să strige la Janowa care veni îndată. Dar toate zăgazurile se rupseră dintr-o dată în el şi mintea i se tulbură, se opri lângă pat, îşi frecă mâinile şi râse încet şi îndelung.

— Bine, bine, Miecio! Bătu aerul cu mâna la înălţimea umărului şi ieşi pe peron. Se uită la pădure, la intrare, trecu pe la telegraf şi întârzie destul de mult pe coridor, pentru că de undeva din adâncul conştiinţei se iviră crâmpeie de luciditate care începură să se lege. Se întoarse repede la Jania care-şi revenise în simţiri şi sta întinsă în pat.

— Jania! şopti încurcat, se aplecă s-o sărute, dar se retrase brusc, zmucit parcă înapoi de o mână nevăzută; îşi şterse fruntea şi se aşeză pe un scaun lângă pat.

— Iartă-mă... Mi-am ieşit din fire, dar te-am iubit atât de mult, te iubesc şi acum... repetă încet, întoarse capul repede şi privind în gol, se încruntă, ochii i se aspriră şi spuse apăsat: – Dacă vrei să pleci undeva să te odihneşti, du-tel Poate la prietena ta. N-ai uitat că te-a invitat?

— O să plec. Să-mi recapăt puterile şi plec numaidecât, îi

răspunse Janka, ghicind ce se întâmplă cu el, cum se sileşte să fie politicos şi să se stăpânească, cum îşi înăbuşă groaza şi obida.

— Nu te mai gândi la Grzesikiewicz, e un ţăran. Un ţăran simplu. Bine că s-a întâmplat aşa, pentru că acum îmi dau seama că n-ai fi fost fericită cu el. Adevărat, o familie de cârciumar. Cum ai fi putut să trăieşti între un bătrân beţiv, o ţărancă necioplită şi un soţ argat! Du-te, nu-ţi face probleme că rămân singur aici, stai la prietena ta până la primăvară. În aprilie îmi dau şi eu demisia. Mi-ajunge. O să plecăm la Varşovia sau unde vrei tu.

— Mie mi e totuna, merg oriunde vrei dumneata.

— O să fim liniştiţi, da, da, avem şi noi nevoie de odihnă, repetă cu tristeţe. Serviciul, toate astea, nu-s decât nişte fleacuri, la ce bun?... Taci, nu spune nimic. Ascultă puţin, dădu din cap şi reluă:

— O să se termine cu toate necazurile, o să treacă şi o să uităm, nu-i aşa?

— O să uităm, tată, încuviinţă cu glasul adânc, vrând parcă în această clipă să-şi cufunde sufletul în uitare, să nu-şi mai aducă aminte de nimic.

Orłowski plecă şi nu-l mai văzu câteva zile la rând, fiindcă dăduse dispoziţie să i se aducă masa la birou, iar dimineaţa şi seara îşi bea ceaiul în camera lui.

Aproape nu mai ştia ce se petrece cu el, se lăsa apatică în voia întâmplării, era atât de obosită şi de vlăguită, încât n-o mai interesa nimic. Nu se gândea şi nu-şi dorea cu adevărat decât să se piardă undeva şi să se adâncească în pace şi uitare.

Voia să se ducă la Helena, pentru că nu mai avea alţi cunoscuţi şi credea că acolo, departe de oraş şi de calea ferată, va afla liniştea visată.

Îşi amână plecarea câteva zile, deoarece în adâncul inimii nutrea speranţa, pe care nu voia s-o recunoască în ruptul capului, că Andrzej se va întoarce; îi părea tare rău că se despărţiseră supăraţi. Nu-l iubea, acum nu s-ar mai fi căsătorit cu el pentru nimic în lume, dar durerea pe care i-o intuia, îi impunea respect.

Andrzej însă nu dădea niciun semn de viaţă, în aceste câteva zile niciunul dintre oamenii lui nu apăru pe la gară.

În ziua plecării, când totul era gata împachetat şi valizele încărcate în sania care aştepta la intrare, Orłowski veni la ea şi-i înmână acelaşi plic mare cu bani.

— I-ai cu tine, sunt banii tăi, o să rămâie casa goală şi hoţii ar putea... nu sfârşi vorba, se retrase în salonaş şi începu să umble încoace şi-ncolo.

Janka îşi luă rămas bun de la Zaleska, care o ajutase să-şi facă geamantanele, şi tocmai se îmbrăca în blană, când apăru Świerkoski, îmbrăcat de sărbătoare, proaspăt şi parcă solemn.

— Cât pe ce să întârzii... spuse solemn.

— De ce? întrebă Janka ursuză.

Świerkoski se opri lângă masă, se aplecă puţin spre ea şi fără să-şi ridice privirile care-i alergau pe faţa de masă, răspunse:

— Îţi spun numaidecât, domnişoară, ce-i drept, puteam s-o fac mai demult, dar am aşteptat, pentru că... Grzesikiewicz era încă logodnicul dumitale, aşa că am aşteptat să nu mai fie.

— Domnule, spune mai repede ce ai de spus, fiindcă mă grăbesc.

— Când vei afla de ce am venit, sunt sigur că vei găsi timp destul şi pentru mine.

Se aşeză contrariată, avea poftă să-l cheme pe Roch, să-l dea afară.

— Ascult...

— Nu ştiu să vorbesc frumos, dar fiecare cuvânt al meu are greutatea...

— Pietrei, îl întrerupse cu ironie.

— Măcar a rublei, oricum ceva temeinic. Am venit să-ţi spun, ca s-o scurtez, că pot să mă căsătoresc cu dumneata! rosti cu greutate, privind-o în albul ochilor, şi mângâie câinele care îşi pusese labele dinainte pe masă lângă el.

— Domnule, ţi-ai pierdut minţile! exclamă, ridicându-se de pe scaun.

— Nu, pe cuvântul meu că eu, aci de faţă, sunt pe deplin

conştient şi după ce-am chibzuit îndelung, am hotărât să vin să-ţi cer mâna, cu toate cele întâmplate... sfârşi, subliniind cuvintele din urmă.

— Cum aşa?... Ce vrei să spui, domnule?... Nu înţeleg nimic...

— E... am aflat şi eu câte ceva din cele petrecute la Varşovia... ştiu că Grzesikiewicz a rupt logodna din această cauză, dar el e un necioplit, nu poate înţelege că şi fetele... dar mie îmi este indiferent. Ce-mi pasă mie, doar şi aşa putem să trăim bine. Eu sunt un om bun şi sper să nu regreţi că te căsătoreşti cu mine.

Janka se uită la el uimită şi înspăimântată totodată.

— Cred că eşti de acord, domnişoară, n-ai niciun motiv să refuzi un om cumsecade care are şi ceva capital pus de-o parte. O să ne mutăm într-un oraş mare, unde să nu ne cunoască nimeni, şi o s-o ducem foarte bine, o să ne drăgostim ca două turturele hi!... hi!... începu să râdă gemut.

— Afară! izbucni Janka, deoarece se apropia de ea cu mersul lui cotit de felină şi ochii strălucitori, în timp ce dinţii lungi şi ascuţiţi îi clănţăneau de emoţie.

— O, de-astea-mi eşti! strigă Świerkoski şi se închirci gata să se repeadă la ea.

— Ieşi afară imediat, altfel îl chem pe Roch.

— Domol, domol, frumoasă domnişoară, cu Hipcio s-o iei mai domol, păpuşică dragă... vezi că-ţi scot toţi dinţişorii, ca să nu mai muşti, şuieră cuprins de turbare şi degetele i se încovoiau şi se desfăceau, de parcă voia s-o înşface de gât şi s-o sugrume; întinse mâinile spre ea.

— Tată! ţipă şi cu o putere neaşteptată, trase scaunul pe care şedea şi-l zvârli în el. Icni surd, se frânse în două şi s-ar fi aruncat asupra ei, dar intră în fugă Orłowski, îl înhăţă de grumaz şi-l îmbrânci lângă sobă.

Sări numaidecât în picioare. Ţipa cu glas înfricoşător, se căuta prin buzunare, tremura tot, şi nebun de furie, îşi smulgea părul din cap.

— Pe el, Amis!... strigă în sfârşit cu mintea rătăcită.

Dogul se piti şi sări drept în pieptul lui Orłowski, dar

acesta îl lovi instinctiv cu atâta putere în burtă, încât Amis schelălăi prelung şi căzu ca mort. Świerkoski îşi veni în fire, se repezi la câine şi începu să-i sufle în nări şi să-l scuture, dar Amis nu se mişca, aşa că îl luă în braţe şi uitând de şapcă şi palton, fugi cu el ca un nebun.

— Du-te, hai, du-te. Pe Dumnezeul meu, se poate şi fără duioşie! spuse, văzând că Janka vrea să-şi ia la revedere de la el.

— Bine! şopti.

Orłowski se întoarse, ca să nu-i vadă privirea, iar ea se despărţi de Janowa, recomandându-i încă o dată să aibă grijă de tatăl ei şi plecă.

Nu mai întoarse capul din sanie, ca să se uite pentru ultima dată prin gară, la fereastra de la care Orłowski o urmări cu ochii injectaţi până dispăru în pădure.

— Acum am rămas singuri, nu-i aşa, Miecio? Singuri, singurei... îşi răspundea, frecându-şi mâinile. O să mâncăm un prânz copios şi pe urmă mergem la treabă, vrei şi vin, nu? Se întreba şi îşi răspundea singur, dar în unele momente îşi venea în fire, alerga la fereastră, de unde privea îndelung la drumul alb, pustiu, şi la pădurea tăcută.

Se întorcea la masă şi spaima nebuniei îi tulbura mintea, zvâcnea în picioare, ca şi când voia să fugă, îşi ştergea fruntea şi iarăşi se liniştea.

— Ia loc, Miecio! Janowa, pune două tacâmuri, că luăm masa împreună.

În acest timp, Świerkoski alerga înnebunit de frică, nu-şi mai amintea că fusese refuzat şi lovit mai întâi cu scaunul, apoi de sobă, vedea doar că Amis nu mai trăieşte...

Dădu buzna în casă şi neluând seama la zăpada de pe ghete, se năpusti în salon, îl aşeză pe Amis pe sofa şi încercă să-l readucă în simţiri.

— Amis! Amis! căţelul meu, îl chemă duios cu glasul disperării, întorcându-l pe toate părţile. Franek, adu repede zăpadă, să-i punem comprese! strigă la slujitor, dar nici compresele nu mai ajutară la nimic, câinele zăcea nemişcat, întins şi fără suflare.

— Amis! îi strigă la ureche; dinele nici nu tresări. Atunci

Świerkoski, nebun de durere că-şi pierduse câinele, începu să alerge prin încăpere şi pentru că o măsuţă incrustată îi stătea în drum, o ridică şi o izbi de podea cu atâta putere, încât se desfăcu în bucăţi.

— Poftim, acum satură-te de nevastă, de bani şi de viitorul tău fericit... satură-te... satură-te... Prostănacule!... nătăfleaţă... aşa-ţi trebuie... striga din ce în ce mai tare.

— Satură-te de boierie şi de milioane, mizerabile... Luate-ar toţi dracii să te ia, trăzni-te-ar să te trăznească! începu să urle cât îl ţinea gura şi se repezi la canapea cu o înverşunare sălbatică; îi rupse îmbrăcămintea cu picioarele, cu mâinile şi cu dinţii; scoase lâna, dezgrădină rezemătorile şi le frânse, ţipând, muşcând şi răguşind ca un smintit.

— Lua-te-ar dracu să te ia!...

În cele din urmă, obosit, înnebunit de furie, zăcu multă vreme într-o tăcere mută, disperată. Se domoli treptat în afară, dar în suflet începură să scoată capul părerile de rău, vechile pierderi, decepţiile, lozurile irosite, sforţările continui şi zadarnice de a ieşi la suprafaţă şi de a se îmbogăţi, veşnicul vis al unei vieţi tihnite şi îmbelşugate – şi amintirile acestea îi sfârtecau măruntaiele, încât gemea de durere, îşi strângea capul în mâini deznădăjduit şi din când în când izbea instinctiv cu piciorul în goi sau dădea cu pumnul în arcurile canapelei. Se calma astfel şi voia să chibzuiască liniştit la ziua de mâine, dar nu putea, pentru că amintirea ultimei scene cu Janka îi apărea în faţa ochilor atât de limpede, încât încrâncenat de o furie năprasnică, orbitoare, sărea în picioare şi voia să fugă, să bată, să frângă, să strige şi să se răzbune... dar încremenea la mijlocul încăperii cu pumnii încleştaţi, arunca priviri scânteietoare prin camera plină de sfărâmăturile măsuţei şi ale canapelei şi se aşeza la loc.

— Amis! Câinele nu veni, pentru că Franek încerca şi acum să-l readucă la viaţă. Amis! şopti mai încet şi abia acum privirea-i înfricoşată observă stricăciunile; se uită la catifeaua sfâşiată, la rezemătorile rupte, la resturile împrăştiate pe jos şi îl năpădi o jale adâncă, încât se trezi de-a binelea.

Se stropi cu apă rece, stătu puţin afară în ger, apoi începu să adune bucăţile de mobilă risipite pe podea.

— Franek, încălzeşte cleiul, necioplitule, dar repede! strigă la slujitor şi încercă să le aşeze la loc, ca să le repare.

— Tare prost mai sunt! Atâta pagubă! atâta pagubă! îngână jalnic, potrivind şi lipind totul cu grijă şi patimă. Când slujitorul îi aduse cleiul, nu mai întrebă nimic despre Amis. Uitase de toată lumea, aduna în patru labe rămăşiţele încrustaţiei, le sufla şi le ştergea, sărutând porţiunile reparate; uda aproape fiecare bucăţică, fiecare aşchie, fiecare centimetru din catifeaua ruptă cu lacrimi de jale şi bucurie, când izbutea să repare ceva şi să ascundă stricăciunile.

Nu mai vedea că se lasă întunericul şi vântul începe să viscolească zăpada uscată, izbind avan în geamuri, nu mai auzea urletul pădurii, tot mai puternic, nici zgomotul şi fluierăturile trenurilor care treceau.

— Amis trăieşte, domnule, strigă Franek băgându-şi capul pe uşă, dar stăpânul său nu-l auzi.

— Domnule, Amis trăieşte, repetă slujitorul mai tare.

Świerkoski înălţă capul, stătu o clipă pe gânduri şi abia după aceea se duse la câine.

Amis dădu din coada, îi linse faţa şi mâinile şi începu să sară şi să latre de bucurie. Świerkoski îl mângâie, îl sărută şi se încruntă ameninţător. Câinele începu să tremure, se lungi pe podea şi se uită la el cu priviri rugătoare, supuse, dând din coadă nelinişti t.

— La picior! îl chemă zâmbindu-i mohorât, scoase cureaua din sân şi începu să-l bată cu toată puterea.

— Bine mă, căţelule, bine mă, băiatule, să mă sperii tu în aşa hal, încât să fac atâta stricăciune din cauza ta? Păi, se poate? Şi-l lovea tot mai tare, înverşunat. Câinele se ascundea sub pat, printre mobile, se repezea la uşă şi sărea la ferestre, dar Świerkoski îl găsea peste tot, îl scotea şi-l bătea, descărcându-şi în acest fel toată durerea, toată disperarea sălbatică. În cele din urmă, nemaivăzând nicio scăpare, câinele i se târî la picioare şi începu să urle jalnic, rugător, disperat.

Świerkoski aruncă biciul, ochii i se umplură de lacrimi, se prăpăstui lângă câine, îi puse braţul pe grumaz şi începu să urle şi el, tăvălindu-se pe jos ca într-o criză de epilepsie, până când obosit, tăcu fără putere şi adormi pe duşumea; într-un târziu, Franek îi puse uşor o pernă sub cap. Amis se lungise alături şi moţăia, doar din vreme în vreme deschidea ochii, se târa mai aproape şi cu o duioşie nespusă îşi lipea capul de pieptul lui, îi lingea faţa şi mâinile şi trăgea cu coada Ochiului la fereastra prin care se uita înăuntru noaptea albă de decembrie, stârnită de viforniţă.

X

— Jania, hai să-ţi citesc o noutate, cred că...

— Tăticule, pe mine ia-mă în cârcă, pe mine, Fela n-a fost cuminte.

— Tăticule, Fela vlea în călcă, Fela vlea, tăticule!

Strigau copiii cât îi ţineau puterile, râdeau înveseliţi şi se căţărau pe Woliński care stătea pe jumătate culcat pe canapeaua mare şi râdea el însuşi şi ţipa mai tare decât toţi.

— Tăceţi din gură, că nu mai aud nici ce vorbesc, îi potoli Helena, astupându-şi urechile, şi bătu din picior, dar faţa şi gura îi râdeau, uitându-se la gălăgioşii bălăiori şi îmbujoraţi care se rostogoleau pe canapea. Dragul meu, văd că tu te distrezi cel mai bine, pentru că ţipi mai tare ca toţi.

— E, ce vrei să le fac? Tăceţi din gură, copii, mama vrea să citească, dacă sunteţi cuminţi, tata face pe calu', le explică copiilor, dându-i jos de pe el.

— Uite ce scrie: „Domnul Głogowski, un tânăr dramaturg şi nuvelist talentat, a predat direcţiei teatrelor ultima sa piesă intitulată *Incoruptibilii.* După câte ne-am putut da seama dintr-o citire rapidă, întrucât manuscrisul a stat toarte puţin la noi, este o creaţie minunată, în spiritul lui

Ibsen[96] şi Maeterlinck[97], cu scene de-a dreptul cutremurătoare”.

— Şi mie mi se plângea că piesa nu face două parale, spuse Janka.

— E un om ciudat, a venit de câteva ori pe la noi, când era la familia Stabrowski.

— Ciudat, se prea poate, dar e foarte talentat, un om cum nu se poate mai bun.

— Aşa l-am apreciat şi noi. Toată lumea din împrejurimi şi-l disputa, o căsătorie în perspectivă apropiată s-a stricat din cauza lui, nu mai încape îndoială, am aflat-o chiar de la fată. A organizat câteva serate literare la care s-au adunat o mulţime de domnişoare.

— Gâştele aleargă întotdeauna după orz.

— De ce crezi că-i chiar atât de rău?

— Nu e rău, dar mă amuză lăcomia cu care fetele se reped la orice noutate, indiferent ce conţine. :

— Păi de astea sunt tinere, ca să se înflăcăreze. Ei, copii, ne jucăm de-a caii?

— Domnule Woliński, mâine pleacă vreo sanie la Bukowiec?

— Nu, dar dacă dumneata ai nevoie, pot să trimit una.

— Nu, şi aşa o să se ducă cineva după ziare.

— N-ai primit încă nicio scrisoare de la tatăl dumitale?

— Nu şi de aceea sunt uimită şi neliniştită. În aceste trei săptămâni i-am scris de patru ori, iar el mi-a răspuns numai o dată, mă tem să nu fie cumva bolnav.

— Dimpotrivă, eu cred că nu scrie tocmai pentru că e sănătos.

— Tăceţi odată... strigă Helena, ridicând mâna.

— Nu-i nimic, se încaieră câinii prin curte, trebuie să le dau să mănânce.

— Mi s-a părut că aud pe cineva plângând... lămuri Helena.

---

[96] Henrik Ibsen (1828–1906) – scriitor norvegian, autor de drame cu tendinţe filosofice şi sociale.

[97] Maurice Maeterlinck (1862–1949) – scriitor belgian de limbă franceză. A scris drame în care simbolismul se împleteşte cu misticismul.

— E, ţi s-a părut, murmură soţul şi iarăşi începură ţi-petele şi râsetele copiilor.

Helena citea ziarele şi copia monograme din „Iedera”, iar Janka nu făcea nimic, privind tăcută la Woliński care în patru labe, cu un copil pe gât şi altul pe spate, sărea pe covor şi necheza ca un cal. Nu-i mai acorda nicio atenţie, deşi la început îl admira că îşi petrece tot timpul liber cu copiii acasă.

Familia Woliński n-o preocupa prea mult, pentru că şi aşa avea destule griji pe cap. Aştepta scrisoare de la tatăl ei; numai de la el, deşi în adâncul sufletului nutrea speranţa că va primi câteva cuvinte şi de la Andrzej. Nu recunoştea acest lucru nici măcar faţă de ea însăşi, ba se gândea la el chiar puţin înciudată, dar erau clipe când se uita la intrare, pe drumul larg, mărginit de plopi, care ducea de la Rozłogi spre Bukowiec. Ştia că dintr-acolo nu va veni nimeni la ea, dar uneori i se părea că vede în depărtarea înzăpezită şargii cunoscuţi şi dezamăgirea îi aşternea pe frunte tristeţea şi amărăciunea.

Dealtfel, se plictisea aici. Helena era ocupată toată ziua cu copiii şi treburile gospodăriei, soţul ei la fel, iar ea rămânea singură cu gândurile şi amintirile ei. Pur şi simplu nu era în stare să citească, doar atunci când zilele erau mai frumoase şi mai uscate, se îmbrăca bine şi ieşea să se plimbe pe alee, dar se plictisi curând şi de asta, întrucât zăpada era prea mare, iar pe drum se circula destul de intens, aşa că se întâlnea cu tot felul de oameni, lucru care o irita.

Îi plăcuse singurătatea dintotdeauna, iar acum îndrăgise iarăşi această prietenă dulce, alinătoare, a sufletelor bolnave sau obosite de viaţă. Se izolase de viaţă şi problemele ei parcă într-un abis fără fund, din care lumea întreagă, oamenii şi patimile lor începeau să i se pară destul de nimicnice şi prosteşti; din acest adânc se vedea şi pe sine la fel; privea de aici la toţi şi toate îndelung şi cu luciditate până când o copleşea descurajarea şi sufletul îi suspina de grija că îşi irosise viaţa pentru nişte deşertăciuni, că alerga după himere, că vrând şi dorind

fericirea, făcea totul ca s-o alunge.

— Cum am putut să fiu atât de oarbă? se întreba în aceste clipe de limpezime. Acum, uitându-se la Woliński, care se juca atât de vesel cu copiii, şi la Helena, care citea liniştită, cu înfăţişarea omului care trăieşte bine, pentru că îşi îndeplineşte obligaţiile, lăsând restul în seama destinului, se gândea că această viaţă este bunul suprem, cu toate că simţea că ea n-ar putea trăi aşa, deoarece îşi amintea prea multe din altă viaţă.

— Mâine mergem la familia Stabrowski? întrebă Woliński, aşezându-se la masă.

— Cum vrei, eu aş prefera să stau acasă.

— Am promis şi în numele tău că ne ducem.

— Doamna Stabrowska ne va trata cu nu ştiu ce delicatesă literară, şopti Janka.

— Dumneata n-o poţi suporta, nu-i aşa?

— O, din contră, numai că nu-i accept toate caraghioslâcurile. E adevărat că, afară de Głogowski, nu cunosc niciun scriitor şi nicio scriitoare mai de aproape, dar cred că nu există altcineva mai îngâmfat ca ea sub soare. Cu toate astea, are talent.

— Ai dreptate, domnişoară, şi dacă, pe lângă talent, ar mai fi şi frumoasă şi nu şi-ar tortura cunoscuţii cu citirea operelor ei, ar fi o femeie ideală.

— La drept vorbind, nu socotesc că ascultarea operelor ei este o pedeapsă chiar atât de grea, dimpotrivă, ultimele două dăţi am ascultat cu interes şi i-am fost recunoscătoare, pentru că m-a emoţionat.

— Eu însă, recunoscu Woliński, am moţăit tot timpul şi n-am înţeles nimic.

— În acest caz, somnul e de vină, nu opera citită, zâmbi Jania îngăduitoare.

— Domnişoară Janina, îţi dau cuvântul meu că te respect foarte mult, te preţuiesc şi te admir, alături de Hela, dumneata eşti singura femeie pe care o socotesc superioară, mărturisesc însă că uneori ai un zâmbet atât de cumplit, atât de strivitor, încât îmi pierd cumpătul, parcă înfigi un cuţit în mine, spuse repede, cu anume iritare şi

reproş.

— Aşa... rosti prelung şi zâmbi din nou fără să vrea. Helena izbucni în hohote de râs. Woliński se ridică de pe scaun, străbătu de câteva ori încăperea şi se aşeză la loc, înfrânându-şi supărarea pricinuită de acel „aşa” prelung.

— A, am uitat să-ţi spun că astăzi la vânătoare am vorbit despre dumneata.

— De, să văd dacă pot fi recunoscătoare pentru această onoare...

— Ei, e cineva pe care-l cunoşti. El m-a apucat de vorbă, m-a chemat mai la o parte şi m-a întrebat *par force* dacă eşti sănătoasă.

— Grzesikiewicz? şopti abia auzit, simţind că un val de sânge îi împurpurează faţa şi mâinile.

— Ai ghicit. S-a schimbat grozav de când l-am cunoscut la Bukowiec. Era cu Witowski, un omuleţ bizar.

— De ce bizar?

— N-a tras deloc. Avea locul lângă mine. La început, i-a ţopăit în bătaia puştii un iepure: el nimic, s-a rezemat de copac şi s-a uitat liniştit la el; iepurele a cotit-o spre mine şi l-am împuşcat. Pe urmă a apărut o vulpe, era la vreo zece paşi de el, dar Witowski a luat un con de brad şi l-a aruncat în ea. În sfârşit, hăitaşii au gonit spre noi căprioarele; un cerb tânăr, un exemplar grozav, a străbătut pădurea atât de aproape de noi, că puteai să-l nimereşti şi cu revolverul, Witowski însă a început să fluiere şi n-a tras. Brogowski din Doleźany turba de furie şi a început să vorbească în bătaie de joc despre vânătorii de la Paris şi despre şleahticii din ziua de azi. Witowski l-a ascultat, iar la sfârşit i-a spus:

— Eu trag numai în oameni şi nu greşesc niciodată.

Şi cum Brogowski e un şleahtic îndârjit şi un scandalagiu cunoscut, şi-a răsucit mustaţa şi i-a răspuns:

— Păi, dragă domnule, am putea să tragem unul în altul, ca să vezi şi dumneata dacă greşesc vreodată.

— Prea bine, pot să te străpung cu un glonţ, dar te previn că dumneata n-ai să mă nimereşti.

Ceilalţi s-au repezit la ei, pentru că n-aveau niciun motiv să se dueleze, şi i-au împăcat.

Witowski a plecat imediat cu Grzesikiewicz. Nu-i oare un om ciudat?

— Da, pe fondul ăsta cenuşiu, individualitatea lui iese cam strident în evidenţă, răspunse Janka, amintindu-şi plimbarea nebună cu sania şi cele auzite mai înainte despre el.

A doua zi, când plecă la familia Stabrowski într-o sanie cu patru cai, îşi aduse iarăşi aminte de el.

XI

La familia Stabrowski mai erau câteva persoane: preotul decan, care venea deseori la o partidă de cărţi, un bătrân cărunt cu faţa frumoasă de episcop roman; un şleahtic cu părul înspicat, abdomenul rotofei, mustăţile răsucite în sus şi tenul atât de palid, încât semăna cu şofranul. Era, firește, şi Stabrowski, un brunet bine făcut, cu atitudine, morgă şi favoriţi de lord şi cu monoclul la ochi. De asemenea, mama Stabrowskăi, un tip de matroană liniştită, devotată copiilor, întâlnit din ce în ce mai rar, şi, desigur, stăpâna casei.

Stăteau cu toţii în bibliotecă. Un perete întreg era înţesat până la tavan cu cărţi îngrămădite pe poliţe simple, date cu baiţ de culoarea bronzului, iar prin colţuri, pe măsuţe, pe pervazul celor trei ferestre care dădeau spre grădină, se lăfăiau teancuri de ziare şi reviste. Masa lungă de stejar, aşezată la mijlocul încăperii, era plină de hârtii şi grămezi de cărţi cu foile netăiate încă, iar pe locul de onoare, la loc vizibil, se aflau diferite gazete cu scrierile Stabrowskăi.

Lămpile înalte de alamă, acoperite cu abajururi verzi, luminau numai masa. Pe peretele liber, lângă care se aflau mobile îmbrăcate în piele şi un balansoar, era agăţat un carton cu câteva zeci de portrete dintr-o revistă ce nu mai apărea, printre care se vedea şi fotografia Stabrowskăi, încercuită cu creionul roşu, ca să se vadă mai bine.

— Pe dumneata te aşteptam, îi spuse preotul decan lui

Woliński după ce se salutară.

— Putem începe imediat.

— Cine joacă? Aha, eu, domnul Woliński, preotul decan şi domnul Rutowski.

— Şi noi, noi ce-o să facem singure aici? În loc să discute cu noi, să ne distreze, dumnealor dau fuga la cărţile de joc.

— Doamnă dragă, dumneata o să citeşti ceva, nu-i aşa? glumi preotul.

— Da, şi vă asigur că numai dumneavoastră veţi pierde, că nu veţi fi de faţă.

— O să ne revanşăm mai târziu... hai să mergem, domnilor, cărţile de joc ne aşteaptă.

— Iată un subiect excelent pentru un articol. Câţiva bărbaţi se adună laolaltă şi în loc să discute tot felul de probleme, ei se apucă să joace cărţi. Ce rezultă de aici? Dispar cu totul bunele maniere, obiceiurile se înăspresc, iar mai târziu, când un asemenea bărbat se află într-un salon, printre femei, nu e în stare să lege două cuvinte, deoarece pentru el nu mai există nimic, nicio carte nouă, nici vreo idee, a înghiţit microbul cărţilor de joc şi-i ajunge. Într-adevăr, problema ar putea fi analizată din punct de vedere sociologic. Scrise câteva cuvinte pe o fişe şi o puse sub tamponul cu sugativă.

— Dumneavoastră vă notaţi tot? o întrebă Jania curioasă.

— Tot. Numai în acest fel pot reţine din viaţă şi din propriul creier cele mai importante momente, cele mai bune idei. Uite, domnişoară, astea sunt documentele mele omeneşti. Am teancuri întregi, îi arătă mormanele de fişe de culori diferite.

— Cele albe sunt de psihologie generală; cele roşii conţin probleme sociale; cele verzi: descrieri, privelişti din natură, momente ale zilei, apusuri şi răsărituri de soare; cele albastre: sentimente familiale, dragoste, căsătorii fericite, prietenie; cele alb-negre: morţi, accidente, tragedii ale destinului, crime din anunţuri judiciare; cele verzi: invidie, ură, repulsie, diverse situaţii profund omeneşti; cele purpurii: catastrofe, trădări, seduceri, lupta cu obligaţiile sociale, probleme ale inimii, nebunie; cele de culoarea

heliotropului: dorinţe, visuri, idealuri, arome de flori, muzică, clipe de duioşie; cele portocalii: situaţiile explozive, al căror câmp larg este sufletul, într-un cuvânt, schiţe, însemnări, note, etc., iar aici, arătă nişte fâşii albe, aici sunt numai idei, subiecte gata făcute, nuvele abia schiţate, romane şi piese de teatru.

— Toate fazele procesului de creaţie, tot ce trebuie, ca să meargă totul strună, remarcă Janka.

— Domnişoară, ştii că e o comparaţie bună, stai s-o notez. Literatura, continuă Stabrowska, însemnându-şi ideea pe o fişă obişnuită, e o muncă dificilă care presupune o pregătire temeinică.

— Scrieţi mult?

— Chiar foarte mult, dar tipăresc puţin, fiindcă... ezită o clipă; pe faţa ei slabă, plată, acoperită cu un strat de pudră, se aşternu o expresie aspră de răutate şi ironie; ochii albicioşi, muiaţi, ca ai unui crap fiert, bulbucaţi, înrămaţi în inelul roşu al pleoapelor, exprimau sarcasmul.

— Eu sunt pe picior de război aproape cu toată presa noastră, care cultivă numai gusturile şi opiniile gloatei vulgare, înapoiate, instinctele şi tradiţiile osificate, subdezvoltarea. Ce le place lor, ce promovează, ce principii au, încotro se îndreaptă şi ce vor?

Numai ceea ce le place cititorilor şi abonaţilor lor; slujesc mascarada socială. Dac-aş putea să rezum toată literatura noastră, aş spune cu vorbele lui Głogowski că miroase a scutece şi a apă sfinţită!

În loc să conducă şi să îndrume mulţimile, ei adulmecă încotro vor să meargă şi pornesc şi ei în urma lor. Nu-mi place minciuna nici măcar atunci când e folosită în numele celor mai scumpe idealuri naţionale, pentru a se acoperi rănile care pot fi şi trebuie vindecate numai cu fierul încins sau bisturiul.

M-am cam depărtat de la subiect. Mă aflu pe picior de război cu presa şi somităţile recunoscute, deoarece pentru ei sunt prea sinceră, pentru că iubesc şi urăsc prea mult.

Eu vreau să arăt viaţa fără draperiile romantismului şi ale ruşinii copilăreşti, vreau să analizez totul bărbăteşte, pentru

ca în ungherele evitate cu grijă până acum de rutină, să descopăr rănile cele mai adânci şi să inventez remediul care să le vindece. Mă interesează îndeosebi dragostea sub aspectul ei fiziologic, pentru că e o problemă de mare importanţă socială, tratată cum nu se poate mai înşelător până acum de scriitorii noştri; vreau s-o scot la lumina zilei şi să silesc oamenii să-i recunoască pe faţă dreptul în cetate şi forţa ei neistovită...

— Bine, dar ce rost are, presupun că toată lumea îi cunoaşte forţa şi durabilitatea? se miră Janka.

— Ah, ce rost? Îţi răspund imediat cu cuvintele lui Zola[98]; am o scrisoare de la el în această problemă, ţi-o citesc îndată, spuse Stabrowska şi se aplecă să caute printre hârtii, prin mape şi sertare, printre filele cărţilor, dar n-o mai găsi. Nu ştiu pe unde am pus-o. Nici măcar domnul Głogowski nu este de acord cu ideea mea, cu toate că e un realist autentic.

— Dar nu un naturalist şi un pornograf, spuse Stabrowski, apărând în uşă, apoi îşi potrivi monoclul la ochi şi îşi trecu degetele încet prin perciunii minunaţi.

— Dragă Włodek, repeţi un epitet destul de folosit, nu eşti decât un ecou. Dealtminteri, în acest epitet nu este nimic caraghios şi înjositor. Orice idee nouă are adversarii ei. Homer[99], Dante[100], Ariosto[101], Shakespeare[102], Byron[103], Mickiewicz[104], enumeră la întâmplare câteva nume, au avut duşmani care le-au negat nu numai talentul, ci şi dreptul de exprimare! Dar revoluţia şi-a făcut efectul, a scos aurul la

[98] Emile Zola (1840–1902) – scriitor francez, promotor al naturalismului.
[99] Homer (cca sec. VI, î.e.n.) – poet epic grec; autor al *Iliadei* şi *Odiseei.*
[100] Dante Alighieri (1255–1321) – poet italian; ca autor al *Divinei comedii,* este socotit părintele poeziei italiene.
[101] Ludovico Ariosto (1474–1533) – poet renascentist italian.
[102] William Shakespeare (1564–1616) – celebru dramaturg englez, autor de piese istorice, comedii sociale şi de moravuri şi tragedii; nu mai puţin celebre prin personajele provenind din toate straturile sociale şi construcţia dramatică viguroasă.
[103] George Gordon Byron (1788–1824) – exponent de frunte al romantismului englez.
[104] Adam Mickiewicz (1798–1855) – reprezentant de seamă al romantismului polonez.

ivealã, iar gunoaiele au pierit în uitarea timpului. Marile talente sunt recunoscute odatã şi odatã.

— E mult pânã atunci! Poate cã Todzio o sã apuce ziua asta! şopti soţul ei, privind la bãieţelul de câţiva ani din braţele Helenei.

— Dragã Włodek... nu apucã sã sfârşeascã, îşi! muşcã buzele palide şi notã câteva cuvinte pe o fişã galbenã.

— Ţi-ai însemnat remarca mea, fãcând-o nemuritoare, zâmbi Stabrowski, şi se întoarse la jocul de cãrţi.

— Doamnã, nu vrei sã ne citeşti ceva, te rugam foarte mult, începu Helena repede, ca sã şteargã impresia lãsatã de cuvintele lui Stabrowski.

— Bine, hai sã vã citesc un fragment dintr-o schiţã intitulatã *În grajd.* Lãsând modestia la o parte, este pentru prima datã când se scrie ceva atât de realist în limba polonã, e viaţa însãşi, adevãrul gol-goluţ.

Scoase vreo cincisprezece fişe mai mari şi mai mici, bucãţi de hârtie, plicuri, chiar şi margini de ziar scrise cu litere mãrunte, aproape ilizibile. Le puse cât de cât în ordine şi începu sã citeascã încet, venind mai aproape.

— „Waluś! Waluś! Waluś! gemea! Józia, desfãcându-şi genunchii; se împingea în el şi îşi lipea buzele roşii de faţa lui murdarã, brãzdatã de pâraiele de sudoare încãlzitã.

— Waluś! ochii i se înceţoşau tot mai mult, o strãbãteau fiori dulci, rãscolitori şi o sfârşealã aţâţãtoare îi pãtrundea toatã fiinţa.”

— Un ceai, acolo, cãpãtãm şi noi? întrebã preotul intrând.

— Numaidecât. Domnilor, vã rog sã poftiţi la masã, îi invitã mama, deoarece Stabrowska îşi aduna fişele cu mâini tremurãtoare, enervatã cã fusese întreruptã tocmai unde era mai interesant.

— N-am apucat sã vã citesc cea mai frumoasã scenã, când îi vede Jagna, soţia lui Walek.

Helena şi Janka, ruşinate de cele auzite, roşirã fãrã sã vrea, neîndrãznind sã se uite la Stabrowski care le privea destul de curios.

La masã, Stabrowska era radioasã, ochii îi strãluceau, buzele palide se împurpuraserã şi se întindea pe furiş,

muşcându-şi mereu vârful limbii. Trăia intens scena descrisă.

— Aşadar, dragă domnule, la primăvară te duci în Italia... reluă preotul convorbirea începută mai înainte, în timp ce jucau cărţi.

— Mă duc, aşa cum mă cheamă Rutowski, un, doi, trei şi mă duc.

— Vecine, cred că sunt vreo cinci ani de când tot te duci, interveni Stabrowski cu ironie.

— Aşa-i, aşa-i, dragă domnule, dar mereu s-a întâmplat câte ceva şi n-am putut, dar în acest an să ştiu de bine că vând tot grâul şi tot mă duc.

— Într-adevăr, merită să vezi Italia.

— Dumneata ai fost în Italia, doamnă? exclamă cu vioiciune, întorcându-se spre Wolińska.

— Am stat acolo un an încheiat.

— A, doamna mea, trebuie să-mi povesteşti, se mută lângă ea, fiindcă eu am fost mai demult în Italia. Am stat şi eu şase ani şi nu izbutesc să uit, mereu îmi aduc aminte şi mă tot bate gândul s-o revăd înainte de a muri. La Roma ai fost?

— Da, am fost şi la Roma câteva săptămâni.

— Nu-i aşa că arată ca o dărăpănătură, ca o moşie splendidă, dar căzută în ruină? Cred că ai fost şi în cupola bisericii Sf. Petru? Eu mă duceam în fiecare săptămână, fiindcă în turlă, chiar sub cruce, sunt nişte crăpături prin care se vede Marea Mediterană, dar e atât de departe, încât pare un lan de grâu verde abia înspicat... îmi amintea de câmpurile noastre şi parcă mă vedeam mergând pe un drumeag de la noi, la stânga şi la dreapta numai grâu cât cuprinzi cu privirea.. Vânticelul îndoia spicele şi tot câmpul fâş... fâş... ţi se culca la picioare, se legăna şi mirosea! Da' Monte Pincio! Ce frumos se vede oraşul de acolo Am zidit intrarea dinspre vila Borghese.

— Cum aşa, şi dumneata ai muncit?

— Întocmai, aşa cum mă cheamă Rutowski, am cărat pietre cu roaba, de mai mare dragul. Ce era să fac? Ho! ho! am trecut prin altele şi mai şi. Îşi răsuci mustaţa, faţa i se

lumină, iar în ochii şterşi, decoloraţi parcă, luci azurul adânc.

— Dar Neapole? Duhneşte şi acum tot atât de îngrozitor, nu-i aşa? Străduţe înguste, domnule dragă, ca nişte şanţuri! Căldură, înăbuşeală, gălăgie, murdăria se scurge pe ziduri, untdelemnul duhneşte, oamenii duhnesc, peştele duhneşte, măgarii duhnesc de-ţi vine să-ţi iei lumea în cap şi să fugi la iarbă verde, dar nu faci zece paşi şi e linişte ca-n pădure, pe o bucată de zid îngălbenesc portocalele şi atârnă icoana Maicii Domnului, trandafirii înfloresc pe dărâmături, răspândindu-şi aromele în văzduh, păsările cântă şi oamenii se roagă înaintea Maicii Preacurate!...

Trei ani am stat la Neapole, lângă port, via... nu, era vinicolo Siesta, o fundătură, mă rog, ca vai de lume, fără ieşire, cu case de câte şase etaje. Străduţa era atât de îngustă, încât puteai să strângi mâna vecinului de vizavi. Nu vă aduceţi aminte de vinicolo Siesta, imediat lângă port?

— Din nefericire, acolo sunt atâtea fundături din acestea, îngrozitoare, încât, ne-a fost teamă să ne aventurăm...

— Şi golful, e la fel, nu? Când te uiţi cu soarele în faţă, hăt! departe, lângă Capri, apa e aproape neagră, atât e de albastră, seamănă cu un câmp smălţuit cu vineţele. Frumos, domnule dragă, să-l pictezi, nu alta.

— Iar Veneţia, doamna mea, e ca o raţă murdară, aşa cum mă cheamă Rutowski. Numai piatră, cer şi apă, cine-a mai pomenit? N-are nicio noimă!

— Padova, Florenţa şi Genoa, toate la un loc nu sunt decât piatră şi murdărie! Am rătăcit peste tot, am făcut multe prietenii, cunosc Italia ca pe propriul buzunar. O*, bella Italia! bella!* Ha! ha! ce ţară ciudată, nu tu o dâlmă de pădure, nu tu câmpuri arate, iar economia, mai mare mila! Numai salată, vin şi untdelemn!

— Din cele ce spui dumneata, se poate trage concluzia că n-ai amintiri prea plăcute din Italia, se amestecă Stabrowska.

— Aşa s-ar părea, doamna mea... dar când mă gândesc, îmi tresaltă inima şi mă simt foarte bine. Mi-a fost şi rău

acolo, am încercat şi foamea, şi tristeţea, dar parcă mă atrage ceva în limpezimea Italiei; eu, domnule dragă, mai ales în timpul secerişului, mă uit mereu la cer şi văd că peste tot este întunecat, deşi dogoreşte soarele. Păi în Italia, când ieşeam adesea din Neapole şi mă urcam pe munţi, când priveam de acolo de sus marea, oraşul sau copacii, îmi venea parcă să plâng din senin, ca un nătâng, domnule dragă. Aşa că, fie ce-o fi, la primăvară tot mă duc!

Sau când se întâmpla să fiu obosit, trudit ca un bou, mă duceam pe digul dinspre Torre Greco, unde sunt numai livezi de portocali, stăm jos şi mă hrăneam cu aer pur şi simplu, mâncam lumea din ochi şi uitam de toate. Marea mi se spărgea la picioare, portocalii miroseau, era cald şi parcă murea totul în mine de bucurie; oricine intra în apă, ţăran sau slujitor, cânta, domnule dragă, de te ungea pe inimă.

Nu o dată cheltuiam şi ultima liră, urcam într-o barcă şi hai pe mare, iar barcagiul se acompania la mandolină... zdrâng... zdrâng... şi

O mia Napoli, o santa citá
Tu sei sempre il paradiso

îngână cu glasul răguşit, tremurător şi plin de entuziasm. Se ridică în picioare, ochii i se adumbriră de ruşine şi începu să-şi răsucească mustăţile, ca să-şi ascundă emoţia şi supărarea, deoarece bărbaţii se uitau batjocoritor la el.

Preotul decan îşi miji un ochi, priză tutun şi şopti:

— Păcătos bătrân! Garibaldist, mason...

Stabrowska asculta cu atenţia scriitoarei care îşi notează în minte fiecare cuvânt şi fiecare gest... Helena era numai urechi, stătea cu ochii închişi şi se închipuia în Italia, la Neapole, se plimba cu barca şi i se părea că aude:

Tu sei sempre il paradiso.

În timp ce în Jania creştea dorinţa uriaşă de a vedea aceste minuni. Completa cele auzite cu informaţiile citite prin cărţi şi cu imaginaţia şi mii de privelişti i se perindau

prin minte.

Se înstăpâni tăcerea. Camerista turnă ceaiul şi servi pe toată lumea.

Rutowski se aplecă peste pahar, copleşit de o nostalgie dureroasă care-l împingea spre pietrele acelea murdare, într-un cuvânt, spre frumosul pe care-l îndrăgise fără să-şi dea seama. Îi era ruşine de sine însuşi; cum, el, tată a şase copii, un om în vârstă, să se mai gândească la asemenea prostii, ca un mucos oarecare! Ptiu!... dragă domnule, scuipă pe furiş şi începu să vorbească despre treburi gospodăreşti.

Stabrowska se duse în bibliotecă şi scrise pe o filă albă:

„Episod: un şleahtic care a fost în Italia şi compară Roma cu o moşie căzută în ruină. Despre Neapole spune: duhneşte, oamenii duhnesc, străzile duhnesc, aerul duhneşte, marea duhneşte. Despre Veneţia: e o raţă murdară."

Se auzi clinchenitul clopoţeilor; o sanie opri la intrare.

Stabrowski ieşi şi se întoarse imediat, descumpănit parcă şi palid.

— Domnişoară, au venit după dumneata de la Bukowiec, îi spuse încet Jankăi.

— Tata e bolnav! zvâcni de pe scaun, de parcă voia să alerge la el, dar se stăpâni, îşi înăbuşi spaima şi îşi luă la revedere liniştită.

Helena şi soţul ei făcură la fel şi în curând porniră spre Rozłogi. Janka voia să treacă pe la ei, ca să se îmbrace pentru drum.

După plecarea lor, Stabrowska se duse iarăşi în bibliotecă şi notă pe o hârtie purpurie:

„Tata a murit! se smulse de pe scaun şi cu braţele întinse, cu un strigăt înfiorător pe buzele mute şi în ochii larg deschişi, se îndreptă spre solul mohorât al morţii, care tulburase armonia dulce a serii."

XII

Tot drumul până la Rozłogi nu vorbiră nimic. Janka era buimăcită de vestea primită, nu întrebase nici măcar cine o adusese. Abia când urcă în sania trimisă de la Bukowiec, observă că pe banchetă, afară de vizitiii, mai era cineva. Se trase înapoi fără să vrea, gândindu-se că e Andrzej, dar de sub glugă, fiindcă ningea, se ivi faţa ascuţită a lui Witowski.

— Dumneata ai venit după mine?

— Hai, domnişoară, stai jos, pentru că ne grăbim, spuse acesta cu asprime, învelind-o fără s-o mai întrebe cu mantaua îmblănită pe care o adusese cu el.

— Tata e bolnav? întrebă cu timiditate după ce plecară.

— Foarte grav.

— Poate că a... nu sfârşi, cuprinsă de o spaimă nebuno.

— Nu, dar a înnebunit, răspunse Witowski cu o sinceritate brutală, ascunzându-şi enervarea.

— Mână cât poţi de repede, de-ar fi să crape caii! strigă la vizitiu.

Sania se aplecă atât de mult într-o parte, încât Janka îl luă de mână, ca să nu cadă. Se uita la el cu o rugăminte mută în priviri, dar el tăcea încruntat; o străbătu un fior de teamă şi părere de rău, gândindu-se că e numai vina ei, că cearta din urmă îl doborâse pe tatăl ei. Suferea atât de mult, încât lacrimile îi şiroiau pe faţă. Plângea în neştire, aţintind depărtarea înzăpezită, cu gândul la Bukowiec.

— Lacrimile nu sunt de niciun ajutor, domnişoară, dumneata ai nevoie de putere, îi spuse Witowski, întorcându-se spre ea.

— Tata... tata... repeta încet, abia auzit, şi inima i se strângea de durere; plângea mereu, disperată, fără speranţă.

Îi învăluia o noapte tulbure, fulgii deşi acopereau fără zgomot câmpurile, copacii şi sania, se cerneau întruna din văzduh, de parcă aveau să înzăpezească toată lumea, şi aşterneau împrejur o linişte cumplită, în care gândurile lor se învârteau în cerc asemenea unor păsări obosite, care îşi

căutau zadarnic un loc unde să se odihnească.

— Nu mai plânge, domnişoară, numai timpul îţi va alina durerea, îi spuse cu glasul blând, omenesc, şi se apleca atât de mult spre ea, încât Janka îi simţi răsuflarea şi se cutremură, privind în adâncul în care luceau pupilele lui.

— O să pierim cu toţii acolo, în întinderile acelea vineţii, n-o să scape niciun atom din eul nostru. Aşa vrea Dumnezeu. Asta-i legea. Sufletul întărit prin conştiinţă este un scut împotriva durerii. Hai, nu mai plânge. De moarte nu trebuie să râzi, fireşte, darnici să plângi din cauza ei n-are niciun rost, pentru că asta nu schimbă nimic, dealtfel, tatăl dumitale n-a murit încă.

Janka nu-i răspunse, doar sufletul îi zbură spre depărtările pe care i le arătase cu mâna, şi se înfiora de frig şi de teamă. Avea impresia că glasul lui răzbătea de pe altă lume, de parcă din tăriile nemărginite vorbea însuşi destinul neînduplecat, pe care-l asculta înfricoşată.

— Nu mai plânge, domnişoară, o rugă moale, intuindu-i tremurai nervos. Janka îşi lăsă capul în piept şi lacrimi de durere arzătoare se scurseră pe mâna lui Witowski care-i aranja mantaua îmblănită. Şi-o retrase ca ars.

— Mai repede! strigă şi tăcu.

După vreo oră de mers, ninsoarea începu să se rărească şi să stea. În văzduhul cenuşiu răsăriră stelele şi un vânt aspru se iscă de pe câmpuri, vuind prin pădure şi răscolind zăpada.

— Curaj, domnişoară, noi şi casa noastră îţi stăm întotdeauna la dispoziţie, îi spuse Witowski, când Jania coborî din sanie la gară, îi sărută mâinile şi plecă.

Noua servitoare o primi cu indiferenţă, numai Rocii îi sărută mâinile şi îi îmbrăţişa picioarele, şoptind cu lacrimi în ochi:

— Păi, da, s-a-mbolnăvit domnu’ şef... sigur, şi o să moară, păi cum...

Se duse repede în camera tatălui şi ţipă înspăimântată, văzându-i capul ras, plin de plăgi; faţa-i era tot o rană, iar pe ochi avea un bandaj.

— Isuse, Marie!

— Tăcere! şopti doctoral care venise în urma ei. Hai să ieşim de aici.

— A adormit adineaori, îi spuse, conducând-o în salonaş.

Grzesikiewicz, care era acolo, se apropie şi-i sărută mâinile în tăcere.

— O, cât eşti de bun, şopti Janka recunoscătoare, privind la faţa lui slăbită, suptă, pe care tremurau acum licăriri de bucurie parcă.

— Sst, să mergem în sufragerie, aici suntem prea aproape de bolnav.

— Domnişoară, dumneata ar trebui să te culci, s-a făcut târziu, e ora trei. Trebuie să fii foarte obosită...

— Nu, nu, stau lângă tata până mâine dimineaţă, poate are nevoie de ceva.

— Domnişoară, du-te imediat să te culci, am eu grijă de tatăl dumitale, scrise doctorul pe hârtie, fiindcă apucase să-şi pună masca pentru protecţia respiraţiei.

— Bine atunci, mă simt îngrozitor de sfârşită şi capul mă doare atât de tare... îşi frecă tâmplele şi se uită la Andrzej cu o privire tristă, încărcată de durere...

— Noapte bună, domnişoară! şopti acesta, luându-i mâna.

— Mâine... mâine... începu Jania cu greutate.

— Şi mâine, şi totdeauna, doar viaţa mea îţi aparţine, îi spuse Andrzej cu simplitate.

Se aşeză şi începu să plângă epuizată; el îi sărută mâinile şi capul plecat cu un respect adânc şi cu dragoste, apoi plecă.

Nu, nu mai avea puterea să se ridice de pe scaun, nu mai avea putere nici măcar să-i mulţumească pentru bunătatea lui fără margini; îl însoţi cu privirea înlăcrimată până la uşă şi gândurile îi fugiră în urma lui, apoi se uită iarăşi la doctorul care controlase, cum avea obiceiul, ferestrele, uşile şi oberlihturile, iar acum se plimba tăcut prin încăpere. Nu-i lua în seamă privirile ameninţătoare şi gesturile iritate cu care o trimitea să se culce.

Ce-i păsa ei de toate acestea, se simţea doborâtă de oboseală, la care se adăugau şi părerile de rău amestecate cu

recunoştinţa faţă de Andrzej, provocându-i o stare de duioşie adâncă; plângea în neştire.

Ecourile îndepărtate ale clopoţeilor de la sanie care rătăceau prin pădure şi, purtate de vânt, pătrundeau prin ferestre în liniştea tragică din casă, înfiorată de urmele gemetelor şi de mirosul de fenol, o readuseră întrucâtva la realitate.

— De ce a plecat? se gândea cu o teamă nelămurită, privind pe fereastră la lumea albită de zăpadă, la cerul albastru decolorat, rece, presărat cu stele. Se înfioră de frigul pătrunzător care răzbătea din toate părţile, de spaima care punea tot mai mult stăpânire pe ea.

Se ridică de pe scaun, îşi puse o broboadă pe umeri şi vru să se ducă în camera tatălui, dar doctorul îi aţinu calea cu braţele încrucişate şi n-o lăsă să treacă.

— Doarme, şopti scoţându-şi masca. Du-te şi dumneata să te culci.

Se ridică iarăşi şi se îndreptă ca un automat spre uşa de la camera ei.

— Mi-e frică, rosti încet, întorcându-se la el.

— De ce?

— Nu ştiu, se întâmplă ceva cu mine, nici eu nu-mi dau prea bine seama. Temeri întunecate îmi năpădesc mintea şi inima. Spuneţi ceva, domnule doctor, liniştea asta cumplită mă sperie. Hai, spuneţi ceva, mi-e frică de întuneric şi de singurătate, deoarece mi se pare că e suficient să rămân numai eu în încăpere, ca să se întâmple iarăşi ceva înspăimântător. Spuneţi-mi ceva, domnule doctor, îl imploră din ce în ce mai încet.

— Eşti obosită, atâta tot, trebuie să te duci la culcare şi totul o să treacă de la sine.

— Nu, domnule doctor, mai bine povestiţi-mi ce s-a întâmplat cu tata. Vă rog să daţi focul mai mare la lampă şi să închideţi uşa, pentru că îmi este groaznic de frig.

Tremura de parcă era cuprinsă de friguri.

— Nu prea e timpul de povestit acum, dar dacă ţii neapărat, o să-ţi spun ce ştiu sau ce bănuiesc şi eu că s-a petrecut, cred chiar că asta o să te mai liniştească.

După plecarea dumitale, câteva zile a fost foarte liniştit, doar că-i spunea Janowei să pună două tacâmuri la masă, iar seara se închidea la el şi umbla prin încăpere cu lumânarea aprinsă, uitându-se peste tot.

Înainte de a pleca, familia Zaleski a dat o petrecere de adio, la care a fost şi el şi, după cum spune Babiński, s-a purtat cu totul normal.

Abia după ce s-a întors acasă i-a poruncit Janowei să te cheme pe dumneata.

N-a vrut să creadă că ai plecat.

A certat-o pe Janowa şi s-a dus să te caute prin casă şi prin toată staţia; te-a căutat şi pe drum, ba chiar şi prin pădure.

Dimineaţa a plecat la serviciu ca de obicei, s-a închis cu cheia la telegraf şi a stat acolo câteva ore. L-au auzit vorbind şi certându-se tot timpul cu sine însuşi, mai degrabă cu vedenia aia a lui, dar serviciul şi l-a făcut cum trebuie. Aşa s-au scurs cincisprezece zile.

Doar că vorbea din ce în ce mai puţin cu cei din jur şi nu dormea toată noaptea, plimbându-se prin încăpere şi căutând întruna.

Ce căuta, nu se ştie.

Alaltăieri noapte, servitoarea a fost trezită de ţipete surde, de zgomote şi zuruituri de lucruri sparte. L-a deşteptat pe Roch şi au alergat amândoi în camera lui. L-au găsit râzând în mijlocul încăperii, apoi a început să caute şi să sfâşie tot ce întâlnea în cale; se băga pe sub mobile, bătea din picioare şi ţipa înfuriat la dublura închipuită.

— Unde e, Miecio, spune că te omor!

Mai mult n-au putut să asculte, pentru că i-a văzut şi a aruncat cu scaunul în Roch, aşa că s-au speriat şi au fugit. Dimineaţa, servitoarea s-a dus din nou în camera lui. Geamurile erau sparte, lumânarea abia mai pâlpâia în mijlocul încăperii, iar el, învelit în perdelele rupte şi în îmbrăcămintea sfâşiată de pe mobile, cu mintea rătăcită, însângerat, înfricoşător, şedea într-un colţ.

— Ce oroare!... Ce oroare!... şopti Janka şi inima i se umplu de o durere atât de adâncă, sălbatică, încât gemete

răguşite i se smulgeau din piept ca nişte scâncete; capul îi căzu pe piept sub povara reproşurilor conştiinţei, a propriei vini, care îi devenea tot mai evidentă.

— E vina mea! Numai din cauza mea s-a întâmplat, gândea greoi, copleşită de durerea ascuţită care-i străpungea creierul! şi inima ca un cuţit.

— Ajunge, domnişoară, şopti doctorul ghicind ce se petrece cu ea.

— Domnule doctor, vă rog să terminaţi, spuneţi-mi totul, vreau să ştiu totul, rosti precipitat, sorbind aerul cu buzele vinete, şi îşi înălţă spre el ochii atât de plini de zbucium, de jale şi disperare, încât doctorul îi luă mâna şi îi spuse cu glasul înduioşat:

— Domnişoară, dumneata n-ai nicio vină, aproape niciuna. Oricum te-ai fi purtat, el tot ar fi înnebunit. Ţi-o spun cu toată sinceritatea, pentru că n-am fost numai prietenul lui, ci şi medicul lui.

— Aproape niciuna, aproape niciuna... repeta încet Janka, dar intuia acum, în clipa asta, că avea şi ea o vină mare, da, foarte mare. Îi trecură prin minte mii de scene, certuri, discuţii şi suferinţe pe care numai ea le provocase.

— La urma urmei, cine cunoaşte limitele şi capacitatea de influenţare a unui suflet de către altul; cine ştie, cine-i vinovat, cine trebuie să răspundă pentru nenorocirile care se întâmplă? Toţi sunt vinovaţi şi toţi sunt nedreptăţiţi, asta e. Hai, domnişoară, linişteşte-te, s-a întâmplat şi gata, nu mai poţi schimba nimic; faptele sunt ca nişte cadavre pe care nimeni nu le mai poate învia, tot aşa cum nimeni nu mai poate întoarce ziua de ieri. Dacă vrei, poţi să te gândeşti în continuare la această nenorocire oricât de profund, pentru că impresiile se şterg astfel treptat... începu să tuşească îngrozitor, apoi stătu nemişcat multă vreme, uitându-se la fereastră.

Janka tăcea şi ea.

Era o linişte apăsătoare, doar vântul izbea cu zăpadă uscată în geamuri şi şuiera, iar undeva, hăt! departe, se auzeau ecouri slabe, parcă urlete de lupi şi troznetul ramurilor frânte prin pădure; din camera lui Orłowski

răzbăteau gemete dureroase. Stăruiau o clipă în aer şi se destrămau în liniştea din jur.

— Atunci să sfârşesc, reîncepu doctorul. Ieri dimineaţă tatăl dumitale a coborât la birou, i-a salutat pe toţi şi s-a dus în biroul lui. Cu toate că înlocuitorul lui, trimis de direcţia care fusese înştiinţată, se afla acolo, nu i-a acordat nicio atenţie, s-a aşezat pe sofa şi a aţipit. Ca să nu-l deranjeze, înlocuitorul a ieşit afară.

După vreo oră, domnul Babiński, care era de serviciu la telegraf, a auzit cheia învârtindu-se în broască, apoi au răsunat lovituri şi strigăte:

— Te omor, te omor! Mi-ajunge cât am îndurat!

Au bătut la uşă şi l-au rugat să deschidă, dar în zadar.

Ascultau cu toţii, când deodată, uşa s-a deschis cu violenţă şi s-a trântit la loc imediat. Au apucat să vadă doar gestul cu care arunca pe cineva afară cu forţa.

Scăpase de cel de-al doilea eu şi în mintea rătăcită i-a venit ideea cu totul firească de a se dezbăra de el pentru totdeauna. Or, cum zgomotele de afară putea să le interpreteze ca fiind ale celui alungat, a îngrămădit lângă uşă hârtii, scaune rupte, mobile stricate, aparatele de stanţat bilete, smulgând până şi uşiţa de la sobă, a turnat peste ele petrol din lampă şi le-a dat foc.

El credea că o să-l ardă astfel pe vrăjmaşul lui.

Au încercat zadarnic să deschidă uşa şi abia când fumul a început să iasă prin crăpături, s-au apucat s-o forţeze. Świerkoski a spart un geam la fereastra dinspre peron şi a sărit înăuntru. A auzit numai un strigăt înfiorător. Trăieşte! Trăieşte! şi bufnetul unui corp care cădea, apoi a trebuit să fugă, fiindcă îl îneca fumul, iar focul cuprinsese jumătate din cameră.

În cele din urmă, au dărâmat uşa şi l-au scos aproape fără viaţă. Căzuse peste mormanul aprins şi era pârjolit tot.

Asta-i tot ce s-a întâmplat, din nenorocire.

Îşi puse masca, se uită la Janka, apoi se duse la bolnav.

Nu mai reveni la ea.

Lampa sta să se stingă şi întunericul murdar al zorilor de iarnă începu să inunde încăperea şi să scoată în relief con-

tururile lucrurilor.

Janka plecă în camera ei, îşi lipi fruntea de geam şi rămase aşa multă vreme fără gânduri; urmărea cu privirea aburii murdari care se înălţau din mlaştină şi se împrăştiau peste păduri asemenea unui nor cenuşiu; sau privea la stelele care luminau tot mai slab şi la jarişte a sângerie a zorilor care se implântau ca nişte ascuţişuri încinse în mohoreala norilor, aruncând reflexe purpurii peste întinderile înzăpezite şi păduri.

Nu se gândea la nimic, dar imaginaţia îi reconstituia automat scenele de nebunie abia auzite cu o limpezime atât de brutală şi amănunte atât de spăimoase, încât începu să tremure de frică şi se retrase de la fereastră, deoarece era sigură că toate acestea se întâmplau aievea; avea impresia că de afară o priveşte un spectru cu gâvanele arse.

— Tata! tata! hohoti cuprinsă de o spaimă nebună, gata să-şi piardă minţile.

Voia să strige după ajutor, să fugă, dar nu era în stare! Întinse mâinile fără putere şi se prăbuşi leşinată pe duşumea.

XIII

Dimineaţa, Orłowski zăcea ca un trunchi ars pe dinafară, doctorul îi punea cataplasme pe faţă şi pe cap.

— Ochii nu mai pot fi salvaţi, spuse acesta.

— Nu se mai poate face nimic?

— Nimic. De trăit, o să trăiască, dar s-a sfârşit cu el. Când o să se poată, o să-l duc la spital.

— Asta nu, pentru nimic în lume, poate fi tratat şi acasă.

— Da, dar imediat ce se va simţi mai bine, s-ar putea să aibă o nouă criză. O să-l internez la Bunii fraţi. Nici măcar duioşia nu-i mai poate fi de niciun ajutor, adăugă cu asprime punându-şi masca.

Janka nu se mai împotrivi, se împăcase cu gândul, umbla

amorţită cu ochii adânciţi în orbite, apatică şi indiferentă la toate. Din vreme în vreme se ducea în camera tatălui, se uita la el şi ieşea.

Se rupsese ceva în ea, parcă îşi pierduse capacitatea de a mai simţi durerea. Abia după venirea lui Andrzej se mai învioră puţin. Grzesikiewiczowa îşi însoţise feciorul şi încerca s-o liniştească şi s-o mângâie cum putea, dar în glasul ei şi pe faţă se vedea o sforţare şi o uscăciune pe care nu ştia s-o ascundă. Se uita la Jania cu privirea îndureratã, plină de milă, îşi sufla nasul cu zgomot, ca să-şi mascheze încurcătura, apoi la Andrzej şi văzându-i faţa slăbită, ochii învăpăiaţi şi urmele suferinţei adânci întipărite pe chipul lui, îşi înclina capul, îşi aranja rochia, ca să nu se şifoneze, şi o antipatie profundă, aproape ură, punea stăpânire pe ea.

Aflase totul de la Osiecka şi de la Józia.

Văzând însă cum îşi îngrijea tatăl, cu cât respect îi vorbea doctorul şi cu câtă dragoste îi săruta mâinile Andrzej, se simţea mulţumită, începea să se îndoiască de cele auzite de la Józia, fiindcă în mintea ei de ţărancă, ceea ce vedea aici, nu se împăca deloc cu ceea ce i se spusese.

Andrzej părea că nu-şi mai aduce aminte de nimic. O iubea, indiferent de ce se întâmplase, şi aceste câteva săptămâni de despărţire, chinuitoare, îi căliseră sentimentele; de o mie de ori voise să plece la ea, să-i ceară iertare, dar de fiecare dată îi lipsise curajul. Abia această întâmplare nenorocită, căreia îi era aproape recunoscător, îl ajutase să iasă din cercul vicios al neputinţei, obligându-l să-i ofere mâna cu toată sinceritatea, să se împace şi să uite trecutul.

Nu mai vorbiseră nimic despre neînţelegerea lor, dar reveniseră la relaţiile dinainte, ca şi când anonimele şi despărţirea nici n-ar fi existat. Andrzej îi arăta acum o grijă îndoită, ca s-o facă să uite, iar Janka îl răsplătea cu recunoştinţă, cerându-i părerea în toate privinţele, fiindcă simţea că acum nu mai avea alt sprijin pe lume afară de el.

Zilele se târau îngrozitor de triste şi monotone.

Rănile lui Orłowski se vindecau foarte încet; zăcea la pat,

nemişcat, cu ochii bandajaţi, şi nu scotea o vorbă, câteodată îşi mişca buzele, şoptind parcă ceva imperceptibil, şi nu acorda nici cea mai mică atenţie celor din jur.

Doctorul venea în fiecare zi să-l bandajeze şi pleca, de multe ori fără să schimbe o vorbă cu Janka sau cu Andrzej, care stătea toată ziua, se ducea după medicamente la farmacie, îl mai ajuta şi pe doctor câteodată, îi aducea aminte Jankăi să mănânce şi să doarmă, veghea cu o bunătate inepuizabilă ca totul să meargă bine.

Era pe la jumătatea lui martie, sosiseră zile murdare, ploile începuseră să se reverse peste lume şi zăpezile se topeau; mohoreala aceea insuportabilă dinaintea primăverii picura din cer şi îneca pământul. Numai uneori, la amiază, soarele răzbătea prin norii aburoşi, împrăştiind lumină şi căldură, şi atunci pădurile înverzeau, apele luceau ca atlasul moale şi ca smaragdul, vrăbiile ciripeau pe cornişe şi pe sub ferestre, iar Janka se trezea parcă din apatia în care se cufundase, se uita prin casă ca după un vis urât, îi revenea întreaga luciditate, dar odată cu dispariţia soarelui recădea în vechea stare de existenţă aproape vegetală.

Umbla tristă de colo-colo prin casa năpădită de mirosul de fenol şi de iod, de doliu şi nenorocire, plină mai ales noaptea de ecouri înfiorătoare, tresăriri, tonuri, suspine şi hohote de plâns, care răsunau adesea în ritmuri lente în întuneric, pătrunzându-i toată fiinţa cu o durere fără margini.

După una din aceste nopţi nedormite, pline de zbucium, în care i se părea că aude mereu sunetele estompate ale pianului Zaleskăi şi că pădurea stârnită de viforniţă se smulge din rădăcină şi zboară, iar odată cu ea toate gemetele, glasurile şi vaierul pământului se înalţă şi răsună prin văzduh, umplând liniştea de groază şi învălmăşeală – într-una din acele zile de martie, în care viaţa devine o povară, orice gând o imposibilitate şi orice mişcare un chin, în care un om nervos înnebuneşte de temeri neînţelese şi închircit în el însuşi, înspăimântat şi totodată apatic, se refugiază în ungherul cel mai liniştit al camerei, şi ameţit,

obosit de moarte, asurzit, ascultă plescăiala necontenită a ploii şi şuierele vântoasei, agonizând de plictiseala deznădăjduită – sosiră la Bukowiec Witowski, sora lui şi Andrzej.

Le ieşi în întâmpinare indiferentă, nemulţumită întrucâtva, deoarece o sileau să vorbească şi să se mişte, când cel mai comod pentru ea ar fi fost să stea singură şi să nu se gândească la nimic.

— Domnişoară, am auzit atâtea despre nenorocirea care te-a lovit, încât l-am obligat pe fratele meu să mă aducă până aici, deşi nu ne cunoaştem, deoarece compasiunea este adesea un adevărat balsam, spuse Jadwiga.

— De cele mai multe ori nu este decât un plasture care împiedică rana să se usuce şi să se vindece.

Îşi regretă asprimea, pentru că Jadwiga păli şi buzele i se înfiorară de durere.

— Iartă-mă, domnişoară, pentru vorbele mele, dar sunt atât de prostită de tot felul de lucruri, încât răznesc involuntar şi cu totul fără rost, o rugă Janka, revenindu-şi din toropeală.

— Durerea nu caută niciodată forma cea mai blinda, ca să se manifeste, ci dimpotrivă, pe cea mai aspră. Intuiesc ce simţi şi te înţeleg.

Îşi strânseră mâinile şi se priviră în faţă.

— Nu văd, îngăduie-mi, domnişoară, să-ţi ating faţa cu mâna.

Janka se aplecă spre ea, şi Jadwiga îi pipăi uşor cu vârful degetelor fruntea, ochii, nasul şi bărbia. Apoi îşi lăsă mâinile în jos şi se concentră o clipă.

— Acum ştiu cum arăţi, domnişoară. Da, ştiu. Te simt. Un zâmbet de bunătate neţărmurită şi de prietenie îi luminã faţa frumoasă, revărsând parcă prin încăpere lucirile primăverii.

Se aşezară una lângă alta şi vorbiră îndelung.

În sufragerie, Andrzej şi Witowski discutau ceva cu însufleţire, fiindcă ochii celui dintâi străluceau de înduioşare când se uitau spre cele două tinere care se aflau în salonaş.

Se simţeau bine cu toţii, apropiaţi de o simpatie

reciprocă; Janka vorbea puţin, dar asculta cu lăcomie; glasul blând al Jadwigăi, cuvintele ei pline de bunătate şi de o dulceaţă de-a dreptul neobişnuită o linişteau, întărind-o. Energia îi revenea cu încetul, sufletul i se trezea din somnolenţă şi privea cu admiraţie, aproape în extaz, la această oarbă, ale cărei cuvinte exprimau dragostea de oameni, iertarea şi credinţa.

Nimeni nu-i mai spusese asemenea lucruri, nici nu bănuia că pot să existe astfel de suflete.

— Domnişoară, dumneata simţi şi vorbeşti ca o sfântă I exclamă în cele din urmă.

— O, nu, doar ca o credincioasă, ca o creştină. Credinţa m-a însănătoşit şi m-a întărit.

— Credinţa? Îi stă oare în putere să despartă sufletul de fiinţa noastră pentru totdeauna?

— Nu, nu-l desparte, ci îl înflăcărează cu iubirea şi iertarea tuturor, luminează ochii. Cine crede în Dumnezeu, acela ştie totul, pentru el nu mai există taine, îndoieli şi zbucium; cine crede, este puternic în viaţă şi în moarte; cine crede, trăieşte şi munceşte asemenea argaţilor unui stăpân generos, pentru că ştie că va sosi ceasul când truda îi va fi răsplătită şi se va odihni.

— Tocmai dumneata vorbeşti aşa! Dumneata care, deşi ai toate condiţiile ca să fii fericită, eşti fiinţa cea mai nenorocită, fiindcă îţi pierzi vederea, fiindcă mâine poţi să nu mai vezi deloc? Dumneata binecuvântezi...

— Da, pesemne că aşa a vrut Dumnezeu, răspunse simplu Jadwiga, plecându-şi capul.

— Domnişoară Jadwiga! Nu mai înţeleg nimic.

— Nu huli! Dacă Dumnezeu vrea aşa, apoi aşa se cuvine să fie.

— Bine, dar de unde ştim că Dumnezeu vrea să fim nefericiţi? E o iluzie sau...

Le întrerupse doctorul, deoarece intră, cercetă oberlihturile de la ferestre şi uşa de la anticameră, se desfăcu din pleduri, dădu din cap spre ele şi se duse la bolnav.

Nu-şi mai spuseră nimic, fiindcă se auzi glasul lui

Orłowski, pentru prima dată de când căzuse la pat.

Janka o luă de mână pe Jadwiga şi se duseră în camera lui.

Orłowski şedea pe pat în capul oaselor, avea ochii bandajaţi, iar pielea roşie, transparentă, i se încreţise pe faţa slăbită şi atât de schimbată, încât nu se mai cunoştea nimic din ce fusese mai înainte.

— De acord, domnule Miecio, spuse şi scutură mâna întinsă, de parcă strângea palma cuiva. Acum n-o să ne mai despărţim. Hm!... ţi-e foame? Îndată. Daţi-i lui Miecio să mănânce.

Janka îi luă mâna şi i-o duse la buze.

Se aplecă într-o parte şi şopti ceva neînţeles, apoi spuse cu voce tare:

— A, tu eşti, Janka! Ştiu, ştiu. Bine că ai venit, pentru că Miecio vrea să mănânce.

Doctorul începu să-i vorbească. Orłowski îl ascultă, dar aplecat într-o parte, acolo unde se găsea dublura lui, întoarse de câteva ori capul spre el şi-i zise:

— Ce mai faci? Spune să-i dea lui Miecio să mănânce, că ne e foame. Apoi îngână ceva fără să mai ia seama la nimeni şi se culcă.

— Un exemplu clasic de dedublare a personalităţii, rosti doctorul şi începu să-i explice lui Witowski, dar acesta nu era în stare să-l asculte, era atât de impresionat, încât o luă pe Jadwiga şi plecară, rugând-o stăruitor pe Janka să vie la ei după internarea lui Orłowski în spital.

— Mâine îl ducem, o anunţă doctorul pe Janka.

— Domnule doctor, îngăduiţi-mi să merg şi eu, la nevoie aş putea să vă ajut, se oferi Grzesikiewicz.

— Merg şi eu. Vreau să văd în ce condiţii o să stea acolo.

— Ce rost are? Acolo-i loc pentru istericei Crezi că e vorba de un flirt de adolescentă? o repezi doctorul, punându-şi repede masca la gură.

— O să rezist, am trecut doar prin atâtea...

A doua zi, într-un compartiment separat, îl duseră la Varşovia.

Pentru Janka, drumul fu un adevărat chin. Se uita mereu

pe fereastră sau pe coridor, ca să nu vadă chipul desfigurat al tatăl ui.

Orłowski ştia că merge cu trenul, că doctorul, Janka şi Grzesikiewicz sunt cu el, dar nu le acorda nicio atenţie, discutând tot timpul în şoaptă cu Miecio, căruia îi ceda locul, el mulţumindu-se cu un colţişor de bancă.

Prin staţii, colegii şi cunoscuţii veneau să-l vadă, pentru că nenorocirea se aflase pe toată linia. Intrau în compartiment şi îşi spuneau numele. Nu le răspundea imediat, îl întreba de fiecare dată pe Miecio cine sunt şi abia după aceea schimba câteva vorbe cu ei. Janka era atât de enervată de aceste scene, de feţele curioase, de mângâierile lor banale şi de privirile de milă, încât în cele din urmă, se aşează în dreptul uşii şi nu mai lăsă pe nimeni să intre.

La Varşovia îi aştepta o targă cu care îl duseră la spital.

O răceală de mormânt o învălui pe Jania când intră în coridorul lung şi întunecos al spitalului; mergea după targă ca după un coşciug. Un om în zdrenţe se plimba pe coridor cu cască de hârtie pe cap şi cu epoleţi de carton roşu la bluza jerpelită; o centură de hârtie aurie îi strângea statura firavă şi saluta grav cu o sabie de tinichea pe cei care treceau, apoi se întorcea milităreşte şi mergea mai departe cu pasul măsurat, ţeapăn şi cu ochii albăstrui aţintiţi în gol.

Orłowski fu repartizat într-o cameră de la etajul întâi.

— Acum întoarce-te acasă, domnişoară, o să am eu grijă de tatăl dumitale; după lege, poţi să mai stai la Bukowiec încă o lună şi jumătate, o sfătui doctorul când plecară de la spital.

— Nu mai stau nicio zi acolo, mă duc la Rozłogi.

— Te vei căsători cu Grzesikiewicz? o întrebă fără ocol.

— Probabil că da. Începu să-i mulţumească pentru tot ce făcuse pentru ei.

— Era de datoria mea să fac ce am făcut; am fost prietenul vostru nu numai cu numele, dealtminteri e o boală fenomenală. Am s-o studiez, fiindcă merită.

Râse uscat, îşi puse masca la gură şi-i făcu semn să plece.

— O să mai trec pe aici din când în când, dar la nevoie vă rog să mă anunţaţi şi pe mine.

Doctorul încuviinţă din cap, o urcă într-o birjă şi plecă.

Când se văzu din nou în locuinţa pustie de la Bukowiec, plină încă de mirosul de fenol, simţi că o lasă puterile, că forţa indiferenţei cu care o înarmaseră apatia şi excesul de impresii se clatină şi se sparge în bucăţi, că e gata să facă vreo nebunie, numai să scape de chinuri şi de singurătate.

Se aşeză pe un scaun în salonaş şi se uită cu privirea sticloasă la pianul care îşi rânjea în întuneric dinţii galbeni ai claviaturii, la mobilele parcă moarte, mucegăite şi atât de neputincioase, încât se temea să pună mâna pe ceva, fiindcă i se părea că toate s-ar prăbuşi, prefăcându-se în pulbere...

După câteva ore de somn chinuit, o trezi un tren care trecea cu zgomot prin staţie.

Farurile roşii aruncară prin încăpere o dâră de lumină sângerie, care se revărsă în întuneric ca un şuvoi de scântei; zvâcni în sus şi ascultă, trenul dudui pe pod şi după o clipă zgomotul surd se pierdu în depărtare, contopindu-se tot mai mult cu vuietul pădurii.

Nu mai putu să adoarmă. I se perindară toate prin minte, o cuprinse o spaimă neînţeleasă şi se înfieră de frig şi nelinişte; încerca zadarnic să se stăpânească.

Totul amuţise, doar sârmele de telegraf, zgâlţâite de rafalele vântului, ţiuiau slab şi o bucată de tablă, desprinsă de pe acoperişul magaziei, se răsucea scârţâind şi lovea cu putere în perete, iar la răstimpuri pădurea îşi adăuga şi ea vaierul adânc sau vântoasa răbufnea surd, aduna toate zgomotele şi le purta mai departe.

Cocoşii cântau cu regularitate din oră în oră prin coteţe. Nu mai putea suporta monotonia înfiorătoare a nopţii, liniştea şi sentimentul apăsător de teamă, pur şi simplu îi era frică să se mişte în pat. Gânduri şi impresii începeau să i se învălmăşească prin minte, din adâncurile inconştientului apăreau cuvinte necunoscute, sunete imperceptibile, culori niciodată uitate, scene moarte demult în amintire, chipuri şterse, întinderi. Spectrele vieţii trecute, care se iveau la

marginea realităţii de o clipă, se clătinau şi creşteau pe dâlma îngustă a conştiinţei, ca să recadă iarăşi în haos, lăsând locul altora, noi, nesfârşite. Creierul ei semăna cu un teren de luptă, cu o scenă pe care se perindau impresii vizualizate, înviind şi murind în acelaşi timp; iar ei i se părea că toate acestea se petrec aievea şi acum în faţa ei, că stă de-o parte, admiră, se emoţionează, recunoaşte unele lucruri, îşi aduce aminte de altele, la multe privind cu indiferenţă, pentru că sunt străine – şi totul se întâmplă atât de repede, toate se rostogolesc într-un astfel de vârtej, încât până să-şi amintească şi să le vadă, pier şi se schimbă de-a valma.

În cele din urmă, nu mai recunoaşte nimic. Se uită prin încăpere şi o vede foarte bine; candela arde pâlpâind la icoana Maicii Domnului cu o flăcăruie galbenă, şi lucirile firave de lumină tremură şi alunecă pe geamul care acoperă portretul mamei ei, iar pe fereastră priveşte înăuntru faţa cenuşiu-verzuie a nopţii cu ochii albaştri, adânciţi în orbite, ai stelelor.

— Ce am, am adormit oare? Se întreabă în gând, se uită la perete şi – nimic, vede salonaşul, sufrageria, camera tatălui! Se cutremură, deoarece după faldurile unei draperii se iţeşte chipul lui Orłowski!

— El e, el e! îi strigă ceva sfâşietor în suflet: vrea să sară în sus şi să fugă, dar stă nemişcată şi priveşte la vedenia tatălui care, cu bandajul negru peste ochi, ras în cap, cu faţa roşie, rănită, şi cu mâinile întinse, vine mereu spre ea... vine... vine...

Ce noapte cumplită! Era atât de vlăguită din cauza nă-lucirilor şi a spaimei, încât în revărsatul zorilor, simţindu-se mai în putere, se sculă din pat.

— Înnebunesc! Înnebunesc!

Dis-de-dimineaţă trimise pe cineva după Andrzej.

Îl rugă să ducă tot ce se afla în casă la Krosnowa, să se ocupe el de toate, pentru că ea nu mai putea rămâne la Bukowiec.

Iar după ce o conduse la Rozłogi, la familia Woliński, şi la despărţire, când Andrzej o privi în faţă, rugând-o din ochi

să-i răspundă, pentru că nu cuteza să vorbească, îi spuse:

— La primăvară! Să mă liniştesc şi eu puţin. Vino des pe aici, foarte des, ştii doar că, afară de dumneata, nu mai am pe nimeni pe lume.

XIV

Primăvara se trezea la viaţă.

În dimineţile de aprilie, când luncile, mlaştinile şi ochiurile de apă fumegau aidoma unor cădelniţe, înălţând stâlpi de aburi spre zorii purpurii ai răsăritului; când în boabele de rouă şi prin ape se aprindeau culorile; când ultimele umbre, rămăşiţele nopţii, fugeau furişat prin desişuri sau agonizau pe câmpuri în lumină; când soarele fără gene, uriaş şi purpuriu, se ridica din spatele pădurilor, revărsând peste pământ miliarde de raze, luciri, lumină şi căldură – primăvara îşi înălţa capul somnoros-auriu, încununat cu diadema rândunelelor moarte, şi încă greoaie, pe jumătate conştientă de frumuseţea şi puterea ei, plutea peste câmpurile reci şi moarte, atingea pământul cu tivul rochiei însorite şi ogoarele cenuşii înverzeau; calcea calului îşi deschidea ochii galbeni pe marginea pâraielor şi sorbea boabele de rouă; pe lângă drum şi pe mejdine părăluţele îşi desfăceau genele roşii, mlădiţele de alior se iţeau prin şanţuri, prin locurile adăpostite şi printre pietre; mugurii de mesteacăn plezneau răspândindu-şi aromele; plopii care străjuiau drumurile, pe jumătate amorţiţi, fremătau cu bucurie, sorbind lumina şi căldura soarelui cu frunzuliţele roşietice, în vreme ce un vânticel călduţ, mângâietor ca răsuflarea mamei, îmbrăţişa pământul, topea resturile de zăpadă care umplea gropile şi trecătorile cu pete murdare, ridica grâiele, încreţea faţa apelor, trezea păsăretul care zbura din adâncurile pădurilor spre câmpuri, ciripind:

— Primăvara! Primăvara! Primăvara!... Într-adevăr, primăvara era din ce în ce mai puternică; trezea pădurile

înţepenite; anemonele, ghioceii şi dediţelul râdeau la umbra uriaşilor încă somnoroşi; se întindea peste ape – şi apele îşi lepădau ultimele cătuşe de gheaţă, pâraiele curgeau mai repede şi străluceau ca safirul şi aurul; trezea totul şi din palmele-i binefăcătoare, din ochii aurii şi zâmbetele radioase se revărsa peste lume căldura, viaţa şi desfătarea!

Berzele păşeau cu gravitate pe lunci, iar dimineaţa clămpăneau îndelung pe cuiburi, vrăbiile se zbenguiau nebune pe sub streşini şi zburau în cârduri pe arăturile abia semănate cu orz şi ovăz.

Pe câmpuri, prin păduri, în văzduh răsuna un cântec profund, creator, nemuritor.

Primăvara! Primăvara! Primăvara!

Vitele mugeau prin ocoale, adulmecând verdeaţa şi aerul plin de arome; câinii se fugăreau înnebuniţi de bucurie şi se tăvăleau laolaltă cu copiii dinaintea caselor.

Plugurile luceau în pământul negru şi greoi ca nişte fulgere argintii, iar în urma lor se înşirau ciorile pe brazde, în vreme ce în văzduh ciocârliile îşi cântau imnurile exaltate.

Impulsul atotputernic al renaşterii, al nuntirii şi dragostei, înfiora şi străbătea tot ce era viaţă şi simţire.

Oamenii cântau pe câmpuri cu ochii la soare. Bătrânii ieşeau pe prispă şi sorbeau viaţa nouă cu ochii şterşi.

Inimile se umpleau de bunătate, rugăciune şi mulţumire!

— Iată viaţa! viaţa! exclamă Janka, deschizându-şi braţele spre întinderile inundate de potopul de soare şi de pulsaţia primăverii. Îi râdea sufletul, simţindu-şi inima înfiorată de marea bucurie a existenţei.

Nu mai spuse nimic, mergea pe o alee din parc şi atingea cu mâna lujerele groase de crin care ieşeau din pământ, mângâia perlele albe ale ghioceilor, rupea primele violete; sau păşea aţintind depărtarea, respirând adânc mirosul de mesteacăn, de pământ proaspăt arat, de soare; asculta păsările care ciripeau, susurul pinului, glasurile care veneau dinspre acareturi – şi nu se gândea la nimic, îmbrăţişând totul cu inima şi revărsându-se în toate cu bucuria primăverii şi a învierii.

— Dumneata eşti o entuziastă, domnişoară. Îi spuse Stabrowska, venind în urma ei cu Helena. Era pentru prima dată că se plimbau toate trei prin parc.

— Nu ştiu ce sunt, simt doar că exist şi sufletul mi se înflăcărează, simt că aş pleca undeva şi aş cânta împreună cu păsările, că am o poftă nebună să mă tăvălesc prin iarbă, că ceva mă înalţă spre soare şi aş vrea să cuprind totul în braţe şi să pier! Ah, primăvară! primăvară! adăugă mai încet cu o încântare nespusă în inimă. Nu-şi mai aducea aminte de tatăl ei, de Andrzej, de suferinţele şi plictiseala de la Rozłogi, fiindcă simţea că se trezeşte la viaţă asemenea pământului sărutat de soare şi căldură.

Helena zâmbi cu o îngăduinţă binevoitoare, iar Stabrowska, învelită într-un pled şi cu galoşi în picioare, se uita plictisită la copacii goi şi îşi muşca vârful creionului, pentru că nu izbutise să noteze nimic.

— Cred că ar trebui să ne întoarcem, e atâta umezeală în aer....

— Cum, doamnă, nu v-aţi însemnat nimic şi vreţi să vă întoarceţi?

— N-am găsit nimic vrednic de atenţie, doar n-am să notez că primăvara se simte în aer. Aşa ceva merge pentru firile foarte simple. Ce Dumnezeu! Primăvara e un bagaj mucegăit al retorilor poeziei, care se prefac că înnebunesc de plăcere când ascultă cântecul ciocârliei sau văd primul ghiocel! Fleacuri, copilării!... sfârşi dispreţuitoare şi porni mai departe, retezând ghioceii cu umbrela şi târându-şi pe pietrişul umed al aleii galoşii prea largi.

— Domnişoară, când te duci la Varşovia?

— Sâmbătă noaptea, sau mai degrabă duminică foarte dimineaţă, adică mâine.

— N-ai vrea să-mi cumperi şi mie ceva...

— Cu plăcere, de obicei stau o zi întreagă la Varşovia.

— Te duci des?

— Ultima dată am fost acum două săptămâni la tata.

— E mai bine?

— Fizic e complet refăcut, dar mintal e tot ca înainte.

— Pot să te întreb când faceţi nunta?

— La începutul lui mai, răspunse Helena în locul ei, deoarece Janka se aplecase să culeagă violete.

— Şi cununia o să aibă loc la biserica noastră?

— Da. Dimineaţa, fără prea multă tevatură, iar după micul dejun, pe care-l vom lua la noi, vor pleca la Krosnowa.

— Dă-mi voie să te îndrept, Hela. După micul dejun vom pleca imediat în Italia, e vina mea, mi-ai povestit atâtea minunăţii, încât l-am convins pe domnul Andrzej să plecăm acolo îndată după ce ne cununăm.

— În Italia! Ce călătorie romantică! O, da, asta-i foarte poetic; să pluteşti mână în mână prin lagunele Veneţiei, să te plimbi prin galeriile Florenţei, să vezi Coliseul de la Roma, o, da, e pur şi simplu înălţător să trăieşti primele clipe de iubire în ţara în care creşte lămâia, unde crângurile de portocali, laurii şi toate celelalte duhnesc, cum zice Rutowski.

Şopti Stabrowska patetic, cu o ironie muşcătoare, apoi schimbă repede tonul şi spuse cu glasul aspru, grav:

— Credeam că epidemia călătoriilor de nuntă s-a stins odată cu moda crinolinelor, când colo! da, e curios, acum când lumea bună nu se mai duce, plebea, minată de dorinţa de a imita... da, e o temă socială foarte bună, şopti, notând-o repede în carneţel.

— Ce vremuri îngrozitoare, până şi cei de jos încep să se simtă oameni, să simtă nevoia civilizată de a vedea lumea, frumosul, capodoperele! exclamă Janka răutăcioasă.

— Călătoriile sunt o foarte bună şcoala vizuală, interveni Helena.

— Da, de uitare a îndatoririlor pentru nişte plăceri mărunte...

— Credeţi-mă, doamnă, că eu nu-mi uit niciodată îndatoririle mele, răspunse Janka apăsat, deoarece Stabrowska începuse s-o calce pe nervi de la o vreme cu observaţiile-i moralizatoare şi cu o ignoranţă de-a dreptul penibilă.

— N-am spus-o pentru dumneata, domnişoară. Doamne fereşte, doar ştii ce principii am, eu proclam libertatea individuală totală. Fiecare să facă ce vrea şi ce-i place, adăugă în grabă, dezbrăcându-se în tinda spaţioasă de la conac şi,

intrând în salon, scoase carneţelul şi notă: „Îndatoriri! Lăsaţi-mă în pace! Îndatoririle mele sunt plăcerea, îmbătarea, desfătarea, tot ce vreau eu, ce-mi doresc şi ce-mi trebuie mie.” Nu sfârşi, deoarece soţul ei intră în salon şi o rugă stăruitor pe Janka să cânte la pian.

— Cu toate că soţia mea mă socoteşte un biet filistin, cum ştii şi dumneata, ador muzica şi când sunt trudit, mă ajută să-mi refac forţele, mă odihneşte.

— Tocmai de aceea eşti un filistin. Eu nu suport zdrăngăneala, muzica poate să încânte numai nişte oameni care nu ştiu să gândească. E arta sufletelor plate şi plictisite, care le gâdilă plăcut şi le cufundă într-un dulce *far-niente* de lene şi prostire. Iată de ce, în acest secol, muzica are o influenţă atât de mare asupra maselor, pentru că acestea nu gândesc...

— Te înşeli, copila mea, o întrerupse Stabrowski destul de blând, învârtindu-şi monoclul într-o mână.

— Ai un mod penibil de a contrazice, şi asta mă tiranizează.

— De vreme ce sunt un tiran, repet: te înşeli! rosti apăsat, ochii îi străluciră, îşi puse monoclul la ochi şi începu să-şi mângâie favoriţii cu degetele tremurătoare. Apoi reluă:

— Nu şi încă o dată nu! Muzica vorbeşte mulţimii tocmai pentru că se adresează celor mai nobile şi mai bune sentimente ale ei, pentru că îi satisface o serie de dorinţe şi înclinaţii ideale, înlesnindu-i evadarea dintr-o muncă trudnică, nu o dată într-adevăr cu efecte de îndobitocire, pentru că este înainte de toate o necesitate de ordin sentimental...

— Sentimental! îl întrerupse triumfătoare. Asta-i barbarie, fiindcă numai sălbaticii simt şi reduc totul la sentimente; un om cu educaţie înţelege, chibzuieşte, gândeşte...

— E, unde dai şi unde crapă...

— Nu mă întrerupe. Unui astfel de om, cu adevărat civilizat, nu-i ajunge muzica, pentru că nu-l exprimă în întregime, pentru că nu se poate mulţumi cu un tipar, pe care fiecare poate să-l umple cu ce-i place. Muzica e un fel de şaradă chinezească pe care fiecare o dezleagă în felul lui şi

totdeauna bine, deoarece nu există vreo dezlegare anume. Muzica seamănă cu glasurile naturii, în care poeţii, criticii şi halucinaţii simt dulceaţa, aud imnuri, cânturi de îngeri, văd cerul, armonia, când în realitate nu sunt decât mugetul vacilor pe izlaz, ţipetele păsărilor în luptă pentru hrană şi femele, vuietul pădurii zgâlţâite de vifor, răgetul măgarilor şi grohăitul porcilor; într-un cuvânt, o cacofonie primară, fără nicio noimă. Să nu-mi spuneţi că muzica este o artă superioară, universală, nu-i decât scâncetul copiilor şi al nebunilor... se opri, ca să-şi tragă sufletul.

— Continuă, draga mea, noi te ascultăm, dar gândim ca Hamlet: Vorbe! Vorbe! Vorbe!...

Stabrowska se întoarse furioasă spre fereastră, privi pe geam în tăcere, dar în curând scoase carneţelul şi scrise:

„Bărbaţii sunt josnici şi când iubesc, şi când nu iubesc. Bărbaţii sunt nimicnici şi proşti şi atunci când lumea îi consideră înţelepţi, şi când sunt nişte cretini”.

Rezemat de pian, Stabrowski vorbea cu Jania care desfăcea notele pe pupitru:

— Nu ştiu prea bine ce se ascunde sub numele de filistin, dar presupun că soţia mea are dreptate când spune că uneori sunt filistin, adică un om care trebuie să muncească mereu, care nu poate să aibă simţăminte prea subtile, căruia nu-i este îngăduit să-şi scadă randamentul înflăcărându-se prea mult sau gândind prea adânc; fiindcă trebuie să se scoale în zori şi să trebăluiască prin gospodărie; trebuie să ţină de pământ cu ghearele şi cu dinţii, nu pentru că această moşioară îi aparţine de cinci sute de ani, nu din cauza unei tradiţii de castă, ci pentru că acesta este atelierul meu de lucru, în care m-am legat să-mi câştig pâinea zilnică, pentru mine şi familia mea, pentru cei care muncesc alături de mine, în sfârşit, pentru ca dintr-o parte a muncii mele fizice, alţii să poată gândi, să creeze capodopere, să împingă înainte opera măreaţă a progresului.

Sunt doar îngrăşământul pe care cresc florile şi grâul, dar îmi înţeleg rostul şi-l accept, deoarece aşa se cuvine să fie; iar pentru că nu vreau să fac pe privighetoarea, când nu

sunt decât un cal de muncă, îmi spun cu dispreţ că sunt filistin, eu însă nu distrug privighetorile, nu le neg dreptul de a cânta şi a trăi, fiindcă ştiu că şi calul, şi privighetoarea sunt necesari în natură.

— Aţi acceptat de bunăvoie jugul greu al resemnării.

— E mai greu decât presupui dumneata, domnişoară, dar l-am acceptat în mod conştient! privi fără să vrea la soţia lui.

— Există oameni care ştiu să-şi micşoreze povara chiar atunci când o poartă din propria voinţă.

— Există, dar cei ca mine, filistinii, au oroare de compromisuri. Cumsecade eşti sau nu eşti. Când începi ceva, trebuie să duci până la capăt. Dealtminteri, nu văd nicăieri nicio scăpare, fiindcă dacă nu aici, apoi acolo sau în altă parte, totdeauna, fie şi în alt chip, trebuie să existe un jug pe grumazul omului şi să-l apese până la moarte.

— Totdeauna? Aşa-i! încuviinţa Janka şi începu să cânte un preludiu de Chopin.

În salon se înstăpâni liniştea.

Cobora înserarea. Dincolo de parc se aprinse o jarişte portocalie, scăldând acoperişurile roşii într-o aureolă subtilă de violet, care se strecura odată cu amurgul în încăperi, ştergând treptat contururile lucrurilor.

De la preludiu, Janka trecu la o improvizaţie care răsuna ca o lamentaţie înhorbotată cu visuri şi umplea salonul de melancolie. Din când în când, strălucea de lacrimi asemenea băltoacelor dintre brazde, care se aprindeau în lumina apusului; uneori era învăluitoare ca valurile de aer încărcate de aromele mestecenilor, ale violetelor şi de primăvară; alteori îşi înălţa glasul şi cânta într-un ritm profund şi grav în care se amestecau şi sunetele de orgă, şi dangătul clopotelor, şi imnurile care umpleau sufletele tuturor, şi visurile care pluteau deasupra colibelor, tupilându-se prin ungherele inimilor şi creierelor tuturor.

Apoi tonurile slăbiră, alcătuind un cântec trist, larg, asemenea câmpurilor necuprinse care începeau dincolo de parc, şi se revărsară asupra ascultătorilor într-un vaier dureros; răsunau fluierele păstorilor, îngânând parcă

plânsul copiilor care-şi pierduseră părinţii şi mergeau în amurg suspinând şi chemând în zadar; şi-i învăluia noaptea liniştită de aprilie, ceţurile, corul broaştelor, frigul pătrunzător; iar ei merg înainte, strigă încet, impresionant, rătăcesc prin noaptea care începea să privească la ei cu miliardele de ochi reci şi strălucitori; se aşează pe buza vreunui şanţ şi plânşi, obosiţi, se strâng unul în altul şi aţipesc sub tufa de porumbrel înflorit, şoptind şi strigând prin somn în zadar; pe deasupra lor zboară nagâţii, din ce în ce mai jos, li se uită în ochi şi ţipă încet şi ascuţit. Iar acolo departe, prin sate, scârţâie porţile care se închid, şi se aud tot mai rar mugetele vitelor, luminile se sting, oamenii adorm, şi noaptea plină de taine acoperă pământul, şi se aşterne tăcerea...

Janka îşi luă mâinile de pe claviatură şi în încăpere se înstăpâni o linişte atât de adâncă, încât îşi auzea bătaia inimii.

— Helenko, ai milă de mine şi spune să mi se dea să mănânc! strigă Woliński intrând în salon şi, salutându-se cu toţi, îl trase de-o parte pe Stabrowski şi începu să-i povestească ceva cu jumătate de glas.

„Capul i se prăvălea în umbra draperiei, doar pieptul bogat se desena prin bluza strânsă pe corp, iar buzele senzuale şi bărbia ieşită înainte se conturau limpede în semiîntuneric. Cu o privire voluptoasă, înceţoşată, îi cuprindea sânii, mijlocul, şoldurile, apropiindu-se tot mai mult de ea”.

Scrise repede Stabrowska şi se întoarse la Janka.

— Ai improvizat, domnişoară?

— Şi da, şi nu, deoarece atunci când cânt, nu ştiu niciodată ce cânt, atât de mult se amestecă gândurile şi sentimentele mele cu ale altora atât de mult se întrepătrund, se contopesc, încât îmi vine greu să le mai deosebesc.

— Domnişoară, te admir că poţi să stai la pian şi să cânţi câteva ore în şir. Pe mine, după o jumătate de oră mă apucă somnul, mărturisi Woliński.

— E firesc, dumneata nu cânţi şi nici muzica nu-ţi place.

— Poate că-mi place, numai că n-am niciodată timp. Când vin seara, mort de oboseală, trebuie să mă joc mai întâi cu copiii, apoi urmează cina, puţină conversaţie, iar când iau ziarul în mână, s-a zis cu mine.

Începu să râdă cu blândeţe.

Familia Stabrowski plecă după ceai, iar Janka se duse imediat să se culce, fiindcă trebuia să se scoale devreme, ca să ajungă la primul tren.

XV

La Bukowiec o aştepta Andrzej, pentru ca de obicei îl vizitau împreună pe Orłowski. Janka nu revedea gara cu bucurie, deoarece îi aducea aminte de viaţa ei dinainte; simţea o ciudată strângere de inimă, privind la noul impiegat de mişcare, care, ca şi tatăl ei, se plimba pe peron în şapcă roşie şi mănuşi albe. O irita faptul că de câte ori venea aici, vedea întotdeauna la fereastra camerei care mai demult fusese a ei, o faţă pudrată, uscată, cu ţigara în gură şi cu părul frizat în bucle mărunte, ca nişte creiţari.

Câteodată, aşteptând trenul, asculta cu luare aminte, aşteptându-se să audă pianul Zaleskăi sau hârşcâitul bicicletei pe pietrişul de pe peron. De câteva ori, după ce coborâse din sanie, urcase la etaj şi abia în faţa uşii îşi amintise brusc că acum ea era o străină aici. Tot aşa şi astăzi, deoarece mai avea aproape o oră până la venirea trenului, nu mai avu răbdare să stea în sala de aşteptare, pustie, unde-l lăsă pe Andrzej care adormise toropit de linişte, şi ieşi pe peron.

Zorii cenuşii împurpurau cerul deasupra pădurilor şi albeau văzduhul, iar în rouă dimineţii şinele lungi, acoperi-şurile, macazurile şi gheretele păreau foarte negre. Luminile se prefăceau parcă într-o pulbere aurie, care alcătuiau un fel de aureolă. Parcurse peronul şi privi cu inima strânsă de jale împrejur; la pădurea care sta

întunecată, ca o masă tăcută, somnoroasă încă, la staţia amuţită parcă, la drumurile şi cărările ce se întretăiau prin pădure, la dâlmele de pământ zvântat, vişiniu... Pretutindeni regăsea ecourile vieţii de altădată, pretutindeni apărea câte o umbră sau o părere, se trezea şi mergea în urma ei, şoptindu-i în suflet cu glasul pătrunzător al amintirilor...

Abia astăzi îşi simţea dependenţa adâncă de aceste locuri.

— Prea mult am trăit aici, se gândi oprindu-se la marginea pădurii şi privind în adâncurile întunecate şi reci. Îmbrăţişa cu privirea drăgăstoasă uriaşii goi încă, negri, care stăteau într-o înţepenire mohorâtă, asculta cu bucurie strigătele care se auzeau prin pădure şi peste tot regăsea o părticică din sine, moartă şi uitată, care reînvia acum.

Se rezemă de gardul grădiniţei şi se uită la rondurile presărate cu frunzele de anul trecut, printre care se ridicau tulpiniţele uscate, moarte, ale florilor.

— E... domnişoara, păi cum... Lăudat fie numele Domnului!

Se întoarse repede şi-l văzu pe Roch cu şapca în mână, aplecându-se să-i îmbrăţişeze genunchii.

— Ce mai faci, Roch?

— Nu prea rău, slavă Domnului, nu prea rău, păi cum.

— Ce se mai aude pe acasă, cum te descurci singur?

— Singur? E... domnişoară, nu sunt singur, că am o nevastă grozavă.

— Te-ai însurat!... E, şi care nevastă e mai bună?

Roch îşi băgă un deget sub şapcă şi se scarpină în cap, se încruntă şi după ce se gândi o vreme, spuse:

— E... păi a noauă e măi tare.

— Şi, a fost văduvă sau n-a mai fost măritată?

— Cum să zâc, n-a măi fost măritată, vorba vine, da’ nu prea şi-a păzât fetia şi treaba s-a-ntâmplat tomna’ când a murit nevastă-mea; da’ e fomie bună şi vrenică, şi are şi ţoale bune, şi vacă cu viţel, că n-am loat-o nici eu goală, mi-au dat şi bani, două mii. Fomie roşie şi frumoasă, tare-n pumn, largă-n şolduri, nu aşchie, ca răposata! Fomie fru-

moasă, da!

Janka îşi luă la revedere printr-un semn din cap şi plecă, venea trenul şi Andrzej o aştepta cu bagajele pe peron. De la fereastra vagonului îl văzu pe Świerkoski; venea de acasă, adus de spate, cu mâinile în mâneci şi ochii în pământ; se retrase repede, dar el îşi ridică privirile, o văzu şi se opri îndată; îi dădu un picior lui Amis, care se oprise şi el, şi îşi continuă drumul.

La Varşovia, coborâră din tren şi se duseră la spital.

Nu era în stare să treacă pragul acestui aşezământ îngrozitor fără să-i fie teamă. Mergea privind înfricoşată pe coridoarele lungi, pustii, albe şi reci, luminate de ferestre cu gratii groase; undeva departe se auzeau răcnete omeneşti, înăbuşite, răsunând pe coridoare cu ecouri greoaie de tunet.

— După o săptămână, aş înnebuni aici, spuse Janka.

— Nici eu nu sunt deloc în apele mele, răspunse Andrzej. Aici mă gândesc întotdeauna la moarte, în toată grozăvia ei, iar pe urmă mă obsedează multă vreme.

Intrară în cămăruţa tatălui. Îmbrăcat într-un halat lung, peste care îşi pusese vechea uniformă, Orłowski şedea la o masă acoperită de hârtii şi scria. Când intrară, îşi ridică spre ei faţa înspăimântătoare şi găvanele roşii.

— Aşteptaţi, deschid imediat ghişeul!

Scria mereu rapoarte şi rezolva probleme de serviciu, iar uneori îi dicta lui Miecio în timp ce se plimba prin încăpere. I se aduceau teancuri întregi de hârtie, pe care le umplea cu scrisul lui, cu toate că nu mai vedea.

— Domnule Miecio, e timpul să deschidem casa de bilete! rosti ridicându-se. Se întoarse, îşi luă de pe cap şapca roşie, şi-o puse pe cea obişnuită cu dungi roşii, se duse lângă măsuţa lungă, aşezată perpendicular pe uşă, se aplecă peste ea cu o mişcare de parcă se uita prin vechea fereastră de la casa de bilete, îşi frecă mâinile şi aşteptă.

Janka îi sărută mâna în tăcere, o înăbuşeau lacrimile.

Orłowski se înclină într-o parte, murmură ceva în şoaptă şi abia după aceea spuse:

— Janka, ce mai faci? Dar tu, Jędruś? îi întinse mâna.

— Cum te mai simţi, tată?

— Splendid, i-am turnat lui Miecio un raporţel, de-o să plătească cinci ruble ca popa. Pe Dumnezeul meu, am fost nevoit s-o fac; eşti funcţionar şi tu, aşa că trebuie să înţelegi că superiorul este cel care veghează şi execută prescripţiile şi ordinele de serviciu, se adresă parcă lui Miecio.

— N-ai nevoie de nimic? îl întrebă Janka.

— Eu nu, coborî glasul, dar Miecio e un netrebnic, lucrează prost, e neglijent, iar câteodată se şi îmbată, pe Dumnezeul meu, ieri mi-am dat seama că bea votcă; dar, vezi tu, mi s-a plâns că uneori rabdă de foame, şi am înaintat un raport. Pe urmă, s-a văietat că patul e prea tare şi-am scris alt raport, fiindcă asta-i treaba direcţiei! Dealtfel, voi mai scrie încă unul. Da, mă simt bine aici, doar că dincolo, în camera vecină, ţipă cineva întruna; l-am trimis pe Miecio să afle cine strigă aşa, şi când s-a întors, mi-a spus că acolo sunt nebuni. Ce fel de nebuni? Nebuni, ha! ha!

— Tată, după cununie o să te aducem la Krosnowa, îl întrerupse Andrzej.

— Krosnowa, ce mai înseamnă şi asta? Miecio, Krosnowa, auzi!

— Nu-ţi mai aduci aminte, tată, la câteva verste de Bukowiec.

— Bukowiec? Nu ştiu şi nici Miecio nu ştie. N-a fost niciun Bukowiec niciodată, spuse cu hotărâre. Nu, nu!

— Tată, am venit să ne dai binecuvântarea ta, peste două săptămâni ne căsătorim...

— Vă căsătoriţi... Miecio! Se duse la fereastră, se aplecă şi şopocăi mult timp. Pricep, Janka se căsătoreşte cu tine, spuse întorcându-se spre ei. E şi firesc, ieri am primit o scrisoare de la direcţie, o am la mine, în care îmi scriu că ai fost amantul ei. Mi-aduc aminte, dar când... copiii mei... copiii mei... copiii mei... Tăcu, privi cu găvanele însângerate şi îşi încordă vinele de la tâmple, părea că se luptă cu un gând care i se năzărea abia desluşit în haosul nebuniei, apoi dădu nerăbdător din mână, îşi şterse fruntea, în sfârşit,

rosti cu un accent care-i făcu pe amândoi să se înfioare.

— Copiii mei... copiii mei... dar eu!... continuă să se bâlbâie, se aplecă peste masă şi lacrimi mari i se scurseră pe faţa acoperită de răni vindecate.

Janka se repezi spre el, crezând că i-a revenit judecata, dar când îl atinse cu mâna, Orłowski se proţăpi dintr-o dată, licărirea de luciditate se stinse, o îmbrânci cu putere şi începu să ţipe:

— Plecaţi de-aici! Trenul aplecat. Domnule Miecio, spune acestor oameni că nu mai are rost să aştepte. Se întoarse şi se duse în celălalt colţ al camerei, de unde spuse cu glasul schimbat: – Aşa-i, plecaţi, oameni buni, dacă domnul şef v-a spus că trenul a plecat, apoi nu mai aveţi ce aştepta.

Apoi se aşeză la masă şi începu să se uite peste hârtii.

Janka şi Andrzej priviră unul la altul şi plecară.

— Dumneata unde vrei să te duci acum, domnişoară! o întrebă Andrzej când ajunseră pe stradă.

— Mă duc să-i fac o vizită Zaleskăi; mi-a scris şi m-a rugat să trec neapărat pe la ea, iar după aceea trebuie să cumpăr câteva lucruri pentru Stabrowska.

Îi fixă locul unde aveau să se întâlnească, deoarece voia să facă împreună cumpărăturile.

Andrzej o conduse în tăcere la o birjă; era furios că Orłowski îi adusese aminte de anonimă:

„Ai fost amantul ei” îi răsunau în creier cuvintele lui chinuindu-l.

Când îl văzu că pleacă, îi veni un gând neaşteptat. Urcă în altă birjă şi porni în urma ei la oarecare distanţă.

— La Zaleska, da, la Zaleska! repeta întruna, în timp ce pe buze i se îmbulzea unul dintre numele pomenite în scrisoarea anonimă. Aşa-i, nu mai încape îndoială. Se linişti şi începu să-şi reproşeze bănuiala şi gelozia care-l copleşeau, iar pe Marszałkowska opri birja, ca să coboare, dar tocmai trecea un tramvai, aşa că îşi continuă drumul. Tremura de teamă să nu se uite înapoi şi să-l vadă. Privea neliniştit la trotuarele înţesate de oameni îmbrăcaţi cu eleganţă, la vânzoleala din jur, la capul Jankăi împodobit cu o pălărie mare de culoare închisă.

— La Zaleska! da... da... repeta şi un junghi tot mai dureros îi strângea inima. Birja Jankăi coti pe strada Piękna şi se opri curând în faţa unui gard; coborî şi dispăru înăuntru. Andrzej dădu drumul la birjă şi aşteptă vreo jumătate de oră la intrarea unei clădiri. În cele din urmă, îşi luă inima în dinţi şi clătinându-se pe picioare, palid şi emoţionat, deschise portiţa şi intră în curtea în care dispăruse Janka; într-o parte se afla o clădire cu un etaj, ale cărei ferestre dădeau în stradă; lângă uşa de la tindă era afişată lista locatarilor. O parcurse de câteva ori din ochi, citi uşurat: „Zaleski Henryk, funcţionar la Direcţia căilor ferate” şi fugi cât putu de repede.

XVI

Fără să bănuiască nimic, Janka intră în locuinţa familiei Zaleski de la primul etaj.

Janowa o întâmpină cu un strigăt de bucurie.

— Doamne sfinte, păi e chiar domnişoara mea!... Doamnă! doamnă... strigă în grabă. A venit domnişoara de la Bukowiec!... bine că te văd, domnişoară... m-am gândit zi şi noapte la dumneata, că nu ştiam ce faci...

Îşi suflă nasul cu zgomot şi izbucni în plâns. sărutându-i mâinile cu bucurie.

Zaleska intră în fugă, cu capodul descheiat, nespălată, doar cu faţa pudrată, şi se aruncă de gâtul Jankăi:

— Doamne, ce surpriză!... Am crezut că ne-ai uitat. Janowa, ceaiul! Dă-mi voie, domnişoară, începu s-o ajute să se dezbrace. Ia o ţigară, te rog!... a, dumneata nu fumezi. Doamne, cât de bine arăţi!... Ce dezordine!... Janowa! Janowa!... adu ceaiul repede!...

Alerga prin încăperea atât de plină de tot felul de lucruri, îmbrăcăminte, note şi ziare, care se lăfăiau peste tot, încât nu mai aveai unde să stai. Fugi la bucătărie, potoli copiii, se contrazise cu Janowa, în sfârşit, veni grăbită, scrise câteva

rânduri pe o hârtie de culoarea heliotropului şi le expedie prin Janowa.

Curios, de la cine mai împrumută acum? se întrebă Janka, văzând scrisoarea.

— Ah, domnişoară, n-ai idee ce fericită sunt că te văd. Urmă iarăşi o serie de sărutări şi cuvinte fără legătură, de zâmbete şi gesturi dezordonate, apoi mutarea tuturor scaunelor şi alergătură fără rost.

— Ce mai faceţi? întrebă Janka destul de rece, iritată de neorânduiala din casă şi de superficialitatea ei.

— O, bine, foarte bine!... Acum am destule meditaţii, câştig binişor,

— Pe când concertul? adăugă mai încet şi întoarse capul, ca să nu i se vadă zâmbetul muşcător din priviri.

— Destul de curând, trebuie să mai aştept. Vezi dumneata, mutatul, instalarea şi reînnoirea legăturilor ne-au luat o groază de timp. Acum însă încep să mă gândesc la concert, mă pregătesc... o, eu am răbdare, cum ştii!... se apropie în vârful degetelor de uşa întredeschisă de la camera vecină, privi înăuntru şi se retrase în mare grabă.

— Eşti mai fericită aici decât la Bukowiec?

— O, mult mai fericită! Cel puţin ştiu că trăiesc într-o lume civilizată. Frecventez casele în care se adună literatura, arta şi teatrul!... o, sunt infinit mai fericită... am cântat de câteva ori pe la serate şi am avut mare succes!... se duse iarăşi şi se uită în încăperea vecină. Şi dacă n-ar fi tot felul de griji... e, o să ne descurcăm noi! Soţul meu ia lecţii de canto şi învaţă arii eroice: Râul, Lohengrin, Wilhelm Tell! Merge cam încet, pentru că trebuie să se ducă şi la birou. Da, da, o scoatem la capăt, dar dumneata?... ce mai e pe la Bukowiec?... Nu de mult a fost pe la mine mama domnului Stasio. O femeie foarte drăguţă, dar atât de ciudată... a venit să mă întrebe de fiul ei, pe mine... gândeşte-te, domnişoară, ce penibil... se plângea că nu-i mai povesteşte totul în scrisori, mai ales după plecarea mea de la Bukowiec. Roşi. M-a rugat să nu-l lipsesc de prietenia mea, fiindcă el ar merita chiar dragostea... într-adevăr, nu pricep ce voia de la mine.

— Stefa! se auzi glasul lui Henio din camera cealaltă. Apă, vreau să mă spăl!... La dracu', două cotoroanţe în casă şi nu e gata nimic!... strigă furios.

Descumpănită, Zaleska dădu fuga la el.

— Ce, nu mai auzi?... ghetrele, adu-mi ghetrele, ce dracu'!

Tăcu brusc, îi spusese probabil că Janka e la ei, şi acum se mai auzea doar scârţâitul patului. Henryk se sculă şi începu să se îmbrace. Stefa îi aduse apă, ghetrele şi cămaşa cu ochii plecaţi, neîndrăznind să se uite la Jania care se întorsese cu faţa la fereastră din delicateţe; abia se putea stăpâni, atât era de revoltată de purtarea despotică a lui Zaleski.

Janowa reveni de afară şi pregăti masa pentru ceai în salonaşul alăturat, care ţinea loc şi de sufragerie, şi de cameră a copiilor, deoarece pătuţurile lor erau aici. Bătrâna era atât de bucuroasă de prezenţa Jankăi, încât venea mereu să se uite la ea şi să-i sărute mâinile.

— Doamne, sunt atât de mulţămită! şoptea.

— Bună ziua, scumpă domnişoară, bună ziua! spuse Zaleski intrând. Era îmbrăcat într-un costum de culoare deschisă, la care purta cravată albastră înnodată cu gust. Bine dispus, zâmbitor, mirosind a parfum, într-o cămaşă în dungi trandafirii cu guler alb şi în ghetre de lac. Frumos ca un tenor de provincie şi cu un zâmbet prostesc, cu adevărat de tenor, pe buze, se apropie de ea şi-i strânse mâna, scuturând-o de sus. Apoi se lăsă să cadă neglijent pe un scaun, îşi trecu un picior peste celălalt, îşi puse monoclul la ochi, îşi trase manşetele şi rămase aşa, cu ochii mijiţi, îngăduind cu bunăvoinţă să fie admirat.

— Domnule Zaleski, dacă te vedeam pe stradă, nu te mai recunoşteam! începu Janka, stăpânindu-se cu greutate să nu râdă, atât i se părea de ridicol.

— Si... si... signora, e şi natural!... îi răspunse Henryk cu o superioritate caraghioasă. O fundătură nenorocită, ca Bukowiec, nu era un loc potrivit pentru un om ca mine, acolo nu mă puteam simţi eu însumi. Într-adevăr, mă şi mir cum de-am putut rezista atâta vreme! sfârşi dispreţuitor

punându-şi monoclul care-i căzuse.

— Dragă Henio, invit-o pe domnişoara la micul dejun.

— Domnişoară, se înclină, poftind-o cu un gest regal. Dacă începeam să-mi cultiv glasul mai devreme, acum puteam să cânt la operă, dar aşa trebuie să mai aştept şi să plec la Milano pentru vreo jumătate de an.

— Da, aşa-l sfătuiesc toţi, dar încă nu se ştie, fiindcă...

— Nu mă întrerupe, draga mea... va fi aşa cum vreau eu. Dealtfel, am un protector foarte bogat care e încântat de glasul meu. Crede-mă, domnişoară, că-l iau pe *do* de sus ca Mierzwiński[105], uite... începu să cânte cu glasul plin şi cu multă uşurinţă un pasaj oarecare. Maestrul meu zice că în registrul de sus am cel mai nobil metal. Prima dată voi alege rolul lui Jontek[106] din *Halka.* Draga mea, rosti ameninţător, tăind oul care se afla pe şerveţel înaintea lui. Ouăle astea sunt prea tari şi nu pot să le mănânc, ţi-am spus de atâtea ori că mi s-a interzis!... spuse revoltat.

— Îţi aduc altele numaidecât. Janowa, îţi spun de fiecare dată să fie doar cleioase.

— E curată scorneală; n-am apucat să spui de trei ori rugăciunea şi le-am scos din apă. Domnu' să supără mereu, ba că sunt prea tari, ba că sunt prea sărate, iar acum...

— Dragă Baucis[107], nu mai cânta fals şi adu alte ouă.

— Păi nu măi sunt.

— Cumpără, fierbe-le şi adu-le!... hai, mai repede!... o certă, îndesându-şi monoclul care-i cădea întruna de la ochi.

Zaleska scrise din nou un bileţel de culoarea heliotropului şi, după vreun sfert de oră, Henio înghiţi cu toată gravitatea două ouă. Bău un pahar de ceai uşor şi muşcând dintr-un pesmet, spuse cu seriozitate:

— Asta înseamnă mucenicie!... Uite, domnişoară, mănânc pesmeţi, ca un copil.

---

[105] Wł. Mierzwiński (1850–1909) – tenor polonez de renume.

[106] Jontek – personaj din opera *Halka* (1848) de Stanisław Moniuszko (1814–1872) – compozitor polonez de inspiraţie romantică.

[107] Baucis şi Philemon – cuplu legendar din mitologia greacă, simbolizând dragostea conjugală.

— Sacrificiul îţi va fi răsplătit, domnule Zaleski, îi răspunse Jania cu un zâmbet dispreţuitor, dar Henryk nu-i sesiză ironia.

— Ce face tatăl dumitale?... Am auzit ce s-a întâmplat şi mi-a părut foarte rău, dar, dragă domnişoară, noi am prevăzut totul, din nenorocire. Se purta foarte urât, deseori era chiar nedrept, mă rog, ce să-i faci, un om de modă veche, un rutinat...

— Pe când nunta? îl întrerupse repede Zaleska.

— La începutul lui mai.

— A, te căsătoreşti cu... cum îl cheamă?... aha, cu Grzesikiewicz, e un flăcău de treabă!... ce-i drept, nu e un vultur, e puţin cam din... cum să zic... pocni din degete, îşi trase manşetele şi îşi puse monoclul. Mă rog, n-are importanţă, oricum, domnişoară, îţi urez să fii fericită în această căsnicie...

— Mulţumesc, domnule, la rândul meu, îţi doresc succese pe scenă, se revanşă destul de acru, enervată de tonul lui protector.

— Succese, cununi, aplauze, o, domnişoară, îţi dau cuvântul meu că vor veni şi acestea. Îşi duse mâna la piept cu un gest teatral, se şterse la gură cu fularul, îşi scuturã gulerul, se uită fără jenă în oglinda agăţată pe peretele din faţa mesei şi se ridică:

— Îmi pare foarte rău că sunt silit să mă lipsesc de o companie atât de plăcută, dar trebuie să plec.

— Henryk, vorbisem să mergem împreună, ştii tu unde...

— Eu nu vreau să vă încurc, am trecut doar să vă văd, acum trebuie să cumpăr o groază de lucruri, începu Janka, ridicându-se şi ea de pe scaun şi punându-şi pălăria.

— Draga mea, tu rămâi acasă, mi-aduc aminte că i-am promis unui compozitor să trec pe la Semadeni la ora asta. *Addio, ma bella, addio, signora!* trimise un sărut din buze, dădu neglijent din cap în semn de rămas bun şi plecă.

Glasul i se auzi pe scări, răsunând ca cel mai nobil dintre metale.

— Ce voce minunată! se entuziasmă Zaleska, ascultând cu încântare. Nu-i aşa că e frumoasă? Mai stai o clipă,

domnişoară. Are un succes nebun la femei, aduce acasă teancuri întregi de bileţele. Râdem împreună deschizându-le, iar câteodată răspund înadins. Ce e mai caraghios, e că le fixez întâlniri la orele la care soţul meu este la birou sau la lecţiile de canto. Da, îmi aduc aminte că ieri l-a invitat Noskowski[108]. Hai, domnişoară, nu pleca, nu mai vrei o bomboană, astea sunt grozave!... o rugă cu amabilitate, întinzându-i cutia.

Janka însă nu mai ţinu seama de sărutările şi rugăminţile ei fierbinţi, se îmbrăcă şi plecă. Pe stradă o ajunse din urmă Janowa.

— Of, abia te-ajunsăi, domnişoară, îmi iese sufletul! Da' voiam să-ţ' aduc aminte că mi-ai făgăduit să mă iei la Krosnowa...

— Bine. De la Sfântu' Ion, pentru că plecăm imediat după nuntă şi ne întoarcem abia în iulie, o să-i spun domnului Grzesikiewicz...

— Că, vezi, domnişoară, nu mai pot să stau aici. Sunt oameni buni. Şi doamna, de-o pildă, da' ce să-i faci dacă îi lipsăşte ceva aici, îşi duse degetul la frunte, şi n-are judecata bună. Iar domnu' e o lăpădătură, că mi-e şi ruşine să-ţ' spui, ţipă întruna, de parcă-l opăreşte cineva, şi trimit vorbă ăi de sub noi că nu pot să doarmă. Şi sunt atât de săraci, atât de săraci, că iau totul pe datorie, cu chitanţă. Doamna să speteşte cu munca, să duce în toate zilele să înveţe copiii să cânte, da' el, tot ce câştigă şi măi scoate de la doamna... auz' domnişoară?... irosăşte cu târâturile!... sublinie cu dispreţ. Oho, ştiu eu bine, da' nu-i spui doamnei, că şi aşa are destule pe cap, că el e un câine turbat...

— Îţi vezi fata des? o întrerupse Janka.

— Păi cum, domnişoară, şi ieri am văzut-o. Am zărit-o de departe, cum să ducea la şicoală, sârvitoarea îi ducea cărţile, m-am ascuns după o poartă, că mă apăsa ceva în chept, de nu măi puteam să-mi trag răsuflarea, da' am scos puţin capu', ea m-a văzut şi a râs la mine. E atât de albă, ca o domnişoară, şi are mijlocu' subţirel ca o albină; şi-aşa să mişcă toată, că parcă e pe arcuri, şi e îmbrăcată ca o

[108] Z. Noskowski (1846–1909) – compozitor şi pedagog polonez.

cucoană.

— Vorbeşti cu ea?

— Păi cum o să-ndrăznesc eu să stau de vorbă pe stradă cu ditamai cocoană, că eu sunt o fomie proastă, neînvăţată, s-ar supăra pe mine, că todeauna să grăbeşte la şicoală şi, deşi mă vede, să uită numa' la mine, de mă trece fierbinţala, şi să duce, răspunse, ridicându-şi spre Janka ochii decoloraţi, plini de lacrimi. Am fost într-o duminecă la tutorii ei. Am aşteptat la bucătărie până a venit sârvitorul şi mi-a zâs că domnişoara a porâncit să vie doica, eu, vezi bine. M-am dus şi m-a lăsat în camera ei, ce mândreaţă! m-am şi închinat. Nici la o cocoană mare nu poate să fie mai frumos. Mi-a arătat toate darurile pe care le-a căpătat. Doamne Sfinte, ce frumuşeţuri şi ce stămburi, şi aurării şi brelante! Am vorbit mult cu ea şi pe urmă mi-a adus să mănânc, iar fata mea mi-a dat marama asta şi mi-a zâs să o port neapărat, şi la plecare m-a rugat să viu mai des, numa' că ea trebuie să înveţe mult acuma şi a fost atât de bună cu mine, aşa m-a mângâiat pe faţă, că i-am sărutat şi eu mânuţa, uite, atât de mică, arătă trei degete de-ale ei. Domnu' Isus mi-a dat o fată bună, bună!... De, aş vrea şi eu s-o mângâi, ca pe o porumbiţă, sunt şi eu mamă, şi să plâng, da' dacă nu să poate, nu să poate... îşi şterse ochii cu şorţul.

— Janowa, o mamă mai bună ca tine nu există în toată lumea.

— Domnişoară, păi nu e copilu' meu! se miră cu simplitate. Că era să şi uit, am fost şi eu acolo la spital să-l văd pe domnu' şef, şi-atâta am plâns, că mi s-a întunecat înaintea ochilor.

— Ai fost la tata?... ia te uită, îţi mulţumesc din toată inima! exclamă înduioşată.

— După ce mi-ai spus tot ce s-a-ntâmplat, m-am îmbrăcat frumos într-o duminecă şi m-am dus. Nu m-a mai cunoscut, săracu'! l-am spus: păi eu sunt Janowa, domnu' şef, Janowa, sârvitoarea de la Bukowiec! A-nceput să zbiere că nu să ezistă niciun Bukowiec, auz' domnişoară? şi vorbea aşa sângur şi să uita cu ochii ăia roşii ca o cioară cu

globii scoşi de copii, că mi se rupea inima de durere. Doamne sfinte, un om învăţat, ca domnu' şef, un boier atât de bun şi uite ce soartă a avut, săracu'. Se lamenta cu o compătimire adâncă, plină de groază.

Janka se despărţi de Janowa şi porni încet pe strada Marszałkowska.

Soarele lumina puternic, revărsând şuvoaie de căldură şi veselie pe feţele trecătorilor. Străzile erau pline de lume; femei împopoţonate, zâmbind banal, ţepene în rochiile lor de sărbătoare; feţele palide se înălţau spre soare, iar pleoapele obosite cădeau peste ochi la atingerea razelor de lumină. În soarele puternic de la miezul zilei, în aerul acesta primăvăratec ce adia dinspre grădinile care înverzeau, dinspre câmpurile îndepărtate, dinspre violetele şi zambilele vândute pe stradă, ieşeau în evidenţă chipurile bolnăvicioase ale oamenilor. Hohote de râs răsunau adesea prin aer, nesincere parcă, silite, şi se destrămau, pierind repede în murmurul surd, în huruitul birjelor, în clinchetul clopoţeilor de la tramvaie, lăsând în urmă doar ritmul greoi al grijilor, al oboselii şi apatiei.

Janka era buimăcită; tot ce văzuse la familia Zaleski, sărăcia lor interioară, înşelăciunea şi minciuna, aparenţa iluziilor şi fanfaronada, începea să observe acum şi pe stradă, pe feţele trecătorilor, în această agitaţie nebunească şi fără sens, pricinuită nu de nevoi reale, ci de dorinţa de a uita.

Vrăbiile ciripeau vesele şi se tăvăleau îmbătate de primăvară pe gazonul acoperit cu firişoare delicate de verdeaţă, copacii se învăluiseră în aureola transparentă a primelor frunzuliţe, prin văzduh stăruiau fiorii vrăjiţi ai primăverii; dar Janka se uita aproape cu tristeţe prin Grădina saxonă[109], oamenii îi acopereau totul – miile de chipuri care rătăceau prin parc, râdeau şi vorbeau, veşmintele strălucitoare, de o eleganţă ieftină, îi acopereau, dar nu reuşeau să-i ascundă necazurile şi mizeria pe care le drapau.

— Poză! poză! poză! se gândea, uitându-se în sufletul lor cu priviri scormonitoare care pătrundeau în toată fiinţa lor.

[109] Mic parc din Varşovia.

Vedea că aceste varşovience sunt artificiale, retuşate cu pudră şi ruj, cu voaluri şi rochii; că trupurile lor sunt nedezvoltate, răsucite, că dincolo de masca feţelor zâmbitoare nu se află nimic; că ochii aceştia albaştri, negri, viorii exprimau golul şi prostia; că bărbaţii slabi, piperniciţi, nervoşi, sunt pur şi simplu mărunţi, răspândind în jur răceala vlăguirii şi a saturaţiei. Privea tot mai atentă şi de la o vreme începu să observe din ce în ce mai limpede amprentele zbuciumului tragic de fiecare zi, prostesc, care-i ucidea treptat, stigmatul luptei pentru existenţă.

— Nu mai există decât încăierarea pentru pradă, altceva nimic! se gândea cu milă şi acum ştia că jugul acela blestemat încovoaie oamenii şi îi abrutizează, zădărnicindule toate gândurile şi aspiraţiile superioare. Îşi întrerupse meditaţiile amare, deoarece îl zări pe Andrzej care o aştepta lângă fântâna arteziană; se înfioră la vederea lui fără să ştie de ce.

— Ţi-e frig, domnişoară? o întrebă, observându-i tremurul.

— Hai să ieşim din parc, e într-adevăr frig.

Făcură cumpărăturile, mâncară de prânz la un restaurant şi spre seară plecară.

În vagon, Janka începu să povestească despre Zaleska şi Janowa. Vorbea cu amărăciune şi milă adâncă.

— Ştiam mai demult că Zaleski nu e decât un bufon şi un fanfaron, dar nu credeam că ea este atât de naivă, încât să creadă în vocea şi cariera lui pe scenă. Păcat de ea, sunt sigur că o va părăsi, la prostia lui s-au adăugat acum şi aspiraţiile, s-a molipsit de la ea. Ah, aspiraţiile astea superioare! rosti cu dispreţ. Dacă nu-i caraghios, e cel puţin o prostie! Gândeşte-te şi dumneata, Zaleski şi aspiraţiile înalte, vor să cucerească lumea, ea cu pianul şi el cu vocea. Ha, ha! izbucni în râs.

Janka se uită la el puţin intrigată şi începu să vorbească:

— Da, ea este naivă, slabă şi ridicolă, dar are tocmai asemenea aspiraţii superioare. Ea nu se mulţumeşte cu viaţa de fiecare zi, se ofileşte purtând această povară care nu foloseşte nimănui. Dumneata eşti fericit, fiindcă te-ai adaptat

atât de bine la condiţiile dumitale de viaţă, încât nu mai ai nevoie de nimic. Dar ea, dar ceilalţi! Nu trebuie să râdem de ei, nu trebuie să condamnăm oamenii pentru dorinţele lor, adesea nesăbuite, pentru visurile lor aproape întotdeauna irealizabile, pentru că ei suferă din cauza lor şi pentru ele. Doamne, nimeni n-o să ştie vreodată ce tragedii se consumă în sufletele lor, cât zbucium şi câtă suferinţă, câte lacrimi se scurg în tăcere, departe de ochii lumii! Îmi pare rău de Zaleska, pentru că sub masca unor fleacuri, numai aparente, fiindcă nu ştim să pătrundem în adânc, inima îi sângerează necontenit, se zbate, dar nu va fi fericită niciodată şi toată viaţa ei se va irosi.

— Aşa e, domnişoară, ai dreptate! şopti Andrzej încurcat.

Janka îl privi îndelung, apoi îşi rezemă capul de perna spătarului şi adormi îndată.

Andrzej ieşi pe coridor şi începu să se plimbe încoace şi încolo, fumând ţigară după ţigară; din vreme în vreme, se uita la Janka prin uşa întredeschisă. Era revoltat şi nu-şi putea înăbuşi părerea de rău, supărarea care creştea în el, chinuindu-l. Aproape ca-i era ciudă pentru inteligenţa şi superioritatea ei intelectuală. Abia acum se trezi în ei dorinţa ca şi ea să-l iubească, fiindcă până atunci se mulţumise s-o iubească doar el, să se gândească la ea, să-i ghicească şi să-i îndeplinească toate vrerile, să trăiască din zâmbetele ei şi cu speranţa că va fi soţia lui; acum însă, în această clipă de revelaţie parcă, îi dorea iubirea, voia s-o domine, să fie a lui întreagă.

Se opri locului şi se uită mult timp la faţa ei cufundată în întunericul din vagon; dormea un somn liniştit; buzele întredeschise ieşeau în evidenţă pe faţa palidă, pleoapele coborâte aruncau o umbră prelungă pe obraji, era foarte frumoasă.

Trenul alerga fără încetare, se oprea prin staţii o clipă, lăsa o parte din călători, lua alţii, fluiera, pufăia şi iarăşi zbura ca un monstru înconjurat de flăcări, nori de fum şi o ploaie de scântei care se întindea în urma lui ca o coadă de cometă. Era o noapte întunecoasă, prin vagoane dormeau cu toţii; Andrzej trase perdeluţa peste felinar şi se aşeză în

faţa celei care dormea, privind-o din ce în ce mai aproape. Lupta cu el însuşi. Era atât de frumoasă, încât îl străbăteau fiori de foc şi întinse braţele ca s-o cuprindă şi s-o sărute, dar se stăpâni aproape în ultima clipă şi, ca să nu cedeze tentaţiei, ieşi din nou pe coridor. Continuă să se plimbe, dar acum nu se mai uita la Janka, se liniştise şi o plictiseală apatică punea stăpânire pe el; îi deveni brusc atât de indiferentă, încât văzând că în compartimentul vecin nu era nimeni, se culcă pe o bancă şi adormi.

Conductorul îl trezi la Bukowiec. Nici măcar nu-şi mai ceru scuze de la Jania că aţipise, o ajută să coboare din vagon, o urcă în trăsura care o aştepta şi o însoţi până la Rozłogi, moţăind tot drumul. Îşi luară rămas bun ca de obicei, spunându-şi doar „la revedere”.

XVII

— Mai sunt patru ore şi vei fi soţia domnului Andrzej, ce repede!

— Aşa-i! răspunse Jania căscând. Peste patru ore totul se va sfârşi.

— Sau, la drept vorbind, va începe... te temi?... o întrebă Helena grijulie.

— Nu mă tem, dar mă apasă tristeţea. Sunt foarte tristă! repetă în gând.

— Eu mă bucur, fiindcă sunt convinsă că vei fi fericită.

— Tu eşti fericită? întrebă Janka repede, ridicându-şi ochii la ea.

— Da, sunt pe deplin fericită, atât de fericită, încât uneori mă tem pentru fericirea mea, fiindcă de multe ori mă simt pur şi simplu prea fericită. Gândeşte-te şi tu, am tot ce mi-am dorit: un soţ, iubire, copiii, oarecare avere, linişte şi mulţumire. O, da, sunt foarte mulţumită şi-ţi doresc şi ţie să ai parte de asemenea fericire.

— Îţi mulţumesc! şopti cu o ironie abia desluşită în glas.

După plecarea Helenei, stătu multă vreme la fereastră, scrutându-şi propriul lăuntru; se trezi din îngândurare abia când trebui să se îmbrace pentru cununie. Era calmă şi aproape rece. Invitaţii, nu prea numeroşi, erau toţi cunoscuţi-foarte apropiaţi: părinţii lui Andrzej, Józia cu soţul ei şi Witowski o aşteptau în salon şi, după ce veni la ei, făcură cerc în jurul ei şi o felicitară. Le primi urările cu indiferenţă şi după aceea, în timp ce mergea la biserică într-o caretă închisă, se mira că nu este deloc impresionată de cununia ei; o preocupau mai mult câmpurile, pe care le vedea pe ferestruică, pline de verdeaţă şi de primăvară, decât Andrzej care stătea tăcut lângă ea, cam mahmur, fiindcă seara trecută îşi luase rămas bun de la burlăcie cu atâta sârg, încât Woliński, care participase şi el, nu era nici astăzi cu totul treaz.

Biserica veche, de lemn, cu pereţii coşcoviţi, negri, acoperiţi de icoane înnegrite de vreme, împodobită cu ghirlande de brad şi de molid, luminată de şirul de lumânări uriaşe, care alcătuiau un fel de alee de flăcărui de la intrarea principală până la altar, despărţite de tufe subtropicale din oranjeria familiei Stabrowski, arăta ca vrăjită şi-i atrăgea atenţia. Privea cu o încântare pur estetică la aura împrăştiată de verdeaţa palmierilor, la prapurii vechi, roşii, care alcătuiau sub balconul corului pete aprinse, parcă de sânge închegat, iar marele altar, cu aurriturile înnegrite pe care tremurau lucirile lumânărilor, acoperit aproape de flori albe şi azalee purpurii, înconjurat mai jos de o cunună de narcise, liliac şi violete, o fermeca. Se uită cu recunoştinţă la Andrzej, dar nu mai avu când să-i mulţumească, fiindcă începu ceremonia.

Rosti jurământul atât de liniştită şi de indiferentă, încât îşi ridică de câteva ori privirile la ferestrele dincolo de care, în teiul înalt, ciripeau vrăbiile gălăgioase, sau se uită la faţa vânătă a Józiei, la ochiul ei galben, tremurător, şi la Witowski care stătea în partea dreaptă cu ochii plecaţi şi îşi muşca buzele.

Orga intonă „Veni Creator” şi totul se sfârşi destul de repede, dar Janka, după ce plecă din faţa altarului, se simţi

extenuată. Privirile goale, obosite, îi alunecară peste chipurile celor de faţă şi se gândi că dacă toţi ar fi pierit în clipa aceea, dacă i-ar fi înghiţit pământul, ar fi ieşit din biserică tot atât de nepăsătoare. Simţea că oamenii aceştia n-o interesează absolut deloc, chiar Helena, de care o lega o veche prietenie, îi era acum complet străină; toate lujerele de simpatie, care o apropiau de oameni, se uscaseră dintr-o dată şi se depuseseră pe fundul sufletului ei pustiu ca o pulbere de cenuşă; aşteptarea vieţii noi înăbuşea în ea toate celelalte gânduri şi sentimente, se încovoia parcă înaintea ei şi o accepta indiferentă şi apatică, uimită în acelaşi timp de schimbarea din ea, ale cărei cauze şi importanţă nu era în stare să le înţeleagă. Avea impresia că o luase un curent larg şi o purta atât de încet, încât nu ştia nici măcar dacă pluteşte sau nu în vreo direcţie anume.

După cununie, nu se mai duseră nicăieri, nici măcar la Krosnowa, plecară direct la Bukowiec, ca să prindă trenul şi să se îndrepte spre Italia.

Witowski şi bătrânul Grzesikiewicz îi conduseră la gară.

Andrzej se ocupă de expedierea bagajelor, în timp ce Janka se plimba prin sala de aşteptare, nerăbdătoare să se afle cât mai departe de aceste locuri, sau privea pe peron, unde Stasio umbla încoace şi încolo purtând şapca roşie de impiegat de mişcare.

Pretutindeni domnea o linişte adormitoare; până şi Karaś care de obicei făcea manevre cu vagoanele şi le ducea la rampa magaziei, nu mai fluiera, locomotiva aluneca pe şine fără zgomot şi pufăia, slobozind rotocoale mari de fum murdar, care speria vrăbiile ce zburdau pe acoperişuri; câţiva muncitori întăreau traversele, mânuind târnăcoapele cu mişcări domoale, automate, iar pădurile se înălţau tăcute de jur-împrejur, pline de păsăretul care cânta cu înfocare şi de mirosul de răşină, ce invada întreaga staţie; soarele strălucea deasupra gării, vălurind aerul tremurător la curbele şinelor şi sorbind şuviţele de apă de prin adâncituri. Viaţa îşi urma ritmurile de fiecare zi. Janka realiză fără prea multă plăcere, că aici nu se schimbase nimic, nu se simţea

lipsa lui Orłowski, a lui Zaleski şi nici a ei, totul era ca mai demult şi tot aşa avea să rămână, chiar dacă toţi oamenii aveau să se schimbe. Era supărată întrucâtva pe păduri, deoarece continuau să trăiască şi să crească, pe soare, pe ziduri chiar şi pe trenurile care veneau şi plecau fără încetare.

— Domnişoară, nu ţi-am urat nimic până acum, o întrerupse Witowski apropiindu-se. În definitiv, ce ţi-aş putea dori, fericirea?

Glasul lui coborât şi trist şi privirea plină de luciri umede o umplură de uimire, se uită în ochii lui şi răspunse cu anume ezitare:

— Da, numai fericirea!

Tăcură amândoi, fiindcă pe buze li se îmbulziră cuvinte pline de mâhnire şi amărăciune, inima li se strânse de durere, presimţind că puteau să-şi spună lucruri care nu le mai erau îngăduite; o jale adâncă le împovăra sufletele şi lumina orbitoare a revelaţiei îi umplu de spaimă, cufundându-i într-o durere surdă. Temându-se să se privească în ochi, se uitau prin staţie, la văzduhul luminos, străpuns ca de gloanţe de zborul săgetat al rândunelelor; inimile băteau încet şi rar.

Nu-şi dădeau seama ce se petrece cu ei, de ce se întâmplă aşa. Ştiau doar că pătrunseseră într-un abis, şi spaima le tăiase picioarele şi-i ameţise.

Îşi făcu apariţia Andrzej, pentru că trenul intra cu zgomot în staţie.

Plecară numaidecât.

Witowski se îndreptă spre casă, fără să-şi mai ia rămas bun de la bătrâni.

Părinţii lui Andrzej întârziară îndelung pe peron, fluturându-şi batistele în urma trenului care pierea în depărtare, apoi urcară în brişcă şi plecară şi ei.

— Pietruś, şopti bătrâna după o tăcere mai lungă, ştergându-şi lacrimile.

— Ce e?

— Slavă Domnului, acum avem şi noi o noră.

— Avem, şi încă o cucoană pe cinste, pe legea mea! îşi

bägă degetele sub şapcă şi se scarpină cu o mulţumire adâncă, iar ochii îi luceau de bucurie.

— Aşa-i, cucoană sadea, împielițata asta de noră a noastră! Când mergea prin biserică, parcă era o regină, toate celelalte păreau nişte slujitoare pe lângă ea! Da' şi Jędruś, ce nu e boier, nu e şi el învăţat? se mângâie bătrâna.

— Pe legea mea, ce-o să mai slugăreşti la ea, o să te saturi de boieria ei...

— N-ai frică... O să şi slugăresc, dacă s-o purta bine cu mine.

— Ho, ho! o să-i sucească capul lui Jędrek!

— E o fată bună, Doamne sfinte, atât e de frumoasă, că n-am cutezat s-o sărut.

— E un împielițat Jędrek ăsta!... o să guste din miere cu lingura mare, pe legea mea!

— Mai bine ţi-ai vedea de treabă, abia-ţi mai târâi picioarele şi te gândeşti numai la prostii.

— Ce mai, seamănă cu mine... îngână satisfăcut pe deplin, îşi miji ochii, şfichiui caii cu biciul, pentru că el îi mâna, şi tot ţâţâia din buze, gândindu-se la frumuseţea Jankăi.

XVIII

După ce plecă trenul, Staś se întoarse în camera ocupată mai înainte de Orłowski, fiindcă acum ţinea locul impiegatului, şi-i scrise mamei o scrisoare:

„Mămică scumpă! Nu ţi-am scris cam demult, sunt atât de copleşit de treburi şi atât de obosit, încât am consultat un doctor care mi-a recomandat un repaos mai lung. Am şi cerut un concediu de douăzeci şi opt de zile. Te rog, mămică, să-i spui unchiului să mă sprijine acolo unde trebuie, bine? Tot timpul o să mi-l petrec cu dumneata. Când voi veni la Varşovia, va trebui să cumpăr o sumedenie de lucruri, fiindcă acum, fiind ajutor de impiegat, trebuie să-

mi organizez viaţa în chip corespunzător. Mămică, mai am un plan, cred că e momentul potrivit să-mi faci cunoştinţă cu domnişoara Cesia, despre care mi-ai scris nu demult. Acum am şi eu o funcţie care mă obligă să mă gândesc la căsătorie, nu-i aşa? Îţi trimit gulerele înapoi, pentru că sunt mai mici cu o jumătate de număr decât cele pe care le port de obicei. Mămică, Orłowska, fiica fostului impiegat, cel care a înnebunit, s-a căsătorit, astăzi au plecat în călătorie de nuntă în Italia! auzi, mamă: în Italia! Uite cine se duce în Italia, în vreme ce noi trebuie să trudim pentru câteva sute de ruble! Nici n-am salutat-o, numai pe jumătate să fie adevărat din tot ce se vorbeşte pe seama ei şi tot ar trebui să uit că am cunoscut-o vreodată! Se potrivesc de minune: un băiat de cârciumar şi o comediantă!

Mămică dragă, poate că te duci dumneata la familia Zaleski să-ţi dea maşina de răsucit ţigări, o pereche de manşete, doi butoni şi o rublă. I le-am împrumutat de mult, i-am şi scris de vreo trei ori să mi le înapoieze, dar nici nu mi-a răspuns. Îţi trimit coşuleţul, plăcinta cu marmeladă a fost grozavă, pe cea cu brânză n-am mâncat-o, pentru că mi-a fost frică să nu-mi facă rău în starea de surescitare în care mă aflu, am dat-o familiei Kubicz. Mămică, te sărut” ş.a.m.d.

Expedie scrisoarea şi coşuleţul, iar după ce ieşi de la serviciu, se schimbă şi se duse la Osiecka.

Aproape de macazuri se întâlni cu Świerkoski, care-l certa pe acar:

— Fir-ai al dracului! Eşti un hoţ, un netrebnic şi un necioplit!... Te dau afară, te bag în puşcărie! striga, bătea din picior şi dădea cu şapca de pământ cu atâta înverşunare, că Amis începuse să clănţăne din dinţi şi să scâncească încet.

— Domnu’ inginer, ştiu că sunt vinovat, da’ fii bun şi ascultă-mă să-ţi spui cum a fost şi pe urmă n-au decât să mă judece! îi explica acarul. Roch, ăla de la gară, a venit şi mi-a spus că domnişoara noastră pleacă astăzi în Italia. Nevastă-mea voia să-i mulţumească frumos pentru nişte vase pe care i le-a dat când ne-am mutat, aşa că mi-a zis:

Rafał, eu mă duc la tren să sărut mâna domnişoarei, că poate-mi mai dă câte ceva pentru copii, acum e şi ea mare cocoană, şi mă-ntorc numaidecât. I-am spus să se ducă, dacă vrea, că-i ţin eu locul câteva minute; m-am gândit că dumneata n-o să te superi, chiar dacă ai să afli.

— N-ai voie să pleci niciun minut de la serviciu fără aprobarea mea, n-ai voie, că-ţi fac raport, te dau afară, te trimit la munca de jos şi te gonesc în cele patru vânturi! N-ai voie! striga furios şi se repezea cu pumnii la acarul care înţepenise speriat cu mâna la şapcă.

— Domnule Świerkoski, hai, domnule, odată! îl chemă Staś, îl luă de braţ şi-l trase mai la o parte. De ce trebuie să te enervezi, e păcat de sănătatea dumitale, în definitiv e un fleac...

— Ăştia sunt otrava mea! A, ţărănoii, nemernicii, se joacă de-a duioşia... vine o târâtură... şi asta se duce să-i sărute mâinile, să-şi ia rămas bun... lovi-te-ar damblaua!

— Las-o baltă, domnule! Te mai aude careva, te pârăşte lui Grzesikiewicz şi dandanaua-i gata.

— Ce-mi pasă mie de acest nespălat, hoţ, şi înşelător care o să putrezească în lanţuri...

— E, n-ai decât să vorbeşti singur, eu nu vreau să te ascult. Staś îl lăsă în plata Domnului, coborî de pe linie şi dispăru în pădure.

Świerkoski fluieră la câine şi începu să-l bată cu cureaua. Staś auzi multă vreme urletele câinelui şi ţipetele lui Świerkoski, fuga lor prin pădure; îşi înfundă urechile cu vată şi grăbi pasul; nu-i plăceau asemenea violenţe, îl scoteau din sărite şi de obicei îi produceau tulburări digestive şi insomnie.

O văzu de departe pe Zosia care stătea pe verandă, şi începu să-i facă semne cu şapca şi să strige. Aceasta alergă în întâmpinarea lui şi, ascunşi după o tufă mare de liliac înflorit, se sărutară cu lăcomie.

— I-am scris mamei de concediu, nu bănuieşte nimic, i-am scris chiar că mă voi duce acasă să mă odihnesc... începu să râdă.

— Domnule Stach, nu e bine să-ţi păcăleşti mama, asta...

— Domnişoară Zosia, doar sunt bărbat! se îndreptă cu mândrie, dacă altfel nu se poate...

— Dar dacă află de la cineva şi vine?

— Ei, atunci... n-o să mă las cu una cu două, m-am săturat de jugul ăsta dulce, mi s-a urât! exclamă cu voce tare, chiar prea tare.

— Domnule Stach! începu răsucindu-şi pe deget o şuviţă de păr şi uitându-se la el pe sub sprâncene.

— Te ascult, domnişoară Zosia! răspunse cu glasul drăgăstos, înăbuşit.

— Totdeauna trebuie să te porţi ca un bărbat, totdeauna... totdeauna... nu trebuie să-ţi fie frică de mama dumitale, pe mine trebuie să mă iubeşti şi să mă asculţi, nu-i aşa, domnule Stach?

— Domnişoară Zosia, parcă dumneata nu vezi că mă port ca un bărbat? Te iubesc, m-am înscris în registrele primăriei de aici, am plătit să se facă strigările la biserică, am înaintat cerere pentru concediu, o să ne cunună, o să plecăm undeva, ei, şi te iubesc atât de mult, atât de mult, cum n-am mai iubit niciodată! ochii albaştri i se umplură de lacrimi.

Zosia se strânse la pieptul lui şi-i răsfiră părul ciufulit cu degetele, pentru că îşi ţinea şapca în mână, iar el începu să-i sărute faţa, ochii, gura, părul, mâinile, tot ce ajungea, şoptindu-i lăcrimos:

— Draga mea, Zośka, iubita mea, scumpa mea, sfântă, măicuţa...

— Copii, veniţi în casă! tună de pe verandă glasul Osieckăi şi ecoul se împrăştie prin pădure.

Se luară de mână şi se duseră.

Osiecka se îngrăşase îngrozitor în ultimul timp, părul îi mai albise şi faţa-i era mai roşie. Privi ameninţătoare la Stasio, iar când acesta se apropie şi-i sărută mâna, îl ciupi de obraz.

— Ai răbdare, flăcăule. Abia după cununie puteţi să vă duceţi în pădure, dragii mei. Un zburdalnic ca dumneata trebuie să stea departe de logodnică... dacă spun că departe, apoi să fie departe! strigă, roşind brusc.

— Nu vă contrazicem, începu Staś să se dezvinovăţească.

— Eşti un prostuţ, dragul meu. Franka, condu-o la masă pe Tola! ţipă.

— Totul e pregătit, doamnă. Concediul meu începe de vineri, cel mai târziu, sâmbătă putem să ne cunună şi plecăm imediat pentru câteva săptămâni.

— Bine... de mama dumitale mă ocup eu, o s-o asigur că totul se va sfârşi cu bine, ei, dacă spun că se va sfârşi cu bine, apoi...

— Vă mulţumesc, doamnă.

Intrară în casă.

XIX

Familia Grzesikiewicz se întoarse din Italia la sfârşitul lunii iulie.

Nu-i aştepta nimeni la gară, deoarece nu anunţaseră pe nimeni când vin. Coborâră pe peronul pustiu şi tăcut, pe care se plimba cu gravitate Staś în mănuşi albe şi cu şapca roşie pe cap; ţinea şi acum locul impiegatului. Soarele dogorea cu putere, revărsându-şi potopul de raze strălucitoare peste peronul îngălbenit, şi zidurile roşii; peretele pădurilor, şinele lungi pluteau parcă în aerul unduitor din cauza căldurii.

Liniştea zilei arzătoare de vară îi învălui cu totul.

Janka se uita împrejur uimită întrucâtva.

— Ce linişte!... parcă e altfel!...

— Fireşte, aici suntem la Bukowiec, nu în Italia! La Bukowiec!... repetă Andrzej cu glasul înăbuşit, privind spre pădure şi trăgând în piept cu lăcomie aerul înţesat de căldură şi aromele răşinoase. Sufletul i se înfiora de mulţumire şi scăpa mereu pachetele şi cutiile de tot felul care-i cădeau din mâinile tremurătoare: le adună de câteva ori, până când Staś, care dispăruse după plecarea trenului,

prefăcându-se că nu-i recunoaşte, se ivi din nou, apropiindu-se în grabă, dar se întoarse la jumătatea drumului, aducându-şi aminte că uitase şapca roşie şi mănuşile. Reveni după o clipă roşu la faţă, mai roşu ca înainte, şi marţial.

— Cum vedeţi, mie îmi revine onoarea de a vă ieşi în întâmpinare după o călătorie atât de lungă, spuse salutându-i cu gravitate, dar îl întrerupse Roch care-i îmbrăţişă genunchii Jankăi şi rosti mişcat până la lacrimi;

— Domnişoara, e... păi domnişoara e, cocoana noastă dragă!... că boierii ăi bătrâni de la Krosnowa, de, au trecut chiar ieri pe la Bukowiec... da, păi, bine zic, ieri... sau să...

— Roch, ia lucrurile şi pleacă! îl goni Staś mândru. Ei, cum a fost călătoria, sunteţi sănătoşi?

— Mulţumim! mulţumim!... dumneata ce mai faci, domnule Stanisław, mama e sănătoasă?

— Mulţumesc, şi mama e sănătoasă, şi soţia...

— Dumneata te-ai căsătorit?

— Da, stimată doamnă!... La o lună după plecarea dumneavoastră, m-am cununat cu domnişoara Zosia Osiecka!... O, iat-o, doamnă, vă salută de la fereastră! îi spuse destul de serios.

— Bună ziua! strigă Zosia de la ferestrele la care mai demult apărea Zaleska şi după o clipă, coborî şi se aruncă de gâtul Jankăi, sărutând-o cu sentimentul unei prietene vechi.

— E, acum cred că mi s-ar cuveni şi mie aşa ceva! glumi Andrzej.

— Ce bine arătaţi amândoi!... Şi eu aş fi vrut să plec cu Stasio, cu soţul meu, în străinătate după nuntă, dar... dar... Italia e frumoasă?

— Foarte frumoasă.

— La Roma aţi fost, am văzut scrisorile...

— Am fost, într-adevăr. A venit vreo trăsură? îl întrebă Janka pe Andrzej, pentru că începea să-şi piardă răbdarea.

— A venit un ţăran cu căruţa, pregăteşte locurile pe care să stăm, plecăm numaidecât.

— Dar pe Sfântul Părinte l-aţi văzut?

— L-am văzut, dar iartă-mă, doamnă, că nu pot să-ţi

povestesc acum, suntem obosiţi de drum şi ne grăbim să ajungem acasă.

— Înţelegem... dac-am şti că vă găsim acasă, am veni înadins să...

— Vom fi întotdeauna, vă rugăm să veniţi!

— Roch, să vii mâine pe la Krosnowa, am să-ţi dau un mic dar pe care ţi l-am adus de la Roma, spuse Janka, urcând într-o căruţă, la care erau înhămaţi doi căluţi prăpădiţi.

— Di la Roma!... e... di la Roma, pentru mine!... murmură Roch, făcând temenele în urma căruţei care se depărta.

— Mână mai repede! îi spuse Andrzej ţăranului, deoarece caii mergeau alene cu capetele în pământ.

— Păi pe căldura asta!... ştiu că pripeşte soarele, nu să joacă!... dii! căluţilor, dii! plesni din bici şi zmuci hăţurile; caii porniră în goană, hâltâcăind căruţa peste pietrele şi rădăcinile din pădure, dar după o clipă îşi încetiniră iarăşi mersul, târându-se somnoroşi pe drumeagul îngust printre copacii care aproape că îl acopereau, lăsând să răzbată printre ramuri doar pete orbitoare de lumină, ce se aşezau pe drum, pe muşchi, pe trunchiuri, făcând ape-ape în arabescuri fantastice.

— Iată o pădure adevărată! şopti Andrzej cu mândrie.

— Chiar aşa! încuviinţă Janka încet şi privirile puţin înceţoşate îi rătăciră peste stejarii uriaşi, peste pinii care se înălţau ca nişte coloane de aramă în şiruri nesfârşite şi păreau că reazimă bolta cerului, peste luminişurile verzi şi liniştite, peste mlaştinile acoperite de verdeaţă, pline de larma păsărilor, de piuit, plescăituri şi bâzâit; peste vârfurile stâncoase care se iţeau printre copaci, acoperite de plasa verde a rugilor de mure. Pădurea încremenise în dogoarea de iulie, mirosind a răşină, iarbă şi tanin. Păsările ciripeau arar şi cu glasuri somnoroase prin desişuri, doar coţofenele se cercoveau ici şi colo prin copaci, prigoarea zbura tăcută pe sub ramuri, ca un fulger colorat, iar frunzişul fremăta o clipă şi iarăşi se lăsa o linişte adâncă, adormitoare.

— Da, asta-i adevărata pădure! se gândi, dar în locul ei

vedea palmierii zvelţi, în priviri i se răsfrângeau azurul golfului napolitan, verdeaţa, soarele şi aerul de acolo şi i se părea că pădurea asta, atât de dragă cândva, este sălbatică şi neagră, împrăştie frig şi mohoreală, că începe s-o cuprindă tristeţea vieţii, pe care n-o simţise în Italia.

Se înfiora toată, deoarece din văzduh începeau să se apropie toate amintirile vieţii trăite aici, începeau să crească în ea spectrele trecutului şi să-i acopere sufletul de umbre.

Se trezea, de parcă viaţa dinainte o readucea pe vechiul făgaş.

— E cam întuneric! şopti, cutremurându-se.

— Ce vorbeşti, nu vezi că te orbeşte soarele?

— Da, dar nu-i ca la Neapole sau ca la Palermo!

— Eu nu văd nicio deosebire, dealtfel, îţi mărturisesc că abia acum sunt fericit şi mă simt la mine acasă; în cele din urmă, Italia m-a plictisit. E o stafie, nu o ţară vie...

— Hai să nu mai vorbim, da?

— Bine, ştiu doar că ţie ţi-a plăcut foarte mult Italia; te entuziasmai lângă fiecare piatră mucegăită, gata, nu mai zic nimic. Descreţeşte-ţi fruntea şi uită-te la mine.

Janka îi îndeplini rugămintea; nu-şi putu ascunde părerea de rău şi amărăciunea.

— Ar trebui să-mi ierţi observaţiile mele necioplite, fie şi pentru sinceritatea lor.

— Vezi şi tu că nu mă supăr.

— Mulţumesc, gândeşte-te că mergem la noi acasă; nu te bucuri?

— Ba mă bucur chiar foarte mult, fiindcă sunt obosită.

— Am visat să ajung şi clipa asta, pentru că acum o să fim numai noi doi, n-o să ne mai stingherească oamenii, nici locurile străine, nici viaţa de hotel, pe care nu pot s-o sufăr, n-o să ne mai despartă capodoperele şi certurile din cauza lor; da, nu pot să sufăr ţara asta de hoteluri, viaţa asta în văzul tuturor, defalcată pe etape, marcate de *Cooks limited,* unde totul are preţ stabilit dinainte, unde totul este catalogat şi descris, indicat cu cifre de Baedeker, unde omul nu se poate simţi niciodată el însuşi pe deplin. E o

lume străină, mie astea mi-au lipsit, pădurea şi pământul ăsta!... eu sunt de aici şi din ce vezi împrejur!... însemnă un cerc larg cu mâna şi cuprinse cu privirea înduioşată întinderea câmpurilor în care intrară după ce ieşiră din pădure.

— Am ajuns la Krosnowa? îngână Jania cu glasul plin de teamă.

— Da, uite casa noastră, se bucura Andrzej.

— Casa noastră!... repetă ca un ecou. Krosnowa! şi privi cu o teamă nelămurită spre parc şi aleea lungă de tei. Nu mai simţea dogoarea care se revărsa asupra lor acum când nu-i mai adăpostea frunzişul pădurii; i se părea că e frig şi întuneric. Un sentiment de înstrăinare îi pătrundea fiinţa de răceală.

— Casa noastră! repetă şi nelinişştea îi crescu, avea impresia că pădurile care înconjurau câmpurile cu o ramă uriaşă, verde, o despărţeau de lume, înghesuind-o în această vale strâmtă, unde avea să trăiască de acum încolo; de parcă aceste întinderi, acoperite de aurul grâielor brodate cu maci roşii şi măzăriche alburie, care unduiau ca marea şi răsunau de muzica prepeliţelor şi a cosaşilor, o cuprindeau atât de puternic în îmbrăţişarea lor, încât se simţea străbătută de temeri nelămurite şi durere.

Andrzej privea la ea, dar nu ştia să citească în această faţă palidă şi frumoasă. El se bucura că se întoarce, pentru că era sigur că abia cum, când nimic n-avea să-l mai gonească din sufletul ei, avea să cunoască fericirea; acum putea să preţuiască şi ea iubirea lui. Din vreme în vreme, îl rodea părerea de rău pentru indiferenţa ei marmoreană, pentru răceala pe care n-o putea străpunge, pentru această superioritate care-l intimida şi-i închidea gura de atâtea ori când era gata să izbucnească, şi atunci o privea mai aspru, cu reproş, clar totul nu dura decât o clipă, deoarece îl înconjurau pământul şi grâiele lui.

— Cară grâul la stoguri! spuse, ridicându-se în picioare în căruţă. Vremea e grozavă, uscată! şi urmări din ochi secerătoarele care uruiau nu departe de drum – roţile scrâşneau şi dinţii ascuţiţi aruncau întruna fulgere oţelii

peste lanurile aurii. Cârstele de snopi se înălţau în diferite direcţii ca nişte piramide, iar fustele roşii ale femeilor, care mişunau pe câmp, păreau nişte maci uriaşi. Aerul tremura uşor şi perii scunzi de lângă drum foşneau somnoros din frunzele prăfuite.

— Walek, vino încoace! îl chemă Andrzej pe ţăranul care mergea călare pe lângă secerătoarea cea mai apropiată.

— Mă duc să dau o raită, vin repede!

Janka încuviinţă din cap şi se uită la Walek care sărea cu calul peste brazde şi se legăna în şa ca într-un balansor, înălţându-se şi recăzând în tarlaua de grâu.

Plecă singură la conac. Nu ieşi nimeni în întâmpinarea ei, uşile erau închise, ferestrele astupate, iar în curte, afară de găini şi de un câine orb care dormea la umbra coloanelor de la intrare, nici ţipenie.

Abia la vreun sfert de oră după ce ţăranul strigă să vină careva, apăru Bartek gâfâind, numai în cămaşă şi izmene de tort; se scurgea apa de pe el şi se ştergea de zor cu lăibăraşul.

— Am fost să mă scald, că nu mai puteam de căldură, se dezvinovăţi, da’ n-am stat decât cât să spui o rugăciune... n-aş fi stat nici atâta, da’...

— Bine, bine, deschide uşa!

— Păi cum, dacă cheile sunt la Janowa, mă duc acu’ să le iau; n-aş fi stat nici atâta, da’ Jędrek al lu’ Rafał, rândaşul, de, mi-a loat îmbrăcămintea şi mi-a dus-o în pădurice; l-am prins şi i-am tăbăcit pielea bine de tot, apoi am auzit că strigă cineva...

— Hai, du-te şi caut-o pe Janowa.

— Sunt aici, domnişoară, aici! strigă aceasta de departe, alergând cu braţele desfăcute ca o cloşcă la pui aflaţi în primejdie; îi căzu la picioare şi-i spuse bucuroasă; – O, Doamne sfinte, domnişoară scumpă şi bună, păi te-am aşteptat ziua şi noaptea, eu şi cu cocoana bătârnă neam dus până la pod, am zis şi noi că poate vii. Doamne sfinte, ce frumoasă eşti, domnişoară, parcă eşti o icoană, şi te-ai rumenit la faţă, să mă ierţi, ca o păinică. Sporovăia deschizând uşa, ajutând-o să care geamantanele şi-i cădea

meru la picioare şi-i săruta mâinile; nu mai ştia ce să facă de bucurie.

— E înăbuşeală aici, Bartek, deschide ferestrele!

— O, domnişoara mea scumpă şi dragă!

— Coana mare e acasă?

— Stăpâna e în sat la Jadamka, naşte de az'-dimineaţă e şi doctoru' acolo...

— Ia te uită la el, prostovanu', trăncăneşte vrute şi nevrute, du-te la bucătărie şi aprinde focu'! îl certă Janowa şi-l dădu afară. Toţ' sunt pe câmp, la secerat, iar cocoana bătârnă s-a dus în sat la o fomie bolnavă. Eu am fost în grădină dupe castraveţi, şi de-aia nu m-ai găsât acasă, domnişoară.

— Fata ce-ţi face, a venit la Zielonka?

— A venit... a venit... se întrerupse, colţurile gurii i se lăsară în jos şi faţa ei bătrână, umflată, cu buzele vinete, semăna cu botul unei vaci care mugeşte după viţel. Janka nu mai aşteptă să vadă ce spune şi se duse să vadă casa. O învălui liniştea tristă a încăperilor pe jumătate moarte, nelocuite. Penumbra pe care o împrăştiau storurile trase, tapiţeria întunecată şi portierele, mobilele cu forme greoaie, camerele mari, totul emana o impresie de mucegai şi mohoreală.

Umblă multă vreme, uitându-se peste tot, dar nu apăru nimeni, doar dinspre clădirea din spate se auzea cârâitul găinilor prinse şi tăiate, iar dinspre curţi şi acareturi – lătrăturile şi urletul câinilor în lanţuri; la răstimpuri, dinspre câmpuri ajungea până la ea trăncănitul carelor, iar ecoul cântecelor răsuna trist în locuinţa pustie.

— Ce-o să fac eu aici? se întrebă cu glas tare, plimbându-se prin încăperile fastuoase. Nu ştia să-şi răspundă şi nici nu voia; trecu prin sufrageria cu parchet de stejar şi bufete minunate şi prin verandă coborî în grădină pe malul iazului lunguieţ şi arcuit, înconjurat de alei de carpeni tunşi, atât de rămuroşi, de împletiţi unii cu alţii şi acoperiţi de hameiul sălbatic, încât alcătuiau un tunel rece pe care, neîngrijit poate de veacuri, îl năpădiseră buruienile. În nişele de verdeaţă, mărginite de copaci seculari, se aflau

postamentele goale, fiindcă statuile zeităţilor mitologice se prăbuşiseră şi abia se mai vedeau prin iarbă, înnegrite, acoperite de muşchi, mâncate de ploi şi de vânt. Sturzii ţârluiau prin desişuri, botroşii, sticleţii, grangurii şi piţigoii alcătuiau un cor gălăgios, răspândit prin tot parcul, iar pe iaz, agăţate pe frunzele mari de nufăr, broaştele orăcăiau prelung şi somnoros, privind cu ochii bulbucaţi la soare şi la miliardele de musculiţe ce zburau la suprafaţa apei ca un nor prin care, asemenea unor puncte verzi-aurii, luceau libelulele zvelte. Rândunelele zburau ciripind pe deasupra apei, trasând prin aer linii fantastice. La răstimpuri, se aşternea o linişte atât de adâncă, încât se auzea bâzâitul ţânţarilor; trestiile, obligeana şi papura, care creşteau pe mal, fâşâiau lovindu-se una de alta ori de câte ori adia vântul dinspre copaci sau oglinda apei se încreţea stârnită de pieptul rândunelelor. Tăriile gri-albăstrui acopereau totul ca o boltă uriaşă pe care soarele aluneca spre apus, întinzând peste apă o patină aurie, transparentă.

Janka se uita prin parc fără emoţie, aproape rece; mergea încet, dar plictiseala şi apatia puneau treptat stăpânire pe ea; încercă de câteva ori să se aşeze pe băncile de piatră, verzi de muşchi, sau pe iarba de pe malul apei, dar nu stătu prea mult, se ridică şi porni iarăşi, privind în jur cu indiferenţă. Ocoli astfel aproape jumătate din parc şi pe podul ruinat, împodobit odinioară cu statui care priveau acum de pe fundul iazului, trecu în cealaltă jumătate.

— Sunt acasă! se gândi mergând pe malul apei cu ochii aţintiţi la faţada conacului care se înălţa ca într-o ramă verde printre teii şi fagii groşi.

— Sunt acasă! întoarse puţin capul, deoarece soarele bătea în ferestre, aprinzând în ele câteva zeci de focuri orbitoare.

Repetă de câteva ori aceste cuvinte care nu stârneau niciun ecou în sufletul ei. Nu ştia ce are, dar simţea că nu se bucură şi nu este mulţumită că se află acasă.

Iar când reveni şi începu să despacheteze valizele cu ajutorul Janowei, fu nevoită să-şi spună de câteva ori că e la ea

acasă, fiindcă avea mereu impresia că trebuie să plece imediat de aici, că venise doar în vizită.

Când se lăsă înserarea, veniră mai întâi Grzesikiewiczowa, apoi bătrânul Grzesikiewicz, Andrzej şi Józia cu copiii.

Îi urară cu toţii bun venit din toată inima.

Józia era radioasă, tremura de bucurie, încât era nevoită să-şi pună mereu ochelarii.

— Ralf! Tola! spuneţi-i bună ziua mătuşicăi! strigă la copii în franceză şi se uită la ei cum o salutau, ţepeni, ca nişte manechine sau ca nişte căţeluşi dresaţi.

— Józia, vorbeşte omeneşte! o dojeni bătrânul care, intimidat întrucâtva de purtarea mândră şi rece a Jankăi, stătea încremenit, neştiind ce să facă. Mărită cucoană! începu, dar Józia îl certă din ochi şi tăcu. E, dragă Józia, sunt şi eu părinte, aşa că trebuie să-i spun şi eu ceva norei mele, nu-i aşa doamnă? o întreba pe Janka, luându-şi inima în dinţi.

— Bine, tată, dar eşti la dumneata acasă, aşa că poţi să faci tot ce-ţi place.

— Vezi, Józka! Mamă, n-o mai lăsa pe nora noastră să-şi murdărească mânuţele! spuse, văzând că Janka se pregătea să toarne ceaiul.

— Păi cum, n-o s-o las să facă nimic. Stai la masă, fala mea, te servesc eu sau Józia.

Józia se cam strâmbă, dar Andrzej se uita cu bucurie la soţia şi la mama lui.

Se aduse cina şi începură istorisirile dezlânate din prima zi după întoarcerea dintr-o călătorie. Bătrâna nu prea asculta, pentru că îl urmărea neliniştită pe Bartek care aducea platourile; îmbrăcat într-o livrea prea strâmtă, umbla ţeapăn, şi prostit, toate îi alunecau din mână.

— Vezi să n-o scapi, cum o ţii?... Nepricopsitule, vezi să nu verşi pe... îl ţinea din scurt bătrâna.

— Spune, Jędruś, spune!... mă bucur atât de mult că aţi venit, slut atât de vesel, încât am să beau. Mamă, adu rachiu! ceru bătrânul radios şi se mută lângă fecior; bea şi, mulţumit în adâncul sufletului, asculta mândru şi înfuleca

de zor, ca un lup, clefăind; bucuros nevoie mare, arunca oasele sub masă, lui Łapa, un câine bătrân, care le ducea la fereastră şi le rodea acolo.

— Papa, e păcat de duşumea, ce rost are să arunci oasele pe jos, aici nu eşti la cârciumă.

— Papa! papa! Józia! Józia! o zgândări bătrânul. N-ai decât să trăncăneşti singură, că eu tot nu te ascult, astăzi sunt vesel, pe legea mea! Mamă, adu rachiu.

Józia îşi puse ochelarii şi-i şopti Jankăi franţuzeşte:

— O să ai de furcă până o să-l dezveli pe tata de năravurile lui necioplite.

Janka îşi înclină capul; tot timpul cât dură masa nu spuse aproape nimic, răspunzând doar atunci când era întrebată, deoarece toţi oamenii aceştia făceau o impresie ciudată asupra ei. Józia era cu ochii pe ea, bătrâna îl supraveghea şi-l boscorodea pe Bartek, bătrânul Grzesikiewicz bea, se întorcea şi scuipa la spate, vorbea tare, râdea şi glumea cam din topor; copiii şedeau unul lângă altul, ţepeni şi serioşi, iar Bartek, când nu era ocupat, încremenea întins ca o strună lângă uşă, ştergându-şi speriat faţa transpirată cu mâneca şi oftând. Andrzej povestea, dar parcă fără chef, şi îşi pierdea răbdarea, fiindcă bătrânul îl îmbrăţişa mereu sau îl bătea cu palma pe spate şi exclama cu mândrie:

— Ce fecior reuşit am, nu-i aşa, doamnă?...

Drept răspuns, Janka zâmbea palid şi aştepta să se termine masa mai repede, pentru că se simţea obosită şi înstrăinată printre ei; se întorcea spre copii, dar aceştia îi zâmbeau şters, ca nişte automate, încât bătrâna le arunca priviri supărate şi şoptea:

— Doamne, apără-mă, parcă ar fi de lemn!

— Sunt acasă la mine, cu familia mea! repeta şi privirile îi alunecau peste lambriurile sculptate de stejar, în carouri mărginite de dungi arămii, care acopereau pereţii, peste bufetele uriaşe, aşezate de-a lungul unui perete întreg, peste capelele de elani cu coarne rămuroase, fixate în carourile de lemn, apoi peste feţele mesenilor, feţe simple şi aspre de ţărani, care păreau atât de ciudate pe fundalul luxului aristocratic, încât se întreba uneori, uitând rostul

lucrurilor, de unde apăruseră aici? de ce? şi-i venea să se ridice şi să plece, simţindu-se jignită că stau alături cu ea.

— Vezi să nu ne uiţi, doamnă! îi spuse Józia şi-i povesti despre toată lumea din împrejurimi.

Janka reveni la realitate, ascultând-o şi în curând îşi recăpăta calmul, deoarece aduse tot felul de mărunţişuri cumpărate în Italia, şi începu să le împartă. Deodată, pe uşa de la verandă, îşi făcu apariţia Witowski.

— Doamne sfinte! exclamă bătrâna.

Noul sosit nu-i răspunse, o salută mai întâi pe Janka, apoi pe ceilalţi. Andrzej se sculă de la masă şi vru să-l sărute, dar Ştefan se mulţumi să-i strângă mâna şi se aşeză alături de copii.

— Bartek, adu-mi un ceai tare. Am aflat că aţi venit şi m-am grăbit să vă văd. Jędruś arată grozav, dar dumneata, doamnă, eşti altfel, o, te-ai schimbat mult!... o privi intens în albul ochilor, încât Janka se înfioră.

— Ei, Italia, ce să-i faci! Minunăţii, numai minunăţii! ironia îi tremura în glas.

— Într-adevăr, e o ţară minunată, am găsit acolo mai mult decât credeam că am să găsesc, răspunse Janka.

— Sau poate că ai dorit atât de mult să vezi minuni, încât le-ai şi văzut! Începu să-şi bea ceaiul, dar după o clipă adăugă: Jadzia vă trimite salutări şi aşteaptă s-o vizitaţi.

— Să sfârşim cu seceratul şi venim imediat.

— E bună şi o promisiune.

— Sora dumitale e sănătoasă?

— Da, e aproape bine, astăzi a ieşit pentru prima dată la plimbare.

— A fost bolnavă?

— Mda, puţin. S-au speriat caii, trăsura s-a răsturnat şi Jadzia s-a lovit.

— Au fost probabil, tot diavolii cu care ne-ai plimbat atunci.

— Tot ei. Îţi mai aduci aminte, doamnă, de plimbarea aceea cu sania?

— Da, şi cred că n-o s-o uit niciodată! îi răspunse destul de repede.

— Armăsarii ăia sunt ca nişte balauri, pe legea mea! se amestecă bătrânul.

— Nu sunt balauri, numai că Jasinowski n-a ştiut să-i stăpânească şi i-a lăsat să-şi facă de cap. Jędruś, îţi mai aduci aminte cum goneau atunci? readuse înadins vorba despre plimbarea cu sania, uitându-se la Janka,

— Ba bine că nu, şi astăzi mă trec fiorii şi mă mir că n-am murit, soţia mea a leşinat.

— A leşinat doamna?... când?... întrebă ca şi când nu ştia nimic.

— După ce am coborât la gară.

— Ia te uită, n-am ştiut!...

— Ce n-ai ştiut? se interesă Janka.

— Că dumneata trăieşti atât de puternic asemenea emoţii.

— Întotdeauna femeia e mai slabă ca bărbatul, interveni bătrâna sentenţios.

— Mărturisesc că n-am mers niciodată cu sania atât de repede.

— O să mai organizăm asemenea escapade, ca să te obişnuieşti şi să nu mai leşini.

— Nu, cel puţin nu cu caii dumitale! spuse apăsat, contrariată de ironia din glasul lui Witowski.

— O să pregătim sania noastră, înhămăm şargii şi-o să ne plimbăm de mai mare dragul, pe legea mea!... Hai, mamă, mai adu rachiu să beau cu domnul Witowski.

Văzând însă că bătrânul era ameţit de-a binelea, Grzesikiewiczowa se ridică de la masă, îl luă de braţ şi vru să-l ducă la culcare.

— Dă-mi pace, când îţi spun să aduci rachiu, apoi adu. Domnul Witowski şi eu suntem boieri amândoi. Adu rachiu, să bea doi boieri, pe legea mea, sunt atât de vesel astăzi, că... nu mai apucă să sfârşească, fiindcă Andrzej îl luă cu braţul pe după umeri şi-l duse afară. Józia începu şi ea să se pregătească de plecare.

— Duceţi-vă să vă culcaţi, mie o să-mi aducă Bartek încă un ceai, după ce-l beau, plec şi eu. Să nu te miri, doamnă, nu e prima dată... îi explică Jankăi.

Andrzej şi Janka rămaseră însă şi mai stătură vreo oră pe verandă, ascultând şi privind la noaptea minunată de iulie, atât de caldă, toropitoare şi plină de aromele teilor şi ale heliotropului înflorit prin ronduri, încât Janka adormi curând în balansoarul ei, iar Andrzej era din ce în ce mai somnoros.

Witowski şedea pe balustradă, sorbindu-şi ceaiul, aprindea ţigară de la ţigară şi privea la cerul adânc, albastru închis, spuzit de stele şi cufundat în liniştea necuprinsă; din când în când, se uita la Jania a cărei faţă aplecată într-o parte se desluşea cu greu în beznă, la iazul acoperit de ceţuri alburii, la parcul întunecat ce fremăta surd, ca prin vis, la noaptea calmă care adâncea totul în somn şi tăcere; în cele din urmă, coborî de pe verandă şi plecă fără o vorbă.

XX

La Krosnowa, viaţa se scurgea domol, în trudă şi sudoare, mai ales acum în timpul secerişului.

Andrzej umbla călare din zori şi până în noapte pe câmp, iar bătrânul îşi petrecea tot timpul la pădure. Casa era pustie, fiindcă până şi bătrâna Grzesikiewiczowa, când începea să pripească soarele, pleca pe câmp, cum avea obiceiul, şi sta cât. e ziulica de mare la umbra cârstelor sau a grâului nesecerat şi supraveghea lucrul sau rătăcea prin gospodărie şi bodogănea întruna, încât glasul ei mânios se auzea când ici, când colo.

Numai Janka nu lua parte la vânzoleala tuturor.

Primele zile le petrecu aproape singură. Pe soţul ei nu-l vedea decât o dată pe zi, câteodată nici măcar atât, când spunea să-i aducă mâncarea pe câmp, iar seara sta mai tot timpul cu vechilii sau, dacă venea la cină, în sufragerie, era atât de trudit, încât nu mai apuca să-şi bea ceaiul şi adormea pe scaun.

Îi cerea iertare, într-adevăr, o întreba dacă nu se plicti-

seşte, uneori o lua pe câmp şi, liniştit de privirea şi faţa ei totdeauna închisă, intimidat de răceala indiferentă pe care o răspândea în jurul ei, şi de superioritatea aristocratică, mândră, cu care privea la toate, o lăsa singură, cu toate că suferea foarte mult din această cauză. Trudea din greu, ca să nu mai simtă durerea şi să stingă clocotul de mânie, care-i umfla pieptul în prezenţa ei.

— Încă nu s-a obişnuit cu noi, se simte încă străină, ai şi dumneata grijă de ea, îi explica mamei sale.

— N-ai frică, Jędruś, mă îngrijesc eu de toate, să nu-i lipsească nimic.

— Stai şi dumneata şi vorbeşte mai mult cu ea, e mereu singură şi poate că se plictiseşte.

— Păi sigur, aş vorbi eu, dar vezi că nu îndrăznesc. Câteodată vin de la câmp expre, ca să vorbesc cu ea, că şi mie mi se face dor de ea, dar mi-e frică să deschid gura. Ea e o cucoană adevărată, cu atâta carte, ce pot să-i spun eu? De plictisit, sigur că se plictiseşte, fiindcă citeşte mereu în cărţile cele mari sau cântă la pian. Am noră cucoană şi învăţată, adăugă bătrâna cu mândrie, deşi suferea şi ea, că nu se putea apropia de Janka, pentru că tocmai învăţătura şi boieria acesteia o îndepărtau, închizând-o într-un cerc blestemat. Le era străină tuturor, cu totul străină. Venea din altă lume, o admirau, o iubeau în felul lor, dar n-o înţelegeau. În sufletul bătrânilor se furişau treptat neîncrederea şi antipatia, stârnite şi de schimbările pe care le introdusese Andrzej la Krosnowa odată cu venirea ei.

Până atunci, cu toată averea uriaşă, trăiseră ca nişte ţărani înstăriţi, poate chiar ceva mai bine; locuiau în clădirea din spatele palatului, mâncau ce le gătea Magda, umblau cu trăsura, se îmbrăcau cum o fi şi se zgârceau la toate, pentru că n-aveau nevoie de nimic. Andrzej însă se încăpăţâna să înceapă altă viaţă; nu pentru el, fiindcă lui îi era destul de indiferent, dar pentru Janka, angajase un bucătar, umpluse pivniţele cu tot ce trebuie, pe Bartek îl îmbrăcase în livrea, cumpărase trăsuri şi câteva perechi de cai se aflau totdeauna în grajd, lucru care-l scotea din pepeni pe bătrân.

— Trântorii ăştia o să mănânce atâta ovăz, cât jumătate din caii de muncă, şi nici nu fac nimic, pe legea mea! se plânse pe furiş soţiei, fiindcă lui Andrzej nu îndrăznea să-i spună nimic.

— Păi cum, nu sunt de niciun folos, numai bani cheltuiţi degeaba, şi mai e şi afurisitul ăsta de bucătar care cere atâta unt, ouă şi smântână într-o săptămână, cât nu mâncam noi înainte nici într-o lună... ce să mai zic, pierdem o groază de bani.

— O să pape Krosnowa cât ai zice peşte! adăugă Józia de la ea, şi ăsta e numai începutul, să vezi, tată, ce-o să fie mai târziu...

— Eşti o proastă, nu-ţi băga nasul, unde nu-ţi fierbe oala! o întrerupse bătrânul cu brutalitate.

— Nora noastră, însă, este frumoasă ca o păpuşă!

— Józia, tu să n-o vorbeşti de rău, auzi, că pe legea mea! izbi cu pumnul în masă, îşi luă şapca şi ieşi în curte.

— Păpuşă, cucoană mare, nici vorbă! Ptiu! ducă-se dracului asemenea hamuri boiereşti pe o gloabă! murmură bătrânul supărat, părându-i rău de banii cheltuiţi şi de faptul că nora îl ţinea la distanţă, încât nu îndrăznea să înjure şi să bea de faţă cu ea, iar la prânz şi la cină trebuia să vină la palat spălat şi îmbrăcat cuviincios, pentru că aşa voia Andrzej.

— O să fiu atât de elegant, încât o să-mi cumpăr haine în fiecare lună, o să angajez un frizer şi, pe legea mea! o să-mi iau şi frac, şi cilindru!... îi spunea adesea lui Andrzej.

— Da, tată, şi nu-ţi dă mâna?

— Cum de nu, îmi dă mâna şi pentru mai multe, ce-i pe lângă noi un boier ca Łomiszewski care umblă cu patru cai la trăsură? Aş putea să-l bag vechil la o moşie de-a mea; sau Zieliński! ce mare scofală, pe legea mea! aş putea să-l cumpăr cu măruntaie cu tot şi tot mi-ar mai rămâne ceva, nu-i aşa, fiule?

— Ar rămâne mult de tot, pentru că afară de datorii, pretenţii şi sânge albastru nu mai are nimic. Tocmai de aceea trebuie să trăim şi noi ca oamenii.

— Păi până acum cum am trăit, ai?

— Ca nişte ţărani. Tată, dumneata nu înţelegi că tocmai pentru că suntem bogaţi, trebuie să cheltuim mai mult. Până acum am făcut bani acum trebuie să trăim.

— N-ai decât să trăieşti cum vrei, Jędruś, dac-ai dat în boala boieriei, dar eu nu vreau să fiu doctorul tău şi să-ţi plătesc medicamentele. Foamea te-ndeamnă la treabă, iar mâncarea la lenevie, fiul meu, pe legea mea! boier Jędruś, ho! ho! Andrzej trânti uşa şi-l lăsă singur.

— Boieri afurisiţi! Coana noră nu poate să se uite la cojocul meu, cizmele mele îi miros urât şi dă cu parfum după ce plec eu, lua-te!... şuieră furios şi dădu un picior ghetrelor în care trebuia să se încalţe, de zburară în cealaltă parte a încăperii. Bău votcă să se liniştească, se îmbrăcă şi se duse la palat.

Aproape aceleaşi scene aveau loc şi cu bătrâna Grzesikiewicz care nu voia să renunţe în ruptul capului la rochiile ei bej, la marame şi la vechile deprinderi ţărăneşti.

Andrzej însă nu ceda nici el, deoarece vedea adesea privirile pe care soţia lui le arunca părinţilor şi intuia că aceştia o dezgustau cu simplitatea şi îmbrăcămintea lor, prin urmare, i se părea că dacă îşi vor schimba hainele, se vor apropia mai mult de ea.

Dar nu ajuta la nimic, nu se apropiau unii de alţii. Janka trăia pe lângă ei, nu cu ei. De aceea rămânea zile întregi aproape singură.

Câteodată pleca pe câmp cu bătrânul, se ducea cu bătrâna pe la coteţe şi grajduri, o vizita pe Józia, încerca să se intereseze de viaţa celor din jur, să se preocupe de treburile casei şi ale gospodăriei; dar totul se sfârşea repede şi iarăşi simţea că nu-i pasă de nimic. În zadar îşi tot spunea că e la ea acasă, că n-o să mai plece niciodată de aici, aşa că trebuie să accepte şi să trăiască şi ea viaţa celor din jur; nu, nu era în stare şi trăia într-o aşteptare continuă. Nu ştia nici ea ce anume aştepta. Simţea doar că nu putea rămâne aici, că nu va rezista printre aceşti oameni simpli, care o izolau de restul lumii, păzind-o parcă să nu fugă de la Krosnowa nici măcar cu gândul; aşadar se închidea tot mai mult în ea şi petrecea ore întregi cântând

la pian ori plimbându-se singură prin parc; scria scrisori lungi Helenei şi doctorului care-i trimitea adesea veşti despre tatăl ei, încremenea cu cartea în mână, privind în depărtare fără gânduri, lăsându-se pradă apatiei şi plictisului care o copleşeau; străină de cele ce vedea, străină până şi de ea însăşi, de sufletul ei dinainte, plin de frământări nelămurite, de visuri şi dorinţe, pe care acum, când se gândea la el, nu-l mai putea recunoaşte.

— Ce s-a întâmplat cu mine? se întreba, dar nu afla răspunsul şi se adâncea din nou în apatie, privind alene la Bartek care stătea la intrare, se întindea greoi şi se uita cu dor nespus spre câmpuri, oftând amarnic.

— Bartek!

Flăcăul se îmbrăcă repede cu vesta de la livrea, pe care-o scotea ori de câte ori avea prilejul, pentru că-l strângea, şi roşu la faţă şi ţeapăn, aşteptă:

— Ce ai, de ce oftezi?

— Ia... de urât, cocoană! şopti încurcat.

— Ar trebui să te simţi bine, nu faci mai nimic şi stai la răcoare.

— Păi cam aşa e, nu fac nimic şi mă-ntind la umbră, da’... începu să se scarpine în cap şi să-şi şteargă faţa veşnic transpirată cu mâneca, da’... eu am fost învăţat să mă duc pe câmp şi să mă mişc, pe când aici, stau ca un cotei legat în cotineaţă şi mă uit la ăilalţi cum umblă cu carăle, cum cântă şi să mai şi râd de mine... sfârşi aproape plângând.

— Râd de tine?

— Păi da, că sunt lachiu şi umblu în levreaua asta ca o maimuţă străină, că trag câinii de coadă toată zâua... lovi-i-ar damblaua!... mormăi, încleştându-şi pumnii, dar îşi luă seama repede şi tăcu descumpănit.

Janka nu-i mai zise nimic şi începu să se plimbe prin saloanele uriaşe, invadate de întuneric, răcoare şi linişte. Vechile portrete se uitau de pe pereţi în urma ei cu priviri şterse în care stăruia tristeţea lucrurilor moarte; bronzurile, aurifurile, gratiile căminelor, marmura, stucatura tavanelor, draperiile şi tapiţeria de mătase iradiau o mohoreală apăsătoare; oglinzile pe jumătate oarbe îşi etalau

gălbejeala ofticoasă asemenea ochilor acestor saloane pustii în care se stingea viaţa; buchetele de trandafiri, micsandre şi ochiu-boului îşi revărsau aroma înăbuşitoare, grea, adâncind sentimentul de părăsire, care pătrundea toată fiinţa Jankăi.

Trecea dintr-o cameră în alta, covoarele groase îi înăbuşeau paşii, când şi când se oprea în mijlocul câte unei încăperi, îşi împletea mâinile la ceafă şi rămânea aşa îndelung, fără gânduri, rătăcind cu privirea peste scumpeturile din jur şi pe la ferestrele prin perdelele cărora se desluşeau contururile copacilor dincolo de care se întindeau câmpurile, pădurile, oamenii, lumea întreagă, lumea aceea de care se simţea tot mai departe.

— Draga mea, spune-mi adevărul, e oare chiar atât de trist aici? o întrebă pe Janowa care freca podeaua într-una din camere.

— Vai de mine! e ca la neşte boieri mari. Eu sunt o fomie de jos, n-aş putea să stau aici, da' de frumos, e ca la biserică. Doamne sfinte, când intru într-o odaie ca asta, îmi vine să mă-nchin, şi e atâta aer şi toate lucesc atât de tare, de-ţi iau ochii.

— Tu nu eşti niciodată tristă?

— Ba sunt, domnişoară, când nu-mi văd fetiţa mai multă vreme, m-apucă un dor, de nu mai sunt în stare de nimic.

N-o mai întrebă nimic şi se duse în camera ei.

— Pustiu! pustiu! pustiu! îngână, lăsându-se să cadă într-un fotoliu adânc.

Luă o carte şi o răsfoi fără gânduri până când literele îi stârniră atenţia şi începu să citească:

Nu ne putem iubi ca două turturele.
Sufletele noastre sunt ca două abisuri
Ce se privesc în darn în hăul din adâncuri;
Nicicând vedea-va totul vreunul din ele.

— Da, e un om tare ciudat! se gândi la Witowski, dezlipindu-şi ochii de pe carte, şi-i văzu faţa uscată, aspră, şi ochii negri, prăpăstioşi, de hipnotizator. Începu să

citească din nou aceeaşi strofă, neştiind nici ea de ce citeşte; citi pentru a treia oară, pentru că versul: „Sufletele noastre sunt ca două abisuri” i se întipări în memorie şi-i reveni pe buze, concentrând în jurul lui gândurile împrăştiate.

Citi încă o dată, puse cartea la loc şi porni iarăşi să se plimbe prin încăperi; repeta întruna cele patru versuri, iar ritmul cuvintelor, sensul lor adânc, o trezi din apatie. Aceste versuri îi umpleau sufletul, se gândea numai la ele şi se prăbuşea într-o stare ciudată.

Casa i se părea că seamănă cu o criptă, iar golul din jur i se strecura în suflet, răsunând în ritmul versurilor repetate de atâtea ori.

Un dor nemărginit irumpse în inima ei, cuprinzându-i toată fiinţa, dorul de lume, de viaţă şi iubire.

— Jania.

Tresări şi se opri locului, deoarece tocmai pornise spre intrare.

— Uite, fetiţa mea, ţi-am adus nişte miere proaspătă, poate ai poftă să mănânci...

— Mulţumesc foarte mult, mamă. Îi sărută mâna cu bucurie, căci simţea într-adevăr nevoia să se apropie de oameni.

În ochii bătrânei se iviră lacrimi de duioşie.

— Mănâncă fata mea, e curată ca ambra. A adus-o Banach adineaori şi ce mi-am zis: ia să-i duc eu nişte miere, că e singură şi ea. Hai, fetiţa mea, mănâncă, e tare dulce, că vara a fost uscată şi florile au înflorit de minune; am luat într-o farfurioară şi ţi-am adus.

— Ştii ce, mamă? Iau mierea şi i-o duc lui Andrzej pe câmp! spuse şi antrenată de acest gând, acoperi farfuria cu un şerveţel şi plecă.

Andrzej era într-adevăr pe câmpul care începea dincolo de parc, stătea călare pe cal lângă treierătoarea cu aburi, din care ţâşneau nori de fum murdar. Îşi văzu soţia care venea prin mirişte şi îşi îmboldi spre ea calul care porni în galop.

— Ce bună eşti că ai venit! strigă de bucurie, acoperindu-

i mâinile şi faţa cu sărutări.

— Mă apucase urâtul, eram singură, iar pe urmă mi-a adus mama nişte miere, poate vrei să mănânci şi tu, îl întrebă şovăind şi luă şerveţelul de pe farfurioară.

— Scumpa mea, iubita mea, niciodată n-am fost mai fericit ca acum. Mi-ai adus-o mie? nu-i venea să creadă.

— Da, mănânci?

— Dacă vrei tu, mănânc şi farfurioara cu şerveţel cu tot! exclamă cu înflăcărare.

Se rezemă de cal şi mâncă în grabă, sărutând-o din ochi; îi râdea toată faţa de bucuria neaşteptată.

— Hei, nepricopsitule, ţi s-a făcut de bătaie, bagă de seamă! strigă la căruţaşul care ducea snopii la treierătoare şi era cât pe ce să răstoarne încărcătura într-o adâncitură.

— Dacă ai timp astăzi, hai să mergem pe la familia Witowski.

— Du-te singură, vin şi eu diseară să te iau, da?

— Nu poţi să mergi şi tu acum?

— Vezi şi tu că se treieră grâul, e o treabă foarte importantă, dar dacă ţii neapărat să mergem împreună, stai puţin.

Era gata să accepte, dar se abţinu în ultima clipă şi spuse în şoaptă:

— Lasă, că pot să mă duc şi singură, dar vii şi tu, nu-i aşa?

— Vin! Walek, trage paiele mai repede! strigă iarăşi.

— Când vii la masă?

— Peste vreo jumătate de oră.

— Atunci, mă duc şi eu.

Îi zâmbi palid şi plecă supărată pe sine însăşi pentru această plimbare.

— Ce scenă ridicolă! se gândi. „Nu ne putem iubi ca două turturele”, repetă cu jumătate de glas, apoi izbucni în hohote de râs şi se uită înapoi să vadă dacă o auzise: îl văzu iarăşi călare. Părea tot atât de puternic, de bronzat şi de impunător ca statuia de bronz a lui Gattamelata[110] de la Padova.

[110] Statuie ecvestră celebră de Donatello.

La masă, Janka se arătă destul de bine dispusă, însufleţită de vizita pe care avea să i-o facă Jadwigăi; pe de altă parte, era foarte mulţumită pentru că-i dusese mierea lui Andrzej care radia şi acum de bucurie. Bătrâna era şi ea în al nouălea cer şi povesti pentru a zecea oară cum îi adusese Jankăi mierea, cum aceasta o sărutase şi plecase cu farfurioara la Andrzej; numai bătrânul era morocănos şi supărat de ceva, aştepta prilejul să se descarce.

— Ia ascultă, potaie! se repezi la Bartek. Ce tot umbli toată ziua în livrea? Ia te uită la el, s-a-mbrăcat în ţoală nouă şi face pe boierul, pe legea mea, un fotoliu îţi mai trebuie.

— Aşa am primit poruncă, boierule.

— Lasă-l în pace, tată!

— Da-n lăibăraş nu poate să umble?... O să rupă bunătate de haine care costă douăzeci şi cinci de ruble.

— Bartek, du-te şi spune-i lui Walek să înhame caii la trăsurică, trebuie să plece cu doamna la Witów!

— Gândeşte-te bine, băiete, sunt atâtea de făcut, încât nu ştii pe ce să pui mâna mai întâi, oamenii nici de leac nu se mai găsesc, şi tu trimiţi argaţii la plimbare!

— Ştiu prea bine că e multă treabă, dar Jania trebuie să se ducă la Witów.

— Da, trebuie să mă duc! interveni Janka apăsat, ca să-i facă bătrânului în ciudă.

— Contesă afurisită! mormăi acesta cu răutate şi plecă înainte de terminarea mesei, iar Janka era atât de încrâncenată, încât, ca să-i facă şi mai mult în necaz, lăsă caii să aştepte două ore la intrare şi se bucură văzând că bătrânul ieşi de câteva ori din casă şi se uită spre intrarea palatului, înjură în gura mare că se pierdea timpul şi, în cele din urmă, nemaiputându-se stăpâni, îl întrebă pe vizitiu:

— De ce nu pleci odată?

— Cocoana mi-a spus să aştept.

— Asemenea porunci o să ne ducă de râpă, pe legea... se retrase, fiindcă Janka ieşi din casă şi plecară.

XXI

Până la Witów era o bucată bună de drum; o luară pe aleea mare, străjuită de tei, care unea cele două moşii ce alcătuiau odinioară una singură.

Era cald şi linişte.

Teii uriaşi, rămuroşi, se înşirau nemişcaţi, asemenea unui val de pământ verde. Câmpurile văduvite de grâie făceau ape-ape printre trunchiuri, întrerupte de dâlmele de cartofi ale ţăranilor, încă verzi, şi de tarlalele de porumb înalt, dintele calului, iar pe miriştele galben-ruginii tremurau în soare, ca o pulbere argintie, pânzele de păianjeni.

Albinele zumzăiau printre crengile teilor şi pe florile roşii de scaiete, care creşteau pe buza şanţului de lângă drum, pretutindeni mirosea a miere şi a hrişcă înfloritǎ, de pe tarlalele care se întindeau de cealaltă parte a aleii până hăt! spre lunci şi spre apa ce lucea auriu în depărtarea albăstruie.

Satul părea pustiu. Casele se înălţau prin grădini despărţite de drum cu garduri de scânduri şi porţi arătoase, acoperite cu streşini de şindrilă; la mijlocul porţilor, în cununile de grâu sau de ierburi mirositoare, erau agăţate iconiţe cu Maica Domnului de la Częstochowa. Pereţii caselor tăcute, goale, albeau prin livezile de pruni, încărcaţi de fructe albastru-ruginii, strălucind în soare cu ochiurile ferestrelor învâlvorate. Doar unde şi unde se înălţau în văzduh stâlpii de fum albăstrui şi se destrămau alene, iar câinii bătrâni, orbi, rătăceau pe prispe şi lătrau scurt sau la vreo fereastră deschisă apărea câte un chip, întârzia o clipă punându-şi mâna streaşină la ochi, apoi dispărea înlăuntrul întunecat al odăilor şi iarăşi se aşternea pustiul şi tăcerea, fiindcă toţi cei care puteau munci, se aflau pe câmp şi la păşune.

— Uite, cocoană, vine-ncoace şi cocoana de la Witów! întrerupse Walek tăcerea, arătând cu biciul înainte, spre capătul satului.

Witowska mergea pe mijlocul drumului, înconjurată de o grămadă de copii care o ţineau de mână, se agăţau de rochie, de braţe, se înghesuiau spre ea din toate părţile, ca un roi tânăr în jurul reginei, şi cântau cu glăscioare subţiri. Iar ea, luminoasă, cu capul ei minunat, cu zâmbetul care-i înflorea pe buzele purpurii, plin de fericire şi o bunătate nespusă, cu ochii adânci ca safirul, păşea şi cânta laolaltă cu copiii sau se oprea locului şi le vorbea cu voce tare, iar ei îşi înălţau capetele şi toate privirile acestea nevinovate se pironeau asupra ei cu dragoste şi încântare, şi atunci făptura ei zveltă, îmbrăcată într-o rochie de muselină de culoare deschisă, care-i cădea în falduri lungi până la pământ, încinsă la mijloc cu o eşarfă albastră, scăldată în lumina soarelui care împrăştia prin livezi flăcărui piezişe, roşietice – părea o arătare minunată, de pe alt tărâm, zămislită de câmpurile uriaşe, de zenitul albastru al cerului şi de pădurile verzi.

Walek trase într-o parte, opri, îşi scoase şapca fără să-şi dea seama ce face şi se uita la ea, cum se uită ţăranii la icoanele sfinţilor.

Janka părea şi ea nedumerită.

Jadwiga şi copiii se strânseră înaintea troiţei de pe marginea drumului, lângă un pârâiaş, unde sf. Jan Nepomucen, cioplit din lemn şi lăcuit, sta cu crucea într-o mână, înconjurat de cununiţe şi buchete de flori, sub un acoperiş de scânduri albite cu var. Şi corul glasurilor de copii, semănând cu foşnetul frunzelor primăvăratice, cu aromele câmpului sau cu susurul izvoarelor şi fâşâitul grâielor, cântă:

La ale noastre griji, Părinte,
Să iei cu milă aminte!

Căpşoarele bălaie şi ochii albaştri ca şipotul în zi de vară, strălucind pe feţele bronzate, se ridicau şi mai sus, iar glasurile răsunau tot mai tare, slobozind ritmurile dulci ce se revărsau în armonia serii care se lăsa.

Jadwiga îngenunchease în mijlocul grupului de copii şi

concentrată privind undeva departe înaintea ei, cânta cu glasul curat, sonor.

Oamenii începeau să se întoarcă de pe câmp şi mereu îngenunchea câte cineva la marginea drumului, îşi punea coasa sau grebla la o parte, îşi împreuna mâinile şi se ruga sau îşi unea glasul cu al celorlalţi.

Carele cu grâu se opreau şi ele, iar ţăranii îngenuncheau în ţărână.

Vitele veneau de la păşune, ocupând tot drumul, într-un nor de praf auriu, însoţite de fluierele îngrijitorilor şi tălăngile atârnate la gâtul vacilor, de behăitul oilor, mugetele şi melodiile care se auzeau la răstimpuri, de chemări şi scârţâit de care – totul se împletea cu cântecul copiilor şi se revărsa în acalmia văzduhului, peste mirişti şi arături, peste ogoare, şi plutea peste păduri hăt! spre soarele ce se ascundea în spatele lor. Glasurile adânci se rugau cu încredere:

De răul nopţii ne fereşte,
De pagubă ne păzeşte!

Janka stătea de-o parte şi asculta, şi abia când cântecul încetă, când copiii sărutară pe rând mâna Jadwigăi, în timp ce ea îi mângâia pe fiecare pe cap cu un gest matern, sărutându-i la despărţire, se apropie şi-i dădu bineţe.

— Doamna Janina! Da’ ştiu că mi-ai făcut o surpriză grozavă.

— Am nimerit bine, pesemne e vreo sărbătoare.

— Au cântat copiii de la azilul nostru, i-am condus, pentru că vremea e foarte frumoasă.

— Eu nu-mi pot reveni din uimire.

— De ce te miri, doamnă? Dă-mi voie să te iau de braţ, nu văd prea bine.

— Sunt cu trăsura, hai să urcăm. Tocmai veneam la dumneata.

— Mai bine să mergem pe jos, e foarte aproape.

— De ce sunt nedumerită? De ce-am văzut, se prea poate ca pentru dumneata să fie un lucru normal, dar

pentru mine e ceva cu totul nou, de-a dreptul uluitor.

— E meritul fratelui meu, azilul a fost iniţiat de el. V-aţi întors de mult? întrebă repede, pentru că nu-i plăcea să vorbească despre acţiunile ei filantropice.

— De o lună şi mai bine. Voiam să vin pe la dumneata, dar soţul meu are atâta treabă şi pe urmă, până m-am mai obişnuit şi eu cât de cât cu noua viaţă...

— Te-aştept de-atâta vreme, doamnă!

— Acum că am venit, te rog să mă ierţi.

— N-ai să scapi cu una cu două, trebuie să-mi împrospătezi impresiile din Italia, deoarece au trecut trei ani de când am fost ultima dată, trei ani, pe atunci vedeam încă foarte bine, sfârşi în şoaptă şi cu tristeţe, lăsându-şi capul pe piept.

Merseră o vreme în tăcere prin lărmuiala satului care se umplea tot mai mult de oameni, de care şi de vite.

Sătenii se descopereau când treceau pe lângă ele, iar femeile veneau şi le sărutau mâna, le îmbrăţişau genunchii şi le întâmpinau cu veşnicul: „Lăudat fie numele Domnului!”

Jadwiga îi recunoştea pe toţi, îi întreba de copii, de muncă, se interesa de treburile şi necazurile lor, câteodată îi mai şi sfătuia şi mergea mai departe ca o rază de soare prin bezna omenească ce năpădise uliţele. Janka tăcea, mirarea ei se transformase în admiraţie. Se uita la ea şi nu pricepea nimic, îi plăceau şi ei poporenii, dar de departe, din anticameră, deoarece socotea ţăranul aproape un animal şi nu se apropia de el fără o repulsie rău ascunsă, pur estetică; acum nu putea să realizeze, să înţeleagă preocuparea nedisimulată a Jadwigăi pentru ei, i se părea puţin excentrica. Trăise mereu în celula strâmtă a unui suflet veşnic revoltat şi, de aceea, nu era în stare să înţeleagă o femeie cu înclinaţii sociale, cum era Jadwiga.

— Doamnă, o să-ţi arăt ceva care o să-ţi aducă aminte de Italia, îi spuse Jadwiga după ce intrară în grădină şi o apucară pe o alee largă, acoperită de coroanele ulmilor, care semănau cu nişte umbrele uriaşe, zdrenţuite.

Înaintea lor se ivi îndată Witów, cetăţuia de altădată, construită după modelul vechilor castele italiene, cu un turn

pătrat cu două etaje, împodobit cu metereze, terase, balcoane de piatră şi de fier, cu gratii la ferestre, deschizături lunguieţe pentru apărători, cu rânduri de ferestre înguste şi ziduri înnegrite pe care se căţărau vrejurile de viţă sălbatică până la înălţimea crenelurilor. Micul castel era ridicat pe o insuliţă înconjurată de o centură largă de apă, ce răsfrângea jarişteа roşietică a apusului. Brazi înalţi îl ocoleau de jur-împrejur, trimiţându-şi umbrele prelungi peste apă până pe malul de vizavi.

— Parcă e un castel dintr-o legendă! E minunat! exclamă Janka fermecată şi stătu locului multă vreme, privind cu încântare.

Prin tinda uriaşă, în care puteau să încapă o sută de persoane, împodobită cu capete de cerbi, elani şi mistreţi, cu pereţii plini de arme şi de blănuri de animale sălbatice, intrară înăuntru.

Pretutindeni domnea o severitate rece, de mânăstire. Toate încăperile erau boltite, cu ferestrele depărtate una de alta, pline de mobile vechi, greoaie, cu pereţii întunecaţi, semănând cu capelele din catedralele gotice.

Janka mergea temătoare parcă în urma Jadwigăi, care pipăia obiectele şi pereţii cu mâinile întinse, recunoscând drumul şi conducând-o în camera în care Andrzej spusese cândva că nu mai are logodnică.

Abia aici Janka răsuflă uşurată, fiindcă deşi era destul de întuneric şi aici, mobilele şi tapiţeria de culoare deschisă făceau ca încăperea să pară mai veselă.

În curând veni Witowski şi se cufundară toţi trei în întunericul care inunda treptat camera, acoperind totul şi sorbind lumina de pe auriturile tavanului, de pe pereţi şi de pe mobile.

Discutau cu jumătate de glas.

Jadwiga se plimba de colo-colo cu mâinile întinse şi, în rochia ei albă, făcea impresia unei stafii care umbla abia auzit.

Witowski aproape că se culcase în balansoar, iar Janka şedea într-un fotoliu scund lângă fereastră, astfel că părul ei arămiu lucea în ultimele raze ale zilei, şi asculta,

încercând o mulţumire ciudată, neînţeleasă. Simţea că Witowski se uita la ea şi glasul lui obosit, cu mlădieri molatice, o înfiora plăcut, se prelungea ca un ecou în inimă, răspândindu-i în toată fiinţa o căldură stranie, nelămurită.

— Nu-mi place Italia, spuse, pentru mine e prea luminoasa, prea frumoasă, acolo totul apare cu o limpezime geometrică, pe care n-o pot suporta; acolo frumosul stăruie la suprafaţă, în linii şi forme, eu însă caut în frumos şi altceva, un conţinut, un suflet.

— Bine, dar sufletul acesta poate şi trebuie să se exprime într-o formă oarecare, nu poate exista decât într-o formă oarecare, se împotrivi Jadwiga.

— Nu, Ada! Dar dumneata ce crezi, doamnă?

— Eu nu sunt nici pentru, nici contra, fiindcă dacă-mi place ceva, de cele mai multe ori nu-mi dau seama de ce se întâmplă aşa şi nu altfel.

— De aceea dumitale îţi place şi Neapole şi Krosnowa, şopti.

— Pentru că şi Neapole şi Krosnowa sunt frumoase, fiecare în felul lui.

— Da! rosti prelung şi păru că se leagănă mai repede.

— Mie mi-a plăcut Italia tocmai pentru limpezimea aerului, acolo spaţiul e străveziu, frumosul respiră o linişte ciudată, arta îngemănându-se cu natura. Dealtfel, acolo am trăit pentru prima dată plăcerea profundă a existenţei.

— Da... rosti iarăşi Witowski.

— În schimb, aici n-am simţit niciodată aşa ceva; aici, în timp ce mă plimb prin pădure sau pe câmp, chiar atunci când sunt foarte liniştită, nu pot uita niciodată că exist şi totul îmi provoacă dacă nu suferinţă, oricum nu-mi face plăcere, iar oamenii şi natura sunt secătuiţi de groaza fără istov a morţii, înfiorătoare, sălbatică; aici parcă totul se hrăneşte cu disperare, luptă, spaimă, pe când acolo viaţa mi se părea o linişte netulburată nici măcar de frica morţii; acolo până şi moartea trebuie să fie blândă, ca melancolia zilei care se stinge şi a florilor care se scuturã.

— Da! rosti Witowski pentru a treia oară şi îşi înălţă capul din balansoar.

Janka se uită repede la el, nemulţumită de răspunsurile lui monosilabice, dar nu mai apucă să spună nimic, fiindcă intră Andrzej.

— Acum suntem toţi, aşa cum mi-am dorit, rosti Jadwiga.

— Prieteni apropiaţi.

— Eu n-am dreptul să mă socotesc printre cei apropiaţi.

— Te socotim noi, doamnă, deoarece Andrzej e mai demult de-al nostru.

Andrzej se aşează mai aproape de Witowski. Janka se ridică de pe fotoliu, o luă pe Jadwiga de braţ şi porniră să se plimbe amândouă, vorbind în şoaptă.

Se aduse o lampă care umplu o parte din încăpere cu luciri verzui, în cealaltă jumătate împrăştiind abia o pulbere de lumină.

— Domnişoară, te-am iubit înainte de a te cunoaşte, din cele ce-mi spunea soţul meu, şi aştept de mult clipa asta, se destăinui Janka.

— Astăzi pari foarte fericit, începu vorba Ştefan.

— Sunt fericit într-adevăr, pentru că, spune şi tu...

— Vrei să-mi înşiri ghioceii fericirii tale, las-o baltă, îmi ajunge să mă uit acolo, arătă cu capul spre Janka, ca să ştiu mai mult decât vrei tu să-mi povesteşti... Buzele îi tremurară, iar prin ochi îi trecu o lucire rece, parcă de supărare şi gelozie. Privi îndelung la faţa lui Andrzej, care şedea lângă el pe un scaun mai scund, şi-i spuse aproape cu mânie:

— Ai faţa unui om foarte mulţumit şi fericit.

— Ce-i drept, sunt liniştit, atât de liniştit, încât mă mir şi eu că după atâtea vifore năprasnice, s-a potolit totul dintr-o dată.

— Fericirea este ca uleiul care domoleşte furtunile inimii şi ale minţii.

— Câteodată mă scol noaptea şi mă duc să mă uit la ea, pentru că uneori mi se pare cu neputinţă ca ea să se afle în casa mea.

— E, şi o găseşti adormită!... Atunci, se înţelege, îngenunchezi lângă pat şi priveşti la faţa iubită.

— De ce-ţi baţi joc? îi reproşă Andrzej în şoaptă.

Nu-i mai răspunse, fiindcă furia îl ţintui în scaun, începu să se legene repede, muşcându-şi buzele aproape până la sânge; se stăpânea cu greutate. Ce mă interesează pe mine ce fac ei, cum se iubesc, dacă sunt fericiţi! Ce-mi pasă mie! se întreba în gând, dar pe semne că totuşi îi păsa.

— Soţia ta nu se plictiseşte la Krosnowa? reluă, neputând să se gândească la altceva.

— Cum să se plictisească? Au trecut doar trei luni de la nuntă.

— Da, da, ai dreptate, trei luni pentru nişte suflete împăcate cu sine...

Andrzej se uită cu luare aminte la Ştefan, dar acesta o urmărea pe Janka; îi întâlni privirile şi îşi aduse aminte de ultimele clipe de la gară, dinaintea plecării în Italia. Îşi încruntă sprâncenele şi începu să se balanseze mai repede, în timp ce prin minte i se buluceau gânduri tot mai năstruşnice. Furia îi creştea în suflet când se uita la Andrzej care şedea aplecat şi atât de jos, încât erau momente când Witowski avea o poftă nebună să izbească puternic cu piciorul în capul acesta şi să-l strivească.

— Presimt că ne vom înţelege foarte bine, îi spuse Jadwiga Jankăi, fiindcă de ce e nevoie, ca să fii fericit? De linişte interioară şi de câteva suflete bune în jur, pe care să te poţi bizui la vreme de restrişte. Vorbi mult, timp, dezvăluindu-şi sufletul ei curat cu sinceritatea deplină a oamenilor buni. Îi destăinui nu numai gândurile, ci şi visurile ei, superioare prin generozitatea lor, prin credinţa în bine, virtute şi dreptate.

La început, Janka o ascultă cam distrată, din cauza privirilor lui Witowski, cu anume scepticism, dar mai apoi se antrenă şi ea şi ascultă cu lăcomie, uitându-se la capul acesta frumos şi orb, înconjurat ca de o aureolă sfântă de bunătate şi înflăcărare.

— Oare ştie şi ea de anonimă? se gândi Janka deodată. Ştie cine sunt? şi pentru prima dată simţi o durere ascuţită, pricinuită de sentimentul de inferioritate faţă de această inimă plină de nobleţe. Nu mai putu să asculte, deoarece acum se gândea la ea, la trecutul ei, comparându-l fără să

vrea cu viaţa Jadwigăi. Cine sunt eu? îi trecu prin minte. Îi lăsă braţul şi se aşeză descumpănită de aceste amintiri orbitoare.

— Ce ai, doamnă? o întrebă Jadwiga cu blândeţe, îngrijorată.

— N-am nimic, sunt puţin obosită! îşi lăsă capul în piept, temându-se să nu-i citească gândurile din priviri, deoarece o ruşine arzătoare îi cuprinse inima, rumenindu-i obrajii.

În curând, se mutară în sufrageria care semăna cu trapezăria unei mânăstiri medievale, atât era de întunecoasă şi de înţesată de bufete uriaşe.

Şi aici domnea o linişte netulburată. Slujitorii serveau într-o tăcere de mormânt; până şi zecile de lumânări care ardeau în candelabre mari de bronz, luminau parcă mohorât doar o parte din încăpere, fiindcă dulapurile şi tavanul boltit, cu grinzi groase, semănând cu picioarele unui păianjen uriaş, erau cufundate în semiobscuritate. Cu timpul, discuţia se învioră, numai Janka nu era în stare să scoată o vorbă, o înăbuşea o suferinţă fără nume şi sufletul îi era copleşit de mâhnire. Privirea îi aluneca pe chipurile tuturor, care-i zâmbeau cu bunăvoinţă, pe faţa de masă albă, plină de argintărie şi cristale ce străluceau în lumină, pe feţele slujitorilor care priveau mereu în întunericul încăperii uriaşe, prin nişele adânci ale ferestrelor colorate, prin care se uita luna, aşezând pe dalele de piatră pete lunguieţe de lumină colorată, şi iarăşi se adâncea în propriul lăuntru cu aceeaşi întrebare chinuitoare în minte:

— Oare ea ştie cine sunt eu?

Când îşi luară rămas bun, observă privirea ironică, rea, cu care Witowski îi măsură pe ea şi pe Andrzej. Se simţi atât de înjosită, încât vru să i-o plătească numaidecât, dar nu mai avu când, fiindcă îi oferi braţul şi o conduse la trăsură.

— Ce seară frumoasă, nu-i aşa? şopti, numai să spună ceva, arătându-i luna care-şi târa fâşiile argintii de lumină peste apele tremurătoare ale canalului, alungând umbrele brazilor.

— Frumoasă! Dumneata încerci fericirea supremă, aşa că

totul ţi se pare frumos, chiar şi o seară banală ca asta, cu lună, apă şi zidurile unui castel vechi. Păcat că nu pictezi, ai putea să fixezi tabloul ăsta într-o acuarelă. Domnişoara Jasinowska l-a cântat într-o duzină de sonete.

Janka se depărtă de el fără un cuvânt, iar Witowski îşi regretă îndată ironia şi la plecare îi căută stăruitor privirea, dar ea nu se mai uită la el.

Se întorceau în tăcere. Andrzej, bine dispus, o săruta cu patimă şi o rugă ceva în şoaptă, dar ea, cuprinsă de teamă, aproape cu aversiune, îi răspundea printre dinţii încleştaţi:

— Nu, nu...

Nu putu să adoarmă până noaptea târziu, atâtea gânduri i se învălmăşeau dintr-o dată în minte, despre sine şi despre oameni, printre care se iţeau fulgerător privirile lui Witowski şi capul minunat al Jadwigăi.

Un sentiment de invidie pentru viaţa lor curată, rodnică şi calmă, îi muşca inima până la sânge, chinuind-o dureros.

XXII

La sfârşitul lui septembrie, Janka plecă să-l aducă pe tatăl ei la Krosnowa.

Trecu pe la doctor şi se duse cu el la spital, cerându-i amănunte în legătură cu starea sănătăţii lui Orłowski.

— Nu s-a schimbat nimic, mintea îi este complet rătăcită, dezaxată; dar cu dumneata ce se mai aude?

— Trăiesc şi, slavă Domnului, sunt sănătoasă, asta-i totul.

— Un astfel de răspuns înseamnă în acelaşi timp şi mult şi nimic.

— Pentru că şi viaţa mea de acum e la fel, mai degrabă doar un mare nimic.

— Cum poţi să vorbeşti aşa, când ai un soţ, casă şi obligaţii?

— Şi nimic altceva.

— Ceea ce ai, e prea destul ca să-ţi umple viaţa.

Nu mai zise nimic, ca să nu izbucnească, atât era de plictisită, dar nu-i răspunse, fiindcă începea să simtă că doctorul are dreptate, că de vreme ce acceptase acest jug, trebuia să-l poarte în tăcere.

— La drept vorbind, ce vrei dumneata de la viaţă, doamnă Janina? Eu pot să te întreb, pentru că sunt prietenul vostru şi dumitale nu-ţi doresc decât binele, aşa că spune-mi măcar o dată cu sinceritate ce vrei? Ce-ţi doreşti şi ce dai în schimb? Fiindcă în lume lucrurile stau aşa, uite, de pildă, birjarul care merge în faţa noastră, el ştie ce vrea: să câştige, să-şi hrănească familia, să-şi crească copiii, iar pentru asta munceşte; celălalt, băcanul de colo, face la fel şi tot aşa procedează cei mai mulţi. Un mare artist vrea gloria şi recunoaşterea unanimă şi oferă în schimb talentul sau geniul său, îşi oferă ideile, tablourile, frumosul, impresiile – totul nu-i decât un schimb de servicii. Dumneata ce vrei şi ce oferi?

O întrebă cu asprime şi începu să tuşească atât de rău, încât se opri o clipă pe trotuar şi se sprijini de zidul unei case.

— Ce vreau eu?... ce vreau? şopti... nu, deocamdată nu putea să-şi formuleze clar dorinţele, n-avea să fie în stare nici mai târziu. Pretenţiile ei erau atât de nedefinite, încât semănau mai degrabă cu nişte visuri. Ce vreau eu? Această întrebare simplă o descumpăni, izbind-o ca un ciocan în moalele capului, aşa că mergea asurzită parcă, străduindu-se în zadar să rostească vreun cuvânt care să-i exprime vrerile.

Intrară în spital şi dinspre zidurile mohorâte, din liniştea de criptă, întreruptă de ecourile râsetelor şi răcnetelor îndepărtate, din această hecatombă a sufletelor omeneşti se târau spre ea o spaimă de moarte şi recunoştinţa propriei nimicnicii.

— Uite, şi ei au vrut ceva! Şi ei au alergat după ceva! şopti doctorul, conducând-o în cămăruţa lui Orłowski care se ridică în picioare când intrară.

Janka se duse la el, dar acesta se retrase repede la fereastră şi se adresă doctorului:

— Bine că ai venit, o să-ţi citesc raportul pe care l-am scris.

Începu să caute în vraful de hârtii. Vorbea dezordonat şi îşi tot încheia uniforma care se deschei a întruna, mângâindu-şi barba ca mai înainte. Arăta îngrozitor, deoarece părul nu-i mai crescuse pe locul arsurilor, şi capul îi semăna cu o bilă sângeriu-verzuie, acoperită cu cicatrice, însemnată de buzele vinete şi de găvanele roşii.

— Să mergem, dacă nu te-a recunoscut de la început, apoi n-o să te mai recunoască deloc. Mă ocup eu de aducerea lui la Krosnowa. Dumneata să mă aştepţi diseară la gară. E, la revedere.

Plecă fără un cuvânt şi abia pe stradă îşi dădu seama că merge. Era uimită că vederea tatălui nu-i stârnise în suflet nici durere, nici milă. Nu vroia să recunoască faţă de sine însăşi că acest biet nebun îi era aproape indiferent.

— Bine, dar de ce?

Nu mai căută niciun răspuns şi se duse s-o viziteze pe Zaleska.

Nu mai locuiau pe strada Piękna; află cu greutate noua adresă şi pentru că până diseară avea destul timp, îi găsi undeva pe Chłodna, într-o curte la etajul trei şi într-o casă murdară, plină de ţipetele copiilor şi mai murdari. Urcă scârbită scara năpădită de gunoaie şi de mirosuri de mâncare, fără măcar să atingă balustrada lipicioasă şi murdară, şi merse pe coridoare înguste, înţesate cu tot felul de obiecte de uz casnic; uşile deschise lăsau să se vadă odăile mici, sărăcăcioase, pline de murdărie şi femei asemenea stafiilor, de aburul de la bucătării, de mirosul de cărbune şi de damful de grăsime vărsată pe plită; duhnea îngrozitor.

Pe Zaleska o găsi cântând la pian.

— Doamna Janina! Doamna Janina! exclamă, aruncându-i-se în braţe, şi începu să plângă de bucurie; apoi aruncă jos de pe scaun tot felul de lucruri, le împinse cu piciorul sub pat şi se învârti fără rost, ca de obicei, prin cămăruţa strâmtă cu o singură fereastră, tixită de vechituri.

— Ce bună eşti, doamnă, n-am să uit niciodată,

niciodată... Suspină iarăşi, ştergându-şi ochii cu şorţul murdar. Wacio, Hela! strigă pe fereastră. Weronika! chemă, deschizând uşa de la bucătărioara întunecoasă. Doamne, ca de obicei, nu dai de niciunul când ai nevoie de ei. Ce surpriză! Ce surpriză! exclamă şi văzând că Janka, în loc să-i răspundă, se uită cu milă parcă prin încăpere la mobilele hârbuite care exprimau întreaga ei mizerie, se aşează apatică pe un scaun cu mâinile împreunate pe genunchi, încercând să-şi înăbuşe durerea ce i se aduna în suflet. Pe faţa ei urâtă, îmbătrânită, cu obrajii căzuţi, alunecau luciri lăcrimoase de disperare resemnată; părul întins i se lipea de frunte ca nişte şuviţe de muşchi, arămii, iar stratul de pudră, spălat de lacrimi, îi picura pe guleraşul bluzei, care stătea pe umerii slabi ca pe un manechin.

— Doamnă Janina! Doamnă Janina, cât sunt de nefericită!... plânse multă vreme, încet, povestind că soţul învaţă să cânte la Milano, că ea se întreţine din lecţii şi i-ar ajunge pentru ea şi copii, dacă n-ar trebui să-i mai trimită şi lui Henio care primeşte atât de puţin de la protectorul lui, încât îi scrie mereu scrisori disperate; că Hela a căzut pe scară, că a amanetat tot ce mai putea amaneta şi nici măcar nu mai poate să dea alte lecţii de pian, mai bine plătite, pentru că pur şi simplu nu mai avea nicio rochie şi un pantof ca lumea.

Din când în când, se întrerupea din povestit, zvâcnea în picioare, îşi luă capul în mâini şi rostea în neştire:

— Totuşi voi rezista! Voi rezista! La primăvară soţul meu va sfârşi învăţătura, iar eu poate voi da un concert la iarnă. Se plimba prin cameră şi încerca să se liniştească, printre lacrimile de disperare care-i curgeau fără încetare, în ochii ei negri înfloreau speranţa şi visurile dulci despre succes, bani şi glorie. Se strângea ca un copil la pieptul Jankăi, cerşindu-i confirmarea.

— E cu putinţă, nu-i aşa?

— Aşa este, doamnă. Ţi-o doreşti atât de mult, încât trebuie să se realizeze, îi răspunse Janka încet; adânc mişcată, o mângâia pe cap ca pe un copil, cu durere, milă şi compătimire, şi o săruta pe frunte şi pe ochi, o încuraja

redându-i încrederea şi speranţa în viitor cu buzele tremurătoare şi cu inima plină de lacrimi, pentru că îşi aducea aminte trecutul îndepărtat şi avea impresia că ea, Janka, stă în genunchi şi plânge, zvârcolindu-se în ghearele vieţii. Se simţea pe ea însăşi în Zaleska, pe Janka de odinioară, care murise pentru totdeauna fiindcă acum, în clipa asta, observa că, deşi era impresionată de ce auzea, n-o întrerupea, compătimind-o mai mult pentru viaţa ei trudită decât pentru dezamăgirile sufletului. Când primele impresii se stinseră, rămase tăcută, privind-o pe Zaleska rece, liniştită; în inima ei nu mai avea nimic pentru ea, afară de milă.

Zaleska începu să se îmbrace cu înfrigurare.

— Mă grăbesc, pentru că am o lecţie tocmai în Aleile Jerozolimskie.

— Ia şi dumneata o birjă!

— Nu pot, câteodată n-avem nici măcar cei patruzeci de groşi pentru masa de prânz, spuse în şoaptă.

Janka sări în picioare, îi veniră fulgerător în minte zilele când răbdase de foame la teatru şi o năpădi o părere de rău atât de adâncă, încât îşi luă îndată la revedere şi plecă.

Fugea cât putea de repede din această casă a groazei.

Intră într-o cofetărie, scrise câteva cuvinte pe o bucată de hârtie, o puse într-un plic, adăugând toţi banii pe care-i avea la ea, şi i-o trimise Zaleskăi, rugând-o fierbinte să n-o refuze.

Până şi cea mai mică binefacere este o adevărată încântare pentru sufletele mărinimoase, înţelese Janka şi se hotărî pe loc să se ocupe de soarta Zaleskăi.

— Jadwiga ar fi făcut la fel! se gândi tot drumul până la gară, mulţumită de această hotărâre, lăsându-se înrâurită de acest suflet caritabil. Era atât de satisfăcută de hotărârea ei, încât faţa i se lumină de bucurie şi nu se arătă prea uimită nici când îl văzu pe Andrzej care o aştepta la intrarea în gară.

— Tu aici? Când ai venit?

— Am primit o telegramă că maşinile pe care le-am comandat, au sosit la Varşovia şi, cum tot voiam să-ţi fac o

surpriză... iată-mă! minţi calm, cu toate că în ochi i se citea teama şi parcă durerea că trebuie să-i ascundă adevărul.

— Eu vin direct de la Zaleska. Şi-i povesti tot ce văzuse şi auzise, trecând sub tăcere doar expedierea banilor şi hotărârea de a o ajuta.

Andrzej îi răspundea monosilabic, rareori cu câte o frază scurtă, fără nicio legătură cu cele povestite de ea; palid, cu pleoapele coborâte, se aşeză în vagon pe banca din faţa ei. După ce plecă trenul, îi cercetă atent faţa şi ochii, căutând urmele unor fapte pe care nu cuteza nici el să le recunoască; se ducea adeseori în compartimentul vecin, unde se afla Orłowski cu un îngrijitor, şi de fiecare dată se întorcea mai stăpân pe sine, întrebând-o grijuliu ce făcuse toată ziua la Varşovia.

Îl rodea gelozia.

Îi ierta totul şi voia să uite totul, dar scrisoarea anonimă nu putea să şi-o scoată din minte.

Era strigoiul care i se lipea de suflet şi-l sugea îngrozitor.

Era gelos pentru trecutul ei, fiindcă i se părea că în inima Jankăi stăruia încă flăcăruia iubirii de altădată şi nu o dată, în timp ce o săruta sau o ţinea în braţe, observa că se uită la el cu o privire ciudată, de parcă voia să vadă pe altcineva, a cărui amintire o păstrase în suflet. Atunci se depărta de ea şi petrecea zile întregi furios pe toată lumea, pentru ca până la urmă să ajungă la concluzia că nu există un prost mai mare ca el, că bănuielile lui sunt nebunie curată şi acolo unde ieri vedea unele semne care-i confirmau suspiciunea, nu mai afla nimic.

Plecase după ea la Varşovia chinuit de gândul sălbatic şi nebun că ea se dusese să-l întâlnească pe celălalt...

Acum, văzându-i faţa liniştită, ochii care priveau cu îndrăzneală şi superioritatea aceea mândră, se ruşina de propriile bănuieli şi încă înainte de a ajunge la Bukowiec, era atât de departe de orice presupunere jignitoare, încât îi venea să îngenuncheze în faţa ei, să-i sărute picioarele şi să-i ceară iertare.

Janka îşi dădea seama că Andrzej se află într-o stare ciudată, dar nu se gândea la el, ochii îi alunecau peste faţa

arsă de soare, pe care străluceau privirile luminoase, ca peste un obiect lipsit de viaţă şi simţea cu anume uimire că oraşul acesta, pe care abia acum îl vedea, larma asurzitoare, agitaţia frenetică, această vânzoleală continuă de tot felul de probleme şi stări nervoase, această viaţă atât de diferită de aceea la care visa ea cu toată fiinţa ei, nu-i producea nicio plăcere, o obosea, umplându-i inima de amărăciune. Plecase de la Varşovia uşurată parcă şi număra nerăbdătoare staţiile care o mai despărţeau de Bukowiec.

— De ce mergem atât de încet?

— Mergem ca de obicei.

— Eşti de acord ca tata să stea în camera aceea de la colţul palatului?

— Să stea unde vrei tu, numai să se simtă bine.

— Oricum, o să se simtă mai bine la Krosnowa decât la spital.

Tăcu şi rămase iarăşi uimită că se gândeşte la Krosnowa, că o atrăgea ceva acolo, parcă propria emanaţie în palatul mare şi pustiu.

Se bucură foarte mult când ajunseră acasă, întrucât se simţea departe de tot ce putea să-i amintească trecutul ei şi să-i tulbure liniştea care se aşternea peste frământările sufletului ei.

Orłowski fu instalat aşa cum propusese Janka, dându-i-se un slujitor care să aibă grijă de el. Primea totul cu indiferenţă; dacă voia să mănânce, scria rapoarte, dealtfel continua să-şi îndeplinească îndatoririle de serviciu imaginare şi se plimba prin parc. Îngrădiseră cu bariere cărăruia lungă de pe malul iazului, pe porţiunea neacoperită de copaci, şi în acest spaţiu, înaintând cu mâna pe scândurile de sus, se plimba ore întregi, discuta cu el însuşi, câteodată se mai şi certa sau îl bătea pe copilandrul care îl îngrijea şi, ...îşi ducea viaţa...

Toţi ai casei se obişnuiră repede cu el şi tot atât de repede încetă să-i mai intereseze. Numai bătrânul Grzesikiewicz, căruia nu-i dădeau pace cheltuielile din ce în ce mai mari ale casei, nu putea să uite de el. La început, îl

respecta, îl văzuse doar de atâtea ori la Bukowiec, unde-i impunea ca funcţionar al statului; dar de la o vreme începu să se uite la el şi la infirmitatea lui ca un ţăran, aproape cu ură.

— De-ar muri odată, pe legea mea, cu cât mănâncă, aş ţine o pereche de cai, care mi-ar aduce folos, şi era atât de supărat din această pricină, încât odată, la cină, îi reproşă lui Andrzej pe departe că întreţine nişte paraziţi care mai au nevoie şi de slujitori.

— Dragă tată, îl întrerupse Janka revoltată, eu plătesc întreţinerea tatălui meu, aşa că n-ai dreptul să zici nimic.

— Păi cum... dar din banii cui plăteşti, dragă noră, ai?

— Las-o baltă, tată! În curând o să ne spui că mâncăm prea mult, interveni Andrzej, pe care observaţiile bătrânului nu-l supărau chiar atât de mult, deoarece în adâncul sufletului recunoştea că are dreptate.

— Bine, dar e prea mult totuşi, şi mama a zis că...

— Ce tot vorbeşti, Pietruś! Ţi-am spus, e drept, dar numai pentru tine...

— Şi de ce să nu vorbesc, doar eu le plătesc pe toate, nu? De ce e nevoie să ţinem un bucătar? Ce, Magda sau Janowa, vaca aia bătrână, nu pot să gătească? Pe legea mea, mai trebuie să şi plătesc asemenea taur care pufăie toată ziua din ţigară, ca un boier sadea!

— Şi aprinde focul cu unt! se amestecă jalnic bătrâna.

— De ce să nu vorbesc! Tu să taci din gură, mamă, strigă încurajat de votcă şi de liniştea care se înstăpânise la masă. Noră-mea ştie numai să se plimbe şi să citească întruna cărţi străine, se îngrijeşte de casă ca şi câinele de vara care a trecut. Taci din gură, mamă. Eu trebuie să vorbesc, pentru că eu sunt stăpân aici. Lovi cu pumnul în masă.

— Asta ce mai e? exclamă Janka furioasă, bătrânul rămase puţin descumpănit. Unde mă aflu, oare? La mine acasă sau la oamenii aceştia? întrebă cu mânie.

— Fii bună şi nu uita că oamenii aceştia sunt părinţii mei! spuse Andrzej apăsat. Eşti la tine acasă, aşa că nu le îngădui să te jignească.

— Iar dumneata, tată, ai putea să nu mai vii beat la masă

şi să faci scandal, pentru că aici nu e cârciumă! strigă mânios.

— A, din ăştia-mi eşti, fecioraşule!... ia uite cum i-au crescut coarnele! Bine zicea Józia, pe legea mea, că după ce voi scrie totul pe numele tău, ai să-mi pui mâna-n gât. Aşa care va să zică, băiatule!

— Hai, tată, linişteşte-te, mai bine du-te să te culci.

— Mie-mi cânţi aşa, copilule!... mie, care sunt boier şi stăpân aici!

Janka plecă şi se închise în camera ei, dar auzi multă vreme ecourile certei şi glasul plângător, împăciuitor, al bătrânei.

Era sătulă de toate; aceste împunsături mărunte de fiecare zi, economiile meschine, farfuriile şi castroanele ciobite, ca să le cruţe pe cele noi; controlul permanent, grosolăniile, zgârcenia asta respingătoare, prostească şi măruntă, al cărei cerc se strângea tot mai mult în jurul ei, o umpleau de o scârbă cumplită. Era tentată să plece imediat, să lase totul şi să fugă în lumea largă, fiindcă se simţea slabă în faţa acestor oameni brutali, în faţa acestei vieţi fără reliefuri. Umbla prin încăpere, neştiind ce să facă, mii de gânduri şi de hotărâri i se iveau în minte, pulverizându-se într-o clipă, în cele din urmă, sună.

Veni Bartek, numai în cămaşă, nu mai avea nici măcar vesta pe el.

— Cheamă-l pe domnul! De ce umbli aşa?

— Păi dacă boierul ăl bătârn m-a bătut cu bastonul şi mi-a zâs să lepăd levreaua.

— Cheamă-l pe domnul! Bine, îşi spuse, o să ne răfuim îndată. Ah, deci asta e căsnicia! Nervoasă, începu să-şi chinuiască dantela de la capod. Bine, de ce trebuie să îndur eu una ca asta de la nişte neciopliţi? se întrebă şi furia înverşunată începu să clocotească în ea ca o furtună.

Andrzej veni şi se aşeză în tăcere.

— Te-am rugat să vii pentru că am o treabă foarte importantă...

— Am bănuit, de ce altceva ai fi vrut să mă vezi!

Vorbea aspru, ochii îi scânteiau de furie şi încrâncenare.

Janka îşi reveni, jignită de tonul lui.

— Te ascult, e destul de târziu... se uită la ceas.

— Dacă te grăbeşti să te duci la culcare, nu te mai reţin! exclamă impulsivă.

— Da, dar înainte de a pleca, poţi să-mi spui de ce m-ai chemat.

— Voiam să te întreb cum o să trăim mai departe? răspunse Janka după o pauză mai lungă.

— Asta depinde numai de tine, doar eşti stăpână aici, o să fie cum o să vrei tu.

— Da, dar ai tăi îmi numără fiecare îmbucătură şi se poartă cu mine de parcă aş fi străină.

— Pentru că eşti într-adevăr o străină şi vrei să fii aşa, noi nu te interesăm nici măcar cât mobilele astea. Împinse scaunul cu piciorul, toate părerile de rău, înăbuşite atâta vreme, ieşeau acum la iveală, umplându-i sufletul de amărăciune.

— Te-ai zăvorât în tine şi habar n-ai de ceilalţi care trăiesc în jurul tău, e foarte probabil că regreţi acum că te-ai căsătorit cu mine... e cu putinţă... repetă mai încet.

— Nu, asta nu! se împotrivi impresionată de glasul lui.

— Îi tratezi pe toţi de sus şi nu pricep de ce, poate pentru că te iubesc atât de mult.

— Nu, n-am tratat pe nimeni niciodată de sus, uită-te mai degrabă cum mă tratează părinţii tăi.

— Prostii! Nu lua în seamă ce spun mama şi tata.

— Bine, dar mă insultă! se repezi enervată de această ceartă calmă.

— Pentru asta există un leac. De vreme ce pe părinţii mei nu-i va putea sili nimeni să nu mai trăncănească, ştii doar că sunt nişte oameni simpli şi la ei ce e-n guşă, e şi-n căpuşă, trebuie să iei totul în mână, să conduci casa aşa cum vrei; dealtfel, dacă vrei, putem să ne separăm de ei; se vor întoarce la clădirea din spate şi n-o să mai fii obligată să-i vezi, dacă te supără aşa de mult... în glasul lui răsuna reproşul.

Janka privi la el, o dureau cuvintele lui, le simţea greutatea, intuia durerea soţului şi-i înţelegea privirea neliniş-

tită, plină de aşteptare, dar aproape că nu mai era în stare să vorbească din cauza poverii care o apăsa.

— Noapte bună! îi spuse, văzând-o că nu-i răspunde.

— Te duci? îl întrebă moale.

— E târziu, e trecut de douăsprezece.

— Pleci ca şi când ai fu supărat... rosti, simţind nevoia să-i ceară iertare, să-i spună măcar o vorbă de împăcare, dar nu-i veni nimic în minte.

— A, nici vorbă... cum aş putea să mă supăr pe tine! Nu prea mi-e bine, îşi strânse capul în palme şi îşi şterse fruntea îmbrobonată de sudoare.

— Poate că eşti bolnav?... sau poate...

— Poate... repetă în şoaptă şi o privi atât de ciudat, încât Janka se înfioră, făcu câţiva paşi în neştire şi se aşeză lângă lampă. Andrzej se muie dintr-o dată, înverşunarea îi trecu şi simţi o dorinţă uriaşă să-i audă glasul, să ia capul acesta frumos în palmele lui să-i sărute buzele umede şi îndârjite.

— Jania!... spuse foarte încet cu glasul rugător. Iartă-mă şi tu pentru necazurile astea, vezi că... Se întrerupse, ea îşi ridică ochii la el şi aşteptă să vadă ce spune; vru să-l ajute, să spună şi ea ceva, dar nu mai fu în stare. Era o linişte atât de adâncă, încât se auzea cântatul cocoşilor în curţile argaţilor şi freamătul uşor al parcului, Andrzej mai aşteptă o clipă şi ieşi.

După ce se închise uşa, Janka îşi reveni, dar el plecase.

— Ce vreau? Ce vreau? se întrebă cu durere.

XXIII

Dimineaţa, înainte ca Janka să se ducă la ceai, veni Bartek, roşu la faţă, cu o hotărâre disperată în priviri. Îi căzu la picioare şi-i spuse;

— Fiţi bună, cocoană, şi scăpaţă-mă de levrea şi de slujba asta, că m-am prostit de tot, şi pe urmă, cu ceaiul ăsta m-am ameţit, nu alta. Fi-ţi bună cocoană, şi lăsaţă-mă

să plec.

— De ce nu vrei să mai slujeşti?

— De slujit, vreau să slujesc, că ce altceva aş putea să fac, da' la cai sau or'unde în altă parte, număi în blestematele astea de odăi nu.

— De ce?

— Păi pentru că ieri boieru' ăl tânăr m-a bătut, că n-am fost în levrea, iar astăzi boieru ăl bătârn mi-a dat câteva cu bastonu', că umblu în levrea. Nu măi ştiu ce să fac. Râd toţ' de mine. Aşa că n-o să mai slujesc, c-am ajuns în stare să-mi fac ceva rău, eu sunt...

— Eşti un prost, auzi?

— Păi aud eu, răspunse cu umilinţă, îndreptându-se la glasul ei ridicat.

— Atunci ascultă ce-ţi spun eu: îmbracă-te în livrea şi dacu-ţi zice cineva ceva, spune-i că eu ţi-am poruncit să faci aşa.

— Da, şi dacă boieru' ăl bătrân îmi tăbăceşte cojoaca şi mă dă afară? întrebă plângător.

— La mine slujeşti, eu sunt stăpâna ta şi boierul cel tânăr, numai noi doi, înţelegi?

— Înţăleg! Să mă-mbrac în levrea şi să umblu aşa, iar dacă mă-ntreabă cineva şi mă bate, să spui că slujesc la boierii ăi tineri, că dumnevostă aţ' zis, îşi îndreptă spinarea şi ieşi.

— Începe războiul, bine! şopti cu hotărâre. Dacă vreţi să vă strunesc, o s-o fac şi pe-asta! O s-o simţiţi pe pielea voastră, sau plec de aici, sau va fi cum vreau eu.

Se gândi furioasă, uitându-se pe fereastră la Orłowski care se plimba printre gărduleţe, cu şapca roşie pe cap şi în uniforma veche, ridica piciorul sus şi mărşăluia solemn.

— Un... doi! ...un... doi... Miecio! comanda mereu, ajungea la capătul potecii şi o lua de la început.

Îşi desprinse privirile de la tatăl ei şi se duse în sufragerie.

Andrzej nu mai era acolo, dar bătrânul şedea la masă cu paharul în amândouă mâinile, asistat de Grzesikiewiczowa. Îi salută din cap şi se aşeză să maniace. Janowa, cu faţa

umflată şi ochii roşii de plâns, îi servea ciudat de făcută.

— Janowa, deschide fereastra, tutunul pe care-l fumează tata e pur şi simplu respingător.

— Ia te uită! mormăi bătrânul, puse paharul pe masă şi se uită la ea contrariat.

— Janowa, adu-mi alt tacâm, din cele noi, nu pot să mănânc din cojile astea ciobite. Să le iei şi să le duci la bucătărie, să nu le mai pui niciodată pe masă.

— Jania, farfuriile sunt încă bune, se opuse bătrâna.

— Taci din gură, mamă! Când îţi porunceşte cucoana, tu trebuie să asculţi, pe legea mea, că mâine o auzi că-ţi spune: afară şi basta! izbucni Grzesikiewicz cu glasul întretăiat de obidă.

Sfârşi repede micul dejun şi ieşi, fiindcă se înăbuşea de furie.

— Dacă nu se poate altfel, voi lupta pentru unt, pentru farfurii şi livrea! se gândi cu o amărăciune sfidătoare.

Bătrâna plecă şi ea în tăcere, fără să se uite la ea, lăsând-o adâncită în gânduri.

— Ce vreau? Da, ce vreau? îl sună pe Bartek.

— Cheamă-l imediat pe bucătar. Ce nevoie aveam cu de toate astea? De ce nu puteam trăi liberă şi fără nimeni pe cap? Şi-acum? mergea cu paşi repeziţi prin încăpere; aproape că ura casa asta, camerele astea pe care le vedea înşirându-se în faţa ei, pământul care înconjura conacul ca o mare necuprinsă de jur-împrejur. Se simţea înjosită de rolul pe care trebuia să-l joace, de această luptă meschină.

— De azi încolo vei primi dispoziţii numai de la mine.

— Foarte bine, fiindcă bătrâna îmi stă ca un os în gât, îngână rezemându-se de uşă cu ţigara în gură.

— Despre cine vorbeşti, Jane?

— Despre doamna bătrână! Zâmbi dispreţuitor.

— E pentru ultima oară când îţi permit să vorbeşti aşa şi să stai cu ţigara în gură în faţa mea.

— Da, stimată doamnă, dacă... începu înfricoşat.

— Dacă ce?

— Dacă bătrâna asta...

— Gura! îl repezi. Eşti liber şi nu uita ce ţi-am spus.

— O să vedeţi voi! O să-mi simţiţi mâna! şopti iritată, apoi se aşeză, să se concentreze şi să-şi adune şi forţele pentru luptă, surescitată, dar şi cu anume teamă de ziua de mâine. Gândurile şi simţămintele i se încrucişau ca ereţii la vânătoare, rotindu-se greoi în tăriile pustii. Se retrase în ea însăşi, în trecutul nu prea depărtat, înconjurându-se de amintiri, dar acestea erau ca nişte ceţuri care-i alunecau printre degete, imposibil de ţinut în frâu. Îşi simţea sufletul pustiit. Unde pieriseră toate acestea? se gândea cu jale şi aproape înspăimântată, simţea că nu mai este în stare să se desprindă de pământ, să-şi trezească vechile visuri, aspiraţii; inima şi sufletul se prefăcuseră în scrum, licărind arareori în timp ce se stingeau de tot.

Creştea în ea dorinţa tăcută de ceva care să-i umple golul dinlăuntru, ceva foarte apropiat şi bun, dorinţa de a se sprijini pe un suflet iubit.

— Dumneata ce vrei, domnişoară? tresări amintindu-şi întrebarea simplă a doctorului. Privi în neştire prin cameră. Da, ce vreau eu?... Nu ştia nimic, încotro merge, ce vrea şi pentru ce trăieşte?... Bine, dar... repeta cuvinte goale, am casa mea, un bărbat... obligaţii... cum de altora le ajunge asemenea viaţă?... Pentru că iubesc! răspunse un glas dinlăuntrul ei. Pe când eu? şi pentru a se dezvinovăţi, începu să caute în amintire şi în inimă acele firave lujere de simpatie faţă de soţul ei, se agăţa de ele cu disperare, ridicându-le pentru o clipă la rangul de dragoste, îşi repeta întruna că-l iubeşte, se înduioşa de bunătatea lui şi erau momente când inima îi ardea ca jarul, răsfrângând iubirea lui; suflă în aceste scântei până când se stinseră şi sufletul i se cufundă în întuneric.

— Nu-l iubesc! şopti umilită, incapabilă să se mai însele pe sine însăşi, îi era cu totul indiferent, iar câteodată i se părea de-a dreptul respingător.

Îşi şterse buzele, fiindcă o ardea amintirea sărutărilor şi mângâierilor lui.

— Mint pe toată lumea! Acest adevăr o chinuia cumplit şi o umilea, încât uneori îi venea să-şi ia lumea în cap şi să plece, să fugă; şi atunci se ridica în sinea ei pentru o clipă şi

se prăbuşea din nou, pentru că nu ştia încotro s-o apuce, nu mai avea putere să lupte cu toţi, mii de scrupule, necunoscute mai înainte, începeau să-i blocheze mişcările voinţei. Toate i se învălmăşeau în minte, istovind-o şi antrenând-o cu schimbul, încât era aidoma unui stup în care roiul murea şi doar viermii negri ai grijilor şi chinurile spaimei se săturau cu mierea vieţii ei, vuind asurzitor în căsuţele goale.

În cele din urmă, neputând să scape de acest haos şi nici să-l stăpânească, aproape că fugi din casă şi se duse la mama soacră.

Bătrâna şedea în uşa clădirii din spate, cum îi era obiceiul, curăţa penele şi certa fetele din casă.

— Mamă, nu vrei să mergem în sat, ce zici? îi propuse Janka.

— Bine, tot trebuia să mergem pe la Jadamka. Magda, să nu uiţi de porci! Hai să trecem şi pe la cocini, că sunt în drumul nostru.

Îşi luă băţul, îşi puse o maramă pe cap şi plecă înainte fără un cuvânt, nouroasă şi îndârjită, doar la răstimpuri se uita pe furiş la Janka, apoi îşi cobora pleoapele, ascunzându-şi părerea de rău şi supărarea.

Janka se uita la ea aproape cu umilinţă, aştepta un cuvânt cald, şi-l dorea, deoarece acum avea nevoie de simpatia cuiva, nevoia de a-şi lipi capul la pieptul cuiva, îi era foame de dragostea celor din jur.

— Bartek, vino încoace! Bartek se sculă nu prea binevoitor de pe banca de la intrare. Scoate-ţi livreaua, puturosule, şi du-te s-o ajuţi pe Magda! îi porunci bătrâna.

— Nu mă duc şi nu lapăd levreaua; cocoana mi-a spus să n-o scot, să stau în anticameră şi să nu mai ascult de altcineva, aşa că nu mai ascult, că nu sunt nici eu porcar, răspunse cu mândrie, uitându-se la Janka.

— Ce tot latri, nepricopsitule! se miră bătrâna, tremurând de mânie.

— Nu latru, că nu sunt câine, vorbesc...

— Nu latri, care va să zică, nu dai jos livreaua şi nu mai vrei să asculţi! A, stai tu, neisprăvitule! Cu mine vorbeşti tu

aşa? Îl lovi cu băţul în cap şi înainte de a-şi veni în fire, îi înfipse mâna în păr şi începu să-l altoiască zdravăn.

— Stăpână, o, Doamne, stăpână! bâlbâi asurzit.

— Destul, mamă! Lasă-l în pace! strigă Janka, o dădu la o parte pe bătrână şi se aşeză între ei.

— Mamă, te porţi ca o femeie beată la crâşmă, nu ca o cucoană, mai mare ruşinea!

— Sunt femeie şi ţărancă, dar asta nu-i treaba ta. Sunt ţărancă, dar nu o sărăntoacă sau o vântură-lume. Ia uitaţi-vă la ea, cucoana mare, poate că vrei să mă iei şi de păr, nu? Doamne, Isuse şi Maică Precestă! Să ajung eu să paţ una ca asta la bătrâneţe!

Se văicărea atât de tare, încât pe la ferestre apărură capetele slujitorilor.

— Ce rău ţi-am făcut, mamă? Nu te-am lăsat să-l baţi pe Bartek, fiindcă el s-a purtat cum i-am spus eu.

— Deci eu nu mai însemn nimic aici, am ajuns un fel de momâie care vă stă în cale.

— Ce tot vorbeşti, mamă? se împotrivi Janka enervată şi, ca să nu izbucnească, nu-i mai ascultă văicărelile şi plecă. Porunci să înhame caii şi se duse la Witów.

Stătu acolo câteva ore într-o dispoziţie apăsătoare, apatică, până când Jadwiga observă starea în care se afla.

— Ce ai, doamnă? o întrebă grijulie.

— Nu ştiu. Ştiu doar că mă aflu la o răspântie şi nu văd niciun drum înaintea mea, spuse şi tăcu, cu toate că mărturisirea îi stătea pe limbă, fiindcă îi fu ruşine să tulbure pacea acestui suflet neîntinat. Petrecu apoi câteva ore cântând la pian, dar nici muzica nu-i aduse alinarea. Spre seară, deoarece vremea era frumoasă, trimise trăsura înainte şi porni încet pe jos spre casă. Mergea pe drumeagul îngust, care şerpuia de-a dreptul peste câmpurile necuprinse, şi privea în zarea depărtată, din care parcă se iţeau contururile unor hotărâri... Se liniştea încetul cu încetul, fiindcă întinderile pe care le îmbrăţişa cu privirea, îi domoleau furtuna lăuntrică, umplând-o de pace, dându-i puterea de a rezista.

— Nimeni n-are nevoie de mine! se gândi şi pentru prima

dată simţi că vrea să fie ceva, să ocupe şi ea un loc în viaţa din jur; se prăbuşi din nou în abisul însingurării în care trăia, mai adânc şi mai intens ca altădată.

Se aşeză lângă crucea care se înălţa în mijlocul câmpului, lângă drum, pe o colină acoperită cu dracilă şi tufe de mălin sălbatic, şi îşi întindea parcă braţele spre lanurile nemărginite, văduvite de vegetaţie, somnolente; privirile i se pierdură în toamna care se apropia pe toate mejdinele.

Nu vedea nicio scăpare de nicăieri, aşa că începu să privească mai atentă împrejurimile, să considere viaţa cu mai multă largheţe şi să vadă că îşi avea şi ea farmecul ei, că se putea împăca şi cu ea, găsindu-şi dacă nu fericirea, cel puţin liniştea.

Erau momente când îşi uita propriile gânduri şi simţăminte şi se lăsa covârşită de frumuseţea care iradia din câmpuri şi din văzduh; se abandona cu tot sufletul în voia acestei toamne dumnezeieşti, poloneze, care stăruia pe întinderile pustii, în voia acestei stăpâne luminoase, cu chipul gălbui şi cu o cunună de ochiu-boului în părul bălai, în veşmântu-i lung, ţesut din pânzele de păianjeni şi presărat cu boabe roşii de scoruşe, care pluteşte în după-amiezile însorite peste miriştile ruginii şi tarlalele roşietice, semănate cu grâul de toamnă, peste apele înceţoşate şi, îngândurată, împrăştie în văzduh o linişte plină de nostalgie şi de aromele ultimelor flori de carpen, care se scuturau după trecerea ei; atinge cu poala rochiei panseluţele albastre care-şi închid ochii şi cad moarte; scutură lujerele uscate de lumânărică, smulge frunzele sângerii de prin perii încovoiaţi şi piere în păduri, prin desişurile de arin şi de molid, printre mestecenii galbeni, şi numai firele tremurătoare de păianjeni spun că a trecut pe aici şi a luat-o într-acolo, iar acum e departe... acolo unde apele întunecate răsfrâng frunzele argintii ale plopilor tremurători şi ciorchinii sângerii de afine; acolo în bungetul amuţit, prin râpele şi luminişurile pădurii, în acest templu rezemat pe mii de coloane, unde se mai aude doar tac-tac-ul ciocănitorilor, bufnetul conurilor de brad şi ţipetele îndepărtate ale păsăretului.

Janka privea la această toamnă şi începea să se contopească treptat cu câmpurile, cu pădurile şi satele care-şi trimiteau drept în sus stâlpii de fum albăstrui; începea să le înţeleagă şi să le simtă ca odinioară, şi tot ca mai demult începu să rătăcească cu gândul pe toate drumurile, prin desişuri şi peste ape, în zilele pline de soare şi linişte, şi să împărtăşească dragostea adâncă, înviorătoare, pentru tot ce o înconjura; începea să se înfrăţească iarăşi cu pământul care pulsa viaţă împrejur. Nu se mai simţea atât de străină şi de singură.

Privea şi vedea toamna care se poate vedea înaintea amurgului, cum pluteşte în nimbul jarişte arămii a apusului peste mejdinele prin care hălăduiau copaci scorburoşi, porumbrelul şi vrejurile de mure. Pluteşte, iar frunzele copacilor zboară moarte în urma ei, trestiile fâşâie somnoroase prin bălţi, păsările fug cu ţipete de spaimă spre locuinţele oamenilor, stolurile de cocori se scurg pe urmele ei croncănind cântecul de îngropăciune, glossa tristă a toamnei, iar oamenii stau pe drumuri, pe lângă pluguri, în faţa caselor şi tac, privind în lume cu mâhnire adâncă şi teamă. Pe islazuri, larma cântecelor încetează, sufletele se reculeg, vitele mugesc surd, uitându-se în văzduhul înceţoşat cu priviri prostite de frică. Fumul se destramă prin livezile desfrunzite şi viatul se iscă pe câmpuri, prin pădure şi prin tării şi începe să vuiască surd şi mohorât, norii cenuşii gonesc ca nişte păsări, aruncând umbre întunecate, acoperă şi înăbuşe lumina, sorb căldura şi atunci se revarsă tristeţea în care se pulverizează ca nişte umbre vedeniile muribunde ale verii.

Janka rămase multă vreme aşa, neobservând că Witowski se oprise în spatele ei ţinând calul de dârlogi. Sta cufundată în uitare, pătrunsă de dulceaţa acestei toamne, a acestei *vis medicatrix naturae*[111], care iradia din câmpuri şi din propria reculegere.

[111] Forţa tămăduitoare a naturii (lb. lat.).

XXIV

— Te conduc, doamnă, şopti, deoarece de la înfrăţirea şi desfătarea în sânul naturii umede până la guturai şi răceală, nu e decât un pas.

— La ce bun tonul acesta? îl întrebă ea, ridicându-se fără să se mire de prezenţa lui, dar jignită de ironia care-i răsuna în glas.

— La ce bun există toate, ca să existe.

Se priviră în ochi aproape ca atunci, înainte de plecarea în Italia.

Janka roşi, întoarse capul, iar Witowski îşi frânse buzele, îşi cravaşă cizmele şi o furie bruscă îi cuprinse sufletul. Dorea, simţea nevoia să-şi bată joc.

— Mergi la noi, domnule? întrebă, după ce porniră.

— Nu merg nicăieri, merg cu dumneata. Se depărtă şi se uită lung la ea.

Astăzi era foarte frumoasă pe fundalul câmpurilor albăstrui şi al orizontului purpuriu.

În ochi îi stăruia îngândurarea şi un dor tainic, semăna cu câmpurile care se înnegriseră în apropierea pădurii.

— Doamnă, arăţi ca „Gioconda”[112] lui Leonardo.

— Adică?

— Ciudat de frumoasă, prea frumoasă, adăugă mai încet.

— Doar atât... şopti Jania cu ironie. Repertoriul e vechi.

— Te-ai plictisit de el, nu-i aşa, prea bine, iată unul nou!...

— Sunt foarte curioasă.

— Curiozitatea este una dintre trăsăturile dumitale foarte importante.

— Asta face parte din repertoriul nou? întreb, fiindcă mi se pare cunoscută.

Nu-i răspunse, îndurerat de ironia ei, fiindcă mişcările ei, puţin greoaie, uşor legănate, umerii frumoşi modelaţi, buzele purpurii, senzuale, şi ochii adânci, liniştiţi, făptura ei

[112] Tablou celebru de Leonardo de Vinci (1452–1519) – pictor, sculptor, inginer şi savant italian; titan al Renaşterii, cunoscut mai mult ca pictor.

mândră şi aţâţătoare acţiona ciudat asupra lui; îl atrăgea şi-l înfuria, că se lăsa influenţat. O învălui într-o privire înflăcărată; Janka observă şi îşi puse pălărioara pe care până acum o ţinuse în mână.

— Nu te urâţi, doamnă, cu cutia asta pe cap, protestă Witowski.

— Nu-mi place să fiu taxată din ochi, îi răspunse Jania cu asprime.

— Cine eşti dumneata, doamnă? Cuvintele ei îi biciuiră faţa.

— Un om.

— Trăsătura dumitale esenţială este ambiţia, o ambiţie uriaşă.

— Vorbim despre ceva mort de mult, fiindcă dacă această ambiţie ar mai trăi în mine, mai mult ca sigur că n-aş merge acum pe acest drum.

— Nu înţeleg.

— Aş fi undeva în lumea largă. Poale că aş fi o actriţă sau poate că n-aş fi nimic, dar o sigur că n-aş mai sta la Krosnowa.

— E adevărat că o soţie nună înseamnă mai puţin decât o mare actriţă, dar... ai putea fi o femeie importantă la Krosnowa.

— Pentru cine? Regretă întrebarea, i se părea copilărească.

— Pentru dumneata însăţi, pentru oameni, pentru soţul dumitale, pentru boierul Pietr.

— De ce sfârşeşti totdeauna prin a ironiza?

— Adesea ironiile nu sunt decât un scut în faţa propriei inimi, îi răspunse mai încet şi mai trist.

— Sau poate doar un flirt din noul repertoriu...

— Doamnă, eşti foarte fericită la Krosnowa?

— Domnule...

— De ce te superi, doamnă? N-am făcut decât să continui pe tonul dumitale.

— Bine, dumneata cum stai cu fericirea la Witów?

— Sunt fericit la pătrat. Da, mănânc foarte bine, iubesc cât am nevoie, dorm când vreau, îmi bat joc de oameni

când am poftă, nu-mi pasă de nimic şi de nimeni şi pot să-mi crăp capul în orice clipă, dacă mi se năzare. Zâmbeşti batjocoritor, doamnă, nu mă crezi, mă socoteşti unul din acei flecari care fac pe plictisiţii pesimişti. Pot să te conving pe loc, imediat, că sunt gata să şi îndeplinesc ce spun, ca englezul acela! Rosti repede, în ochi îi luci o hotărâre nezdruncinată, flacăra unei voinţe puternice, când scoase revolverul din buzunar, încât Janka păli şi cu un gest instinctiv îi opri mâna care se îndrepta spre tâmplă. O cuprinse o spaimă cumplită, era adânc convinsă că s-ar fi împuşcat.

Witowski rămase o clipă nemişcat, privind-o intens în albul ochilor; faţa asemănătoare întrucâtva cu a sălbaticului Antinous[113] îi tremura din toţi muşchii, în sfârşit, desprinse mâna Jankăi de pe mâna lui şi spuse cu ironie:

— Doamnă, eşti prea nervoasă pentru a fi soţia lui Andrzej, iar pe de altă parte, îţi va fi foarte greu să te ocupi de gospodărie, foarte greu...

— Nu mai continua, domnule! şuieră, revenindu-şi şi o cuprinse brusc o furie oarbă, încât în primul moment vru să dea cu umbrela în el.

Îl ura în clipa asta atât de mult, încât porni repede înainte fără o vorbă.

— Doamnă Janina! exclamă uimit în urma ei. Janka nici măcar nu se uită înapoi şi grăbi pasul, iar inima îi bătea să-i spargă pieptul şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Iartă-mă, te rog! N-am vrut să te jignesc. Nu pleca aşa!

— Nu, e mai bine să ne despărţim aici; nu sunt obişnuită să se facă experienţe cu nervii şi sensibilitatea mea.

Se uita în ochii ei cu atâta tristeţe, încât mânia i se topi numaidecât, lăsând locul milei şi compătimirii.

— Ce impresie şi-ar face cineva care ne-ar vedea acum şi ar asculta ce vorbim? spuse Janka, străduindu-se să se stăpânească.

— Ar înţelege că are în faţă două suflete care se caută şi

[113] Personaj din *Odiseea* lui Homer; unul dintre pretendenţii la mâna Penelopei.

care se tem de propriile adâncuri.

— Dar dumneata ce-ai zice? Inima începu să-i bată cu putere.

— Că fără să ştim, căutăm drumul spre sufletele noastre.

— Noapte bună, domnule, ajung şi singură.

— Şi că am pătruns cu privirea în abisul întunecat, continuă Witowski neauzindu-i cuvintele de rămas bun.

— Având asemenea minuni în faţa noastră! Arătă spre soarele agăţat pe cer deasupra pădurilor, care învăpăia ochiurile bălţilor şi pierea în ceţurile vineţii.

— H_2O, colorată metalic, dacă vroi să introduc totul în formule.

Janka se uită la el şi un sentiment ciudat de teamă îi strânse inima, ca şi când ar fi privit într-adevăr într-o prăpastie fără fund.

Mergeau în tăcere şi din când în când se cercetau cu răceală; în sufletele lor îşi făcea loc spre lumină un sentiment indicibil de dragoste şi părere de rău, de dorinţă şi de spaima de această dorinţă, în vreme ce între ei rătăceau lucirile pupilelor înflăcărate şi fluidele nenumărate care leagă un suflet de altul.

Dinspre capela de la Witów se auzi bătaia toacei, care se împleti cu ţârâitul cosaşilor şi uruitul morii de la Krosnowa, alergând şi revărsându-se peste întinderi.

Tăceau mereu, temându-se să întrerupă liniştea, sau să vorbească, întrucât primul cuvânt care li s-ar fi smuls de pe buze ar fi putut exprima tocmai ceea ce voiau atât de mult să-şi spună şi, în acelaşi timp, să păstreze în adâncul sufletului. Janka simţea că i se învârte capul, uneori simţea irumpând spre inimă şi creier un şuvoi nestăvilit de sânge şi atunci se clătina, gata să se prăbuşească. Se oprea puţin, ca să-şi vină în fire, şi pornea din nou. Nu-şi mai amintea de nimic, nu se mai gândea decât la el, la expresia ciudată a ochilor lui când spunea: Căutăm drumul spre sufletele noastre. Tremura tot mai tare înăuntrul ei şi se învelea tot mai strâns în pelerină, vrând parcă să se ascundă de ochii lui care o hipnotizau; îi simţea privirile pe gură, ca pe nişte sărutări, şi buzele i se învăpăiară de plăcere; le simţea în

ochi şi se lăsa cuprinsă de o moleşeală ciudată, apăsătoare. Mergea din ce în ce mai încet şi mai nesigură pe picioare, uneori se trezea din această vrajă neînţeleasă care o stăpânea şi se uita cu privirea înceţoşată împrejur; întâlnindu-i însă ochii umezi, ce luceau ciudat, recădea în sine şi se înfiora, încât îşi desfăcea braţele, respira adânc şi avea o poftă nebună să se tupileze toată la pieptul lui fie şi cu riscul de a se pierde...

Witowski încerca şi el aceeaşi stare sufletească; o forţă uriaşă îl purta spre ea, înlănţuindu-l, o simţea atât de aproape de el şi-i pătrundea atât de adânc în suflet, încât parcă îl paraliza o durere fizică, surdă, îl stăpânea cu totul, de aceea tăcea înciudat pe el însuşi, pe ea, pe toată lumea.

— Te iubesc! Te iubesc! îi bătea inima cu o monotonie înfricoşătoare, în timp ce cu expresia buzelor ironiza, ura şi se apăra din toate puterile, ca să nu-i cadă în genunchi şi să nu-i îmbrăţişeze picioarele, să nu-i sărute măcar tivul rochiei al cărei fâşâit uscat îl chinuia, şi să nu-i destăinuie tot ce avea pe suflet, revelaţia pe care o trăia abia acum.

— Noapte bună, domnule! şopti Janka abia auzit, când intrară în sat, şi îşi ascunse repede mâna sub pelerină, apoi plecă înainte singură, fără măcar să se uite la el, deoarece Witowski nu se mai strădui s-o reţină şi nici nu o mai urmă; privea doar la rochia ei de culoare deschisă, care se desluşea în semiobscuritate confundându-se treptat cu umbrele.

— Te iubesc! se gândi multă vreme cu privirile aţintite spre locul unde dispăruse şi unde el o vedea şi acum cu ochii sufletului.

Janka mergea repede şi îşi reveni abia atunci când auzi galopul calului care se depărta; se uită înapoi şi i se strânse inima de jale.

— De ce n-a venit cu mine! îşi spuse, dar când mersul o readuse la realitate, îşi şnurui buzele de mânie; era foarte nemulţumită de ea însăşi, mai simţea şi acum urmele fiorilor de plăcere, dar se apăra indignata cu ajutorul gândurilor, al luciditătii.

La cină nu observă decât că marna avea ochii roşii de

plâns, bătrânul era beat şi o privea ameninţător, iar soţul, mai vesel ca de obicei, o îndemna să mănânce neapărat ceva.

— Nu pot. Sunt puţin obosită şi mă doare capul...

Nu, nu era în stare să vorbească, nici măcar nu auzea când îi vorbeau, era foarte departe de ei toţi, gândurile îi rătăceau printr-o lume a visurilor, plină de strălucirea privirilor, de contururile feţelor, sunetele glasurilor şi expresiile ochilor, o lume învălmăşită, dulce.

— Domnişoara Jadwiga e sănătoasă? L-ai văzut şi pe Ştefan?

— E sănătoasă, sănătoasă, repetă Janka. Domnul Ştefan era plecat de dimineaţă de acasă.

Nu-şi dădea prea bine seama de ce nu spusese adevărul şi, de aceea, era cam descumpănită.

Se duse imediat în camera ei.

Iar a doua zi se trezi ciudat de bine dispusă, se simţea atât de bine, atât de liniştită, de plină de putere, de poftă de viaţă şi de acţiune, încât se duse la clădirea din spate.

Mama era ocupată cu înhăţatul pernelor.

— Le îmbrac eu mai repede! spuse Janka, luându-i perna din mână.

— Vai de mine!... păi ditamai cucoană poate... şopti bătrâna muşcător.

— O să vezi şi dumneata. Îmbrăcă perna, aşternu patul, aşeză pe comodă nenumăratele figurine şi icoane de sfinţi şi aprinse candela, dar bătrâna nu-şi descreţi fruntea, urmărindu-i mişcările cu îndârjire ţărănească, cu anume ironie în ochii cenuşii şi oftând. Abia când Janka sfârşi toată treaba şi vru să plece, o chemă:

— Janiusia!

Janka nu mai plecă şi se aşeză lângă ea.

— Fetiţa mea, să nu fii supărată pe mine. Vezi şi tu, sunt o femeie bătrână, simplă, repede la mânie şi fără ştiinţă de carte, vorba rea îmi scapă când nu gândeşti.

— Las-o-ncolo, mamă, ce să mai vorbim, eu nu-ţi port pică. Îi sărută mâna şi bătrâna fu atât de înduioşată, încât o luă în braţe şi o sărută din toată inima.

— Mi-e şi mie dor, fetiţă, să vorbesc cu cineva, Jędruś nu mă lasă să stau cu fetele de la curte, cu tata n-am ce, că imediat începe cearta şi înjură, cu Jędruś n-am când, cu tine nu cutez, fiindcă ce poate să-ţi spună o femeie simplă ca mine?... aşa că parcă-mi vine lehamite de viaţă şi atunci suit atât de morocănoasă, că umblu de colo-colo şi caut mereu ceva de care să mă agăţ.

— Ho! ho! ce armonie! exclamă Andrzej intrând.

— Da, băiatule, tocmai îi spuneam că mi-e dor de nepoţei, răspunse bătrâna şireată.

Andrzej se uită la Janka într-un anume fel, încât aceasta roşi şi ieşi, fără un cuvânt, contrariată de privirea lui.

— Cloşca încă n-a căzut, aşa că nu poţi s-o pui pe ouă! râse bătrâna.

— Mamă, le rog să nu mai vorbeşti aşa de faţă cu ea.

— De ce, vrei să-mi fie ruşine să spun că mi-e dor de nepoţei?

— Mamă, ai copiii Józiei.

— Şi dacă eu îi vreau pe ai tăi, pe ai tăi, Jędruś, dragă.

Îl luă de braţ şi-l mângâie pe faţă şi pe păr, bucuroasă că avusese îndrăzneala şi prilejul să-şi exprime cea mai arzătoare dorinţă, a cărei înfăptuire o aştepta cu nerăbdare.

— Poate că e nevoie de vreun doctor? şopti mai departe.

— Să nu mai vorbim de asta. Îşi sărută mama şi plecă la conac.

Îşi dorea şi el acest lucru, intuind că un copil ar fi legat-o mai strâns de ei, şi tocmai se gândea la asta, când îi auzi glasul.

— Te rog să-mi faci şi mie un mare hatâr, îi spuse Janka.

— Ştii doar că fac orice pentru tine.

— Dă-mi şase sute de ruble în rate lunare.

— Bine. Vrei să cumperi ceva?

— Nu, nu... ezită să-i spună că voia s-o ajute pe Zaleska, gândindu-se că poate el nu va fi încântat de mărinimia ei, aşa că nu-i spuse nimic.

— Da, aş vrea să-mi cumpăr ceva, urmăresc însă un scop, de aceea vreau să plătesc în rate.

— Uite un cec pentru banca de comerţ. Scrie suma pe

care o doreşti la purtător, şi poţi să iei banii când vrei. Sunt tare curios ce vrei să cumperi?

— O să-ţi spun mai târziu.

Rămase mirat de reţinerea Jankăi şi, când să plece la câmp, în minte îi încolţiră bănuieli întunecate.

— Cui vrea să-i trimită şi pentru ce? Nu cumva!... nu, nu... se împotrivi cu energie şi se întoarse din drum, intră în casă fără zgomot, deoarece covoarele îi înăbuşeau paşii, aşa că intră fără veste în camera ci.

— Mi-a venit o idee... începu de la uşă, ce-ar fi ca duminică să facem câteva vizite prin împrejurimi, se înţelege, dacă n-ai nimic împotrivă.

— Da, nu trebuie să neglijăm oamenii. Domnişoara Jadwiga mi-a spus că vecinii sunt miraţi că încă nu ne-am dus în vizită la ei, răspunse Janka liniştită, punând sugativa peste scrisoare şi ascunzând-o în acest fel.

Îi înţelese intenţia şi toată ziua îşi bătu capul cu întrebarea:

— Cui i-a scris?

Janka se duse la poştă, ca să expedieze personal scrisoarea cu primul cec. Apoi o vizită pe Józia, care zăcea de câteva zile la pat, îmbolnăvită de grija păsărilor care mureau de dizenterie. Ascultă o groază de văicăreli în legătură cu nătângia soţului şi josnicia slujitorilor, destule complimente înşelătoare în ce o privea şi, plictisită de moarte, plecă acasă.

Începu să plouă torenţial şi drumurile argiloase se desfundară, încât caii mergeau la pas, alunecând întruna. Seara se lăsă repede, o seară întunecoasă, rece, plină de umezeală, respingătoare.

Prin pădure porniră mai repede, fiindcă drumul era mai bun, când deodată Janka auzi tropotul unui cal. Se uită înapoi şi-l văzu pe Witowski. Acesta o salută din cap, se apropie atât de mult, încât şoldul calului se ştergea de aripa trăsurii. Nu mai rosti formula de politeţe obişnuită, se aplecă îndată spre ea şi-i şopti surd:

— Trebuie să vorbesc astăzi cu dumneata! îi luă mâna şi, în loc să i-o sărute, i-o muşcă atât de tare, încât Janka ţipă,

iar el întoarse calul fulgerător şi pieri în întunericul pădurii.

Înainte de a înţelege ceva, înainte de a se uita înapoi, dispăru ca o umbră.

Stătea încremenită de spaimă şi uimire.

— Mână mai repede! A înnebuniţi se gândi privind aproape cu teamă prin pădure, aşteptându-se să-i vadă chipul iţindu-se din spatele vreunui copac; era înfricoşată de violenţa lui, care îi producea în acelaşi timp o plăcere neînţeleasă, aţâţătoare.

Îşi lipi buzele pe locul unde o muşcase, pentru că o ustura, dar şi le apăsă atât de tare, de parcă săruta pe cineva nespus de iubit. Apoi, revenindu-şi, îl îndemnă pe Walek să se grăbească.

Acasă găsi câţiva musafiri, veniseră soţii Woliński şi Rutowski.

La început, se bucură foarte mult, dar mai târziu prezenţa lor deveni apăsătoare. Acum o preocupa altceva, acel „Trebuie să vorbesc astăzi cu dumneata” îi stăruia în minte, înfiorând-o de teamă. Asculta, vorbea şi deseori se surprindea pândindu-i pe toţi, fiindcă i se părea că ştiu totul şi o privesc cu luare aminte; cel mai mult o neliniştea soţul ei, care o privea atât de ciudat astăzi!

Şedea posomorât, îşi muşca mustaţa şi se silea zadarnic să lege o discuţie care se rupea mereu, pentru că nu era în stare s-o susţină din cauza întrebării chinuitoare:

— Cui i-a trimis banii?... poate că... nici măcar nu-şi sfârşi gândul şi se întoarse spre Rutowski, se uită cu coada ochiului la Janka fără să audă nimic, până când acesta, emoţionat şi bucuros, neputând să scoată nimic de la el, se mută lângă Janka, însă aceasta scăpă de el cu câteva generalităţi despre Italia, fiindcă era ocupată cu soţii Woliński şi copiii lor; în acelaşi timp, se întreba tot mai curioasă:

— Ce vrea? Ce vrea să-mi spună? se gândea şi la fiecare rafală de vânt care izbea geamurile, tresărea şi asculta ecoul paşilor; privea pe furiş spre fereastră, crezând că vede silueta lui Witowski, ba găsi chiar prilejul să coboare până la intrare şi să scruteze noaptea neagră, rece,

ploioasă.

— Arăţi foarte impunătoare şi foarte frumoasă... îi spuse Helena.

— Krosnowa m-a schimbat aşa.

— Italia, dragă doamnă, una, alta, Italia, interveni Rutowski, aura de acolo...

— Dar şi tu arăţi splendid, ca totdeauna, doar că te-ai mai îngrăşat puţin.

— Da, da!... se bucură Woliński care şedea lângă Andrzej. Helena îşi lăsă capul în piept.

— Vecinii ce fac, nicio noutate? începu Jania ca să o scoată din încurcătură.

— Sunt, cum de nu: doamna Stabrowska a scris un nou roman, intitulat *Lături.* Îl publică într-o revistă săptămânală pe care n-o citeşte nimeni şi, ca să-şi oblige toţi vecinii să-l citească, a dispus să se trimită revista la toată lumea pe o rază de trei mile.

— Îşi plăteşte publicitatea.

— Dar în acelaşi timp te obligă să citeşti, iar prin aceasta să gândeşti, şopti Janka şi se ridică puţin, pentru că i se păru că în încăpere răsună un glas cunoscut. Tu l-ai citit, Helena, e ceva de el? continuă să întrebe.

— Dumneavoastră aţi fost şi la Loreto? se amestecă Rutowski din nou.

— Nu l-am citit, soţul meu mi-a spus că e de-a dreptul imposibil.

— În orice caz, titlul exprimă foarte bine conţinutul.

— N-are importanţă, poate că soţului tău nu i-a plăcut, pentru că nu e genul lui, dar trebuia să te convingi singură. Bartek! strigă ridicându-se, se duse în anticameră, privi pe fereastră şi se întoarse.

— E într-adevăr cam peste mână de la Ancona, dar e minunat. Marea, domnule dragă, ţi se întinde la picioare.

— Unde? întrebă brusc Andrzej, ghicind neliniştea Jankăi.

— Lângă Ancona, dumneavoastră aţi fost la Loreto?

— Am urmat itinerarul obişnuit al celor care se duc în Italia.

— Al pelerinilor cucernici, adică am ocolit localităţile

frumoase şi le-am văzut pe cele minunate, şopti Janka mai mult pentru sine.

— Aveţi o casă grozavă, princiară... schimbă vorba Helena, observând că Andrzej privise repede la soţia lui şi tresărise.

— Da!... luxul unei magazii de mobilă de la Săpata.

— A, Jania, era să uit! Głogowski a scris de la Paris familiei Stabrowski, zicând că vine la primăvară la ei.

— Cine?... a, Głogowski! Głogowski!... Ce frig e aici! se înfioră, se înveli mai bine cu şalul şi ascultă aplecată puţin spre Helena, în timp ce ochii îi rătăceau pe la ferestre şi sufletul i se afla undeva pe drumul de la Witów spre Krosnowa.

— Aş cumpăra murgii ăştia de la dumneata... spuse Woliński, aprinzându-şi trabucul.

— Sunt de vânzare, poţi să vorbeşti cu tatăl meu, ăsta-i resortul lui.

— Nu vă sunt de trebuinţă, nu-i aşa?

— Nu, dealtfel, noi vindem orice, dacă găsim cumpărători.

— Văd că aveţi şi o moară mare.

— Da, cu valţ, după sistemul american. Tot grâul îl măcinăm şi vindem făina.

— A, acum nu mă mai mir că aveţi un inventar agricol atât de grozav...

— În principiu, nu vindem nimic sub formă de produse naturale. Începând de la primăvară n-o să mai vindem lemnele din pădure, pentru că avem de gând să cumpărăm un joagăr.

— Aveţi unde să desfaceţi scândurile?

— Da, totul e aproape aranjat.

— Văd că transformaţi moşia într-o fabrică.

— Vreau să ajung la asta. Am vrut să fac mult mai multe, am vrut să pun bazele unei fabrici de cărămidă, căile ferate înalţă construcţii mari şi au nevoie de milioane de cărămizi; am vrut să ridic o fabrică de bere, ştii că piaţa e asigurată prin căile ferate, astfel s-ar fi putut cultiva mai mult orz şi creşte mai multe vile; am vrut să construiesc o distilerie de

votcă, fiindcă secara ar fi adus mai mulţi bani decât măcinată...

— Dar... te temi de aceste iniţiative de milioane?...

— Nu, dar nu mai am chef, energie şi capital am, aşa că ce rost mai are? Se lăsă să cadă în scaun, scutură scrumul de la ţigară şi tăcu, pironindu-şi privirile umede pe Janka; era descurajat, îi părea rău şi-l durea sufletul că ea îi secătuia forţele. Woliński medita la cele auzite şi se uita la el cu respect şi admiraţie.

În salon se aşternu liniştea.

Puţin aplecată, Helena îi spunea ceva în şoaptă Janiei care şedea sub lampadarul mare de bronz, a cărei lumină verzuie răzbătea prin abajurul de mătase şi-i acoperea faţa cu reflexe vineţii. Asculta cu atenţie, dar ochii îi rătăceau neliniştiţi prin salon şi pe feţele celor aşezaţi; un fior apăsător, necunoscut, o chinuia tot mai dureros.

Rutowski sta singur la o măsuţă, admirând albumele aduse din Italia, iar din camerele mai depărtate se auzea gălăgia copiilor pe care bătrâna îi luase în grija ei.

Ploaia răpăia monoton în geamuri, vântul sufla cu asemenea putere, încât draperiile se mişcau, iar luminile se legănau întruna; parcul fremăta surd, adăugându-şi glasurile lui. Câteodată liniştea era atât de adâncă, încât se uitau unii la alţii cu teamă parcă. Atmosfera era greoaie şi apăsătoare.

În jurul orei nouă îşi făcu apariţia Witowski. Janka îl observă abia când se opri înaintea ei şi-i întinse mâna. Căldura unei bucurii uriaşe se revărsă în toată fiinţa ei, dar chipu-i de marmoră nu trăda nimic, se uita liniştită la faţa lui nouroasă, rece, ciudat de slăbită.

— De ce n-ai adus-o şi pe sora dumitale?... îl întrebă rar, foarte rar, deoarece îi tremura inima şi glasul i se frângea în gât.

— Acum e la capelă şi cerşeşte probabil îndurarea Domnului pentru noi toţi.

Se salută cu toţi şi lejer, elegant, ironic, ca de obicei, luă un scaun şi se aşeză lângă Janka.

— Doamnelor, m-am înghesuit între dumneavoastră ca

un intrus.

— Nu e chiar aşa, dar o să te suportăm, fie şi de milă, ca să nu fii silit să discuţi cu ceilalţi domni despre treburile gospodăreşti.

— Mulţumesc, dar mărturisesc că prefer ciripitul doamnelor.

— Asta înseamnă că dumitale îţi place melodia cuvintelor.

— Doamnă, flatezi cuvintele rostite de doamne.

— Sunt nevoită, de vreme ce dumneata le tratezi cu impertinenţă.

— Bărbaţii vă păcălesc atât de des, iar dumneavoastră vaţi obişnuit atât de mult cu clopoţeii flirturilor, încât o voce naturală vi se pare scrâşnetul unui barbar.

— Dar dacă nouă ne plac aceşti clopoţei! Dacă ascultându-vă, nu credem o iotă din ce spuneţi, ce se întâmplă?

— Mai nimic, fiindcă fariseismul mincinos este vrednic de cei ce mint.

— Voi chiar că flirtaţi acum de adevărat! observă Jania care ascultase în tăcere, încercând zadarnic să participe la discuţie; nu era în stare să scoată o vorbă.

— Şi n-o facem cu destulă îndemânare? întrebă Witowski fără să se uite la ea.

Janka începu să râdă silit.

— În ceea ce te priveşte, domnule Witowski, cred că te pricepi şi dacă s-ar împărţi medalii pentru măiestrie în această specialitate, cred că ai merita şi dumneata una, îi răspunse destul de acru, ridicându-se. Astăzi o înfuria tonul lui uşor cinic şi-i era frică de ceea ce avea să se întâmple.

— Ce-o să-mi spună? se întrebă şi mii de gânduri i se buluciră în creier. Aproape că ştia ce-i va spune şi această siguranţă o înfiora de plăcere.

— Din nefericire, în flirt, ca şi în celelalte, nu sunt decât un diletant, recunoscu Witowski.

Nu-i mai răspunse şi se duse în sufragerie, unde Janowa şi Bartek pregăteau masa. Trecând pe lângă fereastră, îl văzu pe tatăl ei care şedea pe verandă.

— Janowa! Bartek! Tata stă în ploaie şi frig pe verandă!

Şi îi ajută să-l conducă pe Orłowski care, uitat între gărduleţele lui, venise pe verandă, unde sta ghemuit şi ud până la piele.

— Păi cine să-şi mai aducă aminte de el, dacă fiica lui, cucoană, de, n-are timp, pentru că se ţine de plimbări şi petreceri, şopti bătrânul Grzesikiewicz şi se rostogoli pe masă, doborând câteva farfurii care se sparseră cu zgomot.

— Asta mă priveşte, dar dumneata eşti atât de ameţit, încât mă mir cum de îndrăzneşti să vii aici şi să te faci de ruşine în faţa unor oameni străini.

— Ce-mi pasă mie de străini, eu sunt stăpân aici, cui nu-i place, afară! pe legea mea! Mamă! răcni, izbind cu pumnul în masă, dar bătrâna nu era acolo, era numai Jania care tremura de furie.

— O chem îndată pe mama, să te ducă la fântână şi să-ţi toarne o găleată de apă în cap, ca să te trezeşti.

— La fântână! pe mine... ca pe un porc! Pe legea mea, a venit sfârşitul lumii! Pe mine, un boier, să mă ducă la fântână, a, căţea... afară... Mamă!

Nu-l mai ascultă şi se duse să-i spună lui Andrzej care porunci numaidecât să fie luat şi dus în clădirea din spate.

Janka îi invită pe toţi la cină şi întâmplarea făcu să rămână în urmă cu Witowski. Nu-şi vorbeau, dar când ajunseră în mijlocul unei încăperi lungi şi aproape întunecate prin care treceau, Witowski îi luă mâna şi-i şopti:

— Voi veni la fereastra camerei dumitale, aceea dinspre grădină, trebuie să mă asculţi, musai... şopti apăsat şi poruncitor, apoi îi lăsă mâna şi se alătură celorlalţi, iar ea rămase o clipă ca ameţită.

— Jania! o strigă Andrzej, intrând pe uşa cealaltă; o văzu că vorbea cu Witowski, auzi că el îi şoptea ceva, dar nu înţelese nimic. Bănuiala i se cuibări iarăşi în inimă, orbitoare.

— Hai la masă! rosti Janka încet şi tot timpul cât dură cina, se mişcă greoaie, ca în vis; privea fără să vadă, asculta fără să audă, vorbea fără să-şi înţeleagă propriile cuvinte. Râdea din te miri ce, uneori cădea într-o

îngândurare mohorâtă din care o trezeau ochii lui Witowski aţintiţi asupra ei; ochi ciudat de lărgiţi şi atât de strălucitori, atât de mari, încât uneori privea în ei ca într-o prăpastie care o ademenea; privirile lui scânteietoare îi învâlvorau inima şi o mistuiau, secătuindu-i puterile, încât încremenea fascinată, gata să le urmeze la cel mai mic semn cu umilinţă şi supunere deplină.

După cină, când toţi se pregăteau să se ducă la culcare, Witowski, înainte de a pleca, o privi atât de intens şi-i strânse mâna atât de tare, încât Janka îşi reveni dintr-o dată. Vru să-i spună, să-l implore să nu vină, fiindcă tremura toată de spaimă, dar nu găsi prilejul potrivit. Andrzej se uita la ei cu răceală, soţii Woliński se ridicaseră şi ei, orice mişcare ar fi fost observată imediat. Janka privi înfricoşată la el, cu disperare, dar Witowski nu înţelese nimic şi plecă. Iar ea întârzie mult timp la Helena, dezbrăcă singură copiii şi-i culcă în aşternut, îi înveli cu o grijă aproape ciudată, lungind vorba la infinit, numai să stea cât mai mult cu oamenii, să plece cât mai târziu în camera ei. Parcă îşi pierduse minţile, se agăţa de cele mai banale pretexte, ca să mai rămână o clipă, până când, în cele din urmă, văzând că Helena e gata să adoarmă de oboseală, se duse şi ea în camera ei.

— Au lăsat oare transperantul?... se întrebă greoi şi acum, în această clipă, acest gând i se părea mai important decât propria-i viaţă. Se opri la uşă, fiindu-i teamă să intre, fiindcă avea impresia că zăreşte dincolo de geam faţa lui Witowski, că-i aude glasul. O copleşea un sentiment bizar, îl dorea cu toată fiinţa ei şi în acelaşi timp se împotrivea din răsputeri să-l vadă.

În sfârşit, îşi luă inima în dinţi şi intră.

Transperantul nu era tras. Ţipă de spaimă şi se uită îndelung în noaptea neagră, ploioasă care se vedea pe fereastră. Lampa ardea pe masă, în cameră era o tăcere deplină, covorul de blană albă înăbuşea orice zgomot al paşilor. Privi în jur cu înfrigurare, uitându-se pentru a mia oară la mobilele sinilii, la patul mare cu draperii de catifea albastră, la zecile de mărunţişuri aşezate pe secreterul mic

şi pe măsuţa de toaletă, pentru ca în sfârşit privirile să i se cufunde de fiecare dată cu o uşurare dureroasă în bezna de afară, ca într-o rană cumplită din perete.

Era o linişte atât de înfiorătoare, încât Janka auzea sfârâitul mucurilor de la lumânările aprinse în faţa oglinzii, freamătul copacilor şi plescăitul apei care se spărgea de malul iazului, şi clipocitul monoton al ploii ce cădea fără încetare, şi toate glasurile triste ale zilei, pulverizate în atomi, care mai rătăceau ca nişte ultime acorduri prin parc. De o mic de ori vru să se ducă şi să tragă storurile, dar nu era în stare, se temea să se mişte şi nu-şi dădea seama de nimic, nici de ceea ce se întâmpla cu ea, nici de ceea ce avea să se întâmple. Simţea doar că se afla în stăpânirea unui vârtej îngrozitor, din care nu mai avea putere să se smulgă.

Tresări, auzind hârşcâitul slab, în stare normală de neauzit, al pietrişului şi zgomot de paşi. Auzea bine, atât de bine, încât fiecare pas îşi răsfrângea ecoul în creierul ei; zvâcni în picioare şi, aproape inconştientă, sună cu putere. Sunetul clopoţelului o readuse la realitate; şi-ar fi dat jumătate din viaţă să înăbuşe aceste sunete ce răsunau asurzitor în liniştea adâncă.

— Nu dormi încă? o întrebă Andrzej intrând.

— A... a!.... nu, nu pot să dorm, îngăimă cu greutate, deoarece zgomotul paşilor se apropia din ce în ce mai mult; se uita când la fereastră, când la soţul ei cu o spaimă de nedescris şi durere.

— Ce ai, draga mea, arăţi atât de ciudat? o întrebă moale şi inima-i bună învinse, uită de bănuieli, de chinurile prin care trecuse până atunci; impresionat de starea ei ciudată, se aşează lângă ea, îi luă mâinile reci şi începu să i le sărute.

— Ce-i cu tine, draga mea, ce ai, Jania? Şi-i vorbi multă vreme, o strânse la piept şi-i sărută ochii şi gura, acoperind-o cu braţele şi apărând-o ca pe un copil bolnav. Janka îi primea mângâierile cu gândul în altă parte, uitându-se mereu la fereastră şi ascultând paşii care se apropiau din ce în ce mai mult.

— A!... ţipă smulgându-se din îmbrăţişarea lui; umbra lui

Witowski alunecă pe geamuri şi se pierdu în noapte.

— Ai văzut pe cineva la fereastră? întrebă Andrzej, uitându-se în direcţia privirilor ei înfricoşate.

— Nu, mi s-a părut numai... nu, sunt atât de surescitată!

— Stai să trag storul! Degeaba le spun mereu să închidă obloanele. Şi se ridică.

— Lasă că-l trag eu! se oferi Janka, gândindu-se că în timp ce trăgea storul, l-ar fi putut vedea pe celălalt. Se repezi şi coborî transperantul care se împiedică de vazele cu flori de pe pervaz, lăsând în partea de jos o crăpătură destul de largă pe toată lăţimea ferestrei, prin care se putea vedea perfect de afară ce se petrece înăuntru.

Se aşeză din nou lângă el şi continuă să-l asculte.

— Voiam atât de mult să vin la tine, aveam atâta nevoie să te văd singură, vezi şi tu cât mă chinuiesc... şi voiam să le întreb deschis...

— Despre ce? se interesă Janka atât de încet, ca şi când nu voia să i se audă glasul pe fereastră,

— Iartă-mă, iartă-mi bănuiala... dar nu mai pot să mă stăpânesc. Am nevoie de toată puterea mea, iar chinul ăsta mă istoveşte, nu mă lasă să dorm, să gândesc... aşa că iartă-mă, scumpa mea!

— Bine, dar pentru ce?

— Spune-mi cui ai trimis banii! se descurcă repede, îmbrăţişând-o şi ascunzându-şi faţa la pieptul ei.

— Zaleskăi, răspunse Janka fără ezitare. N-am vrut să-ţi spun, crezând că ai să te superi, dar tot ţi-aş fi spus mai târziu.

— Ah, ce idiot sunt! Iartă-mă, iartă-mă, te rog!

Nu-i mai răspunse, întrucât toată fiinţa ei se concentrase în ascultare. Nu mai auzea nimic, dar intuia că Witowski este la fereastră; avea impresia că se uita la ei prin crăpătura lăsată de transperant. Se desprinse din braţele lui Andrzej şi vru să se ridice, dar rămase locului, pentru că nu avea putere să se mişte şi nu mai ştia ce face, se uita ba la soţul ei, ba la fereastră şi aştepta cu moartea în suflet cele ce aveau să se întâmple. Andrzej, nepresimţind nimic şi fericit de răspunsul care-i luase o piatră de pe inimă,

începu s-o sărute cu înfocare.

— Cât eşti de bună, Jania, cât eşti de cumsecade şi cât te iubesc!

— Nu, nu... i se smulse din braţe; era atât de ameţită, încât i se păru că celălalt se afla lângă ea, că aude şi simte glasul, sărutările şi privirile arzătoare ale celuilalt şi atunci se strânse lângă soţul ei, îi încolăci gâtul cu braţele, îşi apăsă buzele însetate pe gura lui Andrzej, îl sărută...

— Mă iubeşti? o întrebă încet, din ce în ce mai încet.

— Te iubesc! te iubesc!... îi răspunse cu glasul întretăiat de patimă; îi venea să se arunce în genunchi şi să se tăvălească în pulbere la picioarele lui; inima îi bătea să-i spargă pieptul şi bucuria uriaşă a iubirii îi inundă sufletul; faţa îi radia de fericirea nespusă, îmbătarea, aproape nebunia...

Ceva se mişcă dincolo de fereastră, geamurile zăngăneau destul de tare, vântul zgâlţâia copacii cu furie şi vuia surd, se învârtejea, izbea în pereţi, urla prin hornuri, şuiera prin coroanele desfrunzite.

Janka se smulse din braţele lui, se opri în mijlocul încăperii şi, înspăimântată, şocată, privi la soţul ei, neînţelegând de unde apăruse. Se uită în jurul ei, dar nu mai văzu pe nimeni.

Abia atunci înţelese totul. Îl privi atât de ciudat, cu atâta jale şi milă, încât se mişcă neliniştit. Se aşeză pe un scaun; o cuprinse o slăbiciune atât de mare, încât izbucni într-un plâns cu sughiţuri, deznădăjduit, plânsul dezamăgirii şi al părerilor de rău.

Andrzej o duse în pat, o dezbrăcă, îi vorbi cu duioşie şi-i sărută picioarele, dar plânsul nu încetă; o linişti cum se pricepu mai bine, iar când în cele din urmă se mai potoli, şi suspinele se răriră, începu să-i ceară iertare cu umilinţă.

— Bine, lasă! şopti apatică şi ultimele lacrimi, lacrimile de înmormântare a tuturor visurilor, îi şiroiră pe obraji.

XXV

Două luni de zile Witowski nu se mai arătă pe la Krosnowa, abia în a treia îi trimise Jankăi o scrisoare.

Aceasta o deschise cu o curiozitate tristă, de parcă scrisoarea era scrisă de cineva care murise demult, atât de demult, încât trăsăturile lui se şterseseră în amintire.

Scrisoarea conţinea nu prea multe rânduri şi era fără antet şi fără dată.

„De ce n-ai vrut să mă asculţi, doamnă? De ce nu m-ai scutit de spectacolul mângâierilor casnice? Te-am iubit, doamnă, atât de mult, cât te urăsc acum, şi te urăsc tot atât de mult, cât te iubesc, fără margini. Nu-ţi cerşesc mila, o, nu; vreau numai să-mi iau rămas bun, pentru că mâine plec şi vreau să-ţi adresez ultimul: de ce? Vezi că nici măcar nu mai ironizez, nu mai am putere. Sufletul mi se destramă ca o otreapă. Te-am iubit, doamnă, din ziua când te-am cunoscut şi te iubesc cu toată ura de care sunt în stare. Te-aş ucide numai ca să pot muri şi eu. N-am fi fost fericiţi niciodată, dar merita să încercăm; de ce n-ai vrut, doamnă? Ţi-a fost frică, aşa cum îi este frică unui porumbel de erete? Ai dreptate, eu ţi-aş fi ucis sufletul, ţi l-aş fi supt şi l-aş fi prăbuşit în mine sau eu însumi aş fi pierit în tine. Ne-am fi sfâşiat unul pe celălalt, dar am fi trăit cu adevărat, pe când aşa, putrezim: dumneata într-o căsnicie blagoslovită din belşug, iar eu în lada de gunoi a sufletelor însingurate. Nu sunt atât de mărinimos, încât să-ţi urez fericirea, nu, nu pot... Nu-mi iau rămas bun şi nu-ţi spun la revedere, te întreb doar: de ce? Nici măcar nu aştept vreun răspuns. Nu mai aştept nimic. Drumurile noastre s-au despărţit şi nu se vor mai întâlni niciodată!... niciodată!!...”

Janka citi de câteva ori scrisoarea, apoi se adânci într-o îngândurare dureroasă, şi când se trezi la realitate, era complet liniştită şi resemnată; simţea nevoia să-i răspundă, să-i scrie câteva cuvinte, dar încercă zadarnic, scrise şi rupse câteva file, neizbutind să închege ceva care s-o mulţumească; în cele din urmă, îşi aduse aminte de poezia

lui Lange[114], care i se întipărise cândva în minte. Găsi cartea, rupse fila şi înainte de a o împături şi a o băga în plic, o citi încă o dată:

Nu ne putem iubi ca două turturele.
Sufletele noastre sunt ca două abisuri
Ce se privesc în darn din hăul din adâncuri;
Nicicând vedea-va totul vreunul din ele.

Aşa-i, noi nu ne putem iubi! repetă, nu putem!

Nu mai simţea nimic din furtuna care trecuse prin sufletul ei, afară de părere de rău şi mâhnirea care-i acoperea ochii cu vălul gândurilor. Acceptase viaţa aşa cum era, întrucât n-avea puterea să-şi făurească alta, cum şi-ar fi dorit-o, dealtfel, nici nu ştia prea bine ce vrea. Arsese totul în ea, se stinsese şi se încenuşase, asemenea tarlalelor pe care le vedea acum pe fereastră, acoperite cu un strat subţire de zăpadă prin care înnegreau spinările brazdelor spălate de ploaie; asemenea copacilor din parc, trişti şi goi, ca nişte schelete zgâlţâite de vântoasă, care se loveau unul de altul şi bâlbâiau cântecul tremurător, îngheţat, al iernii; asemenea bolţii cenuşii, joase, care atârna greoaie peste pământ ca o cârpă murdară.

Se trezi din îngândurare şi sună.

— Bartek! Cheamă-l imediat pe Walek, trebuie să se ducă într-un suflet până la Witów.

Walek se înfăţişă după câteva minute, dar se opri în uşă scărpinându-se în cap.

— Du scrisoarea asta la Witów şi dă-i-o domnului Ştefan, dar repede.

— Păi eu trebuie să plec cu boieru’ ăl bătârn, am şi înhămat caii.

— Te duci imediat la Witów, auzi?

— Pai, dacă aşa-i porunca, ascult, da’ boieru’ o să-mi tragă o chelfăneală! Luă scrisoarea şi plecă.

---

[114] Antoni Lange (1861–1929) – poet, critic literar şi traducător polonez din literatura universală; ca scriitor, nu s-a bucurat de o recunoaştere unanimă.

În curând bătrânul dădu buzna înăuntru şi începu să strige, era ameţit de-a binelea, fiindcă de la o vreme se îmbăta mereu.

— Ce mai e şi asta? Walek merge cu mine.

— Unde, tată? la cârciumă? Lasă că nu întârzii dacă te duci mai spre seară, până atunci vine şi Walek de la Witów.

— La cârciumă sau în altă parte, nu e treaba ta, eu poruncesc, pentru că eu sunt stăpân aici, pe legea mea!

— Nu mai ţipa, tată, că nu mi-e frică, mai bine du-te în anticameră şi şterge-ţi cizmele de zăpadă, păcat de covor.

— Dacă vreau, pot să merg aşa şi pe covor, că eu sunt boier şi stăpân aici, şi totu-i al meu!... striga tot mai tare.

— Nu, tată, nu eşti niciun boier, ci un ţăran de rând şi un argat, până şi ăştia s-ar purta mai ca oamenii.

Spuse dispreţuitoare şi plecă.

— Afară!... pe legea mea, afară!... ţipă după o clipă. Auzi, eu ţăran şi argat! Sunt boier, spurcăciune, am opt moşii şi sunt boier, strigă înverşunat. Stai că-ţi arăt eu ţie covoare!

Fugi în curte, întră până la genunchi în bălegar, apoi se băgă prin zăpadă şi se întoarse în casă; aici se repezi la canapeaua elegantă, îmbrăcată în mătase sidefie, îşi şterse cizmele de ea, apoi îşi târî picioarele pe covorul de culoare deschisă, lăsând peste tot urme de murdărie.

— Aşa, contesă, na ţăran, na argat, acum n-ai decât să-ţi pofteşti musafirii. Dădu cu piciorul într-un scaun, scuipă pe oglinda pe lângă care trecea, văzându-şi faţa roşie, umflată, şi se duse iarăşi în curte.

— Contesa! Eu sunt ţăran, eu? Da, boier Pietr, eşti un ţăran şi un argat necioplit! A, spurcăciune, o să-ţi dau una-n bot! Eşti un ţăran, da! repeta cu încăpăţânare de beţiv. Eu ţăran necioplit, eu! Nu mai lătra, că te omor ca pe un câine! îşi luă tâmplele în mâini şi se lovi cu capul de peretele şurii. Să mă facă pe mine ţăran! O gonesc, afară... pe legea mea, afară cu toţii... Era atât de beat, încât se prăbuşi lângă şură; îl duseră în casă şi căldura plăpumii îl moleşi dintr-o dată şi începu să vorbească pe jumătate adormit:

— Jania, noră dragă, sunt tatăl lui Jędruś al tău, aşa că trebuie să mă respecţi. Taci din gură, mamă, când o să mă

pot ţine pe picioare, mă duc îndată şi-i cer iertare, îi răspunse bătrânei, care-l boscorodi câteva ore în şir. Gura, mamă, hai, lasă... să facă ea un băiat şi-ai unei poate să mă şi bată, că n-am să-i zic nici dă-te mai încolo, pe legea mea!

După vreun an şi jumătate, într-un amurg minunat de mai, şedeau cu toţii pe veranda conacului de la Krosnowa.

Dinspre câmpurile verzi se lăsa înserarea şi îşi întindea peste pământul acoperit de verdeaţa crudă, peste copacii care înfloreau prin livezi, vălu-i transparent, violet-cenuşiu. Soarele scăpătase şi jarişte a purpurie arunca dâre lungi peste oglinda iazului. Prin tufele de liliac înflorit, aidoma unor flăcărui violete, triluiau puzderie de sturzi şi privighetori. Aerul era înţesat de miresmele primăverii.

— Ce vreme frumoasă! exclamă Janka şi se aplecă peste balustradă spre doica arătoasă care se apropia strângând la piept un băieţel de un an, ce-i adormise în braţe cu pumnişorii la ochi şi guriţa deschisă. Hai mai repede, Łusia, pentru copil e prea rece, o zori şi se uită cu grijă maternă în ochii copilului, iar când slujitoarea trecu pe lângă ea, sărută picioruşul alb care ieşea afară din rochiţa roşie.

— Văd că-l iubeşti grozav, nu-i aşa? şopti Głogowski care se afla de câteva zile la Krosnowa şi astăzi se pregătea de plecare.

— Ba da, într-adevăr, îl iubesc grozav, cum zici dumneata, dar nu-i aşa că-i frumos?

— E un viermişor încântător! spuse Staś Babiński, acum impiegat de mişcare la staţia Bukowiec, şi trimise un lung sărut în direcţia copilului.

— Şi foarte deştept! adăugă soţia lui, uitându-se cu invidie.

— Nemaipomenit! E un copil-minune care se scobeşte singur în nas şi îşi bagă piciorul în gură! Să crap, dacă nu exageraţi! strigă Głogowski, îşi răvăşi părul foarte rar, aruncă trabucul în rondul de lalele înflorite, se ridică şi începu să străbată veranda cu paşi mărunţi, repeziţi.

— Bartek, trăsura a venit?

— Unde te grăbeşti aşa, domnule Głogowski, de ce nu

poţi să romii cu noi?

— Unde şi de ce?

— Unde vrei, alege-ţi un loc în care să lucrezi şi apucă-te de treabă, aici n-o să te deranjeze nimeni cu nimic. Aşteaptă până când va creşte băiatul meu şi va avea nevoie de un îndrumător.

— Şi până atunci mă prostesc cu totul, mulţumesc! Trebuie să plec.

— Acum eu sunt cea care te întreabă: unde şi de ce?

Îi răspunse abia după ce plecară soţii Babiński. Se opri în faţa ei, o cercetă o vreme, îşi zburli părul şi rosti încet:

— Nici eu nu ştiu unde şi de ce! În lumea largă, încotro mă va purta viaţa mea nomadă. Totuşi, de câteva zile, de când sunt aici, mă tot uit la dumneata, te ascult şi mă întreb mereu unde este domnişoara Janina de odinioară? Aşa cum eşti acum, eu nu te cunosc, mai mult, nu te accept. Ce-ai făcut cu sufletul dumitale? o întrebă aproape cu asprime şi durerea îi luci în ochii cenuşii când se uita la silueta înaltă, bine făcută, a Jankăi; se uita în ochii ei care priveau calm, îi examina faţa pe care se întipărise parcă frumuseţea primăverii care se sfârşea, îi pipăia sufletul, o asculta cum vorbeşte, dar în zadar, n-o găsea nicăieri pe Janka de altădată, fiindcă aceea murise de mult, acum se afla înaintea lui altă femeie. Ce-ai făcut, doamnă, cu sufletul dumitale? o întrebă şi mai încet.

— Întreabă viaţa, domnule Głogowski.

— Ai devenit o filistină sadea.

— Vorbe! răspunse Janka puţin jignită.

— Vorbe, vorbe! Toate sunt şi nu sunt vorbe. Cel puţin eşti fericită?

— Sunt liniştită.

— Da, dar aici... arătă spre inimă şi cap, nu mai există nicio dorinţă, niciun vis, totul s-a stins sub cenuşa filistinismului, ai uitat tot?

— Nu, domnule Głogowski, tot ce-mi trebuie în viaţa de acum, este şi va rămâne, deoarece...

— Nu-ţi sfârşi vorba, doamnă, pentru Dumnezeu, nu e nevoie să-mi arăţi această cocină obişnuită a sufletului

casnic.

— Mă insulţi, domnule!

— Iar dumneata mă ucizi! Află, doamnă, că am stat la Paris, am rătăcit prin lume şi am făcut ceva, am creat, am meditat, iar în zilele de restrişte m-am mângâiat, gândindu-mă la dumneata. Ţi-am iubit sufletul, deseori m-am agăţat de el, recăpătându-mi puterea, fiindcă simţeam atunci că nu sunt chiar atât de singur pe lume, chiar atât de izolat de viaţa care îşi urmează cursul în jurul meu. Am venit, şi de ce, mă rog? ca să te găsesc în culmea gloriei familiale, a fericirii îndestulate! Complot străină pentru mine, ca şi Bartek, ca şi soţul dumitale, ca şi restul lumii! Eu pe dumneata nu te cunosc!

— Trăsura aşteaptă! repetă Bartek din uşă.

— Bine, vin imediat. Adio.

— Aşadar, nu vrei să rămâi?

— Nu, ce-aş putea face aici? Nu sunt în stare să admir cadavrele pe care le-am cunoscut şi le-am iubit. Adio, doamnă!

— La revedere, domnule Głogowski, nu uita că aici sunt oameni care ţin la dumneata, şi nu ne condamna prea mult, mai ales pe mine. N-am încotro, trebuie să trăiesc aşa, pentru că n-am ştiut altfel. Te vei convinge şi dumneata că viaţa mea nu este o crimă, ci obligaţia mea socială.

— Adio, doamnă! îi strânse mâna, pentru ultima oară privi la faţa ei liniştită, rece, stinsă, împăcată cu soarta, faţă pe care nu se mai vedeau nici măcar urmele vechilor visuri şi smulgeri ale spiritului, faţa obişnuită a unei mame bune, a unei femei şi soţii conştiente de viaţă şi de rosturile ei, îşi înclină capul şi plecă.

Janka se uită o vreme în urma lui, îi părea rău că pleacă, dar avea impresia că este un isteric ciudat cu sufletul prea rafinat şi hipersensibil, nici măcar prea agreabil, deoarece o enervase, amintindu-i de timpuri pe care voia să le uite definitiv; apoi îşi întoarse privirea la parcul care se cufunda în amurg, la tatăl ei care continua să se plimbe între gărduleţele lui, la bolta cerului, albăstruie şi adâncă, pe care stelele răsăreau ca nişte flori, şi se duse în sufragerie,

fiindcă venise Andrzej.

— Draga mea, dă-mi să mănânc, îmi este o foame de lup! spuse sărutând-o cu zgomot. Unde-i „Fliegender literat”[115]? întrebă, nevăzându-l pe Głogowski nicăieri.

— „Fliegender literat” a plecat.

— N-a vrut să rămână la noi?

— Nu. L-am rugat, dar degeaba, s-a încăpăţânat şi a plecat.

— Nu face nimic, o să ne descurcăm şi fără ei, un băţos plictisitor. Łusia. vino cu băiatul aici, strigă la doica din camera vecină.

Slujitoarea aduse copilul şi în curând cei doi părinţi, bătrâni Grzesikiewicz, doica şi până şi Janowa care pregătea ceaiul începură să privească foarte curioşi şi emoţionaţi la fecioraşul care, bine dispus, vesel, se tăvălea pe canapeaua mare, trăgea de mustaţa tatălui, se urca în capul Jankăi, se rostogolea şi izbucnea într-un râs subţire de copil.

În acest timp, „Fliegender literat” se apropia de gară.

Noaptea îşi desfăcea aripile negre peste pământ, noapte de primăvară, plină de vrajă, de aromele câmpurilor şi glasurile naturii atotputernice care renăştea, de ciripitul păsăretului, orăcăitul broaştelor şi scârţiitul copacilor, de florile albe ale perilor de pe mejdine. Satele se înşirau tăcute, năpădite de livezile de vişini, care semănau cu nişte valuri de flori trandafirii ce tremurau răspândind în jur miresme şi bucurie. Głogowski şedea pe banchetă, încovoindu-se tot mai mult, privind tot mai înverşunat împrejur; un şarpe îi înfăşură sufletul şi-l sugea dureros, şarpele părerilor de rău, al însingurării.

Se simţea atât de singur şi de nedreptăţit, jalea şi dezamăgirea îl rodeau atât de amarnic, încât aproape că se frânse în două, un tremur îi cuprinse toată fiinţa şi strigă cu glas şuierător, plin de ură şi suferinţă:

— Ducă-se dracului!... Turmă de filistini! Porcii!... şi scuipă cu atâta obidă şi dispreţ, de parcă scuipa în obrazul lumii întregi, al naturii.

---

[115] Aici cu sensul: literatul rătăcitor (lb. germ.).

Wolbórka, 1896.

Sfârşit